MARTÍNEZ DE CANTALAPIEDRA, Martín

Libri decem hypotyposeon theologicarum, sive regularum ad intelligendum Scripturas Diuinas : in duas partes distributi... / hac secunda editione summa cura ac diligentia elaborati... a Martino Martini Cantapetrensi... ; a Ioanne Bracamontio... elucubrati. -- Salmanticae : Ex Officina Ildefonsi à Terranoua, & Neyla, 1582

[6], 9 h., 10-661 [i.e. 651] col., 40, [32] h., @6, b-z6, A-F6, G4, a-2f6, 2g4, +-3+6, *8, 2*6 ; Fol.

Port. con grab. xil. -- Texto a dos col., con apostillas marginales. -- Dos colofones, uno al final del cuaderno de 40 h., con marca de imp. en el v. y fechado en 1581 y otro al final del cuaderno de [32] h. -- Grab. xil. en v. de port. y en @6v.

1. Biblia-Comentarios 2. Biblia -Iruzkinak I. Bracamonte, Juan, contrib. II. Titulo

R-5951 Ejemp. deteriorado, afectando a port. y primeras h. -- An. ms. en port., con firma autógr.: "Fr. Joseph Ballesteros". -- Enc. perg., deteriorada. -- Ex-libris ms. en cub.: "Pertenece al Monast[eri]o delos Aug[ustinos] de Bilbao. Fr. Martin de Coscojales"

LIBRI DECEM HYPOTYPOSEON THEOLOGICARVM, SIVE REGVLARVM

ad intelligendum scripturas diuinas, in duas partes distributi. Quarum prior, quæ octo libros complectitur, locos aliquot communes ad scripturarum exactam intelligentiam spectantes satis enucleatè tractat.

Posterior, quæ duobus voluminibus clauditur, duas Regularum Quinquagenas continet: quas non inutiles fore illis Theologis, qui sacris Bibliorum mysterijs initiantur, re ipsa cognoscetes.

HAC SECVNDA EDITIONE SVMMA CVRA AC DILIGENTIA elaborata, & multorum locorum noua interpretatione, qui nonnullos hactenus fefellerant, insigniti,

A MARTINO MARTINI Cantaperrensi, sacræ Theologiæ Magistro, ac primo post. CCC annos à Salmanticensi Academia condita, sacrorum Bibliorum in tribus linguis Primario ac perpetuo interprete, A IOANNE BRACAMONTIO Aulensi viro admodum Illustri Academiæ præfecto, ad id munus obeundum cooptato, elucubrati.

Expurgado conforme al expurgatorio del año de 1583

Dr. Joseph Ballesteros

SALMANTICAE,

Ex officina Ildefonsi à Terranoua, & Neyla.

M D L X X X I I.

CVM PRIVILEGIO REG

Est en maravedis

Censura.

ESTE Libro esta corregido conforme a la Censura que del dieron por orden y mandamiento del Consejo de la Sancta General Inquisicion, los Señores Doctor Caño Canonigo de la Magistral de Salamanca, Fray Gaspar de Vzeda Guardian de Sant Francisco de Salamanca, El Maestro fray Iuan de Gueuara Cathedratico de Visperas de Theologia, El Maestro fray Domingo Bañez Cathedratico de Durando, Y el Padre Ribera de la Compañia. Y hauiendo yo visto y conferido la Censura, con los lugares que en el libro van borrados trastados, y emendados, por orden assi mesmo de los Señores del Consejo de la Sancta general Inquisicion, hallo que estan conformes, y por verdad lo firme de mi nombre, en Madrid, seys de Nouiembre, de Mil y Quinientos y ochenta años.

Fr. Hernando
de Castro.

¶ 2

EL REY.

POR quanto por parte de vos el Guardian, Frayles y Conuento del Monasterio de Sant Francisco de la ciudad de Salamanca, nos ha sido fecha relacion, que el Maestro Martinez Cathedratico de Hebreo, en la Vniuersidad dela dicha ciudad defunto, hauia dexado al dicho Conuento por su testamento, el priuilegio y licencia que de nos tenia para imprimir vn libro que hauia compuesto, llamado Hypothyposis, el qual siendo detenido por el Sancto officio, se hauia puesto diligencia, para que corregido y emendado, se pudiesse tornar a imprimir, la qual emienda y correction hauia sido cometida a seys Theologos de la dicha Vniuersidad, por el dicho Sancto officio de la general Inquisicion, por cuyo mandado se os hauia entregado el cuerpo del dicho libro, de que haziades presentacion, corregido y emendado supplicando nos vos mandassemos conceder licencia y priuilegio por veynte años, para le poder imprimir y vender, para que el dicho Conuento pueda tener algun aprouechamiento, o como la nuestra merced fuesse, lo qual visto por los del nuestro Consejo, por os hazer bien y merced, fue acordado que deuiamos mandar dar esta nuestra cedula, para vos en la dicha razon, e yo tuue lo por bien. Por la qual vos damos licencia y facultad, para que vos, o la persona que vuestro poder huuiere, y no otra persona alguna podays hazer imprimir el dicho libro, que de suso se haze mencion en estos nuestros Reynos de Castilla, por tiempo y espacio de diez años, primeros siguientes, que corren y se cuentan desde el dia de la fecha desta nuestra cedula en adelante, so pena que qualquier persona, o personas, que sin para ello tener vuestro poder lo imprimiere, o vendiere, o hiziere imprimir, o vender, pierda toda la impresion que hiziere, con los moldes y aparejos della, y mas incurra en pena de cinquenta mil marauedis, cada vez que lo contrario hiziere, la qual dicha pena sea la tercia parte para la persona que lo denunciare, y la otra tercia parte para el juez que lo sentenciare, y la otra tercia parte para la nuestra camara y fisco, con tanto que todas las vezes que huuieredes de hazer imprimir el dicho libro, durante el dicho tiempo de los dichos diez años, le traygays al nuestro Consejo, juntamente con el dicho cuerpo de libro emendado, de que arriba se haze mencion que en el fue visto que va rubricado y firmado en el fin del, de Miguel de Ondarça Çauala nuestro escriuano de camara, de los que residen en el nuestro Consejo, para que se vea, si la dicha impresion esta conforme a el, y se os tasse el precio como se huuiere de vender, so pena de caer e incurrir en las penas contenidas en la dicha Pragmatica. Y mandamos a los del nuestro Consejo, y a otras qualesquier justicias, destos nuestros Reynos, que guarden, cumplan y executen esta nuestra cedula, y todo lo en ella contenido. Fecha en Badajoz, a diez y siete dias del mes de Nouiembre, de Mil y Quinientos y ochenta años.

YO EL REY.

Por mandado de su Magestad.

Antonio de Erasso.

INDEX AVTHORVM TAM SACRORVM QVAM PROPHANORVM, QVI IN HIS LIBRIS CITANTVR.

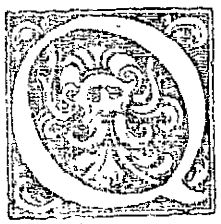
Ambrosius.
Augustinus.
Athanasius.
Arnobius.
Apollinarius Laodicenus.
Athenagoras.
Amphilochius Iconij episcopus.
Africanus Chronographus.
Albinus.
Aretha.
Anselmus.
Ælianus.
Ammonius interpres Aristotelis.
Aristoteles.

Biblia sacra in tribus linguis.
Basilius.
Beda.
Bernardus.
Boetius.
Chrysostomus.
Cyrillus Alexan.
Cyprianus.
Clemens Alexandri.
Clemens Papa.
Concilia Græca & Latina.
Christianus Druthmarus.
Cantacuzenus.
Cassianus.
Cassiodorus.
Chromatius.
Cicero.
Decretum Gratiani.
Decretales epistolæ.
Damascenus.
Dorotheus Tyri episcopus.
Dionysius Areopagita.
Didymus Hieronymi magister.
Eusebius Cæsariensis.
Epiphanius.
Eucherius.
Egesippus.
Euthymius.
Eustratius.
Euripides.
Epigrammata Græca.
Erasmus.

Gregorius Magnus.
Gregorius Nazianzenus.
Grego Nissænus.
Galenus.
Gelasius Papa.
Hieronymus.
Hippolytus martyr.
Hilarius.
Homerus.
Hesiodus.
Hesychius Lexicographus.
Horatius.
Hebræorum Rabbini.
Ignatius.
Irenæus.
Iustinus martyr.
Iustinus Historicus.
Iosephus.
Isychius in Leui.
Isidorus.
Iuuenalis.
Isocrates.
Lactantius.
Laurentius Valla.
Leo primus.
Lysias orator.
Marcellus Papa.
Martialis poeta.
Maximus Taurinensis.
Maximus monachus.
Macrobius.
Nicephorus.
Numenius.
Origenes.
Oecumenius.
Orosius.
Orpheus.
Philo Iudæus.
Philo Carpathius.
Philippus presbyter.
Plinius vterque.
Phocylides.
Pindarus.
Plato.
Plutarchus.
Pausanias.
Plotinus.
Politianus.
Quintilianus.
Sophocles.
Seneca vterque.
Suidas.
Seruius Gramma.
Socrates Historicus.
Sozomenius.
Theodoretus.
Theophylus Alexandrinus.
Theophylactus.
Theodoretus Abbacura.
Theodorus Baalsamon.
Patriarcha Antiochenus.
Tertullianus.
Theocritus.
Terentius.
Virgilius.
Victorinus.
Xenophon.
Zonaras.
Zezes.

SVMMA CAPITVM horum octo librorum Hypotypoſeon.

LIBRI PRIMI CAPITA.

VAS ob cauſas diuinæ ſcripturæ obſcuræ ac inuolutæ ſint. capi. 1. columna. 11.

Cur deus per ænigmata & parabolas locutus ſit. cap. 2. col. 19.

An parabolæ & ſimilitudines quæ crebro inculcantur in ſcripturis, ſint fictæ necne, etſi fictæ num mendaces. capit. 3. colum. 24.

Quot linguis & qua ætate vetus inſtrumentum translatum ſit. capit. 4. colum. 28.

Quid, Theologis vtilitatis obueniat ex translationum multitudine. capi. 5. col. 39.

Quid vtilitatis linguarum cognitio, ipſarum ſectatoribus afferat. capi. 6. col. 41.

Catalogus librorum vtriuſque inſtrumenti. cap. 7. columna. 46.

Quibus in rebus tractandis ac cognoſcendis, ſacri ſcriptores ſtudium ac diligentiam ſuam collocarint. cap. 8. columna. 51.

Summa illorum quæ in vtroque inſtrumento continentur. cap. 9. columna. 55.

De vtilitate, quæ nobis obuenit ex cognitione Regularum ſcripturæ, & de eius forma loquendi & charactere. capit. 10. columna. 56.

Quæ ſint optimi interpretis diuinarum ſcripturarum partes. cap. 11. columna. 58.

De Geographia. capit. 12. columna. 60.

Cognitio Hiſtoriæ quid adiumenti afferat ad intelligendum ſcripturas. capit. 13. columna. 60.

Literæ humanitatis quid vtilitatis afferant ad intelligentiam ſcripturarum. capite 14. columna. 71.

Quod adiumentum afferat Dialectice ad intelligendum ſcripturas. capite. 15. columna. 75.

Probatis ſcriptoribus quantum authoritatis deferendum ſit. capit. 16. col. 77.

Qui futuri ſint idonei Theologiæ auditores. cap. 17. columna. 79.

LIBRI SECVNDI. CAP.

NOmina propria cum alicui tribuuntur in ſcripturis diuinis, quid obſeruatum ſuerit in eorum recta impoſitione. capit. 1. columna. 84.

De deo ac nominibus diuinis. capit. 2. columna. 112.

Summa Capitum.

De Christi redemptoris nostri nominibus, siue de illis quæ spectant ad diuinam naturam, siue de illis quæ spectant ad humanam naturam, & de multiplici genere Christorum. capit. 3. columna. 167.

Nomina quæ ex humanis rebus, & ex affectionibus nostris sunt desumpta, cum de deo dicuntur quid significent, & in his tribus cap. vtra Theologia Symbolica & Allegorica, id est, quæ ex sensibilibus rebus deo nomina tribut, explicatur. ca. 4. cõlumna. 197.

LIBRI III. CAP.

De multiplici dei aduentu. capit. 1. columna. 215.

De Antichristo. cap. 2. columna. 235.

De varijs significationibus huius nominis, Generatio. capit. 3. columna. 239.

De duplici Christi redemptoris nostri generatione, temporali & æterna. capite. 4. columna. 248.

LIBRI IIII. CAP.

De prophetis tum bonis quam malis, & in genere de prophetia. capite primo. columna. 288.

De titulis prophetarum. capite secundo. columna. 315.

De titulis Psalmorum. capite tertio. columna. 327.

LIBRI V. CAP.

De ordine narrationis scripturæ, complurima secum dignissima. capit. primo. columna. 340.

Quòd crebræ sint mutationes personarum in scripturis. capit. 2. columna. 369.

Quod vnum tempus in scripturis pro alio ponatur, vt Præteritum pro Futuro, & vice versa. capite tertio. columna. 372.

De varijs significationibus Imperatiui modi, & multiplici eius forma. capite quarto. columna. 376.

De imprecationibus propheticis. capit. quinto. columna. 381.

De multiplici vsu Interrogationum & Dubitationum, quem diuinæ scripturæ admittunt. capite sexto. columna. 384.

Regulæ quarundam repetitionum, tum verborum, tum etiam sententiarum quas crebrò admittunt scripturæ. capit. septimo. columna. 395.

LIBRI VI. CAP.

De citationibus noui testamenti ex veteri desumptis, & quæ deprompta sint in vtroque ex libris gentilium. capit. primo. columna. 414.

Pronominibus ac illorum emphasi. capite secundo. columna. 453.

nis vniuersalibus, & illorum vsu multiplici. capi. tertio. columna. 457.

imeralibus nominibus in genere, & de numeris nominum. capi. 4. colum. 464.

Summa Capitum.

In censu & enumeratione populi Dei, quid obseruari præscriptum sit à domino, quando recensebatur. cap. 5. col. 474.

Aliquot Species numerorum quid mystice, & iuxta literam in scripturis significent, ostenditur. cap. 6. colum. 477.

LIBRI VII. CAP.

De sensibus scripturarum latissimè disseritur. capi. 1. col. 500.

Sylua quorundam nominum, quæ in bonam, aut in malam, aut in vtranque partem accipiuntur. cap. 2. col. 539.

Quod ex animantibus trahantur variæ similitudines, quibus significantur virtutes aut vitia hominibus inesse, iuxta literam & Tropologiam. cap. 3. col. 556.

De comparationibus illis, quas scriptura admittit. cap. 4. col. 558.

LIBRI VIII. CAP.

Obseruationes nonnullæ Paulo peculiares. capit. 1. columna. 570.

De præceptis & consilijs. capit. 2. columna. 586.

Quod deus homines pollicitationibus, aut terroribus & minis, ad præceptorum alliciat obseruationem. capit. 3. columna. 593.

De permissionibus. capit. 4. columna. 599.

De traditionibus eccl siasticis, tam de illis quæ ἄγραφοι quam quæ ἔγγραφοι dicuntur, & illarum vtilitate ad interpretandum scripturas. capit. 5. columna. 605.

Obseruationes & consuetudines aliquot scripturarum. cap. 6. columna. 618.

De articulo & eius emphasi, & interiectionibus, Væ. Euge capi. 7. columna. 630.

De aduerbijs, & varijs illorum vsibus in scripturis. capite. 8. columna. 632.

Aduerbia quæ explicantur sunt, hæc. Vt. Cras. Heri, & Nudius tertius. Forsitan. Si. Nisi. Tunc. Amen. Sicut. Tanquam. &c. Quam. Propterea. Veruntamen. Quia. Donec. Vsquè Ante. Antequam. Priusquam. Mane. Hodie. Non & de hac vltima particula lege quæ scripsi. lib. 6. cap. 3. columna. 462. & de Aduerbio Forsitan. libro. 5. capit. 6.

De coniunctione, & varijs eius significationibus. capi. 9. colum. 645.

De vario vsu præpositionum. capit. 10. columna. 651.

Præpositiones sunt hæ. In. Super. Per. Ad. Post. Secundum. Pro. De. Ab. Apud. Ex. de hac præpositione, Post lib. 9. Regu 7.

¶ Finis summæ Capitum.

QVAESTIONVM QVA-rundam inſigniorum, quæ in hoc libro, varijs in locis fuſè ſunt à nobis explicatæ. Index.

1 LOcus Matthæi.ca.2.ſicut ſcriptũ eſt in prophetis, Quoniam Nazarçus vocabitur, germana expoſitione illuſtratus, multis alijs tam antiquorum quam recentiorum inprobatis.li. 6.ca.1.col.420.

2. Quæ ſit vera illius loci Paulini ad Philip. 3. interpretatio. Quorum deus venter eſt, & gloria in confuſione ipſorum, oſtenditur.lib.10. Reg.25.

3. Quod baptiſmate in nomine Chriſti nullo tempore eccleſia vſa ſit, aduerſus multos illuſtres authores, qui ob ignorantiam ſcripturarum hac in re hallucinantur, exponitur.lib.8. cap.5.

4. Vter fuerit excellentior propheta, Moyſes, an Dauid.lib.4.cap.1.col.311.

5. Locus ille Sapientiæ 1. Spiritus domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, ſcientiam habet vocis, egregie exponitur.libr.2.cap.2.col.119.

6. Quod profitentes voluntariam mendicitatem non ſint futuri iudices cum Chriſto in die poſtremi iudicij, multis teſtimonijs hinc indè è priſcis patribus collectis, adſtruitur.lib.7.cap.4.

7. Quod ſit mandatum primum in repromiſsione apud Paulum ad Epheſios. 6.ca. exploſa Auguſtini & Ambroſ. & aliorũ, præcipuè ſcholaſticorum ſententia, commonſtratur.lib.8.ca.3.

8. An Apoſtoli & prophetæ aliquid ſcriptis mandauerint, è ſpiritu ſuo & non à dei ſpiritu profectum, in his libris ſacris.libro.8. capite.4.

Error memoriæ quem μνημονικὸν ἁμάρτημα vocant, an tribui abſque ſcelere poſsit euangeliſtis, vt putauerunt Euthy. & Theophylactus & Eraſmus.libro.6.capit.1.colum.433. & deinceps.

Deinde an ſcripturæ ſactæ fuerint; tam inſpiratæ à deo, an dictatæ & inſpiratimul.lib.8. cap.4.

Vtrum Matthæus Hebraicè Euangelium ſuum ſcripſerit, necne. libro primo. capit.6.

12. Epiſtola ad Hebræos num Hebraicè conſcripta, an Græcè. in additionibus ad cap. 6. libri primi.

14. Paulus num inter cælibes, an inter vxoratos ſit recenſendus.lib.8.capi.1. in fine.

15. Paulus an cum beſtijs pugnauerit Epheſi, vt ipſe de ſe non obſcurè prædicare videtur.1.Corinth.15. necne. libro.5. ca.1. in fine.

16. Paulus an Euangelij prædicationi incubuerit in Hiſpanijs, vt ipſe promittere videtur Romanis ſcribens, an verò ipſos fefellerit id non præſtando.libro.1.cap.13. & in addit.eius.

17. Moyſes & Paulus an Deum conſpexerint, cum in iſto corpore morti obnoxio viuebant.lib.2.ca.2.col.139.

18. An ſudor ille, quem Chriſtus fudit in oratione, cum iam iam immolandus erat, fuerit vere ſanguis, necne.libro 8.capit.8. columna.641.

19. Quandiu domini corpus iacuerit in ſepulchro, diſſeritur.li.9.Reg.7.

20. Qua hora Chriſtus fuerit crucifixus. libro.9. Regula. 36. Quo in loco agitur de horis & annis Iudæorum, tam ſacris quã profanis.

21. An Herodes viuente fratre Philippo, illi vxorem abſtulerit.libro.9. Regula. 40. & in addit.eius.

22. Quoto ætatis anno Chriſtus mortẽ obierit, ac vitam cum morte commutauerit. li. 1.ca.13. & in addit.eius.

23. An Ioannes euangeliſta diem ſuum obierit. an nunc etiam in viuis ſit.libr.3. ca. 1.colum.229.

24. Illius dicti Matthæi. Veſpere autem ſabbati quæ luceſcit in prima ſabbati, quæ ſit vera interpretatio. aperitur.libr. nono. Regula.7.

25. Deinde illius, eiuſdem Matthæi, cap.17. Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis

INDEX.

dicetis monti huic transi & transibit. Regula. 12.

26. Item alius locus capit. 2. eiusdem Euangelij. Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda, &c. Diligenter exponitur. libro. 6. capi. 1. colum. 223.

27. An terræmotus ac tenebræ quæ in Christi passione acciderunt, totum orbem occupauerint. libr 6. capi. 3.

28. Locus ille Marci. cap. 1. Initium euangelij Iesu Christi filij Dei, sicut scriptum est in Isaia propheta, accurate expenditur, & lectio vetus vt fidelior defenditur. libr. 6. capi. 1. colum. 428.

29. Item alius locus Marci. 2. Nunquam legistis quod fecit Dauid, quando esurijt ipse, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, &c. qui videtur esse contrarius Historiæ quæ narratur in libris Regum: in concordiam redigitur. libr. eodem. colum. 435.

30. An qui absque scelere vllo, de hoc migrant seculo, statim deum videant, an vero vsque ad diem iudicij eorum fœlicitas protrahatur & differatur. libro. 2. capit. 2. colum. 143.

31. An diei iudicij momentum & temporis articulus possit à nobis aliqua ratione verosimili inuestigari, & quæ sit de hac re traditio discipulorum Eliæ. Ac deniq; cur tam diligenter dominus cauit vt dies ille perpetuo esset nobis ignotus. lib. 3. capit. 1. circa finem.

32. An Moyses scripserit aliquid de creatione angelorum, an vero maioribus creaturis transilitis, nostrarum tantum rerum meminerit. lib. 5. cap. 1. col. 348.

33. Adæ corpus vbi sepultum fuerit, multorum sanctorum testimonijs vndiq; conquisitis, disputatur. libro. 6. capit. 1. colum na. 437.

34. An Adam & Eua egerint pœnitentiam sceleris admissi, & ex quo loco diuinę scripturæ & sanctorum, id liquere possit. lib. 5. colum. 349.

35. De filij Dei & Spiritus sancti diuinitate latissime disseritur cõtra Arianos & Pneumatomachos, detecta illorum erroris origine. lib. 2. ca. 2. col. 147.

36. An illi qui cum Christo resurrexerunt, nunc in carne viuant, an vero iterũ mortem obierint, postquam dominum resurgentem assecutati sunt. libro. 2. capit. 3. columna. 192.

37. Maria Magdalene vtrum fuerit vna tantum in Euangelio, an tres illi cognomines. in addit. ad ca. 1. libri. 2.

38. Fratres Domini & sorores in Euangelio, qui sint, & quare hoc nomen illis tributum fuerit, exponitur, tam iuxta Græcos, quam iuxta Latinos Doctores. ibidẽ.

39. Discipuli Domini vtrum fuerint septuaginta an. 72. libro sexto. capit. 6. prope finem.

40. An sicut maritus potest diuortium facere cum vxore ob fornicationem patratam, ita vxor possit à marito seiungi, rupto matrimonio, ea de intercedente causa. lib. 10. Regu. 15.

41. Quot & quæ res fuerint conditæ ac collocatæ in arca testamenti. libro. 9. Regula. 36.

42. Locus ille Pauli ad Ephesios 4. Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, expenditur accurate. lib. 5. capi. 4.

43. Locus Matth. cap. 16. super hanc petram ædificabo ecclesiam meam: multis sanctorum sententijs adhibitis exacta diligentia exponitur. Ac exquiritur an Petrus sit ecclesiæ fundamentum. in additio. ad cap. 2. libri sexti.

44. Locus ille. 1. Petri. 3. Mortificatus quidem in carne, viuificatus in spiritu, in quo his qui in carcere erant spiritibus prædicauit, expositur in addit ad Regul. 10. libri 9. & multa è sanctorum monumentis afferuntur.

45. Quæritur quo consilio Lucas euangelista Actuum 7. numerauerit. 75. animas è fœmore Iacob egressas, cum tamen iuxta historiæ veritatem. 70. tantum supputentur à Moyse. lib. 6. capi. 1. col. 435.

46. Deinde locus ille difficillimus, ex eodem libro & capit. Descendit, inquit Lucas, Iacob in Ægyptum, & defunctus est ipse & patres nostri, & translati sunt in Sychem & positi sunt in Sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti, à filijs Emor lij Sychem. Diligentissime exponitur dem in loco. col. 439.

47. An Adam non peccante, dei filius ram hanc nostram assumpsisset. libr. pite primo.

Quæstionum.

48. An aliquo modo quàm per incarnationem filij Dei, posset nobis aditus ad salutem & fœlicitatem æternam patere. ibid.

49. An purus homo gratia Dei preditus posset pro vniuersis hominibus satisfacere. ibidem.

50. *Christi satisfactionum fuerit adeo exacta & omnibus numeris absoluta, vt nihil ampius exoptari potuerit aut debuerit.* ibidem.

51. Samuel an vere fuerit à Phytonissa suscitatus, necne. lib. 9. Reg. 21.

52. Senes illi qui nomen Susannæ detulerũt qui fuerint, atque huic historiæ quantum authoritatis deferendum sit, cum Hieronymi improbatione. lib. 9. Regul. 29.

53. Salomon num inter improbos sit computandus, an in numerum sanctorum ascisendus. lib. 10. Regu. 25.

54. An animalorum omnium causa Deus censendus sit. lib. eod. Regu. 5.

55. Quatuor patriarchæ priores, & duodecim posteriores, hoc est filij Iacob cum Ioseph eorum fratre germano, vbi mausoleum aut bustum nacti sint. libro. 6. capi. 1. col. 437. & 438.

56. Aliquot Hierarchiæ angelorum ex quibus locis veteris instrumenti à Paulo collectæ & depromptæ sint. ibidem. columna. 443.

57. De immortali animorum vita, & mortuorum resurrectione, an aliquid ex Moyse cognosci aut intelligi possit. libr. 8. ca. 6.

58. De Idolorum origine, & quo tempore colere illa homines cœperint, quid ex scripturis subodorari aut percipi possit. lib. 8. capit. 6.

59. In supplicijs inferẽdis, vtrum vtatur deus *ministerio sanctorum angelorum*, an dæmonum tantum. *in additione ad Regu. 5.* libri. 10.

60. Numerus quadringentorum annorum afflictionis Iudæorum in Ægypto initur. lib. 6. capi. 4. in prin.

61. Sara num Abrahæ soror, & si non erat, an mentitus sit affeuerando quod falsum erat: & an Iacob mentitus sit, dicendo se esse Esau, in additionibus ad Regu. 20. libri. 10.

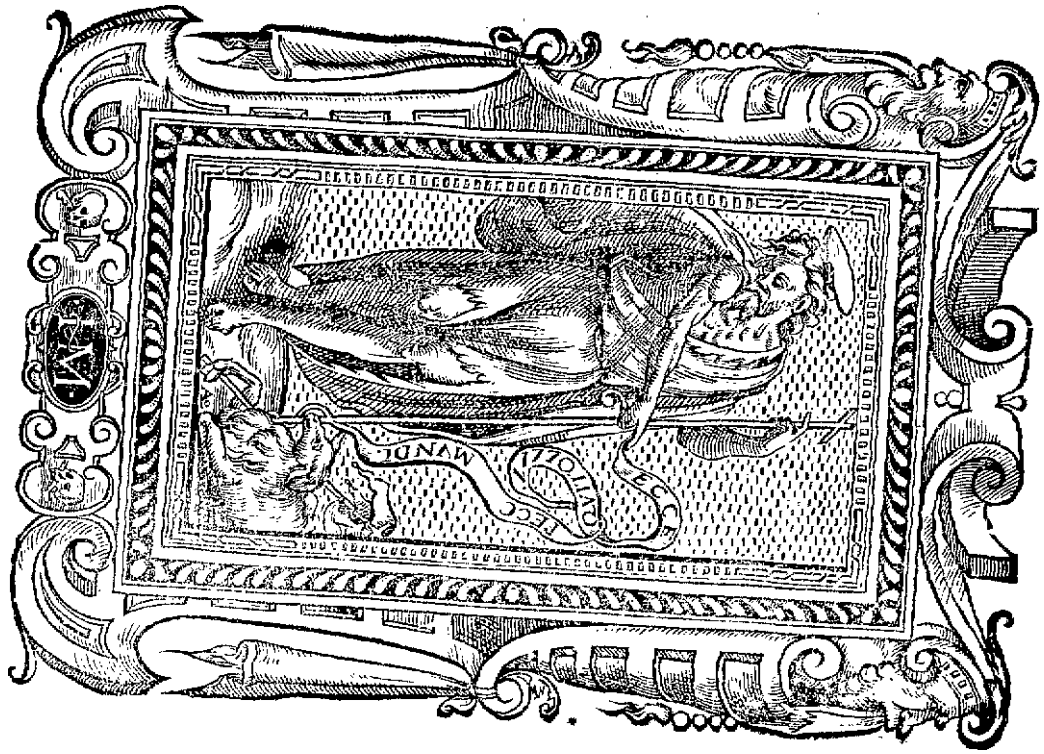
62. Quis sit verus sensus illius Moysis locierunt dies illorum centum viginti anni. libr. 10. Reg. 43.

63. Locus ille Psalm. 2. Ego hodie genui te, de qua generatione veniat, intelligendus. lib. 10. Regu. 1.

64. Locus ille Threnorum. 1. Migrauit Iudas propter afflictionem & multitudinẽ seruitutis, *multiplici expositione illustratus. in addi. ad Reg. 36. libri 9.*

65. Item ille alter locus Threnorum. capi. 2. Sederunt in terrâ senes filiæ Sion, tacuerunt, optima interpretatione illustratus. in addit. ad Reg. 12. lib. 10.

¶ FINIS.

MANUC
VOLLARD
LECC

MARTINVS MARTINI

CANTAPETRENSIS, SACRAE THEOLOGIÆ MAGISTER, AC DIVINARUM scripturarum in tribus linguis Salmanticæ Primarius professor, Illustrissimo, ac Reuerendissimo D. Petro Pontio Legionensi, Episcopo Placentino. S.

INSTITVTIONES THEOlogicas, quibus viam & rationem quandam ad intelligendas scripturas aperui, quas superioribus diebus absolueram, premere ex animi mei sententia exoptabam, Illustrissime ac Reuerendissime præsul. Partim, quòd maiestas & nouitas rei, quæ vel hominem eruditissimum remorari, & ab instituto longè lateq; arcere posset, me deterrebat. Partim, quòd materiæ difficultas, & ingenij mei imbecillitas, quam probè noueram, me à publicando cohiberet & retardaret. Nam, per Deum immortalem, quis poterit, his qui è portu soluunt, prædicere, Syrtium, rupium, tempestatum, locorum rationem, nisi eadem pericula, à quibus ipse præmonet esse cauendum, sæpe adierit, & sapienter, naui incolumi, euaserit? At verò doctorum hominum ac mihi familiaritate coniunctissimorum authoritas, quorum voluntati ac iudicio non obtemperare, mihi vehementer inhumanum ac nepharium videbatur, me parére coëgit, effecitq; vt sub tuis auspicijs communi vtilitati donentur. Existimo tamen si assecutus non fuero id, ad quod destinaueram omnia mea studia, omnem operam, curam atque cogitationem meam, fore industria mea ac labore iam confectum, vt ad hæc perficienda, quæ horridiora & incultiora cum à me tractantur visa sunt, præstantissimus & absolutissimus artifex inueniatur, qui extremam manum addere possit. Quando

quidem nõ ſtatim quãdo artes repertæ, & ad præcepta reuocatæ ſunt, ad perfectionem perduci pôtuerũt, ſed per quoſdam veluti gradus, ab imo vſque ad ſummũ peruentũ fuit. Nam in picturæ, vt ita dicam, infantia ac incunabulis, adeò rudes & impoliti erant pingendi artifices, authore Æliano, vt niſi literis ſignificaſſent, quid eſſet illud quod depictum fuerat, bos videlicet, aut equus, aut arbor, ex ipſa pictura percipi aut diſcerni nullo modo poſſet. Deinde Polygnotus & Aglaophon, aliquam illi arti acceſsionem fecerunt. Pòſt Zeuxis atque Parraſius amplius venuſtatis & decoris addiderunt. Ac poſtremò Protogenes & Melanthius, Antiphilus & Apelles tantum elegantia artis valuerunt, vt nihil politius aut perfectius exoptari à quoquam, ab humano ingenio poſſet. Ad eundem modum in cæteris artibus ac facultatibus incrementa facta fuiſſe video. Vnde non tam de augendis diuitijs, quàm de acceſsionibus, quæ in artibus in dies fiunt, intelligendum eſſe carmen illud Heſiodium arbitror. ἐγκάρσιμ μικρὸν ἐπὶ μικρῷ κατατιθεῖ, hoc eſt, paruum paruo adde. Et hæc eſt vna ex cauſis, quare antiquis tam longa ætas tributa fuit, videlicet, vt longa experientia & multis perceptionibus edocti, artes inuenirent, quæ ad ſubſidium poſteritatis excogitandæ erant. atque ideo dicitur de Noë, hic conſolabitur nos, id eſt, noſtros alleuabit labores excogitando artem colendorum agrorum. Igitur hæ noſtræ lucubratiunculæ qualeſcunque ſunt, ni fallor, aut nonnullis, dantibus operam Theologiæ, erunt adiumento, ſi modò aliquid dignum doctorum auribus è tot voluminum lectione, quorum teſtimonijs hoc in libro locupletando vſi ſumus, elicere potuimus. Aut ſin minus, excitabuntur aliqui ad aggrediendum hoc opus, tanto prædi ti ingenio ac eruditione, ac materia ipſa poſtulat & efflagitat. Profectò ſi aliquis hoc beneficio poſteros deuinxiſſet, non dubitarem quin in arce Athenarũ eius ſimulacrum poni poſſet, quem admodum Minerua Phidiæ, aut in Elide, ſicut ille Iupiter

Olyr-

Olympius. Speraremque fore, vt illa, quæ à paucis Theologis adamata & cognita diuina ſcriptura, plures deinceps habeat riuales, & ad multos dimanet, & ſpargatur eius vtilitas. Hoc ſi meis vigilijs effectum fuiſſe conſpexero, abundè præmium magnum mihi perſolutum arbitrabor. Nunquid cùm in his ſtudijs laboremus, quibus ſine noſtro malo carere poſſumus, ab illis capeſſendis quæ vitam præſtant ſempiternam abſtinebimus? Nam quid obſecro piaculi erit Chriſtiano, ſi ignoret quis fuerit Alexander, aut Cæſar? Quid docuerit Solon & Lycurgus? Quid Homerus aut Virgilius cecinerint? &

Scire quid Arſacia Pacorus deliberet aula.
Rhenanam numeres Sarmaticamq; manum.

At qui ignorat patrem & filium & Spiritum ſanctum, & quomodo colendi ſint, & quid pro ſalute generis humani geſſerit Dei filius, & quid docuerit, tum ipſe, tum eius Apoſtoli, is vitare non poterit quin à ſodalitate piorum cum virginibus ſtultis excludatur, & à gaudijs vitæ cæleſtis ſequeſtratus, cum impijs, quos Dominus ignorat, gehennæ ſupplicijs addicatur. Ac præterea ſi quicquam eſt, quod in hac vita ſapientem virum teneat, & non exoptet vita defungi, & inter preſſuras & turbines mundi, æquo animo manere, perſuadeat, id eſſe vel primum arbitror meditationem & ſcientiam ſcripturarum. Quandoquidem cùm à cæteris animantibus hoc vel maximè differamus, quod rationale animal ſumus & fari poſſumus, ratio autem omnis & ſermo, diuinis libris contineatur, per quos & Deum ſcimus, & quare creati ſumus non ignoramus, miror quoſdam magnates extitiſſe apud nos, qui cùm ipſi alteri cuidam facultati longè inferiori fuerint addicti, aulœdi videlicet, quia citharœdi eſſe non potuerunt, aut fortè non valuerunt, quæ præclara ſunt diſcere, cæteros, qui id, quod ipſi nanciſci

non potuerunt, suo labore acquisierunt, contemnendos, & ab omnibus Reipubli. muneribus explodendos, esse voluerunt. Vnam tantùm ob causam, quia scrutantur scripturas, quæ solæ probos homines & bene moratos facere possunt, & testimonium perhibent de illo. Nimirum, quia nolunt viros integros & spectatos ad obeunda Reipublic. munera admitti, nec qui plus in eruditione profecerint, sed illos quorum obsequijs sunt deliniti, aut pro quibus aliquis illorum, qui præstant authoritate eos orauerit, aut qui ex eodem ouo, vt Castor & Pollux, prognati sunt. Cùm tamen ad gubernandum populum Israëliticum à Moyse ascitus fuerit Iosue, qui ex alia familia & cognatione genus ducebat. Et in Actis Apostolorum, hanc ob causam suffragio Spiritus sancti aiunt electum Mathiam ad Apostolicam functionem obeundam, Iacobo iusto dimisso, ne videretur non tam delata functio homini quàm sanguini. Plato quoque quantumuis ethnicus inquit. Tunc denique fore beatas Respublicas putauit, si aut docti, aut sapientes homines eas regere cœpissent, aut qui regerent, omne suum studium in doctrina, ac sapientia collocassent. Vt veluti probati trapezitæ scire possent quis numus probus, quisve adulterinus sit: ne iuxta prophetam audiant. Væ qui dicunt malum bonũ, & bonũ malũ, ponentes tenebras lucẽ, & lucẽ tenebras. Quapropter non possum non vehementer te suspicere, ac venerari, Præsul Illustrissime, & studiosorum nomine gratias agere, quòd inter tot proceres aulæ regiæ, & primates Episcopos, quos tam benignè, ac largiter alit nostra Hispania, tu solus, aut cum paucis inuentus sis, qui doctos complectaris, benignè tractes & foueas, & studia bonarum literarum, ac diuinarum scripturarum prouehere, ac illustrare cures. Proinde sicut bonus architectus, fabros quoque ad hanc prouinciam & laborem gnauiter subeundum vndique perquiris, quorum opera vtaris, tum ad scribendum aliquid dignum posteritate, & futurorum seculorum me-

moria. Tum etiam vt antiquos libros, qui cum blattis & tineis luctabantur, ab obliuionis iniuria vindices, industrios librarios quæris: ac adeò conatus tuos omnes in his corrogandis & conquirendis codicibus impendis, vt studium Ptolemæi Philadelphi, Attali & Eumenis regum, ac Apelliconis Teij, & vt ad nostros veniam, Pamphili Cæsariensis presbyteri, & Alexandri Hierosolymitani Episcopi & Origenis, superasse videaris. Non ad inanem ostentationem, aut auram popularem captandam, sed vt prælo committantur, ad ædificationem ecclesiæ quæ est corpus Christi, vt simus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, & vt possis tantum gregem tibi ad pascendum commissum pabulo alere spiritali, ac vegetum & robustum in Christo reddere. Ac prospicere ne possit dæmon, qui tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, ad vastandum gregem Christi aspirare, aut incautum eum opprimere. Vigilat enim ille semper, vt Christi oues discerpat ac dilaniet. Vigilas tu perpetuò, vt ad Christi ouile incolumes & saluæ in humeris tuis ad caulam reducantur. Ille aciem contra ecclesiam instruit, & quotidie militum agit delectum. Tu tuos instituis, & subinde nectar diuinorum eloquiorum inculcas. Ille innumeras copias parat ad profligandum tuos. Tu cum propheta, iubes illos bono esse animo, inquiens. Plures nobiscum sunt quàm cum illis. Crebrò voluens animo, quod Ezechieli Dominus de malis pastoribus dixerat. Væ pastoribus Israel, qui pascunt semetipsos, nonne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedebatis. Lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis, quod infirmum fuit non consolidastis, &c. Ex his facilè intelligi potest, non omnino apud Hispanos bonarum literarum patronos esse extinctos, sed adhuc superesse aliquos Camillos, qui eruditis opem ferre, & animos facere non desistant. Quare si dux aliquis strenuus, summo genere, ac summa prudentia ac scientia præditus es-

ſet à nobis exoptandus, quem tecum conferre poſſem non facilè ſtatuerem. At quibus initijs ac fundamentis tanta virtus excitata ſit, paucis aperiam.

Natus ex Hiſpali & oriundus à Corduba vrbe percelebri, ac nobili Hiſpaniæ Bæticæ, quæ ſiue ad agri vbertatem & ſoli fœcunditatem ſpectes, ſiue ad procreationem virorum ad belli & pacis munus obeundum, ſtrenuorum, atque ad diſciplinas & facultates omnes animo complectendum, vniuerſæ Hiſpaniæ caput eſt: & quæ eo ſydere iſto in loco colonia hæc à Romanis ex ordine patritio deducta fuiſſe videtur, vt ſemper, ſiue ſub populi Rom. Imperio, ſiue ſub Gottorum & Arabum regno, alijs populis imperare & iura dare, nunquam verò leges accipere, aut alijs parêre didicerit. Quapropter ex hac vrbe innumerabiles duces, tam noſtra quam patrum noſtrorum memoria prodiere, qui rem Hiſpanicam tam longè lateque propagauerunt, vt nulla gens cum noſtra poſthac conferenda ſit. Sed inter vniuerſas illuſtres familias, ſi quàm longiſſimè vetera recolas monumenta, ab illo primo ſtirpis veſtræ propagatore & principe Dominico Nunnio, cui cognomen Colodrio fuit, domus veſtra Corduba, tam in pace quàm in bello, eminere ac longo interuallo cæteras ſuperare viſa eſt. Hic enim, vt animos poſterorum ad gloriam inflammaret, illuſtri ſuo exemplo, cum trecentis ſocijs clàm ſe Cordubæ recipiens, tutiſſimum illum locum, quem Xerqueriam nunc vocant, occupauit, effecitque vt potentiſſima, ac florentiſſima vrbs à tyrannide Arabum in libertatem aſſereretur. Ferente ſtatim ſuppetias illis Ferdinando Rege, cui cognomen ſancto fuit, qui tunc fortè Veneuenti degebat. Quo ex tempore Hiſpania noſtra ſe efferre, ac in dies priſtinas vires & auitum robur exerere cœpit, quouſque Barbaros vertere ſolum & è finibus noſtris exire coëgit. Hoc Dominico nuptui tradente filiam, cuidam cognato Comitis à Caſtro, qui tunc Hiſpanico exercitui præerat, in tres primarias familias, hæc

veſtr

veſtra diuiſa eſt. Prima eſt Marchionis Priegenſis, quæ Aquilarij domus vocatur. Secunda eſt Comitis Alcaudetę, quæ cognominatur Montis maioris. Tertia Marchionis Comarez, qui olim dux & anteſignanus familiæ iuuenilis Regum, hoc eſt, Alcalde de los donzeles, nuncupabatur. Quarta Vaenæ domus, quæ hoc tempore Sueſana nuncupatur, quæ magni Gonſali, noſtri ſeculi decus, alumna eſt. Hæ omnes familiæ ſtrenuam operam nauauerunt, Mauros profligando, & ab Hiſpaniæ finibus depellendo. Ex Aquilarij domo natus eſt Didacus Ferdinandi Corduba ſtirpis tuæ è patre origo, qui ob ſingularem prudentiam & egregia in bello facta, adeò gratus fuit Henrico ſecundo & Ioanni primo Hiſpaniarum regibus, vt ab ipſis muneribus ampliſsimis & honorificentiſsimis donatus ſit, ac deinde ab Henrico tertio, cui cognomen Valetudinario fuit, Mariſchalcus (quod eſt nomen dignitatis apud Hiſpanos) & Vaenæ dominus appellatus ſit. Ac deniq́ue tantum ſibi nominis conciliauerat apud omnes, vt à Ioanne ſecundo illi præfectura exercitus, tam ad compeſcendos Mauros Bæticæ inquilinos, quàm ad ciues ſeditioſos & rebelles in officio continendos, vltro delata ſit. Huic duo nati ſunt filij, ex quibus Ioannes Roderici Rojas maior natu Poçæ dominus fuit. ſequens verò, cui Petro Fernandi Corduba nomen erat, Vaenæ domus dominus fuit. Hic ſæpe cum rege Granatæ adeò glorioſè conflixit, vt vires eius fregerit atque debilitauerit. Vnde cùm oppidum Alcala la real, cui præerat Petrus, ab illo rege, multis vndique coactis auxiliaribus copijs eſſet obſeſſum, idque renunciatum fuiſſet regi Caſtellæ, reſpondiſſe ferunt, quod Alexander Magnus antè dixerat, Se in vtramque aurem poſſe dormire, cùm Petrus Ferdinandi vigilaret, ac pro ſe excubias ageret. Nec in bello ſolùm, ſed etiam in pace clarus fuit. Huic quippe Hẽrici quarti regis ad huc pueri inſtituendi ac mores efformandi cura demandata fuit, cùm à bellicis laboribus per tempus feriari licuit.

Sed obijt cùm eſſet in florenti ætate, non ſine graui Reipublicæ iactura, relicto hærede Didaco Ferdinandi Corduba. Qui tamen cum eiſdem artibus quas à patre acceperat cumulatè eſſet ornatus, ab Henrico Quarto, primus Comes Ægabrenſis creatus fuit, additis ad nominis prærogatiuam multis oppidis, ſub eius ditione, quæ poſteris iure hæreditario cederẽt. Huic duo nati ſunt filij, ex quibus iunior, auus tuus fuit: nempe Martinus Corduba, qui tanta rei militaris ſcientia præditus fuit, vt duæ prærogatiuæ ordinis (quas cõmendas vocant) à Magiſtro S. Iacobi, extra ordinem ipſi demandatæ ſint, ob trophæa & crebras victorias è Sarracenis partas: qui tamen tandiu hac lege ſolutus fuit, quouſq; præpinguem illam Stepæ, ipſi elargitus eſt. Hic duxit vxorem, Mariam Poncem Legionenſem, Roderici Ponce, Marchionis Gaditani ſororem, quem Ducem Archos nunc vocant. Cumq; Marchio exercitum duceret aduerſus vrbem Alhambram, ipſum ob affinitatem ſecutus eſt, fortiſsimeq; in illius expugnatione dimicãs, hoſtiũ impetus repreſsit ac ſuperauit. Ac deinde cùm ex illo loco exercitus noſter recta progrederetur ad oppugnandam vrbem Granatã, in qua ſedem imperij Arabes collocarant, ex præcepto Ferdinandi & Eliſabeth Regum Catholicorum, Alhambræ cura ipſi Martino cõmiſſa eſt, ob ſpectatam eius fortitudinem ac fidem & probitatem. Erat quippe aditus opportuniſsimus apertus ad conficiẽdum totum illud bellum, illius vrbis certa poſſeſsio. Ac ſtatim cùm cataphractorum militum, ſub eorundem regum auſpicijs, dux eſſet, cùm Malacha & Baça cum multis oppidis & villis ſub ditionem noſtram veniſſent, victoria illa maxima ex parte huius fortitudini ac aſsiduitati tributa eſt. Deinde cùm inter Ferdinandum & Eliſabem reges Catholicos, & Alphõſum Luſitaniæ regem & Ioannam Hiſpaniæ Pſeudoreginam bellum exarſiſſet, Pacis Iuliæ, quæ in collimitio vtriuſque regni ſita eſt, cuſtodia, illi cõmiſſa eſt, vt ex illo loco hoſtium irruptiones, & impetus à tanta virtute frangerentur ac propulſarentur.

Teſti

Testis quoque huius fortitudinis est, bellum illud maximi laboris ac discriminis quod ad Albuycram, aduersus exercitũ Lusitanorum ab Alphonso Cardenas Magistro S. Iacobi gestum est. quo Lusitanorũ internecione, Martini virtus & industria spectata ac probata est. Vulnere tamen secundùm faciem accepto. In sedandis quoq; seditionibus intestinis, tam populariũ quã magnatũ, aduersus Henricum quartũ, obortis, regiarum partiũ patrocinio suscepto, fortissimè eas tutatus est. Deniq; nullum bellum eo tempore obortum est, quin ab illo sedatũ ac restinctum fuerit. At verò in huius fratris germani iunioris Didaci Ferdinandi Corduba Ægrabensi comite, gestis, quid opus est me velle excurrere aut spaciari, cũ notiora sint apud nos eius gesta, quàm vt possint ab hominum mentibus, quandiu Hispanię steterint, aboleri. Est quippe ab eo parua manu superatus & fusus, ac sub graue seruitutis iugum immissus rex Granatę, quitandiu manus nostrorum ducum effugerat. Ac ab eo occisus est eximius autoritate & potentia vir, Aliatar, quibellorũ omniũ, quę nobis inferebantur autor & administrator erat. Possem hoc in loco septem illos episcopos, literis, religione & sanctitate eximios, qui ex hac vestra familia prodierunt, qui non tam illã quàm ecclesiã dei illustrarunt, referre, verùm ne longa oratione vti cogar, omitto. Porrò D. Maria Pontia Legionẽsis auia tua, ex regibus Legionis & Aragoniæ traxit originẽ. qua ex familia multi quoque duces præstantissimi orti sunt. Inter quos primas omniũ consensu tenet Petrus Põtius ille qui aduersus Mauros Hispalis incolas fœliciss imè pugnauit, quãdo vrbs illa, pulsis & dissipatis hostibus Barbaris, sub ditionem nostrã venit. Ac deinceps alius eiusdẽ nominis & nõ dissimilis virtute, venit recẽsendus, qui Marchenæ dñs fuit. Hic stipatus ala militũ cuius erat prẽfectus, primus hostibus obuiã prodijt, & fortissimè dimicauit, in insigni illo bello quod gestũ est ab Alphonso huius nominis vndecimo, aduersus Albohacenum Bellamarini regem, qui innumerabilem exercitum ex Africa in Bęticam

traiecc-

traiecerat, qua in pugna omnes ferè Barbari interempti à noſtris ſunt. Hic genuit eiuſdem ſimiliter nominis filium, qui ingentem virtutem in propugnatione Hiſpalis ab incurſionibus Maurorum oſtendit. Hunc ſecutus eſt alius eiuſdem nominis, Medellini Comes, ſtrenuus Dux & fortis miles. Hic fato conceſsit relicto Ioanne Ponce filio, ſuperſtite, qui Comes Archos fuit, pugnauitque proſperè cùm Arabibus, tum alibi ſæpe, ſed præcipuè ad Madronium. Huius filia fuit, præſtantiſsima illa fœmina. D. Maria Ponce, auia tua. Poſtremò e materno genere Ducis originem ab Stunicis, Ortizijs, Roëlis & Melgaregijs, familijs antiquiſsimis & ampliſsimis, quæ in Hiſpalis expugnatione præcipuam operam præſtiterunt, & qui primi ex noſtris Hiſpanis illam vrbem poſt eiectos Arabes incoluerunt. Porrò multis alijs omiſsis, quæ hoc loco poteram recenſere, ſub ſilentio non omittam, quod vni ex Melgaregijs, cui nomen vt opinor erat Petrus, accidit, regnante Ioanne Primo, cui ipſe erat à conſilijs. Cùm inquam in conſilio tractaretur, an cruces & calices & alia aurea & argentea inſtrumenta eccleſiarum vendi aut diſtrahi oporteret, ad congerẽdum pecunias, ad ſubminiſtrandum ſumptus, ad bellum contra Mauros initum, conficiendum; poſtquam regia vectigalia fuerant abſumpta, hunc obſtitiſſe huic rei vehementer ferunt. Quam ob cauſam (cùm nomen eius apud regem, à Iudæis illis publicanis, qui pecunias regias exigebant, & vectigalia exercebant, delatum fuiſſet, quod hoſtibus Granatenſibus bellum deprecantibus, ingentibus pecuniarũ fiſcis ipſi miſsis, fuiſſet ſuffragatus) vir iuſtiſsimus & innocentiſsimus pœnas capite luit. Cumque poſtmodum rex intellexiſſet hominem ſanctiſsimum & innocentiſsimum à ſe fuiſſe occiſum, magna liberalitate & munificentia erga eius filios vſus eſt. Et ideo hæc familia in ſchemate generis præfert crucem. Nec minus fœcunda fuit in procreandis ducibus hæc quàm ſuperiores familiæ. Dedit quoque inſignes mulieres innumeras

quæ-

quæ tam in matrimonio & monogamia, quàm in cælibatu caſtè & ſanctè vitam egerunt. At verò hæ laudes quæ à natura & fortuna proficiſcuntur, quæ hucuſque tibi à nobis ſunt tributæ, vt generis, pecuniæ, propinquorum, amicorum, opũ valetudinis, formæ ac dignitatis corporis, non ſunt vſquequaque veræ & ſolidæ laudes, nec propriè illæ tuæ, quas omnes ſuſpiciunt ac venerantur. Sed ſimul has ſimul cum multis habes communes. Quandoquidem ſi Cordubæ natus es, quæ multis operibus & ædificijs antiquis eſt ornata, multi eq̃è ac tu eadem in vrbe nati ſunt. Quin & ſi tu ex præſtantiſsimis maioribus ortum habuiſti, & ſummo loco natus es, illos pariter habes conſortes nobilitatis, qui ex eadem ſtirpe qua tu ſunt propagati ac in lucem editi. Denique ſi tu diuitijs abundas ac præpinguem epiſcopatum Placentinum aſſecutus es, ſunt alij item qui tecum opum multitudine & copia certare poſsint. Quapropter nunquam me hercle ex hac rerum abundantia aut penuria, aut ex imaginibus & trophæis, ego nobilem aut obſcurum hominem appellabo. Cùm fieri poſsit, vt his rebus abundent illi, qui ingenti laborant illorum inopia bonorum quæ verè bona ſunt, ſicut ecõtra accidere poteſt, vt illarum rerum ſint egentiſsimi nonnulli, qui tamen diuites ſunt in Chriſto. Nam plerunque in ſocietatem huius laudis externæ illi aſſumuntur, qui quo ad animi probitatem & vitæ ante actæ innocentiam ſpectat, virtutem reſpuunt ac aſpernantur. Quod igitur proprie in bonis tuis præſtantiſsime Præſul annumerandum eſt, hoc ego dignum admiratione cenſeo. Vt eſt incredibilis doctrina, tum in iure cæſareo & pontificio. tum etiam in diuinis ſcripturis, quam multis & aſsiduis laboribus acquiſiuiſti, ac cuius ſemina ac ſatus hæc Academia tua, cuius & Rector fuiſti non ſine magna laude, ſuppeditauit. Labor indefeſſus in exercendo functionem Epiſcopalem, tam regendo populum tibi commiſſum & in concionibus publicis docendo, quàm in elargiendo & ſubminiſtrando pauperibus, tam ad

victum

victum quàm ad veſtitum, neceſſaria. Ingens morum ſanctitas & integritas, quæ multos allicit ad ſui imitationem, alios à ſcelere patrando deterret. Zelus pro eccleſia Dei propaganda, & tuenda aduerſus hæreticos. Animus impenſiſsimè fauens ſtudioſis diuinarum ſcripturarum, ac promptus & paratus ad ſtudia omnia bonarum literarum, quæ apud nos iacebant, promouenda & euehenda. Age ergo, Præſul Illuſtriſsime, his rebus, vt ſoles incumbe, vt tibi æternam gloriam apud Deum & homines párere, & Hiſpaniæ noſtræ emolumentum ingens in literis inuehere poſsis. Vale. Ex Academia noſtra Salmant. 3. Idus Iu. an. 1563 à Virginis partu.

IN LIBROS HYPOTYPO-

SEON, HOC EST, EFFICTIONVM

Theologicarum, ab eodem Martino Martinez Cantapetrensi, diuinarum scripturarum in tribus linguis Salmanticæ Primario professore, ac Sacræ Theologiæ Magistro, editos, procœmium, Ad Illustrissimum & Reuerendissimum Præsulem D. Petrum Pontium Legionensem, Episcopum Placentinum.

CVM regularum scripturæ diuinæ, syluam, ex summorum ecclesiæ ac synagogæ authorum monumentis, tumultuaria ac confusa lectione, decerperem, Præsul amplissime & eruditissime, contentus fore domestico vsu videbar. Nam in quidnis potius, quàm vt in vulgum prodirent, aut prælo mandarentur, congerebantur. Nunc verò mutata persona, & sententia variata, vt in publicum exeant Theologorum commodum, volo & statuo. Victus me hercle, amicorum haud vulgarium, nec contemnēdæ eruditionis, precibus, quas absque immani piaculo & scelere, aspernari non decet. Quod onus si ab ipsa studiorum meorum infantia & incunabulis, quando ecclesiasticos Doctores euoluere cœpi, vsque ad hanc ætatem, meis humeris sessurum fuisse resciuissem, nō vererer promittere, non nihil bonæ frugis, quæ nunc nulla est, ex opella nostra Theologis fuisse accessuram. Arbitrabar enim cuilibet sacrarum literarum studioso fore in promptu, vberius & felicius in hoc argumenti genere versari, si qua ex eius tractatione Christianis lectoribus obuenire aut suboriri posset vtilitas. Cùm adesse possent, cuilibet vtcunque in literis versato, ad manum, Hieronymi volumina, ex quibus ingens regularum colligitur aceruus, imò nil fere inuenitur in illo viro verè diuino quin instar regulæ habendum sit. Quin & vnicuique non prorsus stupido rebar posse suppetere, Augustini, Ambrosij, vtriusque Gregorij, Origenis, Chrysostomi & eius assectæ Theophylacti lucubrationes, ac reliquorum ecclesiæ procerum, quorum libri solida & omnigena scatent eruditione. Quam ob rem hos pensi mei exactores, aut ad ipsos sacros fontes epotandos amandabam,

aut deprecabar, vt tantæ molis opus, & viribus noſtris impar, diligentiori, & magis in diuinis literis verſato & inſtructo integrum reſeruarent. Nam ſi hac prouinciæ eſſet demandata alicui duci, cui obtigiſſet, vis ingenij & perfecta eruditio, qualem materia exigit & efflagitat, non ambigerem quin pulcherrimum & vtiliſſimum opus, & à nullo vt argumenti magnitudo, & rei poſcebat dignitas editum, cuderetur. Nam quas quidam huius tempeſtatis noſtræ auctor, in lucem protulit claues ad interpretandum ſcripturas, quis non videt, non ſolùm non aſſecutas eſſe quod promiſerant: verum etiam aut rei obſcuræ denſiſſimas tenebras offudiſſe: aut de materia vberrima & quæ quàm latiſſimè pateret, ſatis ieiunè tenuiterque diſſeruiſſe. Iam verò libellus ille Regularum, qui vulgo circunfertur, diligentia cuiuſdam viri eruditiſſimi, conflatus, quid aliud obſecro habet, niſi tumultuariam quandam congeriem & cumulum ſententiarum, quarum bona maxima quæ pars, regulæ nomen, non ſolùm non agnoſcit, ſed omnino admittere reſpuit. Verùm quanuis non tàm me alliceret ad ſubeundum hanc prouinciam, fiducia præſtandi aut perficiendi quod imponebatur oneris, quàm renuendi rubor, iniunctum laborem non detrectaui. Fuſiore tamen ſe offerente materia pluſquàm à me exigebatur, laboris, ſponte ſubij. Quippe non ſolùm ex priſcorum ſanctorum, ſiue Græcorum ſiue Latinorum lucubrationibus, ſed ex Hebræorum arcanis voluminibus & Chaldaicis, multa diligenter congeſſi & coaceruaui. Nec in hoc diligentiæ & induſtriæ noſtræ labor finitus eſt, ſed & innumera penè teſtimonia quæ non ſatis enucleatè ante hac fuerant explicata, exponere, & nonnihil lucis illis inuehere curaui. Simul vt pleniori obſequio demererer amantiſſimos mei. Simul ne protritam viam ingreſſus vulgaribus ſolùm veſtigijs incederem. Spero equidem fore vt poſtquam impenderint ſtudioſi, tantam curam in hac poſtremâ Theologiæ parte ſibi vindicanda, quantam primæ tribuendam eſſe cenſuerunt, tantum in diuinis literis profectum paruo tempore ſibi eſſe paraturos, vt tunc denique cogantur fateri, cùm huiuſmodi exercitatio illi priori ad cumulum acceſſerit, ſe adeò fore inſtructos & paratos ad tractandum diuina oracula, vt abſque vlla offenſione liberè, per vniuerſum ſcripturarum pelagus ſecundo vento poſſint nauigare: ac rurſum abſque harum cognitione quanuis eximia polleant copia & vbertate dicendi, & acumine & ſubtilitate diſputandi præditi ſint, intelligent, nec dum adhuc cum Chriſto ad montis cacumen conſcendiſſe, vt illo in loco, ex ore eius, aut illorum, qui ab ipſo didicerant parabolarum abſtruſos ſenſus perciperent, ſed in imis montis radicibus cum turbis ignobilibus, & ratione expertibus, conſtitiſſe. Quapropter quod poëta ille de libris Philoſophorum dixerat, rem tibi Socraticæ poterunt oſtendere chartæ: nos ad harum regularum cognitionem poſſumus non ineptè transferre: à quibus deſtitutus nulli Theologiæ parti ſeriò operam

nauat

nauare queas. Diſputandi quippe dexteritas & peritia, ſcientia ſcripturarum deſtituta in futilem vergit loquacitatem. A ſenſu præterea ſimplici & literali, ex quo tantummodò validum trahitur argumentum, non vis aberrare, nec aliò detorquere? nullibi melius poteris edoceri. Allegoriam aut quemlibet ſenſum myſticum non vis frigidè, nec ſtupidè tractare? nil plus adiumenti afferre, nec cum hac arte conferri poterit. Denique exoptas totius diuini eloquij artem perueſtigare & mente complecti? hac arte cognita facilè aſſequeris. Cui nimirum ſi aſſidua meditatio, & crebra ſacrarum literarum acceſſerit exercitatio, proh Deum immortalem quantum vtilitatis & emolumenti, ſui ſectatoribus erit allatura! Nam vt medici & imperatores quanuis artis rationem, & præcepta tenuerint, nequeunt dextrè munus ſuum obire, ſi abſit diuturna exercitatio & vſus. Ita qui huius artis præcepta imbiberint, ſine frequenti mentis agitatione & vſu diuturno, prorſus abſque emolumento diſcedent, etiam ſi in illis ediſcendis ſe ipſos confecerint & macerauerint. Vt hanc autem ſcientiam aſſequi nitamur, Chriſtus nos adhortabatur cùm loquebatur cum Samaritana ſola, aut potius ſub eius perſona, cum vniuerſo populo Chriſtiano. Qui biberit, inquiens, ex hac aqua doctrinarum humanarum, quam tu hauris Samaritana, ſitiet iterum, nec aliquid dignum hominis dignitate & excellentia ſapiet. Qui autem ex perenni fonte diuinæ ſcripturæ toto ſe proluerit ore, & nectar diuinorum eloquiorum vbertim hauſerit, certam & expeditam ad ſalutem viam, & viuendi modum haud quaquam protritum & vulgarem, ſed diuinum & cœleſtem inueniet. Nolim tamen cùm hoc aſſeuerauerim, ita malignè ab aliquibus accipi, vt ſtudioſos iuuenes ab humanarum literarum ſtudio velim deterrere & dehortari, quarũ peritiam magnopere laudo & probo. Quippe vehementer conducunt ad intelligendum ſcripturas, illis qui ſeriò Theologiæ operam dare volunt. Quod pulcherrimo ſymbolo innuiſſe Daniel arbitror, cùm ait. Nabuchodonoſor regem Babylonis vaſorum domus Dei partem, ex templi Hieroſolymorum aditis rapuiſſe, ac Babylonem ſcelerum altricem vrbem, deportaſſe, ac in fano deorum ſuorum collocaſſe, volens innuere, in gentium libris aliquam ſenſuum diuinorum minimè aſpernandam ſcintillam veritatis, mendacijs & nugis reſperſam, inueniri. Hinc apud Platonem, Deum mundi opificem & architectum legimus. Hinc Democriti Abderitæ de aſſeruandis corporibus mortuorum, Plin. lib. 7. cap. 55. *& de loco ſepulturæ cooptando cura & ſolicitudo, propterea quod in poſtremo tempore, è monumentis & buſtis in quibus condita ſunt, eſſent reuictura. Hinc denique apud Platonem & Ciceronem de immortali animorum vita & origine tam crebra mentio, quam nunquam Ariſtoteles ſatis concoxit, ſi D. Theodoreto credimus, in 8. Sermone de cura Græcarum affectionum. Attamen vt patrocinium Ariſtotelis ſuſcipiamus, ſi rem accuratius expendamus, inueniemus duobus modis Ariſtotelem*

ſtotelem de anima agere inſtituiſſe. Primò vt eſt actus corporis phyſici: nam philoſophi naturalis munus eſt de anima diſſerere prout corpori coniuncta, & materiæ demerſa eſt, [redacted] (quæ Græcè ψυχὴ appellatur) & ſic ab interitu & morte [redacted] eſt aliena, vt Iuſtinus in admonitorio ſcriptum reliquit. ψυχὴ, quippe teſte Origine & Chryſoſt. à refrigerando nomen inuenit: aut loquitur de ea, vt eſt quid cæleſte, & diuinum, atque à materia longè ſemotum: de qua

Chry. hom. 2. in epi. ad Hebr. Origen. 2. periſ. cap. 6.

+ Philo Iudæus lib. de nobilitate ait. νεῶν ἀξιοπρεπέστερον ἐπιγνῶς οὐχ εὗρε θεὸς λογισμοῦ κρεῖττον. Hoc eſt, nullum templum auguſtius in terris Deus inuenit, quàm animam rationis participem. Et ſic anima à Græcis νοῦς vocatur, quæ cum Philoſophi naturalis munus excedat, eius naturam perſcrutari ad metaphyſici partes ſpectat. Atque ita anima hæc ſcripſit Ariſto. 12. metaphy. Cauſæ, inquit, efficientes priores ſunt tempore, cauſæ formales ſimul. Cùm enim homo eſt ſanus, tunc & ſanitas eſt: figura æneæ pilæ & ipſa ænea pila ſunt ſimul. Si verò poſterius quippiam permaneat conſiderare oportet. In quibuſdam enim nil prohibere videtur: veluti ſi anima tale ſit non omnis ſed mens ipſa. Attamen, vt dixi, adeò mendacijs illa veritatis ſcintilla oppleta, aut potius extincta eſt, vt arduum ſit, perſpicuè id quod ſcitu erat dignißimum percipi. Niſi Deus miſertus inſcitiæ noſtræ, porrexiſſet nobis ſermonum ſuorum facem, & extenta manu, iacentes in tenebris & in vmbra mortis, ad lumen cognitionis, per filij ſui prædicationem ſubleuaſſet. Intromiſiſſetque nos in cubiculum ſuum, vt ea quæ antè noſtris viribus freti aſſequi non poteramus, plano ſermone & aperto diſſereret. Nos tamen qui cæleſtium donorum aura frui non meruimus, nec ad ſacræ Theologiæ culmen, cum Petro, Ioanne & Iacobo conſcendimus. Indignos quippe nos reddimus verbi Dei. Nonnulla ſaltem, quæ ex ſanctorum munere & liberalitate, vnicuique ingenio quantumuis infimo prædæ expoſita ſunt, inſtar Ruth Moabitidos, quæ poſt meſſores vndique colligebat ſpicas, ad communem vtilitatem in medium afferemus. Alioquin ſi illi nobis porrexiſſent, quis animo verſari auſus eſſet, ſcripturarum diuinarum vaſtißimam molem, & immenſum pelagus, certis quibuſdam regulis, & præfinitis legibus poſſe adſtringi? Quanquam id fieri poſſe vehementer ſubodorabar: nam ſi mechanicorum artium opifices, regulis ſuis ſunt adſtricti: & Rhetores certam habent dicendi normam extra quam egredi non licet. Medici quoque curandorum morborum artem, ſe habere iactant: & viri prudentes inſtitutiones iuris ciuilis ediderunt quibus lites contentionesque conſopirent. Cur deſperandum eſſet à nobis, idem conſequi diligentia & labore poſſe, in aperienda via ad intelligendum ſcripturas, non video. In quibus, non de aquis arcendis aut ſtillicidijs, ſed de ſpe & ſalute noſtra agitur. Abſit igitur à me vt putem ſermones diuinos certa loquendi norma carere, quorum author Deus optimaxi. eſt, apud quem non eſt tranſmutatio, nec vicißitudinis

tudinis obumbratio. Omnem hunc ſermonem detulimus, non quibuſuis hominibus ignobilibus & obſcuris, ſed præſtantiſsimis & clariſsimis viris, Hieronymo, Origeni, Chryſoſtomo, Damaſceno, Theodoreto, aut alicui eiuſdem claſsis, aut ordinis viro, quo maiorem authoritatem haberet oratio. Nam ſi Peryſatis, Cyri, & Artaxerxis mater, iubebat eum qui apud regem ſermonem eſſet habiturus, byſsinis, hoc eſt magnificis & ſplendidis verbis vti: quantò melius res diuinæ monumentis mandari aut committi debuiſſent, non comico ſocco, ſed tragico cothurno. Si Alexander ab Apelle pingi, à Lyſippo fingi tantum expetebat, ne quid naturæ formæ, artificis imperitia detraheret. Cur igitur ego committam in ſcripturarum diuinarum explanationibus, nænias meas, aut obſcurorum hominum inſomnia, ſtudioſis obtrudi & illorum manibus obteri, obliteratis & ſuppreſsis illorum Heroum nominibus, qui hanc tantam lucem, quæ fruimur, nobis reliquerunt? Interdum ſanè, non ſine rubore, nomen meum inter hos tam præclaros viros, cum res efflagitabant, inſerui (cum nullus de illa re quam tractabam aliquid memoriæ mandaſſe compereram) ne prorſus κωφὸν πρόσωπον ego eſſem: totam quippe fabulam, vſque ad plaudite, ſuſtinere ſolus quí poſſem? Inſcriptionem inſolentem, & quæ montes aureos in fronte promittere videretur, cooptare huic voluminí neglexi, ne poſtea naſceretur ridiculus mus, vt illi fecerunt, qui pupillam oculi, ſcintillas ſcripturæ, clypeum, lac, libros à ſe editos inſcripſerunt. Sed id nomen quod ab eccleſiaſticis viris, Dionyſio Areopagita, Clemente Alexandrino vſurpatum eſt ſequi maluimus, nempe libri Hypotypoſeon, id eſt informationum, aut effictionum. Authorem ordinem, ita digeſsi, vt qui primum locum occupauerit, ſcribat illa quæ retulimus verba, totidem verbis nonnunquam, nonnunquam paucis, aut mutatis, aut detractis, aut additis verbis, quo res tota fieret dilucidior & planior. Qui ſecundum, aut deinceps locum tenuerint, ſi eadem, aut ſimilia ſuperioribus verba protulerint, authoris tantùm nomen inſerui. Verùm ſi quid noui afferunt, aut aptius exemplum adducunt, id quod addidit tantùm decerpſi. Quanuis non diffitear opus fuiſſe, vt nonnunquam centies eandem cantilenam, non abſque tædio, replicarem, cùm res poſtulare videretur. Multa præterea quæ legentibus nobis, non infrequenter occurrere ſolebant, quæ ſub nomine Regulæ, colligi poſſe videbantur, & illarum albo adſcribi, in hunc ordinem redigere, vt par erat veriti ſumus, tum ne voluminis creſceret magnitudo, quæ ſatis magna & iuſta eſt, ſi ſatisfactum fuerit argumento. Tum etiam ne Midæ ſimilis viderer, qui vniuerſa quæ attrectabat, in aurum vertebat. Nos non quæ pulchrè, aut ſapienter dicta ſunt recenſuimus, & in hoc libro coniecimus, ſed quæ nomine regulæ inſignita eſſe videbantur, aut manifeſtarium aliud ſymbolum præ ſe ferebant, ſelegimus. Solent enim diuini ſcriptores his, aut ſimilibus nominibus, has regulas appellare. Regula

ſcripturarum eſt, Canon eſt apoſtolicus, conſueuit ſcriptura, conſuetudo eſt prophetiæ, in ſacro eloquio hoc fit, mos ſcripturarum eſt. Quod ſupereſt, vos ſtudioſos iuuenes adhortari monere q; non deſiſtam, vt hos ſanctorum amplectamini labores, ſi ab Spiritus ſancti ſcopo aberrare non vultis, & à germano & ſyncero eccleſiæ dogmate deflecti. Alioqui, vt hæretici faciunt, vaſa aurea & argentea domus domini conflabitis, vt in varias vertatis effigies quas adoretis in Bethel & in Samaria. Quoties enim eloquia diuina aliter intelligimus, quàm Spiritus ſanctus efflagitat, conuertimus vaſa cultus templi Domini, in vaſa ignominiæ, vt nobis faciamus ſimulacra & fornicemur cum eis, ſub qualibet quercu & ligno frondoſo. Quæ prudenter vitare poterimus, ſi Sanctorum patrum interpretationibus (hæreticorum iſtorum, qui è cauda aſpidis nuper obortiſunt, commentis ſemotis, & nugis relegatis) toto animo adhæſerimus. Quippe, vt ait Cicero. 1. Tuſcu. in omni antiquitate, quo propius aberat ab ortu & diuina progenie, hoc melius ea fortaſſe, quæ erant vera cernebat. Porrò cùm res quam adorior ardua ac difficilis ſit, captumque noſtrum longo interuallo ſuperans, imò iure poſtulare poſſe videor, ſi me & mea omnia limæ & correctioni eccleſiæ ſubiecero. Quapropter ſi quid dictum, aut literis commiſſum à nobis ſit, in quo labi aut titubare videamur, tum contra eccleſiæ Romanæ ſcita & decreta: tum etiam contra priſcorum patrum dogmata, indictum & obliteratum eſſe à mentibus hominum exopto.

Porrò ad inſtituti noſtri tractationem acceſſuri, viſum eſt in primis iuxta Philoſophorum præcepta à definitione Regulæ exordiri. Regula eſt, quæ rem vt eſt, in genere breuiter exponit: & hæc in duas ſecatur partes, in regulam verborum, & regulam ſententiarum. De vtriſque ſigillatim acturus ſum, ſi nonnulla prius in hoc priori volumine, quæ ad illarum potiſſimùm conferunt intelligentiam, præmiſero

FINIS.

LIBER PRIMVS THEOLOGICARVM HYPOTYPOSEON,

à Martino Martini Cantapetrensi, Sacræ Theologiæ Magistro, ac diuinarum scripturarum in tribus linguis, Salmanticæ Primario professore, editus, ad Illustrissimum, & Reuerendissimum D. Petrum Pontium Legionensem, Episcopum Placentinum.

Quas ob causas diuinæ scripturæ obscuræ, ac inuolutæ sint.

CAPVT PRIMVM.

SICVT IGNOranti vim morbi medicinæ faciendæ non est locus, ita nisi noueris quas ob causas scripturæ perplexæ difficilesque sint, earum obscuritatem euincere & domare non valebis. Illarum nonnullas enumerans Euthymius, bonus author in primis, in præfatione Psalmorum inquit. Quod tam multa in veteri scriptura obscura inueniantur, in causa sunt figuræ quæcunque Christum illiusque actiones, & nouam gratiam præfigurabant. Omnia quippe hęc quæ ad gentium vocationem pertinere videbantur, prophetæ de industria obscurè admodum pertractarunt. Ne si inuidentissima illa Iudæorum gens, futuram primogeniti Israëlis ruinam, & gentium vocationem cognouisset, sacros libros, vbi hæc prędicta sunt, omnes igni tradere atq; eorum memoriam obliterare studeret. Neque enim aliquando sustinuissent tanta aduersus se ferri testimonia. Vnde non mediocre damnum posteris allatum fuisset. Quod Dei consilium quodam loco vnus prophetarum nobis indicauit, dicens, ex persona Dei ad Iudæorum gentem. Neque credidisti, neque à principio aperuit tibi aures tuas, noueram enim, quod inobediens non pareres. Præterea obscuritatis alia est ratio, idioma videlicet Hebraicæ linguæ diuersum à Græca & Latina lingua. Varijs etiam loquendi modis prophetæ sæpenumerò vsi sunt, adumbratè etiam multa dixere, ob incredulitatem, & duritiem auditorum: quæ tamen paucioribus, ac sanctis viris reuelata sunt, quæ à solo rerum exitu & fine rectè iudicantur. Postremò etiam illa addatur ratio, quod de prima & propria Hebraica lingua in aliam conuersa, vt plurimum difficultatem generant.

Euthymius — *1. Causa.* — *Isaiæ. 48.* — *2. Causa.* — *3. Ratio.* — *4. Ratio.*

Inquit Euthy. in prima ratione: omnia quæ ad gentium vocationem pertinere videbantur, occultarunt. Nam de hoc mysterio tam altum erat silentium apud Iudæos, vt non dubitaret Paulus Colossensibus scribere. Cuius scilicet, ecclesiæ, factus sum ego minister, vt adimpleam verbum Dei, mysterium quod absconditum fuit à seculis & generationibus, & nunc manifestatum est sanctis eius. Quia & Petrus Actuum 10. id ignorabat, nisi à domino accepisset nodi solutionem in vase illo linteo è cælo demisso. Sed profectò mirum est Iudæos id non intellexisse, cum tam aperta & inconcussa reprobationis ipsorum inueniantur vbique in scripturis testimonia, vt à nullo nisi stupido planè possint ignorari. vt in Deutero. cap. 32. Ipsi me prouocauerunt, in eo qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus suis, ego prouocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo eos. Et in Psalm. 17. Populus quem non cognoui seruiuit mihi, & auditu auris obediuit mihi. Et Isaias, & relinquetur filia Sion sicut tugurium in cucumerario, &c. Sunt innumera in scripturis sub typo dicta, de quibus pauca subiungam. Sacra narrat scriptura, vt inquit Hierony. in comment. Ezechi. ca. 27. seniores filios plurimos à Deo esse reprobatos, & Iuniores electos in typum Synagogæ

Mysterium de vocatione gentium.

Reprobationes primogenitorum quid significent.

& eccleſiæ. Senior Cain abijcitur, & Habel iunior eligitur. Iſmael filius Abraham alienus à patre eſt, & Iſaac iunior hæreditatem accepit, filiorum quoque Iſaac ſenior Eſau venator eſt & vagatur in ſaltibus. Iunior Iacob ſimpliciter habitat domi. Vnde Malachias. Iacob dilexi, Eſau odio habui. Sed nunc hæc miſſa faciamus, latiorem de his ſermonem poſtea facturi.

Præterea inquit Euthy. in ratione tertia. Quæ à ſolo rerum exitu iudicantur, &c. Sæpe ſancti Apoſtoli ſermonem aut parabolam quam à Chriſto acceperant, non ſatis intelligebant, tamen tunc denique rem exacte tenebant, cum rei euentum cernebant. Vnde Ioann. 2. cum dixiſſet dominus. Soluite templum hoc & in tribus diebus excitabo illud, & ſubiungit Euangeliſta. Cum reſurrexiſſet ergo à mortuis recordati ſunt diſcipuli eius, quia hoc dicebat, & crediderunt ſcripturæ & ſermoni quem dixit Ieſus, & iterum. cap. 12. & inuenit Ieſus aſellum, & ſedit ſuper eum, ſicut ſcriptum eſt. Noli timere filia Sion, ecce rex tuus venit ſedens ſuper pullum aſinæ. Hæc non cognouerunt diſcipuli eius primum, ſed quando glorificatus eſt Ieſus tunc recordati ſunt, quia hæc erant ſcripta de eo, ob hanc cauſam multorum vaticiniorum explanationes antiquos fefellerunt, quia ea ætate nondum adimpletæ, nec ad finem ſuum peruenerant prophetiæ illæ, vt Ioannis Apocalypſis, & extremæ Danielis viſiones, in quibus Antichriſti tempora deſcribuntur, & apud eundem. capit. 7. quid quarta beſtia ſignificet, Hieronym. expoſuit. Verum alij, quartam beſtiam quæ typum ſuſtinet Romani imperij, aiunt decem cornua habere, quia plurima regna ſubiecit, at ſub hoc imperio exortum eſt cornu exiguum, hoc eſt Turcarum imperium, quod primo quidem tempore ignobile, poſt vero clarum ac nobile euaſit. Hoc Turcarum imperium labefactauit tria beſtiæ quartæ cornua, nempe duo Græcorum & Aegyptiorum clara regna. At nunc ſupereſt tertium cornu, tamen quod demum futurum ſit, venturis ſeculis manifeſtabitur. Hoc animaduertens Irenæus lib. 4. aduerſus hæreſes Valentini. capit. 43. ait. Omnis prophetia prius quàm habeat efficaciam, ænigmata & ambiguitas ſunt in hominibus. Cum autem venerit tempus, & euenit quod prophetatũ eſt, tunc prophetiæ habent liquidam & certam expoſitionem, & propter hoc in Daniele dicebatur. Muni ſermones & ſigna librum vſque ad tempus conſummationis, quoad vſq; diſcant multi, & impleatur cognitio, & Ieremias, in nouiſſimis diebus intelligent ea. Et ideo cum à Iudæis legitur lex in hoc tempore, fabulæ ſimilis eſt. Non enim habent expoſitionem omnium rerum pertinentium ad aduentum filij Dei, qui eſt ſecundum hominem. Chriſtianis vero cum legitur, theſaurus eſt abſconditus in agro, cruce vero Chriſti reuelatus eſt, & explanatus, ditans ſenſum hominum, & oſtendens ſapientiam Dei, & eas quæ ſunt erga hominem, diſpoſitiones eius manifeſtans.

Quartæ rationis Euthymij exemplum Hierony. ſeppeditabit, in commenta. Epiſtolæ ad Epheſios. cap. 4. cum exponit hæc verba. Donec occurramus.

Quinta ratio.

Quintam cauſam addit Irenæus. libro. 3. aduerſus hæreſes. cap. 7. cur Paulus obſcurus ſit, ſed nos de vniuerſa ſcriptura dictum eſſe intelligamus, ipſius hæc ſunt verba. Ideo Paulus obſcurus eſt, quoniam Hyperbatis frequenter vtitur, propter velocitatem ſermonum ſuorum, & propter impetum qui in ipſo eſt ſpiritus, vt ex multis locis eſt inuenire. Veluti ad Galat. 3. Quid ergo? lex factorum poſita eſt, vſquequo veniat ſemen, cui promiſſum eſt, diſpoſitum per angelos in manu mediatoris. Ordinatio ſic eſt. Quid ergo lex factorum? diſpoſita per angelos in manu mediatoris poſita eſt, vſque dum veniat ſemen cui promiſſum eſt. Vt ſit homo interrogans, & ſpiritus reſpondens, & iterum in ſecunda ad Theſſaloni. epiſtola de Antichriſto ait. Tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet præſentia aduentus ſui, illum cuius eſt aduentus ſecundum operationem ſatanæ in omni virtute & ſignis & portentis mendacij. Ordinatio hæc eſt. Tunc reuelabitur iniquus, cuius eſt aduentus ſecundum operationem ſatanæ, in omni virtute & ſignis & portentis mendacij, quem dominus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet præſentia aduentus ſui. Non enim aduentum domini dicit ſecundum operationem ſatanæ fieri, ſed aduentum iniqui, quem & Antichriſtum dicimus. Si ergo non attendat quis lectioni & interualla aſpirationis manifeſtet quod dicitur, erunt non tantum incongruentia, ſed blaſphema. Denique in ſecunda ad Corinthi. ait. In quibus

Deus

Deus huius ſeculi excæcauit mentes infidelium, ex quo loco hæretici, alterum quidem Deum eſſe ſeculi huius dicunt, alterum vero qui ſit ſupra omnem principatum. Sed hi nele gere quidem Paulū ſciunt. Nos ſic. In quibus Deus. Deinde ſubdiſtinguēs in vnum reliqua lege. Seculi huius excęcauit mentes infidelīū. Vt ſit quod dicitur. Deus excæcauit mentes infidelium huius ſeculi. Hucuſq; Irenæus. Prę terea Origenes in præfatione epiſt. ad Rom. inquit, obſcurus eſt Paulus, quòd elocutionibus interdum confuſis & minus explicitis vtitur. Huius rei innumera exempla vel vnus Oecumenius ſuppeditabit. Nos vt rem planiorem faciamus, vno aut altero vtamur exēplo, & in primis ſe offert locus Pauli ad Epheſ. 3. Huius, inquit, gratia ego Paulus vinctus Chriſti Ieſu pro vobis gentibus, ſi tamen audiſtis diſpenſationem gratię Dei quæ data eſt mihi in vobis, quoniam ſecundum reuelationem notum mihi factum eſt ſacramentum.

Locus Pauli expoſitus

Quo in loco annotandum eſt iuxta idioma linguæ Hebrææ, nominatiuum pronominis primitiui nonnunquam pro quocunque caſu poni, vt ego Paulus vinctus pro mihi Paulo vincto, hoc veluti interpretans ſubiungit, notum factum eſt mihi. Deinde particula, quoniam, frequentiſsimè redundat. Pſalm. 36. quoniam benedicentes ei hæreditabunt terram. Præterea pronomen illud, mihi, ſuperfluit, cum iam ſupra poſitum ſit, cum ait, mihi Paulo, aut emphaſim habet, mihi inquam notum factum eſt, ordo igitur hic erit. Huius rei gratia mihi Paulo vincto pro vobis gentibus (audiſtis ſiquidem diſpenſationem gratiæ Dei quæ data eſt mihi in vobis. i. ſcitis me eſſe Apoſtolum veſtrum, hoc eſt gentium.) Secundum, ideſt, per reuelationem notum factum eſt ſacramentum, nam nō accepit illud, vt ipſe ait, ab hominibus, nec per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum, ſit ſecundum exemplum ex Pſalm. 30. Obliuioni datus ſum (tanquam mortuus) à corde, & ad Hebræ. 1. & cum iterum introducit primogenitum in orbem terrarum, pro. Et iterum, cum introducit, &c.

Sexta cauſa.

Sextam cauſam affert Tertuli. li. 3. aduerſus Marcionem, parum poſt principium. Ideo, inquit. obſcuræ ſunt ſcripturæ, quia pleraque figuratè portenduntur, per ænigmata & allegorias & parabolas, aliter intelligenda quàm ſcripta ſunt. Nam terram lacte & melle manantem legimus, & montes ſtillabunt dulcedinem, & de gentibus, benedicent me beſtiæ agri. Item Hiero. Iſaiæ. 8. inquit. Scripturæ proprius character eſt per tranſlationē loqui. vt apud Iſaiā. ca. 8. Pro eo quod abiecit populus iſte aquas Siloe, quæ vadunt cum ſilentio. i. noluerunt decem tribus parere domui Dauid. & aſſumpſit magis Raſin & filium Romeliæ. Propter hoc ecce dominus adducet ſuper eos aquas fluminis fortes & multas, regem Aſſyriorum. & de vocatione gentium loquens idem propheta, inquit. Gloria Libani ad te veniet, abies & buxus & pinus ſimul ad ornandum locum ſanctificationis meæ. Et in cōmēt. Marci falſo Hieronymo inſcriptis. Eſt, inquit, conſuetudo ſcripturæ diuinę allegoricè loqui, & cum aliud dicat, aliud velit intelligi, quod in Euangelijs poſitum frequenter inuenies. De parabola, allegoria, ænigmate, quomodo aliud contineant in medulla, aliud in ſuperficie polliceantur, alibi à nobis faſius explicabitur. *Iſaiæ. 60.*

Septimæ cauſa.

Septimam obſcuritatis cauſam nobis ſuppeditabit Philippus presbyter. lib. 2. cōment. in [illegible] quæ [illegible] obſcuræ ſunt, quia ſolent ſuperioris intellectus conſequentiam non tenere. Hieronym. quoq; Nahum. cap. 2. inquit. Hinc vel maximè prophetæ obſcuri ſunt, quod dum repente aliud agitur, ad alios perſona mutatur. Vnde apud Nahum. Celebra Iuda feſtiuitates tuas & rede vota tua, quia non adijciet vltra vt pertranſeat in te Belial. &c. & ſermonem conuertens ait. Aſcendit qui diſpergat in facie tua cuſtodiens obſidionem. Et in Pſalmi. 80. cōmentario titulo Hieronymi, dicitur. Prophetæ & pſalmi ideo obſcuri ſunt, quoniam ſubitò cum neſcis perſona mutatur, vt Pſalmi. 80. cū dicat propheta, Exultate Deo adiutori noſtro. Sumite pſalmum, & buccinate in neomenia tuba. Deniq; ſubitò inducitur perſona domini loquens ad populum. In tribulatione inuocaſti me & liberaui te. Hæc ille. Huius rei ſumi poteſt optimum exemplum ex Pſal. 2. Diruimpamus vincula eorum. Quæ verba iuxta Hiero. manſione. 27. ad Fabiolam. & Origenē tract. 35. in Matth. & Euthy. ſub perſona Dei accipienda ſunt, attamen ſub perſona inimicorum Chriſti prolata videri poſſunt. Præterea cum mitteret diſcipulos ad prædicā dum, reuerſi dicunt. Domine in nomine tuo etiam dęmonia ſubijciuntur nobis, ait illis dominus. Videbam ſatanan quaſi fulgur de cælo cadentem, hoc eſt, quanuis miracula edatis *Luc. 10.*

tis multa, cauete ab insolentia: ne sicut Lucifer à sede cæli depellamini. Alij sic: non mirum est dæmones subijci vobis, nam quando ego vos misi, iam fractas & debilitatas vires Satanæ cernebam, sciebamque vestra præsentia ruituras. Denique Psalm. 119. Quid detur tibi aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs. Euthy. arbitratur hoc testimonium constare ex interrogatione & responsione, ad hunc sensum. Quænam vindicta sceleratæ imminet linguæ? Respondet propheta nitens populum consolari, & suadere nullam esse causam cur animo ægro sit, cùm iam sagittæ Dei, cum carbonibus omnia vastantibus, paratæ sint vt hostes eorum interimant. Nec dissentit Augu. Alij sic. Quid tibi emolumenti obtigit ex lingua tua pessima, quæ adeo nocens est, vt sagitta à robusto homine missa, videri possit, aut igni omnia comburenti & conflagranti similis sit.

Locus ex psal. 119. interpretatus.

Octaua ratio.

Octauò loco, ea se offert ratio, quòd nonnulli diuinarum scripturarum authores, [redacted] quædam perturbato & confuso ordine enarrarunt. Et hanc ob rem eorum libri scatent, Hyperbatis, Anantapodotis & alijs figuris, quæ orationi solent tenebras offundere, & studiosorum animos retardare. Porrò ne ex meo capite hæc finxisse videar, testimonijs sanctorum confirmare & munire oportet. In primis Hiero. quæst. 10. ad Algasiam, de Paulo ait. Illud quod crebro diximus, etsi imperitus sermone non tamen scientia, nequaquam Paulum de humilitate, sed de conscientiæ veritate dixisse, etiam nunc approbamus. Profundos enim sensus lingua non explicat. Et cùm ipse sentiat quid loquatur, in alienas aures, puro non potest transferre sermone. Quē cùm in vernacula lingua habeat disertissimū, quippe Hebræus ex Hebræis, & eruditus ad pedes Gamalielis, se ipsum interpretari cupiens inuoluitur. Si autem in Græca lingua hoc ei accidit, quam, nutritus in Tharso Ciliciæ in parua ætate, imbiberat, quid de Latinis interpretibus dicendum est, qui verbum de verbo exprimere conantes, obscuriores faciunt Pauli sententias, & veluti herbis crescentibus frugum strangulant vbertatem? & quæstio. 11. ad Hedibiam ait. Cùm Paulus haberet scientiam scripturarum, & diuersarum linguarum gratiam possideret. Vnde ipse gloriatur in Dño, & dicit. Gratias ago Deo quod omnium vestrum linguis magis loquor, diuinorum sensuum maiestatem digno non poterat Græci eloquij explicare sermone. Habebat ergo Titum interpretem, sicut & B. Petrus Marcum. Et iterum Origē. lib. 6. epistolæ ad Rom. Superfluum est in Paulo ornamenta quærere sermonis, quippe id non illi curæ sit. Vnde inquit. Non in sublimibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus. Et Hiero. in cōment. Epistō. ad Titum cap. 1. circa principium ait. Non iuxta humilitatē Paulus, sed verè dixerat, & si imperitus sermone non tamen scientia, Hebræus ex Hebræis, iuxta legem Pharisæus, profundos sensus Græco sermone non explicat, & quod cogitat, in verba vix promit. Et iterum in ipso limine secundi lib. comment. epistolæ ad Ephesios, hæc inculcat totidem verbis. Vt tamen rem planiorem faciamus, pauca ex Paulo addamus exēpla. ad Ephes. 1. inquit. Vt simus in laudē gloriæ eius qui ante sperauim⁹ in Christo, in quo & vos audito verbo veritatis euangelij salutis vestræ in quo credentes signati estis. In quo, quod secundo loco positum est redundat. & ad Galat. 6. Vos qui spirituales estis instruite huiusmodi in spiritu mansuetudinis considerans teipsum: pro considerantes vos ipsos. & ad Ephes. 3. propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis quæ est gloria vestra, pro quæ sunt. &c. 1. Memoriam vestri faciēs in orationibus meis, vt Deus (domini nostri Iesu Christi pater) gloriæ. Hyperbaton sic ordinabis: vt Deus gloriæ, Domini nostri pater. &c. Attamen vt stylum aut phrasin cuiuscunque prophetæ aut Apostoli valeas cognoscere, & qua quisq; polleat facultate dicendi peruestigare Hieronymi verba Amos. 1. oportet memoriæ mandare. Naturale est, inquit, vt omnes artifices artis suæ loquantur exemplis, & vnusquisq; in quo studio triuit ætatē, illius similitudinē proferat. V.g. qui nauta est, tristitiā suam, comparat tempestati, damnum, naufragium vocat, inimicos suos, ventos contrarios appellat. Rursus prosperitatem & lætitiam, auram placidissimam & secundos nominat ventos. E regione miles quic quid dixerit, scutum, gladium, loricam, victoriam sonat: & in ore philosophorum, semper est Socrates & Plato. Similiter in prophetis dicendum est. Sic Amos qui pastor de pastoribus fuit, & pastor non in locis cultis, & arboribus & vineis consitis, aut certè inter Syluas & prata virentia, sed in lata eremi vastitate in

Lege Theodore. sermone. s. de cura Græc. affecti. & Hiero. ad Paulinum.

te in qua verſatur leonum feritas, & interfectio pecorum, artis ſuæ vtitur ſermonibus, vt vocem domini terribilem & metuendam, rugitum leonum & fremitum nominat. Euerſionem Iſraeliticarum vrbium, paſtorum ſolitudini & ariditati montiũ comparat. & ca. 3 ait. Quo modo ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, ſic eruentur filij Iſrael. & iterum. Dominus de Sion rugiet. Hactenus Hieronym. è contrario Iſaias fuit è ſtirpe regia, & vrbanæ eloquentiæ præditus. Vide Auguſt. 4. de doctr. Chriſt. cap. 6.

Nora & vltima ratio.

Deniq; perdifficiles & obſcuræ ſunt ſcripturæ diuinæ, ob quæſtiones maximas quæ in illis crebrò inuoluuntur, tum ob alias, tum præcipuè propter illas quę de deo in dubium ac in diſceptationem vocantur. Nam vt ait Diony. 2. cap. cæleſtis Hierar. Deus à nobis per negationes aptiùs cognoſcitur, quàm per affirmationes, veluti ſi dicas, Deus eſt incomprehenſibilis, melius cognoſcitur, quàm ſi dicas, Deus eſt iuſtus, & ideo cùm Deum per negationem cognoſcamus, non tam quid ſit, quam quid non ſit de ipſo aſſequimur. Vnde præclare Cicero. 1. de Natura deorum ait. Quum à Simonide quæſiuiſſet Tyrannus Hiero, quid aut quale eſſet Deus, deliberandi ſibi vnum diem poſtulauit. Quum idem ex eo poſtridie quæreret, biduum petijt, cùm ſæpius multiplicaret numerum dierum, admiranſque Hiero requireret cur ita faceret, quia quanto, inquit, diutius conſydero, tanto mihi res videtur obſcurior. Hinc Iſaias. cap. 40 irridens hominum inſcitiam. cui ſimilem feciſtis Deum aut quam imaginem ponetis ei. & Salomon. Ne feſtinet os tuum, vt de Deo loquaris, quia tues in terra Deus in cælis. Nec tamen ideo ab hac inueſtigatione & labore ferias agere aut deſperare oportet. Nam ſi aſſidua meditatione diuina volumina triuerimus, aut ex eo quod res cunctas condidit, conſeruat & moderatur, Deum exquirere conati fuerimus, multò venuſtiorem & diuiniorem imaginem, hinc inde collectam, ei poſſumus effingere, quam illam Phidiæ, ex Homericis verſibus depromptam. De qua Valerius Max. lib. 3. c. 7. inquit, Phidias ſimulacro Iouis Olympij perfecto, quo nullum præſtantius aut admirabilius humanæ fabricatæ ſunt manus, interrogatus ab amico, quo nam mentè ſuam dirigens, vultum Iouis propemodũ ex ipſo cęlo petitum eboris incamentis eſſet amplexus? illis ſe verbis quaſi magiſtro vſum reſpondit.

Simonides.

Hiero tyrãnus.

Eccleſia. 5.

Re arbitror

Phidie ſimulacrũ.

ἢ ὡς κυανέῃσι ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος.
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο. μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον.

Homer. 1. Iliados.

Hæc de Iouis ſimulacro: at qua nos arte Dei effigiem efformare poſsimus, docet Dionyſ. 2. c. myſticæ theologiæ. Ad perlucidam, inquit, lucidiſsimamq; caliginem admitti oramus, vt per viſus ſcientiæq; priuationem, videre ac ſcire eum qui aſpectum omnem ſcientiã que tranſcendit, (& hoc ipſum non videre ac non ſcire, eſt veraciter videre & ſcire) & eum etiam qui ſubſtantia ſuperior eſt, ſuperſubſtãtialiter ex omnium quæ ſunt ablatione celebrare. Veluti qui natiuam effigiem ex quauis materia faciunt, omnia tollentes quæ impedire poſsint liquidum latentis decoris intuitũ, ipſamque in ſeipſa pulchritudinem occultam ſola ſublatione pandentes. Hoc eſt. Deo tripli cia nomina ſolent tribuere ſcripturę. Affirmatiua, vt bonus, iuſtus, ſapiens. Negatiua nonnunquam, vt incomprehenſibilis, ineffabilis, infinitus, increatus, inſcriptus. Deniq; ſolent imponere Deo nomina negatiua ex cellentis negationis, vt ſi dicas Deus eſt ſupra bonus, ſupra ſapiens. Et primum genus nominum poſitionem ſignificat, duo vltima genera ablationem, & quemadmodum ſtatua efformatur addendo & ſubtrahendo. Sic Deum effingimus his negationibus ac poſitionibus.

Dionyſ.

De tota hac materia lege Clementem Alexan. Stromate. 6. fol. 16. & Hieron. in prologis ſuis quos in prophetas ſcripſit. Ac tũc deniq; adhibebis fidem Petro, Lutheri hæreſi dimiſſa, dicenti non tam de Paulo quàm de tota diuina ſcriptura, in cuius Epiſtolis ſunt multa difficilia.

¶Cur Deus per ænigmata & parabolas locutus ſit.

Cap. II.

QVum inuidia ſit prorſus à Deo optimo maxime reiegenda, non temerè in quæſtionem vertitur, quas ob cauſas ſcripturam ſacram tot verborum inuolucris & labyrinthis perplexam nobis dominus tradiderit, ne tamen longo ſermone Dei patrocinium contexere, opus ſit, ex multis probatiſsimis & ſanctiſsimis viris, rationes

rationes nonnullas corrogare conabor, quibus & consilium Dei aperiam, & improborum ora obturem. & in primis sese offert Hieron. ἡ κορυφαία καὶ πρεσβυτάτη τῶν θεολόγων ἀκρό τυς. qui in libro. 7. Commenta. in Isaiam capit. 18. ait. Ideo omnis scriptura & prophetæ specialiter futurorum mysterijs inuoluti sunt, vt prouocent nos ad intelligentiam. &
Matth. 7. ad illud quod in Euangelio dicitur. Petite & accipietis; quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. & Theophy. Matth. 13. ait. Videntes discipuli magnam in his quę à Christo dicebantur obscuritatem, vt communes multitudinis precatores accedunt, rogantes. Quare in parabolis loqueris illis? at ille dixit. Vobis datum est scire mysteria, hoc est, quia habetis alacritatem & studium, datum est vobis. Illis autem non adhibentibus studium, non est datum. Ille enim accipit qui quærit. Quærite enim & dabitur vobis. Vide item quomodo hoc loco parabolam dixit Iesus, & discipuli soli quæ interrogauerant acceperũt. Vnde adhibenti studium, datum est scientia abundatiorem fieri, quia adhibet studium & mentem dignam. Ab eo autem qui non habet studium nec mentem, vt par est, adhibet, etiam tolli quod habere videtur. Hoc est etiã si paruam quandam boni stintillam habeat, & eam non excitet & accendat per spiritum & spiritualia opera extingui. Hæc ille. Hoc non ignorabant sacri illi Doctores, qui cum apostolis à domino petebant, Domine doce nos orare, orant tamen, vt ab eis amoueat velamen illud quod contegebat faciem Moysis, vt possint scripturas intelligere. & apostoli dominum obsecrantur vt ediſſerat ipsis pa-
Matth. 13. rabolam zizaniorum agri. & eunuchus reginæ Æthyopum, qui venerat adorare in Ierusalem, & reuertebatur sedens supra currum suum legens Isaiam prophetam. Tunc dixit spiritus Philippo. accede ad currum istum. accurrens autem Philippus, audiuit eum legentem Isaiam, & dixit. Putas ne intelligis quæ legis? Qui ait, quomodo possum nisi aliquis ostenderit mihi? Tunc Philippus docuit ipsum. & in prophetis, præcipuè in Daniele & Zacharia, angeli inferiores instruuntur à superioribus, & diuina oracula prophetis ipsi manifestant. Vnde Hieron. in Commenta. Ezech. capi. 4. ab hac consuetu ne non discedens, cum exposuisset insomnium prophetæ illius. 390 annorum, supra latus sinistrum, & supra dextrum. 40. annorum, ait. Difficillimam quæstionem & à nullo explanatam, nõ tam nostri scientia, quàm Domini gratia exposuisse nos credimus, impleto illo quod ipse pollicitus est. Quærite & inuenietis, petite & *Matth. 7.* accipietis. Lege homil. 7. Orige. in Ezech. prope finem. Nec hoc solum à nobis exigitur (quanuis sciamus. S. Antonium & seruum *S. Antonius* quendam barbarum nullo docente, literas plenè nouisse, teste August. in proœmio lib. 1. de doctri. Christi.) Sed doctissimorum virorum diu terenda sunt limina, vt immensam scripturarum difficultatem possimus emollire, vt feciſſe nouimus Hieron. Basilium & reliquos illustres viros. Hoc dixi ad sophistarum insolentiam coërcendam, qui hæc ceu minima contemnunt, asseuerantes in suis speculationibus, Theologiæ culmen situm esse, & scripturam diuinam, nostris, hoc est exiguis ingenijs, prædæ esse expositam. Quorum insciti am refutans Hieron. Dan. 11. ait. Scripturæ sanctæ difficultas maxima est, cuius intelligentiam, absque Dei gratia, & doctrina maiorum sibi imperitissimi vel maximè vendicant. Et Ammo. in præfatio. prædi. ait. ἀκροᾶσθαι ὀφείλει ὑπαρχὴν διανοίας, εὐφυοῦς τὴν διάνοιαν, σπουδαίας περὶ τοὺς λόγους, τὸ καθ' μέτριον, ἐν πᾶσι κεκαθαρμένης.

Præterea Theophy. Lucæ. 8. ait. Loquitur per parabolas Dominus, vt attentiores reddat auditores, & excitet illorum mentem ad inquirendum de his quæ dicta sunt. Solent enim homines curiosius inuestigare de his quę dicta sunt obscurius, manifesta autem negligere. & vt indigni non intelligant quæ abstrusius sunt dicta. Ammo. quoque in præfa. prædica. inquit. Sæpe compressum atque obscurè dissertum amat. Aristote. non ex scribentis natura, sed data opera id egit, vt legentes ingeniosiores magisque idoneos redderet, & ignauos auditores ex primordijs arceret. Si quidem legitimi auditores, quo sunt obscurius dicta, eo magis certando euincere ea contendunt, & ad intima mysteria penetrare. Verum & propter prophanos, rerum inuoluens dignitatem, obscuritate perinde ac velamine vsus est. Hæc ille. & Pythagoras illis Symbolis voluit arcana philosophiæ contegere, & à promiscua plebe arcere. quorum nonnulla recenset Plutar. in lib. de instit. puerorum.

Tertiò inquit Grego. homil. 10. in Ezechi. Ideo plerũque in sacro eloquio aliquid obscurè dicitur, vt dispensante mirabiliter Deo, multipliciter exponatur. Vnde Hieron. in epist.

epiſto.de virgi.ad Euſtochium, ait Margaritum eſt ſermo Dei, ex omni parte perforari poteſt. Præterea Auguſt.epiſt. 59. in poſtremis verbis ait. Vtile eſt, vt de obſcuritatibus diuinarum ſcripturarum, quas exercitationis noſtræ cauſa Deus eſſe voluit, multæ inueniãtur ſententiæ, cùm aliud alij videtur, quæ tamen omnes ſanæ fidei doctrinæq; cõcordãt. Iterum hæc inculcat in præfat. 2. Pſalm. 18.

Quarta ratio. Auguſt.quoque in præfat. Pſalm. 140.ait. Sunt in ſcripturis ſanctis profunda myſteria, quæ ad hoc abſconduntur, ne vileſcant, ad hoc quæruntur, vt exerceant, ad hoc aperiuntur vt paſcant.

Quinta ratio. Quintam obſcuritatis cauſam, affert Aug. 2.lib.de doctri. Chriſti.cap.6.obſcurè, inquit, ſcriptura loquitur, quod prouiſum eſt diuinitus, ad edomandam labore ſuperbiam, & intellectum à faſtidio reuocandum, cui facilè inueſtigata plerunque vileſcunt. & poſt parum ſubdit. In locis apertioribus Spiritus ſanctus fami occurrit, in obſcurioribus faſtidia detergit. Lege Theodor. ſermo. 10. de proui. circa principium in expoſitione illius loci. 1. Corinth. 8. ſcientia inflat.

Sexta ratio. Sexta cauſa deprompta eſt ex Hiero. Matthæ. 18. Familiare eſt, inquit, Hebræis ad omnem ſermonem ſuum parabolas adiungere, vt quod per ſimplex præceptum teneri non poteſt, per ſimilitudinem exemplaque teneatur. Et Chryſo. homil. 45. in Matth. Vtitur, inquit, Chriſtus parabolis, vt tenacius memoriæ quæ dicuntur commendari poſsint, & ex preſsior propter ſimilitudines, ſermo, res ipſas ante oculos apponat. Qui dicendi modus prophetis tritus eſt. Hæc ille. Hanc ob cauſam dicitur. Pſalm. 68. Poſui veſtimentũ meũ ſaccum, & factus ſum illis in parabolam. &. 3. Regum. 9. Erit Iſrael in prouerbium. & ex hac conſuetudine trahitur hoc nomen ad ſignificandum ſimplicem ſermonem, abſque vlla comparatione.

Septima ratio. Septima, ni fallor, deſumpta eſt ex Hiero. Perſpicua, inquit, miſcet Dominus obſcuris, vt per ea quæ intelliguntur, prouocentur ad eorum notitiam, quæ non intelligunt. Ideo Dominus locutus eſt multa in parabolis, non omnia. Si enim dixiſſet omnia in parabolis, abſque emolumento populi receſsiſſent. Et Theophy. Ioan. 4. ſuper illa verba. Interea rogabant eum diſcipuli, &c. inquit. Dominus ſæpe loquitur obſcurius, vt attentiores faciat auditores, & excitet eos ad interrogandum, & diſcendum quod obſcurè dicebatur. Non ab re tamen erit perſcrutari, quibus in locis parabolis, & quibus ſimplici ſermone vtatur. qua de re antiquiſsimus & doctiſsimus vir Tertulli. in libr. de reſurrect. carnis. fol. 8. hæc definit. Dicit, inquit, Euangeliſta hæc omnia loquebatur Ieſus in parabolis, & ſine parabolis non loquebatur ad illos, ſcilicet Iudæos. Nam & diſcipuli aiunt. Quare in parabolis loqueris? & Dominus: propterea in parabolis loquor ad eos, vt videntes non videant. Quòd ſi ad Iudæos in parabolis iam non ad omnes. Si non ad omnes in parabolis, iam non ſemper nec omnia parabolæ, ſed quædam cum ad quoſdam, ad quoſdam autem dum ad Iudæos: nonnunquam planè ad diſcipulos. & Theophi. Matthæ. 13. circa principium, illi ſuffragatur: ſimplicibus, inquit, turbis abſque parabola in monte loquutus eſt, doloſis autem vt Phariſæis in parabola, vt ſi non intelligunt, quærant & diſcant.

Octaua ratio. Octauò in loco, ea cauſa occurrit, quam literis mandauit Auguſt. in præfat. Pſalm. 140. Ideo, inquit, multis ac varijs figuris aliquid in ſcriptura exprimitur, vt varietas locutionis, faſtidium tolleret veritatis: & propterea, teſte Hiero. in epiſto. ad Damaſum de filio prodigo, Deus in vna parabola vocatur paſtor, in alia paterfamilias, in alia locat vineam, in alia inuitat ad nuptias diuerſis ſimilitudinibus rem eandem ſignificans. Theodor. ſermo. 2. de prouident. φιλᾶ τὰ μονοειδῆ ταχὺ ἐκφάγειν τὸν κόρον. id eſt. Vniformia ſatietatem pariũt. Hæc ille. nam ſi cantilena eadem totidem verbis ſæpe inculcetur, ferre quis poterit? Huius rei optimum affert exemplum Hiero. in epiſto. ad Galat. cap. 6. ſuper hunc locum: ergo dum tempus, &c. B. Ioan. euangeliſta cum Epheſi moraretur vſque ad extremam ſenectutem, & vix inter diſcipulorum manus ad eccleſiam deferretur, nec poſſet in plura vocem verba cõtexere, nihil aliud per ſingulas ſolebat proferre collectas, niſi hoc. Filioli diligite alterutrum. Tandem diſcipuli qui aderãt, tædio affecti quòd eadem ſemper audirent, dixerunt. Magiſter quare ſemper hoc loqueris? Qui reſpondit, dignam Ioanne ſentẽtiam. Quia præceptum Domini eſt, & ſi ſolum fiat, ſuffi cit. Quod vero mendacium magis homines alliciat, quam veritas, docet Plutar, in lib. quomodo legendi ſint poëtæ, circa principium.

S. Ioã. Euãgeliſtæ par æneſis.

Ioã. 21. in tertia inter rogatione.

Deinde dicit Hierony. Nahum. 3. ſcito ideo ſcripturam ſanctã tot difficultatibus eſſe contextam,

Nona ratio.

d

textam,& maximè prophetas,qui ænigmatis pleni ſunt,vt difficultatem ſenſuum, difficultas quoque ſermonis inuoluat, vt non facilè pateat ſanctum canibus, & margaritæ porcis,& prophanis ſancta ſanctorum. Item Dionyſ.cap.2.cæleſtis Hierar.in poſtremis verbis, inquit. Scripturæ à prophana multitudine inuiolatæ ſunt cuſtodiendæ, nephas eſt enim (vt ſacra teſtantur eloquia)ſpiritualium margaritarum, puriſsimum illum, ac permixtionis ignarum pellucidumque decorem,in porcos abijcere. Totidem verbis hæc eadem inculcat circa principium eccleſi.Hierarchiæ.& iterum cap.2,eiuſdem libri.

Decimaraſio.

VLtimò vtitur Deus parabolis, vt ſe imbecillitati humanæ attemperet & demittat,quę huiuſcemodi ſimilitudinibus ex rebus cognatis, facilè ad maiora, veluti per gradus, erigitur. Hoc intelligens Chryſoſto.homil.48. in Matth. ait, Ad fragilitatem audientium ſermo ſcripturæ accommodatur, ideo non tanquam vilem & tenuem eum deſpiciamus. Sic Ezechiel multis ſimilitudinibus, quæ Iudæis conueniebant,vtitur, quanuis non ignoraret à diuina maieſtate alienas fuiſſe. Id maximè dignum atque gratum Deo eſt,quod imbecillitati humanæ accommodatum, ad ſalutem noſtram pertinet. Lege Cyrill.libr. 1. contra Iulianum Auguſtum.

¶ An parabolæ & ſimilitudines,quæ crebrò inculcantur in ſcripturis, ſint fictæ, necne,& ſi fictæ, num mẽdaces.

CAP. III.

QVÆSTIO eſt multum diuq; apud ſummos Theologos euenti lata & diſputata, An ſermones illi, qui in modum parabolæ contexti ſunt,quibuſque ſcriptura referta eſt, veri ſint, ita vt res illæ de quibus parabola conflatur,aliquando geſtæ fuerint. V.g.quòd fuerit certus paterfamilias qui diluculò, aut hora tertia prodierit in forum vt conduceret operarios ad colendum vineam ſuam:& quædam mulier quæ abſcondiderit fermentum in farinæ ſatis tribus, donec fermentatum eſſet totum. Denique quòd iudex quidam nefarius, qui nec Deum timebat,nec homines verebatur,precibus tamen viduæ orantis,ceſsit. Huiuſce nodi pleniorem ſolutionem afferre,tantiſper differemus, donec de allegorijs & reliquis myſticis ſenſibus diſſeramus: nunc breuiter Auguſt.audiamus de hac re hunc in modum loquentẽ.lib.2.Q.Euangelij.Q.51. Non omne,inquit,quod fingimus mendacium tũc eſt,ſed quando id fingimus quod nihil ſignificat,eſt mendacium. Cum autem fictio noſtra refertur ad aliquam ſignificationem non eſt mendacium, ſed aliqua figura veritatis: alioquin omnia quæ à ſapientibus & ſanctis viris, vel etiam ab ipſo Domino figuratè dicta ſunt, mendacia deputabuntur, quia ſecundũ vſitatum intellectum non ſubſiſtit veritas in talibus dictis. Non enim homo, qui habuit duos filios,quorum minor accepta parte patrimonij ſui, profectus eſt in regionem longinquã, & cætera quæ in illa narratione contexuntur, ita dicuntur tanquam verè fuerit quiſquam homo,qui hoc in filijs ſuis duobus, aut paſſus ſit, aut fecerit. Ficta ſunt ergo iſta ad rem aliquam ſignificandam,tam longè lateque maiorem, & tam incomparabiliter differentẽ, vt per illum factum hominem Deus verus intelligatur.Sicut autem dicta ita etiam facta finguntur ſine mendacio, ad aliquam rem ſignificandam. Vnde etiam illud Domini quod in fici arbore quæſiuit fructũ eo tempore quo illa poma nõdum eſſent. Non enim dubium eſt illam inquiſitionem non fuiſſe veram,quiuis enim hominum ſciret, ſi non diuinitate,vel tempore,poma illam arborem non habere. Fictio igitur quæ ad aliquam veritatẽ refertur,figura eſt,quæ non refertur, mendacium eſt. Sic & Chriſtus finxit ſe longius ire, apud Lucam capi. 24. Ecce ergo ex ſententia Auguſti.parabolæ fictæ ſunt.Diuinus tamen Damaſcenus in ſermone, de his qui in fide obierunt,eius ſententiam labefactare,& contrariam adſtruere videtur.Scito, inquit, diuinas Saluatoris noſtri parabolas rerũ eſſe exiſtentium,ſicut in eis contentæ ſunt & demonſtratæ, vt parabola pauperis & Lazari, & diuitis epulonis & Abrahæ. Hæc ille. Nam non eſt dubium quin fuerit Lazarus, & Abraham & dives ille epulo,cuius nomen prodidit Euthy. Lucæ 59.capi.inquiens. Diuitis quidem nomen non addidit Euangeliſta,vtpote odio digni,ſcriptum eſt enim non ſumam nomina eorum in labijs meis. Mendici verò nomen addidit tanquam amore digni. Aiunt autem quidam

Luc. 15.

Pſalm. 15.

quidam ex traditione Hebræorum, ꝙ iuxta illa tempora diues ille fuerit Nineuſis appellatus, & mendicus iſte Lazarus. Verum, ni fallor, quâuis præceptum quod nobis tradit Damaſce. falſum ſit, vtitur tamen exemplis veriſimis, & ab omni controuerſia remotis, ſcilicet, de Lazaro & diuite. Si vnum Theophylacti error exploſus. Theophylactum, qui negare auſus eſt, non abſque piaculo, parabolam diuitis eſſe fictam, in comment. Lucæ cap. 16. cum inquit. Parabola eſt hæc diuitis & Lazari, & non (vt quidam opinati ſunt) hiſtoria. At nos catholicam ſequentes veritatem, amplectamur Chryſoſtomi definitionem, quam nobis ſcriptam reliquit in homil. in Lucam de patre & duobus filijs. Locus Chryſoſto. egregius. In parabola, inquit, non ſunt dicēda nomina. Parabolæ enim illæ ſunt vbi exemplum ponitur, & tacentur nomina. & Orige. ca. 1. in libr. Iob Perionio interprete, Neceſſariò, inquit, nominis Iob mentionem fecit Moyſes qui libri author eſt, ne ſi hominem ſolummodo diceret, argumentum aliquod fingere exiſtimaretur. Ecce ergo quomodo in hiſtoria nomina propria inſeri ſolent, in parabolis minimè: qua ex re conſtat vehementer erraſſe Theophylactum affirmando hiſtoriam diuitis eſſe fictam: & nonnullos ſimiliter ignobiles authores ex Iudæis, qui aſſeuerarūt librum Iob eſſe fictum, ad hoc, vt ſpecimen quoddam patientiæ & tolerantiæ homines haberent in calamitatib⁹ ſuis. Sed quæres, an miracula Chriſti poſſint aliquam fictionem, id eſt, oculorū illuſionem admittere: minimè, quia vt ſcribit Grego. homil. 2. in Euang. Miracula Domini & Saluatoris ſic accipienda ſunt, vt & in veritate credantur facta, & tum per ſignificationem nobis aliquid innuant. Opera quippe eius, & per potentiam aliud oſtendunt, & per myſterium aliud loquuntur.

Cùm hæc quæ à nobis diſputata ſunt, certa & explorata ſint, ſciſcitabitur aliquis in exquirendo curioſus, an de propoſita in ſcriptu ris parabola, verum ſit hoc ἀξίωμα, V. g. Chriſtus propoſuit Apoſtolis fabulam ſeminantis, angelas expoſuit Danieli fabulā quatuor beſtiarum. Quandoquidem quidam, vt à patribus, veluti per manus accepimus, qui auſus eſt hoc pronunciatum aſſeuerare, coactus eſt à ſententia recedere. Annotandum, vt hanc quæſtionem decidamus, ex Quintil. lib. 8. ca. 3. eſſe vitium quod vocatur κακόφατον, cum mala cōſuetudine in obſcœnum intellectum ſermo detortus eſt: vt ductare exercitum, patrare bellum. Ad eundem modum fabula ſi exactè vocabulo hoc vti volueris, ſignificat rem vulgatam & veram, à fando dictam, & hac ſignificatione eo nomine vſus eſt Hierony. in comment. epiſtolæ ad Phile. Longum eſt, inquit, ſi velim diuerſa Iudicum geſta percurrere, & totam Samſonis fabulam, ad veri ſolis (hoc quippe nomen eius ſonat) trahere ſacramentum. & Orige. homil. 5. in Geñ loquens de Loth, ait. Poſt hæc iam refertur illa famoſiſſima fabula, in qua ſcribitur filias eius arte furatas concubitum patris. Euſeb. quoq; Cæſarienſis lib. 3. eccleſ. Hiſto. cap. 23. citat hanc periodum ex Clemente Alexandrino ex ſermone. Τὶς ὁ σωζόμενος πλούσιος. ἄκουσον, inquit, μῦθον οὐμῦθον, ἀλλὰ ὄντα λόγον περὶ ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου λεγόμενον, καὶ ἡμῖν παραδεδομένον, καὶ μνήμῃ πεφυλαγμένον. Hoc eſt. Audi fabulā non fabulam, ſed rem geſtam, quæ adhuc in memoria hominum viget. Denique Hiero. Caſtrutio ſcribens, inquit. Ne excedam menſuram epiſtolæ, breuiter tibi fabulam referam, quæ infantiæ meæ temporibus accidit. S. Antonius cùm in vrbem Alexandriam eſſet accitus, & iſſet ad cum Didymus cæcus, cùm eius admiraretur ingenium, ſciſcitans ait. Num triſtis es quòd oculis carnis careas? conſenſit, cui Antonius: mirorait prudentem virum eius rei dolere damno quam maſcæ habent, & nō lætari eius poſſeſsione, quam angeli meruerunt. Attamen nunc hoc nomen fabula ex vſu communi & protrito, à propria ſignificatione deſciuit, & rēm mendacem ſignificat, atque confictam, ideo poſt hac ab hoc verbo, tanquam ab ſcopulo, fugiamus, ne offendiculo fratribus ſimus. Nam ſi frater meus, verbo aliquo à me prolato offenditur, me reprimā & continebo, ne illud in æternum vſurpem. Quod ſæpe alias à præſtantiſsimis viris factū legimus. Nam Baſilius, Cyrillus, aliíque complures, negant, Chriſto tribuendam eſſe creaturæ nuncupationem, ne Arianis fauere viderentur. At Hierony. ad Epheſ. 2. cap. cius diſputatio illa aduerſus Arrianos inſtituta, ac ſuſcepta non eſſet, inquit. Nos liberè proclamamus non eſſe periculum Chriſtum dicere creaturam, quem vermem & hominem & crucifixum & maledictionem, tota ſpei fiducia confitemur. Atque illi ſuffragatur Augu. epiſto. 57. & Cyril. libr. 10. ſuper Ioannem capit. 15. & Damaſce. lib. 4. cap. 15.

An parabola fabula vocari poſſit.

Compluti hoc accidit.

S. Antoni⁹.

Didymus.

Chriſtus an creatura poſſit appellari.

Poſtremò ſcholaſtici Auguſt. ſequētes negant Chriſtum appellādum fore, Homo Dominicus. *Chriſtus an homo Dominicus.*

minicus, cum tamen nullibi non inculcent hoc nomen doctores præstantissimi, vt Chrysost. homil. quadam de cruce Domini, versus finem. Et Didym. lib. 3. de Spiritu sancto, frequenter illi hanc tribuit nomenclaturam, & Augustī. qui tamen postea rem altius expendens, sententiam reuocauit.

Christus assumpsit hominẽ an verum sit.

Denique Augustī. in expositione regulæ, vsus est hac forma loquendi, Christus assumpsit hominem (non Christus assumpsit humanitatem) quia tam corpus quàm animam assumpsit. Et eundem vsurpant sermonem omnes prisci patres. Origē. Matth. 13. Hieron. ad Galatas. 1. Notum vobis, &c. Et Irenæus, quem citauimus iam, cap. 1. huius libri. & Boëtius in lib. de duabus naturis. Et Grego. Nisse. in sermone natalis Domini. & Ambro. lib. 5. de Fide cap. 5. Et Hilar. 9. de Trinitate. Et Augustī. lib. 83. q. q. 59. & de Fide & Symbolo. capi. 4. & libr. 9. de ciuita. Dei. capit. 17. Ab istorum sententia & iudicio discedunt scholastici omnes, sed pro omnibus vnus loquatur S. Thomas; qui 3. parte. quæst. 14. artic. 4. ad primum argum. ait, *Huiusmodi locutio non est extendenda tanquam propria, sed piè est exponenda; vbicunque à sacris doctoribus ponitur.* Vt dicamus, hominem assumptū, quia eius natura est assumpta, & quia assumptio terminatur adhoc vt filius Dei sit homo. Ad hunc, & similes casus oportet illud Sophocleum in Electra, in promptu habere. καιρὸς γάρ, ὃστις ἀνθρώποισι μέτεστὶ τῶν ἔργων πάντων ἐπιστάτης. Hoc est tempus omnes hominum actiones regit ac moderatur.

¶ Quot linguis, & qua ætate vetus instrumentum translatum sit.

CAP. IIII.

TANDIV diuina scriptura in Hebræi sermonis fonte se continuit, nec in aliam linguam transfusa est, donec Hebræi à captiuitate Babylonica soluti, in patriam reuersi sunt. Tunc enim cùm viderent illorum sapiētes, qui vtranq; linguam nempe Hebraicam, & Chaldaicam exactè nouerant, vulgum, ob diuturnū septuaginta annorum exilium patrū & maiorum literas oblitioni mandasse (quia canticū Domino in terra aliena non cecinerant) coacti sunt, in gratiā populi rudis, hunc laborem, aut sponte subire aut à maioribus iniunctum non recusare. Videlicet, vt in Chaldaicum Syriacumq; sermonem, quo iam solo Hebræi vulgo vtebantur, scripturam diuinam transferrēt. Hoc munus, vt accepimus, tres viri vtriusq; linguæ gnari, subiere. Quorum nomina prodidit Elias Leuita præfat. 3. lib. Moçoreth: nempe Onkelos, qui legem, Ionathas, qui prophetas, tam priores quam posteriores, verterūt. Rabbi Ioseph, qui Psalmos, prouerbia, Iob & reliqua veteris instrumenti volumina, quæ ab Hebræis Chethubim à Græcis, ἁγιόγραφα vocantur, transtulit. Istorum translatio tanta apud Hebræos pollet authoritate, vt ab illa, velut ab Sphynge, omnium locorum difficilium quærant solutionem. Nonnulli hac in re nobis refragantur, asseuerantq́ue parum ante Christi seruatoris nostri tempora, Syriacam trāslationem in lucem prodijsse.

Quanuis de veterum Latinorum interpretationibus, quæ iam obliteratæ sunt, locus differendi accommodatior, tunc se offerebat, cùm de Hieronymi translatiōe acturus sum, tamen quia deinceps illarum mentionē non fum facturus. Dicam nunc hoc vnum, nullam ferè Latinorum trāslationem apud antiquos ante Hieron., certam & firmā inueniri. Nam vt quisque linguæ Græcæ assequebatur peritiam, ita sibi nouam, è Græco codice transtationem condebat. Hanc ob causam videmus, aliter Tertullianū, aliter Hilarium, aliter Ambrosium eundem locum citasse. Quod Augustinum non fugit, in lib. 2. de doctr. Christ. ca. 11. inquit enim. Qui scripturas ex Hebræa lingua in Græcā verterunt linguā, numerari possunt; Latini autem interpretes nullo modo. Vt enim cuique, primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus & aliquantulum facultatis sibimet vtriusque linguæ habere videbatur, ausus est interpretari. Quod August. offendit in veteribus interpretibus, hoc nos in his recentioribus detestamur: tot quippe quotidie prodeunt in publicum trāslationes, quot sunt homines linguarum illarum periti. Sed pfectò à magno labore se exonerassent, & studiosorum magis vtilitati & pecuniæ cōsuluissent, si annotationibus nōnullis locum negligenter versum illustrassent, & quid interpreti imposuisset apperuissent. Alioqui vel le integram translationem denuò conficere, ob paucorum dissonantiam locorum, quid

aliud

Mineruæ Phidiæ. aliud eſt quàm Mineruam Phidiæ de integro effingere velle, vt calcei eius ligulam venuſtiorem & pedi aptiorem efficiat.

Inter omnes tranſlationes quæ ex Hebræo fonte in linguam Græcam prodierunt, nulla purior nec luculentior 70. interpretum tranſlatione illa ætate extitit. De qua hæc tradidit Euthy. in præfat. Pſalm. Prima, inquit, tranſlatio à 70. viris facta (tempore quo Ptolemæus *Philadelphus.* Philadelphus regnum Ægypti adminiſtrabat) qui Hebræi erant, & electi fuerunt, iuxta *Nume. 11.* numerum 70. ſeniorum, quos elegit Moyſes. Et Hilarius Pſalm. 2. huic ſubſcribit numero, & eadem nititur figura ex Numer. deſumpta. Irenæus quoque libr. 3. aduerſus hæreſes. cap. 25. inquit. Priuſquam Romani poſſiderent regnum Aſiæ, adhuc Macedonibus Aſiam *Ptol. Lagi.* poſſidentibus, Ptolemæus Lagi filius cupiens eam bibliothecam quæ à ſe fabricata eſſet in Alexandria, omnium hominum dignis conſcriptionibus inſtruere, petijt ab Hieroſolymis in Græcum ſermonem interpretatas habere ſcripturas eorum. Illiverò qui tunc obaudiebant Macedonibus, eos quos habebant perfectiores ſcripturarũ intellectores, vtriuſque loquelæ. 70. ſeniores miſerũt Ptolemæo, hoc quod ipſe voluiſſet. Ille autem experimẽtum eorum ſumere volens, & metuens ne forte conſentientes eam veritatem, quæ eſſet in *70. Cellulæ* ſcripturis, abſconderent per interpretationem, ſeparans eos ab inuicem, iuſſit omnes eandem interpretari ſcripturam, & hoc in omnibus libris fecit. Conuenientibus autem ipſis in vnum apud Ptolemæum, & comparantibus ſuam interpretationem, Deus glorificatus eſt, & ſcripturæ verè diuinæ creditæ ſunt, omnibus eiſdem verbis recitantibus, ab initio vſque ad finem: vti gentes cognoſcerent, quoniam per inſpirationẽ Dei interpretatæ ſunt ſcripturæ. Hæc eadem ad verbum tranſcripſit ex eodem Irenæo, Euſebius libr. 5. eccleſiaſt. hiſto. cap. 8.

Quot fuerint interpretes. Ex his colligo, iuxta Euthy. & Irenæum hos interpretes ſeptuagenarium numerum non excedere. Ab illorum iudicio multi diſcedunt, Tertullia. in Apologetico aduerſus gentes. cap. 19. inquiens. Igitur literæ Hebrææ & eloquium. Sed ne notitia vacaret, hoc quoq; Ptolemæo à Iudæis ſcriptum eſt, ſeptuaginta & duobus interpretibus indultis. Et Ioſephus libr. 12. antiquit. capi. 2. ait. 72. fuiſſe: nempe tot quot petierat Ptolemæus ab Eleazaro ſummo pontifice. Sex videlicet ex qualibet tribu. Et Epipha. in Epitome centies eundem numerum inculcat. Quorum etiam nomina prodit Ariſteas in lib. de 72. interpretibus.

Quomodo hi ſancti ad cõcordiam allici poſſint. Attamen ſi voluerimus tantorum virorum diſsidium conſopire, & ad concordiam reuocare, facile aſſequemur, dummodo D. Ephiphanium, libr. 3, aduerſus hæres. cap. vlti. circa principium, loquentem audiamus. ἐυτὰ ἑρμηνεύσαντα δύο γερέχαρ φοινίκων ὑπαρχόντων, ἑβδομήκοντα ἡγραφὴ ὀνόματε ἡμὶ ἐστὶ ἑβδομήκοντα. ἑβδομήκοντα δύο εὐρίσκονται σὺν τῷ ἐλαὶ καὶ μωδὰδ. ἑβδομήκοντα δύο ἑρμηνεύσαντα ἐπὶ πτολεμαίου. διὰ τὶ τὴν συντομίαν, ἐὰν ἄμφω λέγωμεν ἑβδομήκοντα τὴν ἑρμηνείαν. Hoc eſt, in deſerto. 72. erant palmæ, & ſcriptura 70. vocat. & 70. ſenes vocantur, vt in mõtem conſcendant, cum eſſent, 72. cum Elad, & Modad, & Ptolemæi tempore ſeptuaginta duo diuinas ſcripturas interpretati ſunt, & ob breuitatem 70. ſolent vocari. Qua de re Regula eſt Auguſti. lib. 2. quæſt. in Exod. quæſt. 47. ſcriptura, inquit, ſolet ita tempora nuncupare, vt quod de ſumma perfectioris numeri paululum excreſcit, aut infra eſt non computetur. & lib. 18 de ciui. Dei. cap. 42. inquit. Dati ſunt Ptolemæo. 72. interpretes, de ſingulis. 12. tribubus ſeni homines Hebrææ, ac Græcæ linguæ doctiſsimi: quorum interpretatio, vt. 70. vocetur iam obtinuit vſus.

Vt ſupra retulimus ex Irenæi ſententia 70. aſciti fuerunt à Ptolemæo Lagi filio. At iuxta Ioſephum, libr. 12. & Euthy. & Epipha. vocati fuere à Ptolemæo Philadelpho, qui regnum Ægypti, vt ferunt gubernabat, centeſimo. 30. ante Chriſti natalem anno. Sed Clemenſ. Stro. 1. non ſatis cõſtitutam habet ſub quo horum fuerit. Aduerte etiam ex eiuſdem Irenæi ſententia. 70. à ſe inuicem fuiſſe diſiunctos, & tamen non ſolùm ſententijs, ſed verbis concordes fuiſſe: nec diſſentit Euthy. loco citato. Hi igitur, inquit, commemorati regis hortatu ad hanc prouinciam deſignati, in vnam per omnia interpretationem conuenere. Denique Iuſtinus in Admonitorio, inquit. Ex antiquis hiſtorijs docemur Ptolemæum Ægypti regem cum bibliothecam illam in Alexandria præparauiſſet, atque, vt eam conſummaret vndecunque libros conduxiſſet, certiorem deinde factum antiquam hiſtoriam Hebraicis conſcriptam characteribus, ſumma diligentia aſſeruari, cognoſcendorum voluminum cupiditate adductum, viris. 70. ſapientibus, Hebræam ſimul & Græ-

eam linguam edoctis ab Hierosolymis accersitis, volumina illa, vt interpretarentur mandasse. Vt autem ab omni perturbatione semoti, citius rem absoluerent, iussisse illis, non in vrbe, sed ab ea procul septem stadijs intra Pharum paruas exædificari domunculas, interpretum numero pares, vt eorum vnusquisque priuatim munus exequeretur. Adstantibus verò ministris præcepit prohibere, ne inuicem inter se conferrent translationem, vt interpretatio exactior foret. Postquam cognouit rex. 70. viros non solum eadem sententia, sed eisdem etiã dictionibus vsos, stupefactus credidit interpretationẽ diuina virtute factã. Et statim subdidit. Quin & in Alexandria cũ essemus, casularum vestigia in Pharo, veluti reliquias custodiri conspeximus. Nec ab illo dissidet Aug. lib. 2. de doctri. christi. ca. 15. & lib. 18, de ciuita. Dei. ca. 42. & 43. Nihilominus Hiero. non solum has tãfulas non admittit, sed constanter totam narrationem esse fictam asseuerat, in Proœmio in Pentateuchũ, inquiens. Nescio quis primus author 70. cellulas Alexandriæ mendacio suo exstruxerit, quibus diuisi, eadem scriptitarint, cùm Aristeus eiusdem Ptolemæi ὑπασπιστὴς, & non multo post tempore Iosephus nil tale retulerint. Sed in vna basilica congregatos contulisse, scribant, nõ prophetasse. Aliud enim est vatem, aliud est esse interpretem. Ibi spiritus ventura prædicit, hic eruditio & verborum copia ea quæ intelligit transfert. Non dubito quin Hieronymi authoritas hac in re magni ponderis futura sit apud eruditos, qui veluti testis oculatus omnes nævos. 70. vidit, ac prodidit. Hęc ex oraculo edita putatote, nihil potest esse verius, hic nanq; est oculatus testis, illi tantùm quæ ab alijs acceperunt, referunt.

70. Interpretes 72. Cellulas diuersas habuisse fertur.

Hieron.

Non modica cõcertatio inter priscos Theologos fuit, Antotum vetus instrumẽtum fuerit à 72. interpretibus ex Hebræa in Græcam linguam translatum, nec ne. Hilario tamen, circa principium Psalm. 2. visum est legis & prophetarum translationem illis tribuere: cui succinit August. lib. 2. de doctri. christi. ca. 15. cùm ait, In latinis quibuslibet emendandis, Græci adhibeantur, in quibus. 70. interpretũ, quod ad vetus testamentum attinet, authoritas excellit. Denique Irenæus libr. 3. aduersus hæreses capi. 25. idem affirmat. Hierony. tamen negat, tum alibi sæpe. Tum iam in cõment. Michææ. capi. 2. inquiens. Interpretatio. 70. (Si tamen 70. est; Iosephus enim scribit, & Hebræi tradunt, quinq; tantùm libros legis ab eis translatos & Ptolemæo Regi traditos, in multis ab Hebraica dissident veritate. Et iterum repetit Ezechie. capi. 5. & libr. 4. in Ezechielem cap. 16. ait, Hoc ni fallor magis accedit ad historiæ veritatem. Siquidem per 70. dies translationem totam absoluerũt, teste Iosepho loco citato, & Aristeo in lib. de 70. interpretibus circa finem: & Isidoro libr. 1. offic. cap. 12.

Antotũ instrumentũ vetus fuerit à 70. translatum.

Lib. 12. antiqui. 12. & lib. 1. ca pi. 1.

Horum 70. virorum authoritas apud antiquos adeò sacrosancta visa est, vt non solum cæteris translationibus, tam Græcis, quam Latinis eam prætulerint, sed etiã asseuerauerint interpretes illos, diuino numine afflatos, ac percitos ipsam edidisse. Vnde August. libr. 2. de doctrina christi. cap. 15. inquit 70. per omnes peritiores ecclesias, tanta præsentia Spiritus sancti interpretati esse dicuntur, vt os vnum omnium fuerit. Et lib. 18. de ciui. Dei. ca. 43. spiritus, inquit, qui in prophetis erat, quãdo illa dixerunt, idem ipse erat in 70. viris, quando illa interpretati sunt. Qui profectò authoritate diuina, & aliud dicere potuit, tanquam prophetaille vtrunq; dixisset, quia vtrunque idem spiritus diceret, & hoc ipsum aliter, vt si non eadem verba, idem tamen sensus bene intelligentibus diluceseeret, & aliquid prætermittere, & aliquid addere etiam, vt ostenderetur, non humanam fuisse in illo opere seruitutem, quam verbis debebat interpres. Sed diuinam potius potestatem, quæ mentem replebat & regebat interpretis. Præterea in eadem sunt opinione, Hilar. Psalm. 2. Et Augusti. Psalm. 87. & in quæst. in Geñ. in fine. & Iustinus in admonitorio, & Irenæus libr. 3. capit. 25. Denique Hierony. maximus contrariæ opinionis patronus, in proœmio librorum Paralip. superiorem sequitur sententiam. Hic, inquit, liber in Græcis & Latinis codicibus vitiosus est. Nec hoc 70. interpretibus, qui Spiritu sancto pleni, ea quæ vera fuerant transtulerant, sed scriptorum culpæ adscribendum. Verùm hoc arbitror dixisse, nõ ex animi sui sententia, sed subseruiens affectibus illorum ad quos scribebat. Alioquì tamẽ constantissimè ipse Hiero. qui horum translationem cum cæteris translatiõibus tam Symmachi, quam Aquilæ & cum Hebraica veritate contulit, hoc contẽnit & reijcit. Nam quantuis laudet librorum Moysis translationem vt diximus: in prophetis (qui iuxta Augusti. & reliquos, à 70. sunt translati) crebrò illorum negli-

An Spiritus sanctus afflati verterint 70. diuinã scripturã.

negligentiam carpit,interdum affirmans literarum ſimilitudine fuiſſe deceptos, interdum non ſatis intellexiſſe quod transferebant,veluti in comment. Zach.1.c.5.& Iſaiæ.19. Denique nullibi nō adimit illis Spiritum ſanctum, nec immeritò profectò. Quare, ſi me iudice, tranſlatio Græca cum noſtra de primatu certare auderet, non dubitarem primas noſtræ trāſlationi deferre,& fateri longo interuallo illā à noſtra fuiſſe ſuperatam. Nec adduci poſſum vt credam vllum tam ſtupidum, (dummodo illas inter ſe & cum Hebraico contulerit,) qui de hac re dubitare poſſit,& nobis refragari.

Tranſlatio Aquilæ.

Quæ deinceps tranſlationes editæ fuerint, breui ſermone complexus eſt Euthy.in loco à nobis ſupra citato. Secunda, inquit, Aquilæ Synopenſis. Hic Græcus fuit,atq; è Ponto, & Ieroſolymis baptizatus. Deinde cū offenſus, inimicuſq; effectus eſſet quibuſdam Chriſtianis,ſpreto baptiſmate, Iudæis ſe adiunxit, & ſcripturam tranſtulit,ſub Adriano imperatore,eo qui lepram paſſus eſt,trecentis & 30. annis poſt tranſlationem ſeptuaginta, atque hic iratus Chriſtianis multa peruertit. Tertiā fecit Symmachus patria Samaritanus, qui cum apud ſuos quātum honoris optabat non aſſequeretur,Iudæos adijt, & rurſum circunciſus in Samaritanorum offenſam ſacram interpretatus eſt ſcripturam ſub Seuero Imperatore, qui etiam vt Iudæis placeret, quæcunque ad Chriſtum pertinebant,non ſanè tranſtulit, annis ſex & quinquaginta poſt editionem Aquilę. Quarta fuit Theodotionis Epheſij,qui cum ex Marcionis hæreſi eſſet, aliquando offenſus ſuis cohæreticis propriam interpretationem edidit,ſub imperatore Commodo. Quinta certum non habet authorem, inuenta eſt autem in Iericho dolio operta, ſub Caracalla imperatore. Sexta ſine authoris nomine reperta eſt Nicopoli apud Actium oppidum Epyri,& promontorium,ſub Alexandro Mammęa imperatore. Septima prodijt à Luciano martyre & eremita, qui omnibus his editionibus viſis, & cum Hebraica veritate diligentiſsimè, & magno cum labore collatis, propriam editionem,nihil mancum,& nihil habentem ſuperfluum, Chriſtianis tradidit,quę apud Nicomediam,manu eius conſcripta,reperta eſt,in turre quadam apud Iudæos calce illita, poſt ipſius Luciani certamen & poſt perſecutionem quæ à Diocletiano & Maximino facta eſt,ſub magno Imperatore Conſtantino. Hæc cum 70. interpretum editione conſentit,& quæ ab alijs deprauata fuerant,reprobauit. Hæc quæ ex Euthy. retulimus de ſex prioribus editionibus,deſumpta ſunt ex Epipha.qui latiſsimè totam hiſtoriam tractat, in poſtrema parte epitomes, cum de ponderibus & menſuris agit,quem legendum cenſeo. Addit tamen nonnulla quæ à nullo probato hiſtoriographo prodita ſunt,videlicet. Philadelphum ędificaſſe in Pharo inſula, quæ eſt è regione Alexandriæ. 36. domos,ita vt duo pariter cum totidem famulis in vnaquaque domo habitarent, & in eodem lecto decumberent, vt facilius illius libri, V. g. Geneſeos, qui illis ſorte obtigerat ad tranſferendum, tranſlationi incumberent, pariterque eum emendarent, erantque illi in domibus clauſi, à ſummo mane vſque ad veſperum, nam tunc opere ſoluti. 36. Scaphis in domum regiam ad capiendum cibum remeabant.

Epiphanij hiſtoria à nullo alio prodita.

Tranſlatio.

Symmachi.

Theodotionis trāſlatio.

5. Editio.

6. Editio.

7. Luciani martyris.

Vniuerſas has tranſlationes, (dempta ſeptima, aut illarum partem, ita confeſsit Origenes Adamantius) teſte Epipha. lib. 3. contra hæreſes,in hæreſi Orig. Adamanti), circa principium, & iterum in loco modo à nobis citato, vt ſingulæ inter ſe & cum Hebraico conferri poſſent. Hos libros à numero colum narum,quatuor,ſex,aut octo, τετραπλᾶ. ἑξαπλᾶ & ὀκταπλᾶ appellauit. In octaplis quidem hūc illis ordinem aſsignauit. Primus locus tributus eſt contextui Hebraico, Hebraicis literis exarato. Secundum tenebat locum contextus Hebraicus literis Græcis conſcriptus, in illorum gratiam qui linguæ Hebraicæ cognitione carebant. Deinde ſex ſequebantur tranſlationes hac ſerie digeſtæ,Aquilæ,Symmachi,ſeptuaginta, Theodotionis,cum quinta & ſexta editione. Septuaginta editio ſemper medium tenebat locum, vt adaperto libro cum reliquis interpretationibus, qui ex vtraque parte illi circunſtabant, conferri poſſet,& emendari ſires efflagitaret. Liber verò quem τετραπλᾶ vocabat, ſic digeſtus erat, Symmachus primas, Aquila ſecundas, ſeptuaginta tertias, Theodotio poſtremas partes ſibi vendicabant. Quibus ſi præcedant duæ illæ Hebraicæ columnæ conſtituent ἑξαπλᾶ. ſicut ſi rurſum his ἑξαπλοῖς ſubnectantur quinta & ſexta editio ὀκταπλᾶ efficient. At quinta & ſexta editio libros tantum prophetico, ſeptima verò, vniuerſa Hebræa volumina complectebatur. Hoc ſignificare voluit Hieron. in comment. epi. ad Tit. cap. 3. Vnde, inquit, nobis curæ fuit o[illegible] veteris legis libros,

Origenis diligentia in corrigendis & digerendis omnibus editionibus

quos vir doctus Adamantius in exempla digesserat, de Cæsariensi bibliotheca descriptos ex ipsis authenticis emendare. In quibus & ipsa Hebræa proprijs sunt characteribus verba descripta, & Græcis literis tramite expressa vicino. Aquila etiam & Symmachus, septuaginta quoque, & Theodotio suum ordinem tenent. Nonnulli verò libri maximè qui apud Hebræos versu compositi sunt, tres alias editiones additas habent, quam quintam & sextam & septimam translationem vocant, authoritate sine nominibus interpretum consecutas. Lege Euseb. lib. 6. histo. eccle. cap. 17.

Videtur tamen ex serie columnarum quæ est in octaplis, septimam editionem in illis non contineri, quod Hieron. significasse videtur Suniæ & Fretelæ scribens. Illud, inquit, breuiter admoneo, vt sciatis aliam esse editionem, quam Origenes & Cæsariensis Eusebius omnesque Græciæ tractatores κοινὴν, id est communem appellant, atque vulgatam & à plerisque nunc Λουκιανὸν dicitur, alia 70. interpretum quæ & in ἑξαπλοῖς codicibus reperitur, & Hierosolymis & in orientis ecclesijs decantatur.

De asteriscis & obelis.

Nec Origenis in defessus labor in corrogandis & conquirendis translationibus tantum conquieuit, sed ex illis omnibus & Hebraico, translationem. 70. voluit cõformare, & in priſtinum nitorem redigere. Nam si quid illi deerat, addidit, si quid redundabat, amputauit & subtraxit. Porrò qua arte id effecerit, Hieronym. Suniæ & Fretelæ scribens, aperuit. Vbi quid minus, inquit, habebatur in Græco 70. ab Hebraica veritate, Origenes de translatione Theodotionis addidit, & signum posuit asteriscum, ideſt ſtellam, quæ quod prius videbatur absconditum illuminet, & in medium proferat. Vbi autem quod in Hebræo non est, in Græcis codicibus inuenitur, ὀβελὸν, id est iugulantem præposuit virgulam, quam nos Latinè veru possumus dicere, quo ostenditur iugulandum esse, & confodiendũ quod in authenticis libris non inuenitur. Quæ signa in Latinorum Græcorumq; poëmatibus inueniuntur. Basil. homil. 4. exaemeron. De obelisco ait. ὁ δὲ ὀβελὸς ἀφαιρέσεως σύμβολον. Lege Epipha. in epitome. Vniuersæ supradictæ trãslationes, cum suis asteriscis, & obelis prorsus periere, & tantummodo vestigia illarum permanserunt, in monumentis antiquorum patrum, vt in commẽt. D. Theodoreti & Hieron. in prophetas tam maiores quàm minores, quos domi habemus. Præterea nec authorem huius Græcæ translationis certò cognoscimus: nec an sit vna ex supradictis, aut ex omnibus illis sit ista conflata, vt illa Luciani fuit, compertum habemus.

De Biblijs Græcis quæ nunc vulgo circunferũtur.

Quod Hieron. inquit Origenem fecisse apud Græcos, præstitit ipse apud Latinos, vt vbique ipse testatur in proœmijs bibliorum, sed labor eius prorsus periit, nisi paucis in locis, vbi in commentarijs suis admonet, quid obliterãdum, quidve addendum sit. Has Hieronymi vigilias multi docti viri nostræ tempestatis, à mortuis excitare, & asteriscis & obelis additis, illustrare & ad limam reuocare conati sunt. Quorum labor sibi multum gloriæ peperit, & studiosis qui linguarum destituuntur peritia, magnum adiumentum afferet ad intelligendum scripturas.

Hier. labor in Biblijs emendandis intercidit.

Illis septem translationibus Græcis, Latinæ duæ, à Hieronymo elaboratæ, vna ex Hebræo, altera ex Græco, succesſerant, quæ sicut cæteris posteriores, ita limatiores, & exactiores fuere, quæ tamen si integræ (vt ab ipso eximiæ literaturæ viro proditæ sunt) ad nostra vsque tempora peruenissent, nihil erat quod amplius requireremus. Nam illa quæ nunc passim circunfertur & legitur, à doctis illius esse negatur. Aiuntque aut esse illam quæ olim ante Hieronymi ætatem extabat, saltem in Psalm. & Ecclesiasten, aut aliam ab illa diuersam, ex illa & recentioribus Hieronymianis conflatam. Attamen quærere, quem, hæc vulgata agnoscat authorem, non laboramus, nec de eius authoritate hæsitamus, quippè ob verborum pondus & proprietatem, meritò ab exordijs nascentis ecclesiæ, tam à viris doctis, quam à concilijs œcumenicis, delata sit illi authoritas, & vt illi daretur meruit. Esse tamen Hieronymo noui instrumenti translatio adscribenda, illa eius testimonia refellunt, quæ hanc quam nos amplectimur translationem arguunt nomine negligentiæ. Vt in comment. epistо. ad Gala. cum dicit Apostolus, κατηργήθητε ἀπὸ χριστοῦ, inquit ipse, non vt in Latino malè interpretatum est, euacuati estis à Christo, sed in Christi opere cessastis: & rursum in eodem cap. Malè, inquit, in nostris codicibus habetur, Modicũ fermentũ totã massam corrũpit, pro quo emẽdauimus. Modicũ fermentũ totã cõspersionẽ fermẽtat. Et iterum eodẽ in loco, inquit. In Latinis codicibus Pauli cũ carnis opera numerãtur, adulteriũ, impudicitia, &

Vulgata editio non Hieronym. tribuenda.

tia, & homicidia in illo catalogo ſcripta referuntur. Sed ſciendum non plus quam. 15. carnis opera à Paulo numerata. Adhuc ad Galat. 1. cum ait. Continuo non acquieui carni & ſanguini, ſiue vt in Græco melius habetur. Non contuli cum carne & ſanguine. Præterea ad Eph. 2. Vt reconciliaret vtrunq; Deo per crucem interficiens inimicitiam in ea. ſ. cruce, nõ vt in codicibus Latinis habetur, in ſemetipſo, & ad Galat. 6. c. Inſtruite, ſiue vt melius in Græco habetur, perficite in ſpiritu lenitatis, & ſtatim, ex hac arrogantia nihil fit, ſed ipſe ſe decipit, quod melius in Græco dicitur, φρεναπατᾶ, hoc eſt, mentem ſuam decipit, pro quo Latinus poſuit interpres, ipſe ſe ſeducit. Deniq; ad Ephe. 1. ait. Pignus Latinus interpres, pro arra bone poſuit, cum non idem pignus quod arra bo ſonet, nobis fas non eſt vti hoc ſermone poſt concilium Tridentinum.

De veteris inſtrumenti tranſlatione, vt autumo libros prophetarum illi tribuendos fore (licèt à natiuo nitore temporum iniuria degeneraſſe videantur) ita nego reliqua volumina ex ipſius officina exiſſe. Vt. v. g. Q. in Gene. ait. Pro eo quod in noſtris codicibus ſcriptum eſt, ferebatur ſuper aquas, in Hebræo habet Merachephet quod nos appellare poſſumus, incubabat, ſiue fouebat in ſimilitudinem volucris, oua calore animantis. Et iterum in eodem libro. Dixit Cain ad Habel fratrem ſuum. Subauditur, ea quæ locutus eſt dominus, ſuperfluum ergo eſt quod in noſtris codicibus reperitur, tranſeamus in campum. Et illud Gen. c. 49. Non auferetur ſceptrũ de Iuda, nec dux de fœmore eius donec veniat qui mittendus eſt. Hier. Iſaiæ. 2. c. ad hunc modum tranſtulit. Nõ auferetur princeps ex Iuda, nec dux de fœmoribus eius, donec veniat cui repoſitũ eſt. Hæc paucis monuiſſe ſufficiant, nam huiuſcemodi infinita ex ipſius lucubrationibus facile à quouis aceruari poſſunt ſtudioſo. At dices, Romæ viſitur bibliorum volumen articulis Hieronymi exaratum. Huic obiectioni Laurẽtius ſatisfaciens in declamatione de donatione Conſtantini ait. Romæ ex authoritate papę oſtenditur codex bibliæ tanquam reliquiæ ſanctorum luminibus ſemper accenſis, quod dicunt ſcriptum chirographo Hieronymi. Quia multum ibi, inquit Virgilius, pietai veſtis & auri. Reſq; magis indicat Hieronymi manu ſcriptum non eſſe. Illum ego diligẽtius inſpectũ, cõperi ſcriptũ eſſe, iuſſu regis, vt opinor, Roberti, Chirographo hominis imperiti.

Volumẽ bibliorũ manu Hieron. ſcriptũ Romæ viſitur.

Expendendum eſt diligenter cur in Pſal. & eccleſiaſte, eccleſia amplexata ſit tranſlationem. 70. in reliquis libris prętermiſſa fuerit, ac Hebraica admiſſa.

¶ Quid Theologis vtilitatis obueniat, ex tranſlationum multitudine.

CAP. V.

QVASI præuidens & præſagiens Aug. quorundã ſocordiam, in ſtudio linguarum capeſſendo, voluit illorum cõmodis & vtilitati conſulere, & ignorantiæ mederi. Vt ſi propter ignauiam noſtram nanciſci non poſſumus vt è fonte proprio germanũ ſenſum hauriamus, ſaltem alieno ſubſidio & ope innitentes aſſequamur. Nec tamen inficias ibo, multum bonæ frugis & emolumenti, etiam illis, qui linguarum eximia cognitione prædiți ſunt Auguſtini admonitionem afferre poſſe. De vtriſque igitur dictum intelligamus. Illius hæc ſunt verba, libr. 2. de doctri. Chriſtia. cap. 12. Plures tranſlationes plus adiuuant intelligentiam, quam impediunt, ſi modò legentes negligentes non ſint. Nam nonnullas obſcuriores ſententias, plarium codicum ſæpe manifeſtauit inſpectio. Sicut illud Iſaiæ, & carnem tuam ne deſpexeris. Alius, & domeſticos ſeminis tui ne deſpexeris. Vterque ſibimet inuicem atteſtatur. Namque alter ex altero exponitur. Quia & caro poſſet accipi propriè, vt corpus ſuum quiſque ne deſpiceret, ſe putaret admonitum. Et domeſtici ſeminis tranſlatè Chriſtiani poſſent intelligi, ex eodem verbi ſemine nobiſcum ſpiritualiter nati. Nunc autem collato interpretum ſenſu probabilior accurrit ſententia propriè de conſanguineis non deſpiciendis eſſe præceptum, quoniam domeſticos ſeminis, cum ad carnem retuleris, conſanguinei potiſſimum occurrunt. Vnde eſſe arbitror illud Apoſtoli quod ait. Si modò ad æmulationem adducere potero carnem meam, vt ſaluos faciã aliquos ex illis. i. vt æmulando eos qui crediderant, & ipſi crederent. Carnem autem ſuam dixit Iudęos propter cõſanguinitatem. Item illud eiuſdẽ Iſaiæ prophetæ. Niſi

Locus Iſaiæ 58. enodatus.

Rom. 11.

Alter locus Isa.7. elucidatus.

tæ. Nisi credideritis non intelligetis. Alius interpretatus est. Nisi credideritis non permanebitis. Quis horum vera secutus sit, nisi exēplaria linguæ præcedētis legantur, incertum est. Sed tamen ex vtroque magnum aliquid insinuatur, scienter legentibus. Difficile est enim ita diuersos à se interpretes fieri, vt non se aliqua vicinitate contingant. Ergo quoniā intellectus in specie sempiterna est, fides verò in rerum temporalium quibusdam cunabulis quasi lacte alit paruulos. Nunc autem per fidem ambulamus, non per speciem: nisi autem per fidem ambulauerimus, ad speciem peruenire non poterimus, quæ non transit, sed permanet per intellectum purgatum, nobis cohærentibus veritati: propterea ille ait. Nisi credideritis non permanebitis. Ille verò. Nisi credideritis non intelligetis. Et ex ambiguo linguę præcedentis plerunque interpres fallitur, cui nō benè nota sententia est, & eam significationem transfert, quæ à sensu scriptoris penitus aliena est. Sicut quidam codices habent. Acuti pedes eorum ad effundendum

Psalm. 13. sanguinem: ὀξὺς enim apud Græcos & acutum & velocem significat. Ille ergo vidit sententiam qui transtulit. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Ille autem alius ancipiti signo in aliam partem raptus errauit. Non enim intelligendos, sed emendandos tales codices potius præcipiendum est. Hinc etiam illud, quoniam μόσχος Græcè vitulus dicitur, μοσχεύματα quidam non intellexerunt esse plantationes, & vitulamina interpretati sunt. Qui error tam multos codices præoccu-

Sapien. 4. pauit, vt vix inueniatur aliter scriptum, & tamen sententia manifestissima est, quia clarescit consequentibus verbis. Nanque adulterinæ plantationes nō dabunt radices altas: conuenientius dicitur quàm vitulamina, quæ veluti pedibus per terram gradiūtur & non hærent radicibus. Hucusque ille. Multa exempla his similia ex commentarijs Hierony. in Prophetas coaceruari poterant, in illis præcipuè locis, vbi interpretationes. 70. Symmachi & Aquilæ & cæterorum interpretum inter se conferuntur. Nos tamen cum illius fontes sint in promptu, ex nostris riuulis vnum & alterum adhibebimus exemplum, quo res

Locus Psal. fiat dilucidior rudibus. In Psalm. 124. vbi in 70. legitur. Declinantes in obligationes adducet Dominus cum operantib. iniquitatem: transfert Hiero. qui declinant ad prauitates suas, deducet eos Dominus cum his qui operantur iniquitatem. Legendum igitur, declinantes in obliquationes. Nam nomen στραγγαλιαι, id est, obligationes, quo vtuntur 70. si interpreteris, significat iuxta Hesychiū. σπαρτοφάς, διαστροφάς, παγίδας, πλοκάς, id est, arcana, fœdera, & laqueos siue nexus. Item Psalm. 15. vbi 70. legunt. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. At Hierony. hunc in modum interpretatus est. Multiplicabuntur idola eorum, post tergum sequentium. Ecce si verba expendas diuersæ sunt translationes, sed sensus idem: nam idola, quæ iuxta Hebræos vocantur Açabim, à mœrore deductum habent nomen, quia eodem statu & habitu semper permanēt: quod verò deinceps sequitur. 70. clarius transtulerunt, postea accelerauerunt, scilicet, ad colendum ea. Denique Psalm. 108. iuxta 70. sic habet: caro mea immutata est propter oleum. Sed quis sapiens intelliget hæc? nisi consulat Hierony. ad hunc modum hunc locum interpretantem: caro mea immutata est absque oleo: id est, caro mea ad extremam maciem redacta est, ob ieiunium. Nam nomine olei, pinguedo aut humor succulentus intelligitur, aut bona corporis habitudo, qua destitutus erat Dauid ob crebra ieiunia.

Alius locus Psalm. 15.

Locus Psal. 108. expositus.

Quid vtilitatis linguarum cognitio, ipsarum sectatoribus afferat.

CAP. VI.

QVOD præcipit Augusti. non ex animo, sed quasi nostræ inertiæ conniuens & patrocinans, superiori capite vidistis, attamen quid ipse senserit alijs in libris à se editis, testatum reliquit. (Quanuis in hac parte, tam Hebraicæ linguæ, vt constat, quàm Græcæ, vt ipse contra Cresconium scribens ingenuè fatetur, laude caruerit.) tum alibi, tum etiam lib. 2. de doctr. Christ. ca. 11. Contra ignota, inquit, signa, magnum remedium est linguarum cognitio. Et Latinæ linguæ homines duab⁹ alijs ad scripturarum diuinarum cognitionem habent opus, Hebraica scilicet & Græca, vt ad exemplaria præcedentia recurratur, si quā dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita varietas. & Hiero. in epistola ad Vitalem,

lem,inquit. Quando in ſcriptura dubium ortum fuerit,ſi aliter habent.70.interpretes, aliter vulgata editio,confugiendum eſt ad ſolita præſidia, & arcem linguæ tenere vernaculæ.

Noīa propria in ſcripturis corrupta.

Nonnihil etiam adiumenti ad exactam ſcripturarum intelligentiam affert linguarum cognitio propter nominum propriorum corruptionem,quæ ob noſtrorum ſocordiam inoleuit. Nam pauci à Hiero. ætate vſq; ad hæc noſtra tempora inuenti ſunt,qui huic rei incubuerint.Ideo Hiero.Ezechi.40.cap.inquit.Diligentem & ſtudioſum admonendum puto, ſi tamen ſcientia ſcripturarum ducitur,vt ſciat omnia prope verba Hebraica & nomina, quæ in Græca & Latina tranſlatione ſunt poſita, nimia vetuſtate corrupta, ſcriptorumq; vitio deprauata, & dum de inemendatis ſcribuntur inemendatiora, de verbis Hebraicis facta eſſe Sarmatica, imò nullius gentis, dum Hebraica eſſe deſierunt, & aliena eſſe non cœperint.

Adhuc cum literæ noſtræ,Hebræis non ex æquo reſpondeant,contingit non infrequenter Latinis, aut Græcis literis verba Hebræa ſcripta. ita à ſe ipſa fuiſſe abalienata, vt aliam quoque induiſſe formam videantur. Vnde Hiero.in comment.epiſt.ad Titum.cap.3.ait, ſolent nos irridere Hebræi in pronuntiatione quorundam nominum, maximè in aſpirationibus, & in quibuſdam cum raſura gutturis proferendis. Hoc autem euenit, quod. 70. interpretes,per quos in Græcum ſermonem lex diuina tranſlata eſt, ſpecialiter in Cheth literam & Ain,& cæteras huiuſmodi, quia cum duplici aſpiratione in Græcam linguam tranſferre non potuerant, alijs literis additis expreſſerunt. Verbi cauſa.vt Rahel,Rachel dicerent. & Ieriho,Iericho,& Hebron, & Chebron,& Seor,Segor.In alijs verò conatus iſte defecit. Nam nos & Græci vnam tantum literam S habemus, illi verò tres. Samech, Sadde, Sin, quæ diuerſos ſonos poſsident. Iſaac & Sion per Sadde ſcribunt. Iſrael per, Sin, & tamen non ſonat hoc quod ſcribitur. Si igitur à nobis hæc nominum & linguæ idiomata, vt videlicet barbara,non ita fuerint expreſſa,vt exprimuntur ab Hebræis,ſolent cachinnum attollere,& iurare ſe penitus neſcire quod dicimus. Vnde & nobis curæ fuit omnes veteris legis libros, quos vir doctus Adamantius in exempla digeſſerat de Cæſarienſi bibliotheca deſcriptos ex ipſis authenticis emendare.

Denique cum eccleſia Romana ex Iudæis pariter ac Græcis cōflata ſit,oportuit vt vtriuſque gentis memoria apud nos perpetuò duraret, atque ideo ipſorum vocabula crebro in eccleſijs inculcantur, abſque vllis interpretationibus. Vnde Aug.in epiſt.178.ait. Non licet hoc nomen Amen in aliam linguam tranſferre.&.2.li.de doct. Chriſt.cap. 11. Hebræa, inquit, verba non interpretata ſæpe inueniuntur in ſcripturis,ſicut Amen, Haleluia, Racca & Hoſanna,& ſi quæ ſunt alia. Quorum partem propter ſanctiorem authoritatem, quam uis interpretari potuiſſent, ſeruata eſt antiquitas, ſicut in Amen & Haleluia. Partim verò in aliam linguam transferri non potuiſſe dicuntur. Sicut alia duo,quæ poſuimus. Hæc ille,nomen Racca vanum ſonat, eſt nomen conuitij quod irrogatur alicui, cùm volumus ipſum ſtultum,& cerebro vacuum appellare.Hoſanna,Salua obſecro, ſignificat, vt apud Matt.c.21.Hoſanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine domini, Hoſanna in excelſis,Hoc eſt.Fer opem ò Deus filio tuo qui è Dauid ducit originem, cùm ſit illi adeũ da hæreditas regni paterni. fœlix fauſtuſque ſit vtinam,talis regis aduentus,atq; ideo te obſecramus vt tu Deus, qui habitas in excelſis opem feras illi.

De hoc lib. 2.c.1. Aug. de nominibus peregrinisqui vtitur ecclesia.

Racca.

Hoſanna.

Quanuis nonnulli exiſtiment in libris noui inſtrumenti in rebus dubijs ad Græci ſermonis fontem eſſe confugiendum. At Origc. tract.8.in Matth.non cenſet illis tribuendam eſſe fidem indubitatam.Multam,inquit,differentiam inter exemplaria inuenimus,ſiue propter negligentiam ſcribarum,ſiue ex temeritate quorundam, ſiue propter eos qui emendare negligūt ſcripturas, ſiue propter eos qui quod ipſis videtur in emēdationibus,vel adijciunt vel ſubducunt.

Libris etiam Hebræorum, non deſunt qui fidem alicubi velint eleuare, vt Hieron. libr. 2.epiſtol. ad Galatas circa principium, & in comment.Michęæ.capit.5.& Iuſtinus in Tryphone.

Porrò aduerte cùm mendum aliquod viſum fuerit occurrere,ne ſenſum noſtrū ac cōiecturam ſequentes,à recta aberremus via,tanquam Ariadnes filum Auguſtini verba ſequamur.lib.11.contra Fauſtum. cap. 2. dicentis. Sacrarum literarum ſtudioſis, notiſsimæ ſententiarum varietates, vel ex aliarū regionum codicibus vnde ipſa doctrina noſtra emanauit,dubitatio dijudicanda eſt,vel ſi ibi quoq; codices

codices variant plures paucioribus, aut vetuſtiores recentioribus præferantur, etſi adhuc eſſet in certa veritas, præcedens lingua, vnde illud interpretatum eſt, conſulatur. Alioqui ſi his auxilijs deſtituti, noſtro marte aliquid emendare voluerimus, nullibi non labemur & offendemus. Quandoquidem, teſte Augu. Pſalm. 105. Multoties putaremus librarij eſſe errorem, niſi haberemus beneficium Dei quo ſcripturas ſuas in multis linguis voluit eſſe transfuſas. vt in Pſalm. 105. interfecta eſt terra in ſanguinibus, arbitraremur legendum eſſe, infecta. Hactenus Auguſti. Nos vtamur aptioribus exemplis. Pſalm. 41. Sitiuit anima mea ad Deum fortem, viuum: quo in loco multi legunt, fontem viuum. Et Iſaiæ 40. cap. Quoniam completa eſt malitia eius: pro militia eius. Iob quoque. 5. Virum ſtultum, pro verè ſtultum. & cap. 18. de vrbe, pro de orbe. & 28. ſicut impius, pro ſic vt impius. Et Michææ. 6. voluptatibus, pro voluntatibus. Et Pſalm. 34. qui maligna, pro qui magna. & 71. & erit firmamẽtum, pro & erit frumentũ. Et in Iſaia, filiæ tuæ de latere ſurgent, pro ſugent. Et Pſalm. 26. vt videam voluntatem domini, pro voluptatem. Denique. 3. Reg. capi. 2. vbi in codicibus Latinis legitur, poſt Salomonem non ambulauit, in Hebræo legitur, poſt Abſalom.

Error Cantacuzeni de euangelio Marci.

Cæterùm multi viri in primis illuſtres, primùm Ioãnes Cantacuzenus imperator Conſtanti. Apolog. 4. aſſeuerat euangelium Marci Latinè fuiſſe ſcriptum, inquiens, ὁ δὲ ἕτερος μάρκος, λατινῶς δὲ εἰς τὴν ἀχαΐαν, καὶ ἑῴαν εἰς τε τὴν ἰταλίαν καὶ τὴν ῥώμην ἀλλὰ δὴ καὶ εἰς τὰ κατὰ τὰ ἑσπέρια πάντα ἔθνη. id eſt. Secundus euangeliſta Marcus Latinè publicauit euangelium in Achaia, Italia, Romæ, adhuc in omnes gentes occidentales. Ego arbitror fuiſſe deceptum ex carminibus illis Grego. Nazianzeni in catalogo diuinæ ſcripturæ.

Ματθαῖος μὲν ἐγράψατο ἑβραίοις βάσματα χριστοῦ
Μάρκος δ' ἰταλίδι, λουκᾶς ἀχαΐάδι.

Qui non dicit in Italica lingua fuiſſe ſcriptũ, ſed Italiæ: nam Romæ, iuxta Hieron. rogatus à fratribus breue ſcripſit euangeliũ. Deinde Hieron. Oſeæ. 11. cap. & Iſaiæ. 6. & Euſebius lib. 3. hiſto. cap. vlti. & Nazianze. & Ireneus, & innumeri alij autumant Matthæi euangelium Hebraicè fuiſſe ſcriptum: epiſtolam quoque ad Hebræos Hebraico idiomate inlucem prodijſſe, multi viri ingenij præſtantis affirmant. Ab vtrorumque iudicio libenter diſcedere non verebor. Primum euangelium Matth. nullus teſtatur ſe eum vidiſſe. Hebraicè exaratum, ſed ab alijs accepiſſe. Dempto Hieron. qui in catalogo ſcript. de Matthæo loquens, ſic inquit. Porrò ipſum Hebraicum habetur vſque hodie in Cæſarienſi bibliotheca. Mihi quoque à Nazaræis qui in Berrea vrbe Syriæ hoc volumine vtuntur, de ſcribendi facultas fuit. Sed non loquitur de Euangelio Matthæi (nam ſi hoc eſſet aliquando illius teſtimonio vſus eſſet) ſed de Euangelio Nazarenorum apocrypho, quo Hebionitæ hæretici vtuntur: & huius teſtimonio vtitur Hieron. nonnunquam, vt Matth. 6. inquiens. Vbi legitur in Matthæo. Panem noſtrum ſuperſubſtantialem. In euangelio ſecundùm Hebræos pro ſuperſubſtantiali pane, repperi Machar, quod dicitur craſtinum, id eſt, futurum, da nobis hodie. Et in epiſtola ad Epheſ. cap. 5. in expoſitione illius loci. Videte ergo, &c. cum de vrbanitate loquitur, ait, Verum hæc à ſanctis viris penitus propellenda, quibus magis conuenit flere, vt in Hebraico quoque euangelio legimus, Dominum ad diſcipulos loquentem: nunquam, inquit, læti ſitis, niſi cum fratrem veſtrum videritis in charitate. Et Matth. 12. cap. inquit, in euangelio quo vtuntur Nazareni & Hebionitæ, quod nuper de Hebræo in Græcum ſermonem trã ſtulimus, & quod vocatur à pleriſque Matthæi authenticum, homo iſte qui aridam habens manum in ſabbato ſanatur, cementarius ſcribitur, iſtius modi vocibus auxilium precans. Cemẽtarius eram, manibus victum quæritans, precor te Ieſu, vt mihi reſtituas ſanitatem, ne turpiter mendicem cibos. Et in proœmio lib. 18. comment. in Iſaiam, ait, Apoſtoli in reſurrectione Chriſtum putarũt ſpiritum, vel iuxta euangelium, quod Hebræorum lectitant Nazaræi, incorporale dæmonium. Et in lib. de viris eccleſi. in vita Iacobi. Denique lib. 3. contra Pelagi. circa principium, inquit, in euangelio iuxta Hebræos, quod Chaldaico quidem Syroque ſermone, ſed Hebraicis literis ſcriptum eſt, quo vtuntur vſque hodie Nazareni, ſecundum apoſtolos, ſiue vt plerique autumant iuxta Matthæum, quod & in Cæſarienſi habetur bibliotheca: narrat hiſtoria illa, Ecce mater Domini & fratres eius dicebant ei. Ioannes baptiſta baptizat in remiſſionem peccatorum, eamus & baptizemur ab eo. Dixit aut eis, Quid peccaui vt vadam & baptizer ab eo? niſi forte hoc ipſum quod

Matthæus Græcè ſcripſit euangelium.

Vide Q. 4. ad Hedibiã

Matth. 12. Cementarius manũ habens aridam ſanatur.

Euangeliũ apoſtolorũ ſiue Mat. citatũ à Hieron.

quod dixi ignorantia eſt. Et in eodem volumine. Si peccauerit, inquit, frater tuus in verbo, & ſatis tibi fecerit, ſepties in die ſuſcipe ipſum. Dixit illi Simon diſcipulus eius. Septies in die? Reſpondit Dominus & dixit ei. Etiam ego dico tibi, vſque ſeptuagies ſepties. Clem. Stro. 4. ex eo citat: qui admiratus fuerit, regnabit. Idem poteram multis rationibus probare de epiſto. ad Hebræos, ſed gratia breuitatis miſſas faciam.

¶ Catalogus librorum vtriuſque inſtrumenti.

CAP. VII.

DECRETVM DE CAnonicis ſcripturis.

Seſſio. 4. celebrata die viij. Menſis 1546.

SACROSANCTA OECVmenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu ſancto legitimè congregata, præſidentibus in ea eiſdē tribus Apoſtolicæ Sedis legatis, hoc ſibi perpetuo ante oculos proponēs, vt, ſublatis erroribus, puritas ipſa Euangelij in Eccleſia conſeruetur: quod promiſſum ante per Prophetas in Scripturis ſanctis Dominus noſter Ieſus Chriſtus, Dei filius, proprio ore primum promulgauit, deinde per ſuos Apoſtolos, tanquam fontem omnis, & ſalutaris veritatis, & morū diſciplinæ, omni creaturæ prædicari iuſſit: perſpicienſque hanc veritatem, & diſciplinam contineri in libris ſcriptis, & ſine ſcripto traditionibus, quæ ipſius Chriſti ore ab Apoſtolis acceptæ, aut ab ipſis Apoſtolis, Spiritu ſancto dictante, quaſi per manus traditæ, ad nos vſque peruenerunt, orthodoxorum Patrum exempla ſecuta, omnes libros tam veteris, quàm noui Teſtamēti, cum vtriuſque vnus Deus ſit auctor, necnon traditiones ipſas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel oretenus à Chriſto vel à Spiritu ſancto dictatas, & continua ſucceſſione in Eccleſia Catholica conſeruatas, pari pietatis affectu, ac reuerentia ſuſcipit, & veneratur. Sacrorum verò librorū † Indicem huic decreto adſcribendum cenſuit, ne cui dubitatio ſuboriri poſsit, quinam ſint, qui ab ipſa Synodo ſuſcipiuntur. Sunt verò infraſcripti, Teſtamenti veteris quinque Moyſi, id eſt, Geneſis, Exodus, Leuiticus, Numeri Deuteronomium, Ioſue, Iudicum, Rut, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Eſdræ primus, & ſecundus, qui dicitur Neemias, Tobias, Iudith, Heſther, Iob, Pſalterīū Dauidicum centum quinquaginta pſalmorum, Parabolæ, Eccleſiaſtes, Canticum canticorum, Sapientia, Eccleſiaſticus, Iſaias, Hieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel duodecim Prophetæ minores, id eſt, Oſea Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Naum, Abacuch, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias, duo Machabæorum, primus & ſecundus. Teſtamenti noui, quatuor Euangelia, ſecundum Matthæum, Marcum, Lucam, & Ioannem: Actus Apoſtolorum à Luca Euangeliſta conſcripti: quatuordecim Epiſtolæ Pauli Apoſtoli, ad Romanos, duæ ad Corinthios, ad Galatas, ad Epheſios, Ad Philippenſes, ad Coloſſenſes, duæ ad Theſſalonicenſes, duæ ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos: Petri Apoſtoli duæ, Ioannis Apoſtoli tres, Iacobi Apoſtoli vna, Iudæ Apoſtoli vna, & Apocalypſis Ioannis Apoſtoli. Si quis autem libros ipſos integros cum omnibus ſuis partibus, prout in Eccleſia catholica legi conſueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro ſacris, & canonicis non ſuſceperit, & traditiones prædictas ſciens & prudens contempſerit, anathema ſit. Omnes itaque intelligant, quo ordine, & via ipſa Synodus, poſt iactum fidei confeſsionis fundamētum, ſit progreſſura, & quibus potiſsimum teſtimonijs, ac præſidijs in confirmandis dogmatibus, & inſtaurandis in Eccleſiæ moribus, ſit vſura.

Matt. vlti.

† In can. Apoſt. c. 48. Gelaſius in con. 11. 70 epiſc. cōcil. Laodic. ca. 59. concil. Carthag. 3. can. 47. ca. ſancta Romana, diſt. 15. & ſi. epiſto. Eug. in conc. Floren. ad Armenos.

ANTEQVAM libros vtriuſque teſtamenti ad numerum reuocemus, oportet exponere quid hoc nomen, Berith, hoc eſt teſtamentum, ſignificet: & quidem ſi verbum Hebraicum exactè expendas, fœdus ſignificat inter viuentes: clarè & purè deciſum & trā factum, à verbo Barar mundauit. ſic Laban cum Iacob teſtamentum fecerunt. & Gen. 21. Accepit Abraham oues & boues & dedit Abimelech & percuſſerūt fœdus. & cap. 17. circuncidetis carnem præputij veſtri & erit ſignum fœderis. Poſtea Paulus in eam ſignificationem vſus eſt hoc nomine, vt ſignificet teſtamentum quod ratum non eſt niſi mors teſtatoris interueniat. In hac ſignificatione accipitur quando ſignificat nouum teſtamentū. Nam niſi teſtator noſter Chriſtus mortuus

Hebr. 9. Hoc ignorans Caiet. negat Paulum eſſe authorem epiſtolæ ad Hebræos.

fuiſſet, nec ſtabile nec firmum teſtamentum permanebat, nec ſciri quæ myſteria in eo ſcripta erant: vtiq; clauſum & obſignatum erat. Vetus teſtamentum nomen traxit à priori ſignificatu, nempe vt ſignificat fœdus inter viuentes initum. Et hæc eſt cauſa quare abrogatum & antiquatum ſit, quia morte filij Dei non conſecratum fuit: nec ſciri poterant quę in eo concluſa erant myſteria, quia nondum venerat ille qui habebat clauem Dauid. Igitur diuina ſcriptura omnis, in duo hæc teſtamenta diuiſa eſt. Illud quod aduentui Domini, paſsioniq; anteceſsit, id eſt lex & prophetæ, vetus dicuntur. Ea verò quæ poſt reſurrectionem ſcripta ſunt, nouum Teſtamentum nominantur. Iudæi veteri vtuntur, nos nouo. Sed tamen diuerſa non ſunt, quia nouum veteris adimpletio eſt, & in vtroque idem teſtator eſt Chriſtus, qui pro nobis morte ſuſcepta, nos hæredes regni æterni fecit, abdicato & ex hæredato populo Iudæorum, ſicut Ieremias propheta teſtatur. † Ecce, inquit, dies veniunt, dicit Dominus & cõſummabo domui Iſrael, & domui Iuda teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum, quod diſpoſui patribus illorum, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti: quia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamẽto meo, & ego neglexi eos dicit Dominus. Et alio loco ſimiliter ait. † Dereliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam in manus inimicorum eius. Quod ſuperius ait conſummaturum ſe domui Iuda teſtamentum nouum, oſtendit vetus illud, quod per Moyſen datum eſt, non fuiſſe perfectum, id autẽ quod per Chriſtum dari haberet, cõſummatum fore. Domum autem Iuda & Iſrael non vtiq; Iudæos ſignificat, quos abdicauit, ſed nos, qui ab eo conuocati ex gentibus, in illorum locum, adoptione ſucceſsimus.

Ierem. 32.

† Vulgata dicit, Ecce dies venĕt dicit Dñs, & feriã domui Iſrael, & domui Iuda fœd⁹ nouum nõ ſecundũ pactum quod pepigi cum patribus veſtris.

† Vulgata reliqui domũ meã, dimiſi hęreditatẽ meam, dedi dilectã meã in manũ inimicorũ eius.

Vetus teſtamentum à nouo i quo diſtinguitur.

Differt vetus teſtamentũ à nouo, Primùm iuxta Theophil. ad Hebræ. 7. Quia in veteri locutus eſt Dominus per prophetas, in nouo per filium. Hinc Paulus ait, Multifariam multiſq; modis olim Deus loquens patribus, nouiſsimè locutus eſt nobis in filio. Secundò Auguſti. lib. 4. contra Fauſtum ca. 2. ait, Temporalium rerum promiſsiones teſtamento veteri contineri, nemo ambigit, nec quod æternæ vitæ promiſsio regnumque cælorum ad nouum pertinent teſtamentum. Sed in illis temporalibus figuras fuiſſe futurorum quæ implentur in nobis, in quos fines ſeculorum obuenerunt, Paulus teſtatur dicens. Hæc omnia in figura contingebant illis. Hæc iterum repetit. lib. 18. de ciui. dei. c. 11. Tertiam differentiam aſsignat. in li. de ſpiritu & litera capi. 20. inquiens. Propter veteris hominis noxã, quæ per literam iubentem & minantem minimè ſanabatur, dicitur illud teſtamentum vetus. Hoc autem nouum propter nouitatem ſpiritus, qui hominem nouum ſanat à vitio vetuſtatis. Poſtremò Dionyſ. in eccleſ. Hierar. cap. 4. par. 3. conſtituit differentiam inter vtrunq; teſtamentum, eius verba ex antiquiſſimo codice deprompta, nõ grauabor afferre ἡ μὲν ἐν τοῖς ἐσομένοις θεουργίας, ἡ δὲ ἐτέλεσεν· καὶ ὡς ἐκείνη μὲν ἐν πόσι τὴν ἀλήθειαν ἔγραψεν, αὕτη δὲ παροῦσαν ὑπέδειξεν· τὰ γὰρ ἐκείνης προανάρρησεως. ἡ καὶ ταύτην τελεσιουργία, τὴν ἀλήθειαν ἐπισφράγισε. καὶ ἔστι τὰ θεολογίας, ἡ δὲ θεουργίας συγκεφαλάιωσις. Hoc eſt. Vetus quidem inſtrumentum futura & diuina Dei opera dicit. Nouũ verò iam effecta præcinit. Atque vetus quidem ſimulacris & imaginibus deſcripſit veritatem. Nouum verò præſentem rem oſtendit & demonſtrat. Item veteris quidem prædictiones ſunt, in nouo efficiendo homines perfectos, veritatem præfiguratam confirmauit. Denique, vt ſummatim dicam. Vetus inſtrumentum de myſticis & theologicis rebus diſſerit, nouum efficit homines deiformes.

Sacrorum librorum catalogum hoc in loco recenſere ſuperuacaneum mihi viſum eſt. Cùm præter Hierony. in prologo Galeato, qui Ioſephum ſecutus eſt. Innumeri alij de hac re diſſeruerint, Auguſti. lib. 2. de doctrina chriſtia. cap. 8. Euſebius lib. 4. hiſto. cap. 26. & lib. 6. cap. 18. Et Damaſce. lib. 4. cap. 18. & Nazianze. in poëmate, & Epipha. in epitome. Denique in multis concilijs antiquis & recentioribus de horum librorum numero cautũ fuit, & nos de illorum diuiſione nonnihil attigimus cùm de prophetia agebamus. Afferam tamen, ne prorſus tacuiſſe videar, duo epigrammata Nicephori Calixti, in quibus vtriuſque inſtrumenti libros breuiter colligit ex Nazianze. deſumpta.

Ioſeph⁹ lib. 1. cõtra Apionem.

Τῆς παλαιᾶς διαθήκης αἱ βίβλοι.

Θείας γραφῆς μανθάνε νῦν τὰ βιβλία.
Τῆς μὲν παλαιᾶς εἰσὶν εἴκοσι δύο.
Πρώτη γένεσις, ἔξοδός θ' δευτέρα,
Τὸ λευϊτικὸν, ἀριθμῶν τὸ βιβλίον
Τὸ δευτερονόμιον· Ἰησοῦς πάλιν·

Οι κρι-

Οι κριταὶ, ἡ βούθ, ὁκτάβιβλον ἐνθάδε.
Τῶν βασιλειῶν ἡ μία, καὶ δευτέρα,
Τῶν βασιλειῶν ἡ τρίτη, καὶ τετάρτη.
Τὰ παραλειπόμενα βίβλους τὰς δύο.
Εσδρας τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον πάλιν.
Ιστορικὰ τὰ γνήσια τῆς γραφῆς τάδε.
Ηδὴ δέ τινες ἐγκρίνουσι καὶ τάδε,
Εσθὴρ, Ιουδίθ, καὶ Τωβὴτ, ἄλλο τρίτον.
Ταῦθ' ἱστορικὰ τὰ στοιχηδὸν δὲ πάλιν.
Ιὼβ, ὁ Δαυὶδ καὶ Σολομῶντος τρία.
Εκκλησιαστὴς, Ασμα ᾀσμάτων, Παροιμίαι.
Καὶ τ' προφητῶν πέντε βιβλία δέχου.
Οἰδὼ δέκα μὲν ἐν ἑνὶ τῷ βιβλίῳ
Αμὼς, Οσηέ, Μιχαίας, Ιωὴλ τε,
Ιωνᾶς, Αβδίου, Ναοὺμ, Αββακοὺμ τε
Ο Σοφονίας, καὶ δέκατος Αγγαῖος.
Εἶτα Ζαχαρίας τε, καὶ Μαλαχίας.
Ρωὴν μὲν αὐτὴ, δευτέρα δὲ Ησαΐας,
Επειτα λαμπρὸν Ιερεμίαν ἔχεις.
Ιεζεκιὴλ ᾀ Δανιὴλ ὁ πέμπτος.
Γραφῆς παλαιᾶς αἱ δὲ ζοὶ βίβλοι φίλος.

DIVINÆ ſcripturæ ſcito hos eſſe libros. Veteris quidem inſtrumenti ſunt viginti duo. Quorum primus Geneſis. Secũdus Exodus. Tertius Leuiticus. Quartus Numeri. Ac deinde Deuteronomiũ, hoc eſt ſecunda lex. Deinde Ieſus Filius Nun. Iudices quoq; & Ruth. Hi omnes vocantur octabiblos, quia octo hi libri in vno volumine coarctantur. Poſtea ſequũtur libri quatuor regũ. Poſt quos ſtatim cõſequũtur duo Paralipomenon, in quibus prætermiſſæ in libris regũ tanguntur hiſtoriæ. Vltimo loco ponuntur duo Eſdræ libri. Atq; hi ſunt germani hiſtoriarum libri. His adduntur Eſther, Iudith, ac tertius Tobias. Hucuſq; libros hiſtoricos omnes retulimus. Porrò libri carmine cõſcripti, hi ſunt, Iob, Dauid, & Salomonis tria volumina, Eccleſiaſtes, Cantica canticorũ & Proverbia. Dehinc accipe quinq; prophetarũ libros. Ex quibus primus duodecim prophetas cõplectitur: atq; hi ſunt. Amos, Hoſeas, Michæas, Ioel, Ionas, Abdias, Nahum, Abbacuc, Sophonias, decimus deinde Aggæus, deinde Zacharias ac Malachias. Hucuſq; liber primus, Secundus Iſaias, Tertius præclarus Ieremias, Quartus Ezechiel, Quintus & vltimus Daniel. Hi ſunt amice libri veteris inſtrumenti. Intellige quos Nicephori ætate eccleſia authoritatem tribuebat.

Τῆς δὲ νέας διαθήκης αἱ βίβλοι.
Ηδὴ δὲ μοι μάνθανε ἡ γραφῆς νέας.
Εὐαγγέλιον Μαθθαίου τε ἡ Μάρκου.
Τρίτον τῆς Λουκᾶ, τέταρτον Ιωάννου,
Λουκᾶτε πράξεις τ' Σοφῶν ἀποστόλων.
Επιστολαὶ Παύλου δὲ τῶν ἑκκαίδεκα,
Πρὸς ταῖς δέκα τέσσαρες ἠριθμημένως.
Επτὰ δὲ πάλιν καθ' ὅλης οἰκουμένης.
Τούτων μία μὲν Ιακώβου γράφει,
Δύο δὲ Πέτρου, τρεῖς δ' Ιωάννης πάλιν.
Η δ' ὑστέρα πέφυκεν Ιούδα μόνη.
Επειτ' Αποκάλυψις ἡ θεολόγου
Ἐκτὸς δὲ τούτων τ' γραφῆς ἅπαν νόθον.

¶ Noui verò inſtrumenti hi ſunt libri qui ſequuntur.

DISCE iam numerum librorum nouæ ſcripturæ, ex quibus Matthæi euãgelium primum, Marci ſecũdum, Lucæ tertium, ac poſtremò Ioannis euangeliũ quartum tenet locum. Ac deinde adijce Acta apoſtolorum Sapientum, authore diuo Luca. Præterea amplectere diuini Pauli & eloquentiſſimi quatuordecim epiſtolas exactè conſcriptas. Ac rurſum ſeptem ad vniuerſos mortales miſſas. Ex quibus vnam ſcripſit Iacobus: duas Petrus, tres Ioannes, vltimam ſcripſit ac ſolam Iudas. Deniq; poſtremum poſsidet locum Apocalypſis Theologi. His libris demptis quicquid inuẽtum fuerit Nothum ac ſuppoſititium eſt. Hoc nomine intelligit ſcripturas Apocryphas. Hoc eſt abſconditas & ſecretas à κρύπτω abſcondo ſiue recondo. Erant ea ſcripta, quibus publicè eccleſia non vtebatur, ſed priuatim habebat legebatq; qui vellet. Vt Apocalypſis, & Acta Petri, & liber Enoch, & euangelium Thomæ & Barnabæ.

¶ Quibus in rebus tractandis ac cognoſcendis: ſacri ſcriptores ſtudium ſuum poſuerint.

CAP. XVIII.

IVXTA veteres philoſophos, & maximè Peripateticos, tota philoſophia in tres partes diuiſa eſt, in Phyſica, Ethicam & Theologiam. Ex qua partitione licèt colligere, ab illarum trium partium numero, Dialecticam

fore ſeiunctam, atque ideò potius philoſophiæ inſtrumentum, quàm partem eſſe vocandam. Hanc ſententiam ſecuti ſunt illi eccleſiæ tractatores, qui à me modò citandi ſunt. At Boetius in proœmio Porphyrij à ſe tranſlati, putat & inſtrumentum & partem ſimul eſſe appellandam, à qua ſententia non videtur diſſentire Philo Iudæus in libr. περὶ γεωργίας, cum inquit, τὸν κατὰ φιλοσοφίαν λόγον, τριμερῆ ὄντα, τοὺς παλαιοὺς ἀγρῷ φασὶν ἀπεικάζειν. τὸ μὲν φυσικὸν αὐτῷ δένδρεσι καὶ φυτοῖς παραβάλλοντες διὰ τὴν τοῦ καρποῦ, ᾧ ἐπηκολούθηκε φυτά. τὸ δ' ἀνωλογικὸν ὀχυρώματι καὶ περιβόλῳ καθάπερ γὰρ τὸ περικλεῖον τεῖχος ὅπως μὴ φυλῶν τινὰς τῶν ἀγρὸν εἰσαγαγόντων, ἀνέσεσθαι μὴ παραφθείρεσθαι βουλομένους ἀνέσεσθαι τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸν λογικὸν μέρος φιλοσοφίας, ὀχυρώματι ἐοικὸς ἐκφυγεῖν τὰ δόγματα τὰ ψευδῆ, ἐκείνου κωλύοντος τὸ φυσικόν. Hoc eſt, antiqui, philoſophiam, quam in tres partes diduxerant, agro ſimilem faciebant; quæ ad naturã ſpectabat: plãtis & arboribus comparabant: quæ verò ad mores, fructibus conferebant, quorum cauſa arbores conſitæ ſunt. Denique differendi artem maceriæ ſimilem aiebant, quæ ſepit & munit arbores, ne à quopiam lædi poſſint. Alij moly herbæ logicam comparant, quæ efficiebat ne à Circe, ſocij Vlyſſis deciperentur. Et Cicero in 1. libr. Academi. ait, Philoſophandi ratio eſt triplex, vna de vita & moribus. Altera, de natura & rebus occultis. Tertia de differendo, & quid verum & quid falſum, quid rectũ in oratione, quid prauum, quid conſentiens, quid repugnet iudicando, & 1. de oratore. Philoſophia in tres partes eſt diſtributa, in naturæ obſcuritatem, in differendi ſubtilitatem, in vitam atque mores.

His præmiſsis ad eccleſiaſticos noſtros viros deueniamus. Et in primo ſe offert loco Clemens Alexand. presbyter, circa finem lib. 1. Stromateon hæc inquiẽs, Moſaica philoſophia quadripartitò diuiditur. In partem hiſtoricã, & eam quæ vocatur legitima, quæ quidem proprie fuerit morum tractationis. Tertiam autem eam, quæ pertinet ad ſacrificia, quæ quidem eſt naturæ contemplationis. Et poſtremò quartam ſpeciem Theologicam, quæ eſt ſuprema cõtemplatio, quam dicit Plato eſſe magnorum myſteriorũ. Hãc ſpeciem vocat Ariſtoteles, μετὰ τὰ φυσικά. Præterea Ambro. Pſalm. 36. in eius præfa. in quit. Omnis ſcriptura diuina, vel naturalis, vel myſtica, vel moralis eſt. Naturalis in Geneſi, in qua exprimitur quomodo facta ſunt cælum, mare, terra, & quemadmodum iſte mundus ſit conſtitutus. Myſtica in Leuitico, in quo comprehenditur ſacerdotale myſterium. Moralis in Deute. in quo ſecundùm legis præceptum vita humana formatur. Vn de Salomonis tres libri ex plurimis videtur electi, Eccleſiaſtes de naturalibus, Cantica Canticorũ de myſticis, Prouerbia de moralibus. In Pſalterio mixtim de his omnibus tractatur. Nanq; naturalem euidentiſsimè comprehendit, docendo de Angelis, ac virtutibus, Sole, Luna, & Stellis, & lumine cæli cælorum. & aqua quæ ſuper cælos eſt, quia ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt, ſtatuit ea in ſeculum ſeculi, præceptum poſuit & non præteribit. De myſticis locutus eſt, cùm de occultis, & ſacræ vnctionis vnguento & de cõſummatione ſcripſerit tabernaculi. Nam & venturũ præfatus eſt Dei filium principem ſacerdotũ, & paſſurum eſſe pro nobis, & ſanguine ſuo mundaturum noſtra peccata, tituli pro torcularibus declararunt. Et reſurrecturum Pſalmus reſurrectiõis expreſsit: & de Moralibus multa contexuit, diuerſaq; virtutum genera demonſtrauit, & dedit præcepta viuẽdi, quibus vlcera noſtrorum ſanauit errorum, moreſq; renouauit humanos, atq; intimos mutauit affectus, vt docet Pſalm. 35. quem etiam S. Petrus in epiſt. ſua tanquam medicamentum noſtris pectoribus affixit. & Pſalm. 36. nam iſti præ cæteris ethici reperiuntur, ſed diffuſiorhic vltimus. Nam etſi ille prædulcis & lucidus eſt, iſte tamen dulcior. Quoniam ille me docuit cohibere linguam à malo: iſte definere ab ira, indignationem relinquere. Ille præcepit ſine dolo loqui, iſte inſtituit eſſe manſuetũ, qui præmia manſuetudinis demõſtrauit. Ad hæc igitur medicamenta manum mittamus, & vulnera noſtra curemus, ne ſi velimus dicere, quòd alios curare poſsimus, dicatur nobis. Medice cura te ipſum. De hac re iterum diſputat in præfat. lib. 1. in Lucam fuſiſsimè: & deſumpſit ex Baſilio, in ſermone, quo præfatur in prouerbia Salomonis. Deniq; Hiero. in epiſt. ad Paulam vrbicam breuiter hæc omnia cõplexus eſt. Quo modo, inquit, philoſophi diſputatiões in phyſicam, ethicam* logicamq; partiuntur, ita eloquia diuina, aut de natura diſputant, vt in Geneſi, & Eccleſiaſte. Aut de moribus, vt in Prouerbijs & in omnibus ſparſim libris, Aut *logica, pqua theoricen

Pſalm. 32.

Pſalm. 33.

Pſalm. 8.

*Legotheologiam.

*Legotheologiam.

ricen noſtri ſibi vendicant: vt in Cantico cãticorum: & in euangelijs. Licet apoſtolus ſæpe proponat, aſſumat, confirmet atque concludat, quæ propriè artis dialecticæ ſunt.

Hieronymi locum modò à nobis citatum arbitror duobus in locis eſſe deprauatũ, nec ab Eraſmo animaduerſum, nec à Chriſtiano Druthmari in prooemio ſuper Matth. quod è D. Hiero. tranſcripſit. Fortè legendum, ethicam Theologiamq; : & iterum ſtatim. Theologia pro qua theoricen noſtri, ex ipſomet Hiero. circa principium comment. in Eccleſiaſten: quo in loco iterum hæc eadem penè verba inculcat: & iterum ex hoc eodem loco ad Paulam. Nam poſtea quam de Theologia locutus eſt. Subdit de dialectica. Licet apoſtolus ſæpè, &c. Miror equidem hoc feliſſe Eraſmum, cùm alioqui in libris corrigendis ſoleat eſſe oculatior, ac diligentior quàm par eſt, & nodũ in ſcirpo perſæpe quærat. Vt in epiſt. ad Paulinum. Quæ (nempe literæ) à principio amicitiarũ fidem iam probatæ fidei, & veteris amicitiæ, præferebant. In huius loci Scholijs inquit. Hunc locũ eſſe deprauatum, vel ex hoc liquet, quòd exemplaria nulla inter ſe conſentiũt. Fortè ſic eſt legendum. Quæ à principio probatæ iam fidei, fidem, & veteris amicitiæ noua præferebant argumenta. Apparet Paulinum in initio ſuæ epiſtolæ locutum fuiſſe de neceſsitudine ſua quam habebat cum Hier. ea cum vetus eſſet nouis argumentis renouauit. Hæc ille. Ego credo veterem lectionem eſſe retinẽdam. Nam Hiero. nunquam Paulinum viderat: vt in fine epiſtolæ ipſe oſtendit, inquiẽs. Habes hic amantiſimũ tui fratrẽ Euſebium, qui literarum tuarum mihi gratiam duplicauit, referens honeſtatem morum, cõtemptũ ſeculi fidẽ amicitiæ, ſcilicet, quã alijs ſeruare ſõles. Ideo munera quæ Hieronymo trãſmiſerat, erant adeò magna, vt oſtenderent notam amicitiã, iam fuiſſe inueteratã. Nam μετὰ τὴν δόσιν, vt inquit poëta, τάχιστα γηράσκει χάρις. Deinde in epiſt. ad Euſto. de virgi. cum alluſiſſet Hiero. ad carmen illud Perſianum. Per humeros hyacinthina læna eſt. Ipſe id ignorans, legendũ cenſet: per humeros læna fortè volitans. Deniq; in epiſt. Paulæ & Euſtochij ad Marcellam vt cõnigret in Bethlehem ait Hiero. Certè ſi præclarum oratorem reprehendendum neſcio quem putat, q literas Græcas non Athenis, ſed Lilibæi, Latinas non Romæ, ſed in Sicilia didiſſe rat, &c. Totus hic locus decerptus eſt ex diuinatione Ciceronis in Verrem, vbi irridens Q. Cecilium, inquit, nunquam in loco celebri ipſum operam dediſſe literis, vt aliquid eloquentiæ aſſequi poſſet, ſed in loco ignobili & obſcuro. At Eraſmus id neſciens, inquit. Quædam exemplaria ſcriptum habebant. Libyæ, alia Lilybæi, neutrum admodum quadrat, fortè legendum Lileæ, quæ ciuitas eſt in Phocide, Athenæ ſunt in meditullio Græciæ, Phocenſes ita Græci ſunt, vt abſint ab Athenis, quẽadmodum Roma, germana eſt Italia, Sicilia, Italia eſt veluti Græciſſans.

Annotationes aliquot aduerſus Eraſmum.

Ideſt, Si munera adhibeas, citò ſe neſcit amicitia.

¶Summa illorũ quæ in vtroque inſtrumẽto continẽt. CAP. IX.

SICVT qui iter deuium, ac multis ambagibus impeditum facturi ſunt, indigent duce aliquo & præmonitore, greſſus dirigente & commõſtrante, ita nos, ſi ad ſcripturarum arcana admitti volumus, prius omnia quæ per latiſſimos illarum campos peragranda ſunt, exiguo verborum circulo, ab aliquo Iephianta ſtrenuo, percipiamus oportet: ac tanquã vngues digitoſq; teneamus. Sed quis melius poterit nos ad adyta ſcripturarũ deducere, atque ne à vero aberremus tramite, efficere, quàm Dionyſ. Areopagita qui tanties viam hanc confecit. Is ergo in Eccleſi. hierar. ca. περὶ συνάξεως ἐτ' ὀυρ κοινωνίας, ait, Omnis ſcripturæ ſanctæ cõtextus, aut rerum ſubſiſtentiã ac diſtinctionẽ à Deo conditã prædicat, vt liber Geneſeos. Aut legale ſacerdotiũ vimẽdiq; eius enuntiat modũ, vt cæteri libri legis. Aut ſortes Dei populo diſtributas, ac poſſeſsiones narrat. vt Ioſue liber. Aut Iudicum ſanctorũ, aut ſapientũ regum, ac piorũ ſacerdotũ ſenſum ac prudẽtiam celebrat, vt libri Regum, Iudicum, Paralip. aut veterum hominum inter varios & multiplices triſtiũ caſus, mirabilem conſtantiã, immobilemq; philoſophiam loquitur. vt liber Iob, Iudith, Eſther, & Machabęorum libri. Siue agendæ vitæ, ſapientia monita, vt liber Prouerbiorũ, Eccleſiaſtes, Eccleſiaſticus, & liber Sapiẽtiæ. Siue diuinorũ amorũ dulcia carmina & effigies diuinas, præfert, vt Salomonis cantica. Siue futurorũ plenas doctrina ſalutari prædictiones enuntiat: vt in reliquis veteris inſtrumenti libris. Siue diuina Domini Ieſu in humano

mano corpore opera loquitur, vt in quatuor euangeliorū voluminibus. Siue discipulorū eius mores atq; instituta diuinitus tradita, & ad Dei similitudinem imitādo ducentia, sanctissimaq; doctrinas, vt in actis apostolorū, & in epistolis Pauli & cæterorum apostolorum. Siue arcanam illam ac mysticam omnino visionē dilecti discipuli diuinamq; Domini Iesu & altissimam theologiam, eis qui dij fieri merentur, exponit, eosq; per mysteria sacra & diuina sustollit & confirmat.

¶ De vtilitate quæ nobis obuenit ex cognitione Regularum scripturæ, & de eius forma loquendi & charactere.

CAP. X.

MVLTAS res sępe videmus, quę quāuis arduæ & superatu difficiles videri possint, modico tamen conficiunt labore, dūmodo ratione & arte, cùm aggrederis, præditus sis. Hinc sæpe videre contigit, à paucis militibus, dolis & arte Sinonis instructis, citra puluerem & laborem, exercitum validum & numerosum fuisse fugatum ac profligatum. Ac similiter vsu venire solet, vt pondera nimis grauia, qui busdam machinis adhibitis in altum ædificij locum subleuentur, quæ aliàs nullis viribus subuehi poterant. Qua propter si quis diuinas scripturas via quadam, ac præceptis instructus & munitus, tractare didicerit, à multo, ac magno se eximet labore. Atque ideo hæ nostræ vigiliæ, si præstitero quod pollicitus sum, nō video quare sint contemnendæ, sed modis omnibus amplectendæ. Audiatur quid de hac re scribat Chrysost. 39. in Ioā. Sicut qui metalla fodere aggredit, artis ignarus, auri venas nō inuenit, sed confundit, & laborē subit incassum, ita qui diuinarū scripturarū ordinē non intelligūt. Qui earum proprietates, & leges nō disquirūt. Sed omnia adverborū sonum accipiunt, aurū terræ cōfundentes, nunquā in his reconditum thesaurū assequent. vt apud Ioan. si ego testimoniū perhibeo de me ipso, testimoniū meū nō est verū. & iterum idē Ioā. Si ego testimoniū perhibeo de me, testimonij meū verum est. Hęc ille. Locus primò citatus intelligitur iuxta nuiquam opinionem quam Iudæi de Christo conceperant, vt apud Matth. ca. 12. Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ, quòd abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Sapientes vocat scribas & prudentes, quia populus sapiētes esse arbitrabatur, paruulos apostolos, quia inscij & rudes illis esse videbantur. & Matth. 14. Contristatus est Herodes propter mortem Ioannis Baptistæ, ideſt, finxit se esse tristem, cùm tamen lætus esset. Secundus locus intelligitur iuxta id quod res habebat. Nam cū Christus Deus esset, mentiri nō poterat, iuxta Paulū. Præterea Grego. in præfat. 20. lib. moral. ait. Quanuis omnē scientiā scriptura sacra sine aliqua cōparatione transcendat, vt taceam q̄ vera prædicat, q̄ ad cæleſtem patriā vocat, q̄ æternis desiderijs ad superna cōplectēda cor legentis inuitat, q̄ dictis obscurioribus exercet fortes, & paruulis humili sermone blanditur, q̄ nec sic clausa est vt paueſci debeat, nec sic patet vt vilescat quòd vsu fastidium tollit, & tantò amplius diligitur, quantò amplius meditatur, quòd legentis animum humilibus verbis adiuuat, sublimibus sensibus leuat, quòd aliquo modo cum legentibus crescit, quòd à rudibus lectoribus quasi recognoscitur, & tamen doctis semper noua reperitur. Vt ergo de rerum pondere taceam, scientias omnes atque doctrinas ipso suo locutionis more transcendit, quia vno eodemque sermone dum narrat gestum, prodit mysterium. Et sic scit præterita dicere, vt eo ipso nouerit futura prædicare: & immutato dicendi ordine, eisdem ipsis sermonibus, nouit & ante acta describere, & agenda nunciare. Sic Iob dum sua narrat, nostra prædicit, dumq̄ lamenta propria indicat, Ecclesiæ hæreses & calamitates deplorat: & rursum in præfa. 4. lib. mora. inquit. Qui textum scripturarum considerat, & sensum locutionis ignorat, non tam se erroditione instruit, quam ambiguitate confundit: quia nonnunquam sibi literæ verba contradicunt, sed dum à semetipsis per contrarietatem differunt, lectorem ad intelligentiam veritatis mittunt. Vnde Salomon ait, Melius est comedere & bibere: & parū post subijcit. Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij. Cur luctum conuiuio prætulit, qui prius esum potumq̄ laudauit? Si enim per electionem bonum est comedere & bibere, procul dubio melius esse debet ad domum gaudij, quam ad domum lamenti properare. Hinc est quod iterum dicit Sa-

Ioan. 5.
Ioan. 8.
Locus Ioā. expositus.
Eccles. 7.

Eccleſ. 11. cit Salomon. Lætare iuuenis in adoleſcentia tua: & parum poſt adiungit. Adoleſcentia & voluptas vanæ ſunt. Hæc veritatis intelligentia, cùm per cordis humilitatem quæritur, aſsiduitate legendi penetratur. Sicut enim ignotorum hominum facies cernimus & corda neſcimus. Sed ſi familiari eis locutione coniungamur, vſu colloquij eorum etiam cogitationes indagamus. Ita cum in ſacro eloquio ſola hiſtoria aſpicitur, nihil aliud quã facies videtur. Sed ſi huic aſsiduo vſu coniungimur, eius nimirum mentem, quaſi ex collocutionis familiaritate penetramus. Dũ enim alia ex alijs colligimus, facilè in verbis agnoſcimus, aliud eſſe quod intimant, aliud quod ſonant. Lege Chryſoſt. ho. 35. in Ioannem.

Locus citatus à Grego. ex Eccleſiaſte. Lætare iuuenis, &c. per modum irriſionis & cum geſtu proferendus eſt, ideſt, ſi oblectaris in iuuentute, punieris, nam eſt imperatiuus cõminationis, vt illud Ierem. in threnis. Lætare filia Edom quæ habitas in terra Hus. Qua de re in proœmio lib. 10. harum Hypotyp. fuſè à nobis diſſertum eſt.

¶Quæ ſint optimi interpretis diuinarum ſcripturarum partes.

CAP. XI.

NOn ab re fore arbitror, leges quaſdam ferre & ſancire, quibus interpretum noſtri temporis nimiam libertatem coerceam, & in officio contineam. Qui putant idem ſibi licere in verſionibus ſcripturarum, quod in trãſlatione authorũ ſeculariũ ſibi permiſerant, quippe cùm in his nephas ſit vel vnguem latum à diuinis verbis diſcedere: oportet igitur iuxta prouerbiũ, Τὴν κάρδοπον κάρδοπον, τὴν σκάφην σκάφην, ideſt, mortarium mortarium, & ſcapham ſcapham appellare. Nam ſi Hebraicæ Phraſes Latino ſermoni fuerint donatæ, illud neſcio quid, quod proprium eſt linguæ illius, exuunt. Ac ideo Boetius in proœmio Porphyrij à ſe trãſlati, inquit. Verbum è verbo expreſſum reddidi, quod in his ſcriptis in quibus rerum cognitio quæritur, non lucultæ orationis lepos, ſed incorrupta veritas exprimenda eſt. Origẽ. quoq; ho. 3. in cant. ait. Meliuseſt in interpretatione ſcripturarũ grãmaticos offendamus, quam ſcrupulum in veritatis explanatione ponamus. Et Augu. tract. 2. in Ioann. Non timeamus, inquit, feruulas grammaticorum, dum tamen ad veritatem ſolidam & certiorem perueniamus. Sic dixit rectè interpres. Qui non ex ſanguinibus, & Libera me de ſanguinibus, cum ſanguina non ſit nomen Latinum. Sed quia Græcè poſitum eſt pluraliter, maluit ille qui interpretabatur, ſic ponere, & quaſi minus Latinè loqui ſecundum grammaticos, tamen explanare veritatem ſecundum auditum infirmorum. Hiero. quoq; de opti. gene. interpre. ait. In interpretatione Græcorum, demptis ſcripturis ſanctis, vbi & in verborum ordine myſterium eſt, non verbum è verbo, ſed ſenſum exprimendum è ſenſu. Et hanc ob cauſam, dicit Auguſti. libro. 3. de doctrin. Chriſtiana. capit. 3. & libr. 4. capi. 10. oſſum pro oſſe ſolere legi in eccleſijs, ad vitandum amphibologiam, in Pſalm. 138. Non eſt abſconditum à te oſſum meum pro os meum. Denique Gregori. in epiſtola. ad Leandrum. cap. vltimo. & eſt in Decret. d. 38. ſub nomine Auguſt. in epiſto. ad Alexandrinum, ſed falſo, nam pro Leandro, dixit Alexandrinum. Indignum, inquit, vehementer exiſtimo, vt verba cæleſtis oraculi reſtringam ſub regulis Donati. Porrò Hieronym. in libr. de opti. genere interpretandi probat multis teſtimonijs ex ſcripturis collectis, licere non nunquam interpretibus, omiſsis verbis, ſenſum appendere, & Latinis auribus repræſentare, quod non reijcimus. Nam ſi ſemper verba Hebraica ad verbum Latinæ reddantur linguę, non ſolum horridam & aſperam, ſed difficilem intellectu verſionem efficient. Quia iuxta Hieron. in Epiſt. ad Suniam & Fretelam. Hanc eſſe regulam boni interpretis ſcimus, vt idiomata alterius linguæ, ſuæ linguæ exprimat proprietate, quod quidem Tullium in Protagora Platonis feciſſe conuincimus.

Locus ex Decretis Gratiani emendatus ex proœm. moralium Gregor.

Denique annotare oportet ex Hieron. in epiſtola modò citata in annotatione Pſalm. 21. dicenti. Nos emendantes ſcripturam, vbicunque ſenſus idem, veterum interpretum conſuetudinem mutare noluimus, ne nimia nouitate, lectoris ſtudium terreremus, & ſtatim. Non, ſi quid ſcriptorum errore mutatum eſt, ſtulta debemus contentione defendere.

¶De Geographia.

CAP. XII.

TANTO administrorum satellitio, ac comitatu Theologia nostra stipata ac comitata est, vt vix inueniri possit aliquis, qui dignus hoc nomine cẽsendus sit. Nisi Prometheus noster, ignorantiæ hominũ misertus, de integro hominẽ effingere & formare moliatur. Verùm ne longo studiosos teneam sermone, non commemoraboin præsentia illas disciplinas, quę ita Theologiæ adhærent, ac coniunctæ sunt, vt ab illa diuelli seiungique minimè possint, vt philosophia & scholastica Theologia. Sed illarum tantùm artium recordabor & memoriam refricabo, quæ, cùm in Theologorum priscorum possessione & peculio fuerint numeratæ, negligentia, ac socordia nostra ab illarum hæreditate depulsi, in paruo & eo litigioso prædiolo relicti sumus. Et in primis occurrit Geographia, de qua Hiero. in prolog. lib. Paralip. hæc scribit. Quomodo Græcorũ historias, magis intelligunt, qui Athenas viderint, & tertiũ Virgilij lib. qui à Troade per Leucatem & Acroceraunia ad Siciliam, & inde ad ostia Tyberis nauigauerint. Ita sanctam scripturam lucidius intuebitur, qui Iudæam oculis contemplatus sit, & antiquarũ vrbium memorias, locorumque, vel eadem vocabula, vel mutata cognouerit. Vt autem topographia terræ sanctæ aspici cognosciq; possit, multum lucis afferent lucubrationes Hierony. qui regionẽ illam non solùm peragrauit, sed incoluit. Sed in primis duo libri, vnus de locis Hebraicis. Alter vero epistola de morte Paulæ, inter reliquos eminere videntur. Sunt & aliqui è recentiorum numero qui hac in re diligenter versati sunt.

Prometheus.

Theologia qua excident hæreditate.

¶Cognitio Historiæ quid adiumenti afferat ad intelligẽdum scripturas.

CAP. XIII.

QVAM multa scripturarũ mysteria in obliuionis tenebris obruta ac sepulta delitescerent (nisi Historiæ lumine illustratæ, & ab interitu & temporum iniurijs vindicatæ, à viris eruditissimis fuissent) nullus est qui ignoret. Quæ nimirum si negligẽda & silentio occultanda esse putauissent, nunquã tam tam curam ac solertiam tribuẽdam huic rei censuissent, vt illa quę veluti per manus à patribus acceperant, sempiternæ seculorũ memorię transmitterent. Quis obsecro tam infensus est nomini christiano, qui nosse negligat, quis fuerit ille cui apud Matthæum Dominus dixit. Relinque mortuos sepelire mortuos suos: quod perpetuò nobis latuisset, nisi Clemens Alexand. 3. Stromate prodidisset, fuisse Philippum Apostolũ. Aut Matthæũ iuxta Tertulli. lib. de baptis. fol. 3. Deinde φ Lazarus annum agens trigesimũ à Domino suscitatus sit, & post totidem annos vixerit, quis nosset, nisi Epipha. lib. 2. in hære. Manichæorum fol. 7. aperuisset, his verbis. ἐμ παραδόσει μ ἐυρομεμ, ὅτι τριακονταετῶν ἦν ὁτε ὁ Λάζαρος ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, μετὰ δὲ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν, ἄλλα τριάκοντα ἔτη ἔζησε. καὶ οὕτως ἦν ἐξελθὼν κοιμᾶται. Item cùm Hiero. aduersus Heluidium autumet Ioseph virginitatem seruasse, quis subodorari posset in extrema senectute, hoc est annũ agens 80. duxisse vxorem, nempe Mariam, nisi id frequenter inculcauisset Epipha. primũ lib. 2. in hære. illorum qui negabãt euãgeliũ Ioan. cùm inquit. οὐκ ἦν ὁ Ἰωσὴφ πατὴρ ὁ μὴ πρὸς τὴν Μαριὰμ ἐσχηκὼς συνάφειαν, ἢ μόνον ὅτι ἀνὴρ ἐκλήθη, διὰ μεμνηστεῦθαι προσβύτης ἐτῶν ὀγδοήκοντα τριγχάνων πλέων, ἢ ἐλάσσων.

Matth. 8. Quis fuit ille cui dũs dixit. Relinque mortuos, sepelire, &c.

Lazarus qua ætate suscitatus fuerit, & quãdiu post vixerit.

Ioseph anno 80. duxit vxorẽ.

Et iterum libr. 3. in hære. Antidicomarianorũ. Adhuc quod Ioseph faber lignarius fuerit, non ferrarius, vt fingunt nonnulli imperiti, docet Iustinus in Triphone fol. 34. Præterea quandiu Dominus Ægyptum incoluerit, Aretha in cõmenta. Apocal. cap. 35. tradidit. Tẽpus, inquit, & tempora & dimidiũ temporis, continere dicunt moram, qua fuit in deserto Christus, hoc est in Ægypto, quæ tres annos & dimidium comprehendit tem poris vitæ Herodis. Quãuis Epipha. lib. 3. in hære. Antidicomarianorũ circa principium. aliquid ex hac supputatione subtrahere videatur, inquiens. ποιήσας ἔτη δύο λαμβάνεται ὑπόνοιαν ἰωσὴφ εἰς αἴγυπτον, διὰ τὰ ὑπολειφθέντα μέρη τῶν ἡρώδου εἰρημένα. τοῦ ἡρώδου ζήσαντος ἔτη τριάκοντα καὶ τέσσαρα, καὶ τελειώσαντος ἄλλα δύο ἔτη. Hoc est. Duorum erat annorũ Iesus cũ in Ægyptum delatus est, & totidem annis illic diuersatus est. Et iterum repetit hæc lib. 1. tom. 1. ca. vlti. At iuxta Nicepho. lib. 1. c. 14. Ioseph triennij exilium apud Ægyptios tolerat.

Ioseph faber lignarius non ferrarius.

Quandiu fuerit dominus in Ægypto.

Ægyptij pſeudo. Hiſtoria.

ierat. Sed Gratianus. 23. quæſt. 3. circa principium, vſque ad integrum ſeptennium dominum relegat in Ægyptum. Item illud Actu. 21. cum tribunus alloquitur Paulum his verbis. Nonne tu es Ægyptius, qui ante hos dies tumultum cōcitaſti, & eduxiſti in deſertum quatuor millia virorum ſicariorū. Quis poſſet intelligere niſi euoluerit Euſeb. lib. 2. hiſto. c. 21. & Ioſephū lib. 20. τῆς ἀρχαιολογίας. ca. 6. vbi totam hanc hiſtoriam fuſè narrant.

De Galilæis quorū ſanguinem miſcuit Pilat⁹ ꝫ ſacrificijs. Turris Siloë ruinaſupra 18. homines.

Vellem equidem poſſe aliquid certum & exploratum in medium afferre de Galilæis illis quorum ſanguinem Pilatus miſcuit cum ſacrificijs eorum, & de illis decem & octo ſupra quos cecidit Turris Siloe, apud Lucam cap. 13. Sed hucuſque nihil quod planè probari poſsit legi. Nam illa quæ Theophyl. & Euthy. ſuper Lucam & Oecume. Actu. 6. de Galilæis ſcribunt, quis nō videt, non tam ex animi ſententia id protuliſſe, quàm ne prorſus ſalebram hanc ſubterfugiſſe viderentur? Theophy. namq; inquit. Iudas Galilæus cuius & in Actis euangeliſta Lucas meminit; cùm aliquantum doctus eſſet in lege, perſuaſit alios multos Galilæos ſuo dogmati adhærere. Docebat enim nullum hominem ferendum, dici dominum, nec honorare vel modeſtiæ gratia, etiam regem ipſum. Vnde multi Iudæorum grauiter affligebantur, quia nolebant Cæſarem dominum appellare. Hi etiam docebant nulla ſacrificia eſſe offerenda, niſi quæ à Moyſe erant conſtituta. Atq; ideo prohibebant fieri ſacrificia, quæ pro Cęſare & Romanorum gente immolari ſolebant Veriſimile eſt ob hæc indignè ferentem Pilatum, iuſſiſſe occidi Galilæos illos ſuper ſacrificia, quæ ab eis prohibebantur fieri pro Romanorum gente, atq; ita commiſceri ſanguinem eorum, ſacrificiorum ſanguini. Euthy. Lucæ. 47. ſic. Galilæi cùm partes tuerentur Iudæ Galilæi, accuſati ſunt tanquam à Cæſare defeciſſent. Cùm ergo ſimul ſacrificaſſent, audiuit Pilatus, miſsis militibus eos iugulauit, & ſic ſanguinem illorum miſcuit ſacrificijs. Oecum. non differt à Theophy. Porrò Suidas ex his quos hucuſque viderim, in verbo, Pilatus, proximè ad hiſtoriæ veritatem videtur accedere. Cùm Iudæos, inquit, odio proſequeretur Pilatus, & theſaurum, quem ipſi Corbonam appellant, expilare eſſet aggreſſus, multarum cædium & ſeditionum cauſa fuit. Atq; ideo cùm id facere tentaret, tumultus excitandos fore timens, iuxta eius tribunal milites collocandos curauit, qui ſub ſpecie pacatorum intus arma gerent, vt omni ſuſpicione carerent. Cùm ergo ſeditio concitari cœpta eſſet, obuiam properant illis milites, & milites quidem, gladijs; illi vero, lapidibus ſe inuicem percutientes; multos trucidarunt & vulnerarunt. Ac ex Iudæis multi, cùm inter ſeſe colliſi eſſent, interempti ſunt, & ſanguis eorum cum ſacrificijs mixtus eſt. Vide an ex lib. 18. Antiqui. Ioſephi. cap. 1. aliquid ad huius rei intelligentiam colligi poſsit. Quin quòd primum Chriſtus matri apparuerit ex euangelio non liquet. At Nicepho. lib. 1. hiſto. cap. 32. & 33. ait. Maria Magdalena (quæ iuxta nonnullos eſt filia Cananęæ) & alia Maria (Dei vero genitricem hanc eſſe ſacri nobis prodidere libri) vt reliquis feruidiores, vnguenta ritè præparata habentes aduenie bant, de Iudæorum conſuetudine Ieſum vnctura accedunt. Atque ita dicit Ambroſ. in lib. 3. de virginibus.

Quòd primū Chriſtus apparuit matri.

Item aliqui arbitrantur Samuel fuiſſe ſacerdotem. Quamuis id negat Hiero. lib. 1. contra Ioui. inquiens, ſciendum quod Samuel Leuita, non ſacerdos, non pontifex fuit. Vnde faciebat illi mater ſua Ephod Bad, ſuperhumerale videlicet lineum, qui habitus propriè Leuitarum & minoris eſt ordinis. Vnde & in Pſalm. non nominatur inter ſacerdotes ſed inter eos qui inuocant nomen domini, Moyſes, inquit, & Aarō in ſacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius, & in epiſto. ad Principiam, quæ eſt explanatio Pſalm. 44. Anna, inquit, prophetiſſa generat filium Leuitam, prophetam, iudicem, ſacro crine venerabilem, & offert eum in tabernaculum Dei, & contra Vigilantium. Nazian. tamen in Apolo. dicit fuiſſe ſacerdotem. Præterea quid dominus digito ſcribebat in terra, in Euangelio Ioannis, docet Hiero. libr. 2. contra Pelagi. inquiens. In Euangelio ſecundum Ioannem in nonnullis Græcis ac Latinis codicibus inuenit de adultera quæ accuſata eſt apud dominum. Accuſabāt autem ſcribæ & Phariſæi, iuxta legem eam lapidare cupientes. At Ieſus inclinans digito ſcribebat in terra, eorum videlicet quia accuſabant & omnium peccata mortalium, ſecundum quod ſcriptum eſt in propheta. Relinquentes te in terra ſcribentur. Tandem caput eleuans dixit eis. Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus mittat ſuper eam lapidē. Iam vero de turri Siloë, vt dixi, nil vnquā apud alium quem

Samuel Leuita tantū.

Pſalm. 98.

Euāgelium adulterę.

Quid dñs inclinatus ſcribebat in terra.

quem probatum authorem ſcriptum reperi. Huiuſcemodi infinita quæ ex ſanctorū diuturna & indefeſſa lectione collegi, poſſem in medium afferre ad ſtudioſorum vtilitatem. Verùm nobis in animo eſt, nō opes noſtras, ſi quas habemus, oſtentare, ſed tantùm viam quādam aperire, & ſummatim exempla paucula coaceruare, quò res fiat lucidior, deinceps ſolertis Theologi erunt partes Heſiodium præceptum ſeruare.

Εἰ σαρκέρ κὰ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ κἀπιθεῖο
Καὶ θαμὰ ταῦθ' ἑρδοιτ' ἀχὰ κἀκεῖν' μέγα κἤλο γένοιτο.

Hoc eſt, adde paruum parno, paruo ſuperadde puſillum, fiet & totum magnum.

Cùm ab inſtituto curſu paulum noſtra ſe deflexerit oratio, rurſum ad vtilitatem hiſtoriæ commendandam, ex probatis authoribus ſermonem conuertamus. De qua hæc ſcribit Hieron. in præfat. cōmenta. Daniel. Ad intelligendū, inquit ſcripturas, præcipuè extremas partes Danielis, multiplex Græcorum & Latinorū Hiſtoria neceſſaria eſt, Suetorij videlicet Callinici, Diodori, Hieronymi, Polibij, Poſidonij, Ioſephi, noſtrique Liuij, & Pompeij Trogi, atque Iuſtini, qui omnem extremæ viſionis narrant Hiſtoriam. Et poſt Alexandrum, vſq; ad Cæſarem Auguſtum Syriæ & Ægypti, id eſt Seleuci, Antiochi & Ptolemæorum bella deſcribūt. Auguſtinus quoq; libr. 2. de doctrina chriſti. capi. 28. ait, Hiſtoria plurimum nos adiuuat ad ſanctos libros intelligendos, etiam ſi præter eccleſiam puerili eruditione diſcuntur. Nam & per olympiadas & cōſulum nomina multa ſæpe quæruntur à nobis, & ignorantia cōſulatus quo Dominus natus eſt, & quo paſſus eſt, multos coegit errare, vt putarent 46. annorum ætate paſſum eſſe Dominū. Quia per tot annos ædificatum eſſe templum dictum eſt à Iudæis, quod imaginem Dominici corporis habebat. Et annorum quidem ferè 30. baptizatum eſſe retinemus authoritate euangelica. Sed poſtea quot annos in hac vita egerit, quamquam textu ipſo actionum eius animaduerti poſsit, tamen ne aliunde caſligo dubitationis oriatur de ſtoria gentiū collata cum euangelio certius colligitur. Vnde Ambroſius noſter ſoluit calumniam Platonicorum, qui dicere auſi ſunt, omnes domini ſententias de Platonis libris eum didiciſſe, quoniam longe ante humanū aduentum domini, Platonem fuiſſe negari nō poteſt. Quibus Ambro. cōſiderata hiſtoria gentiū cum Platonem reperiſſet Ieremiæ tēporibus profectum fuiſſe in Ægyptum, vbi tunc ille propheta erat, probabilius eſſe oſtēdit, quod Plato potius noſtris literis per Ieremiam fuerit imbutus, vt illa poſſet dicere vel ſcribere, quę iure laudantur. Ita cōſideratis temporibus, fit multò credibilius, iſtos potius de literis noſtris habuiſſe, quæcunq; bona & vera dixerūt, quàm de Platonis, Dominū noſtrum Ieſum, quod dementiſsimum eſt credere.

Irenæus li. 2. cap. 39. hoc affirmauit.

Ioan. 8. Luc. 3.

Li. de ſacramentis ſiue de prophetia. qui incipit, Iunt

precepta. c. 28. ex Auguſt. lib. 2. Reg. cap. 4.

Lege Tacianum aduerſus Græcos.

Quàm crebro hoc præſidio antiqui Theologi vtantur, non fugiet illos, qui eorum lucubrationes nocturna verſarunt manu atque diurna. Nos vt planiorem rem faciamus, nōnulla adhibeamus exempla. Hiero. Iſaiæ 45. hunc locum enarrans. Sic dicit Dñs Chriſto meo Cyro. ait, Ex Xenophontis Cyripædia conſtare hanc prophetiam eſſe impletam. Item Zachariæ 11. cum interpretatur hunc locū, ego non parcā. &c. inquit. Hiero. loquit ſuper habitatores terræ Iudeæ. De hac enim terra ſermo erat, non de orbe terrarum vt Iudæi malè interpretantes volunt. Poſt euerſionem quippe templi, quæ propterea eis accidit, quia per 42. annos poſtquam paſſus eſt Dominus, accepto ſpatio, pœnitentiam agere noluerunt. Dimittant, inquit, vnumquēq; contra proximum ſuum, & ſe mutua cæde truncabunt, quando Hieruſalem Romanus exercitus cinget. Legamus Ioſephum, & 7. Iudaicæ captiuitatis libros & hanc prophetiam eſſe completam, hiſtoriæ veritate cernemus. Præterea deſcriptionem illam, quæ facta eſt præſide Syriæ Cyrenio, non poteris planè animo cōplecti, niſi Ioſephum lib. 18. antiqui. cap. 1. conſulas, qui totam hiſtoriam fuſe narrat.

Anni. 42. dati Iudæis poſt mortē Chriſti ad pœnitentiā Iudi. 7.

Luce 2. & Actu. 4.

Paulus ad Roma. ca. 15. dicit, per vos profiſciſcar in Hiſpaniam. Vertitur hic in dubiū, an Paulus ad nos, hoc eſt ad Hiſpanos venerit. Qua de re Gelaſius 22. q. 2. ca. beatus inquit, Beatus Paulus non ideo fefelliſſe credēdus eſt, cùm ad Hiſpanos ſe promiſiſſet iturum, diſpoſitione diuina maioribus occupatus implere non potuit quod promiſit. Quātum enim ipſius voluntatis fuit, hoc pronuntiauit, quod re vera voluiſſet efficere. Atque ita dicunt ſcholaſtici cum agunt de mendacio non fuiſſe mentitum Paulum, cum Corinthijs ſimpliciter & abſq; fuco promiſit in epiſto.

Paulus an prædicauit apud Hiſpanos euang.

Gelaſius Papa.

epiſt.priori ad Corinth.cap.16.&.2.cap.1. ſe ad ipſos fore rediturum quamuis non preſtiterit,quod pollicitus fuerat.Multi tamen affirmant, ad Hiſpanias illuſtrandas Paulum veniſſe, vt Hiero. Iſaiæ. 11. Paulus Pamphiliam & Aſiam & Macedoniam & Achaiam, & diuerſas inſulas & prouincias,ad Italiam quoq;, & vt ipſe ſcribit,ad Hiſpanias,alienigenarum portatus eſt nauibus, & Amos.5. Paulus, inquit,quaſi turbo violentus inundare volebat eccleſiam Dei.Qui vocatus à Domino, effuſus eſt ſuper faciem vniuerſæ terræ, vt prædicaret euangelium de Ieroſoly mis vſq; ad Illyricum,& ædificaret non ſuper alterius fundamentum,ſed vſque ad Hiſpanias tenderet, & ab oceano vſque ad oceanũ curreret, & Theophy. & Chry. circa principium epiſt. ad Hebræ. & Epipha. libr. 1. contra hære. in hære. Arpocratis. & Chry. Matth.24.ho.76. &.1. Cor.4.ho.13.& hom.7. de laudibus Pauli. & Grego.libr.31.Mora.capit.37.& Anſelm. ad Roma.15.& OEcume.eodem loco, ait. Frequenter inculcat nomẽ Hiſpanorum Paulus, quia illos diligebat,ob ingentem prouentum quem ex illis ſperabat. Atq; ita dicit Theodulus eodem loco.Aliqui citant Sophronium dicentem receptum fuiſſe à Probo in domo ſua.At rurſum Hiero. ad Ephe. 3. & Sedulius in epiſt.ad Romanos relinquunt rem ſub dubio.Porro dicet aliquis, in Actis nihil de hac re ſcriptum legimus. Verum eſt, quia in illo libro tantum ſcripta ſunt ea quæ egit Paulus vſque ad quartum Neronis annum. Cũ enim Nero in tanta non prorupiſſet ſcelera,quanta poſtea de illo narrantur, dimiſit Paulum liberum,atq; hoc eſt quod dicit. Liberauit me dominus de ore leonis. Hic abſoluit Lucas librum ſuum. Actunc perrexit ad occidentis partes, ad prædicandum illic Euangelium, quo in negocio decem integros annos occupatus fuit, & de his decem annis nihil à Luca in Actis memoriæ proditum eſt. His finitis Romam redijt, vbi caput illi amputatum fuit.14.anno Imperij Neronis. Quia, vt dicit Theophyl.2.ad Timot.4. pincernam Neronis ipſius, ad fidem Chriſti conuerterat, æſtuanſque ira caput Pauli præcidi iuſsit.

¶ Quoto ætatis anno Chriſtus diem ſuum obierit, vitæque huius curſum peregerit, à maioribus in quæſtionem trahi legimus.Ac quorundam fuiſſe ſententiam, qui arbitrabantur. 46. annos vixiſſe, ex Auguſt. verbis ſupra citatis, accepimus, ex quorum numero fuit antiquiſsimus Irenæus lib. 2. aduerſus hære. Valentini.cap.40. Ipſi,inquit,qui diſputabant cum domino Iudæi apertiſsimè hoc ſignificarunt.Quando enim eis dixit dominus. Abraham pater veſter exultauit vt videret diem meum.Reſponderunt ei.Quinquaginta annos nondum habes,& Abraham vidiſti?Hoc conſequenter dicitur ei, qui iam. 40. annos exceſsit, quinquageſimum autem annum nondum attigit, non tamen multùm à 50.anno abſtitit, ei autem qui ſit. 30. annorũ dicetur vtiq;.40.annorum nondum es. Non vtiq; multum extenderent annos vltra ætatem,quam eum habere conſpiciebãt.Non ergo multùm aberat à. 50. annis, & ideo dicebant ei,50.annorum nondum es, & Abrahã vidiſti.Et iterum. cap. 39. ait Chriſtus magiſter exiſtens, magiſtri quoque habebat ætatem.Ideo per omnem venit ætatem,& infantibus infans factus,ſanctificans infantes,iuuenibus,Iuuenis,iuuenes, ſanctificans domino. Sic ſenior in ſenioribus vt ſit perfectus magiſter in omnibus.Non ſolum ſecundum expoſitionem veritatis,ſed ſecundum ætatem ſanctificans ſimul & ſenioris exẽplum ipſis quoque fines. Aliqui autem vt figmentum ſuum, de eo quod ſcriptum eſt,vocare annum domini acceptum,affirment,dicunt annovno eum prædicaſſe,&.12.menſe paſſum. Contra ſemetipſos obliti ſunt,ſoluentes eius omne negocium, & magis neceſſariam & honorabilem ętatem eius auferentes,illam inquam prouectiorem, in qua docens præerat omnibus. Triginta enim annorum ætas primæ indolis eſt iuuenis, & extenditur vſque ad.40. annum, vt omnes confitentur, à. 40. aut. 50. anno declinat iam in ætatem ſeniorem,quam habens dominus docebat,ſicut euangelium, & omnes ſeniores teſtantur,qui in Aſia apud Ioannem diſcipulum domini conuenerunt, idipſum tradidiſſe eis Ioannem, permanſit autem cum eis vſque ad Traiani tempora. Quidam autem eorum non ſolum Ioannem, ſed & alios apoſtolos viderunt,& hæc eadem ab ipſis audierunt, & teſtantur de huiuſmodi relatione. *Irenæus.*

Alij multo breuiorem vitæ dñi finem conſtituunt, videlicet vſq; ad trigeſimum annũ, aut parum vltra. Inter quos eſt Lactã. Firmi. de vera ſapientia.c.10. Herodes, inquit, q fuit ſub Imperio Tiberij Cæſaris, cuius anno. 15. id eſt duobus Geminis conſulibus,ante diem ſeptimam calendarum Aprilium Iudæi Chriſtum *Irenæus.* C. *Ruſus Geminus et* C. *Fuſius*

Geminus. *Tertullia.* ſtum cruci affixerunt. Et hoc antiquior Tertullianus in lib. aduerſus Iudæos. Poſt Auguſtum, inquit, ſuperuixit poſt Natiuitatem Chriſti annis 15. efficiûtur: cui ſucceſsit Tiberius Cæſar, & imperium habuit annis 22. menſibus 7. diebus 28. huius 15. anno imperij paſſus eſt Chriſtus, annos habens quaſi 30. cum pateretur. Nec ab horum diſsidet ſententia Euſebius in chroni. quanuis ſub aliorum perſona loqui videatur. Arbitrantur, inquit, eum poſtquam baptizatus eſt in trigeſimo anno, per tres menſes & dies decem prædicaſſe, quo uſque imminente die paſchatis, in die Iouis cœna celebrata, in die Veneris crucifixus eſt: & dicũt 30. annorum eſſe cùm pateretur, vel aliquid amplius. Nam ad 31. non peruenit: his ſubſcribit Africanus in 5. temporum volumine, quem citat Hieronymus in commen. Daniel. & Clemens Strom. 1. verſus finem.

Euſebius.

Africanus.

Alij quorum iudicium omnes ſequuntur, affirmant, mortem Chriſtũ ſubijſſe anno 33. vitæ ſuæ. Hoc eſt 32. impleto. & alio per dies aliquot, ſcilicet à die Natiuitatis, vſque ad Paſcha inchoato: nempe circa annum 18. Tyberij. Hoc ſignificauit Ignatius in epiſtola ad Trallianos, inquiens. Triginta annos agens baptizatus eſt à Ioanne in veritate & non in phantaſmate, & tribus annis prædicauit euangelium, & fecit ſigna coram falſis Iudæis. Et Epipha. libr. 3. in hære. Antidiomarianorum ait, ὁ ἰησοῦς σταυροῦται ἐν ἔτει τριακοστῷ τρίτῳ τῆς αὐτοῦ ἐνσάρκω παρουσίας, τοῦ δὲ ἡρῴδου ηρκατ' ἐκεῖνο καιροῦ, υἱοῦ ἀρχελάου, ἔτους εἰκοστοῦ, ἐν γὰρ τῷ τριακοστῷ ἕκτῳ ἔτει τοῦ πρώτου, ἡρῴδου, υἱοῦ ἀντιπάτρου γενέσεως σωτῆρος ἐν βεθλεὲμ τῆς ἰουδαίας, ὅπερ ηρ τεσσαρακοστὸν δεύτερον αὐγούστου βασιλέως. καὶ ποιήσας ἔτη δύο λαμβάνεται ὑπὸ τοῦ ἰωσὴφ εἰς αἴγυπτον, διαβὰς ὑπὸ τὸ μάγουτῶν ἡρῴδη εἰρημένα, τοῦ ἡρῴδου ἐκτοῦντος τὰ νήπια. δεύτερα, κάτεισιν εἰς αἴγυπτον, καὶ τελεῖ ἐκεῖσε ἄλλα δύο ἔτη, καὶ τελευτᾷ ἡρῴδης ὁ βασιλεύς, ἔτει τριακοστῷ ἑβδόμῳ. διαδέχεται δὲ τοῦτον ἀρχέλαος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἐπὶ ἔτεσιν ἐννέα. καὶ οὕτως ἡ πραγματεία τελειοῦται, καὶ παραδίδωται σταυρῷ ὀκτὼ καὶ δεκάτῳ μὲν ἔτει τιβερίου καίσαρος, τοῦ δὲ ἀγρίππα ἐπιλεγομένου μεγάλου, ἡρῴδου δὲ νεωτέρου, υἱῷ δὲ ἀρχελάου, ἔτους ηρ εἰκοστοῦ. Hoc eſt Ieſus crucifixus eſt anno 33. ætatis ſuæ, id eſt anno vigeſimo re[illegible] Herodis, Archelai filij: anno enim trigeſimotertio regni Herodis primi, filij Antipatri naſcitur Saluator in Bethlehem. Hic erat annus 42. Imperij Auguſti Cæſaris. Deinde cùm Ieſus eſſet duorum annorum, & Herodes quæreret eum ad trucidandum, propter illa, quæ à Magis acceperat, Ioſeph abduxit illum in Ægyptum: atque ibi alijs duobus annis commoratus eſt. Obijtque Herodes rex anno 37. regni ſui, relicto filio Archelao, qui patris regnum nouẽ annis gubernauit & ſic ſcelus Iudæorum patratum fuit 18. anno Tyberij, & Agrippæ cognomento magni, qui Herodes Iunior nuncupatur, filij autem Archelai, anno viceſimo. Et libro. 2. in hære. Manichæorum fol. 9. ait. ἡ δὲ χριστοῦ παρουσία ἐν τῷ πέντε καὶ δεκάτῳ ἔτει τιβερίου καίσαρος ἤρξατο τοῦ κηρύγματος, μετὰ τριακοστὸν ἔτος τῆς αὐτοῦ γεννήσεως, ὅπερ κατήρτισε πενταακισχιλιοστὸν ἔναστον ἔτος τῆς κοσμοποιΐας, καὶ τριακοστὸν τῆς αὐτοῦ ἡλικίας, τριακοστὸν δὲ ἕβδομον ἕως τοῦ σταυροῦ. Et iterum libr. 1. tom. 1. capi. vltimo. poſtquam dixiſſet natum fuiſſe in Bethlehẽ, & poſteaueniſſe in Ieruſa. deinde habitaſſe in Nazareth, &c. cùm loquitur de Bethlehem, ſubiungit. Secũdo natiuitatis eius anno poſt quàm eum illic magi adorauerunt, obtulerũt munera: & nocte illa, Angeli monitu Ioſeph in Ægyptum proficiſci parat. Ibique biennium commoratus eſt: ac Herode mortuo reuertitur, qui Archelao filio regnum tradidit. Naſcitur igitur in Bethlehem Saluator. 33. anno Herodis, & 42. Auguſti. Perrexit autẽ in Ægyptum 35. anno Herodis, atque illinc reuertitur poſt mortem Herodis. Atque ideo 37. annus Herodis, quatuor anni pueri ſunt. Quandoquidem Herodes è vita deceſsit 37. anno regni ſui. Archelaus verò regnum paternum nouem annis adminiſtrauit: in exordio regni eius deceſsit Ioſeph ex Ægypto cum puero & matre eius: & cùm audiſſet Ioſeph Archelaum patrium regnum adminiſtrare, receſsit in Galilæam ac incoluit Nazareth. At Archelaus genuit Herodem iuniorem, qui regno functus eſt poſtquam Archelaus pater nouem annis illud adminiſtrauit. Hucuſque ſupputantur tredecim anni à Chriſti natiuitate. Deinde anno 18. Herodis cognomento Agrippæ, aut iunioris, cœpit Ieſus prædicare annum acceptabilem, & baptizatur à Ioanne. Nec illo tempore ab vllo, ſiue Iudæo ſiue Gentili illius doctrina refellitur. Sequenti anno prædicationis eius, multas iniquorum inſidias patitur. Hoc accidit anno 19. Herodis, & 32. Seruatoris. Denique 20. anno Herodis tetrarchæ Dominus patitur. Nicephor. etiam libro. 1. capi. vlti. inquit, Mortuus eſt Dominus anno 18. Tyberij. Et Oroſius lib. 7. cap. 4. inquit, anno 17. Tyberij cùm

Ignatius.

Epiphanius.

Epiphanius.

Nicephor.

Oroſius.

cùm Dominus voluntariè ſe tradidit paſsioni, ſed impiè à Iudæis patibulo ſuffixus eſt. Verum intellige circa annum. 17. iam completum, ſed circa principium. 18. anni. Præterea Orige. homil. diuerſorum locorum, inquit, Abrahæ patri credentium tribus horis temporis, licet non per ipſam ineffabilē deitatis ſubſtantiam, ſed potiùs per angelicam ſpeciem, à meridie viſus eſt: nobis triginta tribus annis in terra apparuit, & cum hominibus conuerſari dignatus eſt. Quin & Apollinarius Laodicenus, referente Hierony. in comment. Daniel. inquit, Triceſimo iuxta euangeliſtam Lucam, anno ætatis ſuæ cœpit in carne Dominus euangelium prædicare, & iuxta Ioan. euangeliſtam per tria paſchata duos poſtea impleuit annos. Quod fuſius explicans Irenæus lib. 2. capi. 39. ait. Scrutari oportet in euangelijs quoties ſecūdum tempus paſchale Dominus poſt baptiſma aſcenderit in Ieruſa. Secundum quod moris erat Iudæis, ex omni regione, omni anno conuenire Ieruſa. & illic diem paſchæ celebrare: & primùm quidem, vt fecit, vinum ex aqua in Cana Galilææ, aſcendit in diem feſtum paſchæ. Quoniam & ſcriptum eſt, quia multi crediderunt in eum, videntes ſigna quæ faciebat, vt Ioan. diſcipulus Domini meminit. Deinc iterum ſubtrahens ſe inuenitur in Samaria, quando & cum Samaritana diſputat, & filium Centurionis abſens verbo curauit dicens. Vade filius tuus viuit: & poſt hæc iterum ſecunda vice aſcendit in diem feſtum paſchæ in Ieruſalem quando Paralyticum, qui iuxta natatoriam iacebat. 38. annos curauit, iubens vt ſurgeret, & auferret grabatum ſuum & iret. Deinde ſecedens trans mare Tyberiadis, vbi & cùm multa turba eum ſuiſſet ſequuta, denique panibus ſatiauit omnem illam multitudinem, & ſuperauerunt. 12. cophini fragmentorum. Deinde cum Lazarum ſuſcitaſſet ex mortuis, & inſidiæ fierēt à Phariſæis, ſecedit in Ephraim ciuitatem, & inde ante ſex dies paſchæ veniens in Bethaniam ſcribitur, & de Bethania aſcendens Hieroſo. & manducās paſcha, ſequenti die paſſus eſt. Quoniam autem tria hæc paſchatis tempora non ſunt vnus annus, omnis confitebitur. Ipſum autem menſem in quo paſcha celebratur, & in quo paſſus eſt Dominus non duodecimum, ſed primum eſſe conſtat: nempe Martium à quo menſe Hebræi annum ſuum exordiuntur. Ego equidem affirmare auſim Epipha. Apollinarium & cęteros, quorum teſtimonijs vſus ſum, cùm dicunt, ter dominum in Ieruſa. ad diem illum ſolennem & legitimum paſchatis ſe contuliſſe, intellexiſſe, de Azymorum feſto, non de Tabernaculorum, Tubarum, & Expiationū feſto. Nam cùm hoc paſcha Azymorum alijs ſit notius, nomine paſchatis ſine addito videtur intelligi debere. Et ſic duo dies paſchatis, duos integros annos conſtituunt: ac deinde anno tertio inchoato, inſtante azymorum paſchate, Ieſus ſuffigitur. At vt hæc intelligi valeas, ad uerte annum iuxta ſcripturas à Martio men ſe exordium ducere: huius primi menſis. 14. dies, vt in Exodo legimus, paſcha Domini eſt, ſeptem diebus azyma comedetis. Porrò Lactantius & Tertul. vltra triginta quos tribuunt Domino annos. 14. horum dierum acceſsionem admittere, vt opinor, non recuſabunt. Res poſtulare videbatur, vt Hebdomadarum Danielis interpretationem ſubnecte remus, ſed ne ab inſtituto breuitatis diſcedere videar, omittam.

Origenes Geneſ. 18.

Apollinarius.

Io. 2. 11, 7.

Irenæus.

Anni exordium.

¶Literæ humanitatis quid vtilitatis afferant ad intelligentiam ſcripturarum.

CAP. XIIII.

NVLLVM arbitror hominem tanta feritate & immanitate præditum inueniri poſſe, qui quantuis literas humanitatis ignoret, contemnendas eſſe ducat. Nam niſi prius ipſe humanitatem exuerit, nunquā illa adiumenta quæ illam alunt & fouent, à nobis extorquere tentabit. Atqui licet in me conijci poſsit, id quod Antalcidas Lacon, cuidam Rhetori volenti accurata oratione Herculem laudare, dixiſſe ferunt. Quis, inquit, eum vituperat. Tamen non omittam viam & rationem, qua fructus non contemnēdos, tum ad intelligendum diuinas ſcripturas, tum etiam ad conformandos & componēdos mores noſtros, ex illis decerpere poſsimus, demonſtrare. Qua de re Plutarchus in eo libro, qui inſcribitur, quomodo poëtas audire oporteat, ſatis luculenter diſputat. Nos tamen cùm turpe ſit incircunciſos in Eccleſia Dei intromittere, nulla cogente neceſsitate, ad

Antalcidas.

Incircunciſi.

ecclesiasticorum virorum monumenta oculos vertamus: & in primis Augusti. libr. 2. de doctri. christ. cap. 40. hæc ad verbum scribit. Philosophi, inquit, si qua fortè vera &, fidei nostræ accommoda dixerunt, maximè Platonici, non solùm formidanda non sunt, sed ab eis etiam, tanquam ab iniustis possessoribus in vsum nostrum vendicanda. Sicut enim Ægyptij non solùm idola habebant, & onera grauia, quæ populus Israel detestaretur & fugeret, sed etiam vasa & ornamenta de auro & argento, & vestem, quæ ille populus exiens de Ægypto, sibi potius tanquàm ad vsum meliorem clanculo vendicauit, non authoritate propria, sed præcepto Dei ipsis Ægyptijs nescienter commodãtibus ea quibus non bene vtebantur. Sic doctrinæ omnes gentilium, non solùm simulata figmenta grauesque sarcinas superuacanei laboris habent, quæ vnusquisque nostrum duce Christo, de societate gentilium exiens, debet abominari atque deuitare. Sed etiam liberales disciplinas vsui veritatis aptiores, & quædam morum præcepta vtilissima continent, deq; vno Deo colendo nonnulla vera inueniuntur apud eos, quod eorum tanquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis diuinæ prouidentiæ, quæ vbique infusa est, eruerunt: & quo peruersè atque iniuriosè ad obsequia dæmonum abutuntur, debet eis auferre Christianus ad vsum prædicandi euangelij. Nonne aspicimus quanto auro & argento & veste suffarcinatus exierit Cyprianus doctor suauissimus & martyr beatissimus, quanto Lactantius, quanto Victorinus & Hilarius? Quod prior ipse fidelissimus Dei famulus Moyses fecerat, de quo scriptũ est, quòd eruditus fuerit in omni sapientia Ægyptiorum. Et OEcume. Actuum. ca. 8. loquens de Moyse, qui fuit eruditus in scientijs Ægyptiorum, ait. Ex hoc manifestum est non reijciendam esse omnem externæ scripturæ eruditionem. Siquidem encomij vice dictum est, quòd Moyses eruditus est in omni sapientia Ægyptiorum. De tribus quoq; pueris à Daniele dicitur, quòd super omnes eminebant, Chaldæorum sapientia, cæterisque scientijs. Oportet autem ex parte illis adhærere, eos qui scripturæ diuinitus inspiratæ immorantur. Orige. quoque homil. 2. in Exod. Eruditio, inquit, ista communis rationabilis scientiæ, omnes instruit, omnes fouet, si quis in ea virilis animi fuerit, & voluerit cælestia quærere, & diuina sectari, veluti medicatus & fotus per huiusmodi eruditiones, ad diuinorum intelligentiam paratior venit. Præterea Hieron. ad Damasce. in expositione parabolæ de filio prodigo, ait, Sapientiæ secularis typus in Deutero. sub mulieris captiuæ figura describitur, de qua diuina vox præcipit, vt si Israelites eam vxorem habere voluerit, caluitium ei faciat, vngues præsecet, & pilos auferat, & cùm munda fuerit effecta, tunc transeat in victoris amplexus. Hæc si secundum literam intelligimus, nonne ridicula sunt? Itaque & nos facere solemus quando philosophos legimus, quando in manus nostras libri veniunt sapientiæ secularis. Si quid in eis vtile reperimus, ad nostrum dogma conuertimus. Si quid superfluum, de idolis, de amore, de cura secularium rerum, hæc radimus, his caluitium inducimus, hæc in vnguium morem ferro acutissimo secamus. Vnde & Apostolus prohibet, ne in idolio quis recumbat. Basilius in homil. ad adolescentes, copiosè docet quomodo ex libris gentium quis vtilitatem capere possit. Vbi inter alia, hæc scribit, In libris gentilium, veluti in vmbris quibusdam & speculis, oculos nostros aliquandiu exercitabimus, eos imitantes qui in Gymnasijs se exercent, & manu pedeq; instructi, postmodum vtilitatem, ex eius artis disciplina, legitimo certamine referunt: & nobis quoque proponi certamen maximum arbitrari oportet, & omnibus viribus ad huius præparationem laborandum. Ideo omnibus scriptoribus vtendum, vnde nobis ad animæ ædificationem aliqua obuenerit vtilitas. Vt enim tinctores, qui medicamentis quibusdam rem tingendam præparant, atque ita demum colorem quem cupiunt, inducunt. Sic & nos nisi prius purgati externis his, sacras disciplinas non facilè attingemus. Quamobrem si nostrorum sermonum, ac gentilium nulla est conuenientia, nobis illorum notitia valde confert, sin minus, eos saltem simul conferendo, differentiam discernere licebit, cùm ad melioris delectum non parum comparatio inferioris faciat: & inferiora sæpe collata potioribus sint ornamento. Veluti plantis quibus propria virtus est fructu scatere pulchro, folia nihilominus ramis cõiuncta quoddam afferunt ornamentum. Sic & anima, cui præcellens quidem veritas fructus est, nõ

ab re

Augustin⁹. *Lege Aug. 8. de ciuit. cap. 11.* *OEcumenius.* *Origenes.* *Hieronym.* *Deute. 21.* *1. ad Cor. cap. 8.* *Basilius.*

abre tamen exteriore ſapietia circundatur, ſicut foliis quibuſdam, vmbram fructui, ac aſpectum non iniucundum præbentibus. Dicitur & Moyſes ille, cuius eſt in ſapientia nomen maximū, Ægyptiorum diſciplinis mentem exercitatus ad Dei contemplationem proceſsiſſe. Similiter Danielem Babylone Chaldæorum ſapientiam dicunt didiciſſe, tunc demique diuinas attigiſſe doctrinas. Hactenus docuimus prophanas diſciplinas nō eſſe inutiles. Nunc quomodo illis vtamur, dicendum. Primum non omnibus, quæ dicunt poetæ mentem adhibendam, ſed eis tantum, quæ bonorum hominum facta nobis enarrauerunt. Nam quando ad nepharios homines veniunt, hæc vitare, his aures obſtruere, non minus quam Vlyſſes ad cantus Syrenarum. Nam prauis aſſuefcere ſermonibus, via eſt ad rem ipſam. Deinde artem mentiendi oratorum, non imitabimur, ſed ea magis recipiamus, in quibus virtutem laudauerunt, vel vitium vituperauerunt. Veluti enim flores hominibus quidem vſque ad odorem vel colorem vſus eſt, apes autem ex ipſis mel excerpere nouerunt. Sic qui diligentes in legendo ſunt, non ſolùm quod dulce, iucundumque fuerit in eorum libris perſequuntur, ſed quandam ex eis vtilitatem animo referre contendunt. Veluti enim apes non omnibus floribus ſimiliter inſidunt, neque ex eis ad quos accedunt omnia auferre contendunt, ſed quantum eis ad mellificium neceſſarium fuerit comprehendentes, reliquum dimittunt. Nos etiam vt ſobrij, quantum congruum nobis veritati viſum fuerit, perſequamur, reliquum prætermittamus. Et ſicut legendis roſis ſentes vitamus, ſic in talibus ſermonibus, quicquid eſt vtile carpentes, noxium vitemus. Et quando per virtutem ad veram vitam aſcenditur, & illa à philoſophis præcipuè docetur, talibus ſermonibus maximè vacandum. Vtilis etiam labor eſt euoluendi gentium libros ad confirmandum noſtra, quia ex inimicis teſtimonia deſumpta digna ſunt, vt illis fides adhibeatur, vt inquit Baſilius in homil. de humana Chriſti generatione. αἱ παρὰ τῶν ἐχθρῶν, inquit, μαρτυρίαι, ἀξιοπιστότεραι εἰσίν. Et homil. 5. exaēm. χρὴ πολλάκις ὑμᾶς καὶ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων τὴν πίστεως ἀσφάλειαν τινὰ προσλαμβάνειν, εἰς τὴν τῶν ἀκαθάρτων ἔλεγχον ἐπιδοῦναι, id eſt, quemadmodum vites claviculis ſuſtentantur, ita fides ex externis diſciplinis fulcitur. Nam quis non credat Plinio lib. 10. Epiſt. ad Traianum de nobis, hoc eſt chriſtianis ſcribenti. Affirmabant hanc fuiſſe ſummam, vel culpæ ſuæ, vel erroris, quòd eſſent ſoliti ſtato die ante lucem conuenire, carmenque Chriſto, quaſi Deo dicere ſecum inuicem, ſeque ſacramento non in ſcelus aliquod obſtringere, ſed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depoſitum appellati abnegarēt, quibus peractis morem ſibi diſcedēdi fuiſſe, rurſumque coeundi ad capiendum cibum, promiſcuum tamen & innoxium. Et illud teſtimonium de Chriſto, quod attulit Ioſephus lib. 18. antiqui. cap. 4. quis non ſuſcipiat, niſi prorſus ſit infenſus nomini Chriſtiano. quod & apud Hieron. in libro de viris illuſt. legere poteris. De hac re lege Gratianum in Decretis. D. 37. & Hieron. in epiſtola ad Magnum oratorem, vbi multis teſtimonijs ex prophetis & Apoſtolis allatis, probat multa ipſos ex gentium libris decerpſiſſe, quorum exemplum ſecuti viri eccleſiaſtici idem poſt ea crebro factitarunt. Vt Theodoretus in 10. libris de cura Græcarum affectionum, & Euſebius, & Auguſt. in libris de ciuitate Dei. & nos nonnulla de hac re congeſsimus exēpla in cap. quodam de citationibus noui inſtrumenti ex veteri, in quo oſtendimus è libris gentilium multa fuiſſe deſumpta à prophetis & Apoſtolis.

Plin. lib. 10. epiſt. 97.

Ioſephus.

Baſilius.

¶Quòd Dialectice emolumē tum afferat, ad intelligendum ſcripturas.

CAP. XV.

CVM homines à cæteris animantibus, hoc vel maximè differam⁹, quòd ſumus animal rationale, ac fari poſſumus. Ratio autem omnis & ſermo diuinis libris contineatur, per quos & Deum cognoſcimus, & quare creati ſumus non ignoramus, non ab re nec alienū ab inſtituto noſtro erit, nonnulla de Dialectices vtilitate hoc loco recenſere (vt de philoſophia ſupra cap. octauo fecimus) quo animis ſtudioſorum, ad hanc quoque artem capeſſendam, ſtimulos admoueam. Sed vt ſtudioſos ad hanc diſputandi ſcientiam ediſcendam, & hortor & moneo, ita vt à Sophiſtica

caueant, dissuadere & deterrere non finam, ne eueniat quod de huiusce modi Bionem dixisse accepimus. Quemadmodum, inquit, proci, qui Penelopes congressum assequi ne quibant, sese pedisequis commiscebant, ita illi quibus veræ philosophiæ gustum nancisci non datur, animum ad minores & abiectiores disciplinas adhibent. Horum stultitiam inceſſens Euseb. libr. 5. Histo. cap. 28, inquit, γραφὰς μὲν θείας ἀφόβως ῥᾳδιουργήσασιν, πίστεως δὲ ἀρχαίας παντελῶς ἀθετήσασι, καὶ δι' ἡγνοηκόσιν οὐδ' ὅτι τὰ θεῖα λέγουσιν γραφαὶ ζητοῦντες, ἀλλ' ὅπως ἂν σχῆμα συλλογισμοῦ εἰς τὴν τῶν ἀθέων αἵρεσιν εὕρασιν, φιλοπόνως ἀσκοῦντες. κἂν ἀνίοις προτείνῃς ῥητὸν γραφῆς θείας ἐξετάσουσι πότερον συνημμένον, ἢ διεζευγμένον δύναται ποιῆσαι σχῆμα συλλογισμοῦ. καταλιπόντες δὲ τὰς ἁγίας τοῦ θεοῦ γραφὰς, γεωμετρίαν ἐπιτηδεύουσιν, ὡς ἂν ἐκ τῆς γῆς ὄντες καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλοῦντες. καὶ τῶν ἄνωθεν ἐρχομένων ἀγνοοῦντες. οὐκ ὀλίγος γὰρ παρὰ τοῖς αὐτῶν φιλοπόνως γεωμετρήσασι. ἀριστοτέλης δέ καὶ θεόφραστος καὶ παυμάζονται. Hoc est, scripturas sacras impudenter alio detorquent, ab antiquorum fide abhorrent: nec Christum cognoscunt, nec sensum scripturarum rimantur. Sed se materant in construendis Syllogismis, hoc conantes vt Deum non esse astruant. Et si aliquo testimonio scripturarum quis vsus fuerit, statim disquirunt, an ad copulatiuum vel disiunctiuum Syllogismum possit reduci. Contemptis igitur scripturis, geometriæ dant operam. Quippe cū sint de terra, de terra ab illis sermo instituitur, illo spreto qui de cælis descendit. At vero Aristoteles & Theophrastus apud illos sunt in maximo pretio. Et Basil. homil. 7. in exaemero, inqt, ἔοικασι τοῖς ὄμμασι τῆς γλαυκὸς οἱ περὶ τὴν ματαίαν σοφίαν ἐσχολακότες. ἡ γὰρ ἐκείνης ὄψις, νυκτὸς μὲν ἐρρωται, κλίου δὲ λάμψαντος ἀμαυροῦται. καὶ τοῦτο καὶ διάνοια, ἐξυπάτη μὲν ἐστὶ πρὸς τὴν ματαιότητα θεωρίαν, πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς κατανόησιν ἐξημαύρωται. Hoc est hi qui in vana sapientia quasi tabernaculum vitæ suæ collocarunt. Similes sunt noctuis. Nam illarum visus noctu quidem acutissimus, sed sole orto obtusus fit: sic sophistarū mens acutissima est ad inuestigādum res futiles & leues, at verò ad intelligēdum veram lucem hebescit ac retunditur. Hactenus de sophistis, ad dialecticos calamum cōuertāmus. De quibus Clemens Alex. lib. Stromate, id est, ait, Quemadmodum liberales quæ in circulo stant disciplinæ, conferunt ad philosophiam, quæ est ipsarum domina, ita etiam ipsa philosophia conducit ad cōparandā sapientiā. Est enim philosophia exercitatio, Sapientia vero, scientia rerum diuinarū atq; humanarū & causarū ipsarū. Est enim sapientia domina philosophię. Sicut ipsa philosophia, eius quæ prius auditur, disciplinæ: nempe Logicæ aut Rhetoricæ. Et August. lib. 2. de doctri. christ. c. 31. & 32. Disputationis, inquit, disciplina ad omnia genera quæstionū, quæ in literis sanctis sunt pertractanda ac dissoluenda plurimū valet, sophistica tamen cauēda est. Et Hiero. ad Paulinū cū loquitur de libro Iob inquit; omnes leges dialecticæ, propositione, assumptione, cōfirmatione, cōclusione, determinatione; deniq; August. cōtra Cresconiū Grāmaticū. c. 14. & sequētibus id probat multis testimonijs, ex scriptura desumptis, vt ex illo Actuū. 17. cū loquitur de Paulo. Disputabat cum Iudæis in synagoga, & gentibus colentibus in foro: & post parum. Sedens verò quidam adolescens, nomine Eutychus in fenestra deductus somno graui dissputante Paulo, & in Psalmo, Suauis sit illi disputatio mea, & apud Isaiam: Venite disputemus dicit dominus. Hæc ille.

Bion.

Eusebius.

Augusti.

Augusti.

Actu. 20.

Isaie. 1.

Basilius.

Clemēs presbyter, Alexandrinus.

Possem hoc in loco cæterarū omnium disciplinarum clara & non leuiter pressa vestigia (nisi me ad se maiora, quæ molior vocarent) ex diuinis libris ostendere, vt ex Homeri poësi Strabonē fecisse legimus: attamen id facere omitto, nam quis non videt quàm frequenter Geometrica inculcet, vt in diuisiōe agrorum terræ promissionis, & in fabricatione arcæ, & in Ezechielis templo. Quin & Arithmetica identidem infarcire non cessat, vt in Numeris, & mixtim in tota scriptura. Nec ab Astronomia abhorret, veluti cum de figura cæli & de eius agitatione & vertigine & de quatuor cęli plagis, sermo instituitur. Rhetorices autem ornamenta & figuras dicendi, numerare, relinquo, cùm dicat August. in lib. de doctri. Christ. se facilè posse ostendere omnia ornamenta illius artis in scripturis inueniri. Iam verò de animantium, arborum, lapidum naturis, quid attinet dicere, cum nil magis legentibus obuium sit.

¶ Probatis scriptoribus quantum authoritatis deferendum sit.

CAP. XVI.

LICET

TICET argumentum ſumptum ex authoritate, in alijs ſcientijs adhibitum, infirmum ſit, in Theologicis tamen diſputationibus, ex illa efficax trahitur argumentum. At, quæ in diſceptationem veniunt, & ad Theologi munus ſpectant, ſunt duo rerum genera, vt
Auguſti. inquit Auguſti. lib. 1. contra Iulianum. Quædam ſunt à quibus non licet abſque piaculo diſſentiri, vt quòd pueri contrahant originale. Nam iuxta Paulum, ſicut in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes viuificantur. Aliæ ſunt res, in quibus inter ſe aliquando doctiſsimi, regulæ catholicæ defenſores, ſalua fidei compage, non conſonant, & alius alio de vna re melius aliquid dicit & verius. De hoc ſecundo rerum genere quæ in diſputatione cadunt, veriſsimum eſt quod
Quintilianus. Quintilianus lib. 10. cap. 1. ſcribit. Neque ſatim legenti perſuaſum ſit, omnia quæ magni authores dixerint, vtique eſſe perfecta. Nam & labuntur aliquando, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum ſuorum voluptati, nec ſemper intendunt animum, & nonnũquam fatigantur, cùm Ciceroni dormitare interim Demoſthenes, Horatio etiam Homerus ipſe videatur. Summi enim ſunt, homines tamen: acciditque ijs qui quicquid apud illos repererint exactum putant, vt deteriora imitentur (id enim eſt facilius) ac ſe abundè ſimiles putent, ſi vitia magnorum conſequantur. Modeſtè tamen & circunſpecto iudicio de tantis viris pronunciandum eſt, ne (quod pleriſque accidit) damnent, quæ non intelligunt. Ac ſi neceſſe eſt in alteram errare partem, omnia eorum legentibus placere, quam multa diſplicere maluerim. Atque illi ſubſcri-
Auguſti. bit Auguſti. epiſto. 111. inquiens. Non debemus quorumlibet diſputationes, quanuis catholicorum & laudatorum hominum, velut canonicas ſcripturas habere, vt nobis nõ liceat, ſalua honorificentia, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum ſcriptis improbare & reſpuere, ſi fortè inuenerimus, quòd aliter ſenſerint, quàm veritas habet, diuino adiutorio, vel ab alijs intellecta, vel à nobis. Talis ego ſum in ſcriptis aliorum, tales volo eſſe intellectores meorum. Lege epiſtolam 7. eiuſdem Auguſt. ſanè quàm modeſtè de proprijs lucubrationibus loquentem, quẽ vtinam hi, qui literis aliquid committunt, imitarentur.

Præterea non omnes eiuſdem authoris libri eadem ſunt præditi authoritate: quia vt inquit Hieronymus in præfat. Q. in Gene. Origenes in homilijs captui ſe attemperat & demittit populari, cùm tamen in tomis & in diſputatione maiori omnia ingenij ſui vela explicet & pandat. Et Auguſti. Pſalm. 6. circa principium, inquit, De quaternario numero alibi tractatur ſubtilius, ſed obſcurius. Quod in hoc ſermone vitandum eſt, quem etiam minus eruditis accommodatum eſſe volumus. Vides quomodo ſancti doctores, ita ſciunt vti foro, & ſe auribus audientium accommodare, vt interdum rudium & imperitorum ſuccurrant imperitiæ, & illorum curam gerant. Interdum eruditorum auribus & ingerant ſelectiora, & doctiora obtrudant in memoriam ingenij & nominis ſui ſempiternam.

¶Qui futuri ſint idonei theologiæ auditores.

CAP. XVII.

NON abre fore arbitror, in poſtrema huius voluminis parte, de officio auditoris diſſerere, præſertim cùm hæc quæ illuſtranda ſuſcepimus, niſi ad vitæ actiones, veluti ad ſcopum, ſe conferant, non ſolùm emolumento, ac vtilitate carebunt, ſed noxia & perniciosa euoluentibus euadent. Quippe iuxta ſententiam domini, melius eſſet illis viam veritatis non cognouiſſe, quàm poſt eam cognitam ab ipſa deflexiſſe. Et primùm illis ſcripturarum lectio inutilis futura eſt, qui ſe totos mũdo dediderint, ac affectibus carnis ſe addixerint, teſte Diuino Cyrillo lib. 1. contra Iulianum Auguſtum. Non ſuic, inquit, philoſophis conceſſum videre ea, quæ mentem & ſermonem noſtrum excedunt. Cùm omnipotens Deus adhuc, nec lucem in mentem eorum miſiſſe, nec ſapientiam indidiſſe, nec linguam direxiſſe, nec ineffabile quiddam de ſe, vt capaces eſſent, vel ſentire, vel loqui conceſſerit. Nec enim paſsim omnibus ea gratia conceditur. Illis autem potius, qui fuerint à carnis affectibus & terrena immunditia liberati, menteque integri, ac ſcientes veræ pietatis opera: & ad hoc nos prouocat Deus per vocem Dauid. Vacate & ſcitote, *Pſalm. 45.*

quoniam ego ſum Dominus. Quin & Dominus. Beati, inquit, mundo corde quia ipſi Deum videbunt. Videtur ſanè diuina natura non corporalibus, ſed intus abſconditis oculis animi. Et Damaſcenus lib. 1. fidei orthodo capi. 3. ait, Nos qui docendi gratiam non ſumus adepti (quandoquidem nos ipſos indignos fecimus ipſa, voluptatum perturbatione) de illis ſaltem quæ in prophetis tradita ſunt diſputemus. Denique Athana. lib. de incarna. verbi, in poſtremis lineis, inquit. Qui Theologorum conſequi intelligentiam cupit, abluere prius animam debet atque detergere, & per vitæ morumque ſimilitudinem ipſos adire ſanctos, vt voto atque inſtituto illis coniunctus, ea etiam quæ illis Deus reuelauit, intelligat: atque vt vnus ex illis effectus, effugiat peccatorum periculum, & ignem eis in die iudicij præparatum. Recipiatque repoſita ſanctis in regno cæleſti præmia, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit.

Deinde ab his diuinis myſterijs iuuenes ob imperitiam & animi ruditatem arcentur. Quia, vt inquit Ariſtot. 1. Ethic. Hinc fit vt iuuenis, auditor idoneus philoſophiæ eſſe non poſsit. Quippe cum imperitus actionum vitæ ſit, ex quibus, & de quibus rationes conficiuntur. Adde quòd cum perturbationes ſequatur, fruſtra & inutiliter audiet, finis enim non cognitio, ſed actio eſt. Nihil autem intereſt, iuuenis ætate, an moribus iuuenilibus ſit. Non enim defectus penes tempus eſt, ſed quia viuit ex perturbatione, & ſingula perſequitur. Talibus enim cognitio perinde atque incontinentibus, inutilis euadit. Illis autem eſſe perquàm vtilis poteſt, qui ſecundum rationem, & appetitiones & actiones ſuas moderantur.

Porrò quòd illi qui inflantur ſapientia ſeculari non ſint apti ad capeſſendum munus interpretandi arcanas ſcripturas, ſi antea ignotum fuit, noſtri ſeculi calamitates, & tot ſubinde Lutheranorum repullulantes erro-
Lutherano rum hæreſis fomentum vnde.
res declarant, & Hierony. in comment. Ionæ cap. 3. prodidit. Quàm difficile, inquit, huiuſmodi homines, qui tumidi ſunt ob ſapientiam ſecularem credunt in Deum, vt quotidiana exempla præteream, & fileam de veteribus hiſtorijs ethnicorum, licit nobis apoſtoli teſtimonium qui ad Corinth. ſcri-
1. Corin. 1. bens, ait, Videte fratres vocationem veſtrã, quia non multi ſapientes ſecũdum carnem, non multi nobiles, ſed ſtulta mundi elegit Deus vt cõfundat fortia, & rurſum. Perdam ſapientiam ſapientum, & intelligentiam prudentium reprobabo: &, Videte nequis vos ſpoliet per philoſophiam & inanem ſeductionem. Quia ſicut rex Niniue Ionæ prædicationem vltimus audiuit, ita reges huius mundi, id eſt philoſophi, prædicationẽ Chriſti vltimos audire, & depoſito fulgore eloquentiæ, totos ſe ſimplicitati tradere, & in plebeium cultum redactos, ſedere in ſordibus, & deſtruere quæ anteà prædicarãt. Proponamus nobis Cyprianum, qui priùs idolo latriæ aſſertor fuit, & in tantam gloriam venit eloquentiæ, vt oratoriam quoque doceret Carthagini, audiſſe tandem ſermonem Ionæ, & in pœnitentiam conuerſum, in tantam veniſſe virtutem, vt Chriſtum publicè prædicaret, & pro illo ceruicem gladio flecteret. Quem non inebriauit eloquentia de qua dicitur. Calix aureus Babylon inebriãs omnem terram? Quem non inebriauit eloquentia ſecularis, cuius non animos, compoſitione verborũ & fulgore perſtrinxit? Difficile nobiles & diuites, & multò his difficilius eloquentes credunt Deo: obcæcatur enim mens eorum diuitijs & luxuria, & circundati diuitijs non poſſunt videre virtutes, ſimplicitatemque ſcripturæ ſanctæ, non ex maieſtate ſenſuum, ſed ex verborum iudicant vilitate. Et aduerſus Pelagium ad Eteſiphontem, inquit, de venenis hæreticorum loquẽs: quæ de philoſophorum & maximè Pythagoræ & Zenonis principis Stoicorum fonte manarunt. Nec ab eo diſſentit Auguſt. li. 2. de doctri. chriſtia. cap. 41. inquiens diuinarum ſcripturarum ſtudioſus, cùm ad eas perſcrutandas accedere cœperit, illud apoſtolicum cogitare non ceſſet. Scientia inflat, charitas ædificat. Ita enim ſentiet, quanuis de Ægypto diues exeat, tamen niſi Paſcha egerit, ſaluum ſe eſſe non poſſe. Paſcha autem noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Et cap. 42. inſolentiam iſtorum decutiens, ait, Quantum autem minor eſt auri veſtiſque copia, quam de Ægypto ſecum ille populus abſtulit, in comparatione diuitiarum quas poſtea Hieroſolymæ conſecutus eſt, quæ maximè in Salomone rege oſtenduntur, tanta fit cuncta ſcientia, quæ quidem eſt vtilis, collecta de libris gẽtium, ſi diuinarum ſcripturarum ſcientiæ comparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, ſi noxium eſt, in ſcriptura

Philoſophi patriarchæ hæreticorum.

Cyprianus martyr.

Ierem. 15.

1. Corin. 8.

damna-

dānatur,ſi vtilè ibi inuenitur.Et cùm ibi quiſque inuenerit omnia, quæ vtiliter alibi didicit, multò abundantius ibi inueniet ea, quæ nuſquam omnino alibi,ſed in illarum tantūmodo ſcripturarum mirabili altitudine,&mirabili humilitate dignoſcitur.

Hucuſq; Theologię rudimenta accuratius & vt dicitur ab ouo incipiens, perſtrinxi, vt quibus inſtructos armis theologos oporteat eſſe commonſtrarem.Sperās meis laboribus ab ſtudioſis geminam gratiam initurum, tū quòd inertes & ſocordes, ſtatim à limine ipſo,rei difficultate oſtenſa,ſubmouerim, tum etiam quòd ſtudioſis calcar addiderim ad aggrediendum iter arduum & perdifficile, de quo poëta ait.

Μακρὸς δὲ κραὶ ὄρθιος ὄιμος ἐπ' αὐτὴν. ἰσχνὸς τὸ πρῶτον.Hoc eſt,longa ac difficilis & ardua via eſt quę ducit ad ipſam,ſcilicet,virtutem.Spero fore vt poſt quam alta & valida fundamēta ieci,in poſterum omnia proſpere feliciterque fore caſura. Quandoquidem nouimus domum ſupra arenam conſtructam, ventis flantibus ac reflantibus, citò eſſe ruituram. Atq; ideo nontemerè Demoſthenis vſi ſumus conſilio,Olynthia ca.2. dicentis. ὥσπερ οἰκίας ὄιμαι κὴ πλοίου κὴ τ ἄλλων τ τοιούτων,τὰ κατω ταῦτ' ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ δυτω κὴ τ πρέξεων τὰς ἀρχὰς κὴ τὰς ὑποθέσεις,ἀλλ' ἧς κὴ δικαίας εἶναι προσήκει.Hoc eſt,quemadmodum domus & nauis & aliarum rerum ſimilium, infimas partes,firmiſsimas eſſe oportet, ita actionū principia & fundamenta, vera & iuſta eſſe oportet.Faxit Deus, vt vigiliæ noſtræ ab exiguis excitatæ primordijs finem quem cupimus conſequantur,quod tūc fiet,cum noſtro hortatu & molimine, complures ad euoluēdū diuinas ſcripturas,incenſi ac inflāmati fuerint, cumq; creuerit indies magis ac magis numerus diſcipulorum Chriſti, qui cū Petro confidēter dicere audeāt. quò ibimus domine verba vitæ æternæ habes,&cum propheta.Quā dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo, & cum ſapiente.Pretioſior eſt cunctis opibus ſapientia, & omnia, quæ deſiderantur huic non valent comparari.

Georgi. ii

Chriſti diſcipuli qui.

Finis libri primi Hypotypoſeon Theologicarum.

LIBER SECVNDVS HYPOTYPOSEON THEOLOGICARVM AVthore Martino Martini Cantapetrenſi, Sacræ Theologiæ Magiſtro, ac diuinarum ſcripturarum, in tribus linguis, Salmanticæ Primario interprete: ad Illuſtriſsimum & Reuerendiſsimum virum D. Petrum Pontium Legionenſem, Epiſcopum Placentinum.

POSTEA QVAM ſuperiori volumine, Præſul ampliſsime diſputationis futurę vt potui elementa abſolui. Deinceps de ipſi⁹ operis ſubſtātia diſſerere oportet. Atq; vt ordine procedamus claro & expedito, librorum ſequentium pandam inſtitutū. Primùm, locos aliquot communes, ad exactam intelligentiam ſcripturarum ſpectātes, & ſine quibus illæ illotis manibus contrectā tur, afferā. Deinde ſecunda pars, regulas ſententiarum generales, ac variarum rerum farraginem complectentes, continebit. Poſtrema pars, aliquorum verborum ambiguæ ſignificationis, multiplices ac varias interpretationes exponet, ac in lucē proferet: & rurſum prima pars in octo ſecabitur volumina.

¶Nomina propria cùm alicui tribuuntur in ſcripturis diuinis, quid obſeruatū fuerit in eorū recta impoſitione.

CAPVT. I.

SI animus noſter liber & expeditus à corporis nexibus, qui illum obnubilant, & caligine obtegūt, eſſet, potuiſſent homines citra vllum verborum adminiculū cogitationes ſuas viciſsim tradere & impartiri, ſin minus, ſi ita homines in vita ſe gererent, atq; eā ita ſapienter inſtituiſſent. vt pura & defæcata præditi mente, ad inſtar priſcorum patrum, qui afflatu regebantur diuino, ſanctè & inculpatè vitam tranſigerent, non admodum literarum requireremus opem, cùm diuinum numen, menti innoxiæ & nullis ſeculi perturbationibus implicitæ, affatim fatus diuinos ſuggereret & ſuppeditaret, ſine literarum & vocum cōmunione. Nunc autē poſtquā omnis caro à recto tramite deflexit, & iuxta Satyricum. Terra malos homines nūc educat atq; puſillos, animus corpori immerſus, à ſe ipſo quaſi degenerans & deſciſcens, arcana ſyncere perſpicere & animo complecti non valet. Quam ob rem oportuit vt ars quædam adiueniretur, ad vitæ noſtræ vſum ſanè quàm neceſſaria, qua actiones noſtras & cogitatiōes inuicem traderemus. Atq; huius duplex ratio excogitata fuit atq; elaborata: nā aut per verba, aut per orationē ex multis verbis coagmentatā, participes conſiliorū, aut rerum noſtrarum, familiares facere curamus. De vtriſq;, vobis quantū vires ingenij noſtri potuerint conſequi, enucleatè præcepta trademus, tanta diligentia & labore, vt nihil à nobis prætermiſſum fuiſſe videat, an verò id cō ſequuti fuerimus, aliorum eſto iudiciū. Et primo quidē loco de nominibus proprijs atq; eorum recta impoſitiōe, vt ab ipſis initijs & incunabulis docere & formare Theologum exordiamur. Vt ſi legendo hominibus noſtris parū prodeſſe potuimus, ob quorūdam minus ſtudioſum affectū, ſcribendo ſaltē nō nihil adiumēti attuliſſe videamur. Porrò ingens altercatio & cōtrouerſia (quæ inter Ariſtotelem & Platonem ſummos philoſophos olim fuerat agitata, de nominū impoſitione) ſeſe nobis nunc offert explicanda. Nam Plato, natura, id eſt, φύσει. Ariſtoteles verò poſitione hoc eſt θέσει, nomina ſignificare autumat. Quorum diſsidiū, Ammonius in li. Peri herme. c. de nomine, cōponere & conſopire conatur.

Iuuenalis Saty. 15.

conatur. Quaſi verò neſciamus libentiſsimè ſolere Ariſtotelem à Platonis iudicio ſententiaque diſcedere. Qua de re ſcitè notatus fuit ab ipſo Platone toſte Æliano lib. 4. ποικίλης ἱστορίας. ὁ Πλάτων, inquit, τὸν Ἀριστοτέλην πῶλον ἐκάλει πάλαι· τιθ' ἕως ἤθελε ἄντιτὸ τέθρομμα ἐκπατάσσειν, ἀπλανότατα ὠμολόγηται, τὸν πῶλον κορεσθέντα μητρὸς γάλακτος, λακτίζειν τὴν μητέρα. νῦν τοίνυν ἡδὺς Πλάτων ἀχαριστίας τινὰς τὰ Ἀριστοτέλους. Hoc eſt. Plato Ariſtotelem pullum vocabat, innuens vt in confeſſo eſt apud omnes, quod ſicut pullus cū ſaturatus eſt lacte matris, calcibus matrem petit. ita Ariſtoteles magiſtrū Platonem. Volo tamē primum breuiter Platonis ſententiam, quam habet in Cratylo referre, quam aut à noſtris mutuatus eſt, aut proximè ad veritatem quam noſtri ſequuntur, accedit, ait enim. Nomina ſunt inſtrumēta, inſtrumentum autem fit, non vt vult qui fabricat, ſed quale natura exigit, vt ſerra, tere bellum, dens, eodem modo, nomina naturis rerum apta, debent poni. Vnde ab Homero & cæteris poetis, eſt diſcendum quomodo nomina debeant imponi. Nā multa ſunt & pulcherrima, in quibus diſtinguit Homerus circa eadem nomina. Aliter quippe à dijs, aliter ab hominibus eadē res appellari affirmat. Conſtat autem Deos nominibus illis ad rectitudinem vti. Atq; ita de Troiano flumine Homer⁹ inquit. ὃν ξάνθον καλέσσιν οἱ θεοί, ἄνδρες δὲ σκάμανδρον. ideſt. Xanthum dij vocāt, viri Scamandrum, & auem quandam dicit Chalcidē à dijs, Cymindin verò ab hominibus appellari. χαλκίδα, inquit Hom. κιχλήσκουσιν θεοί, ἄνδρες δὲ κύμινδιν. & Hectoris filius Scamandrius & Aſtyanax vocatur. At quā cum noſtris iſta conueniant, ſubditis apparebit teſtimonijs. Et in primis Ambr. in cōmēt. in epiſt. ad Ro. c. 1. ait. Apud veteres noſtros ratione nomina cōponebātur, vt Iſaac, ppter riſum, & Iacob propter calcaneū. Et Orige. Ho. 25. Num. inquit. Vis videre quoniā non ſolum apud ſanctos nomina prorebus aptātur, ſed etiā apud Gētiles & Barbaros? De ſanctis qui dē notū eſt cur Abrā, Abrahā vocitatus ſit, & Sarai Sara, & Iacob Iſrael. Doceamus aūt ꝙ mos iſte habeatur etiam apud Barbaros. Nō nevnus ex filijs Iſrael à parētibus ſuis Ioſeph nomē acceperat? Cum aūt trāſijt in Ægyptū & ſtetit ante Pharaonem, cōmutauit nomen eius, & de Ioſeph cognominauit eū, ζaphnath pahaneach, quod lingua ſua Pharao de ſecretorum vel ſomniorū reuelatione compoſeit. Et Daniel in Babylonia Balthaſſar nōminatur, & Ananias atque Azarias & Miſael. Sidrach, Miſach, Abdenago vocitantur. Item Chry. ho. 4. in Matt. circa principiū. Si quis inquit, nominum interpretationem transferre conetur, inueniet ibi latiſsimā campū contemplandi patere, & non parū ad intelligentiā noui proficere teſtamenti, vt in Salomone, Zorobabel. Nō enim ocioſe hæc illis nomina inueniuntur impoſita. Hier. quoq; in cōment. Pſal. 32. inquit. Niſi nomina propria interpretentur, vt eorū pandantur ſacramenta quid prodeſt in eccleſijs Chriſti legere. V. g. tabernacula Idumęorū, Iſmaelitarū & cetera nomina, & rurſum Orige. ho. 23. in Ioſue. Diſpenſauit, inquit, diuina ſapientia nominaquę dā locorum ſcribi in ſcripturis, quæ myſticā quandā interpretationem cōtineant, per quę indicetur nobis, quia hæc certis quibuſq; rationibus & non caſu fieri diſpenſentur. Non enim eſt putādum ꝙ fortuito accideret. Vt bi cauſa vt ille angelus Michael vocaretur, alius Gabriel, alius verò Raphael. Sicut non fuit fortuito, vt ille patriarcha Abrahā vocaretur, & ille Iſaac, & alius Iſrael. Sed ne fœminis quidē caſu accidit, ſed certa & diuina ratione, vt illa Saravocetur ex Sarai, & ille Iſrael ex Iacob. & ille Abrahā ex Abrā. Item etiā cōſequens eſt loca quędā eſſe cæleſtia & ciuitates, ſicut Hieruſalem cæleſtis dicitur & Sion. Similiter dicendum eſt de Bethlehem ꝙ non ſine certa ratione in Iudæ ſorte decernitur, & Hieruſalem & Beniamin & Chebrō, & aliæ ſingulæ ciuitates ſingulis quibuſq; tribubus ſubſcribūtur. Niſi quia cæleſtia illa loca, in quibus Ieruſalē & Siō eſſe nominātur, ſine dubio & cætera quæ ijs vicina loca vel cōiuncta ſunt, hoc in ſe cauſæ & rationis cōtinebūt in cælis, quod ſorte diſtributa gubernabātur in terris. Poſtremò Aug. lib. 2. de doct. Chriſt. c. 16. ait. Proculdubio ſecretū quiddā inſinuat Siloa piſcina, vbi lauare faciē iuſſus eſt, cui oculos dās luto de ſputo facto inūxerat. Quod tamē nomē linguæ incognitæ, niſi euāgeliſta interpretat⁹ eſſet, tā magn⁹ intellectus lateret. Sic etiā multa quæ ab autoribus eorūdē librorū interpretata nō ſunt nomina Hebręa, non eſt dubitandū habere nō paruā vim ad ſoluēda ænigmata ſcripturarū, ſi quis poſsit ea interpretari, qd nōnulli eiuſdē linguę viri periti non ſane paruū beneficiū poſteris cōtulerunt, qui ſeparata de ſcripturis eadem verba ola interpretati ſunt, vt quid ſit Adā,

Eua,

Ælianus.

Genes. 11.

Eua, Abrahã, Moyſes: ſiue etiã locorũ nomina, quid ſit Ieruſalẽ, vel Sion, vel Iericho, vel Sinai, vel Libanus, vel Iordanis, vel quæcũq; alia in illa lingua ſunt incognita nomina. Quibus interpretatis, multæ in ſcripturis figuratæ locutiones manifeſtantur. Hæc ille. Vides quomodo ſicut in nuce nucleus, ita in nominibus proprijs Hebræorũ, magna myſteria abſtrũſa ac recondita deliteſcũt. Deinde q̃ per huiuſcemodi nomina prius hiſtoriæ fundamenta iaciuntur, & poſtea latentia ſub literæ cortice pandunt̃ ſacramẽta. Quod pulcherrimo ſymbolo apoſtoli apoſtolorũque ſectatores teſtatum reliquerunt. Dicebant enim diuinã ſcripturã animanti ex corpore & anima cõpacti, ſimilẽ eſſe. Et per corpus ſimplicem hiſtoriã, per animã altiorem ſenſum, & à litera, quæ occidit, longè ſe extollentem, ſignificari. vt & Philo in li. de vita cõtemplatiua ait, cuius hæc ſunt verba, *ἁπαξα γὰρ ἡ νομοθεσία δοκεῖ τοῖς ἀνθρώποις τοῖς εἰκένοις ζώου εἶναι σῶμα μὲν ἔχειν, τὰς ῥήσεις δ' ἀλλόκοτος, ψυχὴν δὲ τὸν ἐναπειλημμένον τοῖς ἕκαστον ἀόρατον νόμον.*

Philo Iudæus.

Adeò quæ ſcripſimus hucuſq; vera & firma ſunt, vt nullus ſit qui adeò ſcientia polleat, qui labefactare, illa poſſit, nec tam ſtultus & vecors qui conetur infirmare, quę tam validis teſtimonijs cõfirmata & munita ſunt. At nolim te adeò eſſe addictũ nomini Origenico, vt te in errorẽ pertrahat, puteſque nihil ad hiſtoriæ veritatẽ hæc nomina cõferre, ſed tantũ ad intellectũ myſticum contexẽdum valere. Porrò ne hoc crimen illi impingere videar, verba illius ſubiungã cum fide, primum ex Homil. 25. in lib. Nume. Ego, inquit, puto q̃ nomina hæc ſcriptura diuina nõ pro hiſtoria narrauerit, ſed pro cauſis & rebus aptauerit. Nam putas fuerit aliquis ita ſtultus, qui filio ſuo nomen Euin. ideſt belluinus imponeret, & Homil. 12. Nomina, inquit, quæ videntur hominũ & locorum eſſe propria, ex ſignificantijs ſuis quas in lingua ſua deſignant, rerum magis myſticarũ conſequentiã, quã vocabulorũ appellationẽ videntur oſtendere. Iſtud dogma cõuellẽs Hieronymus in prooemio Malachiæ prophetæ, ſaluberrimũ adhibet antidoton, inquiens. Sic interpretanda ſunt nomina, vt ex nominibus non ſolũ ſpiritualis intelligentia, ſed prius hiſtoriæ ordo texatur. Nec putandum eſt, licèt Malachias angelus meus interpretetur, ang veniſſe de cælo & aſſumpſiſſe corpus humanum, vt Iſraeli quæ à Domino ſunt mandata loquere-

Origenis error.

Nume. 31.

Validis teſtimonijs Origenis dogma conuellitur.

tur. Alioqui Hoſeas qui Saluator dicitur; & Ioel qui interpretatur Dominus meus; ſiue incipiens, & cæteri prophetæ, non erunt homines, ſed aut angeli, vel Dominus atq; Saluator, quia hæc eorũ nomina perſonãt. Et in cõment. in Abdiam. In interpretatione, inquit, prophetica morem hunc debemus ſequi, vt primò hiſtorię fundamenta iaciamus, deinde ſi poſſumus excelſas turres, & tectorũ culmina ſuberigamus. Et in epiſt. ad Dardanum ait, Hiſtoriæ veritas fundamentum eſt intelligentiæ ſpiritualis. Et Zachariæ. 4. c. ait, Seruantes hiſtoriæ veritatẽ poſſumus eũ qui per hiſtoriã prophetatur cognoſcere. Et Baſilius homil. 6. Exaëm. *παντα χῆ τῆ ἱστορίᾳ ἐνύλευται τῆς θεολογίας μυστικὸς συμπεριφορτίου.* Hoc eſt, vbiq; immixta eſt hiſtoria Theologiæ: aduerſus hunc errorẽ Origenis vehemẽter inuehitur Baſil. homi. 9. exae. circa principium, nomine tamẽ ſuppreſſo. ¶ Quantũ me iuuoria cõſequi poſſum, quatuor apud probatos authores eſſe cauſas inuenio, ob quas nomina ppria in ſcripturis indita ſint. Quarum primam affert Chryſoſto. homil. 16. in Gen. Mos, inquit, diuinæ ſcripturæ eſt à rebus cõtingentibus nomina imponere: ea propter lignũ ſcientiæ boni & mali vocatum fuit: quia circa illud obſeruatio & tranſgreſsio mandati fuit. Nam poſt huius eſum, & ſuperna gloria ſpoliati, & ſenſibilẽ nuditatẽ experti ſunt. Exẽplo quo vſus eſt Chryſoſt. de arbore ſciẽtiæ (quæ iuxta Nicephorũ lib. 1. hiſt. c. 27. ficus fuit, & videtur ex Gen. poſſe colligi, cum inquit: abſcõdit ſe ſub ficu) aliæ afferũtur interpretationes, quæ tamẽ per plura diuerticula in idẽ compitũ tendũt. Euche. quidẽ lib. 1. cõmen. in Gen. c. 13. ait, Lignũ ſcientiæ boni & mali appellatũ fuit, quia homo per experimentũ ab ipſo didicit quid eſſet obedientiæ bonũ, & inobedientiæ malum. Aug. lib. 8. ſuper Gene. ad literã. ca. 6. ſic interpretatur. Lignum, inquit, ſcientiæ boni & mali non erat noxiũ, nec enim qui fecerat omnia valde bona, in paradiſo inſtituerat aliquid mali. Sed malũ fuit homini ex tranſgreſsione præcepti. Eodem modo arbor alia, quæ cũ hac ſimul conſita erat in paradiſo, vitæ, nũcupata fuit, ab euentu. Sed, vt ad id, vnde orſa eſt redeat oratio, authoritati Chryſ. accedat Hieronymi iudicium, qui in cõmẽt. Iſaiæ. c. 62. ait, Hoc eſt Hebraicæ conſuetudinis, vt ex euentu rebus vocabula ſemper imponãt. Sicut domino ſaluatori apud Iſaiã. Citò ſpolia detrahe. ve-

Lignũ ſcientiæ cur appellatum.

Arbor ſcientiæ ficus.

Arbor vitæ.

Iſaiæ.8. he.velociter prædare. Et filij Zebedæi, quorum vnus vocem tonitrui emittere poterat. In princi.erat verbum,appellati ſunt benera-ham.i.filij tonitui. Abraham quoq;,qui prius dicebatur Abram, ideſt pater excelſus,quando audiuit repromiſsionem. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes, appellatus eſt pater multarum gentium, ideſt Abraham. Quid hæc nomina Abram & Abraham ſignificent,docuit Hier.qui aut verum dicit,aut proximè ad veritatem accedit. Vnde neſcio quem ſecutus ſit Ambr.lib.1.de Abraham.c. 4.cum inquit.Abram de patre vano interpretatur. Abraham pater electus vel ſublimis. Vanus erat cum Deum neſciret electus factus eſt quando cognouit Deum.& Chry.in quadam hom.de nomine Abraham. inquit. Abraham ab Abar quod eſt trans, vel vltra dicitur,& Aug. multas affert interpretationes. Vt tamen tota res meliusintelligatur,nõ erit ab re,vt arbitror,nonnullis exemplis amplius hãc rem illuſtrare,nempe quòd ab euẽtu nomina imponantur.vt Num.13. Nachal eſchol, i. torrens bothri. eo quòd illinc bothrum exportaſſent exploratores illi terræ promiſsionis, & Ioſue.7.cum lapidibus obrutus eſſet Acham,eo quòd ex Anathemate clanculum ſurripuiſſet,vocatus eſt locus ille Vallis Achor.i.turbationis,dicens, quia exturbaſti nos,exturbet te dñs in die hac, & in Actis apoſtolorum,ager emptus pretio mortis Chriſti, vocatur, Hachaldema, hoc eſt ager ſanguinis,ideſt homicidij.In Gene.quoque cum fit ſermo de pacto quod pepigit Laban cum Iacob dicitur, congregantes fecerunt tumulum comederuntque ſupra eum, quem vocauit Laban lingua Chaldæa. Iegarçahadutha.i.tumulum teſtis,& Iacob Galed ideſt. Aceruum teſtimonij Hebraicè,nempe vterque in lingua ſuæ gentis nomen imponens Ioſue.5.Collis præputiorum.Eſau.i. factus,vocatur,quia ex matris vtero piloſus erupit, quemadmodum homines ætatis adultæ & integræ eſſe ſolent.De nomine Sarai & Sara ad hunc modum ſcribit Amb.li.2.de Abraham.cap.11.Sarę vna additur litera quando nomẽ illi mutatur. Sara enim dicitur poteſtas mea vel principatus mei initiũ vel regis. Sarra dicitur quæ regat,additur tamen litera ρ Rho, quæ centenarium numerum ſignificans perfectionis eſt ſymbolũ. At vero hæc nulla ratione fulta ſunt. Nam ſi litera ρ apud Græcos eſt numerus centenarius, apud Hebræos eſt litera quoph nota centenarij. Aug. lib.16.de ciuit.Dei.c.28. interpretatur Sara, ideſt virtus.Sed quanto doctius Hier. in. Q. in Gen.Primo,inquit, vocata eſt Sarai, princeps mea, vnius tantum domus materfamilias,poſtea abſolutè princeps,quia in ſemine Abrahæ benedicendæ erant omnes gentes. Deniq; nominis Iſrael multa affert Hier. interpretamenta,his duabus vtitur Malachiæ. 1. Vir cernens Deum, aut rectiſsimus Dei. Veram tamen interpretationem ſcriptura affert in Gen.Quia pręualuit in Deum.i.in angelũ,à çara.i.dominiũ habuit, & Deus, vt rectè annotauit Ioſephus.li. 1. Antiq.verſus finem, quem iniuſtè reprehendit Hieron.in Q.in Gen.Nolim hæc in eã partẽ ab ſtudioſis,à me dicta videri,vt antiquos partes ſugillẽ,& eorũ verẽda detegam,inſtar ſceleratiſsimi Cham.Nã ſcio quos elegerim,& in quorũ indefeſſa lectione cõſenuerim,ac ideo quanuis ipſos vehemẽter obſeruẽ & colã,ſanctius eſſe duco iuxta Ariſt. ſentẽtiã,honorare veritatẽ: præcipuè cũ inter theologos antiquos dẽpto Hier. & Origene, qui cõtra morẽ ſuæ gentis literas Hebraicas didicit,nullus inuentus ſit, qui ad diſcendam ſanctam linguam (ſinequa diuinæ literæ ſubdifficulter contrectantur,) animum adiunxerit.

Nachal eſcol.

Vallis Achor.

Hachaldema.

Gene.31.

Secundã impoſitionis nominũ cauſam attulit Hier.in epiſt.ad Philemonẽ.Solent, inquit, nomina imponi à tribu vel cognatione. Vnde Paulus Saul ante vocabatur, quia de tribu Beniamin erat,in qua hoc nomen familiarius habebatur.Siquidẽ & ille Saul rex Iudææ perſecutor Dauid de tribu Beniamin fuit.Hęc ille.Propterea cognati Ioannis Baptiſtæ volebant imponere illi nomen patris, nempe Zacharias,non Ioannes, quia nullus erat in cognatione qui eo nomine vocaretur. De cognomine tamen Iudæ Schariotis, vnde tractum ſit non liquet.Nam Hier.li.9. cõment.in Iſaiam,circa principium, ait. Iudas fuit ex tribu Ephraim,de vico eiuſdem tribus Iſcharioth & Theophy.Matt. 26. Iudas, inquit, proditor, erat à pago qui dicebatur Iſchara.cõſentit Euthy.Matt. 62. Porro Hier. ſibi non conſtans,in comment.Matth. c.10. ait.Iudas Iſchariotes,vel à vico, aut ab vrbe, in quo ortus eſt, vel à tribu Iſchar vocabulum ſumpſit,vt quodam vaticinio, in eorum damnationem ſui natus ſit. Iſachar enim interpretatur merces, vt ſignificętur pretium proditionis. Præterea Symon Cananæus, à vico

23.q.8.a. Legi.

23. q. 8. a. Legi. à vico Cana Galilææ, vbi aquam Dominus in vinum conuertit, vt legimus apud Ioan. cap. 2. aut à zelo.

Tertiam cauſam impoſitionis nominum ex Hierony. colligi poteſt, ex proœmio in Malachiam, cuius hæc ſunt verba. Quomodo apud nos ob virtutis auſpicium ponuntur vocabula. V.g. Victoris, Caſti. Probi. Pij & apud Græcos σώφρων vocatur & εὐσεβὴς, & appellatiua nomina vertuntur in propria. Sic apud Hebræos Michæas, id eſt humilitas, & Abdias, id eſt ſeruus Domini, & Zacharias, hoc eſt memor Domini, & cætera his ſimilia nomina, ex virtutum vocabulo, liberis à parentibus imponuntur. Hanc ob cauſam iure Socrates laudat Demodocum apud Platonem, in Dialogo, qui Theages ſiue de ſapientia inſcribitur, quòd præclarum nomen filio ſuo impoſuerit, nempe Theages, id eſt, qui à Deo ducitur. Præterea Baſilius in Homil. de humana Chriſti generatione, ait. Τετηρήκαμεν ὅτι οἷς ἐξεπίτηδες τίθενται τὰ ὀνόματα, ἐνδείκνυται τῆς ὑπο κειμένης φύσεως, ὡς τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ Ἰσαὰκ καὶ τῷ Ἰσραὴλ. τούτων ἑκάστῳ ἡ προσηγορία ὃ μᾶλλον τοῦ τε σώματος καὶ χαρακτῆρα, ἢ τὸ ἰδίωμα τῆς καλῶς βουμένης ὑπ' αὐτῶν ἀρετῆς παρεδήλωσ. διὰ τοῦτο καὶ ἡμῖν προτραπόμενοι τετέχνωται σωτηρίαν λαῷ. Hoc eſt, obſeruauimus, quòd vbi de induſtria nomina imponũtur, ſubiectam oſtendunt naturam: vt Abraham, Iſaac. Horum enim quodlibet, nõ magis corporis characterem, quàm proprietatem vitæ immaculatæ ſignificat: ſic Ieſus ſalus populi vocatur. Imponunſur quoque nomina à deſiderio, vt ait Ammonius in prædic. ca. de æquiuocis. καθ' ἑλπίδα ὀνόματα λέγεται, ὡς ὅταν τὶς τοῦ ἰδίου υἱοῦ προσδοκῶν ἔσεσθαι φιλόσοφον, καλέσῃ Πλάτωνα, id eſt, nomina ab ſpe imponũtur, vt qui exoptat filium dare operam philoſophiæ, vocat eum Platonem: ſic Ioſeph, ideſt, additio, vocatur à deſiderio matris, qui in ſpem adducebatur pariendi alios filios. Zacharias filium vocauit Ioannem, quia optabat ipſum eſſe Domino gratum. Aut à præſagio, vt Habel, id eſt vanitas, quia non erat diu victurus. Adam, id eſt terra, quia ob peccatum, mortalis futurus erat atq; in terram ex qua aſſumptus erat rediturus. ¶Quartam rationem impoſitionis nominum inuenimus apud Theophi. Matth. 1. Diuina, inquit, ſcriptura ex operibus nomina imponit, vt apud Iſaiam. Voca nomen eius, nempe Chriſti. Velociter prædare. Et Didymus libr. 2. de Spiritu ſancto, ait. Ioannes cap. 15. dicit, cum venerit cõ ſolator quem ego mittam vobis. Conſolatorem venientem Spiritum ſanctum dicit, ab operatione nomen imponens, quia non ſolum conſolatur eos, quos ſe dignos reperierit, & ab omni triſtitia & perturbatione reddit alienos, verum incredibile quoddam gaudium & hilaritatem eis tribuit. In tantum vt poſsit quis Deo gratias referens, quòd tali hoſpite dignus habeatur, dicere. Dediſti læti tiam in corde meo. Huius Regulę tu ipſe multa exempla fingere poteris, Iuxta præceptũ Chryſoſt. & Oecum. (de quo ſuo loco dicemus) qui nos docent, quomodo effingere poſsimus ex operibus innumera Dei nomina. V.g. ſi aliquid ſapienter, vel potenter fecit, vocabitur miſericors, potens, ſapiens, &c. At volo nunc oſtendere quomodo angelis ſint nomina impoſita ab operatione: qua de re præclarè Beda in comment. in Luc. libr. 1. ca. 3. & ſumpſit ex Grego. homil. 34. in euangel. Idcirco, inquit, angeli priuatis nominibus cenſentur, vt ſignetur, per vocabula etiã in operatione quid valeant. Neque enim in illa ſancta ciuitate idcirco nomina propria ſortiuntur, ne eorum perſonæ ſine nominibus ſciri nõ poſsint. Sed cùm ad nos aliquid miniſtraturi veniunt, apud nos etiam nomina à miniſterijs trahunt. Ad Mariam ergo virginem Gabriel mittitur, qui Dei fortitudo nominatur, illum quippe nuntiare veniebat, qui ad debellandas aërias poteſtates humilis apparere dignatus eſt. De quo dicitur, Dominus, fortis & potens, Dominus potens in prælio: & rurſum. Dominus virtutum ipſe eſt rex gloriæ. Per Dei ergo fortitudinẽ nunciandus erat, qui virtutum Dominus, & potens in prelio contra poteſtates aërias ad bella veniebat. Item Hierony. Danielis capit. 8. ait. Cùm viſio de prælijs eſt, aut de regnorũ ſucceſsionibus, Gabriel qui præpoſitus eſt prælijs, huic officio mancipatur. Gabriel em robuſtus Dei interpretatur. Vnde eo tempore quo Dominus erat naſciturus, & indicturus bellum dęmonibus, & triumphaturus de mundo Gabriel venit ad Zachariam & Mariam. Vndecunque medicina & ſanatio neceſſaria eſt, Raphael mittitur, qui interpretatur curatio vel medicina Dei: hoc videlicet nominis interpretatione ſignificante, quòd in Deo ſit medicina vera, vt conſtat ex Tobia. Porrò vbi populo proſpera promittuntur & propitiatio vel expiatio neceſſaria eſt, Michael

Socrates.

In capi. ſequenti.

Gabriel.

Raphael.

Michael. Michaël dirigitur, qui interpretatur, quis ſicut Deus, vt ſcilicet intelligatur, quia non propitiationem vel expiationem vllus poſſit afferre niſi Deus. Et Grego. homil. 34. in euang. Angelorum, inquit, vocabulum, nomen eſt officij, non naturæ. Nam ſancti illi cæleſtes ſpiritus, ſemper quidem ſunt ſpiritus, ſed ſemper vocari angeli non poſſunt. Quia tunc ſolum ſunt angeli, cum per eos ali qua nunciantur. Hi autem qui minima nuntiant, angeli, qui verò ſumma annuntiant, archangeli vocantur. Hinc eſt quòd ad Mariã Gabriel archangelus mittitur. Ad hoc quippe miniſterium ſummũ angelum venire dignum fuerat, qui ſummum omnium nuncia bat. Qui idcirco priuatis nominibus cenſetur, vt ſignetur per vocabula, in operatione quid valeant. Quoties miræ virtutis aliquid agitur, Michael mitti perhibetur, vt ex ipſo actu & nomine detur intelligi, quia nullus poteſt facere quod facere valet Deus. Et ſic Apocal. 12. Michael pugnat cum dracone.

Angelus nomen officij.

Virtutes. Poteſtates. Virtutes vocantur illi ſpiritus, per quos miracula frequentius fiunt. Poteſtates vocantur hi, qui hoc potentius cæteris in ſuo ordine perceperunt, vt eorum ditioni virtutes aduerſæ ſubiectæ ſint, quorum poteſtate refræ nantur, ne corda hominum tantum tentare valeant, quantum volunt. Principatus, qui ipſis bonis angelorũ ſpiritibus præſunt, qui ſubiectis dum quæque agenda diſponũt, eis ad explenda diuina miniſteria principãtur.

Principatus.

Dominationes. Throni. Dominationes vocantur, qui etiam poteſtates principatuum diſſimilitudine tranſcendunt. Throni, illa agmina vocantur, quibus ad exercenda iudicia ſemper Deus preſidet.

Cherubim. Cherubim, plenitudo ſcientiæ dicitur: quia tantò perfectiori ſcientia pleni ſunt, quantò claritatem Dei vicinius contemplantur. Seraphim, qui ex ſingulari propinquitate conditoris ſui incomparabiliardent amore. Lege Diony. in cæleſti Hierar. ca. 7. & 8. In harum quatuor rationum explicatione latius peruagatus ſum, quia magnum adiumẽtum afferunt ad intelligẽdum ſcripturas. Si quid tamen aliud de hac re deſideras, lege S. Tho. in 3. parte, quæſt. 37. arti. 4. Quo in loco obiter annotabis, nominis Eſau interpretationẽ quam affert, non eſſe illius nominis, ſed alterius eiuſdem hominis (nam multis fuit præditus nominibus) nempè Edom. Alioquin nominis Eſau interpretatio ſupra à nobis tradita aut potius excogitata eſt.

In reddendis his nominum etymologijs non rarò offendunt viri alioqui doctiſſimi, quapropter diligẽter ſeruare oportet quod ſapienter admodum Hierony. in quæſt. in Geneſ. annotauit. Nominis, inquit, Græci Græca, Hebraici Hebraica ratio eſt reddenda. Nemo enim in altera lingua quempiam vocans, etymologiam vocabuli ſumit ex altera. Vnde errant qui putant Sara per vnum R, ſcriptum eſſe, & poſtea à Domino alterũ additum, & quia apud Græcos centenarius numerus eſt ρ, multas ſuper eius nomine ineptias ſuſpicantur. Sarai igitur primò vocata eſt, i. princeps mea. vnius tantùm domus mater familias: poſteaverò dicitur abſolutè princeps. Ita etiam dicit Eucherius lib. 2. in Gen. cap. 25. qui vt alias ſolet, tranſcripſit ex Hiero. Ob huius precepti ignorantiam, impegit vehementer Ioſephus, quem reprehẽdit Hiero. in epiſtola ad Enagrium de hiſtoria Melchiſedec: qui dicebat nomen Ieruſalem ex Græco & Hebraico idiomate eſſe conflatũ, cum conſtet inter peritos linguæ Hebraicæ, eſſe nomen Hebræum & ſignificare pacis viſionem, ex Raa, vidit, & Salom pax. Eodem nomine Eucherius lib. 2. in Gene. ca. 17. carpit Egeſippum, quod dixerit Ieruſalem ex idiomate Græco, & Latino conſtare. Vnde rectè dixit Philoponus lib 1. de anima, cùm verſatur in expoſitione opinionis Democriti. εὐτέλως ἐτυμολογεῖται ἡ λέξις διὰ τοῦτο καθ' ἑκάστην πατρικὴν γλῶτταν ἐτυμολογήσεται, id eſt, Si etymologia reddenda eſt alicui dictioni, ex vernacula lingua deſumi oportet.

Angelus nomen officij. *Ambroſius notatus.* *Lege gl. D. 65. c. quoniam. & ibi debis.*

Annotare oportet in verbis Hier. ex quæſtio. in Geneſ. deſumptis, cùm interpretatur hoc nomen Sara. Quod illum quem carpſit eſt Ambroſius lib. 2. de Abrahã cap. 11. qui eo quo retulimus modo interpretatus eſt. Vnde vehementer fallitur Eraſmus, qui arbitratur intepretamentum illud fuiſſe additum ab ſtudioſo quopiam libris Ambroſianis. Sed in eundem lapidem multi illuſtres viri impegerunt, non abſque piaculo, non ſolùm ex illorum numero qui Hebraicæ linguæ præſidio fuerunt deſtituti, vt Philo Iudæus, verum etiam ex illis qui illam optimè calluerunt. vt Hiero. hic quidem vir, in comment. epiſt. ad Phile. ait, Paulum interpretari mirabilem, ac ſi eſſet Pele. cùm ſit nomen Romanũ omnicarens etymologia. Et in præfa. lib. 3. epiſtolæ ad Ephe. ait, Epheſus interpretatur voluntas mea. ac ſi eſſet Chepici.

Deinde aduerte ſæpe nomina propria in nouo teſtamento aliam formam induere ſolere, quam in veteri, ex quo deſumpta ſunt, habebant. Sic certè ſcribit Hiero. in epiſt. ad Philemo. de hac re. Hebræa nomina veteris teſtamẽti indeclinabilia ſunt, ſed in nouo ad ſimilitudinem Græcorum & Romanorum declinantur. vt Ioſeph, Ioſephus, Iacob, Iacobus, Saul, Saulus.

Adhuc etiam annotandum eſt, ex Hiero. in comment. epiſt. ad Gala. capi. 4. dicente. Hanc conſuetudinem in pluribus locis ſcriptura conſeruat, vt Hebraicum verbum cum interpretatione ſua ponat. Bartimæus, filius Timæi. Aſer, diuitiæ. Golgoltha, caluariæ locus. Sebactani, reliquiſti me. Thalita Cùmi. puella ſurge. Màrana atha. dominus noſter venit. Tabitha, dorcas. & in Gene. Meſech, vernaculus. Abba, pater. De quo dominus in Euangelio præcipit, nullum patrem eſſe vocandum, niſi deum. Lege Augu. epiſto. 178.

Mat. 27. Mar. 5.

Mat. 23. Abbatismo naſteriorũ.

Præterea peculiare eſt Hebræis hominis vocabula vſurpare, pro gente ſeu loco, vt, Iudas, Zabulon, Beniamin, Nephtalin, Dan, & cæteræ tribus.

Denique quærendum videtur, quam ob cauſam aliqua nomina ſunt ab interpretibus abſque interpretatione, in natiuo idiomate, ſiue Græco ſiue Hebraico, relicta. Cui quæſtioni Baſili. lib. 2. contra Eunomium reſpondit, his verbis. Qui ab initio ex Hebraica lingua in Græcam traduxerunt, quædam nomina interpretari non ſunt auſi, ſed ipſam vocẽ Hebræam tranſpoſuerunt, vt Sabaoth, Adonai, nec in diuinis nominibus ſolum, verum etiam in compluribus alijs hãc reuerentiam adhibuerunt. Quando igitur illi à ſeipſis quædam nomina fingere auſi fuiſſent, qui interpretari quædam auſi non ſunt, ne incongruis verbis perſpicuitatem ſententiæ diſſoluerent. & Hiero. ni fallor, inquit. Halleluia, Amen, Marana atha, ſine interpretatione ſunt poſita, quia Septuaginta interpretes, ſiue Apoſtoli id curarunt, vt quoniam prima eccleſia ex Iudæis fuerat congregata, nihil ad credentium ſcandalum innouarent, ſed ita vt à paruo imbiberant, traderent. poſtea verò quàm in vniuerſas gentes euangelij dilatatus eſt ſermo, non potuerunt ſemel ſuſcepta mutari.

De hoc, libro. 1. cap. 6. verſus finem. dicũ eſt.

Lxx ſeptuaginta.

Quòd puero nomẽ imponeretur die octauo, cum circuncidebatur, in populo Iſraelitico, ſicut apud nos eo die, quo baptizamur, omnes affirmãt, ſed quæro, an præcederet nominis impoſitio, & poſt circunciſio ſequeretur, an vice verſa. Theophy. in comment. Lucæ. c. 1. affirmat circunciſionem præcedere, & tunc demum nominis impoſitio ſequi. Illius hæc ſunt verbã. Quare poſt circunciſionem imponitur nomen? quia prius ſuſcipiendum eſt ſignaculum dei, & tunc humanum nomen. Vel aliter. Circunciſio ſignificat carnalem abiectionem, nullus igitur niſi prius abijciat & amputet carnalia dignus eſt, vt nominetur miles dei, & in libro cælorum ſcribatur nomen eius. & Euthy. cùm hęc eadem verba inculcaſſet. Lucæ. 2. ſubiungit. Hoc apud nos ſimiliter fit in baptiſmate. Attamen apud Athenienſes decima nocte à natiuitate nomina imponebantur, teſte Suida in verbo *δεκάτη* inquit. *ἐθος ἦν παιδίων γενομένων τοῖς ἀθηναίων ἀστοῖς, τὴ δεκάτη νυκτῶν, ἀπὸ τῆς γενέσεως συγκαλεισθαι τοὺς προσηκόντας ἡμετρος οἰκείους, καὶ τοὺς ἐγγύτατα φίλους. καὶ παρόντων ἐκείνων, τότε ὀνόματα τοῖς παιδίοις θεσθαι, καὶ καλλιερεῖσθαι τοῖς θεοῖς. ἐπεῖτα εὐωχεῖσθαι ἅμα συνεκπλυθότας.* Hoc eſt. erat cõſuetudo apud Athenienſes orto puero, decima à natiuitate nocte, cognatos, affines & amicos maximè cõiunctos vocare, illiſq; præſenti b^o nomina pueris imponere, & ſacrificia dijs facere, ac tũc demũ omnibus qui illuc ſe cõtulerãt, epulas dare. Hæc ille. Romę moribus die nono, fœminis octauo, nomẽ imponebatur. & hi dies luſtrici vocabantur apud eos.

Adhuc quæri non immeritò poteſt, à quo nomina imponi ſolerent, à patre ne, an à matre? Illi quidẽ qui Hebraicam callent linguã, non ambigent, ſæpe à matribus, aut obſtetricibus, conſultis prius parentibus nomina imponi. Nã vtitur ferè ſemper ſcriptura verbo fœminino (nam talia verba apud illos ſunt) in nominis impoſitione. vt Gene. 29. Quæ conceptum genuit filium, vocauitque nomen eius Ruben. & ſtatim. Vocauit nomen eius Symeon. & Gene. 30. & Iudicum. 13. Denique Lucæ. Et factum eſt, inquit, in die octauo venerunt circuncidere puerum, & vocabant eum nomine patris ſui Zacharias. & reſpondens mater eius, inquit, nequaquam ſed vocabitur Ioãnes. Interdum nomina imponuntur à viris, vt Abrãham. Gene. 18. circuncidit omnes vernaculos. Verum hæc ex Hebraico melius quam ex Latino ſermone cognoſci poſſunt.

Annotandum eſt præterea, crebras eſſe in ſcriptu

ſcripturis, nominum propriorũ alluſiones, ad verba, à quibus illa nomina deducuntur & emanant: hoc ferè fit in nominibus dignitatis aut perſonæ. Cain, interpretatur poſſeſſio, quia poſſedi virum cum auxilio Domini: nam Cana poſſedit ſignificat. Iudas, laudans, quia te laudabunt fratres tui. Iuda laudauit. Eua, Chaua, ideſt vita, quia mater fuit cunctorum viuentium. Iacob, deceptor, ſupplantator, quia apprehenſo calcaneo Eſau ipſum decepit. Hæc nomina, ideo interpretatione adhibita, poſita ſunt, quia maximè myſtica ſunt, & huiuſmodi viri præcipuè ſuſtinent typum futurorum.

Poſtremò annotabis interpretem noſtrũ ſæpe nomina propria Hebraica, Latinæ reddidiſſe linguæ: vt ſi dicerem dilectus dicit in Pſalmo, pro Dauid dixit, & pax eius in Prouerbijs, pro Salomone. Huiuſce rei multa ſunt exempla apud Hoſeam cap. 1. Loruchâma, eſt nomen p, mulieris, interpres tamen tranſtulit, abſque miſericordia, & Lohami, nomen viri, & interpretatur, non populus meus. Et apud Iſaiam cap. 7. vocatur filius Iſaiæ, relictus eſt ia ſub. Et poſtea cap. 10. reliquiæ conuertentur, cùm ſit nomen propriũ Seariaſub. Et Gen. 1. appellauit lucem diem, pro lucem Iom. &, vocauit tenebras noctẽ, pro tenebras Laila, id eſt noctem, & vocauit firmamentum cælum, pro Samaim, ideſt, cælos. Ingentem hauriet vtilitatẽ, qui hoc præceptum mente fuerit complexus.

Aliquibus pueris nomina imponebantur octauo die, & perpetuò illo vocabantur nomine, alijs, priori nomini, aliud ſuperueniebat nomen, obliterato priori, cùm iam ad integram ac perfectam ætatem peruenerant. At quam ob cauſam id fieri ſoleret, non erit ſcitu iniucundum: & quidem quantum ex ſcripturis poſſum ſubodorari, & memoria conſequi. Illis viris quibus à prima ætate debebat virtus clareſcere, à pueritia indita ſunt nomina, nec poſtea vnquam ſunt commutata: vt Noe, Seth, Iſaac. Quibus autem poſtea augeri debebat virtus, & nomen fieri illuſtrius, poſtea labente tempore nuncupatio noua, diuino monitu, impoſita eſt, vt ex Abram, Abraham: ex Saulo, Paulus: ex Sarai, Sara. Quanuis hęc rationi conſentanea ſint, vt tamen teſtibus omni exceptione maioribus. In primis Hieron. in comment. epiſt. ad Philem. ait. Iuſſu diuino nouum nomen ſancti aſſumunt, vt ex Abram, Abraham: & ex Sara, Sarai. Et Simon, Petrus: & filij Zebedæi, bene raam, hoc eſt filij tonitrui. Item Origẽ. in procemio epiſto. ad Roma. inquit. Inuenimus in ſcripturis diuinis quibuſdam veterum commutata vocabula, vt ex Iacob, vocatus ſit Iſrael. In euangelijs quoque ex Simone, Petrus. Hoc ex præcepto Dei tantum legimus factum. Vides quod nomina mutari nonnunquam ſoleant. Audi nunc quæ ſit cauſa mutationis, quam affert Hieronymus in poſtremis lineis lib. 4. comment. in Iere. Ex verbis, inquit, & interpretatione nominum ſæpe res oſtenduntur. vt Abram, Saræ & Petri vocabula commutata, ſignificãt rerum mutationem. Et rurſum in comment. epiſto. ad Roma. titulo Hieronymi, ſed re vera Primaſij cap. 1. dicitur. Sancti cùm virtutibus proficiunt, nomina noua illis ſolẽt imponi, vt eſſent ipſo nomine noui. Victor quoque epiſcopus, Ex more, inquit, ſanctorum apoſtolorũ fit, vt qui in virtutibus profecerint, mutato nomine vocentur, quo ſint etiam ipſo nomine noui. vt Cephas, filij tonitrui. Vnde ſancta eccleſia in conſuetudinem duxit, vt quos in Cathedra beati Petri ſublimauit, nomina eis mutet. Hæc ille. Atque ideo Benedictus cum ſummum adijt põtificatum, Bonifacius vocatus eſt. Innocentius quoque quartus vocabatur prius Sinibaldus. Gregorius decimus prius Theobaldus. Celeſtinus quintus prius Petrus nuncupatus eſt. Lege de hac re Auguſti. concione 1. in Pſalmum 33. & procœmium ſexti Decretalium.

Nominum mutatio cur fiat in ſanctis.

Diſſeruimus iam, de illis hominibus, quorum nomina nonnunquam mutantur. De illis etiam, quibus nomina octauo die imponuntur, nec poſtea mouentur. Attamen, vt nihil, quod ſtudioſorum animos remorari poſſit, relinquatur intactum, de illis poſtremo loco dicendum eſt, quibus ante octauum diem Circunciſionis: id eſt ante Natiuitatẽ indita ſunt nomina. Quæ de hac re Hieronymus in quæſt. Geneſ. ſcribit hæc ſunt, Quatuor, inquit, in veteri teſtamento abſq; vllo velamine nominibus ſuis antequam naſcerentur, vocati ſunt. Iſmael, Iſaac, Salomon, Iſmael. Ioſias. lege ſcripturas. Hæc ille. Huic ſubſcribunt ſententiæ. D. Euche. libr. 2. in Gene. ca- Iſaac.
pit. 26. & in quæſt. in Lucam. & S. Albinus Salomon
in quæſt. in Gen. In hoc tamen inter ſe diſ- Ioſias.
ſident. quod vbi Hieron. & Euche. in Lucam Samſom.
& Albinus, legunt Salomon, Euche. in Gen.

legit Samsom. Attamen nil tale de Samsone, Iudi. 13. nec in libris Regum & Paralip. de Salomone scriptum vidimus. Ab Eucherio in Genes. stat author secundi operis in Matthæum titulo Chrysosto. super illa verba. Amos genuit Iosiam. Horum, inquit, nomen fuit prophetatum priusquam nascerentur. Samsom, Iosias, Ioannes. Miror Erasmū alioqui diligentissimum, nō animaduertisse mendum subesse in codicibus Hieronymianis, qui in errorem eum illexerunt, Eucherium & Albinum, & authorem illum operis in Matth. nam Latinè scripsit, & vt probare possem, plurima ex Hierony. transcripsit. Ego vel iuratus affirmare ausim loco Samsom substituendum esse Samuel. Nam dubium non est apud illos qui in scripturis diuinis versati sunt, Samueli nomen fuisse impositum ante eius natiuitatem. Vnde Hieron. in epist. ad Cyprianum, ait, inter vndecim Psalmos Moysis, qui incipiunt à Psalm. 89. Psalm. 98. est, in quo positum est. Exaltate dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedum eius quoniam sanctum est. Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, Samuel in illis qui inuocant nomen illius. Ibi nominat Samuel, quem multa post tempora fuisse cognoscimus. Igitur dicendū, quòd prophetatum fuit nomē Samuelis, sicut nomen Iosiæ quando homo Dei loquitur in Samaria. Altare altare, hæc dicit Dominus, ecce filius nascetur domui Dauid Iosias nomen eius. Atque ita dicit etiam Hilarius in præemio Psalmorum. Augusti. quoque lib. 17. de ciuita. dei cap. 14. nomen Iosiæ affirmat ante eius natiuitatem fuisse illi impositum à Deo. Quatuor his quintum addidit Iosephus, lib. 11. τῆς ἐξαναστάσεως. cap. 1. nempè Cyrum regem Persarum & Medorum, hic inquiens. οὗτος ὁ βασιλεὺς λέγει· ἐπάμε ὁ θεὸς ὁ μέγιστος τῆς ἐμῆς ἀπέδειξε βασιλέα, πάντα μοι τὰ θνητὰ ὑπήκοα εἰς τὸ τῶν ἰουδαίων ἔθνος προσκυνῆσαι. καὶ τὸν τάφον μου προεῖπεν ὄνομα διὰ προφητῶν, ὡς ἔστιν μου νεκρὸν κατθάψοντα ἐν ἱεροσολύμοις ἐν τῇ ἰουδαίᾳ χώρᾳ. Hoc est. Cyrus rex, inquit, postquam Deus maximus, me totius orbis regem constituit: hunc esse credo quē gens Israelitica colit ac veneratur. Etenim hic per prophetas meum præfixit nomen, & quòd Hierosolymis templum eius construturus sim. Et hunc secutus Hierò. li. 12. cōment. in Isaiam, versus finem inquit, Deus cum Cyro loquens. Præsertim, inquit, cum scias multo antequā nascereris, tuū nomen esse prædictum. Quod quidem & Iosephus refert, legisse Cyrum ab Isaia de se certo vaticinatum nomine. Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro cuius apprehendi dexteram: & idcirco Iudæos quasi Dei familiares plurimum dilexisse. Hæc ille. Sextus & vltimus his est annumerandus, Iob, ex illis qui antequàm lex noua lata esset vitæ huius cursum peregerunt, ni fallit Grego. in præfat. libr. 1. Moralium cap. 1. inquiens. Quia in libro Geneseos Iobab de stirpe Esau descēdisse, & Balæ filio Beor in regnum succesisse describitur, hunc beatum Iob longe ante Moysis tēpora extitisse crediderunt, morem sacri eloquij nescientes, quia in superioribus suis partibus solet breuiter longe pòst secutura perstringere, cùm studet ad alia subtilius enuncianda properare. Vnde & illic Iobab priusquam reges in Israel existerent, fuisse memoratur. Nequaquam ergo extitisse ante legē cognoscitur, qui Israeliticorum Iudicū tempore fuisse signatur. Quod cum quidam minus cautè considerant, Moysen gestorum illius scriptorem putāt. Igitur si Gregorij sententiam probamus, duo nobis necessariò tenenda erunt. Moysen non agnoscendum esse autorem libri Iob. Deinde per πρόληψιν, idest Anticipationē historia Geneseos Iob meminisse. Porrò multi viri illustres qui Gregorium antiquitate superarunt, asseuerant duo, dictis illius prorsus aduersa. Primum Iob ante quam lex lata esset vixisse. Inter quos est Origenes, qui homi. 4. in Ezechielē inquit. In præsenti legimus, in peccatrice terra, hos tres viros pariter consistere. Noe, qui in diluuio fuit, & Danielem, qui in captiuitate Babylonis commoratus est, & Iob, qui in temporibus patriarcharū & Moysis vixisse perhibetur. Hoc enim tēpus inuenimus vitæ Iob, & lib. 3. cōment. epistō. ad Roma. super hæc verba. Scimus autem, &c. ait, Sed & Iob qui ante legem fuisse constat, ita dicit, si peccaui inuictus, si occultaui peccatū meū. & li. 6. cōtra Celsum inquit. Cæterum in Iob illo, qui Moysen antecessit ætate, diabolus scribitur coram adstitisse. Theodoretus quoq; in epito. ca. de creatione. Generosus, inquit, Iob, qui ante quàm lex ferretur, fuit virtute insignis. Ac Eusebius Cæsar. li. 1. de demōst. euang. c. 3. ait. ἀλλὰ μὴ δίκαιος ἦν ὁ Ἰὼβ τρόπον ἕξιν ἀλλ' ἀνὴρ ἀμέμπτως, θεοσεβὴς, ἀπεχόμενος παντὸς πονηροῦ πράγματος, πρὸ τῶν μωσέως χρόνων

Erasmus.

Samuel.

Iosias.

3. Reg. 13.

Cyrus.

Iob.

Gene. 36.

Iob quo tēpore vixerit.

Origenes.

Origenes.

Origenes.

Theodoretus.

Eusebius.

μεμαρτύρηται. Et capit. 4. Ante Moyſen fuit Iob. nam Moyſes fuit ſeptimus ab Abrahã, Iob verò quintus. & Hiero in quæſt. in Gene. ait; Qui in libro Iob vocatur Eliu, in lege vocatur Balaam qui ob munera, Iſrael maledixit. Et Philippus presbyter circa principiũ cõment. libri Iob idem affirmat. Deniq; vt in quo cœpimus finiamus. Origen. in præfa. lib. Iob à Perionio tranſlati, ait, Moyſes & Iob nõ multis tẽporibus diſiuncti ſunt inter ſe. Moyſes enim ab Abraham ſextus eſt, Iob autem quintus, Abraham, Iſaac, Iacob, Leui, Caath, Amram, Moyſes. Rurſum Abraham, Iſaac, Eſau, Raguel, Zareth, Iob. Nec te conturbet, aut è ſententia pellat, quod Euſebius Moyſen ſeptimum ab Abraham, Origenes verò ſextum ſtatuat eſſe collocandum: cùm, iuxta Epipha. li. 1. contra hæreſes circa principiũ, à poſteriori numero Abraham excludendus ſit, vt maneat Iob in quinto loco. Si addatur Abraham, manet ſextus Iob. Epiphanĩ. de Eſau loquens hæc ſunt verba. ἐξ οὗ πέμπτῳ κατὰ διαδοχὴν Ἰὼβ, ὑπεξαιρουμένου τοῦ Ἀβραὰμ ἐκτὸν ἀριθμοῦ τόντου, ἀπὸ δὲ Ἰσαὰκ ἀριθμουμένου. In hanc eos opinionem pertraxit, quoddam prooemium libro Iob præfixum, cuius initium eſt. In terra quidem habitaſſe Iob Vſitidi &c. quod illi putant ab illius libri authore fuiſſe editum, reclamantibus Hebræis & veritate. Alteri quoq; dicto Gregorij multi non ignobiles authores repugnant, ac putant librum Iob à Moyſe fuiſſe conſcriptum, vt velut in ſpecimẽ quod dam patientiæ ac tolerantię, talem virum poſteris tranſmitteret. Iuxta illud Apoſtoli. Sufferentiam Iob audiſtis & finem eius in dño. De hac re hæc ſcribit Philippus presbyter lib. 1. commen. in librum Iob cap. 3. cum inquit. Poſt hæc (ſicut ait ſcriptor huius hiſtoriæ, quem Moyſen fuiſſe tradit opinio) aperuit Iob, os ſuum. Origenes in præfatiõe in librum Iob, interprete Perionio, ait. Moyſes mãdat literis Iob virtutem, ducens populum ad religionem. Si quis dicat ipſius Iob eſſe, is ex nobis intelligat, eũ non fuiſſe oſtẽtatorem, nec laudatorem ſui. Neque enim in eum, cuius vita iure reprehendi non poteſt, ſibi placentis vitium cadit. Laudet enim te, inquit, proximus, nõ os tuum. Et Rabi Moyſes Camhi in libro de authoribus bibliorũ. Denique Iſidorus lib. 1. officiorum cap. 12. Iob, inquit, librum Hebræi putant ſcripſiſſe Moyſen, alij vnum ex pphetis. Vides quot ſancti fuerint in veteri teſtamẽto, quibus nomen ante natiuitatem inditum fuit? Nunc ad nouum nos teſtamentũ conferamus, in quo paucos inuenias, quibus hoc conceſſum ſit, aut fortè nullos, ſi Ioannem Baptiſtam domini præcurſorem & ipſum dominum demas. De quibus Eucherius in quæſt. in Lucam ait. In nouo teſtamento præter Saluatorem, ſolum legimus Ioannẽ Baptiſtam, qui ortu videantur eſſe iuniores quàm nomine. Hæc ille. Nam de Ioanne ſic apud Lucam legimus. Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita eſt deprecatio tua, & vxor tua Eliſabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioãnem. De Chriſto redemptore noſtro ſic legimus apud Matthæum. Pariet filium, & vocabis nomen eius, IESVM. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorũ: & iterum apud Lucam. Ecce concipies in vtero & paries filium, & vocabis nomen eius IESVM. & Hierony. ad Paulinum. Veniam, inquit, ad Ieſum Naue, qui typum Domini non ſolum in geſtis, verum etiam in nomine præfert.

Ioannes. Baptiſta.

IESVS.

Quis libri Iob author extiterit.

Theodorus Abucurã li. cõtra hæreſ. Acti 2. neſcio quo ſpiritu ductus dicit à Ioſephoſcriptum. niſi liber mendoſus eſt.

Origenes.

Iſidorus.

Ponitur in ſcripturis nomen proprium pro generali, vt ad Hebræos. 2. Non angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ apprehendit. Abraham pro quouis homine accipitur: ex Theodoreto ad Hebræ. 2. ſic intelligitur illud Matth. vox in Rama audita eſt, Rachel plorãs filios ſuos. Rachel, ideſt mulieres omnes filios trucidatos plorabãt. & in Pſalmo. Vnguentum quod deſcendit in barbam barbam Aaron, id eſt ſummi ſacerdotis: & ſic vt Babylon, Sodoma, Ægyptus pro quauis gente iniqua accipitur, ita Ieruſalem, Bethlehem pro populo iuſto & electo. & in Abdia. Quomodo ſcrutati ſunt Eſau. 1. Idumæos vaſtarunt, Iob. 15. implet vento ſubſolano ventrem. Apud authores ſeculi hoc creberrimum eſt, vt, aut flumen Rhenum, aut pluuius, &c.

Locus Mat. 2. expoſitꝰ Pſal. 132.

Nominum impoſitio dominij ſignum eſt, & præcipuum. Vnde dominus volens docere Adam, quòd cum principem & dominũ omnium feciſſet, adduxit ad eum omnia, vt videret quid vocaret ea. Veluti qui ſeruum mercatus eſt, oſtendere ſe volens dominum ſerui, nomen illius mutat. Ita & Spiritus ſanctus facit, vt in electione apoſtolorum legimus in Euangelio, Simon, Petrus, & Saulus, Paulus, vocitati ſunt, & in baptiſmate quando Chriſto vnimur, & in lege quando circũ-

Chryſoſto.

Nominis impoſitio & baptiſma te. quid ſignificet.

cidebantur Iudæi. Quò monſtrat q nominũ impoſitio dominium teſtatur. Vnde talem fuiſſe morem nouimus, quod ſeruorũ in captiuitatem abductorum nomina mutentur. Nam vt captiuos abduxit Nabuchodonoſor, Daniel, Azariam, Ananiam & Miſaelẽ, non reliquit eorum nomina prima, ſed vocauit eos, Balthaſar, Sidrach, Miſach, & Abdenago. Ex Chryſoſt. in Homi. quadã de ſeren dis reprehenſionibus & conuerſione Pauli. Item Pſalm. 3. ait, Vide ô homo Adam, cùm nondũ peccaſſet, beſtias tanquam ſeruas & obedientes habentẽ, & eis tanquã ſeruis nomina imponentẽ. Poſtquam autem aſpectũ peccato cõmaculauit, tunc eum beſtiæ non cognoſcebant, & quæ ſeruæ erant ei, hoſtes euaſerunt. Hoc innuit Damaſce. lib. 2, ca. 30. Vnde, inquit, animalium appellationẽ prædicẽdo, vt mancipiorũ ſuo vſui cõceſſorum tanquã dñs, indidit. Secundũ enim imaginẽ Dei, rationalis & intellectualis, & liberæ poteſtatis, factus, rationabiliter terreſtriũ principatum in manu ſuſcepit, à cõmuni omniũ opifice & dominatore. Prætereà Hieron. Daniel. 1. cap. ait. Præpoſitus eunuchorum, ſanctis trib⁹ pueris immutat nomina, & Pharao Ioſeph in Ægypto appellauit Saphanat pahaneah, nolens eos in terra captiuitatis vocabula habere Iudæorum. Porrò dñs in bonam partem nomina mutat antiqua, & ex rebus ponit virtutum vocabula, vt Abram appellauit Abraham, & Sarai Sara. In euangelio quoq; quondam Simon, Petri nomen accepit, & filij Zebedæi appellati ſunt filij tonitrui, Hebraicè Benereem. Deinde Philon Iudæus in Coſmopiia, ait. *παγκάλως δὲ χ θεὸς ἡσιν ὀνομάτων ἀνῆψε τῷ πρώτῳ, σοφίας γὰρ ἡ βασιλείας τὸ ἔργον. Σοφὸς δ' ἐκεῖνος αὐτομαθὴς καὶ αὐτοδίδακτος χάρισι θείαις γενόμενος, καὶ πρὸ ὀλίγου βασιλεὺς ἐμπρεπὲς δ' ἡγεμόνι προσαρέσκειν ἕκαστα τῶν ὑπηκόων.* Hoc eſt, perpulchrè primo homini nominum impoſitionem defert ſcriptura: eſt enim id munus regis, & ſapientis. Sapiens quidem ille effectus eſt gratia diuinã, ſine præceptoris opera. adhuc etiã rex, regis autem ſunt partes, ſubditis nomina imponere. Hæc omnia doctiſimè & copioſiſimè iterũ colligit Chryſoſtomus Homil. 9. de laudibus Pauli.

Chryſoſto.

Philone

Chryſoſto.

Annota.

De rerum ſubditarum dominio hominũ rationem à Chryſoſt. allatã, ſummè annotandam cenſeo. Nec illa inferior eſt quam affert Damaſce. Et hunc ſecutus S. Tho. 22. q. 66. arti. 1. Naturale, inquit, dominium, eſt homini ſuper cæteras creaturas, quod cõpetit homini ſecundũ rationẽ, in qua imago Dei conſiſtit, manifeſtatur in ipſa hominis creatione. Geneſ. 1. vbi dicitur. Faciamus hominem ad imaginem noſtram & præſit piſcibus &c. Addit aliam rationem idem S. Thomas. Imperfectiora ſunt propter perfectiora, vt res creatæ propter hominem: omnia, inquit Dauid: ſubieciſti ſub pedibus eius, oues & boues &c. erunt ergo vniuerſa quæ cõdita ſunt ſub hominis poteſtate. Deniq; Gregorius Niſſenus lib. 1. de homine cap. 8. hanc rationem tradit. Rectus eſt hominis habitus, & ad cælum ſe ſuſtollens, ſurſumq; reſpiciens, principatus hæc ſigna eſſe, certiſimũ eſt, approbantia regiam poteſtatem. Denique quòd ſolus ita formatus eſt, cæterorũq; omniũ prona ſint corpora, & deorſum proclíuius inclinata, manifeſta differẽtia eius honoris oſtenditur, dum conſtat illa quidem huius eſſe ſubiecta potentiæ, hunc autem ſu pereminentis exiſtere dignitatis.

S. Thomas.

Thales.

Quoniã ſemel cauſam edomãdi aut emolliendi difficultatẽ ſcripturarum recepimus, noluimus officiõ muneriq; nobis iniũcto, alíqua ex parte deeſſe, ſed quanta diligentia & induſtria fieri põt partes noſtras tueri. Sed quanuis de nominum impoſitione multa nimis, aut fortaſſe omnia congeſſerimus, quæ pro argumenti dignitate ſufficere videbanr, tamen vt ad cumulum diligentiæ aliquid accedat, de nominum propriorum æquiuocatione nõnihil adijcere oportet. Nam eius cognitio ad multas difficultates ſedãdas & diſſoluendas cõducit, & tenebris denſiſsimis, facem interpretationis præfert. Hæc æquiuocatio in duas diuiſa eſt partes, aut enim plura nomina eundem hominem ſignificant, vt Paulus, Saulus, aut vnico nomine, plures homines intelliguntur, vt Herodis nomine plures Iudæorum regẽs nouimus nuncupatos, qui tamen niſi cognominibus additis ſeiungantur & ſeparentur, nullus aſſequi poterit quis ſit de quo ſermo fiat. v.g. quis illorum pueros trucidauerit, aut Ioannem Baptiſtã è medio ſuſtulerit. De vtriſq; à nobis ſermo ſuſceptus eſt. Et primum de illis hominibus (aut reb⁹) quibus plura nomina indita ſunt. Qua de re Hiero. contra Heluidium, hæc ad verbum ſcribit. Scripturæ conſuetudo eſt, eundem hominem diuerſis nominibus nuncupare. Raguel Socer Moyſi, & Iethro dicitur.

Iethro.

tur.(&iuxtà Hebræos Iudicum.4.ceni.Exo.6.Putiel.Exo.2.Reuel.Exo.4.Iether.Iudicũ.4.Chobab,& Cheber). Gedeon nullis cauſis ante præmiſsis immutati nominis, ſubito Ierobaal legitur. Oſias ſiue Ozias rex Iuda, viciſſim & Azarias vocatur. Mons Thabor, Ithabirichim dicitur. Rurſum Hermon, Phœnices cognominãt Sanior, & Amorrhæus cognominat eum Sanir. Eadem cæli plaga meridiana tribus nominibus appellatur, Negeb, Theman, Darom. Petrus & Simon dicitur & Cephas. Iudas Zeloteſ, in alio euangelio Thaddæus dicitur. Multaq; alia quæ ad exemplum horum pertinent, ipſe ſibi de omnibus ſcripturis lector poterit congregare. Item in commẽtarijs Ezechielis.c.25. Quod Eſau, inquit, & Seir & Edõ & Idumæa & Duma vna gens, appellantur his nominibus, nõ ambiget, qui ſcientiam habuerit ſcripturarũ. Et vt de cæteris prophetis taceam, Iſaias, Ieremias, Amos (qui contra Idumæam & Duma & Edom vaticinati ſunt,) Abdias prophęta totam prophetiam contra hanc dirigit nationem. Origenes ſimiliter in proœmio epiſtolæ ad Romanos ait. Inuenimus in ſcripturis, aliquantos binis, alios etiam ternis vſos eſſe nominibus, vt Salomonem eundem Idida dici, Sedechiam eundemque Ioachim, Oziã eundemque Azariam. Alioſque plurimos in Regum & Iudicum libris, binis nominibus inuenies vocitatos. Sed nec euangelia hunc eundem renuunt morem. Nam & Matthęus ipſe refert de ſe, quòd cùm tranſiret Ieſus inuenit quẽdam ſedentem ad Telonium nomine Matthæum. Lucas verò de eodem dicit. Quia cùm tranſiret Ieſus, quendam vidit publicanum nomine Leui, & dixit ei, ſequere me. Item Matthæus dicit in catalogo apoſtolorum poſt multos, Matthæus publicanus, & Iacobus Alphæi, & Lebbæus, & Simon Cananæus. Marcus verò ita refert. Matthæus publicanus, & Thomas, & Iacobus Alphæi, & Thaddæus. Hũc eundẽ quem Matthęus Lebbęũ, Marcus Thaddęũ poſuit. Lucas verò ita poſuit. Matthęus, Thomas, Iacobus, & Iudas Iacobi. igitur eundẽ quẽ Matthęus Lebbæũ, Marcus Thaddæũ dixit, Lucas Iudã Iacobi ſcripſit. Certũ eſt autem euãgeliſtas nõ erraſſe in nominibus Apoſtolorũ, ſed quia moris erat binis vel ternis nominibus vti Hebræos vniuſcuiuſq; viri, diuerſa, ſinguli Euangeliſtæ nominum vocabula poſuere. Iuxta hanc conſuetudinem Paulus duplici vſus eſt vocabulo, donec quidem genti propriæ miniſtrabat, Saulus eſt vocatus, quod magis appellationi propriæ vernaculũ videbatur, Paulũ autem appellatum eſſe cũ Græcis & Gentibus lege, & præcepta conſcriberet. Nam hoc ipſum quod in Actibus dicitur, Saulus qui & Paulus, euidenter oſtẽdit non ei tunc primum Paulinomen impoſitũ, ſed veteris appellationis id eſſe deſignat.

Gedeon. Iudi 6. Ozias. Thabor. Meridies. Petrus.

Idumæa.

Natt.9.

Luca.5.

Hebręi putãt Agar eã dẽ eſſe quã Keturã. Hier.in.q.in Gen. Aliqui putãt Sephorã eſſe vxorem Aethiopiſſam Moyſis Nume.c.12

Balaam Iob. 32. vocatur Eliu iuxta Hebræos. & Philippus presbyter. lib. 1. circa principium. Balaam ille ariolus, qui & Eliu, ſicut parentum traditio habet.

Tribus nominibus vocatũ fuiſſe Salomonẽ ſcripturę manifeſtiſsimè docẽt, Pacificum id eſt Salomonẽ, & Iedidia, hoc eſt dilectum Domini, & Coheleth. ideſt. Eccleſiaſten, qui cœtũ, hoc eſt eccleſiã, congregat, quem nos poſſumus nũcupare concionatorẽ, eo quòd loquatur ad populum, & ſermo eius non ſpecialiter ad vnũ, ſed ad vniuerſos generaliter dirigitur. ex Hier.in Eccleſiaſte.c.1. Vocatur Lemuel, Prou.31. & Agur, Prou.30. Hoc ſecundum edictionem Vatabli. Alij dicunt fuiſſe nomen cuiuſdam ſapientis. cuius ſententias Salomon recenſet, vt ſapientũ Tyri.

Ioakim filius Ioſię, ipſe eſt qui alio nomine appellatẽ Eliachim, cui ſucceſsit in regnũ filius eius Ioachin cognomẽto Iechonias, quitertio mẽſe regni ſui captus eſt à ducibus Nabucho donoſor. Nemo igitur putet eundem eſſe in Danielis principio Ioakim qui in Ezechielis exordio Ioachin ſcribitur. in Daniele extremam ſyllabã habet Kim, in Ezechiele Chin. Et ob hanc cauſam in euangelio ſecũdum Matth. vna videtur deeſſe generatio, quia ſecũda τεσσαρεσκαιδεκὰς in Ioakim filio Ioſiæ deſinit, & tertia incipit à Ioachin filio Ioakim. ex Hier. Danielis.ca.1.

Zacharias filius Barachię de quo Matthę. 23. legimus. Venient hæc omnia ſupra generationẽ iſtã ab Habel iuſto vſq; ad Zachariã filiũ Barachiæ quẽ crucifixiſtis inter templũ & altare. &. 2. Paralip. 24. vocatur filius Ioiadæ Sacerdotis, Binomius erat igitur. Hoc ſignificauit Hiero. Mat. 23. Iuſtum, inquit, volunt eſſe Zachariam qui occiſus eſt à Ioas rege Iudæ inter templum & altare. Sicut Regũ narrat hiſtoria. Sed obſeruandum q̃ ille Zacharias non fuit filius Barachiæ, ſed filius Ioiadæ

Barachias. Ioiada.

2. Paralip. 24.

iadæ ſacerdotis. Vnde ſcriptura refert. Non fuit recordatus Ioas, patris eius Ioiadæ, quia feciſſet ſibi bona. Cùm ergo & Zachariã teneamus, & occiſionis conſentiat locus, quærimus quare Barachiæ dicat filius & nõ Ioiadæ? Barachia lingua noſtra, benedictus dñi dicitur, & ſacerdotis Ioiadæ iuſtitia Hebræo nomine demõſtratur. Nec diſſentit Euthy. Multi contrariã ſententiã ſequi malũt, & inter alios Baſilius, in hom. de humana Chriſti generatione ait. Eſt traditio quæ ad nos vſq; peruenit, q̃ Zacharias pater baptiſtæ, Mariã matrem dñi poſt domini conceptionẽ in virginum loco conſtituens, à Iudæis inter templũ & altare interfectus eſt. A populo nanq; accuſatus, q̃ rem prodigioſam inauditamq; prædicaret, virginem videlicet parientem, citra virginitatis corruptionem. Hanc hiſtoriam fuſius narrat Gregorius Niſſe. homi. de Natali ſeruatoris noſtri. & Euthymius, & Theophi. eandem hiſtoriam narrant, & iuxta hos pater Zachariæ, & auus Ioannis vocatur Barachias. At verò Hieronymus, dicit iuxta aliquos patrem Ioannis interfectum, quia Saluatoris prædicabat aduentum. Alij dicunt fuiſſe Zachariã vnum ex 12. prophetis, vt recitant Euthy. & Theophi. nam ille filius Barachiæ fuit. Contra hos ſic loquitur Hiero. patris in eo nomen conſentit, ſed vbi occiſus ſit inter templum & altare, ſcriptura nõ loquitur, maximè cùm temporibus eius, vix ruinæ templi fuerint. Fuit igitur Zacharias filius Ioiadæ iuxta hiſtoriæ veritatem.

Baſilius. *Gregorius Niſſe.*

In Pſalmi 7. titu. ſic inuenimus ſcriptum. Pſalmus Dauid quem cecinit domino pro verbis Chuſi filij Iemini. In libris Regum legimus fuiſſe filium Arachi. Dicimus q̃ duplex fuerit nomẽ patri Chuſi, aut quod ipſe pòſt hoc cognomen ſortitus ſit, vt Iemini filius diceretur. Hic enim Chuſi Arachi filius, & ſocius Dauid, memor veteris amicitiæ, cùm Abſalom filius Dauid, aduerſus patrem inſurrexiſſet, finxit ſe deficere ab rege & ad Abſolomẽ transfugere, eo conſilio vt Achitophel Ducis Abſalom conſilia diſſolueret, quod & fecit, ab hoc ſtrenuo opere appellationẽ hanc conſecutus eſt Chuſi, vt Iemini filius diceretur. Iemini ſiquidem dextera interpretatur. Mos verò eſt ſcripturæ ab ſtudijs tanquam à parentibus .. lios denominare, vt filium pacis, filium ſapientiæ, filiũ perditionis, ita filius dexteræ qui cõmodus fuit amico. ex Euthy. & deſumpſit ex Homilia

2. Reg. 15.

Baſilij quam in Pſalmum 7. edidit. Quàm à veritate abhorreant hæc quæ à nobis recitata ſunt, non ignorabunt illi qui Hebræas literas callent, tantum quippè differunt Chuſi de quo in Pſalmo, ab illo de quo in libris regum fit mentio, vt nullam prope ſimilitudinem habeant nomina apud Hebræos inter ſe. Nam in Pſal. Cus. in libris regum, Chuſai appellantur. Atque ita legimus in comment. titulo Hierony. Pſal. 7. Pleriq̃ue (& maximè hi qui Hebræi ſermonis ſcientiam nõ habent) hunc pſalmum arbitrantur eo tempore eſſe cantatum, quo Chuſi filius Arachi amicus Dauid deſtruxit conſilium Achitophel. Verùm ſciendum eſt vehementer errare. Primùm quòd nomen Chuſi per çamach literam in libris Regum ſcriptum eſt, in Pſalmo verò per Sin. & tunc Æthiopem ſignificat, intelligens Saul, propter ſanguinarios & tetros mores. Hæc ille. In libris Hebraicis non inuenimus nunc hanc differentiam, ſed q̃ in Pſalmo cũ Caph, in libris Regum cũ Cheth nomina illa ſcribantur.

Baſilius. *Hieronymi egregius locus.*

Aram ille de quo apud Matthæũ dicitur, quod genuerit Aminadab, in Paralip. vocatur Ram. Vide Philip. presbyt. li. 3. in Iob ca. 1. Sed de his ſatis, nam huiuſcemodi innumerabilia exempla, quiſq; ſi ſtudium & diligentiã adhibeat, ex ſcripturis poterit corrogare.

Ad ſecundam partem pertractandam de mum accedamus, quæ profectò magnas tenebras offundet ſcripturis, niſi illis pro virili feramus opem, videlicet de ambiguitate q̃ fit, cùm vno nomine, res plures intelliguntur. De qua re auſpicatiſsimum faciemus exordium, ſi à diuino Baſilio in homil. Pſal. 33. circa principium, initium ſcribẽdi duxerimus. Eſt, inquit, traditio quæ ad nos vſque peruenit, reges Philiſtinorum communi nomine Abimelech vocari, proprium verò qui libet habebat, quo appellabatur. Sicut in Romano imperio licet intueri, Cæſares in commune dici palam eſt, & Auguſtos, alia verò hos habuiſſe nomina liquet. Talis fuit apud Ægyptios Pharaonum nomẽclatura, nam & ætate Ioſeph, rex Pharao dicebatur, & qui pòſt regnũ tenuit, & qui in tempore Moyſi. Sed & Salomonis tẽpore Pharao dicebat. Accepit, inquit, filiã Pharaonis, & Ieremiæ tpe fuit alius. Sic & Abimelech tẽporibus Abrahã legit fuiſſe. Rurſum tpe Iſaac, & demũ ſub Dauid, vt dicit in titul. Pſa. 33. Abimelech memorat. Abimelech igitur erat cõmune

Baſilius. *Abimelech.* *Pharao.*

mune regni nomẽ, Achis illi additũ eſt nomẽ
Euthymius à natiuitate, vt traditũ eſt in hiſtoria. Euthy-
Hieron. eodẽ loco affert Baſilij verba à nobis citata.
Pharao. Itẽ Hiero. Iſaiæ. 30. ait. Pharao apud Aegyptios nomẽ eſt regiæ poteſtatis, & vnuſquiſq; ſpeciali appellabatur vocabulo, vt Pharao Nechao, Pharao Vaphre, & Abimelech cõmune nomen fuit regibus Geth. Quo modoſi nos Cæſares aut Auguſtos proprijs regum vocabulis prꝛeponamus, vt Marcianus Cęſar.

Item reges Medorũ & Perſarũ, Darij, Xerxes, & Artaxerxes vocabantur. Apud Hebræos reges Medi, Aſſueri appellabantur. Apud Babylonios, omnes illius gentis reges, Nabuchodonoſor inditũ erat illis nomẽ. V. g. alius eſt qui deſtruxit templum, & duas tribus tranſtulit in Babylonem, de quo. 4. Reg. 24. & Iere. vlt. & Danielis. 1. cuius nepos fuit à Cyro interfectus, alius Nabuchodonoſor Cyri ſucceſſor, de quo Iudith. 1. & 2. c. Apud Syros Antiochi. Apud Iudæos ſub Babylonijs multi Iechoniæ reges fuerunt. Apud eoſdem ſub Romanis multi dicebantur Herodes. Porrò quia iſtorum, quos vltimo loco collocauimus, regum, crebrò in nouo inſtrumento nomen inferitur, res exigere videtur, vt huius quoque nominis rationẽ habeamus, & illã ex hominum pectoribus eximamus & euellamus, breuiter quidẽ, vt inſtituto noſtro par eſt. Herodes ex nationibus ex
Quot Herodes. teris primus Iudęorũ rex, Antipatri Idumæi filius, ex vxore Arabe, anno decimo Auguſti rex Iudeorũ à Romanis declaratus eſt. obtinuitq; regnũ 37. annis Hic Samariã euerſam atq; in cineres collapſam, erexit. atq; in Auguſti honorem Sebaſten, hoc eſt Auguſtam appellauit. Fuit vir crudeliſſimus, nam legis interpretes & paruulos Bethlehemiticos in-
Macrobius li. 2. Saturnaliorũ. c. 4 teremit, imò nec à filio manus abſtinuit. Quod cũ Auguſto renunciatũ eſſet, ait. Mẽlius eſt Herodis porcũ eſſe quàm filium. Hoc regnante Chriſtus fugit in Ægyptum. In eo eſt adimpleta Iacob prophetia. Non auferetur ſceptrum de Iuda & dux de fœmoribus eius, &c. Genuitque tres filios illi cognomines atq; duplici nomine prædictos, & quartum Archelaum, quem regni reliquit hæredẽ. Primus vocabatur Herodes Antipas, ſiue Herodes Iunior, tetrarcha Galilęæ, vt apud Mat. 14. ſcriptum inuenimus. Fuit vir neſarius & omni ſcelere delibutus; abduxit vxorem à Philippo fratre, adhuc eo viuente, & Iohannem Paptiſtam necandum ſatelliti'bus tradidit, & dominum Ieſum Pilato remiſit. Demum, vt alia omittam, Lugduni à Cæſare Caligula relegatus eſt, vbi vitam finiuit. De *Luc. 3.* illo hæc ſcribit Lucas. Anno quinto decimo imperij Tiberij Cæſaris procurante Pontio Pilato Iudæam, Tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo fratre eius tetrarcha Ituręæ, & Trachonitidis regionis. Secundus Herodis, Magni filius, Herodes Philippi vocabatur, fuit Tetrarcha is quoque, huic primo nuptui tradita eſt Herodias, è qua ſuſtulit filiam Salomen, quæ coram Herode Antipa ſaltauit. De ſecundo hoc Herode Hieronymus Matthæ. 14. hæc tradit. Vetus narrat hiſtoria Philippum Herodis maioris filium, ſub quo dominus fugit in Ægyptum, fratrem huius Herodis ſub quo paſſus eſt dominus, duxiſſe vxorem Herodiadem filiam Aretæ regis Perſarum, poſtea verò ſocerum eius, exortis quibuſdam contra generum ſimultatibus, tuliſſe filiam ſuam, & in dolorem prioris mariti, Herodis inimici eius nempe Antipæ nuptijs copulaſſe. Poſtremus Herodes nuncupabatur Agrippa, de quo in Apoſtolorum actibus refertur. quòd cum ad populum concionem haberet, & à radio ſolis, veſtis ſplendorem emitteret, acclamante concione, vocem dei eſſe non hominis, ab irato deo, cuius ipſe honorem amb ebat, percuſſus, ſcatentibus toto corpore vermibus, miſerando genere mortis periit. hic in carcerem detruſit Petrum, & Iacobum filium Zebedæi, & Iohannis fratrem trucidare curauit. Tamen is, qui apoſtoli nomen detulerat apud Herodem, pœnitentia ductus ante apoſtoli genua procidit, dicens, *συγχώρησόν μοι ἀδελφὲ τοῦτο, ὅτι μετεμελήθην ἐφ' οἷς ἐλάλησα κατὰ σοῦ.* Hoc eſt, remitte mihi vir dei peccatum hoc, quia peccaui cõtra te. Cui diuinus apoſtolus poſt quã eum oſculatus eſt, ait. *εἰρήνη σοι τέκνον· εἰρήνη σοι, καὶ συγχώρησις τῶν πλημμελημάτων.* Hoc eſt, pax tibi, pax tibi, & culpæ propitiatio. vt narrant Clemens. 7. Stromate, & Euſebius. li. 2. c. 9. & Suidas in dictione *Ἡρῴδης.* Tunc vir ille voce magna, ſe eſſe Chriſtianũ demõſtrauit, ac pro Chriſto patiens, martyrij palmam aſſecutus eſt. Nullus ex his, regni pater ni ſucceſſor fuit, ſed Archelaus ſolus, de quo Mat. Audiens quod Archelaus regnaret pro Herode patre eius. Theophy. Matt. 2. duorum tantum Herodum meminit, inquiens. Tres

Clemẽs Alexãdrinus Euſebius Cæſariẽſis, Suidas.

filios

filios reliquit Herodes, Philippum, & Antipam, & Archelaum. Archelaum regem, alios autem Tetrarchas eſſe iuſsit. Timuit autem Ioſeph in terram Iſrael abire, hoc eſt in terram Iuda, eo quòd Archelaus ſimilis erat patri. At verò Antipas ipſe eſt iunior Herodes, qui præcurſorem interfecit. Nicephorus libr. tertio. capi. tertio. ait, Herodes primus annis 37. regnum Iudæorũ tenuit, poſt hunc Archelaus filius eius annos. 9. cui frater Herodes ſuccedens, iſque Baptiſtam occidit 24. annos regnauit. Deinde Agrippa qui & Herodes iunior, Iacobum interemit, & regnauit 7. annis: huius ſucceſſor Agrippa & ipſe iunior, ſcilicet, appellatus, apud quem Paulus pro ſe cauſam dixit: viginti & tres annos, is regnum adminiſtrauit, quo uſque deleta eſt Ieruſalem. Huiuſcemodi innumera in hunc locum conijci poterãt, quæ à nobis partim varijs explicabuntur locis, partim non temerè omiſſa ſunt: quia ſuſceptum huius hoc tantũ efflagitabat, vt paucis, clariſsima quæque perſequerer, & ob oculos ſubijcerem, ad horum exemplum ſtudioſus quiſque, ex diuite ſanctorũ penu, hæc ipſa poterit dilatare & locupletiora reddere.

¶ De Deo, & nominibus diuinis.

CAP. II.

Hieron. Hoſea. c. 2. verſus finẽ. & in prolo. li. 13. Ezechielis.

OBSCVRITAS tribus naſcitur modis, vt ait Hierony. aut rerum difficultate, aut magiſtri imperitia, aut audictis nimia tarditate. Eoque fit vt quoquo te vertas, & oculos conijcias, has tres difficultates in ſcripturis inuenias, quæ adeò ſtudioſos exercent, & intelligentiæ viam obſtruũt, vt iuxta Iſaiam domus mentis noſtræ plena ſit ignorantiæ fumo. Nam ſi alicubi verum eſt quod *Democritus* Abderites ait, veritatem in altiſsimo puteo eſſe demerſam & defoſſam, ibi vel maxime, cum de Deo agitur. Ideo idoneo præceptore vti oportet & doctrina maiorũ, qui quo minus aberant à vero lumine, melius illud intuebantur. Vim id non ſatis eſt, ſumma nanque openiti decet, vt ad Spiritus ſancti auram aſciſcẽdam, aſpiremus, quo nobis ad has ignorantiæ tenebras expellendas & propulſandas fautrix adiutrixque ſit, quam ſi nacti fuerimus, ita dextrè circa ima verſabimur & nos geremus, vt in maiorum rerum tractatione minimè collapſos fuiſſe, nec munus noſtrũ temerè obijſſe videamur. Nec nobis quod Thaleti ferũt accidiſſe, paſſos eſſe queremur, qui dum cæli viciſſitudines ſuſpiceret, & aſtrorum curſus curioſius rimaretur, in foueã incidit, quem, ſanè quàm facetè carpſit ancilla Thracenſis, inquiens, quæ in cælo ſunt perſcrutare contendis, & illa quæ manibus tractas, ante oculos verſas, ignoras? Quamobrem non leuiter nec citra Dei auxiliũ aggredi oportet arcana illa quæ diuinitus atq; ipſius Dei monitu, literis ſunt tradita, & ad quæ contuenda & perſcrutanda animus noſter hebeſcit & languet. Qui nimirũ animus ſi ſeculo defunctus nequiſsimo, pennas columbæ aſſumpſiſſet, & ſe ad excelſa perſcrutanda erigeret & ſubleuaret, nunquam in tanto verſaretur errore, nec falſò quereretur adeo ſe eſſe deſtitutum & neglectum. Nam ſicut ſpeculũ, ferrugine obductum, non poteſt nobis faciem natiuam, puram reddere ac præſentare, niſi nitidum redatur, ita qui oculos animi ſeculi occupationibus tradidit, niſi eos prius detergere curet, diuina inſpicere non valebit, & ſi valeat, in tantum nephas impunè prorumpere nõ poterit, cum dixerit Dominus impio, quare tu enarras iuſtitias meas. Vnde præclarè Lacedæmonios feciſſe legimus, qui cùm Demoſthenem quendam nephariũ hominem, optimæ & ſalutaris ſententiæ authorem fuiſſe cognoſcerent, probarũt quidẽ illam, ſed quendam è ſenatu virum probum & integrum elegerunt, cui vt eundem proferret ſermonẽ, demandarunt. Horum nos prudentiam ſecuti, non quendam virum vtcunque probum loquentem fecimus, ſed multos Heroes & diuinos viros, quibus tantum auctoritatis, probitas & integritas vitæ, conciliauit, & detulit, vt ſcelus inexpiabile ſit, vel tranſuerſum quidem vnguem ab ipſorum nutu aut renutu diſcedere, aut ipſorum dictis fidem eleuare velle. Totam hanc de Deo tractationem tribus capitibus abſoluere conſtitui, primum caput, Deo & diuinis nominibus dabitur, ad quorum cognitionem nonnulla præmittenda ſunt, quæ rem totam planiorem & explicatiorem efficiant.

Thales.

Demoſthenes quidam Lacon.

Eſt non tam ſcripta, quàm nata lex, quam nõ ab aliquo didicimus, accepimus, ſed à natura ipſa arripuimus, hauſimus, vnum deum haben-

Notũ ex ſe & quo ad nos.

habendum eſſe præcipiens,& ſancte coli iubens: quæ adeò nota & cõperta hominibus & iuxta Heſiodum: ἰχθύσι καὶ θηρσὶ καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς,eſt, vt nulla gens tam ferrea & immanis ſit, quæ in hanc inſaniam audeat prorumpere,vt dicat illud Pſalmi, nõ eſt Deus: ſi demas delyros illos & ſtupidos philoſophos,Eumerum Meſſeniũ,Diogenem Phrygem,Hipponem,Diagoram,Soſiam,Epicurum, Pherecidem Syrum, qui hoc Axioma noſtrum auſi ſunt labefactare & refellere. Cùm tamen nec apud Barbaras nationes vllus inuentus ſit,cuius mentem non imbuerit Dei optimi & maximi opinio. Nihilominus tamen ob ingenij noſtri tenuitatem & tardi tatem,diuinam ſubſtantiam intelligere non valentis, perexiguam & ſubobſcurã notitiã eius tantum aſſequimur. Nam iuxta Ariſtotelem, ſicut ſe habet oculus noctuæ ad lumẽ ſolis,ita ſe habet intellectus noſter ad manifeſtiſsima naturæ. Attamen illa quæ ex natura ſua manifeſtiſsima ſunt (vt diuina natura, & ſubſtantiæ ſeparatæ) nobis non ſatis ſunt explorata & comperta,ſed tenues veritatis fibræ ad nos permearunt. Vnde vt aptè procedamus,illum duplicem procedẽdi modum in ſcientijs, quem ex Ariſtotele collegit Philoponus in libr. 1.phyſic. hoc in loco inſeramus oportet. Dixit Ariſto. in libro de Demonſtratione duos eſſe cognitionis modos in diſciplinis, primus quidem demõſtratiuus,ſecundus verò doctrinalis ſiue diſciplinæ accommodatus. Hi modi cõditione quadam oppoſita ſe habent inter ſe. Nam demõſtratiuus ex primis & natura prioribus, demonſtrat ſequentia. Ille verò qui diſciplinæ accommodatus eſt modus, demonſtratiuus quidem eſt & ipſe, ſecundo illo demonſtrationis genere, qui ex poſterioribus naturapriora demonſtrare cõtẽdit: & vocatur cõcturalis: vt ſi quis conſpecto fumo,dicat illic eſſe ignẽ,ex poſterioribus natura quod priꝰ eſt aſtruet. Vtimur hoc modo doctrinæ apto in nonnullis,eo quòd non poſſumus euidentiori & priori vti demonſtratione, ob rerum illarum de quibus agitur naturam, aut quia potioribus caremus, aut etiam ſi habeamus,illa nobis ſunt occulta & ignota. Sicin libris de cælo, volens figuram lunæ oſtendere qualis ſit ex eius illuminatione, oſtendit eſſe ſphæricam: cõiectura ex poſterioribus deducta, nempè ab illuminatione,lunæ figuram,quæ natura eſt prior,demonſtrauit. Cũ ediuerſõ,oportuiſſet probare,à natura ipſius quintæ ſubſtantiæ cæleſtis, quæ neceſſariò orbicularis eſt. Fieri nanque non poteſt, vt corpus circulari forma deſtitutum,ęternum ſit: probato nanque lunæ corpore eſſe ſphæricæ figuræ, neceſſariò colligitur,ſic illuminari. Hoc nimirum modo magis conueniebat, vt ex illis quæ magis principij naturam induunt, confirmẽtur poſteriora. Attamen quia notiores ſunt nobis lunæ illuminationes,quàm eius figura,& ſubſtantia, non imeritò ex manifeſtis non manifeſta confirmat. Vides ergo quomodo, quanuis Deus ſit ipſa lux, & in eo tenebræ non ſunt vllæ; tamen ob noſtri obtutus imbecillitatem à nobis ſanè quàm exiliter cognoſcitur, aut potius niſi ſubleuemur & erigamur ad inuiſibilis Dei cognitionem, viſibilium hãrum rerum adminiculo,prorſus illius cognitione carebimus. Hoc vt clarius intelligi poſsit, duo demonſtrationum genera conſtituenda ſunt. Mathematicum, quod progreditur. & procedit ex certis quibuſdam principijs adeò notis & confeſsis, vt à nullo quantumuis ſtupido & præfracto poſsint in dubium reuocari. Aliud eſt διαλεκτικὸν, quod negari non poteſt à viro prudenti & cordato, niſi prius à cõmuni ſenſu abhortuiſſe videatur, hoc vltimo modo à nobis Deus percipitur. Ex rerum, ſcilicet, creatiõe & illarum gubernatione,ex aſtrorum curſu,& temporũ mutatione & rerum viciſſitudine. Hoc innuit Damaſcen. lib. 1. ca. 3. cum ait: ἡ ἐνώθις τὸ εἶναι θεὸν, φυσικῶς ἡμῖν ἐνέσπαρται. Hoc eſt, Deũ eſſe cognoſcere,natura nobis innatum eſt.

Deinde annotandum eſt ex Diuo Thoma. 1.par.q.2.arti.2. Quod dupleꝛ eſt demõſtratio,vna quæ eſt per cauſam, & dicit propter quid, & hæc eſt per priora ſimpliciter: Alia eſt per effectum, & dicitur demonſtratio. Quia, & hæc eſt per ea, quæ ſunt priora quo ad nos. Cùm enim effectus aliquis nobis eſt manifeſtior quàm ſua cauſa, per effectũ ꝓcedimus ad cognitionẽ cauſæ. Ex quo libet autẽ effectu poteſt demõſtrari propriã cauſam eius eſſe, ſi tamen eius effectus ſint magis noti quo ad nos,quia cum effectus dependeant à cauſa, poſito effectu, neceſſe eſt cauſam præexiſtere. Vnde Deum eſſe ſecundum quod non eſt per ſe notum,quo ad nos demonſtrabile eſt per effectus nobis notos. His præmiſsis Origenis ratio accedat, Homil. 2, diuerſorum quæ totam hanc rem

paucis

Id eſt piſcibus & feris & volucribus.

Philoponus.

Modus cognoſcẽdi doctrinalis & Demõſtratiuus.

Hoc eſt doctrinale.

Demonſtratio quia & ꝓpter quid ex S. Thoꝛ

paucis demonſtrat, & ante oculos ponit, adeò doctè vt nihil ſupra. Deus, inquit, dupliciter à nobis cognoſcit, aut potius Deus cum ſit lux, dupliciter ſe nobis manifeſtat, & mundo declarat, per ſcripturam videlicet & creaturam. Non enim aliter à nobis diuina cognitio renouatur, niſi per diuinæ ſcripturæ apices, & creaturæ ſpecies. Eloquia diſce diuina, & in animo tuo eorum cõcipe intellectum, in quo cognoſces verbum ſenſu corporeo. Formas ac pulchritudines rerum ſenſibilium intuere, & in illis intelliges Dei verbum. Hęc ille. Hoc eſt quod in Pſalmo dicitur. Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamẽtum. Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam. Non ſunt loquelæ nec ſermones, non auditur vox eorum, &c. & Baſil. homil. 11. in exaëme. κόσμος ὅλος ὥσπερ βιβλίον ἔγγραφος, ἐφ' ὑπαςρυόμενον τῷ τοῦ θεοῦ δόξαν λόγῳ ἀπόκρυφος, καὶ ἀόρατος τοῦ θεοῦ μεγαλοσύνη, διὰ αὐτοῦ διαγέλων σοι τοῖς νοῦν ἔχουσι δι' ὧν καταρόνσιν. Et ſtatim de ſcriptura ſubdit. Lex Domini immaculata conuertens animas.

Origenis locus.

Porrò vt hæc propter tardiores fuſius exponantur, de vtroque diuiſionis membro agendum eſt ſigillatim: & primò teſtimonijs ſcripturarum vtamur. De quibus Damaſcenus lib. 1. cap. 3. ſic ait, Quod quidem ſit Deus, ijs qui ſacras admittunt ſcripturas, vetus inquã & nouum inſtrumẽtum, haud quaquam in controuerſiam venit, nec plurimis quidem Græcorum. Exemplum optimum eſt illud Deutero. cap. 6. Audi Iſrael dominus Deus tuus vnus eſt. Et ad Ephe. 4. Vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma. Vnus Deus & pater omnium, qui ſuper omnes & per omnia, & in omnibus nobis. Ait deinde Damaſcenus, plurimis Græcorum notam eſſe Dei vnitatem. Vere vtique. Nam non ſolùm philoſophi id aſſeuerant (ſi illos quos in Atheorũ albo ſupra retulimus excipias) ſed etiam poëtæ (qui maximi multitudinis deorum recipiendæ videntur fuiſſe patroni) affirmant: licet illi vni nonnũquam varias nomenclaturas imponant. Hoc affirmat Orphæus antiquiſsimus omnium poëtarum, qui cum Muſæo filio loquens in hunc modum ſcribit.

Damaſcen.

Orpheus.

Εἷς δ' ἐλόγου θεῖος βλάστας, τὰ τ' ὤπρεσσε δέρευε,
Ἰδύνων κραδίης νοερὸν κύτος, εὖ διβαίνε
Ἀτραπιτόν, μέγαν δ' ἐσόρα, κόσμοιο ἄνακτα.
Εἷς ἐς, ἀὐλοτενὴς, ἐνὸς ἐκγονα πάντα τέτυκται,
Ἐνδ' αὐτοῖς αὐλὲς περιγίγνεται, οὐδ' ἔρις αὐτου

Εἰ Ζεὺς ἀθνητῶν, αὐτὸς δὲ γε τάντας ὁρᾶται.
Οὐτ' ἀξ' ἐξαναφοῖο κακὸν θνητοῖσι διδῶσι
Καὶ πόλεμον κρυόεντα, καὶ ἄλγεα δακρυόεντα.
Οὐδὲ τις ἐσθ' ἕτερος χωρὶς μεγάλου βασιλῆος.
Αὐτὸν δ' οὐκ ἐρόω. περὶ γὰρ νέφος ἐρήρικται,
Πᾶσι δ' ἀρθνητοῖς θνητοὶ κόραι εἰσὶν ἐν ὄσσοις
Ἀσθενέες δ' ἰδέειν. Δία τὸν πάντων μεδέοντα.
Οὐτ' γὰρ χάλκειον ἐς οὐρανὸν ἐρήρικται
Χρυσέῳ ἐνὶ θρόνῳ, ταίνις ἐπὶ ποσὶ βέβηκε,
Χειρὰτε δεξιτερὼ ἐπὶ τέρματ' ὠκεανοῖο
Πάντοθεν ἐκτέτακεν. περὶ γὰρ τρέμει οὖρεα μακρὰ,
Καὶ ποταμοὶ, πολλῶς τε βάθ' ἁλμυρὸν ἁλάσνης.

Hoc eſt. Verbum diuinum reſpice fili, & illi aſside, vt ſpiritualem cordis tui cimbam moderetur, recta ingredere via. Et ſolum mundi regem intuere, qui vnus eſt & ingenitus, à quo res cunctæ ſunt creatæ, in quibus ipſe eſt. Hunc nullus vidit hominum, cùm ipſe omnes cernat. Ipſe cùm ſit bonus, malum infert hominibus, tum bellum horridum, tum luctuoſas ærumnas. Nec vllus eſt alius Deus dempto hoc rege magno. Ipſum non videmus, nebula ſiquidem cinctus eſt. Mortaliũ pupillæ infirmæ ſunt, ad conſpiciẽdum moderatorem rerum omnium. Ipſius ſedem æreo in cælo fixit, in quo cum aureo ſedeat throno, pedibus in terra graditur. Porrigit dexteram vſque ad Oceani limites. Ipſum timent flumina, & profundum glauci maris & cani. Et alibi iterum.

Εἷς Ζεύς, εἷς ἀϊδης, εἷς ἥλιος, εἷς Διόνυσος,
Εἷς θεὸς ἐν πάντεσσι. Hoc eſt. Vnus Iupiter, vnus Pluto, vnus Sol, vnus Dionyſius, vnus Deus in omnibus. Item Homerus ſub perſona Phœnicis loquentis ad Achillem ait.

Homerus.

Οὐδ' εἰκέρ μοι ὑποσαίη δέος ἀντος
Γῆρας ἀποξύσας ἧσειν νέον ἠβώοντα. Hoc eſt. Nec ſi mihi Deus ipſe promitteret, ſenectutem auferens, priori me reddere ætati. Pronomen, ipſe, Deum vnum verum oſtendit: & iterum lib. 2. Iliados Vlyſſes ſic loquitur.

Homerus.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω,
Εἷς βασιλεύς, ᾧ ἔδωκε κρονίδης ἀγκυλομήτεω.
Hoc eſt. Non eſt bona principum multitudo, vnus ſit princeps & vnus rex, à ſummo Ioue conſtitutus. Quæ carmina non modò in politia humana, ſed in diuina ſunt intelligenda, vt docet Ariſt. 12. metaphyſicorum in poſtremis verbis. Præterea Phocylides in poëmate admonitorio ait.

Phocylides

Πρῶτα θεὸν τίμα, μετέπειτα δὲ σεῖο τοκῆας. Hoc eſt. In primis Deum cole, poſtea autem parentes tuos. Et poſt parum.

Φεύδε-

Πεύθεται κοὐκ ἐστὶ θεὸς ἄβροτος. ideſt, peieratorē odit de⁹ immortalis, & Euripides ī Oreſte, ait.

Ἐν τοῖς κακοῖς χρὴ τοῖς τῶν φίλων φίλοισι ὠφελεῖν
Ὅταν δ' ὁ δαίμων ἐν δίδῳ τί χρὴ φίλων?
Ἀρκεῖ γὰρ αὐτὸς ὁ θεὸς, ὠφελεῖν θέλων. Hoc eſt, in ęrumnis oportet amicis opē ferre, ſi enim fortuna fauet, quid opus eſt amicis? cū omnia abunde ſuppeditet Deus ipſe. Pindarus etiā in Olympijs hymno. 1. ait. εἰ δὲ θεὸν ἀνήρ τις ἕλπεται κλαθέμεν ἔρδων, ἁμαρτάνει. Hoc eſt, qui Deū latere aliquid putat, fallitur. Et hymno. 12. iterum. Adhuc Sophocles apertius, inquit enim.

Εἰς τοῦς ἀληθείαισιν εἰσέρχει θεός,
Ὃς οὐρανὸν τέτευχε, γᾶν τε μακράν,
Πόντου τε χάροπον οἶδμα, κἀνέμων βίας.
Θνητοὶ δ' ἐπόλλοι καρδίᾳ πλανώμενοι,
Ἰδρυσάμεσθα.
Θεῶν ἀγάλματ' ἐκλιθῶν τε καὶ ξύλων, Hoc eſt,

Vnus verè, vnus eſt Deus, qui cælum & terram fecit & maris glaucam vndam, & vim ventorum. Homines tamen errore ſeducti ſe cimus deorum ſtatuas lapideas & ligneas. Platonis, Pythagorę & aliorum philoſophorum ſententias, hoc in loco inſerere, omitto, cum illas, Iuſtinus martyr in admonitorio gentium, breuiter collegerit. Deinde cur philoſophi ſubobſcurè de hac re locuti ſunt, ſicut & poetæ, cauſam prodidit Plutarchus. lib. 1. de Placitis philoſophorum. c. 7. cùm ait. Euripides tragicus & multi alij hoc apertè in medium afferre noluerunt, videlicet verentes Areopagi iudicium, ſignificauit autem hunc in modum Euripides, Syſiphum enim huius auctorem opinionis induxit, huiuſmodique ſententiæ eius, aſtipulatur ipſe. Fuit tempus, inquit, cùm ſoluta erat mortalium vita, & belluina, poſtea exploſa eſt vita quæ ſine lege erat, lege lata, poſt vbi manifeſta arcere delicta lex poterat, clàm delinquebant multi, tum quidam peritus vir mendaci adorſus oratione ve ritatem ſuadere mortalibus, quod Deus eſſet inſeneſcibilis perenni vita, qui hæc audit & videt, & mente præpollet.

Denique ait Damaſcenus, plurimis Græcorum non venit in controuerſiam vnum eſſe Deum. Non negat Damaſ. quin aliqui philoſophi, qui ſuo nomine non ſunt digni, contrarium tenuerint. De quibus Plutarchus. lib. 1. de placitis. cap. 7. ait. Nonnulli philoſophorum, quēadmodū Diagoras Milęſius, Theodorus Cyrenenſis, Eumerus Thegeates, deos nullos prorſus eſſe cenſuerunt. Eumerum autem Callimachus Cyrenenſis in Iābis ſuis taxat in hunc modum ſcribens. In ſuburbanum delubrum conferti ite, in quo iam pridem æreum qui ſinxit Iouem, inſolens ſenex, improba volumina ſcribit, nempe quæ dicunt nullos eſſe Deos. Hæc eadem ſcribit Aelianus. li. 2. Variæ hiſtoriæ. Hactenus in Damaſceni expoſitione laboraſſe ſufficiat.

Tradidit nobis ſupra, vt vidiſtis, Origenes duas rationes ſeu vias inueſtigandi Dei vnitatem. Prima fuit ex ſcripturis ſiue ſacris ſiue prophanis deſumpta, quæ à nobis pro virili abſoluta eſt. Quæ deinceps ſeſe offert, viam, qua ex creaturis aut humana ratione ſubnixis argumentis, Deus cognoſci aut inueſtigari à nobis poſsit, aperiet. Quod negabit nemo qui ſcripturas diligenter euoluerit. Nam clarè id dixit Paulus Romanis ſcribens, cap. 1. ait. Inuiſibilia, inquit, Dei à creatione mundi, id eſt, poſt mundi creationem, per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Hoc eſt, ſapientia Dei & potentia, poſtquam mundum ab ipſo creatum, conſpeximus, nobis nota facta eſt. & 1. Corinth. 13. Videmus in ęnigmate & per ſpeculum, &c. Sunt his locis alia duo ſimilia, quæ cùm vix à doctis intelligantur, interpretationis noſtræ faciem deliderant. Primus eſt in libr. ſapientiæ. cap. 1. Spiritus domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia ſcientiam habet vocis. Hoc eſt, Spiritus ſanctus, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, impartitus eſt vniuerſo orbi, diuinarum rerum cognitionem, & ad ſui participationem pertraxit, ac rapuit, & ſubdit, τὸ συνέχον πάντα, id eſt, quod continet omnia. Hac periphraſi mundum iſtum ſignificaſſe, non obſcurum eſt illis, qui linguarum peritia ſunt inſtructi. Quia, (vt ait Plini. lib. 2. capit. 1.) eius circunflexu degunt cuncta, aut vt ait Pomponius Mela. lib. 1. cap. 1. quia vno ambitu ſe cunctaque complectitur, additque poſtea ſcientiam habet vocis, ideſt, vocalem. Hoc eſt. Quando mundum intuemur, ex illius conſpectu ad Dei contemplationem ſcandidimus, ac illo magiſtri vice vtimur, ad eius laudes contexendas, & enumerandas. Alias cæli voce & ſenſu carent. Vltimus locus eſt ex pſalmo. 138. deſumptus, atque is eſt. Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, confortata eſt non potero ad eam. Hoc eſt, tam clara & expreſſa cognitio tui nobis enitet ex me, ideſt, ex hominis creatione, vt dignis laudibus, eam celebrare

Pindarus. *Sophocles.* *Plutarchus* *Euripi.* *Diagoras.* *Theodorus.* *Eumerus.* *Locus eximie expoſitus.* *De hoc Ba ſi ſupra. E am. cōtinēdus.*

brare poſſe, diffidam. Atque adhuc modum interpretatur Baſilius ſemel atque iterum in Exaemero. Quamuis Hebræorum expoſi-
Homi. 10. tio non ſit explodenda, qui legunt loco ex me, præ me, ad hunc ſenſum. Adeò hominum captum excellit & ſuperat diuina natura, vt ad eam intelligendam vires noſtri ingenij imbecilles ſint. Nonne vides quomodo ex maioris & minoris mundi cognitione, homines ad Dei contemplationem rapiantur? Hoc ſignificauit Baſilius. Homil. 1. Exaem. de mun-
Baſilius. do loquens, cùm ait. Ἕτερον τῶν ὁπτικῶν διδασκαλεῖον λογικῶν, καὶ θεογνωσίας ἐγκαλλωπιστήριον διὰ τῶν ὁρωμένων καὶ ἀοθητῶν, χειραγωγίαν τῷ νῷ παρεχόμενον πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ ἀοράτου, καθὰ φησιν ὁ ἀπόστολος. ὅτι τὰ ἀόρατα ἀυτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθόραται. Hoc eſt, vere mundus eſt ludus literarius in quo animæ noſtræ Dei cognitionem perdiſcunt, qui per res viſibiles & ſenſibiles, adminiculum menti præbet, vt ad inuiſibilium rerum contemplationem admittatur, quemadmodum ait apoſtolus, quod inuiſibilia ipſius, à conſtitutione mundi, ex operibus intellecta conſpiciuntur. Atq; in eadem Homi. bis eandem ſententiam inſerſit, rurſum & Homi. 6.
Baſilius. verſus finem. Item ho. 11. ait. ἀυ γάρ ἄλλου τινὸς ἕνεκεν ἐγένης, ἢ ἵνα δόξαν ἐπιδείξῃς δόξης τοῦ θεοῦ, καὶ γὰρ ὁ κόσμος ὅτος ὅλος ὥσπερ τι βιβλίον ἔγγραφον ἐστίν, ὑπαγορεύομενον τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν. τὴν ἀπόκρυφον, καὶ ἀόρατον τοῦ θεοῦ μεγαλωσύνην δι ἀυτοῦ διαγέλλον σοι τῷ νοῦν ἔχοντι, εἰς κατανόησιν ἀληθείας. Hoc eſt. Non ob aliam cauſam ò homo procreatus es, niſi vt eſſes aptum inſtrumentum ad gloriam nominis Dei propagandam. Nam vniuerſi orbis iſtius moles & machina, eſt veluti quidam liber ſcriptus, Dei gloriam prædicans ac vndique diffundens, & arcanam & inuiſibilem Dei maieſtatem per ipſum manifeſtans, tibi qui intellectu viges, vt
Theodare- ad veritatē poſsis peruenire. Adhuc & Theo-
tus. doretus. libr. de Dijs & Angelis ait, ſapienter quidam noſtrorum è creaturarum magnitudine ac ſpecie, proportione quadam, generationis auctorem ſpectari aiūt. Neq; enim qualia ſunt opera, talis continuo ipſe eſt opifex, nec quanta hæc ſunt, tantus & ille eſt. Hæc enim poſſunt contrectari manibus, & nonnullos defectus adiunctos habent. Ille autem nec tangi, nec videri poteſt, [illegible]pati, nec, vt opera ab eo facta, vllam ſubit circunſcriptionem. Valde igitur appoſitè, proportione quadam addidimus. Etenim cum cæli conuexa, terræ latitudinem, marium tractus, ſplendorem ſolis & lunę cæteraque huiuſmodi contuemur, nequaquam his rebus factorem parem facimus, ſed infinita pulchritudine, potiorem illum ſuis operibus aſſerimus, vt meritò ſapiens ille dixerit, ex magnitudine & ſpecie creaturarum generationis auctorem ſpectari. Nam in mundi fabricam oculos intendentes, illius magnitudinem & pulchritudinē miramur; & quæ ex ea ſeſe fundit rerum vtilitatem. Intellectus autem noſter, omiſsis his, ad opificem illum procurrit, qui hæc omnia ſapienter extruxit. Vnde apoſtolus ait. Inuiſibilia ipſius à creatura: Deinde
Dionyſius. Dionyſius in lib. De diui. nomi. cap. 7. ait. Quomodo nos Deum ſcimus, qui nec intelligibilis, neque ſenſibilis, nec omnino quicquam intelligibilium eſt? Fortè id veraciter dicemus nos Deum non ex ipſius natura cognoſcere (id nempè ignotum eſt omnemque ſuperat ſenſum) ſed ex creaturarum omnium ordinatiſsima diſpoſitione vt ab ipſo prodeunte, imagines quaſdam & ſimilitudines diuinorum exemplarium præſe ferente, ad id quod ſupra omnia eſt via & ordine aſcendimus, per ablationem & ſupereminentiam, ad omnium cauſam. Ideo in omnibus Deus agnoſcitur, & ſeorſum ab omnibus. Cognoſ-
Cognoſcitur Deus affirmationem & negationem. citur per ſcientiam & ignorationem Deus, eſtque ipſius & intelligentia, & ratio & ſcientia, & tactus & ſenſus & opinio & imaginatio & alia omnia. Et neque intelligitur neque dicitur neque nominatur, neque eſt aliquid eorum quæ ſunt, nec in aliqua creatura cognoſcitur, & in omnibus omnia eſt & in nihilo nihil, & ex omnibus à cunctis cognoſcitur, & ex nullo à nemine. Ex ſubſtantijs etiam omnibus celebratur, iuxta analogiam illarum rerum quibus eſt cauſa. Quin & Damaſcen.
Damaſcen. lib. 1. cap. 1. ait. Non deſeruit nos Deus in ignorantia profunda, quin cunctis cognitio quòd Deus ſit, ab ipſo naturaliter inſita eſt. Sed & ipſa mundi creatura & eius coaptatio pariter & gubernatio, magnitudinem diuinæ inſinuat naturæ, & Deus ipſe primò per legem & prophetas, deinde per vnigenitum filium ſuum nobis ſui notionem impartitus eſt. Ammonius quoque illuſtris philoſophus in præfatione prædicamentorum,
Ammonius. ait. Finis philoſophiæ eſt noſſe omnium principium. Sed quæ nos illuc perducunt? Doctrina eorum quæ in tempore ac mutatione conſiſtunt, cuiuſmodi ſunt generabilia & corru-

& corruptibilia, ab his enim nos, Mathematicarum ſubſidio, ad ſempiterna & eodem modo ſe habentia, ſubducimus. Talia ſunt cæleſtia, ideoq; per illa ad incorporeas ſubſtantias vſque ad primam omnium cauſam tranſcendimus. Nam cùm omnis motus ſit, vel ſecundum ſubſtantiam, aut ſecundum quantitatē, aut qualitatem, aut locum, quæ generantur & intereunt iuxta omnes motus mouentur. cæleſtia verò ſolum tantum motu cientur. Quare recto ordine procedendum eſt, ab his quæ multiplici genere, ad ea quę vno ſolo modo mouentur, atq; ita ad immobile, & eodem modo ſe habens, principium. Ne iuxta Oraculum ὑπερβατμιον ποδ' ἀπόπειρον, ideſt vltra gradum pedem mittamus. Si enim à corporibus ad primum omnium principium repente ſcandere voluerimus, arbitrabimur illud quoq; eſſe corpus, & figura definitum. ¶ Ideo ait Plotinus, tradenda ſunt pueris Mathematica, vt incorpore aſſuefcant naturæ. & his addit Ammo. in Iſagoge Porphyrij. Nam ſi Iuuenes à naturalibus ad diuina traducere voluerimus, cæcos faciemus, quemadmodum ſi quis ex domo tenebroſa in claram exire voluerit, in ea prius morari debet, in qua mediocre lumen ſit, & poſtea in lucidam deuenire. Sic à naturalibus, per mathematica ad diuina conſcendent Iuuenes. Si plura de hac re noſſe deſideras, lege Cyrillum. libr. 3. ſuper Ioannem. cap. 3. & 12. & lib. 11. cap. 8. & doctiſsimos & eloquentiſsimos decem libros diui Theodoreti de prouidentia Dei, & Damaſce. lib. 1. c. 3. & Cice. 1. Tuſcu. & Gregori. Nazianze. li. 2. Theologiæ.

Eneade prima.

Philo Iudæus.

Præterea Philo Iudæus. li. 2. allegoriarum ſacrarum legum ante medium, ait. ἐζήτησαν οἱ πρῶτοι, πῶς ἐνοήσαμεν τὸ θεῖον. εἶτ' οἱ δοκοῦντες ἄριστα φιλοσοφεῖν, ἔφασαν ὅτι ἀπὸ τοῦ κόσμου, καὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ, καὶ τῶν ἐνυπαρχόντων τούτοις δυνάμεων ἀνελίττοντες ἐποιησάμεθα τὴν ἀπόδειξιν. ὥσπερ γὰρ εἴ τις οἶδε τοὺς δεδημιουργημένην οἰκίαν ἐπιμελῶς, καὶ πυλαίοις, θυραῖς, ἀνδρῶσι, γυναικωνίτισι, λοιπῇ ἄλλοις οἰκοδομήμασιν ἐννοίᾳ ἀντιλαβέσθαι τοῦ τεχνίτου. οὐ γὰρ ἄνευ τέχνης ἡ δημιουργοῦ νομιεῖ τὴν οἰκίαν ἀποτελεσθῆναι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἡ ἐπὶ πόλεως, καὶ νεώς, καὶ παντὸς ἐλάττονος ἢ μείζονος κατασκευάσματος. οὐ τῷ δὴ καὶ εἰσελθὼν τις ὥσπερεὶς μείζω οἰκίαν πόλιν τὸν δὲ τὸν κόσμον, θεασάμενος οὐρανὸν ἐν κύκλῳ περιπολοῦντα, καὶ πάντα ἐντὸς συνειληφότα. πλάνητας δὲ καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρας κατὰ ταὐτὰ καὶ ὡσαύτως κινουμένους, ἐμμελῶς τε καὶ ἐναρμονίως, καὶ ζῷα παντοῖα θεληματικῶς· γῆν δὲ τὸν μεσαίτατον χῶρον λαχόσαν, ὕδατός τε καὶ ἀέρος χύσεις ἐν μεθορίῳ τεταγμένος. ἐτιζῶα θνητὰ τε καὶ ἀθάνατα, καὶ φυτῶν καὶ καρπῶν διαφορὰς, λογιεῖται δήπου, ὅτι μὴ ἄνευ τέχνης παντελῶς δεδημιούργηται, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν ἡ ἐξιὼ τῶδε τοῦ παντὸς δημιουργὸς θεὸς. οἱ δι' οὐσίως ἐπιλογιζόμενοι, διὰ σκιᾶς τὸν θεὸν καταλαμβάνουσι, διὰ τῶν ἔργων τὸν τεχνίτην κατανοοῦντες ἔστι δέ τις τελεώτερος καὶ μᾶλλον κεκαθαρμένος νοῦς, τὰ μεγάλα μυσήρια μυηθεὶς ὅσα οὐκ ἀπὸ τῶν γεγονότων τὸ αἴτιον γνωρίζει, ἀλλ' ὑπερμύσας τὸ γενητὸν. ἐμφασιν ἐναργῆ τοῦ ἀγεννήτου λαμβάνει, ὡς ἀπ' αὐτοῦ αὐτόν.

Hoc eſt, ſicut ex domo pulcherrimè conſtructa artificem cognoſcimus, ita Deum ex mũdi huius eximia venuſtate. Eandem ſententiam Theophilus. libr. 1. Ad Autolicum his verbis explicauit. πάντα ὁ θεὸς ἐποίησεν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι, ἵνα διὰ τῶν ἔργων γινώσκηται, καὶ νοηθῇ τὸ μέγεθος αὐτοῦ. καθάπερ γὰρ ψυχὴ ἐν ἀνθρώπῳ οὐ βλέπεται, ἀόρατος οὖσα ἀνθρώποις, διὰ δὲ τῆς κινήσεως τοῦ σώματος νοεῖται ζῶσα, οὕτως ἔχει ἄρα καὶ τὸν θεὸν μὴ δύνασθαι ὁραθῆναι ὑπὸ ὀφθαλμῶν ἀνθρωπίνων. διὰ δὲ τῆς προνοίας, καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ βλέπεται καὶ νοεῖται. οὕτω γὰρ καὶ πλοῖον θεασάμενός τις ἐν θαλάσσῃ καταπεπηγὸς μένον, καὶ τρέχον, καὶ κατερχόμενον εἰς λιμένα, δῆλον ὅτι κυβερνᾶται, ἐν αὐτῷ τὸν κυβερνήτην εἶναι αὐτό. οὕτω δὲ νοεῖν τὸν θεὸν κυβερνήτην τῶν ὅλων, ἐὰν καὶ οὐ θεωρεῖται ὀφθαλμοῖς σαρκίνοις, διὰτοῦτο αὐτὸν ἀχώρητον εἶναι, εἰ γὰρ τοιοῦτο ἐλαχίστῳ αὐτὶ σοιχείῳ οὐ δύναται ἄνθρωπος ἀτενίσαι, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν θέρμην καὶ δύναμιν, πόσῳ μᾶλλον τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν ἀνεθράσυνσι, μυθρωπος θνητὸς οὐ δύναται ἀτενίσαι.

Theophilus

Hoc eſt. Deus, quæ nuſquam erant, ad eſſe perduxit, vt per opera cognoſceretur illorũ auctor, & magnitudo eius intelligeretur. Et quemadmodum anima in homine exiſtente non videtur, eſt quippe homini inuiſibilis, at tamen ex motu & agitatione corporis illic eſſe intelligitur, ſic Deus cum ab humanis oculis videri nequeat, ex rerum gubernatione & ex operibus ab ipſo editis conſpicitur. Deinde veluti qui nauem ſe agitantem & in portu ſe recipientem viderit, aſſeuerabit illic eius gubernatorem diuerſari, ſic exiſtimari oportet deum eſſe mundi rectorem & gubernatorem. Quamuis oculis carnis intueri non poſsit, eſt enim ipſe è captu humano imperceptibilis. Nam ſi in ſole oculos defigere, ob excellentem vim, qua præditus eſt, non ſufficimus, quomodo ad gloriam Dei inenarrabilem contuendam poterimus ſtare? Poteramus hoc in loco eruditiſsimas rationes quas tradidit Sanctus Thomas prima parte ſubijcere,

cere, ſed illas miſſas facere decreuimus, partim ne longiores ſimus quàm inſtituti noſtri ratio efflagitat, partim ne ſuperuacaneum videatur, labores noſtros illi rei deſtinare & conſecrare velle, quæ citra puluerem & laborem ſeſe offert, volenti illius viri lucubrationes conſulere. Vides quomodo ex creaturis, tanquam ex vngue leo, Deus à nobis intelligi poteſt? attamen quandiu ſumus in hoc corpore & peregrinamur à domino, hac ſimus communi cognitione contenti, quæ tamen parum lucis & claritatis in animis noſtris ingenerant. Nam ipſamet diuina eſſentia clarè & diſtincte à nobis intelligi non poteſt, niſi animus noſter liber & ſolutus ſit à corpore, & ſegregatus ab omni labe & concretione mortali. Vnde Gregor. Nazianzen. in oratione de obitu Cæſarij, ait, Dei paruum defluxum in hoc percipimus ſeculo, quale vel in ſpeculis imaginari poſſemus, aut ænigmatibus, poſt hæc fonte boni ipſius perfruemur, pura mente, puram veritatem intuentes, mercedemque hanc laboris hic exhauſti, inueniemus, & perfectius bono perfruamur perfecto, & illud contemplemur qui ſacræ finis eſt diſciplinæ.

Quia iuxta philoſophorum præcepta nomina ambiguæ & variæ ſignificationis, prius ſunt explicanda & interpretanda quam definienda, oportet, quid hoc nomen Deus ſignificet aperire, & curioſius rimari. θεὸς, hoc eſt, Deus, iuxta Damaſcen. libr. 1. capit. 12. dicitur, vel à θεῖν, ideſt, currere vel diſponere vniuerſa, vel ab αἴθειν, ideſt, vrere nam Deus ignis eſt iniquitatem noſtram abſumens, vel à θεᾶσθαι, ideſt, intueri omnia, cùm nihil illũ latere poſsit, qui omnium rerum inſpector eſt. Intuetur enim omnia prius quam deducantur ad ortum, iuxta voluntatem eius quæ à tempore non pendent, & deſumpſit ex. 4. libr. Theologiæ Gregori. Nazianzen. Item Theodoretus in libr. de principijs ait. Mihi videntur primi homines Græciæ ſolos eos eſſe Deos putaſſe, quos nunc Barbarorum plurimi arbitrantur Deos eſſe, ſolem videlicet, lunam, terram, ſtellas cælumque ipſum. Videntes itaque hæc currentia, de natura curſus illius quem videbant, θεὸς, ideſt, Deos vel currentes nominabant, & tranſcripſit ex Platonis Cratilo hæc omnia Theodoretus. Dionyſius quoque. 12. capit. Diuin. nomin. ait. Deitas. Græcè θεότης, ideo dicitur, quod proſpiciat cuncta prouidentia, bonitateque omnigena, aut quod circum omnia currat cunctaque contineat, & ſe, repleat, & cuncta tranſcendat, quæ prouidentia eius gubernantur. Præterea Theophilus ſextus Antiochenæ eccleſiæ pontifex. libr. 1. ad Autòlycum ait, θεὸς λέγεται, διὰ τὸ τεθεικέναι τὰ πάντα ἐπὶ τῇ ἑαυτῆς ἀσφαλείᾳ, καὶ διὰ τὸ θέειν. τὸ δὲ θέειν, ἐστὶ τὸ τρέχειν, καὶ κινεῖσθαι, καὶ ἐνεργεῖν, καὶ τρέφειν, καὶ προνοεῖν, καὶ κυβερνᾶν, καὶ ζωοποιεῖν τὰ πάντα. Hoc eſt, Deus dicitur à verbo τίθημι, ideſt, pono, quia omnia in eo poſita ſunt, aut à verbo θέω curro, quia per omnia currit, & omnia mouet, in omnibus operatur, omnia alit & gubernat, & omnibus vitam tribuit. Poſtremam etymologiam huius nominis quæ cæteris videtur eſſe alienior à veritate, affert Clemens Alexandri. in poſtremis lineis primi Stromatis. θεὸς, inquit, παρὰ τὸν θέσιν εἴρηται, καὶ τάξιν τῶν διακόσμησιν. Hoc eſt, dicitur Deus quia diſponit & gubernat omnia.

Poſtquàm nominis huius θεὸς etymologiã explicauimus, de multiplici eius ſignificatione agendum eſt, de qua ſic ait Gregorius. 8. homil. Ezechielis. In ſcriptura ſacra, aliquando Deus nuncupatiue, aliquando eſſentialiter dicitur. Nuncupatiuè cum dicitur, Ecce conſtitui te Deum Pharaonis, & ſicut Moyſes ait, ſi quis hoc vel illud fecerit applica illum ad Deos, ideſt, ſacerdotes. Qui rurſum dicit. Dijs non detrahes, & ſicut Pſalmiſta ait. Deus ſtetit in Synagoga deorum, in medio autem Deos diſcernit. Eſſentialiter autem Deus dicitur, ſicut ad Moyſen dicitur. Ego ſum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob. Vnde Paulus volens nuncupatiuum Dei nomen ab eſſentiali diſcernere, de redemptore noſtro locutus eſt dicens. Quorum patres ex quibus Chriſtus ſecundum carnem qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula. Qui enim nuncupatiue dicitur, Deus inter omnia, qui vero eſſentialiter Deus ſuper omnia eſt. Vt ergo oſtenderet Chriſtum naturaliter Deum, non hunc Deum tantummodo, ſed Deum ſuper omnia eſſe memorauit. Quia electus quiſque, vel in exemplo iuſtitiæ, excellendo, dici Deus poteſt, ſed inter omnia, quoniam nuncupatiue Deus Chriſtus autem Deus eſt ſuper omnia, qui naturaliter Deus. Vnde cum Ezechiel, Deum ſublimem nominat. Hoc iterum inculcat Homil. 15. in eundem

Etymon nominis θεὸς. Damaſce.

Theodoret.

Dij Græcorum. Plato.

Theophilus Antiochen.

Clemens. Alexandr.

Deus nuncupatiue & eſſentialiter dicitur.

Exod. 12. & 22.

Pſal. 81.

Exod. 3.

Ioa. 9.

Ezech. 1.

eundem prophetam. & Ambro. lib. 5. de fide cap. 2.

Deus deuna quaque perſona aut de tribus dicitur ſimul.

Deinde, Deus in ſacris literis pro tota interdum accipitur triade. vt. deum tuum adorabis & illi ſoli ſeruies. Interdum pro vnaquaque trinitatis perſona, præſertim ſi eodem in loco fiat mentio alterius perſonæ diuinæ. vt in Gen. 19. Pluit dominus ſuper Sodomam ſulphur & ignem à domino. & in Symbolo. deum de deo. & ad Ro. 1. ſegregatus in euangelium dei, quod ante promiſerat per prophetas, de filio ſuo. Hæc quæ nos fuſius explicauimus, breuiter innuit Cyrillus, libro. 9. Theſauri, capit. 3. Item. S. Th. 1. parte. q. 39. Art. 4. eandem ſententiam amplectens, ſic explicauit. Quandoque hoc nomen deus ſupponit pro eſſentia, vt cum dicitur. Deus creat. Quia hoc prædicatum competit ſubiecto ratione formæ ſignificante, quæ eſt deitas. Quandoq; vero ſupponit pro perſona vel vna tantum. Vt cum dicitur. Deus generat. Vel pro duabus. vt cũ dicitur Deus ſpirat vel pro tribus vt cũ dicitur. Regi ſeculorũ immortali inuiſibili ſoli deo. 1. Timo. 1. Hæc ille.

Quatuor modis deus accipiturin ſcripturis.

Adhuc ſunt etiam nonnullæ huius nominis acceptiones æquè ac ſuperiores commendandæ memoriæ, de quibus optimus auctor Euthy. Pſal. 49. ſic ſcribit. Nomen Deus apud ſcripturam quatuor aſſumitur modis. Et primo quidem deum dicimus illũ qui rerum omnium creator eſt & dominus. Secundo per ſimilitudinem & imitationem Deum appellari videmus. vt in Pſalm. Deus deorum dominus locutus eſt, & vocauit terram à ſolis ortu vſq; ad occaſum, id eſt Deus ſanctorum aut principum locutus eſt per prophetas. (Vel deorum appellatione eos intellige qui ad imaginem dei procreati, integram & intorruptam imaginem ſeruarunt.) Item. Deus ſtetit in ſynagoga deorum, in medio autem Deos diiudicat. Et, Ego dixi dij eſtis & filij excelſi omnes. Item, Dijs non maledices, & principibus populi tui non dices malum. Manifeſtum eſt enim huiuſmodi nomine, eos vocari, qui per virtutem deum verum imitantur, quique veluti principes & iudices, regendo, imperando, iudicando deo ſimiles facti ſunt. Hac ſecunda acceptione apoſtoli vocãtur Dij. Vnde Hieron. circa principium. lib. 3. in Mat. ait. Cum enim dixiſſet Chriſtus apoſtolis. Quem me dicunt eſſe homines. Subiecit. Vos quem me eſſe dicitis. Hoc eſt vos dij quẽ me exiſtimatis

Pſal. 49.

Pſal. 81.

Exod. 22.

Tertio modo, ait Euthy. ibidem, deum diciinuenimus iuxta analogiam, eo modo quo Moyſes Pharaonis deus dictus eſt. Veluti qui magna aduerſus illum miracula & prodigia operabatur, qui eum caſtigabat, qui pro arbitrio flagella inferebat, qui ſententiæ ſuæ prophetam habebat Aaron, & denum qui vitæ & mortis dominus. ab illo eſſe ferebatur. Nec diſſentit ab illo Hiero. Ezechie. 44. cum ait. Deus in ſcriptura dicitur qui habet poteſtatem iudicandi de hominibus. Vnde in Pſa. Deus ſtetit in Synagoga deorum. Differt, inquit, Euthy. eodem loco, hæc ſignificatio à ſecunda, quia hic ſimpliciter non dicitur deus, ſed cum adiectione, Deus Pharaonis.

Quarto, inquit Euthy. dicitur deus ex colentium errore, iuxta quam ſignificationem legimus. Ite & clamate ad deos quos elegiſtis. Et iterum. Non facietis vobis deos argenteos aut aureos. Nec ab illo diſsidet Chryſo. ho. 8. in poſteriorem epiſto. ad Corin. Solet, inquit, ſcriptura ſæpe vocare deũ, non à dignitate eius qui ſic appellatur, ſed ab infirmitate ſubditorum. Vt quando Mamona dominum dicit, aut ventrem deũ. quorum deus venter eſt, & gloria in confuſione ipſorũ. At non ſimpliciter vel venter deus vel Mamona dominus, ſed illorũ tantũ dominus, qui ſeſeillis ſubmittunt. Hæc ille. Locus exigebat vt de origine Idololatriæ aliquid ſcriberemus, attamen hanc rẽ diligenter explicabimus in titulo obſeruationũ ſcripturarum.

Nomẽ Dei, cũ articulo. & ſine eo cuiusponderis.

Porrò diligenter aduerte nomen iſtud Deus interdum abſque articulo poni, & tunc ex antecedentibus intuendum eſt an de deo vero dicatur, vel de falſo, nam de ambobus dicitur. Deinde his addit Aug. lib. 1. quæſt. in Gen. quæſt. 105. ſi articulus additus nomini deus ſit, euidentiſsime verus deus, ſignificatur. vt Gen. 33. Propter hoc vidi faciem tuam, quemadmodum cum videat aliquis faciem dei. Lege titulum noſtrum de articulo & eius Emphaſi.

Cum idem nomen tam deo vero quam falſo in ſcripturis tributum ſit, oportet omnem lapidem mouere, & ingentem adhibere curã, nẽ labamur verbo, ſed diſtinguere ſciamus quando deo vero, & quando falſo nuncupatio hæc deferenda ſit. Nam ſi ita hallucinati fuerimus, vt luci, tenebrarum nomen aſſigne

Iſaie.5. mus,audiemus vtiq; quod ait Iſaias. Væ qui dicunt bonum malum & malum bonum, ponentes tenebras lucem & lucem tenebras.

Deus verus à falſo quo modo ſciun gitur. Quare oportet Irenæi verba in promptu habere. lib.3.cap.6.quæ ſic ſe habent. Cum eos qui non ſunt Dij ſcriptura nominat, non in totum oſtendit illos eſſe deos,ſed cum aliquo additamento & ſignificatione, per quam oſtendunt non eſſe dij.Quemadmodum apud Dauid.Dij gentium Idola dæmoniorum. Et, Deos alienos non ſectabimini. Ex hoc quod dicit. Dij gentium, in malam accipitur partem.Nam gentes verbum domini neſciebãt, & alienos deos nominans eos abſtulit quod ſint dij.Et Iſaias. Confundantur omnes qui blaſphemant Deum, & ſculpunt inutilia, & ego teſtis,dicit dominus. Abſtulit quod ſint dij,ſolo autem vtitur nomine, ad hoc vt ſciamus de quo Deo dicit. Et Ieremias. Dij qui non fecerunt cælum& terram,pereant de terra,quæ eſt ſub cælo. Ex eo quod participationem eorum adiecit, oſtendit eos non eſſe deos,& parum infra addit Irenæus. Et Paulus de Antichriſto loquens,ait. Qui aduerſatur & extollit ſe, ſupra omne quod dicitur Deus,vel quod colitur,eos qui ab ignorantibus Deum,dij dicuntur,ſignificat,hoc eſt idola.Etenim pater omnium,Deus dicitur &eſt, & non ſuper hunc extolletur Antichriſtus, ſed ſuper eos qui dicuntur quidem, non ſunt autem dij. Alio etiam ſigno diſtingui poſſe Deum verum à falſo ſcribit Orige. homi. 14. Nu.circa principium.In Hebræorum,inquit, literis nomen Del diuerſe ſcribitur. Aliter enim ſcribitur Deus quicunque Deus, aliter Deus ipſe,de quo dicitur.Audi Iſrael, dominus Deus tuus,Deus vnus eſt.Iſte ergo Deus Iſrael,Deus vnus,& creator omnium,certo literarum ſigno ſcribitur, quod apud illos tetragrammaton dicitur. Si quando vero ſub hoc ſigno ſcribitur Deus, nulla eſt dubitatio quin de Deo vero dicatur, ſi quando vero alijs,ideſt,communibus literis ſcribitur,incertum habemus vtrum de Deo vero, vel de aliquo ex illis dicatur,de quibus apoſtolus,ſunt qui dicantur dij ſiue in cælo ſiue in terra,ſicut ſunt dij multi & domini multi, nobis tamen vnus eſt Deus pater,&c.

Loc⁹ Pauli.

Cum nomina quę Deo tribuuntur ex humanis rebus deſumpta ſint, Deus ab hominibus cognoſci potuit, ſic nomina illi indita ſunt. Atque ideo cum diuina eſſentia, ab humano obtutu conſpici non poſſet,ex creaturis,veluti per gradus, ad eius cognitionem conſurgit.Hoc dupliciter,aut per negationes, & ablationes tantum,vt cum Deus, inuiſibilis & incomprehenſibilis,vocatur, & per negationes quæ poſitionibus ſuperueniunt, vt cum dicimus,Deus non eſt bonus, ſed, vt ita dicam,ſupra bonus,non eſt ſapiens,ſed ſupra ſapiens,non eſt vita,ſed ſupra vita. Et nomina per negationes effecta, maximè Dei infinitati conueniunt,præcipue ſi ſint excellentis negationis nomina. Aut ſecundo per poſitiones Deus cognoſcitur,vt ſapiens, bonus, & hæc non tam diuinam infinitatem explicant ac ſuperiora. Quapropter cum nomina ex rebus ſenſibilibus trahant originem, nequeunt diuinam eſſentiam nobis exacte referre & ante oculos ponere, ſed illis, vt adminiculis vtimur, vt ad diuina aliquo modo ſubleuemur. Ideo, (vt ait Iuſtinus in admonitorio).Quando Deus ad Hebræos miſſurus erat Moyſen,nullum peculiare nomen ſui ipſius Deus illi inſinuauit. Neque enim Deo proprium nomen aptari poteſt, quippè cum nomina ſubiectis rebus, quæ diuerſa ſunt, declarandis apponuntur. Deo autem neque quiſquam fuit prior, qui ei nomen imponeret, nec ipſe ſeipſum nominare oportere conſtituit,vnus & ſolus exiſtens, vt ipſe per prophetas ſuos teſtatur, inquiens. Ego primus & nouiſſimus, & præter me non eſt alius Deus, ob id igitur nullius nominis Deus fecit mentionem, cùm Moyſen ad Hebræos deſtinaſſet, ſed vi cuiuſdam participij, ſe vnum & ſolum Deum myſticè docuit.Ego ſum exiſtens. Diſtinguens ſe ab his qui non ſunt, vt homines cognoſcant errantes,ſe eſſe cultores deorum, qui non ſunt. Et Auguſt in.libr. 1.de doctri. Chriſtian. cap. 6. ait. Deus cum de illo nihil dignè dici poſſit,admiſit humanæ vocis obſequium,& verbis noſtris, in laude ſua gaudere, nos voluit. Nam inde eſt quod & dicitur, Deus. Non enim reuera in ſtrepitu duarum ſyllabarum ipſe cognoſcitur, ſed tamen omnes Latinæ linguæ ſocios, cum aures eorum ſonus iſte tetigerit, mouet ad cogitandam excellentiſſimam quandam immortalemque naturam, & capit. 8. addit. Vnde omnes qui de Deo cogitant, viuum aliquid cogitant, quia viuentia non viuentibus anteponunt. Deinde ſi vitam vegetantem ſine ſenſu inuenerint, (qualis eſt arborum,) præponunt ei ſentientem, qualis eſt pecorum, & huic rurſus

Iſaie.41.

Exod.3.

ſus intelligentem,qualis eſt hominum. Quã cum adhuc mutabilem viderint, etiam huic aliquam incommutabilem coguntur præponere,illam ſcilicet vitam quæ non aliquando deſipit,aliquando ſapit,ſed eſt potius ipſa ſapientia,ſapiens enim mens,ideſt adepta ſapiẽtiam,antequam adipiſceretur non erat ſapiẽs At vero ipſa ſapientia, nec fuit vnquam inſipiens,nec eſſe vnquam poteſt.

Poſtquam ambiguitati nominis huius,nõ nihil lucis attulimus, oportet conſtituere de quo Deo nobis ſermo ſit futurus, verum vt huic quæſtioni ſatisfaciam, hac vtendum diſtinctione.Ex numero deorum, alius eſt verus,alius falſus.Nos equidem hoc in loco,relictis dijs falſis,ad verum Deum definiendum aut potius deſcribendum ſermonem tandem conuertamus,verum in hoc differunt,definitio à deſcriptione,quod definitio ex vi & natura rei,rem apertam facit,at hæc natura,nobis in deo,ignota eſt. Deſcriptio verò, ex his quæ aduentitia ſunt conſtat. Dicitur deſcriptio quaſi adumbratio quædam pictoris, & primæ picturæ lineamentum rude. Et ideo non perfectè rem oſtendit, nec ante oculos ponit. Igitur Iuſtinus Martyr hac vtitur deſcriptione,in Tryphone parum poſt principium.Deus eſt,quod in eodem ſimiliq; habitu ac ſtatu ſemper eſt, cæteriſq; omnibus cur ſint cauſa eſt.Baſilius ho. 1.Exaeme. Sic.

Dei deſcriptiones aliquot.

Iuſtinus.

Baſilius.

ἐφ' ᾧ μακαρία φύσις, ἢ ἄφθονος ἀγαθότης, τὸ ἀγαπητὸν πᾶσι τοῖς λόγῳ μετειληφόσι, τὸ πολυπόθητον κάλλος, ἢ ἀρχὴ τῶν ὄντων, ἢ πηγὴ τῆς ζωῆς, τὸ νοερὸν φῶς, ἢ ἀπρόσιτος σοφία.Hoc eſt, Deus eſt natura beata,immenſa bonitas, diligibile quiddam, ab his,qui ratione ſunt præditi, pulchritudo quæ ab omnibus deſideratur, principium rerum,fons vitæ,lux ſpiritualis,ſapientia,quam nullus aſſequi poteſt. Suidas in dictione θεὸς, hac vtitur deſcriptione . θεὸν εἶναι δοξάζουσιν ἕλληνες, ζῶον μακάριον, ἄναρτον, λογικὸν, τέλειον, νοερὸν, ἐν εὐδαιμονίᾳ, κακοῦ πάντος ἀνεπίδεκτον, προνοητικὸν, κοσμοῦ τε καὶ τῶν ἐν κόσμῳ, δημιουργὸν τῶν ὅλων, καὶ ὥσπερ πατέρα πάντων.Hoc eſt,Græci deum eſſe arbitrantur,quod immortale, rationale, perfectum,ſpirituale,& beatum eſt,quod malum recipere non poteſt, quod mundum & quæ in mundo ſunt,gubernat, quod creauit omnia,& eſt omnium pater,Cicero in. 1.Tuſculana ſic.Deus eſt quod ſentit, quod ſapit, quod vult, quod viget, & cæleſte, diuinum & æternum eſt.Attamen præſtantiores ſunt illæ deſcriptiones Dei, quæ per negationes

Suidas.

Cicero.

conficiuntur,ſic exactè Deum ſignificare volentes,non quicquam de eo, vt inquit diuinus Plato affirmamus,ſed ad negationes confugimus. Interrogante enim Socrate Timæum,quid Deus eſſet, reſpondet ille, quid non eſt quidem noui, quid verò ſit non noui.Nam neque corpus, nec colorem, nec angelum,nec eius quidpiam generis,ſed his præſtantiorem eſſe,intelligo. Quapropter nonnunquam ſubiectum ornat huiuſcemodi definitiones,cùm ab inferioribus omnibus, ipſum ſeiungat.

Plato. Timæus.

Ex ſuperiori diſputatione collegimus homines in ſcripturis deos appellari, eſt tamen dubium an angeli etiam poſſint Dij vocari. Cui quæſtioni Auguſt. Pſalm. 135. reſpondet, inquiens.In ſcripturis neſcio vtrum, vel poſsit vel facile poſsit reperiri apertè dictos angelos Deos. Sed cum de domino Deo dictũ eſſet.Terribilis ſuper omnes deos. Cur dixerit, continuo veluti exponendo, ſubiungit. Quoniam Dij gentium dæmonia. Non ergo dij ſine additamento. Sed dij gentium dæmonia. Atque hoc ita eſſe factum ea cauſa potiſsimum occurrit, ne homines ad hoc ædificarentur, vt miniſterium ſanctis angelis exhiberent,quod nec ipſi exhiberi ab hominibus volunt, niſi illi Deo, qui & ipſorum & hominum Deus eſt. Hanc totam quæſtionem abſoluit apoſtolus. 1.Corinth. 8. cum inquit. Nam &ſi ſunt qui dicantur dij, ſiue in cælo,ſiue in terra,nobis tamen vnus eſt deus, &c.Item Chryſoſtom.homi. 22.in Geneſ.inquit.Homines filij Dei dicuntur, angeli nunquam. Atqui de angelis,inquit. Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis. De hominibus autem. Ego dixi dij eſtis & filij excelſi omnes,& iterum Iſaias ait.Filios genui & exaltaui.Poſtremo Theophyla.ad Coloſenſ. 1.ait. Hominem nominat Apoſtolus imaginem Dei , & filium Dei.Angelum autem nuſquam.Illic enim angelicæ naturæ altitudo ſtatim homines ad impietatem præcipitaſſet, exiſtimantibus eiuſdem eſſe dignitatis cum Deo. In homine autem tenuitas &humilitas munit eos,ne tale quiddam ſuſpicentur.Attamen ab illis diſſentit Hieronymus.c.3.commen.Danielis,cuius ſunt verba.Angeli dij,vel Dei filij ſæpiſsimè nuncupantur in ſcriptura, vt apud Danielem. Species quarti ſimilitudo filij Dei, quem poſtea angelum ipſe vocat. Verum, prefigurabat iſte filius Dei,dominum Ieſum,

Angeli an vocẽtur dij.

Pſal. 95.

Ex Apoca. 19.& 22.

Chryſoſt.

Pſal. 103.

Pſal. 81. Iſaiæ. 1. Theophy.

Angeli dij & filij Dei dicuntur.

qui ad fornacem deſcendit inferni, quo eos qui tenebantur incluſi mortis vinculis libera ret. Et alibi. Venerunt filij Dei vt ſtarent coram domino. Nec ab illo diſſidet Orige. ho. 8. in Exodum, cuius hæc ſunt verba. Nō ſint, inquit ſcriptura, alieni dij præter me, ſi dixiſſet. Non ſint dij præter me abſolutior ſermo eſſet nunc quia dicit. Non erunt tibi dij alieni præter me, non negauit angelos eſſe Deos. Hinc Paulus ait, ſiquidem ſunt qui dicuntur dij, ſiue in cælo ſiue in terra, & addit, & ſicut ſunt dij multi, ita domini multi. Nobis tamen vnus eſt Deus, &c. & alibi. Quoniam Deus magnus, terribilis ſuper omnes deos. Et Deus deorum dominus locutus eſt, & alibi. Deus ſtetit in Synagoga deorum in medio autem deos diſcernit. Et Plato in Apologia, ſi, inquit, dæmones deorum filij ſunt, quis nam hominum filios quidem deorū eſſe putet, deos vero neget? Gregor. quoque. 2. Moral. cap. 2. cum ait, Iob, quadam die cum venirent filij Dei vt aſſiſterent coram Domino. ipſe exponit. Qui dei filij, niſi electi angeli vocantur? Et iterum. capit. 16. Et quod maximè vrget, cum diſputat Sanct. Thomas. 1. 2. q. 98. art. 3. Ait ex vetus fuerit data per angelos, poſtquam aſſerit ab illis fuiſſe latam, rationibus & teſtimonijs egregijs ſtipatus. Arguit contra ſe, ex Exod. capi. 20. vbi dicitur. Locutus eſt dominus ſermones hos, & ſubdit. Ego ſum Deus tuus. &. capit. 3. Ego ſum Deus patris tui, Deus Abraham, deus Iſaac, deus Iacob, loquitur ergo deus non angelus. At ipſe, nodum ſoluit hunc in modum. Dicendum quod ſicut Gregor. dicit, in principio Moralium. Angelus qui Moyſi apparuit ſe dicitur, modò angelus, modò dominus memoratur, angelus videlicet, propter hoc, quod exterius loquendo ſeruiebat. Dominus autem dicitur, quia interius præſidens, loquē di efficaciam miniſtrabat. Et inde eſt etiam quod quaſi ex perſona domini angelus loquebatur. Hæc ille, eiuſdem opinionis aſſertor eſt Cyrillus, lib. 3. in Ioann. cap. 3. nempè quod angelus locutus ſit, etiam ſi dominus vocetur aut potius Deus, nam Elohim vocatur iuxta Hebræam veritatem. Multi tamen viri clari ab illorum iudicio recedunt, qui affirmant filiū fuiſſe locutū, v. Euſebius. lib. 1. Demonſtra. Euāgelicæ. c. 3. ἐπάκουσον γοῦν ὡς παλιμφύτος ὁ μωσῆς τὸν ἐπιφανέντα τοῖς θεοφιλέσι, νῦν πολλάκις χρηματίζοντα αὐτοῖς τὰ ἀναγεγραμμένα, ποτὲ μὲν θεὸν ἢ κύριον· ποτὲ δὲ καὶ ἄγγελον θεᾶ προσαγορεύει. θεὸς μέντοι κύριος τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν ἀναγορευόμενος, ἄγγελος δὲ τῶν ἁπάντων πρός. Hoc eſt. Audi igitur quomodo ipſe Moyſes, vocat illum qui ſanctis apparebat, & illis largiebatur oracula, nonnunquam quidem Deum & dominum, nonnunquam verò angelum. Dominus quippe & Deus erat amicorum Dei, ſed ſupremi patris angelus, & Tertullianus in lib. aduerſus Iudæos, capit. de natiuitate Chriſti, ait. Qui ad Moyſen loquebatur, ipſe erat Dei filius, qui & ſemper videbatur. Deum enim patrem nemo vidit vnquam, & vixit, & ideo conſtat ipſum Dei filium Moyſi eſſe locutum, & dixiſſe ad populum. Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, ideſt, populi, qui te cuſtodiat in itinere, & introducat in terram quam præparaui tibi. Populū introducturus erat Ieſus in terram promiſsionis, non Moyſes. Angelum quidem dixit eum, ob magnitudinem virtutum, quas erat editurus, (quas virtutes fecit Ieſus Naue) & officium prophetæ nuncians ſcilicet, diuinam voluntatem, ſicut & præcurſorem Chriſti futurum Ioannem, angelum appellat, per prophetam ſpiritus dicens ex perſona patris. Ecce mitto angelū meū ante faciem tuam id eſt Chriſti. Nec nouum eſt Spiritui ſancto, angelos appellare eos, quos miniſtros ſuæ virtutis Deus præfecit. Ambroſi. quoque ad Colo. 1. ſuper hunc locum. Qui eſt imago, ait, imago dicitur filius, vt cum apparet in figura humana aut igne, non ipſe pater intelligatur eſſe, ſed filius, & Cantacuzenus in apologia. 1. circa principium, & Phili. presbyter lib. 2. in Iob. capit. 20. & iterum Euſebius Cæſarienſis. libr. 1. hiſtor. ca. 2. poſt lōgam diſputationem, hæc ſubdit. καὶ μὴν οὐδὲ ὑποβεβηκόσιν ἀγγέλων καὶ λειτουργῶν θεοῦ τὰς ἀναγραφείσας θεοφανείας ὑπονοεῖν θέμις. ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ὅτε τις, ἀνθρώποις παραφαίνεται, οὐκ ἐπικρύπτεται ἡ γραφή, ὀνόμασι, οὐ θεόν, οὐ δεσπότην κύριον, ἀλλ' ἄγγελους χρηματίσαι λέγουσα, ὡς διὰ μυρίων μαρτυριῶν πιστώσασθαι ῥᾴδιον. Hoc eſt, non licet diuinas apparitiones, quæ in ſcripturis traduntur angelis & Dei miniſtris tribuere, nam cum angelorum aliquis hominibus apparet, non tacet ſcriptura, non enim Deum aut dominum vocat, ſed angelum, vt multis teſtimonijs poſſumus confirmare, & iterum eandem rem tractat. capit. 3. Ego tamen arbitror cum Deum loquentem lex inducit, dum Hebraico nomine Elohim appelletur, nil obſtare quin ange-

Iob. 2.

Exod. 20.

1. Cor. 8.

Pſal. 49.

Pſal. 81.

An latio legis tribuenda ſit angelis an filio Dei?

In præfatione moraliū cap. 1.

Cyrillus.

Euſebius Cæſarienſis

Tertullianus.

Euſebius.

lo tribui poſsit, nam. Exod. 3. qui dicit. Ego ſum Deus patris tui, Deus Abraham, &c. parum ſupra Angelus vocatur iuxta Hebræ. quanuis in codicibus Latinis ſic legatur. Apparuit ei dominus in flamma ignis. Sed ſi cũ loquitur Deus & illi Hebraicum nomen in effabile inditum eſt, abſque dubio eſt verus Deus, vt Exod. 20. non videtur angelo poſſe conuenire. Ecce ergo quomodo in ſcripturis angeli vocantur Deus & filij Dei, etiam ſine addito, quanuis non negauerim frequentius cum addito Deos appellari, vt Auguſt. dixit, & ita diſsidium inter Auguſtinum ex vna parte, & Hieronymum & Origenem ex alia facile componitur & conſopitur.

Angelus, quoq; ſimilitudo Dei aduerſus Theoph.

Ezechi. 28

Suboritur tamen dubium ex Theophylacti verbis à nobis ſuperius allatis, in quibus affirmat, hominem quidem in ſcripturis imaginem Dei vocari, angelum tamen nunquam. A quo libenter diſſentit Sanct. Tho. prima parte. quæſt. 93. articu. 3. & probat ex Grego. dicenti in quadam ho. Angelus dicitur ſignaculum ſimilitudinis, quia in eo ſimilitudo diuinę imaginis inſinuatur expreſsa. Deinde ratione, quia ratio imaginis eſt in intellectuali natura, & ſic imago Dei eſt magis in angelis quam in hominibus, quia in tellectualis natura perfectior eſt in eis. Et ideo cum quantum ad intellectualem naturam, angelus ſit magis ad imaginem Dei, quam homo, ſimpliciter concedendum eſt angelum magis eſſe ad imaginem Dei, hominem autem ſecundum quid. At dices, Theophy. tantum dicit in Paulo non inueniri. Sed profecto non tam laborat ipſe de Paulo, quam de tota ſcriptura, & ipſa veritate deternit.

Axiomæ Theologicũ

Si quis diligenter ſuperiori diſputationi noſtræ, animum adhibuit, noſſe potuit nomina aut vni Deo, hoc eſt Trinitati, aut ſingulis perſonis imponi poſſe. Nam vt inquit Aretha. cap. 7. Apocalyp. Nihil eorum quæ in diuina natura conſpiciuntur, inuenire licet appropriatum alicui trium ipſius perſonarum, præter id vnum quod hypoſtaticè ipſi ſcilicet Chriſto conuenit. Et iterum in eodem. cap. Nil in beata Trinitate appropriatum conſpicitur, præter ipſas proprietates perſonarum conſtitutiuas, & rurſum. 1. cap. idipſum repetit. Item Damaſce. lib. 1. capi. 9. & 2. ait. Quæcunque habet pater filij ſunt, præter innaſcendi proprietatem, quæ non ſignificat ſubſtantiæ differentiam, nec dignitatis, ſed ſubſiſtentiæ modum, & Theodoretus in Dialogo qui inſcribitur, Immutabilis. Hoc eſt, quod Scholaſtici dicunt, in Trinitate omnia ſunt communia, vbi non eſt relationum oppoſitio. Vnde cum ſint quatuor relationes, paternitas, filiatio, communis ſpiratio, proceſsio, tres ex eis conſtituunt perſonas, nam communis ſpiratio duabus conuenit perſonis, vt relatio principij dicitur paternitas, relatio procedentis à principio filiatio. Proceſsio amoris, non habet nomen proprium, nec relationes quæ ſecundum ipſam accipiuntur, ſed relatio principij huius proceſsionis, ſpiratio, relatio procedentis, proceſsio vocatur. His vtcumque prælibatis, notandum eſt quod Theologia coniuncta vocatur, quando nomina aut prædicationes conueniunt toti Trinitati, vt ſapiens, miſericors, iuſtus, illuminator. Separata Theologia, quando vni tantum perſonæ, vt tres illæ relationes oppoſitæ, quarum vna quæque, vnam conſtituit perſonam, & illa nomina quæ ad redemptionem noſtram ſpectant tantum filio tribuuntur, vt pati, mori, ſepeliri, tertio die excitari, &c. Verumtamen vt hæc coniuncta Theologia melius intelligatur, aduertendum quod nomina quæ de Deo dicuntur, aliqua ſunt negatiua, quę non quid eſt ſecundum ſubſtantiam, ſed quid non eſt, ſignificant, vt (increatus, incorporeus, inuiſibilis, ineffabilis, incircunſcriptus, immutabilis, incomprehenſibilis, & hęc, ſine principio, incorruptibile, ingenitum) quid non eſt indicant, hoc eſt quod non incipit eſſe, neq; corrumpitur, neq; creatur. Alia nomina ſignificant habitudinem quãdam Dei ad creaturas, vt dominus, rex, paſtor, conditor, & huiuſmodi nomina reſpectum Dei ad ea, quæ à Deo ſunt demonſtrant. Nam eorum quibus dominatur, dicitur dominus, & eorum quos regit, rex, & conditorum, conditor, & eorum qui ab eo paſcuntur, paſtor, & hæc nomina ex creaturis referuntur ad Deum, ſed in Deo nõ eſt aliqua realis relatio eius ad creaturas, (nam nullæ ſunt in Deo reales, demptis quatuor ſupradictis) ſed ſecundum rationem tantum, in quantum creaturæ referuntur ad ipſum. Et ſic nil prohibet huiuſmodi nomina importantia relationem ad creaturam prædicari de Deo ex tempore, non propter aliquam mutationem ipſius, ſed per creaturæ mutationem. Sicut columna ſiniſtra fit dextera homini,

Scholaſtici.

De Theologia coniuncta & ſeparata.

Nomina negatiua.

mini, nulla mutatione circa ipſam exiſtente, ſed in homine ipſo. Alia naturam ſignificant diuinã aut operationem. vt iuſtus, bonus, ſapiens, ſanctus. Hæc omnia de tota trinitate dicuntur. Diſcretæ autem theologiæ ſunt, Pater, filius, ſpiritus ſanctus, ingenitum, genitũ & procedens. quę nõ ſubſtantiæ ſunt indicatiua, ſed habitudinis ad inuicẽ, & modi. ſubſiſtẽdi & quæcunq; ſpectant ad incarnationẽ. In his enim neque pater neque filius, neque ſpiritus, vlla ratione communicãt, niſi ſecundum acceptationem, & ſecundũ ineffabilem miraculorũ operationem, quæ homo factus Chriſtus operabatur, vt immutabilis deus, & Dei filius. aut vt S. Thomę verbis vtar. 3. par. q. 3. art. 4. Aſſumptio duo importat, actũ aſſumentis, aut terminum aſſumptionis. Actus aſſumentis procedit ex diuina virtute, quæ eſt communis tribus perſonis, ſed terminus aſſumptionis eſt perſona. Ideo id, quod eſt actionis in aſſumptione, commune eſt tribus perſonis ſed id quod conuenit ad rationem termini, conuenit ità vni perſonæ quod non alij, tres enim perſonæ fecerunt vt humana natura vniretur vni perſonæ filij. Hæc omnia quæ nos breuiter perſtringimus, diuinitus pro ſequitur Dionyſi. in libr. de diuinomi. capit. 2. cuius verba hoc in loco carptim inſerenda duximus. Omnes, inquit, Deo dignæ denominationes, non per partes, ſed in tota ac perfecta ac integra & plena deitate à ſcripturis ſanctis celebrantur, & omnes ipſæ, indiuiduæ abſoluteque præter omnem obſeruationem, integræ totæ deitati tribuuntur. Dicendum itaque illud euangelij. Quid me interrogas de bono? nemo bonus niſi ſolus deus, de tota deitate oportere accipi. Namque vt verbum quoque ipſum natura bonum, ait ego bonus ſum. Et quidam ex prophetis prędicat ſpiritum bonum. Item illud. Ego ſum qui ſum, niſi de tota deitate intelligatur, quomodo illud intelligent. Hæc dicit qui eſt qui erat, qui venturus eſt omnipotens. & illud. Tu autem idem ipſe es. & vita totius trinitatis eſt, & dominatus. pulchritudo quoque & ſapientia. Dicendum igitur quod ſcriptura ſacra, alia coniunctè tradit, alia diſcretè. & neque coniuncta dirimere, nec diſcreta confundere fas eſt. Coniuncta quidem totius deitatis ſunt, quæ eminentiſſimæ ſunt priuationis, quod ſupra bonitatẽ, ſupra deitatem, ſupra ſubſtantiam, ſupra vitam, ſupra ſapientiam ſit. Quibus & cauſalia nomina adiiciuntur, bonum ſcilicet, pulchrum, quod eſt viuificum, quod ſapiens eſt, & quæcunque ex ipſius benigniſsimis donis, ab omnium cauſa, denominationẽ accipiunt. Porrò diſcreta ſunt patris ſuperſubſtantiale nomen & perſona, filijque ac ſancti ſpiritus, cum nullum inter has perſonas commerciũ, aut communitas inueniatur. Eſt præterea diſcreta Ieſu ex nobis ſumpta, perfecta immutabiliſque ſubſtantia, & quæcũque ſunt illius benignitatis, & carnis aſſumptæ ſubſtantialia ſacramenta.

Cum nomina multa de deo dicantur, vt à nobis explicatum eſt, diligenter conſiderare & inquirere oportet, quæ maximę diuinæ congruant naturæ? Quam quæſtionem ſoluens Diony. in libr. cæleſtis Hierarchiæ capit. 2. inquit, In diuinis negationes quidem veræ ſunt, affirmationes vero nequaquam tantis arcanorum tenebris congruunt. Non enim iuſtus, ſapiens, creator, potens, tam exprimunt diuinam maieſtatem, quàm inuiſibilis, incomprehenſibilis, infinitus, incirconſcriptus.

Eſt deinde aduertendum quod in commentarijs in Iob titulo Hieronymi legimus, quanuis non negarim ipſum Hieronymum, in libris aduerſus Rufinum editis eos commentarios à ſe ſcriptos fateri. Attamen quiſquis ſit illorum commentariorum auctor capit. 24. illius libri ait. Prototypon nomen maius eſt quam deductio nuncupata. Nam quicunque ſanctorum poteſt dici miſericors, verax, iuſtus, nemo tamen eorũ recte dicitur, miſericordia, veritas, Iuſtitia. Vnde in Iob dicitur. obliuiſcatur eius miſericordia. Item Orige. Ho. 1. ex quatuor illis quas in Cantica Salomonis edidit, ait. Ipſarũ virtutũ ſubſtãtiã Chriſto ſolemus tribuere. q; & frequẽter inuenies in ſcripturis diuinis pro locis & opportunitatibus aptari. Inuenimus nãq; ipſum, & iuſtitiã dici & pacẽ & veritatẽ, vt in Pſal. Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt, & veritas de terra orta eſt, & iuſtitia de cœlo aſpexit. Quin & Augu. tracta. 39. ſuper Iohannem ait. Pater dicitur verax, filius veritas, quid cogitamus eſſe amplius? Quibus dicimus, quod cum dicitur pius homo, plus eſt ipſa pietas, pius enim à pietate, non pietas à pio. Poteſt enim eſſe pietas, & ſi ille qui pius erat factus eſt impius, ipſe perdidit pietatem, pietati nil abſtulit. Quid item pulcher

Dionyſius Areopagita

Luc. 18.

Matt. 20.

Neemia. 9.

Origenes in vltimis lineis eius.

Auguſt.

Ονόματα ὑπεροχικὰς ἀφαιρέσεως Ἀποφατικὰ δὲ ὀνόματα.

pulcher & pulchritudo? plus eſt pulchritudo quam pulcher, pulchritudo enim facit pulchrum, non pulcher facit pulchritudinẽ. Caſtus & caſtitas: caſtitas enim planè plus eſt quam caſtus, ſi enim caſtitas non eſſet, vnde eſſet iſte caſtus non haberet. Si autem noluerit eſſe caſtus, caſtitas integra perſeuerat. Poſt exponit quomodo quauis pater dicatur verax, filius veritas non repugnet perſonarum diuinarum æqualitati. Denique Theophyl. 2. Corinthi. 5. exponens hunc locum, Eum qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit, ait. Non dixit quod ſe peccatorem fecit, cæterum peccatum, quod maius eſt. *Theophy.*

Logici hanc regulam his verbis protuliſſent. Abſtractum in diuinis plus ſignificat, quam concretum, vt. 1. Ioann. 5. ſpiritus teſtificatur, quod Chriſtus eſt veritas, & Ioan. 11. Ego ſum reſurrectio & vita. & ad Rom. 9. optabam, (nempe quando Iudaiſmo addictus eram,) ego ipſe, qui nunc Chriſtum colo in ſpiritu meo, Anathema eſſe à Chriſto, plus eſt inquam anathema quam ſi dixiſſet Anathematizatum, ideſt, vellem vt me perderet Chriſtus vt Iudæos incredulos conſeruarem, aut, vt ipſe dicit, vellem eſſe ipſa perditio, ſi modo illos conſeruare poſſem, & ad Chriſti fidem pertrahere. *Locꝰ Pauli.*

Sequitur aliud documentum præcedentibus non inferius, ex Diony. in lib. diui. Nomi. cap. 7. Solenne, inquit, eſt Theologis paſſione reciproca, in Deo quæ ſunt priuationis aſſerere. Atque ita inuiſibilem aiunt ſanctæ litteræ clariſsimam lucem, & eum qui celeberrimus, & eum qui multis inſignis nominibus eſt, ineffabilem & ſine nomine appellant. Præſentemque omnibus & qui inuenitur ex omnibus cognoſciturq; incomprehenſibilem atque ininueſtigabilem dicunt. Hoc modo diuinus apoſtolus ſtultitiam Dei laudare perhibetur, quod in eo irrationabile indignumque videtur, ad ineffabilem rationemque omnem præcellentem, referens veritatem. Hæc ille. Ex hoc Dionyſi. loco multa conficiuntur. Primo intelligimus cur Iehoua vocetur ὄνομα ἄῤῥητον, ideſt, nomen ineffabile, cum à quouis homine quantumuis balbo facile proferri poſsit, vocatur igitur ineffabile, quia multis modis affari & explicari poteſt, nam deriuatur à verbo Haia, ideſt, fuit, quia ex rebus creatis facile Deus cognoſcitur, & ex illarum gubernatione & prouidentia. Deinde ex eodem Dionyſi. facile ſoluitur quæſtio illa, quæ exquirit an Moyſes & Paulus, imo angeli ipſi clarè & diſtinctè Deum videant. Siquidem Thomas. 1. part. quæſt. 12. articu. 11. & ſecunda parte, ſecundæ partis. q. 175. ar. 3. affirmat, Moyſem, primum doctorem Iudæorum, & Paulum primum gentium apoſtolum, Deum vidiſſe, fretus teſtimonio Auguſtini in lib. de videndo Deum ad Probam, & rurſum lib. 12. in Ge. ad literam. Præterea Nume. 12. ore ad os loquebatur Moyſes cum Deo, & palam & ſine ænigmate ſicut amicus ad amicum ei loquebatur. Et de Pau. 2. Cor. 12. Scio hominem in Chriſto, ideſt, Chriſtianum raptum vſque ad tertium cælum, & vidiſſe arcana Dei, quæ non licet homini loqui. De angelis quoque in Euangelio legimus. Nolite contemnere paruulos iſtos, angeli enim eorum ſemper vident faciem patris mei. Hæc ille. Sed reclamantibus cunctis ferè ſcriptoribus, quorum verba ſi ſpectes, contrariam ſententiam videntur amplecti, nempe quod nec Paulus, nec Moyſes, nec vllus alius homo in corpore viuens, imo nec ipſi angeli, Deum viderint. Sed quomodo hi intelligi debeant, mox videro. Hanc tamen ſententiam hæreticam eſſe arbitratur. S. Thom. 1. par. q. 12. Sed multi docti viri eam ſequi videntur. Ex quorum numero primus ſe offert Theophy. illuſtris auctor, qui exponens iſtum Ioan. locum. Deum nemo vidit vnquam, ait. Nihil incredẽdum dixit. Nam Moyſes quidem nec Deum vidit, ſicut nec alius quiſpiam, nec potuit nobis manifeſtam de illo narrationem dicere, ſed cum eſſet ſeruus miniſter fuit ſolum litere ſed dices. Nunquid non dicit Iſaias. Vidi dominum ſedentem ſupra ſolium. Viditquidem propheta Deum, at non ipſam ſubſtantiam Dei, ſed ſimilitudinem quam capere poterat. Et alius in alia figura vidit, & alius in alia. Vnde non ipſam veritatem viderunt, non enim diuerſis figuris illam vidiſſent, quæ ſimplex eſt. Quippe nec angeli vident Dei ſubſtantiam, quamuis dicantur videre faciem eius. Hoc enim totum indicat apparere eis ſemper Deum. Filius igitur ex omnibus ſolus videt patrem & enarrat illum. Eaſdem penè lineas inuenies apud Euthymi. eodem loco ſcriptas, hoc excepto quod de angelis nil prodidit. Chryſoſtom. etiam homil. 14. in capit. 1. Ioann. ait, Deum nemo vidit vnquam, ſed vnigenitus filius. Quid igitur dicemus Iſaiæ, cum inquit. Vidi dominum? Quid

Regula. Theologica

Q. Theologica.

2. opinio.

Mat. 18.

Theophy.

Iſaie. 6.

Euthymius Chryſoſt.

Quid Iohanni de Iſaia teſtimonium perhibenti, quòd hæc dixit, quando vidit gloriam dei?
Ezechi. 1. Quid Ezechieli? etenim ipſe dominum ſedentem ſupra Cherubim vidit? Quid danieli dicẽti, Antiquus dierum ſedit? Quid ipſi Moyſi. Oſtende mihi gloriam tuam? Iacob etiam ab
Iſrael. hoc appellationem accepit cum Iſrael vocatus eſt, quod deum videns interpretatur. Nec non & alij ipſum viderunt. Quid Ioannes, Deum nemo vidit vnquam? Vt oſtendat illa omnia permiſsionis fuiſſe, non ipſius puræ ſubſtantiæ. Nam ſi ipſam vidiſſent: nulla ex parte differentem vidiſſent, quippè quę ſimplex & pura eſt. Quomodo autem ſit ipſe no
Hoſee. 12. uit, qui ait, in manibus prophetarum aſsimilatus ſum, hoc eſt permiſi, non tamen id quod eram me oſtendi. Cum enim eius filius vera carne accepta venturus eſſet in mũdum, multo ante ſanctos viros ad diuinæ ſubſtantiæ viſionem exercuit, ita vt videre poterant. Nam id quod eſt Deus, non modo prophetæ non viderunt, ſed nec angeli nec Archangeli, nec Cherubim. Solus filius & ſpiritus ſanctus illũ vident. Quod ſi omnis natura creata eſt, qua nam ratione increatum videre poterit? Quare Paulus ait. Quem nemo hominum vidit,
1. Timo. 6. nec videre poteſt. Ideo ait. Qui manifeſtatus
1. Timo. 3. eſt in carne. Nam quod ipſe inuiſibilis ſit, nõ ſolum hominibus, ſed & ſupernis virtutibus, cum dixerit Paulus, manifeſtũ eſſe in carne, ſubdidit, viſum angelis, ſed nemo ea agitetur inſania, vt dicat, nonne ait. beati mundo corde quoniam deũ videbunt. Cogitationem & imaginationem, quam pro viribus noſtris de deo capimus, eam viſionem appellat. Igitur multi pro captu ipſum viderunt, ſabſtantiam
Viſio. nemo vidit. Hanc ob cauſam vocat deum Diony. caligo, ſecretum, tenebræ. S. Tho. in. 1 Par. quæſt. 12. art. 1. ſic ſoluit nodum. Quod angeli nec archangeli vident deum ea perfectione qua filius. At ſi hoc ſtare poſſet, nullus
Eucherius. homo videt hominem, quia oculatior me clarius videt. Præterea D. Euche. in. q. in. Gen. Iacob qui ait. Vidi dominum facie ad faciem, & Moyſes non in ipſa maieſtatis ſuę gloria deũ viderant, ſed per ſubiectam ſpeciem creaturę, qui humanis poterat apparere conſpectibus.
Theodoretus. & Theodo. in Dialogo qui immutabilis inſcribitur, negat conſpici poſſe nec ab hominibus vt Moyſe nec ab angeli Denique accedat etiam ad cumulum, teſtimonium diuini
Dionyſius Areopagita Diony. c. 4. cæleſt. Hierar. qui ait. ſecretũ dei quodcunque tandem illud eſt, nemo vnquã vidit, nec videbit. Cæterum diuinæ illæ apparitiones ſanctis viris per ſigna deo conuenientiſsima, ſacris quibuſdam atque intuentium modo, ac viribus accommodatis viſionibus contingere. Et iterum in myſtica Theologia ait. Moyſes vt aſcendat in montem, primum vt mundetur admonebatur, rurſus ab his qui non ſunt huiuſmodi ſeparatur, & poſt omnẽ illam expiationem, buccinarum clangores varios exaudit, mox vero ſegregatur à vulgaribus turbis. & cum electis ſacerdotibus ad ſummitatem aſcenſionum diuinarum contendit. Ibique non ipſi congreditur deo, nec ipſum cernit, eſt enim inuiſibilis deus, ſed locum vbi ſtetit. Item Euariſtus Papa epi. 1. ait. tota trinitas lucem habitat inacceſsibilem, quam nullus modo noſtrum in hoc mortali corpore conſtitutus, poteſt aliquatenus intueri, ſed dũ apparuerit, tunc vere illum videbit ſicuti eſt, qui eius conſpectibus fuerit dignus cooptari. *Euariſtus.* Et non ſicut Moyſes & cæteri prophetæ per ænigmata & figuram. Adhuc Damaſce- *Damaſcen⁹* li. 1. c. 1. ait. Poſt diuinam naturam, nullus vnquam deum nouit, niſi cui ipſe reuelauerit, nõ hominum modo, ſed neque ſupra mundanarum quidem virtutum, ipſorum inquam Cherubim & Seraphim. Quin & Epiphanius lib. *Epiphani⁹.* 3. contra hæreſes parum poſt principium, fuſe probat, Deum à prophetis viſum fuiſſe, ac non viſum, ob viſionis imperfectionem. Præterea Greg. 18. moral. c. 28. ait. Quandiu mor- *Gregorius.* taliter viuitur videri deus per quaſdam imagines poteſt, ſed per ipſam naturæ ſpeciem non poteſt. Hinc Iacob qui deum ſe vidiſſe teſtatur, nõ niſi in angelo vidit. Hinc Moyſes qui cum deo facie ad faciem loquebatur, ait. oſtẽde mihi faciem tuam. Et ſubdit. Ait Petrus de *1. Petri. 1.* angelis, in quem deſiderant angeli conſpicere. Hinc nonnulli putãt deum non videre angelos. ſed vtraque ſententia non diſcordat. Nam deum angeli vident & videre deſiderant. Denique Baſilius ho. 1. Exaem. & Cyrillus li. 1. ſuper Iohan. c. 21. & Hier. Iſaiæ. c. 1. ad ad hanc ſententiam videntur accedere. Ecce quomodo nullus homo in hac vitã degens mortali, ſiue Moyſes ſiue Paulus, deũ viderit.

Porrò quando Chryſ. Theodoretus, Theo- *Quomodo intelligendi ſint auctores ſecũdæ opinionis, exponẽdi ſunt iuxta regulam Dionyſij modò allatam.*
phylactus & Dionyſius, dicũt quod nec Angeli, nec Archãgeli, nec Cherubim, deũ conſpiciunt, cum deus inuiſibilis ſit, interpretãdi Solenne eſt, inquit, Theologis paſsione reproca, in deo, quæ ſunt priuationis aſſerere,

& ſic Deus eſt inuiſibilis,idē ſignificat,quod clariſsimus & lucidiſsimus & lucis fons,Deus eſt.Cæterum ne decipiaris pie lector, præalle gatis ſanctorum autoritatibus, quibus vidē tur aſſerere Angelos beatos nō videre Deū: (quodquidem eſt falſum) interpretandi ſunt quod loquantur de viſione comprehenſiua, qua ſolus Deus eſt ſibi cognitus, De Moyſe verò & Paulo quod Deum in hac vita non vi derint,certiſsimis teſtibus probatum à nobis eſt,quorum fidem in dubium vocare velle, ſtultum eſt.(Si qui vero ſunt qui ſententiam hanc videantur labefactare velle, interpreta-
Auguſtini Regula. tione egent.)Pro huius tamen rei intelligen-
De hoc lib. 9.Reg. 21. tia annotandum ex Auguſt.lib. 2. ad Simplicianum.quæſt.3.& in.quæ. ad Dulcitium. q. 6.qui ait ſolent imagines, rerum nominibus appellari, vt dicimus vidi in ſomnis Hectorem, id eſt eius imaginem.& ad hunc modū cognitio illa, qua ſancti aliqui, vt Moyſes, Paulus, Iſaias,præ cæteris pollebant,vocatur viſio.Nec ab hac ſententia communi diſceſſit S.Tho. nam. 1.2.quæſt.98.Artic.3. ad. 2. ait.ſicut Aug.dicit.12.in Gene. ad lit. in Exo do dicitur.locutus eſt dominus Moyſi facie ad faciem. Et ſubdit. oſtende mihi gloriam tuam.Sentiebat ergo quod videbat,& quod non videbat deſiderabat. non ergo videbat ipſam dei eſſentiam. In libro etiam ad Probam de videndo deum.ca.6.idem dicit Aug. Hanc ſolutionem videtur probare Origenho.1.in Iſaiam cum ait.Aiunt Iſaiā ſectū eſſe à populo,quaſi legem præuaricantem,& ex tra ſcripturas annunciantem. Scriptura enim dicit. Nemo videbit faciem meam,& vi-
Hiſtoria de morte Iſaiæ uet. Iſte vero ait, Vidi dominum Sabaoth. Moyſes non vidit & tu vidiſti? & propter hoc eum ſecuerunt,& condemnarunt vt impium. Non enim ſciebant, quia duabus alis velauerunt faciem dei ſeraphim. Vidi dominum.Sed faciem non vidit Iſaias, nec Moyſes.Poſteriora vidit,vt ſcriptum eſt,Moyſes. Veruntamen vidit dominum, & faciem eius non vidit.Iſaias ergo vidit, licet faciem non viderit.Maleigitur condemnarunt prophetam. Hanc eādem tranſcripſit hiſtoriam ex
Hieronim? Origine Hiero.Iſaiæ.1.cap.ſuper hæc verba. Audite principes Sodomorum.

De hac tota quæſtione quid Hieronym. ſentiat,ipſe explicauit circa principium li. 3. comment.In Iſaiam.Quæret,inquit, aliquis, quomodo Iſaias dicat, ſe vidiſſe dominum, & non abſolute dominum, ſed dominum ſabaoth.Cum Iohannes dicat.Deum nemo vidit vnquam. Et ad Moyſem loquatur deus. *Iohann. 1.* Non poteris faciem meam videre, nec enim *Exod.33.* videbit eam homo & viuet.Ad quod reſpondebimus, non ſolùm patris diuinitatem, ſed ne filij quidem, nec ſpiritus ſancti,quia vna in trinitate natura eſt, poſſe oculos carnis, aſpicere, ſed oculos mentis. De quibus ipſe ſaluator ait. Beati mundo corde quoniam ipſi deum videbunt. Legimus quod Abra- *Matth.15.* ham viſus ſit Dominus in hominis figura, & cum Iacob quaſi homo luctatus ſit, qui Deus erat. Vnde appellatus eſt locus ipſe Phanuel, hoc eſt facies Dei. Vidi enim, ait, dominum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea. Ezechiel quoque vidit Dominū in forma hominis, ſedentem ſuper Cherubim, à lumbis eius & deorſum quaſi ignis, & ſuperiora habebant ſpeciem Electri. Ergo Deus natura non cernitur,ſed videtur homi nibus vt voluerit.

Ex hac quæſtione oritur alia,an poſt mor *Alia. Q.* tem,iuſti qui in Domino moriuntur, Deum *theologica.* videant,& quidem non deſunt viri eruditione præſtantes qui putent ante Iudicium,ſanctos Deum non viſuros.ex illorum numero *Theophy.* eſt Theophy.ad Hebræ.11. in poſtremis li neis, qui(cum dixiſſet Paulus.Hi omnes mortui ſunt non acceptis repromiſsionibus, deo nobis melius quiddam proſpiciente,vt ne ſinè nobis conſummarentur), ait. Ne videantur nobis eſſe præſtantiores, ſi primi coronentur,vnum tempus omnibus, coronarum ſtatuit. nec dixit vt non coronentur; ſed ne conſummentur.proinde tūc perfecti videbū tur, qui iam pignus honoris habent. & aper tius id ipſum repetit ſuper Lucam.cap. 22.in huius loci expoſitione.Hodie mecū eris in pa- *Euthymius* radiſo.Euthy.quoq;Lucæ.59.inquiens.Non dum eorū quæ in vita ſunt peracta datur retributio,cum nondum adſit Iudicium. & totidē *Oecumen.* verbis Oecume. eandem rem aſſeuerat. ad *Ireneus.* Hebr.16.& Ireneus in calce.5.lib.Item Aug. *Auguſtinus* in Enchir.cap.109. ait. Tempus quod inter hominis mortem & vltimam reſurrectionem poſitum eſt,animas abditis receptaculis continet,ſicut vnaquæque digna eſt, vel requie *Bernardus.* vel ærumna.& Bernar.in ſermone.2.de om- *Hicrony.* nibus ſanctis & in illis qui deinceps ſequūtur Denique Hiero. Matt. 10. ſuper hæc verba Nolite timere.ait.Eo tempore ponetur anima quando priſtinum corpus receperit, vt cum quo peccauit, cum i[illegible] & puniatur. Ex

quibus verbis videtur poſſe colligi, quòd nec ante illud tempus Deo fruentur. (Attamen ipſe conſtanter cõtrarium affirmat. vt in epi. ad Paulam de obitu Blaſillæ filiæ, poſtquam, inquit, ſarcina carnis abiecta, ad ſuum anima reuolauit auctorem, etiã in antiquam poſſeſſionem diu peregrinata, conſcendit. Et poſt parum, fruitur eadem gloria qua angeli, & in epitaphio Paulæ verſus finem. Nunc illa diuitijs fruitur, & his bonis quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit). Poteſt horum poſitio aſtrui teſtimonijs ſcripturarum. Mat. 25. Venite benedicti patris mei, poſſidete regnum quod paratum, eſt vobis, ſi paratum, nondũ poſſeſſum, & ca. 12. Angeli ſeparabunt malos de medio iuſtorum. Item. 2. ad Timot. 4. Repoſita eſt mihi corona, quam reddet dominus in illa die, ſcilicet, iudicij. 1. Ioann. 4. In hoc perfecta eſt Charitas Dei nobiſcum, vt fiduciam habeamus in die iudicij. Alioqui non tam anxiè dies iudicij ſpectaretur, nec tot de illo eſſent præmonitiones. Eſtote, inquit, parati, quia neſcitis qua hora dominus veniet. Sententia tamen quę recipitur ab omnibus catholicis, affirmat, bonorum animabus, præmia, & malorum, pœnas conſequi ſolere, ſtatim quando è corpore ſoluuntur. 2. Corint. 5. Scimus quoniã ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum nõ manu factam, ſed æternam in cælis. Philip. 1. Cupio diſſolui & eſſe eum Chriſto. Lucę. 23. Hodie mecum eris in paradiſo. 2. Timot. 4. bonum certamẽ certaui, curſum cõſummaui in reliquo &c. Actu. 7. ait Stephanus, domine Ieſu accipe ſpiritum meum, & rationibus poteſt ſic cõfirmari, Viſio diuina fit ſine phãtaſmate, ergo non oportet vt ſancti reſumant corpus vt Deum videant. Item viſio Dei, eſt bonorum operum merces, ſed merces poſt laborem non eſt differenda, iuxta illud Leu. 19 non morabitur opus mercenarij apud te, ergo Item, punit ſtatim impium, vt diuitem epulonem, ergo præmio afficit iuſtum, cum ſit prior ad miſerendum quàm puniendum. Præterea ſic non magis nobis prodeſſet Chriſti paſſio quod exhibita ſit, quàm ſi diſtuliſſet eam vſque ad diem iudicij. Item aut ſanctorum animæ ſunt præditæ aliqua cognitione Dei, aut nulla. Non dicendum omni carere cognitione. Attamen ſi aliquam habent, aut fidem aut claram cognitionem ipſam vocabimus. Non fidem, nam ait. Paulus 1. Corinth. 13. Nunc manent tria hæc fides, ſpes, Charitas. & 2. Corinth. 5. per fidem nunc ambulamus, manet igitur clara Dei notitia. Denique Chriſtus ſtrauit nobis viam, per mortem ſuam, vt hæreditatem gloriæ adiremus, vt ad Hebræ. 9. dicitur. Eccleſiaſtici etiam viri huic catholicæ veritati aſſentiuntur. Origenes. homil. 3. in Lucam. ait. Angelos, Spiritum ſanctum, & dominum Saluatorem, & ipſum Deum patrem, ille tantum videbit, qui mundum habuerit cor, & talem ſe præbuerit vt dignus ſit Dei aſpectu, & Decclęſiaſti. Dogma. capite. 79. Item libr. meditationum. cap. 23. ait Auguſt. Felix anima quæ terreno reſoluto corpore libera cælum petit, ſecura eſt & tranquilla, non timet hoſtẽ neq; mortem, habet enim præſentem, cernitque indeſinenter pulcherrimum dominum, cui ſeruiuit, quem dilexit, ad quem tandem læta & glorioſa peruenit, & cap. 24. [illegible] quitur cum ſanctis. Per ipſum vos rogo, qui vos elegit, qui vos tales fecit, de cuius pulchritudine iam ſatiamini, de cuius immortalitate iã immortales facti eſtis, de cuius beatiſſima viſione ſemper gaudetis, & Nazian. de obitu Cæſarij, ſic ſanxit eccleſia extrà de baptiſmo & eius effectu. capit. Maiores, & extra, de preſbytero non baptizato. Qui contrariam ſententiam tuentur fortè ideo dicunt, quia aliquid accreſcet gloriæ ſanctis poſt corporis reſumptionem, nam tunc gloriæ aliquid accedet vt in. 4. ſenten. diſt. 49. ſtatuunt doctores. Verum de his ſatis, ad inſtitutum noſtrũ redeamus.

Diſidere videtur Hieto. à ſeipſo.

Sententia ab eccleſia recepta.

Quando duo nomina diuina ſimul ponuntur, primum eſt, nomen ἄρρητον, ideſt ineffabile, ſecundum verò nomen commune eſt Deo & hominibus, vt Pſal. 8. domine dominus noſter quam admirabile eſt nomen tuum, & iterum. Domine deus meus in te ſperaui ſaluum me fac ex omnibus perſequentibus me, ſemper nomen Iehoua ponitur in primo loco, & Elohim vel Adonai in ſecundo. Ex commen. Pſalmorum titulo Hieronymi. Fallit aliquando regula vt in Ezechiele videbis.

Oritur dubium non contemnendum, cur in primo. c. lib. Geneſeos Elohim ideſt Deus, hoc nomine ſolo nuncupetur, & in ſecundo. c. & in alijs quæ deinceps ſequũtur, dominus Deus. Cui quæſtioni reſpondit Tertullianus in lib. contra Hermogenẽ, parum poſt principiũ, inquiens. Dei nomẽ dicimus ſemper fuiſſe, dominum vero non ſemper, diuerſa enim vtriuſ-

Q. pro intelligentia ſcripturarũ Tertulli. locus annotãdus diligenter.

vtriuſque conditio. Deus ſubſtantiæ ipſius nomẽ eſt, ideſt diuinitatis, dominus vero nõ ſubſtantiæ, ſed poteſtatis, ſubſtantiam ſemper fuiſſe cum ſuo nomine, quod eſt Deus, poſtea dominus, accedentis ſcilicet rei, mentio. Nam ex quo eſſe cœperunt in quæ poteſtas Domini ageret, ex illo per acceſsionem poteſtatis dictus eſt dominus, ſic in Geneſi Moyſes, Deus ꝙ erat ſemper, ſtatim nominat, In principio fecit Deus cælum & terrã, & deinceps quãdiu faciebat, quorum dñs futurus erat, Deus ſolummodo ponit. Dixit Deus. Vidit Deus, & nuſquam dominus. At vbi vniuerſa perfecit, ipſumque vel maximè hominẽ, qui propriè dominum intellecturus erat, dominus etiã cognominatur. Accepit, inquit, dominus Deus hominem quem finxerat. Et præcepit dominus deus. Philo quoque li. 1. Allegoriarum ſacræ legis. ὡς δεσπότης ὁ κύριος, καὶ ὡς εὐεργέτης ὁ θεός. Hæc vera ſunt, ſed vellem ita poſſent cũ Hebræo quadrare, vt cum Latino idiomate. Nam iuxta Hebræum Gene. 1. ca. ſemper eſt nomen Elohim, quod Deo & creaturis conuenit. At ca. 2. & deinceps, vt Hieronymus dixit, ponuntur duo nomina diuina, ex quibus primum eſt ineffabile, ſoli Deo conueniens, ſecundũ commune eſt Deo & creaturis.

De diuinitate filij dei ex veteri inſtrumento.

Vbique ferè ſcripturæ, patrem appellant Iehoua, & filium Adonai & Elohim. Porrò tribuitur etiam non infrequenter filio, hoc nomen Iehoua. Hoc eſt quod Hieron. ait Zacha. 2. Vbi nos legimus, dominus virtutũ, in Hebraico ſcriptum eſt. Iehoua Çebaoth. & à 70. παντοκράτορα, id eſt omnipotentem, vertitur. Ex quo intelligitur, vbicunque dominus virtutum de Chriſto dicitur, omnipotentem deum debere intelligi. Vt in Apocalypſi. Hæc dicit teſtis fidelis initium creaturæ dei, qui eſt, & erat, & venturus eſt, dominus Deus omnipotens. Nec mirũ ſi Chriſtus dicatur omnipotens, cui tradita eſt poteſtas in cœlo & in terra. Et qui dicit, omnia quæ patris ſunt mea ſunt: ſi autem omnia, id eſt, Deus ex deo, dñs ex domino, lumẽ ex lumine, ergo ex omnipotente omnipotens, neq; enim fieri poteſt, vt quorum vna natura eſt, diuerſa ſit gloria. Item in commentarijs Iſaię capit. 1, ait. Dominus Sabaoth, ſeptuaginta interpretes pro locorum qualitate dupliciter transferunt, aut dominum virtutum, aut dominum omnipotentem. Et quærendum vtrum de patre dicatur, an de filio, nec dubiũ quin illud Pſalmi. Attollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus Sabaoth, ideſt Dominus virtutum, ipſe eſt rex gloriæ, ad Chriſtum referatur, qui poſt paſsionis triumphum ad cælos victor aſcendit. Et in alio loco dicitur de domino, quod rex gloriæ ſit: ſi enim cognouiſſent nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Ergo non ſolum iuxta Apocalypſin & Paulum, ſed in veteri quoque teſtamẽto, Dominus Sabaoth, hoc eſt omnipotẽs, Chriſtus appellatur. Hæc contra Arrianos ex veteri inſtrumento dicta ſint: ex nouo ſunt teſtimonia innumera.

Apocal. 1.

Matt. 28. Ioan. 17.

Pſal. 23.

1. Cor. 2.

Q. Theologica de filij diuinitate.

De Chriſti dei & ſeruatoris noſtri deitate ſermonem facturus, & contra hæreticos conflicturus, qui illam Chriſto detrahere conantur (cùm ipſe non rapinam arbitratus ſit ſe eſſe æqualem deo, licet ſemetipſum exinanierit) oportet primo loco, cauſas, quæ illos in errorẽ tam nepharium & impium pertraxerunt, retexere, & aperire. Quarum prima eſt, quod nunquam in ſcripturis ſpirit ũ ſanctum patri inferiorem eſſe, memoriæ proditum eſt, cum tamen de filio dictum fuiſſe frequenter legamus, vt aſſeuerat Auguſt. lib. 2. de Trini. ca. 6. ait, Nuſquã ſcriptum eſt quod Deus pater maior ſit ſpiritu ſancto, vel ſpiritus ſanctus minor Deo patre, quia nõ ſic eſt aſſumpta creatura, in qua appareret ſpiritus ſanctus, ſicut aſſumptus eſt filius hominis, in qua forma ipſius verbi dei perſona præſentaretur. Non ſic eſt aſſumpta creatura, in qua apparuit ſpiritus ſanctus, ſicut aſſumpta eſt caro illa & humana illa forma, ex virgine. Neque enim colũbam beatificauit ſpiritus, vel illum flatum, vel illum ignem, ſibique & perſonæ ſuæ in vnitatem coniunxit in æternum. Sed apparuerunt iſta ſicut opportunè apparere debuerunt, creatura ſeruiente creatori. & ca. 7. ait, Propter has corporales formas, quæ ad eum ſignificandum, & ſicut humanis ſenſibus oportet, demonſtrandũ, temporaliter extiterunt, miſſus etiam dicitur ſpiritus ſanctus, non tamen minor patre dictus eſt, ſicut filius propter formam ſerui, quia illa forma ſerui inhæſit ad vnitatem perſonæ, illæ vero corporales ſpecies, ad demonſtrandum quod tunc opus fuit, ad tempus apparuerunt, & eſſe poſtea deſtiterunt.

Spiritus ſanctus nunquam dicitur minor patre.

Secunda cauſa quæ hæreticos in errorem allexit eſt illa quam affert D. Theodoretus.

in epitome.ca.de Antichriſto.ait enim. Dominus Chriſtus,cum eſſet verus Deus, & veri Dei filius, ſe filium hominis & hominem appellauit & à natura quæ videtur appellationes imponens, rarò ſe ipſum filium Dei vocauit.Item Theophy.1.Timot.2.cum ait Paulus. Vnus Deus vnus mediator Dei & hominum,&c.Non dixit manifeſtè, de diuinitate Chriſti, poſtquam idolorum cultus tunc vigebat.Ne exiſtimetur & ipſe multos deos adducere.

Tertia cauſa quæ illos decepit, fuit ignorantia cõſuetudinis ſcripturarũ, quam tradit Aug.lib.83.q.q.69.inquiens.Regula catholicæ fidei ſic ſe habet,vt cũ aliqua in ſcripturis dicuntur de filio quod ſit minor patre,ſecũdum ſuſceptionem hominis intelligatur. Cum vero ea dicuntur quibus demõſtratur æqualis,ſecundum id quod Deus eſt accipiatur.Sic apparet quemadmodum dictum ſit. Pater maior me eſt. Et,ego & pater vnum ſumus. Et Deus erat verbum. Et verbum caro factum eſt. Et, Non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo,ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſeruiaccipiens. Igitur ſcientes hæretici hæc diſtinguere, affirmant Chriſtũ non fuiſſe Deum, ſed quandam præcellentem creaturam, ex quorum numero eſt Arius, Eunomius, Macedonius. Contra illos multi diuini viri ſcripſerunt,Cyrillus lib. 14. Theſauri.& lib.1.cap.5.& lib.1.ſuper Ioannem, & Theodoretus in epitome.c.de Filio. Leo etiam ſermone.3.& 5. De natiuitate, & Baſilius contra Eunomium, & Fœlix Papa epi.2.& Chryſoſt.ho.de Trinitate. Nos breuiter aliquibus teſtimonijs vtamur. Ioan.1. dicitur:Deus erat verbum.1.Ioann. vlti. ſcimus quoniam Dei filius venit,& dedit nobis ſenſum vt cognoſcamus verum Deum,& ſimus in vero filio eius, hic eſt verus Deus & vita æterna. Ioan.10. tu homo cum ſis facis te ipſum Deum. Ad Roma.9.optabam ego anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, ex quibus Chriſtus ſecundũ carnem, qui eſt Deus benedictus in ſecula. Ad Tit.2.ſobriè, piè, caſteq; viuamus ſpectantes beatã ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei,&(eſt particula declaratiua) domini noſtri Ieſu Chriſti. Videtur tamen hoc teſtimo[illegible] vltimũ poſſe labefactari. Nam nomen Deus, ſi illi ſubiũgitur nomen Chriſtus,pro patre tantummodo accipitur,quia mox ſecunda perſona explicatur, alias pro tota Trinitate. At vero ſi coniũctio,&,exponatur vt dixi,nil ambiguitatis relinquitur in Paulo,vt ad Epheſ.1.Benedictus Deus & pater dñi noſtri Ieſu Chriſti.Præterea Ioan.vltim.euidentiſsimum eſt teſtimoniũ,etiam Eraſmo iudice,cum Thomas ait, Dominus meus & Deus meus. Ad Philip. Cum in forma Dei eſſet, nõ rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualẽ Deo.Et ad Gala. 1.Paulus Apoſtolus ait, non ab hominibus nec per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum fuiſſe aſcitum ad apoſtolatum.Ioann.10.Tu homo cum ſis facis te ipſum Deum. Hactenus veritatem catholicã teſtimonijs vtriuſq; teſtamenti tueri,& hæreticis obſiſtere,conati ſumus. Sed aduertendum diligenter quod in Ancyroto ſcripſit Epiphanius. Θέσις, inquit, μιᾶς μὲν Μωυσῆ μάλιστα κατηγγέλται, δυὰς ἐν προφήταις σαφέστερα κηρύττεται, τριὰς δὲ ἐν εὐαγγελίοις φανερούται. Hoc eſt, vna deitas à Moyſe præcipuè annuntiata eſt, perſonarum dualitas vehementer à prophetis prædicata eſt, Trinitas vero perſonarum, in euãgelijs manifeſta facta eſt. Dicit Epiphanius præcipuè. Nam non negat ipſe nec vllus alius qui Chriſtiano nomine dignus cẽſeatur, Trinitatem in lege & prophetis inueniri,non tamen tam crebrò,vt in euangelicis & apoſtolicis literis. Veluti in Geneſi. Faciamus hominẽ ad imaginem & ſimilitudinem noſtrã. In cuius loci interpretatione Aug.lib.16.de ciui. Dei.c.6. ait,Non loquitur cum angelis, nam ſequitur ad imaginem noſtram,nephas eſt enim credere ad imaginẽ angelorum hominẽ factũ, aut eandẽ eſſe imaginem angelorum & Dei. Ideo rectè intelligitur pluralitas perſonarũ quæ tamẽ Trinitas,quia vnus eſt Deus, cum dixiſſet,faciamus,inquit, fecit Deus ad imaginẽ Dei non dixit,fecerũt dij,& Hilar.4.de Trinita. Theodo.in epit.c.de Spiritu ſancto. Et Euſebius lib.1.hiſto.ca.1.ait eſſe verba patris cum filio communicantis hominis creationem,& ſic dicitur in Concilio Syrmienſi. & Hiero.Iſaiæ.6.ita dicit:Rurſum Euſeb. eodem li.ca.2. ait, λόγον δέ τινα ἕτερον μετὰ τὸν πατέρα καὶ κύριον σαφέστατα Μωσῆς ἀναγορεύει λέγων. ἔβρεξε κύριος ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα θεῖον καὶ πῦρ παρὰ κυρίου. Hoc eſt,verbum ſimul cum patre & domino, manifeſtè Moyſes oſtendit dicens. Pluit dominus ſupra Sodomam & Gomorram ſulphur & ignem à Domino. Baſil. ho.9.Exae.& Epipha. Quãuis Hebræi exponant à domino,ideſt,à cælo vel cælitus. Tamẽ prior expoſitio eſt approbata in Cõcilio

Regule ſcripturarum.

Syr-

Syrmienſi, ad hunc ſenſum. Pluit dominus filius, à Domino patre. Et in Malachia. Si ego Domini, vbi eſt honor meus. Domini in plurali iuxta Hebræum.

Hoc dogma catholicum, à nobis firmis teſtimonijs & præſidijs ſtabilitum, & munitum hæretici conantur conuellere. Primò freti teſtimonio Matthæi. capi. 24. & Marci. 13. De die illa vel hora nemo nouit neque filius niſi pater. Non vtique ignoraturus ſi eſſet Deus. Reſpondet Augu. Pſal. 6. Dicitur non noſſe, quia nō facit vt nos ſciamus (Alioqui in actibus ſe ſcire fatetur. Non eſt, inquit, veſtrum noſſe tempora, & articulos temporum quæ pater poſuit in eius poteſtate.) Sic in Deute. Tentat vos dominus, vt ſciat, ideſt ſcire faciat, an diligatis eum, an non. & in Actibus. Iudas poſſedit, (i. fecit vt Iudæi poſſiderent,) agrum de mercede iniquitatis. Sic etiam exponit lib. 1. de trini. cap. 12. & libr. 4. ſuper Gene. capit. 9. & libr. 2. de ſermone Domini in monte. & Baſilius lib. 4. contra Eunomium. & Theophy. Marci. 13. Secunda ſolutio eſt Hierony. Matt. 24. dicentis. In quibuſdam Latinis codicibus additum eſt, nec filius, cum in Græcis & maximè Adamantij & Pierij exemplaribus, hoc non habeatur adſcriptum. Sed quia in nonnullis legitur differendum videtur. Non poteſt, inquit Arius & Eunomius, æqualis eſſe qui nouit & qui ignorat. Contra quos iſta breuiter dicenda ſunt. Cum omnia tempora fecerit Ieſus, hoc eſt verbum dei, Omnia enim per ipſum facta ſunt & ſine ipſo factum eſt nihil, in omnibus autem temporibus, etiam dies Iudicij ſit, qua conſequentia poteſt eius ignorare partem, cuius totum nouerit? Hoc quoque dicendum eſt. Quid eſt maius, notitia patris, an iudicij? ſi maius nouit, quomodo ignorat quod minus eſt? ſcriptum legimus. Omnia quæ patris ſunt, mihi tradita ſunt. Si omnia patris filij ſunt, qua ratione vnius ſibi diei notitiam reſeruauit, & noluit eam communicare filio? Sed & hoc inferendum, Si nouiſſimum diem ignorat, ignorat & penè vltimum & retrorſum omnes. &c. cum illo ſentit Ambroſi. li. 5. de fide. cap. 8. nempe quod nomē filius non inuenitur in libris correctis, ſed inſertum eſt ab Arianis. & ſi illud verbū admittatur intelligendum eſt iuxta humanitatem. [redacted] Ita etiam exponit Cyrillus.

Multæ expoſitiones de cognitione horæ dei iudicij vltimi.

Deute. 13.

Luca. 10.

libr. 9. Theſauri capit. 4. & Nazianze. 3. & 4. libr. Theologiæ. Tertiam ſolutionem elicimus ex Chryſoſt. homi. de Trinitate, verſus finem tertij tomi. Duplex, inquit, eſt cognitio, operis & cognitionis. Operis, vt illa qua Adam cognouit vxorem ſuam. Num eam ignorabat? non: nam dixit. Nunc os ex oſſibus meis, et caro de carne mea. Et Abraham cognouit Saram, & Iacob Rachel. Sic Chriſtus non cognouit diem iudicij, quia non exercuit iudicium. Nam non venit iudicare mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. nouit tamen notitia cognitionis. Sic interpretatur Epipha. libro ſecundo. contra hæreſes in hæreſi Arianorum. & bis in Ancyroto.

Duplex cognitio.

Fol. 8. ante finem.

Fol. 4.

Secundo nituntur hæretici hoc teſtimonio Iohannis. cap. 17. Hec eſt vita æterna vt cognoſcant te ſolum Deum verum. &c. ergo filius non eſt Deus. Chryſoſto. homi. 72. in Matth. ſic ſoluit. Quando in ſcriptura ſiuè veteri ſiue noua, dicitur vnum eſſe Deum, non ad diſtinctionem filij, ſed ad excluſionem dictū eſt Idolorū. & Theophy. 1. ad Timoth. 2. cum dixiſſet apoſtolus. Vnus Deus, & vnus mediator &c. ait. Vnus dicitur Deus non ad differentiam filij, vel vt filio opponeret, dixit, verum idolorum reſpectu. Quod enim Deus ſit, vel inde liquet, quod mediator ſit, mediator enim duorum mediator eſt, & vtrorumque debet eſſe particeps. Quia igitur filius, dei & hominum mediator eſt, amborum eſt particeps, quippe qui Deus ſit & homo. & Iohan. 17. ait. ſolum verum Deum dixit patrem, opponendo eum mendacibus dijs. Nā filius cum ſit Deus verus, non erit mendax. Sic Iohann. in epiſto. ait. Ieſus Chriſtus, hic eſt verus Deus & vita æterna. Hoc etiā dicit Euthy. eodem loco. & Cyrillus. libr. 10. theſauri. capi. 6. Euariſtus quoque epiſtol. 1. ait. Sunt qui arbitrantur de patre ſolo dictum eſſe, qui lucem habitat inacceſsibilem & ipſe ſolus habet immortalitatem. Ita hos diuinis redarguite præceptis. Non ſolus pater ſine filio lucem habitat inacceſsibilem, quia vbi pater eſt, ibi etiam filium eſſe indubitabili fide credendum eſt. Nam ſi ſolus pater, ſine filio lucē habitat inacceſsibilem, neceſſe eſt, vt ſequeſtratam pater à filio habeat manſionē. Quod ſi ita eſt, quomodo idem filius, ad dexterā patris aſſtans, ab Stephano dicitur conſpici, ſi pater ſecundum eos ſolus dicitur ſedibus lucis contineri? Ab[illegible] hoc à ſenſu fide-

Solus Deus quid ſignificet.

1. Timo. 6.

lium, quoniam ſicut non obeſt filio, cum ſolus dicitur pater lucem inacceſsibilem habitare, ita non obeſt patri, cum ſapientia, quæ eſt filius, dicitur, gyrum cæli ſola circuire. Denique Ammo. in cap. de æquiuocis, ait. Bifariam dicitur ſolum, vel vnicum, vt ſol, luna. Vel quod à diuerſo coniugato diſtinguitur, vt cum dicimus, relictum in prælio haſtam ſolum habentem, tametſi nihil prohibet calceos habere & veſtem. Sed ad ſcuti vel armorum aliorum differentiam. Et in prandio habebat panem ſolum, quanquam nihil vetat & veſtem habere. Sed ad obſoniorum diſtinctionem dicitur. Hoc ſecundo modo locus Ioannis eſt intelligendus. Tertium afferunt teſtimonium ex Iſaiæ. 61. capite. Euangelizare pauperibus miſit me. Hoc intelligendum eſt iuxta humanitatem. Nam aſſumpſit humanitatem, in qua apparuit, in vnitatem perſonæ, ſic vt quæ de humana natura prædicantur, de filio Dei dici poſsint. & ſic filius dicitur à patre miſſus. At Spiritus ſanctus nunquam dicitur minor, quia nō aſſumpſit naturam viſibilem in vnitatem perſonæ, vt naturæ illi, conuenire poſſent, quę de Spiritu ſancto prædicantur, & ideo non dicitur Spiritus ſanctus minor patre. Ratione quoque iſta hęretici innituntur. Chriſtus eſt alius à patre, vt catholici affirmant, ergo aliud. Sed ſic ſoluit Theoph. Ioann. 1. cap. cum ait Ioān. Deus erat illud verbum, inquit ipſe. Manifeſte hoc loco alium eſſe verbum & alium eſſe patrem declarat Ioannes, etiam ſi nō ſit aliud & aliud. Alius enim & alius, de perſona dicitur, aliud autem & aliud, de naturis. Et vt exemplo manifeſtius faciamus. Petrus & Paulus ſunt alius & alius, ſunt enim perſonæ duę, ſed non aliud & aliud ſpecifice. Vna enim natura eorum eſt humanitas. Sic de patre & filio dicendum, alius enim ſunt & alius duę perſonæ, non autem aliud & aliud, vna enim natura, eorum deitas. Ita fere exponit S. Thom. 1. parte. q. 31. art. 2. ad. 4. Vltimo eandem hæreſim volunt aſtruere, quia præpoſitio, per, ſępe tribuitur filio, quæ tamen ſignificat miniſterium. Sed de hoc in titulo præpoſitionum diſſeruimus.

Eccleſiaſtici. 24.

Alius, & Aliud in diuinis quid ſignificent.

Macedoniani hæretici.

Pneumatomachi qui & Macedoniani vocantur, negant Spiritum ſanctum eſſe Deum contra illos poſſunt aperta teſtimonia multa corrogari. 1. Corint. 6. Neſcitis quia membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti, portate Deum in corpore veſtro. Actuū. 5. Quare tentauit Satanas cor tuum mentiri Spiritui ſancto, nō es mentitus hominibus ſed Deo, & apud Matt. baptizātes eos in nomine patris, & filij, & Spiritus ſancti. De his ſatis, ad inſtitutum noſtrum redeamus.

Diuinitatem, (vt ait Diony. ca. 1. de Diuinomi.) vt carentem omni nomine, & ex omni nomine celebrant apoſtoli & prophetæ. Vt carentem quidem nomine, cum Deum ipſum aiunt in vna ſanctarum viſionum apparētem, eum increpaſſe qui dixerat. Quod eſt nomen tuum? Ac veluti ab omni cum diuini nominis cognitione abducentem dixiſſe. Cur de nomine meo interrogas quod eſt mirabile? an iſtud non eſt mirabile nomē quod eſt ſuper omne nomen, quod eſt ſine nomine, quod omne exuperat nomen quod nominatur, ſiue in hoc ſeculo ſiue in futuro? Dat rationem Iuſtinus in admonitorio. Si ſcientiæ, inquit, omnes rerum ſunt ſubſiſtentium, qui ſubſtantiam excedit omnem, ſcientia omni ſuperior ſit neceſſe eſt. Addit ſtatim Dionyſius eodem loco. Vt plurimis nominibus præditum laudant, cum ipſum rurſus inducunt dicentem. Ego ſum qui ſum, vita, lux, Deus, veritas, & cum ipſi, diuina ſapientia illuſtres, auctorem omnium ex creaturis omnibus, multis nominibus prædicant. vt bonum, pulchrum, ſapientem, diligibilem, Deum deorum dominum dominorum, ſanctum ſanctorum, æternum, exiſtentem, ſeculorum auctorem, indultorem vitæ, ſapientiā, mentem, verbum, ſcientem, theſauros omnes totius ſcientiæ habentem in ſeſe eminentiſsimè, virtutem, potentem, regem regum, antiquum dierum, inſeneſcibilem, immutabilem, ſalutem, iuſtitiam, ſanctificationem, redemptionem, magnitudine excellentem omnibus, interdum ex quibuſdam viſis aut alijs ex cauſis aut virtutibus prophetæ denominarunt, lucem, oculos, aures, crines, manus illi tribuunt. Item Damaſc. li. 1. cap. 13. De hac eadem re loquens ait. Deus cum incomprehenſibilis ſit, prorſus nomine caret. Ignorantes ſubſtantiam ipſius, quomodo ipſius ſubſtantiæ nomen inueſtigare poterimus, per nomina enim res manifeſtantur. Sed bonus exiſtens Deus, & per participationem bonitatis ipſius, adduxit nos ex nihilo ad eſſe, & nobis intelligendi poteſtatem elargiens, quē admodum non ſubſtātiā ſuā participes nos fecit, ita nec ſubſtantiæ ſuæ cognitionem vobis reliquit, impoſsibile enim eſt ſapientiam natu-

Gen. 32.

Iudi. 13.

naturam perfectè cognoſcere. Et ſi eorum quæ exiſtunt cognitiones ſint, ſuperſubſtantiale autem quomodo cognoſcetur? Per ineffabilem igitur bonitatem voluit ſe ab ijs circa quæ nos verſamur, nominari, ne expertes omnino ſui cognitionis eſſemus, ſed intellectum eius aliquem & ſi tenuem haberemus. Secundum quod eſt incomprehenſibilis, & nomine certo caret, tamen veluti omnium auctor, & omnium quæ exiſtunt rationes & cauſas in ſemetipſo antea tenens, ab omnibus quæ ſunt denominatur, etiam à contrarijs, veluti luce & tenebris, aqua & igni, vt cognoſcamus quod non hæc ſecundum ſubſtãtiam ſit, ſed quod ſuperſubſtantialis ſit, vnde etiam certo nomine caret, ſed tanquam omnium eorum quæ ſunt cauſa, ex omnibus cauſatis nomen deſumit. Quapropter diuina nomina alia quidem ſecundum negationem dicuntur, ad ſignificandum ſuperſubſtantiale illud. Sine tempore, ſine principio, inuiſibilis. Non quaſi horum aliquo minor ipſe ſit, aut aliquo horum priuetur. Sed quod præcellere omnia dicatur. Nihil enim eorum quæ ſunt ipſe eſt, ſed ſuper omnia eſt. Quæ vero ſecundum affirmationem dicuntur, ea veluti de rerum omnium cauſa prædicantur. Tãquam enim cauſa omnium entium & omnis ſubſtantiæ, ens & ſubſtantia dicitur, & tanquam cauſa omnis rationis & ſapientiæ, necnon rationalis, & ſapientis dicitur ratio, & rationalis ſapientia & ſapiens. Similiter cùm intellectus, tum intelligens dicitur & vita & viuens, potentia & potens, atque de alijs omnibus ſimiliter. Magis autem propriè ex præſtantioribus, & ſibi rebus propinquioribus, nominabitur. Præſtantiora ſunt à materia abſtracta, materialibus ipſis, pura impuris, ſancta execrandis, quæ magis quoque naturæ eius ſunt cognata, vt quæ plus cum eo participant. Multo igitur rectius ſol nominabitur & lux, quam tenebræ, dies quam nox, vita quam mors, ignis, aer, aqua, tanquam vitalia, quam terra. Et præ iſtis omnibus multo magis bonitas quam malitia, & ens quam non ens. Bonum enim ſubſtantia & ſubſtantiæ cauſa eſt. Malum vero boni ſiue ſubſtantiæ priuatio eſt. Iſtæ igitur ſunt negationes & affirmationes. Iucundiſsima eſt ex vtriſq; complexio, veluti ſuperſubſtantialis ſubſtantia, ſuperdiuina diuinitas, ſuperprincipiatum principium, & ſi quæ ſunt ſimilia. Sunt præterea quæ de Deo dicuntur excellentis negationis vim habentia, vt tenebræ, non quod Deus tenebræ ſit, ſed quod non lux ſit, ſed ſuper lucem.

Annotatio.

ADuerte vt Damaſ. intelligas, nomina affirmatiua, quæ tribuũtur Deo, dici de eo veluti de cauſa rerũ. Verbi gratia, bonus appellatur, eo quod eſt, bonitatis cauſa. Hoc aperte dixit Damaſ. cum ait. Quę vero ſecundum affirmationem dicuntur, ea veluti de rerum omniũ cauſa prędicantur, & parum ſupra. Cauſa ex omnibus cauſatis nomẽ deſumit. Et decerpſit ex Diony. cap. 1. Diui. nominum. qui ait. μεθ' ὧν καὶ τὰ αἰτιολογικὰ πάντα τὸ ἀγαθὸν, τὸ καλὸν τὸ ὄν, τὸ ζωοποιόν, τὸ σοφὸν. καὶ ὅσα ἐκ τῶν ἀγαθῶν πρεπῶν αὐτῆς θεωρεῖται, καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτία κατονομάζεται. Hoc eſt, cum quibus, ſcilicet nominibus excellentis negationis & nomina cauſalia de tota Trinitate dicuntur, vt bonum, pulchrum, ens, viuificans, ſapiens, & quæcunque alia nomina Deo imponũtur ex donis ab eo datis. S. Tho. huic ſanctorũ doctrinæ addit. q. 13. ar. 2. p. 1. quod huiuſmodi nomina ſignificant ſubſtantiam diuinam, & prædicantur de Deo ſubſtantialiter, ſed deficiũt à repreſentatione ipſius. Significãt enim ſic nomina Deũ, ſecundũ quod intellectus noſter cognoſcit ipſum. Intellectus autem noſter cũ cognoſcat Deũ ex creaturis, ſic cognoſcit ipſum ſecundum quod creaturæ ipſum repræſentant. Nã Deus in ſe prẽhabet omnes perfectiones creaturarũ, quaſi ſimpliciter & vniuerſaliter perfectus. Vnde quælibet creatura intantũ eum repreſentat & eſt ei ſimilis, inquantũ perfectionẽ aliquam habet. Non tamẽ ita quod repreſentet eũ ſicut aliquid eiuſdem ſpeciei vel generis, ſed ſicut excellens principiũ, à cuius forma effectus deficiunt, cuius tamen aliqualem ſimilitudinem effectus conſequuntur, ſicut formæ corporum inferiorum repreſentãt virtutem ſolarem. Sic igitur prędicta nomina diuinam ſubſtantiam ſignificant, imperfectè tamen, ſicut creaturæ imperfectè eam repreſentant. Cum igitur dicitur. Deus eſt bonus: non eſt ſenſus deus eſt cauſa bonitatis, ſed id quod bonitatem dicimus in creaturis præexiſtit in Deo ſecũdum altiorem modũ. Vnde ex hoc non ſequitur, quod Deo competat eſſe bonũ in quantũ cauſat bonitatem, ſed potius è cõuerſo,

uerſo, quia eſt bonus bonitatem rebus diffundit.

An nomina quæ deo tribuuntur, dicantur prius de Deo quã de creaturis

Quæro etiam an nomina prius dicantur de Deo quam de creaturis nec ne, vt paternitas, bonus, ſapiens, fortis, & omnes ferè ſcholaſtici inſiſtuntur teſtimonio Pauli (ad Epheſ. 3. Flecto genua mea ad patrem domini noſtri Ieſu Chriſti, à quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur) ad probandum quod nomina prius dicuntur de Deo, deinde de creaturis, ad hunc ſenſum videtur citaſſe hunc locum Sanct. Thomas, quæſtione. 13. articul. 6. primæ partis, & Damaſcen. lib. 1. cap. 9. ait. Scire oportet nomen paternitatis, & filiationis & proceſsionis, non eſſe ex nobis ad beatam illam diuinitatem tranſlatum, ſed contra (vt ait Apoſtolus) inde nobis traductum. Propterea, inquit, flecto genua mea ad patrem, ex quo omnis paternitas, & deſumpſit ex cap. 2. Diui. no. Dionyſi. verſus finem. Porrò de teſtimonij Pauliui intelligentia mox videro. Res tamen ſic ſe habet, vt docet Sanct. Thom. artic. 6. citato. Nomina quæ metaphoricè de Deo dicuntur, per prius de creaturis dicuntur quam de Deo, quia dicta de Deo nihil aliud ſignificant quam ſimilitudines ad tales creaturas. Sicut enim ridere dictum de prato nihil aliud ſignificat quam quod pratum ſimiliter ſe habet in decore cum floret, ſicut homo cum ridet, ſecundum ſimilitudinem proportionis. Sic nomen leonis dictum de Deo nihil aliud ſignificat quam quod Deus ſimiliter ſe habet, vt fortiter operetur in ſuis operibus, ſicut leo in ſuis. Deinde affert opinionem Damaſcen. quam ſupra retulimus. quod cauſaliter de Deo dicuntur. Et contra eam ſic diſputat. Huiuſmodi nomina, non ſolum dicuntur de Deo cauſaliter, ſed eſſentialiter. Cum enim dicitur Deus eſt bonus, vel ſapiens, non ſolum ſignificatur, quod ipſe ſit cauſa ſapientiæ vel bonitatis, ſed quod hæc eminentius in eo præexiſtunt. Vnde dicendum quod, quantum ad rem ſignificatam per nomen per prius dicũtur de Deo, quam de creaturis, quia à Deo huiuſmodi perfectiones in creaturas manant. Sed quantum ad impoſitionem nominis, per prius à nobis imponuntur creaturis quas prius cognoſcimus. Vnde modum ſignificandi habent qui competit creaturis. Porrò Pauliui loci hic eſt ſenſus germanus. Genibus flexis ago gratias Deo patri, à quo omnis paternitas Græcè πατριὰ, Hebraicè Miſpecha, hoc eſt familia, parentela, cognatio dicitur, vt Pſalm. 21. προσκυνήσουσιν ἐνώπιον αὐτῆς πάσας αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν, ideſt, Adorabunt in conſpectu ipſius omnes familiæ gentium. Deinde addit. Nominatur. Nomino nonnunquam in ſcripturis ſignificat, ſum, exiſto, ad Epheſios. 1. ſupra omne nomen quod nominatur in hoc ſeculo & in futuro. 1. Ioannis. 3. ἴδετε ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν ὁ πατὴρ, ἵνα τέκνα θεοῦ κληθῶμεν. Hoc eſt. Videte qualem Charitatem dedit nobis pater, vt filij Dei nominemur. Noſter tamen interpres addidit, & ſimus, ſed tunc particula, &, declaratiua eſt, ſignificans, ideſt. Loci igitur huius ſenſus eſt, omnes familiæ tam terreſtres, vt hominum cognationes, quam cæleſtes, vt nouem angelorum Chori, à Deo patre exiſtunt, aut creatæ ſunt. Hæc igitur eſt Paulini loci germana expoſitio.

Locus Pauli ad Epheſ. 3. expoſitus.

S. Thomas carpit Damaſ. & Dionyſ. latẽter.

Nomino quid ſignificet.

Sancti habent pro more Deum ex acceptis beneficijs appellare, in belli quidem victoria. Diligam te domine fortitudo mea. Quando autem à mentis caligine & obtenebratione liberatus eſt. Dominus illuminatio mea, & Deum miſericordiarum & totius conſolationis Paulus appellat. Oecumen. 2. ad Corinthi. 1. & ſumpſit ex Chryſoſtom. 2. Corinth. cap. 1. homil. 1. quia ait, ſcriptura non vbique eodem nomine Deum nominat, nec ab eiſdem rebus addit cognomina, ſed vbi de bello victoriaque loquitur. Diligam te domine. Vbi de humanitate. Deus miſericordiarum & totius conſolationis. Denique nunc rurſus à iuſtitia, nunc ab integro incorruptoque iudicio cognomentum addit, vtcumque poſtulat præſentis argumenti ratio, & iterum Oecumeni. ad Epheſios. 2. capit. ait Deum ſemper iuxta ſubiectam materiam appellat ſcriptura. Deum miſericordiarum vocans, & deũ pacis, & deũ virtutũ, & ad Epheſ. 1. patrẽ gloriæ vocat Paulus. Maximam enim gloriã & honorem donauit generi humano, quæ omnia nobis tradita generali nomine appellat gloriã, per vocabulũ apud nos magnificentius. Hoc ſignificauit Dionyſi. in lib. de Diui. nomi. ca. 1. Inuenies, inquit, omnem ferme Theologorũ laudationẽ, ad beneficos diuinitatis progreſſus exponendos atque laudandos diuina effingere nomina. Hæc verba Diony. annotanda ſunt, & interpretanda ad ſenſum à Chryſoſt. & Oecume. allatum, alioqui non poteris intelligere argumentum.

Pſal. 18.

Oecumenius Chryſoſt.

Oecumenius

Dionyſius.

Locus S. Th. expoſitus.

Diony. 2.articul.2.quæſtio.13.primæ partis Sanct. Tho. Item Diony. eod. cap. parum infra ait. Quoniam vt bonitatis ſubſiſtentia, ipſo eſſe ſuo, eſt ſubſiſtentiū cauſa, boni auctorē ſummæ diuinitatis prouidētia ex omnibus creatis laudare conueniet. Suidas etiā in dictiōe, *Suidas.* Θεὸς ait, ὃς πολλαῖς προσηγορίαις προσαρμόζεται καθ' ὰς δυνάμεις. Hoc eſt, Deus multas habet appellatiōes iuxta virtutes quas operat. Deniq; Baſilius. li. 1. cōtra Eunomiū, ait. *Fo. 3.* *Baſilius.* Ὁ κύριος ἡμῶν ἐνίοις περὶ αὐτοῦ λόγοις, τῷ φιλανθρωπίᾳ τῆς θεότητος, καὶ τῷ ἐξ οἰκονομίας χάριτι τοῖς ἀνθρώποις παραδηλῶν, ἰδιώμασί τισι τοῖς περὶ αὐτὸν θεωρουμένοις, ἀπεσήμανε ταύτην. Θύραν ἑαυτὸν λέγων. καὶ ὁδὸν, καὶ ἄρτον, καὶ ἄμπελον, καὶ ποιμένα, καὶ φῶς ὑπολιῶνυμός τις ὤν. Ἕν γὰρ πάντα τὰ ὀνόματα. ἀλλ' ἐπὶ τούτων φέρει. ἄλλο γὰρ τὸ σημαινόμενον φωτός. καὶ ἄλλο ἄμπελον καὶ ἄλλο ὁδοῦ, καὶ ἄλλο ποιμένος. ἀλλ' ἑνὶ κατὰ τὸ ὑποκείμενον καὶ μιᾷ οὐσίᾳ καὶ ἀϊδιότητι καὶ ἀσυνθετότητι, ἄλλοτε ἄλλως ἑαυτὸν ὀνομάζει, ταῖς ἐπινοίαις διαφερούσαις ἀλλήλων. τὰς προσηγορίας μεταρμοζόμενος καθ' ἃς γὰρ τὴν τῶνδε νεργειῶν διαφοράν, καὶ τὸν πρὸς τὰ ἐνεργούμενα σχέσιν, διάφορα ἑαυτῷ καὶ τὰ ὀνόματα τίθεται. φῶς μὲν γὰρ ἑαυτὸν τοῦ κόσμου λέγει τότε ἀπρόσιτον τῆς ἐν τῇ θεότητι δόξης τῷ ὀνόματι τούτῳ διασημαίνων. καὶ ὡς τὴν λαμπρότητα τῆς γνώσεως, τοὺς καθαρμένους, τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς καθαιρόμενον δέ, ὡς τοὺς ἐνάντῳ καθ' τὴν πίστιν ἐρριζωμένους, ἐπ' ἔργον ἀναβῶν καρποφορίας ἐκφέρων. ἄρτον δὲ ὡς οἰκειοτάτην τροφὴν, λογικῶν συγχαίνων, τῷ διακρατεῖν τὴν συσσασιν τῆς ψυχῆς, καὶ τὸ ἰδίωμα αὐτῆς διασώζειν ἀναπληρῶν ἀεὶ παρ' ἑαυτοῦ τὸ ἐνδεὲς, καὶ πρὸς τοῦτο ἐξ ἀλογίας ἐλκυσμένη ἀρρωστίαν οὐκ ἐῶν ἀποφέρεσθαι καὶ οὕτως ἄν τις τῶν ἐνομάτων ἕκαστον ἐφοδεύων, ποικίλας εὕροι τὰς ἐπινοίας, ἑνὸς τοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν τοῖς πᾶσιν ὑποκειμένου.

Hoc eſt, Dominus noſter cum de ſe loquitur, benignitatem deitatis, & incarnationis grātiam volēs hominibus detegere, proprietatibus quibuſdam de his rebus quæ in ea cōſiderantur, & ad ſe ſpectāt ipſam manifeſtat Ianuam ſeipſum appellās, & viam & panem & vitem & paſtorem & lucem. Cum non ſit multis nominibus præditus, non enim omnia ad idem compitum perueniunt. Aliud enim lux ſignificat, aliud vitis, aliud via, aliud paſtor. Attamen cum ſit vnum ſubiectum & vnica ſubſtantia & ſimplex & incompoſita, aliter & aliter ſibi nomen imponit, diuerſis conſiderationibus, varias nomenclaturas adaptans. Iuxta enim differentiam operationum, & iuxta habitudinem qui beneficio affecti ſunt, varia ſibi imponit nomina, lux enim mundi ſeipſum vocat, tum inacceſsibilem deitatis gloriam hoc nomine ſignificās, tum etiam, quia illuſtrat cognitionis lumine oculos animæ illorum, qui munditia pollent cordis. Vitem ſe vocat, quia illos, qui in fide altas egerunt radices, fructibus bonorum operum alit. Panem autem ſe vocat, eo quod aptiſsimus cibus ſit ad reficiendum homines, tum, vt conſiſtat humana vita, tum etiam vt ſeruetur eius proprietas, dum ſemper implet quod homini deeſt, nec ſinit ægrotationem quæ ex imprudentia nos inuadit, inualeſcere. Sic igitur qui quodlibet nomen voluerit percurrere, varias inueniet conſiderationes, cum vni cum tantum ſit ſubiectum recipiens illa cognomina. Hæc ille. Ecce quomodo auctoritate ſummorum virorum poteſtas nobis commiſſa ac delegata eſt, effingendi Deo infinita nomina iuxta negotiorum qualitatem. Attamen quia, vt ait ille. De Deo etiam vera dicere periculoſum eſt, oportet ex ſcripturis nonnulla, aut ferè omnia nomina, quæ à Theologis Deo tribuuntur recenſere, vt his ducibus vtens tanquam Ariadnes filo moderemus & regamus ſermones noſtros ne forte labamur, aut verbo offendamus quoties his ſimilia fingere tentauerimus. Nam nullibi periculoſius erratur, quam cum de diuinis rebus ſermo ſuſceptus eſt. In quibus ſi offenſum aut titubatū fuerit, nil remanet niſi terribilis ſpectatio Iudicij. Et quidem libenter vterer Hebraicis verbis, ſed quia typographi Hebraicis typis carebat, coactus ſum Latinovti ſermone.

Catalogus nominū diuinorum, ſiue cognominū quæ deo tribuūtur.

Primum nomen Dei eſt. El, quod ſeptuaginta θεόν, Aquila ἐτυμολογίαν eiꝰ exprimēs ἰσχυρόν, ideſt, fortem interpretatur. Deinde Eloha, aut Elohim, quod & ipſum Deus dicitur. Sciē tamen debemus quod Elohim communis numeri ſit, quod & vnus Deus ſic vocetur & plures. Ad quam ſimilitudinem cælum quoque & cæli appellantur Samaim, vnde ſæpe interpretes variant, cuius exemplum nos in lingua noſtra habere poſſumus Athenas, Thebas, Tertium çabaoth, quod 70. virtutum, Aquila exercituum tranſtulerunt. Iſaiæ 6. Quartum Helion, quod nos excelſum dicimus. Deuteronom. 32. Quintum. Aſer illic, quod Exodi. 3. legitur, qui ero, aut vt alij tranſferunt. Qui eſt. Eſt, vt inquit Damaſce. libr. 1. ca. 12.

prin-

principalius omnium nominum de Deo dictorum. Qui eſt, quemadmodum Deus ipſe dans reſponſum Moyſi in monte, inquit, Dic filijs Iſrael. Qui eſt miſit me, totum in ipſo comprehẽdens ipſum eſſe, veluti quoddam pelagus ſubſtantiæ, infinitum & interminum. Quemadmodum autem Dionyſius ait, primatium Dei nomen eſt bonum non enim primum de Deo dicendum eſt eſſe, ſed ipſum bonum. Et Auguſtin. De fide & ſymbolo. capiꝰ. ait, Deus non poteſt dici fuit & erit, ſed tantum eſt, quia & quod fuit, iam nõ eſt, & quod erit, nondum eſt. Ille ergo eſt incommutabilis ſine conditione temporũ, & varietate. Nec aliũde arbitror manare, quod famulo ſuo Moyſi tale nomen ſuum inſinuauit. Nam cum ab eo quæreret, ſi ſe populus ad quem mittebatur contemneret, à quo diceret ſe eſſe miſſum, reſponſum dicentis accepit. Ego ſum qui ſum. Deinde ſubiungit. Hæc dices filijs Iſrael. Qui eſt miſit me ad vos. Sextum Adonai quem nos generaliter dominum appellamus. Iſaiæ 10. Septimum. Ia, quod Deo tantum tribuitur, & in Halleluia extremâ quoq; ſyllaba ſonat. Octauum τετραγράμματον, quod ἀνεφώνητον, ideſt, ineffabile vocatur, aut potius ab Hebræis putatur Hebraicè Iehoua, & interpretatur, qui eſt, aut dominus eſſe. Nonum Saddai, quod Aquila interpretatur ἱκανόν, quod nos robuſtum & ſufficientem ad omnia perpetranda accipere poſſumus, aut qui poteſt omnia vaſtare & perdere, aut qui habet omnia quæ ſibi ſufficiunt, nec alterius eget ope. Geneſ. 43. Ab, ideſt Pater. Iſaiæ. 63. Abihad, Pater æternitatis. Iſaiæ. 9. Adir, Magnificus. Pſal. 8. Oheb, Amans, aut Amator, Pſal. 32. Acharõn. Nouiſſimus, Iob 19. 44. Is. Vir. Emeth, verus, Veritas. Ieremiæ. 10. Elcana, Zelator. Exo. 20. Bore, Creator. Iſaiæ. 40. Baruch. Benedictus, Pſal. 18. Goel, Redemptor. Iob. 19. Gibor, Fortis, Deutero. 10. Gadol, Magnus, Deutero. 10. Gole. Reuelans, ſcilicet, profunda, Daniel. 2. Doberçedeq, loquẽs iuſtitiam. Hadur. Formoſus, Iſaiæ. 63. Zach, purus, Chazac, Fortis, Iſaiæ. 40. Chai, Viuens, Pſalm. 18. Iob. 19. Chanun, Miſericors, Exod. 34. Chaeid, Sanctus, Benignus, Iuſtus. Tob, bonus. Iohez, conſiliarius, Iſaiæ. 9. Iocer, Formator, Iſaiæ. 43. Ieſuah, ſaluator, Iſa[illegible]. Iaſar. Rectus, Deuter. 32. Magid, Annuntians, Iſaiæ. 42. Melech, Rex, Ieremiæ. 10. Menachen, Conſolator. Iſaiæ. 51. Clemens. Pſalm. 115. Mora, Terribilis. Pſal. 75. Maſiah, Chriſtus, Vnctus. Dani. 9. Moſiah, Saluator. Neemah, Fidelis. Neezar. Accinctus. Naor, Illuminans Pſalm. 75. Noçer, Cuſtodiens. Exod. 34 Noquer, Vleiſcens. Nahum. 10. Nora, terribilis. Deuteroño. 10. Niça, ſublimis, Iſaiæ. 47. Niçgab, Protector, Sublimis, Magnificus. Himanuel. Nobiſcum Deus. Iſaiæ. 7. Hoce; Creator, Faciens. Iſaiæ. 51. Pode. Redemptor. Pele, Mirabilis. Iſaiæ. 9. Poqued, Viſitans. Exodi. 34. Caiam, Æternus. Çaddic, Iuſtus, Deuter. 34. Cur, Fortis. Deuteronom. 34. Çohe, Gradiens, Iſaiæ. 63. Cados, ſanctus, Iſaiæ. 6. Cone, Creator, Poſſeſſor, Geneſ. 14. Cano, Æmulator. Ioſue. 24. Riſon, Primus, Iſaię. 44. Rab, Magnus, Exod. 34. Rachum, Clemens, Miſericors, Exodi. 34. Ram, Excelſus. Sem, Nomen. Somer, Cuſtodiens. Çarſalom, Princeps pacis. Sophet, Iudex. Pſalm. 7. Tamim, Perfectus.

Cap. 2. Diuinorũ.

Deus viuus.

Vocatur viuens Deus, ad diſtinctionem mortuorum deorum, qui appellantur Idola. Sopho. 2. Viuo ego dicit dominus, Hieron. Danie. 6. Sopho. 2. & circa principium lib. 3. comment. in Matth. Item, Euthy. Pſal. 41. ait. Fortem & viuentem Deum vocat ſcriptura propter infirmos & mortuos deos gentilium.

Roma. 9.

Deus appellatur figulus, hoc eſt creator noſter & factor. Vnde Apoſtolus. Nunquid dicit figmentum ei, qui finxit, quid me feciſtiſic? An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere, aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam, & apud Ieremi. Ecce ſicut lutum in manu figuli, ita vos in manu mea, Domus Iſrael, ait Dominus. Hieron. Iſaiæ. 45.

Ieremi. 8.

Κύριος δὲ λέγεται, διὰ τὸ κυριεύειν αὐτὸν τῶν ὅλων. πατὴρ δὲ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν πρὸ τῶν ὅλων. Hoc eſt, Dominus vocatur, quia rerum omnium potitur. Pater quia eſt ante omnia Theophilus lib. 1. ad Autolycum.

Deus vocatur ſæpè angelus ſi ſab perſona dei loquitur.

Nomine dei angelus intelligit, vnde Philippus presbyter, libr. 2. in Iob. capit. 26. ait Deus propter annuntiationem ſalutis noſtræ, angelꝰ dicitur, vt Iob. 20. Diuitias quas deuorauit, euomet, & de vẽtre eius extrahet eas Deus, pro quo alius interpres legit. extrahet eas angelus. Vbi eundem exiſtimo eſſe Deum & angelum. Proinde hic angelus & Deus eſt, qui per Pſalmiſtam dicit. Immittet angelum domini, in circuitu timẽtium eum & eripiet eos. Angelus loquebatur in rubo

ad

ad Moyſen,& dicebat ei. Ego ſum Deus Abraham. Deus Iſaac, Deus Iacob. Sãctus quo que Iacob, Ephraim & Manaſſe nepotes ſuos ita benedicens ait. Deus in cuius conſpectu ambulauerunt patres mei, Abraham, Iſaac, Deus qui paſcit me ab adoleſcentia mea, vſq; in præſentem diem. Angelus qui eripuit me de cunctis malis benedicat pueros hos.

Nomina quæ ſunt cõmunia Deo & creaturis, quam habeant differentiam in modo ſignificandi. Baſilij locus eximius.

Oportet deinceps oſtendere quæ ſint nomina quæ cum de Deo & creaturis dicantur, differunt tamen in modo ſignificandi. Dequibus Auguſt. in libr. q. vet. & no. teſt. q. 122. ait. Multa vocabula nobis & Deo communia ſunt, ſed diſcrepãt, in effectu. Aliter enim Deus facit quam facimus nos, & loqui dicitur, ſed non more noſtro organo corporali. Sic verbum Dei non tale verbum ſicut noſtrum, quia noſtrum poſtquam fuit non eſt, illud autem manet. Baſilius quoque hom. de pœnitentia, ait. Axiomata ſua Ieſus largitur alijs, non euacuans, ſed nihilominus habens. Argumentum hoc opulenti, habere videlicet & alijs dare. Verum qui apud nos diuites ſunt, vbi ſua largiũtur alijs quæ habent immi nuunt. Diuites enim non ſumus, quia aliena poſſidemus. Chriſtus ita diues eſt, vt quantũ alijs elargiatur, tantum ipſe diues permaneat. Eſt enim inſtar fontis perpetuò fluentis. Sic Petrus petra erat, non tamẽ vt Chriſtus. Lux eſt, & vos eſtis lux mundi. Quis eſt, & dicit. Ecce ego mitto vos vt oues in medio luporum. Lege illum in hom. contra Sabellianos, & Arium. & Anomæos. Item Euthy. Ioann. 16. ait. Nouit frequenter ſcriptura eiſdem verbis de Deo & homine poſitis, nõ ſimiliter vti. Vndè dicitur. Ego in patre meo ſum, vos in me, & ego in vos. Chriſtus eſt in patre ratione eiuſdem potentiæ, Apoſtoli verò in eo & ipſe in illis, ratione auxilij. Et Chriſtus & nos filij Dei dicimur, & imago & gloria Dei, ſed magna eſt differentia. Et Ioann. 18. exponens hunc locum. Aſcendo ad patrem meũ & ad patrem veſtrum, Deum meũ & Deum veſtrum, ait. Alio modo dixit patrem ſuum, alio modo diſcipulorum, ſuum quidem natura, tanquam eiuſdem ſubſtantiæ, diſcipulorum verò, ratione creationis & prouidentiæ, tanquam creaturarum prouidentia maiori dignarum. Deum autem ſuum & diſcipulorum vtpote hominum. Et quare non ſimpliciter dixit. Et Deum noſtrum. Sed etiã hic diſtinxit, quia licet homo factus eſt, & frater eorum ratione humanitatis, honore tamen plurimum ab eis differebat, & diuinitatis vnione & impeccabilitate. Item Chryſoſt. ho. 74. ſuper Ioan. ait, ſolet nõnun quàm ſcriptura, ijſdem verbis & in Deo & in homi nibus non eodem modo vti. Nam dij dicimur & filij Dei. Et filius imago & gloria dicitur, atque etiam nos, ſed longè aliter. Et iterum, nos Chriſti, & Chriſtus Dei, non ſimiliter autem Dei Chriſtus, & nos Dei. Ambroſius ſimiliter. lib. 3. offici. cap. 2. In eiſdem, inquit, verbis diſcretio eſt, aliter enim Deum bonũ dicimus, aliter hominem. Similiter iuſtum & ſapientem. Quod & in euangelio docemur. Eſtote perfecti ſicut pater veſter qui in cælis eſt. Paulum lego perfectum, & non perfectum. Nam cùm dixiſſet. Non quòd iam acceperim, aut quòd perfectus ſim, ſic autem ſequor vt comprehendam. Statim ſubiecit. Quicunq; autem perfecti ſumus. Duplex eſt enim forma perfectionis, alia medios, alia plenos numeros habens, Alia hic, alia ibi, alia ſecundum hominis poſſibilitatem, alia ſecundum perfectionem futuram. Deus autem iuſtus per omnia, ſapiens ſuper omnia, perfectus in omnibus. Inter ipſos quoque homines diſtantia eſt, aliter Daniel ſapiens, de quo dictum eſt. Quis Daniele ſapientior? Aliter alij ſapientes, aliter Salomon qui repletus eſt ſapientia ſuper omnem ſapientiã Aegyptiorum. Aliud eſt enim cõmuniter ſapere, aliud eſt ſapere perfecte. Qui cõiter ſapit, pro temporalibus ſapit, pro ſe ſapit, vt aliquid alteri detrahat, & ſibi adiungat. Qui perfectè ſapit, neſcit ſua ſpectare cõmoda, ſed aliud quod æternum eſt, quod decorũ atque honeſtum toto affectu intendit, quærens non quod ſibi vtile eſt, ſed quod omnibus. In capit. quoq; Damnamus, de ſumma Trinit. & fide catholica dicitur. Eſtote perfecti ſicut pater veſter cæleſtis perfectus eſt, ac ſi diceret. Eſtote perfecti perfectione gratiæ, ſicut pater veſter cæleſtis perfectus eſt perfectione naturæ. Adhuc & Hiero. Ezech. 16. cum dixiſſet propheta. Viuo ego, ait. Quæro qua ratione cõmune vocabulum propriè ſibi vẽdicet Deus? ſed quomodo dicitur. Arbor bona, bonus homo, ſeruus bonus, nemo autem abſolutè bonus, niſi ſolus Deus, ſic cum angeli cæteræq; virtutes & ſancti ſint viuentes, comparatione Dei mortui appellantur. Quis eſt homo qui viuit, & non videbit mortem? Vnde Apoſtolus de Deo. Qui ſolus habet immortalitatem, &c. & li. 2. contra Pelagi. ait, ſolus Deus

Ioann. 14.

Matt. 5. Philip. 3.

Perfectio duplex.

Ezech. 28. 3. Reg. 4.

Philip. 2. Cap. Damnamus.

eſt

eſt immortalis, quia quæ creaturæ habent per gratiam, ipſe per naturam. Et ad Titum. 1. ait. Solus Deus habere dicitur immortalitatem, cum & angelos & multas rationabiles fecerit creaturas quibus dederit immortalitatem. Solus ſimiliter dicitur verax, non quod cæteri non immortales & veritatis ſint amatores. Sed quòd ille ſolus naturaliter ſit, & immortalis & verus. Cæteri verò & immortalitatem & veritatem ex largitione illius conſequuntur. Nam aliud eſt verum eſſe, & habere quid per ſemet. aliud in poteſtate donantis, eſſe quod habeat. Deniq; li. 2. contra Pelagi. ait. Deus lux appellatur, & tenebræ in illo non ſunt vllæ. Quando dicit nullas tenebras in Dei lumine reperiri, oſtendit aliorum lumina aliqua forde maculari, & Apoſtoli vocantur lux mundi, ſed non eſt ſcriptũ quod in apoſtolorũ luce nullæ ſunt tenebræ. Et de Ioanne ſcribitur. Non erat ille lux, ſed vt teſtimonium perhiberet de lumine. De Deo enim dicitur. Qui ſolus habet immortalitatem, & certè legimus immortales angelos ſed ſolus Deus eſt immortalis, quia non eſt per gratiam vt cętera, ſed per naturam. Solus ſimiliter dicitur ſapiens, ſolus beatus. Si fuſiorem de hac re ſermonem deſideras lege Euthy. Pſal. 1, & Theophy. Ioann. 1. in expoſitione huius loci. Non erat ille lux, & Damaſcen. lib. 2. cap. 3. & Origc. tract. 8. ſuper Matt. parum poſt principium, & Hieronymum qui frequenter in commẽt. epiſtolæ ad Ephe. hoc idem inculcat.

Quod Deo, (qui nullis lineamentis depingi aut efformari poteſt) rerum noſtrarum figuræ tribuantur in ſcripturis, cauſa eſt, aut mentis noſtræ imbecillitas, quæ citra ſenſibilia adminicula ad ſublimem Dei, & ſubſtantiarum ſeparatarum contemplationem, ſeſe ſubleuare & erigere non poteſt. Quia nimirum indiget, vt ex ſibi cognatis & affinibus rebus, ad inuiſibiles & ſuperſubſtantiales ſubſtantias conſcendat. Aut quia hoc decens eſt myſticis oraculis, vt per ſymbola & ænigmata ſignificentur & innuantur diuinarum rerũ arcana, & à prophanorum hominum arcean tur obtutu. Si cui tamen viſum fuerit abſurdum, Deo huiuſmodi nomina & formas ex vilibus & contemptis rebus depromptas, apponere, vt quod Chriſtus cetur Gigas, lapis, agnus, panis, vermis, peccatum. Iſciat dupliciter à nobis Deum intelligi & nominari poſſe. Primò cùm per ſimiles figuras & ſimilitudines progredimur, vt illi nomen imponamus, quod ſit cum aliqua cognatio & affinitas inuenitur nominis, cum re illa cui nomen apponitur, vt cum Chriſtus λόγος Græcè, Latinè verbum, ſermo aũt definitio appellatur. Verbum quidem quia paterna nobis annunciauit, quemadmodum verbum, mentis conceptum enunciat. Sermo quoque & definitio, quia totam naturam exprimit paternam. Subſtantia itidem vocatur, quia rebus omnibus, vt ſint cauſa eſt. Lux etiam & vita. Hęc quidem licet inter nomina rerum materialium excellere & primatum habere videantur, tamen longè abſunt vt clarè & diſtinctè diuinam ſubſtantiam nobis poſſint repreſentare, ſuperat enim longo interuallo quamcunq; ſubſtantiam, & vitam & lucem, & quodcunque verbum noſtrum. Secundo exponuntur nobis diuina, per diſſimiles formas quæ nos ducunt & pertrahunt in abſurdam & diſſimilem, & illi rei, cui apponitur, penitus diſſonam & differentem ſimilitudinem. Iſtæ vocantur diſſimiles ſimilitudines. Sic Deus vocatur, Inuiſibilis, infinitus, incomprehenſibilis, ſine principio, increatus, immutabilis, inalterabilis, incompoſitus, incorporeus, intangibilis, incircunſcriptus, inintelligibilis, incomprehenſibilis. Quę nomina in Deo ſignificant non quid eſt, ſed quid non eſt. Nam vt dicit Dionyſi. 2. capit. Cæleſtis Hierarch. *Αἱ ἀποφάσεις ἐπιτῶν θείων, ἀληθεῖς, αἱ δὲ καταφάσεις, ἀνάρμοστοι.* ideſt. Negationes quidẽ in diuinis veræ ſunt, affimationes verò non ſatis commodè Deo adaptari poſſunt. Quapropter illa rerum inuiſibilium explanatio, quæ fit cum formæ diſſimiles Deo apponuntur, aptior & melior eſt. Nam cum vtimur huiuſmodi diſſimilibus ſimilitudinibus, longè à rebus materialibus arcemur & ſeiungimur, nec in errorem ducimur vt arbitremur hæc materialia propriè de Deo dici poſſe. Quod fieret ſi ſimilibus ſimilitudinibus vteremur, quæ ſolent à rebus pretioſioribus & cognatis depromi. Nam quis non videat fore vt per huiuſmodi figuras labatur atque in errorem ducatur animus noſter, putans Deũ V. g. igneæ aut alterius ſimilis eſſe naturæ. Quare imbecillitati noſtræ ſe ſcriptura attẽperans, ad diſſimiles ſimilitudines, deſcendit. id cauens, ne imbecillitas mentis noſtræ fœdis imaginibus acquieſcat, ſed potius ſe ſubleuet, & vilitate formarum, à viſibilibus ſe auo-

cet

cet rebus. Nam veriſimile omnino non videbitur, nec ijs qui ſtolidioris & craſsioris ſunt intelligentiæ, cæleſtia & diuina tam vilibus rebus eſſe ſimilia. Attamen illud aduertendum eſt, quòd cum nihil in rebus humanis inueniatur, quod prorſus bonitate careat, dari nobis latiſsimus cāpus vt poſsimus ex quibuſcunque rebus ſiue bonis ſiue malis, pulcherrimas ſimilitudines elicere, cum aliquæ ſimilitudines in ſpiritualibus & carnalibus, aliter & aliter poſsint à nobis illis in rebus contemplari. vt ira eſt in nobis & in Deo, & pœnitentia, triſtitia, & iurat Deus vt nos, & viuit, ſedet, &c. de his à Diony. cap. 2. cæleſt. Hierar. dici, τῶν ἀὐλῶν & ταὐτῶς, ἐναρμονίως δὲ καὶ οἰκείως ἐπὶ τῶν νοερῶν τε καὶ αἰσθητῶν ἰδιοτήτων ὁριζομένων. Hoc eſt, eadem non eodēmodo, ſed conuenienter & propriè, in ſpiritualibus & corporalibus definiri. Igitur ſcripturæ, diuinitatem, interdum ex iſtis viſibilibus pretioſiſq; rebus, concelebrāt, vt cum ſolem iuſtitiæ, ſtellam matutinam in cordibus fidelium orientem vocant. Aliquādo ex his quę ſunt media, diuinam prædicant maieſtatem, cùm ſcilicet ignem vocant, aut, aquam fluentem in vitam æternam, aut fontem. Aliquando etiam ex infimis Deum laudant. vt cùm vocant vnguentum, aut oleum effuſum, & lapidem angularē, petram, leonem, & quod eſt omnium viliſsimum, ego ſum vermis & non homo. Hæc ideò fiunt, ne diuina profanis peruia ſint, & ne ſanctorum ſignorū inſpectores, figuris tanquā veris rebus inhæreant. Sed diuina veriſimis proferantur negationibus, dum, extremis creaturæ ſuæ partibus, à ſua licet natura remotiſsimis, ſimilis dicitur. Hactenus de Deo & diuinis nominibus ſcripſiſſe ſufficiat, reliqua quæ tractari à nobis poterant, diuinitus pertractata ſunt à Diony. Areopagita, iniuſto de hac re edito volumine. & Diuus Thomas. 1. part. q. 13. diligenter hac in re laborauit.

¶De Chriſti redemptoris noſtri nominibus, ſiue de illis quæ ſpectant ad diuinam naturam, ſiue de illis, quæ ſpectant ad naturam aſſumptam, & de generibus Chriſtorum. CAP. III.

MESSIAS Hebraicè, Vnctus Latinè, Chriſtus Græcè, Ieſus redemptor noſter appellatur. Quia vtraque dignitate, ſacerdotali & regia pollebat. Nam Chriſma, vt ait Hieron. Iſaiæ 45. apud Hebræos erat inſigne regiæ poteſtatis, vt quomodo apud nos Diadema & purpura ſolis imperatoribus datur, ſic apud Hebræos regnaturi perfundebantur oleo. Vnde Cyrus rex Perſarū vocatur Chriſtus, & Saul Chriſtus domini dicitur. Hæc ille. Sacerdotes quoque ſummi probatiſsimo oleo vngebantur, quod cum à capite ad veſtimenta deſcendebat optimè fragabat. Vnde in Pſalm. 132. ſicut vnguentum in capite, quod deſcendit in barbam barbam Aaron. Quod deſcendit in oram veſtimenti eius. Hoc oleo vngebantur, quia illi præ cæteris, humanitate, miſericordia, manſuetudine, debent pollere: aut quia fragantia bonorū operum abundare debent, ita vt ſint hominibus odor vitæ in vitam, & non odor mortis in mortem. Nam oleum pro vnguento odorifero in ſcripturis accipi notū eſt. Sunt tamē multa Chriſtorum genera, quæ explanationem noſtram poſtulāt, vt omni errore ſublato, de vno quoque Chriſto, cum in quæſtionem venerit, diſtinguere poſsimus. De qua re Hieron. Habac. 3. ſic ſcribit. Chriſtorum multa ſunt genera. Chriſti in veteri teſtamēto dicebantur, & patriarchæ. Quorum vnctio fuit facta per Spiritum ſanctum, abſque ſenſibili oleo: nam illo tempore nec vnctionis per oleum mentio erat, aut etiā vncti vocantur, quia per Spiritum ſanctū aſſecuti fuerant gratiam prophetandi, quæ nomine olei intelligitur. De his ſcriptum eſt in Pſalmis. Corripuit pro eis reges, nolite tangere Chriſtos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Et in 1. Paralip. libr. omnes qui egreſsi ſunt de Ægypto Chriſti vocantur. Chriſma quoq; ſacerdotale in Exodo conficitur, quo poſtea ſacerdotes in Leuitico leguntur vncti. Et aliud vnguentum quo reges vngūtur, qui regnum adeunt, quod in duo ſcinditur. Si enim Dauid eſt & Salomon ideſt fortis manu, & pacificus, cornu vngitur. Si verò Iehu & Azahel ſunt, perfunduntur lenticula. Sed & Cyrus rex Perſarum & Medorum, qui de captiuitate populum relaxauit, licet multi errent & de domino ſaluatore ſcriptū putent, audit per Iſaiam. Hæc dicit dominus Chriſto meo Cyro, &c. & ad extremum dicitur.

Pſal. 104.
Exod. 30.
Leuiti. 8.
1 Reg. 16.
4. reg. 9. & 19.
Iſaiæ 45.

citur. Tu autem non cognouiſti me, quod de ſaluatore nephas eſt intelligere. Eſt vnguentum propheticum quo præcipitur Eliæ, vt Eliſeum vngat in prophetam. Et ſuper omnia vnguentorum genera eſt vnguentũ ſpirituale, quo vngitur ſaluator, & dicitur ad eum. Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Participes autem eos puto ad quos loquitur & Iohannes. Et vos vnguentum habetis à ſancto. Et poſt modicum. Hæc ſcripſi vobis de his qui ſeducunt vos, & vos chriſma quod accepiſtis ab eo, maneat in vobis. Et non neceſſe habetis vt aliquis doceat vos, ſed ipſum Chriſma docebit vos de omnibus. Ac ne forte qui chriſma baptiſmi perdiderunt deſperent de chriſmate reparãdo. Scriptum eſt in Leuitico. Leproſus extra caſtra proiectus, cũ ad ſacerdotem venerit, & lepra ipſius fuerit mundata, mittat ſibi oleum ſacerdos in manu ſiniſtra. & intincto digito ſepties aſpergat oleum coram domino, & tangat eodem oleo auriculã eius, qui leproſus fuerit, & dexteram manum, & dextrum pedem, & quod remãſerit de vnguẽto totum mittat in caput eius. Cumque omnia hæc recte compleuerit totum immolet holocauſtum pro eo, & ipſe Chriſtus dei vocetur. In horum Chriſtorum ſalutem egreſſus eſt Dominus de loco ſuo, vt ait Micheas. Si fuſiorem de hac re ſermonem deſideras lege Euſebium. li. 1. hiſto. cap. 4. & li. 4. demonſtra. euangelicæ. ca. 15.

3. reg. 19.

Pſal. 44.

1. Ioh. 2.

Leui. 14.

Deinde quærendum videtur an vt Ieſus redemptor noſter, deus ab æterno, & verbũ vocatus eſt, ſic etiam Chriſtus vocari potuit, ante aſſumptionem noſtræ naturæ. Cui quæſtioni Damaſce. reſpondens. li. 4. cap. 6. ait. Nos filium dei vocatum Chriſtum dicimus, ex quo in ſanctæ virginis vtero conceptus & eſt caro immutabiliter factus eſt. Vnctio enim ipſa ad humanitatẽ attinet, vt diuinus ait Gregorius. Et Cyrillus ad reginas ait. Quãdo verbũ caro factũ eſt, tũc & ipſum nominatũ eſſe dicimus Chriſtum Ieſum. Quia vnctus eſt oleo lætitiæ, ideſt ſpiritu ſancto, à deo patre. & hac quoque cauſa Chriſtus nominatur. Quod autem vnctio circa humanitatem ſit, nequaquam dubitauerit, quiſpiã eorum qui recta ſapere ſunt cõſueti. Et Athanaſius in ſermone Epiphaniæ ait. Præexiſtẽs Deus ante aduentum in carnem, non erat homo, ſed Deus erat apud Deum patrẽ, inuiſibilis & impaſſibilis exiſtens. Quando verò factus eſt homo, nomen Chriſti propter carnẽ illi inditum eſt, cui nomini ſequitur mors & paſſio. At dicit ſcriptura. Vnxit te Deus oleo lætitiæ. ex quo teſtimonio poteſt colligi, ante incarnationem Chriſtum hoc nomine fuiſſe vocatum. Sed ſciendum quod ſcriptura ſæpenumerò vtitur præterito pro futuro. vt, poſt hæc in terris viſus, & cum hominibus conuerſatus eſt. & tamẽ nondum fuerat viſus.

4. li. Theologiæ circa principium

Ex hoc Chriſti redemptoris noſtri nomine, & nomen accepimus, & originem traximus omnes Chriſtiani. Hoc nomen primo vſurpatum fuit ab antiquis patribus in Actibus apoſtolorum. ca. 11. Quando prædicante Saulo & Barnaba apud Antiochenos, imperante Claudio, cum magna multitudo hominum cœpiſſet ſacris noſtris myſterijs initiari, & fidei veræ adhærere, ſancti illi & religioſi viri, à Chriſto, Chriſtiani appellari voluere. Nam antea Nazarei & Galilæi vocabantur. Attamen quanuis hoc auſpicatiſſimo & feliciſſimo nomine multis ſeculis orbis caruerit, à principio tamen & exordio generis humani, multi & diuini viri floruere, qui non tam nomine quam re ipſa, veri fuerũt Chriſtiani vt Habel, Noe, Abraham. Dauid, Ezechias. Quis obſecro dignior hoc nomine, quàm Patriarcha Abraham, (qui in præputio, fidelis, in pietate & religione, perfectus, & in cognitione Dei ſublimis) inuentus fuit? Qui euangelico viuens more, ad vocẽ domini, dicentis. Egredere de terra tua & de cognatione tua, relictis ſeculi rebus, deũ ex animo ſecutus eſt. Vt legimus Petrum, Andream, Iacobum & Iohannem, vocante illos domino, feciſſe. Præſtat tamen Euſebij Cæſarienſis verba in medium afferre qui lib. 1. De monſt. Euange. ca. 4. aut. 6. iuxta alios de hac re ſic ſcribit. Sed & vitæ inſtitutio quæ iuxta pietatem eſt, ſicut omnibus gentibus, abſque Moyſis inſtitutione, Chriſto doctore prædicata eſt, ſic apud priſcos illos idem pietatis vigebat modus. Neque enim illis cura circunciſionis erat, ſicut nec nobis, neq; àcertis animalibus abſtinere curabant, ſicut nec nos. Nam Moyſes ſtatim inducit Melchiſedech, ſacerdotẽ Dei altiſſimi, qui nec corpore circunciſus erat, nec vnguento, iuxta legẽ Moyſis confecto, vnctus, nec quid Sabbatum eſſet edoctus, neq; quicquam eorũ quæ Iudeorum genti per Moyſen imperata ſunt, ſciens. Attamen iuxta Chriſti euangelium viuens,

Chriſtiani.

Nazarei Galilei.

Euſebij Cæſarienſis.

Melchiſedech.

viuens, hũc ipſum ſacerdotem Dei altiſsimi fuiſſe, idem Moyſes affirmat, ipſoque Abraham præſtantiorem. Ideoq; inducitur Abraham benedicens. Talis Noe fuit, homo in generatione ſua iuſtus. Quem (quaſi ſcintillam humani generis, in ipſa diluuij vaſtatione: ijs omnibus reparandis qui in terra perierant) Deus vniuerſi ſeruauit. Hic igitur quanuis eorum quæ ad Iudaicos mores ſpectant nihil ſciret, nec in corporis circunciſione, nec in alijs quæ à Moyſe conſtituta ſunt, degeret, tamen Iuſtus (ſi quis alius) eſt appellatus. Et ante hũc Enoch, qui Deo dicitur placuiſſe, & trãſlatus eſt, nec mortem eius legimus. Hic quoque cum talis eſſet, nec circunciſus erat, nec in lege Moyſis fuerat verſatus, ſed Chriſtianis moribus, non Iudaicis vſus eſt. Et Abraham poſt eos, qui dicti ſunt, natus, propter eos qui ex ipſo orituri erant, quaſi ſignum quoddam, circunciſionem corporis primus ſuſcepit, vt illius poſteri cognoſcerẽtur, qui ab illo iuxta carnem originem ducebant. Ante vero quàm & filios gigneret, & antequam circuncideretur, & ipſe propterea quod à ſimulacrorum cultu ſeceſſerat, vnũq; ſuper omnia Deum confeſſus fuerat, & eam vitam quæ cum virtute eſt ſectabatur, Chriſtiano more vixiſſe, non Iudaico demonſtratur. Idcirco illi teſtimoniũ exhibetur, quod præcepta, mandata, cæremonias, & legitima Dei, ante lationem legis Moyſis, ſeruauerit. Erant enim ante Moyſis legem mãdata Dei alia, & cæremoniæ, nõ ſimilia ijs quæ à Moyſe trãdita ſunt, per quæ iuſtitiam conſequebantur. Porrò quod non eadem eſſent cum his quæ per Moyſen poſita ſunt, Moyſes ipſe demonſtrat. Audi Iſrael iuſtificationes & iudicia quæcunq; loquor in auribus veſtris in die hac, & diſcetis ea, vt ea faciatis. Dominus condidit nobis in Choreb teſtamẽtum hoc, neutiquam patribus veſtris condidit dominus teſtamentum hoc, ſed vobis. Quod ſi abſolute non datum eſſe patribus eorum, teſtamentum dixiſſet, in mendacium ſanè illa recidiſſet oratio. Datum eſt igitur Abrahæ teſtamentum, & Noe: atque ideo cum adiectione dixit Moyſes, non hoc datum eſſe patribus eorum, alterum ſanè ſignificans excellẽtius, per quod amici Dei dicti ſunt. Statim nanq; ipſi Abrahę, eo quod ſummo Deo crediderit, iuſtitiam ſeruaſſe, teſtatur ipſe Moyſes. Credidit Abraham Deo & reputatũ eſt illi ad iuſtitiam. Quòd autem poſt plenã iuſtitiæ obſeruationem, acceperit ſignum circunciſionis, & nihil hoc illi ad pietatem conſequendam adiuuerit, perſpicuè dicta verba demonſtrant. Inuenies etiam Ioſeph ante Moyſi tempora in ædibus regijs Ægyptiorum, ſine Iudaicis legibus ſanctè verſatum. Imo ipſe Moyſes in ætate tenera apud filiã Pharaonis educatus eſt, ſine legibus Iudaicis. Et Iob nunquid præcepta Iudaica ſeruauit? Contemplare huiuſce Iob vitam, quæ de legibus Moſaicis nõ fuit ſolicita, attamen ab euangelica doctrina non abhorrebat. Hæc igitur erant in his qui ante Moyſen fuerunt, nam ex vnius vita reliquorum inſtitutum viuendi licet cõficere: nempè pro religione celebranda certamina, per quæ & amici Dei & prophetę vocati ſunt. Cum hæc ita ſint quid illis Moyſi præcepta prodeſſe poterant, quę iniquis viris tradita ſunt? Ex his igitur omnibus, antiquorum patrum religionis morem, verbum Chriſti annuncians omnibus gentibus, clarè apparet, ne teſtamentum nouum aliud eſſe putemus quam antiquam illam religionis formam, quæ fuit ante Moyſen: ita vt vetus pariter & nouum poſsimus dicere. Vetus quidem propter cauſam à nobis expoſitam. Nouum propterea quod longo poſt interuallo quaſi hominibus abſconditũ, rurſum per Saluatoris noſtri doctrinam reuixerit. Toto hoc medio, de quo dictum eſt tempore, quandiu latuit noui teſtamenti modus viuendi, lex Moyſi ingreſſa eſt, aut quaſi gubernatrix puerorum & animarum imperfectarum, aut curatrix morborum gentis Iudaicę, laborãti Ægyptiaco morbo, nam cum Iudæi à ſanctitate paterna degenerarent, neceſſe fuit vt illis lex imperfecta daretur, qua in officio continerentur. Hæc ille. Lege Epipha. lib. 1. circa principium. & Tertulli. contra Iudæos. Sed quæres quid ſit Chriſtianiſmus, eſt, vt inquit, Baſilius homi. 10. Exaëm. verſus finem. θεοῦ ὁμοίωσις κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἀνθρώπου φύσει, ideſt, Dei ſimilitudo quã humana natura capere poteſt. de hac re extat liber Grego. Niſſe. ad Harmonium.

Poſtquam Chriſti nomen interpretati ſumus, & gentis noſtræ incunabula & originem (ab ipſo generis humani exordio incipientes) pdidimus, & ſtudioſorum auribus diligẽter transfundere curauimus, opus eſt, vt veluti à diuturna peregrinatione ad Chriſtum caput noſtrum, reuertamur. Et quia in eo præcipuè, tanquam in lapide offenſionis

Noe. *Enoch.* *Abraham.* *Ioſeph.* *Moyſes.* *Iob.* *Lex euangelica eſt inſtauratio legis naturæ inteligræ.*

Quæ lex ante Moyſen viguerit. Lege S. Tho. 1. 2. q. 103. artic. 1.

& petra ſcandali, impingunt & labuntur
Hæretici. duæ domus Iuda & Iſrael, nempè hæreticorum in fidâ & leuis familia, & Iudæorum im
Iudei. pia & ſcelerata natio, oportet vti præſentaneo Antidoto, & omnem mouere lapidem, vt noſtros, contra venenata illorũ dogmata, præmuniamus, ne ab huiuſcemodi hominibus à vera via, ad deuiam & anfractibus impeditam, pertrahantur. Quia vt inquit Hila-
Hilarius. rius. li. 9. de trinitate. Hinc fallendi ſimplices, occaſio eſt hæreticis, vt quæ à Chriſto ſecundum hominẽ dicta ſunt, dicta eſſe ſecundũ naturæ diuinæ infirmitatẽ mentiantur. & quia vnus atque idem eſt loquẽs omnia quæ loquitur, de ſemetipſo omnia eũ locutum eſſe
Theophylactus. contendant. Neſcientes (vt ait Theophy. Iohan. 5. contra Arrianos loquens) conſuetudinem ſcripturæ quæ talis eſt. Quando audis Chriſtum paruũ quiddam & humile de ſe loqui, ne turberis, propter auditores enim talia loquitur, non valentes ſublimius quiddam capere, ſed ſtatim ferocientes. Igitur hoc præ-
Regula. Auguſtini. ceptum mandemus memoriæ, quod Augu. 1. de trinit. capi. 11. tradit. Regula, inquit, eſt ſcripturarum de filio Dei. vt diſtinguamus quid in eis ſonet ſecundum formam Dei, in qua æqualis eſt patri, & quid ſecundum formam ſerui quam accepit, in qua minor eſt patre, & non turbabimur tanquam contrarijs inter ſe ſanctorum librorum ſententijs.
Iohan. 1. Secundum formam ſerui dicitur. Pater ma-
Philip. 2. ior me eſt. Minor ſeipſo, quia de illo dictum eſt. Exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens. Minor eſt ſpiritu ſancto, quia ipſe
Mat. 12. ait. Qui dixerit blaſphemiam in filium ho-
Luce. 12. minis remittetur ei, qui autem in ſpiritum ſanctum non remittetur nec in hoc ſeculo nec in futuro. Et in ipſo virtutes operatus eſt dicens. Si ego in ſpiritu dei eijcio dæmonia, certè ſuperuenit ſuper vos regnum dei.
Iſaiæ. 6. Et apud Iſaiam quam lectionem in ſynoga ipſe recitauit, & de ſe impletã ſine ſcrupulo dubitationis oſtendit. ſpiritus, inquit, domini ſuper me, propter quod vnxit me, Euã-
Luce. 4. geliz are pauperibus miſit me, prædicare captiuis remiſſionem. Ad quæ facienda ideò dicit ſeſe eſſe miſſum, quia ſpiritus domini eſt ſuper eum. Secundum formam ſerui ipſe factus eſt ex muliere, factus ſub lege. Secũdum formam dei. Ipſe & pater vnum ſunt, ſecundum formam ſerui non ſit facere voluntatem ſuam, ſed voluntatem eius qui miſit eum. Secundum formam dei, Sicut habet pater vitam in ſemetipſo, ita & filius habet vitam in ſemetipſo. Secundum formam ſerui. Triſtis eſt anima mea, vſque ad mortem. Et, Pater ſi fieri poteſt, tranſeat a me calix iſte. Secundum formam dei. Ipſe eſt deus verus & vita æterna. Secundum formam ſerui. Factus eſt obediens vſque ad mortẽ, mortem autem crucis. Secundum formam dei. Omnia quæ habet pater, ipſius ſunt, & omnia tua mea ſunt, inquit, & mea tua. Secundum formam ſerui. Non eſt doctrina ipſius, ſed illius qui eum miſit. Et diem iudicij neſcit, ideſt nos non ſcire facit. Secũdum formam dei dictum eſt. Ante omnes colles genuit me. ideſt ante omnes altitudines creaturarum, & ante Luciferum genuit te. id eſt, ante omnia tempora & temporalia. Secundum formam ſerui. Non eſt meum dare vobis. ideſt humanæ poteſtatis. & Iohann. 7. Mea doctrina non eſt mea. Secundum formam dei ſuam appellauit, ſecundum formam ſerui nõ ſuã. Et, Qui in me credit, nõ in me credit. ideſt qui in me credit non in hoc quod videt credit, ne ſit ſpes noſtra in creatura, ſed in Deo. Et alibi. Creditis in deum & in me credite, id eſt ſicut creditis in Deum, ſic & in me, quia ego & pater vnus Deus. Et ego nõ iudicabo, cum ipſe iudicaturus ſit viuos & mortuos. ſed quia non ex poteſtate, propterea recurrens ad deitatem, ſurſum erigit corda hominum, propter quæ ſubleuanda deſcendit. Sic dicit. Verbum quod locutus eſt, iudicabit eum in nouiſsimo die, ideſt, Ego non iudicabo, ſed verbum patris iudicabit. Verbum patris, eſt ipſe filius dei. Ideò aliquando dicitur. Ego non Iudicabo. aliquando, ego iudicabo. Item Ambroſius. libr. 5. *Prouer. 8.* *Ambro.* de fide. cap. 5. ait. Chriſtus nunc ex perſonæ hominis, nunc in dei maieſtate ſe ſignificat, nunc vnitatem diuinitatis ſibi cum Deo patre vendicans, nunc fragilitatem humanæ carnis aſſumens, nunc doctrinam ſuam ſe non habere, nunc voluntatem ſuam ſe non quærere, nunc teſtimonium ſuum verum nõ eſſe, nunc verum eſſe ſignificans. Nam ipſe dixit. Si teſtimonium perhibeo de meipſo teſtimonium meum non eſt verum. & ipſe in poſterioribus ait. ſi ego teſtimonium perhibeo de me, teſtimonium meũ verum eſt. Itẽ lib. 3. de fide ad Gratianum Auguſtum. cap. 3. ait. Eſt in ſcripturis promiſcua conſuetudo *Ambro.* diuinis, vt interdum de diuinitate Chriſti incipiant, & ad incarnationis ſacramenta deſcen-

Ioan. 8. 5.

ſcendant, interdum ab incarnatione exordium ſumant, & ad gloriam diuinitatis aſſurgant. Quod frequens eſt in Euangeliſtis & prophetis & in Paulo. Vt in euangelio. Poſt me venit vir, qui ante me factꝰ eſt, quia prior me erat. Et Chryſoſt. hom. 1. in epiſto. ad Hebræ. cum hęc dixiſſet, addidit. Sic nobis vſus eſt, cum de natura humana diſſerimus: nam interdum ſublimia, interdum humilia loquimur. Dicimus enim nihil eſt homo, terra eſt homo, cinis, totũ à deterioribus appellamus. Quando verò dicimus rationale animal eſt homo, ſuperis cognatum, à melioribus eum vocamus. Sic Chriſto aliquando ab inferioribus, aliquando à melioribus appellationes tribuimus. Hoc etiam Paulus frequenter vſurpauit, diſpenſationem cupiens confirmare, & perfectam commendare naturam. Hęc ille. Sic Paulus à diuinitate incipiens, in humanitate finiuit ſermonem. Qui cùm in forma Dei eſſet non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem Deo, ſed exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens. Et ad Hebræos 1. cùm ait, Quem conſtituit hæredem vniuerſorum ab humanitate incipit. & ſubdit de diuinitate. per quem fecit & ſecula.

Chryſoſto.

Oportet tamen aperire quas ob cauſas *mixtim* ſcriptura loquatur de Chriſto, aliquando de diuinitate tantum, nonnũquam de humanitate, aliquando de vtriſque. Primam cauſam attulit Chryſoſt. in verbis modo citatis, quod mixtim, inquit, ſcripturæ de Chriſto loquentes humilia ſublimibus connectunt faciunt, vt carnis diſpenſationem confirment, & perfectam commendent naturam.

Secundam cauſam affert Chryſoſt. hom. 16. in Matth. Excelſa, inquit, humilibus, & rurſus excelſis humilia Chriſtus permiſcet, vt ſuſpicionem, qua contrarius Deo putatur, tollat. Propterea qui innumeros, ſermone ſolo, mortuos ſuſcitauit, cũ de ſepulchro Lazarum vocaturus eſſet, orationem ante præmiſit. Deinde ne hoc, illum minorem patri, monſtraret. Vt hanc quoque ſuſpicionem curaret, adiecit. Sed hæc, propter turbam, quæ circunſtat dixi, vt credant, quod tu me miſiſti. Itaque nec omnia ſic facit qua ſi ipſe habeat poteſtatem, vt infirmitates ſcilicet eorum hac moderatione medeatur. Neque cuncta rurſus operatur orando, ne aliquibus in poſterum malignæ ſuſpicionis argumentum relinquat.

Tertia cauſa eſt illa quam affert Chryſoſto. homil. 8. in Ioan. ob auditorum imbecillitatem proprium tanquam alienum Chriſtus multis in locis ponit. vt Ioan. 17. Nunc cognouerunt, quia omnia quæ dediſti mihi abs te ſunt. Et parum infra. Tui erant & tu mihi eos dediſti. Noli quia audis patrem mihi eos dediſſe, exiſtimare alienos iam à patre eſſe.

Quarta eſt Theophi. Ioannis. 5. ait enim, Chriſtus interdum ſublimia de ſe teſtimonia, vt dignum erat, fert. interdum autem humilia, propter inſaniam inimicorum Iudæorum. Nam Iudæi qui videbant ipſum in carne ambulare, cum publicanis & meretricibus & comedere & bibere, ſicut vnum ex multis, quid non feciſſent ſi omnia ſublimia de ſe dixiſſet, & non admiſcuiſſet etiam humilia. vt Ioan. 5. Neque pater iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. & cap. 6. Ego ſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Et ſubdit humilia. Qui audit ſermones meos, & credit ei qui me miſit, habet vitam æternam.

Vt hæc clarius intelligi & cognoſci poſſint, de numero aut diſtinctione naturarum in Chriſto coniunctarum tractare oportet, & tunc aptius & clarius vnicuique naturæ nomina ſua tribuemus. Qua de re Damaſce. libr. 3. capit. 4. ſic ſcribit. In Chriſto domino noſtro duas naturas cognoſcimus & vnam hypoſtaſin ex vtraque compoſitam, quando naturas reſpicimus, deitatem humanitatemque vocamus. At verò quando ex naturis coniunctam hypoſtaſin, quandoque ex vtriſque ſimul Chriſtum vocamus & Deum & hominem ſecũdum idem & Deum incarnatum, Quandoque verò ex vna naturarum, Deum ſolum, filium Dei: & hominem ſolum & filium hominis. Et quandoque ex ſublimibus ſolis, quandoque ex ſolis humilibus. Nam vnus quidẽ eſt, illud ſcilicet Deus ſemper exiſtens, illud verò poſterius, nempè quod homo ſit, ob noſtram miſerationem factus. De diuinitate quidem loquentes nõ tribuimus ipſi quæ humanitatis ſunt propria, non enim dicimus deitatem, aut paſsibilem aut creatam. Neque de carne id eſt humanitate prædicamus ea quæ deitatis ſunt propria: nam non dicimus humanitatem increatam. At vero de Hypoſtaſi, ſiue ex vtraque, ſiue ex vna naturarum eam nominemus, vtriuſque naturarum propria illi adijcimus. vt Chriſtus id. eſt quod vtrunque

Naturæ duæ in Chriſto & Hypoſtaſis vna.

que ſimul, Deus & homo, creatus & increatus, paſsibilis & impaſsibilis. Et quando ex vna naturarum filius Dei & Deus nominatur, ſuſcipit carnis nomina: vt Deus paſsibilis, dominus gloriæ crucifixus, non ſecũdum quod Deus, ſed ſecundum quod homo. Et quando dicitur homo & filius hominis, ſuſcipit diuinæ ſubſtantiæ propria, vt puer ante ſecula, homo ſine principio, non ſecundum quod puer & homo, ſed ſecundum quod Deus (qui eſt ante ſecula) factus eſt in nouiſſimis, puer paruulus. Iſte modus alternæ attributionis vtriuſq; naturæ, alterutri propria viciſsim reddentis propter hypoſtaſeos identitatem, & ipſarum innicem immanentiam & inſeſsionem. Sic poſſumus dicere de Chriſto. Deus noſter in terra viſus eſt. & homo increatus, impaſsibilis, incircunſcriptus.

Inſeſsio diuinarũ per ſonarum, Theophi. Ioan. 10. in fine.

Porrò non erit ſtudioſis inutile vniuerſa ferè nomina, quæ ſigillatim vtrique naturæ, aut ipſi ſuppoſito diuino tribuuntur, ad certa capita redigere, vt tenacius memorię mandari poſsint. Eorum quæ de Chriſto dicuntur modi (inquit Damaſce. lib. 4. capite 19.) generales ſunt quatuor. Nam quædam competunt ipſi ante incarnationem, quædam in ipſa vnione, quædam poſt vnionem, & quædam poſt reſurrectionem. Eorum quæ ante incarnationem, modi ſunt, ſex. Nam quædam eorum conuenientiam naturæ, & ad patrem conſubſtantialitatem oſtendunt. vt illud. ego & pater vnum ſumus. &, Qui videt me videt & patrem. &, Qui cum forma Dei eſſet. & id genus talia, Quædam perfectionem hypoſtaſeos, vt illud. Filius Dei, & character ſubſtãtiæ eius. & illud. magni conſilij angelus, & admirabilis conſiliarius, & ſimilia. Quædam manſionem hypoſtaſeon in inuicem, vt hoc, Ego in patre & pater in me. Quædam immobilem ſtatum & proprietatem à Deo inſeparabilem. Vt verbum, ſapientia, virtus, & ſplendor: quandoquidem verbum in mente (verbum dico ſubſtantiale) & ſapientia ſimiliter, & in potente virtus, & in luce ſplendor indimobiliter ſtabiliuntur, ex illis fontaliter emanantia. In quinto modo Latini à Græcis diſsident, nam Græci ex quorum numero eſt Damaſce. loco citato, ita loquuntur. Quædam vt ex cauſa patre dicuntur. vt, Pater meus maior me eſt. Nam ex eo habet eſſe, & omnia quæcunque habet, eſſe quidem generatiuè non conditoriè habet. vt & hoc, Ego ex patre exiui & venio. & ego viuo propter patrem. & non poteſt filius à ſe ipſo, quicquam facere, niſi quod viderit patrem facientem. nam niſi pater eſt, non eſt filius, ex patre enim filius, & in patre ſimul cum patre, & non poſt patrem. At verò Sanct. Thom. 1. parte, quæſtione. 33. arti. 1. ad. 1. ait, Græci vtuntur in diuinis indifferenter nomine cauſæ, ſicut & nomine principij. ſed Latini doctores non vtuntur nomine cauſæ, ſed ſolum nomine principij. Cuius ratio eſt: quia principium communius eſt quàm cauſa, ſicut cauſa communius eſt quam elementum. Primus enim terminus vel etiam prima pars rei, dicitur principium, ſed non cauſa. Quanto autem aliquod nomen eſt communius, tanto conuenientius aſſumitur in diuinis. Quia nomina quantò magis ſpecialia ſunt, tanto magis determinant modum conuenientem creaturæ. Vnde hoc nomen cauſa videtur importare diuerſitatem ſubſtantiæ, & dependentiam alicuius ab altero, quam non importat nomen principij. In omnibus enim cauſæ generibus, ſemper inuenitur diſtantia inter cauſam, & id, cuius eſt cauſa, ſecundum aliquam perfectionem aut virtutem: ſed nomine principij vtimur etiam in his quæ nullam huiuſmodi differentiam habent, ſed ſolum quendam ordinem. Sicut cum dicimus punctum eſſe principium lineæ, vel etiam cum dicimus, fontem eſſe principium fluuij. Addit etiam Damaſce. exponens quintum modũ. Quædam, vt beneplaciti paterni per ipſius operationem impleti, non veluti per inſtrumẽtum aut ſeruum, ſed vt per ſubſtantiale & hypoſtaticum eius verbum, & ſapientiam & virtutem. propterea quod in patre & filio vna contemplatur motio. Vt, omnia per ipſum facta ſunt. & quod, miſit verbum ſuum & ſanauit eos. &, Vt cognoſcant quod tu me miſiſti. Quædam propheticè, & horum hæc quidem vt futura, vt, Manifeſtè veniet. & id Zachariæ. Ecce rex tuus veniet tibi. & quod à Michæa dicitur. Ecce dominus procedet de loco ſuo, & deſcendet, & ambulabit ſuper excelſa terræ. hæc de futuris. Vt præterita hæc quæ ſequuntur. Ipſe Deus noſter, poſt hæc in terra viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus. &, Dominus creauit me initium viarum ſuarum in opera eius. &, Propterea vnxit te Deus Deus tuus, oleo lætitiæ præ conſortibus tuis, & huiuſmodi.

Modus. 1.

Secundus.

Tertius.

Quartus.

Quintus.

Cauſa in diuinis an admitti poſſit.

Principiũ.

Sextus.

modi. Illa quidem quæ ante vnionē de Chriſto dicuntur, etiam poſt vnionem de eo dicentur, quæ vero poſt vnionem, ante vnionem nequaquam de eo dicentur, niſi prophetice.

Eorum quæ in vnione modi ſunt tres. Nā quandoque ex meliori ſermonem facimus, deificationem carnis, verbificationem & ſuperexaltationē dicimus, & id genus, aggenitas, carni diuitias ex vnione & cognatione ad altiſsimū deū verbū, inſinuātes. Quandoque ex inferiore, incarnationem dei verbi, humanationem, exinanitionem, pauperiē & humiliationem, dicimus. hæc enim & ſimilia ex copulatione ad humanitatem dicuntur de deo & verbo. Quandoq; ex vtriſque ſimul, vnionem, communionem, vnctionem, cōiunctionem, cōformationem & ſimilia proferimus. Propter hunc tertium modum prædicti duo modi dicuntur. Nam per vnionem oſtenditur, quid habeat ex vtriuſque harmonia & immanſione, quod illi adeſt. Nam propter vnionem ſecundum hypoſtaſin & caro deificari dicitur, & Deus fieri, ideſt aſſumpta eſt caro à verbo, ita vt caro Dei dicatur, & homo ipſe dicatur Deus. & ſimul Deus cum verbo, & Deus verbū incarnari, & homo fieri, & creatura dicitur, & nouiſsimus vocatur. Non vt duabus naturis mutatis, in vnam naturam compoſitam (nam impoſsibile eſt, in vna natura, ſimul aduerſantia naturalia conſiſtere) ſed vt duabus naturis ſecundum hypoſtaſin vnitis, & in ſe inuicem immanſionē habentibus, inconfuſam & immutabilem. At immanentia non eſt ex carne, ſed ex deitate facta eſt, nam impoſsibile eſt carnē permeare diuinitatem. Sed diuina natura ſemel immeans per carnē, deditcarni vim ad ipſam ineffabilem immeantiam & immanſionem, quam vnionem dicimus. Sciēdum eſt quod in primo & ſecundo modo eorum quæ in vnione, eſt reciproca conſideratio. Nam cū de carne verbum facimus, deificationē, verbifactionem, ſuperexaltationem & vnctionem dicimus, hæc certe à deitate ſunt, & circa carnem conſiderantur. & quando de verbo loquimur, exinanitionē, incarnationem, humanationem, humilitatem, & alia quędā dicimus, à carne, de verbo & deo dicuntur, ipſe enim hæc ſuſtinuit volens. Eorum quæ poſt vnionem modi ſunt tres. Primus diuinę naturæ eſt inſinuatiuus, vt illud. Ego in patre, & pater in me. &, Ego & pater vnum ſumus, & omnia quæcunque ante humanitatis ſuſceptionem dicuntur, illa de ipſo poſt ſuſceptam humanitatem dicentur. Hoc dempto quod nondum aſſumpſit carnē nec eius naturales proprietates.

Secundus humanæ naturæ eſt inſinuatiuus, vt, Quid quæritis me interficere hominē, qui veritatem locutus ſum vobis? & hoc. ſic oportet exaltari filium hominis, & ſimilia. Eorum autem, quæ humana decentia de ſaluatore Chriſto dicta & ſcripta ſunt, ſiue in verbis eius, ſiuè in factis, modi ſunt ſex. Nā quædam eorum ſecundum naturam diſpenſatiue & geſta ſunt & dicuntur, vt partus ex virgine, ſecundū veritatem, augmentum, & proficientia, fames, ſitis, fatigatio, ſomnus, lachrymæ, clauorum foſsio, mors, & huiuſmodi alia. quæcunque videlicet naturales & innocuæ ſunt paſsiones. In his quidem omnibus coniungitur diuinitati humanitas, verūtamen corporis veraciter eſſe creduntur, nullum horum diuinitate patiente, per ipſa autem noſtram diſpenſante ſalutem. Quædam ſecundum ſimulationem, vt illa interrogatio. Vbi poſuiſtis Lazarum? & aditio ad ficum. & quod ſe abſcōderit, & orauerit, quod finxit ſe longius procedere. His enim & ſimilibus, neq; vt Deus, nec vt homo indigebat. verum vt humanitati decens erat, figurabatur quod neceſsitas exigebat. vt per orationem, oſtendebat quod non erat Deo contrarius, & quod vt ſui principium honorat patrem. Interrogat autem non ignorans, ſed vt oſtendat, quod ſecundum veritatem eſt homo, ſimul & Deus. Receſsit autem vt doceat, non proteruiendum eſſe, neque nos ipſos prodere oportere. Quædam ſecundum accōmodationem & relationem noſtri, vt, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquiſti? &, Qui neſciuit peccatum, pro nobis peccatum fecit. & hoc. Factum pro nobis maledictio. &, ipſe filius ſubijcietur ei, qui ſibi ſubiecit omnia. Nam neque vt Deus, nec vt homo, derelictus vnquam eſt à patre. neq; peccatum, neque maledictio factus eſt, nec patri indiget ſubijci. Nam ſecundum quod Deus, æqualis eſt patri, nec contrarius, neq; ſubordinatus, ſecundum autem quod homo nunquā inobediens factus eſt genitori, quo ſubiectione egeat. Noſtram igitur ſibi accōmodans perſonam, & ſeipſum nobiſcum ordinans, hæc dixit. Nos enim ſumus peccati & maledictionis obnoxij, vt incredduli & in

Non inficiatur Damaſcenus quin Chriſtus pro peccatis orauerit. & ſit peccatū & beſtiarum peccato, & inquit apoſtolus tamen cum nihil peccauerit.

pam.

obedientes,& propterea derelicti. Quædam propter ſeparationem quæ cogitatione fit. Nam ſi cogitatione ſeparas quæ re vera inſe parabilia ſunt,id eſt carnem à verbo, dicitur ſeruus & ignorans, nanque ſeruæ & ignorantis eſt naturæ. Et niſi caro vniretur Deo verbo, ſerua eſſet & ignorans, ſed propter vnionem ad Deum verbum ſecundum hypoſtaſin, nec ſerua fuit nec ignorauit. Sic & Deum ſuum patrem vocauit. Quædam propter manifeſtationem ad nos, & fidei confirmationem. Vt, Pater clarifica me, ea claritate quam habui apud te priuſquam mundus eſſet. Ipſe quidem clarificatus erat, & eſt, ſed nobis manifeſta non erat & credita claritas eius & gloria. Et quod ab Apoſtolo dicitur. Definitus filius Dei in virtute, ſecundum ſpiritum ſanctificationis ex reſurrectione à mortuis. Nam per miracula & reſurrectionem,& aduentum Spiritus ſancti,patefactum eſt & creditum mundo, quod ipſe eſt filius Dei. Et hoc. Proficiebat ſapientia & gratia. Quædam verò ſecundum accommodationem Iudaicæ perſonæ,cum Iudæis annumerans ſeipſum, vt ad Samaritanam dixit. Vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus, quoniam ſalus ex Iudæis eſt. Tertius modus vnius hypoſtaſeos indicatiuus, & vtriuſque ſimul naturæ deſignatiuus. vt hoc. Ego viuo propter patrem. &, Qui manducat me, & ille viuet propter me. &,vado ad patrem & non iam videbitis me. Et hoc. Non vtique dominum gloriæ crucifixiſſent. Et, Nullus aſcendit in cælum, niſi qui ex cælo deſcendit filius hominis qui eſt in cælo.& huiuſmodi.

Et eorum quæ poſt reſurrectionem, hæc quidem Deo congruunt,vt illud, baptizantes eos in nomine patris, & filij & Spiritus ſancti. &,Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus,vſque ad conſummationem ſeculi.& quæ talia ſunt. nam vt Deus, eſt nobiſcum. Hæc quidem hominem decent,vt illud. Tenuerunt pedes eius.&,ibi me videbunt. & id genus talia.Et eorum quæ poſt reſurrectionem ad hominem pertinent, modi ſunt diuerſi.Nam quædam ſecundum veritatem & non ſecundum naturam, ſecundum tamē diſpenſationem,ad fidem faciendā quod idem corpus quod paſſum eſt reſurrexerit, vt cicatrices, cibus & potus poſt reſurrectionem. Quædam ſecundum veritatem & naturam, vt tranſire in locum ex loco ſine labore, & per portas clauſas ingredi. Quædam ſecundum ſimulationem, vt, Et finxit ſe longius ire.Quædam vtriuſque,vt Aſcendo ad patrē meum & patrem veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum.Et hoc.Introibit rex gloriæ. Et,ſedebit in dexteram magnificentiæ in excelſis .Quædam vt ſe nobiſcum ordinantis, diuiſionis modo ſecundum nudam cogitationem,vt, Deum meum Deum veſtrum.Oportet igitur excelſa tribuere diuinæ & meliori naturæ. Humilia vero humanæ. & communia compoſito,id eſt,ivni Chriſto qui eſt Deus & homo.Nec latere decetvtraque eſſe vnius & eiuſdem Chriſti Domini noſtri. Cuiuſque enim proprium agnoſcentes, & vtraque ab vno patrata videntes,rectè credemus neque errabimus.

Poſtquàm in vniuerſum Chriſti nomina enarrauimus, oportet ſigillatim nonnullorum nominum rationes afferre & myſticas cauſas perſcrutari. Et in primis ſeſe offert,nomen illud quod Chriſto inditum eſt ab angelo antequam in vtero conciperetur, nempè Ieſus, quod inter alia ſanctius & auguſtius eſſe nemo dubitat. Illo quippè audito omne genu flectitur, nō ſolùm terreſtrium, ſed etiam cæleſtium & infernorum. De illo ſic ſcribit Origen. homil. 1. in librum Ieſu Naue. Donauit Deus nomen, quod eſt ſuper omne nomen Saluatori noſtro. Eſt autem nomen quod eſt ſuper omne nomen, Ieſus. Et quia eſt iſtud nomen ſuper omne nomen,idcirco in nomine Ieſu omne genu flectitur,cęleſtium, terreſtrium & infernorum. Et quia eſt nomen ſuper omne nomen, idcirco in multis generationibus nulli impoſitum eſt.Scripſit Moyſes librum Genē.in quo legimus Abraham, & eos qui ex eo generati ſunt, in quibus ſunt iuſti quamplurimi, ſed nullus ex ipſis Ieſus meruit nominari. Nec Habel, nec ille qui cœpit inuocare nomen domini, nec ille qui placuit Deo & tranſlatus eſt, nec ille qui in generatione ſua ſolus iuſtus inuentus eſt, Noe, ſed nec ipſe quidem qui repromiſsiones acceperat teſtamenti, Abraham, nec ille qui ex eo natus eſt, Iſaac, nec ſupplantator Iacob, nec quiſquam ex filijs eius. Moyſes fidelis erat in omni domo eius, non tamen vocatus eſt Ieſus. Sed Ieſu nomen primo inuenio in Exodo.& volo intueri quando primo nomen Ieſu cognominatur.Venit,inquit, Amalech,& expugnabat Iſrael, & dixit Moyſes ad Ieſu in Ra-

IESVS.

Geneſ.4.

Geneſ. 5.

Exod. 17.

in Raphidim. Hæc eſt prima appellatio nominis Ieſu. Elige, inquit, tibi viros potentes ex omnibus filijs Iſrael, & egredere & confligecum Amalech craſtino, Moyſes confitetur non poſſe ſe exercitum ducere, confitetur ſe non poſſe obtinere, quanuis eum de terra Ægypti eduxerit. Et ideò vocauit Ieſum, & dixit, Elige tibi viros & egredere. Vides cui bellum ceſſerit gerere aduerſus Amalech. In hoc primo diſcimus nomen Ieſu, vbi eum primum videmus ducem exercitus, nõ cui Moyſes iniunxerit principatum, ſed cui ceſſerit principatum. Non poteſt eligere Moyſes viros potentes. Tu, inquit, elige tibi viros potentes ex omnibus filijs Iſrael. Hic ergo vbi primum diſco nomen Ieſu, vbi continuo etiam myſterij video ſacramentum. Ducit exercitum Ieſus. Et factum eſt cum extolleret manus ſuas, inualeſcebat Iſrael. Cum autem deijceret manus inualeſcebat Amalech. Tunc ergo inualeſcit Ieſus magis, & tunc vincit, quando Moyſes erigit manus ſuas. Victus autem eſt populus ille ab Amalech, quoniam iam nõ erigebat manus ſuas, ſed erant demiſſæ deorſum. Illi ſunt enim quibus dicitur. Si crederetis Moyſi, crederetis vtique & mihi. Ecce me vultis occidere qui legem non facitis? Ceſſante namque lege apud illos, dum ſuam iuſtitiam quærunt ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti, demiſſæ ſunt manus Moyſi, inualuit incredulitas, vincitur populus. Sed & Nabat, Abiud, Eleazar & Iethro relinquuntur in caſtris, vt iudicent populum. Ieſus verò, nõ derelinquitur, ſed ſequitur Moyſen in mõte cum quadam adiectione verbi mirabilis, in eo quod dicitur quod aſsiſtebat Moyſi: aſsiſtebat quidẽ non vt ſecundus, aut inferior, ſed vt adiutor protegens. Et cum redit ab exploratoris officio, perterritis omnibus ſolus ſubleuat lapſos, deſperationemque populi ſolus erigit. Præterea cũ in transfiguratiõe vultus Moyſi, omnis filiorum Iſrael hebetaret aſpectus, nec aliquis poſſet intueri faciem eius, non ſolum faciem intuetur, verumetiam in interioribus tabernaculi myſteriorum conſcius perſeuerat. Ieſus eſt qui poſt mortem Moyſi ſuſcipit imperium, ducit exercitum, cum Amalech confligit, & quod ibi adumbrabatur in monte manibus extenſis, affixit cruci ſuæ, triumphans principatus & poteſtates in ſemetipſo. Defunctus eſt igitur Moyſes, ceſſauit enim lex. Quoniam lex & prophetæ vſque ad Ioannem: nam legalia præcepta iam ceſſarunt. Ieſus meus ſuſcepit principatum, & ſi videtur conferamus geſta Moyſi, cum principatu Ieſu. Dum Moyſes duceret populum de terra Ægypti, nullus ordo in populis, nulla in ſacerdotibus obſeruantia, transeunt aquam maris, aquam ſalſam, nec quicquam in ſe dulcedinis continẽtem, & murus erat eis aqua dextera læuaq;. Hæc Moſe duce geſta ſunt. Cum verò Dominus meus ducit exercitum, ſacerdotes præcedunt, arca teſtamẽti portatur in humeris ſacerdotũ, nuſquam iam mare, nec ſalſus fluctus, ſed duce meo Ieſu venio ad Iordanem non perturbatione fugæ, ſed venio cum ſacerdotibus arcã teſtamẽti dñi in qua Dei lex ſeruatur, humeris ſuis portantibus. Ingredior Iordanẽ non cum furtiuo ſilentio, ſed in tubarũ cantibus myſticum quiddã canentibus, vt ad prædicationem tubæ cæleſtis incedam. Ibi dictum eſt quod diuiſa eſt aqua in duas partes, & ex aquis vnus murus factus eſt à dextris, alius à ſiniſtris. Hic verò qui venit ſoluere mediũ parietem ſepis, fecit vtraq; vnum: ex vna enim parte erecta eſt aqua, alia vero pars defluxit in mare. Deinde ait. Præparate cibos ad viã. & hodie ſi audias dicit tibi Ieſus, ſi ſequeris me, præpara tibi cibos, ideſt bona opera ad viam. Sed vnde iubet eos cibos parare nõ habentes frumentũ. Mãna enim cibus erat eis. Sed cũ iam tranſierimus fluminis huius ripã deficit Mãna, & ideo ſi nõ vnuſquiſq; præparauerit ſibi cibos non poterit ſequi Ieſum in terram promiſsionis intrantem. Videamus quos primum in terra promiſsionis capiat fructus. Tunc, inquit, manducauerunt primum fructũ de regione palmarũ, & manducauerũt primo azyma. Vides quia primum nobis mũdi huius iter digreſsis, ſi rectè ſequamur Ieſum, primo occurrit palma victoriæ, & abiecto fermento malitiæ, azyma nobis ſynceritatis parantur. Mittit tamen Ieſus noſter exploratores ad Ierichontium regem, & hoſpitio ſuſcipiuntur à meretrice. Sed propterea ſuſcepit ne vltra ſit meretrix. Nam vniuſcuiuſq; noſtrũ anima meretrix fuit, donec in deſiderijs viueret carnis. Suſcepit verò exploratores Ieſu, nempè nuntios quos miſit ante faciem ſuã, vt præpararẽt viam eius. Quos tamen ſi ex fide anima quæque ſuſcepit, non in humilibus locis, ſed in excelſis collocat, quia non in terrenis Dominum Ieſum ſuſcipimus, ſed à patre profectum, &

de cæ-

de cæleſtibus venientem. Nec lini ſtipulam in qua exploratores delitescebant, abſq; ſacramentis accipio. Linum eſt indumentum ſacerdotale. Quia vocatis culmen ſacerdotale defertur, aut gentium præfigurabatur vocatio. Continuo inimicitias ſuſcepit meretrix aduerſus Ierichontium regem. Quia caro concupiſcit aduerſus ſpiritum & ſpiritus aduerſus carnem. Eſt ergo princeps huius mũdi inimicus huius meretricis, qui inſequitur exploratores Ieſu, ſed non poteſt obtinere, quia per montes iter faciunt, non incedunt per humilia, ſed montium excelſa ſectantur, quia hæc meretrix dicit. Leuaui oculos meos ad montes. Non poteſt illuc aſcendere mundi huius princeps, nam ſi eum tentans in excelſis collocauerit, dicit ei, Mitte te deorſum, quia humilia ſemper diligit, in his regnat, in his ſedem ſuam collocat, in quibus etiam vſque ad infernum deſcendat. Moyſes non dixit, ſtet Sol, ſicut Ieſus fecit. Stet, inquit, ſol ſuper Gabaon. & ideò addit ſcriptura. Nunquam ſic audiuit Deus hominem. Ieſus meus ſolem ſtare fecit non tunc ſolùm, ſed multò magis modò in aduentu ſuo. Denique dum nos colluctamur aduerſus principatus & poteſtates, Sol nobis iuſtitiæ indefinenter aſsiſtit, nec feſtinat occumbere, quia ipſe dixit. Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus. Quid eſt quod promiſit Ieſus militibus ſuis, omnis locus quem calcauerit veſter erit. Si eum vindicare potuero, & ſi meruero vt Dominus meus Ieſus conterat Satanam ſub pedibus meis, tunc locum Luciferi accipere merebor in cælis. Et Iram niſi vicerisin temetipſo, locum capere in hæreditate non poteris, eo quod deſidia tua dæmonem de terra promiſionis non expuleris: ſimiliter ſuperbiæ, zeli, auaritiæ & libidinis. Sub Moyſe non eſt dictum quod ſub Ieſu, Quia ceſſauit terra à prælijs. Nam in terra noſtra in qua agones habemus, & certamina ſuſtinemus, ſolius Ieſu virtute ceſſare poterit à prælijs. Intra nos etenim ſunt omnes genteſiſtæ vitiorum, quæ animam indefinenter oppugnãt. Intra nos ſunt Chananæi, Pherezæi, Iebuſæi. Et ideò propheta monet, vt in lege Domini meditemur: quæ meditatio velut tuba eſt animos tuos ad prælium concitans, ne forte aduerſario vigilante tu dormias. Ideo nec dies ad meditandum ſufficit, ſed & nox adiungitur. Tranſiſti mare rubrum ſecutus es Moyſen, præcepta legis obſeruans, ſed iam te ſuſcepit Ieſus, qui te circũcidat ſecundò, in loco qui dicitur collis præputiorum. Circuncidẽdus igitur eſt tibi non ſolum idolorum cultus, quem in initijs abieciſti, ſed denuo circuncidenda eſt auaritia, quæ eſt idolorum ſubtilior cultus. Denique Ieſus ſecundò circũciſum populum circuncidens ſic dixit, Hodie abſtuli à vobis opprobrium Ægypti. Donec peccamus, donec regnant in nobis vitia paſsionum, etiam ſi relictis ſimulacris abſceſsiſſe videamur ex Ægypto, opprobrium tamen Ægypti ablatum non eſt à nobis. Lege reliquas homilias Origenis in eundem librum. Item Chryſoſt. homil. 2. in cap. 1. Matth. ait. Ieſus Hebraica lingua dicitur, quod in noſtro ſermone ſaluator, eo quod ſalutem populo ſuo præſtaturus aduenerit. Ieſus etiã ille dicitur qui poſt Moyſen populum in terram promiſionis induxit. Chriſtus vero introduxit in cælum, & ea, quæ ſunt in cælis bona. ille poſtquam Moyſes mortuus eſt, iſte poſtquam lex ceſſauit. ille ducis dignitate pollens, iſte vero regis maieſtate præfulgens.

Vocatur quoque verbum, verùm (vt dicit Baſilius li. 5. contra Eunomium.) Eſt duplex verbũ, aliud prolatũ, aliud non prolatũ. Verbum prolatum in Deo nõ eſt. Sed viuens & ſubſiſtens & factiuum omnium. Attamen cur Dei filius vocetur verbum multas cauſas afferunt ſcriptores antiqui. In primis Auguſti. lib. de fide & Symbolo cap. 3. hanc affert. Filius verbum patris ideò vocatur, quia per ipſum innoteſcit pater: ſicut ergo verbis noſtris id agimus (cum verum loquimur) vt noſter animus innoteſcat, & quicquid ſecretum in corde gerimus, per ſigna huiuſmodi, ad alterius cognitionem perferatur. Sic & illa ſapientia quam Deus pater genuit, quoniam per ipſam innoteſcit animus ſecretiſsimus patris, verbum eius conueniẽtiſsimè nominatur. Ambro. lib. 1. de fide contra Arianos, hac vtitur ratione. Verbum nuncupatur, quia ex proprio diuino ore proceſsit, & nihil pater ſine eo aut fecit aut iuſsit. Et Baſilius in homilia quadam ſuper. In principio erat verbum, ait. Verbum vocatur quoniam imago eſt patris, totum in ſe monſtrans, patrem, nullam inde partem diducens, & perfecta in ſe exiſtens, quemadmodum verbum noſtrum, quod totius noſtræ cogitationis imaginem refert. Euthy. in proœmio euangelij Ioannis, ait. Verbum propriè ſignificat Dei

Verbum. *Baſilius.* *Auguſti.* *Ambroſius.* *Euthy.*

Dei filium, dicitur nanque verbum, prout dicit Grego. Theologus, quod ad patrem ita ſe habeat, ſicut verbum ad mentē. Non tantum ob generationem quæ omni affectu caret humano, verū etiam propter manifeſtationem. Omnia, inquit, quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Dicitur etiam ſermo vel
Ioan. 15. definitio patris, Græcè λόγος. Qui enim videt filium, videt & patrem, hoc eſt intelligit. Vt ſit ipſe filius tanquam breuis definitio naturæ patris. Omne enim quod genitum eſt, eius qui genuit tacens verbum eſt. deſumpſit hæc omnia Euthy. ex Grego. Nazian. in lib. 4. theologiæ verſus finem. Lege Chryſo. ſuper Ioannem circa principium.

Mediator, aut interceſſor. Vocatur quoque mediator Dei & hominum iuxta naturam aſſumptā. Nam ad mediatoris officium, vt ait S. Thomas. 3. par. q. 26. pertinet coniungere eos inter quos eſt mediator. Quia extrema vniuntur in medio. Vnire autē homines Deo perfectiſsimè quidem conuenit Chriſto, per quem homines ſunt reconciliati Deo. Secundum illud. 2. ad Corinth. 5. Deus erat in Chriſto mundū reconcilians ſibi. Et ideo ſolus Chriſtus eſt perfectus Dei & hominum mediator, inquantū per ſuam mortem humanum genus Deo reconciliauit. Vnde cùm Apoſtolus dixiſſet. *Mediator Dei & hominum homo* Chriſtus Ieſus. Subiungit. *Qui* dedit ſemetipſum redemptionem pro omnibus. Item Theophi. ad Gala. 3. ait. Chriſtus duorū mediator eſt, Dei videlicet ac hominum. Mediatorem autem egit, vtriſq; pacem faciens, ac bellum dirimens, *quod homines cum deo geſſerunt.* Quatenus enim adiungit ſibi ipſe humanam naturam, pacem fecit, inimicam diuinæ naturæ carnem mirandum in modum aſſumens. Et iterum 1. ad Timot. 2. Item Oecume. 1. Timoth. 4. ait, Oportebat eum qui conciliator *futurus eſſet*, amborum eſſe participem, vt cōciliare poſſet, filius Dei incarnatus in duabus naturis, nempè in diuinitate & humanitate exiſtēs, & in vnica hypoſtaſi. Nam ſi in nuda diuinitate apparuiſſet nobis vnigenit⁹, non potuiſſet eum ferre creatura, quādo ne-
Exod. 34. que Moyſi faciem videre poterant filij Iſrael. Homo exiguus, aut vilis apud Deum cauſam agere non poterat. & affert S. Theodoretus optimum ſimile. 1. ad Timo. 2. Chriſtus inquit vocatur interceſſor. Homo enim factus fuit interceſſor, quemadmodum qui duos confligentes vult reconciliare, ſe mediū interponens, & hunc quidem dextra, illum verò ſiniſtra tenens, ad amicitiam deducit & coniungit, ita ipſe cum diuinam naturam humanæ vniſſet, inuiolabilem pacem fecit.

Character ſubſtantiæ, ob perfectam ſimilitudinem, & perſonarum diſtinctionem vocatur à Paulo.

Dicitur Chriſtus (vt inquit Origen. lib. 2. Periarchon ca. 7.) Paracletus vt in epiſt. Ioannis. Si quis veſtrum peccauerit, paracletum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum. Cō ſideremus ne fortè aliud ſignificet hæc appellatio paracleti de ſaluatore, aliud de Spiritu ſancto. Videtur enim quòd paracletus de Saluatore dicitur, deprecator, propter eum qui ſubſequitur ſermonem, quo ait. Ipſe eſt repropitiatio pro peccatis noſtris. De ſpiritu ſancto paracletus debet intelligi pro eo quod conſolationem præſtat animabus, quibus aperit & reuelat ſenſum ſcientię ſpiritualis. aut inquit Grego. Nazian. lib. 4. theologiæ verſus finem. Chriſtus paracletus, id eſt *aduocatus* vocatur, non quia ſupplicantium ſeruorum more ante pedes patris voluatur, ſed quod ex his quæ paſſus eſt vt homo, fortiter agere & labores ferre ſuadet, vt ſermo & monitor. Porrò quando de Spiritu ſancto dicitur, ſic exponit Didymus lib. 2. de ſpiritu ſancto. Conſolatorem venientem ſpiritū ſanctum vocat Ioan. Cum venerit conſola- *Ioan. 15.* tor quem ego mittam vobis ſpiritum veritatis. ab operatione ei nomen imponens, quia non ſolum conſolatur eos quos ſe dignos reperit, & ab omni triſtitia & perturbatione reddit alienos. Verum incredibile quoddā gaudium & hilaritatem eis tribuit, intantū vt poſsit quis Deo gratias referens, quod tali hoſpite dignus habeatur, dicere. Dediſti lætitiam in corde meo. Vide Leon capit. 3. epiſto. 4.

Chriſtus medicus vocatur, eo quod ægro- *Chriſtus medicus.* tas animas curet, vt ait Euthy. Matthæi. 14. Item Cyrillus lib. 8. ſuper Leuit. inquit. Medicum dici in ſcripturis dominum noſtrum Ieſum, etiam ipſius Domini ſententia docemur, vt in Euangelio. Non indigent ſani medico, ſed qui malè habent, non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Et Origen. homil. 8. eiuſdem libri, eandem rem totidem verbis replicat.

Chriſtus vt inquit Hiero. Zacha. 3. In pleriſq; ſcripturæ locis lapis appellatur. Vnde *Lapis.* in Pſalmo. Lapis quem reprobauerunt ædifi- *Pſal. 117.*

cantes,

Iſaiæ 28. cantes, hic factus eſt in caput anguli. & Iſaias ait. Ecce ego pono in Sion lapidem pretioſum, electum, angularem, in fundamẽto fundatum. *Daniel. 2.* Et Daniel, Vidit lapidem de monte abſciſſum ſine manibus. His edoctus apoſtolus clamat. bibebant autem de ſpirituali conſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus. Et ad Rom. 9. offenderunt in lapide offenſionis, vt ſcriptum eſt, ecce pono in Sion lapidem offenſionis & petrã ſcandali, & omnis qui credit in ipſum non confundetur.

Primogenitus omnis creaturæ. Vocatur etiam Chriſtus, vt inquit Ambro. lib. 1. Exaemeron, Primogenitus omnis creaturæ ad Coloſſ. 1. ſiue quia ante omnem creaturam, ſiue quia beatus, quia primogeniti ſancti ſunt, vt primogenitus Iſrael, nõ quia ante omnes, ſed quia ſanctior cæteris. Sanctior autem dominus ſupra omnem creaturam, & ſecundum corporis ſuſceptionẽ, quia ſolus ſine peccato, ſolus ſine vanitate: omnis autẽ creatura ſubiecta vanitati eſt. Et Theodoretus ad Coloſſen. 1. Primogenitus idem ſignificat quod vnigenitus. Eſtque primogenitus creaturæ, non quod ſororem habeat creaturam, ſed quod ante omnem creaturã ſit genitus. Hoc non intelligentes Arriani affirmant Chriſtum eſſe creaturam.

Imago Dei inuiſibilis. Appellatur etiam Chriſtus à Paulo ad Coloſſ. 1. imago Dei inuiſibilis. Quia (vt inquit Theodore. ad Coloſſen. 1.) fert expreſſos & euidentes characteres eius qui genuit. id autem eſt quod Philippo à domino dictũ eſt. *Ioan. 14.* Qui vidit me, vidit patrem. Eſt ergo imago quæ ſignificat vnam & eandem ſubſtantiã. Si autem eſt viua imago, & quæ nullam habet differentiam, eandem habet cum exemplari naturam. & OEcume. ad Coloſſ. 3. ait. Propter indifferentiam & omnimodam æqualitatem ac ſimilitudinem, imaginem vocat filium, tanquã effigiem exemplaris pulchritudinis. Annotandum tamen eſt contra Arrianos, quod ait Theophi. ad Coloſſen. 1. quod artificiales imagines non ſunt homouſiæ, hoc eſt non ſunt ſimilis eſſentiæ, naturales omnino ſunt ſimilis eſſentiæ. Deniq; Ambro. ad Coloſſ. 1. ait. Inuiſibilis Dei imago, viſibilis eſſe non poteſt, alioqui nec imago. Quod enim inuiſibile eſt, pingi non poteſt, nec enim viſibilis, poteſt inuiſibilem videre. Aut enim corpus eſt quod videtur, aut figura, aut aliqua informata ſubſtãtia, quam fert acies oculorum, totum tamen corpus eſt. Deus autem qui ab his omnibus alienus eſt, quomodo poteſt imaginem habere viſibilẽ? ſed ideò ſic dicitur, vt talis filius intelligatur, qualis eſt pater, vt quia de ipſo eſt, & nil diſtat ab eo in diuinitate naturæ, imago eius dicatur & forma, ne alius Deus à perfidis crederetur, quanuis nomine hoc contineatur. Sed propter malam intelligentiam vitandã hoc additum eſt, vt imago eius dicatur. vt cum apparet in figura humana aut in igne, vt ad Moyſen, non ipſe pater intelligatur eſſe, ſed filius, & per id quod imago eius dicitur, nil ab eo diſtare credatur. Vnde dicit ad Philippum. Philippe qui videt me videt & patrem, quomodo tu dicis oſtende nobis patrem? Non credis, quia ego in patre & pater in me eſt?

Spiritusſanctus an imago, vt filius, dici aptè poſſit. Porrò ex his oritur quæſtio an ſicut filius dicitur imago patris, ſic Spiritus ſanctus imago appellari poſsit. Attamen vt depulſa caligine res quæ in dubium venit intelligi poſſit, aduerte, quod imago nonnunquam eſſentialiter, hoc eſt de tota trinitate dicitur, vt cũ legimus in Gene. hominem factum ad imaginem Dei. Aliquãdo relatiuè dicitur, & ſic filio tantùm & nullo modo Spiritui ſancto, imaginis nuncupatio tribuitur, non ſolùm à Paulo ſed à doctoribus tam Græcis quam Latinis. Ad hunc modum certè ſcribit Nazianzenus in Apologia de fuga in Pontum. *Nazianzenus.* Chriſti multæ ſunt appellationes, tam ex ſublimibus rebus deſumptæ, quàm ex inferioribus, noſtri gratia. Sic vocatur Deus, imago, Verbum, ſapientia, veritas, lux, vita, virtus, vapor, defluxus, ſplendor, factor, rex, caput, lex, via, oſtium, fundamẽtum, petra, margarita, pax, iuſtitia, ſanctificatio, redemptio, homo, ſeruus, paſtor, agnus, ſummus ſacerdos, ſacrificium, primogenitus reſurrectionis ex mortuis. & Chryſo. homi. 74. in Ioan. *Chryſoſto.* ait, Solet ſcriptura eiſdem verbis in Deo & in hominibus, non eodem modo vti. Nam dij dicimur & filij Dei, & imago filius & gloria dicitur, & etiam nos, ſed longè aliter. Nec diſſentire videtur Didymus lib. 2. de. ſſ. circa principiũ cum ait. Cum filius imago ſit Dei inuiſibilis, & forma ſubſtantiæ eius, quicunque ad hanc imaginem formantur, adducũtur ad ſimilitudinem Dei, iuxta vires tamen humani profectus iſtiuſmodi imaginem cõſequentes: ſimiliter Spiritus ſanctus cum ſit ſignaculum Dei, hi qui imaginem Dei capiunt, ſignati per eum, in eo ducuntur ad ſignaculũ Chriſti ſapientiæ. Et Cyrillus lib. 3. *Didymus.* *Cyrillus.*

The-

Athanaſius. Theſauri.capi.1. Item Athanaſ.libr.1.de incarna.verbi. ait, Imago noſtra innouari non poterat,niſi imago ipſa Dei,Saluator, aduenisſet.& poſt parum. Sicut cum picta imago exterioribus ſordibus fuerit obliterata, rurſum illum aduenire neceſſe eſt, cuius eſt forma, vt in eadem tabula poſsit imago renouari.ſic filius imago ſcilicet patris ad noſtra deſcendit,vt factum ad imaginem ſuam hominem renouaret.Et Hilar.2.de trini.ait, Æternitas eſt in patre, ſpecies in imagine, vſus in munere.quanuis in aſsignatione tertiæ proprietatis fortè melius tranſtuliſſet Hilarius χρηςότητα, bonitatem, quam vſum. Et apud Auguſti. crebrò legimus filium tantum eſſe imaginē patris. Solus Damaſce. ex his quos viderim, affirmat,filium eſſe imaginem patris,& Spiritum ſanctum imaginem filij. lib.1.fidei orthodoxæ ca.18. imago,inquit, patris eſt filius,& filij Spiritus ſanctus, per quē Chriſtus homini inhabitans dat ei quod eſt ſecundum imaginem. De hac tota controuerſia ſic loquitur S.Thom.1.par.q.35.arti.2.Doctores Græcorum communiter dicunt Spiritum ſanctum eſſe imaginem patris & filij.Sed Latini ſoli filio tribuunt nomen imaginis. Nec aliter in ſcriptura inuenitur.vt ad Coloſ.1.Qui eſt imago Dei inuiſibilis. & ad Hebræ.1. figura ſubſtantiæ eius. Quia ſicut Spiritus ſanctus (quanuis ſua proceſsione accipiat naturam patris ſicut & filius, non tamen dicitur natus) ita licet accipiat ſpeciem ſimilem patri,non dicitur imago.Quia filius procedit,vt verbum, de cuius ratione eſt ſimilitudo ſpeciei ad id à quo procedit non autem de ratione amoris. Quanuis ſimilitudo cōueniat amori, qui eſt Spiritus ſanctus, inquantum eſt amor diuinus.Lege Durand. lib.1.D.28.quæſt.3.

Auguſti. Damaſceni opinio. exploditur.

Hilarius.

Homo dominicus.

Pſal.117.

Nonnunquàm ab eccleſiaſticis viris Chriſtus homo dominicus vocatur,ſic certe eum vocat Didy.li.3. de ſpiritu ſancto, inquiens, Dicitur in Pſal. Dextera domini fecit virtutem. & certè vocem hanc ex perſona dominici hominis proferri, quem vnigenitus filius Dei, aſſumere dignatus eſt ex virgine, ex ipſo loco manifeſtiſsimè cōprobatur,& poſt parum. Nam dominicus homo accepit communicationem Spiritus ſancti ſicut in Euangelijs ſcribitur.Ieſus ergo ſpiritu ſancto regreſſus eſt à Iordane. Et in alio loco. Reuerſus eſt Ieſus in virtute ſpiritus,in Galilæā. Hæc abſque vlla calumnia de Dominico homine,qui totus Chriſtus,vnus eſt Ieſus filius Dei,ſenſu debem⁹ pietatis accipere.Et Chryſoſto. homil. quadam de cruce domini circa finem.3.tom.& Auguſt.Pſal.1. De domino noſtro, hoc eſt de homine dominico, accipiendum eſt.beatus vir. & ſæpè aliàs. Quanuis S.Tho.3.par.quæſt.16. ſecutus Auguſt. lib.2.Retr. neget vocandum dominicum hominem,cum ſit dominus.

Pontifex. Sacerdos.

Pontifex quoque, ſiue ſacerdos magnus, nuncupatur. ad Hebr. 4. Habemus pontificem qui penetrauit cælos Ieſum filium Dei. Quia deprecatur pro peccatis noſtris patrē ac ſaluans in ſempiternum eos, qui per eum acceſſerint ad Deum.Sed dubium eſt, an ſicut fuit ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedec, ſic functus fuerit ſacerdotio Leuitico.de qua re vide Suidam in verbo Ieſus,nec ei fidem adhibeas.

Splendor gloriæ.

Splendor gloriæ, id eſt, immenſa claritas patris:nam nomen gloria non ſignificat, ſed auget ſignificationem. Nam ſplendor ſuam habet ex igne ſubſtantiam, & eſt ſimul cum igne,vt radius cum ſole.Ex quo enim Sol,ex illo radij. Sol radiorum cauſa eſt, & ignis & ſplendoris.non ſol ex radijs,ſed radij ex ſole gignuntur, & ſplendor ex igne producitur. Ita vnigenitus ex patre eſt genitus. eſt autē vna cum mente, vt verbum cum eo qui genuit, & ſplendor cum igne,radius cum ſole. Sed vnumquodque non per ſe ſubſiſtit, ſed in illo ex quo productum eſt, habet ſubſiſtentiam. Deus autem ſplendor gloriæ non eſt aliqua patris operatio non ſubſiſtens, ſed ſubſtantia viuens & per ſe ſubſiſtens.& vocatur character, quia vna ſimilitudine fieri nō poterat, vt diuina apertè doceret, ideò per plures ſimilitudines,id docet ſcriptura.Quin & ad Coloſſ. 1. vocatur principium. & primogenitus ex mortuis. Nam ſicut primitiæ ſunt quæ primis ex agrorum prouentibus nobis obueniūt, ita Chriſtus primus eſt qui è mortuis reſurrexit(teſte Damaſce.lib.4.ca.vlti.) reſurrectione perfecta. Lazarum quidem & alios ad demonſtrationem ſuæ diuinitatis, & confirmationem ſuæ & noſtræ reſurrectionis,ſuſcitauit,qui rurſus obiturī erāt mortem. Ipſe autem à mortuis reſurgēs iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Qua de re Epipha.in Ancyroto hæc ſcribit. πῶς δὲ ἀπαρχὴ γέγονε χριςὸς τῶν κοιμωμένων; μαθέτωσαν πρὸ αὐτοῦ γεγονότες λάζαρος, καὶ τοὺς ἐν τῇ γραφῇ νεκροὺς

Character.

Primitiæ. Primogenitus ex mortuis.

νρὸν. ἀλλὰ καὶ ἑλισσαῖ & δύο ἤγειρε νεκρούς. ἔνα μὲν ἐτιμερίντα, ἕνα δὲ ταφέντα. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀναζάντες πάλιν τεθνήκασι πρὸς δοκῶσι δὲ τὴν μεσαν καὶ καθολικὴν ἀνάστασιν. ὁ δὲ χριστὸς ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, ὅτι ἀναστὰς οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτῷ οὐκέτι κυριεύει, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἅπαξ γὰρ ἀπέθανεν ὑπὲρ ὑμῶν ὑπομένας τὸ μάθος φιάτα ἡμέτερα πάθη. Hoc eſt. Quomodo fuit Chriſs primitiæ dormientium? diſcant. Ante quàm ſe ſuſcitaſſet Lazarum ſuſcitaſſe, & filium viduæ in Naim. & Elias mortuum ſuſcitauit, & Eliſæus duos ſuſcitauit mortuos, vnum quidem ſepultum, alterum nondum ſepulturæ mandatum. At illi poſtquam ſuſcitati ſunt, iterum moriuntur, donec in vniuerſali illa reſurrectione omnes reuiuiſcamus. Chriſtus tamen eſt primitiæ dormientium. quoniam reſurgens à mortuis iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur, ſicut ſcriptum eſt. Semel enim mortuus eſt, pro nobis mortem patiens propter affectiones & ſcelera noſtra. Ambro. libr. 5. epiſtola. 22. ait. primitiæ, quia ſanctior omnibus fructus. qui etiam cæteros conſortij ſui fructus ſancti ficauit. Et primogenitus ex mortuis, quia primus reſurrexit.

Luc. 7.

Q. de illis, qui cũ Chriſto reſurrexerunt.

Sed quæres an ſancti illi viri (de quibus Matth. enarrans ea quæ in Chriſti ſunt morte, geſta, Multa inquit corpora ſanctorum reſurrexerunt, & venerunt in ſanctam ciuitatem & apparuerunt multis) iterum mortem obierint, necne. Qua de re duæ celebres apud antiquos extant ſententiæ. Prima, quæ quidem verior eſt, & plurimis ſanctorum teſtimonijs confirmari poteſt, affirmat, nunquam illos poſtea mortẽ fuiſſe expertos. ita Origenes ad Roma. 1. ait. Primitiuus vel Primogenitus ex mortuis dicitur Chriſtus. Sed requirendum nobis eſt, ſi ſolus primogenitus vel primitiuus ex mortuis, & non habet aliquos ſecum etiam in primatu participes, de quibus dicit Apoſtolus. Quia ſuſcitauit nos cum Chriſto, ſimulque ſedere fecit in cæleſtibus. Ne forte & iſti, quos dicit excitatos eſſe cum Chriſto, & cum eo ſedere in cæleſtibus, & ipſi primogeniti ſunt, & primitiui ex mortuis, ſicut & illi fuerunt, qui cum illo ſuſcitati eſſe dicuntur, cum monumenta aperta ſunt, & multa ſanctorum corpora qui dormierãt ſurrexerunt, & ingreſſi ſunt in ſanctam ciuitatem. Et de his talibus fortaſſis dicit Apoſtolus eſſe eccleſiam illam primitiuorum, quam aſcriptam memorat in cælis. Et Epiphanius

1. Opinio.

Origenes.

Epiphanius.

libr. 3. contra hæreſes. in hæreſi Arij in poſtremis verbis. Πολλὰ δὲ σώματα τῶν ἁγίων ἀνέστησαν καὶ συνεισῆλθον αὐτῷ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν. ἁγίαν πόλιν λέγει, πόλιν ταύτην? πληρῶται γὰρ κατ' ἀμφοῖν ὁ λόγος εἰς τὴν ἐνταῦθα, καὶ εἰς τὴν ἄνω. ὅτι μὲν γὰρ εἰς τὴν ἐνταῦθα ἱερουσαλὴμ συνεισῆλθον αὐτῷ πρῶτον, τοῦτο δῆλον. πρὶν δὲ τῷ ἀναβῆναι τὸν σωτῆρα εἰς τὸν οὐρανὸν ἁμαρτεῖς ἀνέβησαν ἕως ὅτε αὐτῷ συνεισῆλθον. Hoc eſt, multa corpora ſanctorum ſurrexerũt, & ſimul cum Chriſto in ſanctam ciuitatem venerunt. Quam vocat ſanctam ciuitatem? Impletur tamen in hac vtraq; Hieruſalem, in ſuperiori inquam & inferiori, Euangeliſtæ ſermo. quod ad hãc venerint inferiorem manifeſtum eſt, ſed ad illam ſuperiorem, ante Chriſtum nullus conſcendit, quouſq; cum illo conſcenderunt. & Ambro. lib. 2. de fide ad Gratianum Auguſtum ca. 1. ait, Translatus erat Enoch, captus Elias. Sed non eſt ſeruus ſupra dominũ. Nullus enim aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo. Nã & Moyſen, licet corpus eius non apparuit in terris, nuſquam tamẽ in gloria cæleſti legimus, niſi poſtquam Dominus reſurrectionis ſuæ pignore, vincula ſoluit inferni, & piorum animas eleuauit. & in poſtremis verbis enarrationis Pſalmi primi ait. Sũt qui reſurrexerunt in paſſione Chriſti, & iſti plane beati, quia acceperũt Chriſti gratiam, & audierũt vocem eius de qua ſcriptum eſt. Venit hora quando audient mortui vocem filij Dei, & qui audierint viuent, & ingreſſi ſunt in ſanctam ciuitatem. Puto quod magis ſignificent ſupernam, quam iſtam Hieruſalẽ quam reliquit, quam inſcauit. Clemẽs quoque Alexãdrinus Stromate. 6. fol. 6. hoc etiã videtur innuere, inquiens. σώματα φησὶ τὸ ἐναγέλιον πολλὰ τῶν κεκοιμημένων ἀνεστάσθαι, εἰς ἀμείνω δῆλον ὅτι μεταστεμένων τάξιν. Hoc eſt corpora multa eorum qui dormierũt, iuxta euangelium, reſurrexerunt, quæ quidem in meliorem ordinem tranſlata ſunt. & Anſel. Matth. 27. & Chriſt. Druthmari eodem in loco. Denique in ſermone aſſumptionis titulo Hieronymi hæc legimus. De his qui cum Domino reſurrexerunt, nonnulli doctorum in ſuis reliquerũt ſcriptis, quod in illis completa inuẽta ſit reſurrectio, fatentur enim quod veri teſtes non eſſent, niſi eorum reſurrectio vera eſſet. Vnde Petrus dixiſſe legitur, cum de Dauid loqueretur. Sepulchrum eius apud nos eſt, quaſi non ſit auſus dicere, quod ipſe aut corpus eius apud nos eſt, ſed tantũ ſepul

Ambroſius.

Ambroſius.

Ioan. 5.

Clemens Alexandrinus.

chrum,

chrum, in quo cõditus fuerat. Hinc aiunt reſurrexiſſe & ipſum cum cæteris ſanctis, & ideo vacuum remanſiſſe mauſeolum. Hæc ille. Addunt nonnulli rationem. Quia decus eſt, vt Chriſtus cuius deliciæ ſunt, eſſe cum filijs hominũ, haberet aliquos eiuſdem humanitatis conſortes in cælo. Quanuis hæc opinio recipiatur communiter, non deſunt tamen qui affirmẽt, ita reſurrexiſſe, vt poſt parum in puluerem ſuum reuerterentur. Hoc affirmat Theophi. Matth. 27. inquiẽs. Scito quòd mortuorum reſurrectio, quæ facta fuit in cruce Domini, ſignificarit & earum quæ in inferno fuerint animarum libertatem. Reſurrexerũt igitur illi tantum ſigni gratia, manifeſtumq; eſt illud, quod iterum ſunt mortui. Quidam autem dicunt, quod poſtquam Chriſtus reſurrexerit, reſurrexerint & illi, nec poſtea mortui ſunt. Sed neſcio an hoc ſit recipiendum. Et Euthy. Matth. 67. verſus finem, ait, poſtquam apparuerũt, iterum dormierunt. Et Auguſtinus epiſtola. 99. ad Euodium ſcribens, ait. Scio quibuſdã videri, morte domini iam talem reſurrectionem præſtitam iuſtis, qualis nobis in fine promittitur. Quoniam ſcriptum eſt illo terræmotu quo in eius paſsione petræ ſciſſæ & monumenta aperta ſunt, multa corpora reſurrexiſſe iuſtorum, & viſa cum illo quãdo reſurrexit in ſancta ciuitate. Qui vtique ſi non iterum repoſitis corporibus dormierunt, videndũ eſt quemadmodũ intelligatur Chriſtus primogenitus à mortuis, ſi eum in illa reſurrectione tot præceſſerunt. Quod ſi reſpondetur hoc dictum eſſe per anticipationem, vt monumenta quidem aperta intelligantur terræ motu illo, cùm Chriſtus in cruce penderet, reſurrexiſſe autem iuſtorũ corpora, non tunc, ſed cum ille prior reſurrexiſſet, quãuis tunc anticipãdo fuiſſet adiunctum, vt & Chriſtus primogenitus ſine ambiguitate credatur, & illis iuſtis cõtinuo cõceſſum, vt ipſo præeunte in æternam incorruptionem reſurgerent. Illud adhuc reſtat quomodo à Petro dici potuerit, quãdo per illam prophetiam, non de Dauid ſed de Chriſto aſſeruit fuiſſe prædictum, Carnem eius non vidiſſe corruptionẽ, & quod adiũxit de Dauid, apud eos eſt monumentum eius, vnde illos vtique non conuincebat, ſi corpus eius vbi iam nõ erat, quia ſi iam reſurrexiſſet, nec vidiſſet corruptionẽ, poſſet nihilominus monumentum eius manere. Durum autem videtur, vt Dauid non fuerit in illa reſurrectiõe iuſtorum, ſi eis iam æterna donata eſt, cuius ex ſemine Chriſtus tanta honorificentia commendatur. Periclitabitur etiam illud, quod ad Hebræos de iuſtis antiquis dicitur. Quia pro nobis meliora prouiderunt, ne ſine nobis perfecti perficerentur, ſi iam in illa reſurrectionis incorruptione conſtituti ſunt, quæ nobis perficiendis in fine promittitur. Huic ſubſcribit S. Thomas. 3. par. quæſt. 53. arti. 3. ad ſecundum.

2. Opinio. *Theophi.* *Euthy.* *Auguſti.* *Actu. 2.* *Hebræ. 11.*

Innumera alia nomina crebro in ſcripturis replicantur, quorũ nonnulla breuiter explicantur ab Ambroſio, lib. 1. de Fide contra Arianos, & trãſcripſit ex libro Hilarij de Patris & filij vnitate, verſus finem, & turſus Hilarius deſumpſit ex Nazianzeno lib. de fide. Illorum hæc ſunt verba. Filius Dei ratio dicitur, quæ tamen ratio multis nominibus appellatur. modo verbum, modo virtus, modo ſapientia, modo dextera, modo brachium, modo margarita, modo theſaurus, modo retia, modo aratrum, modo fons, modo petra, modo agnus, modo homo, modo vitulus, modo Aquila, modo leo, modo via, modo veritas. Virtus dicitur, quia verè de Deo, & ſemper cum Deo eſt, & omnis poteſtas patris in eo cõſiſtit. Sapientia appellatur, quia de corde patris aduenies arcana cæleſtia credentibus reſerauit. Dextera nuncupatur, quia per eum omnia opera diuina perfecta ſunt. Brachium dicitur, quia ab ipſo omnia continentur. Margarita appellatur, vt nihil illo pretioſius habeatur. Theſaurus dicitur, vt in ipſo omnes opes & diuitiæ regnorum cælorum condita cognoſcãtur. Retia dicitur, quia per ipſum & in ipſo de mari ſeculi, diuerſa gentium multitudo ſicut piſcium, per aquam baptiſmatis in eccleſia congregantur, vbi bonorum & malorum diſcrimen agnoſcitur. Aratrum nuncupatur, quia ſigno crucis ſue, dura ſentium pectora ſubijciuntur, vt neceſſario ſemini præparentur. Fons aquæ viuæ appellatur, quia ex eo ſitientia corda cæleſtis aquæ gratia irrigãtur. Petra dicitur, quia credentibus, fortitudinem, incredulis duritiam præſtat. Lapis angularis dicitur, quia vtroſque parietes noui & veteris teſtamenti, vnus & mediator in ſemetipſo continens copulauit. Agnus dicitur, vt innocẽtia Chriſti & paſsio demonſtretur. Homo dicitur, quia ſecundum carnem propter nos homines naſci dignatus eſt. Vitulus dicitur, quia propter noſtram ſalu[illegible] paſſuſtinuit.

Virtus. *Sapientia.* *Dextera.* *Brachium.* *Margarita* *Theſaurus.* *Retia.* *Aratrum.* *Fons.* *Petra.* *Lapis angularis.* *Agnus.* *Homo.* *Vitulus.*

Aquila. Aquila dicitur quia poſt venerabilem reſurrectionem, vt rex, ad altam patris pernolat ſedem. *Leo.* Leo dictus eſt, quia ipſe eſt rex regum, quia mortem ac zabulum, virtutis ſuæ poteſtate continuit. *Via.* Via eſt, quia per ipſum aſcenſus eſt. *Veritas.* Veritas, quia mendacium nescit. *Vita.* Vita eſt, quia ipſe vniuerſa viuificat. Item Theoph. Iohan. 10. Chriſtus, inquit cū curam ſuā erga nos vult demōſtrare *Paſtor.* paſtorem ſe nominat. Quando autem oſtendere vult, quod ipſe ſit ille qui ducat ad patrē, tunc *Ianua.* Ianuam ſe dicit. Similiter iuxta aliū & alium ſenſum, ouis eſt, & paſtor. Itē Chryſoſt. homi. quadam de cruce domini, in calce *Filius.* tertij tomi. ait. Chriſtus filius dicitur, quoniā *Vnigenitus* de patre, vnigenitus, quia ſolus de ſolo, *Deus.* Deus quoniam creator. Præterea Hieron. Iſaię. 52. ait. Quod filius Dei, patris dextera appelle- *Pſal. 97.* tur, & brachiū multa ſunt teſtimonia, Saluabit ſibi dextera eius, & brachiū ſanctū eius. & in Iſaia, in brachio meo gentes ſperabunt. & in Pſa. 88. Tuum brachium cum potentia. &, Quis credet auditui noſtro, brachium Domini cui reuelatum eſt? quia Deus per Chriſtum operatur. Hoc etiam dicit Augu. tract. 53. ſuper Iohannē. Item Hiero. Oſeæ. 14. ait. Fit dominus credentibus, lumen, via, panis, vinea, ignis, vermis. &c. Sic qui indigemus illius mſericordia, & peccatorum febri bus æſtuamus in rorē nobis vertitur, de quo *Deuter. vlt.* dicitur. Deſcendant ſicut ros, verba oris mei. Cum autem de ſuo rore reſperſerit, & ſiccitatem pectoris noſtri, ſuis pluuijs irrigat, florebimus in lilium, de quo dicitur. Ego flos campi lilium conuallium.

Denique vt iam finem ſermoni noſtro imponamus, aduertendum eſt quod Iſychius. li. 1. in Leui. cap. 4. ait. Multis nominibus carnem domini ſcriptura appellat, quia multas operationes impleuit. Vnde ipſe dominus modo quidem ſemetipſum ſacrificium, modo paſtorem, rurſus vitem, & panem vitæ & granum tritici, opportune diſpenſatorijs verbis varians, ſuas appellationes nominauit. & in Leuitico velum eius carnem appellauit, Paulo ad explanationem huius myſterij di- *Hebra. 10.* cente. Habentes confidētiam in introitu ſanctorum in ſanguine Chriſti, quam initiauit nobis viam nouam & viuentem per velamē, id eſt carnem ſuam. Propt a & ſanctuarij velum appellatū eſt, figuram quippe carnis ſancta ſanctorū gerebat. & Digitus Dei, vir- *Exo. 8.* tus eius dicitur. Vnde magi Pharaonis cedentes miraculis Moyſi, dicebant. Digitus Dei eſt. & Dauid. Quoniam videbo cælos *Pſal. 8.* tuos opera digitorum tuorum. & dominus Iudæis dicebat. Si in digito Dei eijcio dæmonia, igitur peruenit in vos regnum Dei. & Eu *Luca. 11.* thy. Iohan. 10. Chriſtus in ſcriptura vocatur paſtor, in alijs locis ouis, agnus, victima, alijſque mille nominibus, iuxta varios diſpenſandi modos. Hęc ille. Vocatur Gigas, vt in Pſa. Exultauit vt gigas. Principium, quia pater per ipſum omnia condidit. Os Dei, quia per ipſum pater mundo loquitur. Antiquus dierum. Dani. 7. Agnus ab origine mundi occiſus. Deus Sabaoth. Sanctus ſanctorum. Flos de radice Iſai. ſol. Oriens. ſplendor. Propheta Dauid. Angelus aut magni conſilij angelus. Emanuel. Admirabilis. Cōſiliarius, fortis. Pater futuri ſeculi. princeps pacis. Multa huiuſmodi tu ipſe ex diuinis ſcripturis & ſanctis poteris coaceruare.

¶Nomina quæ ex humanis rebus & ex affectionibus noſtris ſunt deſumpta, cum de Deo dicuntur quid ſignificent.

CAP. IIII. & vlti.

Contra Anthropomorphitas & Tertullianū

TAndem, vt primo huic volumini, in quo de diuina natura tractandum fuiſſe duximus, finem imponamus, oportet agere de illis nominibus quæ, cum ex rebus hiſce noſtris & humanis affectionibus ſint deſumpta, myſticā & abſtruſam in ſe cohibent intelligentiam. Huiuſmodi ſunt illa nomina quæ, cum tropicè & tropologicè & ἀνθρωποπαθῶς de Deo dicantur, altiori indigent intelligentia, & nonnullius explicationis noſtræ, lucē deſiderāt. Porrò vt res tota melius intelligatur, dicendum eſt ac diſſerendum, quo conſilio id in ſcripturis fieri permiſerit dominus. Primò quidē id fieri ſcripturæ admittūt, vt ſe demitterent hebetudini aut potius ſtupiditati Hebræorū. Hoc certè eſt quod ait Euthy. Pſal. 79. Sacra ſcriptura Deo paſsim actiones & paſsiones adſcribit humanas, craſsioriadmodū more locuta, vt Hebræorū hebetudini ſerviret. Vt, Excita potentiam tuam & veni, vt ſaluos facias nos. & iterum. Pſamo. 31. hoc

idem

idem affirmat idem author.

Secundò vtitur ſcriptura verbis à conſuetudine noſtra deſumptis, vt ad Deũ nos alliciat per res nobis cognitas & cognatas, aut etiam à mãlo arceat & deterreat, per res nobis aduerſas, & naturæ noſtræ contrarias. vt ſi mellis dulcedinem deſideras, dulcis vocatur Deus. Si vini dulcedine teneris, audies. Dulciora ſunt vbera tua vino. Si flagranti oleo delectaris, vocatur Deus. oleum effuſum. Si præceptis diuinis parere non vis. dicitur Deus, ignis conſumens. & vmbra, ſoi, adeps Deus vocatur. Hoc ſignificauit Chryſoſto. homi. 3. in Gen. inquiens. Scriptura demittit ſe, & iuxta humanam conſuetudinem loquitur. Vt, Vidit Deus lucem quod bona eſſet, quemadmodum homines, cum magnũ aliquid magno ſtudio elaborauerint, & finẽ laboribus ſuis impoſuerint, tũc tandem probant quod fecerint, & opus laudibus extollunt. Ita & diuina ſcriptura ſolet ad noſtrarũ aurium infirmitatem ſe attemperare. & alibi. Et deſcendit Dominus, vt videret ciuitatem & turrim, quam ædificabant filij hominum. & iterum. pœnituit dominus quod fecerit hominem. Item homil. 13. in Gene. ait, Perpetuus ſcripturæ mos eſt, propter nos & noſtram vtilitatem humanis vti verbis, vt in Gen. Poſuit ſtellas in firmamento cæli. non quod affixerit eas cælo, ſed vt diſcas quod in cælo eas eſſe præceperit. Et iterum. Plantauit dominus hortum. Quid? dic oro, foſſorio ne opus habuit aut agricultura & alia cura vt paradiſi hortum excolceret? non. Omnia ergo quæ de deo dicuntur, humano more accipienda ſunt. Ideò verbum illud, Plantauit, ſic intelligendum eſt, quod imperauit hortum in terra fieri, vt creatus homo in eo verſaretur. Et Augu. lib. 1. de trini. ca. 12. ait. Non vtitur ſcriptura aliquo genere locutionis, quod in conſuetudine humana non inueniatur. quia vtique hominibus loquitur. Hoc eſt quod Rabbini dicunt. Loquitur ſcriptura vt homines inter ſe loqui cõſueuerũt.

Ad rem igitur accedentes, quid Auguſti. lib. 83. quæſtionum. quæſt. 72. tradiderit audiamus. Diuinæ, inquit, ſcripturæ à terreno & humano ſenſu ad diuinũ & cæleſtem nos erigentes, vſque ad ea verba deſcenderunt, quibus inter ſe ſtultiſsimorum etiam vtitur conſuetudo. Itaque earum etiam affectionũ nomina quas animus noſter patitur, quaſq; longiſsimè à Deo eſſe ſeiunctas, iam qui melius ſapit intelligit, non dubitauerunt viri illi per quos locutus eſt Spiritus ſanctus opportuniſsimè in libris ponere. Vt verbi gratia, quoniam difficillimum eſt, vt homo aliquid vindicet ſine ira, vindictã Dei quæ omnino ſine perturbatione ſit, iram tamen vocandam iudicauerunt. *Ira.* Item quia cõiugis caſtitatem zelando viri cuſtodire conſueuerunt, illam Dei prouidentiam per quam præcipitur atq; agitur, ne anima corrumpatur, & deos alienos ſequens quodammodo meretricetur, zelum Dei appellauerunt. *Zelus.* Sic & manum Dei vim qua operatur, & pedes dei, vim qua in omnia cuſtodienda & gubernanda, protendit. & aures dei vel oculos dei, vim qua omnia percipit atq; intelligit. & faciem dei, vim qua ſe manifeſtet atq; dignoſcitur, & cætera in hũc modum. Propterea ſcilicet, quia nos ad quos ſermo fit, & manibus ſolemus operari & pedibus incẽdere, & quo fert animus peruenire. & auribus atque oculis, & cæteris ſenſibus corporis corporalia percipere, & facie innoteſcere, & ſi quid aliud, ad hanc regulam pertinet. Hoc modo igitur quia mutare cœptum aliquod, & in aliud transferre non facile ſolemus, niſi pœnitendo, quanquam diuina prouidentia ſerena mente intuentibus appareat cuncta certiſsimo ordine adminiſtrare, accõmodatiſsimè tamen ad humilem humanam intelligẽtiam ea quæ incipiunt eſſe, neq; perſeuerant quãtum perſeueratura ſperata ſunt, quaſi per pœnitentiam Dei dicuntur ablata. Aut vt ipſe Auguſti. Pſal. 109. ait, Pœnitentia quando in deo ponitur mutationem rerum ſignificat. Quando enim aliquem pœnitet, dolet factum quod fecit, ſic quando aliquid Deus præter ſpem hominum, id eſt præterquam ſperant homines, mutat in aliud, pœnitere ſe dicit. Vſque adeo vt de pœna noſtra pœniteat eum, ſi nos de vita noſtra mala pœnituerit. Et Hiero. Amos. 9. de eadem loquens pœnitentia ait, Non deus mutatur qui ſemper eſt immutabilis, ſed nos cum noſtra conuerſione mutamus. Vnde ipſe deus apud Ierem. ait, Loquar ſuper gentem & regnum, vt auferam eam & diſperdam, ſi conuerſa fuerit gens illa à malis ſuis, & ego agam pœnitentiam de his quæ cogitaueram facere ei. Sæuit, iraſcitur, comminatur, & dicit ſe illaturum eſſe ſupplicia, ſi agamus pœnitẽtiam, ipſum quoque ſuæ pœnitet ſententiæ. Rurſum iuxta eundem Ierem. ... promittit pro

Pedes. *Aures.* *Oculi.* *Facies.*

Pœnitẽtia.

Lege quæ ſcripſi libr. 9. Reg. 3.

Ierem. 18.

Ierem.17. ſpera: ſi negligentia diſſoluamur, & illum pœnitebit ſponſionis ſuæ, promiſſaque mutabit. Cuius rei exemplum Niniuitas & Hieruſalem habere poſſumus: quorum alij de imminentibus ſupplicijs liberati ſunt, alij quæ patribus promiſſa fuerant perdiderunt. Et capit. 7. parum poſt principium Pœnitentiam Dei in ſcripturis ſic debemus accipere quomodo ſomnum & iram, nõ quod Deum pœniteat aut mutet ſententiam, qui loquitur per prophetam. Ego Deus & non mutor. Et cui nos dicimus. Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. Sed quod nobis ad meliora conuerſis, & ipſum pœniteat ſententiæ ſuæ, vt nec iuſto reddat præmia quæ promiſit, ſi declinauerit ad iniquitatem, nec peccatori pœnas quas comminatus eſt, ſi conuerſus fuerit ad ſalutem. Et iterum in cõment. Zachariæ capit. 8. ſuper hæc verba. & erit ſicut. ait, Calumniantur hæretici, quaſi aut crudelis, aut mutabilis ſit Deus, ſi eum aut non pœniteat, aut pœniteat. Si enim pœnituerit dicunt eum eſſe mutabilem, ſi non pœnituerit aſſerunt eſſe crudelem. Pœnituit autem Deum, quod Saul vnxit in regem. Et apud Niniuitas quibus per prophetam Deus denuntiauerat. Adhuc triduum & Niniue ſubuertetur, quia egerunt pœnitentiam, dicitur & ipſe mutaſſe ſententiam ſuam, non vitio mentis improuidæ, ſed ex eorum qui male aut bene faciunt varietate. Si enim malè fecerint comminatur, ſi priſtina peccata defleuerint, non mutatur Deus qui vnus atque idem eſt, & mutari non poteſt, ſed illis ex malis ad bona opera commutatis, mutat & ſuum ipſe decretum. Item Auguſtinus libro. 2. quæſtio. ad Simplicianum quæſt. 2. Pœnitentia, inquit, cum de Deo dicitur, indignum aliquid dici arbitrarer, ſi aliquid dignum inueniretur, quod de illo diceretur. Cum ergo verba omnia quibus humana colloquia conferuntur, illius ſempiterna virtus & diuinitas mirabiliter excedat, quicquid de illo humanitus dicitur, quod etiam hominibus aſpernabile videatur, ipſa humana admonet infirmitas, etiam illa quæ congruenter in ſcripturis de Deo dicta exiſtimat, humanæ capacitati aptiora eſſe quam diuinę ſublimitati, ac per hoc etiam ipſa eſſe tranſcendenda, eſt ſanior in[illegible]lectus, ſicut iſta qualiacunque tranſcendenda ſunt. Quis eſt enim hominum cui non occurrat in deo cuncta præſciente pœnitentiam eſſe non poſſe? Et certè hæc tantum duo verba ſunt pœnitentia & præſcientia, quorum quia vnum congruere credimus Deo, id eſt præſcientiam, negamus in eo eſſe pœnitentiam. Cum verò alius liquidiore conſideratione iſta pertractans, quæſierit quemadmodum vel ipſa præſcientia Deo congruat, & inuenerit etiam huius verbi notionem illius ineffabili diuinitati longè lateq; ſuperari, non miretur vtrunq; de illo propter homines dici potuiſſe, de quo vtrunque propter ipſum incongruè diceretur. Quid eſt præſcientia, niſi ſcientia futurorum? Quid autem futurũ eſt Deo qui omnia ſupergreditur tempora? Si enim in ſcientia res ipſas habet, non ſunt ei futuræ ſed præſentes, ac per hoc non iam præſcientia, ſed tantum ſcientia dici poteſt. Si autem ſicut in ordine temporalium creaturarum, ita & apud eum nondum ſunt quæ futura ſunt, ſed ea præuenit ſciendo, bis ego ea ſentit, vno quidem modo ſecundum futurorum præſcientiam, alterò verò modo ſecundum præſentiam ſcientiam. Aliquid ergo temporaliter accedit ſcientiæ Dei, quod abſurdiſſimum eſt. Nec enim poteſt quæ vẽtura prænoſcit noſſe cum venerint, niſi bis in noteſcant, & prænoſcendo antequam ſint, & cognoſcẽdo cum iam ſunt. Ita fit, vt quod longè à veritate ſecluſum eſt, temporaliter aliquid accedat ſcientiæ Dei, cum temporaliter quæ præſciuntur etiam præſentia ſentiuntur, quæ non ſentiebantur antequam fierent, ſed tantummodo præſciebantur. Si vero etiam cum venerint quæ præſciebantur eſſe futura, nihil noui accedit ſciẽtiæ Dei, ſed manebit illa preſcientia ſicut erat etiã priuſquam venirent quæ præſciebantur, quomodo iam præſcientia dicetur, quando non eſt rerum futurarum? Iam enim præſentia ſunt quæ futura cernebat, & paulo poſt erũt præterita: præteritarum autem rerum ſicut præſentium nullo modo poteſt dici preſcientia. Reditur ergo ad id vt fiat rebus iam præſentibus ſcientia, quæ eiſdem rebus futuris erat præſcientia, & cum ea quæ præſcientia erat prius, poſtea ſciẽtia fiat in deo, admittat mutabilitatem & temporalis ſit, cum Deus qui verè ſummeque eſt, nec vlla ex parte ſit mutabilis, nec vllo motu noſtro temporalis. Placet ergo vt non dicamus præſcientiam Dei, ſed tantummodo ſcientiam. Quæramus & hoc quomodo, non enim ſcientiam ſolemus dicere in nobis, niſi cum ſenſa, & intellecta memoria

Melach.3.
Pſal.101.
1.Reg.15
Ionæ 3.
Sic 70. vulgata editio cũ Hebraico.40.
Præſciẽtia.

memoria retinemus, ideſt, cum meminimus aliquid ſenſiſſe nos vel intellexiſſe, vt id cum volumus recolamus. Quod ſi ita in Deo eſt, vt poſsit propriè dici, intelligit & intellexit, ſentit & ſenſit, admittit tempus, & ſubrepit nihilominus iſta mutabilitas quæ lõge à dei ſubſtantia remouenda eſt, & tamen ſcit deus & præſcit ineffabili modo, & ſic eum pœnitet ineffabili modo. Cùm enim ſcientia Dei longè diſtet ab humana ſcientia, ita vt irrideuda ſit comparatio, vtraque tamen ſcientia vocatur, & hæc quidem humana talis eſt, vt dicat apoſtolus. Sciẽtia deſtructur. quod 1.Cor.13. nullo modo de ſcientia dei rectè dici poteſt. Sic & oĩnis ira hominis turbida eſt, & non ſine cruciatu animi, ira vero dei de qua dicitur in Euãgelio, ſed ira dei manet ſuper eum. Ioan.3. & Apoſtolus, Reuelabitur ira Dei de cælo Roma.1. ſuper omnem impietatem, illo in tranquillitate ingiter manente. in creatura ſubdita, exercet admirabili æquitate vindictam. Miſericordia quoque hominis habet nonnullam cordis miſeriam, vnde etiam in Latina Roma.12. lingua nomen accepit. Nam inde eſt quod non ſolum gaudere cum gaudentibus, ſed etiam flere cum flentibus hortatur Apoſtolus. Quis autem ſano capite dixerit vlla miſeria tangi Deum, quem tamen vbique ſcriptura multæ miſericordiæ eſſe teſtatur? Ita Pſalm.85. zelum humanum non ſine peſte luoris intelligimus, zelantem vero deum non ita, ſed eodem verbo, non eodem modo. Longum eſt percurrere cętera, quibus oſtenditur multa diuina iiſdem nominibus appellari quibus humana, cum incomparabili diuerſitate ſeiuncta ſint, nec tamen fruſtra eadem ſunt rebus vtriſque indita nomina, niſi quod hæc cognita in quotidiana conſuetudine verſantur, & experimentis vſitatioribus innoteſcunt, nonnullam ad intelligenda illa ſublimia præbent viam. Cum enim demptſero de humana ſcientia mutabilitatem, & tranſitus quoſdam à cogitatione in cogitationẽ, cum recolimus vt cernamus animo, quod in contuitu eius paulò antè non erat, atque ita de parte in partem crebris recordatiõibus tran- 1.Cor.13. ſilimus, vnde etiam ex parte dicit eſſe Apoſtolus noſtram ſciẽtiam. Cum ergo hæc cuncta detraxero & reliquero ſolam viuacitatẽ inconcuſſæ veritatis, vna atq; æterna cõtemplatione cuncta colluſtrantis, imò non reliquero, non enim habet hoc humana ſcientia, ſed pro viribus cogitauero, inſinuatur mihi vtcunque ſcientia Dei. Quod tamen nomen ex eo quod ſciendo aliquid non latet hominem, potuit eſſe vtriq; rei commune. Quanquam & in ipſis hominibus ſolet diſcerni à ſapientia ſcientia, vt etiam Apoſtolus dicit. Alij per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ. In Deo autem non ſunt hæc duo, ſed vnum, & in hominibus quidem hæc ita diſcerni ſolent, vt ſapientia pertineat ad intellectum æternorum, ſcientia verò ad ea quæ ſenſibus corporis experimur: quod ſi ita eſt, nulla erit ſcientia Dei, Sed melius dicitur aliam eſſe ſcientiam Dei, & non eiuſdem generis cum iſta quæ hominum dicitur. Sic etiam de ira hominis detraho turbulentum motum, vt remaneat vindictæ vigor, vtc ũq; aſſurgo in notitiam illius quæ appellatur ira Dei. Item de miſericordia ſi auferas compaſſionem, cum eius quem miſeraris participatus es miſeriæ, vt remaneat tranquilla bonitas ſubueniendi & à miſeria liberandi, inſinuatur diuinæ miſericordiæ qualiſcunque cognitio, Zelum quoque Dei non aſpernemur, cum ſcriptum inuenimus, ſed auferamus de humano zelo tabem doloris, & morbidam perturbationem animi, remaneatq; illud ſolum iudicium, quo corruptio caſtitatis impunita eſſe non ſinitur, & aſſurgimus vt capiamus aliquo modo zelum Dei. Quapropter cum legimus dicentem dominum, Pœnitet me, conſideremus, quid id eſſe ſo- 2.Reg.15. leat. In hominibus opus pœnitendi eſt, cum reperitur voluntas mutandi, ſed in homine cum dolore animi eſt, reprehendit enim in ſe quod temere fecit. Auferamus ergo iſta quæ de humana ignorantia veniunt, & remaneat ſolũ velle, vt non ita ſit aliquid quẽadmodum erat, ſic poteſt aliquantum intimari menti noſtræ, qua regula intelligatur, quod pœnitet deum. Sed ſcriptura omnibus conſulens propterea magis illa quæ nõ ſunt laudabilia proponit, vt zelum, iram, pœnitẽtiam, ne illa quæ placent ſic intelligantur in deo, quomodo cõſueuerũt in hominibus intelligi. Per hæc enim quæ diſplicent, cum ea non audeamus ſic intelligere in deo, vt inueniuntur in homine, diſcimus etiã illa ſic quærere quæ apta eſſe putabamus. Nam ſi propterea non eſt illud de Deo dicendũ quia in homine diſplicet, nõ dicamus incõmutabilẽ deum, quia de hominibus cum reprehẽſione dictum eſt, non eſt enim illis commutatio.

Item quædam in homine ſunt laudabilia, in Deo autem eſſe non poſſunt, ſicut pudor, quod ætati viridiorum magnum eſt ornamentum, ſicut timor Dei non eſt tantum in veteribus libris laudatus, ſed apoſtolus
1. Corin. 7 etiam dicit, Perficientes ſanctificationem in timore Dei, qui vtique in Deo nullus eſt. Sicut ergo quædam laudabilia hominum non rectè dicuntur in Deo, ſic quædam cul pabilia hominum rectè intelliguntur in deo, non ita vt in hominibus, ſed vocabulis tantummodo communibus, longè alia ratione & modo. Nam cum dicit dominus Samuel. Pœnitet me, quod conſtituerim regem Saul, ipſi Saul ait de deo. Non eſt ſi-
Prima cauſa. cut homo vt pœniteat eum. Quam ob cauſam hoc in ſcripturis fieri ſoleat, prodidit
Locus Gregorius annotãdus. Gregorius libr. 14. moral. cap. 22. inquiens. In Deo, qui corporis forma non circumſcribitur, membra corporis, id eſt manus, oculus, vterus, ita nominantur, vt ex membrorum vocabulis, effectus eius potentiæ
Oculus. deſignetur. Oculos quippè habere dicitur,
Manus. quia cuncta videt. Manus habere deſcribitur, quia cuncta operatur. In vtero proles concipitur, quæ in hac vita naſcitur. Quid ergo vterum Dei, niſi eius conſilium debemus accipere, in quo ante ſecula per prædeſtinationem concepti ſumus? Et Damaſcenus libr. 1. capit. 14. ait, Plura de deo corporaliter in ſacra ſcriptura, ſymbolicè myſticeque dicta comperimus, ſed ſcire nos decet; cum nos ipſi ſimus craſſo carnis indumento circundati, nos minimè poſſe diuinas & ſubtiles & immateriales Dei operationes, aut intelligere, aut eloqui, niſi imaginibus & formis, & ſignificatiuis noſtro more vtamur ſignis. Quæcunque igitur de Deo corporaliter dicuntur, ſymbolicè ſunt dicta, habent autem altiorem intelligentiam, ſimplex eſt enim diuinitas, &
Oculi. figuram nullam habens. Oculos ergo dei, &
Palpebræ. palpebras & viſum, virtutem ipſius vniuerſorum inſpectricem, & quod nihil eius cognitionem effugiat, intelligimus, eo quod in nobis per hunc ſenſum, perfectior cognitio certiorque innaſcitur. Aures autem &
Aures. auditum, virtutem eius propitiatricem, & noſtræ deprecationis ſuſceptricem. Nos etenim ijs, qui ſupplicatio[illegible]s porrigunt, per hunc ſenſum mites ſumus, familiarius
Os. eis aures inclinantes. Os autem & loquelam, vim demonſtratricem voluntatis eius, eo quod apud nos, per os & locutionem, in aperto faciamus cogitationes cordis. Cibum verò & potum, noſtrum ad voluntatem eius concurſum. Nam & nos per guſtatorium ſenſum, neceſſarium naturæ implemus appetitum. Odoratum verò, vim acceptatri-
Odoratus. cem noſtræ erga eum intelligentiæ & beneuolentiæ, quia per hunc ſenſum in nobis gignitur boni odoris ſuſceptio. Faciem verò,
Facies. ſui manifeſtationem, & apparitionem per opera eius, eo quod noſtra ipſorum manifeſtatio per faciem fit. Manus verò effi-
Manus. cacem virtutem operationis eius. Nam nos vtilia & maximè pretioſa adminiculo manuum dirigimus. Dexteram, auxilium eius
Dextera. in proſperis, eo quod nos magis in optabilioribus & pretioſioribus, & plurima virtute indigentibus, dextera vtimur. Tactum ve-
Tactus. rò, certiorem eius minutiſsimorum & occultorum cognitionem, & diſpoſitionem, quia apud nos non poſsint ij qui palpatu contrectantur, in ſeipſis quippiam occultare. Pedes
Pedes. autem & inceſſum, auxilium, indigentiam, aut hoſtium vltionem, aut ad aliam quãdam operationem, aduentumque & præſentiam. Quia in nobis beneficio pedum perficitur acceſſus. Obliuionem verò & ſomnũ & dormitationem, dilationem vltionis aduerſus inimicos & retardationem conſueti auxilij ad familiares. Et abſolutè dicendo, omnia de deo corporaliter dicta, occultam quandam intelligentiam notant, & ex his quæ ſunt ſecundum nos, ea quę ſunt ſupra nos edocent. niſi quippiam de corporali diuini verbi peregrinatione dicatur. Nam ipſe totum hominem propter noſtram ſalutem aſſumpſit, animam ſcilicet intellectiuam & corpus, & humanæ naturæ proprietates, & naturales & innocuos affectus. Adhuc etiam nonnullis alijs exemplis oportet hæc eadem illuſtrare. Ira & furor, inquit Damaſcenus libr. 1. cap.
Ira. 14. ſignificant odium aduerſus malignita-
Furor. tem & inimicitiam. Nam & nos aduerſantia voluntati noſtræ odio habentes ſuccenſemus, iraſcimurque. Aut vt inquit Auguſti. Pſalm. 2. Iram & furorem dei non perturbationem mentis oportet intelligi, ſed vim qua iuſtiſsimè vindicat ſubiectam ſibi ad miniſterium vniuerſam creaturam. Alioqui vt in
quit Salomon. Tu domine virtutũ cum tran Sapien. 12.
quillitate iudicas & cum magna reuerentia diſponis nos. Ira ergo Dei eſt motus qui fit in anima, quæ legem Dei nouit, cum eandem

dem legem videt à peccatore præteriri. Per hunc enim motum iuſtarũ animarum multa vindicantur. Quanquam poſsit ira Dei rectè intelligi etiam ipſa mentis obſcuratio, quæ conſequitur eos qui legem Dei tranſgrediuntur. Et iterum in expoſitione quarundã propoſitionum epiſto. ad Roma. ait, Ira vindictæ ſignificatione ponitur. & Cyrillus lib. 9. ſuper Ioan. capit. 13. ait, Quando ſcriptura motum Dei aduerſus peccantes exprimere vult, à rebus humanis per ſimilitudinem verbis vſa, iram & furorem appellat. Quo tamen hæc duo nomina differant modo, docet Euthy. Pſalm. 2. inquiens. θυμὸς & ὀργὴ id eſt ira & furor (quem, vt Græcæ dictionis θυμὸς verior ſignificatio poſtulat, indignationem, ſeu potius excandeſcẽtiam quis dixerit) aliquando pro eodem ponuntur, aliquando vt diuerſa, ita vt excandeſcentia motus ſit ad iram, & iuxta etymologiam, excitationem & motum ſignificet, à θύειν & ὁρμᾶν. Ira vero iuxta eandem Græci nominis etymologiam vehementiorem & concitatiorem ad vindictam denotet feruorem. nam ὀργὴ ab ὀργᾶν, & σφύζειν. De hac Dei ira ſic loquitur Euthy. Pſalmo. 6. Quanquam Deus à furore & ira & ab omni prorſus paſſione liber ſit. Prophetæ tamen ſæpè huiuſmodi affectionem ei tribuunt, perſuadere ſtudentes lectoribus, quod omnium hominum Deus curam habet, quod omnia videt & audit, quod lætatur & triſtatur, iudicat, furit, & iraſcitur, & quæcunque alia huiuſmodi eum facere dicunt, vt ſaltem hoc pacto timore correpti homines deſiſterent à vitijs. Aut ab humanis operationibus prophetæ diuina declarant, & quia qui loquuntur, & qui audiunt homines ſunt, humana lingua exprimunt quod loquuntur. Neque enim poſsibile eſt, vt alio modo loquantur qui in corpore ſunt, quàm corporaliter. Nam quoties barbaros alloquimur, eorum lingua vtimur, & cum pueris aliquid dicere volumus, eorum more balbutimus, quanquam valde ſapientes ſimus, ad illorum tamen humilitatem condeſcendimus. Item Hierony. Zachariæ. 1. ait, Ira domini non perturbationem eius ſignificat qui non iraſcitur, ſed eorum merita atque peccata, in quos Dei ira deſæuit, alioqui dominus nunquam iratus vlciſcitur, ſed ad hoc corripit vt emendet. Vnde propheta precatur in Pſalm. Domine ne in furore tuo arguas me.

Ὀργὴ. Θυμὸς.

& alibi. Corripe nos domine, veruntamen non in furore tuo, ſed in miſericordia. *Iere. 20.*

Secundam affert huius rei cauſam Hiero. Iſaiæ. 65. cap. inquiens. Furorem, obliuionẽ, iram, pœnitudinem, ita in deo debemus accipere, quomodo pedes, manus, oculos, aures, & cætera membra quæ habere dicitur in corporalis & inuiſibilis deus. Non quo his pateat perturbationibus, qui eas dono gratiæ ſuæ extinguit in nobis, ſed quo per noſtra verba, Dei erga nos intelligamus affectum. Neque enim ira, quæ eſt vltionis libido, *ita definitur in Deo, vt in hominibus, quę* materiam habet in noſtris vitijs, non in domini voluntate, qui theſaurizamus nobis irã in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij Dei. Et Damaſcenus libro. 1. cap. 2. ait. Multorum de Deo difficulter intellectorum, haud quaquam ſatis eloquendi eſt conceſſa facultas. Verum de his quæ ſecundum nos ſunt, cogimur, in ijs quæ ſupra nos ſunt, eloqui. Ceu in Deo ſomnum, iram, negligentiam, manus & pedes & *id* genus, aſſerimus. Sic ſcriptura vocat zelum, vt inquit Theophy. Nahum. 1. iram cum feruore factam. Item ait Auguſt. libro de fide & Symbolo. cap. 7. quod ſedere dicitur Deus, non membrorum poſitionem, ſed iudiciariam ſignificat poteſtatem, qua illa maieſtas nunquam caret, ſemper digna dignis tribuendo. Quanuis in extremo iudicio multo manifeſtius inter homines, vnigeniti filij Dei, iudicis viuorum atque mortuorum, claritas fulſura ſit. Et Hieronym. Danie. 9. capit. ait. Quando propter peccata noſtra corripimur, vigilat ſuper nos Deus, & viſitat. Quando vero à Deo deſerimur & non iudicamur indigniq́ue ſumus correptione Domini, tunc dormire dicitur. Vnde in Pſalmis legitur. Surrexit quaſi dormiens Dominus, & quaſi crapulatus à vino. Malitia enim noſtra inebriat Deum, quæ quando in nobis corripitur euigilare dicitur, & de ſua ebrietate conſurgere, vt nos à peccato ebrios, euigilare faciat. Item Theophil. Lucæ. 14. ait. Quando vindicatiuam Dei virtutem ſcriptura ſignificat, pantheram, & vrſum, & pardum eum vocat. Quando autem miſericordiam vult inſinuare, hominem inducit: ſicut apud Lucam, miſericordiſsimam eius diſpenſationem intelligens, quam operatur in nobis, qua nos facit participes carnis filij ſui, hominem eum nominat, Item ait Hiero. Michęæ. 1. Dicitur dominus egredi

2. Cauſa.

Sedere.

Vigilare.

Dormire.

Homo, deus quando dicatur.

Egredi. egredi de loco ſuo, non quod derelinquat locum ſuũ, nam de apoſtolis egrediebatur ſermo domini, & tamen non relinquebat eos. Item Auguſti. epiſtola. 119. cap. 26. ait, Digitus, ſpiritum ſanctum ſignificat. cum enim *Luca. 11. Matth. 12* vnus euãgeliſta dixiſſet, in digito Dei eijcio dæmonia, alius hoc idem ita dixit. In ſpiritu *Iuramentũ Dei.* Dei eijcio dæmonia. De iuramento quoque Dei nõnihil differere oportet. & nota quod non vbique iuramentum in ſcripturis inſeritur, ſed vt dicit Auguſt. libr. 19. contra Fauſtum, Vbi eſt conſideratio maior atque propenſior, illis in locis iuramentum inuenitur. *Iuramentũ vete. inſtrumẽto quod fuerit.* Quibus tamen verbis iuramenta proferri ſoleant in vtroque inſtrumento, his verbis tradit Hierony. Ezechielis. 16. In veteri, inquit, teſtamento iuramentum eſt. Viuo ego, dicit dominus. In nouo autem. Amen amen dico vobis. & iterum. Ieremiæ. 4. ait, Viuit dominus, in veteri teſtamento, Iuſiurandum eſt, ad condemnationem mortuorum deorum, per quos iurant idololatræ & Philippus presbyter libro. 2. in Iob capit. 27. circa principium, ait. Hoc iuramento, viuit Deus, poſteà prophetæ vſi ſunt, & ipſe dominus aliquoties ita iurat, inquiens per prophetas. Viuo ego, ait Dominus. Oportet tamen quid ſibi velit & quid ſignificet iuramentum, aperire. de quare ſic ſcribit Eucherius *Iurare Dei quid ſit.* in quæſt. Pſalmorum. Iurare domini eſt immutabiliter promittere. & Damaſce. libro. 1. capit. 14. ait, Iuramentum ſignificat immutabilitatem conſilij Dei, eo quod apud nos contractus qui inuicem fiunt per iuramentum rati ſunt, & habent firmitatem. Et Baſilius ſermone. 1. in Pſalm. 14. ait, Nominant prophetæ iuramentum multis in locis, immutabilem firmãq; rei cuiuſlibet confirmationem, vt iuraui & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ. &, Iurauit dominus & non pœnitebit eum. Non quod Deum ad teſtimonium dictorum, fidemque dubietati faciendam, induxerit, ſed quod is immutabili decreto gratiam promiſſionis confirmauit.

Iurat ſecundo Deus propter hominum incredulitatem, vt illos certiores reddat. Vnde Baſilius homil. de Pœnitentia. Hoc iuſiurandum, Viuo ego dicit dominus, Deo competit, quia maiorem ſe non habet. Iurat autem propter hominum in[illegible]dulitatem. & Hierony. in comment. epiſtolæ ad Titum capit. 1. ait, Dominus iureiurando quædam in prophetis pollicetur, vt nos ſecuriores efficiat, & magis ſperemus futura eſſe quę præ dicta ſunt, & tota mente credentes, ad ſequenda ea quæ ventura ſunt, præparemur.

Tertiò, iurat Dominus noſtris ſe attemperans affectibus. Nam aliàs omnia Dei verba iuramenta ſunt. Hoc eſt quod ait Hierony. Iſaiæ. 14. Iurat Dominus cui non iuranti credendum eſt, humano loquens affectu. Lege Philonem libr. 2. allegoriarum legum ſacrarum, verſus finem.

Nomina quæ de Deo dicuntur, aliqua ſunt ex creaturis deſumpta, alia quæ in creaturis minimè inueniuntur, de quibus vtriſque oportet ſermonem inſtituere. & primo de vltimis. de quibus ſic ſcribit Auguſti. libro. 1. de Trinitate capit. 1. Nomina quæ *Nomina* de Deo propriè dicuntur, & quæ in nulla *Dei nõ ſunt* creatura inueniuntur rarò ponit ſcriptura *pta ex creaturis.* diuina. Sicut illud quod dictum eſt ad Moyſen. Ego ſum qui ſum. & qui eſt miſit me ad vos. Cum enim eſſe aliquo modo dicatur & corpus & animus, niſi proprio quodam modo vellet intelligi, non id vtique diceret. Et illud quod ait Apoſtolus. Qui ſo- *1. Time. 6.* lus habet immortalitatem & lucem habitat inacceſsibilem. cum & anima modo quodam immortalis eſſe dicatur, & ſit. non autem diceret, ſolus habet, niſi quia vera immortalitas eſt, quam nulla poteſt habere creatura, quoniam ſolius eſt creatoris. Hoc & Iacobus dicit. Omne datum optimum, *Iacob. 1.* & omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendens à patre luminum, apud quem non eſt commutatio, nec momenti obumbratio. Hoc dicit & Dauid. Mutabis ea & *Pſal. 101.* mutabuntur, tu verò idem ipſe es. Proinde ſubſtantiam Dei ſine vlla ſui commutatione mutabilia facientem, & ſine vllo ſui temporali motu temporalia creantem, intueri & plenè noſſe difficile eſt, & ideo eſt neceſſaria purgatio mentis noſtræ, qua illud ineffabile videri poſsit.

De ſecundo nominum genere, hoc eſt de *Nomina* nominibus diuinis ex creaturis deſumptis, *Dei ex creaturis aſcita* oportet fuſiùs tractare, & in illis diutius im- *ad Deum.* morari, ad certaque capita ea reducere, vt tenacius memoria teneri poſsint. De illis ſic ſcribit Gregorius libro. 32. moral. capit. 6. Omnipotens Deus, inquit, ad ſua nos trahens, vſque ad noſtra ſe humiliat, atque vt alta inſinuet, humilibus condeſcendit, quatenus paruulorũ animus rebus cognitis enutritus, ad inquirẽda exurgat incognita, atq; ab eo qui

eo qui longe ſuper ipſum eſt, quædam iuxta ſe audiens, quaſi quibuſdã ad illam paſsibus moueatur. Vnde fit vt per ſcripturam ſuam, Aliquando à corporibus hominũ, Aliquando à mẽtibus, Aliquãdo verò ab auibus, Aliquãdo etiã ab inſenſatis rebus quaſdã longe diſsimiles in ſe ſimilitudines trahat. Plerunque enim à corporibus hominũ in ſe ſimilitudinẽ trahit, ſicut de eo quod propheta ad Iſraelitas ait. Qui tetigit vos, tãgit pupillã oculi mei. Et ſicut de eo, rurſum ſperanti homine per prophetã dicitur. In ſcapulis ſuis obũbrabit tibi. Conſtat nimirũ quod in natura ſua, nec oculum Deus, nec ſcapulas habeat, ſed quia nos per oculũ cernimus, in ſcapulis vero onera ſuſtinemus, Deus q̃ omnia videt, oculũ habere perhibetur, quod vero nos tolerat, atque eo ipſo quo tolerat, ſeruat, obũbrare nobis in ſcapulis dicitur. Aliquando verò à mentibus in ſe ſimilitudinẽ trahit, ſicut per prophetã ad Iſraẽl dicitur, Recordatus ſum tui miſerans adoleſcẽtiã tuã. & rurſum, ſponſæ comparationem loquens, ait. Si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiſcar tui. Quomodo Deus præteritorum reminiſcitur cũ ipſa quæ in ſemetipſis prætereunt, eius nutui præſentia ſemper aſsiſtũt? Aliquando ab auibus & quadrupedibus in illum ſimilitudo trahitur, ſicut per Moyſen dicitur, Expandit alas ſuas & aſſumpſit eos. & ſicut propheta ait. Sub vmbra alarũ tuarum protege me. quia leui & blanda nos protectione refouet, dum ſuas in nos miſericordias exerit. Aliquando etiam inſenſatis rebus propter infirmitatem noſtram alta condeſcenſione ſe comparat, ſicut per prophetã dicit. Ecce ego ſtridebo ſuper vos, ſicut ſtridet plauſtrũ onuſtum fœno. fœnum eſt enim vita carnaliũ. Vnde omnis caro fœnũ. ſtridere eſt iniquitates peccãtiũ cum querela tolerare. Cum ergo longe diſsimiles in ſe ſimilitudines trahat ſcriptura, ſolerter intuendum eſt, quod quædam talia aliquãdo dicãtur in Deo propter effectum operis, aliquando autẽ ad indicandã eius ſubſtantiam maieſtatis. Nam cum in Deo oculus, ſcapulæ atque alæ nominãtur, effectus quidam operationis oſtẽditur. Cum vero manus, brachiũ, dextera vel vox in Deo dicitur, per hæc vocabula conſubſtantialis eius filius demõſtratur. Ipſe eſt quippe manus & dextera, de qua per Moyſen pater loquitur dicens. Tollam in cælum manum meam, & iurabo per dexteram meam. Ipſe brachium de quo propheta ait. Brachium domini cui reuelatũ eſt. Ipſe vox quia cum pater gignendo dixit. Filius meus es tu, ego hodie genuite. Item li. 20 Moral. cap. 23. ait. Sanctus ſpiritus hominibus intelligentibus inſinuans, quam ſint inefabilia etiam ſumma nomina diuina, his verbis nonnunquam de Deo vtitur, quæ apud homines habentur in vitio, vt ex his quæ indigna videntur hominibus, & tamen dicuntur de Deo, admoneãtur homines, quod nec illa iam Deo digna ſunt, quæ dum digna habentur apud homines, digna putantur Deo. Dicitur enim Deus zelans, ſicut ſcriptum eſt. Ego Deus zelotes. Dicitur iratus. Vnde ſcriptum eſt. Iratus eſt Deus contra Iſrael. Dicitur Deus pœnitens, ſicut ſcriptum eſt. Pœnitet me feciſſe hominem ſuper terram. Dicitur miſericors, ſicut ſcriptum eſt. Miſericors & miſerator dominus, patiens, & multum miſericors. Dicitur præſcius, ſicut de illo ait Apoſtolus. Quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui. Cum nec zelus, nec ira, nec pœnitentia, nec propriè miſericordia, nec præſcientia poſsit eſſe in Deo. Hæc enim omnia ab humanis in illum qualitatibus tracta ſunt, dum ad noſtræ infirmitatis verba deſcenditur, & quaſi quibuſdam nobis gradibus factis, & iuxta nos poſitis, per ea quæ nobis vicina conſpicimus, ad ſumma eius aſcendere valeamus. Zelare enim dicitur qui cum cruciatu mentis caſtitatem cuſtodit vxoris. Iraſci dicitur qui furore animi contra puniendum vitium accenditur. Pœnitere dicitur, cui id quod facit diſplicet, & econtra mutando aliquid aliud facit. Miſericors dicitur, qui pietate ad proximum promouetur. miſericordia autem à miſero corde vocata eſt, eo quod vnuſquiſque intueatur quempiam miſerum, atque ei compatiens, dum dolore animi tangitur, ipſe cor miſerum facit, vt cum à miſeria liberet cui intendit. Præſcire dicitur, qui vnamquanque rem antequam veniat, videt, & id quod futurum eſt priuſquam præſens fiat, præuidet. Deus ergo quomodo zelans eſt qui cuſtodiẽdæ caſtitate noſtræ nullo mentis cruciatu tãgitur? Quomodo iraſcitur qui in vlciſcẽdis vitijs noſtris nulla perturbatione animi cõmouetur? Quomodo eſt pœnitẽs qui id quod ſemel fecerit ſe feciſſe nũquã dolet? Quomodo habet miſericordiã qui cor nũquã miſerum habet? Quomodo eſt præſcius dum nulla niſi quæ futura ſunt, præſciantur?

Et

Exechiel. 2
Pſalm. 90.
Fere. 2.
Iſaiæ. 49.
Deut. 32.
Pſalm. 16.
Amos. 2.
Iſaiæ. 40.
Deut. 32.
Pſalm. 32.
Numeri. 11
Gene. 6.
Rom. 8.
Not.

Et ſcimus quia Deo nihil futurũ eſt, ante cuius oculos præterita nulla ſunt, præſentia nõ tranſeunt, futura non veniunt, quippe quia omne quod nobis fuit & erit, in eius proſpectu præſto eſt, & omne quod præſens eſt, ſcire poteſt potius quam præſcire. Et tamen dicitur zelans, iratus, pœnitens, miſericors, prę ſcius, vt quia caſtitatem animæ cuiuſq; cuſtodit, humano modo zelans vocetur, quanuis mentis cruciatu non tãgatur. Et quia culpas percutit dicitur iraſci, quanuis nulla animi perturbatione moueatur. Et quia ipſe immutabilis, id quod voluit mutat, pœnitere dicitur, quanuis rem mutet conſilium nõ mutet. Cum miſeriæ noſtræ ſubuenit, miſericors vocatur, quãuis miſeris ſubueniẽs, cor miſerum non habeat, & quia ea quę nobis futura ſunt videt, quæ tamẽ ipſi præſto ſunt, præſcius dicitur, quãuis nequaquam futurũ præuideat, quod præſens videt. Nam & quæq; ſunt, nõ ab æternitate eius ideo videntur quia ſunt, ſed ideo ſunt, quia videntur. Dum ergo ad verba mutabilitatis noſtræ deſcenditur, ex eis quibuſdam gradibus factis aſcendat qui poteſt ad incõmutabilitatem Dei, vt videat ſine zelo zelantem, ſine ira iraſcentem.

Pſal. 120. Dicitur dormire. Ierem. 14. Surge cur dormis domine? non quod dominus dormiat de quo dicitur. Non dormitabit, neq; dormiet qui cuſtodit Iſrael. Sed quod his videatur dormire quos deſerit.

Inclinat aurem, & videt & aperit oculos, Deus, ἀνθρωποπάθως, quando exaudimur, & nos reſpicere dignatur. Auertit faciem quando illo ſumus indigni. Itẽ dicitur Deus ignorare aut neſcire, non quod Deus neſciat, ſed quod indigna ſua notitia, ignorare ſe dicat, *Luca. 13.* iuxtà illud Euangelicũ. Diſcedite à me operarij iniquitatis, neſcio vos, nouit enim dominus eos qui ſui ſunt. aut ἀνθρωποπάθως hæc de Deo accipienda ſunt.

Brachium extenſum aut excelſum, percutientis Dei, indicium eſt.

Poſtulamus vt Deus recordetur aut memor ſit, vt nobis indigentibus auxilium conferat, & palàm faciat quod antea fuit occultum. vt in Gene. Recordabor fœderis mei. & *Gene. 9.* in Exodo. Recordatus eſt dñs pacti quod pepigerat cum Abraham, Iſaac, & Iacob. *Exod. 6.*

Obliuiſci dicitur, quando afflictis cito nõ auxiliatur, nec ſuppetias fert.

Ignis. Ignis dicitur Deus, vt ait Hiero. Iſaiæ 66. aut quo ſuſtinentibus pœnas ignis eſſe videatur. Vnde, dominus noſter ignis conſumens eſt. aut quia quicquid vitiorum in nobis eſt, fœnum, ligna, ſtipulamq; conſumat, & ſpinas, id eſt ſolitudines ſeculi, quas p bono ſemine terra attulit infœcunda. Hunc puto ignem ſediſſe ſuper linguas Apoſtolorũ omniũque credentium quando linguis varijs loquebantur, & omnis erroris fugabant tenebras, & illuminabant corda eorum qui recipiebant ſermonem domini. & iterum in eodem loco ait. Quomodo quando aſſumit, Deus habitum iudicantis, ſolio ſedere dicitur, ſic quando ad vindictam venit vt debellet aduerſarios, in habitu victoris & triũphantis oſtẽditur, vt in Pſalm. Currus Dei decem *4. Reg. 6.* millibus multiplex millia lætantium his curribus & equis Eliſeus erat circundatus quos puer eius videre non poterat.

Manus aut brachium Dei eſt, & digitus *Manus.* Spiritus ſanctus. Patris & filij & Spiritus ſan- *Brachium.* cti vna ſubſtantia eſt, non te ſcandalizet mẽ- *Digitus.* brorum inæqualitas, cum te ædificet & inſtruat vnitas corporis. Iſte eſt digitus quem confitentur Magi, dicentes. Digitus Dei eſt iſte, quo tabulæ lapideæ ſcriptæ ſunt in monte Sinai. vt ait Hierony. Matth. 12.

Verum & vuluã non habet Deus, ſed eandem ſubſtantiam patris filijq; demonſtrat.

Quandocunq; ſedens inducitur Deus, du- *Sedens cur* pliciter intelligitur, aut quaſi rex, aut quaſi *Deus dicatur.* iudex. Quaſi rex quidem videtur ab Iſaia. *Iſaiæ. 6.* Vidi, inquit, dominum ſedentem ſupra thronum excelſum & eleuatum. Quaſi iudex verò à Daniele videtur. cum ait. Throni poſiti ſunt, & libri aperti ſunt. Hinc Hierony. ad Epheſ. 1. ait, Quod ait Paulus, ſedere faciens eum ad dexteram ſuam in cęleſtibus. Per humanam ſimilitudinem, Dei potentiam demonſtrat, non quo ſolium ponatur, & Deus pater in eo ſedeat, ſecumq; filium habeat reſidentem, ſed quo nos aliter, iudicãtem atq; regnantem niſi per noſtra verba intelligere nequeamus. Ad hoc & pertinet illud. Dixit *Pſal. 109.* dominus domino meo ſede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Si enim iuxta regnantis habitum filius ad patris dexteram ſedet, neceſsè eſt vt iuxta eandem ſimilitudinem, maior ſit ab eo qui in læua parte conſederit. Quod vt ſciamus, intelligi aliter, quã litera ſonat, idẽ pſalmus addit. Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Dominus à dextris tuis. Quomodo cum filius patri ad

dexte-

dexteram ſedeat, rurſum pater à dextris eius eſſe perhibetur? aut qua ratione terra ſcabellum, & cælum thronus, cum terram pugillo continere dicatur, & cælum palmæ extenſione metiri? Nõ enim poteſt intra id eſſe quod ab eodem continetur, nec in manu incluſum tenere à quo ipſe iuxta ſedentis habitum circundetur. Sicut ergo proximum eſſe Deo, vel ab eo procul recedere, non ſecundum locorum ſpacia, ſed iuxta merita ſentiendum eſt, quod ſancti iuxta eum ſint, peccatores verò, de quibus dicit propheta. Ecce qui elõgant ſe à te peribunt. Sic in dextris vel ſiniſtris Dei eſſe, accipiendum eſt, quod ſancti à dextris eius ſint, peccatores verò à ſiniſtris. Sed & ipſum verbum ſedere, regni ſignificat poteſtatem, per quam beneficium Deus eis tribuit, ſuper quibus ſedere dignatur, quod ſcilicet regat eos, & in curru ſuo habeat, & ad nutum proprium vaga prius & libera colla conuertat. Ad hunc modum tu ipſe poteris innumera nomina diuina ex ſcripturis decerpere & corrogare, ſi hæc te cura remordet. Noſtri inſtituti erat, ſummatim inſigniora quæque colligere, vt faciunt illi qui præclariſsimas vrbes, latiſsimos & vaſtiſsimos campos breui verborum circulo depingunt. Nam ſi vlterius excedere progrediq́ue curarem, & fuſius explicare vniuerſa contenderem, & ſtudioſis ſocordiæ notam inurere, & de illorum ingenio diffidere, viderer. Profectò ſi vellem omnia, quæ in ſcripturarum & ſanctorum indefeſſa & diuturna lectione annotaui, & coaceruaui, afferre, facilè poſſem. Nam plenum mihi ſentio pectus aliorum & non deteriorum, quæ dici poſſent, quod verò à me ipſo nil tale cognouerim, intelligo, meæ inſcitiæ conſcius. Reliquum eſt igitur me inſtar vaſis, hęc ex aliorum fontibus hauſiſſe, vt oſtenderem vobis latentes venas aquæ viuæ, vos altiſsimum puteum defodite & aperite, ex quo vberrimas aquas haurire poſsitis, quas Chriſtus à vobis petat, inquiẽs. Da mihi bibere.

Iſaiæ. 40.

Pſalm. 72.

Socrates.

Finis libri ſecundi Theologicarum Hypotypoſeon.

LIBER TERTIVS HYPOTYPOSEON, HOC EST INFORMAtionum Theologicarum, ad ampliſsimum virum Do. Petrum Pontium Legionenſem, Præſulem Placentinum, Martino Martini Sacræ Theologiæ Magiſtro, ac ſacrorum Bibliorum Primario interprete, authore, incipit.

¶De multiplici filij Dei aduentu. CAP. I.

POSTQVAM difficillimam diſputatiõem, Preſul ampliſsime & doctiſsime, de diuina natura, vtcunque ſuperiori volumine peregimus, ſequitur tertium volumẽ, quod, aduentui filij Dei & eius generationi tam temporali quàm æternę, dabitur. Sed in primis quarundam quæſtionum expeditionem & diſtolutionem oportet præmittere quæ ſi diligenter à nobis fuerint perueſtigatæ & diſſolutæ, magnum afferent momentum ad exactam diuinarum ſcripturarum intelligentiam. Et primo quidem loco, de aduentu filij Dei agendum eſſe videtur. Hac quippè quæſtione abſoluta, reliqua omnia quæ cum illa cohęrent & ſunt affinitate conjuncta, planiora & expeditiora euadent. De aduentu quidem multæ quæſtiones ſcitu di-

gniſsi-

Queſtio Theologica

gniſsimæ ſe offerunt explicandæ. In primis illa, Vtrum Adam non peccante, dei filius humanam noſtrā naturam aſſumpſiſſet. Qua de re non modica controuerſia & concertatio eſt inter Doctores tàm ſacros quàm ſcholaſticos. Attamen qui ſaniori & ſolidiori mente ſunt prædi ti, & meliori literatura referti, non verentur affirmare, nunquam Chriſtum fuiſſe aſſumpturum carnem noſtram, niſi prius Adā deliquiſſet. Cuius rei in prōptu eſt ratio. Nam ea quæ ex ſola Dei voluntate pendent, nobis nota eſſe non poſſunt, niſi nobis id referent & aperiāt ſcripturæ, quæ ſunt velut interpretes & internūtiæ diuinæ voluntatis. Cùm igitur in ſcriptura vbicunque aſſruitur incarnationis ſacramentū, cauſa vna tantum prodatur, peccatum Adæ, peccato igitur ceſſante, ceſſabit vtique ipſa incarnatio. Sic certè ait Apoſtolus. 1. Timot. 1. Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere quorum ego primus. Et ad Galat. 4. Miſit Deus filium ſuum natum ex muliere, natum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret, & in adoptionem filiorum recipere mur. Et Matth. 18. Venit filius hominis ſaluum facere quod perierat. Deinde hoc maximè excitat & euehit animos noſtros ad Deum, ſi Chriſtum noſtræ ſalutis tātum cauſa, naturam humanam aſſumpſiſſe, nouerimus. Vnde nulla ſalti ſunt ratione, qui autumant Chriſtum aſſumpturum fuiſſe humanitatem noſtram, etiam Adam non peccante, vt mundus perfectus & omnibus numeris abſolutus redderetur. Nam ſi ad ipſius mundi pulchritudinem, eximiumque ornatum oculos conijcias, tanta eſt eius pulchritudo, vt ex creaturis creator, nō vt ex vngue leo tantùm, ſed vt ex miro opere, eximij operis, effector & auctor, intelligi & cognoſci poſsit. Si verò ad eum qui mundū incolebat, ſanctitatem aſpicias, tanta erat munditia prędituſ, quanta par eſt, illi homini ineſſe, qui deū habuit plaſmatorē. Vnde non immeritò voce domini meruit laudari & approbari. Vidit, inquit, Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Quin & nefas eſt, affirmare, quod nonnulli aſſeuerare videntur, nempè deum eſſe mundi partem, cum omnem perfectionem creaturarum excellat ſuperetque. Hanc ſententiam amplectuntur patres prifci multi, vt Cyrillus. lib. 5. Trinita. vltra mediū. & Auguſtinus & Leo Papa & S. Thomas. 3. Part. q. 1. Art. 3.

Alij econtrà aſſeuerant Chriſtum carnē fuiſſe aſſumpturum, quanuis Adam non deliquiſſet. Nam aliàs Chriſti incarnatio deeſſet ad hoc quod mundus perfectus redderetur, colliguntque ad hunc modum, Aliquis eſt homo ſine viri & mulieris coniunctione progenitus, vt Adam, alius ex viro & muliere genitus, vt Habel, & cæteri homines ferè, qui à primo parente originem trahimus, & alius eſt homo productus à viro ſine mulieris ſubſidio, vt Eua. oportuit ergo ad mundi abſolutionem, hominem quendam naſci ex muliere abſque viro. Alioqui non eſſet dei opera perfecta, quod eſt contra Moyſen in Deut. ca. 32. Præterea, natura humana non eſt magis capax dei poſt peccatum quam antè fuerat, ſed poſt peccatum eſt capax vnionis verbi diuini, ergo etiam ante peccatum. Item ſi per peccatum Adæ tantorum bonorum cumulus humano generi acceſsit, ergo laudandus eſt, eo quod tantorum nobis fuerit cauſa bonorum, quæ nobis obuenerunt ex Chriſti incarnatione. Præterea Adam ante peccatum cognouit coniunctionem Chriſti & eccleſiæ, de qua Paulus loquens ait. Sacramētū hoc magnū eſt, dico autem in Chriſto & eccleſia, ergo futura erat incarnatio ipſo Adā nō peccante. Deinde oportuit vt ingenti opere aliquo oſtenderet ſapientiam & pōtentiā ſuam Deus, ſed nullū eſt incarnatione maius. Alia argumenta afferri poterāt, ſed de his hactenus.

Homo quadruor modis eſt progenitus.

Queſtio 2.

Attamen poſtquā Adam deliquit, & vniuerſos mortales ad idem ſcelus ſecum pertraxit, (aut vt ait Paulus, in quo omnes peccauerunt,) adeò neceſſaria fuit filij dei incarnatio, vt abſq; illa, aditus ad ſalutem pateret, nulli. Porrò annotandum eſt quod duplex eſt neceſsitas. Prima vocatur neceſsitas ſimpliciter, quæ eſt ſine qua res non poſſet conſiſtere, aut diu durare, ſic aduitam, inſpirationem & reſpirationem eſſe neceſſariam dicimus. Alia eſt neceſsitas finis, quando ad conſequēdum finē aliquem, certis indigemus medijs, vt id quod volumus aſſequamur, ſic equus neceſſarius eſt ad iter faciendum, & deambulatio neceſſaria eſt ad bonam valetudinem. Primo modo incarnatio nulli ſubiacet neceſsitati, natura quippè diuina quibus homines à ſcelere ſoluat, nullis eſt adſtricta legibus, nec habet certū modū cōſtitutū, quo à morte homines eripere teneatur. Sed cùm ex his quę fieri poſſunt, q decentius eſt & inter alia

Neceſsitas duplex.

eminere

eminere videtur, Deus faciat, nullum conue nientiorem modum, nec maiori ſapiẽtia præ ditum potuiſſe inueniri arbitrandum, quam hic, qui nobis obtigit, qui eſt per incarnatio-nem filij Dei. Repullulant tamen & ſuboriũ tur ex proximè dictis nonnullæ quæſtiones Theologicæ, quarum prima eſt, An merus homo abſque gratiæ ſubſidio poſsit pro nobis plenè ſatisfacere. Cui quæſtioni occurrens Sanct. Thom. 3. part. quæſt. 1. ait, puri hominis ſatisfactio ſufficiens eſſe nõ potuit pro peccato. Tum quia tota natura humana erat per peccatum corrupta, nec bonum alicuius perſonę vel etiam plurium poterat per æquiparantiam totius naturæ detrimentum compenſare. Tum quia peccatum contra Deum commiſſum quãdam infinitatem habet, ex infinitate diuinæ maieſtatis læſæ. Tanto enim offenſa eſt grauior, quanto maior eſt ille in quem delinquitur. Vnde oportuit ad condignam ſatisfactionem, vt actus ſatisfacientis haberet infinitã efficaciam, vt puta exiſtens, ab homine ſimul & Deo. Contrariam ſententiam Scotus libr. 4. D. 15. ſic probare contendit. Homo potuit facere tantum bonum quãtum fuit malum ab eodem commiſſum, ergo potuit proprie ſatisfacere. probatur antecedens, quia dilectio Dei eſt tantum bonum, ſicut actus malus illi oppoſitus, malum, ſed actum malum potuit patrare homo, ergo & facere actum bonum. Alioqui Deus feciſſet homines ad bonum imbecilles, & ad malum procliues, quod eſt prouidentiam Dei & ſapiẽtiam accuſare. Item ad æquam ſatisfactionem ſatis eſt vt reddatur, quod ablatum eſt, ſed actui ſecundo poteſt ineſſe tantum bonum, quantum inerat mali priori actui: & hoc eſt ſatisfacere. ergo. Præterea, per ſolam contritionem poſſet Deus propitiari peccatori. ergo. Pro clariori intelligentia nota primo quod iure naturali tenetur qui offendit aliquem, offenſo ſatisfacere, & qui offenſus eſt non cogitur dimittere, ſine ſatisfactione. Secũdo ſatisfactio eſt opus iuſtitiæ redigens illos duos ad æqualitatem. Tunc dico quod purus homo ſine gratia nõ poteſt propriè ſatisfacere. Quia tota natura eſt ob peccatũ corrupta & debilitata & Deo non grata, nec digna vt eius opera ab eo acceptentur. ergo non poteſt ſatisfacere. nam ad ſatisfactionem exigitur vt duo illi redigãtur ad æqualitatẽ. ſed homo non poteſt reddere æquale Deo. quia eſt Dei inimicus conſtitutus. ergo. At dices homo in puris naturalibus creatus poterit ſatisfacere. Minime. Quia cum careat gratia, eſt indignus vt dicunt logici, contradictoriè, ideo non tenetur illam ſatisfactionem acceptare, quod eſt contra Scotum, qui affirmat quod ille poterit ſatisfacere, operãdo tantum bonum, ſicut peccatum erat malum. Adhuc vrget Scotus, ſic, Auerſio à Deo, ideò eſt infinita, quia eſt receſſus ab infinito bono, ergo conuerſio ſimiliter ad infinitum bonum, quæ fit. V.g. per dilectionem Dei, erit eiuſdem aut æqualis bonitatis. Cui ſic occurrimus, peccatũ nõ ideò dicitur habere *infinitam malitiam*, quia circa obiectum infinitum, nam ſic veniale peccatum eſſet infinitum. Sed quia offenditur infinita maieſtas & bonitas Dei. Sic actus bonus à gratia procedens quia eſt cõuerſio ad infinitum bonum, habet quandam infinitatem. & actus bonus moralis deſtitutus à gratia, non eſt infinitus, quia non placet Deo, ideoque non poteſt perfectè eſſe ſatisfactorius. Lege Cyrillum lib. 4. de trini. poſt principium. & Baſilium. Pſalm. 48.

Vertitur præterea in quæſtionem an purus homo cum gratia poſsit ſatisfacere. Voco purum hominem, vniuerſos mortales ſiue gratia ſint præditi, ſiue illa careant, dum dij non ſint. Porrò vt quæſtioni reſpondeamus, hac diſtinctione vtendum. Duplex eſt ſatisfactio, quædam eſt perfecta cum redditur & accipitur æquale. Alia eſt imperfecta, cum æquale non redditur, ſed ex beneficentia acceptantis & benignitate ſola æquale fit. Satisfactio perfecta adhuc eſt duplex, prima perfectiſsima & omnibus numeris abſoluta, cum tota oritur ex ſatisfaciente & nil ex acceptãte, vt debeo fœneratori centum, & ſoluo ex meo ære, ſatisfacio. Alia eſt ſatisfactio quæ ex vtroque conſtat, nempe ex ſatisfaciente & acceptante. vt ſi daturus eram creditori centum, & remittit, aut dat alter nomine meo pecunias, vt illi ſoluam. Primo modo ſatisfecit Deus. Secundo modo homo in gratia conſtitutus. Vnde ſatisfactio hominis in gratia exiſtentis, non ſufficit, ſi defit liberalitas acceptantis. ſatisfactio vero Chriſti mera iuſtitia innititur, abſque liberalitate patris acceptantis,

Alia quæſtio.

Quæro tertio, an Chriſtus potuerit ſatisfacere iuxta exactam iuſtitiæ rationem. Nullus profectò niſi omnino ineptus inficias ire poterit, quin Chriſtus pl... ſatisfecerit pro

Quæſtio tertia.

vniuerſo humano genere. Nã actiones Chriſti non ſolũ erant hominis ſed Dei. Cũ actiones illæ eſſent ſuppoſiti diuini. hanc ob cauſam concedimus. Deus patitur, quia humanitas patitur. &, homo intelligit, quia anima intelligit. Igitur cum actiones ſint diuini ſuppoſiti, meritum illius erit infiniti pretij. præterea opus, quid fit à meliori, aut ab eo qui actiori amicitia eſt Deo coniunctus eſt, melius, quam ſi à deteriori prodiret. Nam incrementum bonitatis, auget meritum, ſed Chriſti opera erant infiniti ſuppoſiti. ergo ſatisfactio erat infinita. Hactenus de his dictum ſit, ad ea, quæ inſtituto noſtro ſunt propinquiora, accedamus.

Duo aduentus filij Dei.

Duo ſunt aduentus filij Dei, primus in carnis humilitate, ſecundus in deitatis virtute. De quibus ſic ſcribit Hiero. in quæſt. ad Algaſiam quæſtio. 11. Duos eſſe aduentus Domini ſaluatoris, & omnia prophetarum volumina docent, & euangeliorum fides, quod primum in humilitate venerit, & poſteà ſit venturus in gloria, ipſo Domino proteſtãte. quæ ante conſummationem mundi ventura ſint, & quomodò venturus ſit Antichriſtus, quando loquitur ad Apoſtolos, Cum videritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt à Danie. propheta, ſtantem in loco ſancto (qui legit intelligat,) tunc qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes, & qui in tecto non deſcendant tollere aliquid de domo ſua. Et iterum. Tũc ſi quis vobis dixerit, ecce hic Chriſtus aut illic, nolite credere. Surgent enim pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi. Eccè prædixi vobis. Si ergò dixerint vobis, eccè in deſerto eſt, nolite exire, eccè in penetralibus, nolite credere. Sicut enim fulgur exit ab oriente, & apparet vſque in occidentem, ita erit & aduentus filij hominis. Deinde, tunc apparebit ſignum filij hominis in cœlo, & videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa & maieſtate. Et mittet angelos ſuos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis à ſummo cælorum vſque ad terminos eorum. Rurſum de Antichriſto loquitur ad Iudæos. Ego veni in nomine patris mei, & non credidiſtis mihi. Alius veniet in nomine ſuo, illum recipietis. Quæ tamen præcedere debeant ſub Chriſti aduentu, in epiſtola prima ad Theſſalonic. docet Paulus, vt cùm illa facta viderint, aduentum Chriſti in foribus eſſe intelligant. Niſi, inquit, venerit diſceſſio primum, quod Græcè dicitur ἀποστασία, vt omnes gentes quæ Romano imperio ſubiacent, recedant ab eis, & reuelatus fuerit, id eſt oſtenſus, quem omnia prophetarum verba pronuntiant, hominem peccati in quo fons omnium peccatorum eſt, & filius perditionis; id eſt diaboli, ipſe eſt enim vniuerſorum perditio, qui aduerſatur Chriſto & ideò vocatur Antichriſtus, & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, vt cunctarum gentium Deos, ſiuè probatam omnem & veram religionem ſuo calcet pede, & in templo dei, vel Ieroſolymis (vt quidam putant,) vel in eccleſia, vt verius arbitramur, ſederit, oſtendens ſe tanquam ipſe ſit Chriſtus, & filius Dei. Niſi fuerit Romanum imperium ante deſolatum, & Antichriſtus præceſſerit, Chriſtus non veniet, qui ideò ita venturus eſt, vt Antichriſtum deſtruat. Hæc ille. Si alia multa de Antichriſto noſſe deſideras, ab eo, eodem ex loco pete. Item Euthymius, Ioannis. 3. capit. verſus finem, ait. Duo Chriſti ſunt aduentus, qui iam factus eſt, qui futurus eſt. non ſunt hi duo, ad eoſdem fines. Eſt enim primus non vt inquirat, ſed vt remittat, quæ ab hominibus perpetrata ſunt. Secundus verò non vt remittat, ſed vt inquirat. De primo ſic loquitur Chriſtus Iohan. 3. Non miſit Deus filium ſuum, in mundum, vt condemnet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per eum. At etiam hic primus condemnationis erat. nam ante hunc lex naturalis erat, & lex ſcripta & prophetæ, doctrinæ, & ſignorum exhibitiones, aliaque multa quæ vitæ inſtituta corrigerent, & conſequens erat vt omnium tranſgreſſiones punirentur. Sed cum admodũ humanus eſſet, non ſtatim de malis inquirebat, ſed ignoſcebat, nã ſi inquiſiſſet, omnes ſimul punirẽtur, omnes ſiquidẽ peccauerãt. Nũc ergo in primo aduẽtu venit, vt de prẽteritis veniam tribuat, & de futuris ſecuros reddat. Poſtmodũ autem veniet vt condemnet, & de his qui non crediderunt vltionẽ ſumat. Si non veniſſem, inquit dominus, & locutus eis non fuiſſem, peccatum nõ haberẽt, nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo. Præterea Irenæus libro. 4. aduerſus hæreſes Valentini & ſimilium. capit. 56. ait, Duos aduentus Chriſti omnes annunciauerunt

Regia Anti chriſti vbi

Euthimius

Iohan. 15

Irenæus.

runt prophetę, vnum quidem, in quo homo in plaga factus eſt, ſciens ferre imbecillitatē, in pullo aſini ſedens, & reprobatus lapis ædificantibus, & ſicut ouis ad victimam adductus, & per extenſionem manuum diſſoluens quidem Amalech, congregans autem diſperſos filios à terminis terræ, in ouile patris, & recommemoratus mortuorum ſuorum, qui ante dormierant, & deſcendens ad eos, vti erueret eos & ſaluaret eos. Secūdum autem, in quo ſuper nubes veniet, ſuperducens diem quæ eſt ſicut clibanus ardens, & percutiens terram verbo oris ſui, & ſpiritu per labia ſua interficiens impios, & ventilabrum in manu habens, & emundans aream ſuam, & triticum quidem in horreum colligens, comburens autem paleas in igne inextinguibili. Item Orige. homi. 8. in Ieſum Naue. ait, Aduentus Chriſti, vnus quidem in humilitate, completus eſt, alius verò ſperatur in gloria, & hic primus aduentus in carne, myſtico quodam ſermone in ſcripturis ſanctis vmbra eius appellatur, vt Ieremias denuntiat dicens, Spiritus vultus noſtri Chriſtus dominus, cui nos diximus, in vmbra eius viuimus in gentibus. & Gabriel cum Euangelizaret Mariam de natiuitate eius, dicit. Virtus altiſsimi obumbrabit tibi. Propter quod intelligimus quàm plurima primo hoc aduētu eius adumbrari, quorū impletio in ſecundo conſummetur aduentu. Et Paulus dicit, quia reſuſcitauit nos cum eo, ſimulq; ſedere fecit in cæleſtibus. Et vtiq; nōdum videmus credentes, aut reſuſcitatos eſſe, aut in cæleſtibus conſediſſe, ſed adumbrata hæc ſunt nūc per fidem, quia ſpe à mortuis operibus eleuamur, & cor erigimus ad æterna. Implebitur autem hoc in ſecūdo aduentu eius, vt ea quę nunc fide & ſpe præſumpſimus, tunc etiam rerum effectu corporaliter teneamus. Lege de hac te Tertullianum in libr. aduerſus Iudæos parum poſt principium, & iterum verſus finem. & D. Theodoretum in Epitome, cap. de ſecundo aduentu. & Auguſti. Pſal. 7. & 9. Denique Didymus in expoſitione cap. primi, epiſtolæ. 1. Petri ait, Duo ſunt aduentus Chriſti. Vnus quidem intelligibilis ſecundum quem recipitur tanquam Deus verbum. Alter verò ſenſibilis ſecundum quem videtur ex Maria progreſſus, ſed diuinior intelligibilis quam ſenſibilis, qui etiam prauis hominibus eſt collatus. Poſſunt hi duo aduentus myſticam quandam aliam interpretationem recipere, nempè duplici deſcenſu & illapſu Dei in credentium animos. vt exponit Origenes, inquiens. Et eſt aliter videre duplicem Chriſti aduentum, ideſt aduentum verbi in animam. Primum quidem in rudes & tunc incipientes cognoſcere Chriſtum, quoniam non poſſunt videre luciditatem pulchritudinis, dicunt, Vidimus eum & non habebat ſpeciem neq; decorem, ſed ſpecies eius inhoneſta. Species autem inhoneſta verbi, ſtulta prædicatio eſt de Chriſto, quando prædicamus Chriſtum & natum & crucifixum. Secundus autem aduentus Chriſti, in viris perfectis, de quibus dicit diſpenſator verbi ipſius. Sapientiam loquimur inter perfectos. Hi autem perfecti amatores facti ſunt pulchritudinis eius, & rogant verbum vt accingat ſe rationabilem gladium ſuum, & circumponant eum ſuper myſterium natiuitatis carnalis, quæ appellata eſt myſteria liter fœmur. Huiuſmodi diſcipuli laudant pulchritudinem & decus verbi, & huic ſecundo aduentui, iuncta eſt conſummatio ſeculi in viro ad perfectionem venienti, & dicenti. Mihi abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. ſi em̄ mundus crucifixus eſt iuſtis, quibus mundus crucifixus eſt, facta eſt eis etiam conſummatio mundi. Neceſſariò ergo qui habēt fiduciam accedendi ſecretè ad Chriſtum, ſi volunt diſcere ſignum aduentus Chriſti, & conſummationis ſeculi, præbeant ſe dignos videre ſecundum aduentum ipſius.

Origenes. *Threno. 4.* *Epheſ. 2.* *Tertullia.* *Didymus.* *Myſticè duo aduentus exponūtur.* *Origenes.* *Iſaiæ. 53.* *1. Corin. 2* *Galat. 6.*

Sunt innumerabiles alij aduentus, qui licet ſub certa regula comprehendi non poſſunt, paſsim tamen inueniūtur in ſcripturis, quos omnes breuiter his verbis depingit Origē. homil. 1. In Iſaiam verſus finē. Non eſt, inquit, vnus domini mei Ieſu Chriſti aduentus quod deſcendit ad terras, & ad Iſaiam venit, & ad Moyſen venit, & ad populū venit, & ad vnumquenq; prophetarum venit, neq; tu timeas, etiam ſi iam in cœlo receptus eſt, iterum veniet. Quia autem & ante præſentiā carnalem ad homines venerit, ipſum accipe teſtem denuntiantem atq; dicentem, Hieruſalem, Hieruſalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui miſsi ſunt ad te, quoties volui colligere filios tuos. Quoties volui. Non dicit, non vidi te niſi iſto aduentu, ſed dicit quoties volui. Et per ſingulos prophetarum conuertēs ſe, Ego, inquit, ci[illegible] Chriſtus, qui

Origenes. *Innumeri aduentus Chriſti.* *Matth. 23*

loquebar per prophetas. Dixi, neque tu timeas, & nunc mittitur Iesus Christus. Non mentitur. Vobiscum sum, ait dominus, omnes dies vsque ad consummationem seculi. Non mētitur. Vbi duo vel tres collecti sunt in nomine meo, & ego sum in medio eorū. Hæc ille. Ex cuius verbis colligi potest, Christum fuisse locutum in veteri instrumento non angelum, vt superius à nobis disputatum est latissimè.

Lege Reg. 3. & 5. lib. decimi.

Præcursores vtriusq; aduentus qui Theophilo.

Vterque aduentus tam primus quam secundus, suos habuit præcursores, primus habuit Ioannem, secundus Eliam Tesbitem habiturus est. De illis sic scribit Theophi. Matthæi 11. Præcursor Ioānes Baptista, & Elias, idem sortiti sunt ministerium. Ioannes quidem prioris aduētus præcursor, vt apud Malachiam ca. 3. Ecce ego mitto angelum meū & præparabit viam ante faciem meā. Posterioris præcursor futurus est Elias. Ecce, inquit, mitto vobis Eliam Tesbiten. & Marci 9. cap. ait. Duo sunt aduētus Christi, & is qui factus est, & is qui futurus est. Prioris præcursor fuit Ioannes, posterioris autem erit Elias. Christus tamen vocat Ioannem Eliam (inquiens. Dico vobis Eliam veniſſe, & fecerunt illi quæcunq; voluerunt sicut scriptum erat de illo) eo quod acriter reprehendebat & æmulabatur & quod solitudinem amabat. Deinde vrget Christus Pharisæos suspicantes quod prioris aduentus eius præcursor sit Elias, & non Ioan. cum ait, Elias quidem vbi venerit prius restituet omnia, & quemadmodum scriptum est de filio hominis, vt multa patiatur & contemnatur. Hoc est, Elias quidem Tesbites quando veniet facturus est pacem cum Iudæis qui non crediderunt, & adducturus est illos ad fidem, & ita secundi aduentus præcursor est futurus. Nam si primi aduentus præcursor fuisset Tesbites restituturus omnia, quomodo scripta essent de filio hominis, quod hæc & illa debeat pati? Denique iterum repetit Lucæ cap. 1.

Marci. 9.

Annotatio. Ego tamē arbitror Theophilactum *συνεκδοχικῶς* Eliam solum secundi aduentus præcursorē nominare voluisse, ita vt ab illo qui celebrior erat, & magis in ore hominū versabatur, ille qui minus notus erat intelligēdus veniret, vt Ruth 4. dicitur. à Rachel & Lia fuisse deriuatas 12. tribus Israel, cum etiam à Balla & Zelpha, quæ ancillæ erāt, originem traherēt tribus, vt li. 9. Reg. 4. exposuimus. Igitur in animo est ostendere & ex priscorum monumētis eruere, non solum Eliam sed etiā Henoch, & Ioannem Euangelistā adhuc in viuis esse. Deinde constituā qui sint quos arbitrer futuros secundi aduentus domini præcursores, & mox quam ob causam ad hanc functionem obeundā electi sunt hi non alij.

Quod Elias & Henoch viuant, & vt ait ille, superant adhuc & vescuntur aura ætherea, affirmat scriptura. Ecclesiastici 44. Henoch, placuit Deo & translatus est in paradisum, vt det gentibus pœnitentiam. & 49. Nemo natus est in terra qualis Henoch, nam ipse receptus est à terra. & Gene. 5. Ambulauit Henoch cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Deus. & ad Hebræos. 11. Fide Henoch translatus est, ne videret mortem, & non inueniebatur, eo quod transtulit eum Deus, ante translationem enim eius, testimonium habuit, quod placuerit Deo. Irenæus quoq; libro 4. cap. 30. ait, Et Henoch sine circumcisione placens Deo, cū esset homo, Dei legatiōe ad angelos fungebatur, & translatus est, & cōseruatur vsq; nunc, testis iusti iudicij Dei, quoniam angeli transgressi deciderunt in iudicium, homo autem placens, translatus est in salutem. & libro. 5. circa principium. ait, Quoniam Henoch placens Deo in quo placuit corpore translatus est, translationem iustorum præmonstrans. Theophilactus quoque ad Hebræos 11. ait, scimus quod viuens translatus sit Henoch & viuat, vbi autem & quomodo, incertum est, scriptura hoc nō patefaciente. atque eadem verba repetit Oecumeni. eodem in loco. Tertullianus quoque in libro aduersus Iudæos parum post principium ait, Henoch iustissimum, non circuncisum, nec sabbatizātem de hoc mundo transtulit, qui nec dum mortem gustauit, vt æternitatis candidatus, iam nobis ostēderet, nos quoque sine legis onere, Deo posse placere. Atque ita dicit Epipha. libr. 1. aduersus hæreses, in limine eius. *ἓνα δεῖξῃ θάνατον.* Denique Honorius in Chronico, ait. Henoch vixit trecentos 65. annos & translatus est in Paradisum. Hic literas reperit, & libros conscripsit. Huius tempore Adam mortuus est. Dicit Honorius literas inuenisse Henoch, propter prophetiam quam edidit, cuius meminit Iudas in epistola sua & Hieronymus enarrans epistolam ad Titum, & Tertullianus in libro de habitu muliebri. & Augusti. de ciuit. libr. 18. cap. 38. sed qsod non fuerit recepta ninnia fecit antiquitas.

Henoch nō dum mortuus.

Irenæus.

Tertullia.

Æternitatis candidatus Henoch.

Melius hic de literis quā Augu. li. 18 de ciui. dei c. 39

Propheria Henoch apocrypha.

De Elia

De Elia quoq; aperta ſunt teſtimonia ſcripturarum. 4. Regum. 2. Cum pergerent Elias & Eliſæus, & incedentes ſermocinarentur, ecce currus igneus, & equi ignei diuiſerunt vtrũque, & aſcendit Elias per turbinem in cælum, id eſt aerem, Eliſæus autem videbat & clamabat.

De vtroque ſimul ſunt ſanctorũ teſtimonia innumera. in primis Eucherius libr. 1. in Gene. capit. 18. ait. Primi parentes ex ligno vitæ, vigorem immortalitatis ſumentes, perducerentur ad numerum ſanctorum, quem ſpectat quantitas prædeſtinatorum. Nec mirãdum eſt, vt ſi non peccaſſent, ſemper viuere potuiſſent. Dum Henoch & Elias, in Adã quidem mortui, hactenus tamen viui eſſe creduntur in corpore. Et Tertullianus in libro de reſurrectione carnis, in eius fine. Hodie Henoch & Elias, nondum reſurrectione diſpuncti, quia nec morte functi, qua tamen de orbe tranſlati, & hoc ipſo iam æternitatis candidati, ab omni vitio & ab omni iniuria & contumelia immunitatem carnis ediſcunt quia credi oportet, hæc futuræ integritatis eſſe documenta. Item Hieronymus Amos. 9. Henoch & Elias rapti cum corporibus in cælum, dei reguntur arbitrio. Præterea Auguſt. lib. 9. ſuper Gene. cap. 6. ait. Elias & Henoch in Adam mortui. Vnde ad hanc vitam creduntur rediturí, vt moriantur. Nunc tamen in alia vita ſunt, vbi ante reſurrectionem carnis, antequam animale corpus, in ſpiritale mutetur, nec morbo, nec ſenectute deficiunt. Et Chryſoſt. homil. 22. in epiſto. ad Hebræos. Multi, inquit, quærunt quo tranſlatus ſit Henoch, & quare tranſlatus ſit, & quare non fuerit mortuus, nec ipſe, nec Elias etſi adhuc viuunt, quomodò viuunt & quali habitu, ſed ſuperuacuaneum eſt iſta quærere. Quia verò tranſlatus eſt iſte, & aſſumptus ille, ſcripturæ dixerunt, vbi autem ſit & quomodo non addiderunt. Nil autem amplius quam quæ neceſſaria ſunt dicunt. Hoc factũ eſt, vt anima humana ſpem acciperet, quod ſoluetur mors, & dãnetur diabolica tyrannis. Hiero. ſimiliter lib. 3. contra Pelagianos, inquit. Hanc mortem, qua bruta ſoluuntur animalia, Henoch & Eliam nondum vidiſſe cognoſcimus. Denique Ambr. 1. Cor. 4. ait. Perſecutiones. & preſſuras vltra cæteros paſſus eſt Paulus, ſicut paſſuri ſunt Elias & Henoch, qui vltimo tẽpore futuri ſunt apoſtoli. Mitti enim debent ante Chriſtũ ad præparandum populum Dei, & muniendas omnes eccleſias ad reſiſtendũ Antichriſto, quos & perſecutiones paſſi & occidi lectio Apocalyp. teſtatur. Horum tempus ſuo tempori comparauit Apoſtolus, dicens. Quaſi mori deſtinatos, ad hoc enim venturi ſunt vt occidantur. Erunt etiam Elias & Enoch ſpectaculum, vſque adeo vt corpora eorum in platea proijciantur, in conſpectu totius populi infidelis. Cauſam quare vſque in diem iudicij illi ſeruati ſint, prodit Tertul. lib. de anima capit. de vi mortis, inquiens. Tranſlatus eſt Henoch & Elias nec mors eorum reperta eſt, dilata, ſcilicet, Cæterum morituri reſeruantur, vt Antichriſtum ſanguine ſuo extinguant. Hoc eſt, cum ipſi technas & dolos Antichriſti conati fuerint labefactare, ab illo trucidabuntur, & Damaſcenus libro quarto. capite vigeſimoſeptimo. ait. Mittentur Henoch & Elias, & conuertent corda patrum in filios, ideſt, Synagogam ad Chriſtũ, & ad prædicationem apoſtolorum, & ab illo interficientur. & tunc veniet Dominus è cælo vt illum conſcendentem viderunt Apoli. Hæc ille.

Tertullia. *Hieronym.* *Auguſt.* *Chryſoſt.* *Hieronym.* *Tertullia.*

Hi enim duo Chriſti doctrinam aſtruent & defendent. vt in ore duorũ ſtet omne verbum. Hi verò potiſſimum electi ſunt, vt hoc munus obirent, vt non ſolum ex lege naturę ſed ex lege ſcripturæ doctrina Chriſti confirmetur & probetur. Addunt aliqui huic numero, tertium, Iohannem euangeliſtam, vt Chriſti doctrĩna etiam ex ſanctis noui teſtamenti ſuffragium habeat. Hoc an verum ſit, pendet ex alia quæſtione, de qua non eſt modica concertatio inter ſacros Doctores, an videlicet Iohãnes diem ſuum obierit, nec ne. ſancti quidem qui modo à me citati ſunt, duos tantum excipiendos eſſe à morte nempe Henoch & Eliam, autumant. De Iohanne verò ſilent prorſus, non taciturí ſi cum illis annumerandum eſſe cenſuiſſent. Præterea in numera ſunt ſanctorum teſtimonia qui ingenuè fatentur diem ſuũ obiiſſe. In primis Tertullia. in libro de anima. capit. De mortis vi. obijt, inquit, Iohannes quem in aduentum Domini remanſurũ fruſtra fuerat ſpes. Item Euthy. Matth. 43. ait. De Iohanne quæſtio eſt apud multos, aiunt enim quod quia infallibile eſt Chriſti vaticinium, Calicẽ quidem meum bibetis, &c. & ille nondum martyrij mortem ſuſtinuit, non enim mortuus eſt, ſed adhuc viuit, & cum Henoch & Elia

De Iohanne Euãgeliſta. *An Iohãnes diem ſuum obierit.* *Tertullia.* *Euthy.* *Opinio aliorum.*

circa ſeculi conſummationē occidendus eſt. Chryſoſtomus tamē manifeſtè docet, quod mortuus eſt. Nam interpretando eius euangelium, ait de illo. 2. homil. Euangelio totum comprehendit orbem, corpore verò mediā obtinuit Aſiam, dico ſanè Epheſum, anima autem ad illum ſeceſsit locum qui ſanctis cō gruus eſt. In prima vero homil. dicit, quod etiam Chriſti bibit poculum, & baptiſmo eius baptizatus eſt, voluntate enim interemptus eſt, plagis martyrij ſuſceptis, & paſſus innumera propter Chriſtum pericula. Nam martyr dicitur non ſolum qui violente mortuus eſt propter Chriſtum, verum qui flagelatus eſt, & alia paſſus eſt propter eū. Quod autem mortuus ſit ipſe in euāgelio ait. Non dixit ei Ieſus. Non moritur.

Ita Grego. hom. 35. in euange. ſed S. Tho. 2. 2. q. de martyrio hoc negat & rectè ſanè.

Theophilactus.

Item Theophi. Ioan. 21. ait, Cum audiſſet Petrus quod moriturus erat pro Chriſto, dixit, & Ioannes quid? non morietur & ipſe? Chriſtus hoc non reiecit, omnis enim qui natus eſt morietur. Dixit autem, ſi voluero manere, hoc eſt viuere eum vſque ad conſummationem ſeculi, vt & tunc de me teſtetur quid ad te? vnde affirmant viuere eum, & ab Antichriſto occidendum (cum Elia) prædicantem Chriſtum. Quanuis monumentum eius oſtendatur, quid hoc? nam viuens ingreſſus eſt in illud, & inde tranſlatus ſicut Henoch & Elias. & quanuis non fuerit mortuus tamen morietur. Alij affirmant quod mortuus fuerit. Hactenus ille. Et Hieron. Matth. 20. ait, Quomodo Ioannes bibit calicem, cum propria morte viam finierit. Si legamus eccleſiaſticas hiſtorias in quibus fertur, quod ipſe propter martyrium ſit miſſus in feruentis olei dolium, & inde ad ſuſcipiendam coronam Chriſti athleta proceſſerit, ſtatimq; relegatus in Pathmos inſulam fuit, videbimus martyrio animum non defuiſſe, & bibiſſe calicem, licet perſecutor non fuderit ſanguinē. & in lib. de viris illuſtribus ait. Confectus ſenio. 68. poſt paſsionem dñi anno mortuus, iuxta Epheſum ſepultus eſt. Et Beda Ioan. ca. 21. ſicut in patrum literis inuenimus, cum longo confectus ſenio, ſciret imminere ſibi diem receſſus ſui, conuocatis diſcipulis ſuis, poſt monita exhortationum vltimum eis vale fecit. Deinde deſcendens in defoſſum ſepulturæ ſuæ locum, facta oratione, appoſitus ad patres ſuos, cum liber à dolore mortis quam à corruptione carnis inueniturque alienus. Et Euſebius lib. 3. eccleſia. hiſtoriæ capit. 31. affert epiſtolam Polycratis Epheſini epiſcopi, ad Victorem epiſcopum Roma. in qua hæc verba leguntur. καὶ Ἰωάννης ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ κυρίου ἀναπεσών, ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πέταλον πεφορηκὼς, καὶ μάρτυς καὶ διδάσκαλος. ὅτος ἐν ἐφέσῳ κεκοίμηται. Hoc eſt. Ioā. qui iacuit ſupra pectus domini, qui ſacerdos, martyr & doctor erat, Epheſi iacet. Ex his colliges de hac re varias eſſe ſententias. prima quam affert Euthy. quæ Theophil. non diſplicet nec Georg. Trapezum. qui iuſtum volumen in hac quæſt. compleuit, affirmant Ioan. nondum fuiſſe mortuum, eſſe tamen moriturum, cum trucidabitur ab Antichriſto cum Henoch & Elia, & ita dicit Hippol. in lib. de conſummatione mundi. Alij affirmant diem ſuum obijſſe, hanc ſequūtur ſententiam multi ſcriptores. At Nicepho. lib. 1. ca. 35. ait, Mortuus eſt Ioannes eo quo Dei genitrix modo, cōfeſtim verò reuixit incorruptibili, ſcilicet, corpore, alterum magiſtri expectans aduentum. Dices tamen duos teſtes in Apoca. 11. referri. ſolue ex lib. 9. Reg. 4. 5. & 6. aut modeſtiæ gratia. Vt 4. Reg. 20. Iſaias vocatur propheta & Iſai. 28. ipſe nomē honoris ſuppreſsit. de hoc libr. 9. Reg. 29. & 30. Si verò tempus aduentus Domini quæritur, qua hora, noctu an interdiu, futurū eſſe dicatur. Reſpondet Hiero. Matth. 25. Tradi tio, inquit, Iudæorū eſt Chriſtum media nocte venturū, in ſimilitudinē Ægyptij temporis, quando paſcha celebratum eſt, & exterminator venit, & dñs ſuper tabernacula tranſijt, & ſanguine agni poſtes noſtrarū frontiū conſecrati ſunt. Vnde reor traditionē Apoſtolicā permāſiſſe vt in die vigiliarū paſchæ, ante noctis dimidiū, populos dimittere non liceat expectātes aduentum Chriſti, & poſtquam illud tēpus trāſierit, ſecuritate præſumpta, feſtū cunctis agentibus diem. Vnde Pſal miſta dicebat. Media nocte ſurgebā, ad confitendū tibi, ſuper iudicia iuſtificationis tuæ. Aut vt ait Theophil. Matth. 25. exponens hūc locum. medio noctis clamor factus eſt, Ecce ſponſus venit. ait, Media nocte dicit clamorem fieri, vt oſtendat, quod inexpectatus veniat dominus, nam quaſi media nocte omnes dormimus, profundo ſomno. At cum clamore venit, tuba enim ſonabit in ſecundo aduentu. Atque ita exponit Auguſt. tum alibi, tum etiam in libr. 83. q. q. 59. inquiens. Media nocte, id eſt, nullo ſciente, aut ſperante, quippe cum ipſe dominus dicat, De die au-

Hieron.

Ioan. in dolio olei feruentis miſſus.

Beda.

Euſebius.

Q. Theologica.

De traditione hac apoſtolica Druthmarus. Matthæi. 61.

Pſal. 118.

Matth. 24

1. *Theſſ.* 5. die autem illa aut hora nemo ſcit. Et Apoſtolus. Dies domini tanquam fur in nocte, itaue niet. ex quo ſignificatur, eum penitus latere cum venerit. &, Vigilate quia neſcitis diem nec horam. Nec ab illo diſsidet Oecume. 2. Petri. 4. exponens hunc locum. Dies domini ſicut fur in nocte veniet, ait. Incertitudinem aduentus Domini tanquam inſultus, cum minimè ſpectatur, per furem & noctem ſignificauit, per noctem quidem propter incertitudinem. incerta ſunt enim quæcunque in nocte fiunt. Per furem verò eo quod non expectetur, nullus enim expilabitur qui furem expectet, ſed qui hunc minimè expectant illi expilabuntur. Ideo ait Dominus quod ſicut in diebus Noe erant homines lætantes in nuptijs ac poculis, nihilq; cogitantes de futura calamitate quæ ipſos comprehendit, donec oppreſsit eos diluuium, ita & aduentus Domini repente ſuperueniet impijs.

Nox. *Fur.* *Matth. 24*

Tẽpus diei iudicij an poſsit aliquo modo cognoſci à nobis. *Hæc eſt traditio diſcipulorum Eliæ. lege Galati. lib. 4. ca. 20.* *Coniectura alia quæ mille annos addit ſuperiori.* *Actu. 1.* *Matth. 24*

Sed in dubium reuocatur an dies iudicij poſsit à nobis ratione aliqua perueſtigari? Ad quam queſtionem Hiero. in epiſt. ad Cyprianum reſpondet. Mundus in ſex diebus fabricatus eſt, ſex millibus annorum tantũ creditur ſubſiſtere, & poſtea venire ſeptenarium numerũ & octonarium, in quo verus exercetur ſabbatiſmus, & circuncilionis puritas, reditur. Et Irenæus lib. 5. cap. quod inci pit. Venit verbum Dei, ait. Quot diebus hic factus eſt mundus, tot & millenis annis con ſummatur. Eſt enim dies domini quaſi mille anni. Hanc eandem coniecturã recitat Aretha in Apocaly. cap. 63. quanuis illi non placet. Præterea Auguſt. Pſal. 6. eandem fere recitat coniecturam ex aliorum tamen ſententia, his verbis. Aduentus Domini ad iudicandum, cõputatis annis ab Adam, poſt ſeptem annorum millia futurus creditur. Vt ſeptem annorum millia tanquam ſeptem tranſeant dies, deinde illud tempus tanquam dies octauus aduenìat. Sed quoniam dictum eſt à domino. Non eſt veſtrũ ſcire tempora quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Et, de die verò illa & hora nemo ſcit, neq; angelus, neq; virtus, neq; filius niſi ſolus pater. Et illud quod ſcriptum eſt. Tanquam furem venire diem domini, ſatis aperte oſtendit, neminem oportere ſibi arrogare ſcientiã illius temporis, computatione aliqua annorum. Si enim poſt ſeptem millia annorum, ille dies venturus eſt, omnis homo poteſt annis computatis aduentum eius addiſcere. Hanc coniecturam quam affert Auguſti. Pſalm. 6. probat Cantacuzenus Apolog. 4. aduerſus Maomath. Item ipſe Auguſti. Pſalm. 89. poſtquam induxiſſet coniecturam illam, quam ex Hieronymo adduximus, aduerſus eam his vtitur verbis. Cum vigiliæ ſpacium, non habeat amplius quam tres horas, ignoratur à nobis, & tamen auſi ſunt homines preſumere ſcientiam temporum, quod ſcire cupientibus diſcipulis Dominus, ait. Non eſt veſtrum ſcire tempora, quæ pater poſuit in ſua poteſtate, & definierunt hoc ſeculum annorũ ſex millibus, tanquam ſex diebus poſſe finiri. At Druthmarus Matth. 61. Diem & horam nobis iudicij præfinit, inquiens. Maiores nobis ſcriptum reliquere quod. 8. Calend. Aprilis fuit mundus factus, dominus conceptus & paſſus, & ſimili modo deſtruendus erit. Sed hoc alias. De hac materia lege Auguſti. epiſto. 80. & quæ infrà lib. 6. cap. 3. ſcripſimus.

Quæſtio de hora iudicij.

Venit deinceps in dubium alia quæſtio quam ob cauſam, tam diligenter Dominus diem Iudicij occultare voluerit? loquor tam de iudicio cuiuſque proprio quàm de communi in ſeculi conſummatione. Ad quam quæſtionem, Oecumenius. 1. ad Theſſal. 6. reſpondens dat quatuor rationes. Primum quidem, quia ſi quis poſtremum ſciret diem, nulla illi virtutis cura eſſet, ſed innumera perpetrando mala extremo ſpiritu ad baptiſmum accederet. Secundò, quia multa peccata metu mortis amputantur, quod ſi manifeſtum eſſet alicui ſe ad certum tempus non moriturum, omnia intrepide committeret. Tertiò, quia ſi ſciret quiſquam quod omnino tali tempore moriturus eſſet, in continua viueret animi triſtitia, nunc autem ob incertitudinem, continuè in bona ſpe nutrimur. Quartò, quia nec ob id ſancti præmium haberent, quod ſemetipſos in incerta præcipitarent pericula. Si enim manifeſtum eſſet, quod poſt tres annos illi, conſummatio ventura eſſet, nec alio modo poſſet interire omnes ſanè pericula deſpicerent, ſcientes quod ab illis nihil nocumenti eſſent accepturi, id autem quæ virtus eſſet? Et hæc dicta ſint eo quod etiam vniuſcuiuſque finis clàm venturus ſit.

Sed dices nonne de illa die Iudicij dicitur, Deus manifeſtè veniet, Deus noſter & non ſilebit. & vocatur tempus illud, dies iudicij propter rei claritatem & manifeſtationem.

De hac

Cur vocetur dies iudicij. S. Maximus.

De hac re sic scribit S. Maximus sermone. 1. aduentus, inquiens. Mouet fortasse vos cur Dominus aduentum suum indicans noctis se tempore ostenderit aduenturum, cum vtique eius aductus magna cum claritate Dei, magno cum nitore & timore suscipi deberet à cunctis. Frequenter nanque audiuimus sacris literis prædicatum, priusquam Christus aduenial Antichristum regnaturum, qui ita tenebras, humano generi, suæ prauitatis infundet, vt lucem veritatis nemo penè respiciat, & caligine propria operiens mentes hominum, cæcitatem quandam spiritualibus oculis exhibebit. Et Christ. Druth. Matth. 64. ait, Ideo Deus vltimā horam voluit esse incognitam, vt semper posit esse suspecta, vt dum illam præuidere non possumus, ad illam sine intermissione præparemur. Neq; mirum si diabolus emittat iniquitatis tenebras, cum ipse nox sit omnium peccatorum. Ad huius igitur tetram caliginem velut fulgur quoddam Christus aduenict. Et sicut lucescente die, nox subuertitur, ita coruscante Saluatore, Antichristus effugatur, nec vlterius poterit disseminare iniquitatis suæ tenebras, cum lumen veritatis effulserit. Hoc est, illo tempore veniet Christus, excellenti fulgens claritate, cū minimè sperauerint illi, qui technis & versutijs Antichristi erunt delusi.

Iam verò signa quæ præcessura sint iudicium, nulla ita certa & fixa inueniuntur in scripturis, quin alio detorqueri possint. Ve-
1. *Timo.* 4. luti cum ait Paulus. Spiritus manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus recedent quidam à fide. & iterum. Scitote quoniā in nouissimis temporibus instabunt tempora pe-
2. *Timo.* 3. riculosa. & rursum. Erunt homines seipsos amantes, amatores pecuniæ, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, irreligiosi. Huiuscemodi scelera quis ignorat quolibet tempore inueniri? Et ex 2. ad Thessal. 2. nihil colligi manifestè potest, nisi quod Antichristus, cuius typum sustinebat Nero, venturus est, & quod illo tempore, nulli aut pauci, Romano parebunt imperio. Signa verò quæ in Euangelio secundum Matth. Lucam, Marcum prædicta sunt fore à Domino, cum interrogatus esset à discipulis suis quādo futura essent, quæ de templi euersione tunc illis praedixerat, & quod esset signum aduentus eius & consummationis seculi, tunc Dominus ea respondit quæ iam ex illo tempore facere moliebatur, siue de excidio Hierusalem, siue de aduentu suo ad ecclesiam, ad quam vsque in finem venire non cessat. De quo aduentu ait, Amodo videbitis filium hominis venientem in nubibus. Siue de ipso fine, in quo apparebit iudicaturus viuos & mortuos. Cum itaq; (vt ait Augu. epist. 80.) Dominus signa dicat, quæ ad ista tria tempora pertinent, ideſt ad excidium illius ciuitatis, ad aduentum in corpore suo, quod est ecclesia, ad aduentum eius in capite ecclesiæ, quod est ipse. Ad quod horum trium temporum referendum sit, diligenti consideratione cernendum est. Ne forte quod pertinet ad euersionem Hierusalem, ad finem seculi referendum putemus, aut è contrario quod ad finem seculi pertinet, affirmemus, ad ciuitatis illius excidium pertinere, aut quod pertinet ad eius aduentum in corpore suo quod est ecclesia, dicamus pertinere ad eius aduentum nouissimum, in corpore suo, quod est caput ecclesiæ; aut rursus quod pertinet ad aduentum eius nouissimū per seipsum, ad eum pertinere asseueremus aduentum qui est per ecclesiam. In his quædam sunt manifesta, alia obscura. Ad Hierusalem pertinet, quod dictum est. Cum videritis Ieruſa. circundari ab exercitu. Ad aduentum Domini nouissimum pertinet quod dicitur. Cum videritis hæc fieri, scitote quoniam propè est regnū Dei. & illud, Væ prægnantibus & nutrientibus, &c. Hæc latius prosequitur August. in epistola illa. lege quoque Theophilactum Matth. 24. & reliquos capitis illius enarratores.

Trifex ad uetus? carne, per inspirationes, quotidie hic dispungendum.

Matth. 26.

¶ De Antichristo. Cap. II.

NOTVM est illis qui studio scripturarum aliquātulum animum adhibuerunt, Antichristum esse venturum, sed quæres, quis Antichristus hic futurus sit, nam sunt duo Antichristorum modi, primò nanque Antichristi vocātur omnes qui negant filium Dei in carne venisse, & humanitatē diuinitati coniunctam suscepisse. & oēs deinde hæretici vt Lutherus & alij, qui à certis dogmatis religionis nostræ abhorrent Antichristi sunt. De hoc Ioannes. 1. epist. catho. c. 2. Audistis inquit, quod Antichristus venit, nunc Antichristi multi sunt. Peculiari tamē noie Antichristus dicitur ille, qui sub seculi cōsummationem vēturus est. De quo dñs Ioan. 5. ego veni

veni in nomine patris mei & non ſuſcepiſtis me, alius veniet in nomine ſuo, & illum recipietis. &c. 2. Theſſal. 2. Paulus loquens de die illo. Niſi venerit diſceſsio primum & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditiõis, qui aduerſatur, & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus aut colitur, ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquã ſit Deus, & nunc quid detineat ſcitis, vt reueletur in ſuo tempore, nam myſterium iam operatur iniquitatis, tantum vt qui tenet nunc teneat donec de medio fiat. Et tũc reuelabitur ille iniquus quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione aduẽtus ſui, eum cuius eſt aduentus ſecundum operationem Satanæ, in omni virtute, & ſignis, & prodigijs mendacibus, &c. Hic nefarius ac ſceleratus homo, futurus eſt ſentina vitiorum omnium, & filius perditiõis aut potius ipſa perditio. In illo dæmon totas vires ſuas oſtẽdet & exeret, eritq; adeo infenſus Chriſto, ac nomini Chriſtiano, vt pactũ ſempiternũ calcare, & ſibi nomen diuinum arrogare & tribuere conetur. Qua appellatione vſurpata, infinitos homines fraudulentis quibuſdam technis, & falſis miraculis, ad ſe alliciet quorũ auxilijs fretus ferè orbem vniuerſum ſub ſua rediget poteſtate. Sedemq; regni ſui, eliget templum Dei (hoc eſt templum Hieroſolymitanum, ſi Irenæo credimus affirmanti hoc lib. 5. & Damaſceno lib. 4. cap. 27. dicenti. In templo Dei ſedebit, non noſtro, ſed veteri Iudaico, non enim nobis, ſed Iudæis veniet, non pro Chriſto, ſed aduerſus Chriſtum, aut iuxta Hiero. & Theophi. 2. ad Theſſalo. 2. & Oecume. & Theodoretũ in eodem loco, & iterum in epitome, ſedem eliget in eccleſia Dei viui, quæ columna & firmamentũ veritatis eſt) & ita ſe in illa geret ac ſi eſſet filius Dei. Sed quæres quam ob cauſam venturus ſit Antichriſtus, quam affero vtilitatem populo electo ipſius aduentus? Dicimus quod vt hi qui probati ſunt, manifeſti fiant, & eorũ pateat ſanctitas & integritas, aut vt inquit Apoſtolus. Vt iudicentur, hoc eſt condemnentur, omnes qui non crediderunt veritati, nec voluerunt Chriſto parere. Veluti Iudæi qui nolentes Chriſto fidem adhibere, hoc vtebantur prætextu. propterea ſe non credidiſſe Chriſtum eſſe Deum, quod ſcriptum ſit. Audi Iſrael Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Verum & teſtimonium hoc apertè trinitatem perſonarum probat. Sed admittamus quod vnus ſit princeps, quomodo Antichriſto tanquam Deo fidem adhibuiſtis? Vides quomodo illorũ ora obſtruũtur. Chriſto quidem non crediderunt quod Deus eſſet, Antichriſto verò & credent & ipſum adorabunt. Quid adhæc dicent, quod ſigna fecerit Antichriſtus? At maiora fecit Chriſtus. An dicent quod in ſcripturis de illo crebra inculcãtur teſtimonia? At de Chriſto ſanè, quaſi de Saluatore, de Antichriſto verò veluti de eccleſiæ deuaſtatore & homine nefario, in numera teſtimonia ſubinde inculcantur. Poſtquã mores eius paucis adumbrauimus, ad perſcrutãdum patriam eius & genus, ſermonem noſtrũ conuertamus. Nonnulli affirmant eum Babylone naſciturum, vt in vrbe quę omnium malorum extitit officina, ſummus malorum artifex ſcelerumq; inuentor Antichriſtus naſcatur. Alij cum videant Babylonem iuxta Iſaiæ vaticiniũ funditus fuiſſe euerſam, nec poſtea condendam fuiſſe, per Babylonem Romam intelligunt, non inepte quidem nam hoc nomen illi, Petrus in prima catholica epiſtola tribuit iuxta Hieronym. & Euſebium. Prætereà ex concubitu nefario & inconceſſo erit progenitus, nam vt ait Damaſce. lib. 4. cap. 27. erit, inquit, homo ex fornicatiõe natus, & in eo dia bolus inhabitabit, educabitur occultè, & repentè inſurget, & eleuabit ſe & regnabit, & in exordijs regni ſui, ſeu tyrannidis ſimulata bonitate, cum aſſecutus fuerit potentiam perſequetur eccleſiam Dei, & manifeſtabit malitiam ſuam, & edet ſigna ficta, & infirmos fide decipiet, & ſeparabit à Deo, ſi fieri poſſet, electos. Erit natione Iudæus, à tribu Dan ducens originẽ, vt ait Ambro. lib. de benedictionibus Patriarcharum, capit. 7. & Eucherius lib. 3. in Gene. cap. 38. (cum dixiſſet Moyſes ca. 49. fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retro, ſalutare tuum ſpectabo domine) ait. Nonnulli de tribu Dan venire antichriſtum arbitrantur, eo quod hoc loco Dan & coluber & mordens aſſeritur. Vnde dum Iſraeliticus populus terras in caſtrorum portione ſuſciperet, prius Dan ad Aquilonem caſtrametatus eſt, illum ſignificans, qui in corde ſuo dixerat. Sedebo in monte teſtamẽti in lateribus Aquilonis, aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero altiſſimo. Hæc ille. Et in Apocalypſi capit. 7. cum numerantur tribus Iſrael, & ex qualibet tribu. 12.

Sedes regni Antichriſti quo in loco collocabitur.

Non erit filius Diaboli vt Hippolyt. et Theodo. in epitome, & alij innuere videntur ſed in ea tantũ exeret, vires. Hiero. Dan. 7. ibi. Conſiderabam.

Antichriſtus Iudaus natione.

Hippolytus in lib. de cõſummatione mundi.

Tribus Dan.

bu. 12. millia ſignatorum, tribus Dan in illa ſupputatione omittitur, eo quod obſcura & ignobilis eſſet, ob talem alumnum ex illa naſciturum. Sicut è contrario tribus Iuda nobiliſsima eſt, & vt ait ſcriptura, nequaquam minima es inter principes Iuda, ex te enim exiet dux qui regat populum meum Iſrael. Item Chriſtus de virgine immaculata, iſte ex fornicatrice naſcetur, vt non tantum in viuendi modo, ſed in ordine & progreſſu naſcendi antichriſtus, ideſt Chriſto contrarius appellandus ſit. Non deſunt tamen nonnulli noſtræ tempeſtatis ſcriptores qui arbitrantur Machometum, aut Lutherum aut Solymanum regem Turcarum fuiſſe Antichriſtum hunc, in ſcripturis decantatum. quorum ſententiam nullus, qui ſcripturas legerit recipiet. Nam iſti nulla ediderunt miracula, Antichriſtus vero tot faciet vt decipiat ſi fieri poſsit, etiam electos Dei.

Iuda tribus nobiliſſima

Recentiorũ opinio de Antichriſto.

Nonnullæ de Antichriſto prophetiæ. Regula.

Huius nephariæ, & importunæ belluæ multa præceſſerunt vaticinia prophetarum, ſub improbiſsimorum regum perſona, prædicta. Nam iuxta Hierony. in comment. Danielis 11. Hunc eſſe morem ſcripturæ ſanctæ nouimus, vt futurorum veritatem præmittat in typis, iuxta illud, quod Domino ſaluatore in 71. Pſalmo dicitur, qui prænotatur Salomonis, & omnia quæ de illo dicuntur, Salomoni non valent conuenire. Neque enim permanſit ille cum ſole, & ante lunam generationis generationum, nec dominatus eſt à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum, neque omnes gentes ſeruierunt ei, neque ante ſolem permanſit nomen eius, nec benedictæ ſunt in ipſo omnes tribus terræ, neque omnes gentes magnificauerunt eum. Ex parte autem & quaſi in vmbra & imagine veritatis in Salomone præmiſſa ſunt, vt in Saluatore perfectius implerentur. Sicut igitur Saluator habet Salomonem & cæteros ſanctos in typum aduentus ſui, ſic & Antichriſtus peſsimum regem Antiochum, qui ſanctos perſecutus eſt, templumq; violauit, rectè typum ſui habuiſſe credendus eſt. De quo ſic ſcribit Daniel. Veniet clam & obtinebit regnum fraudulentia, & brachia pugnantis expugnabuntur à facie eius & conterentur, inſuper dux fœderis, &c. in cuius loci expoſitione ad hunc modum ſcribit Hierony. Antichriſtus conſurgere habet de modica gente, id eſt de populo Iudæorum, & tam humilis erit atque deſpectus, vt ei non detur honor regius, & per inſidias & fraudulentiam obtineat principatum, & brachia pugnantis populi Romani expugnentur ab eo & conterantur. Hæc ille. Nam dubium non eſt quin Romanorum imperium Antichriſtus aboliturus ſit, quemadmodum Medorum imperium à Babylonico diſſolutum eſt, & Babyloniorum à Perſis fuit euerſum, & Perſarum imperium à Macedonibus, Macedonũ à Romanis, ita & Romanorum imperium ab Antichriſto, & Antichriſti imperium à Chriſto redemptore noſtro, qui aboliturus eſt omnem principatum & poteſtatem, vt ipſe ſit omnia in omnib⁹. Addit deinde Hierony. in eiuſdem loci expoſitiõe. Hoc faciet quia ſimulabit ſe ducem eſſe fœderis hoc eſt legis & teſtamenti Dei. & ingredietur vrbes ditiſsimas, & faciet quæ non fecerunt patres eius, & patres patrum illius. Nullus enim Iudæorum abſque Antichriſto in toto vnquã orbe regnauit. Et contra firmiſsimas cogitationes ſanctorum, inibit conſilium, facietq; vniuerſa vſq; ad tempus, donec eum Dei voluntas facere iſta permiſerit. & poſt parum addit Hierony. Antichriſtus multa deceptis munera largietur, & terram exercitui ſuo diuidet, quouſq; terrore non quiuerit, ſubiugabit auaritia. & in fine capi. illius ait, aſſerunt in vertice montis Oliueti Antichriſtum eſſe periturum, in illo loco ex quo Chriſtus aſcẽdit ad cęlos. Item Dan. 5. ſub perſona Balthaſar ſic ait propheta. Tu Balthaſar non humiliaſti cor tuum, ſed aduerſus Dominum cæli eleuatus es, deos aureos, & argenteoſque, æreos, qui non vident neq; audiunt, neq; ſentiunt, laudaſti. Porrò Deum qui habet ſtatũ tuũ in manu ſua, & omnes vias tuas, non glorificaſti. Præterea cap. 7. de eodem Antichriſto loquens. Ecce oculi quaſi oculi hominis erant in cornu iſto, & os loquẽs ingentia, ſcilicet, cõtra Deum. & ſtatim loquens de euerſione imperij Romani & aliorum regnorum illi ſubditorum, ait. Vidi quoniam interfecta eſſet beſtia, & perijſſet corpus eius, & traditum eſſet ad comburendũ igni, aliarum quoque beſtiarum ablata eſſet poteſtas. & tempora (ideſt nam tempora) vitæ conſtituta eſſent eis vſq; ad tempus & tempus. & ſubdit. ecce in nubibus cæli quaſi filius hominis veniebat, &c. & ſtatim. & ſanctos altiſsimi conteret, & putabit quod poſsit mutare tempora & leges. & poſt parum. tradetur in manu eius

Lege Hier. in præf. li. 11. in Iſa. Viciſſitudo regnorum totius orbis & illorum deuaſtatio.

Dan. 11.

Interitus Antichriſti quo in loco ſit futurus.

eius vſq; ad tempus & tempora & dimidium temporis, in cuius loci interpretatione ſic loquitur Hiero. Tempus annum ſignificat, tempora, iuxta Hebraici ſermonis proprietatem, duos annos præfigurant. Dimidium autem temporis, ſex menſes, quibus ſancti poteſtati Antichriſti permittendi ſunt. De quo tempore ſaluator in Euangelio loquitur. Niſi abbreuiati fuiſſent dies illi nequaquam ſalua eſſet omnis caro. Præterea verſus finem cap. 8. loquitur propheta de Antiocho Epiphane ad hunc modum. Poſt regnum eorum cum creuerint iniquitates, conſurget rex impudẽs facie, & intelligens propoſitiones, & roborabitur fortitudo eius, ſed non in viribus ſuis, & ſupra quam credi poteſt vniuerſa vaſtabit, & proſperabitur & faciet, & interficiet robuſtos, & populum ſanctorum ſecundum volũtatem ſuam, dirigetur dolus in manu eius, & cor ſuum magnificabit, & in copia rerum omnium occidet plurimos, & contra principem principum conſurget, & ſine manu conteretur. Sed quæres cum Apoſtolis quando hæc erunt? Cum prędicatum fuerit inquam euangelium in vniuerſo orbe terrarum, vt videmus per Hiſpanos noſtros iam cœptum eſſe perfici, dum ad gentes barbaras, & incognitas, & quam longiſsime ab orbe noſtro ſemotas, iter illic, aſsiduo labore & incredibili induſtria, patefactum eſt. De quibus Seneca, in Medea, Hiſpanus & ipſe, videtur ſcripſiſſe.

Tempus, tẽpora & tẽporis dimidiũ quid.

Hiſpani.

Venient annis
Secula ſeris, quibus oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Tiphyſq; nouos
Detegat orbes, nec ſit terris
Vltima Thule.

Prędicato inquam euangelio totius mundi regnum inuadet Antichriſtus, eoq; potietur tribus annis cum dimidio, ſed ſtatim à regno ſuo deturbabitur, ſuperueniente Chriſto redemptore noſtro, in nubibus cæli & patris gloria, & Antichriſtum & Antichriſti aſſectatores, & ſcelerum eius adminiſtros, in inferni barathrum detrudet, iuſtos autem ſecum adducens, & (vt ait ille, captiuam ducens captiuitatem,) quietem illis & æternum præſtabit Sabbatiſmum.

Sed dices ſi tot tumultus & ſeditiones prę ceſſuræ ſunt aduentũ Domini, quomodo ait Paulus, Cum dixerint pax & ſecuritas repentinus eis ſuperueniet interitus, nonne Elias antea venturus eſt, & antichriſtus? quomodo repentinus? Huic quæſtioni ſic occurrit Oecume. primæ ad Theſſa. 6. cap. inquiens. Dicimus, inquit, quod hæc ſigna quidem finis erunt, aduentus autem Chriſti, non ita, nam hic repẽtinus erit, ipſe enim reddet vnicuique iuxta opera ſua, & recte poſuit Paulus exemplum vxoris prægnantis, cum ait. ſicut dolor partus mulieri prægnanti, nec effugient. Etenim illa quoque ſigna partus, habet multa, ipſius autem horę aut diei, non ita.

1. Theſſ. 5.

¶ De varijs ſignificationibus huius nominis Generatio.

CAP. III.

ANtequam ſeriem generationum Chriſti redemptoris noſtri enarrare incipiam, neceſſarium mihi viſum fuit, explicare, varias huius nominis, Generatio, ſignificationes, illas potiſsimum quæ plurimum adiumenti ad myſticam intelligentiam ſcripturarum præſtãt. Et primo quidem generatio, vt inquit Chryſoſt. ho. 2. in Matt. non eſt ſola cuiuſq; natiuitas, ſed tota negotij œconomia, ideſt, rerũ ad miniſtratio. Vnde Euãgelium vocatur, liber generationis Ieſu Chriſti, & Moyſes, Geneſin vocauit, librũ generationis cæli & terræ, cum certè non de cælo ſolum terraq; loquerẽtur, ſed de cunctis quæ in ipſa ſubſiſtunt, &, Hæ ſunt generationes Eſau. Hoc eſt, generatio non ſolum natiuitatem & ortum alicuius, ſed perpetuam alicuius hominis aut rei geſtę hiſtoriam ſignificat.

Generatio interdum pro ſeculo accipitur aut ætate integra, aut centum annorum interuallo. Sic dicitur quod Noe fuit vir iuſtus in generatione ſua. Hoc eſt, ex illis qui ætate Noë vixerunt, ipſe alios probitate & ſanctitate excellebat, & iterum. Quarta generatione reuertẽtur huc, id eſt quadringẽteſimo anno. Et ſi qui ſunt ſancti & iuſti, vocatur generatio iuſta. Si qui vero praui ſunt, & à Deo deſciſcunt, generatio praua, peruerſa, & adultera vocantur.

Geneſ. 6.

Item pro creatione accipitur. Gene. 2. Iſtæ ſunt generationes cæli & terræ.

¶ Præterea Generationem vocat ſcriptura, vt ait Theophy. Luc. 21. non eos qui tunc viuunt, ſed omnium fidelium, aut infidelium generationem, vt. Hæc eſt generatio quærentium

Duæ ſunt gẽrationes, una bonorũ, alia iniquorum.

tionum eum, quærentium faciem Dei Iacob. & Generatio prava & adultera signum quærit, & Philippus Presbyter lib. 2. comment. Iob. cap. 22. ait. In generatione non homines præsentis ætatis, sed criminum imitatores, intelligimus. Vnde in Euangelio. Veniet super generationem istam, omnis sanguis iustus qui effusus est ab Habel iusto. Porro vt hæc clarius & expeditius intelligi possint, annotandum est, quod diligenter Hierony. Matt. 23. *Regula.* scriptum reliquit. Regula est, inquit, scripturarum duas generationes bonorum & malorum nosse, hoc est singulorum singulas. De *Psal. 13.* bonis sumamus exempla. Quis ascendet in montem domini? Cumque plures qui ascensuri sunt in montem descripsisset, qui diuersis fuere ætatibus, postea infert. Hæc est generatio quærentium eum, quærētium faciem Dei Iacob. Et in alio loco de omnibus sanctis. Generatio iustorum benedicetur. De malis vero in euangelio. Generatio viperarum. Et, Venient hęc omnia super generationē istam. *Ezech. 14.* Et in Ezechiele cum peccata terrę describisset, adiecit. Si Noe, Iob, & Daniel, ibi fuerint inuenti, non dimittam peccata terræ illi, omnes iustos qui similes forent virtutibus eorū per Noe, Iob, & Daniel, volens intelligi. Sic sanguis Habel iusti vsque ad Zachariam filiū *2. Para. 24* Barachiæ vel Ioiadæ ab illa generatione malorum requiritur Iudæorum, cum neutrū eorum occiderit. Ergo & isti qui similia Cain, & Ioas qui Zachariam occidit, contra apostolos gesserint, de vna generatione referuntur. Hæc ille. Iste duæ generationes ab ipsis mundi primordijs apparere cœperunt, & vsque in seculi finem duraturæ sunt, de illis adhunc modum scribit Theodoretus in epitome ca. de Angelis. Erant in principio mundi duo genera hominum, genus Cain, & genus Seth. Genus quidem Cain erat execrandum & maledictum. Genus autem Seth, pietatis & religionis curam gerebat. Enos enim filius eius sperauit inuocare nomen Domini, hinc qui ex eo nati sunt, qui filij Dei appellabantur, cauebant ne cum genere Cain permiscerentur. Hæc ille. Ab his duabus generationibus, siue generibus hominum, duæ vrbes habitantur. Alterius ciuitatis, cuius nomen est *Sub alia metaphora de eisdēduabus generationibus.* Babylon, habitatores sunt omnes sicarij & homicidæ, & nephariorum hominum phalanges, qui sub dæmonis tyrannide (qui habet primatum super filios diffidentiæ) merēt & degunt. Alterius ciuitatis, quæ Ierusalem vocatur, incolæ sunt cuncti qui cum Paulo municipatum habent in cælis. De his hæc tradit Augusti. Psalm. 61. omnes qui terrena sapiūt, omnes qui fœlicitatem terrenam Deo præferunt, omnes qui sua quærunt non quæ Christi, ad vnam illam ciuitatem pertinent, quæ dicitur Babylonia mystice, & habet regem diabolum, omnes autem qui ea quæ sursum sunt sapiunt, qui cælestia meditātur, qui cum solicitudine in seculo viuunt, ne Deum offendant, qui cauent peccare, quos peccantes non pudet confiteri, humiles, mites, sancti, iusti, pij, boni, omnes ad vnam ciuitatem pertinent, quæ regem habet Christum. Illa enim in terra quasi maior est tempore, non sublimitate, non honore. Ciuitas illa prior nata, ciuitas ista posterior nata. Illa enim incepit à Cain, hæc ab Habel. Hæc duo corpora sub duobus regibus agentia ad singulas ciuitates pertinentia, aduersantur sibi vsq; in finem seculi, donec fiat ex commistione separatio, & alij ponantur ad dexteram, alij ad sinistram, dicaturque illis. Venite benedicti patris mei. Illis autem. Ite in ignem æternum. Ideo ciuitas illa maior ætate, quia prius natus est Cain & postea Habel, sed in his maior seruiet minori. Illa maior ætate, ista maior dignitate. Quare illa maior ætate? Quia non prius quod spirituale est, sed quod animale. Quare ista maior dignitate? quia maior seruiet minori. Cain ergo prior ædificauit ciuitatem, & ibi ædificauit vbi nulla erat ciuitas. Vt verò ædificaretur Ieru. non ita ędificata est vbi non erat ciuitas, sed erat ciuitas prius quæ vocabat Iebus. ea capta, ædificata est noua ciuitas, vetere destructa, & appellata Hierusalē. Vnusquisq; ergo natus ex Adā nondum pertinet ad Ieru. portat enim secum traducem iniquitatis, pœnāq; peccati, deputatus morti, & pertinet quodāmodo ad veterem ciuitatem. Sed si futurus est in populo Dei, destruetur vetus, & ædificabitur nouus. Ideò Cain ciuitatem ædificauit vbi non erat ciuitas, à malitia enim quisque incipit, vt fiat bonus postea. Nam sicut per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita, &c. omnes in Adam morimur, trāseamus ad Ieru. destruetur vetus, & ædificabitur homo nouus. Vnde, exuite veterem hominem, & induite nouum. Mala ergo ciuitas à principio vsque in finem currit, bona ciuitas mutatione malorum conditur. Et sunt istæ duæ, ciuitates permixtæ interim, in fine separandæ,

Babylon. Ierusalem.

dæ, aduerſus ſe inuicem confligentes, vna pro iniquitate, altera pro iuſtitia, vna pro vanitate, altera pro veritate. Et aliquando iſta commixtio temporalis facit, vt quidam pertinentes ad ciuitatem Babyloniam, adminiſtrent res pertinentes ad Ieruſalem. Et rurſum quidam pertinentes ad Ieruſalem, adminiſtrent res pertinentes ad Babyloniam. Fuerunt reges magni in Ieruſalem, omnes iniqui ciues erant Babyloniæ, & adminiſtrabant res Ieruſalem, omnes in finem inde ſeparandi. Rurſus inuenimus ciues de Ieruſalem, adminiſtraſſe res quaſdam pertinentes ad Babyloniam, vt Daniel cum reliquis pueris. Item Auguſt. in quæſtio. ex vtroque teſtamento mixtim. quæſtione. 11. 1. ait. Duæ generationes ſunt, vna eſt ex parte iniquitatis, quæ eſt mater Cain. Altera ex parte iuſtitiæ, quæ eſt mater Habel. Hæc in fide conſtitit & bona conuerſatione, illa in perfidia & obliquis operibus. iſtæ ſunt duæ leges, boni & mali, dei, & diaboli, & quam ſecutus quiſque fuerit, eius appellabitur filius. Lege eum libr. 15. de ciui. Dei cap. 1.

Vt harum vrbium ciues cognoſcere valeas, certa quædam à nobis ſigna proferenda ſunt, quibus quæ probata pecunia, aut adulterina ſit, cognoſcere poſsis, & quis verus, quis ve falſus ciuis vrbis Ieruſalem cenſendus ſit. Qua de re Auguſt. trac. 50. in Iohan. ſic ſcribit. Vnus bonus in ſcriptura corpus bonorum ſignificat, & vnus malus corpus malorum. Quomodo, verbi gratia Petrus corpus bonorum, corpus eccleſiæ, imo corpus eccleſia, ſed in bonis. Sic Petro dicit dominus. Tibi dabo claues regni cœlorum, & quæcunque ſolueris in terra ſoluta erunt & in cælo. ideſt, tibi pater hoc myſterium reuelauit, ego tibi & toti eccleſiæ. Nam ſi hoc tantum dictum eſt Petro, non facit hoc eccleſia, ſed abſque dubio facit eccleſia, ſi ergo in eccleſia fit, Petrus quando claues accipit, eccleſiam ſanctam ſignificauit. Item pauperes ſemper habebitis vobiſcum, me autem non ſemper habebitis. non dixit habebis, ad ſolum Iudã, ſed habebitis, ſed in perſona Iudæ ſignificati ſunt in eccleſia mali. Hæc ille. Iuxta hunc canonem vnuſquiſque ſanctus, vt Dauid, Samſon, Iſaias, Paulus, vniuerſos electos ſignificat. vt Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomine eius baptizati eſtis. Eodem modo Saul, Ananias, Nabuchodonoſor, omnes reprobos. Babyloni & Ægyptus, & Samaria omnes cuncto-

De hac Regula vide lib. 10. Reg. 39.

rum malorum officinas. et 1. Theſſa. 4. Dein de nos qui viuimus ibimus obuiam Chriſto. Nunquid Paulus vſque ad finem ſeculi viuet, minimè vt Theſſali arbitrabãtur, & ipſe dicit. 2. Theſ. 2. Sed ſe cũm bonorum congregatione connumerat. & Matt. 23. loquens dominus cum Iudæis, exquirentur, inquit, hæc omnia ab Habel iuſto vſque ad Zachariam filium Barachiæ quem crucifixiſtis inter templum & altare. attamen Zacharias non eſt interemptus ab illis Iudæis, ſed à priſcis illorum patribus. & ad Hebræ. 1. Nouiſsimè locutus eſt nobis in filio. & cap. 2. ab eis qui audierunt in nos confirmata eſt. ex his locis perperam negauit Caie. illam epiſtolam eſſe Pauli. cum Paulus in apoſtolorum collegio nunquam fuerit, ad quod dominus tunc locutus eſt. Sed ex regula ſoluitur quæſt. &. 2. Cor. 2. Ne excellentia reuelationũ me extolleret, datus fuit mihi ſtimulus carnis, (ideſt homines qui acerbè inſectantur me,) angelus Satanæ. vocat vnumquẽq; hominem improbum, angelum Satanæ. Ad hunc ſenſum vniuerſa Iſaiæ onera interpretanda ſunt. Deinde annotandum eſt ex Ambro. de vocatione gentium cap. 3. dicente. Illam in ſcripturis dictionẽ debemus aduertere, quia id quod ad diuerſorum temporum homines pertinet, ita promittitur, quaſi dẽ vna eiuſdem ætatis generatione dicatur. Sic Petrus ſcribens ſui & futuri temporis gentibus ait. Vos genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, ideſt à Domino emptus, vt virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum, qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei, qui non conſecuti miſericordiam, nunc autem miſericordiam conſecuti. Hæc ille. Exemplis multis facile hæc regula poteſt locupletari. vt ex Pſalm. 23. Hæc eſt generatio quærentium eum, &c. Non loquitur Dauid de vna hominum ætate, ſed de vniuerſa eccleſia quæ cœpit ab Habel iuſto, & duratura eſt vſque ad diem iudicij poſtremum. & Matthæi. 5. Beati eſtis cum vos maledixerint, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum, ideſt, multa mala, aduerſus vos mentientes propter me, gaudete & exultate, quoniam. &c. Et ferè cum dominus loquitur ad Apoſtolos, non tam ad illos dirigit ſermonem, quam ad vniuerſum populum Chriſtianum, cuius illi e-

1. Theſ. 4.

1. Petri. 2.

rant veluti seminarium, vt cum dicitur, hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur. &. Vos estis sal terræ, & Ego vobiscum sum vsq; ad consummationem seculi, & Matt. 24. Amen dico vobis non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant, non tam intelligit de generatione vel ætate illorum qui tunc in viuis erant, quam de cuncto populo Christiano qui in fide & dilectione Dei perstabit vsque ad finem seculi, & statim, tradent vos in tribulationem & occident vos, & Lucæ. 12. Estote parati quia nescitis qua hora veniet. Simili modo loquitur scriptura de improborum generatione. Psalm. 11. Custodies nos à generatione hac in æternum, & alibi. Filij huius seculi prudentiores sunt filijs lucis in generatione sua. & Generatio praua & adultera signum quærit.

Attamen vt hæc clarius percipi possint, oportet rimari modum generationis patrum spiritualium, sed illa intelligi non potest, nisi prius quæ sint duo illa patrum bonorum & malorum genera præmittamus. Duplices, in quit Origenes, habemus patres, & vna species est pessimorum, siquidem antequam crederemus, Zabulus pater noster fuit, vt & sermo euangelicus ostendit dicens. Vos de patre Zabulo nati estis. Cum autem credidimus facti sumus filij Dei. Si ergo post hæc peccauerimus, conuertimur ad iniquitates patrum, non simpliciter, sed priorum patrum. Vnde Psal. 44. Audi filia & vide & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum & domum patris tui. Quasi pater cœpit, audi filia, ergo duplices nostri patres sunt. Sed obliuiscere, inquit, domum patris tui, prioris. Si igitur oblitus domum patris tui prioris, rursum fueris ad peccata conuersus, incidisti in id peccatum, de quo ait Iere. Donuersi sunt ad iniquitates patrum suorum priorum. Dicebamus dudum Zabulum patrem nostrum fuisse antequam Deus factus sit pater noster, (si tamen nunc non habemus etiam patrem Zabulum,) quod de Ioann. epi. approbari potest. Omnis qui peccatum facit, ex Zabulo natus est. Toties ex Zabulo nascimur, quoties peccamus. Infœlix ille qui semper generatur à Zabulo. Rursumque multum beatus qui semper ex Deo nascitur. Nec enim semel fieri potest iustum ex Deo natum, sed per singula virtutis opera semper iustus, nascitur ex Deo. Hoc de saluatoris nostri quotidiana natiuitate potest probari, vt id obtineamus in iustis, quod in domino præcessit. Saluator noster, splendor est gloriæ, splendor non semel nascitur, & deinceps desinit nasci, quotiescunque ortum fuerit lumen, ex quo splendor oritur, toties & oritur splendor gloriæ, sic filius ex patre semper nascitur. Hæc eadem totidem verbis repetit Homilia. 9. in Isaiam.

Ho. 6. in Ieremiam.

Duo patrũ genera in scripturis.

Zabulus.

Splendor gloriæ dominus.

Annotatio.

APud Origenem & Hilarium & cæteros ecclesiasticos scriptores, qui dicitur Latinè calumniator, Græcè diabolus, Hebraicè vocatur Zabulus, hoc est, deorsum fluens, eo quod à cælestibus ad terrena corruerit, vt docet Hiero. ad Ephe. 6. Hoc constat Erasmũ fefelliſſe, qui in annotationibus in nouum Instru. & in prologo Hilarij, asseruit, librariorum incuria in libris priscorum inoleuisse hunc errorem, vt Zabulus pro Diabolo legeretur. Vel dicitur, inquit ille, à ζα, augmentatiua particula, nescius Hebraicum esse hoc nomen, non Græcum.

Zabulus.

Sed vt ad institutum reuertamur, oportet explicare modum generationis patrum, non tam carnalium quam spiritualium, quam diuinitus explicauit Orige. Hom. 4. in Ezech. Meminisse debemus, inquit, quia vt homo generat hominem, & Israel populus generat populum Israel, & Ruben generat Ruben, Simeon generat Simeon, & Leui Leui. Sic ea quæ in benedictionibus Iacob, per Moysen, de Ruben, & Simeon & cæteris, dicuntur, non sic conueniunt Patriarchis, vt his qui cognominis eorum propter familiæ radicem extiterunt. Beniamin lupus rapax, ad matutinum comedit, & ad vesperam dabit escam. Beniamin ille nunquam fuit lupus rapax, nec in vespera dedit escam, sed is qui natus est ex tribu Beniamin, Hebræus, ex Hebræis, iuxta legem Pharisæus, hoc est Apostolus Paulus. Beniamin iste prædicabatur lupus rapax, ad matutinum comedens, quando iuuenis fuit, & in vesperam dans escam, quando credens, spiritualem præbuit cibum à se ecclesijs institutis. Igitur Beniamin Beniamin generat. Quomodo ergo homo ex homine, & Beniamin ex Beniamin, sic Iuda ex Iuda, Ruben ex Ruben nascitur. Ruben quippe viuat & nõ moriatur, & fit multus in numero. In tantum non erat de patriarcha sermo, sed de populo

Modus generationis patrum spiritualium.

Paulus apostolus lupus rapax.

Genes. 49.

pulo qui de patriarchâ deſcenſurus erat. Hæc dicta ſunt vt hunc locum Ezechie. capit. 14. exponamus. Si fuerint, inquit in medio vrbis, Noë, Iob, & Daniel, non erit anima mea cum populo illo. Quomodo enim Iſrael, Iſrael generat, & Iob Iob, & Ruben Ruben & reliqui reliquos, ſic Noe Noe. Et dicam quia de filijs Noe, Sem Noe fuit, Cham vero Noe non fuit. Neque enim habuit ſimilitudinem patris ſui. Et vt non omnes qui ex Abraham, filij Abraham, licet ſint de ſemine eius, non ſunt filij ipſius quoniam peccatores ſunt, ſic hi qui habent ſimilitudinem factorum Danielis, Daniel ſunt, qui imitantur patientiam Iob, Iob fiunt. Noli ergo dicere, beatus Noe quoniam dignus effectus eſt, vt in diluuio ſolus eligeretur à domino, & cæteris inundatione pereuntibus, cum ſuis ſeruaretur incolumis, ſed conſidera, quia ſi tu feceris ea quæ fecit Noe, eris Noe. Audi ſaluatorem dicentem. Si eſſetis filij Abrahæ opera Abrahæ faceretis. Igitur ſi quis filius eſt Abraham faciat geſta Abraham, ſi quis filius eſt Noe, ſi quis filius eſt Daniel. faciat opus quod fecit Daniel & Noe. Siquis ſubſtantiam ſuam perdit, & ſuſtinet patienter, tam iacturas rerum familiarium, quam mortes filiorum, & dicit. Dominus dedit Dominus abſtulit, vt domino viſum eſt, ita factum eſt. Qui incenditur corporis malis, & flagellatur vario morborum dolore, & in ipſius ſupplicijs glorificat dominum, imitator eſt Iob Atque ita Noe, Daniel, Iob, in eodem poſſunt tempore reperiri. Quod autem Ezechiel non dixerit de his quos in ſcripturis lectitamus, ex alio loco approbare conabor. Daniel traditus eſt eunuchorū principi cū alijs pueris, qui Eunuchus fuit, & tamen Ezechiel ait. Noe. Daniel, Iob, filios & filias non liberabūt. Fingamus quod filios habuerit Noe, quomodo filij Danielis docebuntur, quem eunuchum fuiſſe tradunt Iudæi? verum quia fertilis & ſancta fuit anima eius, & propheticis diuiniſque ſermonibus multos filios procreauit, ideo dicitur. Si fuerint in loco iſto Noe, Daniel, Iob, ipſi ſoli ſaluabuntur. Et nos ergo poſſumus fieri Daniel, & vt non enumerem omnes ſanctos, poſſum eſſe Paulus, ſi fuero imitator eius dicentis. Imitatores mei eſtote. & Filioli mei quos iterum parturio. Habeto virtutes & eſto filius eius & Chriſti. Cum fueris Chriſti, eris & patris, quia vnius ſunt naturæ. Ad hoc laborat iuſtus vt Danielis & Iob & Noe, & Abrahæ filius oſtendatur, ad adoptionem Dei, & iam non vocetur hominum nominibus, ſed vocabulis filiorum Dei. omnis multitudo (quantumuis magna ſit) ſi ſimilium eſt, vnus homo eſt, & non plures qui ſimiles ſunt. Non plura corpora ſed vnum corpus omnes ſumus, Iuxta id quod ſcriptum eſt. Vos eſtis corpus Chriſti & membra ex parte. Ec ſaluator venit ſaluare quod perierat, in ſacramento. 99. ouium non errantium, & vnius perditæ. Quomodo vnum corpus plura ſunt corpora, & vna ouis plures ſunt oues quæ perierant, hoc pacto omnes Noe, Daniel, & Iob in vnū Noe Iob & Daniel redigūtur. Lege eundē Originem. Hom. 20. Numerorum. Sunt aliæ huius nominis ſignificationes quas oportet breuiter & ſuccinctè percurrere, ac ſtudioſis relinquere illas fuſius dilatare, & locupletari. De illis ſic ſcribit Orige. tract. 30. in Matth. In multis, inquit locis, obſeruauimus nomen generationes dupliciter accipi. Vnā quidem Iudæorum, alteram autem gentium ſic intelligemus & Eccleſiaſten dicentem. generatio vadit & generatio venit, terra autem in æternum ſtat. De populo enim Iudæorum prophetans, qui fuerat tranſiturus, hoc eſt, à Deo receſſurus, ait. Generatio vadit. De populo autem gentium credituro, dicit. Generatio venit. Tale aliquid puto & in Pſalmo dici à Moyſe in oratione ipſius. Domine refugium factus es nobis, à generatione in generationem. Duarum enim generationum refugium eſt Deus. quia vnus Deus qui iuſtificat circunciſionem ex fide & præputium per fidem. Hoc idem dicit Hieron. in comment. Eccleſiaſtes. in expoſitione huius loci. Generatio vadit. &c. Item in comment. Pſalm. 145. titu. Hieron. In omnibus ſcripturis generatio & generatio, ad duos populos videlicet Iudæorum & gentium refertur. Poteſt & aliter exponi iuxtà Hiero. Danie. 4. cuius hæc ſunt verba. Quod in ſcripturis dicitur generatio & generatio, ſimpliciter accipitur pro eo quod eſt in omnia futura tempora. Alij generatiō & generatio, duas generationes, legis & Euangelij, ſignificare putant.

Duplex eſt quoque generatio vt ait Aug. Pſal. 88. vna carnis, alia ſpiritus. nunc eſt generatio carnis & ſanguinis. erit poſt alia generatio futura ſpiritus, in mortuorum reſurrectione.

Loc⁹ eximiè expoſitus ex Ezechiele cap. 41.

Vnus pluresſanctī.

Tres hi viri multo tēporum interuallo fuerūt ſeiūcti.

Daniel. eunuchus.

Pſal. 89.

In progeniem & progeniem, & in generationes generationum, aliaq; similia, idem significant quod semper, apud Hebræos, iuxta Euthy. Luc. 1.

Generatio in scripturis vocatur tempus vitæ viri vnius, sic legimus. Quarta generatione reuertentur filij Israel in terram suam, quę hoc pacto numerantur. Leui ingressus est in Ægyptum cum Caath filio suo, texiturque generatio hoc modo. Leui genuit Caath. Caath genuit Amram, Amram genuit Aarō, Aarō genuit Eleazar, Eleazar genuit Phinees. & Eleazar cum patre suo egressus est de Ægypto. Quid hoc vocabulum significet apud auctores seculi docet Suidas in Verbo γενεά. inquiens, γενεὰ κατ' ἐνίους μὲν ἔτη ζ. ὅθεν καὶ λέγουσιν οἱ ἱερεῖς πρὸ τῶν δύο γενεῶν μὴ δ' ἐνφλεβοτομεῖσθαι τὸν τέσσαρες καὶ δεκαετεῖς λέγοντες. ὡς ἔτι προσδεόμενον αἵματος. καὶ οὐδέπω ἔχοντα περισσὸν αἷμα. κατ' ἐνίους δὲ, λιθότην τὸν Νέστορα βέλονται ἐνενηκοντάετη γεγονέναι. καὶ τριγέρων ὁ τρὶς γενεὰς βιώς, τετρίγειν ἐνενηκοντούτης. Νέστωρ ἐν πύλῳ ἀναθὲν τύμβου ἔχει τριτογήρων. Hoc est, Generatio iuxta nonnullos est septem annorum interuallum. Vnde medici dicunt ante duas generationes non oportere venam scindere, intelligentes decimumquartum annum. Quia tunc sanguine indigent. Iuxta alios autem tempus triginta annorum. Hinc volunt Nestorem tantum nongentos vixisse annos, & vocatum fuisse trigeronta, eo quod tres impleuerit generationes, & tumuli eius in Pylo, hæc est superscriptio. τριλογέρων. At Cicero in lib. de senectute, trecentos affirmat compleuisse annos. Hoc est tres generationes vixisse.

Exo. 6. 1. Paralip. 6. Num. 26.

¶De duplici Christi redemptoris nostri generatione, temporali videlicet, & æterna.

CAP. IIII.

SI aliquis locus perplexus & obscurus in diuinis scripturis sese legentibus offert, hic ꝑ vel maximè quem tractandum atq; explicandum hoc tempore suscepimus. Tot enim ex vnaquaq; generatione oboriuntur inextricabiles quæstiones & pullulant, vt nō veluti ab Hydra vno capite amputato septem continuò renascantur, sed ab vnaquaque generatione, infinitæ propè quæstiones exoriantur. Atque ideò fateor me imprudenter egisse, qui sponte hoc oneris subire voluerim. Nam quis ego sum vt rem tantam & tam longè ab hominum cognitione semotam, possim mente complecti, & sermone explicare? Verum si in reliquis rebus à me offensum ac titubatum est, hac tamen in re me prudenter egisse, nullus ibit inficias, quod ferè semper, maiorum auctoritate ac fide innixus sim vt si nonnunquam à veritate deflexero, in scitiæ meæ veniam ab æquis lectoribus deprecari possim. Cùm igitur de Christi generatione acturus sim, oportet ab ouo, vt dicitur, eius maiores numerare & ad fastos illos deducere & reuocare. Nam nō solum de Christo, sed de vniuersis populi Israelitici ducibus verum est, quod Augusti. scriptum reliquit, lib. 7. q. in librum Iudicum. q. 2. Non solet, inquit, duces nominare scriptura cum constituuntur, nisi commemorata origine parentum aut maiorum. Hæc ille. Nec solum de ducibus verum est, sed de omnibus claris viris recipiendum est. Quod in nonnullis nonnunquam fuisse omissum, non videtur mysterio vacare, atque ideo illorum virorum quorum nomina in scripturis prætermissa vt ab antiquis patribus tradita nobis sunt, non pigebit referre, ne quid desit curiositati, vt Melchisedech vocatur à Paulo ad Hebræos scribenti, ἀμήτωρ, καὶ ἀπάτωρ, καὶ ἀγενεαλόγητος, nō quod patre, matre aut maioribus caruerit, sed quod illorum nomina in diuinis scripturis non tradantur. Porrò illorum nomina ne perpetuo hominibus laterent, scripta reliquit, sanctissimus & doctissimus vir Epiphanius. lib. 2. aduersus hæreses, in hæresi, Melchisedechianorum, sic inquiens. Παρά τισι τοῦ μελχισεδέκ ὁ πατὴρ τε καὶ ἡ μήτηρ ἐμφέρεται. οὐκ ἔχει δὲ καλῶς τὰς ῥητὰς γραφὰς ἡ ἐνθάδε τόπους. εἶπον δέ τινες ἡμᾶς καλεῖσθαι αὐτοῦ πατέρα, μητέρα δὲ ἀσαφῶς, τὸ ἡ ἀσέβειαν. Hoc est. A nonnullis nomen patris & matris Melchisedech memoriæ proditum est. (Nam in scripturis ab ecclesijs receptis nullibi inueniuntur.) Ferunt enim illi, patrem eius Eraclan fuisse vocatum, matrem vero Astaroth, aut iuxta alios Asterian, & versus finem illius capitis recitat opinionem Iudæorum afferentium causam ob quam parentum eius nomina omissa sint. τοιοῦδέ φασκουσι

Duces Israel.

Melchisedech patres qui.

Epiphanius

σκουσι τὸν τοιοῦτον, δίκαιον μὲν ἦναι, καὶ ἀναθόμ, καὶ ἱερέα τοῦ ὑψίστου διὰ δὲ τὸ ἦθον οὐ ναι πόρνης φασι, τὸν μήτερα αὐτοῦ μὴ γεγράφθαι, μηδὲ τὸν πατέρα αὐτοῦ γινώσκεσθαι. ἐξέπεσε δὲ ἡ Ἰούτων ὅλη ρώδης λόγος. καὶ γὰρ καὶ βασὶβ πόθεν ὑπῆρχε, καὶ ἐξ γεγραμμένη, καὶ βαμβρὴ πορευόμας γέγραπται. καὶ χασβιβὴ μετ' αὐτοῦ καὶ περάλλοτρία ἔθα, καὶ ἐκ ἀπὸ γένους Ισραὴλ ἀναστρεφόμ. Hoc eſt, Iudæi affirmant hunc Melchiſedech iuſtum virum & ſanctum & altiſſimi ſacerdotem fuiſſe, & parentum illius nomina ideò ab ſcripturis neglecta fuiſſe, quia ex ſcorto natus eſſet. Sed ineptus eſt talis ſermo. Nam Rahab meretrix erat, & eius meminit ſcriptura, & Zambri fornicatus eſt cum Cozbi Madianitide, & nomen illorum non fuit omiſſum, quamuis illa eſſet alienigena, nec ex Iſrael originem duceret. Et poſtquam de Melchiſedech ſermonem abſoluiſſet, ſubdit Epipha. πόσοι δὲ ἄλλοι οὐ γενεαλογεῦνται κατὰ τὸ φανερώτατον, δανιὴλ, Σεδράχ, Μισάκ, Ἀβδεναγώ, ἠλίας ὁ θεσβίτης καὶ ἐν πάσαις βίβλοις οὐδαμοῦ ἐμφέρονται τούτων οἱ πατέρες τε καὶ μητέρες, εὑρήκαμεν δὲ παραδόσεσι τὸν δανιὴλ τὸν πατέρα σαβραὰμ καλούμενον, ἠλίας ὁ θεσβίτης ἀδελφὸς γέγονεν ἰωδαὲ τοῦ ἱερέως, ἐξ ἱερέων δὲ ἦλθε καὶ αὐτὸς ὑπάρχων, υἱὸς δὲ τοῦ ἀχιμαὰμ ἀχιμαὰμ δὲ υἱὸς τοῦ σαδούκ, σαδούκ δὲ τοῦ αχιτωὼβ ἀμορία, ἀμορίας υἱὸς τοῦ μωρία, μωρίας τοῦ ζαζᾶ τοῦ ἀζία, ἀζίας τοῦ φινεές, φινεές υἱὸς τοῦ ἐλεάζαρ. ἐλεάζαρ υἱὸς τοῦ ἀαρών, τοῦ ἱερέως δ' ἦλθον τὸ ἀαρὼν υἱὸς τοῦ ἀμριάμ, ἀμριάμ τοῦ καάθ, καάθ τοῦ λευΐ, λευΐ τρίτος υἱὸς ἰακωβ, ἰακωβ δὲ ἀδελφὸς μὴ ἦσαῦ, πᾶς δὲ τοῦ Ισαάκ, υἱὸς τοῦ αβραάμ. Hoc eſt. Sūt ne alij quorum genealogia non tradita ſit apertè, Danielis, Sidrach, Miſach, Abdenago, & Eliæ, quorum parentes in diuinis ſcripturis nullibi inueniuntur. In traditionibus tamen maiorum Danielis patrem appellatum fuiſſe Sabram legimus. Eliæ vero generatio ſic habet. Elias Thesbites habuit fratrem Iodae ſacerdotem, ex quo manifeſte colligitur fuiſſe ipſum ex ſacerdotali genere progenitum, erat Elias Achimaam filius, & Achimaam vero Sadoci, Sadoc verò Achitobi, filij Amoriæ, Amorias filius erat Moriæ, Morias vero Zazæ, filij Aziæ, Azias ipſius Phinees filius Eleazari, Eleazar filius erat Aaron ſummi ſacerdotis. Aaron filius erat ipſius Amrā, Amrā ipſius Caath, Caath verò Leui, Leui verò tertius erat ex filijs Iacob. Iacob quidem frater erat Eſau, & Iſaac filius, qui erat filius Abraham. De tribus pueris ad hunc modum ſcribit. φύσα δὲ τῶν ζωῶν παίδων, σεδράχ, μισάκ, ἀβδεναγώ, οὔτε ἐν ἀποκρύφοις, οὔτε ἐν παραδόσεσιν εὑρομεν. Hoc eſt. Patres naturales trium puerorum, Sidrach, Miſach, Abdenago, nec in reconditis libris nec in traditionibus vnquam inuenimus. Lege eundem in libro de vitis patriarcharum. Apud Romanos etiam aliquorum Illuſtrium virorum patres nunquam cogniti ſunt, vt Catonis & Matij, vt inquit Ælianus lib. 12. Variæ hiſtoriæ.

Numerorū 25.

Danielis pater quis.

Elia generationis Series.

Trium puerorum maiores ignoti

Ad generationem Chriſti enarrandam acceſſuri, vt ordine claro & expedito progrediamur, oportet hac diſtinctione vti, ex Theophilacto deſumpta (in comment. epiſtolæ ad Rom. capit. 1. in huius loci expoſitione. Qui natus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem.) dicenti. Hic perſpicue duas generationes ob oculos ponit Paulus, per hoc quod ait, de filio ſuo, (hoc eſt Deo,) ſupernam generationem, per hoc autem quod apponit ex ſemine Dauid, inferiorem hanc humanam, intelligens. Item Hieronym. Matth. 1. Duplex eſt generatio. prima diuinitatis, de qua Iſaias ait. Generationem eius quis enarrabit? alia eſt humanitatis, qua Chriſtus carnem aſſumpſit, de hac ait Matthæus. Liber generationis Ieſu Chriſti. A carnalibus autem cœpit euangeliſta, vt per hominem, Deum dicere incipiamus. Item Iſaiæ. 53. in expoſitione huius loci. Generationem eius, ait. Hoc dupliciter intelligitur. Aut enim de diuinitate eius accipiendum eſt, quod impoſsibile ſit diuinæ natiuitatis noſſe myſteria. De qua ipſe loquitur in Prouerbijs. Ante omnes colles generauit me. Iuxta illud quod alibi legimus. Quis cognouit ſenſum Domini, id eſt nullus. Aut de partu virginis, quod difficulter poſsit exponi. Denique cum Mariæ diceretur ab angelo. Concipies & paries filium. Illa reſpondit. Vnde mihi hoc, quia virum non cognoui? Cui rurſum angelus, Spiritus ſanctus veniet ſuper te, vt vel ab Angelo vel ab euangeliſta tantum natiuitatis huius ſacramenta dicantur. Cuius narrator rariſsimus eſt, ſecundum illud. Quis ſapiens & intelliget hæc? Auguſt. quoque lib. 2. de conſenſu euangeliſtarum ca. 1. ait Matthæus in exordio ſuo ſatis oſtendit generationem Chriſti ſecundum carnem ſe ſuſcepiſſe narrā dam. Secundum hanc quidem Chriſtus filius hominis eſt, quod etiam ipſe ſe appellat, commendans nobis quid miſeri orditer digna-

Duplex Chriſti generatio.

Iſaiæ. 53.

Locus Iſaiæ expoſitus.

Prouer. 8.

Oſea. 14.

tus sit esse pro nobis. Nam illa æterna generatio, secundum quam filius Dei vnigenitus, est ante omnem creaturam, quia omnia per ipsum facta sunt, ita ineffabilis est, vt de illa à prophetâ dictum intelligatur: Generationem eius quis enarrabit? Deniq; Chrysosto. ho. 2. in Matt. ait. Duplex est facta generatio, prima huic nostræ similis, altera nostram naturam eminenter excedens. Quod enim natus ex fœmina est, nobis competit, quod verò non ex sanguine, nec ex voluntate viri aut carnis, sed ex Spiritu sancto, aliam nobis sublimiorem futuramque generationem prodit, quam nobis ex spiritu gratuito conferet. *Ioann. 1.*

Maiores Christi, à primo parente vsque ad ipsum, sexaginta duo supputantur, quos summatim enumerat Epiph. libr. 3. aduersus hæreses. ca. vlti. quod inscribitur. Σύντομος ἀληθὴς λόγος περὶ πίστεως καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς ἐκκλησίας· ait, ἑξήκοντα καὶ δύο γενεαὶ καὶ πεπλήρωται ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ Χριστοῦ· εἰσφέρονται δὲ διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν ἐντελεστέρων ἀνδρῶν, πρὸς τὸν θεὸν τὸν γνῶσιν ἐσχηκότων, ἃ δι' ἑτέραν τινὰ αἰρεσιάρχην τὸν Βασιλικὸν τε δόξαν καὶ ἐμβριθίαν μετεσχηκότων, ὁ κατάλογος τοῦ ἀριθμοῦ εἰσφέρεται ἄχρι τῆς τοῦ χριστοῦ παρουσίας. καὶ γὰρ γενεαὶ παρελκύθασιν ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ νῶε δέκα· καὶ ἀπὸ τοῦ νῶε ἄχρι τοῦ Ἀβραὰμ ἄλλαι δέκα· ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀβραὰμ ἄχρι Δαβὶδ γενεαὶ ιδ'· ἀπὸ Δαβὶδ ἕως τῆς αἰχμαλωσίας, γενεαὶ ιδ'· καὶ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἕως τοῦ Χριστοῦ γενεαὶ ιδ'· ὡς εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἄχρι Χριστοῦ ἑξήκοντα δύο γενεάς. εἰσί τινες ἑξήκοντα διὰ τὴν συντομίαν ἠριθμηνται· οὐ γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἑβδομήκοντα δύο χελέχωρ φοινίκων ὑπάρχοντων, ἑβδομήκοντα ἡ γραφὴ ὠνόμασε. καὶ εἰς τὸ ὄρος προσκεκλημένων ἑβδομήκοντα, ἑβδομήκοντα δύο εὐρίσκονται σὺν τῷ ἐλδὰδ καὶ μωδὰδ. καὶ ἑβδομήκοντα δύο ἐρμηνευσάντων ἐπὶ πτολεμαίου. διὰ δὲ τὴν συντομίαν, εἰώθαμεν λέγειν τὸν ἑβδομήκοντα τὴν ἑρμηνείαν. Hoc est, ab Adam vsque ad Christum sexaginta duas generationes decurrisse legimus, nimirum tot quot patriarchæ, qui aut eximia sanctitate, aut regni dignitate pollebant, extiterunt. Nam ab Adam vsque ad Noe decem supputantur generationes, à Noe ad Abraham vsque totidem, ab Abraham vsque ad Dauid generationes. 14. à Dauid vsque ad Babylonicam captiuitatem quatuordecim similiter, à captiuitate vsque ad Christum. 14. Atque ita si ab Adam vsque ad Dauid omnes generationes ad summam reuocemus, sexaginta duas inueniemus generationes, quas tamen sexaginta scriptura vocauit, breuitatis curam gerens, veluti indeserto. 72. erant palmæ, &. 70. tantum supputantur, & septuaginta senes in montem asciti sunt, cum essent septuaginta duo cum Elad & Modad, sub Ptolemæo septuaginta duo numerantur interpretes fuisse, & ob breuitatem consueuimus appellare interpretationem septuaginta. Aut vt ex eodem Epiphanio libr. 1. contra hæreses. tom. 1. & ex Ancyroto, colligi potest, ad hunc modum istæ ætates aut generationes possunt supputari. Ab exordio mundi vsque ad diluuium deuolutæ sunt decem generationes, ex quibus septimum locum occupat Henoch, de quo dicitur in epistola Iudæ, Prophetauit autem de his septimus ab Adam Henoch. illorum series sic disponenda est. Adam, Seth, Enos, Cainan, Malaleel. Iared, Henoch, Mathusala, Lamech, Noe. Istæ decem generationes ad Diluuium vsque pertingunt, & iuxta Iosephum, lib. 1. Antiqui. ca. 4, amplectuntur duo millia annorum, & sexcentos &. 56. Verum iuxta Epiphanium. lib. 1. aduersus hæreses, parum post principium. Numeros annorum istarum generationum est, duo millia annorum & ducenti sexaginta duo anni. Istæ enumerationes multum inter se disident, ob corruptionem quæ in libris Græcorum & Latinorum inoleuit. De qua re disputat Augu. lib. 15. de Ciui. ca. 10. &. S. Euche. in Gen. Volo tamen in studiosorum gratiam vniuersas generationes mundi in quatuor status diuisas, percurrere, ex eodem Epipha. in citatis locis, qui sic se habent. Primus status hominum incipiens à creatione mundi, ad diluuium vsque peruenit, & vocabatur Barbarismus, eo quod nulla lex esset tunc diuina hominibus lata aut promulgata. Secundus status à diluuij tempore vsque ad Babylonicæ turris ædificationem, & adhuc ad Serug vsque protenditur, qui post turris ædificationem duas vixit generationes. Hic status appellatus fuit Scythismus, qui hinc nomen traxit, quod illi qui tunc viuebant à diluuij inundatione fugientes, & in loco tuto se recipientes, ex Armenia profecti sunt, & vtramque Scythiam occuparint. Tertius status à Serug vsque ad Abraham, vocatus fuit Græcismus, in illo idolorum cultus repertus est, non quidem ex lapide & auro factorum, sed penecillo in parietibus de pictorum. Nam parum post

Ab Adã vsque ad Noe decem sunt generationes, à Noe ad Abrahã decem generationes.

Decẽ generationes à Noe ad diluuiũ vsq; Sen, Arphaxad, Sale. Heber. Phaleg, Reu, Serug, Nachor. Thare Abraham.

Mundi barbarismus.

Scythismus

Graecismus.

à Thare

à Thare Abrahæ parente, qui figulinam artem exercebat, ex luto simulacra facta sunt, Deinde Abraham Iudaismi fecit initium, vicesima ab orbe condito generatione, hi postea mutato nomine Hebræi, deinde Israelitæ vocati sunt, postquam Iacob angelo superato, Israel sibi & posteris, nomen inuenit. His statibus, quartus angustior & excellentior successit, nempe Iudæorum spiritualium, qui circuncisionem præferunt non in carne sed in spiritu. Hi statim Galilæi, succedente tempore à Christo redemptore, Christiani vocati sunt. Hæc statuum distributio potest ex Paulo ad Col. 3. elici. inquit enim. Vbi (id est in noua creatura) non est gentilis & Iudæus, circuncisio & præputium, Barbarus & Scytha, seruus & liber. & ad Rom. 1. Græcis ac Barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum. Sapientes vocat Iudæos, insipientes vero Scythas.

Aug. arbitrat Thare insignis pietatis fuisse virum lib. 16. de ciui. dei. c. 13. de hoc lib. 10. Reg. 21. Iudaismus.

Cur euāgelistæ recensent Christi generationem.

Quæres fortasse, quo consilio ducti euāgelistæ, generationū seriem instituerint recensere. Huius rei causam affert Chrysosto. ho. 4. in Matthæ. his verbis. Vt, videlicet, ex enumeratione generationum, studiosum auditorem excitent ad temporum supputationem, ostendentes hunc esse Christum à prophetis prædicatum. Cum enim generationum numerum percurreris, & didiceris, ipsum esse qui ante promissus est, facile suscipies, quod in Christi natiuitate accidit. In annorum itaque enumeratione admonet auditorem, vt credat, quod ille sit quem patriarcha Iacob promisit, affuturum, deficientibus ex Iuda principibus. Quem etiam Daniel post illas hebdomadas venturum esse prædixit. Quod si aliquis illos annos, qui in hebdomadarum numero Danieli ab angelo numerati, ab instauratione Ierusalem voluerit supputare, & ad ipsius natiuitatem numerando descēdere, videbit hos Matthæi annos, illis qui à Daniele signati sunt, conuenire.

Genes. 49.

Hebdomadarum initium iuxta Chrysosto.

Cur Matthæus neglexit complecti omnes Christi generationes sub quodam certo numero, & integro, sed illas in tres partes diuisit. Qua de re Chrysosto. hom. 4. in Matth. ad hunc modum scribit, omnium generationum seriem in tres partes diuisit Matthæus, ostendens quod nec mutatis quidem politijs, ille vnquam populus sit melior effectus. Sed siue Aristocratiæ, siue regno, siue oligarchiæ pareret, in eadem morum prauitate permanserit. Et neque cum ducum, neque cum regum, neque cum sacerdotum potestate regeretur, ad studium virtutis accesserit. Item in 2. opere titulo Chrysost. in Matthæ. ho. 1. in huius loci expositione, omnes ergo generationes, &c. sic legimus scriptum. Quum posuisset euangelista breuiter numerum generationum explicare, dicens, ab Abraham vsque ad Christum generationes sunt. 42. qua ratione ter generationes præcidit, & in tres partes diuisit, per generationes quatuordecim? Quia ter completis. 14. generationibus, mutatus est Iudæis reipublicæ status. Ab Abraham enim vsque ad Dauid fuerunt sub iudicibus; à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis, sub regibus, à transmigratione vsque ad Christum, sub Pontificibus. Hoc ergo vult monstrare, quoniam sicut semper ter completis quatuordecim generationibus, mutatus est hominum status, sic completis quatuordecim generationibus, à transmigratione vsque ad Christum, necesse est à Christo mutari similiter hominum status, quod & factum est. Post Christum autem iam non sub iudicibus multis, nec sub regibus multis, nec sub Pontificibus multis sumus. Sed omnes generationes sub vno Christo & iudice & rege & pontifice factæ sunt, quia trium illorum statuum solus habuit dignitatem. Vnde quoniam & Iudices & reges & Pontifices, per ter, tres Christi dignitates præfigurabāt, semper principia eorum in figura fuerūt Christi. Primus iudicum Iosue. Primus regum Dauid. Primus pontificum Iesus filius Iosedech. Hos in figura Christi fuisse dubitat nemo. Qua ratione quadraginta duæ generationes ponuntur Christi, secundum carnem nascentis in mundum. Respondet. Quadraginta duo enim, sex septimanarum numerus est. Sex autem numerus, operis & laboris est, quoniam in sex diebus natus est mundus, qui positus est in labore, opere & dolore. Conuenienter ergo Christi nascentis in mundum ad laborem & dolorem, quadraginta duæ generationes ponuntur, mysterium continentes operis & laboris. Hæc ille. De sanctis illis, qui typum domini præferebant, dictum est à nobis cum agebamus de nominibus diuinis & de citationibus & allegorijs & quæ dicenda de illis supersunt suis in locis à nobis differentur.

Iosue. Dauid. Iesus filius. Iosedech.

Numerus sexnarius laboris est.

Deinde quæro, cur hi duo patres Christi, nempe Abraham & Dauid potissimum electi sunt, vt in generationum capite constitueren-

Cur origo generationū ab Abrahā & Dauid petita sit.

tuerentur. Ideo (vt dicitur homil. 1. secundi operis titulo Chrysosto. in Matth.) Abrahæ & Dauid Christus vocatur filius, quia Christus tres dignitates erat habiturus, regis, prophetæ, & sacerdotis. Abraham enim duas habuit dignitates. Propheta enim fuit & sacerdos. Sacerdos, sicut Deus dicit ad illum. Genes. 15. Accipe vaccam triennem. Propheta sicut ait dominus ad Abimelech de illo. Propheta est, & orabit pro te. Rex autem fuit, ex Dauid ducens originem. Ideò ergò amborum filius nominatus est, vt vtriusque patris triplex dignitas, originali iure cognosceretur in Christo, aut vt Chrysosto. ait, secunda in Matthæum homilia. Ideo isti duo primo ponuntur loco, quia erant maximè memorabiles. Ille quidem quod rex & propheta. Hic verò quod propheta & patriarcha, aut iuxta Hieronymum Matth. 1. ideo cæteris prætermissis horum filium Christum nuncupauit, quia ad hos tantum facta est de Christo promissio, vt etiam ait Euthy. in proœmio Matt.

Dauid præponit in generatione à Matth. ipsi Abrahæ.

Cur, ex his duobus viris, Dauid qui multo recentior, & ætate minor fuit quàm Abraham, primum locum occupauerit, & post illum, Abraham sequatur. Quia. (vt ait Chrysosto. homil. 2. in Matth.) omnium ore versabatur Dauid, tam ob insigne honoris & gloriæ, quàm ob ipsius quoque temporis spatia iunctiora. Et si enim vtrique promiserat Deus, sed illud quasi antiquum, reijciebatur, hoc vero quasi recens, ab omnibus celebrabatur. Vnde Iudæi Ioa. 5. dicunt, Nõne ex semine Dauid, & Bethlehem castello (vnde erat Dauid) venit Christus. Et omnes Christum filium Dauid vocabant. Et Ezechiel ait. Protegam ciuitatem istam, propter Dauid seruum meum. Secundam adducit causam, quare Dauid primo loco ponatur, auctor secundi operis titulo Chrysosto. in Matth. Homi. 1. Quia, inquit, cum propositum esset euangelistæ ex Abraham generationem domini numerare, si prius dixisset eũ filium Abrahæ, postea autem Dauid, necesse habuit iterum reuerti ad Abraham, & in ipso loco bis eum numerare. Et sumpsit nisi fallor auctor ille ex Hierony. Matth. 1. cuius hæc sunt verba. Filij Dauid, filij Abraham. Ordo præposterus, sed necessario commutatus. Si enim primo posuisset Abraham, & postea Dauid, rursus ei repetendus fuerat Abraham, vt generationis series texeretur. Additur tertia ratio

Præponitur Dauid. Abrahæ nec generationis cõtextus interrũpere-tur.

in illo secundo opere, cur primo loco sit Dauid cõstitutus. Quia regni dignitas maior est quam naturæ. Nam & si Abraham præcedebat tempore, Dauid præcedebat dignitate. De hac re nonnulla scripsimus in titulo de ordine narrationis scripturæ.

Diximus superius ad hos duos viros promissiones esse factas ac Christum ex illorum semine esse nasciturum. Sed quæres quibus in locis hoc pollicitus illis sit dominus. Primo Psalm. 131. Iurauit dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam, & Psalm. 88. Semel iurauí in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit, & thronus eius vt sol in conspectu meo, & Isaias. Egredietur virga de radice Isai, & flos de radice eius ascendet, & Lucas & Matthæus demonstrant Ioseph è stirpe Dauid descendisse. Facta fuit Abrahæ etiam promissio. Genes. 20. in semine tuo benedicentur omnes gentes. Ad hos duos potissimum viros facta est à Deo promissio, vt intelligamus illas promissiones iam esse adimpletas in euangelio.

Primo tres euangelistæ de generatione carnali, & deinde Ioannes de æterna disserit.

Quæro quod fuerit institutum euangelistarum in enarratione generationis Christi. Tres, (inquit Theophy. ad Roma. 1. ca.) euãgelistæ de ortu ac generatione Christi secundum carnem meminerunt, vt ab hac traducant auditores ad supremam illam generationem, de qua Ioannes differuit. Siquidem & ipse dominus, primum visus est homo, deinde cognitus est Deus. Et rursum in proœmio Euangelij Ioannis ait. Ioannes, quæ nullus alius euangelista, nos docuit, ea ipse intonare ausus est. Nam cum alij occupati fuissent in carnali substantia Christi explicanda, nihilque clarè dixissent de substantia eius, quam ante secula habuit, metuebatur, ne putarent Christum tunc primum subsistere cœpisse, quando ex Maria natus est. Ideò Ioãnes de superna generatione tractat: quamuis interim incarnationem verbi nõ reliquit intactam. Dicit enim. Verbum caro factum est.

De numero generationũ Matth. de scripturarum

Quot sint generationes ab Abraham vsque ad Christum Hierony. ad hunc colligit modum, in libro mansionum ad Fabiolam, in proœmio illius. Sicut mansiones deserti à prima vsque ad vltimam sunt quadraginta duæ, ita generationes de quibus Matth. loquitur, sunt 42. Ab Abraham vsq; ad Dauid

gene-

generationes. 14. à Dauid vſq; ad tranſmigra tionem Babylonis. 14. generationes, à tranſmigratione Babylonis vſque ad Chriſtum, generationes quatuordecim, id eſt, ſimul generationes. 42. Per has currit verus Hebræus, qui de terra feſtinat tranſire ad cælum, & Ægypto ſeculi derelicta, terram promiſsionis ingreditur. Nec mirum ſi in illo numeri ſacramento peruenimus ad regna cælorum, ſub quo dominus à priori Patriarcha peruenit ad virginem, quaſi ad Iordanem, quæ plenо gurgite fluens, Spiritus ſancti gratijs redundat. Has generationes ſic Anſelmus partitus eſt. Omnes, inquit, generationes diuiduntur in tres teſſareſcedecades. Prima eſt ab Abraham vſque ad Dauid, ita quod Dauid ibi includitur, ſecunda à Dauid vſq; ad tranſmigrationem Babylonis, ita quod Dauid ibi non includitur, ſed in tranſmigratione ſub ea continetur. Tertia eſt à tranſmigratione vſque ad Chriſtum, in qua ſi dicamus Iechoniam bis numeratum, tranſmigratio incluſa eſt. De hoc Anſelmi dicto poſtea videbimus.

Deinde videndum in quo differat Matthæus à Luca in enarratione generationum. Qua de re hæc tradit Origen. hom. 28. in Lucam. Non æquè ab euangeliſtis natiuitatis Chriſti ordo narratur, Matthæus enim incipiens natiuitatis illius ſeriem texere, ab Abraham, vſque ad id peruenit, vt diceret. Chriſti autem Ieſu generatio ſic erat. Et deſcribit nō eum qui baptizatus eſt, ſed qui venit in mundum. Lucas vero exponens natiuitatem eius non à ſuperioribus ad inferiora deducit, ſed cùm baptizatum ante dixiſſet, vſque ad ipſum peruenit Deum. Nec eædem perſonæ ſunt in generatione eius, quando deſcendere dicitur, & quando aſcendere. Qui enim fecit eum è cælis tibi deſcendentem, mulieres non quaſlibet, ſed peccatrices, & quas ſcriptura reprehenderat, introducit. Qui vero baptizatum narrat nullius mulieris fecit mentionem. In Matthæo ergo nominātur Thamar, quæ cum ſocero fraude concubuit. Et Ruth Moabitis, nec de genere Iſrael, & Raab, quæ vnde ſumpta ſit ſcire nequeo, & coniux Vrię quę violauit mariti thorum. Quia enim dominus noſter ad hoc venerat, vt hominum peccata ſuſciperet, & eum qui non fecerat peccatum, pro nobis peccatum fecit Deus. Propterea deſcendens in mundum aſſumpſit peccatorum hominum acvitioſorum perſonam, & naſci voluit de ſtirpe Salomonis & Roboam, quorum delicta conſcripta feruntur, & de cæteris, è quibus multi fecerunt malum in conſpectu Dei. Quando verò de lauacro conſcendit, & ſecundus ordo deſcribitur, nō per Salomonem ſed per Nathan naſcitur, qui eius arguit patrem ſuper Vriæ morte & ortu Salomonis. Sed in Matthæo verbum Genero.as, adiungitur, in Luca penitus ſiletur. Sic enim ait Matthæus. Abraham genuit Iſaac. Iſaac genuit Iacob, & Iacob genuit Iudam & fratres eius, Iudas genuit Phares & Zaram de Thamar, & vſque ad finem, genuit, ſemper apponitur. In Luca verò vbi de lauacro conſcendit, Ieſus filius dicitur. Sicut putabatur filius Ioſeph, & in tam multa ſerie nominum, excepto quod putabatur filius Ioſeph, generationis nomen ſcriptum non eſt. In Matthæo non eſt ſcriptum incipiebat, in Luca vero quia de baptiſmate conſcenſurus erat, legitur, incipiebat, ſcriptura referente. Et erat ipſe Ieſus incipiens. Quando enim baptizatus eſt, & myſterium ſecundæ generationis aſſumpſit, vt tu quoque priorem natiuitatem deſtruas, & in ſecunda regenera tione naſcaris, tunc dicitur incepiſſe. Auguſtinus quoque libro. 2. de conſenſu euangeliſtarum. capit. quarto de eadem re, ſic differit. Ad hunc mundum venientem regem Chriſtum Matthæus ſuſcipiens, exorſus eſt ab Abraham, & enumeranit quadraginta homines. Ab ipſa enim gente Hebræorum cuius caput eſt Abraham, Chriſtus venit in carne. Cum enim quater denas generationes tribus Matthæus diſtinxiſſet articulis dicens, ab Abraham vſque ad Dauid generationes. 14. à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis, alias. 14. totidemque alias, vſque ad natiuitatem Chriſti, non tamen eas deduxit in ſummam, vt diceret ſiunt omnes quadraginta duæ. Vnus quippe ex illis progenitoribus, bis numeratur, ideſt Iechonias, à quo facta eſt quædam in extraneas gentes deflexio, quando in Babyloniam tranſmigratum eſt. Vbi autem ordo à rectitudine flectitur, atque vt eat in diuerſum tanquam angulum facit, illud quod in angulo eſt, bis numeratur, in fine ſcilicet ſprioris ordinis, & in capite ipſius deflexionis. Et hoc ipſum iam præfigurabat Chriſtū à circunciſione ad præputium migraturum, & hinc atque hinc vtriſque in ſe credentibus, tanquam lapidem angularem futurum. Sic iam non. 42. quod faciunt ter quatuordecim, ſed propter vnum

Ab Abrahā cœpit Mat. quia illi promiſſa facta prius.

Matth. 1. c.

Luc. 3. c.

Thamar. Ruth. Raab. Bethſaba.

Reges impij in generatione Chri.

Incipiens Chriſt⁹, qñ dicitur.

Cōtra recepti opinio. hæc loquit Auguſt.

Ex ignorātia linguæ Hebraicæ hæc inquit, de quo ſtatim.

num bis numeratum, quadraginta vna generationes fiunt, si & ipsum Christum annumeremus, qui huic regendæ vitæ nostrę terrenę tanquam numero quadragenario regaliter præsidet, quem ad istam mortalitatem nobiscum participandam, quia descendentem voluit significare Matthæus, ideo & ipsas generationes ab Abraham vsque ad Ioseph, & vsque ad ipsius Christi natiuitatem descendendo commemorauit ab initio Euangelij sui. Lucas autem non ab initio euangelij sui, sed à baptismate Christi generationē narrat, nec descendendo, sed ascendendo tanquā sacerdotem in expiandis peccatis, magis assignans, vbi eum vox de cælo declarauit, vbi testimonium Iohannes ipse perhibuit dicens. Ecce qui tollit peccata mundi. Ascendendo autem transit ad Abrahā & peruenit ad deū, cui mūdati & expiati reconciliamur. Merito &* adoptionis originem ipse suscepit, quia per adoptionem efficimur filij Dei, credendo in filium Dei. Per carnalem generationem filius Dei potius, propter nos filius hominis factus est. satis autem demōstrauit, non se ideo dixisse, Ioseph filium Eli, quod de illo genitus, sed quod ab illo fuerit adoptatus, cum & ipsum Adam filium Dei dixerit, cum sit a Deo factus, sed per gratiam (quam postea peccato amisit) tanquam filius in paradiso constitutus sit. Quapropter in generationibus Matthæi, significatur nostrorum susceptio peccatorum à Christo. In generationibus autē Lucæ significatur abolitio nostrorū peccatorū à Christo. Ideo eas ille descendens narrat, iste ascendēs. Proinde Matthæus ab ipso Dauid per Salomonem descendit, in cuius matre ille peccauit. Lucas vero ad ipsum Dauid per *Natham ascendit, per quē prophetā, Deus peccatū ipsius expiauit. Ipse quoque numerus quem Lucas exequitur abolitionem indicat peccatorum. Quia enim Christi aliqua iniquitas, qui nullam habuit, non est vtique coniūcta cum iniquitatibus hominū, quas in sua carne suscepit, ideo numerus penes Matthæū, excepto Christo, est quadragenarius. Quia verò nos ab omni peccato expiatos, Deo coniungit, ideo in eo numero qui est penes Lucā, & ipse Christus à quo incipit enumeratio, & Deus ad quem peruenit, conumerantur, & fit numerus. 77. quo significatur omnium prorsus remissio & abolitio peccatorum. Vnde dominus fratri peccanti non solum septies, sed septuagies septies, dicit remittendum esse peccanti. Nec frustra hic numerus ad peccatorum pertinet emundationem. Denarius tanquam iustitiæ numerus, decem præceptis legis ostenditur. Porrò peccatum est legis transgressio, & vtique denarij numeri transgressio, vndenario figuratur. Et quia vniuersum tempus, septenario numero dierum voluitur, conuenienter vndenario septies multiplicato ad numerum. 77. cuncta peccata perueniunt. In quo numero etiā fit pleua peccatorum remissio, expiante nos carne sacerdotis nostri, à quo nunc iste numerus incipit, & conciliante nos Deo, ad quem nunc iste numerus peruenit per spiritum sanctum, qui in columbæ specie, in hoc baptismo, vbi nunc iste numerus commemoratur, apparuit. Denique Euthy. in proœmio Matt. ait. Matthæus cum ad eos qui ex circuncisione erant, scriberet, non altius quam vsque ad Abraham genealogiam reduxit, sed ab hoc principio sumpto, vsque ad Christum descendit, ostendens solum, quod ex semine Abraham & Dauid natus esset, secundum promissa ad illos facta. Nihil enim æquè eos delectabat, qui ex Iudæis crediderant, atque audire quod ex semine Abraham & Dauid, natus esset Christus. Lucas verò perfectam tradit generationem, infernè magis ab ipso inchoans Christo, & ad ipsum vsque Adā ascēdens, vt demonstraret, quot generationibus separatus sit nouus Adam à veteri, & super quot generationes regnauerit peccatum. Differentia igitur rerum demonstratarum, differentiam facit demonstrantium. Si quidem Matthæus Abraham necessario faciens mentionem, ab hoc merito descendit ad Christū, cuius genealogia describitur. Lucas vero qui ad huiusmodi necessitatem mentionis Abrahæ faciēdę nō inducebatur, necessario à Christo inchoans, quid apud Hebræos consuetū esset diligenter exquisiuit, & iuxta id quod exquisierat, genealogiam contexuit. & rursum Lucæ. 6. ca. ait. Lucas à Christi natiuitate inchoans sermonem reduxit ad eius diuinitatem, demonstrans Christum vt hominē quidē cœpisse, vt Deū vero carere principio.

*Hoc retractauit postea Aug. ait Christus est filius dei naturalis, vt docet S. Th. 3 par. q. 23 artic. 4.

*2. Reg. c. 16. ait diceredebui p cuius nomi nis prophetā cū alter fuerit, qui hoc nomine vocabatur.

Annotatio.

AVgustinus libr. 2. de consensu euangelistarum. capi. 2. quem modò citauimus, videtur à recepta doctorū assertione abhorruisse

ruiſſe,cum ait,quadraginta generationes,tantum à Diuo Matthæo fuiſſe numeratas. & hunc ſecutus Beda lib. 1. ſuper Lucam. cap. 10. Nam aiunt Iechoniam bis numeratum fuiſſe. Quibus Hiero.Matthæi. 1. reſpondet, inquiens. Iechonias bis ponitur apud Matthæum. Si voluerimus Iechoniam in fine* primæ Theſſaradecadis ponere,in ſequenti non erunt quatuordecim, ſed tredecim. Sciamus ergo Iechoniam priorem ipſum eſſe, quẽ & Ioakim,ſecundum autem filium non patrem, quorum prior per kim,ſequns per ch. &. n. ſcribitur, quod ſcriptorum vitio apud Græcos Latinoſque confuſum eſt. Et iterum in Danielis comment.capit. 1. ait. Nemo putet eundẽ in Danielis principio eſſe Ioakim, qui in Ezechielis exordio Ioachin ſcribitur. In Daniele enim in extrema ſyllaba kim habet Iehoiakim, illic chin Iehoiachin. Et ob hanc cauſam in Euangelio ſecundum Matthæum, vna videtur deeſſe generatio, quia ſecunda τεσσαρακαιδεκας in Ioakim deſinit,filio Ioſiæ, & tertia incipit à Ioachin filio Ioakim. Quod ignorans Porphyrius, calumniam ſtruit eccleſiæ,ſuam oſtendens imperitiam,dum euangeliſtæ Matth. arguere nititur falſitatẽ, & ex hoc loco Hiero.deſumpſit Chriſtianus Druthmari. Ideo verior eſt credenda Hier. ſupputatio dicentis. 42. generationes à Matth.fuiſſe numeratas.quam Augu. Hoc ſentiũt Theophy. & Euthymius,& auctor.2.operis in Matthæ.titulo Chryſo.homi. 1. & ipſe Auguſti. non videtur abhorrere ab hac ſententia in li. quæſt.in Gene.quæſt. 121. Si hanc ſolutionẽ Hiero.intellexiſſet auctor ille ſecundi operis in Matthæ.titulo Chryſo.ho. 1,quem tamen latinè ſcripſiſſe arbitror, nunquam dixiſſet fuiſſe eundem Iechoniam,qui in primo & ſecundo loco collocatur, ait enim. Iechonias iſte,(qui eſt filius quidem Ioachim, nepos autem Ioſiæ,ſublato patre ſuo Ioachim de numero regum, ipſe poſitus eſt pro eis quaſi filius Ioſiæ) & bis nominatur in Euangelio, ſemel quidem ante tranſmigrationẽ, videlicet pro numero. 14. Iterũ autẽ nominatur poſt tranſmigrationem,quaſi pro numero primo, hoc modo,Ioſias genuit Iechoniam,videlicet decimus quartus. Iechonias autem poſt tranſmigrationem Babylonis genuit Salathiel, videlicet quaſi primus. Et inuenitur hic Iechonias duorum numerum habere, patris ſui & ſuum. Hic enim Iechonias cum eſſet vnus, duas habuit conditiones, fuit enim & rex ante tranſmigrationem, & rex conſtitutus à populo Dei,factus eſt autem priuatus poſt tranſmigrationem, quaſi ductus captiuus. Ideò ante tranſmigrationem quidem computatur inter reges quaſi rex, poſt tranſmigrationem computatur inter priuatos, vt priuatus, nec obeſt quod filius Ioſiæ dictus eſt, cum ſit nepos, quoniam & nepotes rectè filij appellantur. Similiter ratio illa,quæ ab Auguſtin. allata eſt, facilè labefactari poteſt. Præterea quod dicit Auguſtin. eodem loco. quod Natham ille qui in generatione ponitur à Luc. fuerit propheta qui reprehendit Dauid de adulterio. 2. Reg. 12. falſum videtur. Nam tunc nullum filium ex Bethſabee progenuerat Dauid. lege. 1. Paralipo. capit.3.& Damaſce.lib.4.capit.15.& Augu. 2.Ret.cap.16.

*Fortè ſecũdæ,legendũ

Prophyrius

Auctor ſecũdi operis in Matth. titu. Chryſo. notatus.

Deinde videtur quod à captiuitate Babylonica vſque ad Chriſtum non ſunt deuolutæ generationes.14 imo ſi res altius expendatur,nec tredecim reperientur. Cui quæſtioni ſic reſpondet Euthy.in proœmio in Matthæo.Intertia,inquit,parte,Matt.duodecim. ponit perſonas, & ait quatuordecim eſſe generationes.Ideo quia ipſum tranſmigrationis tempus in ordine generationis ponit,& ſimiliter ipſum Chriſtum, ſicut magnus docet Chryſoſt.Conſentit Theophy.in comment. Matthæi cap. 1. Vbi, inquit,ſunt à demigratione Babylonica vſque ad Chriſtum generationes. 14. cum tredecim tantum perſonæ reperiantur? ſi quidẽ mulier in genealogia recẽſeretur,poſſemus & Mariã connumerare, & eõplere numerũ,nunc autẽ mulierẽ diximus ad genealogiã nõ pertinere,quomodo igitur dicitur hoc? dicunt quidam,quod demigrationẽ poſuerit,ceu perſonę ordinẽ occupantem, & Chriſ.ho.4.in Matt.quærit,qua ratione in vltima generatione cũ.12. ſolũ poſuiſſet generationes,quatuordecimeas eſſe memorat? Mihi videtur captiuitatis tempus in generationum ordine collocaſſe,& ipſe Chriſtus,vnius numerum generationis implere.

Porrò hęc à veritate longè abſunt.Nec mirum eſt illos ſcopum non attigiſſe, cum linguæ Hebraicæ ſubſidio deſtituerentur, ex cuius cognitione facilè erat percipere Ioachim ſecundæ & tertiæ teſſaradecadis nõ eũdem eſſe.Et ideo accedamus ad Hieron. ſententiam dicentem Matt. 1. Numera à Iechonia vſque ad Ioſeph. & inuenies generationes tredecim, quartadecima ergo generatio

in ipſum Chriſtum reputabitur.

Cur in ſecunda generationum ſerie à Matthæo enarrata à Dauid vſque ad tranſmigrationem in Babylonem, quatuordecim generationes numerantur, cum iuxta hiſtoriæ veritatem ſint decem & ſeptem? De qua quæſtione ſic differit Origc. capit. 1. comment. in epiſto. ad Roma. in huius loci expoſitione. Deſtinatus filius Dei. Quæſtio eſt, quomodo Chriſtus deſcendat ex ſemine Dauid? quē conſtat non eſſe ex Ioſeph natum, in quem ſeries ex Dauid deſcendentis generationis adducitur. Reſpondetur à noſtris, quod Maria deſponſata erat Ioſeph, antequam conuenirent, inuenta eſt in vtero habens de Spiritu ſancto. Secundum legem ſine dubio contribuli ſuo & cognato coniuncta eſt, & quamuis dicatur ab angelo ad eam, Eliſabeth cognata tua & ipſa peperit filium in ſenectute ſua, Eliſabeth autem ex filiabus Aaron eſſe dicitur, tamen affirmabitur à noſtris, quod cognationis nomen non ſolum ad contribules, ſed ad omnes qui ſunt ex genere Iſrael poſſit aptari. Vnde Paulus de omnibus ſimul dicit. Qui ſunt cognati mei ſecundum carnem. Verum quam hæc ſint valida; probato qui legis. Nobis hæc intelligenda ſecundum allegoricam rationem videntur, ſecundum quod nihil obeſt, quod Ioſeph pater Chriſti dicitur cum omnino non ſit eius pater. Quia in generationibus, à Matthæo refertur, quod Ioſaphath genuit Ioram. Ioram genuit Oziam. In quarto autem Reg. libro ſcriptum eſt, quod Ioram genuerit Ochoziam, & Ochozias genuerit Ioas, & Ioas genuerit Amaſiam, Amaſias verò genuerit Azariam, ipſum qui interdum Ozias nominatur, & Azarias genuerit Ioatham. Hic ergo Ozias qui & Azarias, cum tertio Regum lib. dicatur Amaſiæ eſſe filius, à Matthæo filius Ioræ ſcribitur, tribus in medio generationibus prætermiſsis. Cuius rei differtio non ſecundum hiſtoriam, ſed ſecūdum ſpiritualem intelligentiam conſtat, quæ non eſt nunc nobis in tranſitu pulſanda. Interim ſufficit nobis ad eos qui aduerſantur reſpondere, quod ſicut Ieſus, Ioſeph filius eſſe dicitur, ex quo non eſt generatus, & Ozias genitus ex Ioram, ex quo non eſt genitus, ita ex ſemine Dauid ſecundum carnem Chriſtus poteſt accipi, vt quicquid rationis in [illegible] m aliquis protulerit & in Ioſeph, hoc & in Dauid ſuſcipiendum dicamus. Hactenus Origenes: cuius ſententia omnino reijcienda eſt; prout ex ſupradictis in hoc cap. ſatis conſtat. Item Hieron. Matth. 1. ait. Matthæus inquit Ioram genuit Oziam, Ozias genuit Ioatham. At in. 4. Regum volumine legitur, de Ioram Ochoziam fuiſſe generatum, quo mortuo, Ioſabeth filia regis Ioram, ſoror Ochoziæ, tulit Ioas filium fratris ſui, & eum internecioni quæ exercebatur ab Athalia, ſubtraxit, cui ſucceſsit in regnum filius eius Amaſias, poſt quem regnauit Azarias eius filius, qui appellatur & Ozias, cui ſucceſsit Ioatham filius eius. Cernis ergo quod ſecundum fidem hiſtoriæ, tres reges in medio fuerint, quos Matthæus prætermiſit. Ioram quippe non genuit Oziam, ſed Ochoziam & reliquos quos commemorauimus. Verum quia Euangeliſtæ propoſitum erat tres teſſaradecades in diuerſo temporum ſtatu ponere, & Ioram generi ſe miſcuerat impiiſſimæ Iezabel, idcirco vſq; ad tertiam generationem eius memoria tollitur, nec in ſanctę natiuitatis ordine ponitur. His ſimilia verba leges apud Chriſtianum Druthmari, & apud Hilarium, canone. 1. in Matth. & apud Anſelmum Matth. 1. Item Ioſias genuit Ioacim, Ioacim, Iechoniã 4. Reg. 23. 24. Iechonias hic & 1. Paraliti. 3. ſic vocatur. Sed. 4 Reg. 24. Ioachin.

Præterea non immerito quæritur, cur multo plures perſonæ aſſumantur ad Chriſti generationem contexendam à Luca quam à Matthæo. Auguſtinus hanc quæſtionem ſic diſſoluit in lib. q. in Geneſ. q. 121. inquiens. Non eſt mirum quod numerantibus in Gene. 36. ab Abraham per Eſau patrem gentis Edom, atque per Rahuelem filium Eſau, & Zaram filium Rahuelis, & Iobab filium Zara, cui Iobab ſucceſsit in regno Balach, qui primus in terra Edom rex fuiſſe commemoratur, vſque ad vltimum regem quem potuit nominare Moyſes, plures generationes inueniuntur quam numerantur ab Abraham per Iacob vſque ad Moyſen. Nam illis inueniuntur ferè duodecim, hic autem vſque ad Moyſen ferme ſeptem. Fieri enim potuit, vt ideo ibi plures numerarentur, quia citius moriendo plures alter alteri ſucceſſerunt. Sic etiam contigit, vt aliorum ordinem ſequens Matthæus ab Abraham vſq; ad Ioſeph quadraginta duas generationes enumeret, Lucas autem in ordine alio numerãs generationes, non per Salomonem ſicut ille, ſed per Nathan, ab Abraham

Mat. ad ordinem regū Aug. quem tenuit Moſes. Gen. 36

Filius.

Additis.20 ſunt.75.

braham vſque ad Ioſeph quinquaginta quinq; que numerat. In illo quippe ordine vbi plures nominātur, citiùs mortui ſunt, quam vbi pauciores.

Cur ſicut Babylonicæ captiuitatis meminit Matthæus, non etiam deſcenſus in Ægyptum? Reſpondet Chryſoſt. homi. 4. in Matthæ. Quia Ægyptios non amplius timebant Iudæi, Babylonios verò expaueſcebant adhuc. Et quod illud quidem eſſet antiquū, hoc verò recens & nuper factum. Adde quod illuc quidem non propter peccata abducti erant, huc vero ob ſcelera tranſlati erant.

Dauid cur ſolus rex vocetur.

Quæro cur ſolus Dauid rex vocetur, cum dicitur, Genuit Dauid regē, cum multi alij eadem pollerent dignitate. Quia primus fuit rex ex tribu Iuda. aut quia primus rex fuit ex illis qui aſſumuntur ad ſeriem generationum contexendam. Aut ita eum cognominauit Matthæus volens inſinuare, quod patriarcharum ordo ad regalem dignitatem conſcenderit, cui ordini, per Abrahā (qui promiſsiones accepit) regnum immutabile, & nulli vicisſitudini obnoxium promiſſum erat.

Lege S.Th. 3.par.q.31 Ar 3.ad.5

Cum in generationum ſerie vnus ſemper ab vno quoque, ſucceſſor ponatur, ſtudioſè obſeruandum eſt, quando plures ponantur ſucceſſores, quam ob cauſam eos ponere euāgeliſta ſtatuerit ait Euthy. Non fruſtra pluriū fit additio, ſed ſtatim cauſa perquirenda eſt. Fratrum ſiquidem Iudæ, Matthæus fecit mentionē, quia vnus erat Iſraeliticus populus ad duodecim radices relatus, qui ſunt 12. filij Iacob, & videntur etiam hi quaſi progenitores Chriſti nuncupari, tanquā qui tribuum Iſraelitici generis principia ſunt à quo Iſrael natus eſt Chriſtus. Hactenus Euthy. in prooemio Matth. Et poſt parum addit, Ideo fratrum Iudæ fecit mentionem, vt de primogenitoribus cuelleret iactantiam. Quatuor enim ex illis ex ancillis Iacob nati ſunt, & tamen nulli eorum generis obfuit differentia, omnes namque ſimiliter, & patriarchæ fuerunt & capita tribuum. Item Anſelmus, Matthæi. 1. Cum Abraham, inquit, plures filios habuerit, cur ſolum Iſaac ponit Matthæi, & cum Iſaac genuiſſet Iacob & Eſau, quare de ſolo Iacob meminit, cum ipſos fratres Iudæ cum ipſo Matth. in generatione computauerit? Ideo videlicet, quia Iſmael & Eſau non permanſerunt in cultu Dei, fratres verò Iudæ, in populo Dei ſunt computati, & figura fuerunt duodecim Apoſtolorum.

Nobilitas generis de qua lib. 10 regula. 21.

Præterea Chryſo. ho. 3 in Matth. ait. Cur cum dicit Matthæ. Iſaac genuit Iacob, nec eius fratris mentionem fecit; ad Iacob autem veniens Iudam & fratres eius annumerat? Quidam propter Eſau malignitatem. Sed ſi hoc verum eſt, cur peccatrices fœminas numerauit? Hic fulget gloria Chriſti, non quia magnos habet progenitores, ſed quia viles. Cauſa ergo eſt, quia nihil commune habebant cum Iſraelitis, Sarraceni, Iſmaelitæ & Arabes, & quotquot ſunt ex illis patribus procreati. Ideo illos reticuit feſtinans ad eos, ex quibus naſcitur Chriſtus, & vnde propagatur populus Iudeorum. Adhuc etiam quæro cur Euangeliſta Matthæus ſcripſerit, Phares Zaram de Thamar, cum Zaram ad Chriſti generationem non pertineat, iuxta omnes ſcriptores eccleſiaſticos, vno Ambroſio dempto, ſuper Lucam qui arbitratur Chriſtum deſcendiſſe, nō tantum à Phares ſed à Zara. Cōtra quem ſic ſcribit Euthy. in prooemio Mat. Enumerat euangeliſta duos fratres Phares & Zaram, ſolum tamen Phares accepturus erat euangeliſta in genealogia, vt pote per quem ad Dauid genus procedebat. Nunc verò cum ipſo etiā Zaram poſuit, vt typum gereret populi Chriſtiani. Siquidē Phares Iſraelitici populi typus erat, ſicut Zara, primùm quidē manū efferens retraxit eā, deinde Phares egreſſo, tū & ipſe integre exiuit. Ita quoq; vitę euāgelicæ, pars quidē tēporibus Abrahæ apparuit, qua retracta, proceſsit legalis, & poſt hāc perfectè apparuit euangelica. Igitur non fruſtra Zara eſt aſſumptus. Quid tamē ortus iſtorum duorum fratrum portenderet, explicant ſancti doctores. Hi præſertim. Theophy. Mat. 1. Chryſoſt. homil. 3. in Matthæ, & Hieron. Michęæ 2. & in epiſto. ad Gala. cap. 3. verſus finem. Abroſius. lib. 1. de Cain. cap. 1. & 2. & lib. 3. ſuper Lucā. & in. 2. opere titulo Chryſoſt. in Matth. homil. 1.

Curdixerit Matth. genuit Iudam & fratres eius.

Refellitur Ambro. de Zarā ſentētia

Euthymius

Quæro præterea cur Thamar, Raab, Ruth, vxoris Vriæ euangeliſta meminerit, cum eſſent tū alienigenæ, tū etiā peccatrices, omiſsis ſanctiſsimis & lectiſsimis fœminis, Rebecha, Lia & Rachel. Hanc quæſtionem ſic diſſoluit Hiero. ſuper Mat. inquiēs. Notādū in genealogia ſaluatoris nullam ſanctarū aſſumi mulierum, ſed eas quas ſcriptura reprehendit, vt qui propter peccatores venerat, de peccatoribus naſcens omniū peccata deleret. Vnde Ruth, Moabitis ponitur, & Bethſabee vxor Vriæ. Et Chriſti. Druth. Peccatrices mulie-

Thamar. Raab. Ruth Vxor Vriæ.

Hieronym.

Vid. D. 56. cap. Dūs.

res memorantur ab euangelista Mat. in Christi generatione. Vt ostendat illum pro peccatoribus de muliere natum. Et Vrias de alienigenis erat, non de Iudæis. Qui quamuis bonus esset, expressit typum diaboli, cuius coniugio erat prius copulata ecclesia, quam Christus concupiuit, cum vidit illam lauâtem, hoc est semetipsam à sordibus seculi per lauacrivn dam purificantem. Addit Anselmus aliam rationem, quæ est huiusmodi. Hoc fecit euangelista, vt ostenderet Christum non solum originem duxisse ex Iudæis, sed etiam ex gentibus, non de iustis solum, sed etiam de peccatoribus. Vnde agnus paschalis præcipitur in lege, non sumi de ouili, vbi tantum sunt oues, sed ex illo vbi sunt oues & capræ, quia nasciturus erat de iustis & peccatoribus. Item Euthy. in procemio Matth. ait. Non ab re Matthæus meminit quatuor mulierum, sed quia Thamar illicite nupta erat, vtpotè socero suo coniuncta, Raab autem meretrix erat, Ruth alienigena, vxor Vriæ adultera, quemadmodum ipsarum docent historiæ. Adduxit autē eas in medium, vt manifestum fieret, Christū non erubuisse ab huiusmodi descendere progenitoribus, quorum vnus quidem ex illicitè nupta natus erat, ille verò ab adultera. Neque enim virtuti dedito, nocet progenitorum iniquitas. Quisq; enim ex proprijs operibus, non alienis, probus iudicatur aut improbus. Nam ob id venit Christus, non vt nostra fugeret opprobria, sed vt ea susciperet, suisque virtutibus perimeret. Vt medicus namq; aduenit Christus, non vt iudex. Alia vero causa, eo quod Iudæi, virtutis, quæ circa animum versatur, nulla habita cura, de progenitoribus plurimum gloriabantur. Reprimit tumorem ipsorum, ostendens etiam illos ex illegitimis natos nuptijs, ob hanc causam fratrum Iudæ meminit. Quatuor enim ipsorum ab ancillis Iacob nati sunt, & tamen nulli eorum, generis differentia obfuit: omnes namq; similiter patriarchæ fuerunt, & capita tribuum. Tertia vero causa est, quod mulieres illæ fuerunt figura ecclesiæ quæ ex gentibus congregata est. Hæc ille. Hanc vltimam rationem attulit quoque Theophy.

In Decretis Christianæ Druthmari. Matth. 2. Anselm. Euthy. Theophy. Ioſue. 2.

Quod Hieron. & cæteri sancti asseuerant, (ideo solas mulieres illaudatas in generatione Christi poni, vt Christ[illegible]x peccatoribus nascens, peccata mundaret [illegible]bis,) aliquibus non satis arridet. Nam vt ipse ait Hiero. ideo tres reges excluduntur à generatione Christi, quia Ioram à cuius stirpe illi descendebat, se miscuit filiæ impijssimę Iezabelis, ideo filij eius vsq; ad quartam generationem de genealogia Christi auferuntur. Ideo alij dicunt has mulieres fuisse recensitas, eo quod essent vxores minus principales & secundariæ, non quia bonæ vel malę. Nam primas vxores enumerare, opus non erat, cum viro nominato, vxor quę eius est corpus, intelligatur fuisse recensita.

De stirpe Raab nihil cōpertum habemus, nec exploratum, adducemus tamen quod antiqui scriptores scriptum reliquerunt. Origenes quidem homil. 28. in Lucam ait: Raab vnde sumpta sit, scire non valeo. Auctor secundi operis tituli Chrysost. in Matth. hom. 1. ait. Raab dicitur meretrix de Iericho, quæ susceperit exploratores, & cum quærerentur à rege Iericho, vt occiderentur, abscondit eos in superiori parte domus suæ. Theophyla. quoque sub dubio loquitur. Raab, inquit, putant quidam scortum, quod exploratores Iesu Naue susceperit, seruauitque suos, & seruata est ipsa. Denique Hebræi dicunt minimè fuisse meretricem, sed cauponam, ad quâ exploratores se contulerunt, vt famem sedarent, & vires reficerent. Sed hæc sententia falsa est prout constat ex Paul. ad Heb. 11. & Iacobi. 2. Item quare nomen matris Salomonis non exprimitur à diuo Matthæo, cum Raab, Thamar & Ruth inserantur nomina? Quia hæ tres supradictæ licet criminosæ fuerint, partubus tamen filiorum, per quos currit genealogia, non solum culpari, sed etiam laudari meruerint. Hæc verò adulterio & homicidio perpetrato, Dauid regi genuit filium, in tantum culpabili matrimonio, vt merito videatur in saluatoris genealogia omitti. Aut ne quis arbitraretur propter peccatum Dauidis à Dei promissione excidisse. Atque ad id inuendum Matth. non tātum nomen Salomonis exprimit, sed eundem ex adultera natum inquit. Hanc ob causam putant in Psalmo dixisse. Vt iustificeris in sermonibus tuis & vincas cum iudicaris. Iustus vtique fuit dominus dum Dauid promissa seruauit. Nam cum homines arbitrarentur, Deum ei adempturū benedictionem, ob insignem tamen pœnitentiam, quod pollicitus est, præstitit, ne posthac de Dei misericordia diffidamus. Aut vt ait S. Thom. 3. part. q. 31. ar. 3. ad. 5. Vxor Vrię proprio nomine nō ponitur, sed nomine viri designatur, tū ppter

peccatum

peccatum ipſius, quæ fuit adulterij & homicidij conſcia, tum etiam vt nominato viro peccatum Dauidis ad memoriam reuocetur. De peccatricibus mulieribus Lucas ſiluit, quia Chriſtum deſignare intendebat vt peccatorum expiatorem.

Quid ſignificet quod ait Matth. in tranſmigratione Babylonis, rectè exponit Euthymius, inquiens, circa tempus tranſmigrationis in Babylonem, ſicut male Anſelmus, qui ait, in tranſmigratione, ideſt, ad hoc vt tranſmigrarent.

Item Lucas in enarratione generationum, ait. Qui fuit Sela, qui fuit Cainã. Qui fuit Arphaxad. At nomen & generatio Cainam, vt ait Beda. lib. 1. in Lucam. cap. 3. iuxta Hebraicam veritatem, nec in Geneſi, nec Paralipomeno inuenitur. Sed Arphaxad, Sela, vel Sale filium, nullo alio interpoſito genuiſſe perhibetur. Sic enim habes. Porro Arphaxad vixit triginta annos & genuit Sale. Item in Paralip. Arphaxad genuit Sela, qui & ipſe genuit Heber. Scito ergo Lucam hanc generationem de. 70. interpretum editione ſumpſiſſe, vbi ſcriptum eſt quod Arphaxad centum & 35. annorum genuerit Cainã, & ipſe Cainan cum centum triginta fuerit annorum genuerit Sala. Sed quid horum ſit verius, aut ſi vtrumq; verũ eſſe poſſit, Deus nouerit. Nos admonemus lectorem tantam inter vtroſq; codices in ſerie temporum eſſe diſcrepantiã, vt à diluuio vſq; ad natiuitatem Abrahæ in Hebraica veritate anni. 292. In. 70. interpretum tranſlatione mille. 77. reperiantur comprehenſi. Forte. 70. per recapitulationem addiderunt, vt Matth. in ſecunda ſerie tres generationes amputauit. Hactenus Beda, ſed ſine dubio generatio Cainan ponenda eſt, prout ponitur à B. Luca.

Præterea in quæſtione vertitur cur Mat. & Eſdræ liber dicant Iechoniam filium fuiſſe Ioſiæ, Ioſias, inquit Matthæus, genuit Iechoniam & fratres eius in tranſmigratione Babylonis. At 4. reg. 23. & 2. Paralip. 36. tres Ioſiæ filij ponuntur, Ioachaz, Ioacim qui & Eliacim vocabatur, & Sedecias, qui & Matthanias dicebatur. A Ioachaz dicunt deſcendiſſe Iechoniam. Dicendum quod quem illi Ioachaz dixerunt, Matthæus Iechoniam appellat, binomyus enim erat ſicut fratres ſui. Nam quacunque in libro Regum & Paralipomeno dicuntur, illa omnia Eſdræ liber de Iechonia dixit. Nempe quod matrem habuerit Hamital filiam Ieremiæ. & quod viginti trium annorum erat, cum regnare cœpiſſet, & tribus tantum menſibus regnauit. Igitur alius fuit Iechonias filius Ioachaz, cuius fratres nullus liber poſuit. Veriſimile eſt poſt quam Ægyptij à Nabuchodonoſor rege Babylonis fugati ſunt, tranſlatum eſſe & Iechoniam in Babylonem & in ea genuiſſe Salathiel. Ioſias, inquit Matthæus, genuit Iechoniam & fratres eius in tranſmigratione Babylonis. Certè hos ante Iudæorum in Babyloniam tranſmigrationem Ioſias genuerat. Ideo intelligamus, in tranſmigratione pro eo quod eſt, circa tempus tranſmigrationis. Meminit quoque fratrum eius, eo quod omnes ipſi ſimiliter regnauerunt, & pariter à Nabuchodonoſor captiui in Babylonem tranſlati ſunt.

Præterea ait. Matth. Salathiel genuit Zorobabel, Zorobabel genuit Abiud. Sed. 1. Paralipo. 3. dicitur. de Phadia ortiſunt Zorobabel, & Semei, Zorobabel genuit Roſellam. Nos dicimus quod Abiud alio nomine dicitur Moſellam. Deinde cum dicitur in Paralipo. quod Zorobabel fuit filius Phadiæ filius accipitur pro nepote frequentiſsime in ſcripturis. nam dicere eundem eſſe, longè abeſt à vero. Anſelmus tamen ſuper Matthæum poſtquam multorum ſententias recitauit, hæc addit. Salathiel & Phadaia eundem eſſe arbitror, quaſi binomyum, vel Salathiel & Phadaia fratres eſſe, & filios eiuſdem nominis habuiſſe, & hiſtoriographum ſecutum generationem Zorobabel filij Phadaia, non Zorobabel filij Salathiel.

Filius pro nepote.

Annotandum eſt etiam quod Iudas genuit Phares & Zaram antequam ſe in Ægyptum conferrent Hebræi. In Ægypto verò genuit Phares Eſtrom, qui alio nomine vocatur Iephone. 1. Paralipome. 2. api. 4. & Eſtrom, Aram, qui alio nomine in libro. 1. Paralip. dicitur Ram, vt dicit Philippus presbyter libr. 3. ſuper Iob. c. 1. & Aram, Amminadab, Amminadab, Naaſom, & cum Moyſes duxiſſet eos ex Ægypto, Naaſom fuit dux ſub Moyſe in tribu Iuda per deſertum, in quo genuit Salmon, qui mortuo patre fuit princeps in tribu Iuda, qui cum Ioſue in terrã promiſsionis intrauit, qui duxit vxorem Raab meretricẽ, quæ exploratores recepit. Nam filij Iſrael obſederunt Iericho, & ſeptimo die ad clangorẽ tubæ, muri eius corruerunt, ac Raab quæ poſuerat coccinum in feneſtra, ſaluata eſt cum

tota domo, hanc postea duxit Salomon. Iste genuit in terra promissionis ex Raab, Booz, Booz genuit Obeth, ex Ruth, Obeth genuit Dauid, vt ex libro, qui, Ruth inscribitur, constat, & omnes generationes quæ à Matthæo enumerantur, possunt cognosci ex lectione scripturarum, exceptis illis quæ ex Abiud ad Ioseph vsq; protenduntur, quas in nulla historia inuenire poteris, ni fallit memoria.

Ioſephi generatio cur cõtexta eſt.

Prætereà, quare Matthæ. Iosephi narrat generationem, & non matris Dei, cum nihil sit commune Ioseph & Christo sine semine nato. Cui quæstioni Ambros. libr. 3. super Lucam respondet, inquiens. Consuetudo est scripturarum semper viri originem quærere, sic enim habes apud Matth. Phares genuit Esron, Esron genuit Aram. Similiter Ioseph magis quam Mariæ generatio describitur, cum Maria de Spiritu sancto Christum genuerit, & Ioseph à Christi generatione videatur alienus. Viri enim persona quæritur, quæ etiam in senatu & in reliquis curijs ciuitatum asserit dignitatem. Quam deforme autem, si relicta viri origine, origo fœminæ quæreretur, vt videretur patrem non habuisse, ille totius mundi vocibus prædicandus. Hiero. quoque Matthæ. 1. ait. Quum Ioseph non sit pater saluatoris, quid pertinet ad dominum generationis ordo deductus vsq; ad Ioseph? Respondebimus primùm, non esse consuetudinis scripturarum, vt mulierum, in generationibus, ordo texatur. Deinde ex vna tribu fuisse Ioseph, & Mariam, vnde ex lege eã accipere cogebatur, vt propinquam, & quod simul censentur in Bethlehem, vt vna videlicet stirpe generati. Hoc idem dicit Eucherius in. q. in Matth. & Christi. Druthmari. Matth. 1. Prætereà Damasce. lib. 4. c. 15. ait. Non fuit mos Hebræis, nec scripturæ diuinæ, genealogias texere mulierum. Nam lex fuit, tribum non despõsare ex alia tribu. Sic Ioseph ex tribu Dauid descẽdit, vt ex eius sceptro Christus descenderet. Cum ergo euangelista ostẽdat Christum descendisse ex Ioseph, satisfactum esse putandum est. Item Anselmus. Ioseph duxerat Mariam lege cognationis, & ita per Ioseph probatur Maria de genere Dauid. Item perrexit cum Ioseph in Bethlehẽ, vt profiteretur quòd de domo Dauid erat. Et angelus ait de Christo. Dabit Deus sedem patris sui. Theophyl. similiter. Matthæ. 1. Lex, inquit, erat, Numero. 36. mulierum genealogiam apud Hebræos non ponere. Propterea euangelistæ virginis genealogiam non ponunt. Sed posita genealogia Iosephi, & huius genealogia intelligitur. Erat enim lex nõ ducendam vxorem, ex aliena tribu, nec ex aliena familia, hoc est cognatione, sed ex sua familia, ne possessiones transferrentur ex vna tribu in aliam. Atque ideo quia talis erat lex, manifestum quod Ioseph genealogia posita, genealogiam ponat matris Dei. Nam ex eadem plane tribu & familia erat mater Dei. Nam si non fuisset quomodo ei desponsata, & sumpsit ex Chrysosto. homil. 2. in Matth. At dices, Dauid fuit ex tribu Iuda, & Ioseph, & Maria erat ex tribu Leui, quia erat coguata Elisabeth quæ erat ex filiabus Aaron. Cum ergo Ioseph, non sit Christi pater, oportebat genealogiam Mariæ enarrare non Ioseph. Respondet August. libr. 2. de consensu euangelistarum cap. 2. inquiens, firmissimè tenendum est carnem Christi ex vtroque genere propagatam, & regum scilicet & sacerdotum, in quibus personis apud illum populum Hebræorum etiam mystica vnctio figurabatur, id est, chrisma, vnde Christi nomen elucet, tanto ante etiam illa euidentissima significatione pronunciatum, & August. lib. 23. contra Faustum ait. Cum Matthæus dicat, virum Mariæ esse Ioseph, & Christi matrem virginem esse, & Christum esse ex semine Dauid. Quid restat nisi credere Mariam non fuisse extraneam à cognatione Dauid, & eam Ioseph coniugem non frustra appellatam, propter animorũ consœderationem, quãuis ei non fuerit carne cõmixtus, & quod potius propter dignitatem virilem, ordo generationum vsq; ad Ioseph perducitur. Sic ergo nos credimus, Mariam fuisse de cognatione Dauid, quia scripturis credimus, quæ vtrumq; dicunt, & Christum ex semine Dauid secundum carnem, & eius matrem Mariam, quæ cum viro non concubuit. & Sanct. Thom. 3. parte. quæstione. 31. articulo. 2. ad 2. ex Gregorio Nazianzen. mutuò accipiens, ait nutu superno contigit, vt regium genus sacerdotali stirpe iungeretur, vt Christus, qui rex est & sacerdos, ab vtrisque nasceretur secundum carnem. Vnde Aaron primus sacerdos secundum legem, duxit ex tribu Iuda coniugem Elisabeth filiam Aminadab. Sic etiam potuit fieri vt pater Elisabeth habuerit vxorem de stirpe Dauid, ratione cuius Maria fuit de stirpe Dauid, esset Elisabeth cognata. Aut econuerso, pater

Generatio mulieris nõ digeritur in scripturis.

ſo, pater Mariæ de ſtirpe Dauid exiſtens, vxorem habuit de ſtirpe Aaron, aut ſicut ait Auguſt. libro. 26. contra Fauſtum. Si Ioachim pater Mariæ de ſtirpe Aaron fuit, credendum eſt, quod mater Ioachim fuerit de ſtirpe Dauid, vel etiam vxor eius, ita vt per aliquem modum Mariam dicamus fuiſſe de ſtirpe Dauid. & Epipha. libro tertio, in hæreſi Antidicomarianorum, ait. ἡ μαρία κατὰ δύο τρόπους συγγενὴς ἐτύγχανε τῆς Ελισάβετ, ἐπαδήπερ αἱ δύο φυλαὶ συνήπτοντο μόναι πρὸς ἀλλήλας, ἥτε βασιλικὴ τῇ ἱερατικῇ, καὶ ἡ ἱερατικὴ τῇ βασιλικῇ. ὥσπερ καὶ ἐν τῇ ἐξόδῳ Ναασσὼν ὁ ἀπὸ τοῦ Ἰούδα φύλαρχος λαμβάνει τὴν Ελισάβετ θυγατέρα Ἀαρὼν ἑαυτῷ γυναῖκα. Hoc eſt Maria, duobus modis erat cognata Eliſabeth, quoniam duæ tribus, regalis & ſacerdotalis inter ſe coniunctæ erant. Sic in Exodo Naaſſon dux tribus Iuda, nupſit Eliſabeth Aaron filiæ.

Vides quomodo quando narrauit Matthæus generationem Ioſeph, narrauit Mariæ generationem, quia erant ex eadem tribu & cognatione. Differt tamen Matth. à Luca, quod ille narrat generationem naturalem Lucas verò legalem, quæ à nobis qualis ſit interpretanda eſt, & exorditur ad hunc modũ generationis enarrationem. Qui fuit Eli, qui fuit Matthan. Qui, ſubintellige filius. Nam Eli filius fuit Matthan. Aliqui tamen receptam expoſitionem nituntur labefactare, non inſulſè, vt arbitror, qui dicunt, à Matthæo quidem Ioſeph generationem numerari, à Luca verò, Mariæ coniugis eius, ad hunc modum. Ieſus qui putabatur filius Ioſeph, qui fuit, nempe gener, Eli, id eſt, Eliacim, qui eſt idem cum Ioachim, nomine decurtato, qui Eli fuit Matthat, ſcilicet, filius, & ità nomen filius in tota generatione ſubauditur. Si hoc verum eſt, videndum eſt quomodo ſtare poſſint quæ tradunt eccleſiaſtici ſcriptores, nempe Euſebius. lib. 1. hiſto. cap. 7. & Aug. lib. 2. c. 7. & 2. de conſenſu Euangeliſtarum. cap. 3. & Damaſce. lib. 4. c. 15. quorum verba à nobis recitabuntur ſtatim.

Eli ſocer Ioſeph.

¶ Vt tandem totam hanc de generatione carnali Chriſti, materiam abſoluamus, oportet nonnulla de generatione naturali & legali, vt à ſanctis patribus accepimus, tradere. De quibus Damaſce. lib. 4. cap. 15. ſic ſcribit. Lex erat viro moriente ſine prole, fratrem huius defuncti, coniugem ſibi nuptijs copulare. & ſuſcitare ſemen fratri. Quod igitur partu edebatur ſecundum naturam, ſecundi, id eſt, illius qui genuit, erat, ſecundum verò legem, eius qui obierat diem. Ex ſerie igitur Nathan filij Dauid, non propheta qui reprehendit illius peccatum, Leui genuit Melchi. & Panthera. Panther genuit Barpanthera, ſic ab eodem nominatum. Hic Barpanther genuit Ioacim, Ioacim genuit ſanctam Deiperam. Ex ſerie Salomonis filij Dauid Matthan duxit vxorem ex qua genuit Iacob, mortuo autem Matthan, Melchi qui erat ex tribu Matthan filius Leui, frater verò Pantheris, nupſit vxori Matthan, matri quidem Iacob, genuitque ex ea Eli. Erant igitur fratres vterini Iacob & Eli. Iacob quidem ex tribu Salomonis, Eli verò ex tribu Nathan. Defuncto autem Eli ex tribu Nathan ſine liberis, accepit Iacob frater eius ex tribu Salomonis vxorem eius, & ſuſcitauit ſemen fratri ſuo, & genuit Ioſeph. Ioſeph igitur natura quidem filius Iacob eſt, ex deſcenſu à Salomone, ſecundum verò legem filius Eli ex Nathan. Itẽ ex Theophyla. Luc. 3. ait. Quærunt quidam quomodo Matth. Ioſephum dicat filium Iacob, Lucas autem filium Eli, impoſsibile aũt eſt, vnum habuiſſe duos patres. Dicunt ita q; ad hoc, quod Iacob & Eli vterini fratres fuerint ex diuerſis patribus, mortuo autem Eli ſine liberis, Iacob eius vxorem duxerit, ex illa procreatum ſilios, & ſic dicunt Ioſeph eſſe filium Iacob, natura, filium autem Eli, lege. Iacob enim ipſum natura genuit, & verè, deniq; & naturalis filius eius eſt, Eli verò ex lege. Lex enim iuſsit, ſi quis ſine liberis moriatur, vt eius vxor ipſius fratri copuletur, & quod inde naſcatur, mortui eſſe cenſeatur, tametſi natura ſit viuentis. Nec ſunt euãgeliſtæ inter ſe contrarij. Matthæus enim naturalem patrem Ioſeph, deſcripſit. Lucas autem legalem & putatiuum patrem, hoc eſt Eli, vt ambo oſtẽdant, quod propter hoc natus eſt dominus, vt naturam & legem ſanctificet. Item Hieron. Matth. 1. cum dixiſſet Matth. Iacob genuit Ioſeph, ait. Hunc locum obiecit nobis Iulianus Auguſtus de diſſonantia euangeliſtarum, cur Lucas Ioſeph filium vocauerit Eli, Matth. Iacob. Non intelligens conſuetudinem ſcripturarum, quod alter ſecundum naturam, alter ſecundum legem eius pater ſit. Scimus enim hoc per Moyſen Deo iubente præceptum, vt ſi frater aut propinquus abſque liberis mortuus fuerit, alius accipiat vxorem ad ſuſcitandum

Nathan.

Iacob. Eli.

Iulianus Apoſtata.

Deute. 25.

dum ſemen fratris vel propinqui ſui. Super hoc Africanus & Euſebius in libris διαφωνίας εὐαγγελίων plenius diſputarunt. Auguſt. tamen paulo ſecus de hac re loquitur libr. 2. de conſenſu Euangeliſtarũ. ca. 3. inquiens. Quos mouet quod alios progenitores Matth. enumerat, deſcendens à Dauid vſque ad Ioſeph, alios autem Lucas deſcendens à Ioſeph vſq; ad Dauid, facile eſt vt aduertant duos patres habere potuiſſe Ioſeph, vnum à quo genitus, alterum à quo fuerit adoptatus. Antiqua enim eſt conſuetudo adoptandi etiam in illo populo Dei, vt ſibi filios facerent, quos non ipſi genuiſſent. Nam excepto quod filia Pharaonis Moyſen adoptauerat, illa quippe alienigena fuit, ipſe Iacob nepotes ſuos ex Ioſeph natos, adoptauit. Vnde intelligitur Lucas, patrem Ioſeph, non à quo genitus, ſed à quo fuerat adoptatus, ſuſcepiſſe in Euangelio ſuo, cuius progenitores ſurſum verſus commemorat donec exiret ad Dauid. Cum enim neceſſe ſit in vtroque Euangeliſta vera narrante, vt vnus eorum eius patris originem teneret qui genuerat, alter eius qui adoptauerat Ioſeph. Matthæus autem dicens. Abraham genuit Iſaac, &c. In illo verbo genuit perſeuerans, donec in vltimo diceret, Iacob genuit Ioſeph, ſatis expreſsit ad eum patrem ſe produxiſſe originem generantium, à quo Ioſeph non adoptatus, ſed generatus erat. Et libro 3. q. in euange. quæſt. 5. plures enumerat vias nodum hunc expediendi, inquiens. Quomodo potuit duos patres habere Ioſeph? Aut vnus erat huic Ioſeph naturalis pater, & alter eum adoptauerat, aut more Iudæorum cũ ſine filijs aliquis deceſsiſſet, vxorem eius propinquus accipiens, filium quem genuit propinquo mortuo deputauit, vt cum ab altero alteri genitus eſſet Ioſeph, conuenienter duos patres habere diceretur, aut vnus euangeliſta patrem eius à quo genitus eſt nominauit, alter vero vel auum maternum, vel aliquem de cognatis maioribus poſuit, cui propter conſanguinitatis vinculum, in filij loco Ioſeph conſtitueretur. Et denique ait. Secunda cauſa infirma eſt. At tamen libro 2. retract. capit. 7. ſic retractat quæ alibi ſcripſerat. In libro tertio contra Fauſtum Manichæum, capit. 3. cum ſoluerem quæſtionem, quomodo potuerit duos patres habere Ioſeph, dixi quidem quod ex alio natus, ab alio fuerit adoptatus, ſed genus quoque adoptionis dicere debui, ſic enim ſonat quod dixi, tanquam cum vnus adoptauerit alius pater. Lex autem filios etiam mortui adoptabat, iubens vt frater is ſine filijs mortui duceret frater vxorem, & fratri defuncto ſemen ex eadem ſuſcitaret, quæ profecto de duobus vnius hominis patribus expeditior, ibi redditur ratio. Vterini autem fratres fuerunt, in quibus hoc contigit, vt vnius defuncti qui vocabatur Eli, duceret alter vxorem, id eſt, Iacob, à quo Matthæus narrat genitum eſſe Ioſeph, ſed vterino fratri ſuo eum genuit, cuius filium Lucas dicit fuiſſe Ioſeph, non vtiq; genitum, ſed ex lege adoptiuum. Hoc in eorum literis inuentum eſt, qui recenti memoria poſt aſcenſionẽ domini de hac re ſcripſerunt. Nã etiam nomẽ eiuſdem mulieris quæ peperit Iacob patrem Ioſeph de priori marito Natham, qui fuit pater Iacob, auus Ioſeph ſecundum Matth. & de marito poſteriore Melchi peperit Eli, cuius erat adoptiuus Ioſeph, non tacuit Africanus. Quod cum Fauſto reſponderem non legeram. Sed tamen per adoptionem potuiſſe contingere, vt vnus homo duos haberet patres, dubitare non poterã. Hæc ille. Hieron. & Aug. vtuntur teſtimonio Africani Chronographi antiquiſsimi, ſed oporteret, vt ipſorũ ſcriptis, nonnihil lucis afferremus, ipſius Africani verba in medium proferre, quæ citantur ab Euſebio Cæſarienſi, lib. 1. eccleſiaſticæ hiſtoriæ. cap. 7. & à Nicephoro eodem volumine, ab illis pete.

Poterit etiã nonnullos turbare, quod Matthæus dixerit, Salathiel filium Iechoniæ, Lucas vero eundem filium Neri vocauerit. Sed Matth. naturalem filium recenſuit, Lucas verò legalem. Hi quidem ducunt genus, Neri quidem ad Nathan filium Dauid. Iechonias verò ad Salomonem filium ſimiliter Dauid, & rurſus vterque ad Dauid.

De generatione æterna nonnulla à me hoc loco delibanda ſunt, magis vt cœptum ordinem ſeruem, quam quod ſperem aliquid lucis huic rei afferre poſſe. Nam generatio diuina ſupra omnia eſt, ſupra omnes cogitationes aſcendit & ſenſus. Scriptum eſt enim. Nemo venit ad patrem niſi per me. Quicquid igitur de patre cogitaueris, non potes de eo aliquid niſi per filium cogitare, nec poteſt vllus ſenſus ad patrem, niſi per filium, tranſire. Hic eſt, inquit Matthæi filius meus dilectiſsimus. Eſt, inquit, quod in definenter eſt. Vnde & Dauid. In æternum domine

De generatione æterna filij Dei.

Ioann. 6.

Matth. 17.

pſal. 118.

domine permanet verbum tuum in cælo. Quod enim manet, nec ſubſtantia nec æternitate deficit. Illius generationem ſcire homini impoſsibile eſt, mens deficit, vox ſilet, non noſtra tantum, ſed angelorum. Supra poteſtates, ſupra angelos, ſupra Cherubim, ſupra Seraphim, ſupra omnem ſenſum eſt, quia ſcriptum eſt, pax Chriſti, quæ eſt ſupra omnem ſenſum. Si pax Chriſti ſupra omnem *Philip. 4.* ſenſum eſt, quomodo non erit tanta generatio? Tu quoque manum oris admoue, ſcrutari non licet ſuperna myſteria. Nam ſi Paulus ea quæ audiuit raptus in tertium cælum, ineffabilia dicit, quomodo nos exprimere poſſumus paternæ generationis arcanum, quod nec ſentire potuimus nec audire? Verum ſi me trahis ad conſuetudinem generationis humanæ, vt patrem dicas priorem. Si ſecundum hominem loquimur, negare non poſſumus, priores eſſe inter homines patres, filijs. Prior creuit, prior ſenuit. Sed audi Dei filium, & eius naturam à noſtra alienam cognoſce. Audis vterum, cognoſce generationis veritatem, audis cor, verbum intellige, audis dexteram, cognoſce virtutem, audis os, cognoſce ſapientiam, non ſunt hæc in Deo corporaliter æſtimanda. Incomprehenſibiliter generatur filius, impaſsibiliter generat pater, & tamen ex ſe generauit, & ante omnem intellectum generauit Deus verus, Deũ verum. Etenim ſi operatio Dei præcipua eſt, quia non manibus operatur aliquid, non labore conficit, non diebus abſoluit (ipſe enim dixit & facta ſunt) cur non credamus præcipuam generationem eſſe eius in filio, cuius præcipuam operationem in operibus eius agnoſcimus? Dignum certe eſt vt ſpeciaſ liter videatur generaſſe filium. Habeat generationis inuſitatè gloriam, quam habet poteſtatis inuſitatè gratiam. Non ſolum admirabilis ex patre generatio Chriſti, ſed admirabilis etiam ipſa generatio eius ex virgine. Quæ & noſtræ generationi eſt diſsimilis. *Pſalm. 32.* Crede ergo vt tibi iuſſum eſt, noli diſcutere. Scriptum eſt enim. Credidit Abraham Deo. Nec ſolum in generatione filij ſermo defecit, ſed etiam in operibus Dei, omnia opera eius in fide. Opera eius in fide, & generatio ſine fide? Dicet aliquis. Quomodo generatus eſt filius, cum ſit ſempiternus, cum ſit ſplendor lucis æternæ. Quia ſimul ſplendor operatur vt naſcitur. Hoc Apoſtoli exemplum eſt. Noli credere (quod fuerit, vel momentum aliquod) quo fuerit ſine ſapientia, Deus, aut ſine ſplendore, lux. De hac Chriſti generatione ſic ſcribit Euſe- *Euſebius Cæſarienſis.*
bius Cæſarienſis, (quamuis in Arrianam hæreſin poſtea fuerit delapſus,) libro. 1. eccleſiaſticæ hiſtoriæ cap. 1. Cum duplex ſit conſiderationis Chriſti modus, ita vt alter perinde habeat, atque caput in corpore, quo videlicet Deus eſſe conſideratur, alter verò pedibus rectè conferatur, quo hominem, nobis ſimiliter paſsionibus obnoxium, ſalutis noſtræ gratia induit. Conſtituuntur illinc & nobis legitima eorum, quæ conſequuntur narratio, ſi totius de illo hiſtoriæ expoſitionem ab his exordium fecerimus, quæ doctrinæ huius ſuprema ſunt capita. Ad enarrandum itaque genus, dignitatem, & naturam Chriſti, nullus omnino ſermo ſufficiet, cum Iſaias dixerit. Generationem eius quis enarrabit? Patrem quippe nemo cognouit, niſi filius, nec ipſum filium digne quis vnquam cognouit, niſi ſolus pater, qui ipſum genuit. Lucem hanc, (mundum & cuncta ſecula præcedentem, intellectualem & eſſentialem ſapientiam, viuentemque, & in principio apud patrem exiſtentem Dei ſermonem, quis nam niſi ſolus pater, ſincere cognouit, qui ante omnem creaturam & opificium eſt, tam inuiſibilium quam viſibilium, qui primum & vnicum Dei germen eſt, & cæleſtis, rationalis immortaliſque exercitus archidux, qui magni conſilij angelus, & arcanæ vocis paternæ exequutor eſt, qui omnia vnà cum patre condidit, qui cum patre omnium eſt cauſa & origo, germanus & vnigenitus Dei filius, omnium eorum quæ genita ſunt, Dominus, Deus & rex, qui eadem diuinitate, potentia & gloria, dominium & imperium à patre accepit. Etenim ſecundum myſticam de illo ſcripturarum Theologiam, in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. *Ioann. 1.* Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, &c. Hoc magnus ille Moyſes, tanquam prophetarum omnium vetuſtiſsimus, teſtatur, qui cum diuino afflatus ſpiritu vniuerſi huius conditionem & digeſtionem deſcriberet mundi fabricatorem & opificem omnium Deum, ipſi Chriſto & præterea nemini, diuino videlicet ipſius & primogenito verbo, inferiorum fabricam conceſsiſſe, cumque illo de creando homine colloquutum,

eſſe

esse docet. Dixit enim Deus, faciamus hominem, secundum imaginem ac similitudinem nostram. Ad hanc verò vocem alius quidam propheta quàm proximè accedit, hoc pacto Deum hymnis celebrans, ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Quibus verbis patrem inducit factorem tanquam vniuersalem principem regali suo nutu præcipientem, verbum verò Dei illi secundo loco addidit, non aliud ab eo quod inter nos prædicatur, paternis iussibus obsecundantem. Hunc quot-quot à prima humani generis origine, iustitiæ ac pietatis virtute præditi honestè vixisse dicuntur, siue quæ circa Moysis magni Dei cultoris, tempora, siuè quæ ante illum vixerunt, vt Abraham & filij eius, & quot quot posterioribus temporibus, iusti fuerunt, ac prophetæ etiam, repurgatis mentis oculis contemplantes, & cognouerunt, & tanquam filium Dei venerati sunt competenti honore. Ipse verò haud quaquam à paterna pietate degenerans, vniuersis paternæ cognitionis doctor constitutus est. Hactenus Eusebius, cui non est adhibenda fides in eo quod dicit, filium paternis iussibus obsecundasse, Arrianus enim est. Item Clemens papa epist. 1. ad Iacobum fratrem domini, ait. Patrem cùm audis, agnosce quod habeat filium veraciter genitum, sicut possessor dicitur, qui aliquid possidet, & dominus qui habet cui dominetur. Deus ergò pater, secreti sacramenti vocabulum est, cuius verè filius est verbum, & speculum, & character & imago viuens, patris viuentis, in omnibus patri similis, eiusdemque naturæ. In diuinitate genitus, & genitori per omnia cœqualis. Nec quæratur quomodo genuit filium, quod & angeli nesciunt, & prophetis incognitum est. Vnde illud dictum est: Generationem eius quis enarrabit? Quam secretam originem, cum proprio filio, nouit ipse solus qui genuit. Nec Deus à nobis discutiendus, sed credendus. Qui in nobis ipsis nescimus, quod sapimus, quomodo sapientia, ingenium aut intellectus, aut consilium aut mens nostra generat verbum. Sed sufficit nosse, quia lux genuit splendorem, sicut ait propheta. In splendoribus sanctorum ex vtero ante Luciferum genui te. Et illud: Hic Deus noster, & non reputabitur alter ad eum & post. In terra visus est, & inter homines conuersatus est. Potest hæc diuina generatio ex vestigijs creaturarum aliquo modo intelligi, & declarari, quamuis longè distet similitudo ab ipsa veritate, eam Damascenus lib. 1. capit. 6. sic explanat. Ipse, inquit, vnus & solus Deus, non sine verbo est, verbum enim habens, non insubsistens habebit, sed nec esse incipiens, nec esse desinens, non enim fuit vnquam, vt fuerit Deus absque verbo, semper autem habet sui ipsius verbum ex se genitum, non instar nostri, subsistentiam non seruans, & in aera fluens, sed intime subsistens, viuens, absolutum, non extra ipsum vt separabile vagans, sed in ipso semper immanens. Vbi enim erit extra se? Atqui quoniam naturæ nostræ temporalis est conditio & facilè dissolubilis, hanc ob causam & verbum nostrum subsistentiam non retinet. At verò Deus semper existens & perfectus cum sit, perfectum & intime subsistens habet suum ipsius verbum, & semper existens & viuens, & omnia habens quæcunque genitor habet. Quemadmodum ex mente verbum nostrum prodiens, nec per totum menti idem est, nec prorsus omnino diuersum. Nam ex ipsa existens, non aliud est præter ipsam mentem, se in apertum agens, nec adhuc vsquequaque aliud à mente est, sed cum secundum naturam vnum sint, aliud est subiecto. Sic & Dei verbum quod est filius qua subsistit secundum seipsum, discernitur ab eo à quo subsistentiam habet, qua verò eadem in seipso ostendit quæ circa Deum conspiciuntur, illi secundum substantiam idem est. Sicut quod omnino est perfectum in patre consideratur, æquè & in eo quod ex ipso genitum est, verbo, contemplari necesse est, & cap. 7. de processione Spiritus sancti ad hunc modum scribit. Oportet & verbum ipsum, spiritum habere, nam & verbum nostrum, nequaquam spiritus est expers. Verum in nobis spiritus à substantia nostra comperitur alienum, aeris enim attractio & emissio, inspirati & aspirati, necessaria est vt corpus consistere queat, per quem quidem tempore prolationis vox verbi efficitur, verbi virtutem ipsa voce perferens. In diuina autem natura simplici & incomposita, spiritum Dei esse pie confitendum, ob id ipsum quod non sit verbum Dei imperfectius verbo nostro. Non est enim pium quippiam alienum spiritum existimare, extra Deum profusum, ceu in nobis sit, qui compositæ sumus naturæ. Sed quemadmodum cum audimus Dei verbum non quippiam non subsistens, nec

Psalm. 32.

Isaie. 53.

Deus.

Psal. 109. Baruch. 3.

Damasce.

Verbū Dei quale.

Verbum nostrum.

Damascenus.

nec ex diſciplina progenitum, nec vocis beneficio prolatum, neque in aerem diffluens & diſſolutum, ſed ſubſtantialiter ſubſiſtens, voluntate præditum & efficax, & omnipotens. Simili pacto nos docti ſpiritum coaſſectum verbi, & manifeſtantem eius operationem, non expirationem ſubſiſtentia deſtitutam intelligimus. ſic enim ad humilia diuinæ naturæ maieſtas deijceretur, ſi ſecundum noſtri ſpiritus ſimilitudinem, is qui in ipſo eſt ſpiritus, intelligeretur, ſed virtutem ipſam ſubſtantialem ſecundum ſeipſam in propria perſona conſideratam, ex patre procedentem, & in verbo requieſcentem ipſumq; manifeſtantem, neq; ſeparari à Deo in quo eſt, nec à verbo poſsibile eſt, neque in quippiam quod minimè ſubſiſtat refundi. Sed ſecundum verbi ſimilitudinem, ſecundum hypoſtaſin, eſt, viuit, eligit, per ſe mouetur, agit, ſemper bonum vult, ad omne quod voluerit habet potentiam voluntati coniunctam, nec principium habens neque finem. Non enim aliquando patri verbum deeſt, nec vnquam verbo ſpiritus. De his duabus perſonis audi ſcripturam. Primo de verbo ait Dauid. In æternum domine verbum tuum permanet in cælo, & rurſus, Miſit verbum ſuum & ſanauit eos. De ſpiritu vero idem Dauid. Emitte ſpiritum tuũ & creabuntur. Et rurſus. Verbo Domini cæli firmati ſunt. & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Et Iob, ſpiritus diuinus qui fecit me, & ſpiratio omnipotentis quæ docuit me.

Pſal. 118. M. *Pſal. 106.* *Pſal. 103.* *&. 32.*

Scholaſtici

Scholaſtici Damaſcenum ſequuti, ſic de hac re diſputationem inſtituunt. Non eſt minus efficax intellectus diuinus quam humanus ad gignendum, quia vt ipſe dominus ait, Numquid ego qui alios parere facio ego ſteriles ero? Sed intellectus humanus producit per actum intelligendi quoddam verbum cordis, quod diſtinguitur ab actu intelligendi, ea diſtinctione qua diſtinguitur terminus motus à motu, erit ergo in diuinis eodem modo generatio. Nam ſicut calefactio & calor, non ſunt duæ res, quia motus nihil aliud eſt quam res ipſæ quę mouentur, & agitantur, & illuminatio & lumen non ſunt duæ res diſtinctę, ita nec verbum cordis, ab actu intelligendi diſtinguitur, niſi vt terminus motus à motu. Itē quia ſicut per actionem viſus & voluntatis & cuiuſcunque alterius potentiæ, aliquid producitur, & per actionem ignis, ignis generatur, ita per actum intellectus editur conceptus rei intellectæ, qui ſi in vocem erumpit, vocatur verbum vocis, ſi in mente tantum cõſiſtit, verbum mentis. Præterea annotandum eſt, quod generatio in rebus anima carentibus, eſt mutatio ex non eſſe ad eſſe. In viuentibus verò rebus, eſt origo viuentis à viuente coniuncto ſecundum rationem ſimilitudinis, in eadem ſpecie, vt in Gene. cap. 5. Genuit Adam ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, vocauitq; nomen eius Seth. Porrò ſi oriatur ab aliquo, & non ſit inter eos ſimilitudo in ſpecie, filius non eſt. Vnde ait Auguſt. in Enchiridio. cap. 38. Chriſtus natus eſt de Spiritu ſancto, cum filius nullo modo ſit Spiritus ſancti. Neq; enim quia mundũ iſtum fecit Deus, dici eum fas eſt Dei filium, aut natum de Deo, ſed factum vel creatum ab illo. Non igitur quicquid de aliqua re naſcitur, continuo eiuſdem rei filium nuncupandum. Vt enim omittam alia; aliter de homine naſci filium, aliter capillum, pediculum vel lumbricum, quorum nihil eſt filius. Vt ergo hæc omittam, quoniam tantæ rei deformiter comparantur, certè qui naſcuntur ex aqua & Spiritu ſancto, nõ aquæ filios rectè eos dixerit quiſquam, ſed planè dicuntur filij Dei. Igitur hoc quod dixi mus, ad hoc tantum valet vt admoneamur, non omne quod de alio naſcitur, etiam filium eius de quo naſcitur poſſe dici. Sicut non omnes qui dicuntur alicuius filij, conſequens eſt, vt de illo etiam nati eſſe dicãtur, ſicut ſunt qui adoptantur. Dicuntur etiam filij Gehennæ, non ex illa, ſed in illam præparati, ſicut filij regni, qui præparantur in regnum. Hæc ille. Sic proceſsio verbi in diuinis dicitur generatio, procedit enim per modum actionis intelligibilis, quæ eſt operatio vitæ, & à principio coniuncto, & ſecundum rationem ſimilitudinis. Nam conceptio intellectus, eſt ſimilitudo rei intellectæ, in eadem natura exiſtenti. Vndè proceſsio verbi dicitur generatio, & ipſum verbum procedens dicitur filius. In nobis tamen cum intellectio non ſit ipſamet ſubſtantia intellectus (ſicut in Deo, cuius idem eſt intelligere & eſſe) ideo non eſt in nobis eiuſdem naturę verbum, cum illo à quo emanat.

Iſai. 66.

Generatio.

Auguſt.

De proceſsione etiam Spirituſſancti nonnihil dicendum eſſe videtur, ſed prius annotandũ eſt, quod duplex eſt actio, prima immanens, vt intelligere & velle, alia tranſiens, vt ſecare, & vri. In diuinis tantum habet locum proceſsio immanens, quæ in duas adhuc diducitur,

Duplex actio.

ducitur, quarum prima est intelligere, alia velle. Verbum quidem ex actione intellectus diuini emanat, amor verò actione voluntatis. Nam sicut per voluntatem amatum est in amante, ita per conceptum mentis, res intellecta existit in intelligente. Verum hæc processio voluntatis vel amoris non dicitur generatio. Quia in hoc differt intellectus à voluntate, quod intellectus fit in actu ex eo quod rei alicuius similitudo in intellectu existit. Voluntas tamen non fit in actu ex eo quod similitudo voliti sit in voluntate, sed ex hoc quod voluntas inclinationem habet ad rē quam exoptat. Quamobrem processio intellectus cum sit iuxta similitudinem rei, generatio appellatur, processio verò voluntatis cum non sit iuxta rationem similitudinis sed secundum rationem impellentis ad aliquid, generatio non vocatur, sed amor & quod ex illo procedit vocatur spiritus, quo nomine significatur quidam impulsus vitalis, cum aliquis impellitur ad amandum aliquem. Vides quomodo in diuinis tantum sint duæ actiones immanentes, intellectus & voluntatis, per quas duæ personæ diuinæ emanant, & ideo tres tantum personæ sunt in diuinis, pater, filius, Spiritus sanctus, & hæ tres vnum sunt. Postquam de Deo & de filij eius generatione & aduentu iuxta ingenioli nostri tenuitatem tractauimus, ad explicationem diuinarum scripturarum calamum conuertamus.

Finis libri Tertij Theologicarum Hypotyposeon.

LIBER QVARTVS THEOLOGICARVM HYPOTYPOSEON,

eodem authore editus, in quo de prophetia, & titulis Prophetarum, & Psalmorum agitur, ad Illustrissimum virum D. Petrum Pontium Legionensem, Episcopum Placentinum.

Cognitio scripturarum reliqs præstat scientijs.

SACRARVM Scripturarum cognitio tantum reliquis præstat facultatibus, vt iuxta apophthegma, illę seruorū, hæc Lacedæmoniorū, illæ hominum, ista angelorum possessio iudicanda sit. Nam quantū distant diuina & æterna, ab humanis & caducis rebus, tantum sapiētia diuina reliquas longo interuallo vincit & superat. Habet quippe auctorem non quemuis è media plebe hominem (vt facultates illæ quæ ab humana proditæ sunt industria, & ingenio hominum sunt elaboratæ & cultæ) sed Deum Optim. Maxi. authorem cognoscunt, & venditant, cuius munificētia & liberalitate è cælis ad terras euocata est. Quo munere quid excellentius aut diuinius excogitari potuit, aut humano generi optabilius obuenire? Nā cum homo ex duplici constet & coagmentetur natura, illa quę sensitiua est, cum in modum ostreæ huic corpori adhæresca & affixa sit, istarum tantum rerum studio delectatur, & illarum lenocinio allicitur, nec se ad vlteriora porrigere aut extendere potest. Tamen illa quæ intellectu viget etsi ad sublimia se subleuet & erigat, ita segnis & iners ex se est, vt nisi superno illustrata lumine sit, res sensibiles aspernari aut reijcere non possit, nec ad illas res aspirare, quæ ab humanis obtutibus longè sunt semotæ. Huic lumini non paruum præbet fomentum scripturę diuinæ assidua meditatio, quæ adeo animum hominum à rebus secularibus abalienat & diuellit, vt nihil homini cum corpore cōiunctum aut concretum relinquat, sed ita Deo eum copulat & vnum efficit, vt iuxta Apostolum dicere possit. Viuo ego iam nō ego, viuit verò in me Christus. Vnde Petrus & reliqui apostoli, qui huius sapientiæ hausta se ingurgitauerant, & eximia hac pollebant facultate spiritus, quantum illi deferendum esset apud Ioannem explicarunt. Nam cum diceret illis dominus. Vultis & vos abire? illi responderunt. Quo ibimus domine verba vitæ æternæ habes. Hæc sola est quæ languentis animæ morbos pellit & fugat, docet quippe quid honestū quidve turpe sit, quid iustum, quid iniustum, quid fugiendum, & quid in bonis asciscendum sit. Deinde quantum parentibus, cognatis, magistratibus deferendum sit, & vt altiora conscendam, & ad illa quæ sunt huiusce facultatis propria, docet quomodo triās personarum diuinarū, cum essentiæ vnitate possit consistere, & quomodo colendus sit Deus in spiritu & veritate. Mox de mysterio incarnationis, passionis, resurrectionis, & de mansionibus quæ in domo patris Christi nobis paratæ sunt, agit, & de reliquis sacramētis religionis nostræ, quæ à seculis sunt abscondita, quæ à nullo principum, hoc est philosophorum huius seculi, cognita sunt, nec cognosci potuerūt, sed nobis Christus, quæ à patre audiuit, ea pandit ac reserauit. Non tamen negarim nonnulla, quæ ad componendos & conformādos mores nostros sunt apta & appositā, in libris sapientum seculi inueniri, quod Moyses hoc typo significauit Abimelech, inquiens, non semper in pace fuit cùm Isaac, sed aliquando ab illo disidet, aliquando in pace est. Quo in loco, Abimelech, personam sustinet studiosorum & sapientum seculi, qui per eruditionem philosophiæ, multa vera sunt assecuti. Isaac, qui verbi Dei tenet figuram, nec semper disidet ab Abimelech, nec semper in pace est. Quia philosophia nec in omnibus legi Dei est contraria, nec in omnibus consona. Multi enim philosophorum, vnum esse

Mysterij trinitatis recta confessio, est ignoratio scientiæ.

Hieron. in præf. li. 18. in Isa.

Symbolum literarum humanarum.

Deum qui cuncta creauit, ſcribunt. Moralis verò & phyſica philoſophia penè noſtris cõſentit. Diſident vero à nobis, cum dicunt, Deo materiam eſſe coæternam, & cum negant Deum curare mortalia, & prouidentiã eius, ſupralunaris globi ſpacia cohibẽt. Dein de additſcriptura, quod alij duo cum Abimelech venerint. Ochozach, qui interpretatur tenens, & Phicol, id eſt os omnium, & ipſe Abimelech pater meus rex. Qui tres imaginem totius philoſophiæ tenent, quæ apud eos in tres partes diuiditur, in rationalem, naturalem, & moralem. Iſtæ tres facultates ineunt fœdus cum lege Dei, dicentes. Videntes vidimus quod ſit dominus tecum, & diximus fiat coniuratio inter nos & inter te, & ineamus tecum pactum, ne facias nobis malum. Sed redeamus ad inſtitutum noſtrum à quo digreſi ſumus, Melior nunc, poſt quã de deo egi, regulas quaſdam ad arcana ſcripturarum intelligenda, adducere, quas ſi rectè intellexerimus, in poſterum iubeo bene ſperandum fore. Nam vnuſquiſq; ſermo ſcripturæ ſimilis eſt alicui ſeminum, cuius natura hæc eſt, vt cum iactum fuerit in terram, regeneratum in ſpicam, multipliciter diffundatur, & tanto cumulatius quanto vel peritus agricola, plus ſeminibus laboris impenderit, vel beneficium terræ fœcundiori indulſerit. Sic ergo efficitur vt culturæ diligentia, exiguum ſemen, Verbi cauſa, ſinapis quod eſt minimum omnium, efficiatur maius omnibus oleribus, & fiat arbor adeo procera, vt veniant volatilia cæli & habitent in ramis eius. Quapropter vos ſtudioſos hortor monecoque, vt hæc quæ à nobis hoc loco tradentur, verſemini in animo, & in intimo pectore reponatis, & niſi me fallit animus non omnino operam luſiſſe ſentietis.

Geneſ. 21. & 26.

¶ De prophetis tam bonis quã malis, & in Genere de prophetia.

CAP. I.

Eusebius.

QVVM de prophetia nobis ſermo futurus ſit, libet exordium ſumere à definitione illa prophetę, quę ſumpta eſt ex Euſebio lib. 5. demõſtrationis euangelicę. ca. 1. Prophetas, inquiens, dicimus illos quibus diuinus ſpiritus conſuetit ante oſtendere, lumine ſuo anticipando, non præſentium modo, verum etiam futurorum veram certamque cognitionem. illius hæc ſunt verba. παρ' ὃ μοι δοκεῖ μέν τις καὶ ἁπλῶς προφήτας ἀποκαλεῖν τοὺς τοιούσδε, παρὰ τὸ προφαίνειν ἢ προφθέγγεσθαι ἐν ἑαυτοῖς τὸ θεῖον πνεῦμα, μὴ μόνον τὰ παρόντα, ἀλλὰ καὶ τῶν μελλόντων ἀληθῆ καὶ ἀκριβῆ γνῶσιν. Quando dicitur præſentium intellige & præteritorum. Nam licet prophetæ nomen iuxta nominis etymologiam ad futurum tantum ſe porrigat & extendat, tamen verus vates etiam de præſentibus & præteritis debet vaticinari. Vnde quarto Georg. ait Virgilius. Nouit nanque omnia vates, quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur. & Home. 1. Iliados de Chalcante loquens ait.

Virgilius. Homerus.

Κάλχας Θεστορίδης οἰωνοπόλων ὄχ' ἄριστος
Ὃς ἤδη τὰ τ' ἐόντα τὰ τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἔοντα.

Irenæus.

Ab nomine Propheta, deriuatur prophetia, quæ ab Irenæo libr. 4. capi. 37. definitur. Prophetia, eſt eorum quæ poſt erunt, præſignificatio. aut iuxta Caſſiodorum in prooemio Pſalmorum. Prophetia eſt reuelatio diuina quæ euentus rerum vel per factavel per dicta immobili veritate pronunciat. Vnde prophetia viſio vocatur, & propheta videns. Multis autem modis hæc gratia donata eſt. Vel per operationes hominum, vt fuit Arca Noe, & Sacrificium Abrahæ, & tranſitus maris rubri. Vel per natiuitates, vt Eſau & Iacob, qui futura ſignificabant. Vel per loquẽtes angelos, ſicut locuti ſunt Abrahæ. Vel per viſiones, ſicut Iſaiæ, Ezechieli. Vel per ſomnia, ſicut Salomoni, Ioſeph, Danieli. Vel per nubem & vocem de cælo, vt Moyſi, vel alijs modis. Dauid nullo horum modorum, ſed cæleſti aſpiratione intus edoctus. Hos vel alios ſimiles modos videtur inſinuaſſe Hierony. in comment. Ezechielis capit. 23. cùm ait. Multa ſunt genera prophetandi, quorum vnum eſt ſomniorum, quale fuit apud Danielem capit. 2. in expoſitione ſtatuæ. & Irenæus libr. 4. capit. 37. fuſè exponit quomodo non ſolum ſermone prophetabant prophetæ, ſed viſione, conuerſatione, & actibus, quos faciebant, ſecundum id quod ſuggerebat ſpiritus. Porrò Chriſtianus Druthmari exponens hunc locum Matthæi. Ecce angelus domini apparuit ei, vniuerſas viſiones ad ſeptem capita reducit. Viſionum, inquit, quibus Deus locutus eſt ante incarnationem, ſeptem genera ſunt. Primum

mum per aures corporis, ſic Moyſes audiuit vocem domini loquentis in monte, & omnis turba exercitus Iſraelis, audiuit eum loquentem, decem verba legis. Secundum genus ecſtaſis, ſicut Petro quando miſit ad eum Cornelius, & cecidit ſuper eum mentis exceſſus, & vidit vas linteum mitti de cœlo. Tertium, ſicut cum vidit Nabuchodonoſor ſtatuam ex metallis compactam, & arborem abſciſam radicitus, & nihil intellexit. Quartum per nubem, & ſicut ad Iob per plagam locutus eſt. Quintum in corde, ſicut multis ſanctis, vel etiam Balaam. Sextum repletio ſpiritus ſancti, ſicut repleuit, 70. ſenes in eremo. Septimum in ſomnijs. Alij, quod verius eſt, tria genera eſſe dixerunt. Vnum per corporeos oculos, vt Abraham & Loth angelos viderunt. Aliud in corde tantum, vt Danieli locutus eſt in corde, quæ Balthaſar viderat, & non intellexerat. Tertium in ſomnis & corde, ſicut ad Iſaiam & omnes prophetas, & ad iuſtum Ioſeph, quæ viſio alijs eſt excellētior. Nam nil prodeſt oculis videre, niſi quis mente videat, & nihil prodeſt in ſomnis videre, vt Pharao, Nabuchodonoſor, niſi videat, vt Daniel, & Ioſeph. Auguſtinus quoq; libr. 2. quæſt. ad Simplicianum quæſt. 1. ſic ſcribit. Spiritus ſanctus non omnes eodem modo afficit, ſed alios per informationem ſpiritus hominum, vbi rerum demonſtrantur imagines. Alios per fructum mentis ad intelligentiam. Alios vtraque inſpiratione. Alios etiā neſcientes. Per informationem ſpiritus hominis, duobus modis fit. Aut per ſomnium, ſicut non ſolum plerique ſancti, ſed & Pharao & Nabuchodonoſor, vterq; vidit quod nemo eorum intelligere valebat, ſed tamen vterque videre poterat. Aut per demonſtrationem in ecſtaſi, quod ſtupor interpretatur, ſiue alienatio à ſenſibus corporis, vt ſpiritus hominis diuino ſpiritu aſſumptus capiendis atque intuendis imaginibus vacet, ſicut Danieli demonſtratum eſt quod non intelligebat, & Petro vas illud ſubmiſſum de cœlo quatuor linteis. nam & ipſe quid illa demonſtratio figuraret, poſtea cognouit. Per fructum autem mentis ad intelligentiam, vno modo, cum hæc ipſa res quæ demonſtratur alicui quibuſdam imaginibus, quid ſignificent & quo pertineant, alteri reuelantur, quæ certior prophetia eſt, ſicut Ioſeph meruit intelligere, quod Pharao tantum viderat, & Daniel exponit regi, quod ille cernit & neſcit. Cum vero ita mens afficitur, vt non rerum imagines coniecturali examinatione intelligat, ſed res ipſas intueatur, ſicut intelligitur ſapientia & iuſtitia, omniſque incommutabilis & diuina ſpecies, ad prophetiam de qua nunc agimus nō pertinet. Vtroque munere prophetiæ donantur hi, qui & rerū imagines in ſpiritu vident, & quid valeant ſimul intelligunt, aut certè manifeſtis locutiōibus in ipſa demōſtratione informātur. Sicut in Apocalypſi quædam exponuntur. Neſcientes autem afficit prophetiæ ſpiritus, ſicut Caiphas cum eſſet pontifex prophetauit de dño, quod expediret vnum mori pro tota gente, cū aliud in verbis quę dicebat attenderet, quæ nō à ſeipſo dicere neſciebat.

Oportet deinde declarare ad quem ſcopum dirigantur omnes viſiones prophetarum. Qua de re Auguſti. libr. 17. de ciuitate capit. 3. hæc tradit. Tripartita reperiuntur eloquia prophetarum, ſiquidem aliqua ſunt ad terrenam Hieruſalem ſpectantia. Aliqua ad cæleſtem. nonnulla ad vtranque. Miſſus eſt Nathan propheta qui Dauid argueret de peccato graui, & ei quæ conſecuta ſunt mala futura prædiceret. Hæc itaque huiuſmodi ſiue publicè, id eſt pro ſalute vel vtilitate populi, ſiue priuatim, cum pro ſuis quiſq; rebus diuina promerentur eloquia, quibus pro vſu temporalis vitæ futuri aliquid noſceretur, ad terrenam ciuitatē pertinuiſſe, quis ambigat? Vbi autem legitur, ecce dies veniunt, & conſummabo domui Iſrael, & domui Iuda teſtamentum nouum, &c. Hieruſalem ſine dubio ſuperna prophetatur, cuius Deus ipſe præmium eſt, eumque habere atque ipſius eſſe, ſummum illi eſt atque totum bonum. Ad vtranque verò pertinet, hoc ipſum, quod Hieruſalem dicitur Dei ciuitas, & in ea prophetatur futura domus Dei, eaque prophetia videtur impleri, cum Salomon ædificat illud nobiliſsimum templum. Hæc enim & in terrena Hieruſalem ſecundum hiſtoriam contigerunt, & cæleſtis Hieruſalem figuræ fuerunt. *Ieremi. 13.*

Hieruſalem primo modo accepta ſcilicet pro terrena & ſanguinaria. alio modo vocatur Babylon, quæ eſt omnium ſcelerum & iniquitatum officina, & aduerſus hanc omnes prophetæ ſua dirigunt vaticinia. Hæc vrbs Babylon non admittit illam diſtinctionem quam Hieruſalem, ſed pro nefaria vrbe tantum accipitur, cuius vrbis ciues tanto ſce-

lerationes sunt, quanto in penitiori eius parte recipiuntur. De illa hæc scribit Origenes Homil. 2. in Iere. Quomodo corpus nostrum in aliquo terræ loco consistit, eodem modo & anima secundum statum suum in aliquo nuncupatiuo terræ loco est. V.g. corpus nostrum aut in Ægypto est, aut in Babylone. Similiter anima in aliquo eiusdem terræ nominis loco est, alia in Babylone, alia in Ægypto, alia in Ammonitarum regione. sic pro qualitate vitæ locorum diuersitates distinguuntur. In Babylone est quando confunditur, turbatur, & bella sustinet passionum. ad istam animam ait Iere. Fuge de medio Babylonis, & resaluate vnusquisque animam suam. Donec quis in Babylone est, saluari non potest. Quod si recordatus fuerit, ibi Ieru. ingemiscit & dicit. Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Et quia impossibile est in Babylone constitutũ Deo organis canere, otiosa quippe ibi sunt organa hymnorũ Dei, propterea dicitur per prophetam. Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus dum recordaremur tui Sion, in salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. Suspensa sunt organa nostra quandiu in Babylone fumus. Si autem venerimus in Ieru. in locum visionis pacis, organa quæ ante otiosa pendebant, tunt assumũtur in manibus, tunc grauiter citharizamus, & non est tẽpus quando non laudemus Deũ per organa quæ habemus in manibus. Igitur semper anima in aliquo nũcupatiuo terræ loco est, & sicut peccatores in Babylone, sic e contrario iusti in Iudæa. Veruntamen in ista qualitatem vitæ & fidei, etiam in ipsa Iudæa locis inter se varijs separantur. Siue enim in Dan est, quæ extremæ Iudææ partes sunt, siue in superioribus paulũ locis, meliori busque quàm Dan, siue in medijs finibus Iudææ, siue circa Ierusalem, & est omnium anima beatissima, quæ in media Ieru. consistit. Qui verò peccator est, hic in Babylone est, qui nondum vero vsque ad summum malorum culmen ascendit, in Ægypto & in partibus Ægypti cõmoratur. Et sicut qui in Iudæa sunt, non æqualia cuncti possident loca, alius quippe in Ieru. est, alius in Dan, alius in Gath, sic omnes qui in Ægypto sunt, non æquales Aegypti partes incolunt. Alius in Taphni, alius in Memphi. Verum his qui in Babylone sunt, ait propheta. Fugite de medio Babylonis. Non gradatim, non pedetentim, sed cum velocitate. Quicunque confusam habetis animam à variorum passione vitiorum, fugite. Non dicit, exite de medio Babylonis, hoc enim potest fieri gradatim, sed fugite. & addit, de medio. Potest quippè euenire vt aliquis in Babylone sit, sed cum in extremis eius finibus commoretur, quodãmodo extra Babylonem esse videtur. aliud est enim in medio Babylonis cõsistere, vt ex omniparte æquale sit spaciũ, & ita in vmbilico eius quasi in medio cordis animalis habitet. Sicut enim animalis medietas cor est, & in euangelio secũdum Lucam, cor terræ, medietas terræ nominatur, sic mihi videtur in Ezechiele dictum, in cor maris posita Tyrus, & peccatores à medio Babylonis fugere. Quia qui valde demersus est vitijs, hic medius habitator est. Qui verò Paulatim relinquẽs malum, & naturam suam ad meliora conuertẽs, non tam cœperit virtutes possidere quàm cupere, iste licet ex medio fugerit Babylonis tamen necdum de Babylone discessit.

Quum nomen prophetæ sit ambiguæ significationis, oportet eius significationes explicare. Sed vtar verbis Hiero. in commenta. Ezechielis. ca. 13. qui optimè de hac re loquitur. Hanc, inquit, habet scriptura consuetudinem, vt vnumquenque vaticinationis suæ & sermonis, prophetam nuncupet. & hanc ob causam pseudo prophetæ prophetæ vocantur. vt prophetæ Baal, & Idolorũ, & prophetæ cõfusionis. & Iere. 28. Tulit Ananias propheta catenã de collo Ieremiæ. & Threno. 2. Prophetæ tui viderunt tibi falsa & stulta. & Patres vestri vbi sunt & prophetę? nempe falsi. Vnde & Paulus poëtam Græcum prophetam vocat. Dixit quidam proprius eorũ propheta. Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ ventres pigri. & in Hosea legimus. sicut prophetam insaniens homo portans spiritũ. Item Hoseæ. 4. cap. Prophetarum nomen secundum Regulam scripturarum, bonis malisque commune est. Item Iere. 23. ait, Est sermo contra prophetas, imò pseudoprophetas, Ierusalem & Samariæ, quos nunc communi & vulgato nomine prophetas vocat, de quibus scriptum est. In prophetis Samariæ vidi iniquitatem. & in prophetis Ierusalem vidi horribilia. Quando autem ponit coniunctionem, &, ostendit superiora de prophetis Domini dicta, qui & ipsi pseudophetarum similes extiterunt. Porrò de malis tantummodo loquens prophetis

Propheta vocat etiã pseudo propheta.

3. Reg. 18.

4. Reg. 10.

Titum. 1.

Hoseæ. 9.

tis Gregor. in procemio. 27. libri moralium, ſic ſcribit. Non eſt mirum ſi viri arrogantes implentur ſpiritu prophetico, cum Saul etiam in numero prophetarum fuerit. Sed hoc de Saule cur dicimus, cum ex viſione angeli accepiſſe verba rationabilia & aſinam nouerimus. Sed ſicut irrationale animal rationis verba edidit, nec tamen ad permutationem naturæ rationalis acceſsit. Ita ſæpè quilibet indignus, ſancta verba per prophetiæ ſpiritum accipit, ſed tamen ad promerendam ſanctitatis gloriam non pertingit, vt & ſuprà ſe loquendo emineat, & infra ſe viuendo torpeſcat. Sic amici Iob & Caiphas multa de redemptore noſtro prophetarunt. Denique cum Ezechielis. 14. dicitur. Si errauerit propheta, ego dominus decepi eum, ait Hiero. Propheta dicitur de pſeudopropheta, qui συνωνυμῶς propheta appellatur.

1. Reg. 10.

Nume. 12.

Qua nota ꝓphetæ boni à malis diſtinguebantur.

Sed quæres qua nota boni prophetæ à malis ſecernebantur in veteri populo. cui quæſtioni reſpondet Hiero. in cõment. Iſaię ca. 3. dicens. Conſtituti erant in populo Iudæorum, ſacerdotalis gradus homines, qui prophetas pſeudoprophetaſq; diſcernerent. Hoc eſt intelligerent quid Dei ſpiritu loquerentur, quid vè contrario. & hauſit ex Origene homi. 1. in Lucam, qui ſic ſcribit. Sicut olim in populo Iudęorum multi prophetiam pollicebantur, & quidam erant pſeudoprophetæ, è quibus vnus fuit Ananias, alij verò prophetæ, & erat gratia in põpulo diſcernendorum ſpirituũ, per quam alij inter prophetas recipiebantur, nõnulli quaſi ab exercatiſsimis trapezitis reprobabantur. Ita & nũc in nouo teſtamento, multi conati ſunt ſcribere Euangelia, è quibus quoddam eſt ſecundum Ægyptios, aliud iuxta duodecim, aliud ſecundum Thomam, aliud ſecundum Matthiam, ſed non omnes recepti ſunt. Hoc dicit Lucas in procemio Euangelij. Quoniam quidem multi conati ſunt ordinare, &c. latentem habet accuſationem eorum, qui abſque gratia ſpiritus ſancti ad ſcribenda Euangelia proſilierunt. Matthæus quippe & Marcus & Ioannes & Lucas non ſunt conati ſcribere, ſed ſpiritu ſancto pleni, ſcripſerunt euãgelia. Ex omnibus tamen qui ſcripſerunt nihil aliud probamus, niſi quod eccleſia dicit eſſe recipienda. Hæc eadem totidem verbis ex Origene tranſcripſit Ambr. in procemio commenta. in Lucam.

Euangeliũ ſecundum Ægyptios.

Iuxta 12. Iuxta Tho. & Matth.

Secundo, teſte Grego. homi. 1. in Ezechiem prophetæ veri à falſis differũt, quia veri, ſi quid de ſuo ſpiritu dicũt, per ſpiritum edocti citius illud corrigunt. falſi autem & falſa denuntiant, & in ſua falſitate perdurant.

Tertiò, vt ait Hiero. Ezechiel. 13. Prophetarum nomen cum ſit cõmune bonis & malis, in eo tamẽ differunt, quod boni prophetæ, dicuntur eſſe ſapientes, mali autem ſtulti & inſipientes. Quorum alterum refertur, ad eccleſiaſticos viros, alterum ad omnes hæreticos, qui Dei ſpiritum relinquentes, nequaquam diuino inſtinctu, ſed proprio corde vaticinantur, vnde nihil vident. Threnorum 2. Prophetæ tui viderunt tibi vana & ſtulta. & Ezechi. 13. Hæc dicit Dominus de prophetis inſipientibus qui ſequuntur ſpiritum ſuum & nihil vident. Qui autem ſapiens eſt, non cordis ſui cogitationes, ſed dei ſpiritum ſequitur. Iuxta illud quod propheta dicit. Poſt dominum tuum ambulabis. Et in alio loco. Deduc me in ſemitam rectam. Et iterum. Spiritus tuus bonus ipſe deducet me in terram. Hoc idem ait Hiero. Oſeæ. 4.

Quartò, vt ait S. Tho. 2. 2. q. 172. arti. 5. ad 2. Dæmones ea quæ ſciunt, hominibus manifeſtant, non per illuminationẽ intellectus, ſed per aliquam imaginariam viſionem, aut etiam ſenſibiliter loquendo. at prophetæ veri, ex illuminatione ſpiritus ſancti loquuntur. & in hoc differt vera à falſa prophetia.

Quintò ait Theophi. 1. Corin. 12. ſignum dat Apoſtolus vatis & prophetæ cum ait. noſtis ꝙ quando gentes eratis, ad idola quomodo ducebamini euntes. Id eſt, ſi apud idola quis vaticinaretur, ab ſpiritu immundo detentus, ceu raptus & abductus, ſic rapiebatur ab ſpiritu ligatus, nil ſciens eorum quæ dixiſſet, ſed planè inſanus. In propheta aliter. Nam is ſobriè cuncta loquitur. Deinde hoc ſit aliud ſignum tibi vaticinij inſani, execrari, blaſphemare, conuitijſq; inceſſere Ieſum. Prophetæ verò ſignum eſt, haud citra præconium nominare domini nomen. hoc eſt, quod ait Paulus. Nemo in ſpiritu loquens dicit Anathema Ieſum. & nemo poteſt dicere Dominum Ieſum niſi in ſpiritu ſancto.

Conſuetudo fuit in Iſrael, vt inquit Hier. Ezechielis ca. 20. vt quicquid ſcire cupiebãt, à Domino quærerent per prophetas. Saul quærens aſinam pergit ad Samuelem, acceptiq; conſilium à puero, vt offerat prophetæ quartam partem Sicli. Ægrotante filio Ieroboam mittitur in Silo ... Ahiam pro-

1. Reg. 9.

3. Reg. 14.

phetam vxor eius, deferens munuſcula, panes & collyridas, vuam & lagunculam mellis, vt de filij infirmitate cognoſceret. Dauid quoque propheta, alium interrogat prophetam Nathan, vtrum templum domino ædificare debeat. Et Achab ſciſcitatur an aſcendat, an non in Ramoth Galaad. In Iſaia quoque & in Regum volumine, quæ Senacherib ventura ſunt nuntiantur. Et Agabus Paulo quæ ventura erant nuntiabat.

2.Regū.7. 3.Reg.27. Iſaiæ.37. 4.Reg.19. Actu.21.

Hanc ob cauſam prophetia appellatur viſio, aut vt verbis vtar Hiero. Oſeæ. 12. Omnis prophetia in ſcripturis ſanctis appellatur Viſio. & affert rationem Theophil. Matth. 1. eo quod prophetæ mente videbãt ea, quæ videbant, ſpiritu ſancto apparitiones facientes, & ideo viſiones vocabantur. Quod intelligo, quando proſpera per illam viſionem promittuntur, aut poſt calamitates proſpera. Hinc prophetæ boni, vt ait Hiero. Iſaiæ. 1. prius vocabantur videntes, quia dicere potebant illud Pſalmi. oculi mei ſemper ad dominum. & ad te leuaui oculos meos qui habitas in cælo. Vnde Apoſtolis à ſaluatore præcipitur. Leuate oculos veſtros, & videte regiones, quia iam albæ ſunt ad metendum. Iſtos cordis oculos ſponſa habebat in Canticis canticorum, cui ſponſus dicit. Vulneraſti cor meum ſoror mea, ſponſa, vno ex oculis tuis, & in Euangelio legimus. Lucerna corporis tui, eſt oculus tuus. In veteri quoque dicitur inſtrumento, quod populus videbat vocem domini. Ex quo Montani deliramenta conticeant, qui in ecſtaſi & cordis amentia, prophetas putant ventura dixiſſe. Neque enim videre poterant qui ignorabant. Hoc etiam repetit Amos 1. & ca. 7. Denique in epiſtola ad Paulinum ait. Prophetæ appellabãtur videntes, quia videbant eum quem cæteri non videbant. Abraham vidit diem eius, & lætatus eſt, aperiebantur cæli Ezechieli, qui populo peccatori clauſi erant. Reuela, inquit Dauid, oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.

1.Regū.9. Pſal.24.& 122. Ioan.24. Cantic.4. Matth.6. Exod.20. Ioan.8. Pſal.118.

Quanuis prophetæ vocarentur videntes, non tamen omnia nouerant, nec ipſi Apoſtoli, ſed quædam etiã ignorabant. Nam Eliæus ignorans mortem filij Sunamitidis, dicebat ad Giezi. Dominus abſcondit à me. Et Paulus ad Theſſalo. Miſi ad vos vt cognoſcerem de fide veſtra. Quid ignorabat, nonne erat raptus vſque ad tertium cælum? Huius ignorãtiæ tres ſunt cauſæ potiſsimæ. Prima, quã affert Oecume. priori ad Theſſa. 2. vt faſtum ipſorũ prohiberet atq; deijceret. Datus eſt mihi, inquit, angelus ſatan. & Ezechiel, filius hominis crebrò vocatur, ne inſolẽs eſſet ob excellentiam viſionum. Lege optimum exemplum apud Ælianum lib. 8. variç hiſtoriæ, de Philippo Macedonũ rege. Secunda cauſa, quam idem Oecume. affert eſt, Ne homines maiores ipſos exiſtimarent, quàm iuxta humanã naturam. Nam & Paulus & Barnabas Actu. 14. Dij vocantur. Tertia, vt ſciremus omnes, quod cum ſimiliter vt nos homines eſſent tacti affectibus, ſuis laboribus ac virtute peregerunt quæ operati ſunt. Præterea nec ſemper diuina fruebãtur inſpiratione, ne putarent eos gratia & nõ virtute tales eſſe quales erant. Porrò quod ſancti omnes multa ignorauerint, & multa illos fefellerint docet Hiero. in quæſtionibus ad Damaſum q. 3. his verbis. Nullus homo, excepto eo qui ob noſtram ſalutem carnem eſt dignatus induere, plenam habuit ſcientiam, & certiſsimam veritatem. Deniq; Paulus ex parte cognoſcit, & ex parte prophetat, & nũc per ſpeculum videt & in ænigmate. Quia cum venerit quod perfectum eſt, tunc quod ex parte eſt deſtruetur. Samuel propheta cõnumeratus Moyſi in ſacerdotio dei, ad vngẽdum regem miſſus, cum maximũ filiorum Ieſſe vidiſſet Heliab, ait. Ecce coram domino Chriſtus eius. Et dixit dominus ad Samuel. Noli reſpicere ad faciẽm eius, nec ſtaturam illius quoniam reprobaui eum, quia non quomodo Deus videt videt homo. Homo enim videt in facie, Deus autem inſpicit cor, & per ſingulos filios ſeptem ignorãs, vſque ad Dauid neſciſſe deſcribitur. Eliſæus quoque qui duplici glorificatus eſt ſpiritu, cuius oſſa vitam exanimato cadaueri reddiderunt, cum Sunamitis ad eum veniſſet in montem, & ad pedes eius flebiliter corruiſſet, Giezi prohibente ne faceret, ait. Dimitte eam quia anima eius in amaritudine eſt, & dominus abſcondit à me, & non indicauit mihi. Sancti quoque viri tantum ea ſciebant quæ eis à domino reuelata ſunt, ignorabant vero ea, quæ illis reuelata non erant, & ad ſingulas viſiones Zacharias & Daniel ſuppliciter Angelũ deprecantur, vt exponat ſibi quæ ſint illa quæ viderant. Vnde Iſaac deceptus errore filium ſanguinarium, prætermiſſo eo qui innocenter habitabat domi, voluit benedicere. Item Philippus presbyter libro. 2. in Iob cap. 26.

4 Reg.43. 1.Theſſ.3. 1.Reg.16. *Samuel nõ erat ſacerdos, ſed miniſtri ordinis. Hieronymus li.1. cõtra Ioui. nec eſt contrarium qđ dicitur. 1. Regum. 7.*

capit. 26. cum Iob. ait. Hæc ex parte dicta ſunt viarum eius, inquit, Non inuenies quē piam, qui valeat omnia ſecreta Dei myſteria, quaſi ſibi reuelata cognoſcere, propter quod Apoſtolus dixit. Ad hæc quis tam idoneus. 2. Cor. 2.

Hoc cur fiat, ratio in promptu eſt, quia diuiſiones ſunt donorum & gratiarum, & ideo nec vates ſemper prophetabant, ſed quando eos ſpiritus diuinus arripiebat. Vnde Grego. 2. Moral. capit. 28. ait. Alijs prophetiæ, alijs genera linguarum, alijs virtutes curationum dantur. Sed hæc ipſa dona non ſemper in mente eodem modo ſunt, nam ne ſe mens in præſumptione eleuet, aliquando vtiliter ſubtrahuntur. Nam ſi prophetię ſpiritus prophetis ſemper adeſſet, Eliſæus propheta non diceret. Dimitte eā, anima enim eius in amaritudine eſt, & dominus celauit à me verbū. 4. Regū. 4. Si prophetiæ ſpiritus prophetis ſemper adeſſet, inquiſitus Amos propheta non diceret, non ſum propheta, & ſubdit. Nec filius prophetę, ſed armentarius puer ego ſum, vellicans Sycomoros. Quomodo autem propheta non fuit, qui de futuris tot verba præ dixit. Aut quomodo propheta fuit ſi de ſe in præſenti vera denegauit? Sed quia eadem hora qua requiſitus eſt prophetiæ ſibi ſpiritum deeſſe ſenſit, de ſemetipſo teſtimonium veraciter intulit dicens. Nō ſum propheta. Qui tamen ſecutus adiungit, & nunc audi verbum domini. Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filiæ tuæ gladio cadent, & humus tua funiculo metietur. Quibus prophetæ verbis apertè oſtenditur, quia dum ſibi illa loqueretur, mox habere prophetandi ſpiritum meruit, quia ſe prophetam non eſſe humiliter agnouit. Poteſt hic locus exponi, non ſum propheta, ideſt, non eram propheta quando Dominus vocauit me. &c. Si prophetiæ ſpiritus prophetis ſemper adeſſet Dauid regi de templi ſe conſtructione cōſulenti nequaquam Nathā propheta concederet, quod poſt paululū negaret. Vnde bene in euangelio ſcriptū eſt. Super quem videris ſpiritum deſcendentem & manentem ſuper eum: hic eſt qui baptizat. In cūctis namque fidelibus ſpiritus venit, ſed in ſolo mediatore ſemper ſingulariter permanet, quia eius humanitatem nunquā deſeruit, ex cuius diuinitate procedit. At Ioh. 14. videtur dici contrarium, apud vos permanebit & in vobis erit. Sed ſciendum quod alia ſunt dona ſpiritus ſine quibus ad vitam nequaquā pertingitur. Alia quibus vitę ſanctitas pro aliorūvtilitate declaratur. Poſterioris generis ſunt, Virtus curationum, genera linguarum, interpretatio ſermonum. Prioris generis ſunt, manſuetudo. humilitas patientia, fides, ſpes, Charitas. In his donis ſine quibus ad vitam peruenire non poteſt, ſpiritus ſanctus ſiuè in prædicatoribus ſuis, ſiue in electis omnibus ſemper manet. Verba ſunt Grego. moral. capit. vlt. quæ pie interpretanda ſunt videlicet quod ſemper maneat in patria. In illis autem quibus per oſtenſionem illius, noſtra vita ſeruatur, ſedaliorum queritur, nequaquā ſemper in prædicatoribus permanet, quia ſemper quidem eorum cordi ad bene viuendum præſidet, nec tamen per eos virtutum ſigna ſemper oſtendit, ſed aliquando ſe is à ſignorum oſtenſionibus ſubſtrahit, vt eo humilius virtutes eius habeantur, quo habitæ teneri non poſſunt.

Eſt dubium, An prophetæ intelligāt ſuas prophetias. Sed catholici non dubitant, quin intelligant, hæretici tamen negant. Contra hæreticos ſic diſputat Hiero. in procœmio comment. Iſaiæ. Non vt Montanus ſomniauit prophetæ in ecſtaſi locuti ſunt, vt neſcirent quid loquerentur, & cum alios erudirent, ipſi ignorarent quid dicerēt, De quibus Apoſtolus ait. Neſcientes quæ loquantur, nec de quibus affirment. Sed iuxta Salomonem. Sapiens intelligit quæ profert de ore ſuo, & in labijs ſuis portabit ſcientiam, etiam ipſi ſciebant quid dicerent. Si enim ſapientes erant prophetæ, quod negare nō poſſumus, & Moyſes omni eruditus ſapientia loquebatur ad dominum, & dominus reſpondebat ei. Et de Daniele ad principem Tyri dicitur, Nunquid ſapientior es Daniele? Et Dauid ſapiens erat, qui gloriabatur in Pſalmo. incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi. Quomodo ſapientes prophetæ inſtar brutorum animantium quod dicerent ignorabant? Legimus in alio Pauli loco. Spiritus prophetarum prophetis ſubiecti ſunt, & in ſua habent poteſtate, quando taceant, & quando loquantur. Quod ſi cui videtur infirmum illud eiuſdem Apoſtoli audiat. Prophetæ duo aut tres loquantur, & alij iudicent, ſi autem alij fuerit reuelatum ſedenti, prior taceat. Si ergo intelligebant quæ dicebant, cuncta ſapientiæ rationiſque plena ſunt, nec aē voce pulſatus 1. Tim. 3. Ezechi. 28 Pſalmo. 50 1. Cor. 14

ad aures eorum perueniebat, sed Deus loquebatur in animo prophetarum, iuxta illud quod alius propheta dicit. Angelus loquebatur in me. Et Apostolus. Clamantes in cordibus nostris, Abba, pater. &, Audiam quid loquatur in me Deus. Lege eundem Hieronymum in comment. epistolæ ad Ephesios capit. 3. in expositione huius loci. & alijs generationibus non fuit notum &c. & in prologo Habacuc. & S. Thom. 2. 2. quæst. 173. arti. 4. Item de hæresi Montani lege Eusebium lib. 5. histo. ca. 16. & 17. Sed annotandum est, non negasse Hieronymum ecstasin passos fuisse prophetas, sed non ita passos vt nescirent quid loquerentur. Nam vt ait August. lib. 1, quæst. in Gene. q. 80. ecstasis solet fieri in magnarum rerum reuelationibus. Sic ab Adam, cum prophetatur sacramentum illud magnum) vt dicit Apostolus) in Christo & ecclesia, dicendū est q̄ ecstasin passus fuerit & sensuum alienationem.

Zachar. 1. *Gala. 4.* *Psalm. 84.*

De modo quo fiant visiones propheticæ, sic scribit Hierony. Habac. ca. 2. Prophetica, inquit, visio, & eloquium Dei, non extrinsecus ad prophetas fit, sed intrinsecus & in interiori homine manifestatur. Vnde apud Zachariam. Angelus qui loquebatur in me. & in psalmis. Audiam quid loquatur in me dominus. & Ierem. 28. ait, Prophetæ nequaquam suo arbitrio loquuntur, sed ex domini voluntate, quia prophetia futurorum sępisimè est, quorum solius Domini notitia est. Nam Ieremias tacet cum ab eius collo ab Anania catena lignea aufertur, doloremque dissimulat, necdum enim à domino, quid loqueretur, fuerat reuelatum. Tandem facto ad eum verbo confidenter loquitur. Item comment. in Psalm. 84. titulo Hierony. dicitur. Multi putant quando loquitur Moyses & dicit, hæc dicit dominus. & cum dicitur, factum est verbum domini ad Isaiam, vel Ezechielem, quod forinsecus sermo fiat, & per istas aures audiat propheta, quod loquitur dominus. Non est ita. Denique & dominus quid loquitur ad Iudæos & Pharisæos? qui habet aures audiendi audiat. Et Isaias ait. Dominus addidit mihi auriculam. Quoniā non habebam illam auriculam quæ in corde est. addidit mihi vt Dei possim audire sermones. & quodcunque proph[illegible] audit, audit in corde. Quando enim clamamus in cordibus nostris, Abba, pater. clamor ille silentij est, & silentium auditur à domino.

Psalm. 82. *Luce. 8.* *Isaie. 5.*

Locutio diuina, vt ait Grego. libr. 28. moral. capit. 2. duobus modis distinguitur. Aut per semetipsum dominus loquitur. aut per creaturam angelicam eius ad nos verba formantur. Sed cum per semetipsum loquitur, sola nobis vis internę inspirationis aperitur, & de verbo eius sine verbis & syllabis, cor docetur, quia virtus eius intima quadam subleuatione cognoscitur. Cum vero per angelū voluntatem suam dominus indicat, aliquando eam verbis, aliquando rebus demonstrat, aliquando simul verbis & rebus, aliquando imaginibus, cordis oculis ostensis, aliquando imaginibus & ante corporeos oculos ad tempus ex aere assumptis, aliquando cælestibus substantijs, aliquando terrenis, aliquando simul terrenis & cælestibus. Nonnunquam etiam per angelum humanis cordibus ita loquitur Deus, vt ipse quoque angelus mentis obtutibus præsentetur. Verbis per angelum loquitur Deus, cum nihil in imagine ostenditur, sed supernæ verba locutionis audiuntur. Sicut dicente domino. Pater clarifica filium tuū. Angelus respondit. Clarificaui & iterum clarificabo. Aliquando rebus per angelos loquitur Deus, cū nil verbo dicitur, sed ea quæ futura sunt, assumpta de elementis imagine nuntiantur. Vt Ezechiel nil verborum audiens, in electri speciem mysteria cognouit incarnationis Christi. Electrum ex auri argentique metallo miscetur, in qua permixtione argentum quidem clarius redditur, sed tamen fulgor auri temperatur. Aliquando per angelos verbis simul & rebus loquitur Deus, cum quibusdā motibus insinuat, hoc quod sermonibus narrat. vt Adam post peccatum non vidit dominum, sed increpationis verba per angelū audiuit. Cum audisset vocē domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiē. Cum deambulat Deus recessum ab homine significat. Aliquando imaginibus, cordis oculis extensis, per angelos loquitur Deus, sic Iacob vidit scalam, & Petrus linteum reptilibus plenum, in ecstasi vidit, hoc est non oculis corporeis, sic Paulo in visione vir Macedo apparuit, qui transire eum in Macedoniā rogauit. Aliquando imaginibus, & corporibus ex aere assumptis per angelos loquitur Deus, sic Abraham tres viros vidit quos in habitaculo terreno suscepit, & illi quædam interna annuntiarunt. Hæc & alia nonnulla scribit Grego. loco citato.

Ioan. 17. *Genes. 28.* *Actu. 10.* *Actu. 16.*

Duo

Duo genera prophetarum.

Duo ſunt genera prophetarum, qui vaticinantur de futuris. & qui interpretãtur ſcripturas. De his ſic ſcribit Ambro. 1. Corinth. 12. Prophetas duplici genere intelligimus, & futura dicentes, & ſcripturas reuelantes. Sicut enim propheta futura prædicit quæ neſciuntur; ita & hi dum ſcripturarum ſenſum qui multis occultus eſt, manifeſtant, dicuntur prophetare. Sic Paulus dicit. Qui prophetat, eccleſiam ædificat. & Hiero. ad Ephe. 4. capi. ait. Poſuit Deus primo apoſtolos, ſecundo prophetas. Non illos qui futura vaticinantur, quales in veteri legimus teſtamento, ſed qui infideles & imperitos arguant atque dijudicent. Hæc ille. Hoc ſecundo modo fere ſemper propheta accipitur in nouo inſtrumento, nempè pro his qui ſcripturæ abſtruſos & arcanos ſenſus explanãt. vt Philippi filiæ quę prophetabant. & 1. Timot. 1. Hoc præceptum commendo tibi ſecundum præcedentes in te prophetias. id eſt, toto animo ſcripturarum interpretationibus incumbe, quemadmodum ante feciſti. & cap. 4. Noli negligere gratiam quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam. id eſt ideo largitus eſt tibi dominus ſcientiam ſcripturarum, vt alios doceas & erudias. Per, propter, & in a-

Actu. 11

ctibus erant prophetæ dicentes futura, ſicut Agabus, qui vincula Paulo Hieroſolymis futura prophetauit, & futurã famem ſub Claudio prædixit. Præterea cum Paulus. 1. Corinth. 12. dixiſſet. Ipſe dedit quoſdam Apoſtolos, quoſdam prophetas, inquit Oecume. 1. Corinth. 8. Bene addidit primo de Apoſtolis. nam hi duces ſunt fidei. Prophetas verò ſecundo loco poſuit, non veteres illos dicens, ſed eos qui in vnaquaque eccleſia illo tempore prophetabant, qualis erat Agabus alijque multi. Prophetas dicit Apoſtolus non qui ante tempus gratiæ, ſed qui poſt gratiam fuerunt, vt Agabus, & qui Antiochiæ prophetabant. Verum dices ſi illi erant prophetæ quomodo ait dominus. Lex

Matth. 11

& prophetæ vſque ad Ioannem. Dicimus quod de veteribus illis loquitur Dominus, qui de ipſius aduentu prophetauerant. Sic etiam ſoluit S. Thom. 2. 2. quæſt. 174. arti. 6. ad. 3. Prophetæ, inquit, prænuntiantes Chriſti aduentum, non potuerunt durare niſi vſque ad Ioannem, qui digito Chriſtũ demonſtrauit. Ettamen vt Hieron. Matth. 11. ait, non hoc dicitur vt poſt Ioannem excludat prophetas. Legimus enim in Actibus Agabum prophetaſſe, & quatuor Philippi filias virgines. Ioannes etiam propheticum librum conſcripſit, & ſingulis temporibus non defuerũt prophetæ. non quidem ad nouam doctrinam fidei depromendam, ſed ad actuum directionem. Ita etiam Euthy. in Matth. ſuper illud. Lex & prophetæ. Item Auguſti. epiſto. 78. ait, Hos prophetas, quos apoſtolos poſuit, non puto illos eſſe, qui ordine temporum ante apoſtolos fuerunt, ſed illos quibus iam ſub apoſtolis per gratiam donabatur, aut interpretatio ſcripturarum, aut inſpectio mentium, aut prædictio temporis ſecuturi, vt Agabus cernebat. qui & famem inſtantem prædixit, & quæ Paulus in Hieroſolymis paſſurus eſſet, & verbo denũtiauit, & ſigno zonæ eius oſtendit.

Prophetiæ ex præſcientia & ex iudicio operũ

Sicut duplices oſtendimus eſſe prophetas, ita & prophetias. Nam prophetia (vt dicitur homi. 1. titu. Chryſo. in Matth. verſus finem, in expoſitione huius loci. Vt impleretur quod dictum eſt à domino.) alia eſt ex præſcientia, & hęc immutabilis eſt, Vt, Ecce virgo concipiet. Alia ex iudicio operum, & hæc ſolet mutari ſecundum quod verba ſonant, non ſecundum intellectum, vt, Adhuc 40. dies, & Ninive ſubuertetur, ſubintelligitur niſi pœniteat. & apud Iſaiam, dicitur Eze-

Nota.

chiæ. Diſpone domui tuæ quia morieris, & non viues. Item quæ eſt ex præſcientia, illa impletur ſolũmodo Dei operatione, vt quod virgo pareret. Alia adimpletur hominum adminiſtratione, vt quod ego ſim vir bonus. Hæc ille. Hoc eſt ſatis erudite & differtè dictum, etſi nonnihil diſſidet ab hoc S. Tho. 2. 2. q. 171. art. 6. ad. 2. & 1. par. q. 19. art. 7.

Adquæ tẽpora ſe extendat prophetia.

Ad quot tempora ſe porrigat & extendat prophetia, oportet nunc altius & vberius quàm à nobis explicatum eſt antea, declarare. & quidem vt ait Euthy. in proœmio comment. Ioannis, Prophetia non de futuris tantum eſt, verum etiam de præteritis. Sic Moyſes mundi conſtitutionem enarrans, de præteritis vaticinatus eſt, & de præſentibus, vt cum dixit Chriſtus quæ ſint in corde hominum, & Petrus detexit furtum Ananiæ & Sapphiræ. Præterea Chryſo. in ſecundo proœmio Pſalmorũ ait. Vniuerſum genus prophetiæ tripliciter diuiditur, in futurum, præſens, & præteritũ. Prophetia enim eſt, Moyſis prophetia, narrantis de Adam & temporibus ab alto repetitis. Quin etiam prophetia eſt eius quod eſt occultum, inuentio, vt à

Petro

Petro factum est, qui furtum Ananię & Sapphiræ detexit. Est magis propriè prophetia, quæ futura prædicit, eaque esse euẽtura post multas generationes, quemadmodum dixerunt prophetæ de Christi aduentu, & Apostoli de gentium ad fidem obedientia, & Iudæorum reiectione. Item Beda Gene. 1. cap. ait. Prophetię tria genera sunt. Prophetia de præterito, vt, In principio creauit Deus cœlum & terram. & reliqua. De præsenti, vt sedens Christus ad dexteram patris. Dicitur de futuro, inde venturus est iudicare viuos & mortuos. De hac re vberius disseruit Gregorius Homilia prima in Ezechielem prophetam inquiens. Prophetiæ tria tempora sunt, scilicet præsens, præteritum, & futurũ. Quorum præsens & præteritum prophetiæ etymologiam amittunt. Prophetia de futuro est. Ecce virgo concipiet & pariet filium. Prophetia de præterito. In principio creauit Deus cælum & terram. De illo enim tempore dixit homo, quando non erat homo. Prophetia de præsenti est quando Paulus dicit, si omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, conuincitur ab omnibus occulta cordis eius manifesta fiunt, ita cadens in faciem adorabit dominum, pronuntians quòd verè Deus in vobis sit. Cùm igitur dicitur, occulta cordis eius manifesta fiunt, non stratur, quod per hunc modum prophetiæ spiritus non prædicit quod futurum est, sed ostendit quod est. Vnde rectè prophetia dicitur, non quia dicit ventura, sed quia prodit occulta. Rem quippè quamlibet, sicut in futuro ab oculis subtrahunt tempora, ita ab oculis nostris in præsenti, subtrahit causa. Vẽtura etenim res occultatur in futuro tempore, præsens autem cogitatio absconditur in latenti corde. Est etiam prophetia præsens cum res quælibet non per animum, sed per absentem locum texitur, quæ tamen per spiritum denudatur. Et ibi fit præsens prophetantis animus, vbi per præsentiã non est corpus. Nam Giezi longè à propheta recesserat, cum Naaman Syri munera percipiebat. Cui tamen idem propheta dicit. Nonne cor meum in præsenti erat, quando reuersus est homo de curru suo in occursum tibi?

22.q.171 arti.3. Isaie.7. 1.Cor.14. 4.Reg.5.

Hæc prophetiæ tempora sibi concinunt ad probationem, vt aliquãdo ex futuris præterita, aliquando verò ex præteritis probantur futura. exemplum primi. Dixerat Moyses, in principio creauit Deus cælum & terram. Sed quis crederet quia verum de præteritis diceret, si de futuro etiam aliquid non dixisset? In ipsius etenim libri fine aliquid prophetiæ per Iacob vocem de venturis permiscuit, dicens. Non auferetur sceptrum de Iuda & dux de fœmoribus eius, donec veniat qui mittendus est. Et ipse Moyses ait. Prophetam suscitabit vobis de medio fratrum nostrorum, tanquam me ipsum audietis, ideſt erit legislator vt ego. Et erit quicunque non audierit prophetam illum, &c. Cur præteritis vẽtura permiscuit, nisi vt dum implentur ea, quæ de futuro prædiceret, ostenderet etiam, quod de præteritis vera dixisset. Ex præteritis etiam probantur futura. Vnde rex Babylonis cum somnium vidisset, misit ad Magos & Ariolos, omnesque sapiẽtes Babyloniæ conuocauit, nec ab eis solum modo interpretationem somnij, sed etiam somniũ quæsiuit, vt nimirum ex præterito colligeret, si quid in eorum responsionibus de futuro certum teneret. Qui cum dicere nulla potuissent, Daniel in medio adductus est, qui de interpretatione somnij & enarratione requisitus, non solum hoc respondit quod interrogatus est, sed ipsam originẽ somnij explicauit, dicens. Tu rex cœpisti cogitare in strato tuo quid esset futurum post hæc. Et paulò pòst. Tu rex videbas, & ecce quasi statua grandis. Cuius somnij mox vt ordinem dixit, quicquid ex eo venturum sequebatur, aperuit.

Gene.49. Deute.18. Exemplum secundi. Deute.2.

Spiritus prophetiæ inquit Greg. ho. 1. in Ezechi. nec semper nec eodẽ modo prophetę animũ tangit. Nam ex præsenti prophetię spiritus, prophetãtis animũ aliquãdo tangit, atq; ex futuro nõ tangit. Sicut Ioannes Baptista venientẽ dominũ videns, ait. Ecce qui tollit peccata mundi. Sed cũ iã moriturus esset, misis discipulis, requirebat dicens. Tu es qui vẽturus es, an alium expectamus? In quibus verbis ostenditur, quia in terris quidẽ venisse redemptorẽ nouerat, sed an per semetipsum ad aperienda inferni claustra descẽderet, dubitabat. Ex præsenti enim prophetiæ spiritu tactus fuerat, qui humanitatem mediatoris videns, & diuinitatem eius intelligens, cõsiderabat agnum, qui peccata mundi tolleret, sed tactus ex futuro non fuerat, qui aduentum illius in infernum nesciebat.

22.q.171 arti.4. Ioan.1. Matth.11 22.q.2.ar. 7.ad.2. Tu dic, qđ Ioan. nõ interrogabat propter se sed vt dominus disci

Aliquãdo verò apphetię spiritꝰ animũ prophetantis ex futuro tangit, atq; ex præsenti non tangit. Sicut historia Genesi costeſtatur, cum

pulos eius ad ſe trahe ret.

cum Iſaac filiũ ſuũ ad venandũ miſit, cũ mierudiret, et norem filium nempè Iacob Rebecca ad benedicendũ ſuppoſuit. Qui hœdinis pellibus indutus, paterno palpatui corpus fraternum finxit. Cui ille minori filio tanquam maiori benedictionem dedit, quæque eſſent longe futura nuntiauit. Sed quis eſſet, qui coram ſe aſsiſteret, ſcire non potuit.

Gene. 7.

Gen. 48.

Aliquando prophetantis animum ex præſenti pariter & futuro tangit. Quod ex libro Geneſeos liquido docemur. In illo quippe ſcriptũ eſt, cũ iã ad vitæ terminum appropinquaret Iacob, & duos filios ſuos Ioſeph feciſſet aſsiſtere ante eum, nempè Manaſsem & Ephraim vt ex benedictione illius poſſent lõgè poſt futura promereri cui maiorẽ ad dextram, minorem verò poſuit ad ſiniſtram, cũq; ille oculis ſenectute caligantibus, nepotes ſuos, quis prior, quis ve eſſet minor humano viſu diſcernere nequaquam poſſet, ductis in obliquum brachijs, dextram manũ minori, ſiniſtrã maiori poſuit. Quod dum corrigere filius vellet, ait. Non ita conuenit pater, quia hic eſt primogenitus. Audiuit. Scio fili mi, ſcio. Et iſte quidem erit in populos, & multiplicabitur, ſed frater eius iunior maior illo erit. Ahiæ prophetæ animum prophetiæ ſpiritus & ex præſenti atque futuro tetigerat, cum caligantibus oculis eam, quæ ſe eſſe aliã ſimulabat, & vxorem Ieroboam eſſe cognouit, & quicquid ei futurum eſſet, aperuit, dicens. Ingredere vxor Ieroboam, quare aliam te eſſe ſimulas? Ego autem miſſus ſum ad te durus nuntius. Vade, & dic Ieroboam, hæc dicit Dominus Deus Iſrael, Quia operatus es malè ſuper omnes qui fuerunt ante te, & feciſti tibi Deos alienos & conflatiles, vt me ad iracundiam prouocares, me autẽ proieciſti poſt corpus, idcirco ego inducam mala ſuper domum Ieroboam.

Lege quæ ſcripſi libr. 9. Regula. 17.

3. Reg. 14.

Aliquando ex præterito & præſenti atq; exfuturo pariter animus tangitur prophetantis, ſicut Heliſabeth venire ad ſe Mariam conſpiciẽs, quia incarnatũ verbũ geſtaret in vtero, agnouit, eamque iam dñi ſui matrẽ vocauit, dicens, Vnde hoc mihi vt veniat mater domini mei ad me? de cuius conceptione per angelũ quoq; ad Ioſeph dicitur. Quod enim in ea natũ eſt, de ſpiritu ſancto eſt. Quæ videlicet Heliſabeth dicit. Beata quę credidiſti, quoniam perficientur ea quæ dicta ſunt tibi à domino. Dicens enim. Beata quæ credidiſti, aperte indicat quia verba angeli, quæ dicta ad Mariam fuerant, per ſpiritum agnouit, atque ſubiungens, Perficientur ea, quæ dicta ſunt tibi à domino, quæ eam in futuro ſequerentur, præuidit. Simul ergo de præterito & præſenti atque futuro per prophetiæ ſpiritum tacta eſt, quæ & eam promiſsionibus angeli credidiſſe cognouit, & matrem nominans, quia redemptorem humani generis in vtero portauit, intellexit. Et cum omnia perficienda præ diceret, quid etiam de futuro ſequeretur, aſpexit.

Luc. 1.

Luc. 1. Mat. 1.

Aliquando verò prophetiæ ſpiritus ex præterito tangit animum, nec tangit ex futuro. Sicut in apoſtolo aperte oſtenditur, qui diſcipulis ſuis dicit. Notum vobis facio fratres euangelium, quod euangelizatum eſt à me, quia non eſt ſecundum hominẽ, neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti. Vnde alijs quoque diſcipulis dicit. Secundum reuelationẽ notum mihi factum eſt ſacramentum. Qui tamen hoc ipſum euangelium, quod per reuelationem cognouerat, cũ Ieroſolymam prædicaturus aſcenderet, ait. Ecce ego alligatus ſpiritu, vado in Ieruſalem, quæ in ea euentura ſunt mihi, ignorans. Hoc quippè Euangelij Sacramentum eſt, quia vnigenitus patris incarnatus atque perfectus homo factus eſt. Qui crucifixus, mortuus, & ſepultus, die tertia ſurrexit, die quoque quadrageſima aſcendit in cælum atque in dextera patris ſedet. Qui ergo per reuelationem euangelij agnouit prophetiæ ſpiritu de præterito tactus eſt. Sed quia quid pro eodem euangelio paſſurus eſſet, ignorabat, de futuro procul dubio tactus non eſt. Nam ſic dicit, Niſi quod ſpiritus ſanctus per omnes ciuitates proteſtatur mihi, dicens. Quoniam vincula & tribulationes Ieroſolymis me manent. Aperte oſtẽdit quia ea, quę ipſi futura eſſent alijs de ipſo reuelata erãt, nõ autẽ ipſi de ſe. Sicut de illo per Agabũ dicitur. Virum, cuius hæc zona eſt, ita alligari oportet in Ieruſalẽ.

Gala. 1.

Ephe. 3.

Act. 20.

Actu. 20.

Aliquando prophetiæ ſpiritus tangit ex futuro, nec tangit ex præterito, ſicut in Heliſei facto ſcriptum eſt, quia cum vnus ex filijs prophetarum materiam ſuccideret, huic ferrum ſecuris in aquam cecidit, qui ex clamauit. Heu Heu domine mi, & hoc ipſum mutuo acceperã. Dicit autẽ homo Dei. Vbi cecidit? at ille mõſtrauit ei locũ. Præcidit ergo lignũ, & miſit illuc, natauitq; ferrũ. In quo vi delicet prophetę facto cognoſcitur, quia qui requi-

4. Re. 5.

requirit, vbi ceciderat, quid esset facturus, nouerat. Sed tamen cum requirit, constat, quia vbi ferrum cecidisset, ignorabat. Prophetiæ ergo spiritus, Heliſei mentem ex futuro tetigerat, sed ex præterito non tangebat, qui & ferrum ex profundis dimersum quia reuocaturus esset ad superficiem, scire potuit, sed vbi ceciderat omnino nescivit.

Aliquādo verò prophetiæ spiritus in præsenti ex parte tangit, & ex parte non tangit.

Actu. 21. Quod & Petri historia testatur, cum missi ad eum à Cornelio milites, ei sunt illi homines per spiritum nuntiati. Scriptum quippe est. Et dixit spiritus ei, ecce viri tres quærunt te. Ad quos ille descendit, & requirens dicit. Quæ causa est propter quam venistis? In cuius verbis ostenditur, quia eandem causam per spiritum non audierat, quàm à militibus requirebat. In præsenti ergo mentem Petri spiritus ex parte tetigerat, & ex parte non tetigerat, qui adesse milites dixit, & pro qua causa venerant, tacuit.

Aliquando spiritus prophetiæ in futuro

4. Reg. 2. ex parte tangit, & ex parte non tangit. Sicut prophetarum filij de auferendo Helia ad Heliseum dicunt. Nunquid nosti quia hodie dominus tollat dominum tuum à te? Quo tamen ablato, se se per diuersa dispergunt, eumque in rupibus & vallibus quærunt. In futuro ergo eorum mentem prophetiæ spiritus ex parte tetigerat, & ex parte non tangebat, quando eum, quem tollendum nouerāt, non inueniendum quærebant. Ex parte itaque tacti sunt, atque ex parte non tacti, quia sciebant, quod tolli posset, & nesciebant, quod inueniri non posset. Idem quoque Heliseus per prophetiæ spiritum de futuro ex parte tactus est, & ex parte non tactus, cum regi

4. Reg. 3. Israel diceret. Percute iaculo terram, & cum percussisset tribus vicibus, & stetisset iratus est contra eum vir Dei, & ait. Si percussisses quinquies aut sexies, siue septies percussisses Syriam vsque ad consumptionem, nunc autem tribus vicibus percuties eam. Quivtique nouerat, quod toties percuteret Syriam, quoties percussisset terram, sed cum ei diceret. Percute terram, quoties eam percussurus esset, ignorabat quippe, & indignabatur, terram tertio fuisse percussam. Profecto constat, quia de futuro ex parte tactus fuerat, & ex parte non tactus qui Syriam percuti præ dixit, sed terram amplius percuti voluit. Sic

1. Reg. 15. Samuel cum ad vngendum Dauid à domino mitteretur, respondit. Quomodo vadam? audiet enim Saul, & interficiet me. Iussu enim domini Saul primū in regem Israel vnxerat, quo postea propter neglectum Dei mandatum, reiecto, & Dauid vixit, nec tamen à Saul occisus est. Ex parte ergo de futuro tactus prophetæ animus fuerat, & ex parte non tactus, qui & vngendum Dauid in regno nouerat, & quia à Saul non esset occidendus, ignorabat.

Sciendum quoque est, quòd prophetæ quidam è proximo tanguntur, atque è longinquo minimè tanguntur. Alij verò è longinquo tanguntur, & non tanguntur è proximo. Alij autem & è longinquo & è proximo prophetiæ spiritu tangūtur. Simul enim *1. Reg. 10.* Samuel venienti ad se Saul, atque asinas patris quærenti, perijsse asinas nouerat, easque inuentas esse nuntiabat, & Saulem regem futurum prædicit. Dauid quoque quia in eius regno succederet, nuntiat, sed quia pater regis æterni futurus sit, non prædicit.

Quidam verò tanguntur è longinquo, & non tanguntur è proximo, sicut idem Dauid incarnandum Dei vnigenitum nouerat de Iudæa, dicens. Homo natus est in ea, & *Psalm. 86.* ipse fundauit eam altissimus. Atque hunc ad cœlos ascensurum, & ad patris dexterā sessurum intelligit, dicens. Dixit dominus domi- *Psal. 109.* no meo sede à dextris meis. Et tamen multa quæ è vicino acta sunt, minimè præuidit. Vt enim pauca de multis loquar, seruum Miphi *2. Reg. 16.* boseth Siban contra dominum suum mentientem non intellexit, quippe cui falsam referenti proditionem, bona Miphiboseth domini sui, protinus adiudicauit. Et Amasæ *2. Reg. 20.* promittens, dicit, Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si non magister militiæ fueris coram me omni tempore pro Ioab, videlicet quid sequeretur ignorans, quia Amasa idem, *2. Reg. 7.* non solum principatum militiæ pro Ioab non susciperet, sed etiam per Ioab post paulum vitam finiret.

Quidam verò è longinquo tanguntur, & è proximo, sicut Isaias longe post futura pro *Isaiæ 7.* nuntiat, dicens. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Hemanuel. Qui etiam de Ezechia rege prophetiæ spiritu tactus è vicino, quia de infirmitate sua *Isaiæ. 38.* surgeret, prædixit, & quot annis post infirmitatem viueret nuntiauit. Aliquādo enim prophetiæ spiritus prophetis deest, nec semper eorum mentibus præsto est, quatenus cum

cum hunc non habent, ſe hunc agnoſcant ex
4.Reg.4. dono dei habere, cū habēt. Vnde Heliſeus cū flentem Sunamitidem mulierem à ſuis pedibus per Giezi puerū auelli prohiberet, dixit: Dimitte illā, anima eius in amaritudine eſt, & Dominus celauit à me & non indicauit mihi.
4.Reg.3. Sic quoq; cū eum Ioſaphath de futuris requireret, & prophetiæ ei ſpiritus deeſſet, pſalten fecit applicari, vt prophetiæ ad hunc ſpiritus per laudem pſalmodiæ deſcenderet, atq; eius animum de venturis repleret.

Prophetæ aliqui fuerunt ante captiuitatē decē tribuū Iſrael, ſiue duarū, nepē Iudę & Beiamin. vt Nathā, Iſaias, Ioel, Hoſeas, Amos. Alij poſt captiuitatem decē tribuū, & duarū, vt Daniel, Aggæus, Zacharias, Ieremias tamē & Ezechiel imminente captiuitate Babylonica vaticiniū texuerūt, ſed Ieremias in Iuda prophetauit, Ezechiel in Babylone. At Aggeus, Zacharias, Malachias poſt captiuitatē Babylonicam.

Prophetæ omnes poſteriores, fuerūt poſt diuiſionē. 12. tribuū à domo Dauid. horū munus erat populum rebellē & immorigerū minis ad legis cuſtodiā cogere. Priores prophetæ populi geſta, laudes Domini, mores populi conformabant. Ideo hi dicuntur Hagiographi. illi priores prophetę à fine nomine impoſito, licet eſſent omnes prophetæ.

Prophetæ aliqui fuerūt *σύγχρονοι*, id eſt eodem tempore viuentes, vt Hoſeas, Iſaias, Ioēl Amos, Abdias. Ionas, Michæas, qui fuerunt regnante Ezechia, in cuius tempore regnum decem tribuum eſt finitum, quod à primo rege Ieroboam vſq; ad vltimum Hoſeæ, manſit annis ducentis quinquaginta. Item. Zacharias, Aggæus, Malachias eodem tempore vixerunt. Denique floruit Sophonias tempore regis Ioſiæ, quo tempore Ieremias publicè, Sophonias in concilijs, Oldas in cœtibus mulierum prophetabant. Alij non vixerunt eodem tempore. vt Daniel, Iſaias.

Verum vt ſcias quo tēpore aut quibus regibus regnātibus vnuſquiſq; propheta vixerit, lege regulā quandā quam poſuimus cū de titulis pſalmorū agebamus, aut Diuum Theodoretū in proœmio duodecim prophetarum

Prophetæ quidā vocantur minores, quia ſermones eorū ſunt breues, in maiorū cōparatione, qui maiores ideo vocātur, quia prolixa volumina condiderunt. Vnde Ezechi. cap. 2. ait. Ecce manus miſſa ad me, in qua erat inuolutus liber, & expādit illum corā me, qui erat inſcriptus intus & foris, & ſcriptæ erant in eo lamentationes & gemitus & Væ. Maiores ſunt, Iſaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel. minores Hoſeas, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michęas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias.

Ex prophetis aliqui nullam prophetiam ſcripſerunt, vt Nathan, Gad. 2. Reg. 24. Semeias. Achias. Debora, Oldas. Elias. & Heliſeus. Alij ſcripſerunt vt Iſaias, Ieremias & reliqui prophetæ tām maiores quā minores. De hac re extat liber Rabi Moſi Kamhi, quem inſere re hoc loco libuit. Moſes vir Dei ſcripſit Pentateuchū, hoc eſt quinq; volumina legis, preter octo verſus ab. Et mortuus eſt Moſes vir Dei. vſq; ad finem legis. & librum Iob. Ioſue ſcripſit librū ſuū & octo verſus legis. Samuel ſcripſit librum ſuum, id eſt primum & ſecundū regum, & librum Iudicum & Ruth. Iſaias ſcripſit librum ſuum, & librum prouerbiorū, & Cantici cāticorum, & Eccleſiaſtę. Ieremias ſcripſit librum ſuum, & librum tegū & Threnorum. Viri Synagogæ maioris ſcripſerunt librum Ezechiel & librum duodecim prophetarum minorum, & librum Danielis & Heſter. Dauid & decem prophetę illi pſalmographi compoſuerunt librum ſuum & librū Paralipomenon, vſq;. Et fuerunt fibi fratres filij Ioſaphat. Numerus verſuum legis. quinque millia & octingenti & quadraginta quinque literæ legis. 600045. Et prophetarum nouem millia, ducenti & nonaginta quatuor. Et Hagiographorum, octo millia & ſexaginta quatuor. Inuenitur itaque ſumma omnium verſuum Biblię, viginti tria millia, ducenti & tres verſus. Sed huius authoris Rabi Moyſi. ſentētia falſa eſt, vt patet ex ſupradictis.

De hoc libro primo cap. 6.

Annotatio.

Quis excellentior propheta Moyſes an Dauid.

Eſt controuerſia inter ſcriptores vter fuerit excellētior propheta, Moyſes an Dauid. Nam S. Thomas principatum tribuit Moyſi, Lyranus anceps ac dubius eſt, tamen demum putat Dauid principatum tenere. Nos tamē neutræ parti accedimus ob cuius rei intelligētiam, annotandum ex Hier. in prologo galeato. Quod ſcriptura veteris inſtrumenti in tres ordines diuiditur. primus ordo cōtinet quinq; libros Moyſis.

Secundum prophetarum ordinem faciūt, ſcilicet. Hebræi, & incipiunt a Ioſue. Deinde ſubtexunt Iudicum librum & in eundem cōpingunt Ruth, quia in diebus Iudicum facta

eius narratur historia. Tertius sequitur Samuel, quem nos regum primum & secũdum dicimus. Quartus regum. Quintus Isaias. Sextus Ieremias. Septimus Ezechiel. Octauus, liber. 12. prophetarum.

Tertius ordo Hagiographa, ideſt, sanctè scripta possidet. Vocantur autem ἁγιόγραφα, illa volumina quæ potius docent, quam de futuris vaticinantur, licet prophetæ illorum authores etiam sint appellandi, & primus liber incipit à Iob. Secundus à Dauid, quem quinque incisionibus & vno Psalmorum volumine comprehendunt. Tertius Salomon, tres libros amplectens. Quartus Daniel, iuxta Hebræorum opinionem. Sed iuxta nos vnus è quatuor prophetis maioribus est, vt diximus in Appendice. 4. Hypoty. Quintus liber Paralipomenon. Sextus Esdras. Septimus Ester. Ecce Moyses excluſus est à numero prophetarum & Hagiographorum. Deinde Hebræi secant vetus instrumentum, in legem & prophetas, & prophetæ rursum subdiuiduntur in priores & posteriores prophetas. Priores sunt, Iosue, Samuel, Salomon, Dauid, & cæteri omnes qui à morte Moysis vsq; ad Isaiam aliquid scriptis mandarunt. Illi qui ab Isaia vsq; ad Malachiam aliquid literis commiserunt, posteriores vocantur. Hoc est. 12. minores & quatuor maiores prophetæ. Ac vocantur posteriores, quia post separationem tribuum, duarum & decem, à se inuicem, suas scripserunt prophetias. Ecce Moyses relegatur à numero prophetarum, tam maiorum, quam minorum, tam priorum quam posteriorum. Non quòd negem fuisse prophetam, fuit etenim. Nam de illo dicitur. Non surrexit propheta in Israel, qui vidit dominum facie ad faciem, sicut Moyses, & Abraham fuit propheta, quia de illo dicitur, Genes. 20. Propheta est & orabit pro te. Verum non appellatur illo nomine, sed alio excellentiori, videlicet, Patriarcha, quia supra vniuersos homines qui ab illo originem ducebant, regnum obtinebat, & Moyses legislator dicitur. Cuius veluti ministri fuerunt omnes prophetæ, ad hoc enim illorum prædicatio tendebat, vt lex Moysi serui Dei diligenter seruaretur. & Ioannes Baptista & Euangelista, licet prophetæ fuerint, prophetæ non vocantur, sed illis cognominibus à me modo dictis, solent ornari. Denique Christus propheta fuit, qui de se ait, Nemo propheta sine honore, & legislator ait. Prophetam suscitabit vobis dominus de medio fratrum vestrorum, ipsum tanquam me audite, id est, erit legis nouæ legislator, vt ego veteris. Hoc esse consonum scripturis, his testimonijs confirmari potest. Primum Matthæ. 7. dicitur. Hæc est lex & prophetæ, & capit. 11. lex & prophetæ vsque ad Ioannem, & capit. 22. Hinc vniuersa lex pendet & prophetæ; & Lucæ. 16. Lex & prophetæ vsque ad Ioann. & iterum. Scriptum est in lege psalmis & prophetis de me, & Dives epulo, habent Moysen & prophetas. Vides ergo quod nunquam Moyses numero prophetarum adscribitur.

Prophetia quædam est spiritualis, quędam diabolica, nam in scripturis propheta & pseudopropheta eodem nomine appellantur. Alia est inter has media, quæ naturalis aut artificialis vocatur. Quarta communis seu popularis vocatur. Spiritalis igitur in primis participes sunt viri sancti, ex dispensatione tamen viris iniquis datur, vt Pharaoni, Balaã & Caiphæ. Diabolicæ autem sunt participes, qui ipsorum dæmonum sunt cultores. cuiusmodi sunt, qui per farinam & hordeum vaticinantur, & illud vaticinium è quercu, & Dodonæa sacerdos, & id quoque quod per exta fit, & per volatus & garritus auium, per notas, sternutamenta & sortes, quodque ex tonitruis sumitur, & ex muribus, & mustelis, & ex lignorum stridore, & aurium sonitu & corporis tremore, & quod ex nominibus & mortuis & stellis & aquis & ex alijs rebus sexcentis. Nam quod per somnia fit, & id quidem apud nos per vocatam cathochen, id est, spiritus afflatum, est. Prænotio tamen non illis à virtute prouenit, vt nobis, sed potius ab arte quadam praua & malefica. Ac Deus quidem cum aliquid prædicit, ipse solutionem subijcit, & tũc euenit res absque vllo dubio. At illi in quibusdam fortè fortuna verum dicunt, in plurimis tamen aberrant. Naturalis autem prophetia animalium est ratione carentium, hirundines enim graues & formicæ hyemem aduentantem sentiunt, erinacei quoq; & alcyones eandem habent naturam. Artificialis verò ad medicos pertinet, & ad consultores & nauium gubernatores, si quidem hi morbos & eorum terminationes prædicunt, illi ventorum mutationes, at vero illi sua prudentia, quid futurum sit, conijciunt. Communis autem & vulgaris cognitio futuri est, quod videlicet post tres menses futura est hyems,

hyems. omnes enim ex temporum circuitibus prędictiones cognoſcunt. Non igitur magnifaciendum eſt dæmones prænotionem habere, cum & formicæ & homines ſagaces futura coniectent. Verum non vt diabolus prædixit ſe ſcire & bonum & malum, ſic fuit. Et Balaam cum prædixit, meretrices ſtatue, & propter ipſas prodetur Iſraël, quod potius coniectura eſt, quàm prædictio. nihil enim admirabile iſtiuſmodi prophetiæ habent. Proprium autem prophetiæ eſt præbere linguam obſequentem gratiæ ſpiritus ſancti. Ex Suida in dictione προφητεία.

Non idem ordo eſt. 12. prophetarū apud 70. interpretes, qui in Hebraica veritate continetur. Illi enim ponunt primum Hoſeam, ſecundum Amos, tertium Micheam, quartū Ioel, quintum Abdiam, ſextum Ionam, ſeptimum Nahum, octauum Habacuc, nonum Sophoniam, decimum Aggeum, vndecimū Zachariam, duodecimum Malachiam. Hebræi autem quos Latini ſequuntur, poſt Hoſeam qui apud vtroſque primus eſt, ſecundum legunt Ioel, tertium Amos, quartum Abdiam, quintum Ionam, ſextum Micheam, ſeptimum Nahum, octauum Habacuc, nonū Sophoniam, decimum Aggeum, vndecimū Zachariam, duodecimum & qui vltimus eſt, Malachiam. Hieronymus in proœmio commentariorum Ioelis prophetæ. Prophetæ maiores hunc habent ordinē. Iſaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel.

Scriptura vetus diuiditur in legem & Prophetas.

Prophetæ, in priores & poſteriores.

Poſteriores, in maiores & minores.

Egimus de prophetis, nunc de pluſquam prophetis, & tātūmodo Iohāni hoc quomē tributum eſt. Quia, vt ait Hiero. li. 2. ad Epheſ. circa principium, quē cæteri prophetarunt, ipſe conſpexit, & digito demonſtrauit, dicēs. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Quia multi prophetæ & iuſti, cupierunt videre quæ vos videtis & non viderunt. vtiq; videre cupiebant, quę futura cognouerant. Et Matt. 11. cum hæc dixiſſet addidit. Tum etiam quia ad priuilegium prophetale, etiam Baptiſtæ accelsit præmium. vt dominum ſuum baptizaret. &. q. 1. ad Alga. Vocat Iohannē Dominus nō ſolū prophetā, qui ſoleat ventura prædicere, ſed plus eſſe quàm prophetam, quia quē illi venturū eſſe dixerāt hic veniſſe monſtrat, dicens. Ecce agnus Dei. præſertim cū ad faſtigium prophetale, baptiſtæ acceſſerit priuilegiū, vt qui dixerat, Ego à te debeo baptizari, ipſe eum baptizauerit, non præſumptione maioris, ſed obedientia diſcipuli & timore ſerui. Itē Theophy. Matt. 11. ait. Excellentior alijs prophetis eſt Iohā. quia alij prophetæ ſolum vaticinati ſunt de Chriſto, ille oculis aſpexit, quod excellētius eſt. Deinde alij poſtquam nati ſunt prophetarūt, iſte adhuc in ventre matris cōcluſus, Chriſtum cognouit. Et Chriſti. Druth. Matth. 29. Iohan. non ſolum fuit propheta, ſed pluſquā propheta. prophetę namque miniſterium eſt, ventura prædicere, non etiam demonſtrare. Iohan. verò non ſolum prędixit ſaluatorem, ſed etiam digito demonſtrauit, dicens. Ecce agnus. Et Maximus. hom. 3. de nātiuitate Iohan. Baptiſtæ. Plus reuera, inquit, eſt Iohannes quam propheta, cū cæteri omnes venturi adhuc Chriſti fuere præcones, hic autem Domini præſentis aſſertor. lege eum, & Auguſtin. lib. 2. contra Petili. Donatiſtam. capit. 27.

De titul. Prophetarum.

CAP. II.

QVando locū aliquem, (vt inquit Cyrillus. lib. 8. Theſauri. ca. 2.) in icripturis rectè intelligere volumus, tria diligenter conſideranda ſunt. tēpus quando ſcriptum eſt quod dicitur. Perſona quæ dicit vel per quam vel de qua dicitur. Et res propter quā aut de qua ſcribitur. Sic enim abſq; errore ſenſum verū poterimus inueſtigare. Cognitione temporis opus eſſe non dubitamus, audientes Apoſtolos dicere ad Chriſtum. Quando hæc erunt & quod erit ſignum aduentus tui? Hymenæus & Alexander ignorantia temporum putauerunt iam factam eſſe reſurrectionem. Perſonarum verò cognitionem Eunuchus in Actibus Apoſtolorum neceſſariam oſtendit, dicens ad Philippum. Quæſo domine de quo propheta loquitur? de ipſo an de ali-

Tempus. Perſona. Res.

Matth. 24. 2. Tim. 2.

Actu. 8.

quo alio. Et Paul. volens ſaluatoris perſo-
Hebre.7. nam intelligi. In quem dicuntur hæc, inquit, de alia tribu eſt, manifeſtum eſt quod de Iuda ortus eſt dominus. Quod autem rei quoque notitia neceſſario requiratur, inde diſcemus, quod res quæ de ſaluatore ſcribuntur.
Iſaiæ.7. & 53. Verbi cauſa, Ecce virgo concipiet, & ſicut ouis ductus eſt ad occiſionem, ad neminem ſanctorum referri poſſunt, quare ad Chriſtũ propriè referuntur. Sic quando filius Dei propter nos factus eſt homo, quando immundicia peccatorum per ipſum purgata, ſedet in dextris virtutis in excelſis, tunc melior angelis cognitus eſt, nõ quia naturam in aliud mutauerit, vel quia factus ſit poſtea, quod prius non erat. Non enim de natura filij modo ſermo habetur, ſed de ea quæ tempore incarnationis facta fuit, & lib. 9. Theſauri. c. 4. hæc addit. Neceſſarium eſt ad intelligendas ſcripturas, tempora conſiderare, in quibus dicta ſunt, quæ ſcribuntur. Sic facilè poterimus errores vitare, præſertim in verbis ſaluatoris. Veluti quando dicit ſe diem iudicij ignorare, diſpenſando dixit, vt homini quem aſſumpſit congruentia diceret. Nam alioqui optimè diem iudicij cognoſcebat, vt alibi nos docuimus, &
Libro. 2. hanum Hypotypoſeon. cap. 2. ipſe Cyrillus ibidem docet. Hæc eadem repetit libr. 10. Theſauri. capit. 3. Hanc ob cauſam Chryſoſtom. homil. 5. de Ozia, ait omnibus prophetis mos eſt regum tempora exprimere. Item Hieron. Iſaiæ. 1. ait. In titulis prophetarum commemorantur, Perſona, Verbi gra
Perſona. Cauſa. Tempus. tia, Iſaias, aut Ieremias. Cauſa, vt Hebræorum vitia reſecet, aut aliquid prænunciet, aut vt mærentem populum conſoletur. Tempus, ſub quibus regibus prophetiam ediderit. Vt, Viſio Iſaiæ filij Amos, quam vidit ſuper Iudam & Hieruſalem, in diebus Oziæ, Ioathan, Achaz, Ezechiæ regum Iuda. Item Chriſti. Druthmari in procemio Matthæ. ait. In omnium librorum principijs, tria quærenda ſunt. Tempus. Locus. Perſona. Similiter in Euangelio hæc tria quærenda ſunt. Verbi gratia in Matth. Locus in quo ſcripſit Euangelium, nempe Iudæa, nam ad Iudæos qui crediderunt ſcripſit euangelium. Tempus Caij imperatoris, qui imperij monarchiam tenebat Perſona, Matthæus. Differt tamen Iſaias in poſitione temporum aliquorum regum à cæteris prophetis vt annotauit Hieron. in comment. Iſaiæ cap. 1. Quia in titulo Iſaiæ dicitur eum prophetaſſe ſub Ozia, Ioathan, Achaz, & Ezechia regibus Iuda, non vt in alijs pro-
Diſtinctio pphetæ ſub certis regibus obſeruatur diligenter ab Iſaia ab alijs negligitur.

phetis confuſe, intelligendum eſt, vt neſciamus quid ſub quo ſpecialiter rege dictum ſit, ſed vſque ad finem voluminis ſcriptum refera tur, quid ſeorſum ſub Ozia, quid ſub Ioathan, & qd ſub Achaz, & quid ſub Ezechia, ei à domino reuelatum ſit, ab initio enim Iſaiæ vſq; ad ſextum caput, ſub Ozia facta ſunt, à ſexto vſq; ad ſeptimum, ſub Ioathan, à ſeptimo vſque ad finem ferme decimiquarti capitis ſub Achaz, à fine. 14. vſq; ad finem voluminis ſub Ezechia. Hæc ille. Attamen in reliquis prophetis minime hoc inuenitur diſtinctum, vt Verbi gratia, in Ieremia qui prophetauit in regno Iuda ſpatio vnius & quadraginta annorum. Nam ſub Ioſia qui regnauit vno & triginta annis, prophetauit. 19. annis, ſub Ioachaz filio eius, tribus menſibus, ſub Sedecia filio Ioſiæ & fratre Ioacim, annis vndecim. Sex illi menſes conſtituunt annum vnum imperfectum. Prophetauit ergo Ieremias ſub quinque regibus Iuda. In Ieremia tamen nũlla fit mentio de Ioachaz & Ioachin, quod ſub illis exiguo tempore prophetauit. Poſt captiuitatem verò Iudæ prophetauit in Ægypto cum illuc abductus fuiſſet cũ reliquijs Iudæ, quæ illuc contra verbum domini ſe receperant, metuentes ne rurſus rex Babylonis Iudam inuaderet, & eius reliquias perderet. Hæc omnia animaduertenda ſunt etiam in lectione, ſanctorum, vt qui hæretici tunc viuerent, &c.

Ad cognoſcendũ parentes & patriã vnius cuiuſq; prophetę, annotãdum eſt quod Hieron. ex Hebræorum ſententia Sophoniæ. 1. obſeruauit. Cuiuſcunque, inquit, prophetæ pater aut auus, ponuntur in eius titulo, ipſi quoque prophetæ fuerunt. Vnde Amos qui dixerat. Non ſum propheta, nec filius prophetæ, ſed paſtor caprarum vellicans Sycomoros, patris nomen in titulo non habet. Si hoc verum eſt, Sophonias propheta, ex glorioſa maiorum ſtirpe generatus eſt. Habuit enim patrem Chuſi, auum Godoliam, proauum Amariam, atauum Ezechiam, & talem quadrigam ipſe veluti extremus auriga compleuit. Burgenſis tamen Ieremiæ. 1. & Oſeæ. 1. negat hanc obſeruationem in vllo probato ſcriptore Hebręorum inueniri. Sed quantum ipſe ab ſcopo aberret, Hieronymi docuit teſtimonium, & quod nunc, (ex Hebræorum probatiſsimo ſcriptore, Rabi Dauid Canchi, in comment. Oſeæ,) ſubiungam. Cum, inquit, nomen prophetæ aut patris eius, in titu-
Quomodo cognoſcant patres & patria prophetarum. Amos. 7.

lo po-

lo ponuntur perſpicuum eſt non ſolum illū fuiſſe prophetam, ſed & filium prophetæ. Cum vero nomen prophetæ memoriæ mandatum eſt abſque patris nomine, planum eſt ipſum fuiſſe prophetam, ſed non filium prophetæ. Deinde cum vrbis nomen, prophetæ titulus præfert, notum eſt illius vrbis de qua agitur incolam aut ciuem fuiſſe. Cum vero ponitur nomen prophetæ, vrbis verò omittitur, palam eſt eum fuiſſe vrbis Ieruſalem ciuem. Igitur iuxta hoc præceptū Iſaias ciuis fuit Ieroſolymitanus, & propheta, ipſe & pater eius. Amos namque pater Iſaiæ, non eſt vt nonnulli arbitrantur, tertius ex duodecim prophetis minoribus, ſed alius; nam diuerſis apud Hebræos ſcribuntur literis. pater Iſaiæ, in poſtremis literis, cum Aleph & Çadic ſcribitur. Propheta ille minor, cum Ain, & Çamach. & ecōtra Ieremiæ patria fuit Anathoth, vt ibidem exprimitur quæ eſt in tribu Beniamin. Ioſue. 21. eſtque viculus ſacerdotū contra ſeptentrionem Ieruſalem, diſtanſque ab ea tertio milliario.

Amos.

Anathoth.

Pondus aut onꝰ quid ſignificet in ſcriptura.

Deinde non infrequēter in titulis prophetarum ponitur pondus aut onus, ſed (vt ait Hiero. in proœmio Habacuc.) nunquam præfertur in titulo, niſi cum graue & ponderis laboriſque plenum eſt, quod videtur. Quatuor autem prophetæ in duodecim prophetarum volumine ſunt, è quibus tres in principio pondus titulum habent. Nahum, Habacuch. Malachias. Porro Zacharias in medio & circa finem duos huiuſmodi ponit titulos. Equibus vnus eſt. onus verbi Domini in terra Adrach, & Damaſci requiei eius. Alter in fine. Onus verbi domini ſuper Iſraël. & Iſaię. 13. capite. ait. Verbum Hebraicum Maça vel onus vel pondus intelligi poteſt. Et vbicunque præpoſitum fuerit, minarum plena ſunt quæ dicuntur. & Ieremiæ. 23. ait. Vbicunque graue eſt quod dominus comminatur, & plenum ponderis vel laboris & importabile, in titulo prophetiæ Maça, id eſt pondus, ponitur. Differunt tamen cum dicitur, pondus ſit ad aliquem, & pondus contra aliquem. Quia vt dicit Hiero. Malachiæ. 1. Pondus, cum dicitur fieri ad aliquem, Verbi gratia Iſrael, (non contra aliquem) graue quidem eſt, quia pondus appellatur, ſed conſolationis aliquid habet, vt Malachiæ. 1. Onus domini ad Iſrael in manus Malachiæ. Aliud eſt enim quando ad illum vel illū ſcribimus, aliud quādo contra illum vel illum, quia in altero pars amicitiæ, in altero inimicitiarū aperta confeſsio eſt.

Zacha. 9. & 12.

Pondus ad aliquem & contra aliquē quid ſignificet.

Hier. optimè & erudite interpretatus eſt quid ſignificet hoc nomen pondus iuxta Hebręos. Vnde omnes alię expoſitiones quę afferri ſolent, ſunt explodendæ. nempe illa Theophi. Nahum. 1. Lemma Niniue, ideſt, aſſumptio Niniue. Quoſdam, inquit, de repente ſpiritus ſancti gratia, apprehendebat prophetas, eoſque detinens & ab humanis ſeparans, ac per ipſos loquebatur futura. Hanc igitur repentinam mentis detentionem Lemma vocauit Nahum, perinde ac ſi dicat, Arrepta mens mea ab ſpiritu prędixit quę Niniue eſſent obuentura. Vnde omnis prophetia communi vocabulo, Lemma, id eſt acceptio, dici poteſt. Et Habac. 1. ait. Lema, ideſt captio ipſa prophetia nominatur, ſiue quod accipitur ex Deo tradita, ſiue propter prophetæ mentis acceptionem, ac propter ab humanis ad diuinas reuelationes, tranſlationem. Theodoretus quoque Nahum. 1. ait. Aſſumptionem appellat propheta, mentis raptum, & à rebus humanis traductionē. Raptā, inquit, mens mea à Deo, quæ Niniue eſſent uentura, præuidit. & iterum Malachiæ. 2. cap. hoc inferſit.

Theophila ctic expoſitio exploſa.

Theodoretꝰ

Diximus quibus verbis vtatur prophetia, quæ alicui infligit pœnam nunc de illis dicēdum, quæ fauſta & proſpera portendunt. De quibus ſic ſcribit Hiero. Iere. 23. Vbicunque proſpera dominus pollicetur, ſiue poſt comminationem meliora promittit, ibi. Viſio dicitur, aut certe, Verbum domini. Et commēta. Iſaiæ. cap. 1. iterum hoc repetit.

prophetia quæ fauſta annuntiat quō cognoſcitur.

Ponitur, inquit Hiero. in commēt. Abdię, in prophetarum titulis, Viſio, & nihil poſtea quod viſum ſit, demonſtratur, quia non tam vult dicere ſe vidiſſe, quam ſe optime noſſe, aut ſe audiſſe à dño, aut ſibi rita videri viſum fuiſſe. vt apud Iſaiam. Vidi dñm Sabaoth ſedentem ſupra thronum excelſum & elevatum. & apud Ezechielem. Aperti ſunt cæli & vidi viſiones Dei. & ſtatim ſubiungit. Et ecce ſpiritus turbinis veniebat ab Aquilone. Et poſt viſionem Abdiæ protinus infertur. Hæc dicit dominus ad Ædom, auditum audiuimus à dño, & legatū ad gentes miſit. &c. De Deutero. cap. 4. huius rei ſumamus exemplū, in quo non res, ſed verba cernūtur. Attende, inquit, & conſerua animam tuā vehementer, ne fortè obliuiſcaris ſermonum, quos viderunt oculi tui. & Iohan. in epiſt. Quod vi-

De hoc libro nono. Regula. 16 diximus.

dimus oculis noſtris,& perſpeximus,& manus noſtræ palpauerunt de verbo vitæ. Et Moyſes vocem domini,quę ad eum loquebatur, vidiſſe ſe dicit. Et populus ſimiliter videbat vocem domini. Si ergo poſt viſionem inferuntur quæ dicta ſunt, & videntur mentis oculis,quæ auribus percipi ſolent,recte, Videns,quia prophetæ antiquitus vocabantur videntes. Item Iſaiæ. 1. capite. Non ſolum Iſaias propheta,ſed alij,quum habeant in titulo, Viſio quam vidit Iſaias,ſiue Abdias, non inferunt quid viderint(verbi gratia. Vidi dominum Sabaoth ſedentem ſuper thronum excelſum & eleuatum,) Sed quæ dicta ſunt narrant, ideſt, Audi cælum,auribus percipe terra. Et, Hæc dicit dominus ad Idumæam. Auditum audiui à domino. Prophetæ enim prius vocabantur videntes, qui dicere poterant,oculi mei ſemper ad Dominum. Et Andreas in Apocalypſi.cap.2. Deniq; Chryſoſt. homil.3.de pœnitentia ait. Viſio quam vidit Iſaias ſuper Ieruſalem & Iudæam. Dic Iſaia viſionem quam vidiſti? Audite cæli,auribus percipe terra,quoniam dominus locutus eſt. Alia præmiſiſti, alia dicis. Incipiens enim dicis, Viſio ſuper Iudæam. Cælum alloqueris, atque in terram ſermonem declinas, dimittens rationales homines, cum elementis irrationabilibus diſputas. Hoc eſt, prophetæ rem, quam audiunt, vel per internam inſpirationem ſuſcipiunt, dicunt ſe vidiſſe, vt fidem adhibeamus prophetiæ, nam hic ſenſus alijs certior & exactior eſt, ne nos igitur ſimus dubij ad credendum, dicunt, adeò certa & comperta eſſe quæ dicuntur ab ipſis, ac ſi ipſi oculis ſuis conſpexiſſent. Sic dicuntur verba Dei videri,ideſt audiri. Et ratio eſt quia ſenſus ſolemus loco teſtium adducere & vno pro altero vti. Vt oculis noſtris vidimus & manus noſtræ palpauerunt de verbo vitæ.

Iſaiæ.6.
Abdiæ.

De hoc libro. 9. Regalium.

Eſt præterea annotandum quod vice tituli,vel veluti procemium dicendorum, ſolent vti prophetæ,his verbis. Hæc dicit dominus, aut alijs ſimilibus. De his titulis ſic ſcribit Hieronymus Ierem.23. Hæc dicit dominus, propterea ſemper infertur in prophetis, ne contemnantur quaſi verba prophetarum, ſed admoneantur iugiter, Dei eſſe ſermones quos loquuntur. Item Zachariæ. 1. ait. In paucis verſiculis breuibuſq; ſententijs, in Aggæo & Zacharia,additur. Dicit dominus exercituũ,vt ſciant dominum eſſe qui præcipit templi ædificationem, & alia quæ ibi dicuntur,aduerſus regis imperiũ, & hoſtes circumfrementes, & hac fiducia ad ædificationem templi concitentur. Item in comment. Ezechielis. cap. 35. ait. In prophetis ſubinde additur,factus eſt ſermo domini, quia ob humanam fragilitatem, & vitæ huius neceſſitates, interdum prophetiæ ſpiritus recedebat ab eis. Nam ſi ſemper in prophetis eſſet ſermo Dei,& iuge in pectore eorum hãberet hoſpitium, nunquam ſic loquerentur. Propterea Iohãnes baptiſta loquitur. Super quem videritis Spiritum ſanctum in ſpecie columbæ deſcendentem & manentem in eo, ipſe eſt. Nunquã enim proprium eſſet Chriſto, quod additur, & manentem in eo, niſi ab alijs non nunquam recederet. Alioqui & ad Moyſen loquitur Deus. Auferam de ſpiritu qui eſt in te,quem vtiq; non haberet,niſi ad eum à domino deſcendiſſet.

Hæc dicit dominus in prophetis cur dici ſoleat.

Videquæ ſcripſi lib. 10. Regul. 23.

Iohann. 1.

Num. 11.

Oportet etiam breuiter viciſſitudines gubernationum Iſraelitici populi declarare, vt tituli prophetarum melius intelligantur. Ex quo,(inquit Beda.Lucæ. 1.) patres ex Ægypto exierunt,ſuę gentis iudicibus,Othoniel, Aiod,Samgar, Gedeon, vſq; ad Samuel prophetam,ac deinde regibus,vſque ad tranſmigrationem Babyloniæ, regebantur. Poſt reditum verò è Babylone per pontifices rerum ſumma gerebatur, vſque ad Hyrcanum regem ſimul & Pontificem, quo, fratris inuidia multis calamitatibus vexato, & ad vltimum ab Herode(cuius patrem ipſe de ignobili aduena, hoc eſt genere Idumæo ſublimem fecerat ac ciuem) vi fraudis interempto, Iudææ regnum ipſi Herodi, iuſſu Cæſaris Auguſti,traditur gubernandum. Et Theophil. Matthę. 1. ait. In tres ordines diſtribuit Matthæus generationes,vt monſtraret quod Iudæi, ſiue à iudicibus gubernarentur,vt qui vſque ad Dauid,ſiue à regibus, vt qui vſque ad tranſmigrationem Babylonis,ſiue à ſacerdotibus,vt qui vſque ad Chriſtum, nihil tamen in virtute profecerunt. quod opus habuerint, vero & iudice & regẽ & ſacerdote, qui eſt Chriſtus. Nam poſtquam defecerunt reges, venit Chriſtus iuxta prophetiam Iacob. Non auferetur ſceptrum de Iuda. Hoc etiam dixit Euthy. eodem loco. Item Euſebius.libr. 1. eccleſia. hiſto. capit. 6. ait. πρὸ μὲν τῆς ἀιχμαλωσίας Ἰουδαίων, καὶ τῆς εἰς Βαβυλῶνα μετανασάσεως, ἐβασιλεύοντο ἀπὸ σαοὺλ πρώτου, καὶ Δαβὶδ ἀρξάμενοι, πρὸ δ' ἐτῶν βασιλέων, ἀρχιερεῖς

Guberna tionis populi Iſraelitici viciſſitudines.

Horum verborum tranſlationem accipe ex Niceph.

τες ἀυτοὺς διᾶπαν, οἱ προσαγορευόμενοι κριταὶ ἄρξαντες ἀυτοὶ μετὰ Μωϋσέα, ἦν γὰρ τοῦ τοῦ διάδοχον Ἰησοῦν. μετὰ δὲ τὰὐτὸ ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον οὐ διέλιπεν πολιτεία χρώμενοι ἀριστοκρατικῇ μᾶλλον ἢ βασιλικῇ. οἱ γὰρ ἱερεῖς προεστήκεσαν τῶν πραγμάτων ἄχρις οὗ πομπίος γωμαίων στρατηγὸς ἐπιὼν τῶν ἱεροσολύμων πολιορκῶ. Item Nicepho. li. 1. c. 6. Gens, inquit, Iudæorum priuſquam diuina prouidentia Moyſes dux ei præfectus eſſet, libera quodammodo & ſui iuris fuit, & primogenitorem iactans iuſtum Abraham, tenui cognitione numinis alijs antecelluit populis. Hæc poſtquam in Ægyptum venit, per Ioſephum, in ſeruitute ibi fuit annos quadringentos. Inde illam eduxit Moyſes, qui tantũ ſanctitate poſſebat, vt colloquio Dei frueretur, ab eoq; rerum gerendarum conſilia petebat. Præfuit ergo genti illi, ac rex ipſe & ſacrorum Antiſtes ius populo dixit. Rerum tamen ſacrarum curam Aaron ſortitus eſt. Poſt hunc ſucceſſor eius Nauæ filius, rerum adminiſtrationem ſuſcepit. Deinde rem Iudaicam principes rexerunt, iudices dicti, qui numero 12. fuerunt, per ſucceſsionem ordine in defunctorum locum ſubrogati. Poſtea talem rerum adminiſtrationem ægrè ferentes Iudæi, regem ſibi creari depoposcerunt. Et Saul primus eis à propheta Samuele rex vnctus eſt, id Deo per oraculum iubente. Huic Dauid ſucceſsit. Dauid filius Salomon. Deinde ordine alij reges. 24. numero, qui rebus Iudaicis annos quadringentos quadraginta octo præfuerunt. Poſtea cum Nabuchodonoſor bellicam contra eos expeditionem ſumpſiſſet, vna cũ vrbe tẽplũ eſt euerſum, & populus Babylonẽ captiuus ductꝰ annos ſeptuaginta.

Iudicum Iſrael cum annis quos reipublicam gubernarunt hic eſt catalogus. Ioſue. Othoniel filiꝰ Quenez. 40. annis. Iud. 3. Aiod filius Gera. 80. an. Iu. 3. Samgar filius Anath. Iudi. 3. Debora. 40. an. Iudi. 4. & 6. Gedeon filius Ioas. 40. an. Iudi. 6. 7. 8. Abimelech. an. 3 Iudi. 9, 10. Thola filius Pua. 23. an. eodẽ lib. c. 10. Iair Galaadites an. 22. eodem lib. c. 10. Iephthe. an. 6. c. 11. & 12. Abeſſan. an. 7. ca. 12. Ahalon Zabulonites. an. 10. ca. 12. Abdon filius Hellel. an. 8. c. 12. Sãpſon. an. 20. c. 13, 14. 15. 16. Heli, an. 40. 1. Reg. 1. ca. 2. Samuel. 1. Re. 1. 2. 3. Ioel & Abia Samuelis filij. 1. Re. 8

Reges vniuerſi populi Iſraelitici ſunt hi. Saul. 1. Reg. 10. Iſboſeth filius eius, ann. 2. 2. Reg. 2. Dauid. an. 40. 2. Reg. 2. Salomon an. 40. 3. Reg. 1.

Iudicũ Iſrael catalogꝰ.

Reges duodecim tribuũ Iſrael.

Reges decem tribuum tantum. Ieroboha filius Nabath. an. 22. 3. Reg. 12. Nadab filius eius. an. 2. 3. Reg. 15. Baaſa filius Achiæ, an. 24. 3. Reg. 15. Ela filius Baaſa. an. 2. 3. Reg. 16. Zamri, ſeptem dies. 3. Reg. 16. Hamri. an. 12. 3. Reg. 16. Achab filius eius. an. 22. 3. Reg. 16. Ochozias filius eius. 2. 3. Reg. 22. & 4. Reg. 1. Ioram frater eius. ann. 12. 4. Reg. 1. Icu filius Ioſaphath. ann. 28. Ioachaz filius eius. an. 17. 4. Reg. 13. Ioas filius eius. ann. 16. 4. Reg. 16. Ieroboam filius eius. an. 41. 4. Reg. 14. Zacharias filius eius. 6. menſes. 4. Reg. 15. Salum filius Iabes, menſe vno. 4. Reg. 15. Menachem. 10. ann. Phaquee filius eius, an. 2. Phaquee filius Romeliæ. an. 20. Hoſee filius Ela. an. 9.

Reges decẽ tribuũ.

Regum Iuda hic eſt catalogus. Roboam, an. 17. 3. Reg. 12. Abiam filius eius. an. 3. 3. Reg. 15. Aſa filius eius. 41. ann. Ioſaphath filius eius. ann. 25. Ioram filius eius. ann. 8. 4. Reg. 8. Athalias. ann. 7. 4. Reg. 8. & 11. Ochozias filius Ioram. an. 1. 4. Reg. 8. Ioas. an. 40. 4. Reg. 12. Amaſias filius eius. ann. 29. Azarias filius eius. an. 52. 4. Reg. 15. Ioathan filius eius. ann. 16. 4. Reg. 15. Achaz filius eius. ann. 16. 4. Reg. 16. Ezechias filius eius. ann. 29. 4. Reg. 18. Manaſſes filius eius. an. 55. 4. Reg. 21. Ioſias filius eius. ann. 31. 4. Reg. 22. Ioachaz filius eius. 3. menſibus. Ioiaqim. ann. 11. 4. Reg. 23. Ioachin vel Iechonias filius eius. 4. Reg. 24. Sedechias. ann. 11. 4. Reg. 24. Poſtea gubernatus eſt populus ille per ſacerdotes qui erãt ex Iuda & Beniamin propter illud, nõ auferetur ſceptrum de Iuda. Porro vt hæc clarius intelligas, ſcito duas tribus, nempe Iuda & Beniamin, poſt obitum Salomonis à decem fuiſſe diſſuncẽas. diſſidiorum hoc extitit initiũ, quod Roboã Salomonis filius, noluerit maturo & prudenti ſenum conſilio obtẽperare, ſed iuuenũ ineptijs. Hanc ob cauſam tã ingens odiũ in illum cõcitatũ eſt, vt decem tribus à Dauid domo auulſæ, factioni Ieroboã filij Nabath, adhæſerint, dicẽtes. Quæ nobis pars in Dauid, aut quæ hæreditas in filio Iſai? Hinc ex tribubus 12. ſola Iuda, (in qua Beniamin ſemper intelligo,) domui Dauid adhæſit. Diſſidium hoc prædictum ipſi Salomoni, à Domino fuerat, cum adhuc in viuis eſſet, paucos poſt dies euenturum. Quia habuiſti, inquit Dominus, apud te & non cuſtodiſti pactum meum, & præcepta mea, quæ mandaui tibi, diſrumpẽs ſcindam regnum tuum, &

Iuda tribus quid ſignifi. cet.

dabo illud ſeruo tuo, verumtamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuū, de manu filij tui ſcindam illud, nec totum regnum auferam, ſed tribum vnam dabo filio tuo, propter Dauid ſeruum meum, & Ieruſalem quam elegi. Atq; hæ duæ tribus cum perpetuo à Chaldæis infeſtarentur, demum cum Sedechias regnum Iuda obtineret, & ſummo ſacerdotio fungeretur Saraim, miſit Nabuchodonoſor Nirgelaum, Arematum, Emergaum & Nabuzandam duces ſuos, ipſo manente in Reblata, quæ poſtea Antiochia vocata eſt, à quibus tanta contentione animi pugnatum eſt, vt duarum tribuum extincto imperio, ipſas Babylonem traduxerint. Quo in exilio. 70. anni detentæ illæ ſunt, iuxta Ieremiæ vaticinium. cap. 25. Erit vniuerſa terra hæc in ſolitudinem & in ſtuporem, & ſeruiēt omnes gentes iſtæ regi Babylonis. 70. annis. Cum impleti fuerint. 70. anni viſitabo ſuper regem Babylonis, & cap. 29. Cum cœperint impleri in Babylone. 70. anni viſitabo vos, & ſuſcitabo ſuper vos verbum meum bonum, vt reducam vos in locum iſtum. Quod fecit Cyrus rex Perſarum, qui poſtquam rerum potitus eſt, iuſſit vt populus ille in priſtinas ſedes remearet. Nam miſit circiter. 50. hominum millia in Iudæam, qui ad tempora vſq; Chriſti Iudeam incoluerunt. Hæc ferme omnia colligi poſſunt ex Ioſepho. lib. 10. Antiqui. Et Hier. hæc eadem tradit in comment. Ezechielis. ca. 27. Regum narrat hiſtoria ſub Roboam filio Salomonis. 12. tribus fuiſſe diuiſas, & duas, hoc eſt Iudam & Beniamin cū Leuitis ac ſacerdotibus ſecutas eſſe Roboam, qui regnauit in Ieruſalem, & regnum eius appellatum eſt Iuda. Alias verò decem tribus, quæ diſcerunt. Non eſt nobis pars in Dauid, nec hæreditas in filio Iſai, Ieroboam filio Nabath, de tribu Ephraim, qui fuit filius Ioſeph, ſubmiſiſſe ceruices & ſeruiſſe ei, appellataſq; exmagna parte populi antiquo nomine Iſrael, & multo tempore regnum Iuda & Iſrael aduerſum ſe habuiſſe certamina, proprijſque paruiſſe regibus, primaſque decem tribus captas ab Aſſyrijs, & poſt aliquantum temporis eas, quæ appellabantur Iuda, à Chaldæis in Babylonem ductas eſſe captiuas, & tribum Iuda poſt annos. 70. antiquæ terræ redditam. Decem autem tribus quæ vocabantur Iſrael vſque hodie in me[illegible]ibus vrbibuſque Medorum ſeruire captiuas. Hæc ille. Duæ tribus nempe Iuda & Beniamin cum Leuitica tribu, quæ in Beniamin ſorte habitabat, cum inter fratres ſuos ſacerdotes nullam haberent hæreditatem, his nominibus in ſcripturis vocatæ ſunt. Iudas, Ieruſalem, Sion, Beniamin, Domus Dauid, & interdum domus Iacob. Et ſi duo nomina ponantur, vt Iſaiæ. 1. Iuda & Ieruſalem, Ieruſalem ſignificat tribum Beniamin, quia in illa tribu ſita erat.

Duarū tribuū nomina

Decem vero tribus multo antequam duæ à Salmanazar Aſſyriorum rege abductæ fuerant in captiuitatem, nempe ſexto Ezechiæ regis Iuda anno, & nono Hoſeæ regis Iſrael, collocaueratque eas in Hala & in Habor fluuios Gozam in ciuitatibus Medorum. Illorum regionem poſt Samaritani incoluerunt, qui à Perſis ducebant originem. Harum tribuum in patriam remeatio nuſquam legitur. Imò Hoſeas ait. Non addam vltra miſereri domui Iſrael, ſed oblitione obliuiſcar eorum. 4. Regu. 17. Captiuus ductus eſt populus meus in Aſſyrios vſque in hodiernum diem, ideſt, perpetuò. Nam iuxta Idioma ſcripturarum vſque in hodiernum diem perpetuò ſignificat, vt Hieronym. docet contra Helui. Porrò quid de illis actum ſit, neſcitur. Hebræi Diarrhœæ morbo interiiſſe affirmant. At Hieron. Ezechie. 23. & Zachariæ. 2. & Hoſeæ. 1. & Oroſius & Ioſephus, libr. 10. capit. 10. arbitrantur, maximis & præruptis Mediæ montibus eſſe concluſos, vſque ad tempora Antichriſti. Porrò à quibus regibus hæc regna fuerint profligata & quot annis incolumia permanſerint, & per quos reges fuerint propagata, Regum & Paralipome. narrat hiſtoria, & Ioſephi ſcripta nontacent. Hæc factio decem tribuum his appellatur nominibus. Ephraim, Samaria, Iſrael, Ioſeph, Iezrael, Bethel, Bathauen, aliquando Iacob.

Nomina factionis decē tribuum.

Duodecim tribus his nominibus appellātur, Iſrael, Iacob, Ioſeph. Eſt tamen memoriæ commendandum, quod diligenter annotauit Hierony. Malachiæ. 1. ca. Sciendum, inquit, eſt quod abducto in captiuitatem Iſrael, id eſt decem tribubus, indifferēter priſtino nomine, & duæ tribus Iudas & Beniamin appellentur Iſrael. Hæc ille. Hæc diſcretio vſq; ad præſentem diem permanet, nec enim alicubi inuenitur vbi Iſrael & Iuda ſub vno rurſus imperio redigerentur.

Nomina. 12. tribuū.

Poſtremo loco dicendum eſt de titulis qui imponi ſolent à prophetis ante captiuitatem & poſt

& poſt captiuitatem. Et primo dicendum de titulis prophetarũ, quomodo imponi ſoleant poſt captiuitatem decem tribuum. De illis hæc ſcribit Hie. Sophoniæ. 1. c. Poſtquã decẽ tribus ab Aſſyrijs ſub rege Ezechia patre Manaſſe ductæ fuerant in captiuitatem nequaquam reges decẽ tribuum, ideſt reges Iſrael ponuntur in titulis prophetarum, ſed duarum tribuũ reges. Vndè Sophonias ait. Verbum domini quod factum eſt ad Sophoniã filium Chuſi, &c. in diebus Ioſiæ filij Amon regis Iuda. Præterea de titulis ante captiuitatem & poſt illam, hæc tradit Theodoretus in commẽt. Aggæi. Ante captiuitatem Babylonicam nomina regum Iuda atq; Iſrael, prophetæ in titulis librorum ſcribebant, vt Hoſeæ. 1. Verbum domini quod factum eſt ad Hoſee filium Beeri, in diebus Ozię, Ioathan, Achaz Ezechiæ regum Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas regis Iſrael. Poſt captiuitatem verò Babylonicam, quod Iudæi ſine regibus ſuis remanſiſſent, Perſarum & aliarum gentium reges ponuntur, vt Zachariæ. 1. In menſe octauo, in anno ſecũdo Darij, factũ eſt verbũ domini ad Zachariã, & Aggæi. 1. In anno ſecũdo Darij regis, in mẽſe ſexto. Itẽ Origenes. ho. 21. in Lucã ait. Quando ad Iudæos tantum ſermo propheticus mittebatur, Iudaici reges ponebantur in titulo. Verbi gratia. Viſio quam vidit Iſaias filius Amos aduerſus Iudæam & Ieruſalem, in regno Oziæ & Ioatham & Achaz & Ezechiæ, nec alium quemquam exceptis Iudææ regibus, Iſaiæ video tempore deſignatum. In quibuſdam prophetis & Iſrael reges legimus, ſicut ibi. Et in diebus Ieroboam filij Ioas regis Iſrael. Quando verò ſacramentum Euangelij prædicandum erat, cuius princeps Ioannes in eremo fuit, & orbem Romanum Tyberij regebat imperium, tunc decimo quinto anno, verbum Domini ad Ioannem factum eſſe ſcribitur. Et ſi tantum his qui de nationibus crediturí erant annunciandа ſalus fuiſſet, & penitus excludendus Iſrael, ſufficiebat dicere. In anno. 15. Tyberij Cæſaris, præſide Iudææ Pontio Pilato. Quia vero & de Iudæa & Galilæa multi crediturí erant, idcirco & hæc regna ponuntur in titulo, diciturque Tetrarcha Galilææ Herode.

Tituli prophetarum poſt decem tribuum captiuitatem

De Titulis ante captiuitatem.

Oſea. 1.

Regum tẽpora in euãgelio.

In vltima captiuitate Titi per omnes nationes Iudæi diſſeminati ſunt, vt vndique codices ſanctos portent, qui ſunt teſtes noſtræ fidei.

¶ De titulis Pſalmorum.

CAP. III.

IN primis quærendũ videtur, An vnicus ſit liber Pſalmorum cenſendus an plures. Nam eſt nõ modica cõcertatio de hac re inter eccleſiaſticos & Hebræos doctores. Porrò ſententiam Hebræorũ Hilarius in prologo Pſalmorum, his verbis explicauit. Aliqui, inquit, Hebræorum Pſalmos in quinque libros diuiſos volunt eſſe, vt ſit vſque in. 40. Pſalmum liber primus, & à. 40. vſq; ad. 71. liber ſecũdus & ab eo vſq; ad. 88. liber tertius, & ex eo vſq; ad. 105. liber quartus, eo quod hi omnes in cõſummatione ſua habeant, Fiat Fiat, Concludatur deinde in cẽteſimo quinquageſimo Pſal. lib. 5. Eandem opinionẽ refert Hieron. in epiſt. ad Marcellã, inquiẽs. Amen, ſeptuaginta exprimũt γένοιτο, ideſt fiat. Vnde & in fine libro rũ (in quinq; ſiquidem volumina, Pſalterium apud Hebræos diuiſum eſt) fiat, fiat, tranſtulerũt, quod in Hebraico legitur, Amen, Amen, quo ſcilicet, ea vera dicta quæ ſunt ſupra, confirmentur, & Gioſſa. ordi. in prothematis pſalmorũ, hãc opinionẽ tribuit Hieronymo, ſed falſò. Nam Hebræorum recitat ſententiam cũ hãc admittit diuiſionẽ, nõſuã aſtruit, veluti in epiſt. ad Cyprianum. Aiunt, inquit, Hebræi vno pſalmorum volumine quinq; libros cõtineri, à primo vſque ad quadrageſimum, & à. 41. vſq; ad. 71. & à. 72. vſq; ad. 88. & à. 89. qui quarti libri initium eſt vſque ad. 105. In quorum omnium fine duplex. Amen poſitũ eſt, & à centeſimo ſexto vſq; ad finem inſtar 12. prophetarum, qui & ipſi cum proprios libros ediderint, vnius voluminis nomine continentur. Pro Hebræorum opinione ſtat Ambr. Pſal. 40. & Epiphanius in epitome verſus finem. Verũ contrariã probat ſententiam Hiero. ad Sophronium ſcribens. Scio, inquit, quoſdã putare Pſalteriũ in quinq; libros eſſe diuiſum, vt vbicumq; apud. 70. interpretes ſcriptum eſt, fiat, fiat, finis librorum ſit, pro quo in Hebræo legitur. Amen, Amen. Nos Hebræorum auctoritatem ſecuti & maximè Apoſtolorum, qui ſemper in nouo teſtamento, Pſalmorum librum nominant, vnum eſſe rimus Pſalmorum volumen. Hilarius quoq; in loco citato ait. Nos ſecundum Apoſtolicam auctoritatem, librum Pſalmorum & non

Quæſtio.

Vt tot Pſalmorũ eſſent libri, quot libri legis, in. 5. libros diuiditur.

cupamus

cupamus & ſcribimus. Ita enim in actibus Apoſtolorum ſcriptum meminimus. Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum. Fiat domus eius deſerta, & epiſcopatum eius accipiat alter. Argumentum Hebræorum, Hieronymus ad Sophronium ſcribens, ſic diluit, ſi Amē in fine tantummodo librorum poneretur, & non interdum, aut in exordio, aut in calce ſermonis aut ſententiæ, nunquam Saluator in Euangelio loqueretur. Amen Amen dico vobis. Nec Pauli Epiſtolæ in medio opere illud continerent. Moyſes quoq; & Ieremias & cęteri in hunc modum multos haberent libros, qui in medijs voluminibus ſuis, Amen frequenter inſerunt. Sedet numerus vingintiduorum librorum Hebraicorum, & myſterium eiuſdem numeri commutabitur. Pro hac ſententia ſtat Auguſtinus.

Actu. 1. *Pſalm. 68.*

De hoc in prologo Galeato Hiero.

Deinde quæro. An aliqui libri legis metro ſint contexti, vt liber Pſalmorum & Iob & Threnorum. Hieronymo quidem videtur in proœmio Iob, carmine illos fuiſſe conſcriptos. Sicut, inquit, videtur incredulum metra eſſe apud Hebræos, & in morē noſtri Flacci, Græciq; Pindari & Alcæi, vel Pſalterium, vel Lamentationes Ieremiæ, vel omnia fermè ſcripturarum cantica comprehendi, legat Philonem, Ioſephum, contra Apionem, Origenem, Cæſarienſemque Euſebium, & eorum teſtimonio me verum dicere comprobabit. Et in epiſtola ad Paulinum, quæ in Bibliorum fronte circunfertur, de libro Iob loquens, ait. Proſa incipit, verſu labitur, pedeſtri ſermone finitur. Item Auguſtin. in epiſto. 131. affirmat, Pſalmos Dauidicos metro eſſe conſcriptos, licet fateatur ſe menſuram ignorare. Hebræis tamen non probatur. Nam omnes ferè qui ſcriptum aliquid reliquerunt, vt negant carmina in ſcripturis inueniri, ita affirmant voces quaſdam in modum Rhithmi in carminum fine inculcari. Quæ exornatio apud Rhetores ſimiliter deſinens vocatur. Veluti in Pſalmo. 3. Domine quid multiplicati ſunt qui tribulant me, multi inſurgunt aduerſum me, & 6. Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Denique Iſaiæ. 5. vbi nos legimus. Expectaui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas, & iuſtitiam & ecce clamor, ait Hiero. Volumus latinis inſinuare auribus quod ab Hebręis didicimus, Iudicium apud eos appellatur Miſpat. Iniquitas. Miſpach. Rurſum iuſtitia dicitur Çedaca, clamor autem Cehaca, vna itaq; vel addita litera vel mutata, elegantem ſtructuram ſonumque verborum, iuxta Hebręam linguam reddidit.

Quæſtio.

De ordine quo Pſalmi digeſti atque ordinati ſint, licet in titulo de ordine narrationis, longiori ſermone id proſecuti ſimus, non erit ab te nonnulla hoc in loco inſerere, primū ex Chryſoſt. *in* proœmio ſecundo Pſalmorum. Pſalmi, inquit, non ſunt digeſti iuxta ordinē hiſtoriæ, ſed vt vnuſquiſque inuentus eſt ab Eſdra vel Ezechia illorum congregatore. Nā 43. Pſalmus habet inſcriptionem, Canticū aduerſus Goliath. Tertius autem Pſalmus habet inſcriptionem. Pſalmus Dauid quando fugiebat à facie Abſalom filij ſui. Quis neſcit quam ſint antiquiora quæ aduerſus Goliath facta ſunt, ijs quæ aduerſus Abſalom? Id autem accidit, eo quod liber perierit in captiuitate Babylonica, poſtea autem inuentus ſit tempore Eſdræ, non totus ſimul liber, ſed diſperſus. Item Hieron. Pſalm. 3. ait iſte pſalmus poſterior eſt ſequentibus plurimis, qui ad Saul videntur hiſtoriam pertinere, vt Pſalm. 17. Ante ſiquidem Dauid à Saul eſt paſſus inſidias, quàm Abſalom aduerſus eum arma corriperet.

Oportet etiam ſcire quod titulus Pſalmi non indicat argumentum eius ſed tantum tēpus illud quo prophętæ reuelatio facta eſt, vel occaſionem innuit quam ſibi arripuit Pſalmographus, vt de venturis rebus vaticinium contexeret, & religionis noſtræ ſacramenta panderet, ex hiſtoria tunc oblata. Veluti in Pſalmo. 3. non tam de fuga Dauid ſermo fit, quam de paſſione & reſurrectione Chriſti. Ego, inquit, dormiui & ſoporatus ſum, ſurrexi, quoniam dominus ſuſcepit me. Et pſalmus ille qui inſcribitur Salomoni, non tam de regno eius quàm de Chriſti agit regno, & in Pſalm. 28. qui inſcribitur in conſummatione tabernaculi, non tam agitur de illo tabernaculo materiali, quàm de eccleſia primitiuorum. Hoc etiam obſeruandum eſt in prophetis vt docebimus alias. Sed ad pſalmos reuertamur, de quibus hęc ſcribit Origc. lib. 2. comment. epiſto. ad Roma. in poſtremis verbis valde obſcuro quidem & perturbato ordine. Sciendum eſt, inquit, quod non ſemper prætitulationis hiſtoriam, Pſalmi contentia conſequitur, vt qui obſeruauerit, in plurimis Pſalmis inueniet. Vt exempli cauſa dixerim 17. Pſalmi prætitulatio. In finem, inquit, puero do-

De hoc lib. 9. Reg. 24. differuim⁹. & lib. 7. Parag. Frequēter. c. 1.

Pſalm. 71.

ro domini Dauid, qui locutus eſt verba cantici huius, in die qua liberauit eum dominus de manu omnium inimicorum ſuorum, & de manu Saul. Continentia verò Pſalmi longe aliud quàm prætitulatio continet. Quę enim fundamenta montium commota ſunt, aut quando tremefacta eſt terra cum pugnaret Dauid aduerſus inimicos ſuos? Aut vbi refertur caligo in pedibus domini fuiſſe? aut vbi indicatur aſcēdiſſe ſuper Cherubim & volaſſe, vel ſuper pennas ventorum, & cætera penē omnia, quæ à prætitulationis hiſtoria diſcrepant? & in Pſalm. 50. ſi hiſtoriam ſequamur, quæ in prætitulatione Pſalmi ſcripta eſt, vbi refertur, perempto Vria, vxorem eius accepiſſe Dauid, quomodo dicit. Tibi ſoli peccaui, cum vtique & in ipſum Vriam peccauerit. & in propinquos eius, ſed & in ipſam Bethſabee atq; omnem domum eius, cui intuliſſe maculam videtur adulterij. Sed hic intelligitur talis mulier quales fuerunt illæ quæ dicuntur declinaſſe cor Salomonis, vt ædificaret aras gentium & idola. Quæ vtique in allegoriam ſumptæ, non ſunt ex diuina ſapiētia, ſed contrariæ adeò ſectæ. Talis hæc Vriæ vxor, viri alieni ab Iſrael, intelligi poteſt, quā poſitus in ſuperioribus Dauid inſpexerit lauantem immunditias ſuas in aquis, & ſordes ſuas diluere volentem, eamq; deſyderauerit & acceperit. Sed quia non fuit voluntas Dei alienas à veritate Dei ſectas introducere in domū Dauid, primus eius fructus extinguitur, vt ſecunda progenie rex de alienigena ſapiēs naſceretur. Cum tamen multa ſubtilitas ſit in varietate ſectarum, & quis ſenſus ſecundū Deum ſit, qui ve alienus à Deo, nullius ſit ſcire, niſi ſolius Dei, qui ſolus poteſt comprehēdere ſapientes in aſtutia ſua, ideo tibi ſoli peccaui quia cæteri omnes, vt pote animales homines, me qui ſpiritualis ſum, etiam ſi erraui, dijudicare non poſſunt, quia ſpiritualis iudicat omnia, & ipſe à nemine iudicatur. Sed qa addit Paulus, ſpiritalis, & dicit. Qui autem iudicat me dominus eſt, hoc ſciens Dauid quòd ſolus dominus eſt, qui ſpiritalem dijudicat, idcirco dicit. Tibi ſoli peccaui, à quo ſolum poſſum dijudicari. Nam humana dies dijudicare non poteſt ſpiritalem. Sed quod ſequitur ad hunc reſpicit ſenſum. Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Iudicatur namq; Deus in diſputationibus ſapientum, dum alij hoc modo, alij alio, & diuerſe, ſinguli de Deo ſentiunt. Ipſe verò vincit eos, qui de ſe iudicant, cum errantibus cunctis ſuam de ſe quomodo credendus ac venerandus ſit reuelat ipſe ſententiam.

Quid pſalmorum tituli ſignificent nō omnibus eſt manifeſtum, aliqui ſic exponunt. Pſalmus Dauid. Hoc eſt pſalmus reuelatus ipſi Dauid à Deo, ita vt Dauid ſit in datiuo. Quod Hebræi negant, vnde recepta illorum expoſitio eſt, quod Dauid ſit in genitiuo ad hunc ſenſum. Pſalmus Dauid, id eſt Dauidis quia ab illo editus vel compoſitus. Hoc eſt quod ait Hiero. Mat. 13. In pſalmis & hymnis non ſolum Dauid, ſed & cæteri quorum præſcripta ſunt nomina, prophetæ & auctores Pſalm. appellandi ſunt, Aſaph, videlicet & Iduthum, & Hemam Ezrahites, & Æthan & filij Chore, & reliqui quos ſcriptura commemorat.

Porrò vertitur in dubium apud ſacros ſcriptores, vnuſne an plures auctores librū pſalmorum ediderint. Cui quæſtioni Hieron. in epiſtola ad Sophronium his verbis reſpōdit. Pſalmos omnes, eorum teſtamur auctorum qui ponuntur in titulis, Dauid ſcilicet, Aſaph, Iduthum, filiorum Chore, nempè Aſir, Abiſaph, Elcana, & Emā Ezrahitæ, Moyſis & Salomonis, & reliquorum quos Eſdras primo volumine comprehendit, & iterum Matth. 13. exponens hæc verba. Vt adimpleretur quod dictum eſt per prophetam dicentem. Aperiam in parabolis, ait ſumptum eſt hoc teſtimonium ex pſalmo. 77. legimus in nonnullis codicibus, vbi nos habemus impleretur quod dictum eſt per prophetam dicentem, ibi ſcriptum, Iſaiam prophetam dicentem. Quod quia minime inueniebatur in Iſaia, arbitror à prudentibus eſſe ſublatum, ſed arbitror à principio ita editum. Scriptum eſt Aſaph prophetam dicentem. Nam pſalm. 77. Aſaph prophetæ titulum habet, & primum ſcriptorem non intellexiſſe Aſaph & emendaſſe Iſaiam, cuius vocabulum manifeſtius erat. Nam non ſolum Dauid, ſed cæteri, quorum ſcripta ſunt nomina in Pſalmis, ſunt vocandi prophetæ. Huic ſententiæ ſubſcribunt Hilarius in procemio Pſalmorum, & Iſidorus lib. 6. Ethymolo. cap. 2. & Rabanus de inſtitu. clericorum. Nec Hebræi ab hac diſſident ſententia, quamuis in recenſendis auctoribus nonnihil differant. Nam iuxta Hebræos hi ſunt auctores Pſalmorum. Dauid, Adam, qui Pſalmum. 91. compoſuit, in die ſexto quo creatus eſt, cui alei ſabbatum

An plures fuerint auctores pſalmorum.

Locus Mat. emendatus

Authores pſalmographi in vnū volumē cōiecti.

ſuc-

ſucceſsit, ſic ille incipit. Bonũ eſt cõfiteri domino & pſallere nomini tuo altiſsime. Melchiſedec fecit Pſal. 109. Dixit dominus domino meo ſede à dextris meis. Abraham ſiue Ethã Ezrahita fecit pſal. 88. Miſericordias domini in æternum cantabo. Aſaph, Pſalm. 72. Hemam Ezrahita Pſal. 87. Iduthum, Pſal. 76. Moyſes Pſalm. 89. tantum, & tres filij Chore pſalmos illos ſcripſerunt, qui ipſorum nominibus prænotantur, & Salomon, qui præferũt titulũ Salomonis. Differt Hiero. ab Hebræis, nam Pſalmum quem illi tribuunt Adæ, Hieron. tribuit Moyſi, & quem illi aſſerunt fuiſſe decantatum à Melchiſedec, Matthæi. 22. tribuitur Dauid. Quomodo, inquit, Dauid eum vocat in ſpiritu, dicens. Dixit dominus domino meo, &c. Dices etiam iuxta Hiero. à Pſal. 89. incipiendo. 11. Pſalmos eſſe Moyſi tribuẽdos. Quod aliquibus non placebit, quia ibi legimus. Adorate ſcabellum pedum eius quoniam ſanctum eſt. Moyſes & Aaron cum ſacerdotibus eius, & Samuel in his qui inuocãt nomen eius. Quomodo poterit Moyſi tribui pſalmus ille, cum nominet Samuel, quem conſtat poſt Moyſi ſecula viguiſſe. Huic obiectioni ſatisfecimus in capitulo de nominũ propriorum impoſitione, lib. 1. cum de illis agebamus viris quibus ante natiuitatem indita ſunt nomina.

Pſalm. 71. & 126.

Ab Hiero. opinione multi non ignobiles diſſentiunt ſcriptores, qui autumant totum Pſalmorum volumen à Dauid fuiſſe editum, ex quorum numero eſt Theophy. Ioan. 10. Legem, inquit, vocat Euangeliſta librum Dauid, & Caſsiodorus & Aug. lib. 17. de Ciuita. Dei cap. 14. & Pſalm. 9. in fine. Quamuis in prooemio pſalmorum aliter ſentire videatur. Item Euthy. in prologo Pſal. vbi hanc quæſtionem eruditiſsimè tractat, cum priorem opinionem recitaſſet addit. Alij verò quibus ego conſentio, aſſerunt pſalmos omnes, à Dauid fuiſſe compoſitos, & quemadmodũ. 88. Pſal. qui Moyſi inſcribitur, dicunt Moyſis non eſſe, quia ſi eius eſſet, ob illius antiquitatem primus in ordine legeretur, aut ſaltem haberetur inter libros Moyſi, ſicuti habentur eius cantica, quorum vnum in Exodo, alterũ in Num. c. 21. tertium in Deut. reperitur. Ita exiſtimandũ eſſe aſſerunt de alijs pſalmis, qui aliorum inſcriptiones p[illegible]ferre videntur, quod ſcilicet, ab alio compoſiti non ſunt, quam à Dauid. Eadem etiam dicunt de duobus pſalmis, ſcilicet. 71. & 126. qui Salomonis inſcriptionem habent. Quod ſi eſſent Salomonis, aut extremo ordine collocari debuerant, aut in libro regum, interſeri, aut ſaltim de eis alicubi mentio haberi, eo modo quo cæterorum eius operum ratio habita eſt. Erant, inquit, illi, cantica quinquies milia, parabolæ ter mille. At pſalmorum eius ſcriptura non meminit. Cæterum inſcriptiones Iduthum & cæterorum hoc volunt ſignificare, quod his viris, quos Dauid elegerat ex tribu Leui, in duces & principes Chororum, quoſque inſtituerat vt Deum laudarent, his inquã viris, vnuſquiſq; pſalmorum, (iuxta nominũ inſcriptionem,) priuatim ad pſallendum ſit traditus, cum alij pſalmi ab vniuerſis cantoribus cantati eſſent. Illi igitur pſalmi qui priuatim ab aliquo eorum decantati ſunt, cantoris ſuis inſcriptionem retulerunt. Quod manifeſtum fit ex Paralip. Cecinit, inquit, cãticũ hoc in manu Aſaph. & etiam ab inſcriptione Pſal. 38. In fine Iduthũ canticum ipſi Dauid. Compoſitum fuit à Dauid, & ab eo traditum Iduthum, & Pſal. 43. In finem filijs Chore, pſalmus ipſi Dauid. Præterea. Pſalmi, qui aliorum inſcriptiones habent, non per genitiuum, ſed per datiuum ſcribuntur, quæ res indicat, pſalmos à Dauid fuiſſe conſcriptos, & illis cantoribus traditos ad canendũ. Quod ſi quis plures eſſe pſalmos, qui in inſcriptione habent nomẽ Dauid in datiuo, vt Pſalmus Dauid, ideſt, replicabimus multos eſſe etiam qui per ſecũdum caſum inſcripti ſunt, quod tamen in alijs nominibus nõ reperitur, vt ſciamus quod ab ipſo Dauid conſcripti ſunt, & non ei dati aut oblati. Pſalmus qui Moyſi inſcribitur, non quia eius auctor fuerit, ſed quia in eo agitur de regeneratione quę fit per baptiſmum, nam Moyſes interpretatur aſſumptus ex aqua. Pſalmi Salomonis ideo illi inſcribuntur quia agitur in eis de pace Chriſti. De Pſalmis qui ſine inſcriptione ſunt, ſciendum quod multa Hebræorum exemplaria, coniunctum habent ſecundum pſalmũ cum primo, ſecundus ſine dubio conſcriptus eſt à Dauid, cuius rei ſunt teſtes apoſtoli in Actibus. Tu qui per os Dauid pueri tui dixiſti. Quare fremuerunt gentes. Vnde etiam demõſtratur primum pſalmum ipſius eſſe Dauid, quod ſi pſalmũ primum & ſecundũ, qui carẽt inſcriptione dicimus eſſe Dauid, cõſequẽter alij omnes, qui ſine inſcriptione ſunt, eiuſdẽ erunt, vt Pſal. 94. de quo ait Paulus ad Hebræos. Iterũ quandã determinat diẽ hodie, in

Tituli Pſal. Aggæi & Zachariæ ſuppoſititij ſunt, nec inter cãtores recenſendi.

Dauid

Dauid dicens, poſt tantum tempus. hodie ſi vocem. Pſalmi quoque qui ſunt ſine nomine eidem aſcribendi ſunt, vt docet Stephanus in actibus. Vſque ad dies Dauid, qui inuenit gratiam coram Deo, & petijt, vt inueniret tabernaculum Deo Iacob. quod dictũ ex Pſalm. 131. ſumptum eſt, qui authoris caret nomine. Similiter Pſalmi inſcripti Haleluia, ipſius Dauid ſunt. Siquidem eorum primus qui eſt 104. ab eo fuit compoſitus. vt legimus in Paralipomenon.

Horum tamen omnium ſolutio in promptu eſt, ſi Hiero. in epiſt. ad Cyprianum conſulas, qui ait. Hanc habet ſcriptura ſacra conſuetudinẽ, vt omnes Pſalmos qui cuius ſint non habent titulos, his deputentur quorum prioribus Pſalmis nomina cõtinentur. Ideo vndecim pſalmi ab 89. cuius principium eſt. Refugium factus eſt nobis, vſque ad 99. qui inſcribitur, Pſalmus in confeſsione, Moyſi tribuendi ſunt. Et licet in vulgatis codicibus adſcribantur aliqui eorum Dauid, in Hebraico non habetur. Et iterum hoc documẽtum repetit in epiſt. ad Pammachi. & Oceanum. & Hilarius in prooemio Pſalmorum. Item Hierony. in prologo Malachiæ ait. Pſalmi qui titulos non habent eorum eſſe credendum, quorũ nominibus prioris Pſalmi prætitulati ſunt. Idem in prophetarum titulis dicendum. Nam tempus & titulus prophetæ, qui titulo caret, cum priori propheta conſentit. Ideo Malachias, qui titulo caret, poſt Aggæum & Zachariam, qui ſub Dario prophetarunt, fuiſſe credendus eſt. Hæc ille, Hoc intelligo ſi ordinem illum minorum prophetarum, iuxta Hebræos in titulo de prophetia à me digeſtum, tenueris. Supereſt tamen exponere cur Pſalm. primus cum ſit à Dauid compoſitus, vt ex Actibus conſtat, non habeat titulum. Auguſti. in titul. primi pſalmi. Quia propriam Dei loquentis inducit perſonam ne quid diuino eloquio præponeretur, ideo titulo caret hic pſalmus. In commentar. Pſalm. titul. Hieronym. hæc cauſa affertur. Quidam dicunt hunc pſalmum quaſi præfationem eſſe Spiritus ſancti, & ideo titulum non habere. Sed hæc non videntur eſſe magni momenti.

Aug. Pſal. 1. ait illum ſolum titulo carere.

Pſal. 1. cur titulo careat.

Pſalmi filium Core.

Nume. 16.

Annotandum eſt (vt dicitur in commen. Pſalmorum, titul. Hierony. Pſalm. 83. quod quicunque pſalmus præſcribitur filiorum Core nihil triſte habet, ſed ſemper læta ſignificat. Quoniam enim Core & Dathan & Abyron fecerunt contra Moyſen, & à Domino puniti ſunt, filij Core qui non ſunt ſecuti patrem ſuum, æterno gaudio benedicti ſunt. Quoniam autem Core interpretatur Caluaria, & manifeſtum eſt, quod Caluaria ſignificat locum reſurrectionis, qui autem filius reſurrectionis eſt, nihil poteſt habere quod triſte ſit. Hæc deſumpta ſunt ex Origine Homilia vnica, in libr. Regum. & ex lib. 10. comment. epiſto. ad Roma. cap. 15.

Deinde aduertendum (vt dicitur Pſalm. 105. titulo Hierony.) quod vbicunque duo Haleluia præſcribuntur in Pſalmo, vnum eſt de fine prioris Pſalmi, alterum eius qui ſequitur: ſic Pſalmus centeſimus quartus, & 105. duplici finiuntur Haleluia, ſed vltimum eſt Pſalmi ſequentis. & ſimiliter Pſalm. 148. & 149. Hoc etiam ſcribit Auguſt. Pſal. 105.

Duplex Haleluia.

Præterea vt ſciamus, in illis Pſalmis qui titulo carent, materiam cognoſcere, aduerte ex Pſalm. titulo Hierony. Pſalm. 3. quod in omnibus Pſalmis, in quibus patitur Dauid perſecutionem à Saul, ſe innocentem eſſe confitetur, cum ab Abſalon, manifeſtiſsimè criminis reus tenetur, Vria interfecto. Hæc ille. Et ideo cum dicitur in illo pſalmo. Domine quid multiplicati ſunt qui tribulãt me, non intelligas propter quid, nam clarum eſt quod propter adulterium & homicidiũ hæc patiebatur, ſed dictio, quid, admirationem ſignificat, pro quàm, vt in titulo de coniunctionibus oſtenſuri ſumus.

Locus pſal. 3. expoſit⁹.

Adhuc etiam annotandum eſt ex Hieron. ad Epheſios capi. 5. Quod omnes hymni quibus Haleluia præpoſitum vel ſubiectum eſt, fortitudinem & maieſtatem Dei indicant, & eiuſdem ſemper vel beneficia vel facta mirantur. Et illi hymni qui pſalmi inſcribuntur propriè ad ethicum locum pertinẽt, vt per organum corporis, quid faciendum & quid vitandum ſit nouerimus. In quibus vero de ſuperioribus diſputat, & de concentu mundi, omniumque creaturarum ordinem atque concordiam ſubtilis diſputator ediſſerit, ſpirituale canticum canit. Vel vt manifeſtius loquar, Pſalmus ad corpus, canticum refertur ad mentem. Item Chryſoſto. Homil. 9. in epiſtola ad Coloſſen. ait. Hymnus res diuinior eſt, quam Pſalmus, etenim virtutes ſupernæ hymnos concinunt, non pſalmum. non eſt, inquit, hymnus ſpecioſus in ore peccatoris.

Pſalmus eſt poëma & carmen quod Deo

canimus, præcipuè cum inſtrumento Pſalterij. ex hoc nomine pſalmus deriuatur Pſalterium, quod nomen à 70. interpretibus primo huic volumini inditum fuiſſe arbitror, ab inſtrumento eiuſdem nominis, in quo canebantur Pſalmi. Suidas ſic explicat. ψαλτήριον, ὄργανον μουσικὸν ὅπερ καὶ νεῦλα καλεῖται. Hoc eſt. Pſalterium eſt inſtrumentum muſicum quod Hebraicè Nebel vocatur. Euthy. in prooemiō Pſalm. inquit. Pſalterium vocamus hanc Pſalmorum collectionem impropriè, quia pſalterium propriè organi quoddam genus eſt (quod apud Hebræos dicitur Naula) à pſallendo dictum, quemadmodum, oratorium ab orando, ſed huiuſmodi appellatio, ad Pſalmorum librum poſtmodum tranſlata eſt, qui tamen vel ea etiam ratione denominationē hanc ſortitus eſt, quia pſalmos continet. Gloſſa tamen in prothematis Pſalmo. & Caſsiodo. eodem loco, ſic Pſalterium deſcribunt, freti auctoritate Hieron. quanuis nullibi apud Hieron. inuenerim. Pſalterium, inquit, eſt quoddam muſicum inſtrumentum in modum Δ literæ cōpoſitum, & ab eo muſico inſtrumento, per quod modulatum fuit præſens opus, nomen ſibi ſumpſit. Deinde Baſilius ait. Licet plura ſint organa muſica huic inſtrumento. Spiritu ſancto inſpirante adaptarunt, quia hoc ſolum habet ſonum ex ſuperiori parte, cithara & lyra ex inferiori, nam illo docemur quæ ſurſum ſunt quærere, & infima id eſt vitia carnalia declinare. & Auguſt. in prolo. Pſalm. Hunc librum, propheta, cum multa ſint organa muſicorum, huic tamen organo, quod Pſalterium appellatur, aptauit, de ſuperioribus inſpiratam Dei gratiam per ſpiritum ſanctum docens, quoniam quidem hoc ſolum organum muſicorum, ſonos de ſuperioribus habere fertur, Cithara nanque vel lyra ex inferiori parte æs vel tympanum habens, reſultat & reſonat plectrum. Pſalterium verò harmonias de ſuperioribus habere refertur aptas. Quo per hoc nos doceamur quæ ſurſum ſunt attendere, & quæ infima, id eſt carnalia ſunt declinare. Hæc illi, piè quidem. Porrò dicit Auguſti. huic Pſalmorum libro inditum fuiſſe hoc nomē Pſalterium ab ipſo Dauid, ſecundum textum Hebraicum çepheṛ tehilim dicitur, id eſt liber laudum ſiue hymnorum, aut telim id eſt aceruorum, quia multi Pſalmi, vel multæ ſententiæ in vnum veluti acerum in eo coniectæ ſunt. Vocatur & Nebel, Pſalterium, aut aliquod ſimile inſtrumentum, ſed libro huic Pſalmorum, nunquam vidi hoc nomen Nebel inditum fuiſſe.

Diapſalma ſæpè inuenitur in Pſalmis in libris ſeptuaginta, vt in libris Hebraicis çela. eſt autem Diapſalma, mutatio ſententiæ aut cantus: aut interiectio quædam pulſationis, vel fulgor atque illuminatio diuini ſpiritus, quæ tunc canentibus apparebat, & tunc id quod reuelabatur ſcriptis mandabant. Hieronymus in epiſto. ad Marcellam, poſtquam multas expoſitiones reiecisſet, affert veram expoſitionem ex Origene, inquiens. Scire debemus, apud Hebræos in fine librorum, vnum è tribus ſolere ſubnecti, vt aut Amen ſcribant, aut Çela, aut Salom quod exprimit pacem. Igitur vt ſolemus nos completis opuſculis ad diſtinctionem rei alterius ſequentis, medium interponere explicit, aut feliciter, aut aliquid ſimiliſmodi, ita & Hebræi vt quæ ſcripta ſunt roborentur, facere ſolent, vt dicant Amen, aut in ſempiternum, aut ſcribenda commemorant vt ponant Çela, aut tranſacta feliciter proteſtātur, pacem ſubnotantes. Hæc de intimo Hebræorum fonte libauimus. Hæc ille. Aut Çela quoties in Pſalmis ponitur ſignū eſt exaltandæ vocis à verbo Çalal exaltauit. Quia ſolebant cantores quoties hæc vox occurrebat, vocem intendere in illa periodo Pſalmi & in harmonia.

Ode ſeu cāticum vox eſt muſica cum harmonia, ſolo ore prolata, quanquam impropriè ipſum canticum ſæpè pſalmus dicatur. eſt autem canticum pſalmo antiquius. Moyſes quippe cantici auctor fuit, illiuſque vſus vſque ad Dauid tempora perſeuerauit, qui primus omnium cœpit pſalmos conſcribere. Nam ſi antea pſalterij inſtrumento vtebantur, illius vſus ſine vlla arte erat. & gregibus mulcendis illo vtebantur. Dauid hoc inſtrumentum ſapientius coaptauit, & illius vſum ad Deum tranſtulit.

Hymnus eſt diuinæ gloriæ amplior laus atque vberior. nam laudis nomen vulgarius eſt. Canticum Pſalmi tunc eſt, quando muſice per organicum inſtrumentum prius diſponitur, & deinde ſequitur vox ore emiſſa, quæ ſecundū occupat locum. Pſalmus cantici tunc dicitur, quando eius quod nunc diximus contrarium fit. Hæc an vera ſint, alijs iudicandum relinquo.

Vbi

Vbi in Pſalmis nos legimus, in finem, in Hebræo legitur Lamnaceach, hoc eſt vincenti. & Vincens vocabatur prefectus maximus cantorum, vt dicit Rabbi Dauid Camchi. Ad hunc ſenſum Dauid tradidit hunc Pſalmum, illi cantorum præfecto, qui alios voce ſuperabat, vt canerent illum, aut canendum traderet Leuitis, ad ſonum illorum inſtrumentorum, quorum nomina in titulis ponuntur. Atque ſic videtur intellexiſſe Hierony. ad Principiam in explanatione Pſalmi 44. cum ait. Vbi in vulgata editione legitur in finem: nos vertimus, Victori, Symmachus ſuo more manifeſtius, triumphum interpretatus eſt. & in proœmio comment. Danielis. Pſalmi plurimi illud Hebraicum, quod in titulis ponitur, Lamnaceach, pro quo 70. tranſtulerunt, in finem, magis pro victoria continet. Aquila enim interpretatus eſt τῷ νικοποιῷ, hoc eſt ei qui præbet victoriam, Symmachus ἐπινίκιον, quod propriè triumphum palmamque ſignificat. Vnde minus apta videtur expoſitio Aug. quam affert Pſalm. 4. inquiens. Finis legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti. Hic enim finis perfectionem ſignificat, non conſumptionem. & illa Euthymij in eodem loco. Inſcribuntur, inquit, pſalmi in finem, aut quia reſurrectionis prophetiam continent, aut quia prædicuntur res illæ, quæ ſuum finem ſunt habituræ.

Auguſti.

Euthy.

Erant apud Hebræos multa genera inſtrumentorum muſicorum, quorum ſolum nomina ad noſtram memoriam peruenerunt, nam res ipſæ non tantum ætate noſtra, ſed Ioſephi tempore obliuioni erant mandatæ. De illis hæc tradit Rabbi Dauid Camchi. in Pſalmorum commentarijs, & noſtri. Vbi nos legimus Hæreditatibus, ipſi Nechiloth vocant. eratque nomen inſtrumenti, quod edebat vocem ſimilem ſtrepitu apis. Vbi nos, in carminibus, ipſi Neginoth, nomen inſtrumenti habent. Vbi nos octaua, ipſi Seminith, quod erat inſtrumentum octo chordarum. Vbi nos pro torcularibus, ipſi Githith, quæ erat cithara è Gath vrbe Philiſtinorum allata, aut iuxta alios, quia de Hobedon Getheo agitur in illo Pſalmo. Vbi nos. Ignorantia Dauid propter Chus. ipſi Sigaion, nomen inſtrumenti. Chus, ideſt Æthiops. ſic vocatur Saul ob fœdos eius & tetros mores. Vbi nos tituli inſcriptio, aut contritus & ſimplex; Michtam ipſi Hebræi. quod eſt nomen inſtrumenti aut cantilenæ. & Pſalm. 9. Pro occultis filij. Hebræi legunt, Halmuth Laben, hoc eſt propter mortem Laben, hoc eſt Goliath Philiſtæi, qui erat ex Ben. nam vbi nos legimus in libris Regum. erat vir ſpurius in caſtris Philiſtinorum, Hebræi legunt, erat vir ex vna ex duabus Ben. & tunc deeſt iod in hoc titulo Pſalmi. Alij aiunt Halmuth Laben eſſe nomen cantilenæ, ad cuius normam Pſalmus canebatur. Alij per tranſpoſitionem literarum ex Laben, faciunt Nabal, ita vt Pſalmus ſit compoſitus ob mortem Nabal Carmeli. Eodem modo dices. Ne diſperdas, & pro his quæ commutabuntur, eſſe inſtrumentorum muſicorum genera. De hac re lege Hierony. Iſaiæ 51. & capit. 5. Danielis. & Theophi. Ioan. 7. & Baſil. Pſalm. 28. & Auguſti. & Euthy. in Pſalmis, & conſidera an ſatis quadrent cum his ea, quæ illi tradunt [redacted].

¶ Libri Quarti Hypotypoſeon Finis.

LIBER QVINTVS THEOLOGICARVM HYPOTYPOSEON,

hoc est informationum Theologicarum, ad Illustrissimum & doctissimum virum D. Petrum Pontium Legionensem, Episcopum Placentinum, à Martino Martini Cantapetrensi, Sacræ Theologiæ Magistro elaboratus, incipit.

ORDO & institutum libelli nostri, quod hucusque tenuimus postulare videtur, vt post quã superiori volumine, tractatum de titulis Psalmorũ & prophetarum absoluimus, ad eorũdem prophetarum ordinem explanandum (quem ipsi in narrando tenere solent) animum adhibeamus. Hæc quippè res vel sola magnam pellet caliginem à mentibus studiosorum, & crebras difficultates quæ doctos exercere solent, relegabit & euincet, dummodo præcepta quæ nunc tradere molimur, tenaciter memoriæ mandentur. Accipies igitur pater amplissime alacri vultu, hanc natrandi formulam vel artem, quam nos ex diuturna sanctorum lectione collegimus & in scripturis diuinis obseruauimus, & libenti animo, sub tui nominis auspicio, studiosis legendam transmittimus, maiora fortè dies daturi, si doctis placuisse, has quas modò lucubratiuncolas, cognouero. Tuæ nunc erunt partes, si quain re à nobis cessatum est, aut negligentia & ignorantia aliquid est omissum, id resarcire, & ab errore mentem nostram reuocare. Hoc enim, vt nosti ex Dionysio tuo, est munus Hierarchæ, mentem à nescientia repurgare, & eam scientiam rudioribus & hebetioribus impartiri, quam ipse vberrimè à virtutibus superioribus assecutus es. Vt igitur à simplicioribus procedamus primo de dictionum, secundo de sententiarum ordine quo sunt collocandæ dicendum esse videtur.

¶ De ordine narrationis scripturæ. CAP. I.

IN catalogo virorum recensendo, aut agitur de natiuitatis ordine & serie nascẽdi, ex matris vtero, aut de excellentia sanctitatis & vitæ inculpatæ alicuius viri, qui fratres suos vel quoscunque alios viros, innocentia præstitit & virtute præluxit. Si primum ordinem attendas, raro nisi ob virtutis excellentiam, de qua statim, inuerti aut perturbari solet. De secundo tamen hæc scribit August. libr. 1. q. in Genes. q. 25. Merito excellentiæ qui valdè in scripturis commẽdantur, qui posterior fuit generatus, primo loco ponitur. Sic Abraham in primo loco ponitur in Genesi cum dicitur. Cum esset Thare annorum septuaginta genuit Abrã. & Nachor, & Arã. Sic Malachias priorem nominauit minorẽ. Iacob, inquit, dilexi, Esau autem odio habui. Et primo Paralip. 4. Cum Iudas, à quo Iudaicæ genti nomen est inditum, sit quartus nascendi ordine, prior est nominatus, propter, ea quod esset regia tribus. Et in libro locutionum in Gene. ca. 29. cum interrogans Iacob ait. Nostis Laban filium Nachor? cum esset filius Bethuel, vt dicitur Gene. 28. ait. Augustinus. Intelligendum est nobiliorem fuisse Nachor, & merito dignitatis eius, factum esse, vt de ipso interrogaret. Filium autem dici & aui & proaui vltra maioris alicuius (eum qui ex illo propagatur) vsitatissimæ locutionis est. Hinc est quod Isaac patrem filij sui appellauit Abraham. Item Homil. 26. in epist. ad Hebræos, cum capi. 11. ait Apostolus. Fide de futuris benedixit Isaac, Iacob & Esau. Sic scribit Chryso. Licet maior sit Esau, tamen præponitur Iacob propter virtutem. Hæc ille. & Exo. 1. Beniamin minor natu filijs concubinarum præponitur, cum ait. Ruben, Simeon, Leui, Iudas, Issachar, Zabulon & Ben- *Gene. 11.*

& Beniamin, Dan & Nepthali. & Matt. 10.

Petrus dignitate ſuperat cæteros apoſtolos.

Petrus alijs apoſtolis præponitur. Primus, inquit, Simon, qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius, & Philippus & Bartholomæus. Eundem locum occupat Petrus Marci. 3. Lucæ. 6. cum vtique non fuerit primus vocatione, ſed dignitate. & Dauid ob eandē cauſam Matth. 1. primo loco ponitur, & Abraham ſecundum poſsidet locum. Liber, inquit, generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham, & apud Paulum, ſemper præponitur Iudæus gentili, propter priſcos patres, à quibus originem Iudæi ducebant. & iterū apud Matth. capit. 1. Iudas præponitur fratribus, cum eſſet quarto loco natus. Genuit, inquit, Iudam & fratres eius. & Geneſ. 4. Reſpexit Dominus ad Habel & ad munera eius, ad Cain autem & munera eius, non reſpexit. Et Origenes homil. 17. in Geneſim. ait, Sciendum eſt quod *in ſingulis locis vbi ſcriptura* duodecim Patriarchas commemorat, multa fit in ipſa oratione diuerſitas. Alius ordo eſt in ipſa natiuitate conſcriptus, alius cum terram Ægypti vna cum patre ſuo Iſrael & ſobole referuntur intrare. Alius Gene. 49. cum benedictiones obituri parentis, excipiunt, alius cum egreſſæ de Ægypto tribus, vel cū in deſerto memorantur aliquid agere, vel terram promiſsionis ingreſſæ in monte Gebal aut Garizim pro benedictionibus & maledictionibus ſtatuuntur. Alius etiam cum diuiſionem terræ hæreditatis ſorte ſuſcipiunt. Quod vtique certum eſt non abſque aliqua ratione variari, & extare cauſas probabiles, quibus in alio loco ille, in alio vero alius præferatur. Hæc ille. Vnde magna ſubeſſe myſteria arbitror, in enumeratione illa epiſtolæ ad Roma. capi. vltimo, cum Paulus collocat viros ſanctos in primo vel ſecundo vel deinceps loco. & Moyſes Gene. 9. recēſens filios Noe, maiorem natu priori loco collocauit, & qui poſtea nati ſunt iuxta ordinem naſcēdi vnuſquiſque proprium occupauit locum, ad hunc modum. Erant filij Noe, qui egreſsi ſunt de arca, Sem, Cham, Iapheth. Verum ſtatim cap. 10. cum ipſorum poſteros recenſet, filij Iapheth, minoris natu primas partes, tenent, ſecundas, filij ſecundi nempe Cham, tertias, filij Sem primogeniti ſibi vendicant. Hac ni fallor ratione ductus eſt Moyſes. Quia eius inſtitutum erat, per longam ſeriem patrum ad Chriſtum redemptorem noſtrum feſtinare atque ideo illis, qui ad Chriſti generationem non ſpectabāt, tranſilitis, ad primos Iudaicæ gentis propagatores feſtinabat peruenire. Nam Hebræi à Sem ducunt originem, ex quibus, iuxta Paulum, eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt deus benedictus in ſecula Amen. à Cham vero Cananæi, à Iapheth gentiles originem trahunt. & ideo ca. 11. de ſolis poſteris Sem agitur. Sed dices Geneſ. 9. Cham vocatur minor natu. non ergo Iapheth fuit minimus ex filijs Noe, ſed Cham. Ad hoc nos dicimus, quod *minor* vocatur propter leuitatem animi & nequitiam. Huic ſententiæ mæ nonnihil alludere videtur Hierony. Iſaiæ. 3. cum ait, Iuuenis in malam partem accipitur, vt in Eccleſiaſte. Væ tibi ciuitas cuius rex iuuenis, & principes tui mane comedunt. Talis iuuenis fuit rex Roboam, qui ſecutus eſt iuuenum conſilia. Non quod ætate eſſet iuuenis, ſed ſapientia. Alioqui 40. & amplius impleuerat annos. E contrario Salomon 12. annorum erat quando ſuſcepit imperium, & quia habebat ſapientiam, non eſt appellatus iuuenis. Vnde Apoſtolus ſcribit ad Timotheum. Nemo adoleſcentiam tuam contemnat. Quia enim ætate iuuenis eſt, maturitate eſt Senex. & Daniel antequam iudicaret appellatus eſt puer, poſtquam iudicauit ſenes accepit presbyterij dignitatem. Et dominus dixit Ieremiæ, Ne dicas quod iuuenis es, quia antequam de vulua exires dedi te prophetam in gentibus. ob hanc cauſam, adoleſcentulas viduas iubet apoſtolus vt accipiant maritos, quia multæ abierunt poſt ſatanam. Nec ab eccleſiaſticis vidua ſuſtentatur alimentis, niſi quæ. 60. annorum eſt, & maturitatem habet morum & ætatis. Hæc ille. & ordo quem tenet in recenſenda generatione nobis innuit, nō eſſe minorem natu Cham, ſed Iapheth. A nobis diſſentit D. Eucherius lib. 2. in Gene. ca. 2. qui ait minorem vocari Cham, ſi conferatur cum maiori, & maiorem ſi conferatur cum Iapheth vltimo Noe filio, vt aqua tepida frigidæ collata, eſt calida, & calidæ compoſita eſt frigida. Verba Eucherij ſunt hæc. Vnde factum eſt illud, vt filium mediū, ſcilicet Cham, hoc eſt primogenito iuniorem, vltimoq; (ſcilicet Iapheth) maiorem, qui peccauerat in patrē, non in ipſo, ſed in filio eius nepote maledicere his verbis. Maledictus Canaam. Item & primo Paralip. cap. 5. legimus. Filij Amram, Aaron, Moſes, Maria. & Numer. 16. & ſæpè

Cham.

Cap. 10.

Iuuenis ad ſignificet. 3. Reg. 12.

1. Timo. 4.

Cap. 13.

Ieremiæ. 1.

alias, prius Moſes, & deinde Aaron collocatur. At Maria maior natu erat ex illis. Nam Exod. 2. obſeruabat Moſen in careſto iacentem, & locuta eſt cum filia Pharaonis. & Exod. 7. dicitur. Erat Moſes 80. annorum, & Aaron octoginta trium, quando locuti ſunt ad Pharaonem.

Locus Pauli. 1. Cor. 9. expoſitus.

Sunt tamen nonnulla teſtimonia quæ obſeruationem noſtram labefactare & conuellere videntur. 1. Corinth. 9. Petrus vltimo loco ponitur. An non habemus, inquit, poteſtatem ſororem mulierem circunducendi, quemadmodum cæteri apoſtoli & fratres domini & Cephas. Sed nil contra nos. Nam vt aiunt Oecume. & Theophil. in huius loci enarratione, ſenſus is eſt. Quid cæteros dico Apoſtolos, an non ipſe Petrus hoc faciebat? Deinde. 1. Corin. 1. Petrus vltimo conijcitur loco, cum dicitur. Ego ſum Pauli, ego autem Apollo. Ego verò Cephæ. Sed hunc nodum ſoluit Chryſoſto. homi. 3. in priorem ad Corint. epiſto. Non, inquit, quod ſe Petro prætulerit Paulus in vltimo eum loco poſuit, imò ſibi Petrum præfert. Auget enim orationem ſuam, ne putaretur inuidia id facere, vt honorē illis auferret. Nā ſi principē & magiſtrum apoſtolorū nō licebat ſibi hoc arrogare, quanto magis qui nullius eſſet pretij. Hoc loquendi modo vtuntur externi auctores. vt Terent. in prologo Andriæ. Qui cum hunc accuſant, Næuium, Plautum, Ennium accuſant. Quo in loco ait Donatus. Ordo non ſeruatus, Ennius nanq; ante Plautū fuit, ſed quod eſt ſummæ auctoritatis, Enniū vltimum dixit. Item 1. Cor. 15. reſurrexit tertia die ſecundum ſcripturas, & quia viſus eſt Cephæ, & poſt hoc duodecim. Deinde viſus eſt plus quā quingētis fratribus. Vbi dicit Theophil. Primū, qui cæteris auctoritate præeminebat ponit. Atqui euangelica hiſtoria teſtatur, ipſum primo Mariæ Magdalenæ apparuiſſe. Rectè quidem, cæterum quod ad viros attinet, primum à reſurrectiōe exhibuit ſe conſpiciēdum Petro, ceu inter diſcipulos primum obtinenti locum. Par enim erat vt qui primum confeſſus eſſet Chriſtum, reſurrectionem eius primum videret. Et quia cum abnegauerat, apparuit ei primum, vt oſtenderet ei, eum propterea non eſſe reiectum. Quapropter cum videamus hunc ordinem tam diligenter & conſtanter eſſe in ſcripturis ſeruatum. quærenda eſt cauſa ob quam ad Gala. 2. Petrus, inter Iacobum & Ioannē collocetur. Hæc ſunt Pauli verba. Agnoſcentes gratiam Dei quæ data eſt mihi, Iacobus, Cephas & Ioannes, qui videbantur columnæ eſſe, dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis. Deinde quæro cur cum angeli ſint primo die creati, non ſtatim homo formatus eſt, ſed ad ſextum diem relegatur. hanc quæſtionem ſoluit Philon in Coſmopœia, latiſsimè. Primò, inquit, quia cum homo ſit inter animalia præſtantiſsimū, & eius cauſa tam cæleſtia quā terreſtria creata ſint corpora (cæleſtia quidem vt ex illis ad diuinorum cognitionem conſcēderet, vnde philoſophia traxit originem. terreſtria verò, vt ei ſeruirent, & cibum præberent) igitur oportuit omnia præparari, antequam homo ipſe veluti conuiua ad conuiuium arceſſeretur. Secundò, vt Deus ſignificaret ſe omnia nobis affatim ſuppeditaturum, ſi in ea ſanctitate & puritate, qua creati ſumus, perſtiterimus. & niſi fallit memoria hæc eadem, aut conſimilia affert Ambr. in quadam epiſtola, & Damaſce. lib. 2. cap. 11. ait, Quia Deus ex viſibili creatura plaſmaturus erat hominem ad ſuam imaginem (tanquam quendam regem vniuerſæ terræ, & eorū quæ in ea ſunt) præſtruxit ei quādam veluti regiam, in qua diuerſans, beatam & omni ex parte fœlicem duceret vitam. Et ipſe eſt diuinus paradiſus in Edem plantatus. & Grego. Niſſenus. lib. 1. de homine. c. 2. ait, Nondum à principio hæc magna & pretioſa res homo, in mūdo diuerſabatur, non enim decens erat vt eſſet princeps, ante res quas gubernaturus erat, ſed vbi cuncta ei ſubijcienda parata ſunt, conſequēs erat rectorem conſtituere. Quoniam igitur, veluti quoddam regni domicilium, futuro regi, creator vniuerſitatis effecerat. id autē erat terra, inſulæ, maria, & cælū ſuper hæc, in modum cameræ curuatum, diuitias verò multas & varias in domibus his recondiderat. & ſtatim in hunc mūdum hominem introduxit, vt miraculorum mundi, horum quidē eſſet ſpectator, horū verò dñs, exiſteret. vt per ea quibus vteretur, intelligeret largitorem, per ea verò quæ pulchra & magnifica contēplatur, ineffabilē ſui factoris poſſet inueſtigare potentiā. Propterea nouiſsimus in hunc mūdum poſt creaturam introductus eſt homo, nō vt vilis in extrema parte proiectus, ſed vt decens erat illi, qui ſtatim vt naſciturus erat, gubernationē rerū illi traditurus erat Deus. Nam ſicut optimus conuiuator, non prius in domum

Altery locus 1. Cor. 15.

Petrus eccleſiæ primas.

Q. cur ſexto die ſit homo creatus.

domum cõuiuã accerſit quam præparet epulas, ſed omnem apparatum inſtruens, domũ que congruenter exornans, accubitum quoque & menſam & cætera, tũc ad præparatas iam epulas conuocatum admittat. Iuxta hũc modum, diues & copioſus noſtræ conditor ſubſtantiæ, bonis omnibus replens habitaculum mũdi, magnas has epulas & varias diſponens, ſic introduxit hominem, dans ei opus non vt poſſideret quæ nondum ſunt, ſed vt rerum præſentium gauderet. Ideo duplicis compoſitionis ei cauſas iniecit, terreno diuinum commiſcens, vt per vtriuſque cognationem proprie & naturaliter vtraque re fruere tur. Deo quidem frueretur per diuiniorẽ naturam, bonis verò quæ in terra ſunt vteretur per ſenſum conſimilem & terrenum. Lege Baſi. ho. de paradiſo.

Moris eſt etiam ſcripturarũ cum egregiũ ſignificare volunt hominẽ, aut ducem, poſt gregarios nuncupare. vt apud Vergi. Troas reliquias Danaũ atque immitis Achilli. vbi Achilles non negatur Danaus, ſed ſignificatur præcipuus. Sic in Euangelio dixit dominus poſtquã reſurrexit. Dic diſcipulis meis & Petro, non negans quin Petrus diſcipulus ſit, ſed præferens eum alijs, velut iapoſtorum & eccleſiæ totius principem locum tenentem. & Geneſis. 7. Recordatus eſt Dominus Noë & cunctorum animantium. & in titulo Pſa. 17. in die qua eripuit eũ Dominus de manu inimicorũ eius, & è manu Saul. & in Euangelio. Ite in ignẽ æternũ, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. &. 2. Regũ. vlt. ad Ioab. Vade numera Iſrael & Iudam. eſtque aliud optimum exemplum Ezechielis. 8. Septuaginta viri de ſenioribus Domus Iſrael, & Iezonias filius Saphan ſtabat in medio eorum, ſtantium ante picturas.

Petrus Corinthæus apoſtolorum.

Recapitulatio.

Eſt quoque notandum ex Augu. Pſal. 77. quod facit hoc ſcriptura in multis locis propheticorum eloquiorum, dicit aliquid quod in illa re geſta quam videtur commemorare non inuenitur, aut ſaltem aliter eſſe inuenitur. Nam in plagis Ægyptiorum quæ numerantur in Exodo, vbi maximè ſcriptura curauit, vt ea quibus afflicti ſunt, omnia, ex ordine dicerentur, ſed non inueniuntur illa quæ leguntur. Pſal. 77. & dedit ærugini fructus eorum. Illud etiam quod in eodem Pſalmo. legitur. Et tradit grandini iumenta eorũ, & poſſeſsionẽ eorum igni. De iumentis grandine occiſis, legitur in Exodo. quod verò poſſeſsio eorum igne cremata ſit omnino non legimus. Quanuis voces & grandines cũ igne fierent, ſicut tonitrua cum fulguribus ſolent. non tamen ſcriptum eſt, aliquid traditum, igni, vt arderet. Itẽ quod in Pſalm. & moros eorum in pruina. non eſt in Exodo, multum enim diſtat pruina à grãdine. Hoc fit, vt hinc intelligatur, non dicere quod poteſt putari, ſed aliquid potius quod magis debet aduerti. Et poſt parum. Et ſi non eodem ordine, decem plagæ Ægyptiorum, omnes ponuntur in Pſalmo. 77. Nam pro his tribus quæ ſunt in Exodo. Sciniphes, vlcera, tenebræ. aliæ tres commemorantur in Pſalmo, quę in Exodo non ſunt, nempe Rubigo, pruina, ignis. & iterum Pſalm. 104. cum de Ioſeph dicitur, humiliauerunt in compedibus pedes eius. ait Auguſt. Nunquam compedes accepiſſe legimus, ſed factum eſſe minime dubitandum eſt. Aliqua enim prætermitti potuerunt in illa hiſtoria, quæ tamen ſpiritum ſanctum non laterent, qui in his loquitur Pſalmis. Iterum in eodem loco, Plagæ Ægypti cum ſint decem, nec omnes commemoratæ ſunt in Pſalmo. 104. neque eodem ordine, quo in Exodo factæ ſunt, leguntur. Libera enim eſt laudatio, à lege narrantis & texentis hiſtoriam. Cuius laudationis auctor cum ſit per prophetam ſpiritus ſanctus, eadẽ vtiq; auctoritate, qua per eum egit hominẽ, qui illam ſcripſit hiſtoriã, & commemorat aliquid factũ, quod ibi nõ legitur, & quod ibi legitur prætermittit. Hæc ille. Huius regulæ exẽpla multa, in animo eſt, vndiq; ex ſcripturis corrogare, vt nonnihil adiumenti afferamus literarũ ſacrarũ ſtudioſis. Primũ ſit ex Pſal. 117. in quo legimus. Lapidem quem reprobauerũt ædificãtes, factus eſt in caput anguli. Nec tamen in hiſtoria edificationis tẽpli, in libris regum & Paralip. hoc ſcriptũ inuenimus. Et Iohan. 8. dicitur, quod Chriſtum vocabant Samaritanum. Nonne, inquit, benedicimus nos quod Samaritanus es tu & dæmoniũ habes? Sed nunquam legimus in aliquo Euangelij loco, Samaritanum Chriſtum fuiſſe vocatũ. Præterea de Dauid nunquã in eius hiſtoria legimus, occidiſſe leonem. Attamen ipſemet. 1. Reg. 17. coram Sauleid feciſſe palã prædicat. Deinde, Iannes & Mãbre magi Pharaonis, reſtiterũt Moyſi, vt inquit Paulus. 2. Tim. 3. Verũ in Exodo nil tale legimus In epiſtola quoq; Iudę legimus, contendiſſe Michaelẽ cum dæmone de corpore Moyſi.

Pſal. 117.

Iohan. 8.

Leo occiſus à Dauid.

Iannes. Mambre.

Q. de angelorum creatione.

ſed in Deute. nihil tale inuenies. Ob hanc vel ſolam cauſam auſim perſanctè iurare, nil de creatione angelorum in Geneſi ſcriptum eſſe, ſed multo poſt, in Pſalm. 148. id tradidit Dauid. Laudate eum, inquit, omnes angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius. Laudate eum ſol & luna, laudate eum omnes ſtellæ & lumen. Quia ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Nec dubito quin hoc ſenſerint omnes illi ſcriptores qui affirmant nihil de creatione angelorū Moyſen ſcripſiſſe, vt Baſilius in Exaëmero, & Damaſcenus lib. 2. ca. 3. & Chryſoſto. homil. 2. in Gene. & homi. 1. in Gene. ex ſeparatis, & Albinus in quæſtionibus in Geneſ. & affert Chryſoſt. rationem, quare Moyſes nihil de angelorum creatione prodiderit. Ne videlicet inciperet narrationem à rebus inuiſibilibus, ſed è rerum viſibilium cognitione, perueniremus in cognitionem inuiſibiliū iuxta Paulum. Refragante illis Aug. lib. 10. de ciui. ca. 9. & lib. 11. ca. 19. & ca. 32. & S. Thom. 1. par. q. 61. Dicit enim Aug. nō ſatis rectè, nomine lucis vel cœli, angelos eſſe intelligendos in Gene. c. 1. Alij putant creationem angelorū innuiſſe, per capitulationē in his verbis. Igitur perfecti ſunt cœli & terra & omnis exercitus eorū, vel ornatus eorū. Sed hoc omiſſo ad enumerandū alia exempla reuertamur. & primo loco, illud quod affert Chryſoſt. homi. 2. ad populū Antiochenum in medium afferamus, ait enim. Dicitur Pſalm. 80. Ex petra melle ſaturauit eos. Alioqui nunquā in Pentateucho quiſquā legit ꝙ mel de petra, Moyſes eduxerit, ſed fluuios & aquas. Non tamen ſcriptura mētitur, ſed quia ſitientes & indigentia fatigati, frigidioribus aquis inciderunt, in potu voluptatem aſſerere volens, mel aquā appellauit, non mutatione naturæ, ſed bibentis iucunditate. Atque ita dicit Euthy. in cantico Deuter. Item Lucæ 11. dicitur quod Ioannes docuit diſcipulos quo deprecaturi eſſent modo, at nunquam legimus vbi Ioannes id fecerit. Et Petro fuit à domino traditū euangeliū circunciſionis, ſicut Paulo præputij, vt dicitur ad Gala. 2. Sed neſcimus vbi dñs illis hāc prouinciā tradiderit. & 1. Corin. 15. dominus apparuit pluſquam quingentis fratribus, & Iacobo, ſed nihil de hoc in euangelio & dñs dixit beatius eſt dare quam accipere, vt Actu. 20. legitur, ſed nuſquam in euangelio id inuenitur. Et Ezechielis 20. dicitur de filijs illorum qui in deſerto

Locus Pſal. 80.

corruerunt. Leuaui manum meam in eos in ſolitudine, vt diſpergerem eos in nationibus & ventilarem in terras. in cuius loci expoſitione ait Hiero. Vbi in veteri teſtamento cō tra filios eorum qui in ſolitudine corruerunt dominus leuauerit manū ſuam, volens eos diſpergere in nationes, ſcriptura non dicit, ſed ex eo quod Ezechiel refert, factum eſſe credendum eſt. Siue hoc ſignificat, quod poſtquam terram repromiſſionis intrauerint, variis tēporibus ob multa peccata diuerſis traditi ſunt gentibus regibuſq; . Item ſol & luna primo die creata ſunt, & quarto die per recapitulationem narratur à Moyſe eorum creatio. Deinde ꝙ Adam egerit pœnitentiam, Moyſes ſiluit. Quanuis Ambroſius lib. 2. de pœnitentia capi. 11. ex illo Adæ facto quod abſcōdiderit ſe ſub arbore, affirmet poſſe elici. & Chryſoſt. homi. 7. ad populū Antiochenum, ex illo loco. Adam vbi es? Attamen vni cuſtantū eſt locus expreſſus, Sapientiæ. 10. Hæc, inquit, eſt quæ eduxit primū hominē à peccato ſuo. Nec deſunt doctores qui hoc idem affirment, licet nullo vtantur teſtimonio ſcripturarū. vt Irenæus lib. 3. ca. 34. Quapropter, inquit, liberato homine, fiet quod ſcriptū eſt. Abſorpta eſt mors in victoria, vbi eſt mors victoria tua? Vbi eſt mors aculeus tuus? quod non poterat iuſtè dici, ſi nō ille liberatus fuit, cui primū dominata eſt mors. Illius em̄ ſalus euacuatio eſt mortis, dño igitur viuificante hominē, id eſt Adam, euacuata eſt mors. & Epiphanius lib. 1. contra hæreſes. tom. 3. hæreſi vlti. & lib. 3. in expoſitione fidei catholicæ, nec ſolum de Adam ſed de Eua hoc aſſeuerandum eſſe conſtituunt. Et de caſu dæmonum nil Moyſes in Geneſi ſcriptum reliquit. At in Apoca. ca. 12. ea res pleniſsimè explicat. Fortè ob hanc cauſam Saulus, quādiu Iudæus fuit, hoc noīe fuit vocat⁹, cū verò à Iudaiſmo deſciuit, Paulus fuit vocatus, ſed nihil de noīs mutatiōe leginus in Actibus Apoſtolorū. Verum credo ipſi nomē nouum fuiſſe impoſitū, cum baptizatus fuit ab Anania. Vnde cum hoc fuerit omiſſum à Luca, in conſequentibus eiuſdem libri, dicit, Saulus qui & Paulus, ſcilicet appellatus fuit poſt conuerſionem, quando baptiſmo ablutus fuit ab Anania. Apud Græcos vocatur hic loquendi modus κατὰ τὸ σιωπώμενον, vt cum vndecimo Æneidos legimus.

Ada pœnitentia.

Caſus dæmonum.

Paulus. Saulus.

Non hæc Euandro de te promiſſa parenti,
Diſcedens dederam, cum me complexus euntem. *Virgilius.*

Mitteret

Mitteret in magnum imperium, metuenſque moneret Acreis eſſe viros, cum dura prælia gente. Sed abſcedens Aeneas nuſquam eſt locutus ad Euãdrum hæc.

Sed quia hic locus obſcurus eſt, & magnã affert vtilitatem ſtudioſis diuinarũ literarũ, oportet vberius eundem locum retractare. Sed nota quod duobus modis res narrari ſolet, aut enim res ſuo ordine narrari ſolet aut ordine inuerſo. Si inuerſo ordine. adhuc fit dupliciter, aut præponuntur, quæ poſtea geſta ſunt, & vocatur πρόληψις, ideſt, Anticipatio ſeu occupatio, quæ à nobis multis exemplis explanata eſt, & adhuc hoc explanari fuſius poteſt Gen. 10. Gentes diuiſę ſunt in varias linguas & idiomata. Sed ca. 11. legimus quod terra erat labij vnius. Aut fit econuerſo, nẽpe id quod miſſum fuerat, ſolet ſcriptura adijcere & ſupplere, & appellatur recapitulatio, vt quando in Geneſi de Sara dicitur, quod deſierat pati muliebria, cum tamẽ in conſequentibus eiuſdem libri legamus, quod ob eximiam pulchritudinem expetiuerit eam Abimelech, & Marci. 14. agitur de occiſione Iohannis, quæ in ſuperiori euangelij parte fuerat omiſſa.

De recapitulatione hæc ſcribit Aug. li. 3. de Doct. Chriſt. ca. 36. Regula, inquit, de recapitulatione in obſcuritate ſcripturarum vigilanter inuenta eſt. Sic enim dicuntur quædã, quaſi ſequantur in ordine temporis, vel rerũ ſuperiorum continuatione narrentur, cum ad priora quæ præterniſſa fuerant, latenter narratio reuocetur. Veluti in Gene. Et plantauit, inquit, dñs Deus paradiſum in Eden ad orientem, & poſuit ibi hominem quẽ formauit, & produxit Deus adhuc de terra lignum ſpecioſum & bonum ad eſcã. Hæc ſunt intelligenda facta eſſe die tertio, ſed quia illic fuit omiſſum, reſarcit quod omiſſum fuerat poſt parum, nempe ca. 2. Sed ita videtur dictũ c. 2. tanquã id factũ ſit, poſtea quã factum poſuit Deus hominẽ in paradiſum. cũ breuiter vtroq; commemorato, ideſt quod plantauit Deus paradiſum, & poſuit Deus hominem quẽ formauit, recapitulãdo redeat, & dicat q̃ præterniſerat, quomodo ſcilicet paradiſus fuerit plantatus, quia produxit Deus adhuc de terra omne lignum ſpecioſum & bonum ad eſcam. deniq; & adiungit. Et lignum vitæ in medio paradiſi, & lignũ ſcientiæ boni & mali. Dein de flumen quo paradiſus irrigatur, diuiſum in quatuor principia fluuiorum, quod pertinet ad inſtitutionẽ paradiſi. Quod vbi terminauit repetit illud quod iam dixerat, & reuera hoc ſequebatur. Et ait, ſumpſit Deus hominem quem fecit, & poſuit eum in paradiſo. &c. Poſt iſta enim facta, ibi eſt poſitus homo, vt ordo demonſtrat, non poſt hominem ibi poſitum, facta ſunt iſta. Item in eodem libro, cum commemorantur generationes filiorum Noë, dictum eſt. Hi ſunt filij Cham in tribubus ſuis, ſecundum linguas ſuas, in regionibus ſuis, & in gẽtibus ſuis. Enumeratis quoque filijs Sem, ſequitur. Hi ſunt. filij Sem in tribubus ſuis, ſecundum linguas ſuas, in regionibus ſuis, & in gentibus ſuis. & annectitur de omnibus. Hæ tribus filiorum Noë, ſecundum generationes eorum, & ſecundum gentes eorum, ab his diſperſæ ſunt inſulæ gentium ſuper terram poſt diluuium. & tamen Geneſ. 11. dicitur. Et erat omnis terra labium vnum habens & vox vna omnibus. Hoc itaque quod adiunctum eſt. Et erat omnis terra labium vnum, ideſt, vna omnium lingua, ita dictum videtur tanquam eo iam tempore, quo diſperſi fuerant ſuper terram, etiam ſecundum inſulas gentium vna fuerit omnibus lingua communis. Quod repugnat ſuperioribus vbi dicitur. In tribubus ſuis, ſecundum linguas ſuas. Neque enim dicerentur habuiſſe iam linguas ſuas ſingulæ tribus quæ gentes ſingulas fecerant quando erat omnibus vna communis, ac per hoc recapitulando adiunctũ eſt, & erat omnis terra labium vnum habens, & vox vna omnibus. Latenter narratione redeunte, vt diceretur quomodo factum ſit, vt ex vna omnium lingua, fuerint diuiſi permultas. Et continuo de illa turris ædificatione narratur, vbi hæc eis iudicio diuino ingeſta eſt pœna ſuperbiæ, poſt quod factum diſperſi ſunt ſuper terram ſecundum linguas ſuas. Fit iſta recapitulatio obſcurius, vt in euangelio dicit Dominus. Die quo exijt Loth à Sodomis, pluit ignem de cælo, & perdidit omnes, ſecundum hæc erit dies filij hominis quo rebellabitur. Illa hora, qui erit in tecto & vaſa eius in domo, non deſcendat tollere illa, & qui in agro, ſimiliter non reuertatur retro, meminerit vxoris Loth. Nunquid cum Dominus fuerit reuelatus, tunc ſunt iſta ſeruanda, ne quiſque retro reſpiciat, ideſt vitam præteritam cui renunciauit inquirat, & non potius iſto tempore, vt cum dominus fuerit reuelatus retributionem pro eis quæ quiſque ſeruauit

vel

Gene. 2.

Gen. 10.

Luce. 17.

Geneſ. 16.

vel contempſit inueniat? & tamen quia dictum eſt, in illa hora, tunc putantur iſta ſeruanda, cum fuerit dominus reuelatus, niſi ad intelligendam recapitulationem ſenſus legẽtis inuigilet, adiuuante alia ſcriptura, quæ ipſorum apoſtolorum adhuc tempore clamauit, Filij nouiſsima hora eſt, tempus ergo ipſum quo euãgelium prædicatur, quouſq; dominus reueletur, hora eſt in qua oportet iſta ſeruari, quia ipſa reuelatio domini, ad eandẽ horam pertinet, quæ die Iudicij terminabitur. Hoc etiam dicit Iſidorus lib. 1. de ſummo bono. Huiuſce rei innumera ſunt exempla, vt in Gene. cap. 8. dicitur. Prima die menſis apparuerunt cacumina montium. Et ſubdit. & emiſit columbam, & non inuenit requiem plantæ pedis eius. Si apparuerunt cacumina montium, quomodo non inuenit requiem plantæ pedis. & Gene. 29. Rachel veniebat cum ouibus patris ſui, quam cum vidiſſet Iacob, & ſciret cõſobrinam ſuam, amouit lapidem quo puteus claudebatur, & adaquato grege oſculatus eſt eam, & eleuata voce fleuit, & indicauit ei quod frater eſſet patris ſui, & filius Rebeccæ. Per recapitulationem prius indicauit nomen, & poſt oſculatus eſt, vt ait Aug. libr. q. in Gene. q. 87. Item Gene. 34. dicitur, Emor adamauit Dinam, & rapuit & dormiuit cum illa. Et conglutinata eſt anima eius cum illa, triſtemque deliniuit blanditijs, prius deliniuit, poſtea oppreſsit. Item Aug. in lib. q. in Gen. q. 118. ait. Quod poſt narrationẽ mortis Iſaac narratur quas vxores Eſau acceperit. Gene. 36. & quot procreauerit filios, recapitulatio intelligẽda eſt. Neque enim poſt mortem Iſaac fieri cœpit, cum iam eſſent Eſau & Iacob 120. annorũ. Nam eos ſexagenarius ſuſcepit, & vixit omnes annos vitæ ſuæ 180. Multa huiuſmodi exempla vnus Auguſti. ſuppeditabit in illis 7. libris Quæſtionum.

1. Ioan. 2.

Poſtquam adduximus de recapitulatione ea, quæ ad inſtitutum noſtrum ſpectare videbantur, ad occupationem iterum calamum conuertamus. De qua Grego. in præfa. moraliũ. ca. 1. hæc ſcribit. Sacra ſcriptura in prioribus ſui partibus ſolet breuiter longè poſt ſequutura perſtringere, cum ſtudet ad alia enuntiãda properare. Vnde eſt illud quod in Geneſi legimus. Iobab de ſtirpe Eſau deſcendiſſe, & Balæ filio Beor in regnum ſucceſsiſſe, deſcribit, beatum Iob illum eſſe crediderunt. Nequaquam tamẽ Iob propterea ante legem fuiſſe credendus eſt, quia Iſraeliticorum regum tempore præceſsiſſe credidere runt. Præterea Aug. lib. 2. de conſenſu Euangeliſtarum ca. 17. ait, Dicitur Ioan. 2. vocati ſunt Ieſus & diſcipuli eius ad nuptias, & poſt quam miraculũ illud conuerſionis aquæ in vinũ edidit. Subiungitur ibi. & crediderunt in eum diſcipuli eius. Apoſtoli vtiq; ſi tunc crediderũt in eum, ſicut paulò pòſt dicitur, nondũ erant diſcipuli, cũ ad nuptias vocati ſunt. Sed illo more locutiõis hoc dictum eſt quo loquimur cũ dicimus Apoſtolũ Paulũ in Tharſo Ciliciæ natum & educatũ. Neque enim tũc erat apoſtolus. Ita diſcipulos Chriſti inuitatos ad nuptias cũ audimus, non iam diſcipulos, ſed qui futuri erant diſcipuli intelligere debemus. Iam vtiq; diſcipuli erãt Chriſti quando iſta conſcripta ſunt. Ideo de illis ſic locutus eſt, ſcilicet, q eos apoſtolos vocauit, temporũ pręteritorũ narrator. Attamen longe mihi aliamens eſt. Nam tempore conuerſionis aquę in vinũ, cum dicitur, quod crediderunt in eum diſcipuli eius, iam erat ſecũda apoſtolorũ vocatio, poſtquam, domino perpetuò adhæſerunt. Ideo germanior videtur eſſe Theophi. expoſitio. & crediderũt in eum diſcipuli eius. hoc eſt fidem ampliorem & firmiorem acceperũt. Nam quanuis prius crediderant, non tam magnificè de Chriſto ſentiebant, vt poſtea viſo illo miraculo. Porrò oritur ſcrupulus non contemnendus, diſcipuli ſunt poſt carcerem Ioannis ad munus apoſtolicum aſciti, ſed Ioannes detruſus eſt in carcerem Ioan. 3. & miraculum de nuptijs narratur Ioannis 2. ergo non erant diſcipuli. ſic expoſitio Aug. non videtur omnino reijcienda. Senſus huius regulę eſt. Quod interdũ ſcriptura præoccupat rei geſtæ tempus, idipſum ſuo loco latiùs tractatura. Aut prolipſis, id eſt occupatio ſeu anticipatio eſt cum ante tempus legitimum narrationẽ prę uenire ſolemus. Vt ſi rex dicatur filius regis, qui gubernaturus eſt regnum poſt obitum patris vt Marci 3. Iudas nominatur, cum additiõe qui tradidit eũ, cum ca. 14. dũm tradidiſſe ſcribat & Luc. 3. Herodes Ioan. apprehẽdit, cũ ſit factũ Matth. 14. & Gen. 9. Cham vocatur pater Chanaã, qui tamen nondũ natus erat, & in exordio Geneſeos terra vocat, quæ tamẽ nondum erat creata, vt cũ dicitur. terra erat inanis & vacua. & Gene. 31. cum inirent fœdus inter ſe, Laban & Iacob, dicitur, cõgregantes fecerũt tumulum, comederuntq;

De occupatione.

Geneſ. 36.

runtque ſuper eum quem vocauit Labam tumulum teſtis, & Chaldaicè, Iegar, ſaadutha, & Iacob Aceruum teſtimonij, & Hebraicè appellatur Galaad. Attamen ſæpè alias leginus in eodem libro, locum illum fuiſſe vocatum Galaad, antequam illi hoc nomen impoſitum fuiſſet, vt in eodem cap. cum dicitur. & anne tranſmiſſo perrexit contra mõtem Galaad. & ſtatim iterum. Comprehendit eum in monte Galaad. & iterum. in eodẽ monte Galaad fixit tentoriũ. Hoc fecit Moyſes, quia tempore quo ipſe ſcribebat, ſic vocabatur mons ille, & Gene. 21. verſus finem. ait Abraham ſeptem agnas accipies de manu mea, vt ſint mihi in teſtimonium, quoniam ego fodi puteum iſtum. Idcirco vocatus eſt locus ille Berſabee, quia ibi vterque iurauit. Sed parũ ante cum loqueretur de Agar, ait. Errabat in deſerto Berſabee. Vnde eſt alius puteus eiuſdem nominis, Gene. 26. Item Gene. 26. Appellauit nomen vrbis Bethel, quæ antea Luza vocabatur. Porrò Gene. 12. hæc ſcribit Moyſes. Tranſgrediens ad montem qui erat contra orientem Bethel. tetenditque ibi tabernaculum ſuum, ab occidente habens Bethel. & capit. 13. Reuerſus eſt per iter quo venerat, à meridie in Bethel. Item Ioſue. 5. imponitur nomen cuidam loco Galgala, ideſt, reuolutio vel deuolutio, quia illo in loco circũciſi ſunt Iudæi, & ablata eſt ignominia qua erant obnoxij tẽpore quo Aegyptum incolebant. Sed ca. 4. legimus, hoc nomine, locum illum fuiſſe vocatum. & Geneſ. 14. Venerunt ad fontem Miſphat, ipſa eſt Cades, & nondum illi impoſitum erat nomen Cades. Præterea Gene. 14. contra regem Balæ, ipſa eſt Segor, fit in illo loco mentio oppidi Segor, cum tamen. 19. capit. nomen illi primum impoſitum ſit. & Gene. 7. animalia aliqua vocantur immunda, alia munda, per occupationem. Nam ætate Noë nihil erat immundum, ſed quando lex data fuit per Moyſen. hæc animalia munda, illa verò immunda nuncupata ſunt, & Geneſ. 2. & requieuit in die ſeptimo, & ſanctificauit illũ, ideſt, iuſſit vt legis tempore ille dies religioſè coleretur. Nam ante legem latam, nullum feſtum legimus eſſe ſancitum. Vnde Damaſce. lib. 4 cap. 24. ait. Quando non erat lex, nec ſcriptura diuinitus inſpirata, nec ſabbatum Deo ſacrabatur. At quando ſcriptura diuinitus inſpirata per Moyſen data eſt, ſacratũ eſt Deo ſabbatũ, vt circa ſcripturæ mediationem in ipſo exercitarentur. Lege Tertulli. cõtra Iudæos circa principium. Item Numer. 34. vocatur fons Daphne, cum multis poſt ſeculis id nomen inditum fuerit ab interpretibus, ex fabulis gentium. Vnde & Hiero. Ezechielis. 30. cum dicit propheta. Faciam iudicia in Alexandria, ait. Hodie quidem Alexandria vocatur, cæterum Hebraicum nomẽ eſt No, quod interpretes Alexandriam, traſtulerunt per anticipationẽ, quæ Græcè προλαψις appellatur. Iuxta illud Vergilianum. Lauinaque venit litora. Non quo eo tempore quo venit Aeneas in Italiam, Lauina diceretur, ſed quod poſtea ſic nuncupata ſint, vt manifeſtior locus fieret lectoris intelligentiæ. Præterea in lib. 2. capit. 1. octo numerauimus viros, quibus ante natiuitatem nomina indita ſunt. Item in lib. quæſt. in li. Regum. titu. Hierony. dicitur. Aſſumens Dauid caput Philiſtæi attulit illud in Ieruſalẽ, quia nimirum poſtea id fecit. Item vt ait Aug. lib. 4. Locut. Nume. cap. 13. dicitur Locũ ipſum nominauerunt, Vallem Bothri, cum ſuperius dixiſſet. Venerunt in vallem Bothri. Dictum eſt ergo hoc vltimo loco per Anticipationem. dat Augu. rationẽ lib. 1. quæſt. in Gen. quæſt. 55. quia ſic appellabantur hæc loca cum liber ſcribebatur. 1. Paralip. 14. Baal Pharaſim, vocatur quidam locus, ideſt, idolũ diuiſionum, & poſtea nomen imponitur. & Ioſue. 15. Vocat Quiriathſepher & imponitur nomen Iudic. 1. Et epiſto. 99. ita exponit locum Matth. ca. 27. Multa corpora ſanctorum reſurrexerunt & venerunt in ſanctã ciuitatem, putat, & recte quidem dictum fuiſſe per anticipationem, cum re vera, cũ ipſo Chriſto reſurrexerunt, qui fuit primogenitus mortuorum. Multa vt dixi de hac re exẽpla vel vnus Auguſt. ſuppeditabit in libris. 7 Quæſtionum & Locutionum. Hactenus de occupatione & recapitulatione dixiſſe ſit ſatis. Nunc ad alia præcepta enarranda calamum conuertamus.

Ioſue.

1. Reg. 18.

Locꝰ Matt.

Mos, inquit, Hiero. Amos. 5. ſcripturarũ eſt aduerſis læta ſubiungere, & poſtquam triſtia dominus fuerit cõminatus, ad pœnitentiã, eos quos terruit, prouocet. Iuxta illud ꝙ in Iſaia legimꝰ. Væ gẽs peccatrix, populus plenus delictis, ſemen peſsimũ, filij iniqui. Cũ que dixiſſet. Terra veſtra deſerta, ciuitates veſtræ igne cõſumptæ, regiones veſtras coram vobis alieni comedent. Loquitur deinde ad eos meliora promittẽs. Lauamini, mũdi eſtote,

Iſaiæ. 1.

re, auferte malitias veſtras ab animis veſtris. Diſcite bene facere, quærite iudicium, iudicate pupillo, iuſtificate viduam, & venite diſputemus dicit dominus. Quomodo ergo quos ſeuera voce terruit, blanda oratione ſuſtentat. Ita & Amos quibus dixerat. Cecidit domus Iſrael, non adijciet vt reſurgat. Virgo Iſrael errauit in terra, non eſt qui ſuſcitet eam. Et poſt loquitur ad eos & dicit. Quærite me & viuetis, & nolite quærere Bethel, & in Galgala nolite intrare, & in Berſabee ne tranſieritis. Quoniam Galgala captiua ducetur, & Bethel erit inutilis. Quærite dominum & viuite, &c. in Bethel erat vitulus aureus, & Galgala locus in quo idola colebantur. Vnde in Hoſea dicitur. Omnis malitia eorum in Galgala, Hoc iterum repetit capit. 9. eiuſdem prophetæ. Item Ieremiæ 30. ait. Primum triſtia annuntiantur, vt poſt malorum magnitudinem, læta ſuccedant. Gratior quippe ſanitas ægrotatione depulſa, & doloris magnitudo, in magnitudinem vertitur gaudiorum. Lege Chryſoſt. homil. 9. in Matth. latiſsimè. & Baſilium Pſal. 29. ſupra huius loci expoſitionem. Quoniam ira in indignatione eius.

Seuera.

Bethel.

Galgala.

Deinde ait idem Hierony. Matth. 17. Dominus ſemper proſperis admiſcet triſtia, vt cum repente venerint non terreant Apoſtolos, ſed à præmeditatis, ferantur animis. Si enim contriſtat eos quod occidendus eſt, debet lætificare, quòd die tertio eſt ſurrecturus. Futurum eſt, inquit, vt filius hominis tradatur in manus hominum, & occident eum & tertia die reſurget. Item Chryſoſto. homilia 67. in Ioan. ait. Sæpenumero in ſcripturis ſimul paſsio & reſurrectio ponitur, ſiquidem Iſaias vtrunque ſimul ponit. tanquam ouis ad occiſionem ductus eſt, & quaſi agnus coram tondente ſe obmutescet & non aperiet os ſuum. Et ſubdit de reſurrectione. De anguſtia & de iudicio ſublatus eſt. Et Dauid in Pſalmo ſecundo, & in pleriſque alijs coniungit hæc vtraque. Dormiui & ſoporatus ſum, ſurrexi quoniam Dominus ſuſcipiet me. Et Patriarcha cum dixiſſet. Procidens dormiuit vt leo. deinde addit. Et vt catulus leonis excitauit eum. Simul & paſsionem oſtendit & reſurrectionem. Hæc ille. Poſſumus nos hoc exemplo vti ex Pſalmo 138. Domine, probaſti me, & cognouiſti me, tu cognouiſti ſeſsionem meam & reſurrectionem meam.

Iſaiæ 53.

Gene. 49.

ANNOTATIO
in Chryſ. expoſitionem.

CHryſoſtomus in loco modo à nobis citato, & Hilarius, Pſal. 2. & Hiero. Pſal. 1. & Euthy. verſus finem Pſalmi ſecundi, & ite rum in prooemio pſalmorũ, arbitrantur pſal mum primum & ſecundum vnum eſſe, freti auctoritate Pauli Actuum 13. dicentis. Hanc promiſsionem nobis adimpleuit Deus filijs noſtris, reſuſcitans Ieſum, ſicut & in Pſalmo primo ſcriptum eſt. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quanuis nunc in omnibus ferè codicibus, in pſalmo ſecundo, legatur ex librariorum ni fallor negligentia contra auctoritatem ſanctorum & doctorum Hebræorum. Probant id, Rabbi Dauid & Hieronymus, & Euthymius hac ratione. Quia familiare eſt Pſalmographo, eodem aut ſimili verſu pſalmum incipere & finire. vt Pſalm. 8. ſic incipit, Domine dominus noſter quam admirabile eſt nomen tuum, &c. & ad hunc etiam modum finem illi imponit. & Pſalmo 1. incipit. Beatus vir qui non abijt in conſilio impiorum. & Pſalm. ſecundus ſic terminatur. Beati omnes qui confidunt in eo. ex quo colligi poteſt ex vtroque vnum eſſe pſalmum conflandum.

Pſalmus 1. & 2. non ſunt diuidendi.

Eſt alia obſeruatio ſuperioribus non diſsimilis, ex Origene deſumpta, homil. 1. in Ieremiam. Obſeruauimus, inquit, ſemper in ſcripturis diuinis, primum ea, quæ videntur triſtia nominari, deinde ea quæ hilariora ſunt ſecundo dici loco. Ego occidam & ego viuificabo. Non dixit prius, ego viuificabo, & poſtea, occidam. Conſepelimur enim Chriſto per baptiſmũ, & cõſurgemus cum eo. Quem enim diligit Dominus flagellat, & poſt hæc curat. Vnde ad Ieremiam dominus ait. Conſtitui te hodie ſuper gentes & regna eradicare & ſuffodere, & diſperdere & ædificare & plantare. Non poteſt in loco ædificationis malæ ædificare deus. quæ enim participatio iuſtitiæ & iniquitatis? aut quæ cõmunicatio luci ad tenebras? oportet malitiã ex imis ſedibus eradicari, oportet & ędificationẽ peſsimam ex animabus noſtris penitus auferri, vt poſtea ſermones ædificent & plantent. Hoc iterum replicat homil. 12. in Iere.

Deute. 32.

Ieremiæ 1.

Sit alia regula huic ſuperiori ſimilis ex diuo Theodoreto deſumpta, ex commenta. Ioelis cap. 1. Cum dura, inquit, & triſtia prædicunt prophetæ, poſt conſolationem affe-

runt

runt & cõſilium. Vnde apud Ioelem. Audite hoc ſenes, auribus percipite omnes habitatores terræ, ſi facta ſunt talia in diebus veſtris. & ſubdit. Euigilate qui ebrij eſtis à vino veſtro. Et Auguſt. in enchiridio. ca. 79. ait. Qui dixerit fratri ſuo, fatue, reus erit Gehennæ. Cui vulneri ſtatim dominus ſubijcit medicinam, præceptum fraternæ reconciliationis adiungens. Si ergo offers munus tuum ad altare & *Matth. 5.* ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus & vade & reconciliare fratri, ideſt. Ne tibi ſit impedimento res aliqua quantũuis ſancta, quin adeas fratrem tuum ad reſarciendum cum eo amicitiã intermiſſam. Hanc ob cauſam Iſaias & reliqui prophetæ poſt onera, conſolantur populum afflictum & mœſtum. Porro Nahũ & Habacuc poſt onera nullam ſubdunt conſolationem, quia illorum vaticinia erant contra gentes quæ idola colebant, & Meſsiã non expectabant.

Prophetæ, (inquit Theophi. ad Roma. 1.) primum bona præponunt, deinde mala ſubijciunt. nam bona ſunt præcedentis Dei conſilij, mala noſtræ ignauiæ. Sic Paulus cũ à commodioribus exorſus eſſet epiſtolam ad Roma. dixiſſetque iuſtitiam Dei per euangeliũ reuelari, & non erubeſco euangelium, virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti, Iudæo primum & Græco. iuſtitia Dei in eo reuelatur. & ſtatim infert ea quæ deterrere queant, nempè, Reuelatur ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem. &c. nouit enim quod plures terrore ad virtutem trahantur. Hac ratione Chriſtus regni cœleſtis mentionem faciens, ſimul Gehennæ meminit. & Matth. 3. ait Iohannes. Pœnitentiam agite appropinquauit enim regnum cœlorum. & ſtatim. Progenies viperarum. &c. Deſumpſit hæc Theophi. ex Chryſoſt. ſermone. 3. in caput. 1. epiſtolæ ad Romanos.

Primum, (inquit Euthy. Pſa. 33.) ſcriptura nos à prauis operibus auertit, deinde ſublatis impedimentis ad bene operandum inducit, dicẽs. Declina à malo & fac bonũ. Nam quẽadmodum impoſſibile eſt aliquem ad ſanitatem reſtitui, niſi prius à morbo liberetur, ita etiam impoſſibile eſt aliquem benè operari, qui à vitijs prius non abſceſſerit. & Hieron. exponens hunc locum Ieremiæ. 1. Ecce conſtitui te ſuper gentes & ſuper regna, vt euellas & deſtruas, & diſperdas. & diſsipes & ædifices & plantes. Conſiderandum, inquit, quod quatuor triſtibus duo læta ſuccedant. Neque enim ædificari poterant bona, niſi deſtructa eſſent mala, nec plantari optima, niſi eradicẽtur peſsima. omnis enim plantatio quam non plantauit cæleſtis pater, eradicabitur, & ædificatio, quæ ſupra petram non habet fundamẽtum, ſed in arena extructa eſt ſermone dei ſuffoditur atque deſtruitur. Et Seruius exponẽs *4. AEnei.* hunc locum Virgilij. Paulatim abolere Sychæum incipit. & viuo tentat præuertere amore, ait. Naturalis ordo, prius enim eſt euellere inhærentia, & poſt noua inferre. Sic Terẽtius. Vt metu in quo nunc eſt adimam, atque expleam animum gaudio. Lege Theophi. ad Epheſios. 6. & Lucæ. 18. cum in huius loci expoſitione verſatur. Dixit autem ad quoſdam. & Baſilium Pſal. 1. & Athenagoram in li. de mortuorum reſur. circa principium. Exẽplorum vis magna eſt in ſcripturis ac inſtitutio. Pſal. 1. Beatus vir qui non abijt in cõſilio impiorũ & in via peccatorũ nõ ſtetit & in cathedra peſtilentiæ non ſedit. Sed in lege domini voluntas eius. &c. Et Iohan. 10. Amẽ dico vobis qui non intrat per oſtium, ille fur eſt & latro. Qui autem intrat per oſtium, paſtor eſt ouium. Prius ponit indicia mali paſtoris, & poſtea boni. & Lucæ. 18. Gratias tibi ago domine, quod non ſum ſicut cæteri homines, raptores, iniuſti, & vt hic publicanus. Sed ieiuno bis in ſabbato. & in decalogo prius collocantur præcepta negatiua, & deinde affirmatiua ſubiunguntur &. 1. ad. Timoth. 3. & ad Titũ. 1. Denique vt huic Regulæ finem imponã. af- *S. Thomas.* ferã verba S. Thomæ. 1. Parte. q. 100. Arti. 6. ad. 2. quæ valde ſunt annotanda. Quando, inquit, præcepta affirmatiua & negatiua pertinent ad idem genus operis, prius negatiua, ſecundo affirmatiua præcepta ſunt collocãda. quãuis hoc non habeat omnimodã efficaciã. Et ſi enim in executione operis, prius extirpãda ſint vitia quàm inſerendæ virtutes (ſecundum illud Pſal. Declina à malo & fac bonum. & Iſaiæ. 1. Quieſcite agere peruerſe, diſcite bene facere.) Tamen in cognitione prior eſt virtus, quàm peccatum, quia per rectum cognoſcitur obliquum, vt dicitur. 1. de Anima. Per legem autem cognitio peccati habetur, vt 5. Rom. dicitur. Et ſecundum hoc, præceptũ affirmatiuum debuiſſet primo poni. Lege Euth. Matthæ. 5. capit. & in principio cap. 6. iuxta nos.

Hoc teſtimonium intelliges ex Reg. 4. & 5. libri. 9. barũ Hypo.

Deinde Hier. Iſaiæ. 5. ca. hanc affert Regulã. Iuxta conſuetudinẽ, inquit, prophetalem,

quæ prius per metaphoram dicta sunt & obscure & per parabolam, postea exponuntur manifestius, vt apud Isaiam, cum longam texuisset parabolam. Vinea fuit dilecto in cornu filio olei, &c. subdit. Vinea domini exercituũ domus Israel est, & viri Iuda germen delectabile eius, &c. 11. Habitabit lupus cũ agno & pardus cum hœdo cubabit, vitulus & leo, & ouis simul morabuntur, & demum prædicta referans verba, addit. Quia repleta est terra scientia domini, volens innuere, in summa pace & tranquillitate euangelium fore prędicandum, & Isaiæ. 13. In onere Babylonis multa obscure dicuntur, quæ postea à propheta explanantur, cum dicit. Suscitabo super eos Medos, & Isaiæ. 9. Disperdet dominus ab Israel caput & caudam, incuruantem & deprauantem die vna, & subdit. Longæuus & honorabilis, ipse est caput, & propheta docens mendacium, ipse est cauda. Item Hiero. Isaię. 19. ait. Moris est scripturarum obscuris manifesta subnectere, & quod prius sub ænigmatibus dixerat aperta voce proferre. Vnde Isaias. cap. 18. cum interitum comminatus esset Ægyptijs, dicens. Væ terræ vmbranti alis, quæ est transflumina (id est flumen, scilicet. Nilus) Æthiopiæ quæ mittit in mare legatos & in vasis papyri super aquas, & postea cap. 19. manifestiorem faciens sermonem ad ipsam loquitur Ægyptum, & in onere deserti maris, post modicum ostendit se de Babylone loqui, & Isaiæ. 14. Quomodò cecidisti de cælo Lucifer qui manè oriebaris? corruisti in terram qui vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo, in cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, &c. & subdit. Sic eueniet vt conteram Assyrium in terra mea, & in montibus meis conculcem eum. Item in commenta. Amos. cap. 9. ait. Mos scripturæ est aperire quod prius sub ænigmatibus dixerat, vt Amos. 9. si descenderint vsque ad infernum, inde manus mea educet eos, etsi ascenderint vsque ad cælum inde traham eos, etsi absconderint se in vertice Carmeli, &c. & subiungit, etsi abierint in captiuitatem coram inimicis suis ibi mandabo gladio & occidet eos, & Basil. in asceticis. cum agit de baptisc. circa princip. συνηδὲς τῷ κυρίῳ τὰ ὁρισικῶς που προσαχθέντα διὰ τὴν ἄλλοις τόποις εἰρημένων σαφῶς παραδιδόναι, ὡς τὸ, θησαυρὸς ἐστὲ ὑμῖν θησαυρούς ἐν οὐρανῷ. ἁπλῶς γὰρ οὕτως εἶπεν, ἐν ἑτέρῳ τόπῳ σαφηνίζει λέγων. πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν καὶ δότε ἐλεημοσύνην. ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλλαντία μὴ παλαιούμενα θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. id est, mos est domini, quæ definitè præcepit alibi explanare, vt thesaurizate vobis thesauros, cum hæc simpliciter diceret, sic alibi exponit. Vendite quæ habetis & date eleemosynã, & Luc. 12. facite vobis sacculos qui non veterascunt, ob thesaurum non deficientem in cælis. Hæc regula memoriæ est cõmendanda, pro germana interpretatione parabolarum euangelij & prophetarum, de qua re nos alibi copiosius tractabimus.

Est modus consuetus apud prophetas, (vt ait Euthy. Psal. 107.) quo prophetias intercidunt, & aliam in medio ponunt, & rursus ad primum argumentum redeunt, sicut submini strauerit Spiritus sanctus, vt in Psal. 108. dicitur de Iuda proditore à domino. Deus laudẽ meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est, & postea multa loquitur in plurali, & postea redit ad ipsum, & numero singulari quæ sequuntur effert. Constitue, id est, permitte constitui super ipsum peccatorem, & exterminetur de terra memoria eius. Item Hieron. Isaiæ. 16. omnis prophetia ænigmatibus inuoluitur, & præcisis sententijs dum de alio loquitur, transit ad aliud, ne, si ordinem scriptura conseruet, non sit vaticinium, sed narratio. Vndè cum Isaias loqueretur de Moab, subdit. Emitte agnum dominatorem terræ de petra deserti ad montem filiæ Sion. Id est, ò Moab, quam adeò leo deuastaturus est, vt nec reliquiæ superfint, hoc habeto tanti mali solatium, quod egredietur de te agnus immaculatus, qui tollat peccata mũdi, qui dominetur in toto orbe terrarum. De petra deserti egredietur, id est, de Ruth quæ mariti morte viduata, de Booz genuit Obed, & de Obed Isai, de Isai Dauid, de Dauid Christum. Montem autem filiæ Sion, aut ipsam vrbem Ierusalem interpretabimur, aut iuxta secretam intelligentiam, ecclesiam, quæ sit virtutum culmine constituta, & statim subdit, & erit sicut auis, &c. redit ad narrandum Moabitarum deuastationem. Atq; iterum Euthy. Psal. 117. ait. Prophetæ persępè sermonem inceptum intercidant, ea nimirum ratione, vt ipsæ prophetiæ, vmbra quadam ac velamine, obtegantur, ne si apertius traderentur maius sacris libris immineret, ab inimicis periculum. Dẽlerent enim eos fortassis. Hæc ille. exemplum aptissimum est Ioelis. 2. capit. Quia dedit vobis doctorem iustitiæ, & cum multa interseruisset verba, redit ad cœptum sermo-

ſermonem. Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. Hæc de primo aduentu.& ſubiungit de ſecundo. Dabo prodigia in cæ lo. &c. Item Gregor. libro.5. Moralium.capit. 29. ait. Scripturæ conſuetudo eſt,vt cum aliquid narrat, interpoſita alterius cauſæ ſententia, ad ſuperiora protinus redeat. Ve- *Iob.4.* luti in libro Iob, poſtquam dixit, nullus eſt qui intelligat, in æternum peribunt.Electorum ſortem ſubintulit, dicens. Qui reliqui fuerint auferentur ex eis. Et rurſum ſententiæ ſuæ oculum,in eum quem prædixerat interitum reproborum, mittens, ſubito adiungit. morientur & non in ſapientia. ac ſi diceret.Hi,quos dixi; quia non intelligentes, in æternum peribunt, proculdubio non in ſapientia morientur. Paul. quoque cum diſcipulum de inſtituendis eccleſiæ officijs admonet, ne quos fortè ad ſacros ordines *1.Tim.5.* inordinatè procheret, dixit. Manus citò nemini impoſueris,nec communicaueris peccatis alienis, te ipſum caſtum cuſtodi. Qui ad infirmitatem eius corporis protinus verba conuertens, ait.Noli aquam bibere, ſed modico vinò vtere propter ſtomachum,ſtatimque ſubiungit dicens. Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt, præcedentia ad iudicium,quorundam autem ſubſequuntur. Quid ergo ad illud pertinet, quod ab infirmo aquam bibi prohibuit,hoc quod de peccatis abſconditis quorundam hominum manifeſtisque ſubiungit? niſi quod interpoſita de eius infirmitate ſententia,ad hoc in extremo redijt,quod ſuperius dixit.Manus nemini impoſueris. Hæc ille. eſt optimum exemplum.1.Timoth.3.Diaconos ſimiliter pudicos, non bilingues,non multo vino deditos, non turpe lucrum ſectantes, habentes myſterium fidei in conſcientia pura. Mulieres ſimiliter pudicas, &c. & iterum de Diaconis ſubdit.Diaconi ſint vnius vxoris viri. & ad Titum.1.Sunt multi non ſubditi, vaniloqui, mentium deceptores, maximè qui de circunciſione ſunt, quibus oportet ſilentium indici, qui vniuerſas ſubuertunt domos, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia.Dixit quidam ex illis (ſcilicet Cretenſibus, non Iudæis) proprius illorum propheta.Cretenſes ſemper mendaces. &c. Nam ſupra dixit. Ideo reliqui te Cretæ. Plura congeremus teſtimonia quando ſermonem de Hyperbatis faciemus.

Conſuetudo prophetię eſt teſte Greg.ho. 7.in Ezechielem,nunc iſta, nunc illa conſpicere,& ab alijs in aliud ſubitò verba derivare, ſicut Pſalmiſta cum de domino loquitur dixit.Deus iudex iuſtus,fortis & patiens, nunquid iraſcetur per ſingulos dies?Niſi conuerſi fueritis gladium ſuum vibrabit, arcum ſuum tetendit,& parauit illum,& in ipſo parauit vaſa mortis, ſagitas ſuas ardentibus effecit.Repentè ſubiungit. Concepit dolorem & peperit iniquitatem, lacum aperuit & effodit eũ, & incidit in foueam quam fecit.Ecce cum domini narraret iuſtitiam, quaſi non mutata voce, repentè peccatoris intulit culpam. Quod quiſquis in prophetis vſum lectionis habet,quam crebro hoc accidat, non ignorat. Et in Ezechiele cum de rotis loqueretur adiungit. Et totum corpus plenum oculis in circuiti ipſorum quatuor. Hæc latius à nobis tractabuntur ſtatim cum de mutationibus agemus perſonarum. & de numeris.& libro. *Libro.8.* 10.Regu.37. *cap.2.lege hoc.*

Moris eſt ſcripturarũ,(vt ait Hiero.li.6.cõment.in Iſaiam.cap.16.) vt poſtquam deſperationẽ mentis humanæ, læto nuntio ſubleuarint, rurſum negligentes & nolentes agere pœnitentiam, comminatione deterreant, ne bonitas Dei induret cor noſtrũ. Cuius rei vnum tantum ponamus exemplum, in Pſal. 144.legimus. Suauis dominus vniuerſis, & miſerationes eius ſuper omnia opera illius.Et poſt paululũ.Suſtentat dominus omnes qui corruunt,& erigit omnes eliſos.Oculi omniũ in te ſperant domine, & tu das eſcam illorum in tempore opportuno. Cumq; præmiſiſſet, Cuſtodit dominus omnes diligentes ſe,ne te negligẽtem faceret auditorem,intulit.Et omnes peccatores diſperdet.

In prophetis,(auctore Hieronymo. Ezechielis.30. capit.)nequaquam ordo hiſtoriæ ſeruatur non in omnibus, ſed in quibuſdam locis,non enim narrant præterita, ſed futura prænunciant prout volũtas ſpiritus ſancti fuerit.In hiſtoria vero,vt Moyſi quinq; libri, & Ieſu, & Iudicum volumina, Ruth quoque & Eſter.Samuël & Malachim, Paralipomenon liber & Eſdræ,iuncto ſibi pariter & Neëmia, præpoſterã narrationem nequaquã reperiri credo. Item Hiero Ieremię.21.In prophetis, inquit, maximè in Ezechiele & Ieremia & Daniele nequaquam regum ac temporum ordo ſeruatur, ſed præpoſterè, quod iuxta hiſtoriã factum eſt poſtea, prius refertur, & quod prius geſtũ eſt, poſtea narratur. Aliud

Historiographi & prophetæ, quæ sint.

est enim historiam, aliud prophetiam scribere. Vnde.21.cap.Ieremiæ,Sedechias qui cum vrbe Ierusalem captus est, scribitur mittens ad Ieremiam,& eo tempore quo obsidetur Ierusalem. Et postea narratur historia Ioakim fratris eius,qui ante eum rex fuit, & Ioachim idest Iechoniæ, qui fuit filius Ioakim, super quibus in sequentibus eiusdem prophetæ dicitur,& ca.25.eiusdem prophetæ.Quæ dicũtur in hoc cap.priora sunt, præterita visione. Illa enim sub Sedechia facta est,postquam Iechonias translatus est in Babylonẽ, hæc autẽ sub Ioakim filio Iosiæ , & patre Iechoniæ, Non enim curæ erat prophetis tempora conseruare,quę historiæ leges desiderant,sed scribere vtcunq; audientibus atque lecturis vtile nouerãt.Vnde in Psalterio male quidã iuxta textum historiæ psalmorum requirunt ordinem,quod in lyrico carmine non obseruatur.Et iterum in comment.Ezechielis ca. 29. ait. Sæpe in scriptura præpostero ordine tẽpora describuntur, quod in Ieremia crebro legimus. Prius enim Sedechiæ in quibusdam gesta referuntur, & postea Ioakim qui ante eum fuit. In Psalmis autem quia carmen est lyricum historiæ ordo non quæritur, sed factorum carmina singulorum, & in Ezechiele cap.29.post decimum annum prioris sermonis, statim vicesimus septimus ponitur annus, & in consequentibus decimus duodecimus q;,& in extrema descriptione templi.25. Hæc ille, & in Daniele narratur Balthasar historia cap.5. & cap. 6. inseruntur quædam de Dario,& cap. 7. redit ad historiã cœptam Balthasaris, & in euangelijs sæpenumero ordo negligitur historiæ. Denique Victorinus cum hæc eadem quæ nos ex Hieronymo retulimus,scripsisset,addit, similiter non est requirẽdus ordo in Apocalypsi,sed intellectus. Possumus nos addere optimum exẽplum ex Actuum Apostolicorum cap. 5. ait enim Gamaliel. ante hos dies extitit Theodas dicens se esse aliquem , post hunc extitit Iudas Galilæus, in diebus professionis,(idest, quando pendebatur census ab vniuerso orbe, vt narrat Lucas in euangelio.) Ecce quomodo primo loco ponitur Theodas,& in secũdo Iudas Galilæus,cũ iuxta historiæ veritatem Iudas primo loco sit collocandus , & deinceps Theodas subijciendus iuxta Eusebium.lib.1. historiæ eccles.cap. 5.& Iosephum li.20.Antiqui.cap.1.&lib. 20. cap. 2.& iterum iuxta Eusebium.lib.2.cap.11.Quamobrem ego Lucam Lucæ sic interpretarer , vt præpositio post idem significet quod in. Vt in Euangelio, post tres dies resurgam, idest, tertio die. Item Duodecim prophetæ minores, & si non eundem vitæ cursum nec ordinem temporis habuerint, quo ponuntur, in sacris tamen literis ita digeruntur, vt à nobis in titulo de prophetia explicatum est, tum iuxta veritatem Hebraicam,tum etiam iuxta septuaginta interpretum translationem.

Locus Lucæ annotãdus in apostolorũ actibus.

Post.

In quarto huius operis volumine, cum de titulis Psalmorum agebamus, explicauimus, quomodo absq; vllo ordine Psalmi sint collocati, & in hunc, quem tenent nunc ordinem redacti, & modo hoc in capite quem ordinem seruare soleat Psalmographus in non nullorum Psalmorum contextione aperuimus. Sed quia breuiter & erudite omnia illa complectitur Hiero. Amos. 2. quæ nos sparsim scripsimus, oportet ipsius verba in medium afferre,vt commodius à theologis memoriæ mandari possint. Inquit enim. Vbi de laudibus Dei dicitur, historiæ ordo non seruatur,sed frequenter euenit, vt quæ prima facta sunt extrema dicantur, & quæ nouissima referantur ad prima. Quod. 77. Psalmus & 104. vbi signorum potentia,non ordo scribitur,docere nos poterit.Et tituli psalmorum quibus duo tantum ponamus exempla, tertij Psalmi & quadragesimi primi, vbi quæ prius facta sunt narrantur extrema,& quę extrema legimus referuntur in principio. Ante enim de Doeg Idumæo,(qui Sauli nuncia uit,Venit Dauid ad Abimelech) scriptum legimus in regum volumine qui titulus est Psalmi.51. quàm Absalon contra patrem surgeret, quod in tertij Psalmi titulo prænotatur. Et Amos. 2. Ego exterminaui Amorrhæum à facie eorum, cuius altitudo, cedrorum altitudo eius. Et subdit.Ego sum qui ascendere vos feci de terra Ægypti & eduxi vos in deserto.40.annis,vt possideretis terrã Amorrhæi.Amorrhæus siquidem nouissimus exterminatus est siue deletus, quod in Amos propheta primum refertur, & quod ascendere eos fecerit de terra Aegypti & eduxerit in eremum per.40.annos, in principio factum legimus,quæ hic dicuntur ordine commutato. Affert Basilius Psalm.7.aliud exemplum.Ecce parturijt iniustitiam , & concepit dolorem,& peperit iniquitatem,& sic exponit.Confusus est hic ordo , quia grauidæ primum quidem concipiunt, deinde parturiũt, postre-

1.Reg. 21. & 22.

2.Reg. 15.

Locus Psalm. 7.

poſtremò pariunt. Hic partus primum ſortitur locum, deinde conceptio, demum partus. Nos iuxta Hebraicum optimo ordine ſita eſſe verba arbitramur. Ecce parturijt iniuſtitiã, & (id eſt, quia vt declarabimus in cap. de coniunctionibus) concepit dolorem, id eſt, quia animo machinatus fuerat inferre alicui iniuriam. & tunc demum ſequitur, peperit iniquitatem. Atque hunc ordinem tenuit Iacobus in epiſtola ſua. Vnuſquiſque, inquit, tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. Deinde concupiſcentia cũ conceperit, parit peccatum, peccatũ verò cum cõſummatũ fuerit, generat mortem. In cãtico tamen triumpuerorum Danielis. 3. Arbitror à ſupremis ad infima eos deſcendere voluiſſe, vt ex omnibus creaturis creator cognoſceretur. nam primo numerat angelos, cælos, ſolem & lunam, ignẽ aquas, &c. Expende tamen quid ſibi voluerit Ieremias. cap. 27. cum inquit, ego feci terram & hominem & iumenta. cum in Geneſ. vltimo loco homo creatus ſit. Deinde quid ſibi velit Paulus ad Epheſ. 1. cum enumerans angelorum ordines, aſcendendo, ait. Deus conſtituit eum ſupra omnem principatum & poteſtatem, & virtutem & dominationem. & ad Coloſ. 1. deſcendendo ad hunc modum angelos enumerat. Siue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates. Nam Dionyſ. Areopagita fretus primo teſtimonio Pauli, ſic diſtinguit mediã Hierarchiã. Dominationes, Poteſtates. Virtutes. Gregorius ſic. Dominationes, Principat⁹, Virtutes. Vltimã Hierarchiam Dionyſ. ſic. Principatus, Archãgeli. Angeli. Græg. ſic. Virtutes, Archangeli, Angeli. De qua re lege ſcholaſticos lib. 2. ſententiarum. D. 9. & S. Thom. 1. parte. queſt. 108. Artic. 6. Iſtæ omnes regulæ magnum aſſerunt adiumẽtum pro Euangeliſtarum cõcordia.

Canticum. trium pueroru.

Angelorũ diſtributio in Hierarchias iuxta Dionyſ. & Gregor.

Aliqui Pſalmi vt. 24. & 33. & 36. & 110. & 111. & 118. & 144. texuntur ordine Alphabetico, (ex quibus Pſam. 118. octuplici cõſtat alphabeto. (& Lamẽtationes Ieremiç, & cap. 31. prouerbiorum. Quia (vt ait Hiero. in proœmio Lament.) quomodo noſtris literis non poteſt quis ad legenda verba texendaque procedere, niſi prius ab elementis cœperit. Ita in ſcripturis diuinis, non valemus ea quæ maiora ſunt noſſe, niſi ab ethica in ipſis habuerimus exordium, ſecundum illud quod propheta dicit. Amandatis tuis intellexi. Quod videlicet poſt opera cœperit habere ſcientiam ſecretorum. Hæc ille. Aut eo quod cum res, de qua agitur, ſit magni momenti, vt memoriæ mandari facilius & mente perluſtrari queat. Sic etenim fiet, vt à primis infantiæ noſtræ incunabulis optimis præceptis inbuti ad culmen virtutis perueniamus. Hoc ſentiens Gregorius Nazianzenus, alphabetum quod morale inſcribitur edidit.

Quot Pſalmi Alphabetico ordine conſcripti.

Pſal. 118. N.

Non oportet perturbari, cũ viderimus aliquid ab aliquo euangeliſta fuiſſe omiſſum, quod ab alio ſit relatum, aut ſi aliquid dicatur in Paralipomeno quod in libris Regũ fuit prętermiſſum & vice verſa. Quia, vt dicitur in cõment. titulo Hiero. 1. ad Corint. ca. 15. Multa dicũtur in epiſtolis Pauli quę in actibus Apoſtolorum non continetur, & in Actibus, quæ in epiſtolis non ſcribuntur. Nam quod Paul. dicit ad Corinthios ſcribens. Si (ſecũdum hominem) ad beſtias pugnaui Epheſi, quid mihi prodeſt ſi mortui non reſurgunt. Vtrum tamen vere cum beſtijs pugnauerit nec ne nõ conſtat inter eccleſiaſticos ſcriptores. Theophy. enim in illius loci expoſitione, pugnam, inquit, appellat Paulus cum beſtijs, contentionem aduerſum Iudæos & Demetrium argentarium. Quid enim illi à beſtijs diſtabant? Atqué ita ſentit Oecumenius. & Anſelmus. & Philippus presbyter libro. 1. Iob. ca. 5. cum ſic ait. Homines mali in ſcripturis beſtiæ appellantur, mores habentes ſimiles beſtiarum moribus, contra quas pugnaſſe ſe Epheſi. dicit Apoſtolus. Sed diſſentiunt multi vt Nicephorus. lib. 2. Eccleſia. hiſto. capit. 25. Antiqui cum Paulus eſſet Epheſi, hæc de eo memoriæ mandarunt. Cum enim ibi principem locum Hieronymus obtineret, multa cũ libertate Paulus eſt concionatus, Plebs per furorem, Paulo compedibus iniectis, carceri eum includit, vt leonibus vorandus obijceretur. Ibique virtute diuina Paulus ferreis compedibus liberatus, quaſdam ſanctas fœminas diuino baptiſmo ad littus maris initiat, & cum id nemo cuſtodum ſenſiſſet, ad vincula ſua, in quibus leonibus eſca aſſeruabatur, redit. Sed enim ingenti magnitudine & robore intolerando, leo contra ipſum immiſſus, in arenam quidem ille procurrit, ſed mox ad pedes Pauli conſedit. Et cum itidem aliæ immanes feræ immiterentur, ne tangere quidem vlla, ſacrum corpus, ad orationem erectum, ſuſtinuit. Mirandum verò non eſt, Lucam hanc Pauli cum beluis pugnam

An Paul. cũ beſtijs pugnauerit.

1. Cor. 15.

reliquis eius actis non inseruisse. Nam etiam si ex Euangelistis solus Iohannes Lazari resu scitationem commemorat, minus de veritate eius ambigendum. Scimus enim non omnes omnia scribere. Sed vti vnicuique largitus est dominus, & vt cuilibet diuidit & dispensat spiritus, ita etiam intelligit, credit & scribit. Item Theodore. 1. Corin. 15. ait. Si humana spectetur consideratio, à bestijs deuoratus sum, sed admirabiliter & præter opinionem sum seruatus. Atq; ita sentiunt Ambros. & Chrysost. Item Hieron. ad Galat. cap. 2. scribit. Lucas multa quæ Paulus sustinuisse se replicat, Historiographi licentia prætermisit, nec ideo sibi contrarius est. Si quod alius ob causam dignum putauit relatu, alius inter cętera dereliquit. Nam primum episcopum ecclesiæ Antiochenę Petrum fuisse accepimus, & Romam exinde translatum. Quod Lucas penitus omisit. Quod Petrus ex Antiochia Romam translatus fuerit docet quoq; Marcellus. 24. q. 1. Rogamus. Et Hiero. de vi. illust. in Petro. Præterea quas prouincias apostoli sortiti fuerint, prorsus Lucas tacuit. Qua de re Eusebius lib. 3. hist. circa principiũ, ex Origene super Gene. hæc tradit. Thomas sortitur Parthos. Matthæus Æthiopiam. Bartholomæus Indiam citeriorem. Iohannes Asiã. Andreas Scythiã. Petrus Pontum, Galatiam, &c.

Lazari suscitatio à Iohãne solo narrata.

Quod diximus de ordine psalmorũ & prophetarum, dicendum est de ordine epistolarum Pauli, quòd videlicet non sint eodẽ ordine in Bibliis positæ, quo fuerint ab apostolo transmissæ. Nam primo loco epistola ad Roma. est collocata, non quod primum transmissa sit, quandoquidem ad Corinthios duæ, ad Thessalonicenses vna, in qua de ministerio Ierosolyma mittendo, ipsos commonefacit, hanc præcesserint. Vnde Theodore. in præfatione epistolæ ad Roma. ait. Quemadmodum Psalmos Dauid suscepta sancti spiritus operatione conscripsit, eos autem quidã alij postea vt voluerunt inter se concinnarunt, & spiritualem quidem bonum odorem emittunt, sed temporis ordinem non habent, ita epistolas Pauli fuisse compositas inueniri potest. Quæ enim à Paulo ad Rom. scripta est epistola, primum quidem locum sortita est, cum sit vltima omnium ex his quæ ex Asia, Macedonia & Achaia conscriptæ sunt. Sed quæres quam ob causam ad Roma. epistola primum locum occupauerit. Quam quæstionem primo ex aliorum sententia soluit Theodo. Quidam, inquit, dicunt, vt vrbem quę vniuerso orbi præest, & imperij sceptra tenebat, honoraret, eam quę ad illos scripta est epistolam primam collocasse. Mihi autem videtur esse verius, ideo epistolam ad Roma. præposuisse, vt quæ in se omnis generis doctrinam, & accuratam copiosamq; dogmatum pertractationẽ, contineat. Quin etiam Christianus Druthmari, in procemio in Matt. ait se vidisse Euangelium Græcè scriptum, quod diceba tur fuisse Hilarij, in quo primi erant Matthæus & Iohannes, & post alij duo euangelistæ. Interrogaui, inquit, Euphemum Græcũ, cur hoc ita fieret, dixit mihi, in similitudinem boni agricolæ, qui quos fortiores habet boues, primo iungit, & non fortem cum debili. Et Quinti. lib. 5. c. 12. præcipit in argumentorum dispositione, vt vtamur Nestoris consilio, qui primo & vltimo loco robustos milites collocabat. Deinde epistola ad Ephesios cur in medio collocata sit Hiero. in præfatione ip sius epistolæ, aperuit. Quia quomodo cor animalis in medio est & occulto loco, ita hęc epistola quia profundis quæstionibus inuoluta est, in medio fuit collocata. De ordine & tempore quo omnes epistolæ Pauli conscriptæ sint, (ne longius ab instituto nostro euagemur,) lege Theodoretum in præfatione epistolæ ad Roma, & Origenem eodem loco, & Chryso. ibidem, & hom. 1. ad Colos. & Hiero. in calce epistolæ ad Philemonem. Nam cognitio tẽporis multum lucis affert ad dissoluendas quęstiones, quæ ex epistolis Pauli suboriri solent, vt li. 4. cap. 2. diximus.

Quare epistola ad Ro. primo ponitur.

Epistola ad Ephesios cur in medio sit.

¶Quod crebræ sint mutationes personarum in scripturis diuinis.

CAP. II.

DE personarũ subita & inopinata permutatione, quam frequenter admodum diuinæ scripturæ admittunt, præter illa quæ circa principium huius operis leuiter tetigimus, oportet hoc in loco nunnulla alia præstare, & communi vtilitati donare, breuiter quidem & succinctè, vt studiosis magis ansam obseruandi

uādi ſimilia dediſſe,quàm rem ſeriò tractaſſe, videamur.In ſcripturis propheticis, (inquit Origē.ad Roma. 2.) obſeruauimus, non ſolum dicentis perſonam latenter & ſubito cōmutari,verum & eorum, ad quos ſermo, vel de quibus ſermo, fit. Verbi gratia. Nunc ex patris perſona,nunc ex filij vel Spiritusſancti nunc etiam ex perſona prophetæ, aut aliorū quorumlibet aliqua dicantur, & nunc quidem ſermo ad Iſraeliticam gentem, nunc ad exteras nationes aut reges,aut ad mille alios dirigatur.Sic etiam in epiſtola ad Roma. interdum dicentis perſona mutatur. Nam aliquādo Paulus ſpiritualis loquitur. Viuo iam nō ego,viuit in me Chriſtus,aliquādo Paulus carnalis. Vt cum dicit.Ego carnalis ſum, vænundatus ſub peccato, & ſæpe tractat Paulus de Iſrael ſecundum carnē, & de Iſrael qui non eſt ſecundum carnem,ſed ſecundū ſpiritum, & de circunciſione carnis, & circunciſione cordis, de lege ſpirituali & lege literæ, de lege carnis,& lege membrorū,de lege mentis & lege peccati, de interiore & exteriore homine.Interdumverò fit & eorum perſonę ad quos ſermo eſt,commutatio,ita vt nūc ad omnem Romanorum loquaturecclesiam, vt Gratias ago deo meo per Ieſum Chriſtū,quia fides veſtra annunciatur in vniuerſo mundo. In alijs verò non ad omnem eccleſiam,ſed ad omnem qui iudicat alium,& ipſe facit ea quæ in alijs condemnat,& eſt inexcuſabilis.Nunc autem neq; ad eccleſiam, nec ad eum qui iudicat,fit ſermo hic,in quo dicit. Si autem Iudæus cognominaris & requieſcis in lege,&c. vſque ad eum locū. Et iudicabit quod ex natura eſt præputium legem perficiens, te, qui per literam & circunciſionē præuaricator es legis. Sic in ſcripturis propheticis vigilanter oportet intendere cum qui vult intelligentiam eorum quæ ſcripta ſunt capere, vel dicentium, vel ad quos, vel de quibus perſonis ſermo fit.

Deinde facile tranſit ſcriptura, à diuinitate ad humanitatem Chriſti, & vice verſa, vt ad Hebræos. 1. Quem conſtituit hæredem vniuerſorum,loquitur Apoſtolus, iuxta humanitatem,cum verò ſubdit, per quem fecit & ſecula,de diuinitate loquitur,& ſicut illud. Qui eſt ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ eius, portanſq; omnia verbo virtutis ſuæ, & ſubdit ſtatim de humanitate. Sedet ad dexteram maieſtatis in excelſis,tanto melior angelis effectus,quanto differentius prę illis nomen hæreditauit. Cui enim angelorum dixit aliquando. Filius meus es tu, ego hodie genui te?& rurſum,ego ero illi in patrem? Deinde iuxta humanitatem loquitur in eodem loco,cum ait. Et cum introducit primogenitum in orbem terrę,ait.Adorent eum omnes Angeli eius.Quod verò ſubdit, Thronus tuus Deus in ſeculum ſeculi,iuxta diuinitatem accipienda ſunt,huiuſmodi innumera tu ipſe in Paulo poteris obſeruare. 2.Regū 7. Pſalm. 96. Pſalm. 44.

Deinde Hierony.Danielis. 11.ait. Conſuetudinis prophetarum eſt, repentè perſonas introducere,ſine vlla præfatione verborum. Vt Pſalm. 31. cum rogaſſet dominum propheta & dixiſſet. Tu es refugium meum à tribulatione mea, quæ circundedit me exultatio mea,erue me à circundantibus me.Repentè perſona Dei introducitur reſpondens. Intellectum tibi dabo, inſtruam te in via hac qua gradieris,firmabo ſuper te oculos meos, & apud Daniel. Ego ab anno primo Darij Medi ſtabam,vt confortaretur, & roboraretur eius imperium. Hæc narrante propheta Deus repentè reſpondet. Et nunc veritatem annunciabo tibi. Item in comment. Iſaiæ.capit.3.ait.ſubito in prophetis mutantur perſonæ,vt Iſaiæ. 3.Ecce dominator Dominus exercituum auferet à Iuda,&c. & ſubdit hæc verba ſub perſona domini. Dabo pueros principes eorum. Ergo iuxta conſuetudinem prophetalem loquente propheta, ſubitò Deus loquitur per prophetam ex perſona ſua. Dabo pueros,&c.Et parum infra in eodem propheta dicit Dominus.Populę meus qui te beatum dicunt,&c.Et ſubijcit propheta. Stat ad iudicandum dominus, &c. Et ſtatim contra malos iudices loquitur dominus. Vos depaſti eſtis vineam meam. Item Hieronym.Ieremiæ.8.ait. Perſonarum mutatio & maximè in prophetis, difficilem intellectum facit, quæ ſi ſuis locis & cauſis temporibuſque reddantur, plana fient, quæ videbantur obſcura, vt Ieremiæ. 8. Congregans congregabo eos, ait Dominus. Non eſt vua in vitibus,& non eſt ficus in ficulnea. Et ſtatim loquitur populus. Quare ſedimus? conuenenite & ingrediamur ciuitatem munitam. Hoc iterum repetit in commentar. Iſaiæ lib. 5. cap. 20. Exempla innumera ſunt in ſcripturis,nos vtamur hoc,ex Pſalm.4.loquitur Dauid cum Deo. Cum inuocauero te exaudi me. Poſtea loquitur cum hoſtibus. Filij hominū vſquequo &c. & poſtea aduer-

farij dicunt: Quis ostendet nobis bonũ, scilicet vt profligare, possimus Dauid. Postea Dauid auxilium à Deo petit dicens. Leua super nos lumen vultus tui. Item Ambros. psal. 43. ait. Hic psalmus interdum ex persona vnius, interdum ex persona plurimorum dicitur, nam à principio à pluribus incipit, vt cũ ait. Deus auribus nostris audiuimus, &c. Deinde ait: Tu es ipse rex meus & Deus meus, & iterum. In te inimicos nostros ventilabimus, & postea. Non in arcu meo sperabo, & in Deo laudabimur tota die, & tota die verecundia mea contra te est. Quid sibi vult ista mutatio quæ frequenter in Psalmis reperitur. Sicut & in Psal. 108. Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est. Hoc de vno, sequitur de pluribus. Locuti sunt aduersum me lingua dolosa, & odium pro dilectione mea. Deinde denuò. Constitue super eum peccatorem. Quod videtur esse dictum in Psalmo. 108. aliud ad populum Iudæorum refertur, aliud ad Iudam proditorem, quando pluraliter dicta ad populum, quando singulariter ad Iudam. Et in Psalm. 43. possumus dicere, quod quando pluraliter dicta sunt, ad sanctos, quãdo singulariter, ad vnũ ex illis referenda sunt. Quia existimari potest, & pro pluribus & pro se prophetam fuisse locutum. Sed de hac re in ca. de Numeris vberius loquemur.

Vltimo nota quod à secunda persona sæpe transit scriptura ad tertiam, vt Psal. 5. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Virũ sanguinum & dolosum abominabitur dominus.

¶ Quòd vnum tempus in scripturis pro alio ponatur, vt præteritum pro futuro, & viceversa.

CAP. III.

SEquitur aliud caput, quod à superiori oriri, & cũ illo affinitate quadam cõiunctũ esse videtur, quod sub silentio libenter transilirem, nisi persona, quã à principio assumpsi, me cogeret & impelleret, ita me gerere in maiorum rerũ tractatione, vt minorũ curam negligendã non putarem, dũmodo ad scripturarũ intelligentiam aliquid vtilitatis afferre possem. Accipite igitur studiosi iuuenes lucubratiunculam nostram, specie quidem leuem, quam tamen si contempseritis, in magnis hærere & collabi necesse erit. Mos est scripturarum, (vt inquit Hieron. ad Ephesios. 2. c.) vt interdũ futura tempore præterito efferantur. Verbi causa de cruce domini. Psal. 21. Foderunt manus meas & pedes meos, pro fodient, & de passione eius apud Isaiam ca. 53. Quasi ouis ad victimam ductus est. Et adhuc de iniurijs flagellorum. Liuore eius sanati sumus. Et alibi. Iniquitatibus populi mei ductus est in mortem. Hoc autem ideo, ne quia futura semper incerta sunt hominum spes fluctuaret, & vacillaret, ea quæ Deus futura cognouit, (apud quẽ nihil ambiguum est) quasi iam facta memorantur. Vt quia præterita, secundum philosophos quoque, fieri infecta non possunt, qui audierint, quasi iam facta habeant. Ambrosius quoque in libro de Fide ad Gratianum Augustum capit. 7. cum hanc regulam tradidisset, secũdam addidit rationem. Deo, inquit, quæ sunt futura, præsentia sunt. Nam cui præcognita sunt omnia, ventura pro factis sunt. Item Hieronym. Isaiæ. 5. ait. Præteritum dicitur quod futurum est, secundũ consuetudinem prophetalem, in qua tam certa sunt quæ futura dicũtur, vt putentur esse præterita. Vnde in Psalmis dicitur. Dederunt cibum meum fel. & iterum. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserũt sortem. Iterum. Iratus est furor domini in populum suum, & extendit manum super eum, & Theophy. Hosee. 5. c. inquit. Vtitur scriptura verbis præteritis pro futuris, vt ostendat, Deo nihil futurum esse, verum omnia ipsum præoccupare præscientia & præfinitione sua, simul autẽ vt certiores nos reddat, quod omnia sic contingent. Et perinde ac impossibile est, quæ iam facta sunt, facta non esse, sic impossibile est hęc etiam non fore quę dicũtur. Hoc etiam dicit Ambro. 1. Corin. 15.

1. Ratio.

Agathon. 6 Ethicorum

2. Ratio.

Psalm. 98.

Deinde annotandum ex Ambrosio libr. 1. de Abraham. ca. 8. quod præteriti temporis significatio ponitur pro præsenti. Vt in Euangelio. Hic est filius meus dilectissimus, in quo complacui. Cum vtique semper in filio complaceat pater. Et, tolle filium tuũ dilectissimum quem dilexisti Isaac. Possumus amantissimum ad præsens accipere, & quem dilexisti, ad id, vt non recenti quodam impul

su amo-

ſu amoris, ſed inolito diu & probato amore ſignificaret dilectum. Quod enim ad tempus augetur, ad tempus reſoluitur, quod autem diu aut ſemper placuit citò aboleri non poteſt. Eſt pulcherrimum exemplum Iohān. 20 Noli me tangere, nōdum enim aſcendi ad patrem meum. Hoc eſt, quadraginta dies apud vos diuerſaturus ſum, ideo ne ſis in me tangendo, occupata, ſed præpropere curre, & annuncia diſcipulis meis, præcipuè Petro, me iam à mortuis ſurrexiſſe. Alioqui nunquam tactum Magdalenæ prohibuiſſet, quem libenter Matth. 28. admiſerat.

Item non rarò ſcriptura vtitur præſenti tē pore, pro futuro, vt optimè annotauit Ambroſius in cōment. Pſalm. 118. in Cheth. inquiens Prophetas ea quæ ventura ſunt præuidētibus, moris eſt, quaſi iam præſentia memorentur, quæ poſterioris ætatis ſunt. Vnde Miſericordia tua plena eſt terra, & veritas de terra orta eſt. Quando niſi per paſsionem plena fuit terra? tamen futuram præuidens, quaſi præſentem propheta concelebrat.

De hoc lib. 10. Reg. 34

Oportet etiam duo theologorum axiomata in promptu habere, primum ex Ambroſio ad Rom. 1. Cum præterita, inquit, recolit ſcriptura, etiam tempus præſens ſignificat. Vt tradidit illos in reprobum ſenſum, & nūc etiam tradit.

Secundum huic ſimile, ex Hieron. deſumptum Malachiæ. 1. Cum præſens negatur in ſcripturis, præteritum cōfitetur, vt Malachię. 1. Dilexi vos, inquit dominus, id eſt licet aliquando vos dilexerim, nunc tamen odio habeo. Ex his colligo, duo præteritorum genera in ſcripturis inueniri, vnum quod amplecti tur in ſe & coercet tempus preſens, vt in Pſal. Beatus vir qui non abijt in conſilium impiorum & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit. Nunquid erit beatus qui doctrinam prauam non ſectatus

Malach. 1.

eſt antea ſi nunc eandem amplectatur? minimè. Aliud eſt præteritum quod præſens tempus excludit, & refugit, vt dilexi vos.

Eſt alia regula ſuperioribus non diſsimilis ſed quia latius patet, quàm ſupra dictæ, non grauabor iterum inculcare, & vtar verbis Auguſt. epiſtola. 57. Multa, inquit, dicuntur in ſcripturis, tanquam facta ſint, cum in ſpe ad huc eſſe intelligantur. Vnde dominus diſcipulis ait. Omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis, ideſt, faciam. Quod vſq; adeo ſecundum ſpem dictum eſt futurorum, vt eis poſt modum dicat. Multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modo. Hęc regula non ſolum in verbis, ſed etiā in nominibus obſeruatur, vt quæ ſunt in ſpe, in re iam eſſe dicantur. Sic ſanctos vocat Paulus, homines qui ad ſanctitatem vocantur, licet ſacris noſtris myſterijs non ſint initiati, & Fratres vocat Corinthios, cum grauiſſimis arguantur peccatis, & Chriſtus Seruator noſter, tribuit appellationem filiorum, illis, qui illo nomine non ſunt digni. Iohann. 11. Ieſus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, ſed vt filios Dei quereret diſperſi congregaret in vnum, &. Confide fili remittuntur tibi peccata tua.

Iohan. 15.
Iohan. 16.

Ioha. 11.

Item ſæpè in eadem periodo præcedit preteritum, & ſequitur futurum, & vice verſa, ſed cur hæc fiat his verbis pandit Auguſti. Pſal. 3. In prophetia, inquit, miſcentur futura præteritis, quo vtrumq; ſignificetur, vt Pſal. 3. exurrexi, quoniam dominus ſuſcipiet me. Quia ea quæ ventura prophetantur, ſecundum tempus futura ſunt, ſecundum verò ſcientiam prophetantium, iam pro factis habenda ſunt.

Quæret aliquis an ſicut præteritum ponitur pro futuro, ita futurum poſsit pro præterito poni. Quem nodum ſic ſoluit Auguſt. Pſal. 103. cōcion. 2. inquiens. Preteritū pro futuro ſolere poni in ſcripturis, ita præuidente ſpiritu quæ ventura ſunt, quaſi iam facta ſint, ſolemus legere. In figura tamen futuri dicere præterita, non facile occurrit legenti, nō audeo dicere non eſt, ſed certè ſtudioſis earū literarū indixerim quid quærant. Si inuenerint & ad nos attulerint, gratulabimur adoleſcentiū, ſtudijs ocioſorum, occupati ſenes, vt ex eorū miniſterio, & nos aliquid diſcamus, & in li. de Agone Chriſtiano. ca. 27. adducit primæ partis regulæ nonnulla exempla. Qui credit in me non iudicatur, ideſt, non condemnatur, qui autem non credit, iam iudicatus eſt, ideſt, condemnabitur, & Apoſtolus. Fecit nos ſedere in cæleſtibus, ideſt faciet, & Iohan. 15. omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Attamen quod in dubium reuocat Augu. apud illos qui Hebræas callent literas dubium non eſt, quin in figura futuri præterita intelligi ſoleant. Exod. 15. Abyſſi operient eos, pro operuerunt, & Deuorabit eos ſicut ſtipulam. Iudicum. 2. Aſcendere faciam vos te terra Aegypti, pro feci. 2. Reg. 2. Nō perſequentur vltra, pro perſecuti ſunt. & Pſal.

Ioha. 3.

& Psal. 105. Aperietur terra, pro aperta est, rursum. Flamma comburet impios, pro combusit, & faciēt vitulum, pro fecerunt, & Psal. 77. Rumpet petras, pro rupit. Et Quando dictio tunc præcedit futurū, futurum capitur vice præteriti. Exod. 15. Tunc canet Moyses, pro cecinit, & Numer. 21. Tunc canet Israel, pro cecinit. Et Deut. 4. Tunc diuidet Moyses, pro diuisit. Nec hoc solum in scripturis sacris, sed & in prophanis inuenitur, vt. 2. Æneï. Subijt deserta Creusa. Et direpta domus, & parui casus Iuli. Vbi ait Seruius, ponitur participium pro participio, vt in loco citato, direpta pro diripienda.

Item in lingua latina est triplex præteritum, videlicet, Præteritum perfectum, Præteritum imperfectum, Præteritum plusquam perfectum, sed apud Hebræos solum inuenitur præteritum perfectum, quod tamen iuxta rei exigentiam explicari potest, per vnum quodq; illorum latinorum. Vt Esdræ. 1. Ipse visitauerat me. vt ædificarem sibi domum. Ecce verbum visitauit expositum est per plusquam perfectum, & ad Ephes. 1. Benedictus dominus & pater domini nostri Iesu Christi qui benedixit nos omni benedictione spirituali in cælestibus, sicut elegit nos, id est, elegerat, & Exod. 4. dixit dominus ad Moysen in Madiam, Vade & reuertere in Ægyptum, pro dixerat, & Gene. 2. Produxitque dominus Deus de humo omne lignum, id est, produxerat. Et pro præterito imperfecto sępe inuenitur. Genes. 12. dominus visitauit Sarai pro visitabat. Pro pręterito perfecto frequentissime ponitur, vt Ruth. 1. Quia visitauit dominus populum suum.

Deniq; vt huic capiti finem imponamus, hoc addendum, quod mixtim fere tempora omnia pro alijs temporibus substituuntur. Vnde Euthy. Psalm. 103. ait. Sæpenumero apud scripturam tempus ponitur pro tempore. Vt, extendens cœlum sicut pellem, pro extendit, & ad Hebræos. 2. Non angelis subiecit orbem terræ futurum de quo loquimur, id est locuturi sumus aut loquemur inferius. Lege Pagninū. li. 3. institutionū Hebraicarū. ca. 12.

¶ De varijs significationibus Imperatiui modi & multiplici eius forma. CAP. IIII.

IMperatiuus habet vim deprecandi frequenter, præcipue si adhæreat nominibus diuinis, vt sæpissime in Psalmis inuenimus, vt Miserere mei Deus secundū magnam misericordiam tuam. & Miserere mei & exaudi orationem meam. Et quando ponuntur iuxta eum istæ dictiones. Na vel ana. id est obsecro vel nūc aut quęso, vt Dani. 9. audi quęso. & Psal. 118. O domine salua me quæso. Inuenitur etiam imperatiuus comminationis, & debet proferri cum quadā irrisione, vt Ecclesiastes. 12. Lætare iuuenis in adolescentia tua, & Amos. 4. Venite in Bethel & impie agite, ad Galgalā multiplicate præuaricationem, & afferte mane victimas vestras, tribus diebus decimas vestras, id est ter in anno offerte decimas idolis, vt soletis mihi offerre, & Iohan. 2. Soluite templum hoc, & Threno. 4. Gaude filia Edom. De hoc secundo modo hæc scribit Hierony. Amos. 4. Præcipit, inquit, Deus aliqua & imperatiuo modo loquitur, vt nostræ facisfaciat iniquæ voluntati, vt Amos. 4. Sacrificate de fermento laudem, & vocate voluntarias oblationes & annuntiate, id est immundas quotidie victimas cædite, & contaminata offerte sacrificia, & sacrificate de fermento laudem, quod iuxta preceptum Moysi Deo penitus non offertur. Et dominus ad Iudam. Quod facis, fac citius. Et iterum. Præpara te in occursum Dei tui Israel. Hoc est, occidisti seruos meos quos ad te miserā, & mittam nouissime filium meum, tu autem iuxta consuetudinem tuam, quæ semper voluntati Dei restitit, præpara te vt contradicas, & auferis Deo tuo, iuxta illud quod scriptum est. Ecce hic positus est in ruinam & resurrectionem multorum, & signum cui contradicetur. Hoc dicit dominus, non quo præcipiat, quid facere debeant, sed prædicit quid sponte facturi sint. Quasi increpans & arguens vt saltem correpti non faciant id, quod prędictum est. Hæc ille. Ex hoc loco Hiero. obiter doceberis quam vehementer, viri alioqui magni, propter locutionum inscitiam offendant & labantur, & in alienum sensum scripturam detorqueant. Hanc certè ob causam quidā scholasticorum in quarto sententiarum cum locum Pauli ex epistol. ad Ephesios. cap. 4. de sumptum exponunt. Donec, inquit, occurramus omnes in virum perfectum, in mensurā ætatis plenitudinis Christi, affirmant enim illo testimonio probari, quod resurrecturi simus,

Leui. 2.

Locus Pauli interpretatus ex Epist. ad Ephesios.

mus, in iudicio illo extremo, ea ætate, & ea corporis proceritate & magnitudine, qua, Chriſtus reſurrexit. Qua tamen ætate Chriſtus reuixerit.lib. 1.cap. 13.ſatis à nobis explicatum eſt. Senſus igitur germanus is eſt. Chriſtus eſt vnum corpus, cuius nos ſumus membra ac partes,illud conſtituentes,hoc corpus, quandiu ſanctorum numerus non eſt adimpletus, multis deſtituitur membris, Deſunt enim oculi,cum videlicet deeſt,aliquis vir ſanctus eruditione aut dignitate præſtans in eccleſia cooptandus. Deſunt illi etiam manus cum aliquis vir miſericors, nondum Chriſto per gratiam eſt coniunctus. Deſunt pedes, digiti,aures,& reliqua membra,quæ coagmentant & efficiunt hoc corpus Chriſti myſticũ, cum vero vniuntur illi omnes per gratiam vnum cum eo efficiuntur, plenus & integer Chriſtus iam tunc eſt. Sic ait apoſtolus. Donec occurramus obuiam Chriſto,ideſt,donec ſimus perfecti viri qui poſsimus prodire obuiam Chriſto,vt vnum cum illo efficiamur. In menſuram ætatis,ideſt,vt habeamus iam integram & adultam ætatem, vt Chriſto poſsimus vniri aut Chriſto addere illa membra, quæ nondum illi coniuncta ſunt. Plenitudinis Chriſti, ideſt vt Chriſtum adimpleamus, & vt dicere liceat, ex omnibus ſuis membris eum conſtituamus,quod fiet per cognitionẽ Dei perfectam,nam ſubdit apoſtolus. Ne ſimus paruuli fluctuantes,&c.

Ironia in ſcripturis.

Nec hæc Ironia,ſolũ in imperatiuis cõminationis, inuenitur, ſed in vniuerſa ſcriptura geſtus proferentis eſt aſpiciẽdus. Vndè Philippus presbyter li. 1.Iob.cap. 14.ait ſecundũ pronuntiationẽ & geſtum legentis in multis locis ſcripturarum,in contrarium ſenſum pertrahunt auditorẽ,vt Iob.14. ſiue nobiles ſiue ignobiles ſint filij eius,non intelliget. Scilicet Deus,pronuntiandum eſt vt ſit ſub quadã interrogatione vt confirmantis ſit ſermo non negantis,& in Pſal. Quis deducet me vſq; ad Idumæam, nonne tu Deus qui repuliſti nos, & non egredieris Deus in virtutibus noſtris? ideſt egredieris potius, & ideo non cum graui ſono vocis proferetur. Vnde Auguſt.lib.2. q. ad Simplicianum. q. 5. ait. Multa ſunt in ſcripturis, quæ niſi cum geſtu pronuncientur,in contrariam ſententiam recidunt, vt ad Rom. 8.Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus qui iuſtificat. Si quaſi confirmans reſpondeas, vides quanta peruerſitas oriatur. Sic ergo pronuntiandum eſt ac ſi dicatur. Deus neque iuſtificat? vt ſubaudiatur, non vtique? &. 3. Regum. 17. cum loquitur Elias de filio viduæ mortuo, ait. O domine teſtis huius viduæ cum qua ego habito apud ipſam, tu male feciſti, vt occideres filium eius? Nihil moueret ſi vera pronuntiatio ſeruaretur. Vt intelligatur quod vtique dominus teſtis cordis illius mulieris, videbat quanta eſſet pietas, vnde Eliam ipſe ad eam miſerat, non malefaciendi cauſa mortificauit filium eius, ſed exhibendi miraculi ad gloriam nominis ſui, quo tantum prophetam orbi commendaret. Vnde dicit dominus non ad mortem mortuum fuiſſe Lazarum, ſed vt glorificaretur Deus in filio ſuo. Et iterum libr.3. de doctrin. Chriſtia. capit.3. hæc iterum tractat, & vtitur hoc teſtimonio. A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe. Et ex illo eodem loco ſupra citato ad Roma.8. Quis eſt qui condemnat? rurſuſque interrogemus, Chriſtus Ieſus qui mortuus eſt, magis autem, qui reſurrexit, qui eſt in dextera Dei, qui interpellat pro nobis? vt vbique tacite reſpondeatur. Nõ Hæc omnia deſumpſit ex Auguſt. Diuus Eucherius.lib.4.comment. in libros Regum.capit. 6. Teſtimonium tamen quod citant ex libris regum, iuxta vulgatam editionem & veritatem Hebraicam nullam habet difficultatem, quod ſic habet, domine Deus meus,etiam neviduam apud quam ego vtcunque ſuſtentor,afflixiſti, vt interficeres filium eius? Vbi nos legimus afflixiſti, in Hebraico legitur verbum Hareotha,quod ſignificat, aſperè aut durè aut iniquè cum aliquo agere, aut affligere, pro locorum qualitate, hic tamen vltimo modo accipiendum, nam malum & malitia in ſcripturis pro pœna & punitione capitur.vt ſufficit diei malitia ſua. Et, non eſt malum in ciuitate quod dominus non fecerit. Poſſumus nosvti ad aſtruendum Regulam ſupradictam alijs teſtimonijs, valde annotandis,primo ex Ezechiele.capi. 18. Cum auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & viuet,ideſt,non viuet, & Sapientiæ. 12. loquitur ibi Sapiens de Deo. Cum ſis iuſtus iuſtè omnia diſponis, ipſum quoque qui non debet puniri condemnas, & exterum æſtimas à tua virtute. Ideſt, Abſit vt hoc dicamus. Ac D. Gregorius in moralibus in loco quodam qui mihi nõ ſuccurit,ſic exponit. In Grecis tamen codicibus ſic legimus. *Δίκαιος εἶ ὦ δίκαιος τὰ πάντα διέπεις ἀνοίκειόν μὲ ὀφείλουσι κολασθῆναι, καταδικάσαι, ἀλλότριον δὲ ἐνόμιζες*

Locus ex li. Sapiẽtiæ. c. 12. expoſitus.

νος τῆς σῆς δυνάμεως. id est, iustus cum sis, iuste omnia gubernas, ipsum autem qui non debet puniri condemnare, alienum existimas à tua virtute. Et illud euangelij ironicè dictum videtur: Non veni vocare iustos sed peccatores ad pœnitentiam, & quod in lib. Geneseos dicit dominus ipsi Adæ, Ecce Adam factus es quasi vnus ex nobis? Sed de his hactenus. Ad imperatiuum iterum sermonem conuertamus. Imperatiuus frequentissimè significat imperium, interdum tamen desyderium exprimit & consilium. Vnde cum ait Apostolus, alligatus es vxori noli quærere solutionem, solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Imperatiuus qui primo loco ponitur pertinet ad præceptum. Subiungit enim. His qui matrimonio iuncti sunt præcipio non ego, sed dominus. Secundus ad consilium spectat, nam sequitur, si acceperis vxorem non peccasti. Et quod dicit dominus Matthæi. 10. Nolite portare æs in zonis vestris, consilium est, idest, ire poteritis sine auro, quia expensæ vobis debentur à populo. Quia dignus est mercenarius mercede sua. Alioqui Christus hoc non seruauit, qui loculos habebat, nec apostolus Paulus. Et alibi. Vouete & reddite. Primus imperatiuus est consulentis, secundus iubentis. De imperatiuo comminationis vel indignationis modo diximus. Sed est optimum exemplum in Cantico Canticorū. Si ignoras teò pulchra inter mulieres, abi post vestigia gregum tuorū, & pasce hœdos tuos, idest, alienos à me, Abi & pasce comminantis verba sunt. Quandoque inuenies imperatiuum in execrantis forma, quanuis potius sit prædicentis, quod venturum est. Psal. 108. Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dexteris eius, & Isaiæ. 6. Auribus audite, & nolite intelligere, excęca cor populi huius.

Cant. 1.

Interdum imperatiuus optantis est. Hoc est quod ait Euthy. Psalm. 44. cū ait propheta. Intende prosperè, procede & regna, ait. Licet hæc verba imperatiui modi sint, vim tamen optatiui habent, quemadmodum sępius apud scripturam reperitur. Sanctificetur, inquit, nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua, quę verba non optatiui, sed imperatiui sunt modi, vt e. lectione Græca patet, & tamen optantis animum referunt. Atq; iterum repetit Matth. 6. in expositione orationis Dominicę, & desumpsit ex Basilio. Psalmo. 44. Item Origc. homi. 1. in Canticis Canticorum interprete Hiero. ait. Moris est, scripturarum imperatiuum modū apud nos, seu futurum indicatiui apud Hebræos, pro optatiuo ponere. Vt in oratione Dominica. Pater noster qui es in cœlis sanctificetur nomen tuum. Pro vtinam sanctificetur, & osculetur me osculo oris sui, pro vtinam exoscularetur me sponsus meus, & apud Iob. Pereat dies in quo natus sum, pro vtinā perijsset, & in Psal. Deficiat nunc malitia impij & diriges iustum. Exurgat Deus & dissipentur inimici eius. Hoc etiam scribit Origc. lib. 3. commēt. epistolæ ad Romanos. Duo superiora capita tantum à peritis linguæ Hebraicæ exactè intelligi possunt.

Futurum iuxta Hebræos ponitur pro imperatiuo optantis.

¶ De imprecationibus propheticis.

CAP. V.

IN hoc quinto capite, huius libri cōieci illa quæ ad imprecationes prophetica & obsecrationes, spectare videntur, quæ quidem res valde vtilis & necessaria est his qui scripturis seriò operam nauare volunt, & quæ licet pauci sverbis explicare poteram, vtar tamen multis sanctorum testimonijs, quamuis eandem rem centies replicem, ne pereant illa, quæ in schedulis nostris habebamus sepositа. Lectoris erunt partes, quæ potiora videbuntur eligere, & memoriæ commendare ac reliqua leuioris operæ transilire & reijcere de qua re Anacletus Papa epistola. 2. hæc scribit. Psalmista non optantis animo, sed prophetantis mysterio, denunciat, dicens, obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua, obscuratis ergo oculis dorsum flecti tur, quoniam cum lumen scientiæ perditur, sine dubio ad portanda peccatorum onera inclinatur. Et Augustinus lib. 1. de sermone domini in monte, vberius de hac re edisserit. Prophetæ, inquit, per imprecationis modū, quod futurum erat cecinerūt, non optantis voto, sed spiritu præuidentis, vt in Psalmo. 68. Fiat mensa eorum in laqueum, & in retributionē & in scandalū, obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorū semper incurua. Effunde super eos irā tuam, & furor iræ tuæ cōprehendat

hendat eos.& iterum Pſalm. 108. Fiant filij eius pupilli, & vxor eius vidua. & alia quæ vel ſuprà vel infrà, in eodem pſalmo ſub perſona Iudæ per prophetã dicuntur. Acſi diceret. Fiet menſa eorum in laqueum, & obſcurabuntur oculi ne videant. Atque ita non ſunt contrariæ iſtæ imprecationes illi præcepto domini. Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos. Nec præcepto Apoſtoli. Reddet illis dominus ſecũdum opera eius. Solent enim prophetæ figura imprecantis, futura prædicere (ſicut figura præteriti ea quæ ventura erant ſæpè cecinerunt) vt Actu. 27. Percutiat te Deus paries dealbate. & Apoſtolus, reddet Deus ſecundum opera eorum. Et iterum Pſalm. 27. hoc idem repetit. cui ſubſcribit Grego. 14. mora, cap. 7. Euthymius quoque in titulo Pſalm. 108. ait. Prophetam in hoc Pſalmo imprecantis quidem perſonam induere videtur, ſe vera prophetia complectens, aliorum contextit, quæ pro diuersorum Iudam, atque eius complicum manebant. Vt conſtitue ſuper eum peccatorem, & diabolus ſtet à dextris eius. Cum iudicatur exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum. fiant dies eius pauci. Eſt enim hic dicendi modus frequẽs in prophetis, de quo plurima exempla apud ſcripturam inueniri poſſunt. Vnde Ioſue. 12. tribus diuidens, quando in terrã promiſsionis ingreſſæ ſunt, viſus eſt iuſſu Dei quibuſdam benedicere, & quibuſdam mala imprecari. benedictiones autem illæ, & maledictiones, futurorum prophetias continebant. Item Hieron. Threnorum. 1. capit. Quando, inquit, ſancti viri deprecatorio more contra hoſtes ſuos rogant, non voto malitiæ, ſed ſpiritu prophetiæ, hoc quod præſciunt futurum, prædicũt. vt Threnorum 1. Ingrediatur omne malum coram te, vindemia eos, ſicut vindemiaſti me. Vel etiam contra ſpirituales nequitias erant, quas incorrigibiles eſſe ſciunt, vt iuſtam à domino recipiant ſententiam. Hinc eſt illud quod Dauid in Pſal. 34. dominum contra nocentes ſe precatur dicens. Iudica Domine nocentes me. Aſſumpta pro nobis clamat infirmitas, vt damnentur nocentes, ideſt Diabolus cum miniſtris ſuis, quod nouerat eſſe venturum. Malos enim iudicari damnari eſt, quia nequeunt in diſceptationem liberari, qui ſemper prauis actionibus probantur impliciti. Sed hoc vt dictum eſt, ad diabolum pertinet, cum ſequacibus ſuis, per quos prouenit Iudaicæ voluntatis iniquitas. Nam cùm ipſe præcipiat pro inimicis noſtris orare, hominibus hæc non poteſt cõuenire ſententia. Ipſos ergo debere petit dam nari, quos virtute præſcientiæ ſuæ nouit ad pœnitudinis remedia non venire. Nam vbi ipſe Dauid venit ad homines, conuerti eos deſiderat, non perire. Vnde Pſalm. 39. Confundantur & reuereantur qui quærunt mihi mala. Hic iam vbi venit ad homines corrigibiles, non maledictio funditur, ſed correctio poſtulatur. Confundi eſt facta ſua erubeſcere, & in meliorem ſententiam commutari. nam & illi confuſi dicuntur, qui conuincuntur ad pœnam. Sed vt hoc magis ad conuerſionem intelligere debuiſſes, addit. & reuereantur. Ideſt emendati colant, quem perſequendum eſſe putauerant. Hæc ille, germanus ſenſus iſtius loci. Confundantur & reuereantur qui quærunt mihi mala, ego hunc eſſe arbitror, fruſtrentur ſua ſpe, ita vt pudefiant, & erubeſcant, qui me occidere ſperabant. & ſi per modum prophetiæ exponere volueris hunc locum, is erit ſenſus. Confundentur & erubeſcent, qui nocere mihi conantur. Præterea Euthym. Pſalm. 103. Cum prophetæ, inquit, optare peccantibus malum videntur, vt quod deficiant peccatores à terra, optant, non vt homines, ſed vt vitia deleantur. & iterum Pſalm. 34. ait. Caue ne ex imprecationibus quæ videntur, occaſionem ſumas imprecandi aduerſus inimicos. Iuxta illud quod dictum erat antiquis. Diliges proximum tuum, & odio perſequeris inimicum tuum. Ego autem dico vobis. Diligite inimicos veſtros, &c. Nam illa verba cum in ſcriptura inuenerimus, intelligenda ſunt, non vt imprecentur, ſed quod ſub imprecationis modo, ea prædicant, quæ inimicis ventura erant. Vel ea ratione fortaſsis, imprecantur, qua ſcriptum eſt. Percute argentum reprobum & purgabitur. Imprecatur enim eis, non vt acerbi hoſtes, ſed veluti is qui prauos homines oderat, & optabat eos caſtigatione emendari, vt futurum ac horribile iudicium euaderent. Vel vt per illorum pœnas alij fiant meliores, imprecatur. Item Auguſt. Pſalm. 5. ait. Prophetæ videntur aliquando optare alicui malum, aut damnum, verùm non optant vt eueniant, ſed cernunt quod eueturũ ſit. Contingit tamen illis non quia videntur optaſſe, ſed quia tales ſunt vt merito contingat. Sic in Pſal. dicitur. Iudica illos

Locus Hieronymi accuratè expẽdendus.

Deus decidant à cogitationibus suis, ideſt, poſtquam ſpe fuerint fruſtrati condemnabis eos. Quapropter per prophetiam id dictum eſt, non per maleuolentiam. Et iterum. Da illis ſecundum opera ipſorũ, & ſecundũ nequitiam adinuentionum ipſorum & in li. Iob. cap. 18. Attenuetur fame robur eius, & inedia inuadat coſtas illius. Lege de hac re Auguſt. Pſal. 38. & S. Thom. in ſecunda parte, ſecundæ partis quæſt. 83. Artic. 8. ad primum. cuius hæc ſunt verba. Imprecationes quæ in ſacra ſcriptura ponuntur, quadrupliciter poſſunt intelligi. Vno modo ſecundũ quod prophetæ ſolent in figura imprecãtis futura prædicere, vt Auguſt. dicit in libro de ſermone domini in monte. Secũdo prout quædam temporalia mala, peccatoribus quãdoque à Deo in correctionem mittuntur. Tertio quia intelliguntur petere, non contra ipſos homines, ſed contra regnum peccati, vt ſcilicet correctione hominum peccata deſtruantur. Quarto conformando voluntatem ſuam diuinæ iuſtitiæ, circa damnationem perſeuerantium in peccato. Hæc leuiora videbuntur alicui, quam ſuſceptiargumenti magnitudo & dignitas poſcebat, attamen ſi memoriæ mandentur, leuia iſta ſeria ducent.

Pſal. 27.

¶ De multiplici vſu interrogationum & dubitationum, quem diuinæ ſcripturæ admittunt.

CAP. VI.

INterrogationum multiplices ac varij ſunt modi in ſcripturis diuinis recepti. Nam aliquando quæ pro certò affirmant, ſub interrogationis forma ſolent proferre, quo vehementius moueant. Gene. 13. Nonne tota terra coram te eſt, id eſt certè, ex tota hac regione quam conſpicis, eligendi tibi do poteſtatem, quoquo verſus velis habitationi locum eligere. Et in libro Paralip. crebro inculcatur. Nonne hæc ſcripta ſunt in libris regum Iudæ? ideſt, non eſt opus in contexenda hac hiſtoria immorari, cum iam in libris regum latius explanata ſit & apud Lucam. Nonne cor noſtrum ardens erat in via cum nobis interpretaretur ſcripturas? Hoc eſt quod ait Chry. homilia 21. in priorem ad Corinthios epiſtolam. Interrogatio nũquam, niſi in rebus certiſsimis fieri in ſcriptura ſolet. Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam? quis plantat vineam & fructum eius non edit? & Theophy. ad Hebræos. 3. Per interrogationem, inquit, ſermonem texit ſcriptura, quod clarior ita ſit minuſque cõtradictionis habeat. Interrogationes namque in confeſsis & certis rebus ponuntur. Vnde Paulus. Quibus ſuccẽſuit quadraginta annos, nonne his qui peccauerunt quorum corpora ceciderunt in deſerto. & in Gene. Nonne ſi bene egeris recipies?

De hoc lege quæ ſcrĩpſimus. lib. 10. Re. 48

Mat. 25. Lucæ. 13.

Hebræ. 3.

Aliquando interrogãdi forma vim habet admirationis, & non dubitationis, vt apud Iſaiam. Quis eſt iſte qui venit de Edem, tinctis veſtibus de Boſra? [redacted] Sed vt ad interrogationes noſtra redeat oratio, de illis hæc ſcribit Aug. li. 1. Locut. in Gene. cùm ait. Eſt aliquando in ſcriptura interrogatio, non dubitationis ſed admirationis, vt in Geneſ. Procidit Abraham in faciem, & dixit in animo ſuo. Si mihi centum annos habenti naſcetur filius, & ſi Sara annorum nonaginta pariet. (Si particula iuxta Hebraicam phraſim, nũquid, ſignificat, vt ſi hoc tempore reſtitues regnum Iſrael.) Et in Eccleſiaſte. Quomodo morietur ſapiens cum ſtulto. Et nunquid iudex omnis terræ non faciet iudiciũ. & Pſal. 23. quis eſt iſte rex gloriæ.

Loco Iſaiæ.

Sic particula.

Gene. 3.

Vtiturrurſum ſcriptura interrogatione in re non confeſſa, ſed nobis ignota & controuerſa, vt cum dicitur. Quis peccauit, hic, an parentes eius vt cæcus naſceretur? Vtiq; interrogabant apoſtoli quod ignorabant, & ſcire geſtiebant. Deo tamen myſtice huiuſcemodi ignorantia tribuitur, de qua hæc tradit Greg. li. 2. Moral. c. 3. Non ſolet dominus per contari niſi cum neſcit. Non enim requirimus, niſi quod neſcimus, neſcire autem Dei reprobare eſt. Vnde dominus dicit. Diſcedite à me omnes operarij iniquitatis, neſcio vos vnde ſitis. Sic dominus apud Iob interrogat Satã. Vnde venis? quia vias illius reprobauerat, propterea quaſi neſciens inquirit. Hinc eſt quod Adę peccanti, domini voce dicitur. Vbi es? Neq; enim diuina potentia neſciebat poſt

poſt culpam, ad quæ latibula ſeruus confugerat, ſed quia lapſum vidit in culpa, iam ſub peccato velut ab oculis veritatis abſconditum, quia tenebras erroris eius non approbabat, quia vbi ſit peccator ignorat, eumq; vocat & requirit dicens, Adam vbi es?

Aliquando illa interrogatione vtitur ſcriptura, quæ rem non facilè inuentu eſſe ſignificet, & plerunq; huiuſcemodi interrogatio fit cum dictione. Quis. De hac ad hunc modum ſcribit Hierony. Nahum 3. Quis interrogatiua particula non pro impoſsibili, ſed pro difficili re, frequenter accipitur. Iuxta illud Euangelij. Quis putas eſt ſeruus fidelis, quem cõſtituit dominus ſupra familiã ſuam? id eſt, paucí ſerui fideles inueniri poſſunt. Et, Leo rugit quis non timebit. & in Pſalm. 13. Quis aſcendet in montem domini. & apud Paulum. Quis me liberabit de corpore mortis huius. & apud Hoſeam. Quis ſapiens & intelliget hæc. Lege Hiero. ſi amplius de hac re deſideras, Amos 3. Zachariæ 4. & in epiſtola ad Minerium & Alexandrum. & Origenem homil. 18. Numerorum.

Quis.

Luca. 12.

Nonnunquam interrogatio rem prorſus impoſsibilem innuit, & hæc interrogatio nõ rarò fit aduentu dictionis quis, quæ idem ſignificat, quod nullus, a. um. de qua hîc à Hierony. accepimus, Habacuc 2. capit. Quis vel quid pro impoſsibili reponitur. vt in epiſtola ad Roma. Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti, tribulatio, an anguſtia. & in Pſalmo. Domine quis ſimilis tibi. & in Habac. Quid prodeſt ſculptile, quia ſculpſit illud factor ſuus? in omnibus hîs impoſsibilitas demonſtratur, quia nec apoſtoli charitatem, vlla tribulatio & anguſtia, diuidere poterat à Chriſto, nec ex idolis aliqua obuenit vtilitas. & apud Iſaiam, Generationem eius quis enarrabit. Lege eundẽ Eccleſiaſtes ca. 3. & Iſaiæ 53. & Euthymium. Pſalm. 82. & Ambroſium li. 1. contra Nouatianos. c. 8. Et deſumpta ſunt hæc omnia quæ ſcripſi ex Origene lib. 8. epiſtolæ ad Roma. ca. 10. cuius quidẽ hæc ſunt verba. Domine quis credidit auditui noſtro? Quis pro raro dictum eſt, & obſeruare debemus quod ſermo hic in ſcripturis interdum pro raro, interdum omnino pro nullo ponitur. V. g. vt cùm dicit. Quis ſapiens & intelliget hæc? & quis eſt homo qui vult vitam? in his omnibus rarum quenque ſignificat. Vbi vero dicit Paulus. Quis aſcendit in cælum, hoc eſt Chriſtum deducere, vel quis deſcendit in abyſſum, hoc eſt à mortuis reducere, hic, quis, nullus intelligitur. Nullus eſt enim qui aſcendit in cælũ Chriſtũ inde deducere.

Roma. 8.

Pſalm. 82.

Iſaie. 53.

Aliquando interrogatio vim habet extenuandi rem. Vt, Quid eſt homo quod memor es eius, aut filius hominis quod viſitas eum. & iterum. quid dabitur tibi, aut quid apponetur tibi ad linguam doloſam. &, Quare fremuerunt gentes.

Nonnunquam interrogatio vim habet optandi, præcipuè ſi fiat per dictionem quis cum verbo, Do, das. vt Pſal. 4. Quis oſtendet nobis bona. & Pſal. 13. Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael. & Nume. 12. Quis det omnẽ populum domini eſſe prophetas. & Pſal. 54. Quis dabit mihi pennas ſicut columbę, & volabo & requieſcam. & apud Ieremiam. Quis dabit capiti meo aquam.

Deinde interrogationes duobus modis fieri ſolẽt. Nam aut apertè & ſimpliciter rem quam exquirere volunt proponunt. vt Quis ex vobis arguet me de peccato? &, Domine quid, id eſt cur, multiplicati ſunt qui tribulãt me? Aut obſcuritate & verborũ perplexitate rem contegere & occultare ſatagunt, vt dum reſpondens imprudenter ad interrogationem reſpondet, de ſe ferat ſententiam, & ſe dignum ſupplicio iudicet. De hoc ſecundo modo, hæc ſcribuntur in ſecundo opere titulo Chryſo. in Matth. homil. 39. In parabolis ſcriptura figurat perſonas, vt quia non intelligunt, ipſi aduerſus ſe ſententiã dicant. Sic cum Dauid in peccatum incidiſſet, Nathan parabolarum retibus eum comprehendit, coegitq; vt ipſe aduerſus ſe, iudiciũ mortis proferret. Et Hierony. Iſaiæ cap. 5. inquit. Aliquando ſcriptura quærit rem aliquam ab aliquo ſub parabola, vt dum de alio loquitur, de ſe ferat ſententiam. vt Iſaiæ. 5. Nunc ergo habitator Ieruſalem & viri Iuda, iudicate inter me & vineam meam, quid eſt quod vltra debui facere vineæ meæ & nõ feci, & illis tacentibus ipſe reſpõdit. Niſi fortè in hoc erraui, quod pro labore meo ſpectaui, vt faceret vuas, & non labruſcas, quas inculta ac deſerta terra facere conſueuit. Et in euangelio latius nõ ſolum de vinea, ſed de agricolis, quærit Dominus, & ipſis tacentibus, Dominus pro illis reſpondit. Tale quid & Nathan propheta miſſus ad Dauid loquitur, & interrogat eum per parabolam, vt de alio iudicãs de ſe promat ſententiam. Miſit dominus (inquit Samuel) Nathan ad Dauid qui cum venit

Pſalm. 3.

Matth. 21.

2 Reg. 12.

misset ad eum dixit ei. Duo viri erant in ciuitate vna, vnus diues, & alter pauper. Diues habebat oues & boues multas valde. Pauper autem nil habebat omnino, præter ouē vnam paruulam, quam emerat & nutrierat, apud eum cum filijs eius simul, & de pane illius comedens, & calice eius bibens, & in sinu eius dormiens, eratq; illi sicut filia. Cum autem peregrinus quidam venisset ad diuitem, parcens ille sumere de ouibus & bobus suis, vt exhiberet conuiuium peregrino illi qui venerat ad se, tulit ouem viri pauperis, & præparauit cibos homini qui venerat ad se. Iratus autem indignatione Dauid aduersus hominem illum nimis, dixit ad Nathan, Viuit Dominus quoniam filius mortis est vir qui fecit hoc. Ouem reddet in quadruplum, eo quod fecerit verbum istud, & non pepercerit. Dixit autem Nathan ad Dauid. tu es ille vir. & iterum in expositione capit. 21. in Matth. cum dixisset euangelista. Cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem, principes sacerdotū & seniores populi, dicentes, in qua potestate hæc facis? Respondens Iesus dixit eis. Interrogabo vos & ego vnum sermonem, quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. Baptismus Ioannis vnde erat, è cœlo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se dicentes, si dixerimus è cœlo, dicet nobis, Quare ergo non credidistis illi? Si dixerimus ex hominibus, timemus turbā: omnes enim habebant Ioannem sicut prophetam. Et respondentes Iesu, dixerunt: Nescimus. Ait illis & ipse. Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. & reliqua. ait Hieron. poterat dominus aperta responsione tentatorum calumniam confutare, sed prudenter interrogat, vt suo ipsi vel silentio vel sententia condemnentur. Si enim respondissent baptisma Ioannis esse de cœlo, vt ipsi sapientes in malitia, pertractarunt, cōsequens erat responsio, quare ergo non estis baptizati à Ioanne? Si dicere voluissent, humana deceptione fuisse compositum baptisma Ioannis & nil habuisse diuinum, seditionem populi formidabāt. omnes enim gregatim multitudines, Ioannis receperant baptisma, & sic eum habebant vt prophetam. Respondit itaq; impijssima factio, & humilitatis verbo quo nescire se diceret, vsa[illegible]d insidias captandas. Illi in eo quod nescire se responderant mentiti sunt, consequēs ergo erat iuxta responsionem eorum dominum quoque dicere, nec ego scio, sed mentiri veritas non potest; & ait, Nec ego dico vobis. Ex quo ostendit illos scire, sed respōdere nolle, & se nosse, & ideo non dicere, quia illi quod sciunt, taceant. & statim infert, parabolam quæ & illos impietatis arguat, & ad gentes regnum Dei doceat transferendum.

Præterea annotare oportet dominū non nunquam sermonem suum accommodare solere ad interrogantium mentem, eorum verbis neglectis. & ideo nisi altius res consideretur non nunquam responsio sermoni instituto non videtur quadrare, vt Chryso. auctor est, homilia. 63. in Matth. Christus, inquit ille, sæpè ad mentem interrogantium orationem accommodat, non ad verba illorum. vt apud Matth. cum iuuenis ille interrogat. Quid boni faciam vt vitam æternam possideam. Quoniam ceu ad hominem nudum, & vnum è multis Iudæorum magistris, adijt, idcirco, ei quasi homo respondit. Nemo bonus nisi solus deus. & apud Ioannem, cum dominus loquitur cū Samaritana, quæ arbitrabatur Christum esse vnum è plebe Iudæorum, loquitur vt vnus ex eis. Nos, inquit, adoramus quod nouimus, vos adoratis quem nescitis. Et iterum loquens cum Iudæis qui arbitrabantur eum esse mendacem & deceptorem, ait. Si ego testor de me ipso, testimonium meum non est verum, est alius qui testimoniū perhibet de me. Et apud Lucam cum apostoli morbos curassent, & virtutes multas egissent, ait illis dominus. Videbam Satanam quasi fulgur de cælo cadentem. ac si diceret. Ne ob hoc quod dæmones vestræ sunt ditioni subiecti insolentes sitis, ne vt Satanas è cœlo. ita vos à me depellamini. Et apud Ioannem, interrogat Petrus. domine quo abis? Respōdit illis Iesus. Quo ego nunc abeo non potes me nunc sequi, sequeris autem post. Non dixit quo abiret, sed nō potes me nunc sequi. Lege Cyrillum libr. 2. thesauri. cap. 1. Attamen lib. 3. super Ioannē ca. 3. hec ad verbum scribit. Consuetudinem fuisse Christo cognouimus, maxime quando ad inperitos Pharisæos loquebatur, corda illorum aspicere, cogitationisque motus vt Deus examinare, & ad illa quæ illi mente versabant, orationem nonnunquam accommodare. Atq; ideo non serie à superioribus quandoque sibi sermo procedit, cum ad illa quæ illi secum verterent acutissimè oratio

Matth. 19

Ioan. 3.

Ioan. 5.

Luce. 10.

Ioan. 13.

com-

componatur. Sic ſcribitur ægrotum membris omnibus diſſolutum à duobus viris per
Marci. 2. latum fuiſſe. Cùmq; propter multitudinem per oſtium intrare ad Ieſum non poſſet, à teſto remotis tegulis eum demiſiſſe. Ieſum autem ad eum dixiſſe. Dimittuntur tibi peccata tua. & tunc Phariſæos & ſcribas turbatos, hæc ſecum vertiſſe. Quis eſt iſte qui blaſphemat? Ieſum autem cogitationes eorum ſcientem reſpondiſſe. Cur cogitatis mala in cordibus veſtris. Quid eſt facilius dicere dimittuntur tibi peccata tua, vel ſurge & ambula. Vides quomodo non ſpectarit verba eorum, ſed cogitationibus vt Deus reſpondit. Simile quid apud Lucam inuenies. Alio quodam, inquit, ſabbato in ſynagoga docebat, & erat ibi homo cuius manus dextera erat arida. Obſeruabant igitur eum Phariſæi & ſcribæ ſi curabat in ſabbato, vt occaſionem de ipſo inuenirent. Ipſe verò cum ſciret cogitationes illorum, dixit homini qui manum aridam habebat, Surge & ſta in medio, & ſurrexit & ſtetit. Ieſus tunc dixit ad illos. Interrogabo vos, ſi licet ſabbato benefacere, an malefacere? perſpicis rurſum aperte ad cogitationes eorum verba Chriſti accommodari. Hactenus Cyrillus. & affert aliud exemplum, ſed quia paucis explicari non poteſt, dimittatur, nos alijs multis exemplis poſſumus rem eandem confirmare & ſtabilire, vt Ioan. primo. cum interrogant ſacerdotes & Leuitę Ioannē. Tu quis es? Ipſe cognita ipſorum malignitate reſpondit. Non ſum ego Chriſtus. & iterum capit. 3. Nicodemus nihil magnum de Chriſto redemptore noſtro ſentiens, ait. Scimus quod à Deo veniſti magiſter, nullus enim hæc ſigna facere poteſt, niſi Deus ſit cum illo. Reſpondet Chriſtus: merito ita de me ſentis, quia adhuc quæ carnis ſunt ſapis, nec dum è cælis natus es. Amen, inquit, dico tibi, niſi quis renatus fuerit denuo, non poteſt videre regnum Dei.

Aliquando conſueuit ſigillatim ad ſingula reſpondere, aliquando nil prorſus aliquibus reſpondet. Nam quia ſe indignos fecerunt percipiendi verbum Dei, ab illis ſermonum ſuorum cohibet & celat theſaurū. De vtriſque hæc nobis tradit Chryſoſtomus homil. 71. in Matthæum. Quando non malitia tantum, ſed ignorantia impulſi Phariſæi tentant Chriſtum, vniuerſa docendo ſolet aperire. Quando autem peruerſitate commoti aggrediuntur, tunc ad interrogata quidem reſpondet. vt apud Matthæum. Cum *Matth. 22* interrogaſſēt Sadducæi de muliere illa quæ ſeptem fratribus nupſerat, in reſurrectione cuius erit. Reſpondet Chriſtus. Erratis neſcientes ſcripturas & potentiam Dei, quoniam in reſurrectione nec nubent nec nubē tur, ſed erunt vt angeli Dei in cælo. & iterum capit. 21. dicitur quod acceſſerunt ad Chriſtum principes ſacerdotum dicentes. In qua poteſtate hæc facis? quis tibi dedit hanc poteſtatem? Reſpōdens Ieſus dicit eis. Interrogabo vos & ego vnum ſermonem, &c. Atque illi ſubſcribit Auguſtinus libro ſecundo, de ſermone Domini in monte verſus finem. Quod dominus, inquit, quædam dixiſſe inuenitur, quæ multi qui aderant, vel reſiſtendo vel contemnendo, non acceperunt, non putandus eſt ſanctum dediſſe canibus, aut margaritas porcis, non enim dedit eis qui capere non poterant, ſed eis qui capere poterant, quōs propter aliorum immunditiam negligi non oportebat. Et cum eum tentatores interrogabant, reſpondebat quę illis ita, vt quod contradicerent non haberent, quanuis venenis ſuis contabeſcerent potius, quam illius cibo ſaturarentur, alij tamen qui poterant capere, ex illorum occaſione multa vtiliter audiebant.

Sunt tamen multa quæ inquiri ab ociosis poſſint, ſuperuacanea tamen, de quibus non nihil dicendum eſt, & hoc ipſum explicandum, cur inquiri & reſpondere ad talia non oporteat. De rebus verò vtilibus aliquando ad id reſpondendum eſt, quod interrogamur, ſicut Dominus fecit, cum eum Sadducæi de muliere interrogaſſent, quæ ſeptem viros habuit, cuius eorum in reſurrectione futura eſſet. Reſpondit enim quod in reſurrectione neque vxorem ducent neque nubent, ſed erunt ſicut angeli in cælis. Aliquando autem ille qui interrogat, interrogandus eſt aliud, ad quod tamen ſi dixerit, ipſe ſibi ad id quod interrogabat, reſpondeat, Si autem dicere noluerit, non videatur ijs qui adſunt iniuſtum, ſi & ipſe, quod interrogauit, non audiat. Nam & Phariſæi qui interrogauerunt, tentantes, vtrum reddendum eſſet *Matth. 22* tributum, interrogati ſunt aliud, id eſt cuius haberet nummus imaginē, qui ab ipſis prolatus eſt. Et quia dixerunt quod interrogati erant, id eſt Cæſaris imaginem habere nummum, ipſi quodammodo reſponderunt, id

quod dominum interrogauerant. Itaque ille ex eorum responsione ita concluſit. Reddite ergo Cæſari quod Cæſaris eſt, & Deo quod Dei eſt. Cum autem principes ſacerdotum interrogaſſent, in qua poteſtate illa faceret, interrogauit eos de baptiſmate Iohannis, & cum nollent dicere, quod contra ſe videbant dici, de Iohanne autem nil male dicere auderent propter circunſtantes, Nec ergo vobis dicam, inquit, in qua poteſtate hæc facio, quod iuſtiſsimum apparuit circunſtantibus. Hoc enim ſe dixerunt neſcire, quod ſciebant, ſed dicere nolebant. Et reuera iuſtum erat, vt qui ſibi volebant reſponderi, quod interrogauerant, prius ipſi facerent quod erga ſe fieri poſtulabāt. Quod ſi ipſi feciſſent, ipſi ſibi reſpondiſſent. Ipſi enim miſerant ad Iohannem quærentes quis eſſet, & ipſe negauit ſe eſſe Chriſtum, & de domino teſtimonium perhibuit, de quo teſtimonio ſi confiteri vellent, ipſi ſe docerent in qua poteſtate illa faceret Chriſtus, quod quaſi neſcientes interrogauerunt, vt calumniandi aditum reperirent.

Poſtremo loco antequam hoc caput abſoluamus, res exigere videtur, vt nonnullas cauſas ex priſcorum patrum lucubrationibus depromamus, ob quas Deus in ſcripturis, ita attemperet ſermonem ſuum, vt aut ſub dubio, de re nimirum quæ illum nequaquam latet, ſed nec latere poteſt, loquatur, aut rem interroget quæ illum minimè fugit, vocat quippe ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt. Huius rei octo poſſunt eſſe cauſæ, quarum prima ſit illa quam affert Hieronymus in commenta. Ezechielis. capit. 2. Dominus inquit, loquitur ambigentis affectu, vt liberum hominis monſtret arbitrium, ne præſcientia futurorum mali vel boni, immutabile faciat quod Deus futurum nouerit. Non enim quia ille ventura cognoſcit, neceſſe eſt, nos facere quod ille præſciuit, ſed quod nos propria voluntate ſumus facturi, illud nouit futurum quaſi Deus. Item Ieremiæ. 5. ait. Loquitur ſæpe dominus ſermone dubitantis, vt in Euangelio. Mittam filium meum ipſum reuerebuntur. & Iere. ait. Ego dixi forſitan pauperes ſunt & ſtulti ignorantes viam domini. ibo igitur ad optimates & loquar eis. Vt [illegible] ambiguitate ſententiæ, & ſuſpenſione verborum liberum hominis monſtraretur arbitrium. Præterea Ieremiæ. 26. cum propheta ait. Noli ſubtrahere verbum ſi forte audiant, & conuertantur vnuſquiſque à via ſua mala. Sic interpretatur Hiero. Verbum ambiguum forſitan, maieſtati Dei non poteſt conuenire, ſed noſtro loquitur affectu, vt liberum hominis ſeruaretur arbitriū, ne ex præſcientia eius quaſi neceſsitate vel facere quid, vel non facere cogatur. Non enim ex eo quod Deus ſcit futurum aliquid, idcirco futurum eſt, ſed quia futurum eſt Deus nouit, quaſi præſcius futurorum. Et tamen ſciendum iuxta hunc eundem Ieremiam. Et ſi mala prædixerit dominus, & egerint pœnitentiā, quod & ipſe actu rus ſit pœnitentiam ſuper his quæ facere cōminatus eſt. Et ſi proſpera pollicitus fuerit, & egerit populus ille negligēter, mutet Deus ſententiam & pro bonis mala inferat. Tale quid & illud euangelij eſt. Mittam filium meum & forſitan verebuntur eum. Quod vtique ex perſona Dei omnipotētis dicitur. Deniq; & Ieremias dixit. Si forte audiant & conuertantur vnuſquiſq; à via ſua mala, vt cum illi conuerſi fuerint, & meæ ſententiæ me pœniteat, & non faciam quod eis facere cogito. Cogito autem facere propter malitias ſtudiorum illorum, quæ ſi fuerint immutatæ, & mea ſententia commutabitur. Legamus hiſtoriā Ionæ & Niniue. ſi plura de hac re deſideras lege Hiero. Matth. 21.

Roma. 4.

Prima cauſa cur Deus loquit ſub dubio.

Liberum arbitrium cōtra Lutheranos aſſerit.

Matth. 21

Iere. 5.

Secundā nobis ſuppeditauit cauſam Hieron. Ionæ. 3. capit. cum ait. Ambiguè & ſub dubio loquitur ſcriptura, vt dum homines dubij ſunt de ſalute, fortius agant pœnitentiam. & magis ad miſericordiam prouocent deum. Vnde Ionas ait. Quis ſcit ſi conuertatur & ignoſcat Deus, & reuertatur à furore iræ ſuæ, & non peribimus; Huic ſubſcribit Ambroſius. lib. 2. de pœnitentia. capit. 5.

Secūda cauſa.

Tertiam deſumpſimus ex Origine. Matt. 13. cuius hæc ſunt verba. Chriſtus non ignarus interrogat, ſed quoniam ſemel aſſumpſerat hominem, vtitur omnibus quæ ſunt hominis, quorum vnum eſt interrogare. Vt, intellexiſtis hæc omnia? dicunt etiam. Nec mirādum ſi id faciat ſaluator, cùm ipſe etiam omnium Deus moribus hominum ſe ſe accōmodans, perinde ac ſi aliquis homo, morem gereret filio ſuo, percontetur, velut in hoc. Adam vbi es? &, Vbi eſt Habel frater tuus? Hieron. quoque ad Rufinum de iudicio Salomonis ait. Chriſtus ſimulat ignorantiam, & humanos pro diſpenſatione mentitur.

Tertia cauſa.

tur, hoc eſt imitatur affectus, ſicut ibi. Vbi poſuiſtis Lazarum? & ad mulierem fluentem ſanguine. Quis me tetigit? His ſimilia ſcribit Ambro. lib. 5. de fide cap. 8.

Quarta cauſa.

Quartam rationem deſumpſimus ex cõment. Auguſt. in Pſalmum ſecundum. Cùm dubitatione, inquit, loquitur ſcriptura, vt in Pſalmo. Ne quando iraſcatur dominus, non ſecundum viſionem prophetæ cui certum eſt, ſed ſecundum eos ipſos qui monentur, quia cum dubitatione cogitare iram Dei ſolent quibus non apertè reuelatur.

Quinta cauſa.

Sit quinta, Ex Chryſoſtomo homilia 17. in Ioannem. Chriſtus, inquit, aliquando interrogat, non vt ſciat, eſt enim ſcrutator cordium, ſed vt rogando eos ſibi conciliet, & familiares reddat, atque audentiores, ſeq; ſuo eos dignari colloquio oſtendat. Vnde apud Ioannem conuerſus Ieſus & videns duos diſcipulos Ioannis Baptiſtæ ſequentes ſe, dicit eis, Quid quæritis? Credibile enim eſt eos ſubuereri, cum ſe rudes intelligerent, & tantum teſtimonium Ioannis de Chriſto accepiſſent.

Sexta cauſa.

Sit ſexta, ex diuo Gregorio homilia 9. in Ezechielem. Dubitationes, inquit, locutionum dei, V. g. Si forte audiant, ſi forte quieſcant, non ex ignorantia, ſed ex aliqua ſignificatione deſcendit. Nam quis neſciat, quod qui fecit & videt omnia, omnia ſciat? Et per ſemetipſam in Euangelio veritas de Antichriſti prædicatoribus inquit. Dabunt ſigna & prodigia, ita vt in errorem ducantur, ſi fieri poteſt electi. Cur hoc ſub dubitatione dicitur, cùm quid futurum ſit à domino præſciatur? Vnum verò è duobus eſt, quia ſi electi ſunt fieri non poteſt. Si autem fieri poteſt, electi non ſunt. Et tamen dicitur, vt in errorem ducantur ſi fieri poteſt etiam electi. Ita ergo dominici ſermonis dubitatio ex electorum cordibus, deſignatio tentationis fuit, quia qui electi ſunt ad perſiſtendum, per ſigna prædicatorum Antichriſti, tentabuntur ad cadendum. Per hoc ergo quod dicitur, ſi fieri poteſt, hoc exprimitur quod electi in corde tentabuntur. Nutabunt enim, ſed non cadent. Dicitur ergo ſi fieri poteſt, quia trepidabunt, & tamen dicuntur electi, quia non cadunt. Dubitatio itaque ſermonis à domino in electis exprimit trepidationem mentis. Quos & electos nominat, quia cernit quæ in fide & bono opere perſiſtunt.

Matth. 24

Septima quæ eadem cum prima eſſe videtur, talis eſt. Non ignorans, futurum (inquit Theophy. Lucæ 20.) ſcriptura dubitatiue loquitur, ſed ne quidam præſcientiam Dei neceſſariam inobedientiæ cauſam eſſe dicant, ideo huiuſmodi verborum figura vtitur, vt apud Lucam. Forſitan filium meũ verebuntur. cum forte legendum in eo. in Matth. ſine eo. & tunc explicat dominus per affirmationem quid illis oporteret facere filio domini ſui. licet ipſi id facere noluerint.

Septima cauſa.

Luce 10.

Matth. 21

Vltimâ rationẽ aſsignauit Chryſ. ho. 71. in Matth. Quãdo dñs, inquit, interrogat, nõ quia ignorat interrogat, ſed qa per reſpõſionẽ ipſorũ, obnoxios pœnæ eſſe vult oſtendere. vt cũ interrogat. Cuiꝰ eſſet effigies numiſmatis, cũ illi Cæſaris reſpõdiſſent, Illico ſubiungit. Reddite igitur Cæſari, quæ ſunt Cæſaris. non enim ait, date, ſed reddite.

Octaua cauſa.

Matth. 22

Lucæ 20.

Si de hac re plura noſſe deſideras, lege Chryſoſto. homil. 78. in Matth. & homil. 4. de patientia Iob. & Ambroſium lib. 5. de fide ad Gratianum Auguſtum capi. 8. & Origenem homil. 16. Numerorum.

¶ Regulæ quarundam repetitionum, tum verborum, tum etiam ſententiarum, quas crebro admittunt ſcripturæ.

CAP. VII.

IN hoc poſtremo huius libri cap. coniecimus regulas quaſdam de repetitione verborum, ac ſententiarum, quas vtiles fore ſtudioſis illis cernebam qui animum adhibuerunt ad ſcrutandũ arcana ſcripturarum. Solẽt enim ſcripturæ his repetitionibus efficere, quod oratores, cõpluribus verbis ſelectiſsimis, & eloquentiſsima oratione vix obtinent. nempè vt rem illam de qua loquũtur ſumme amplectendã eſſe doceãt. Licet ſtulti putẽt eſſe ταυτολογίαν. Igitur vt Theocritus ait, ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα. Hoc eſt à Deo incipiamus. De illo hęc ſcribit Greg. in explanatiõe Pſalmi 6. pœnitentialis. Nominis, inquit, venerandi repetitio precandi auget affectum, vt, De profundis clamaui ad te domine, domine exaudi vocem meam. & parum infra. Si iniquita-

Vide Iſichi. quem retulimus. lib. 1c. Regũ. 11. & Hie ro. Iſaiæ 5. in princip. In Encomio Pſalmi. nominis dei repetitionem get affectũ orantis.

tes obſeruaueris domine, domine quis ſuſtinebit? Nomen repetit vt affectum excitet. & Domine dominus noſter quam admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra. Deinde aduerte quod diligẽter annotauit Hierony. Ezechielis 38. Quod vbicunque iuxta ſeptuaginta bis ponitur Dominus, primum nomen tetragrammaton eſt, ſcilicet Iehoua, quod proprie ad Deum pertinet, & ineffabile dicitur, ſecũdum commune quod ſæpè in hominibus inuenitur, vt apud Ezechielem. Dic principi Tyri. hęc dicit dominus Deus. Nonnunquam obſeruatio Hieronymi fallit, veluti Ezechielis 2. Dices ad eos, ſic dicit dominus deus. In Hebraico primo loco ponitur nomen appellatiuum commune Deo & creaturis, ſecundò nomen proprium dei.

De hoc lib. 2. capit. 2. col. 141.

Porrò ad aliorum nominũ repetitionem accedentes primo de vocatiuo caſu dicamus, id quod Euthy. Pſalm. 56. annotauit. Duplicatio appellationis, hoc eſt vocatiui, aut demonſtratio eſt miſerationis, aut diligẽtis vocationis ſignum. Vt, Ieruſalem, Ieruſalem quæ occidis prophetas. Et, Eli Eli lama hazabtani. Theophylactus quoque Lucæ 13. cum ait dominus, Ieruſalem Ieruſalem, quæ occidis prophetas. Ipſe ſic interpretatur. Duplicatione nominis oſtendit amorem quem erga illos habebat dominus. Quemadmodũ enim amator quis ab amica contemptus, ita reuocat ipſe adulteram ſynagogam. Deniq; in euangelio. Simon Simon, ecce Satanas expetiuit vos vt cribraret inſtar tritici, & ego pro te rogaui ne deficiat fides tua.

Lucæ 22.

Præterea aliud affert documentum, pulcherrimus auctor Euthy. Pſalm. 16. inquiẽs. Solent prophetæ ſæpenumero in locis affectu plenis eaſdem ſententias, varia oratione repetere, vt aucto affectu, ad maiorem deum miſericordiam trahat. Vt, ſuſceperunt me quaſi leo paratus ad prædam, & quaſi catulus leonis habitans in abditis. Et Chryſoſto. homil. 10. in Geneſ. ait, Sæpè ſcriptura multa vtitur diligentia, ſemel atque iterum idem dicens, vt in mentibus auditorum reponantur ea quæ dicuntur. Nam niſi hoc ei curæ fuiſſet, ſufficiebat dicere. Et fecit Deus hominem. Sed iterum apponitur. Secundum imaginem Dei fecit illum. Item Euthymius Pſalm. 36. ait, Eſt prophetarum mos ad maiorem emphaſin, atque vt intentionem cordium ſuorum melius declarent, dictiones & ſententias plerunque repetere & inculcare, iuxta Hebræorum morem. vt in Pſalm. In te ſperauerunt patres noſtri, ſperauerunt & liberaſti eos. Ad te clamauerunt & ſaluati ſunt, in te ſperauerunt & non ſunt confuſi. & alibi. Vias tuas domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas doce me. Hoc idem repetit Pſal. 76. circa principium, & iterum. Pſalm. 107. & 21. Hoc eſt quod dicit Iſichius libro primo Leui. verſus finem, cum ait, Non fruſtra ſolet ſcriptura verba repetere, quæ & multa omittere breuitatis cauſa videtur. Denique Oecume. verſus finem, epiſto. ad Roma. ait, Sæpè Hiſpanorum nomen Paulus inculcat, vt ingentem erga eos exprimeret amorem.

Pſal. 21.

Pſalm. 24.

Hiſpani.

Adhuc aliud genus repetitionum inuenitur in ſcripturis, quod Euthymius Pſal. 39. his verbis explicauit. Huiuſmodi verborum repetitio (ſpectans ſpectaui, exultatiõe exultabunt, benedicens benedicam, multiplicans multiplicabo dolores tuos) frequentiſſima eſt apud Hebræos, & intenſionem quãdam denotat, & validiorem ſententiæ confirmationem. vt, Videns vidi, id eſt, optime vidi, Cognoſcendo cognoui, id eſt, exquiſite cognoui. Et rurſum Pſal. 131. Quod ait, exultatione exultabunt, item benedicens benedicam, & alia huiuſmodi, quidam Idioma eſſe dicunt Hebraicæ linguę. Quidam verò huiuſmodi ſermone vti dicunt ſcripturam ad maiorem intenſionem, & ad validiorem ſententiæ confirmationem. Item Hierony. Ezechielis 16. ait, Duplicatio pondus facit orationis. Vt, decora facta es vehementer nimis. eo quod ad pulchritudinis magnitudinem addi vltra nil poſsit. & Matth. 2. Gauiſi ſunt gaudio magno valde. & creuerunt aquæ ſuper terram valde valde.

Geneſ. 7.

Præterea ait Augu. in lib. Locut. in Exodum. Hæc repetitio, aceruus aceruus, aut puteus puteus, & ſimilium nominum coacerua tio, multitudinem illius rei ſignificat nempe puteorum aut aceruorum multitudinem, ac aliarum rerum ſimilium.

Eſt aliud documentum prioribus nõ diſsimile, & ideo minimè reticendum, eſtque deſumptum ex comment. in Iob, titulo Hiero. capi. 3. cuius hæc ſunt verba. Pro confirmatione dicti, ſolent in ſcripturis ſententiæ iterari. Vt, Quia timor quem timebam euenit mihi, & quod verebar accidit. Et Baſilius in homil. Quomodo baptizetur aliquis baptiſmate quod eſt in Euang. domini noſtri Ieſu Chriſti,

Chriſti, ait. Cum ſciret apoſtolus tautologiã vtilem eſſe audientibus, ad certitudinem, veritatiſque perſuaſionem firmiorem, per eorundem reſumptionem, illis inculcat. vt ſi commortui fuerimus, & conuiuemus. Si ſuſtinuerimus & conregnabimus. Hæc ille. Eſt optimum exemplum Lucæ. 10. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex omnibus viribus, & ex omni mente tua: huiuſcemodi innumera exempla vel vnicus Pſalmus. 118. ſuppeditabit.

Luca. 10.

Regula pro allegoris excogitandis annotãda.

Solent verba eodem in loco ſemel atque iterum inculcari, ſed in alia atque alia ſignificatione. vt Iohan. 1. Mundus per eum factus eſt, & mundus eum non cognouit, ideſt, hæc mundi machina à Deo creata eſt, ex cuius contemplatione Deus poterat cognoſci, & tamen homines huic mundo addicti eũ non cognouerunt. & Ieremiæ. 23. Vos nõ viſitaſtis gregẽ meum, & ego viſitabo malitiã ſtudiorũ veſtrorũ. Viſitare primo loco ſignificat gubernare, vel curam gerere, ſecũdo vero loco ſignificat punire. & ſic Dauid ponitur pro rege ipſo, & ſtatim pro Meſsia. & Paulus azymum vocat panem, & hominem ſanctũ & innoxium, & legem vocat interdum veterem, interdum nouam, interdum naturalem, interdum legem membrorum. & fermentũ pro maſſa & malitia. Hæc ſummè ſunt aduertenda ſi dextrè & eruditè vis Allegoriam aliquam tractare. & in titu. Pſalm. 50. ingredi pro coire & apparere. Verum vt res optimè intelligatur, non abre erit, Origenis verba ex lib. 3. commenta. in epiſtolam ad Roma. in medium afferre, quæ huiuſmodi ſunt. Inuenimus hanc eſſe ſcripturæ conſuetudinem in multis locis, quod vnum vocabulum ſecũdò in eodem loco poſitum diuerſa ſignificet. vt ibi. Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor menſes ſunt, vt veniat meſsis: eleuate oculos veſtros, & videte regiones quia albæ ſunt ad meſſem. Nonne hoc loco meſsis ſecundo nominata eſt, ſed primo ad corporalẽ meſſem refertur, ſecundo ad ſpiritualẽ. Et iterum cum Dominus dicit ad Samaritanam. Da mihi bibere, & poſt reſponſum eius dicit ad eam. Si ſcires quis eſt, qui dicit tibi da mihi bibere, tu vtique petiſſes eum, & dediſſet tibi aquam viuam. Et iterum addit ad eam. Omnis qui bibit ex hac aqua ſitiet iterum, qui autem biberit ex aqua quam ego do ei, non ſitiet in æternũ. Vides quomodo & bibere ex aqua nunc quidem corporaliter, nunc autẽ ſpiritualiter in vno eodẽque accipitur loco? eſt illic ſimiliter poſitum, vbi cæcus à natiuitate curatur poſt hoc dicit ſaluator. In iudicium ego venio in hunc mundum, vt qui non vident, videant, & qui vident cæci fiant. Ita & apud Paulum, cum ſine lege dicit iuſtitiã Dei manifeſtari, naturalis lex intelligitur, cũ vero dicit, Teſtificata à lege & prophetis, Moyſi legem deſignat.

Eſt aliud genus repetitionis in ſcripturis creberrimum, cum dictio aliqua ſemel legitur, ſed iterum aut pluries intelligitur, ac niſi ſubintelligatur truncata ac mutila maneat oratio. Hic tropus Græcè Zeugma vocatur, vt Pſalm. 1. non reſurgent impij in iudicio, nec peccatores in concilio iuſtorum, ſcilicet, ſurgent. & 9. Non in finem oblitio erit pauperis, patiẽtia pauperum peribit in finem, ideſt, vt optime addit interpres noſter, non peribit. & 2. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania, ideſt, & quare populi &. 9. Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorũ deſtruxiſti, ideſt, quas deſtruxiſti. Subaudi perierunt. Et ad Ephe. 4. omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor & blaſphemia tollatur à vobis. Hæc duo verba tollatur à vobis, ſingulis quinque verbis ſunt ſubintelligenda. & ad Rom. 2. Qui reddet vnicuique ſecundum opera eius, iis quidẽ qui ſecundum patientiam boni operis (gloriam & honorem & incorruptionem ſubaudi reddet.) quærunt vitam æternam. iis autẽ qui ſunt ex contentione, ira & indignatio, ſubaudi reddetur. De hoc tropo Auguſtinus lib. 1. Locut. in Gene. cum dixiſſet Moyſes. Aſcendit Abrahã de Aegypto, ipſe & vxor eius, & omnia eius, & Loth cum eo in deſertum. ita ſcribit. Subauditur, aſcenderũt. Hæc locutio vocatur Græce zeugmatica eclipſis. & Hiero. ſæpiſsime alias, ſed in comment. Zacharię cap. 1. ſic ait. Cum aliqua dictio ſubauditur pluribus commatibus, quæ à Græcis dici ſolet ἀπὸ κοινοῦ ſubauditur talis aut talis dictio. vt Patres noſtri vbi ſunt? & prophetæ. Scilicet, Vbi ſunt. & in Malachia. Filius honorat patrem, & ſeruus dominum, ſcilicet honorat, Huius Regulæ meminit Rabbi Dauid Cãhi. Pſalm. 9. ſed quia typographi noſtri typis Hebraicis carebãt. & hic & ſæpe alias, adducere Hebraica verba nõ potuimus. Latina ſic habent. Dictio vna ſolet collocari vice duarũ, iuxta linguæ ſanctę cõſuetudinẽ.

Zeugma in ſcripturis crebra.

Locus ἀπὸ κοινοῦ

Deniq;

Denique Euthy. in omnibus locis qui modo à me citabuntur, hoc idem affirmat. vt Psal. 61. Quousq; irruitis in hominem, interficietis omnes vos tanquam parieti inclinato, id est, quousque sanguini & cædibus vacatis. Iuxta Hebraicam tamen veritatē hoc exemplum ad rem non spectat, in qua sic legitur. interficietis vos vt paries inclinatus, id est, ne hominem occidatis, aut impie agatis ne & vos pereatis, vt paries qui demolitur, perire solet. & Psal. 31. Proteges eos in tabernaculo tuo, à cōtradictione linguarum. Subaudi proteges eos. Et rursum eodem Psal. Miserere mei domine quoniam tribulor. & post parum. Quoniam audiui vituperationē multorum. Subaudi, miserere mei. Et iterū. Psal. 34. Restitue animā meam à malignitate eorum, à leonibus vnicam meam, scilicet. restitue. & Psal. 67. Vt intingatur pes tuus in sanguine, & lingua canum tuorum. subaudi. intingatur. Ioan. 15. si non venissem & locutus eis fuissem, Ephes. 1. Sanctis qui sunt Ephesi. scilicet in Christo Iesu, & fidelib⁹. scin Chro.

Præterea conduplicantur nonnunquam comparatiua ad maiorem Emphasin, vt ad Philipp. ca. 1. Multò magis melius permanere in carne propter vos. & ad Galat. 4. Multi filij desertæ magis quam eius, quæ habebat virum. Et in euangel. Gauisi sunt gaudio magno valde.

Fit nonnunquam eiusdem nominis conduplicatio, ita vt primum sit in nominatiuo, secundum in genitiuo, vt canticum canticorum. De huiusmodi forma loquendi sic disputat Orige. homi. 1. in Canticum canticorum, interprete Hiero. inquiens. Quomodo dicitur per Moysen quædam esse nō solum sancta, sed & sancta sanctorum, & alia non tantum sabbata, sed & sabbata sabbatorum. Sic docemur scribente Salomone, esse quædam non solum cantica, sed & cantica canticorum. Beatus quidem is qui ingreditur in sancta, sed beatior qui ingreditur in sancta sanctorū, beatus qui sabbata sabbatizat, sed beatior qui sabbatizat sabbata sabbatorum. Beatus similiter & is qui intelligit cantica & canit ea, nemo quippe nisi in solennitatibus canit, sed multò beatior ille qui canit cantica canticorum. Et sicut is qui ingreditur sancta pluribus adhuc indiget, aleat introire in sancta sanctorum, & qui sabbatum quod à domino populo constitutum est, multa adhuc necessaria habet, vt agat sabbata sabbatorum, eodem modo difficilè reperitur, qui omnia quæ in scripturis continentur cantica peragrās, valeat ascendere ad cantica canticorum. Egredi te oportet de Ægypto, & egressum de terra Ægypti pertransire mare Rubrum, vt possis primum canticum canere, dicens. Cantemus domino, gloriose enim magnificatus est. *Exod. 15.* Licèt autem primum dixeris canticum, adhuc longè es à cantico canticorum. *Nume. 21.* Perambula terram deserti spiritaliter, donec perueniasad puteum quem foderunt reges, & ibi secundum canticum canas. Post hæc veni ad vicina terræ sanctæ, vt super Iordanis ripam constitutus, cantes canticum Moysi, dicens. Attende cælū & loquar, &c. *Deute. 32.* Rursum habes necessarium vt milites, & terram sanctam hæreditate possideas, Apis tibi ꝓphetet, & apis te iudicet. Debora quippe apis interpretatur, vt possis illud carmen, quod in Iudicum libro continetur, edicere. *Iudicum. 5* Ad regnorum deinceps volumen ascendēs, veni ad canticum quādo fugit Dauid de manu inimicorum suorum & de manu Saul & dixit. Dominus firmamentum meum. *2. Reg. 22.* Perueniendum est tibi ad Isaiam vt cum illo dicas. Cantabo canticum dilectæ vineæ meæ. *Psalm. 17.* Et cum vniuersa tranfieris ad altiora conscende, vt possis iam decora anima cum sponso canere & cantica canticorum. Hæc eadem repetit Orige. in prooemio. 4. homiliarum in cantica canticorum, versus finem. & Philo Carpathius eodem in loco. *Isaiæ. 5.* Veruntamen vt breuiter colligam quæ ab his viris doctissimis fusè dicta sunt, dico, quod eiusdem nominis repetitio rei auget incrementum, siue res illa sancta sit, siue nephanda. vt canticū canticorum, est præcipuum inter omnia cantica, & vanitas vanitatum, id est extrema vanitas, sabbatum sabbatorum est solennior dies inter omnes Paschæ. & seculum seculorum, id est perpetuò. Atque ita dicit Euthy. Psal. 9. Præterea Hiero. Ezechi. 27. cap. ait. Quomodo dicitur canticum canticorum, & seculum seculorū, & opera operum, vt canticum maius alijs canticis sit, & seculum prolixius alijs seculis, opusque cæteris operibus vtilius, sic iuxta 70. Ezechi. 27. legitur. occidens occidentis, vt magnitudinem occidentalium partium significet. His similia scribit ad Gala. 1. ca. in expositiōe huius loci. Qui dedit semetipsum. &c. & in commen. in Ecclesiasten. c. 1.

Est aliud genus repetitionis admodum in scripturis receptum, quo solent rem alicubi diligen-

diligenter enarratam,ac diſſertam, alibi aut eiſdem verbis aut alijs, ſed parum mutatis & inuerſis,repetere. Veluti innumera quæ in lege narrantur,replicãtur in prophetis,& quæ in libris Regum in Pſalmorum inueniuntur volumine.Cauſam aſsignat Hiero.Ezech. capit.44.in calce.inquiens.Quærendum cur ea quæ dicta ſunt replicat. Vt videlicet quæ in mentibus hominum ſunt, vel legendi negligentia, vel audiendi cõtemptu & obliuione deleta,viua voce innouẽtur, quæ non ſit ſcripta calamo & atramento,ſed ſpiritu & verbo Dei. Vnde ſaluator nullum volumen doctrinæ ſuæ propriũ reliquit, ſed patris & ſuo ſpiritu quotidie loquitur in corde credentiũ. Hæc erit reſponſio aduerſum eos qui calumniantur prophetas, cur quæ in Pentateucho continentur, in ſuis voluminibus replicent. At dices ſi illa loca inter ſe conferantur vehementer a ſeſe diſſidere & diſſonare videntur, veluti ſi euangeliſtas inter ſe conferas & legem & prophetas,quod à mendacio abhorrere non videtur.Huic obiectioni reſpondet Augu.lib.1.q.in Gene.q.64.inquiens. Cum res aliqua narratur in ſcripturis, & alibi ſententia eadem repetitur, non eſt opus omnia eodem inculcentur modo, ſed eadem ſententia teneatur. Vt ſeruus Abraham narrat ea quæ ſibi dicta ſunt à domino non eodẽ modo.Quod admonẽdum putaui propter ſtultos & indoctos homines, qui euangeliſtas hinc calumniantur, quod in aliquibus verbis non omnino conueniunt,quanuis rebus & ſententijs omnino non diſcrepent.& libr. 1. Locut.in Geneſ.verſus finem.Cum ea quę dicta ſunt dicta eſſe narrantur, non omnino eodem modo repetuntur, cum tamen in diuerſitate verborum nihil ſententiæ depereat veritatis. Hoc valde annotandum eſt ob euangeliſtas. Sic fratres Ioſeph dixerunt dictum eſſe ſibi à Ioſeph. & terram mercamini.& non inuenitur ab illo dictum.Sine mendacio autem dixerunt, quod ex verbis,quæ dixerat in eius voluntate cognouerant, neque enim verba ſunt neceſſaria niſi ad exprimendam & in audientium notitiam perferendam, quantum poſſumus, voluntatem. Item Hierony.Ezechie.33.capit.ait. Hoc in omnibus ſcripturis ſanctis obſeruare debemus,vbi videtur eſſe aliqua ſimilitudo ſententiæ, non in omnibus eadem dici, ſed vel ſubtrahi pleraq; vel addi, & ſingulorum inter ſe verborum diſcrepantiam,habere ratio nem. Veluti cum Ezechie.3. dicitur.Fili hominis ſpeculatorem dedi te domui Iſrael, & audies de ore meo verbum, & annuntiabis eis ex me: ſi dicente me ad impium, morte morieris, non annuntiaueris ei, nec locutus fueris vt auertatur à via ſua impia & viuat, ipſe impius in iniquitate ſua morietur. Sanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annuntiaueris impio, & ille non fuerit conuerſus ab iniquitate,& à via ſua impia, ipſe quidem in iniquitate ſua morietur, tu autem animam tuam liberaſti. Hæc verba ſi diligenter inſpicias, intelliges ſimilia quidem eſſe his quæ dicuntur apud Ezechielem.33.capi. circa principium, ſed non eadem,dum in pleriſque diſcordant. Origenes quoque homilia. 9.in Geneſim, affert aliud exemplum.in Geneſim,inquit, ca.12.& 18. Abraham à domino benedicitur, & iterum cap.22. eandem replicat benedictionem non uo quodam modo. Nouum enim eſt quòd dicit. Et vocauit Angelus domini Abraham ſecundo de cælo.Quod tamen addidit non eſt nouum. Nam(benedicens benedicam te, & multiplicabo te,& erit ſemen tuum vt ſtellæ cæli) prius fuerat pronuntiatum. Quid noui in hac vltima promiſsione additur. Si Abraham ſecũdum carnem vixiſſet,& vnius populi quem ſecundum carnem genuit pater fuiſſet, vna ſuffecerat repromiſsio. Nunc vero vt oſtenderet eum primo patrem futurum eorum qui ſecundum carnem circunciſi ſunt, circunciſionis ſuæ tempore datur ei repromiſsio, quæ ad populum circũciſionis, pertinere deberet.Secundò quia pater etiam eſſet futurus eorum qui ex fide ſunt, & qui per paſsionem Chriſti veniunt ad hæreditatem, tempore nihilominus paſsionis Iſaac promiſsio renouatur, quæ pertinere debet ad eum populum, qui paſsione Chriſti ac reſurrectione ſaluatur. Ecce in hiſtribus locis eadem inculcari videntur verba, ſed longè diuerſa ſunt. Illa enim quæ in priori promiſsione dicta ſunt, & ad priorem populum pertinent, in terris dicta ſunt. Sic enim dicit ſcriptura. Eduxit eum foras, de tabernaculo ſcilicet, & dixit ei, reſpice ſtellas cæli,&c. Sic erit ſemen tuum. Vbi ſecundo repetitur promiſsio,deſignat quod locutus ſit ei è cælo. in illa priori ſermo tantummodo fuit,hic interponitur iuſiurandum, vt dicit Paulus ad Hebræos. Volens, inquit,Deus oſtendere pollicitationes hæredibus per immobilitatem

Vide 3.parte.q.42.articul.4.

De conſenſu euangeliſtarum.

Quater benedicitur Abraham.

tatem consilij sui, interposuit iusiurandum. Tunc deinde in prima repromissione, non habet positam causam cur data sit, tantum quod eduxit eum foras, & ostendit ei, inquit, stellas cæli, & dixit sic erit semen tuum. Nunc addit causam propter quam iuramento confirmat promissionem firmam futuram. Quia fecisti verbum hoc & non pepercisti filio tuo. Euidenter designans, quod propter passionem Christi, populo ex gentibus maneat firma repromissio. Adhuc tractatu. 4. in Matthæum. affert aliud exemplum. Matth. inquit. 16. dicitur, Exinde cœpit Iesus ostendere discipulis suis, quoniam oportet eum ire in Hierosolyma, & multa pati à senioribus, & principibus sacerdotũ, & scribis populi, & occidi, & tertia die resurgere. & 17. capit. ait. Conuersantibus illis in Galilæa dixit eis Iesus. Futurum est vt filius hominis tradatur in manus hominum, & occident eum, & post tertiam diem resurgat. Videntur quidem hæc illis esse similia, vt facilè quis dicat dominum eadem verba repetere. Quod non est ita. Neque enim id ipsum est, ostendere discipulis, quoniam oportet eum ire in Hierosolyma, & multa pati, &c. & dicere discipulis in Galilæa constitutis. Quoniam futurum est, vt filius hominis tradatur. Tradendum, superius non est dictum, hic autem non solum tradendum, sed etiam in manus hominum. Aliud affert Origenes exemplum homi. 9. Super Ezechielem. Addit pulcherrimum exemplum D. Euche. lib. 1. in Gene. capit. 40. inquiens. Gene. 7. legimus. Ingressus est Noe & filij eius, & vxores filiorum eius cum eo in arcam. & post diluuium quando ex arca exeunt, cap. 8. dicitur. Egredere de arca tu & vxor tua, & filij tui, & vxores filiorum tuorum. Sed quæri potest quare in ingressu hominum in arcam, seorsum viri, & seorsum nominatæ sint fœminæ. In egressu vero dictum est ad Noe. egredere tu & vxor tua, & filij tui, & vxores filiorum tuorum cum eis. Nisi quia damnato seculo, & pereunte omni genere mortalium, soli illi à periculo liberati, vsque dum arca requiesceret, & exitia aquarum cessarent à concubitu cessarent, & sic denuò reuertentur ad id ipsum corpori d[illegible]itum nuptiarũ, vt crescerent & multiplicarentur super terram, & ideo in ingressu diuisi, in egressu verò iugatim sunt nominati. & Beda in expositione Gene. capi. 5. ait. Diuisi arcam intrant Noe & filij eius, & vxor illius, & vxores filiorum eius, coniuncti autem egrediũtur ex arca. Propter continentiam necessariam in arca, quasi in ecclesiam, & propter creationem filiorum extra arcam. Quia cum saluati per arcam spiritualem resurrexerimus, adhærebit caro spiritui pace perfecta. Denique Damascę. lib. 4. cap. 25. ait. Noe in arcam ingredi iussus, & mundi semen custodire cõmissus, sic præceptũ accepit. Ingredere, inquit, tu, & filij tui, & vxor tua, & vxores filiorum tuorum, & separauit eos ab vxoribus, & cum castitate pelagus, & illud totius mundi naufragium euitarent. Post diluuij autem cessationem. Egredere, inquit, tu, & vxor tua, & filij tui, & vxores filiorum tuorum. Ecce rursus propter multiplicationem nuptiæ conceſſæ sunt. Hæc ille. Item Gene. capit. 1. Crescite & multiplicamini & replete terram, & postea capit. 8. & 9. eadem pene verba repetuntur. & Gene. 2. potestati hominis omnia subijciuntur, & cap. 8. iterum arbitrio hominis omnia traduntur.

Cur Noe & filij eius se iuncti ab vxoribus in ingressu arca, & coniuncti cum vxoribus in egressu nuncupentur.

Est postremò illud genus repetitionis animaduertendum, quo id, quod obscurè dictum fuerat prius, postea clarioribus verbis & explanatioribus recinitur & inculcatur, ita vt posterior pars sit veluti prioris interpretamentum, vt Psalm. 108. Genua mea infirmata sunt à ieiunio, id est propter, & caro mea immutata est propter oleum, ideſt amisit pinguedinem. & 78. Nolite extollere in altum cornu vestrum, Nolite loqui aduersus Deum iniquitatem. Huius regulæ tot sunt exempla, quot ferè sunt periodi in Prouerbijs, Psalmis, & Iob, vt interim taceam de prophetis. De Paulo tamen loquens Oecume. hoc scriptum reliquit, ad Roma. cap. 17. Vt plurimum in repetitionibus, non ita nudè repetit Paulus, quasi ad hoc conaretur, sed vel cum augmento, vel cum maiore elucidatione, vel expressius. Sed omnino absq; aliquo cultu ac permutatione raro eum inuenias repetitione vtentem, qua tamen continuè ferè vtitur. vt ad Roma. 10. Quod si lapsus ipsorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum, &c. & statim id explicãs ait. Nam si reiectio ipsorum est reconciliatio mundi. Lege eundem Oecume. in posteriori ad Corinth. epistola. capit. 8. Et nos nonnihil de hac re tetigimus in priori huius libri capite. & alibi sæpè (propter quosdam morosos, qui putant sub singulis verbis latere nescio quæ myste-

myſteria, è ſuo capite conficta.) Denique illud ſermonis genus in ſcripturis eſt frequentiſsimum, vt ſenſum quem prioris veſiculi pars expreſsit, poſterior aut recinat alijs verbis eũdem, aut ſimili ſententia referat, aut contraria reſpondeat. Primi generis hoc erit exemplum, os iuſti meditabitur ſapientiam, & lingua eius meditabitur iudicium. Secundi. Iuſtus vt palma florebit. Cui ſimile quod ſuccrescet. Et ſicut Cedrus Libani multiplicabitur. Tertij. Eſurientes impleuit bonis, & ſubnecti tur contraria ſententia. Et diuites dimiſit inanes. Poſſunt ſimilia colligi ex Auguſt. Pſal. 2. & ex libro eiuſdem de Anima & eius origine. capit. 17. & ex Cāhi. Pſalmo. 16. Sed de his ſatis, ad reliqua depromenda quæ ſunt Theologico muneri conſentanea, & ab eo in diuulſa, orationem noſtram accōmodemus.

Pſalm. 36. *Pſalm. 91.*

De hoc tertio genere, libr. 9. Regu. 33.

Finis libri quinti Hypotypoſeon.

SEXTI LIBRI HYPOTYPOSEON, MARTINI MARTINEZ Cantapetrenſis, ſacrorum bibliorum tribus linguis Salmanticę Profeſſoris, & ſacræ Theologię magiſtri, Proœmium, ad Illuſt. & eruditiſsimum virum D. Petrum Pontium Legionenſem, Epiſcopum Placentinum.

SVperioribus quinque libris, Præſul ampliſsime, functus Ierophantæ munere, multa ſcripturarũ myſteria breui ſermone perſtrinxi, ea fortè cura ac induſtria, vt pauci ante me, pertinaciori ſtudio, & maiori animi cōtentione in hoc ſcribendi genere, verſati ſint, attamen an ad votum labor noſter ſucceſſerit, aliorum eſto iudiciũ, faxit Deus vt ea quæ tractare inſtituimus, æquè proſpere ac feliciter ſuccedant, itavt primo, ne medium, medio ne diſcrepet imum. Nec verò hoc à me dictum arroganter exiſtimari velim. Nam diſputandi ſcientiam concedens multis, quod eſt proprium munus theologi, apte & conuenienter ex præcedentibus & ſequentibus ſcripturas interpretari, quoniam in eo ſtudio ætatem conſumpſi, ſi id mihi aſſumo, videor mihi, non tam alienam rem vendicare, quàm meam repoſcere. Cum enim tam varia ſint hominum ingenia, & alios alijs diſciplinis animum adhibuiſſe, & in eis edifcendis operam ſuam impendiſſe, ſciamus, me tamen ab ineũte ætate admiranda ſcripturarum maieſtas, adeo illexit & ad ſe vocauit, vt maiori cum auditate & calore aggrediendam rem vllam nũ quam putarem. Vnde poſt lectionem multorum admirandæ doctrinæ & ſanctitatis auctorum, feci quod multo ante Galatõ pictor eximius, ſymbolo quodam ſignificauerat. Is enim præclarum nomen apud poſteros conſecutus eſt, eo quod depinxerit Homerum quidem, euomẽtem, cæteros verò poetas eius vomitum phyalis colligentes. Sentiens probè omnia quæ à poetis inueniuntur literis mandata, ex Homerico fonte manaſſe. Quin & apud nos idem factitaſſe legimus Ambroſium, Hilarium, Hieronymum, qui Origenicis ſermonibus ſuos inſerſerũt libros. Et quid aliud feciſſe putas Alexandrum Halenſem, S. Thom. Aquinatem & Bonauenturam & huiuſce ordinis viros, (quorũ inſtitutum fuit quæ ſancti patres ſparſim tradiderant, in locos communes conijcere) niſi Auguſt. & Ariſtotelis & Dionyſij Areopagitæ vomitum pulcherrimum, quodam in vaſe concludere, quem poſtea poſteriores nonnulli cœno lutoq; miſcentes adeo defœdarunt, vt à nitore antiquo degeneraſſe prorſus videantur. Vt merito de illis dici poſsit quod Ezechiel ait, Domum Iſrael ære, ferro, piumbo & ſtanno eſſe commixtam. Quid Salomon? nonne

Galaton pictor.

multas ex ſapientibus Tyri & Phœnicũ coaceruaſſe ſententias accepimus, quas proprijs reſpergens in libris, Vomentis ſibi nomen aſciuit. Horum nos veſtigia ſequentes, non ex vno aut altero ſcriptore, ſed ex innumeris Græcis, Latinis, Hebraicis, Chaldaicis, quos aſſidue perlegimus, optima queq; delibauimus ac ſelegimus, vt ſtudioſis ſcripturarum iuuenibus opem pro virili ferremus. Vt hi ſaltem qui in priſcorum patrum lectione ſunt parũ verſati, à nobis habeant obſeruationes quaſdam ac regulas, quas ex tot voluminũ vaſtitate, maximis laboribus ac vigilijs, aucupari aut nanciſci potuimus. Damus igitur præſul ampliſsime & doctiſsime ſextum Hypotypoſeon volumen, in quo, perinde ac in ſuperioribus feceramus, ingentem ſyluam rerum, quæ ad ſcripturarum germanam intelligentiam, adiumentum afferre videbantur, cõgeſsimus. Vnde obiter nonnulla ſcripturarum loca, aliter quam recepta habeat aliquorum opinio, explicamus, quæ quidem minime à nobis reijcitur aut conuellitur, licet pro virili noſtra expoſitio adſtruatur & confir-

Hieronym. metur. Quia iuxta præceptum Hieronym. Margaritum eſt ſermo Dei, ex omni parte perforari poteſt. Quod ſi alicubi à germano & vero ſenſu aberrauero, dicam cum Cicerone. 1. Tuſculana. Geram tibi morem, & ea quæ vis, vt potero explicabo, nec tamen qua ſi Pythius Apollo certa vt ſint & fixa quæ dixero, ſed vt homunculus vnus è multis probabilia coniectura ſequar. Et quod ait Augu. epiſtol. 3. De ſapientia mea ſi me amas hæc ſenties, tanta eſt Chriſtianarum proſunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, ſi eas ſolas ab ineunte pueritia vſq; ad decrepitam ſenectutem maximo otio, ſummo ſtudio, melliore ingenio conarer addiſcere. Non quo ad ea quæ neceſſaria ſunt ſaluti, tanta in eis perueniatur difficultate. Sed cum quiſque ibi fidem tenuerit, ſine qua piè recteq; nõ viuitur, tam multa tamque multiplicibus myſteriorum vmbraculis opaca intelligenda, proficientibus reſtant, tantaq; non ſolum in verbis, quibus iſta dicta ſunt, verum etiam in rebus quæ intelligenda ſunt, latet altitudo ſapientiæ, vt annoſiſsimis, acutiſsimis, flagrantiſsimis cupiditate diſcendi hoc contingat, quod ſcriptura quodam loco ait. Cum conſummauerit homo, tunc incipit. Et in epiſtola ad Hiero. quæ incipit. Iam pridem tuæ, &c. ait. Ego fatebor charitati tuæ, ſolis eis ſcripturarum libris, qui iam Canonici appellantur, didici hunc timorem honoremq; deferre, vt nullum eorum auctorem ſcribendo aliquid, erraſſe firmiſsimè credam. Ac ſi aliquid in eis offendero literis, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quam vel mẽdoſum eſſe codicem, vel interpretem non aſſecutum eſſe quod dictum eſt, vel me minimè intelleXiſſe non ambigam. Alios autem ita lego, vt quantalibet ſanctitate doctrinaq; præpolleant, non ideo verum putẽ, quia ipſi ita ſenſerunt, ſed quia mihi, vel per illos auctores Canonicos, vel probabili ratione, quod à vero non abhorreat, perſuadere potuerunt. Hæc ille. Vnde nil mirum ſi nos Chriſti diſcipulos imitantes, cum ſpicas manibus confricaueri-

Scriptura difficultas & Auguſt. modeſtia.

Eccleſi. 18.

mus, latentia grana ſcripturarum in lucẽ produxerimus ad legentium vtilitatem. Sed inquies. Nunquam diſcedere licet ab ſcriptorum præfinitionibus, nec illis aliquid addere aut amputare? Duram me hercle & iniquam in nos legem ſancis, ſi cum ipſis, inter ſeſe mutuo pugnare, libereq; digladiari liceat, & oppoſitas interdum tueri opiniones, ſtudioſis non integrum ſit, citra inſignem illorum contumeliã ab aliqua earũ diſſentiri? Quapropter & ipſimet nunquam in animo induxerũt poſtulare, vt quæ dixerint ſtabilia ſint & firma, ſed vt, tanquam probabilia & rationi conſentanea tandiu illa habeãtur, quandiu nil certius inuenitur & melius. Alioqui nunquam tantam acceſsionem, nec tam ingens incremẽtum facultates omnes accepiſſent, niſi quotidie hominum ingenia aliquid per ſe adinueniſſent, aut planius quod ab antiquis diſſertũ erat, explicuiſſent, & in lucem proſpectumq; eduxiſſent. Nam vt ait Ariſt. 1. Ethicorum. Tempus eſt rerũ repertor adiutorq; probus. Vnde artium facta ſunt incrementa. Et philoſophus quidam affirmabat veritatem filiam temporis eſſe, quę tempore procedente & annis labentibus inuenitur & inueſtigatur. Iſocrates quoq; in Euagora ait, ἄλλως τ' ἐπειδὴ καὶ τὰς ἐπιδόσεις ὁρῶμεν γινομένας, καὶ τῶν τεχνῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, οὐ διὰ τοὺς ἐμμένοντας τοῖς καθεστῶσιν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐπανορθοῦντας καὶ τολμῶντας ἀεί τι καινὸν τῶν μὴ καλῶς ἐχόντων. Deniq; Horatius Numicio ſcribens, ſic inquit. Quicquid ſub terra eſt in apricum proferet ætas. Quocirca nil mirum ſi aliqua quæ doctiſsimos olim fefellerunt, nunc lippis & tonſoribus nota & explorata ſunt. Verbi gratia. Auguſtinus, Origenes & Platonici ferè omnes credide-

Iſocrates Rhetor.

Variæ ſanctorũ ſentẽ

credidérunt angelos eſſe corporibus præditos. Quorum opinio ab omnibus nunc explosa eſt. Item Damaſc. lib. 1. fidei orthodoxæ capit. 7. & 11. & Theophy. Ioh. 3. & Michael Syngelus in lib. de laudibus Dionyſij, & auctor martyrij eiuſdem Dionyſij, negant ſpiritum ſanctum procedere à filio. At hoc tempore minimè illi ſententiæ accedimus. Ad huc aliquorum ſententia eſt, angelos poſſe hominum cogitationes cognoſcere. A quibus multi diſſentiunt, vt Ambro. 1. Corint. 2. & in oratione funebri de obitu Theodoſij. Theophylactus Matth. 1. Marci. 2. Chryſo. homil. 30. in Matth. Euthymius Matth. 13. & Cyrillus lib. 3. in Iohan capit. 3. & lib. 4. capit. 5. Damaſce. libr. 2. capi. 4. Hiero. Matt. 9. quorum ſententia vera eſt. Deinde multi doctores tam Græci quam Latini autumant angelos ante mundum fuiſſe creatos, vt Hiero. in epiſt. ad Titum. capit. 1. Caſsi. colla. 8. capi. 7. & Baſi. & Nazian. in orat. 1. de natali domini. & Hilarius lib. 12. de Trini. & Ambr. in proœmio Pſal. & lib. 1. Exaë. capit. 5. & Chryſho. 22. in Geñ. Damaſ. li. 2. ca. 3. Verũ recepta opinio cũ mundo ait eſſe creatos. Præterea Grego. Niſſenus in li. de homine. & Euthy. Pſalm. 50. affirmant in ſtatu innocentiæ perſeuerante non futurã fuiſſe generis humani propagationem per coitum. Nam ſi Adã non peccaſſet nũquam oportuiſſet eum Euæ coniũgi. itaq; peccatum copulam generauit. Nec ab horum ſententia abhorruiſſe videtur Hierony. in epiſt. ad Euſtochium de Virginitate pag. 6. nec Damaſce. libro. 4. cap. 25. Sed hodie nil abſurdius excogitari poteſt. Item Theophy. Matt. 12. Marci. 3. Luc. 2. & Chryſoſt. ſuper illud Pſalmi. Non eſt qui faciat bonum. & iterum ſuper illud Matth. Mater tua & fratres tui foris ſtant quærentes te. & ſuper illud Iohan. 2. Vinum non habent. Dicunt quod virgo Maria fuit ambitioſa & vanę gloriæ cupida. & Tertull. in libro de carne Chriſti, multo peius de illa loquitur. Sed poſt illorum ætatem nunquam in illo chriſtiano pectore hoc inſediſſe arbitror. Item Baſilius ſermone. 1. Pſalmi. 14. ait. In nouo teſtamento iurare minimè licere, ſicut nec circuncidi, quanuis inueniantur quidam ſermones iuramentorum formam habentes, ſed prorſus iuramenta non ſunt. Atque ita ſenſerunt Theophy. & Euthy. Matthæi. 5. & iterum Euthy. Pſalm. 14. Vnde & Clinias Pythagoreus laudatur, qui cum per verum iuramentum poſſet effugere mulctam trium talentorum, iniuriam pati voluit, ne iuraret ante auangelium euangelicum dictum cuſtodiens. Nolite iurare omninò. & Hiero. Matthæi. 5. ait. Euangelica veritas non recipit iuramentum, cum omnis ſermo fidelis pro iureiurando ſit. At hodie quis hanc ſententiam recipit? Item Hiero. in commenta. epiſtolæ ad Titum capit. 1. arbitratur ex prima inſtitutione Chriſti non differre epiſcopum à presbytero. & iterum in epiſto. ad Euagrium, quæ eſt tomo contra hæreſes. & in epiſtola ad Oceanum, quæ incipit. Nunquam fili. &c. & Chryſoſt. homil. 11. in epiſt. 1. ad Timot. & iterum ſermone. 1. in epiſtolam ad Philippen. ait. Epiſcopi, preſbyteri & Diaconi nominibus cõmunicabant. Verum his temporibus illorũ ſententia nullos habet aſſertores. Niſi eam expoſuerimus perinde ac fecit Auguſt. in epiſtola ad Hierony. quæ incipit Iam pridem tuæ, &c. Verſus finem, cum ait. Secũdum honorũ vocabula, eccleſiæ vſus obtinuit, vt epiſcopatus presbyterio maior ſit. & Hiero. in Apolo. contra Ruffi. inter homines ordo dignitatum eſt, cũ epiſcopus & presbyter. &c. habeant ordinẽ ſuum ſic inter angelos. Addo etiã, quod Hierony. ad Titum. ca. 1. ſuper illa verba. Si quis eſt ſine crimine, putat, eos qui cum gentiles fuerint, & vnam duxerint vxorẽ, ſed illa mortua, poſtquam baptizati ſunt, iterum matrimonium contraxerunt, aſſumendos eſſe ad ſacerdotium, & qui incontinentes ſunt ab illo eſſe arcendos. Quam ſententiam, fuſiſsimè tueri conatur in epiſtola ad Oceanum. & refellit hanc rationem quam omnes recipiunt. Nempe, Quod ideo non dimittitur bigamia in baptiſmo, quia peccatum non eſt. Hieronymi tamen ſententia nullos habet patronos. Nam ſequuntur Ambroſij opinionem. quam lib. 1. offici. cap. vltim. his verbis explicauit. Quod iteratio coniugij generet impedimentum ordinationis, eo fit, quia in baptiſmo culpa dimittitur, vt homicidium? lex abolerí non poteſt. In coniugio non culpa, ſed lex eſt. Quod culpæ eſt igitur, in baptiſmate relaxatur, quod legis eſt, in coniugio non ſoluitur. Atque ita dicit Auguſt. in lib. de bono coniugij. & ſententiarij omnes in. 4. diſt. 27. & Innocentius. 1. in epiſtola ad Ruffum. ca. 3. de hoc in Decretis. diſt. 26. & 34. ca. Si quis. Nõ nunquam etiam ipſimet ſcriptores parum ſibi conſtare, & à ſe diſsidere videntur, dum va-

tię quæ nũc à doctis explodũtur.

An ſpũs ſanctus procedat à filio.

Angeli ante mũdum creati.

In ſtatu innocẽtiæ an futura fuiſſet gñatio per coitum.

Iurare an nunc liceat

Lege ca. Et ſi Chriſtus de iureiur. quod deſũptum eſt ex Aug. ſerm. 28. de verbis apoſto.

rijs in locis, diuersarum aut pugnantium opinionum sunt patroni. Nam quod alicubi certissimum esse arbitrabantur, alibi, re altius cogitata in dubium vertebant, non satis constitutum habentes cui adhærerent opinioni. Vt Hieronym. qui aliquando psalmos in quinque partitur libros, aliquando in vnum redigit & compingit volumen. Interdum etiam 70. interpretibus tribuit Spiritum sanctum, interdum adimit. Et August. in prœmio Psalmorum, nouem psalmos à Dauid ait esse conscriptos, in libris vero de Ciuitate Dei, omnes. Quam similiter varij & desciscentes à seipsis sint interdum scripturarum interpretes, quid attinet dicere, aut in re tam aperta tempus terere, cum tot sint in vnoquoque loco expositiones, quot sunt homines. Nec mirum hoc alicui videri debet in nobis, cum Paulus ex parte cognoscat, & ex parte prophetet, & nunc in ænigmate videat & in speculo, donec Deum clare post obitum intueretur. Samuel quoque Leuita & propheta ad creandum Saul regem missus, eumque vngendum, cum maiorem natu ex Isai filijs, Heliab nomine, vidisset, ait. Ecce coram domino Christus eius, & dixit ad Samuel dominus. Noli respicere in faciem eius, quoniam reprobaui illum, quia non quomodo videt Deus, videt homo. Homo enim videt quæ foris apparent, Deus autem cor introspicit, & per singulos septem filios ignorans, vsque ad Dauid nescisse scribitur. Et cum ad Eliseum accessisset Sunamitis in montem, & ad pedes eius procidisset, Giezi prohibente ne faceret, ait. Dimitte eam, quia anima eius in amaritudine est, & dominus abscondit à me. Prophetæ denique ad singulas visiones, solent earum interpretationes ab angelis, precibus extorquere, vt Dionysi. docet in Cælesti. Hierarchia. Quamuis nonnulli, qui sacras literas nunquam attigerunt, nec à limine eas salutarunt, arbitrantur sine huiuscemodi adminiculis se vsque ad intima scripturarum mysteria penetrauisse. Qui nimirum si cum Moyse in caligine ingressi fuissent, cito animi sui sententiam mutassent. Vnde ex his non absurde colligi potest, aliqua non omnino comperta & concocta scripturis suis viros doctos intertexuisse, uæ à posteris ad limam reuocari possent, & ab illis si plus otij earum rerum contemplationi impendissent. Et quod obsecro placulum est, dicere, in diuinarum rerum tractatione alicubi, aliquorum oculos caligasse, cum hoc, in excellentissimis ingenijs & in literarum studio maceratis, in rerum naturalium inuestigatione, non vereamur admittere. Quis Aristotele doctior & acutior? attamen multa quæ anteà asseuerauerat, re altius perpensa, postea mutauit. Quis Cicerone in Rhetorica arte instructior? at quæ in libris de inuentione contra Hermagoram scripserat, in alijs libris rursum reuocauit. Denique de Homero omnium literarum Oceano, inquit Horatius.

Tu nihil in magno doctus reprendis Homero.

Et alibi.

Quandoq; bonus dormitat Homerus.

Omitto de obscuris in scriptoribus loqui, ne cogar errorũ plaustra congerere, illi quippè non tam de eruditionis suę commendatione, & nominis diuturnitate curarunt, quam de numero versuum laborarunt. Atqui, inquiunt hi, esto quod alicubi rudia & impolita illis, à manibus exciderint, non tantã erudi tionem tu assecutus es, vt summos viros, sum maq; prudentia præditos, conferta manu in ius trahere possis. Imò, clari artifices, vt Phidias, Myrõ, Polycletus, tabulas & signa, quæ fabricauerant aut pinxerant, palam exponebant, vt si quid vilis plebecula correctione dignum censeret, ipsi corrigerent & mutarent. Porrò ne hoc quidem munus nobis adscribimus & vendicamus, sed omnem nostrã industriam ac laborem in hac re impensam, ipsis auctoribus, ex quibus hæc desumpta sunt, deferimus. Nam in quacunq; obscuri loci interpretatione sanctorum oracula diligenter consulimus, quorum interpretatio si quadrare loco illi videbatur, illorum explanationi acquieuimus? sin minus, ad regulas verborum aut sententiarum nos contulimus, ab ipsismet mutuo acceptas, & quod in vniuersum illi præcipiebant, ad singula aptare conati sumus, aliquando etiam ipsis repugnantibus. Verbi gratia, ad Ephesios. 4. dicitur. Omnis amaritudo, & ira & indignatio, & clamor & blasphemia tollatur à nobis. Clamor, (auctoribus Hieronymo, Theophylacto, Theodoreto, Oecumenio,) quia est iræ vehiculum, & excitat hominis iram, prohibitus est ab apostolo. Attamen iuxta regulam scripturarum quam affert August. in Enchiridio capit. 80. Clamorem, inquit, solet scriptura ponere pro tanta impudentia & libertate iniquitatis, vt

Clamor qd

nec

nec verecundia nec timore abſcondantur, vt in Gene. clamor Sodomorum & Gomorræ aſcendit coram me. Hæc ille. Vnde poſtea in Apoſtolo maximum omnium ſcelerum ſub iungitur. Blaſphemia ſcilicet in Deum. Item 1. Corin. 12. legimus, Nemo poteſt dicere dominus Ieſus niſi in Spiritu ſancto, cum à quo libet peccatore aut infideli nomen illud proferri poſsit. Ideo dicere in hoc loco ſignificat firmiter credere aut aſſeuerare, ad hunc ſenſum. Nullus poteſt credere Chriſtum eſſe Deum & omnium creatorem, in hac humanitatis infirmitate exiſtentem, & cum hominibus cõuerſantem, niſi illi fuerit ab Spiritu ſancto reuelatum. Nam huiuſcemodi myſteria caro & ſanguis non reuelat, ſed pater eius qui in cælis eſt. Denique Ezechielis. 20. Dedi eis præcepta non bona, ideſt, cæremonialia præcepta. Sed nunquid præcepta cæremonialia non erant bona, cum per illorum obſeruantiam Deo honorem exhiberent? Intelligitur ergo ex antecedentibus & ſequentibus, quod illi qui noluerunt bonis & ſuauibus Dei præceptis parere, obtemperaturi eſſent iuſsis tyrannorum duriſsimorum. Atq; ita exponit Hiero. Iſaiæ. 60. cap. circa principium libr. 7. Adhunc modum poſſem innumera exempla congerere, vt in regularum patrocinio ſemel ſuſcepto, perſtarem. Sed credo iam ſatis ipſas, ſe ſtudioſis commendaſſe ac inſinuaſſe, tantumq; ſupereſſe, vt reliqua quæ tractationem noſtram deſiderant, aggrediamur, & primo exordium ſumam, à citationibus noui teſtamenti ex veteri deſumptis.

Gene. 18.

Dicere quid ſignificet.

¶De citationibus noui teſtamenti ex veteri deſumptis, & quæ deſumpta ſint ex libris Gentilium in vtroq;.

CAP. I.

Hieronym.

IN omni citatione diligenter eſt aduertendum quod Hieronym. Hoſeæ. 11. annotauit, his verbis. Ea quæ τυπικῶς præcedunt in alijs, iuxta veritatem & adimpletionem referuntur ad Chriſtum. Sic quod ſcriptum eſt in Hoſea. Paruulus eſt Iſrael, dilexi eum, & ex Ægypto vocaui filium meum. Dicitur quidem de populo Iſraelitico, qui vocatur ex Ægypto, qui diligitur, qui eo tempore poſt errorem idololatriæ quaſi infans & paruulus eſt vocatus. Sed perfectè refertur ad Chriſtum. Nam & Iſaac in Chriſti typo fuit, quod futuræ mortalitatis ligna ſibi portauerit. Iacob quia Liam dolentem oculos, & Rachel pulchram habuerit vxorem. In Lia quæ maior erat, cæcitatem intelligimus Synagogæ, in Rachel pulchritudinem eccleſiæ. Et tamẽ qui ex parte, typi fuerunt ſaluatoris, non omnia quæ feciſſe memorantur in typo eius feciſſe credendi ſunt. Typus enim partem indicat, quod ſi totum præcedat in typo, iam non eſt typus, ſed hiſtoriæ veritas appellanda. Et in vltimis ferè verbis libr. 2. commenta. in Ierem. ait. Omnes prophetæ in typum domini ſaluatoris pleraque geſſerunt, & quicquid iuxta præſens tempus completum eſt in vnoquoque propheta, hoc futurum in domino prophetatur. Item in commenta. Ezechielis. cap. 2. ait. Daniel & Ezechiel, ſub perſona eius qui ait. Filius hominis non habet vbi reclinet caput ſuum, conſolantur populum captiuum & retrahunt ad pœnitentiam. Euagrio quoque ſcribens ait. Omnes penè ſancti & patriarchæ & prophetæ in aliqua re figuram expreſſerunt ſaluatoris, ſic Noe inebriatus in domo ſua, & nudatus & deriſus à filio Cham, typum ſaluatoris præbuit, & Cham populi Iudæorum. Sampſon quoque amator meretricis & pauperis Dalilæ, multo plures hoſtium mortuus, quam viuus occidit, vt Chriſti exprimeret paſsionem. Et Melchiſedech eo quod Cananæus fuit, & non degenere Iudæorum, in typum præceſsit ſacerdotij filij Dei, de quo dicitur in Pſalm. Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedec. Abraham quoque, (vt ait Chriſtianus Druthmari Matthæ. 1.) Deum patrem ſignificauit. Iſaac dominum Ieſum, & ſicut Abraham obtulit filium ſuum, ſic Deus pro nobis obtulit filium ſuum vnigenitum, & ſicut Iſaac non eſt immolatus, ſed aries pro eo, ſic nec diuinitas paſſa eſt, ſed humanitas. Huic ſubſcribit Theophy. Iohann. 8. in huius loci expoſitione. Abraham pater veſter exultauit, &c. inquiens. Diem meum, dicit crucem. Nam præfigurabat illum, Abraham, in oblatione Iſaac, & arietis ſacrificio. Sicut enim illic Iſaac ligna, ita dominus crucem portauit, & ſicut relictus eſt quidem Iſaac, immolatus

Hieronym.

Hieronym.

Noe.

Sampſon.

Melchiſedech.

Pſal. 109.

Abraham. Iſaac.

molatus autem aries, ita & Deus alienus est à passione, in humana autem carne & natura passus est. Lege de hac figura Origē. homi. 8. in Gene. Præterea Hieronym. Aggæi. 1. affert aliud exemplum. Zorobabel, inquit, de tribu Iuda, ideſt, de ſtirpe Dauid deſcendens, typus eſt ſaluatoris, qui vere deſtructum ædificauit templum, id eſt, eccleſiam, & reduxit populum de captiuitate. Et tam de veteris templi lapidibus, quam de nouis qui prius fuerant impoliti, ædificauit eccleſiam, id eſt, de reliquijs populi Iudaici & de gentium multitudine, Deo patri conſtruxit tabernaculum. Porrò ortus eſt in Babylone, quia Chriſtus natus eſt in confuſione huius ſeculi, &c. Origenes etiam aliud addit exemplum. Homilia. 2. cantic. ex quatuor. Moyſes accipiens vxorem Æthiopiſſam fuit Chriſti figura, qui recepit in eccleſiam ſuam, gentilium turbam ignobilem, poſtquam egit pœnitentiam. Et ſicut Maria irridebat Moyſen propter Æthiopiſſam quam accepit in vxorem, ita Synagoga eccleſiam. Sit poſtremum exemplum ex Origene deſumptum homil. 28. ſuper Lucam. Ioſeph, inquit, patriarcha. 30. annorum erat, quando dimiſſus è vinculis, & interpretatus ſomnium Pharaonis, Ægypti effectus eſt princeps, vbertatiſque tempore triticum congregauit, vt famis tempore haberet, quod diſtribueret. Triginta anni Ioſeph in typo. 30. annorum præceſſerunt ſaluatoris. Iſte enim Ioſeph non tale triticum congregauit, quale in Ægypto ille Ioſeph, ſed triticum verum ac cæleſte, vt tempore vbertatis tritico congregato haberet quod diſtribueret, cum fames miſſa eſſet in Aegyptum, non fames panis, nec ſitis aquæ, ſed fames audiendi ſermonem Dei. Congregat Chriſtus de prophetis, de lege, de apoſtolis verba abundantiæ, vnde quando iam non ſcribuntur libri, nec nouum aliquod conficitur inſtrumentum, nec mittuntur ab apoſtolis ea quæ ab Ieſu in horrea apoſtolorum fuerant comportata, hoc eſt in animas eorum, omniumque ſanctorum, tunc diſtribuat & nutriat Aegyptum fame periclitantem, maximeque fratres, de quibus ſcribitur. Narrabo nomen tuum fratribus meis, & in medio eccleſiæ cantabo te, & Homil. 1. in Exodum ait. Antequam [illegible] reretur noſter Ioſeph, id eſt, Chriſtus ille qui diſtractus eſt triginta argenteis, ab vno ex fratribus ſuis, Iuda.

Zorobabel. Hieronym.

Origenes. Moyſes.

Ioſeph.

ANNOTATIO.

in Origē. verbis.

HÆC poſtrema Origenis allegoria quāuis ab eccleſiaſticis viris recepta ſit, non videtur tamen cum hiſtoria poſſe quadrare. Nam licet in vulgatis codicibus lib. Gen. cap. 37. ex quo loco deſumpta eſt hæc hiſtoria, legatur de Ioſeph. Vendiderunt eum Iſmaelitis 30. argenteis. In Hebraica tamen veritate & alijs editionibus, Viginti legitur. Hanc lectionem ſequuntur. 70. inquiunt enim. καὶ ἀπέδοντο αὐτὸν τοῖς ισμαηλίταις εἴκοσι χρυσῶν. ideſt, tradiderunt ipſum Iſmaelitis viginti aureis, ſcilicet, numis, atq; ita legit Chryſo. homil. 61. in Geneſ. In Hebræo. Vendidetunt Iſmaelitis viginti argenteis. In Chaldaicis libris. Viginti ſiclis. Ioſephus. libr. 2. *Iudaikēs archaiologias.* capit. 3. δόξαν δὲ τοῦτο, τοῖς ἐμπόροις ἐποδίδονται τὸν ἰώσηπον ἀνελκύσαντες ἐκ τοῦ λάκκου, μνῶν εἴκοσι. id eſt. Viginti minis. Poſtremo Hieronym. in Queſti. in Gene. & in commenta. Matth. capi. 26. ait. Ioſeph, non vt multi putant, iuxta, 70. interpretes, Viginti aureis venditus eſt, ſed iuxta Hebraicam veritatem, viginti argenteis, neque enim pretioſior eſſe poterat ſeruus quā dominus. Atque ita habet editio Complutenſis titulo Hieronymi. Si hæc vera ſunt, mirum eſt quod dicit Ambroſ. libro de Ioſeph. cap. 3. Alibi, inquit, viginti, alibi viginti quinq;, alibi triginta aureis inuenimus emptum Ioſeph.

Quot nummis venditus fuerit Ioſeph.

Eſt aliud documentum huic rei valde accommodatum, quod affert Theodoretus in commentar. Habacuc verſus finem. Typum, inquit, germanum nouorum eſſe vetera abſurdum puto, & iterum in Dialogo qui Impatibilis inſcribitur ait. Non poteſt fieri vt imago habeat quæcunque habet exemplar Archetypum. Dat exemplum optimum in commentar. Ionæ Hieronym. inquiens, omnia quæ de Iona dicuntur Chriſto non poſſunt conuenire. Denique Oecumenius ad Hebræos. 9. ait. Typus non per omnia conformis eſt veritati, ſed imagines quaſdam habet & ſimulacra. Vt Melchiſedech propter noſtram ignorantiam dicitur eſſe ſine patre, Chriſtus in inferiore natiuitate verè ſine patre, ſine matre Chriſtus ſuperna natiuitate, in qua nec initium habuit dierum. Quomodo enim haberet qui factor

Theodoret.

Melchiſedec.

ctor eſt temporum? Et ita vniuerſa quæ habuiſſe dicitur Melchiſedec eo quod ignoremus quæ circa ipſum fuerunt, hæc Chriſtus in veritate habuit. Si quidem Melchiſedec rex fuit pacis & iuſtitiæ nudis duntaxat nominibus, Chriſtus verò ipſa veritate. Hæc ille. Sed aduerte quod Melchiſedec non fuit ſine patre & ſine matre, cum Chriſtus ſecundum diuinam naturam patrem, ſecundum humanam, matrem habuerit. Sed quod ſubito introducatur in Geneſi occurriſſe Abraham è cæde hoſtium reuertenti, & nec ante nec poſtea eius nomen fuerat ſcriptum. Alioqui vir erat Cananæus, rex Salem, cuius pater, vt inquit Epiphanius, libr. 2. aduerſus hæreſes, in hæreſi Melchiſedechianorum vocabatur Eraclas, mater verò Aſtaoth, aut vt alij volunt Aſteria, qui & habitabant in agro Sabes, in vrbe Salem, Hiero. tamen Euagrio ſcribens ex aliorum ſententia hæc ſcribit Tradunt Hebræi hunc Melchiſedec eſſe Sem primum filium Noe, & eo tempore quo ortus eſt Abraham, habuiſſe ætatis annos trecentos. 90. Lege Ambr. li. 10. epiſt. epiſto. 80.

Deinde videmus multa quæ in figura dicuntur de aliquo non poſſe quadrare figurato, & vice verſa. Vnde ne turbentur ſtudioſi cum illa legerint, aduertendum ex Euthymio Matth. 2. capit. Quod hæc eſt norma prophetiæ, vt multa frequenter de alijs dicantur, & in alijs compleantur, quemadmodum de Symeone & Leui, Geneſ. 49. Diuidam eos in Iacob, & diſpergam eos in Iſrael. Siquidem id poſteris eorum accidit. (Nam vt Hieronym. in quæſtionibus Hebraicis, & Auguſti. de benedictionibus Patriarcharum *Nume. 18.* & Eucherius libr. 3. ſuper Geneſ. capit. 38. dicunt, Leui hæreditatem propriam non accepit, ſed in omnibus ſceptris paucas vrbes ad habitandum habuit. De Symeone verò dicitur in libr. Ioſue. capit. 19. quod proprium funiculum non eſt conſecutus, ſed de tribu Iuda, quiddam accepit). Similiter addit Eu- *Geneſ. 27.* thymius, & illud quod dictum eſt ad Iacob. Eſto dominus fratrum tuorum, & adorent te filij patris tui. Non eſt in eo completum maximè cum ipſe timeret ac tremeret, totieſque ante fratrem Eſau genua flecteret, ſed in poſteris eius impletum eſt. Hoc tamen impletum fuit, auctore Hieronym. in quæſtionibus Hebraicis quando Idumæi ſeruierunt Iudæis, vt dicitur Numer. 24. & 2. Regum. 3. deinde ſubdit Euthy. hæc verba. Sic dicendum in illo Euangelij loco. Ex Aegypto vocaui filium meum, dici de reuocatione Iudæorum ex captiuitate Aegypti, & de Chriſto, vter enim poteſt dici verius, Dei filius is, qui vitulum adorauit, & initiatus eſt in Beelphegor, filioſque ſuos ac filias dæmonijs ſacrificauit, an qui natura filius eſt, æqualis in honore cum eo, qui genuit. Ideò dicit Euangeliſta. Vt impleretur quod *Matth. 2.* dictum eſt per prophetam. Ex Aegypto *Hoſea. 11.* vocaui filium meum. Hæc omnia mutuo deſumpſit Euthymius ex Chryſoſtom. homili. 8. in Matthæum. Porrò Chryſoſtom. addit exemplum quod ab Euthy. prætermiſſum fuit. Autumo, inquit, hunc eſſe prophetiæ morem, vt multa ſæpè in alijs dicantur quidem, ſed in alijs adimpleantur. Vt illud quod in Cham dictum eſt à Noe. Maledictus Canaan ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis. In Gabaonitis poſteris eius impletur. Quorum hiſtoria narratur Ioſue nono capite. De hoc tamen exemplo Gabaonitarum aliter ſentit Auguſt. libr. 1. Quæſtionum in Geneſ. quæſt. 17. inquiens. Quare peccans Cham in patris offenſa, non in ipſo ſed in filio ſuo Canaan maledicitur. Quia prophetatum eſt in terra Canaan ejectis Cananæis, accepturos fuiſſe regionem illam filios Iſrael, qui originem ducebant à Sem. Atque ideo in benedictione Noë dicitur. Habitet in tabernaculis Sem. Nec ab Auguſti. diſſentiunt Eucherius lib. 2. in Gene. capit. 2. & Albinus in eiuſdem libr. Quæſtionibus. Verum ni fallor ideo addidit Noë nomen Canaan, vt oſtenderet non ſolum ad Cham maledictionem illam eſſe peruenturam, ſed ad poſteros quoque fore deriuandam. Affert quoque aliud exemplum Orige. homi. 4. Ezechielis. Beniamin, dicitur Gene. 49. lupus rapax ad matutinum comedit, ad veſperam dabit eſcam. Beniamin ille nunquam fuit lupus rapax, nec dedit eſcam, ſed is qui natus eſt de tribu Beniamin Paulus. Beniamin enim prædicabatur lupus, ad matutinum *Paulus lupus rapax.* comedens, quando iuuenis fuit, & in veſperam dans eſcam, quando credens ſpiritalem præbuit cibum à ſe conſtitutis eccleſijs. Hæc ille. Eodem modo omnes Pſalmi Dauidici non tam de illo, quam de Chriſto ſunt intelligendi. & quod dicit Moyſes de Ioſue. prophetam ſuſcitabit vobis Dominus de medio fratrum veſtrorum ipſum audite, de Chriſto intelligitur, cuius typum ſu-

ſtinebat Ioſue. & quæ dicuntur de cæteris prophetis ad Chriſtum & eius eccleſiam ſunt referenda. Sicut vice verſa quæ ſcripta legimus de Nabuchodonoſor, Saule, Babylonia, Aegypto, Sodoma, non tam de illis, quam de hæreticis & cæteris eccleſiæ Dei deuaſtatoribus ſunt intelligenda. & omnia quæ in Ezechiele de Oolla & Olibama dicuntur ad omnes impios poſſunt referri.

Locus Matthæi. 2. cap. expoſitus.

His prælibatis ad nonnulla pertractanda quæ doctorum animum ſolicitare poſſent calamum conuertamus, & in primis ſe offert quæſtio illa quæ nimis anxiè inter eccleſiæ proceres euentilata eſt, nempè vbi in veteri inſtrumento ſcriptum inuenitur, dictum hoc, quod dicit Matthæi. capit. 2. ſcriptum eſſe in prophetis. Quoniam Nazareus vocabitur. Nam nunquam eorum aliquis inuenire potuit ſolutionem aliquam, quæ prudentis animo ſatisfacere poſſet. Sæpe tamen cum auctores adeò claros de hac re ſententiam ferentes conſidero, ac ſi è ſacro oraculo eorum placita prodijſſent, ſuſpicio ac veneror, ſin vero rem ipſam, ſeclusis auctoribus, appendo aut contemplor, nil futilius excogitari poſſe comperio. Verum hucuſque nil ſolidius aut circunſpectius dici potuit, quam quod affert Hieronym. ſuper Matth. capit. 2. & Iſaiæ. 10. capit. & in lib. de optimo genere interpretandi. Ideo, inquit, Matthæus dixit ſcriptum eſſe in prophetis, ne putares fixum teſtimonium nobis euangeliſtam proferre. Nam Chriſtum Nazareum, id eſt ſanctum ac à cœtu peccatorum ſeiunctum, vocari, nil tam crebrum ſcripturarum ſtudioſus inueniet. Quippe ad hunc veluti ſcopum omnia prophetarum vaticinia dirigebantur. Huic ſuccinit ſententiæ auctor ſecundi operis in Matthæum titulo Chryſoſtom. homi. 2. & bona ſcriptorum pars. illorum adhæret ſententiæ. Dat aliam nodi ſolutionem idem Hieronym. ait enim deſumptum eſſe teſtimonium ex illo dicto Iſaiæ. Egredietur virga de radice Iſai, & flos de radice eius aſcendet. vbi legimus flos Hebraicè legitur Nezer, à quo nomine Nazaræus deriuatur. Sed in priori ſolutione videtur ſignificare nomen Nazaræus ſcriptum eſſe cum Zain, in ſecundo cum çaddic. vnde videtur à ſe diſſentiri. Chryſoſtom. hom. 5. in Matth. tamen & Theophylacto & Orige. videtur, vel quod citet Matthæus apocrypha, aut citet volumina illa, quæ iniuria temporum non extant. Sed nunquam ego credam, ſacros ſcriptores fidei arcana, ſcripturæ nothæ teſtimonio confirmaſſe. Nuper tamen orta eſt alia opinio, quæ affirmat tria prophetarum genera inter Iſraelitas fuiſſe. Primum genus illorũ prophetarum fuit, quos vocat priores. vt Dauid, Salomon, Ioſue, id eſt, omnes qui præceſſerunt. 12. tribuum diuiſionem. Secundum genus illorum eſt prophetarum quos vocant poſteriores, vt ſunt quatuor maiores, &. 12. minores. Tertium genus illorum, qui prophetias prophetarum primi & ſecundi generis optime nouerant, vt qui illis vſi præceptoribus, abſtruſa omnia quæ in ipſorum voluminibus continebantur, didicerant. Sed hi nullam prophetiam literis mandarunt & de hoc tertio genere Matth. intelligunt. Sententia Hiero. quæ eadem tamen eſt cum hac vltima, mihi aliquando ſummopere placuerat. Sed nunc re altius cogitata, aliter dicendum eſſe videtur. Porrò nulli dubiũ eſt quin illa verba in libro Iudicum, ca. 13. de Samſone dicta inueniantur. Suſtinent enim omnes ſancti in aliqua re Chriſti typum, vt parũ antè explicauimus.

Samſõ figura Chriſti.

Verba libri Iudicum ſic habent. Ne aliquo veſcaris immundo, erit enim puer Nazaræus Dei, ab infantia ſua, & ex vtero matris ſuæ, vſque ad diem mortis ſuæ, & ipſe incipiet liberare Iſrael à manibus Philiſtinorum. Porrò dices, Matth. vocat Chriſtum Nazarenum, quia habitauit Nazareth. in lib. Iudicum Nazaræus appellatur, id eſt ſemotus aut ſeparatus, ſcilicet, à conſortio peccatorum. Nos arbitramur, quod ſanctorum virorum patria ſolet eſſet ſancta, ſicut iniquorum iniqua & ſcelerata. Sic dicitur. Ecce Iſraelita in quo dolus non eſt. & Paulus habet municipiatum in cæleſti Ieruſalem. De iniquis dicitur. Semen Canaam & non Iuda, & pater tuus Amorrhæus, mater tua Chetæa, vt docet Orige. hom. 2. in Ieremiam. ad hunc modum ſancto ſanctorum tribuitur patria Nazareth. Poſtremò oportet referare quomodo euangeliſtæ verba ſint conſona veritati. Nam dicitur. ſcriptum eſt in prophetis, & liber Iudicum aut non eſt propheta, aut ſaltem non eſt prophetæ. Hebræis & Hieronym. volumen illud prophetis annumeratur. Inquit enim Hieronym. in prologo Galeato. Secundum prophetarum ordinẽ faciunt, nempe Hebræi, & incipiunt à Ioſue filio Nun, deinde ſubtexunt Iudicum librũ.

Patria ſanctorum.

Prophetæ.

& ſi

& ſi Hieron. fides derogatur, adhibeatur ſaltē domino dicenti. Scriptum eſt in lege, Pſalmis & prophetis de me, & Lex & prophetæ vſq; ad Iohannem. Igitur quod non eſt lex aut Pſalmi prophetia eſt, per Pſalmos intelligo Hagiographa omnia. Annotandum eſt præterea iuxta Hebræorum documentum, numerum pluralem pro vno ex pluribus ſolere accipi, vt ait Rabi Dauid Ionæ. 1. vt Iudicum. 12. Sepultus eſt in vrbibus Galaad, id eſt, in vna vrbium, & in Pſalm. quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, & aſtiterunt reges terræ, ideſt, Herodes vnus ex regibus terræ, & principes cōuenerunt in vnum, id eſt vnus ex principibus terræ, nempè Pilatus ac ſic exponit Petrus in Acti. & Ambroſ. Luc. 23. ca. & Tertullia. in lib. de reſurrectione carnis, & Origen. tract. 26. in Matth. Item ad Hebræos ſecti ſunt, Iſaias ſolus, circuierunt in melotis, Elias, leonum molas obſtruxerunt, Daniel. Præterea euangeliſtæ aiunt. Latrones imporabant ei, cum Lucas capit. 23. ab vno tantum dicat conuitijs fuiſſe petitum, & Mat. 26. effudit alabaſtrum vnguenti ſuper caput ipſius recumbentis. Videntes autem diſcipuli indignati ſunt dicentes ad quid perditio hæc, ideſt, vnus indignatus eſt nempe Iudas, vt dicitur Ioha. 12. Dixit vnus ex diſcipulis eius Iudas Iſchariotes, quare hoc vnguentum non venijt trecentis denarijs, & apud Ionam. Deſcendit ad latera nauis, & Zachariæ. 9. ſedens ſuper pullum filium aſinarum, ideſt, vnius aſinæ, & Gen. 19. Cum ſubuerteret dominus vrbes in quibus habitauit, &. 1. Regū. 18. In duabus generis. Et fuit vir quidam de Ramathaim Sophim, id eſt, ex altera Ramoth non Galaad ſed Sophim, & Geneſ. 28. Tulit Iacob de lapidibus, ideſt, lapidem vnū. nam poſt modicum ſubiungit. Et ſurrexit Iacob manè, & tulit lapidem quem poſuerat ſub capite, & ſtatuit eum in titulum. Et quod vehementius vrget, id quod ait Iohann. cap. 16. ſcriptum eſſe in prophetis, erunt omnes docibiles Dei ſumptum eſt ex. 54. cap. Iſaiæ. Denique Actuum. 13. dicitur. Videte ne ſuperueniat vobis, quod ſcriptum eſt in prophetis. Videte contemptores & admiramini & diſperdimini, quia opus operor ego in diebus veſtris, quod non credetis cum enarrabitur, & tamen deprōptum eſt teſtimonium ex Habacuc prophetia. Conſtat igitur ex his euangeliſtam hanc phraſim ſecutum, ſcriptum eſſe in prophetis dicendo, pro in vno ex libris prophetarum priorum, nempe in libro Iudicum. Hac loquendi forma vulgo vti mur, cum dicimus, aiunt poetæ & intelligo certum poetam. V. G. Virgilium aut Horatium, aiunt philoſophi & intelligo, Socratem aut Platonem aut alium huiuſce notæ auctorem. Nec ſcriptores ſancti ab hac phraſi abhorrent, ſic Theophyl. Iohann. 6. cap. ait Scriptum eſt in prophetis reliqui domum meam, & tamen illa verba ſunt ex. 12. cap. Ieremiæ. Sed de hac quæſtione hæc dixiſſe ſit ſatis.

Numerus pluralis pro vno.

Matth. 27.

Eſt quæſtio alia quæ non minus habet difficultatis quam illa quæ modo à nobis eſt explicata. Nam Matth. c. 2. citat periodum hāc ex Michæa. Et tu Bethlehem terra Iudæ, nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim exiet dux qui regat populum meum Iſrael. Cæterum ſi prophetam relegeris, cōtra rijs omnino verbis citatum teſtimonium inuenies, his nempe. Et tu Bethlehem Ephratha paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael.

Locus Matthæ. 2. expoſitus.

Michæa. 5.

Horum locorum conciliatio adeo ardua viſa eſt Hiero. vt lapſum linguæ in euangeliſtis admittere non admodum repugnaret. Aut ſaltem ita euangeliſtam protuliſſe, vt oſcitantiam ſcribarum & negligentiam argueret in citandis & euoluendis ſcripturis. Euthy. Mat. 2. ſic ſoluit. Bethlehem vilis appares ad aſpectum, quantum animo concipitur non es minima inter vrbes Iudæ. Nam ob ortū ſaluatoris magni nominis fuit, quotidie enim locū in quo Chriſtus natus eſt, accedunt ex toto orbe viſuri. Hoc eſt quod dicit Galenus in admoni. ad artes, *διὰ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ τὰς πατρίδας μνημονεύουσι, τίς γὰρ ἂν στασιάρων λόγος εἰμὶ δὶ Δημοσθένην? τίς δ' ἂν σόλων ἐμὶ δὶ Ἄρατον*, ideſt, optimi viri honorſunt patriæ, nam quis Stagiram nouit niſi ob Ariſtotelem. Theophy. eadem pene ſcribit & deſumpta ſunt hæc omnia ex Chryſ. Nos tamen huiuſmodi expoſitionibus omiſſis, pulchre ab euangeliſta credimus prophetæ verba eſſe explicata. Si modo prophetæ verba in vulgata editione intelligantur in eo ſenſu quem habent in editione .70. quorum hæc ſunt verba. *καὶ σὺ Βηθλεὲμ ἄικος ἐφραθᾶ, ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα. ἐκ σοῦ, μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα τοῦ Ἰσραὴλ.* ideſt, & tu Bethlehem domus Ephrata, parum eſt vt ſis inter myriadas Iuda, ex te mihi proditurus eſt, quem principem conſtituturus

Hieronym. Euthy.

Galenus.

Theophy. Chryſoſto.

Vulgata & tu Bethlehē terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda.

turus ſum in Iſrael. Nam phraſis eſt Hebraica, quæ præcipit, nomen maſculinum aut fœmininum per genus neutrum interdum tranſferri, cum genus neutrum Hebræi non agnoſcant, vt in Gen. non eſt bonum hominem eſſe ſolum, dicunt ipſi, non bonus, & parum infra ipſum eſt nomen eius, & in Euangelio. Bonũ eſt nos hic eſſe, & Iſaiæ. 27. Quam quæq; mẽ ſurã miſerit, pro quam quiſq;. Hoc eſt quod ait Hiero. in calce. 7. cap. commenta. in Eccleſiaſtem. Quod nos ſolemus abſolute & neutraliter dicere, ſcilicet, hoc quæſiui, illud volui inuenire. Hebræi fœmineo genere aut maſculino pronunciant, ſicut in Pſalmo. Vnam petij à domino & hanc requiram, pro eo quod eſt vnum, & in Eccleſiaſte. Hoc inueni inquit Eccleſiaſtes, vnam ad vnam, ideſt, hoc reperi cuncta diligenter euentilans quod paulatim peccando, & ad vnum delictum aliud apponendo, grandem ſummam nobis inueniamus peccatorum. Hæc ille. Nunc ſimiliter nomen Paruulus in Michæa per genus neutrum trãſferendum, ad hunc modum, & tibi, vel & tu, Bethlehem Ephratha, parum eſſet eſſe inter millia Iuda, ex te mihi exiet, vt ſit dominator in Iſrael, ad hunc ſenſum. O Bethlehem quæ adeò frugifera es, vt ab agrorum vbertate nomen Ephratha traxiſſe videaris, tantum tibi glorię accreſcit, propter Chriſtum alumnum tuum, vt poſthac non cum vicis, & vrbibus ignobilibus Iudæ conferenda ſis, ſed eximijs anteferenda. Hũc ſenſum ſatis dilucide. 70. & euangeliſta explicarunt. Nam quod dixit euãgeliſta. Nequaquam minima es in principibus Iuda, id dixit propheta, parum eſſet, ſcilicet, eſſe vel annumerari inter principes Iuda, idem namq; eſt dicere. Nequaquam inter ſcriptores minimus eſt, & præclarus eſt auctor. Additur Iudæ, ad diſtinctionem alterius Bethlehem Galilææ, in Zabulon, vt in Ioſue. 19 dicitur.

Cur euangeliſtæ & apoſtoli crebro vtãtur teſtimonijs vet. inſtrumẽti.

Porro antequam vlterius progrediamur oportet explicare quas ob cauſas prophetæ & Apoſtoli tam crebris vtantur teſtimonijs veteris inſtrumenti. Primam cauſam affert Origen. libr. 3. commenta. epiſtolæ ad Roma. In omnibus, inquit, pene locis apoſtoli & Euangeliſtarum, certum eſt, ſenſum illorum, ex legis & prophetarum manare theſauris. Hæc ille. Vnde vera intelligentia noui inſtrumenti, ex veteris pendet intelligentia, & vice verſa. Quapropter qui alterius caret intelligentia, vtrumque ignoret neceſſe eſt. Nec ſolum intelligentia ſcripturarum, ſed etiam multæ eccleſiaſticæ traditiones ex illis originem ducunt. Atq; ideo quod Hieronym. in epiſtola ad Euagrium ait de veteri inſtrumento, nos etiam de nouo ſcriptum eſſe intelligamus. Traditiones, inquit, apoſtolicæ ſunt ſumptæ ex veteri teſtamento. Exempla affert Maximus ho. vlt. æſtiuali. Itẽ Iſaiæ 65. Hieron. ait Apoſtoli & euangeliſtæ ſemper aduentum domini veteris teſtamenti cupiunt teſtimonijs roborare. Ideo dicunt. Vt adimpleretur quod dictum eſt à domino per prophetam.

Secundam affert cauſam idem Origen. lib. 3. comment. epiſtolæ ad Roma. Moris eſt, inquit, apoſtolorum præcipue Pauli de ſcripturis ſanctis velle firmare quod dixerint, vt doctoribus eccleſiæ præbeant exemplum, vt ea quæ loquuntur ad populum, non proprijs præſumpta ſententijs, ſed diuinis munita teſtimonijs proferant, vt vbique videre licet in nouo inſtrumento. Si tanti viri auctoritatem dictorum ſuorum ſufficere non poſſe crediderunt, niſi doceant in lege & prophetis ſcripta eſſe quæ dicunt, quanto magis hoc nos obſeruare debemus, vt non noſtras cum docemus, ſed ſancti ſpiritus ſententias proferamus?

Tertiam tradit cauſam idem Origen. homi. 31. in Lucam. Quomodo, inquit, diabolus per occaſionem temporum de ſcripturis loquitur, ſic è contrario apoſtoli, pro vtilitate eorum qui audiunt non ſolum de ſcripturis, ſed etiam de ſecularibus libris aſſumunt teſtimonium. Vnde apoſtolus citat ad Titum carmen Epimenidis ſiue Callimachi. Cretenſes ſemper mendaces, & rurſum carmen Arati. Ipſius enim genus ſumus. Necnon & de conuico. Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Verum diabolus loquitur vt me decipiat. Sancti vt ea quæ foris ſunt ſancti ficent. Hæc ille. Quorum conſuetudinem ſi volumus imitari & ſequi, non tam de numero, quam de pondere teſtimonium debemus laborare, ne iuxta prouer. dicam⁹, quid oportet, ſed in alieno loco. Hoc eſt quod ait Hieron. contra Luciferianos. In citationibus ſcripturæ non teſtimoniorum numerus, ſed auctoritas valet, & in comment. Danielis. c. 11. ait non ex omnibus ſcripturarum locis Chriſti probandus aduentus, nec Antichriſti fictiones, & Auguſt. contra epiſt. Petiliani Donatiſtæ de vnitate eccleſiæ. cap. 19. Apertis, in-

tis,inquit,ſacrarum literarum teſtimonijspro bandum eſt quod credi volumus,& aduerſus eccleſiæ hoſtes illis vtendum. Audiui ego cõ cionatorem quendam probantem triadismy ſterium ex Zacharia dicente ter. Ooo fugite de terra Aquilonis, cum apud Hebræos bis tantum dicatur, Væ Væ. alius teſtimonio Ieremiæ vſus eſt. A A A. domine Deus neſcio loqui. Cum Hebraice ſignificet. Heu domine Deus neſcio loqui. Alij probant hominem ad imaginem Dei eſſe factum, ex Pſal. 38. in imagine tranſit homo, cum ſenſus germanus ſit, veluti vmbra vel mẽtis ſimulacrũ vita hominis euaneſcit. Prẽterea quis ferat cõ cionatorem de Chriſti incarnatione diſſeren tem, hoc inniti teſtimonio Pſal. Audite hæc omnes gentes ſimul in vnum diues & pauper ideſt. Rem miram vobis retexturus ſum. Diues, ideſt, Deus cum paupere, ſcilicet, homine ſimul in vna hypoſtaſi ſunt copulati & coniũ cti. Alius cũ multorum etiam doctorum admiratione ſic expoſuit hunc locum, omnes declinauerunt, Deus, inquit, verbum eſt, iuxta illud. In principio erat verbum, ſi verbum eſt, debet coniugari per modos & tempora, nos tamen declinamus eum per caſus, acſi eſſet nomẽ. Aliqui per genitiuum qui ad opes alienas animum appulerunt, alij per cæteros caſus. At ſi hos illorum arcanos ſenſus reprehẽdimus, & eorum craſſam inſcitiam incuſamus nequeunt æquo animo ferre, ſed nos grammaticos appellant, quum nil ſublime de arcanis ſenſibus percipiamus.

S. Thom. 1. par. q. 93. art. 4.

Quãdo vtũtur apoſtoli aliquo teſtimonio veterũ librorũ hoc tẽperamento vti ſolent, vt aut clare & diſtincte teſtis nomen afferãt, aut nomen nonnunquam ſupprimant & contegãt. Sed cur hoc faciant docet Theophy. ad Hebræos. 2. c. Nonnunquam, inquit, in citatione non explicatur nomen auctoris ſacri, vt qui diſputetur cum ſcripturarum gnaris, vt ad Hebræos. 2. teſtatus eſt in quodam loco quis dicens. Quid eſt homo quod memor es eius, & deſumpſit ex Chryſo. ho. 4. ibidẽ. Hoc conſilio arbitror dixiſſe dominum in euangelio, ite in ciuitatem ad quendam, & dicite ei, magiſter dicit, tẽpus meum prope eſt apud te facio, ideſt, faciam paſcha. & Dan. 8. Dixit Angelus cuidam loquenti. Poteris ex hoc elicere, Matthæũ, & Paulum, ad Hebræos præcipuè, vſos fuiſſe hoc citationis genere, quia cũ Hebræis loquebantur, in lege & prophetis exercitatiſsimis & doctiſsimis.

Præterea mos ſcripturarum eſt, ſub vnius nomine duo vel plura teſtimonia velle contexere. Hoc ſignificans Hieron. Malachiæ. 1. ait. Duo pariter teſtimonia apoſtolus ad Roma. 9. de Geneſi & Malachia coniungit. Sed & Rebecca ex vno (concubitum habẽs) Iſaac patris noſtri. Nam cum nondum nati eſſent, aut aliquid egiſſent boni aut mali, vt ſecundum electionem propoſitũ Dei maneret, nõ ex operibus, ſed ex vocante dictũ eſt ei, quia maior ſeruiet minori ſicut ſcriptum eſt. Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Quod dicit apoſtolus, ſicut ſcriptum eſt, ad Geneſeos librum & prophetam Malachiam refertur. Et in commenta. Matthæ. capi. 3. exponens hunc locum. Hic eſt, qui dictus eſt per Iſaiam prophetam dicentem. Vox clamantis, &c. ait. Porphyrius iſtum locum Matthæi, Marci euangeliſtæ principio comparat in quo ſcriptum eſt. Initium euangelij Ieſu Chriſti filij Dei, ſicut ſcriptum eſt in Iſaia propheta. Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuã. Vox clamantis in deſerto, parate viam domini, &c. Cum teſtimonium de Malachia Iſaiaque contextum ſit, quærit Porphyrius quomodo vult euangeliſta ab vno Iſaia exẽplum putemus aſſumptum. Nos nomen Iſaiæ putamus additum ſcriptorum vitio, quod in alijs locis probare poſſumus, aut certe diuerſis teſtimonijs ſcripturarum vnum corpus effectum eſt. Lege Pſalmum. 13. & hoc idem reperies. Hæc ille, & in actibus apoſtolorum. cap. 1. dicitur. Sicut ſcriptum eſt in libro pſalmorum, fiat commoratio eius deſerta & non ſit qui habitet in ea, & epiſcopatum eius accipiat alter. Primum teſtimonium eſt, ex Pſalm. 68. Secundum ex Pſalm. 108. De hac re hæc tradit Hieronym. in proœmio libr. 16. commenta. in Iſaiam. Aliquando, inquit, ex diuerſis teſtimonijs ſcripturarum vnum corpus efficitur, vt in principio euangelij Marci. Initium Euangelij Ieſu Chriſti filij Dei ſicut ſcriptum eſt in Iſaia propheta. Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. Vox clamantis in deſerto parate viam domini rectas facite ſemitas eius. Eſt cõtextum teſtimonium ex Iſaia Malachiaq;. Et Paulus ad Roma. ſcribens, cum citaſſet Pſalmi. 13. locum. Inquiens. Cauſati ſumus omnes Iudæos & Græcos eſſe ſub peccato, ſicut ſcriptum eſt. Non eſt iuſtus quiſquam, non eſt

Gene. 25. Malach. 1.

Mala. 3. Iſaie. 40. Rom. 3.

non est intelligens, non est requirens Deum. omnes declinauerunt, simul & inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum non est vsque ad vnum. Et addit. 8. versus qui in Hebraico non habentur. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant. Venenũ aspidum sub labijs eorum. Quorum os maledictione acamaritudine plenum est. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, contritio & infœlicitas in vijs eorum, & viã pacis non cognouerunt. Non est timor Dei ante oculos eorum. Sed duo primi versus. 5. Psalmi sunt. Illud autem quod sequitur. Venenum aspidum sub labijs eorum. 139. Psalmi est. Rursumque quod dicitur. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est de Psalm. 9. sumptum est. Tres versiculi qui sequuntur in Isaia propheta reperi. Vltimus autẽ versus in. 35. Psalmi principio est. Deniq; ait Paul. ad Rom. 11. Cæteri excęcati sunt sicut scriptum est. dedit illis spiritum compunctionis, oculos vt non videant. Prior pars ex cap. 6. posterior ex. 29. Isaiæ desumpta est.

Psalm. 5. Psal. 139. Psalm. 9. Isaie. 59. et Prouerbi. 1 Psalm. 35.

Annotatio.

HOc testimonio Pauli vtuntur, apud nos nonnulli, in publicis prælectionibus, vt studiosorum animos alliciant ad credendum libros Hebræorum esse corruptos & mutilos & à Paulo emendatos, qui ea addidit quæ à Iudæis ex Psal. 13. deleta & subtracta sunt. Cum constet ex loco Hiero. iam à nobis citato testimonium illud è multis esse coagmentatum & coaceruatum fragmentis. Atque ita dicit Orige. lib. 3. epist. ad Roma. nec ab illo disident Theophy. & Oecume. eodem in loco. Porro Chrysosto. & Euthym. in enarratione illius Psalm. 13. omnino de illis. 8. versibus subticent, quia in. 70. libris desiderantur.

Deinde est non modica concertatio inter Græcos & Latinos, vtra sit probatior & rectior lectio, (apud Marcum. c. 1.) Latinorum ne, qui legunt, sicut scriptum est in Isaia propheta, an Græcorum qui magis hanc probãt, scriptum est in prophetis. Nam si Græcorum sequamur codices, omnia sunt plana & aperta. Si vero Latinis adhæremus, videtur euãgelista alieno auctori tribuisse testimonium, nempe quod est Malachiæ Isaiæ. Verũ ego non dubito quin verisima lectio sit quam Latini sequuntur. Quam etiam Orige. probat lib. 2. contra Celsum Circa principium. & Victorinus in Apocalypsi. & Chrys. in Mar. & Hiero. in loco modo citato. & in comment. Malachiæ versus finem. & in lib. de opti. genere interpretandi. Et Epiphanius. lib. 2. contra negantes euangelium Iohannis. & iterum Orige. in comment. epistolæ ad Rom. capit. 1. Imo ex hoc loco Porphyrius vult arguere, ignorantiæ, euãgelistam, quod testimonium Malachiæ tribuerit Isaiæ, vt ex loco quem modo citauimus ex Hiero. super Matth. patuit. Igitur si hæc est probata lectio, oportet eam difficultatem quam præse fert, emollire. & quidem omnia quæ hucusque à nobis ex Hiero. allata sunt, non videntur penitus nodum dissoluere. Pro illius tamen dissolutione notandum est, quod in re quæ insignior est, solet scriptura intelligere rem minus nobilem & insignem. vt Gene. 8. Recordatus est Dominus Noë & cunctorum animantium. In Noë intelligit filios eius cum vxoribus. &. 34. legimus Symeonem & Leuim Sychimitas interfeciſſe, cum multam aliã familiarium & fratrum secum turbam adduxerint. & Ezechiel. 6. Hæc dicit Dominus montibus & collibus rupibus, & vallibus. & subdit. Disperdã excelsa vestra. ommitens colles. & Ruth. 4. dicitur quod. 12. tribus à Rachel & Lia descenderint. & omittuntur ancillæ à quibus etiam originem ducũt. Atque ita cum inter prophetas tam maiores quam minores, facile princeps sit Isaias, qui non tam propheta quàm euangelista, dicendus est, merito Malachiæ nomine omisso, Isaiæ nomen prælatum est.

Locus Marci expositus

Varia lectio apud Marcum.

De hoc lib. 9. Reg. 5.

Aduertein citationibus, fere semper euangelistas & apostolos sensum tantummodo prophetarum decerpsisse, nil curantes de sylabis & verbis. Hoc est quod ait Hiero. Isaiæ. 7. In multis testimonijs quæ euangelistæ vel apostoli de libris veteribus assumpserunt, curiosius attendendum est, non eos verborum ordinem secutos esse, sed sensum, Vnde afferens Matth. illud Isaiæ. Ecce virgo concipiet & pariet filium & vocabis nomen eius Himanuel. pro concipiet. Matth. posuit, in vtero habebit, & pro vocabis, vocabunt. Et Euthy. Matth. 3. vniuersaliter, inquit, scire oportet, euangelistas interdum quidem integre dictorum mentionem facere, aliquando verborũ quidem sensum integrum seruare, quasdam vero dictiones mutare, quando id in nullo sermonem potest corrumpere, vt apud Matth. cum citatur illud Isaiæ. Terra Zabulon & terra

Matth.2. Iſaiæ.9. terra Nephtalim iuxta viam maris trans Iordanem Galilæa gentium populus qui degebat in tenebris vidit lucem magnam. &c. Et cum idem documentum ſtatuiſſet Hieronym. Amos 5. addit hoc exemplum. Stephanus primus martyr euãgelij dignus nomine ſuo, in apoſtolorum narrat hiſtoria. Suſcepiſtis tabernaculum Moloch, & ſidus Dei veſtri Rempham (id eſt, ſtellam quam pro Deo colitis) figuras quas feciſtis adorare eas, & trãſferam vos trans Babylonem (id eſt, portabitis deos veſtros & ſimulacra quando detruſero vos in Babylonem.) Propheta tamen dicit trans Damaſcum. Magis ergo intelligentiam quam verbũ poſuit Diuus Lucas, quia trans Damaſcum ducti ſunt in Babylonem ſiue trans Babylonem. Item ad Ephe. capi. 5. ait, Frequenter annotauimus Apoſtolos & euangeliſtas, non eiſdem verbis vſos eſſe, teſtamenti veteris exemplis, quibus proprijs voluminibus continentur. Vnde Paulus ad Epheſi. ait, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & erunt duo in carne vna. Siquidem teſtimoniũ iſtud ita in Gene. ſcriptum eſt. Propter hoc relinquet homo patrem ſuum, & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Apoſtolus pro eo quod ibi habetur, ἕνεκεν τούτου propter hoc, poſuit ἀντὶτούτου, quod Latinè alijs verbis dici non poteſt. Deinde pro patre ſuo, & matre ſua, pronomina abſtulit, & quod in medio dicitur, & adhærebit vxori ſuæ, penitus prætermiſit, & tantum quod ſequebatur hoc dictum, ſuperioribus copulauit, & poſuit, & erunt duo in carne vna. Hoc idcirco obſeruamus, vt etiam in cæteris locis ſicubi teſtimonia, quaſi de prophetis & veteri teſtamento ab Apoſtolis vſurpata ſunt, & in noſtris codicibus non habentur, nequaquam ſtatim ad apocryphorum ineptias & delyramenta curramus, ſed ſciamus ſcripta quidem eſſe in veteri teſtamento, ſed non ita ab apoſtolis edita, & ſenſum magis vſurpatum, nec facilè niſi à ſtudioſis poſſe vbi ſcripta ſunt inueniri. Præterea in lib. de opti. genere interpretandi, ait, Apoſtoli & euangeliſtæ in interpretatione veterum ſcripturarum ſenſum quæſierunt non verba, nec magnopere de ordine ſermonibuſque curarũt, dum intellectui res pateret. Legimus in Marco. Tabithacumi, & ſtatim ſubiunctum eſt quod interpretatur. Puella tibi dico ſurge, addit euangeliſta de ſuo. tibi & dico. Rurſum in Matth. redditis à proditore Iuda triginta argenteis, & empto ex eis agro figuli, ſcribitur. Tunc impletum eſt, quod ſcriptum eſt per Ieremiam dicentem, & accepe runt triginta argenteos pretium appretiati, ſcilicet, à ſacerdotibus, quod appretiauerũt à filijs Iſrael, id eſt appretiatum emerunt ab vno ex filijs Iſrael, nempe Iuda, & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi dominus. Hoc in Ieremia penitus non inuenitur, ſed in Zacharia, capit. 11. multo alijs verbis. Vulgata quippè editio ita habet. Et dicam ad eos ſi bonum eſt coram vobis, date mercedem mihi aut renuite, & appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Dixitque dominus ad me, pone illos in conflatorium, & conſidera ſi probatum ſit, ſicut probatus ſum ab eis, & tuli triginta argenteos, & miſi illos in domo domini in conflatorium. Quantum diſtet ab euãgeliſtæ teſtimonio. 70. tranſlatio perſpicuũ eſt. Sed in Hebræo cum ſenſus idem ſit, verba præpoſtera ſunt & pene diuerſa. Et dixi, inquit, ad eos, ſi bonum eſt in oculis veſtris, afferte mercedem meam, etſi non quieſcite, & appenderunt mercedem meam triginta argenteos, & dixit Dominus ad me, proijce illud ad ſtatuarium, id eſt, ad pedes theſaurarij, hoc eſt ſacerdotum. Decorum pretium (ironicè) quod appretiatus ſum ab eis, & tuli triginta argenteos, & proieci eos in domo domini ad ſtatuarium. De hoc exemplo Zachariæ, iterum Hieron. Matth. 27. hęc ſcribit. Non inuenitur hoc teſtimonium in Ieremia, in Zacharia verò, quædam ſimilitudo fertur, & quamquam ſenſus non multum diſcrepet, tamen ordo & verba diuerſa ſunt. Legi nuper in quodam Hebraico volumine, quod Nazarenæ ſectæ mihi Hebræus obtulit, Ieremiæ apocryphum, in quo ad verbum hæc ſcripta reperi. Sed tamen mihi videtur magis de Zacharia ſumptum teſtimonium, euangeliſtarum & apoſtolorum more vulgato, qui verborum ordine prætermiſſo ſenſus tantum de veteri teſtamento proferunt in exemplum. Ita dicit Pſalm. 77. Et Euſebius libr. 10. demonſtra. euange. capit. 4. Euthymio ſuper Matth. non diſplicet ex apocryphis Ieremiæ eſſe deſumptum hoc teſtimonium. Sed ego nunquã credam quòd euangeliſtæ voluerint confirmare dogmata noſtræ fidei ex deliramentis apocryphorum. Forte librarius cum legiſſet apud

Matth. 27.

Locus Zachariæ tributus Ieremiæ.

Locus Mat. cap. 27.

Ieremiam cap. 32. de illa emptione agri, mutauit nomen Zachariæ, & inſeruit nomen Ieremiæ. Vnde Origē. tract. 35. ait. non inuenitur in Ierem. ſuſpicor errorem eſſe ſcripturæ, aut inueniri in ſecreta ſcriptura Ieremiæ. Augu. lib. 3. de conſenſu euangeliſtarum capit. 7. ait, ſi quis mouetur quòd hoc teſtimonium non inuenitur in Ierem. & ideo putat fidei euangeliſtæ aliquid derogandum. Primo nouerit nō omnes codices habere, quòd per Iere. dictum ſit, ſed tantum per prophetam. & intellige Zachariam. Sed plures codices habent Ieremiæ nomen, licet in eo non inueniatur. Quia actum eſt hoc ſecretiore cō ſilio prouidentiæ Dei, qua mentes Euangeliſtarum ſunt gubernatæ. Potuit enim fieri, vt animo Matth. euangelium conſcribētis, pro Zacharia Iere. occurrit. Quod tamen emendaret ab alijs admonitus, niſi recogitaret apud ſe qui ſpiritu ſancto regebatur non fruſtra occurriſſe aliud nomē pro alio. Quæ primo loco ait Augu. mihi videntur eſſe veriſsima, quę verò ſecundo, omnino non placent.

Quod euangeliſtæ vtantur nonnūquam teſtimonijs quæ non omnino inſtituto præſentis negotij quadrare videntur, ego minimè auſim affirmare. ſed Hierony. ni fallor videtur velle aſtruere hanc ſententiam. Attamen afferamus in medium illius verba, ſi modo aliquam vtilitatem ex illis poſſumus decerpere. Is enim in comment. Ioelis ca. 2. ait. Aliqui aſſerunt apoſtolicæ eſſe conſuetudinis, iuxta illud quòd de ſancto viro ſcriptum
Pſal. 111. eſt. Diſpenſauit ſermones ſuos in iudicio. Vt quicquid audientibus vtile eſſe cerneret, & non repugnaret preſentibus, de alterius temporis teſtimonijs roborarēt. Non quod abuterentur audientium ſimplicitate, & imperitia, vt impius calumniatur Porphyrius, ſed
2. Time. 4. iuxta Apoſtolum Paulum, prædicarent importune & opportune. Vt quod Petrus ait. Non vt vos exiſtimatis ebrij ſunt hi, cum ſit hora diei tertia, ſed hoc eſt quod dictum eſt per prophetā Ioel. Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. Probat ibi Hierony. hæc non poſſe cohærere cum ſuperioribus. Sed ego puto ſtare poſſe cum ſuperioribus. Si hoc quod dicitur poſt hæc effundā de ſpiritu meo. referatur ad id quod dixit. Lætamini in Deo veſtro qui dedit vobis doctorem iuſtitiæ. & in Apolo. pro lib. contra Iouinia. loquens de Paulo ait. Calumniemur ergo illum, & dicamus ei. Teſtimonia quibus contra Iudæos & cæteras hæreſes vſus eſt aliter in ſuis locis, aliter in tuis epiſtolis ſonant. Vi *Pſal. 21.*
demus exempla captiua, ſeruierunt tibi ad victoriam, quæ ſuis in voluminibus non dimicant. Porro quanuis Hierony. documentum videatur ex aliorum ſententia adductū, tamen nec hic, nec alibi improbauit. Nam ſæpè inculcat dominus aut Apoſtoli abuſi ſunt hoc teſtimonio. V.g. Iſaiæ 56. cum exponit hunc locum. Domus mea domus orationis vocabitur. Item Paulus prædicans in *Actu. 17.*
Areopago ait. Viri Athenienſes per omnia, quaſi ſuperſtitioſiores vos video, præteriens enim & videns ſimulacra veſtra inueni aram *Ara ignoti dei.*
in qua inſcriptum erat. Ignoto deo. Cum tamen iuxta Pauſaniā in Atticis & Hierony. de opti. genere interpreta. inſcriptio hæc eſſet. Ara ignotorum deorum Aſiæ, Africæ & Europæ. Hanc aram inſtituerunt erigere Athenienſes, ne aliquis Deus gentium, à memoria illorum ſemotus, queri iure poſſet de populo illo, illius nomen ab eis fuiſſe neglectum. Ecce quomodo, vt videri poteſt alicui, Paulus importune fortuitam inſcriptionem traxit in fidei noſtræ argumentum. Sed reuera inſcriptum erat. Ignoto Deo: vt conſtat ex epiſtola Martialis ad Burdegalenſes capit. 3. & ex Luciano in dialogo qui inſcribitur Philopates.

In viris doctiſsimis lapſum memoriæ eſſe *Lapſus memoriæ an admittendus in ſcripturis.*
admittendum, multa exemplo documento nobis eſſe poſſunt. Ariſtote. 2. Ethicorum, ait. Qui medium aſſequi vult, primo recedat à magis contrario, vt Calypſo monebat. Sic procul à fumo, atque vndis cohibere carinam: ſis memor. Verum vt Euſtra. auctor eſt, hoc non dicit Calypſo, ſed Circes. & 5. Ethicorum capit. 1. citat prouerbium hoc. Iuſtitia in ſe virtutes complectitur omnes. in quo loco ait Euſtratius. Et hic verſus Theognidis, vt Theophraſtus refert in primo de moribus. in primo tamen moralium libro eundem Phocylidi videtur attribuere. lege Politianum in miſcella. capit. 53. Hierony. etiam in libr. de opti. genere interpretandi ait. In fine Malachiæ ſcriptum eſt. Ecce ego mitto angelum meum, cum ſit in medio Malachiæ, nempe circa principium cap. tertij. & Ezechielis 3. citat Habacuc iuxta Theodotionem, cum illa verba ſint ex Dāniele deſumpta. Item Clemen 4. Stro. cum tractat locum qui eſt apud Lucam capit. 19. Ecce vir nomine Zachæus, & hic princeps erat publica-

blicanorum & ipſe diues. ait, Zachæum ergo, alij autem dicunt Matthiam publicanorum principem. Niſi mauis dicere duplicem eſſe lectionem, quod nunquam alias legi. Et Auguſti. in lib. de catechizandis rudibus ca. 3. exponit hiſtoriam natiuitatis Iacob & Eſau, ex Geneſ. capi. 25. myſtice, cum minimè de illa intelligi poſsit, ſed de natiuitate Phares & Zaram. Gene. 38. & Cantacu. Apolo. 2. Verba Pilati. Iohan. 18. Quid eſt veritas, Chriſto tribuit, vt ſit deploratio veritatis excluſæ è mundo. Denique Epipha. lib. 3. contra hæreſes in hæreſi Maſſalianorum, verba domini ad Magdalenam Iohan. 20. Noli me tangere, tribuit matri domini. Quæro igitur an eodem modo error memorię admitti poſsit in Apoſtolis & euãgeliſtis. Et primo quidem nõ valde repugnarem admittere quod Hierony. ait ad Galat. 3. capit. in omnibus, inquit, penè teſtimonijs quæ de veteribus libris in nouo aſſumpta ſunt teſtamento obſeruare debemus, quod memoriæ crediderint Euangeliſtę vel Apoſtoli, & tantum ſenſu explicato ſæpè ordinem mutauerint, non nunquam vel detraxerint verba vel addiderint. Quod verò ſecundo dicam loco, nunquam ego credam. nam ſi ſemel mendacium admiſſum fuerit in ſcripturis, illarum corruet ſacroſancta auctoritas. fides ergo ſit penes auctores. Euthy. enim Matth. 20. in poſtremis verbis ait. Non admirandum eſt ſi quædam vnus euangeliſta proponit, aliusve prætermittit. Neque enim ſimul vt Chriſtus loquitur euangelia ſcripſerunt, vt omnium illius verborũ poſſent meminiſſe, ſed multis poſt annis, & ita veriſimile eſt quum homines eſſent quorundam oblitos eſſe. & Theophy. in prologo Matth. Et ſi mihi dicas quod euangeliſtæ non conſonent in omnibus. Concordes ſunt in his quæ ſunt magis neceſſaria & præcipua. & Euthy. eodem in loco. Denique Iohan. 14. cum loquitur de ſuſcitatione Lazari ait. multa tum dogmata, tum miracula omiſerunt euangeliſtæ, ſiue omnino obliti, ſiue potius diuiniori diſpenſatione, vt haberet Iohannes poſt ipſos quæ ſcriberet. Hæc illi. atque hos etiam Eraſmus Matth. 2. libenter ſequitur. Argumenta quæ in huiuſce opinionis confirmationem afferri poterant, in varijs huius libri locis, nos adduximus & ſoluimus. Verum exempli gratia inſigniora loca non grauabor afferre.

Leges San. Tho. 2. 2. q. 176. art. 3. ad. 1.

Locus Mar Primus locus ſit ex Marco capit. 2. Nunquam, inquit, legiſtis quod fecit Dauid, quãdo eſurijt ipſe, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domũ Dei, ſub Abiathar principe ſacerdotum, & panes propoſitionis mãducauit, quod non licebat niſi ſacerdotibus. At ſacerdos hic iuxta hiſtoriæ veritatem, vt dicitur. 1. Reg. 21. Achimelech vocatur. Ad hoc reſpondet Theophy. Marci. 2. quod fortaſsis duo nomina habuit, idemque ſit Abiathar & Achimelech. aut fortaſsis liber Regum ſacerdotem inquit eſſe Achimelech, euangeliſta pontificem Abiathar. Vnde inter ſe nõ ſunt diuerſa, ſacerdotem eſſe Achimelech, pontificem autem Abiathar. Hactenus Theophy. Euthy. Marci. 6. ait, Nomen proprium erat Achimelech, cognomen vero Abiathar, habuit à progenitoribus deductum. manifeſtum eſt ergo quod binomyus fuerit. quod vero addit hoc in loco & Pſal. 33. quod nil refert an vocetur Achimelech vel Abimelech, falſum eſt. nam Pſalmo. 33. Abimelech. & Pſalm. 51. & 1. Reg. 21. Achimelech. dicitur, Poſtremo ſic ſoluit Beda lib. 1. in Marcum capit. 2. & Gloſſa ordin. Ambro. inquit, aderant Achimelech pater, & Abiathar filius, qui occiſo patre à Saul, comes exilij Dauid factus eſt, & poſtea regnãte Dauid, filius factus eſt ſummus ſacerdos. Ideo quia maioris dignitatis & nominis filius erat quam pater, à domino nomen filij nominatum eſt relicto patre. *ci cap. 2. illuſtratus.*

Secundus locus deſumptus eſt ex Geneſ. 46. & Exod. 1. & Deutero. 10. vbi numerantur ſeptuaginta animæ egreſſæ de fœmore Iacob, quæ ingreſſę ſunt in Ægyptum. Cum tamen Actuum. 7. ab Stephano. 75. ſupputentur. & Clemens Alexandrinus Stromate 1. ait. Euphorus & alij hiſtorici, & gentes & linguas dicunt ſeptuagintaquinque, cum audiſſent vocem Moſis dicentis. Erant omnes animæ ex Iacob 75. quæ deſcenderunt in Ægyptum. Videntur autem ex vera ratione linguæ generales eſſe ſeptuagintaduæ, vt noſtræ tradunt ſcripturæ. Fiunt aliæ per communionem duarum vel trium vel pluriũ dialectorum. Hiero. in quæſt. in Gene. ſic diſſonantiam redigit in concordiam. Excepto, inquit, Ioſeph & filijs eius, ingreſſæ ſunt in Ægyptum 66. animæ. Sed vbi in 70. interpretibus legimus. Filij Ioſeph qui nati ſunt ei in Ægypto animę nouem. In Hebræo ſunt, animæ duæ. Ephraim enim & Manaſſes antequam Iacob intraret in Ægyptum nati ſunt *Locus Luca eximiè expoſitus.*

de Asenech filia Putipharis. Et illud quod su prà legimus. Facti sunt filij Manasse, Suthalaam, Ethaam. filij verò Suthalaam Edom, additũ est. Siquidem id quod posteà legimus, quasi per anticipationem factum esse describitur. Nam cum ingressus est Iacob in Ægyptum, nõ poterant Ephraim & Manasses generare. Igitur omnes animæ in Ægypto ingressæ de fœmore Iacob sunt. 70. Sexaginta sex post ea ingressę sunt, & repererunt in Ægypto tres animas, scilicet Ioseph cum duobus filijs Ephraim & Manasse, septuagesimꝰ fuit ipse Iacob. At dices Stephanus enumerat 75. Non debuit, inquit ille, Lucas in gentes volumen scribens, cõtrarium aliquid scribere, aduersus eam scripturam quæ in gentibus erat diuulgata. & vtiq; illo tempore maior erat 70. auctoritas quàm Lucæ qui tunc vilis habebatur. Hoc generaliter obseruandum, quod vbicunque apostoli ad populum loquuntur, his plerunq; testimonijs abutuntur quæ erant gentibus diuulgata. Licet plerique tradant Lucam, vt proselytũ Hebræas literas ignorasse. Sic ille. Verum de his latior statim futurus est sermo. Hanc eandem dat nodi dissolutionem Albinus in quæst. in Gene. Secundo D. Euche. in quæst. Deutero. hæc tradit. Eo tempore quo Iacob ingressus est in Ægyptum, cum Ioseph & filijs eius Ephraim & Manasses 70. animas fuisse. In Actibus tamen 75. animæ numeratur. Per anticipationem filios nepotesque Ephraim & Manasses numerauit, quos postea natos scriptura ostendit. Deinde in libr. 3. in Gene. ca. 46. ait. Septuaginta interpretes non mihi videntur errasse cum dicunt 75. animas intrasse, ob mysterium aliquod. Si adhuc viuente Iacob, illi qui ex duobus filijs Ephraim & Manasse orti sunt, cum domo Iacob se aggregauere. Verum hoc videtur esse falsum, quia Ephraim & Manasses nondum poterant gignere, cùm adhuc pueri essent. Nam inuenitur Iacob 17. annos vixisse in Ægypto, quomodo potuerunt filij Ioseph illo viuo nepotes habere? Ingressus est enim in Ægyptum Iacob secundo famis anno, & nati sunt filij Ioseph in annis abundantiæ. Quibus libet annis vbertatis nati existimentur, à primo anno vbertatis vsque ad secundum famis quo ingressus est in Ægyptum. 9. annis fiunt. His additis 17. quibus ibi vixit Iacob 26. anni reperiuntur. Quomodo ergo minus quàm 26. annorum iuuenes, nepotes habere potuerunt? Chryso. super Gene. nihil de hac re prodidit, cum 70. prorsus cum Luca consentiant. Denique Augu. lib. 1. quæst. in Gene. quæst. 152. non dissentit ab Euche. qui, vt solet alias, omnia ex Augest. transcripsit.

Vltimus locus magna est inuolutus obscuritate, ideo vt exactè intelligatur, nonnulla altius repetenda, & veluti quædam fundamenta præiacienda sunt. Et primum ex Hiero. in q. in Genes. annotandum. Mortuã esse Saram in ciuitate Arbe (hæc est Hebron) id est, ciuitas quatuor. Nam ibi Abrahã, Isaac & Iacob sepulti sunt, cum vxoribus suis, excepta Rechel, quę dolore partus correpta in Bethlehem sepulta est, de qua dicitur apud Iere. Vox in Rama audita est, &c. & Adam, vt dicitur Iosue. 14. At in epitaphio Paulæ ait. Plerique quartum Caleb putant. Hebręi arbitrantur Arbe esse nomen cuiusdam gigãtis è filijs Enachim. Porrò de Adam sepultura magna. quæstio est. Orige. quidẽ tract. 35. in Matth. ait, Venit ad me traditio quædam talis, quod corpus Adæ primi hominis ibi sepultum est, vbi crucifixus est Christus, vt sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes viuificentur. Vt in loco illo qui dicitur Caluariæ locus, id est locus capitis, caput humani generis resurrectionem inueniat. eiusdem sententiæ assertor est Hiero. epist. Paulæ ad Marcellam. & Theophy. Mar. 15. & Lucæ 23. & Iohan. 19. & Euthy. Matth. 67. secuti Chryso. Ambr. quoq; libr. 5. epist. epist. 19. ait. Quã, scilicet, mortẽ susce pit in Golgotha Christus, vbi Adæ sepulchrum, vt illum mortuum in sua cruce resuscitaret. Vbi ergo in Adam mors omnium, ibi in Christo omnium resurrectio. & Athana. de passione. Denique Epipha. libr. 1. aduersus hæreses in postremis verbis. in hæresi Tatianorum. & lib. 2. hære. vlti. Vides quot illustrium virorum suffragijs hæc opinio stabilita sit? sed audi Hiero. in commen. Matth. capi. 27. quid de hac quæst. senserit. Audiui, inquit, quendam exposuisse Caluariæ locũ in quo sepultus est Adam, & ideo sic appellatum esse, quia ibi antiqui hominis sit conditum caput, & hoc esse quod dicat apostolus. Surge qui dormis, & exurge à mortuis & illuminabit te Christus. Fauorabilis interpretatio, & mulcens aures populi, nec tamen vera. extra vrbem enim loca sunt in quibus trũcantur capita damnatorum, & caluatiæ, id est, decollatorum sumpsere nomen. Ideo ibi cruci-

Lege Ios. 15. q. 2. Ebron & emẽda triũ ī quatuor.

De sepultura patriarchærum.

Vbi Adam sepultus.

Hiero. dißidet ab omnibus sanctis. & meritò quidẽ.

Ephes. 5.

crucifixus eſt dñs, vt vbi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrij. Adam vero ſepultum iuxta Ebron & Arbe, in Ieſu filij Naue volumine legimus. eadē repetit ad Epheſios 5. Hactenus ille. Hunc quē reprehendit arbitror eſſe Epipha. nam dicit, audiui quendam aut fortè aliquem cōcionatorem illius ætatis perſtringit. Porrò Honorius in Chronicis, inter vtranq; opinionē medius incedit. Adam, inquit, primus homo in Ebron à Deo formatus, in paradiſo cū Eua 7. horis commoratus, ob mandati tranſgreſſionem huius mundi exilium ſubijt. ipſe vero poſt nongentos & triginta annos in Ieru. obijt, in loco Caluariæ ſepultus, aliquandiu requieuit, deinde in Ebron tranſlatus, in terram, de qua aſſumptus eſt, redijt.

Ioſue. 14.

Honorius chronographus.

Sepulchrū Ioſeph vbi.

Geneſ. 33.

Præterea aduerte Ioſeph ſepultum fuiſſe in Sychem, vt dicitur Ioſue 24. in parte agri quem emerat Iacob à filijs Emor fratris Sychem. & vt ait Hiero. in. q. in Gene. Mauſoleum eius hodie cernitur. Hunc agrum dono dedit Iacob, filio ſuo Ioſeph, vt dicitur Ioan. 3. vbi corruptè Sychar vocatur. Venit, inqt Ioan. Ieſus in ciuitatē Samariæ quæ dicitur Sychar, iuxta prædium quod dedit Iacob, filio ſuo Ioſeph. Tunc enim temporis ſic corruptè à Iudæis appellabat. & Salem ciuitas regionis Sychem, quam Salim, nomine corrupto, vocat Ioan. Erat, inquit, Ioānes baptizās in Ennon iuxta Salim, quia aquæ multæ ibi erāt. & Golgotha, ꝑ Golgoltha dicebat. Hæc iterum ſcribit in epiſtola ad Euagrium.

Vocabula quædā tempore Chriſti corrupte plata.

Vbi humati fuerīt patriarchæ duodecim.

De 12. patriarchis Iacob filijs quo humati fuerint loco, non ſatis conſtat inter eruditos. Nam Hiero. in epitaphio Paulæ inquit: Tranſiuit in Sychem, non, vt nōnulli legūt, Sychar, quæ nunc Neapolis appellatur. Atque inde diuertens vidit 12. patriarcharum ſepulchra. Hoc iterum tradit in libr. de optimo genere interpre. Ex his teſtimonijs conſtare videtur iuxta Sychem primariam vrbem Samariæ, in limitibus Manaſſes, ſepulchrum fuiſſe ſortitos. & hoc ſignificauit Lucas cum inquit. Tranſlati ſunt in Sychem. ex Aegypto videlicet. Porrò Ioſephus lib. 2. antiqui. cap. 4. verſus finem, in Ebron affirmat fuiſſe ſepultos, his verbis. τελευτᾷ ἰώσηπος, τελευτῶσι δὲ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ, ζήσαντες ὅσον δαιμόνως ἐπὶ πολύ. καὶ τούτων μὲν τὰ σώματα κομίσαντες μετὰ χρόνον, αὐτῶν οἱ ἀπόγονοι, καὶ οἱ παῖδες, ἔθαψαν ἐν χεβρῶνι. & libr. 1. ca. 19. cum loquitur de Iacob exeūte ex Bethel verſus Ephratha ait. ἐπορεύθη δὲ ἐπὶ τὴν ἔφραθάν τε γενέσθαι, ἐνθάδε ραχὴλ ἀποθανοῦσαν θάπτει. μόνην τῶν συγγενῶν τῆς ἐν χεβρῶνι τιμῆς οὐ τυχοῦσαν. id eſt. Poſtquam ex Bethel profectus eſt venit in Bethlehem, quæ alio nomine Ephratha vocatur, Rachel partus dolore correpta, obijt mortem atque ibi ſepulta eſt. Atq; ipſa ſola ex illa familia in Chebron ſepulta non eſt. Hæc ille. Chebron alio noīe vocatur Mambre, & eſt ager ille quem emit Abrahā ab Ephron Etheo, vt Sarā ſepeliret.

Pręterea reducere oportet in memoriam, quod dicitur Geneſ. 23. Abraham emit ſpeluncam duplicē ab Ephron Etheo filio Seor iuxta Hebron quadringentis drachmis argenti. Denique & quod legimus Geneſ. 33. Quod Iacob reuertens de Meſopotamia poſuit tabernaculum ante Salem vrbem Sychimorum, & emit ibi partem agri in quo habebat tentoria, ab Emor patris Sychem centū agnis. pro agnis in Hebræo legitur, Quæſita. eſtque genus numi quo contractus firmantur, apud nos vocatur Arrabo. à veritate deductum eſt nomen.

Hæc quæ à nobis accurate ex varijs locis coaceruata ſunt, Stephanus in Actibus apoſtolorum. ca. 7. videtur labefactare & conuellere velle, ait enim. Deſcendit Iacob in Aegyptum & defunctus eſt ipſe & patres noſtri, & tranſlati ſunt in Sychem, & poſiti ſunt in ſepulchro, quod emit Abraham pretio argētiā filijs Emor filij Sychem. In his tamē vltimis verbis in Greco codice legitur. Emor Sychem. & ſubintelligi debet nomen patris, ex loco citato Geneſ. 33. aut nomen filij, quod erat eiuſdem nominis cum patre, vt voluit noſter interpres, ne ſint iſta duo loca inter ſe pugnantia. Adhuc aduerte quod in hoc loco Stephani, Sychem primo loco poſitum eſt vrbis nomen, in ſecundo nomen proprium viri.

Locꝰ obſcurus ex Actibus explicatus.

Horum locorum diſſidium complures ante nos conſopire aggreſsi ſunt, neſcio an prorſus infœliciter. Nos aliorum ſententijs omiſsis, noſtram tantum explanabimus mētem. Tranſlati ſunt, inquit Lucas, iuxta opinionem quidem Hierony. Ioſeph cum reliquis patriarchis ex Aegypto in Sychē ſunt delati. Nam Iacob in Ebron ſepultus eſt, & ad hunc ſenſum oportet trahere quod ſubiungitur. & poſiti ſunt, ſcilicet patriarchæ. Deinde addit Lucas. Quod emit Abraham. Nomen Abraham in genitiuo eſt poſitum.

nam est nomen indeclinabile, vt cætera Hebræa nomina ad hunc sensum. Abrahæ, scilicet nepos, Iacob, emit agrum ab Emor, vt dicitur Gene. capi. 33. Quòd verò non temere subaudiatur nomen nepos, est optimũ exẽplum. 3. Reg. 12. cum descierunt decem tribus à domo Dauid, dicunt: Quæ nobis pars in Dauid aut quæ hæreditas in filio Isai? Vade in tabernacula tua Israel, nunc vide domũ tuam Dauid. Dauid inquã id est nepos Dauid, nempe Roboam. & Luce. 3. Qui fuit Eli, scilicet filius, qui fuit Melchi, scilicet gener & apud Paulum: Nunquid Christus peccati minister est? id est doctrina Christi. &. 2. Paral. 25. apud Obededon, id est, apud vnum ex nepotibus eius. Postremo Lucas his verbis sententiam claudit. Filij Sychem. & Genes. 33. Patris Sychem. & in Actibus in Græco exẽplari paulo aliter quam in Latino. τοῦ συχέμ, ita vt penes te sit subaudire patrem aut filiũ. Verũ quia Gene. 33. legitur. Patris Sychem, ista lectio probanda videtur. Quanuis non ignorem iuxta Augusti. sententiam nomen patris pro filio nonnũquam accipi & locus est lib. 1. Locut. in Gen. supra caput. 14. Atq; ita accipiendũ est, sequendo lectionẽ Latinã in Actibus apostolorum. Erasmus dicit hãc quæstionem explicasse Hieronymin quæstionibus Hebraicis. Sed fallitur, nã nullibi Hieronymi. soluisse eam nec tractasse legimus. Sit igitur hic error, μνημονικὸν ἁμάρτημα Erasmi.

De quibusdam nominibus quæ trahũt originem à fabulis poeticis.

Iob. 9.

Amos. 5.

Nonnihil etiam dicendum videtur de illis nominibus, quæ inueniuntur in veteri instrumẽto (quæ tamen videntur originẽ trahere à poeticis fabulis & figmentis) quo cõsilio scripturã illis vsa fuerit. De quibus Hiero. lib. 6. comment. in Isaiam cap. 13. hæc scribit: Legimus in scriptura Hyadas, & Vesperum & Arcturum & Oriona, nec putare debemus iuxta gentium fabulas sic appellari. Nam apud Hebræos propria habẽt vocabula. Sicut enim deus vocauit lucem, diem, firmamentũ cælum. Sic singulas stellas suis appellauit nominibus, quorum proprietatẽ lingua nostra nõ exprimit. Scriptum est enim de deo. Qui numerat multitudinem stellarũ & omnibus eis nomina vocat. Et Eucherius. in quæst. in Iob. Interrogat: Quid sibi vult q; auctorum secularium cõsuetudine legimus Pleiadas, Oriona vel Arcturũ? Respon. Non q; his apud Hebræos nominibus censeantur, sed vt apud nos horum syderum significantia posset esse manifestior, ita hæc

Psal. 146.

translator appellare voluit, vt vsus gentilitatis inuenerat. Illud quoq; generaliter obseruandum est, quod apostoli in scripturis suis scribentes ad populos, vtũtur interdum his testimonijs, quæ videbantur diuulgata per populos, Lege Ambr. in lib. de Fide ad Gratianum Augustum capit. 1. Præterea Hiero. ad Galat. ca. 3. ait, Paulus sermone triuij vtitur, vt, Quis vos fascinauit non credere veritati? non quo sciret esse fascinum, qui vulgo putatur nocere. Legimus in Prouerbijs. Donum inuidi cruciat oculos. Qui apud nos inuidus apud Græcos significantius dicitur, fascinator. Et in Sapientia quæ inscribitur Salomonis. Fascinatio malignitatis obscurat bona. Quibus docemur exemplis, quod vel inuidus aliena felicitate crucietur, vel in quo bona sint aliqua, alio fascinante, id est inuidente, noceatur. Dicitur propriè fascinus infantibus nocere, & ætati paruulæ, & his qui necdum firmo vestigio figant gradum. Vnde quidam è gentibus. Nescio quis teneros oculo mihi fascinat agnos. Hoc vtrum verũ, nec ne sit, deus viderit, quia potest fieri, vt dæmones huic peccato seruiant, & quoscunque in Dei opere, vel cœpisse vel profeciſſe cognouerint, eos à bonis operibus auertant. Sic Paulus ex opinione vulgi sumpsit exemplum, vt quomodo tenera ætas noceri dicitur fascino, sic etiam Galatę in Christi fide nuper nati, & nutriti lacte, & nõ solido cibo, veluti quodã fascinante sint nociti, & stomacho fidei nauseante, spiritus sancti cibum euomuerint. Quod si aliquis contradicit, exponat quomodo de communi opinione non sit sumptum. Vallis Tytanorum in Regum libris, & Syrenæ & Onocentauri in Isaia, Arcturus & Orion & Pleiades in Iob, ca. 9. & cætera his similia, quæ vtique vocabula, gentilium fabularum & causas & origines habent. Hæc ille. Locus desiderabat, vt nomina sacra his nominibus profanis subnecterem, sed quia typographus formis Hebraicis carebat. id facere non potuimus.

Fascinare.

Prouerb. 4

De hoc S. Tho. 1. par. q. 117. artic. 3.

Virgilius.

2. Reg. 23. Isaiæ. 34.

Deinceps quærendum videtur, an interdum sacri scriptores vtantur testimonio ex libris apocryphis desumpto, sicut interdum citant testimonia ethnicorum poetarum. Ad quam quæstionem sic respondet Hiero. in cõment. epist. ad Titum ca. 1. Paulus solet gentilium scripta citare, vt in Actibus apostolorum cũ concionaretur ad populum, & in Areopago inter cætera ait. Sicut & quidam

Quod scriptura, apocrypha & carmina poetarum, citent.

Actu. 17.

dam de veſtris poëtis dixerunt. Ipſius enim & genus ſumus. Quod hemiſtichiũ in phęnomenis Arati legitur. & 1. Cor. 15. de Menandri comœdia verſum ſumpſit iãbicum. Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Et in epiſtola ad Titum carmen ſumpſit ex Epimenide ſiue Callimacho. Cretenſes ſemper mẽdaces, malæ beſtiæ, vẽtres pigri. Nec mirũ ſi pro opportunitate temporis, gentiliũ poëtarum verſibus rarò admodum abutatur, & vtloci potius quàm oſtentationis opportunitas exigebat, in morem apium, quæ de diuerſis floribus ſolent mellacõponere, & fauorum cellulas coaptare. Nec ideo ſtatim totã illius poetæ poëſin approbauit. Nam ſic liber Enoch, de quo Apoſtolus Iudas in epiſtola ſua teſtimonium poſuit, inter diuinas ſcripturas debemus recipere, & multa alia quæ de reconditis, Paulus eſt locutus. Nemo eſt enim tam ſicarius, aut tam parricida, qui non aliquid boni fecerit aliquando, ergo ſi vnum bonum illius approbauero, in cæteris mihi neceſsitas incumbet, quę mala fuerint approbandi. Item Hierony. in libro de opti. genere interpretandi inter alia multa hæc etiam affert. Quis neſciat in Moyſis & prophetarum voluminibus quædam aſſumpta è gentilium libris, & Salomonem ex philoſophis Tyri, & nonnulla propoſuiſſe, & ad aliqua reſpondiſſe. Vnde in exordio Prouerbiorũ commonet, vt intelligamus ſermones prudentiæ, verſutiaſque verborum, paraboläſque & obſcurum ſermonem, dicta ſapientum, & ænigmata, quæ propriè dialecticorũ & philoſophorum ſunt. Et Paulus Epimenidis poëtæ abuſus verſiculo ſcribens ad Titũ, In alia quoque epiſtola Menandri ponit ſenarium. Et apud Athenienſes in Martis curia diſputans, Aratum teſtem vocat. Ac ne parum hoc eſſet ductor Chriſtiani exercitus, & orator inuictus de Chriſto cauſam agens, etiam inſcriptionem fortuitam arte torquet in argumentum fidei. Didicerat enim à vero Dauid extorquere de manibus hoſtium gladium, & Golię ſuperbiſſimi caput proprio mucrone trũcare. Legerat enim in Deut. voce domini præceptum, mulieris captiuæ radendum caput, ſupercilia, omnes pilos & vngues corporis amputandos, & ſic eam habendam in coniugio. Hoc exemplum multi eccleſiaſtici viri ſecuti ſunt, qui innumera de gentium libris ad ſuos tranſtulerunt. Chryſoſtom. quoque hom. 3. in epiſt. ad Titum. poſt quam hæc omnia ferè quæ ex Hiero. adduximus, recẽſuiſſet, addit. Teſtimonijs gẽtium Apoſtolus vtitur, quod illos his maximè reuincimus, cum ſuorum in eos, torquemus maledicta, quoties eos, qui apud eos fuere mirabiles, accuſatores illorum conſtituimus. Item Hiero. ad Epheſ. 5. ait. Quædam Paulus citauit ex reconditis prophetarum oraculis & apocryphis. vt ad Ephe. Propter quod dicit. Surge qui dormis, & exurge à mortuis & illuminabit te Chriſtus. Ecce ſecundum ſententiam Hiero. teſtimoniũ illud ſumptũ eſt ex apocryphis. Alij non admittunt, vt dogmata, ex ſcripturis nothis, poſſint confirmari. quamuis hiſtoriã ex illis depromi poſſe non negent, & ideò illa apoſtoli verba, volunt per προσωποποιίαν ſpiritus ſancti apoſtolum orationem figuraſſe, ad exhortationem pœnitentiæ, ad hunc ſenſum. Propter quod dicit, ſpiritus ſcilicet ſanctus per me. Surge. &c. Sed rectius tribuentur hæc verba Iſaiæ. dicenti capit. 60. Surge & illuminare Ieruſalem, quia venit lumen tuum. Eodem modo corrigendus eſt locus Chryſo. qui homi. 7. in priori epiſto. ad Corinth. ait. Dictum illud. Quod oculus non vidit. nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit. &c. non inueniri in ſacra ſcriptura, niſi fortè in libris quorum memoria obliterata eſt. Cum tamen apud Iſaiam capi. 64. illa verba inueniantur. A ſeculo, inquit, nõ audierunt, nec auribus perceperunt, oculus non vidit Deus abſque te, quæ preparaſti expectantibus te. Addit præterea Hiero. illo in loco. Paulus citauit, quædã ex reconditis prophetarũ libris & apocryphis. vt de Ianne & Mãbre magis Pharaonis, ſicut & in alijs locis illũ feciſſe manifeſtũ eſt. Nõ quod apocrypha comprobet, ſed quo Arati & Epimenidis & Menãdri verſibus ſit abuſus, ad ea quæ voluerat in tẽpore comprobanda. Et iterum in eadẽ epiſto. ad Ephe. ca. 1. ait. Non eſt fas ei qui diuina lectione fuerit inſtructus loqui aliquid quod in ſanctis voluminibus non inuenerit. Vnde Paulus ponens principatus, poteſtates, virtutes, dominationes, ex aliquo ſcripturæ loco nobis incognito eas aſſumpſiſſe credendum eſt. Verũ licet multi multa dicãt, arbitror illum, aut de traditionibus Hebræorũ, ea quæ ſecreta ſunt in medio pro tuliſſe, aut certè quæ iuxta hiſtoriam ſcripta ſunt ſenſiſſe ſublimius, & quod de regibus & principibus, ducibus quoq; tribunis & centurio-

Vide in Deuter. D. 37. ca. turbas.

Iudas citat librum Enoch.

Vt Iethroſo cex Moyſis Exo. 18.

Prouer. 1.

Actu. 17.

Deutẽ. 21. Mulierisca ptiuæ radẽdum caput

Hiero. contra Iouin. lud verum eſt teſtimonium quod ab inimica voce profert tur.

Hiero. ſnia improbat.

Chryſo. ex poſitio eploſa.

2. Timo. 3.

Coloſſ. 1. Epheſ. 1.

Locus annetandus Hiero. de quatuorbie rarchijs angelorum.

turiõibus, in Numeris & Regum libris, refertur, imaginem aliorum principum regumq; cognouisse. Quod scilicet sint principatus, sint potestates, sint Dominationes & virtutes & cætera ministeriorũ vocabula in cælestibus, quæ nec nos possumus noiare, nec ipsum Paulum puto, vt in graui corpusculo cõstitutum enumerare valuisse. Si autem sunt principatus & potestates & virtutes & dñationes, necesse est vt & subiectos habeant, & timentes & seruientes sibi, & eos quæ sua fortitudine roborentur. Quæ distributiones officiorum, nõ solum in præsentiarũ, sed etiam in futuro seculo erunt, vt per singulos profectus & honores & ascensiones & descensiones, vt crescat aliquis vel decrescat, & sub alia atq; alia potestate, virtute, principatu, & dñatione fiat. Nos homũculi in cinere & puluere dissoluendi, si cõsensu hominũ leuemur in reges, tantas habemus ministrorũ diuersitates & multitudines, quantas facilius possumus sentire quam dicere. Verbi causa, quod præfectus in parte ciuili, Iudices, prouincias, & ordine suum habeat, rursum militia, in tot cohortes, duces, tribunos, & multiplicem scindatur exercitum, & putamus deum, dominũ dñorum, & regem regnantium, simplici tantum ministerio esse contentũ. Hactenus Hieronymus satis quidem eruditè & eloquenter nobis explicuit, vnde sumpserint nomina & originẽ, Hierarchiæ angelorum, quod mysterium, oĩbus scriptoribus ecclesiasticis, quos ego legi hucusque, latuit. Vnde & Origenes Theologorũ omnium facile princeps, lib. 1. Periarchon. cap. 5. fatetur, se nescire ex quo loco diuinarum scripturarum, ordines angelorum sunt desumpti. Sunt, inquit, quidam sancti angeli Dei, quos Paulus ministeriales spiritus appellat, ad ministerium destinatos, propter eos, qui hæreditatem capient in salutem. Apud ipsum quoque Paulum inuenimus, nescio vnde sumentem, cognominantem tamen quasdam sedes, & dominationes & principatus & potestates.

Principat⁹ Potestates. Virtutes. Dominationes.

Origenes.

Hic locus exigere & postulare videbatur, vt etiam ea quæ à gentium scriptoribus, ex diuinis libris surrepta, & à loco sacro in prophanum translata sunt, explicare aggrederemur. Nam illi haud infrequenter, literis monimentisque suis, res nostras inferere curarunt, instar Nabuchodonosoris, qui vasa tẽpli dominici ex vrbe Ierusalem Babylonem deferre ac idolis suis deuouere, curauit. Verum quia paucis verbis res tota planè & dilucidè pertractari & aperiri non potest, ne ab instituto longius nostra se flectat oratio, locum signabo præclarum, in quo multa philosophorum & poetarum possis inuenire furta, aut si mauis sacrilegia. Atque is est apud Iustinum martyrem in admonitorio, quo in libro tam ex Homero quam ex Platone ostendit, illos, suos libros ornasse verbis & sententijs ex nostris libris desumptis.

In postremo huius capitis loco coniecimus quæstionem illam à Hierony. multa exemplorum varietate, & verborum copia, discussam. nempe an Apostoli & Euangelistæ, ita nitantur auctoritate veritatis Hebraicæ, vt 70. apud illos translatio in pretio non sit. Deinde etiam an illi omnes vtantur testimonijs ex Hebræis codicibus desumptis, an vero aliqui sint qui septuaginta auctoritate freti, Hebraicam veritatem citare nonnunquàm dissimulent. Pro harum quæstionum solutione, illius planè diuini viri Hierony. lucubrationes euoluamus, qui diligenter in hac re vigilauit, breuiter quidem & succinctè, vt appetitum excitasse, non obruisse ciborum multitudine & varietate videamur. Hierony. ergo in prœmio. 15. libr. comment. in Isaiam ait. Crebro dixisse me noui Apostolos & Euangelistas, vbicunque de veteri instrumento ponunt testimonia. Si inter Hebræos &. 70. nulla diuersitas sit, vel suis vel 70. interpretum verbis vti solitos. Sin autem aliter in Hebraico, aliter in veteri editione, sensus est, Hebraicum magis quam 70. interpretes sequi. Denique vt nos multa ostendimus posuisse eos ex Hebræo quæ in 70. non habentur, sic æmuli nostri doceant assumpta aliqua testimonia de 70. quæ nõ sunt in Hebræis libris. Item Malachiæ 3. Apostoli, inquit, & euãgelistæ & ipse dominus non 70. interpretũ auctoritatem secuti sunt, qua, Hebraeæ linguæ habentes scientiam non indigent, sed ex Hebræo transferebant, non curantes de syllabis punctisq; verborũ, dummodo sententiarum veritas transferatur. Item Isaiæ. 6. ait, Paulus cum Hebreis disputans Actuum 18. citat illud Isaiæ. Auditu audite & nolite intelligere, & videte visu, & nolite cognoscere, excæca cor populi huius, &c. Non iuxta Hebraicũ quod rectũ esse cognouerat, sed iuxta 70. est locutus. Nam euangelistam Lucam tradunt veteres ecclesiæ tractatores medicinæ artis

An apostoli vsi sint edi tione. 70. an Hebræa.

Hierony.

Hierony.

Hierony.

næ artis eſſe ſcientiſsimum, & magis literas Græcas ſciſſe quàm Hebræas. Vnde & ſermo eius tam in Euangelio quàm in Actibus Apoſtolorum comptior eſt, & ſecularem redolet eloquentiam, magiſque teſtimonijs vtitur Græcis quam Hebræis. Matth. autem & Iohan. quorum alter Hebręo, alter Græco ſermone euangelia texuerunt, teſtimonia de Hebraico proferunt, vt eſt illud *Hoſee. 11.* Ex Ægypto vocaui filium meum. & Quoniam Nazaræus vocabitur. & Flumina de vẽtre eius fluent aquę viuę, & Videbunt *in* quẽ *Iohan. 7.* compũxerunt. & cætera his ſimilia. Pauli *Zacha. 12.* idcirco ad Hebræos epiſtolæ contradicitur quòd ad Hebræos ſcribens, vtitur teſtimonijs, quæ in Hebræorum voluminibus non habentur. Hęc ille. Teſtimonium illud quod citatur à Iohan. capit. 7. flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, ſumptum eſt vt dicit Hieronymus in prolo. Pentateuchi ex prouerbijs. Sed ex quo loco, non conſtat, aliqui dicunt ex capit. 5. ſumptum eſſe. Deriuentur fontes tui foris, & in plateis aquas tuas diuidet. *Theophy.* Theophy. tamen Iohan. 7. ſic diſpungit. Qui credit in me ſicut dicit ſcriptura. & deinde oportet aliud facere principium. Flumina de ventre eius fluent. & *Euthy.* Euthy. Iohan. 9. ait, Poſt dictum ſicut ſcriptum eſt, ponenda eſt diſtinctio. multifariam enim præcipit *Chryſoſto.* ſcriptura credere in illum. Atque ita exponunt Chryſoſto. & cæteri Græci, qui veritatem Hebraicam non potuerunt conſulere. Hactenus de his, ad inſtitutum noſtrum reuertamur. *Hieron.* Hieronym. Iſaiæ. 28. adhuc addit. Hoc in veteri obſeruari teſtamento, abſque paucis teſtimonijs quibus Lucas ſolus abutitur, qui magis Græcę linguæ habuit ſcientiã, quod vbicunque quidde veteri inſtrumento dicitur, non eos iuxta. 70. ſed iuxta Hebraicum ponere, nullius ſequentium interpretationem, ſed ſenſum Hebraicum ſuo ſermone vertentium. vt cum apud Iſaiam. capit. 28. legimus. In loquela enim labij, & in lingua altera loquetur ad populum iſtum. Quod Paulus ſumens ex illo loco, ſic extulit. In alijs linguis & in alijs labijs loquar populo huic nec ſic exaudiet me. & 29. capit. addit. Vbi legimus in Iſaia. Pro eo quod appropinquat populus hic ore ſuo, & labijs ſuis glorificat me, cor autem eius longe eſt à me, timuerunt me mandato hominum & doctrinis. Dominus *Matth. 15* tamen in euangelio contra Phariſæos ſic protulit. Quare & vos prętenitis mandatum Dei propter traditiones veſtras. Et iterum. Hypocritæ bene prophetauit de vobis Iſaias dicens. Populus iſte labijs me honorat, cor autem longe eſt à me. frustra colunt me docentes doctrinas & præcepta hominum. Multa alia exempla huiuſcemodi vel vnus liber Hieron. de opti. genere interpretandi ſuppeditabit. Item in. quęſt. in Gene. ait. Hoc genera *Hieron.* liter obſeruandum quod vbicunq; apoſtoli loquuntur ad populos, his plerunque teſtimonijs abuti, quæ iam gentibus fuerant diuulgata. Vnde cum. 70. animæ ingreſſæ ſint in Ægyptum, Stephanus in concione. 75. animas ingreſſas aſſerit. De hoc ſupra latius diſſeruimus. Deniq; in commenta. Habacuc. capit. 2. ait. Quod apoſtolus. 70. magis teſtimonio abuſus eſt ad Roma. ſcribens. Iuſtus ex fide mea viuet, & non eo quod habetur in Hebraico, ex fide ſua, cauſa perſpicua eſt. Scribebat enim Romanis, qui ſcripturas Hebraicas neſciebant, nec erat ei cura de verbis, cũ ſenſus eſſet in tuto, & damnum ex eo præſens diſputatio non haberet. Alioquin vbi diuerſus eſt ſenſus, & aliter ſcriptus eſt in Hebraico, aliter in. 70. nota eum his vti teſtimonijs quæ à Gamaliele doctore legis didicerat.

Fortè tamẽ offendet aliquos parum in ſacris literis verſatos, ordo perturbatus & confuſus, non ſolum in citationibus, ſed etiam in quibuſcunque alijs narrationibus. Hos ſic inſtruit Auguſt. lib. 2. de cõſenſu euangeliſtarum. 29. Non eſt, inquit, mendacium ſi quiſquam non hoc ordine cuiuſquam ſermonẽ digeſſerit; quo ille à quo proceſsit narrauit. Cum ipſius ordinis nihil ad rem, ſiue ita, ſiue ita ſit. & iterum capit. 12. eiuſdem libri. ait. Sancti qui prudenter intelligunt, nullo modo laborandum eſſe iudicant ipſas ſententias eſſe neceſſarias cognoſcendę veritati, quibuſlibet verbis fuerint explicatæ. & quod alius euangeliſta aliuin ordinem tenuit non eſt vtique contrarium. nec illud contrarium eſt, ſi alius dicit quod alius prætermittit. Vt enim quiſque meminerat, & vt cuique cordi erat, vel breuius vel prolixius eandem tamen explicare ſententiam, ita eos explicaſſe manifeſtum eſt.

Ordo narrandi diuerſus, non nocet veritati. De hoc lib. 5. cap. 1. Auguſt.

Duo ſunt citationum genera, nam aliquãdo in nouo teſtamento talia verba citantur quæ clarè in veteri legũntur, & hæc non indigent noſtra expoſitione nec diligẽtia. Aliquando verò ſenſus tantum ſine vlla citatione

Citationũ duplex genus.

ne inuenitur, nec scimus an auctoritate propria hoc est Dei, illa protulerint, an ex veteri sint instrumento deprompta. Vt in euan-
Matth. 10. gelio Saluator ait. Veni separare hominem aduersus patrē suum & filiam aduersus matrem suam, & nurus aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius. Nam hic locus propè eisdem verbis in Michæa scribi tur. Quæ verba vtrum assumpta sint ex propheta, an propria auctoritate præcepta, nosse domini est, qui in euangelijs & prophetis locutus est. Illorum testimoniorum, quorum sensus tantum inuenitur depromptus, sine vlla citatione, in sequenti tabula subiecimus exempla.

Ex Genesi.

1 *Fide intelligimus aptata esse secula Dei verbo. Hebr. 11.*
1 *Cæli erant prius & terra de aqua & per aquam consistentes Dei verbo. 2. Petri. 3.*
2 *Bene omnia fecit. Marci. 7.*
3 *Adam primus formatus est, deinde Eua. 1. Timoth. 2.*
3 *Non vir ex muliere, sed mulier ex viro. 1. Corinth. 11.*
3 *Serpens seduxit Euam astutia sua. 2. Cor. 11.*
3 *Adam non est seductus, mulier est seducta. 1. Timoth. 2.*
4 *Fide plurimam hostiam Habel, quàm Cain obtulit. Hebr. 11.*
4 *A sanguine Habel iusti. Matth. 23.*
4 *Non sicut Cain qui ex maligno erat. 1. Iohan. 3.*
4 *Væ illis qui in via Cain abierunt. Iudæ.*
5 *Fide, Enoch translatus est ne videret mortem. Hebr. 11.*
6 *Quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe cum fabricaretur arca. 1. Petri. 3.*
6 *Fide, Noe responso accepto, de his quæ non videbantur, &c. Hebr. 11.*
7 *Octauum iustitiæ præconem custodiuit. secunda Petri. 2.*
7 *Sicut in diebus ante diluuium, &c. Matth. 24.*
9 *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt. Matth. 26. Apocal. 13.*
12 *Fide, qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire. Hebr. 11.*
14 *Hic enim Melchisedech, rex Salem sacerdos Dei summi. Hebr. 7.*
16 *Abraham filium habuit de ancilla. Gal. 4.*
17 *Signum accepit circumcisionis, signaculum iustitiæ fidei. Roma. 4. Actu. 7.*
18 *Fide, & ipsa Sara sterilis, virtutem in conceptione, &c. Hebr. 11.*
18 *Sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans. 1. Petri. 3.*
19 *Euertit ciuitates Sodomorū & Gomorræorum. 2. Petri. 2.*
19 *Sicut Sodoma & Gomorra & finitimæ ciuitates. Iudæ.*
19 *Memores estote vxoris Loth. Lucæ decimoseptimo.*
19 *Sicut factum est in diebus Loth, edebant, & quæ die exijt Loth à Sodomis, pluit. Lucæ. 17.*
* 21 *Abraham habuit filium de libera Galat. 4.*
22 *Fide obtulit Abraham Isaac cum tentaretur. Hebræ. 11.*
22 *Offert Abraham filium Isaac super altare. Iacobi. 2.*
22 *Sicut locutus est ad patres nostros Abraham &c. Lucæ. 1.*
25 *Rabecca ex vno, concubitum habens, Isaac patris nostri, &c. Roma. 9.*
25 *Ne quis fornicator aut prophanus vt Esau, qui propter escam, &c. Hebræ. 12.*
27 *Fide & de futuris benedixit, Isaac, Iacob. Hebræ. 11.*
48 *Fide, Iacob moriens singulos filiorum Ioseph benedixit. Hebræ. 11.*
49 *Quem scripsit Moyses in lege. Iohan. 1.*
50 *Fide, Ioseph moriens de profectione filiorum Israel, &c. Hebræ. 11.*

Ex Exodo.

2 *Fide Moyses natus, occultatus est mensibus tribus. Hebræ. 11.*
2 *Fide, Moyses grandis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis. Hebræ. 11.*
3 *Cum vidisset Moyses quendam iniuriam patientem. Actu. 7.*
3 *Expletis annis. 40. apparuit illi. Actu. 7.*
12 *Fide, celebrauit pascha & sanguinis effusionem. Hebræ. 11.*
14 *Omnes in Moyse baptizati sunt in nube. 1. Corinth. 10.*
14 *Fide, transierunt mare Rubrum. Hebræ. 11.*
16 *Patres vestri manducauerunt manna in deserto, &c. Iohan. 6.*
26 *Panem de cælo dedit eis manducare. Iohan. 6.*
16 *Omnes eandem escam spiritualem manducauerunt. 2. Corint. 16.*
17 *Bibebant de spiritali, consequente eos, petra. 1. Corinth. 10.*
19 *Si bestia tetigerit mōtem lapidabitur. Hebr. 12.*
19 *Gens sancta, populus acquisitionis. 1. Pet. 2.*

20 *Non*

20 *Non periurabis. Matth. 5.*
20 *Non homicidium facies. Matth. 19.*
20 *Non acceſiſtis ad tractabilem montem. Heb. 12*
24 *Lecto omni mandato legis à Moyſe. &c. Heb. 9.*
26 *Tabernaculum factum eſt primum. Hebræ. 9.*
32 *Nec idololatræ efficiamini. 1. Corint. 10.*

Ex Leuitico.

12 *In ſabbato circunciditis hominem. Iohan. 7.*
12 *Poſtquam impleti ſunt dies octo. Lucæ. 2.*
12 *Poſtquam impleti ſunt dies purgationis eius ſecundum legem. Lucæ. 2.*
12 *Vt darent hoſtiam ſecundum quod dictum eſt in lege domini. Lucæ. 2.*
14 *Offer munus tuum quod præcepit Moyſes. &c. Matth. 8. Mar. 1. Lucæ. 5.*
16 *Omnis multitudo populi erat orans foris. Luc. 1.*
16. *Si ſanguis hircorum & vitulorum. Hebr. 9.*
19 *Nolite in perſonarum acceptione. &c. Iaco. 2.*
19 *Si peccauerit in te frater tuus. Matth. 18. Luc. 19.*
20 *In lege Moyſes mandauit huiuſmodi lapidare. Iohan. 8.*

Ex Numeris.

8 *Omne maſculinum adaperiens vulnam. Luc. 2.*
9 *Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt. 1. Cor. 10*
11 *Panem de cælo dedit eis manducare. Iohan. 6.*
12 *Sicut & Moyſes in omni domo eius. Hebræ. 3.*
14 *Cadauera filiorum Iſrael proſtrata ſunt in deſerto Hebræ. 3.*
14 *Neque murmuraueritis ſicut quidam eorum. 1. Corinth. 10.*
16 *In contradictione Core perierunt. Iudas.*
19 *Quorum enim animalium ſanguis infertur pro peccato. Hebræ. 13.*
20 *Bibant de ſpirituali conſequente eos petra. 1. Corint. 10.*
21 *Neque tentemus Chriſtum ſicut quidam. &c. 1. Corin. 10.*
21 *Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto Iohann. 3.*
22 *Animal mutum ſubiugale corripuit veſaniam Balaam 2. Pet. 2.*
22 *Errore Balaam mercede effuſi ſunt. Iudas &. 2. Petri. 2.*
24 *Balaam docebat Balach mittere ſcandalum coram filijs Iſrael. Apoca. 2.*
25 *Neque fornicemur ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt. 1. Cor. 10.*
26 *Proſtrati ſunt in deſerto. 1. Cor. 10.*
26 *Sabbathis ſacerdotes in templo ſabbathum violant. Matth. 12.*

Ex Deuteronomio.

1 *Nolite in perſonarum acceptione. Iaco. 2.*
5 *Non periurabis. Matth. 5.*
10 *Non eſt acceptio perſonarum apud Deum. Ro. 2. Actu. 10. Colo. 3. Ephe. 6. 1. Pet. 1.*
17 *Irritam quis faciens legem Moyſi. Hebræ. 10.*
18 *Neſcitis quoniam qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt edunt? 1. Corin. 9.*
24 *Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, det ei libellum repudij. Matth. 5. 19. Mar. 10.*

Ex Ioſue.

2 *Similiter & Raab meretrix. Iaco. 2.*
6 *Fide, muri Iericho corruerunt. Hebræ. 11.*
6 *Fide, Raab meretrix, non perijt cum incredulis. Hebræ. 11.*

Ex. 1. Regum libro.

21 *Non legiſtis quod fecerit Dauid quando eſurijt. Matth. 12. Mar. 2. Luc. 6.*

Ex. lib. 3. Regum.

2 *Liceat audenter dicere ad vos de patriarcha Dauid quoniam defunctus eſt. actuum. 2. 13.*
20 *Regina Auſtri venit à finibus terræ audire ſapientiam Salomonis. Matth. 12. Lu. 11.*
17 *In diebus Eliæ clauſum eſt cœlum. Luc. 4.*
17 *Elias homo erat ſimilis nobis paſſibilis. Iacob. 5.*

Ex lib. 4. Regum.

4 *Neminem per viam ſalutaueritis. Luc. 10.*
5 *Multi leproſi erant in Iſrael ſub Eliſeo prophetæ. Lucæ. 4.*

Ex lib. 1. Paralip.

23 *Nec quiſquam ſibi ſumit honorem, ſed qui vocatur à Deo, quemadmodum & Aaron. Hebræ. 5.*

Ex Iob.

1 *Nihil intulimus in hunc mundum. 1. Timothe. 6.*
1 *Beatus vir qui ſuffert tentationem. Iacob. 5.* ¶
34 *Non eſt perſonarum acceptor Deus. Actu. 10.*

Ex Pſalmis.

40 *Filius hominis vadit ſicut ſcriptum eſt. Matth. 26. Marci 14. Lucæ. 22.*
131 *Petijt Dauid vt inueniret tabernaculum dei Iacob. Actu. 7.*

Ex Prouerbijs.

11 *Si iuſtus vix ſaluabitur. 1. Petri. 4.*
17 *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum. Iacob. 1.*
20 *Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c. 1. Iohan. 1.*
24 *Nolite in perſonarum acceptione. Iaco. 2.*
25 *Cum vocatus fueris ad prandium, vade, recumbe in nouiſſimo loco. Lucæ. 14.*

Ex Iſaia.

8 *Ecce hic poſitus eſt in ruinam & reſurrectionem multorum. Lucæ. 2.*
13 *Statim poſt tribulationem dierum illorum ſol obſcurabitur. Matth. 24, Mar. 13. Luc. 21.*
41 *Suſcepit Iſrael puerum ſuum. Lucæ. 1.*
54 *Beatæ ſteriles, & ventres qui non genuerunt. Lucæ. 23.*
58 *Eſuriui & dediſtis mihi māducare. Matth. 25.*
63 *Veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine. Apocal. 19.*

Ex Ieremia.

1 *Nunquid ſeruus eſt Iſrael aut vernaculus. Iohan. cap. 8.*
2 *Homo erat paterfamilias, qui plantauit vineā. Matth. 21. Mar. 12. Luc. 20.*
7 *Nunquid ſpelunca latronum facta eſt domus mea. Matth. 21. Iohan. 2.*
18 *Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, &c. Roma. 9.*

Ex Ezechiele.

3 *Cum conſummati fuerint mille anni. Apocalypſi. 20.*
12 *Vbi eſt promiſſio aut aduentus eius. 2. Petri. 3.*
18 *Eſuriui & dediſtis mihi manducare. Matth. 25.*

Ex Daniele.

7 *Et erat numerus eorum millia millium. Apoc. 5.*
12 *Et angelus quem vidi ſtantem ſuper mare. Apoca. 10.*

Ex Ioele.

3 *Sol obſcurabitur & luna non dabit lumen ſuum. Matth. 24. Mar. 13. Luca 21.*

Ex Michea.

2 *Non habemus hic manentem ciuitatem. Hebræ. 13.*
4 *Regnabit in domo Iacob in æternum. Lucæ. 1.*

¶De pronominibus & illorum emphaſi.

CAP. II.

NIL eſt in ſcripturis tam humile, aut dejectum quin nobis ingentes pariat & procreet vtilitates, ſi dextrè ſcripturas tractare & admuſsim examinare volumus. Quare non erit inutile, nonnulla, quæ de Pronominum emphaſi, ex diuturna priſcorum patrum lectione ſelegimus, in medium afferre, vt ſaltem ſtudioſorum excitemus animos, ad obſeruandum & colligendum alia his ſimilia & cognata. Sumamus igitur exordium à pronomine, meus. De quo Origenis verba ſubijciam ex lib. 1. comment. in epiſt. ad Roma. *Meus.*

Hæc vox Deus meus, nō poteſt eſſe niſi ſanctorum quorum Deus dicitur, ſicut deus Abraham, vel Iſaac, vel Iacob. Non poteſt dominum ſuum dicere is, cui deus venter eſt, & cui auaritia deus eſt, & cui gloria ſeculi & pōpa mūdi deus eſt. Quicquid enim vnuſquiſque ſupra cętera colit, hoc illi Deus eſt. Hinc intelliges quid ſibi velit Diony. ca. 2. de Cæleſti Hierarchia. cum ait. Sit dux verbi Chriſtus (Si mihi dicere liceat) meus. Præterea Baſilius Pſalm. 29. cum ait propheta. Domine Deus meus clamaui ad te. ait. Vox iſta deus meus, plena affectu fiduciæ eſt, & cōueniens ſtatui prophetico. vide eum Pſal. 7. circa principium. Deinde Chryſoſto. homil. 34. in Gene. ait, Mos eſt prophetis propter excellentem amorem erga Deum, id quod factum eſt omnibus, proprium ſibi facere. vt Pſalm. 17. Deus deus meus. quanuis totius orbis ſit dominus. Sed peculiare hoc eſt amori, vt ex communibus propria faciat. Et ad Roma. 8. Qui dilexit me. te ſolùm dilexit? om- *Deus meus vox ſanctorum tantū.* *Dionyſij locus.* *Amor.*

xit? omnium, inquit, naturã dilexit, ſed ego ei gratias habeo, quaſi me ſolum dilexiſſet & tradidiſſet ſemetipſum pro me ſolo. Hæc iterum inculcat ho. 39. eiuſdem libri. & in ſermone. 2. epiſto. ad Roma. & hom. 2. in priorem epiſt. ad Corinth. cap. 1.

Tuus. Quando vtitur Deus hoc pronomine tuus in malam partem accipi ſolet, ſicut meus in bonam. Hoc ſignificare voluit Hiero. Danielis. 9. ca. cum ait. Quando aliqui boni ſunt vocantur à domino, mei, quando mali, tui, vel non mei. Vnde quia propheta, dixerat, Daniel. Eduxiſti populum tuum, & nomen tuũ inuocatum eſt ſuper ciuitatẽ tuam, & ſuper populum tuũ. Propterea ex perſona Dei loquitur Gabriel. Nequaquã populus Dei eſt, ſed populus tuus, nec vrbs ſancta Dei, ſed ſancta, vt dicis tibi. Simile quid & in Exodo legimus, quãdo Deus loquitur ad Moyſen. Deſcende, peccauit enim populus tuus. hoc eſt non populus meus, quia me deſeruit. Itẽ Iſaiæ. 13. cum ait propheta. Fortes meos & exultantes in gloria mea. oſtendit eos non ſuis viribus, ſed Dei ira tam ſublimis regni potentiã ſubuertiſſe. Vnde apud Ezechielem. capit. 3. cum loquitur dominus ad prophetam. Vade, inquit, & ingrederc ad tranſmigrationẽ ad filios populi mei. non mei, ſed tui legendũ eſt, cum dictũ ſit de populo peccatore & idolorum cultui dedito.

Exod. 32.

Deinde annectãdum eſt ex Chryſo. ho. 39 in Gene. Quod mos eſt prophetis hoc additamento, Ego ſum Deus tuus. amorẽ Dei erga iuſtum declarare. Nam qui totius mundi eſt Dominus, & vniuerſũ opifex, creator cœli & terræ, dicit, Ego ſum Deus tuus. Magna profecto dignitas iuſto tribuitur, vt omniũ, Dominus, à ſeruo vocari voluerit. Et inuenimus eum poſt hęc dicentem. Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob.

Exod. 3.

Noſter. Pronomẽ noſter tam dicitur de re propria quã de illa quæ nobis obuenit ex liberalitate alterius. Vnde Grego. li. 24. Mora. cap. 5. ait. Iuſtitia noſtra dicit, nõ quę ex noſtro noſtra eſt, ſed quę diuina largitate fit noſtra. ſic dicimus panẽ noſtrũ quotidianũ da nobis hodie. Ecce & noſtrũ dicimus & tamẽ vt detur oramus. noſter fit cum accipitur, qui tamen Dei eſt, quia ab illo datur, Dei ergo eſt ex munere, & noſter fit per acceptionem. Deinde noſter dicitur aliquis ad diſtinctionẽ hoſtium & alienorũ, vnde Hiero. ad Titũ. 3. cũ dicit apoſtolus. Diſcãt noſtri bonis operibus præeſſe. ait noſtros vocat qui in Chriſto crediderunt.

Veſter. Veſter nonnunquã de iuſtis dicitur. vt cũ dicitur. Videns ordinem veſtrum. & in euangelio. Nonne ſcriptũ eſt in lege veſtra, id eſt, vobis data. Aliquãdo de iniquis dicitur & ne farijs. Vnde Hiero. Amos. 4. ait. Quando ſermo diuinus addit Veſter, vt prophetas veſtros, ſuos eſſe negat. vt Amos. 4. multitudinẽ hortorũ veſtrorum, vinearũ veſtrarum, oliueta veſtra, & ficeta veſtra, comedit eruca. Iſti ſunt de quibus loquitur propheta, multiplicauerunt ſibi hortos in quos, ne vinea ſua mutaretur, Naboth occubuit, & hæretici vineas & olivieta & ficeta habere ſe iactant, ſed vinea eorum vinea ſodomorum eſt, & olivieta eorũ non ſunt de bonis oliuis, ſed de oleaſtris quos apoſtolus radicibus bonarum oliuarum præcipit inſerendos. Ficeta quoque talia habent, quæ calathum peſimarum impleant ficorũ, quos Ieremias præ amaritudine comedi non poſſe teſtatur, ad quę cum Dominus veniſſet æterna eis ariditate maledicit, vt nunquam fructum afferant, ne virore foliorum decipiãt tranſeuntes. & Iſaias ait. ſolennitates veſtras odio habet anima mea.

3. Reg. 21.

Hæretici.

Rom. 11.

Iere. 29.

Mar. 11.

Hoc pronomẽ eorum de iniquis & à Deo abhorrentibus dicitur. Hoc ſignificauit Hiero. Ezeh. 7. in huius loci expoſitione. Poſſidebũt ſanctuaria eorũ. cũ ait. Significanter eorũ dicit, quia polluta fuerant ſanctuaria Dei, & violatum arcanum eius. Non dixit, poſſidebunt ſanctuaria mea, ſed eorum, quia poſt cõtaminationem mea eſſe ceſſarunt.

Suos vocat Deus ſanctos viros tantũ, quãuis vniuerſæ creaturæ, Dei ſint, ratione creationis. Hinc eſt quod Theophy. Iohã. 13. ait. ſuos vocat Deus ſecundũ familiaritatis rationẽ vt diſcipulos ſuos. Quãtũ enim ad rationẽ creationis eius, proprij ſunt omnes homines. In propria, inquit Iohannes, venit, & ſui eum non receperunt. Sui proprie ſancti ſunt, eo q̃ familiares ei ſunt. Vnde Iohan. 13. legimus, Quum dilexiſſet ſuos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Porro quod exponit Theophy. ſui eum non receperunt, de illis qui Dei erant iure creationis, non videtur eſſe verum Sed hic eſt ſenſus. Qui impẽſe videbãtur cultui diuino eſſe dediti, eum neglexerunt & ignominia affecerunt. Nam loquitur ſcriptura iuxta illorum vel vulgi perſuaſionem.

Hic, hæc, hoc ad quæ ſẽpera extẽ ditur.

Pronomen, hic hæc hoc ad præteritũ præſens & futurum ſe porrigit & extendit. Nã vt ait Chryſoſt. ho. 78. in Mat. ſolet ſcriptura ſic

loqui, hæc est generatio, non de viuentibus tunc, loquens, sed de vniuersis fidelibus, vt in Psal. Hęc est generatio quęrentium eum, quę rentium faciem Dei Iacob, & in Euangelio. Non præteribit generatio hæc. Nempe fidelium omnium. Lege quę scripsimus lib. 3. c. 3.

Pronomina quæ redundare videntur Emphasi habent.

Solent Hebræi pronomina superfluo, vt nobis videtur, inculcare, ad maiorẽ rei vehementiam, & exaggerationem, & ad hunc sensum trahere debemus August. verba ex Psal. 104. quæ sic se habent. Frequens est apud Hebræos, vt pronomina possessiua, aut relatiua, abundent, vt apud Mat. Venit is qui fortior est post me, cuius non sum idoneus, vt procumbens soluam corrigiam calceamentorũ ipsius. Abundat dictio, ipsius, & Psal. 73. Redemisti virgam hæreditatis tuæ, mons Sion in quo habitasti in eo. Item Euthy. Psal. 9. ait. Solent Hebræi pronomina superfluo coniũgere, vt beatus cuius Deus Iacob adiutor eius & Beatus vir cui est auxilium ei abs te, & iterum. Cuius maledictione os eius plenum est, & in euangelio. Cuius ventilabrum in manu eius. Pro in cuius manu ventilabrum est. Et cantico Deute. Vbi sunt dij eorum in quibus confisi sunt in eis. Multa huiusce modi exempla possemus coaceruare, sed hæc sufficiant. Deniq; Cauhi Psal. 3. ait. omnis additio idem valet ac si geminaretur sententia, nam additio nunquam nisi ad maiorem Emphasin fieri solet.

Postrema regula huius capitis sit hæc. No mina propria interdum ponuntur pro pronominibus deriuatiuis. Hoc significauit August. Psal. 67. cum hunc locum enarrat. Rex virtutum dilecti dilecti. Illius hæc sunt verba. Locutio est scripturis vsitatissima, quod per nomen proprium, pronomen exprimatur aut relatiuum, vt eundem esse de quo dicitur dubitari omnino non possit. Sic in Pentateucho multoties inuenitur. Fecit Moyses illud atq; illud, sicut præceperat dominus Moysi, ideſt, ei. Ecce positum est nomen proprium, loco pronominis. Non dixit quod vsitatum est, in locutionibus nostris. Et fecit Moyses sicut præceperat ei dominus. Sed fecit Moyses sicut præceperat dominus Moysi. Quasi alius sit Moyses cui præcipit, & alius Moyses qui fecit eũ idẽ ipse sit. Tales locutiones in nouo testamento difficillime inueniuntur. Inde tamen est quod apostolus ait. De filio suo qui factus est de semine Dauid, secũdũ carnẽ, qui prædestinatus est filius Dei in virtute, secundũ spiritũ sanctificationis, ex resurrectione mortuorũ Iesu Christi domini nostri, ista vltima quatuor verba posita sunt loco pronominis, eius. Nã ex hoc quod Christus suscitauit seipsum à mortuis ostẽdit se Deum esse. Ita loquitur apostolus tanquam alius sit filius Dei qui factus est ex semine Dauid secundum carnem, & alius Iesus Christus dominus noster. Illud tamen exemplum quod affert August. Rex virtutum dilecti dilecti, non placet, ipse arbitratur nomen primum dilecti esse nominatiuum, & secundum esse in genitiuo. Cum sit eiusdem nominis geminatio in recto, vt æquiualeat nomini distributiuo, vt dicemus cap. sequenti in fine, & rex est nomen singularis pro plurali, ideſt, reges potentes à domino diligentur. Poterat Augu. vti clarioribus exemplis, his in primis. Gene. 7. Duo duo ingressa sunt ad Noe in arcam, masculus & fœmina sicut præceperat dominus Noe, & Audite vxores Lamech ideſt meę, & Creauit deus hominẽ ad imaginẽ & similitudinem suã, ad imaginem Dei, ideſt eius creauit eum, & ad Ephe. 1. Paulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, Dei, ideſt Christi, & Deut. 9. Dedit mihi dominus tabulas lapideas scriptas digito Dei, & Marci. 1. Vidit Symonem & Andream fratrem Symonis, quanuis in codice Latino legatur eius, & Matth. 1. Christi generatio sic erat. Cum esset desponsata mater Iesu pro eius. Licet in codice Græco legatur eius Atq; ita legit Origen. & Christianus Druth. & Exo. 2. Iuxta Hebraicum, egressus est vir de domo Leui, & duxit filiam Leu. 1. eius. Est enim peculiare Hebræis vti tertijs personis pro secundis aut primis. Vide August. super Gene. q. 110. & quæ scripsi. lib. 9. Regula. 32.

Exo. 4.

Pauli locus ad Rom. 1.

¶De signis vniuersalibus.

CAP. III.

PRopositio vniuersalis affirmatiua interdum vniuersaliter capitur, vt psalm. 24. omnes viæ domini misericordia & veritas, & apud Iohan. 1. Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Si intelligatur de lumine naturali, vniuersaliter intelligitur. Si de lumine gratiæ, pro multis accipitur, omnis. Porro hæc vniuersalitas referenda est ad dictio-

dictionem cui adiungitur. 2. Paralip. 9. Magnificatus eſt rex Salomon præ omnibus regibus terræ. Non vniuerſæ terræ, ſed regionis illius & illi adiacentium. & Actu. 11. Agabus ſignificabat per ſpiritum, famem magnam futuram in vniuerſo orbe terrarū, quæ facta eſt ſub Claudio Cæſare. in vniuerſo orbe, ideſt, in totaludæa per Synecdochē. Hoc eſt quod ait Hiero. Iſaiæ. 13. Idioma eſt, inquit, ſacræ ſcripturæ, vt omnem terram illius ſignificet prouinciæ, de qua ſermo eſt. Vt apud Iſaiam. Dominus exercituum præcepit militiæ belli, vt diſperderet omnem terram. quod quidā non intelligētes, ad omniū terrarū ſubuerſionē trahunt, cum de Babylone tātum ſit locus intelligendus. & Ambro. lib. 3. de Vocatione gentium inter alia multa ait. Sermo diuinus, hac vtitur cōſuetudine, vt ea quæ de quadam parte dicuntur, ad omnes homines pertinere videantur. Sic interdum & pro parte terræ, omnem terram, & pro parte mundi totum mundum, & pro parte hominum, omnes homines nominātur. Vt omnes declinauerunt. Hinc tamen oritur dubiū, An tenebræ illæ quæ in paſsione domini acciderūt, obtexerint vniuerſum orbē, an partem eius. Theophy. Matth. 27. his verbis reſpondet. Erant inquit, in toto mūdo tenebræ, (non in parte mundi) ſicut in Ægypto, vt monſtretur quod lugeat in paſsione conditoris creatura, & quod à Iudæa lux receſſerit. Iudæi quoque petentes ſignū è cœlo, nūc videant ſolem obtenebrare. Sexta autem die homo eſt conditus, & ſexta hora de ligno comedit. Qua hora Dominus hominē condidit, eadē & lapſum reparauit. Sexto die & ſexta hora cruci affixus eſt. Et Euthy. Matth. 67. Non poterunt Iudæi dicere quod ſolis eclipſis ſecundū naturam eſſet. Nam ipſa in vno tēporis accidit momento, & in vna parte terræ, & non decimoquarto die lunæ. Hæ vero tenebræ & ad tres horas perſeuerarunt, & ſuper vniuerſam terrā &. 14. die lunę, quando impoſsibile eſt ſecundū naturā contingere ſolis eclipſim. & Diony, epiſt. 11. fatetur ſe vidiſſe admirandā eclipſim in Heliopoli vrbe Aegypti. ſed Eraſmus epiſt olā illam, imo totum Dionyſiū reijcit & contēnit. eam tamen admittunt multi præclari viri & literis & ſanctitate inſignes, vt Michael Syngelus in iuſto volumine de laudibus Dionyſij edito. & Aretha in Apocalypſi. cap 18. illam agnoſcit inquiens. ait Iohānes Apoca. 6. cap. Cum apertum fuiſſet ſigillum ſextum, & terræmotus factus eſt magnus, & ſol factus eſt niger. &c. Manifeſte deſcribit nobis viſio, ſigna quæ in Chriſti paſsione facta ſunt. Cū, enim eſſet pleno lumine luna nempe. 14. die, & ex diametro diſtaret à ſole, quomodo poſſibile fuit, vt ſolem repentino ſuo aduētu obſcuraret? nam ita ſolarem eclipſim fieri dicūt Aſtrologi. Rurſum quomodo poſsibile fuit, vt luna in medio die conſtituta talis appareret. Vnde etiā Diony. Areopagita ad diuinū refert miraculum, quod tempore paſsionis in ſole cōtigit, nō iuxta affectiones in corporibus cœleſtibus fieri ſolitas. Hæc ille. At dices eclipſis nō potuit eſſe vniuerſalis. Si eſt naturalis, nō nego. Terræmotus etiā fuit vniuerſam terrā concutiēs. Nā vt ait Auguſt. li. 2. de mira. Scripturę. Quindecim vrbes in Thracia ſunt ſubmerſæ illo terræmotu. & Nicepho. lib. 1. cap. 17. ſub Tiberio. 14. minoris Aſiæ vrbes terræmotu concidiſſe, memoriæ proditum eſt, quarum nomina ſunt, Epheſus, Magneſia, Sardis, Moſthene, Hierocæſarea, Philadelphia, Tmolus, Timus, Myrina. Cyme, Apollonia, Hyrcania, Dia, Cibyra. & Tertulianus in apologetico capit. 21. & quod Plinius. lib. 2. cap. 84. ſcribit, de hoc terræmotu dictū putant. Tiberij, inquit, Cæſaris principatu. 12. vrbibus Aſiæ vna nocte proſtratis. Et Euſebius in Chronicis dicit accidiſſe. 25. anno Tiberij.

Oppoſitam ſententiā tuetur Orige. tract. vlt. in Matth. Cum exponit hunc locum. A ſexta autem hora tenebræ. &c. Arbitror, inquit, ſicut cætera ſigna quæ facta ſunt in paſſione domini, in Ieru. tantūmodo facta ſunt, ſic & tenebræ tantum ſuper totam Iudæam factæ ſunt vſque ad horam nonam. Nam quod velum templi ſciſſum eſt, quod terra contremuit, quod petræ diruptæ ſunt, quod monumenta aperta ſunt, in Ieruſalem tantū accidit. Neque enim ſenſerunt qui in Aethiopia erant, & in India, & in Scythia. quod ſi factum fuiſſet, inueniretur in hiſtorijs aliquibus in quibus ea, quæ illis temporibus acciderunt, ſcripta ſunt. Quod hoc verum ſit, argumento eſt hoc, quod tertio. Regum. lib. vbi Abdias diſpenſator Achab dixit Eliæ. Quid peccaui, quia dediſti ſeruum tuum in manus Achab vt mortificet me? Viuit Deus tuus, ſi eſt gens vbi non miſit dominus meus quærere te. Quis tam lapideus eſt, vt exiſtimet quod rex Iſrael Achab per omnē gentē

De hoc. lib. 9. Reg. 4. 5. 6.

Quæſtio de tenebris paſſionis dominicæ.

Qua hora homo creatus, & redēptus. ſupra lib. 3. ca. 1.

Ad Apollophanem.

Vrbes. 14. in Aſia ſubmerſæ.

Origenis ſententia.

mundi quæsiuit Eliam. Sed sine dubio exaggeratorie dicta sunt, ostendētia quod satis eū quæsiuit in gentibus quę fuerāt circa Iudæā. Nam sub Christo tenebræ factæ sunt super Iudæam tribus horis, lumen autem fuit super omnem reliquam terram, quod vbiq; illuminat omnem ecclesiā Dei in Christo. Et si vsq; ad horam 9. tenebræ fuerunt super omnē Iudæam, manifestum est quod iterum lumen eius refulsit, quia cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus futurus est. Quod autem tribus horis factæ sunt super Iudæam, ostendit quòd ob peccata sua priuati sunt lumine patris, filij, & spiritussancti. Hactenus de hac quæstione.

Interdum vniuersalis non intelligitur absolute & vniuersaliter, vt Leui. 11. omne quod habet diuisam vngulam & ruminat in pecoribus comedetis, quod non extenditur ad cadauera, nec ad animantia à bestijs dilaniata, & Genes. 3. Vocauit Adam nomen vxoris suæ Eua, eo quod esset mater cunctorum viuentium, quod non extenditur ad irrationalia, & Gene. 41. omnis terra venit in Ægyptū, idest, bona eius pars, & apud Lucā. Exijt edictum à Cęsare vt describeretur vniuersus orbis. Sed totus orbis non erat imperio Romano subiectus, & ad Rom. 1. Paulus, fides vestra annunciatur in vniuerso mūdo, idest, in multis locis. Et, Eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum, cum multi apostolos diligerent, & pro illis ceruices suas gladio suppoſuerint. Et, omnes qui ante me venerūt fures & latrones fuerunt, & Salomon, omnia sunt vanitas, cum virtus vanitas non sit, &, omnia flumina vadūt *in mare*, & ad Colo. 1. *de euang.* Quod prædicatum est in vniuersa creatura quæ sub cœlo est, & in epist. catholi. Omne gaudium existimate fratres cum in varias tētationes incideritis, idest, maximū aut magnū gaudium, & cum dixerint aduersum vos omne verbum idest, multa verba, &. 1. Corin. 9. Qui in agone certat ab omnibus se abstinet, idest, à multis abstinet cibis, sic intelligendus est Pauli locus omnes in Adam peccauerunt, cum tamen virgo Maria immunis sit ab omni labe peccati. Est huius rei optimum exemplum annotatū à Chrisost. ho. 23. in epist. ad Hebræ. cum de multis sanctis patribus locutus esset apostolus, ad Hebræ. 11. addit omnes mortui sunt non acceptis promissionibus. At Enoch quem in illo nominum catalogo recensuit, mortuus non est, quia transtulit illum dominus. Porro hæc quæ à nobis breuiter decursa sunt, oportet multis sanctorum virorum exemplis illustrare & munire. In primis Euthy. Mat. 19. ait. Est scripturæ idioma, vt omnes dicat pro pluribus. & Iohan. 10. in huius loci expositione, omnes qui ante me venerūt fures fuerunt, ait. Quotquot à seipsis venerūt, quotquot venerunt non per prædictum ostium, vt Iudas, Theudas, prophetę aūt non à seipsis venerunt, sed à Deo missi sunt, nec aliū de sed per ostium intrauerunt. Scire oportet quod frequenter scriptura vniuersalem repręsentans formam, particularem insinuat intelligentiam, vt Psalm. 13. omnes declinauerunt simul & inutiles facti sunt. Tales quidem non erant qui tunc Deum colebant, & Theophy. Matt. 19. & Origē tracta. 28. in Matth. versus finem. Item Hiero. Zacha. 2. in postremis verbis. Cum dicitur, omnis caro, non absolute hominum & bestiarum & volatillum, sed specialiter hominum accipitur. Vt in Psalm. 64. Exaudi orationem meam, ad te omnis caro veniet. Neque enim ad dominum omnis caro irrationabilium ventura est animantium, sed illa quæ donum sancti spiritus susceptura est. De qua dicitur. Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Hæc ille. Nam caro pro homine accipi, alibi dicturi sumus, & in comment. epist. ad Ephe. cap. 1. ait, omnis, sæpe refertur, non ad vniuersitatem, sed ad ea tantum de quibus disputatum est. Vel aliter, omnis capitur pro parte maxima, eo quod quæ minora sunt, in maioribus intelligantur. Veluti cum dicimus, omnis ciuitas conclamauit, non quod aliquis tacens non fuerit, sed quod maxima vrbis pars id fecerit. Vnde Paulus, omnes sua quærunt, non autem quę sunt Dei, &, omnes me dereliquerunt, non quod Timotheus & cæteri discipuli, qui illo tempore quo epistolæ scribebantur cum eo erant, illum reliquerint. Sed id circo quia à pluribus sit desertus, ab omnibus idest maxima parte, desertum esse conqueritur, & in Psal. omnes declinauerunt simul & inutiles facti sunt. Si omnes declinauerunt, ergo declinauit & ipse qui loquitur, & iterum. Ego dixi in excessu mentis meæ, omnis homo mendax, cum ipse mendax non esset, & Paulus. Docentes omnem hominem. Cū multi doctrinam eius non audierint. Lege eundem Hierony. in epist. ad Damasum de filio prodigo.

Multi aliquando pro omnibus accipiuntur.

Ioel. 2.

Philip. 2.
2. Tim. 3.

Psalm. 13.
Psal. 115.
Colo. 3.

Maria immunis ab originali peccato.

Locus Pauli ad Heb. 11. expositus.

De Henoch lib. 3. ca. 1. differimus

Multi pro omnibus.

tur. Matth. 20. Filius hominis non venit ministrari sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis. & ca. 26. Hic est sanguis meus, qui est nouitestamẽti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Ex Theophy. in prædictorum locorũ expositione. Item ad Hebræ. 9. Hæc dictio, inquit, multi pro omnibus ponitur. Vt animam suã daret pretium redemptionis pro multis, ideſt, pro omnibus. omnes etiã multi sunt. Et Auguſt. contra Iulianum Pelagianũ lib. 6. ca. 12. Hæc dictio multi pro omnibus ponitur. Gene. 17. Patrem multarum gentium posui te, & apud Paulum. Per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi. Adde etiam ex Hiero. Isaiæ. 66. Quod hic numerus multi semper in vitio est. Vnde in Genesi narratur, quod cœperint homines fieri multi in terra. Hæc ille. & in Psalm. Multi insurgunt aduersum me. & in lege præcipitur. Ne acquiescamus iudicio multorum. Nam stultorum infinitus est numerus. Hinc fortè pauci pro iustis accipi solent, vt in Psalm. 16. Domine à paucis de terra diuide eos, in vita eorum.

Rom. 5.

Multitudo magnam partẽ ponitur.

Haud infrequenter particula negatiua, Non, quæ præcedit, aut sequitur, post dictionem, omnis, significat idem quod nullus. a. um. vt ad Ephes. 4. omnis sermo malus ex ore vestro non procedat. & Habacuc. 2. omnis spiritus non est in eo, ideſt, nullus. & in Eccle siaste. ca. 1. Non est omne nouum sub sole. & Lucæ. 1. Non erit apud Deũ impossibile omne verbum. Exod. 22. omnem viduam & pupillum nõ affligetis. Leuitici. 3. omnẽ adipẽ & omnem sanguinem non comedetis. Exod. 20. Non facies omne sculptile. 1. Iohann. 1. omnis qui peccat non videt deũ. Gene. 4. Vt non interficeret eum omnis inueniens eum. Hoc significare volens Euthy. Ioh. 10. ait. Est vbi omnis significat idem quod nullus vt in dicto Saluatoris Matth. 24. Nisi breuiati fuissent dies illi non fuisset salua omnis caro, id est nulla. In illo quoque Dauidico versu. Non dominetur mei omnis iniustitia, hoc est nulla. Et iterum Matth. 57. ait. non omnis pronullo, ex idiomate veteris scripturæ sumitur. Vt Matth. Nisi breuiati fuissent dies illi non fuisset salua omnis caro. Nisi breuiati fuissent dies illi, intelligitur (iuxta Chrysosto. hom. 49. in Matthæum. capit. 24. & iuxta Hieron. ibidem) Nisi pauci fuissent dies illi. nam aliter non possunt esse dies breuiores quam. 24. horarum.

Psalm. 118

Sæpè multi aut omnes in scripturis ponũ tur pro vno. vt Psalm. 106. omnem escam abominata est anima eorum, ideſt, manna. & Matth. 5. Beati estis cum dixerint vobis omne malum, ideſt aliquod malum, propter me, mentientes. Regulam hanc his verbis Hiero. tradit. Matth. 26. Tropus est, inquit, scripturæ qui vocatur σύλληψις quo & pro vno, omnes, & pro multis vnus, appellari solet. Nam Paulus in ea epistola quæ inscribitur ad Hebræos, cum sanctorum passiones & merita descripsisset, intulit. Leonum molas obstruxerunt, vnus Daniel, circuierunt in melotis, Elias, lapidati sunt, Stephanus, serrati sunt, Isaias, in occisione gladij mortui sunt, cum vnum tantum, Isaiam sectum Iudæi autumẽt. Aliqui tamen hoc ignorantes calumniãtur illum Matthæi locum. Videntes discipuli indignati sunt, cum alius euangelista, Iudam solum dixerit contristatum, eo quod loculos tenuerit, & fur ab initio fuerit. Hoc alij aliter soluunt, quod apostoli propter pauperes indignati sunt, Iudas autem propter lucra sua. Hoc idem repetit auctor commẽtariorum in Marcum titulo Hierony. cap. 14.

Hebræ. 11.

Origẽ. ho. 1. in Isaiã et Hiero. c. 1. allius, vt lib. 2. ca. 2. col. 138 diximus. Matth. 26 Lucæ. 23.

E contrario vnum pro multis solet inueniri. quod his verbis solet proferri, indefinita propositio poni solet pro vniuersali. vt Exo. 21. Maledicens patri suo aut matri suæ morte moriatur, id est quicunque maledixerit. & post parum ait. Percutiens patrem suum & matrem suam, morte moriatur. & iterum. Percutiens virum moriendo morietur.

Eiusdem nominis replicatio in scripturis, idem valet quod nomen distributiuũ vel vniuersale, vt Duo duo ingressa sunt ad arcam, ideſt, de qualibet specie duo. & Septẽ septem erat locus puteorũ puteorũ, id est multorum puteorũ. hoc intelligitur siue nomen geminetur vt in supradictis exemplis, siue non geminetur, vt in his quæ nũc subijciam. vt Vir per familias, ideſt, quisq;. & vir qui obtulerit oblationem, aut mulier, ideſt, vnusquisq; vel vnaquæque. & Iohan. 3. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. & Psalm. 48. Fratrem nõ redimet redimendo vir, id est vnusquisq; homo fratrẽ liberare ab afflictione non poterit. Augu. tamen libr. 3. Locut. in Leui. sic ait. Homo homo filiorum Israel, id est quilibet homo. & Vir qui obtulerit sacrificium, id est, quicunque vir. Mulier id est vnaquæque mulier. & parum infra subiungit. Non sicut quidam putauerunt, ita

dici tanquam laudabiliter nuncupetur, homo homo,acſi diceret,homo,ſed homo,ideſt non qualiſcunq;,velut ſimilis pecori, ſed qui verè ſit homo,quem ſenſum non eſſe verum apertè oſtenditur,cum in eo dicitur qui culpatur,non qui laudatur.

Hunc quem carpit Auguſt. Origenes eſt, qui in quadam homilia hoc affirmauit.

¶De Numeralibus nominibus in genere, & de numeris nominum.

CAP. IIII.

RES & inſtitutum noſtrum efflagitare videntur,vt de numeris nominum, & nominibus numeralibus in genere,nõnulla quę maximum habent momentum ad intelligentiam diuinarum ſcripturarum, breuiter percurramus. Primo quidem ad numerorumtractationem animum conuertamus, de quibus regula illa valde annotanda in primis ſe offert, quam affert Auguſt.lib.2. Quæſtionũ in Exodum. q.47.Solet ſcriptura ita tempora nuncupare; vt quod de ſumma perfectioris numeri paululum excreſcit,aut infra eſt, non computetur.Hoc eſt quod dixit Deus Abraham. Sciẽdo ſcies,quia peregrinum erit ſemen tuum in terra non propria, & in ſeruitutẽ redigẽt eos. & nocebunt illis,quadringentis annis, non quòd in illa ſeruitute Dei populus quadringentos annos fuerit. Sed quia ſcriptum eſt. In Iſaac vocabitur tibi ſemen,ex anno natiui tatis Iſaac, vſque ad annum egreſsionis ex Ægypto, computantur anni quadringenti quinque, cum ergo de quadringentis. 30. detraxeris.25.qui ſunt à promiſsione vſque ad natum Iſaac, non mirum eſt ſi quadringentos quinque annos,ſumma ſolida quadringẽtos voluit appellare ſcriptura.Nõ itaq; quod ait, in ſeruitutem redigent eos & nocebunt illis,ad quadringentosannos referendum eſt, tanquam per tot annos eos habuerint in ſeruitute,ſed referẽdi ſunt anni, ad id quod dictum eſt, peregrinum erit ſemen tuum in terra non propria,quia ſiue in terra Canaam ſiue in Ægypto peregrinum erat illud ſemen, antequam hæreditatem ſumerent terram ex promiſsioneDei,quod factum eſt poſtea quã ex Ægypto liberati ſunt.Vt hyperbaton hic intelligatur & ordo verborũ ſit.Sciendo ſcias quia peregrinum erit ſemen tuum in terra non propria,quadringentis annis. Illud autem interpoſitum, intelligatur, & in ſeruitutem redigent illos & nocebunt illis, ita vt ad quadringentos annos iſta interpoſitio non pertineat. In extrema enim parte annorum ſummæ huius, hoc eſt poſt mortem Ioſeph factum eſt vt in Ægypto populus Dei durã perageret ſeruitutem. Ex illa ergo promiſsione qua vocatus eſt Abraham(vt exiret de terra ſua & de cognatione ſua, & quam illi dominus promiſit in ſemine tuo, &c.) poſt quadringentos &.30. annos lata eſt lex, vt Paulus dicit ad Galat. 3. & ipſa ſcriptura Exodi. cap.12.hoc ſignificauit.Ab ipſo incolatuq; incoluerunt in terra Aegypti & terra Canaã ipſi & patres eorum. Ac per hoc manifeſtum eſt computandum eſſe tempus etiam patriarcharum,Abrahæ,Iſaac, Iacob, ex quo peregrinari cœpit Abraham de terra Canaam, id eſt ex illa promiſsione, in qua eius fidem laudauit Apoſtolus,vſque ad illud tempus, quo ingreſſus eſt Iſrael in Aegyptum. Toto quippe illo tempore peregrinati ſunt patres in terra Canaam, & deinde ſemen Iſrael in Aegypto,ac ſic completi ſunt quadringenti.30.anni à promiſsione vſque ad exitum Iſrael ex Aegypto, quando facta eſt lex in monte Sinai. Nam.75. anno vitæ Abraham egreſſus eſt de Canaan vt dicitur in Geneſi, & genuit Iſaac cum eſſet annorum centum.Fiunt itaq; anni.25.ex promiſsione vſq; ad natum Iſaac. His adduntur,omnes anni vitę Iſaac,centum & octoginta, fiunt ducenti quinque tunc erat Iacob centum & viginti. Natique ſunt ſexagenario patre, gemini, ipſe & Eſau. Poſt decem autem annos intrauit Iacob in Aegyptum, cum eſſet annorum centum triginta. Ioſeph autem cum eſſet.39.Fiunt proinde anni à promiſsione vſq; ad ingreſſum Iacob in Aegyptum ducenti quindecim. Ioſeph autẽ ab illo.39.anno ætatis ſuæ,in quo eum pater in Aegypto inuenit, vixit ſeptuaginta & vnum annos.quia omnes ætatis eius anni centum decẽ fuerunt.Cũ ergo ad ducẽtos quindecim annos acceſſerit.71.fiunt anni ducẽti octoginta ſex. Reſtant centũ quadringenta quatuor vel quinque quib⁹ intelligitur ſeruiſſe in Aegypto Iſrael,poſt mortẽ Ioſeph.Hęc eadem totidem ferè verbis tractat Aug.li.16. de Ciuit.Dei.ca.24.& affert aliud exẽplũ ex Gene.

Geneſ.21.

Galat.3.

Exod.12.

Gene. 11. deſumptũ iuxta editionem. 70. ſed quia aliter in vulgata editione quæ in Hebraico habetur, omiſi, & Eucherius, lib. 2. in Gen. c. 20. Item Suidas in dictione Μωυσῆς, ait ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ Μωυσέως ἔτει, ἐξῆλθον οἱ υἱοὶ ισραὴλ ἐξ αἰγύπτου, ἐν δὲ παρῳκέσαν ἔτη διακόσια δεκαπέντε. πῶς οὖν φησινὁ θεὸς πρὸς τὸν Ἀβραάμ, ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἔτη τετρακόσια. ἀλλά δῆλον ὅτι ἀπὸ τῆς ἀναβάσεως Ἀβραὰμ ἐν χαρᾶν, δεῖ τιθὼ τοῦ λαοῦ παροικίαν ἀριθμεῖν. οὐ γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ μόνη δὲ ἐγενετὴ παροικησις. ἀλλὰ καὶ ἐν γῇ χανάαν. Μωυσῆς γὰρ λέγει. ἡ δὲ παροικησις τῶν υἱῶν ισραὴλ, ἣν ᾠκησαν ἐν γῇ χανάαν καὶ ἐν αἰγύπτῳ ἔτη τετρακόσια καὶ ἑξήκοντα. ἀπὸ τοῦ μὲν Ἀβραὰμ ἀπὸ τῆς ἐν χαρᾶν ἀναβάσεως μέχρι τῆς ισαὰκ γενήσεως ἔτι εἰκοσιπέντε, ἀπὸ δὲ ισαὰκ μέχρι ιακὼβ, ἔτη ἑξήκοντα, ἀπὸ δὲ ιακὼβ μέχρι τοῦ Λευὶ ὁ δὲ ὅλος ἑξήκοντα ἑπτά. ἀπὸ Λευὶ, μέχρι καὰθ, τεσσαράκοντα πέντε, ἀπὸ καὰθ, μέχρι *ἀβραὰμ ἑξήκοντα ἕξ, ἀπὸ μωσέως μέχρι τῆς ἐξόδου, ὀγδοήκοντα. οὕτως ἐξῆλθεν ισραὴλ ἐκ τῆς αἰγύπτου, τῷ μωσέως γεννηθέντος. Hoc eſt, octogeſimo anno vitæ Moyſis, exierunt Iſraelitæ ex Aegypto, in qua habitauerunt ducentis & 15 annis. Verum ſi hoc certum eſt, quomodò dixit dominus Abrahæ. Peregrinum erit ſemen tuum in terra non ſua quadringentis annis. Sed palàm eſt exilium illud eſſe ſupputandum à deſcenſu Abrahę in Charan. Nam non tantum Aegyptum illi incoluerunt, ſed etiam regionem Canaan, & ideo rectè dixit Moyſes. Iſraelitas Aegyptum incoluiſſe ac regionem Canaan, quadringentis & 30. annis. Mox à deſcenſu Abraham & habitatione in Charan vſque ad natiuitatem Iſaac ſupputantur. 25. anni, ab Iſaac vero vſque ad Iacob, anni. 60. ſunt, à Iacob ad Leui vſque. 86. à Leui vſque ad Caath. 45. à Caath vſque ad Amram. 63. anni numerantur. Denique à Moyſe vſque ad egreſsionem, octoginta. Nam anno. 80. vitæ Moyſis profecti ſunt ex Aegypto. Hæc deſumpta ſunt ex Epiphanij Ancyroto, circa finem, parum ante epilogum, verum in vtroque loco vbi legitur μέχρι ἀβραὰμ, lege μέχρι ἀμραὰμ. Igitur ſummatim ſic ſupputantur anni. Abraham. 75. anno egreſſus eſt de terra ſua. Gene. 11. Centenarius genuit Iſaac. Geneſ. 17. Putaſne centenario naſcetur puer, eſto iam. 25. anni. Iſaac Abrahæ filius ſexagenarius, genuit Iacob & Eſau. Geneſ. 21. adde. 60. annos. Iacob nonagenarius genuit Ioſeph. adde. 90. annos. Ioſeph vixit centum & decem annos. Geneſ. vlt. Poſt mortem eius durauit ſeruitus Aegypti iuxta aliquos hiſtoriographos. 65. annos, & tunc natus eſt Moyſes, cuius anno. 80. egreſsi ſunt filij Iſrael. Igitur à. 75. anno Abrahæ, ad. 80. Moyſi ſunt quadringenti & triginta. Si ab hoc numero detraxeris. 25. qui ſunt anni à promiſsione vſque ad natum Iſaac, remanent quadringenti & quinque anni, quos quadringentos nominat ſcriptura. Iuxta Regulam dictam. Lege etiam Albinum in Quæſtionibus in Gen. Oecumen. ad Galat. 7. ait. Quadringenti & 30. anni hoc modo colliguntur, à. 75. anno. Abrahæ vſque ad. 100. numerantur anni. 25. Iſaac anni. 70. anni Iacob. 95. anni Ioſeph. 110, anni in Aegypto tranſacti centum quadraginta quatuor, intellige poſt mortem Ioſeph. Verum hæc non ſatis commodè colligit Oecume. Hierony. tamen ad Gala. 3. cap. qui has ſupputationes non ignorauit, nam legerat eas apud Euſebium in Chronicis ex quo & deſumptæ ſunt, ait. Supputandi in hoc loco anni, (ab eo tempore quo dominus locutus eſt cum Abraham dicens. In ſemine tuo benedicentur omnes gẽtes.) vſq; ad Moyſen, vtrum quadringenti triginta ſint. Vel quomodo in Gen. ipſi Abrahæ dominus polliceatur, quòd poſt quadringentos annos de terra ſeruitutis filij eius exituri ſint. Nõ enim parua res eſt, & à multis quæſita, neſcio an ab aliquo ſit inuenta. Sed de his hactenus, ad regulam reuertamur, vt illam multis illuſtremus exemplis. Primum ſit illud quod affert Auguſt. lib. 7. Locut. in Leui. Intrauit, inquit, Abimelech filius Gedeõ, ideſt, Ierobaal, domum patris ſui in Ephratha, & interfecit fratres ſuos filios Ierobaal. 70. viros ſupra lapidem vnum. Quamuis minus fuerint duo, ipſe Gedeon qui occidit, & Ionathas iunior qui latuit. Sic vniuerſum numerum poſuit propene vniuerſo, & lib. 1. Locut. in Geneſ. verſus finem, cum dicitur. Duodecim ſumus pueri tui fratres in terra Canaan, cum poſterius dicat quod vnus eorum non ſit, ipſum, ſcilicet, Ioſeph non eſſe exiſtimantes, ſed perijſſe. Et alibi dicitur. Hi ſunt filij Iacob qui nati ſunt in Meſopotamia, cum ibi non fuerit natus Beniamin. Sed in Ephratha. Hoc idem ait Euche. lib. 3. in Gene. cap. 14. Item in lib. 4. in Gene. 117. ait Auguſt. Per Synecdochen, vbi maior pars eſt, aut potior, ſolet eius nomine etiam illud comprehendi quod ad ipſum nomen non pertinet, ſicut ad. 12. Apoſtolos iam non pertinebat Iudas, tamen duo-

65 80

Geneſ. 22.

Iudi. 9.

Geneſ. 42

Geneſ. 25

denarij numeri nomen apostolus illis tribuit, cum ait, illum apparuisse duodecim. Cum articulo enim Græci codices habent, vt non
1.Cor.15. possint intelligi quicunque. 12. sed illi in illo numero insignes. Eodem modo dictum est illud. Nonne ego vos. 12. elegi & vnus ex vobis diabolus est. Hæc eadem exempla affert Euche. loco citato. Deinde idē Eucherius lib. 1. comment. in Genes. ca. 37. Noe cum esset quinquaginta annorum genuit Sem, &c. ait. More suo scriptura quingentos vocat, nomi-
Locus Pauli ad Hebr. ne totius, maximam partem plerumq; significans, cum essent. 480. & desumpsit ex Aug. 15. de Ciuita. Dei. cap. 24. Item ad Hebrę. 11. dicitur. Hi omnes mortui sunt, cum Enoch nō sit mortuus, &. 3. Reg. 2. dicitur Regnauit Dauid. 40. annos. 7. in Hebron. 33. supra totum Israeliticum populum. At. 2. Regum. 6. Sex menses adduntur, & Gen. 17. dicit Abraham. Putasne centenario nascetur filius, sed cum hæc dicebat nondum centesimum, sed nonagesimū nonum agebat annum. Deniq; Epiphanius. li. 3. aduersus hæreses. c. vlt. quod inscribitur. σύντομος ὁλκὴ λόγος περὶ πίστεως καθολικῆς. parum post principium ait, cum generationes decem præterierint ab Adam vsq; ad Noe, & à Noe vsque ad Abraham aliæ decem, ab Abraham vsq; ad Dauid generationes. 14. à Dauid vsque ad transmigrationē, generationes. 14. à transmigratione vsque ad Christum generationes. 14. ita vt ab Adam vsque ad Christum. 62. generationes supputentur. Sexaginta solummodo numerantur ob breuitatem. Etenim in deserto cum essent 72. palmę, septuaginta in scripturis supputantur, & in montem cum Moyse septuaginta conscendisse legimus, cum. 72. inueniantur cum Elad, & Modad, & sub Ptolemæo. 72. interpretes legis fuerunt, & vulgo dicimus, iuxta interpretationem. 70. sic legitur. Lege quæ scripsi lib. 10. Reg. 43.

Numerum definitum pro indefinito poni in scripturis frequentissimum est. Eccles. 11. Da partem septem, necnon & octo, quia ignoras quid futurum sit mali super terram, idest. Distribuito opes tuas multis indigētibus aut potius omnibus vt serueris à domino ab imminenti calamitate. Prouer. 24. Septies in die cadit iustus, idest, frequens. Zachariæ. 3. super lapidem vnum septem oculi, idest, multæ custodię. Iob. 19. decem vicibus confunditis me. Psal. 90. Cadent à latere tuo mille, &
1.Reg.18. decem millia à dextris tuis, & occidit Saul mille, & Dauid decem millia. Apocal. 2. Ecce missurus est Diabolus aliquos ex vobis in carcerem vt tentemini & habeatis tribulationem diebus decem, idest, multis, & Genes. 31. Pater vester mutauit mercedem meam decem vicibus, idest, multis. Hieron. tamen aliter exponit cum quærit, quæstio Labam sex annis potuit mutare mercedem Iacob decem vicibus, & respondet quod oues Italicæ bis pariunt in anno. Vnde Virgi. bis grauidæ pecudes, & eadem dicitur esse natura ouium Mesopotamiæ. Iob. 2. sederunt cum eo septem diebus & septem noctibus, & Amos. 1. Hæc dicit dominus super tribus sceleribus Damasci & su- *Locus ex Amos. 1. expositus.*
per quatuor non conuertam eum. Numerus septenarius qui ex tribus & quatuor constat capitur pro multitudine, ad hunc sensum. Quia peccandi finem nullum faciunt, extremo supplicio eos afficiam. Hanc regulam Philippus presbyter lib. 2. in Iob. cap. 19. his verbis nobis tradit. Per consuetudinem humani eloquij, numerus finitus capitur pro infinito, sic dicimus. Hoc scelus iste operatus est, sed & quinquies peiora commisit, sunt alij numeri in quibus sola auctoritas perfectionis tenēda est, non autem ratio perscrutanda, vt septies recipiet in hoc seculo, quod aliter euangelista centuplum nominauit. Et gentes quas filij Israel debellauerunt, alibi septem dicuntur, cum alijs in locis eædem gentes decem esse referantur. Atque hoc videtur optime intellexisse Aug. cum lib. 3. de doct. Christ. c. 35. ait. Plerūque numeri pro vniuerso tēpore ponūtur, vt septies in die laudem tibi dixi, nihil est *Psal. 118.*
aliud quam, semper laus eius in ore meo.

Nomina numeralia ab vno vsq; ad quinq; solent in scriptura ad significandum diminutionem poni. 3. Regum. 17. En colligo duo ligna, idest, pauca. Isaiæ. 17. Erit sicut quærens spicas in valle Raphaim, & relinquetur in eo sicut racemus, & sicut excussio Oleę duarum vel trium oliuarum in summitate rami, siue quatuor aut quinq; in cacuminibus eius, fructus eius, &. 1. Cori. 14. Malo in ecclesia quin- *Luc. 21.*
que verba meo sensu loqui, idest, pauca, & Vetula in euangelio obtulit duo æra minuta. A quinq; vero vsq; ad decem, solent nomina si- *Prouer. 24*
gnificare incrementum, vt septies in die cadit iustus, & Iob. 19. Ecce decem vicibus confunditis me.

Est idioma. (vt ait Hieron. Danielis. 9. cap. versus finem.) sermonis Hebraici, & antiquorum sermonis Latini, vt ante minorem numerum

rum ſupputent,& poſtea maiorē. V. G. nos iuxta proprietatem linguæ Latinæ noſtræ, nunc dicimus. Abraham vixit annis centum ſeptuaginta quinq;. Illi econtrario loquuntur. Vixit Abraham annis quinq; & ſeptuaginta & centum. Multa in Geneſi huiuſmodi inueniuntur exempla. & lib. 2. cōtra Ioui. ait, omnis ſcriptura maxime vetus, minorem prę ponit numerum,& ſic ad maiorem gradatim conſcendit.

Hebræi vtuntur nominibus cardinalibus pro ordinalibus. Licet interpretes frequenter offenſi ſoni aſperitate ſoleant mutare nomen cardinale in ordinali. Nihilominus aliqua remanſerunt exempla quæ immutata perman ſerunt. Gen. 1. Factū eſt veſpere & mane dies vnus, ideſt, dies primus, & in euangelio. Vna ſabbathorum. Pro prima die ſolemnitatis paſchæ, & apud Aggæum vbi nos legimus. Anno tertio Darij, Hebræi legunt. Anno trium Darij. Ex hac Regula, videntur non eſſe ſatis concinnas expoſitiones quæ afferri ſolent in loco citato, Gen. 1. quas legere poteris apud S. Tho. 1. par. q. 74. art. 3. ad. 7. argum. & Philonem in Coſmop.

Poſtquam de numeris illa tradidimus quę à Latinis percipi vtcunque poterant, de numeris nominū aliqua dicenda eſſe videntur. Et primo illud ponamus documentum quod iam poſuimus in ca. de citationibus. Mos eſt ſcripturæ ſacræ, vt pluralis numerus capiatur pro vno ex pluribus. Vt, ſepultus eſt in vrbibus Galaad, ideſt, in vna vrbe, & Ionæ. 1. deſcendit ad latera nauis, & Gen. 19. cum ſubuerteret dominus vrbes in quibus habitauit, ideſt vrbem illam quam habitauit Iud. 7. de Achā. Peccauit Iſrael & tranſgreſſi ſunt pactum meum, & acceperunt de Anathemate. Hoc eſt quod dicit Ambro. lib. 10. comment. in Lucam. cap. 22. Aliquando, inquit, numerus pluralis de vno dicitur, vt in Pſal. Adſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum. Solus enim rex Herodes, & princeps Pilatus, in Apoſtolorum Actibus conſpiraſſe aduerſus Chriſtum Petri voce produntur. Sed in Paulo ad Hebræos habes. In caprinis pellibus ambulabant, ſecti ſunt, leonum molas obſtruxerunt. Cum ſolus Elias melotem habuiſſe, & Iſaias ſectus eſſe, & Daniel à leonibus intactus manſiſſe doceatur. Sic aliqui etiam concordant euangeliſtas, quando dicitur duos blaſphemaſſe latrones, cum vnus eorundem blaſphemaſſet. Aut fortaſſe primo ambo blaſphemabant, poſt vnus eorum propter magnitudinem ſignorum conuerſus eſt. Lege Chryſoſt. ho. 4. in Gen. & Auguſt. lib. 3. de conſenſu euangeliſt. cap. 16. Itē Euthy. Pſal. 79. ait. Plurali numero vtitur ſcriptura pro ſingulari Hebræorum more, vt in Pſal. Extendit palmites ſuos vſq; ad mare, & vſq; ad flumina propagines ſuas. Per flumina Euphratem ſignificat. In tertio certe lib. Regum flumen ſingulari ſermone poſitum eſt, & alibi. Hi ſunt dij tui Iſrael qui eduxerunt te de terra Aegypti, & tamen de vno vitulo loquitur, & hoc repetit Pſalm. 71. & Chryſoſtom. hom. 11. in Gen. Exempla crebro inueniuntur in ſcripturis, vt Pſalm. 131. Introcamus in tabernacula eius, ideſt, in tabernaculum, & Matth. 2. Defuncti ſunt qui quærebant animam pueri. Hoc eſt Herodes. Quamuis Hieronym. illo in loco ſic exponat. Non ſolum Herodes ſed & ſacerdotes & ſcribæ eodem tempore fuerunt mortem domini meditati. Item Hieronym. Danielis. capit. 3. ait. Hæc eſt ſcripturæ ſacræ conſuetūdo, vt vnum idolum appellet pluraliter. Vnde in Regum volumine Ieroboam ponens aureum vitulum in Bethel, idola feciſſe narratur. Sic nonnulli intelligunt illud Daniel. Deos meos non colitis, ideſt ſtatuam. Verum alijs videtur alios eſſe deos Nabuchodonoſor, & aliā ſtatuam auream quam incultu ſui iuſſit erigi. E contrario multa dæmonia ſingulari numero appellantur, vt in Iſaia. Inclinat ſe & adorat illud, & votum faciens dicit, Deus meus es tu. Deniq; Augu. lib. 1. q. in Gen. q. 149. ait. Pluralis numerus pro ſingulari ponitur, ſicut è contrario, pro plurali ſingularis, vt Gen. 46. intrauit in Ægyptum Iacob, & omne ſemen eius, & filij & filij filiorum eius, & filiæ & filie filiarum eius cum eo. Quomodo dicit filias, & filias filiarum cum filiā vnam legatur habuiſſe. Superius dixi filias eius proneptes vocari. Sicut filij Iſrael omnes dicūtur, vniuerſus populus ab illo propagatus. Sed cum dicit filias filiarum, pluralis pro ſingulari ponitur pro vna Dina. Atq; ita dicit Euche. eodem loco. De hac dicendi forma lege Calphurnium Scena. 1. Actu. 1. in Heauto. & Matth. 12 dicitur. Abijt Ieſus per ſata ſabbathis. 1. ſabbatho quodam, licet in libris Latinis in ſingulari ſit poſitum.

Accipitur quandoq; plurale nomen pro vnoquoq; de multis. Geneſ. 26. Fuerunt exacerbans ſpiritum, ideſt vna[illegible]eq; earū fuit exacer-

Actu. 4. *Hebr. 11.*

Matth. 27. *Luca. 23.*

Exodi. 31.

Pſal. 79.

3. Reg. 12.

Iſaiæ. 44.

exacerbans. Hoc præcipue fit quando præcedit numerus pluralis, & sequitur singularis. Nam tunc numerus singularis per inductionem de quolibet prædicatur in illo plurali incluso. Genes. 27. Maledicentes tibi, maledictus, & benedicentes tibi benedictus, & 49. Filiæ eius, incedebat, ideſt, vnaquæq; è filiabus. 1. Reg. 4. oculi eius caligauit, & Psal. 118. Rectum iudicia tua, & in Prouer. Fulcientes eam beatus. Et sapientes mulieres ædificauit domum suam.

Item quando nomen est singularis numeri ex pluribus constans, nomen illud singulare est suppositum verbi numeri pluralis, vt in Exodo. Dimitte populum meum vt seruiant mihi. Populus enim numeri singularis est, sed constat ex multis, & omnis terra adorent te, quia omnis terra dictū est de hominibus quę sunt in terra, & Genes. 15. sciendo scies quod peregrinum erit semen tuum in terra nō sua, & subijcient eos seruituti, & affligent eos quadringentis annis. & Attendite populę meus legem meam. Lege August. in libro Locut. in Exodum. De his in additionibus disseruimus latius.

Aliquando nomen reddens suppositum verbo est numeri pluralis & verbum numeri singularis, vt sigillatim vnumquodq; nomen singulare, illius multitudinis, illi verbo subaudiatur. Vt qui confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, ideſt, quisq; confidens, scilicet, Petrus, aut Iohānes non cōmouebitur, & iterum. Volucres cæli & pisces maris perambulans semitas maris, & Paulus ad Galat. 6. Instruite huiusmodi in spiritu mansuetudinis, considerans teipsum, & ad Ephes. 3. Peto ne deficiatis in tribulationibus quæ est gloria vestra, id est, quę sunt vt gloria ecclesiæ crescat. Quo in loco dicit Hieron. ex imperitia artis Grammaticæ Paulum hæc protulisse, cum sit phrasis Hebraica vsitatissima in vtroq; instrumento. Hanc regulam sic protulit Grego. 26. libr. Moral. cap. 10. cum ait. Mos sacræ scripturæ est, vt à singulari numero ad pluralem subito transeat, atque Apostoli sæpe se ad singularem vertat. Atq; ita cum in Iob Eliu diceret. Clamabunt & eiulabunt. Nequaquam subdit. Non dixerunt vbi est Deus. Sed non dixit, vbi est Deus. Apostoli quippe numero ad singularem veniens, ad personam subito infimi cuiusq; transiuit. Fortasse quia à singulis melius recognoscitur, quicquid de eis singulariter auditur, vt ad cor suū quisq; redeat, & in semetipso hoc quod de vnoquoq; dicitur reprehendat. Et August. libr. 5. Locut. in Deuteron. ait. A plurali ad singulare transit scriptura, vt surgite & pertransite Vallem Arnon, ecce tradidi in manus tuas Seon regem Esebon. Non dixit in manus vestras. Item Euthy. Psalm. 118. Indifferenter inquit, prophetæ nunc singulari sermone verbum dicunt, nunc in plurali. Vt, Dixit insipiens in corde suo non est Deus, corrupti sunt & abominabiles facti sunt. Ratio est, quia nomen illud singulare capitur indefinite pro qualibet re in illo singulari inclusa. Vnde Rabbi Dauid Psalm. 12. cum dixisset propheta. Tu domine custodies eos, custodies illum à generatione hac in æternum, ait. Custodies illum, super quemque pauperem sigillatim intelliges.

De hoc lib. 1. cap. 1. diximus.

Deinde ait Euthy. Psal. 42. scriptura singulari aliquando, aliquando plurali seu collectiuo nomine, aliquos laudat aut vituperat, aut de illis loquitur. Quia nimirū & priuata & cōmuni prauitate aut laude conueniunt, vt Iudica me Deus & discerne causam meam de gēte nō sancta à viro iniusto & doloso erue me. Vnde quod Hiero. dicit Isaiæ. 63. de epistolis Pauli ad Corinthios, nos non tam de illis quàm de vniuersa scriptura dictum intelligamus, illius hæc sunt verba. Epistolam priorē quam scribit Paulus ad Corinthios cum ad vnius scribatur populum ciuitatis pro varietate habitantium, ideſt sanctorum & peccatorum nunc laudat eos, nunc corripit, nunc docet, nunc reprehendit, prouocat ad continentiam, nuptias recusat, trahit ab idololatria, instruit resurrectionem, digamiæ porrigit manum, ne locum tribuat fornicationi.

Pro Pauli intelligētia lege q̄ scripſi li. 8. c. 1.

Diximus de numero plurali quæ dicenda nobis visa sunt, nunc ad singularem calamum conuertamus. De illo August. Psalm. 78. hæc scribit. Pro numero plurali sæpè singularem inuenies positum, sicut vestem pro vestibus, militem pro militibus, pecus pro pecoribus, multa enim huiusmodi moris est dici, nec solum vulgo loquentium, verum etiam disertissimorum eloquentiæ auctorum. Nec ab ipsa diuina scriptura hoc genus locutionis alienum est, ponit enim ranam pro ranis, & locustam pro locustis, & libr. 2. Locut. in Exodum dat huius rei causam. Nescio, inquit, quomodo per loquendi consuetudinem imbutis sensibus hominum, aliquid amplius

plius ſingulari numero intelligitur, quã quod pluraliter dicitur. Nam plus accipitur cum dicitur. V. G. eſt illic miles, quam ſunt illic milites, & illic piſcis, quam ſunt illic piſces, & in eodem libro ait Auguſt. Tropus hic quando fit in rebus, quæ à nobis non ita dici ſolent obſcuritatem facit. Vt in illo Exodi. ſumetis vobis faſciculum hyſſopi, faſciculus hyſſopi plures faſciculos ſignificat, vt rana plures ranas, muſca plures muſcas. Item in Dialogo. 65. q. titulo Auguſt. hæc leguntur. Ponitur frequenter in ſcripturis ſingularis pro plurali, vt in Pſalm. 77. Miſit in eos muſcam caninam & comedit eos, & ranam & exterminauit eos. Cum vtiq; nec vna muſca, nec rana fuerit. Et iterum Pſalm. 104. Venit locuſta. Sic dicitur in Geneſi. Fons aſcendebat è terra. Secũdum id ait nobiliſsimus poetarum. Vte rumque armato milite complent. Hæc ille, & iterum in Geneſi de Babylone dicitur. Venite ædificemus ciuitatem, & turrim cuius caput vſq; ad cælum, ideſt turrium multitudinem, aut vnam præcipuam, vt ait Auguſt. lib. 16. de Ciuita. Dei. cap. 4. Hæc fere omnia paruo verborum circulo colligit Hieronym. lib. 2. contra Iouinianum. Scriptura, inquiens diuina, & vnum pluraliter, & plurale ſingulariter appellare ſolet. Exemplum primi effert Auguſt. lib. 1. q. in Gen. q. 22. cum ait dominus. Venite aſcendamus & confundamus linguam eorum. Forte, inquit, ſecundum illud accipiendum eſt. Faciamus hominem, &c. vt Trinitatem perſonarum intelligamus. Nam poſtea additur. Quia ibi confuſum eſt labium vniuerſæ terræ. Aliqui arbitrantur cum dicitur. Venite deſcendamus, ad angelos referendum fore. Non vtiq; recte.

¶ In cenſu & numeratione populi Dei, quid obſeruari præſcriptum ſit à domino.

CAP. V.

Portet diligẽter cauere ne illas leges tranſgrediamur, quas obſeruare conuenit, in populi Dei tam carnalis quã ſpiritualis enumeratione, ne forte ſi aliquid omiſſum fuerit quod non exequamur iuxta præſcriptũ diuinum, nobis eueniat quod regi Dauid accidiſſe legimus. 2. Regum. vlt. cap. in quẽ ingens animaduerſio ſecuta eſt, non tam ob inſolẽtiam animi quã ob negligẽtiã cuſtodiẽdi diuinum præceptum. Præcepti diuini in lege à domino dati hæc eſt ſumma. Locutus eſt dominus ad Moyſen dicens. Quando tuleris ſummam filiorum Iſrael iuxta numerum, dabunt ſinguli pro animabus ſuis domino, & non erit plaga in eis cũ fuerint recenſiti. Hoc enim dabit omnis, qui tranſit ad numerum, dimidium ſicli iuxta menſuram, ſcilicet, ſicli templi, ſiclus. 20. obolos habet, media pars ſicli afferetur domino. Qui habetur in numero, à viginti annis & ſupra dabit pretiũ. Diues non addet ad medium ſicli, & pauper nil minuet. Suſceptã pecuniã trades in vſum tabernaculi, vt dominus propitietur peccatis eorum. De hoc ſiclo lege Ambro. lib. 1. epiſt. epiſt. 1. Porro vt reſtota cla e intelligatur, & poſsit à nobis mente cõplecti, oportet ea quę poſſunt colligi ex libro Numerorum, iuxta exactam priſcorum patrum interpretationem in medium afferre. Origenes quidẽ. ho. 1. Nume. hæc ad verbum ſcribit. Diuinis, inquit, numeris non omnes digni ſunt, ſed certis quibuſdam prærogatiuis deſignantur hi, qui intra numerum Dei debeant cõprehendi. Nam ex præcepto Dei neq; mulieres deducuntur ad numerum, fœmineæ infirmitatis obſtaculo, neq; ſeruorum quiſquam, vt potę vita moribuſq; degeneres. Sed nec Aegyptiorum quidẽ vllus ex his qui erãt admixti, numerantur, vt alienigenæ & Barbari. Sed ſolummodo numerantur Iſraelitæ & iſti nõ omnes, ſed à viginti annis & ſupra. Nec ſola ætatis habetur obſeruatio, ſed quæritur ſi aptum bellis robur oſtendat. Non ergo ſola ætas ſed virtus in Iſraelitica plebe requiritur. Puerilis ætas non numeratur, nec apta diuinis calculis dicitur, niſi forte primogeniti ſint, aut ſacerdotali vel Leuitica ſtirpe deſcendant. Iſti ſoli in pueris adducuntur ad numerum. Fœminarum prorſus nulla adducitur. Hęc ſi myſtice intelligãtur docebimur, quod ſi tranſcendero puerilis ætatis inſipientiam, ſi deſiero paruulus eſſe ſenſibus, & vir effectus depoſuero quæ ſunt paruuli, ſi inquam effectus fuero iuuenis, & talis iuuenis qui vincã malignum, dignus diuinis numeris computabor. Donec aũt ineſt alicui noſtrum, vel puerilis vel lubricus ſenſus, vel fœminea & reſoluta ſegnities vel Aegyptio[illegible]rimus & barbaros mores, haberi apud Deũ in ſancto vel conſecrato

Exod. 30.

Mulieres.

Serui.

Fœminæ.

Alienigenæ Barbari.

Pueri.

consecrato numero non meremur. Innumeri apud Salomonem dicũtur esse qui pereũt, numerati autem omnes qui saluantur. Vnde de sanctis dicitur. Qui numerat multitudinẽ stellarum & omnibus eis nomina vocat, & in euangelio. Vestri etiam capilli capitis numerati sunt. Virtutes animi, capillos apostolorum vocans. Deinde præcipitur vt numeretur, à vigintiannis & supra, omnis qui procedit in virtute Israel: Non tamen in qualicunq; virtute, idest non Ægyptiorum virtute, neq; Assyriorum neque Græcorum, sed virtute Israel, ipse numeratur apud Deum. Est enim virtus animi quem Græcorum, philosophi, docent. Sed hæc non pertinet ad numerum Dei: nõ enim pro Deo sed pro gloria exercetur humana. Est & Assyriorum virtus, est & Chaldæorum, quæ in Astrologiæ studijs prędicatur. Sed non est ista virtus Israelitica. Est & Ægyptiorum virtus, in ea quam dicunt, secreta sapientia. Sed hæc non adiungitur ad calculum Dei. Sola apud Deũ virtus Israelitica numeratur. Sed quid est quod non statim quãdo egressus est de Ægypto populus numeratur. Nec cum mare rubrum transiuit. Nec cum confligunt cum Amalech & vincunt. Nec cum Mannæ accipiunt cibum, & bibunt de consequente eos petra, nondum enim in his, ea quæ numeris apta ducuntur, adoleuerant. Deinde tabernaculum testimonij constituitur, sed nec in hoc quidem numerandi populi tempus aduenit. Lex per Moysen datur, sacrificiorum mos traditur, purificationum ritus docetur, sanctificationum leges & sacramenta conduntur, & tunc ad numerum ex præcepto Dei populus adducitur. Vide Christiane quanta tibi transeunda sunt, quanta toleranda, quot profectionibus, quot tentationibus, quot prælijs pugnandum tibi est & vincendum, vt possis ad diuinum numerum pertinere, vt inter sanctas tribus annumerari, dignus habearis, vt visitari possis, & per Dei sacerdotes Aaron & Moysen numerorum censibus adscribi. Suscipienda est tibi primo lex Dei, offerenda sacrificia, expiendæ purificationes, peragranda cuncta quæ lex spiritus docet, vt possis aliquando ad Israeliticum numerum pertinere. Et erit vnusquisq; in eo ordine, quem sibi gestorum merita contulerint, vt ait Paulus. Vnusquisque in ordine suo. Hinc accidet in resurrectione, vt vnusquisque aut in tribu Ruben spiritualibus indicijs adscribatur, ob hoc quod aliquid in moribus ipsi Ruben simile habuit. Alius autem in tribu Symeõ, fortasis pro obedientia. Alius in tribu Leui, credo quod bene præfuit sacerdotio. Alius in tribu Iuda, nõ dubito quin is qui regios spiritus gessit. & bene rexit populum qui intra se est. Sed & singulis quibusq; tribus vnusquisq; sociabitur pro his quæ ad vnamquanq; earum, vel in actibus cognata vel in moribus habuit. Hæc & alia innumera illo in loco Orig. diuinitus edisserit. Itẽ Hiero. Matt. 14. ca. ait. Quando multitudo aliqua numeratur, solum viri qui in perfectum virum creuerũt, cõputãtur. Mulieres autem & paruuli sexus fragilis & ætas minor, numero indigni sunt. Vnde in Euangelio manducantium fuit numerus quinque millia virorũ exceptis mulieribus & paruulis. Vnde & in Numerorum libro. quoties sacerdotes & Leuitæ & exercitus & turmæ pugnantium describuntur, serui & mulieres & paruuli, & vulgus ignobile absq; numero prætermittitur, & Exo. 12. Profecti sunt, inquit, filij Israel de Ramase in Sochoth, sexcenta fere millia peditum virorum absq; paruulis, sed & vulgus promiscuum innumerabile ascendit cum eis. Item Theophy. Iohannis 6. ca. cum dixisset euangelista. Discubuerunt viri numero fermè quinquies mille, ait. Soli viri numerantur ab Euangelista, qui legis sequitur consuetudinem. Etenim & Moses à vicesimo anno & supra, numerauit populum nulla mentione facta mulierum, quo docetur omne quod virile & iuuenile est, dignum censeri vt numeretur apud Deum. Lege Cyrillum lib. 3, super Iohannem. cap. 16.

Virtutes gẽtium.

De ordinibus illorum qui sunt in populo Dei.

Hieronym. Matth. 14.

Matth. 14.

Nume. 1.

Theophy.

Cyrillus.

¶ Aliquot species numerorum quid mysticè & iuxta historiam in scripturis significent, ostenditur.

CAP. VI.

DIsserendi de numeris locus peropportunus se nobis obtulit, quãuis illorum tractationem paucis absoluere decreuerim, & innumera illa omittere, quæ in commentarijs nostris inchoata & rudia, ex aliorum scriptis, congesseram, bona quippe pars illarum rerum quæ à nobis

nobis collecta ſunt & annotata, non ſatis, à multis intelliguntur, nec omnino à me probantur. Atque ideo paucula ex multis ſubijciam, ne omnino de re tanta ſiluiſſe videar, ſtudioſorum erunt partes, hæc qualiacunq; ſunt, æqui & boni conſulere, & quæ potiora illis videbuntur ſeligere & memoriæ commendare. Poſſem etiam hoc in loco de illis numeris quibus Platonici myſteria philoſophiæ occultabant, atque à promiſcua plebe arcebant, diſputare: verum ſuperuacaneum mihi viſum eſt. id facere, ne forte piaculum admittam, intromittens incircunciſos in eccleſia Dei. Ideo illa tantum afferre conabor, quæ in noſtrorum hominum ſanctiſsimorum & doctiſsimorum diſputationibus ſunt verſata, & in eorum literis tradita. Et primo, *Lege c. 16.* numerorum diſciplina (vt ait Auguſti. lib. 2. de doct. Chriſtiana cap. 38.) cuilibet tardiſsimo clarum eſt, quod non ſit ab hominibus inſtituta, ſed potius indagata atque inuenta. *Italia.* Non enim ſicut primam ſyllabam Italiæ, quam breuem pronuntiauerunt veteres, voluit Virgilius, & longa facta eſt. Ita quiſquã poteſt efficere cum voluerit, vt ter terna aut non ſint nouem, aut nõ poſsint efficere quadratam figuram, aut non ad ternarium numerum tripla ſint, ad ſenarium ſeſcupla, ad nullum dupla, quia intelligibiles numeri ſemiſſem non habent. Siue ergo in ſeipſis conſiderentur, ſiue ad figurarum, aut ſonorum aliarumve motionum leges numeri adhibeãtur, incommutabiles regulas habẽt, nec vllo modo ab hominibus inſtitutas, ſed ingenioſorum ſagacitate compertas.

De his numeris vt ordine procedamus ab vnitate oportet incipere. De qua diuinitus differit Origẽ. homil. vnica, in libros Regum inquiens. Vnus ad laudem pertinet iuſtorum, vt. 1. Regum. 1. Erat vir vnus de Ramathaim. Nos qui adhuc peccatores ſumus, nõ poſſumus iſtum titulum laudis acquirere, quia vnuſquiſque noſtrum non eſt vnus, ſed multi. Intuere alicuius vultum irati, nunc iterum triſtis, paulò pòſt rurſum gaudentis, iterum turbati, rurſum lenis, in alio tempore de rebus diuinis conſulentis, paulò pòſt vero quæ ad auaritiam, vel quæ ad gloriam ſeculi pertinent molientis. Vides quomodo ille qui putatur vnus, non eſt vnus, ſed tot in eo perſonæ videntur eſſe, quot mores, quia & ſecundum ſcripturas. Inſipiens vt luna mutatur. De iuſtis non ſolum per ſingulos vnus dicitur, verum & omnes competenter vnus dicuntur. Et cur non omnes vnum dicantur, quorum cor & anima vna eſſe deſcribitur, vnam ſemper omnes ſapientiam meditantur, vnum ſapiunt, vnum ſentiunt, vnum Deum venerantur, vnum Ieſum confitentur. Vnde merito & ipſi omnes, non ſolum vnum, ſed vnus dicuntur. Sicut Apoſtolus ſignificauit dicens. Omnes quidem currunt, *Locus Pauli expoſit⁹. ex priori Cor. epiſto laca. 9.* ſed vnus accipit palmam. Vere enim imitatur iuſtus qui talis eſt, vnum Deum. De quo dicitur. Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Non tantum vnus numero deſignatur, qui vtique ſupra omnem numerum eſſe credendus eſt, ſed per hoc magis vnus dici intelligendus eſt, quod nunquam à ſemetipſo alter efficitur, hoc eſt, nunquam mutatur, nunquam in aliud vertitur, ſicut & de eo Dauid proteſtatur dicens. Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. Et illud in hunc ſenſum reſpicit. Ego ſum dominus Deus veſter & non mutor. Immutabilis ergo eſt Deus, & per hoc vnus dicitur, quod non mutatur. Sic ergo imitator Dei iuſtus, qui ad imaginem Dei factus eſt, vnus & ipſe cum ad perfectum venerit appellatur, quia ipſe cum in virtutis ſumma conſtiterit non mutatur, ſed vnus permanet ſemper. Nam dum in malitia eſt vnuſquiſque per multa diuiditur & in diuerſa diſpergitur, & dum in multis eſt malitiæ generibus, dici nõ poteſt vnus. Igitur quia ſecundum mirabilem hanc vnitatem vnus eſt iuſtus, imo & plures iuſti vnum ſunt, ideo apoſtolus omnem cohortatur eccleſiam dicens. Vt idem dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata, ſitis autẽ perfecti in eodem ſenſu & eadem ſcientia. Propterea & in Actibus apoſtolorum, cor & anima credentium vna eſſe dicitur. Si autem aliquid ſubtilius, conſiderare velimus, inuenire poſſumus & aliam vnitatem. V. g. Si ita mortificauero membra mea, vt iam nõ concupiſcat caro aduerſus ſpiritum nec ſpiritus aduerſus carnem, ſi iam non ſit alia lex in membris meis quæ repugnet legi mentis meæ. & captiuum me ducat in legem peccati, ſi omnia quæ intra me ſunt in vno atq; eodem ſenſu perfecta ſint, & vna atque eadem ſententia moueant, tunc & ego ero vir vnus. Et Augu. in poſtremis verbis Pſal. 4. in huius loci expoſitione. Quoniam tu domine, ſingulariter in ſpe, &c. ait, Perit multiplicitas, & ſingularitas tenetur in ſanctis. De quibus di-

Vnus ad laudẽ pertinet bonorũ virorum.

Eccleſ. 27.

citur in Actibus, Multitudinis credentium erat anima vna & cor vnũ. Vnitatis ergo debemus eſſe amatores, ſi vni Deo & Domino noſtro cupimus inhęrere. Et Eucherius in formula ſpirituali. ca. de Nume. ait. Vnus ad vnitatẽ Dei refertur, in pẽtateucho. Audi Iſrael, Dñs Deus tuus vnus eſt, & apoſtolus. Vnus Deus, vna fides, vnũ baptiſma. Lege Ambro. libr. 1. epiſto. 1. Denique Hierony. Eccleſi. 4. ca. ait. Singularis numerus in bono ſemper accipitur, duplex in malo. Propterea iuxta Salomonẽ, vnus pugillus habet requiem, & duæ manus labore ſunt plenæ. De Deo quo modo ſit vnus dicere ſuperſedeo, legito tu Dionyſij Areopagitæ. 13. caput. Nominum diuinorum, & nil amplius deſiderabis.

Numerus ſecundus (vt inquit Hiero. Aggæi. 1.) eſt immundus, quia poſt vnionẽ virginitatis, & paradiſi nuditatẽ, tunicas ſignifi cauit pelliceas. Deniq; in Gene. cũ primo die dictũ ſit, & in tertio & in quarto & in quinto & in ſexto: poſt cõſummationẽ operum ſingulorũ. Et vidit Deus quia bonũ eſt. In ſecũdo die iuxta Hebraicum & Aquilã & Symmachũ & Theodotionẽ non habetur. Neq; enim poterat ſecundus dies qui numerum facit, qui ab vnione diuidit, quod bonus eſſet Dei ſentẽtia comprobari. Item in commen. Ezechielis capit. 11. Numerus, inquit, dualis ſcinditur ab vnitate, & in ſecundæ diei numero nõ videtur à domino. Vnde & in arca Noe bina & bina introducuntur immunda. *Gene. 6.*

Ephe. 2. Dominus autem ſciſsionem in vnum coarctans fecit vtrunq; vnum, & ſoluit medium parietẽ inimicitias in ſua carne condemnãs. Vnde cum auguſtius quid loquitur & ſublimius ait. Ego & pater vnum ſumus: vt à Iudaica dualitate in vnionẽ nos reuocet fidei Chriſtianæ. Denique pontificatu perdito Iudæorum, dominus patitur, nequaquam ſub vno pontifice, ſed ſub duobus Anna & Caipha, vt religionis eorum ſciſſum monſtraretur errorem. Et in Ezechiele capit. 11. ſub duobus populi principibus Iezonia & Phaltia hoc euidenter demõſtratur. Hæc eadem rurſum inculcauit Hiero. libr. 1. contra Iouinianum. & habetur. 32. q. 1. nup[illegible], ſub Ambro. nomine. Porro hoc quod tam diligenter & accuratè à Hiero. annotatum eſt, non videtur eſſe verum. Nam in iſto die ſicut in alijs inuenimus ſcriptũ: vidit deus quod eſſet bonum. Dies quippe ſecundus non finitur, cum dicit Moyſes. Factum eſt veſpere & mane dies ſecundus, nã & hęc quę ſtatim adduntur illius ſunt. Dixit verò Deus, cõgregẽtur aquæ quę ſub cælo ſunt, in locum vnum, & appareat arida, & factũ eſt ita: & vocauit Deus aridam terram: congregationes aquarum appellauit maria, & vidit Deus quod eſſet bonum. Lege S. Thom. 1. parte. q. 74. artic. vlti. ad. 3. ſed ad numerum binarium reuertamur. De illo hęc ſcribit Eucherius. Duo, inquit, ad duo teſtamenta legis referũtur. in libris Regum. Fecit in Dabir duo Cherubim decem cubitorum magnitudine. Duo præcepta charitatis, amoris videlicet Dei & proximi. Duo in agro, duo in molendino, duo in lecto leguntur in ſancto euangelio. Lege Hiero. in epiſt. ad Rufinum, de iudicio Salomonis. *Matth. 24*

Conſueuit (ait Chryſo. ho. 47. in Matth.) ſcriptura numero ternario pro multitudine abuti, vt Matth. 13. Simile eſt regnum cælorum fermẽto quod accipiens mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus. Item Eucherius ait. Ternarius ad trinitatem refertur. vt in epiſt. Ioannis. Tres ſunt qui teſtimonium dant in cælo, Pater, Verbum, Spiritus ſanctus, & tres ſunt qui teſtimonium dant in terra, ſpiritus, aqua, & ſanguis. & in Gene. videbam vitem in qua erãt propagines creſcere in gemmas. *2. Ioan. 5.* *Gene. 40.*

Numerus quaternarius, inquit Eucherius, ad quatuor euangelia refertur, vt in Ezechiele. Ex medio eorum ſimilitudo quatuor animalium. Sicut & quatuor flumina paradiſi. Nomen quoque Tetragrammaton quatuor literis Hebraicis ſcribitur. Quatuor cornibus ſancta crux inſignitur. Vnde in Habacuc dicitur. Cornua in manibus eius. *Ezechi. 1.* *Habac. 3.*

Quinq; numerus, teſte Cyrillo. li. 16. in Leui. in laudabilibus ponitur & in vituperabilibus. Quinq; ſunt ſapiẽtes virgines, quinq; & inſipientes. Et Hiero. Ezechielis cap. 11. Scimus, inquit, quinque numerũ in medio poſitum & pro qualitate vtentium vel ad bonam vel ad malam partem poſſe verti. Sic in euangelio quinque virgines prudentes, & quinq; ſtultæ reperiuntur. Item Auguſt. Pſal. 49. ad dit. Quinque multitudinem ſignificat. Quinque virgines admittuntur, quinque excluduntur. Nunquid ex tot millibus virginum, ſolæ quinque ſunt qui integritatẽ carnis ſeruant Deo? Minimè. Sed in quinario numero intelligitur continentia quinque ſenſuũ carnis. Etenim multis venit corruptio per oculos, multis per aurẽ, multis per illicitum olfactũ, multis per nephariũ guſtũ, multis per a- *Matth. 25.*

adulte-

dulterinum amplexũ. Ab his omnibus quinque ianuis corruptionis, quicunque ſe continent, & ſic continẽt vt in ſua conſcientia gloriam habeant, nõ laudem ab hominibus ſpectent, ſunt quinq; virgines ſapientes, habentes oleum conſciẽtiæ ſecum. Rurſum ille qui apud inferos torquebat, habeo, inquit, quinque fratres. ibi intelligitur populus Iudæorum ſub lege poſitus, quia Moyſes legiſlator quinque libros conſcripſit. Et tractat. 25. in Ioannem. ait, Quinarius numerus ad legem pertinet, ipſi ſunt quinque libri Moyſi, ipſæ ſunt quinque porticus illæ languidos continentes, ipſi ſunt quinque panes quinq; millia hominum paſcentes. Denique Eucherius ait. Quinque ad quinque libros Moyſi, ad quinque porticus, ad quinq; panes, ad quinque plagas in corpore dominico. & apoſtolus ait, In eccleſia volo quinque verba ſenſu meo loqui.

Ioan. 5.

1. Cor. 14.

De numero ſenario hæc ſcribit Eucherius. Numerus ſenarius ad diem ſextum pertinet, quo dominus hominem cum vniuerſis terræ animantibus fecit. In Gene. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Et paulò poſt. Et factum eſt veſpere & mane dies ſextus. ſenario numero, perfectio comprehenditur, propterea Deus ſex diebus mundum perfeciſſe deſcribitur, & ipſis quinque vnus adijcitur, vt lex per euangelium impleatur. Sex ſunt ætates ſeculi, quinque tranſierunt, ſexta à Ioan. Baptiſta & in humanato Chriſto decurrit vſque ad finem ſeculi. Vnde & ſexta die fecit Deus hominẽ ad imaginem ſuam, quia ſexta iſta ætate manifeſtatur per euangelium reformatio mentis noſtræ, ſecũdum imaginem eius qui creauit nos. Sex has ætates, illæ ſex hydriæ ſignificant, quas dominus impleri iuſſit, & in ijs aqua converſa eſt in vinum, vt iam manifeſtatum Chriſtum in lege & prophetis intelligamus. Illa ergo tempora ſex, quaſi per articulos diſtributa, quaſi vaſa eſſent inania, niſi à Chriſto implerentur. Tempora vtique inaniter præterirent, niſi in eis dominus Ieſus prædicaretur. Impletæ ſunt igitur hydriæ, id eſt adimpletæ ſunt prophetiæ. Item Hiero. circa principium cõmenta in Aggæum, cum propheta dixiſſet. In anno ſecũdo Darij regis in menſe ſexto, ipſe ait, Menſis ſextus ſcribitur, qui non habet ſolẽnitates Dei, ſicut menſis ſeptimus, ſed vicinus eſt dierum ſex, in quibus factus eſt mundus. In quo laboratur & in ſudore faciei comeditur panis, & terra nobis generat tribulos & ſpinas, & cum ſementem acceperit tritici, lolio magis aueniſque fœcunda eſt. & Auguſti. tract. 25. ſuper Ioan. ait, Perfectio ſenario numero cõprehenditur, propterea Deus ſex diebus mũdum perfecit. de qua re latius diſſerit. lib. 11. de ciuitate Dei. cap. 30.

Septies (vt inquit Theophylactus in expoſitione horum locorum, qui à nobis modo citabuntur) non raro pro ſæpè ponitur. Lucæ 17. Si ſepties in die peccauerit in te frater, & ſepties in die conuerſus fuerit, remitte illi. & cap. 8. Maria quę vocatur Magdalene, à qua ſeptem dæmonia eiecerat. & 11. capit. Cum inuenerit domum ſcopis mundatam, tunc vadit, & aſſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe. & Chryſoſt. homi. 19. in Gene. addit hoc exemplũ. Donec ſterilis peperit ſeptem. Et nos inſuper vtamur teſtimonio illo ex Amos cap. 1. ſuper tribus, inquit ſceleribus Damaſci & ſuper quatuor non conuertam eam, id eſt, Si ſemel aut bis deliquiſſent, eis peperciſſem, nunc quia peccata peccatis accumulant, acerbe puniam eos. Item illo in ſuper Exo. viſitans iniurias patrum in filios vſq; in tertiam & quartam generationem. & Euthy. Pſal. 78. ait. Septuplum Hebræorum more ponitur pro multiplici, quemadmodũ non infrequenter ſeptem poni videmus pro multis. Vt, Redde inimicis meis ſeptuplum. Item in comment. in Iob titulo Hiero. dicitur. Septem iuxta auctoritatem ſcripturarũ plenitudinem quandam myſterij ſignificãt. Vt, ſeptem ſpiritus, ſeptem candelabra, ſeptẽ eccleſiæ, ſeptem dona ſpiritus ſancti. Et Auguſti. libr. 11. de ciui. dei. cap. 31. ait. In ſeptimo die requies commendatur, in qua primũ ſanctificatio ſonat, & Deus noluit iſtũ diem vllis ſuis operibus ſanctificare, ſed requie ſua quæ habet veſperam, vt reliqui ſex dies. De hoc numero ſatis ſit admonere, quod totus impar, primus numerus ternarius eſt, totus par, quaternarius, ex quibus duobus ſeptenarius conſtat. Ideo pro vniuerſo ſæpè ponitur, ſicuti eſt, ſepties cadet iuſtus, & reſurget, id eſt, quotieſcunq; ceciderit nõ peribit. Quod non de iniquitatibus, ſed de tribulationibus ad humilitatem perducentibus intelligi voluit. Et ſepties in die laudabo te, quod alibi alio modo dictum eſt. Semper laus eius in ore meo. In his locis ſeptenarius numerus, pro cuiuſque rei vniuerſitate poni ſolet. Propter

hoc, eodē sæpè numero significatur spiritus sanctus, de quo dominus ait, Docebit vos omnem veritatem. Eucherius quoq; ait, Septem ad diem septimum pertinet, in quo perfectis omnibus dominus requieuit. in Genes. Requieuit Deus die septimo ab omni opere qđ patrarat. Numerus in humanæ rationis causa summam perfectionem significat, quia ex primo pari & ex primo impari cōstat, ex primo siquidem qui diuidi potest, & ex primo qui diuidi non potest. Hinc Iubileus, qui perfectam requiem exprimit, septem hebdomadis constat. Hinc septem spiritus, qui sunt ad thronum Dei. Et septiformem gratiam spiritus sancti, significauerunt septem panes, quibus Christus quatuor hominum millia satiauit. Adhuc Hiero. Amos ca. 5. hæc tradit. Septenarium numerū esse sanctum, etiam sabbatum probat, in quo requieuit Deus ab omnibus operibus suis, & prohibet ne quid in eo operis seruilis fiat, nisi ea tantum, quæ ad animam pertinent, & ne in eo onera portentur. Vnde & in solitudine qui in die sabbati ligna collegerant, quæ arsura sunt, sententia domini condemnantur, & septem hebdomades complent, numerū sanctæ Pentecostes, & iubileus annus remissionis tubarumq; clāgentiū hoc numero texitur. In septimo quoque mense figūtur tabernacula, & Hebræus cum sex annis seruierit, anno septimo liberatur. Deniq; captiuitas populi Israel templiq; subuersio, septuagesimo anno desolationis impleta est. Nouit hoc secularis philosophia & medicorum libri. quorum Galenus dissertissimus scripsit ternos libros. περὶ κρισεων ἡμερῶν τῶν κριτικῶν ἡμερῶν. In quibus septenarij numeri ostendens potentiam, ardentissimas febres septimo dicit solui die, aut si tanta humoris noxij & pituitæ fuerit magnitudo, vt primæ hebdomadis nequaquam feruore cōsumpta sit, secundæ hebdomadis vltimus expectatur dies, id est, quartus decimus. Quod si hunc vt iuxta Hippocratē loquar, ἡ νόσος vicerit transeunt ad 21. diem, hoc est ad finem tertiæ hebdomadis. Ita ab initio mundi diebus cognitis, vt omnes labores & molestiæ septimo numero conquiescant. & septē astra iuxta numerum suorum dicūtur errantia. De cuius numeri sacramentis in Scipionis somnio plenius narrat Tullius, & obscurissimus Platonis Timæus liber est, qui ne Ciceronis quidem aureo ore fit planior. Et Matth. 12. ait, septenarius numerus sanctus est, propter dona spiritus sancti quæ descenderunt super virgam de radice Iesse apud Isaiam. Datur etiam Dæmoni septenarius numerus, quia vitiorum numerus, diabolo consecratus est. Vnde apud Matth. Vadit & assumit septem alios spiritus nequiores se. Si de hac re amplius nosse desideras, lege Basilium homi. 11. Exaëme. & Hiero. Matth. 15. & Zachariæ 4. & Grego. 1. moral. cap. 7.

Iubileus. *Sabbatum.* *Idest, morbus.* *Isaiæ. 11.* *Eccles. 11*

Octauus numerus, vt inquit Augu. epist. 119. capit. 13. resurrectionis significat sacramentum, quod post sabbatum factum est. Nam pro octaua Psalmus inscribitur, & octauo die circuncidebantur infantes. & in Ecclesiaste ad duorum testamentorum significationem dicitur. Illis septem & illis octo reseruatum est, tamen illis est occultatum sacramentum resurrectionis, donec veniret Christus, sed solum celebrādum sabbatum traditum est, quia eratantea requies mortuorum, resurrectio autem nullius erat donec veniret Christus, qui resurgens à mortuis iam non moreretur, & mors illi vtra non dominaretur. Sed postquam facta est talis resurrectio in corpore dominico, vt præiret in capite ecclesiæ quod corpus ecclesiæ sperat in fine, iam etiam dies dominicus, id est octauus qui & primus inciperet celebrari. Item Hiero. Amos 5. in expositione huius loci. suscitabimus super eum septem pastores & octo homines primates & pascent terram Assur gladio. ait, septem pastores, omnes patriarchas & prophetas esse arbitror, qui hebdomadi, id est veteri seruierint instrumento. octo primates vniuersos noui testamenti, qui ab apostolis vsq; ad hanc ætatē mo morderint Assyrium. Vnde in Ecclesiaste præcipitur, vt demus partes septem, demus & octo. Et in templo Ezechielis ca. 40. quod interpretatur ecclesia & cælestis Ierusalē, septem & octo gradibus ascenditur. & in Psalterio quindecim gradus sunt, quibus per hebdomadem & ogdoadem, id est, octo ad canendas laudes scandimus. In octauo die celebratur circuncisio spiritualis, & in templo Iudæorū destruitur sabbatum, & quidam Psalmi pro octaua scribuntur. Lege epist. ad Paulinū in principio. *Romā. 6.* *Cātica graduum.*

Nonus numerus, vt inquit Eucherius, ad sacramentum horæ nonæ, qua dominus spiritum emisit, refertur. Vnde in euangelio circa horam nonam clamauit Iesus voce magna. sunt & nouem nomina pretiosorum lapidum & nouem ordines angelorū. Et Hie-

rony.

rony. Aggæi cap. 2. Nonus, inquit, numerus V. g. nonus menſis, nunquam in bonam partem legitur. Paſcha immolat populꝰ, & alias celebrat feſtiuitates, omnis eius ſolẽnitas die finitur octauo, nec ad nonum peruenit. Qui agnum paſchale præparant tranſacta die nona incipiunt præparare. Dies quoque propitiationis & expiationis menſis ſeptimi poſt diem nonum celebratur. In Ieremia, Ieruſalem nono anno à Babylonijs oppugnatur. & in Aggæo quia prophetia de immunditia populi futura erat, idcirco ſecundo anno Darij, nonus menſis adiungitur. & iterum Ezechielis 24. ca. ait, Nonus numerus ſemper in ſcripturis pœnarum ac dolorum eſt. & ſemper ſequitur iuſtitiam decimi menſis, & dici decimæ clemẽtia temperatur. Idcirco enim adhibentur ægrotantibus pœnæ, vt dolorẽ, ſanitas cõſequatur. Hanc ob cauſam ait Ezechiel. Factum eſt verbum domini ad me, in nono anno, in menſe decimo. Denique Auguſti. lib. 2. de conſenſu euangeliſtarum. ait, Quod nouem illi leproſi qui à domino fuerunt mundati, nec ei gratias dederunt, merito in nouenario numero, tanquam imperfecti, remanent. Vnum enim ſi addatur ad nouem, quædam effigies vnitatis impletur, quo fit tanta completio, vt vltra iam non progrediatur numerus, niſi rurſus ad vnũ redeatur. Nouem itaq; indiget vno, vt quadam vnitatis forma coagulentur. vt decem ſint, vnum autem nõ eis indiget vt cuſtodiat vnitatem. Quamobrem vt illi nouem, qui gratias non egerunt, reprobi effecti, à conſortio vnitatis excluſi ſunt, ita vnus ille qui gratias egit, vni cæ eccleſiæ ſignificatione laudandus eſt. Et quia illi erant Iudæi, amiſiſſe per ſuperbiam declarati ſunt regnum cœlorum, vbi maximè vnitas cuſtoditur. Ille vero qui erat Samaritanus, illi à quo accepit tribuens quod accepit, & quodam modo cantans illud è Pſalmo, inquit. Fortitudinem meam ad te cuſtodiam.

Ierem. 39. 52.

Luca. 17.

Pſalm. 58.

Denarium numerum, inquit Hierony. Ierem. 32. eſſe myſticum, oſtendit Decalogus qui ſcriptꝰ fuit in tabulis lapideis digito dei. Hoc iterum repetit Ezechi. 42. Item Grego. homil. 18. Ezechielis ait. Denarius numerus pro perfectione ſemper accipitur, quia in decem præceptis legis cuſtodia continetur. Actiua etenim ac contemplatiua vita, ſimul in decalogi mandatis coniuncta eſt, quia in ea & amor Dei & amor proximi ſeruari iubetur. Et in ſecũdo opere in Matth. titul. Chryſoſt. homil. 1. hæc inuenimus. Decimus numerus quia eſt perfectionis, myſterium habet Chriſti perfecti. propter quod & prima nominis Ieſu litera, Iod decem denotat.

Vndecim ad apoſtolos refertur, ait Euche. vt in euangelio. Vndecim diſcipuli abierunt in Galilæam, Vndenarius etiam numerus, quando denarium monade excedit, pro tranſgreſſione & reprehẽſione ponitur. Vnde Petrus non paſſus eſt numerum apoſtolorum in vndenario cõſiſtere, ſed elegit Mathiam duodecimum in ordine. Hinc vndecim ſaga cilicina in veteri lege fieri præcipiũtur, quæ ſignificant pœnitentium actus, pro commiſſis peccatis. Ad vndecimam quoq; horam, gentiles & ætas decrepita vocatur.

De duodecimo numero legimus in Euangelio. Duodecim nomina apoſtolorum ſunt hæc. Quo numero ſignificatur vniuerſa iudicantium multitudo, propter duas partes ſeptenarij, qua plerunque ſignificatur vniuerſitas. quæ duæ partes, ideſt tria & quatuor, altera per alteram partem multiplicatæ, duodecim faciunt. De his duobus numeris hæc ſcribit Hierony. in comment. Ezechielis capi. 31. Cum locaturus eſſet dominus ad Pharaonem apud Ezechielem, vndecimo anno ſermo fit, nedum enim venerat ad duodecimum, qui numerus eſt plenæ conſumataeq; virtutis. Vnde & duodecim ſunt filij Iacob, à quibus poſtea 12. nomina prophetarum vno volumine continentur. Et apoſtoli duodecim ſunt, quorum quia vnus Iudas proditor fuit, in locũ eius Mathias eligitur. Et Archiſynagogi filia annorum duodecim à Domino ſuſcitatur. Hemorrhoyſſa quoq; anno duodecimo recipit ſanitatem. Item Auguſt. in comment. Pſal. 86. ait. duodecim eſt ſacramentum vniuerſitatis. Vnde dicitur de apoſtolis, quod iudicabunt duodecim tribus Iſrael. Nũquid Paulus excludetur ab hoc numero? Minimè. Nam non ſolum duodecim illi & Paulus, ſed quotquot iudicaturi ſunt, propter ſignificationẽ vniuerſitatis, ad duodecim pertinent. Ab omnibus quatuor ventis, ſicut dicit Dominus in Euangelio, à quatuor ventis ſe collecturum electos ſuos. & ſimiliter dicũtur duodecim portæ Ieruſalem, per quas vniuerſi ingrediũtur ad Chriſtum, qui porta eſt. Similiter duodecim ſunt ſancti Patriarchæ. & rurſum Pſal. 59. ait. Duodecim perfectus eſt numerus, cui duodenarius

Gene. 35.

Apoca. 21.

Apostolorũ numerus deputatur. Quia per totum mundum mittendum erat verbum. Mundus ex quatuor partibus constat. Quatuor eius partes notissimæ sunt omnibus, & sæpè in scripturis memoratę, quæ etiam quatuor venti dictæ sunt, Oriens, Occidens, Aquilo & Meridies. Ad omnes istas quatuor partes missum est verbum, vt in Trinitate omnes vocarentur. Duodenarium numerũ, ter quaterni faciunt. Hæc ille. & in Exo. cap. 15. duodecim sunt fontes in deserto. & Iosuè 4. eliguntur 12. viri, & 12. lapides ex alueo Iordanis.

ANNOTATIO.

AVgustinus in loco modò à nobis citato Psalmi 86. assignat duodecim portas vrbi Ierusalem, secutus (vt arbitror) Apocalypsim Iohannis, qui cap. 21. illius libri ait. Habebat Ierusalem illa murum magnum & altum habentem portas duodecim, & in portis angelos (aut angulos) duodecim, & nomina inscripta, quæ sunt nomina 12. tribuum filiorum Israel. Ab Oriente portæ tres, ab Aquilone portæ tres, & ab Austro portæ tres, & ab Occasu portæ tres. Numerus hic rectè supputatus est in mystica Ierusalem & cælesti, attamè terrena Ierusalem, denarium portarum numerum, non excedebat. Illarum hæc sunt nomina. Sahar Haçon. i. Porta gregis, vt dicitur Esdræ lib. 2. capit. 3. quia per illam exibant & ingrediebantur greges in vrbem. Sahar Hadagim. Porta piscium. Sahar Haisana. Porta vetus, aut veteris scilicet piscinæ, de qua lege Isaiæ caput 22. Sahar Hagai. Porta vallis, scilicet Iosaphat. Sahar Haasphoth. Porta sterquilinij aut stercoris. Sahar Hain. Porta fontis. Sahar Hamaim. Porta aquarum, quæ est versus orientem. Sahar Haçucim. Porta equorum. Sahar Hamiphcad. Porta Miphcad. i. visitationis, & iuxta nostram translationem iudicij.

Quatuordecim, teste Eucherio, ad sacramentum Dominicæ generationis refertur. Vnde in Euangelio ab Abraham vsq; ad David generationes sunt quatuordecim.

Quindecim teste eodẽ Eucherio ad quindecim gradus templi, quos fecit Salomõ, ad quorũ numerũ quindeci[m] Psalmi qui inscribuntur Canticum graduũ, compositi sunt. id est à Psalmo. Ad dominũ cũ tribularer clamaui. vsq; ad Laudate nomẽ domini. Et Hieronym. in epist. ad Gala. ca. 1. Quindecim hi, inquit, dies, plenam significãt scientiam cõsummatamque doctrinam. Siquidẽ quindecim sunt carmina in psalterio, quindecim gradus per quos ad canendum deo, & in atrijs eius consistendum, iustus ascendit. Ezechias quod quindecim annorum spacio sibi advitam dato, signum accipere meretur in gradibus, & solennitates Dei à decimoquinto die incipiunt, & Paulus apud Petrũ quindecim dies commoratus est. Denique Augustin. Psalm. 89. in huius loci expositione. Dies annorum septuaginta anni, si autem in potentatibus octoginta anni. ait, Septuaginta anni & octoginta, constituunt centum quinquaginta, quem sacratum esse numerum satis insinuat liber Psalmorum, qui totidem Psalmos cõplectitur. hanc enim habent in significatione rationem, centum quinquaginta, quam quindecim. Qui numerus fit, septem & octo coniunctis, quorum primus insinuat vetus testamentum propter sabbati obseruationem, secundus testamentum nouum propter Domini resurrectionem. Hinc sunt in templo. 15. gradus, hinc sunt in Psalmis 15. Cantica graduum, hinc quindecim cubitis summos montes aqua diluuij superauit, etsi quibus alijs locis sacratus hic commendatur numerus, Septuaginta significant vetus testamentum, quia temporalia promittere videtur, octoginta nouum, quia in spe est renouationis & resurrectionis. *Isaiæ. 38.*

Numerus 16. ad numerum prophetarum refert. quatuor quippe sunt maiores. & 12. minores, de quib⁹ supra à nobis dissertũ est.

Numerus. 17. discutiendus est quid sibi velit. Decem, inquit, Augusti. Psalm. 49. in præceptis, septem, in gratia spiritus sancti, per quam gratiam, implentur præcepta. Decem ergo & septem tenent omnes pertinentes ad resurrectionem ad dexteram & ad regnum cælorum, id est, legem implentes per grãtiam spiritus, non quasi per opus suum aut meritum suum.

22. Ad sacramentum diuinorum volumi num, secundùm literas Hebræorũ. Quomodo igitur viginti duo elementa sunt, per quę scribim⁹ Hebraicè omne quod loquimur. ita viginti duo voluntina supputantur scripturarum, quibus quasi elementis in Dei doctrina, tenera adhuc & lactens viri iusti eruditur infantia. Sed & Psalmi 36. 110. 111. & 118. & 144. eiusdem numeri texuntur alphabeto. & Ieremiæ Lamentationes. Salomonis

quoque

quoque caput vltimum Prouerbiorum. In libro ſimiliter Numerorum.ca. 3. hæc eadem ſupputatio,ſub Leuitarum ac ſacerdotum cē ſu,myſticè oſtenditur.

24.Ad myſteriū numeri ſenioruū in Apocalypſi,ſuper thronos.24.ſeniores.& viginti quatuor ſortibus in miniſterio templi diſtributi fuerunt ſacerdotes à Rege Dauid.

Quantum recordor,inquit Hiero. Ezechi 11.nunquam in bonam partem viceſimum quintum numerum reperio.Licet in Leui.ad ſacerdotale miniſterium à. 25. annis eligantur. in Hebræo tamen tricenariū numerum legimus. At Orige ho. 25. Num. ait. In. 25. numero ætatis ſacerdotis. 5. ſenſum perfectio declaratur,ita vt quinquies quina numerentur, quod vtique indicat eum vocari ad opera ingentia in myſterio peragenda, qui exomni parte multiplicatis & purificatis ſenſibus inuenitur eſſe perfectus.

In triceſimo anno accepit Ezechiel mirabilem illam reuelationem quadrigarum, in qua viſione dicit Hierony.Ezechi. 1. præfigurabatur Saluator,qui.30.annos natus venit ad baptiſmum, quæ in homine perfecta
Num.4. ætas eſt. Vnde in Numerorum volumine iuxta Hebræos. non vt in. 70. continetur, à viceſimo quinto ætatis anno,ſed à triceſimo
Genc.4. incipiunt ſacerdotes in tabernaculo miniſtrare. In quod ſignum præceſſit & Ioſeph quando in Ægypto eſurienti populo frumenta largitus eſt. & Iohannes Baptiſta venit ad fluenta Iordanis,prædicauitque baptiſmum pœnitentiæ.Atque ita etiam dicit in epiſto. ad Theophilum de erroribus Iohannis Hieroſolymitani prope finem.Lege Grati. D. 78.& concilium Conſtantinopoli.in Trul-
Matt. 13. lo. capit. 14. &. 15. Præterea Matth. 13.de ſemine iacto in terra bona,dicitur,aliud cecidit in terram bonam, & dedit fructum,aliud quidem centum,aliud ſexaginta, aliud vero triginta. In cuius loci expoſitione Hierony, in epiſto.ad Gerontiam. & in epiſto. ad Euſto. de virginitate. & in epiſto. ad Pamma. de conſolatione ſuper obitu Paulinæ vxoris, tribuit centeſimum fructum virginibus. 60. labori viduarum.trigeſimum operi nuptiarum. & in conſolatione ait.In his tribus mulieribus tria Chriſti præmia recognoſco.Euſtochium virginitatis flores metit. Paula laborioſam viduitatis aream terit, Paulina caſtum matrimonij cubile ſeruat. Theophy.aliter Matth.13.ait enim.non æqualē fructum ferunt omnes qui ſemē ſuſcipiunt. Sed alius quidem centuplum,forte paupertatem perfectam habens,& ſummam exercitationem. alius ſexagecuplū, vt cœnobita adhuc operans.alius vero trigecuplum,vt qui honeſtas nuptias delegit. At Orige.hom. 12.in Gene. per fructum centeſimum martyres intelligit.Denique Auguſt.lib.1.quæſt. euangelicarū.q.9.ait,cēteſimum martyrum, propter contemptum mortis.Sexageſimum virginū propter ocium,quia non pugnant cōtra carnem.Solet enim ocium ſexagenarijs concedi poſt militiam. Triceſimum coniugatorū, quia ipſi habent acrem conflictum, ne libidinibus ſuperentur.& lib.de ſancta virginitate cap.45.loquens de martyrio,ait. Hoc autem tam magnum eſt,vt eum fructum centenum quidam intelligant.Perhibet enim præclariſſimum teſtimonium eccleſiaſtica authoritas. nam notum eſt quo loco martyres, & quo defunctæ ſanctimoniales ad altaris ſacramenta recitentur.Sed quicquid ſignificet fœcunditatis feminis illa diuerſitas, viderint alij.Siue virginalis vita in centeno fructu ſit in ſexageno vidualis, in triceno autem coniugalis. Siue centena fertilitas martyrio potius imputetur,ſexagena continentiæ, & tricena connubio. Siue virginitas accedente martyrio centenum fructum impleat,ſolave ro in ſexageno ſit. coniugati autem tricenū ferentes ad ſexagenum peruenient ſi martyres fuerint. Hæc & alia affert Auguſt. loco modo citato.

33.Numerus ad myſteriū ætatis qua dominus in carne verſatus eſt. de qua re libro primo.cap.de hiſtoria diſputauimus.

Quadragenarius numerus,teſte Hierony. in comment.Ezechi.cap.29.ſemper afflictionis & pœnitentiæ eſt. Vnde Moyſes & Elias *Exo. 32.* & ipſe Saluator. 40. diebus ieiunauerunt & *3.Reg.9.* noctibus.& per.40. annos populus qui erat in ſolitudine, vt poſtea in Galgalis opprobrio & ignominia Ægypti liberetur,pluuiæ *Num. 14.* quoq; diluuij.40.diebus inferunt orbi naufragium.& Ezechiel pro tribu Iuda quadra- *Gene. 17,* ginta diebus dormit in dextro latere. & qua- *Ezechi. 4.* dringentis annis populus ſeruiturus in Ægypto nūciatur,quæ faciunt quadraginta decades,ſiue quatuor ἑκατονταδας. Et Ionæ.3.ca. circa principiū,cum Ionas ait,adhuc.40.dies & Niniue ſubuertetur, ait. Porro quadragenarius numerus conuenit peccatoribus, & ieiunio & orationi & ſacco & lachrymis &

perseuerantiæ deprecandi. ob quod & Moyses quadraginta diebus ieiunauit in monte Sina, & Elias fugiens Iezabel, & Dei desuper ira pendente, quadraginta dies ieiunasse describitur. Ipse quoque dominus verus Ionas missus ad prædicationem mundi, ieiunauit 40. dies, & hæreditatem nobis ieiunij derelinquens, ad esum corporis sui, sub hoc numero nostras animas præparat. Lege Hieronymum Amos 2. capit. & Michææ 5. Porrò Augusti. lib. 2. de consens. euang. capi. 4. loquens de quadraginta generationibus quas enumerat Matth. ait, Numerus iste illud tempus significat, quo & in hoc seculo & in hac terra regi nos oportet à CHRISTO secundum disciplinam laboriosam, qua flagellat Deus omnem filium quem recipit. Hoc verum esse illud declarat, quod quadraginta dierum ieiunium, hoc est humiliationem animæ, consecrauit lex, per Moysen & Eliam, quæ quadragenis diebus ieiunauerunt, & Euangeliũ per ipsius domini ieiunium. quibus diebus 40. tentabatur à diabolo. Quid aliud quam per omne huius seculi tempus tentationem nostram in carne sua, quam de nostra mortalitate assumere dignatus est, præfigurans? post resurrectionem quoque non amplius quam dies 40. cum discipulis suis, in hac terra esse voluit, huic eorum vitæ adhuc humana conuersatione coniunctus, & cum illis alimenta mortalium, quanuis iam non moritur us accipiens. Vt per ipsos 40. dies significaret, se occulta præsentia quod promiserat impleturum, quando ait, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Cur autem iste numerus temporalẽ vitam significet, illa causa occurrit. Quod & tempora annorũ quadripartitis vicibus currunt, & mundus ipse quatuor partibus terminatur, quas aliquando ventorum nomine scriptura commemorat. Ab Oriente & occidente & Aquilone & Meridie. Quadraginta autem, quater habent decem. Porrò ipsa decem ab vno vsque ad quatuor progrediente numero consummantur. Ad hunc igitur mundum, & ad nos in tentatione laborantes regendos, venientem regem Christum, Matth. suscipiẽs, exorsus est ab Abraham & enumerauit 40. homines, & 2. de doct. Chr. cap. 16. ait, Numerorum imperitia multa facit non intelligi, translate ac mystice posita in scripturis. Quis obsecro non moueatur quid sibi velit, quod & Moyses, & Elias & ipse dñs 40. diebus ieiunauerunt? qui nodus solui non potest, nisi huius numeri cognitione. Habet enim denarium quater, tanquam cognitionem omnium rerum intextam temporibus, Quaternario quippe numero, diurna & annua curricula peraguntur. Diurna matutinis, meridianis, vespertinis nocturnisque horarum spatijs. Annua, vernis, æstiuis, autumnalibus, hyemalibusque mensibus. A temporalium autem delectatione, propter æternitatem in qua viuere volumus abstinẽdum ac ieiunandum est. Quanuis etiam temporum cursibus ipsa nobis insinuetur doctrina, contẽnendorum temporalium & appetendorum æternorum. Porrò denarius numerus creatoris atque creaturæ significat scientiam. Nam trinitas creatoris est. Septenarius autem numerus creaturam indicat, propter vitam & corpus. Nam in illa tria sunt. Vnde etiam toto corde. tota anima tota mente diligendus est Deus. In corpore quatuor apparent elementa, ex quibus constat. In hoc denario dum tẽporaliter nobis insinuatur, hoc est quater ducitur, castè & continẽter à temporum delectatione viuere, hoc est quadraginta diebus ieiunare monemur. Hoc lex, cuius persona est in Moyse, hoc prophetia, cuius personam gerit Elias, hoc ipse dominus monet, qui tanquam testimoniam habens ex lege & prophetis, medius inter illos, nempe Moysem & Eliam, in monte tribus discipulis videntibus claruit. D. Euche. hæc scribit. Quadraginta ad quadragesimæ sacramẽtum. Vnde in euangelio, Agebatur ab spiritu in deserto diebus. 40. & virtus decalogi per quatuor libros Euangelij impletur. Decalogi autem mãdata perficimus, si quatuor sancti Euangelij libros perfectè custodimus. Si per continentiam, vigilias & orationes, & cætera quæ Apostolus commemorat, arma iustitiæ, ad immortalis vitæ præmia peruenimus.

Exod. 34. *3. Reg. 34.* *Eucharistia.* *Matth. 28* *Vide caput de generatione Christi.*

42. Ad numerum in eremo mansionum, vel ad numerum generationum, quæ ab Abraham sunt enumeratæ, dempto Augusti. vsque ad Dominum Iesum. Verum de hoc numero, in 3. libr. capi. 4. quæ dicenda videbantur, ex Hieron. in libro mansionum ad Fabiolam prodidimus.

46. Quadraginta & sex annis ædificatum est templum redeuntibus Iudæis à transmigratione Babylonis, secunda ædificatione post illam Salomonis, quæ viginti annis absoluta

ſoluta ac perfecta eſt. Hic annorum numerus perfectioni dominici corporis aptiſsimè conuenit. Vnde Auguſt. lib. 2. de doctrina Chriſtiana, cap. 16. inquit, ille numerus ædificationis templi commemoratus in Euangelio, quadraginta ſcilicet ſex annorum, neſcio quid myſticum ſonat, & relatus ad fabricam Dominici corporis, propter quam templi mentio facta eſt, coegit nonnullos hęreticos fateri filium Dei vero humano corpore indutum. Lege ipſum. lib. 83. q. q. 56. & lib. 65. q. q. 26. *Io. 2.*

Quinquagenarius numerus, inquit Hieronymus. Iſaiæ. 3. ſemper refertur ad pœnitentiam. Vnde in Gene. legimus loquente Abraham ad dominum, quod à quinquaginta primùm iuſtis, ſi inueniantur in ciuitate, dixerit vrbem eſſe ſaluandam. & ſeptem hebdomadarum in Numeris ideſt, Pentecoſtes celeberrima feſtiuitas eſt. Iubileus quoq; ideſt remiſsionis annus, qui ſeptennis annorum hebdomadibus, ideſt. 49. annis texitur, in quo clanguntur tubæ, & ad omnes reuertitur antiqua poſſeſsio, hoc continet ſacramentum. & Dauid in quinquageſimo numero Pſalmum ſcripſit pœnitentiæ. Legimus quoque in eodem Numerorum libro, quod de præda & ſpolijs, quinquageſimum caput, tam de hominibus quam de iumentis accipiant ſacerdotes, & quinquageſimum Leuitæ, qui cuſtodiunt fores tabernaculi. Illa quoque Euangelij parabola, in qua dicuntur duo debitores, vnus qui debebat quingentos denarios, alius quinquaginta, ad hanc refertur intelligentiam. Vnde & apoſtolus ad Epheſios quibus myſtica quęque diſſoluerat, vult permanere vſque ad Pentecoſten, donec perfecte ad dominum conuertantur, dicens. oſtium mihi apertum eſt magnum & euidens, ſed aduerſarij multi. Imitatur autem & diabolus iſto numero Iſraeliticum exercitum, de quo Iethro dederat genero ſuo Moyſi conſilium, vt conſtitueret ſuper populum tribunos & centuriones & quinquagenarios. Vnde impius rex mittit duos quinquagenarios cũ ſubditis ſibi militibus, vt exhiberent Eliam, qui diuino igne conſumpti ſunt. Tertius autem ſaluatur ex eis, qui conuerſus ad preces, pœnitentiæ ſacramenta cognouerat. Vnde & Iudæi nolentes dominum eſſe perfectum, nec principem quinquagenarium, dicunt ad eum. Quinquaginta annos nec dum habes, & Abrahã vidiſti? & ille ſciens ſe eſſe non ſolum pœnitentium principem, ſed & iuſtorum, reſpondit. Antequam Abraham eſſet ego ſum. Quod autẽ Dominus princeps ſit quinquagenarius ex vna feſtiuitate intelligere poſſumus, de qua ait. Dominus eſt ſabbati, & filius hominis, quod ſi ſabbati & calendarum, ſi calendarũ, & Paſchæ, ideſt, azymorũ, ſi paſchæ & Iubilei, ſi Iubilei & Tabernaculorũ, ſi Tabernaculorum, & Pentecoſtes, quæ ad quinquageſimũ refertur numerum. & Matt. 14. inquit. Iubẽtur diſcũbere ſupra fœnum à Chriſto turbæ, per quingenos aut centenos, vt poſtquam calcauerint carnem ſuã, & omnes flores illius, & ſeculi voluptates, quaſi arens fœnum ſubiecerint, tunc per quinquagenarij numeri pœnitentiam, ad perfectum centeſimi numeri culmen aſcendant. Hæc repetit rurſum Ezechie. 42. in poſtremis verbis. & Ambro. in Apolo. Dauid cap. 8. 50. remiſsionis eſt numerus ſicut in euangelio dominus ipſe nos docuit, dicens. Duo debitores erant cuidã fœneratori, vnus debebat denarios quingentos, alius quinquaginta. non habentibus illis vnde redderent, donauit vtriſque. & in lege habes, quia Iubileus dicitur quinquaginta annorum recurſus, quo debita vacuantur, confirmantur Hebræorum libertates, poſſeſsionum refuſiones. Hunc numerum læti celebramus poſt domini paſsionem, remiſſo culpæ totius debito, chirographo quoq; vacuato ab omni nexu liberi, & ſuſcipimus aduenientem in nos gratiam ſpiritus ſancti, die Pentecoſtes vacante ieiunio, laus dicitur Deo, Halleluia cantatur. Denique & puellæ pater illius quę per vim concubitus, nulli deſponſata, pertulerit, quinquaginta didrachmata argentea accipiet, ipſa autem in coniugio permanebit. Hoc etiam numero vitia vertũtur in gratiã. Magnus igitur Pſalmus, quo docemur, quemadmodum agenda pœnitentia ſit. Miſerere mei. &c. Hæc omnia deſumpta ſunt ex Origene. homilia. 5. Nume. Lege Auguſtinum lib. 2. de doct. Chriſt. cap. 16. *Gene. 18.* *Num. 28.* *Num. 31.* *Luc. 7.* *1. Cor. 16.* *Exo. 18.* *Iohan. 8.* *Matt. 12.*

Sexageſimus numerus conuenit fructui debito viduis & continentibus vt ſupra in 30. numero expoſuimus.

72 Ad numerum presbyterorum quos elegit Moyſes. & ad numerum diſcipulorũ quos dominus conſtituit apud Lucam cap. 10. aptari poteſt. Poſt hæc, inquit, deſignauit & alios ſeptuaginta duos. Porro in dubium

Quot fuerint discipuli dñi.

Exo. 15.

bium reuocatur ab ecclesiasticis viris fuerint ne discipuli domini 70. an. 72. Et quidem doctiores & in sacris literis exercitatiores viri 70. tantum fuisse arbitrantur. vt Hieronymus in lib. Mansi. ad Fabiolam. ait, duodecim fontes in deserto erumpentes, apostoli 12. sunt, de quorum fontibus deriuatæ aquæ totius mundi siccitatem irrigant. Iuxta has aquas 70. creuerunt palmæ, quos & ipsos secundi ordinis intelligimus præceptores, Luca euangelista testante. 12. fuisse apostolos, & 70. discipulos minoris gradus. De quibus & Paulus refert, quod apparuerit dominus primum vndecim, deinde apostolis omnibus. Alios volens intelligi primos, alios secundos Christi discipulos. Ita quoq; sentit Theophy. & Tertullia libr. 4. contra Marcionem ait, Cur. 12. apostolos elegit, & non alium quemlibet numerum? Næ ex hoc Christum meum interpretari possem, non tantum vocibus prophetarum, sed & argumentis rerum prædicatum. Huius enim numeri figuras apud creatorem deprehendo. 12. fontes Elim. 12. gemmas in tunica sacerdotali Aaronis. & 12. lapides ab Iesu de Iordane electos, & in arcam testamenti conditos. Totidem enim apostoli portendebantur. proinde vt fontes, & amnes, rigaturi aridum retro & desertum à notitia, orbem nationum, sicut & per Isaiam. Ponam in terra inaquosa flumina. proinde vt gemmæ, illuminaturi, sacram ecclesiæ vestem, quem induit Christus pontifex patris. Proinde, vt & lapides, solidi fide, quos de lauacro Iordanis Iesus verus elegit, & in sacrarium testamenti sui recepit. Et statim subdit. Allegit & alios 70. Apostolos, super 12. Quo enim 12. secundum totidem fontes in Elim, si non & 70. secundum totidem arbusta palmarum? Et Isidorus in enarratione in Exod. capit. 1. ait 70. animæ cum Iacob introierunt in Ægypto, id est, 70. discipuli ad prædicandum verbum Dei, toto mittuntur in mundo. & capit. 22. scribit eadem penè verba quæ Hierony. in Mansionibus. De Apostolis dicit Iustinus in Tryphone. 12. tintinabula quæ ex veste talari pontificis pendebant, erant figura. 12. Apostolorum. & Beda libr. secundo in Lucam. capit. vigesimoprimo. Cum in typo ecclesiæ Salomon domino templum conderet, fecit & mare æneum in quo sacerdotes lauarentur, duodecimque illud boum clunis imposuit, quorum tres Aquilonem, tres occidentem, tres Meridiem, tres Orientem aspicerent. figuraliter insinuans, quoniam Apostoli & Apostolorum successores cunctas orbis quadrati plagas, fide, & confessione sanctæ Trinitatis essent à peccatorum labe purgaturi. Porrò vulgata editio apud Luc. capit. 10. & Augustinus, & Beda 72. fuisse discipulos arbitrantur, & Epiphanius itidem. Verum hæc dissonantia facilè in concordiam redigitur, ex illis quæ annotauimus, in hoc libro, capite quarto. & libro primo, harum Hypotyposeon capi. quarto. ab illis locis pete, quæ hic dicenda erant. Istorum discipulorum nomina prodidit, ac vitas scriptis mandauit, Dorotheus episcopus Tyri in Synopsi.

Centum inquit August. 20. lib. de ciuitate Dei. capit. 7. pro vniuersitate ponuntur, quale illud est, quod dominus omnia sua dimittenti, & eum sequenti promisit, dicens. accipiet in hoc seculo centuplum. Quod exponens Apostolus ait. Quasi nihil habentes, & omnia possidentes. quia & iam ante dictum erat. fidelis hominis totus mundus diuitiarum est. Et Hieronymus Isaiæ 65. ait. in cælesti Hierusalem diuersæ ætates non erunt, sed omnes peruenient in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Omnes nanque peruenient ad centenarium numerum, qualis fuit Abraham, qui promissionem filij Isaac, hac ætate suscepit. De cuius numeri laudibus hoc tantum dicimus, quod decem decades æqualia habent latera, & quadræ formæ possideant firmitatē. In repromissionibus quoque pro his quę pro dño contēpsimus, multiplicata nobis cē tuplū pollicetur dñs, & in bonam terram semen cadens, primùm habet vberrimæ frugis numerum centenarium. Deniq; & Isaac, vnā sementem iaciens fidei, hoc numero laboris sui opera multiplicata suscepit. Lege Euthy. Matth. 24. circa primum. Deniq; iuxta ea quæ supra diximus, centum ad martyrū fructum siue virginum refertur. Vnde in euangelio dabunt fructum aliud centesimū. nam hic numerus absolutam perfectionem significat, sicut cum de electis dicitur. Qui reliquerit domum, patrem aut matrem centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.

Millenarius numerus, inquit Gregorius libro nono. Moral. capit. 1. in sacra scriptura pro vniuersitate solet intelligi. Hinc in Psalm. 104. Verbi quod mandauit in mille

generationes: cum conſtet quod ab ipſo mũdi exordio vſque ad redemptoris aduentum per Euangeliſtam non amplius quam ſeptuaginta ſeptem propagines numerentur. Quid ergo in millenario numero, niſi ad proferendam nouam ſobolem perfecta vniuerſitas præſcitæ generationis exprimitur? Hinc & *Apoca. 20.* per Ioannem dicitur: & regnabunt cum eo mille annis. Quia videlicet regnum eccleſiæ vniuerſitatis perfectione ſolidatur. & libro 3ᵗ. capit. 12. ait, Millenarius numerus in ſacro eloquio perfectus accipitur, quia appellatione eius vniuerſitas deſignatur. Vnde *Pſal. 104.* ſcriptum eſt: Verbum, quod mandauit in mille generationes, ideſt, in vniuerſas generationes. Hæc ille. & Pſalm. 49. Iumenta in montibus mille. Item Auguſtinus libro 20. de ciuitate Dei capit. 7. ait, Vidit Ioannes *Apoc. c. 20.* in Apocalypſi Angelum deſcendentem de cælo habentem clauem abyſsi: & tenuit draconem illum, & alligauit mille annis. Mille, inquit, annos pro annis omnibus huius ſeculi poſuit, vt perfecto numero notaretur ipſa temporis plenitudo. Millenarius enim numerus, denarij numeri quadratum ſolidum reddit. Decem quippe, decies ducta, fiunt centum, quæ iam figura quadrata, ſed plana eſt. Vt autem in altitudinem ſurgat, & ſolida fiat, rurſum centum, decies multiplicantur, & mille fiunt. Porrò ſi centum ipſa aliquo modo pro vniuerſitate aliquando ponuntur, quale illud eſt, quod dominus omnia ſua dimittenti & eum ſequenti promiſit, dicens. Accipiet in hoc ſeculo centuplum, quod exponens quodãmodo apoſtolus ait, Quaſi nihil habentes & omnia poſſidentes, quia & ante iam dictum erat. Fidelis hominis totus mundus diuitiarum eſt, quanto magis mille pro vniuerſitate ponuntur, vbi eſt ſoliditas ipſius denariæ quadraturæ? Vnde nec illud melius intelligitur, quod in Pſal. legitur. Memor fuit in ſeculum teſtamenti ſui, verbi quod mandauit in mille generationes, ideſt, in omnes. Huiuſcemodi innumera colligi poſſunt ab ſtudioſis ex antiquis doctoribus, præcipuè ex Auguſtino, qui multus eſt in his pertractandis, attamen vellem, vt in illis philoſopharemur ad ſobrietatem.

Hoc teſtimonium citat vt ſcriptura diuina. 14. q. 4. ca. Quid dicã. & à Hiero. ad Paulu in fi. Sed ignoro ex quo loco ſit deſumptũ.

LIBRI SEXTI HYPOTYPOſeon Theologicarum finis.

LIBER SEPTIMVS HYPOTYPOSEON, AVTORE MARTINO Martini Cantapetrensi, Sacræ Theologiæ magistro, ac diuinarum scripturarum, in tribus linguis Salmanticæ Primario interprete. Ad Illustr. & Reuerendiss. virum D. Petrum Pontium Legionensem, Episcopum Placentinum, incipit.

Opiniones variæ d sensu mystico & literali.

IN EXPONENDIS diuinis scripturis, Præsul Illustrissime, duo extrema vitia fugere oportet. Nam aliqui adeo amplectuntur sensus mysticos, atque illis sunt addicti, vt qui sensum historicum, ac literalem velit tractare, à Christiana religione ad Iudaismum illis defeciſſe videatur. E contra alij, ita sensui literali sunt addicti, vt mysticum sensum cõtẽnere & pro nihilo ducere credas: illos qui sunt prioris generis reprehendit Hiero. sub

Aduerte cõtra quosdã stolidos qui sensum literalem grãmaticũ putant.

persona Origenis in præfatio. ad Amabilem in decem visiones Isaiæ, inquiens. Origenes ingenij sui acumina, putat ecclesiæ esse sacramenta. & Euthy. Psalm. 150. ait, Allegoricas expositiones perspicuè afferre docti omittũt, quod hi sensus facilè destruũtur, & quia multis grati non sunt. Hac in re valde sollicitos fuisse antiquos patres, nullus est qui ignoret, si libros eorum euoluerit. Duorum præcipuè Gregorij, & Ambrosij. Qui sunt secundi generis absurdius & stupidius errarunt: vt sunt ferè omnes ætatis nostræ scriptores, præcipuè Caietanus, qui cum post euangelij prædicationem & ablationem velaminis, quod tegebat faciem Moysis, cœperint deo per spiritum adhærere, nunc demum carne consummantur: & cũ illis liceat, postquam fruges repertæ sunt, panem illum de cælo venientem comedere, malint cum Gryllo illo Homerico, glande vesci, Aut cum Glauco

Id est ærea pro aureis.

χάλκεα χρυσείων commutare. Nos medium inter vtrosque tenentes, ita calamum temperabimus, vt doceamus quibus in locis literam sequi oporteat, explosa sensu mystico: & in quibus spiritus amplectendus excluſa litera. Deinde leges quasdã feremus quibus vnusquisque sensus adstringi aut parere debeat, dummodo verus & germanus ille sit, & à quibus cum desciuerit, nothus & adulterinus sit censendus. Attamen vt Caius Lucilius homo doctus, & perurbanus, Doctorum iudicium reformidans, dicere solebat, ea quæ scriberet, nec ab indoctissimis, neque à doctissimis legi velle, quod alteri nihil intelligerent, alij plus fortasse quàm ipse de se: sic cum disputatio nostra pro Tarentinis, Consentinis & mei similibus Theologis futura sit, nonnulla quæ necessaria sunt, illis, qui in literis humanioribus non sunt versati, præmittere oportet, videlicet quid sit Allegoria, quid Parabola, quid Ænigma, quæ vt obscuram & perplexam reddunt scripturã, ita si rectè intelligantur, perspicuam & planam illam efficient. At verò licet obscuritas in oratione reprehensione sit digna (vnde Quintil. reprehendit quendam grammaticum qui discipulis dicebat, σκότισον, & quanto obscurius tanto melius, nec ego quidem intellexi. & affert Aristot. tertio, rheto. rationem, quia virtus orationis est exprimere alijs quod sentimus & volumus (id nisi planis verbis fiat, assequi non poterimus:) cæterum quod in oratoribus reprehendimus in scripturis & philosophiæ segnibus lateant. Atque ideo Plato numeris, Pythagoras symbolis suis, eam obscuram reddiderunt: vt à fabis abstineto, id est, à magistratibus: & stateram ne transgrediaris: id est, iusta age, Ne temere dexteram porrigas, id est ne absque consilio amicos suscipias. Cor ne edito, id est, ne te dolore conficias. Cibum in matellam ne immittas, id est, ne spargas porcis margaritas. Hactenus de his, ad institutum reuertamur.

Caius Lucilius.

Tarentini. Cõsentini.

Quintil. li. 8. cap. 2.

Hoc est loquere obscurius.

Plutarchus d instit. puerorum.

Parabola, teste Hieronymo Ecclesia. 12. aliud

Parabola, quid sit.

aliud in medulla, aliud in ſuperficie pollicetur. Prouerbia quippè non hoc ſonare quod ſcriptum eſt, etiam in Euangelijs edocemur. Quod dominus in parabolis ſit locutus, ſecretò autem Apoſtolis diſſeruerit ea. Ex quo manifeſtum eſt & Prouerbiorum librum, non vt ſimplices arbitrantur, patentia habere præcepta. Sed quaſi in terra aurum, in nuce nucleus, in hirtis caſtanearum operculis abſconditus fructus inquiritur, & Origenes in præfatio. quatuor homil. in cantic. ait. Vbicunque prouerbium audierimus, aliud quidem palam dicitur, aliud vero intrinſecus indicatur. Vnde dominus in Euangelio. Hæc in Prouerbijs locutus ſum vobis, venit hora quando iam in prouerbijs non loquar vobis, ſed palam de patre meo, & Baſilius in homil. in prouerb. Salomonis, inquit. τὸ τῶν παροιμιῶν ὄνομα ἐπὶ τῶν δημοσιευομένων λόγων παρὰ τοῖς ἔξωθεν τίτακται. καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς λαλουμένων ὡς τὰ πολλά. ἰσμὸς γὰρ ἡ ὁδὸς ἐνομάσθαι. ὅθεν καὶ τὴν παροιμίαν ὁρίζονται, ῥῆμα παρόδιον τετριμμένον ἐν τῇ χρήσει τῶν πολλῶν. καὶ ἀπὸ ὀλίγων ἐπὶ πλείονα ὁμοίαν μεταληφθῆναι δυνάμενον. παρὰ δὲ ἡμῖν, παροιμία ἐστὶ λόγος ὠφέλιμος, μετ' ἴσης κρύψεως μετρίας ἐκλελεσμένος. πολὺ μὲν τὸ ἐν τούτοις χρήσιμον περιέχων, πολλὴν δὲ καὶ ἐν τῷ θέσθαι τὴν διάνοιαν συγκαλύπτων. Hoc eſt, Paræmia in libris gentium vocatur popularis ille ſermo, quo in vijs maximè vtebantur. Vnde Paræmiam definiunt, eſſe ſermonem tritum ac crebro vſurpatum à viatoribus, hæc ad plures res ſimiles poteſt transferri. At verò apud nos, eſt ſermo vtilis, habens in ſe aliquid mediocriter abſconditum, qui etſi habeat vtilitatem in ſuperficie, multo maior eſt quæ interius delitescit. Vide Cyrillum libro quinto Theſauri, capit. 4. At verò illam, quam Origenes circa principium commenta. Matthæi aſsignat differentiam inter ſimilitudinem & parabolam, ego non ſatis intelligo. Et Hieronym. Prouerb. 1. ait. Parabola eſt comparatio ex diſsimilibus rebus, aliud enim in ſuperficie ſonat, & aliud intellectu innuit.

Prouerbiũ.

Iohan. 16.

Allegoria, vt inquit Hieronymus ad Galatas. 4. aliud prætendit in verbis, aliud ſignificat in ſenſu, vt Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt, qui autem de libera per repromiſsionem, quæ ſunt per allegoriam dicta. Hæc enim ſunt duo teſtamenta, vnum quidem in Sina in ſeruitutem generans, quæ eſt Agar. Sina, eſt mons in Arabia, qui conterminus eſt ei qui nunc eſt Ieruſalem, & ſeruiuit cum filijs ſuis, illa quæ ſurſum eſt Ieruſalem libera eſt. Scriptura diuina per allegoriam non modica ex parte contexta eſt, & quam vocauit hic Allegoriam, alibi vocat intelligentiam ſpiritualem, Vt, ſcimus quod lex ſpiritualis eſt, & alibi, omnes eandem ſpiritualem manducaueruut eſcam, & eundem ſpiritualem biberunt potum. Nam manna, & ſubiti fontis eruptio & petra ipſa quæ ſequitur, quod Allegoricè accipienda ſint, nemo eſt qui dubitet. Sed hæc allegoria rerum eſt: altera enim eſt allegoria verborum de qua. Suidas ait, Ἀλληγορία, ἡ μεταφορά. ἄλλο λέγων τὸ γράμμα ἢ ἄλλο τὸ νόημα. Hoc eſt. Allegoria eſt metaphora, aliud dicens, & aliud ſignificans, & Quintilian. libro. 8. inſtitut. Orato. capit. 6. Ἀλληγορία, quam inuerſionem interpretamur, aliud in verbis, aliud in ſenſu oſtendit, ac etiam interim contrarium.

Allegoria. Galat. 4.

Rom. 7.

1. Corin. 1.

Primus, vt.

O nauis, referent in mare te noui
Fluctus? ò quid agis? fortiter occupa
Portum.

Carminũ 3. Od. 14.

Totuſque ille Horatij locus, quo nauim pro repub. fluctuum tẽpeſtates, pro bellis ciuilibus, portum prò pace atque concordia dicit. Tale Lucretius.

Auia Pieridum peragro loca.

Sine tranſlatione vero in Bucolicis.

Certè equidem audieram, qua ſe ſubducere colles *Aeglo. 9.*
Incipiunt, molliq; iugum demittere cliuo,
Vſq; ad aquam & veteris iam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſeruaſſe Menalcam.

HOC loco præter nomen cætera proprijs deciſa ſunt verbis. Verum non paſtor Menalcas, ſed Virgilius eſt intelligendus. Hæc allegoria aliquando eſt totius, & tunc vocatur Ænigma, vt, Argentum tuum verſum eſt in Scoriam, vinum tuum mixtum eſt aqua, id eſt, omnes vos qui aliquando Deo adhærebatis, ab eo receſsiſtis, &, Dies domini ſuper Cedros Libani ſublimes & erectas, & ſuper omnes quercus Baſan, & ſuper omnes montes excelſos, & ſuper colles eleuatos, & ſuper turrim excelſam, &c. ideſt. Vltio domini in principes

Iſaiæ. 1. 6.

Iſaiæ. 2.

Iſrael ſcruitura eſt. Plerumque apertis permixta eſt. Vt Cicero pro Milone. Cæteras tempeſtates in illis duntaxat fluctibus concionis putaui eſſe ſubeundas, quia addidit concionis, quæ eſt interpretatio allegoriæ, vocatur allegoria mixta, & Iſaiæ. 8. Pro eo quod abiecit populus iſte aquas Siloë quæ vadunt cum ſilentio, & aſſumpſit magis Raſin, & capit. 5. Vinea domini exercituum domus Iſrael eſt. Et in hoc genere Allegoriæ, ſpecies ex arceſsitis verbis venit, eius intellectus ex proprijs, vt ad Epheſ. 6. Eſtote ſuccincti lumbos veſtros in veritate & induti loricam iuſtitiæ, calceati pedes in præparationem euangelij pacis, in omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſsitis omnia tela ignea extinguere, & galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus quod eſt verbum Dei, &. 1. Petri. 1. ſuccincti lumbos mentis veſtræ. Sic lumbus efficit Allegoriam, ſed cum addit, in veritate, ipſam interpretatur, & cum addo, iuſtitiæ, expono Allegoriam quæ latebat ſub nomine loricæ, & in Hymno de paſsione, regnauit à ligno Deus, quod ſumptum eſt ex Pſalm. 92. aut. 95. Dominus regnauit, ſed explicauit Hymnographus metaphoram. Iuſti. & Tertuli. dicunt eſſe corruptum à Iudæis locum. Id quoque ſeruandum in allegorijs, vt quo ex genere cœperis tranſlationem, hoc definas, ac perſeueres. Multi cum initium à tempeſtate ſumpſerint, in incendio aut ruina finiunt, quæ eſt inconſequentia rerum fœdiſsima.

Ænigma. Ænigma, vt legimus in commenta. in Prouerbia. titulo Hieronym. capit. 1. eſt quæſtio
Iudic. 14. obſcura, quæ difficile intelligitur niſi aperiatur, vt illud in libro Iudicum. De comedente exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dul-
Sermo. 1. cedo, & Auguſt. Pſalm. 48. Ænigma, inquit, eſt obſcura & perpetua parabola. Sicut, ſanguiſugæ erant tres filiæ, & circa principium libri. 2. Quæſtio. in libros Regum, ad ſimplicianum, ait. Velamen omnino intercludit aſpectum, Aenigma vero tanquam per ſpeculum, ſicut apoſtolus ait, Videmus nunc in ſpeculum & in Aenigmate, nec euidentiſsimam detegit ſpeciem, nec prorſus obtegit veritatem. Quintilia. quo[illegible] libro. 8. capit. 6. ait, Allegoria quæ eſt obſcurior, ænigma dicitur, vitium meo quidem iudicio, ſiquidem dilucide dicere, virtus, quo tamen & poetæ vtuntur. Virgilius. Æglo. 3.

Dic quibus in terris & eris mihi magnus Apollo.
Treis pateat cæli ſpacium, non amplius vlnas?

Hæc ille.

De his verſibus Virgilij dicitur, quod cum quidam quæreret ab eo an quid arcanum in illis verbis eſſet concluſum, Reſpondiſſe, ſe in illis carminibus Grammaticis omnibus crucem affixiſſe, in qua ſe aſsidue diſtorquerent. Cui Aſconius Pedianus reſpondit, mihi certe nullam crucem reliquiſti, non enim ſum id anxie quæſiturus. Lege Orige. homil. 13, Numerorum.

Quot ſenſus admittat ſcriptura diuina.

Diuina ſcriptura, quatuor ad ſummum, poteſt admittere ſenſus, non quidem omnes ſimul, ſed iuxta temporum & locorum opportunitatem, nunc hunc, nunc illum, non nunquam vero duos ſimul recipere poteſt. Primus literalis & hiſtoricus. Secundus eſt Tropologicus, id eſt ad mores noſtros componendos ſpectans, à τρόπος, mos, & λόγος ſermo. Tertius eſt qui myſticus, aut ſpiritualis, & θεωρητικὸς, id eſt, ſpeculatiuus & contemplatiuus nuncupatur. Hunc Theologi iuniores in duas diuidunt partes, in allegoriam quæ pertinet ad caput eccleſiæ Chriſtum, & illius corpus, eccleſiam fidelium militantem, & Anagogen quæ pertinet ad eccleſiam triumphantem. Aliquando tamen, Allegoria, Tropologia, & Anagoge pro quolibet ſenſu ſpirituali accipiuntur apud Theologos antiquos. Porrò quod quidam dicunt de ſenſu literali, nempe quod ſi ſenſus myſticus in aliquo ſcripturæ loco inuentus fuerit, talis eſt vere literalis & non myſticus, falſum videtur. Nos dicendum arbitramur ſenſum illum eſſe myſticum, ſed de fide quia in ſacra ſcriptura continetur, cui refragari piaculum eſt. Igitur de ſenſibus ſcripturarum quæ ſcribunt ſancti doctores, ſunt quæ ſequuntur. Hieronym. quidem. quæſt. 12. ad Hedibiam, ait. Præcipitur nobis Salomone dicente. Tu autem ſcribe eam tripliciter, in
Prouer. 22. conſilio & ſcientia, vt reſpondeas verbum veritatis, his qui proponunt tibi. Triplex in corde noſtro deſcriptio & regula ſcripturarum eſt. Prima vt intelligamus eas iuxta literam vel hiſtoriam. Secunda mediè iuxta Tropologiam. Tertia iuxta intelligentiam ſpiritualem myſtica quæque noſcamus. In hiſtoria eorum quæ ſcripta ſunt ordo ſeruatur. In Tropologia, hoc eſt in intelligentia ſpirituali, de litera ad maiora conſurgimus, & quic

& quicquid in populo illo carnaliter factũ eſt iuxta moralem interpretamur locum, & ad animæ noſtræ emolumenta conuertimus. In ſpirituali θεωρία, ad ſublimiora tranſimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine & cæleſtibus diſputamus, vt præſentis vitæ meditatio, vmbra futuræ beatitudinis ſit. Et in comment. Ezechie. capit. 16. cum hæc dixiſſet, his exemplis illuſtrauit. Secundum literam illud eſt. Ne fornicemur ſicut quidam eorum fornicati ſunt, & ceciderunt vno die viginti tria millia. &, Nolite murmurare ſicut quidam ex eis murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Mediè autem & iuxta Tropologiam quando recedimus à litera, & paululum ad altiora conſcendimus, dicente apoſtolo. Scriptum eſt, non alligabis os boui trituranti. Statimque ſequitur. Nũquid de bobus cura eſt Deo? an propter nos vtiq; locutus eſt. Extrema autem, id eſt tertia & ſublimis ſacraque intelligentia, iuxta illud eiuſdem apoſtoli. Propterea relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, ſacramentum hoc magnum eſt. Origenes quoque homilia. 2. & 17. in Geneſ. ex quo Hiero. mutuo illa deſumpſit, ait. Prima expoſitio hiſtorica eſſe debet, veluti fundamentum quoddam in inferioribus poſitum. Secunda myſtica, quæ ſuperior & excelſior eſt, myſterium magnum quod eſt in Chriſto & eccleſia continens. Tertia eſt moralis, mores emendare docens, vitia reſecare, purgare animam, atque exuere illam ab omni vinculo captiuitatis. Lege ipſum latiſſimè de hac re diſputantem libro. 4. Periar. capit. 2. & Hieronymum in commenta. Amos. capit. 4. Auguſtinus longè aliter hos ſenſus diſtinguere videtur. Sed illi tres ſenſus, Hiſtoricus, Ætiologicus & Analogicus ad vnum ſenſum literalem pertinent, & ſub allegoricum ſenſum, tres ſenſus myſticos, nempe allegoricum, tropologicum & Anagogicum intellexit. Illius verba in lib. de Vtili. credendi ad Honoratum contra Manichæos capit. 3. hæc ſunt. Vniuerſa ſcriptura quadrifariam traditur Secundum hiſtoriam. Secundum Ætiologiam. Secundum Analogiam. Secundum allegoriam. Secundum hiſtoriam traditur, cum docetur quid ſcriptum, aut quid geſtum ſit, quid non geſtum, ſed tantummodo ſcriptum quaſi geſtum ſit. Secundum Aetiologiam cum oſtenditur quid qua de cauſa, vel factum vel dictum ſit. Secundum allegoriam, cùm docetur non ſecundum literam eſſe accipienda quædam quæ ſcripta ſunt, ſed figurate intelligenda. De hiſtoria illud ſcripto eſt. Cum obiectum eſſet, quod die ſabbati diſcipuli ſpicas euulſiſſent, Non legiſtis, inquit, quod fecit Dauid cum eſuriret, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum Dei, & panes propoſitionis manducauit, quos non licebat ei manducare, neque eis qui cum eo erant, niſi ſolis ſacerdotibus. Ad Ætiologiam verò illud pertinet, quod cum Chriſtus prohibuiſſet vxorem abijci, niſi fornicationis cauſa, relatumque eſſet ab interrogantibus, Moyſen dato libello repudij permiſiſſe diſcedendi licentiam. Hoc, inquit, Moyſes fecit propter duritiam cordis veſtri. Hic enim cauſa reddita eſt cur illud à Moyſe pro tempore benè permiſſum ſit, vt hoc, quod Chriſtus præcipiebat, alia iam tempora demonſtrare videretur, nempe cum dictum eſt illis. Quia vos indignos feciſtis verbi Dei ecce conuertimur ad gentes. Analogia etiam vtitur ſcriptura, qua vtriuſque teſtamenti congruentia perſpicitur. Ipſe etiam liberator noſter in Euangelio Allegoria vtitur ex veteri teſtamento. Generatio, inquit, hæc ſignum quæ-rit, & non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ prophetæ. Sicut enim Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus fuit. Sic & filius hominis, tribus diebus & tribus noctibus erit in corde terræ. & Paulus ipſam Exodi hiſtoriam futuræ Chriſtianæ plebis allegoriam fuiſſe ſignificat ad Corinth. epiſtol. 1. Nolo autem vos ignorare fratres, quod patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes per mare trãſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt, in nube & in mari, & omnes eundem cibum ſpiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritalem biberunt, &c. omnia iſta in figuram contingebant illis, ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos fines ſeculorum deuenerunt. & affert alterum exemplum ex capit. 4. epiſto. ad Galat. de duobus teſtamentis. Lege ipſum ſuper Geneſi. capit. 2. in imperfecto.

1. Cor. 10.

Epheſ. 5.

Matth. 12

Matth. 12

Cap. 12.

At quæres quantum valeant ſenſus myſtici ad probandum ea quę ad fidem ſpectãt? Nullam authoritatem habere arbitror ad eo gendum tergiuerſantes, niſi aut in ſcriptura inueniantur, aut ex illa elici poſſint. Hinc Hieronym. Matthæi. 13. ait. Nunquàm pa-

Sẽſibus myſticis quantũ authoritatis tribuẽdum ſit.

rabolæ & dubia ænigmatum intelligentia, poſſunt ad authoritatem dogmatum proficere. Vt ſimile eſt regnum cælorum fermento quod acceptum mulier abſcondit, in farinæ Sathis tribus, donec fermentatum eſt totum. Aliqui mulierem iſtam eccleſiam interpretantur, quæ fidem hominis farinæ Sathis tribus commiſcuerit, credulitati Patris, Filij & Spiritus ſancti. Cumque in vnum fuerit fermentata, non nos ad triplicem Deum, ſed ad vnius diuinitatis perducit notitiam, farinæ quoque Satha tria, dum non eſt ſingulis diuerſa natura, ad vnitatem trahunt ſubſtantiæ. Et Auguſtin. in epiſtola ad Vincentium Donatiſtam. ait. Impudentiſſimus eſt reputandus quiſquis per aliquid in allegoria poſitum quicquam pro ſe interpretari conetur, niſi habeat & manifeſta teſtimonia, quorum lumine illuſtrentur obſcura. Lege ipſum Auguſtin. contra epiſtol. Petiliani Donatiſtæ de vnitate eccleſiæ. cap. 19. & Berand. in. 2. ſentent. diſt. 6. quæſtio. 1. Hanc allegoriam, quam veluti ſubfrigidam reprehendit Hierony. inquiens. Aliqui mulierem iſtam, &c.) Inuenies apud Iſychium libro. 1. in Leui. cap. 2. abſcondit, inquit, in farinæ Satha tria, eccleſiam ſignificans, quæ in Trinitatis verbo fermentat theologiæ myſterium.

Hæc ſummè aduertenda contra barbaros quoſdã, qui autumãt ſenſum hiſtoricũ ad manus ſpectare grammatici.

Quæ ſint nobis arma cõtra hæreticos.

Iſychius clã reprehenditur à Hier.

Deus duobus modis nobiſcum loquitur, aut per verba, aut per facta aliquorum illuſtrium aut obſcurorum virorum. Atq; ideo Auguſt. epiſto. 49. quæſt. vltim. ait. Sicut humana conſuetudo verbis, ita diuina potentia factis loquitur, & ſicut ſermoni humano verba noua, vel minus vſitata, moderatè ac decenter aſperſa ſplendorem addunt, ita factis mirabilibus congruenter aliquid ſignificantibus, quodam modo luculentior eſt diuina eloquentia. Veluti quando Ionas deuoratus eſt quid Deus voluit ſignificare dominus docuit in euangelio, ſicut Ionas fuit in ventre Ceti tribus diebus, &c. Porrò quãuis nomina & verba ſigna ſint, nos tamẽ ex conſuetudine ſcripturarum, ſigna vocamus facta aliquorum quæ aliquid præſignificare videntur, de qua re Orige. 4. lib. comment. epiſto. ad Roma. hæc ſcribit, ſignum dicitur, cum per hoc quod videtur, aliud aliquid indicatur, ſicut cu. verbi gratia, dominus dicit in euangelio. Generatio hæc ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, &c. Similiter de ipſo domino alibi. Ecce hic poſitus eſt in ruinam & reſurrectionem multorum, & in ſignum cui contradicetur. Contradicebatur enim ſigno in quo Chriſtus venerat, quia aliud in eo videbatur, aliud intelligebatur. Caro cernebatur, & Deus credebatur. Abraham accepit ſignum. Nam circunciſio erat ſignaculum iuſtitiæ fidei quam habuit antequam circumcideretur. Appellatur ergo ſignum quia aliud videbatur, aliud intelligebatur. Nam carnalis illa circunciſio, ſignum erat ſpiritualis circunciſionis, quæ non in carne ſuſcipitur, ſed in corde. Item Ambroſ. 1. libro de Abraham capit. 4. ait. Inquit Paulus quod Abraham ſignum accepit circunciſionis, vtique ſignum non eſt ipſa res, ſed alterius rei eſt, hoc eſt non eſt veritas, ſed indicium veritatis. Denique ipſe expoſuit dicens. Signum accepit circunciſionis ſignaculum iuſtitiæ & fidei. Vnde non incongrue intelligimus, quod circunciſio corporalis, ſignum circunciſionis eſt ſpiritualis. Orige. quoque libr. 10. commenta. epiſtolæ ad Roma. cap. 15. ſigna, inquit, appellantur in quibus cum ſit aliquid mirabile, indicatur quoque aliquid futurum. Prodigia verò in quibus tantummodo mirabile aliquid oſtenditur. Interdum tamen abuſiuè ſcriptura, prodigia pro ſignis, & ſigna pro prodigijs, ponit. Lege Auguſt. libr. 2. de doctrina Chriſtia. qui tamen illa omnia ex Origene mutuò deſumpſit. Sicut ſcholaſtici ex Auguſtino.

Deus verbis & factis loquitur li. 4. c. 1. co. 296

Signum.

Prophetæ, inquit Hierony. Zacha. 3. in ſignum poſiti ſunt futurorum. Vnde Ieſus ſacerdos magnus Chriſti figura fuit. Hic erat indutus veſtibus ſordidis, qui cum non feciſſet peccatum, pro nobis peccatum factus eſt, & ipſe infirmitates noſtras portat & pro nobis dolet, & nos reputauimus eum eſſe in dolore & in plaga & in anguſtia. Ipſe vero vulneratus eſt propter iniquitates noſtras. & in apoſtolo legimus. Chriſtus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, & Iſaiæ. 8. Prophetæ in ſignum præceſſerunt futurorum, iuxta illud. Et erit vobis Ezechiel in ſignum. Vnde Hiero. in epiſt. ad Euagrium de. q. Melchiſedec, ait, omnes pene ſancti patriarchæ & prophetæ in aliqua re figuram expreſſerunt ſaluatoris. Noe in ebriatus in domo ſua & denudatus atque irriſus à Cham filio, typum ſaluatoris præbuit, & Noe populi Iudæorum. Sampſon quoque amator meretricis & pauperis Dalilæ multo plures

Quod typũ futurorũ ſuſtinent prophetæ ſcripturis.

Gal. 3.

Ezech. 24.

Noẽ.

Cham.

Samſon.

plures hoſtium mortuus quàm viuus occidit, vt Chriſti exprimeret paſsionem. Denique Melchiſedec Chriſti ſacerdotij typus fuit, de quo dicitur. Tu es ſacerdos in æternum ſecũdum ordinem Melchiſedec. Et Theophy. Iohan. 8. ait. Abraham vidit diem Chriſti, ideſt, crucem, & gauiſus eſt. Nam præfigurabat Chriſtum illa in oblatione Iſaac, & arietis ſacrificio. Sicut enim, illic Iſaac ligna, ita dominus crucem portauit. & ſicut relictus eſt Iſaac immolatus autem aries, ita & Deus alienus eſt à paſsione, in humana autem natura & carne paſſus eſt. Hunc diem crucis cum Abraham præuidiſſet, gauiſus eſt, eo quod futurus eſſet in ſalutem mundi. Vide de hac re quæ in lib. 6. Hypoty. capi. 1. circa principiũ ſcripſimus. & Origc. hom. 8. in Gene. & Auguſti. lib. 22. contra Fauſtum. capit. 24. & hom. 1. operis ſecundi in Matth. ſub titulo Chryſoſt. ibi. Abraham genuit Iſaac. & Theophylactum. Matth. 1. Filij Abraham. Quod de ſanctis viris à nobis dictum eſt, poteſt ad nepharios quoque homines trahi, quod in typo præceſſerint futurorum, & ad vrbes & regna quę ſunt officinæ malorum, vt Babylon, Ægyptus. ſic Antiochus Antichriſti figura fuit, Nabucho. dæmonis, ſic rex Tyri, Nembroth, Eſau. Nero quoque Antichriſti typus fuit. 2. ad Theſ. 2. niſi venerit diſceſsio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, ideſt, Antichriſtus, nunc myſterium operatur inquitas, ideſt, regnum Neronis, eſt illius regni figura.

Nero.

Mos ſcripturæ, inquit Hiero. Dani. 11. eſt futurorum veritatem typis præmittere, iuxta illud quod de domino ſaluatore in Pſalm. 71. dicitur, qui prænotatur Salomonis, & omnia quæ de eo dicuntur Salomoni non valent conuenire. Nec enim permanſit ille cum ſole & ante lunam generationis generationum, neque dominatus eſt à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum. neque omnes gentes ſeruierunt ei, neque ante ſolem permanſit nomẽ eius, neque benedictæ ſunt in ipſo omnes tribus terræ, neque omnes gentes magnificauerunt eum. Ex parte autem & quaſi in vmbra, & imagine veritatis in Salomone præmiſſa ſunt, vt in domino ſaluatore perfectius implerentur. Sicut igitur ſaluator habet, & Salomonem & cæteros ſanctos, in typum aduentus ſui, ſic & Antichriſtus peſsimum regem Antiochum, vt eſt apud Danielem ſcriptum, qui ſanctos perſecutus eſt, templum violauit, recte typum ſui habuiſſe credendus eſt. Hæc ille. Sic dicitur in euangelio. Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem, ita oportet exaltari filium hominis. Serpens Chriſtum ſignificabat propter naturã in ſimilitudinem peccati aſſumptam. Aut iuxta Grego. lib. 30. mora. capit. 30. propter ſapientiam quæ in ſerpente intelligitur. Vnde dicitur. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. & arca Noë typus fuit eccleſiæ, vt docet B. Petrus. Præterea quod de agno Exodi. 12. ſcriptum eſt, Iohannes docet in Chriſto fuiſſe adimpletum. Facta, inquit, ſunt hæc vt ſcriptura impleretur quæ dicit. os non comminuetis ex eo. Vnde optime dicit Grego. lib. 22. moral. capit. 21. cum ait. In ſacra ſcriptura iuſti viri non ſolum quod dicunt prophetia eſt, ſed etiam plerunque quod agunt. vt Ezechiel, accepit vaſa tranſmigrationis, & Oſeas vxorem duxit fornicariam, & exitus Iſrael ex Aegypto, labor in faciẽdis lateribus. &c. omnia myſtica ſunt.

Dani. 11.
Ioban. 3.
Matth. 10.
1. Pet. 3.
Not. de hoc prauum ſupra dixi.
Ezechi. 12.
Oſeæ. 1.

Impium eſt, (teſte Hiero. Oſeæ. 10. capit. circa principium libri tertij) quod ſecundum hiſtoriam de homine peſsimo intelligitur, iuxta Tropologiam ad Chriſtum referri. Et in comment. Iſaiæ. capit. 45. ait. Satis mirari nequeo, quæ ſtultitia ſit, vt prophetiam Cyri apud Iſaiam ad Chriſtum referant, per quem mundus reconciliatus eſt Deo. Et in comment. Ezechielis. capit. 12. ait. Quidam volunt captiuitatem Sedechiæ, qui interpretatur iuſtus dominus, in typum præcedere ſaluatoris, qui de cæleſtibus ad terrena deſcendens, humanum corpus aſſumpſerit. Quod non probandum puto, neque enim rex impius in figura poteſt præcedere illius, qui totius pietatis exemplum eſt. & Origc. homi. 5. in Geneſin. reprehendit illos qui dicunt Lot Chriſti figuram, duæ filiæ, duorum teſtamentorum, typum ſuſtinuiſſe, inter quos eſt Euche. lib. 2. in Geneſi. capit. 30. At quod aliquis opponere poterat, Soluit Auguſt. lib. 2. de ſer. domini in monte, dicens. Illud euangelij de iudice, qui nec Deum timebat, nec hominem reuerebatur, & tamen ſæpè interpellanti viduæ ceſsit. Non vllo modo iudex ille iniuſtus perſonam domini allegoricè ſuſtinet. Sed tamen quantum Deus, qui bonus eſt & iuſtus curet deprecantes ſe, hinc conijci dominus voluit, ideſt, Si iniquus iudex hæc præſtitit, melius Deus ſumme bonus precibus bonorũ acquie-

Impij non ſuſtinentes pium piorũ.
Cyrus.
Sedechias.

ſcet. Cum dixit Hieronym. Iſaiæ. 45. ſatis mirari nequeo, quæ ſtultitia ſit, &c. reprehendit Cyril. lib. 5. ſuper Gene. qui prophetiam Cyri. de CHRISTO interpretatur, & Tertullianum in lib. aduerſus Iudæos cum de Chriſti natiuitate differit, & Lactantium lib. 4. inſti. de vera ſapientia. cap. 14. ſimiliter Euche. in fine lib. 1. comment. in lib. Regum, reprehendendus eſt, qui mortem Saul, Chriſti mortem interpretatur, & maledictione montium Gelboe, Iſraelitici populi reprobationē ait ſignificare, non cadit ros ſupra eos, quia gratia ad gentes deuoluta eſt.

Aliquando, (inquit Theodoretus dialogo. 3. qui impatibilis inſcribitur,) res quæ mala videtur, ob aliquam ſignificationem typum gerit bonæ, vt, ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto. Quia enim fuit factus maledictum & peccatum, ita peccati, ſerpens ſuſtinuit figuram, & duo hirci qui in lege, alter ſacrificabatur, alter verò dimittebatur, duarum Chriſti naturarū imaginem præfigurabant is quidem qui dimittebatur, diuinitatis impatibilis, qui verò mactabatur, patibilis humanitatis. *Iohan. 3.*

Vnus homo plures ſuſtinet figuras.

Moſes eſt (vt ait Auguſt. lib. 16. contra Fauſtum. cap. 15. 16. & 17.) diuinorum myſteriorum in ſcripturis ſanctis, vt idem homo aliam atq; aliam pro re aliqua ſignificanda perſonam gerat. Sic Moyſes populi Iudæorum ſub lege poſiti perſonam gerebat, eumq; prophetica prænunciatione præfigurabat. Nam ſicut Moyſes petram virga percutiens de Dei virtute dubitauit, ita ille populus qui ſub lege per Moyſen data, tenebatur, Chriſtum ligno crucis affigens, eum virtutem Dei eſſe nō credidit. Sed ſicut percuſſa petra manauit aqua ſitientibus, ſic plaga dominicæ paſſionis effecta eſt vita credentibus. Fuit etiam figura Chriſti, nam de illo dicitur ad Moyſen. Suſcitabo illis prophetam de fratribus ipſorum ſimilem tibi, & Maria & Aaron coniurauerunt contra Moyſen, ideſt, aduerſus Chriſtum coniurauit ſynagoga. Item Euche. lib. 2. in Gen. ca. 51. inquit. In Iſaac duas nobis apoſtolus figuras exponit. Vna qua dixit, quod Iſmael filius Agar, populi ſecundum carnem, Iſaac vero populi qui ex fide eſt, formam tenet. Vnde ad Gala. 4. Quemodo is qui ſecundum carnem natus fuerat, perſequebatur eū qui ſecundum ſpiritum, ita & nunc. Alia qua ait. Nō dixit in ſeminibus quaſi in multis, ſed ſemine tuo qui eſt Chriſtus. Tenet ergo Iſaac populi Chriſtiani figurā, & Chriſti. De Moyſe cum eſt Chriſti figura Anacletus epiſt. 2. in poſtremis verbis ſic differit. Hæc regula tam ad res inanimes quā ad rationis expertes trahi poteſt, vt leo pro Chriſto & pro diabolo, cedrus pro ſuperbo & pro populo Dei, vt late ſtatim tractabimus cū de nominibus, quæ in bonam aut in malam aut in vtramque partem accipiuntur, egerimus. *Moyſes.* *Num. 20.* *Deute. 18.* *Iſaac.* *Geneſ. 26.* *Gala. 3.* *Rom. 9.* *Cap. ſequē ti.*

Nonnunquam, (inquit Auguſt. lib. 22. contra Fauſtum. cap. 42.) cum factum in ſcriptura ſacra narratur prophetia eſt, cum vero illorum vita qui hoc commiſerunt, conſideratur, flagitium eſt. Aliud enim illi cum hoc facerent intenderunt. Aliud Deus, qui hoc fieri permiſit, vt aliquid inde monſtraret pro ſignificatione futurorum. Sic Lot cum habuit rem cum filiabus, futuræ legis videtur geſtaſſe perſonam, quam quidā ex illa procreati, & ſub lege poſiti male intelligendo, atque non legitimè vtendo, infidelitatis opera pariunt. Bona enim eſt lex, inquit apoſtolus, ſi quis legitimè ea vtatur. Hæc eadem totidem penè verbis leges apud Eucherium libr. 2. in Gene. cap. 30.

Plerumq; inquit Grego. lib. 3. mora. c. 11. res quæ per hiſtoriam virtus eſt, per ſignificationem culpa, & aliquando res geſta in facto cauſa damnationis eſt, in ſcripto autem prophetia virtutis. Quod verum citius oſtendemus, ſi vnum aut alterum ſacræ ſcripturæ teſtimonium ad vtraque probanda proferamus. Quis namque audiens non ſolum fidelium, ſed ipſorum quoque infidelium non omnino deteſtetur, quod Dauid in ſolario ambulans, Berſabee Vriæ concupiuit vxorem? quem tamen à prælio reuertentem, ire ad domum admonet, pedes lauare. Qui protinus reſpondit dicens. Arca Domini ſub pellibus eſt, & ego in domo mea requieſcam? Quem Dauid ad menſam propriam ſuſcepit, eique epiſtolas per quas mori debeat, tradit. Cuius autem Dauid in ſolario deambulans typum tenet, niſi eius, de quo ſcriptum eſt. In ſole poſuit tabernaculum ſuum. Et quid eſt Berſabee ad ſe perducere, niſi legem literæ carnali populo coniunctam, ſpirituali ſibi intellectu ſociare? Berſabee enim puteus ſeptimus dicitur. Quia nimirum per cognitionem legis, infuſione ſpiritalis gratiæ, perfecta nobis ſapientia miniſtratur. Quem vero Vrias, niſi Iudaicum populum deſignat? Cuius nomen interpretatum dicitur, lux mea Dei. *Exemplum ſecundi.* *2. Reg. 11.*

Dei Iudaicus enim populus, quia de accepta legis ſcientia extollitur, quaſi de Dei luce gloriatur. Sed huic Vriæ Dauid vxorem abſtulit, ſibique coniunxit, quia videlicet manu, quod Dauid dicitur, in carne redemptor apparens, dum de ſe ſpiritualiter loqui legem innotuit, per hoc quod iuxta literam tenebatur, hanc à Iudaico populo extraneam demonſtrauit, ſibique coniunxit; quia per ſe illam prædicari demonſtrauit. Vriam tamen ad domum ire Dauid admonet, pedes lauare, quia incarnatus dominus veniens Iudaico populo præcepit, vt ad conſcientiam redeat, ſordes operum fletibus tergat, ſpiritualiter legis mandata intelligat, & poſt tantam duritiam præceptorum fontem baptiſmatis inueniens, ad aquam poſt laborem recurrat. Sed Vrias qui arcani domini eſſe ſub pellibus nouit, reſpondit, quod domum ſuam intrare non poſſet. Ac ſi Iudaicus populus dicat. Ego mandata Dei in ſacrificijs carnalibus video, & redire ad conſcientiam per ſpiritualem intelligentiam non requiro. Quaſi enim arcā ſub pellibus eſſe dicit, quia præcepta Dei, non niſi ad exhibendum miniſterium ſacrificij carnalis intelligit. Hunc tamen ad domum redire nolentem Dauid ad menſam vocat, quia quamuis Iudaicus populus ad conſcientiam redire contemnat, ei tamen redemptor veniens, mandata ſpiritualia prædicat, dicens. Si crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi, de me enim ille ſcripſit. Legem itaque Iudaicus populus tenet, quæ eius diuinitatem loquatur, cui credere idem populus deſignat. Vnde & Vrias ad Ioab cum epiſtolis ex quibus occidi debeat, mittitur, quia idem Iudaicus populus legem portat, qua conuincente moriatur. Dum enim mandata legis retinens, implere renititur, ipſe nimirum defert Iudicium, vnde damnetur. Quid per factum iſtud, Dauid ſceleſtius, quid Vria mundius dici poteſt? ſed rurſum per myſterium quid Dauid ſanctius, quid Vria infidelius inuenitur? Quando ille per vitæ culpam prophetiæ ſignat innocentiā, & iſte per vitæ innocentiam, in prophetia exprimit culpam. Item etiam & non incongrue per ea quę bene ab amicis Iob geſta ſunt, male ab hæreticis gerenda deſignantur. Dum virtus ſacri eloquij ſic tranſacta narrat, vt ventura exprimat. Sic in facto rem approbat, vt ei in myſterio contradicat, ſic geſta damnat, vt hæc myſtice gerenda perſuadeat. Lege Euche. lib. 2. comment. in libros regum. capit. 7. qui hæc totidem verbis ex Gregor. tranſcripſit. & homil. 1. titulo Chryſoſt. in Matth. Præterea Hieronym. in epiſt. ad Ruffinum de iudicio Salomonis inter duas meretrices, ait. Iuxta typicum intellectum, duæ meretrices, ſunt eccleſia & ſynagoga. Quod autem adulteræ & meretrices ſynagoga & eccleſia dicantur in ſcripturis nulla dubitatio eſt, & hoc prima fronte videtur eſſe blaſphemum. Cæterum ſi recurramus ad prophetas, Oſee ſcilicet, qui accepit vxorem fornicariam & generat filios fornicationum, & deinde adulteram, & ad Ezechiel qui Ieruſ. meretricem arguit, quod ſecuta ſit amatores ſuos, & diuaricauerit omni tranſeunti pedes, lupanarque in loco celebri extruxerit, animaduertemus Chriſtum, idcirco veniſſe vt meretrices donaret matrimonio, & de duobus gregibus vnum ouile faceret medioque pariete deſtructo, in eaſdem caulas oues prius morbidas congregaret. Mulier quoque illa meretrix in euangelio, qui pedes Ieſu lachrymis lauat, crine detergit, & cui peccata omnia dimittuntur, manifeſte pingit eccleſiam degentibus congregatam. Hæc idcirco replicaui, ne cui videatur incongruum, ſi ſynagoga & eccleſia meretrices dicantur. Eccleſia quidem meretrix fuit, ſed non permanſit meretrix. Et Eucher. circa finem libr. 1. commenta. in libro. regum, ait. Non abſurdum videri debet vt mala reproborum acta, boni aliquid ſignificent, aut rurſum bona iuſtorum opera in contraria ſignificatione ponantur. Denique Auguſt. libr. 22. contra Fauſtum. cap. 83. ait. Nequaquam offendat, quod de quibuſdam malis operibus hominum in ſcripturis ſanctis, quidam non mala, ſed bona futura ſignificantur. Seruat enim vbique diuina prouidentia virtutem bonitatis ſuæ, vt quemadmodum ex adulterorum concubitu naſcitur homo, de hominum opere malo, bonum opus Dei, de fœcunditate feminum, non de turpitudine vitiorum. Ita in ſcripturis propheticis, non tantum bona hominum, verum etiam & malefacta narrantibus, quoniam prophetica eſt ipſa narratio, ſignificetur aliquid de malis operibus hominum etiam futurorum bonorum, non peccantis opere, ſed ſcribentis. Neque enim Iudas, cum ad Thamar concupiſcentia victus intraret, hanc ſuæ libidinis intentionem gerebat, vt inde aliquid ſignificaretur, quod ad

Iohan. 5.

Exemplum primi.

2. *Reg.* 14.

Eccleſiam meretrix quo modo ſit. Ezechi. 16

Lege. 56. D. cap. Naſci.

ſalutem hominum pertineret. Sicut nec Iudas ille qui dominum tradidit, hoc intendit, vt aliquid inde gereretur, quod ad eandem ſalutem hominum pertineret. Porro ſi de tã malo opere Iudæ illius, tam bonum opus dominus fecit, vt eiuſdem ſuæ paſſionis ſanguine nos redimeret, quid enim mirum ſi prophetæ eius, de quo ipſe ait, De me enim ille ſcripſit, ex malo facto Iudæ iſtius, boni aliquid ſignificauit, vt ſuo miniſterio nos doceret? Ea quippe hominum facta, ſancto ſpiritu inſpirante, collegit propheta narrator, quorum interpoſitio non vacaret ad præſignationem rerum quas intenderat prophetare. Ad ſignificanda autem aliqua bona, nihil intereſt facta illa quibus ea ſignificantur, ſeu bona ſeu mala ſint. In factis hominum quæ ad imitandum vitandumve proponuntur magni intereſt, bona ne an mala ſint. Quæ autem ad ſignificandum ſcribuntur, nihil refert in moribus facientium, quàm laudem reprehenſionemve mereantur. Si modo habent aliquam rei, de qua agitur, neceſſariam præfigurandi congruentiam. Sicut enim Caiphas in euangelio, quantum ad eius perniciosum animum pertinebat, & quantum ad ipſa verba, ſi in eis voluntatem dicentis attendas, quibus agebatur vt iuſtus iniuſtè necaretur, vtique mala erat, tamen magnum bonum ipſo neſciente ſignificabant, quando ait. Expedit vt vnus homo moriatur, &c. *Iohan. 11.* dictum q; de illo eſt. Hoc à ſe non dixit, ſed cum eſſet pontifex prophetauit. Ita factum Iudæ ſecundum illius libidinem malum fuit, ſed illo neſciente magnum bonum ſignificauit. A ſeipſo quippe malum fecit, ſed non à ſeipſo bonum ſignificauit. Hactenus Auguſt. qui tamen multis exemplis ex ſcriptura deſumptis eandem rem explicat, ſcilicet, de adulterio Dauid, Salomonis, Hoſeæ & aliorum. Vt tamen breuiter & dilucidè, totam rem, à nobis ſuprà diſputatam fuſè abſoluamus, dicendum primo, nullum hominem nephariũ poſſe gerere typũ Chriſti, poteſt tamen homo bonus in aliqua re quæ aut mala eſt, aut eſſe videtur, typum ſuſtinere bonæ rei, & hoc eſt quod dixit Hiero. Iſaiæ. 45. & in epiſt. ad Ruffi. quem libentiſsimè in hac re ſequor, *Debet cap. ſequenti.* cum reliqui ſcriptores non ideo purè & ſyncere ſenſus mythicos tractent. Secundo, credo res animatas, ac etiam rationis expertes, ſecundum varias rei illius notationes, poſſe ſuſtinere typum aut boni aut mali, vt aqua pro calamitate accipitur, ac pro ſancta doctrina. Attamen vt totam hanc rem probe poſsis intelligere, annotare oportet ex Aug. in comment. Pſal. 57. Quod non vndecunq; datur ſimilitudo in ſcripturis, laudatur ipſa res, ſed tantum inde ſimilitudo trahitur. Non enim laudauit iudicem iniquum, qui nolebat audire illam viduam, qui nec Deum timebat nec homines reuerebatur, & tamen dominus inde ſimilitudinem traxit, & dominus laudauit vilicũ iniquitatis eo quod prudenter egerit. Neq; illum laudauit pigrum, qui tres panes non propter amicitiam dedit petenti, ſed tædio victus, & tamen inde ſimilitudinem dedit. Et de rebus non laudandis trahuntur ſecundum quendam modum nonnullæ ſimilitudines, ſic Pſalm. 57. datur ſimilitudo de incantatore incantante vt educat aſpidem è cauerna, cum inquit, Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ & obturantis aures ſuas. Quæ non exaudiet vocẽ incantantiũ, veneficiincantãtis ſapienter. Neque ideo putandum eſt licere ire ad Marſos, quia hoc dicitur in ſcriptura. Neq; quia apoſtolus dicit. Non ſic pugillor quaſi aerem cædens, pugillare enim eſt Pancratium facere, *2. Tim. 2.* iam hinc data eſt ſimilitudo ſpectacula nos delectari debere? Aut quia dixit qui in agone contendit ab omnibus, ideſt, multis, ſe abſtinet, propterea agoniſtica iſta vana & ludicra affectare debet Chriſtianus, attende quid tibi dicatur ad ſimilitudinem, quid moneatur ad prohibitionem. *Luc. 18.* *Luc. 11.* *1. Cor. 9.*

Quoniam multi interpretes admodum ſu perſtitioſè, ſingulas penè lineas diuinæ ſcripturæ iuxta quadrũplicem ſenſum explanare & è quouis verbo myſteria eruere, ſatagũt, quod fieri, ſi regulas ſcripturarũ ſequamur, non licet. Ideo vt huic morbo medicinam adhibeamus, oſtendere oportet, quibus in locis ſenſum planum, ex ipſis verbis, vt iacent, de promptum, abſq; vlla allegoria admittat ſcriptura. Deinde commonſtrare quando allegoricus ſenſus petendus ſit. Qua de re Hierony. in comment. Matth. cap. 23. hęc ſcribit. Multa in lege ſcripta ſunt quæ typos præferunt futurorum. Alia vero aperta, iuxta pſalmiſtam dicentem, Mandatum domini lucidum, illuminans oculos, quæ ſtatim opera declarant. Verbi gratia, non adulterabis, non furtum facies, non falſum teſtimonium dices. Et Auguſt. in expoſitione. cap. 3. epiſtolæ ad Galat. Opera, inquit, legis bipartita ſunt. Nã *Præcepta vitæ agẽdæ & ſignificãtia quæ ſint* *Pſal. 18.*

partim

partim in ſacramentis, partim vero in moribus ſunt. Ad ſacramenta pertinent, circunciſio carnis, ſabbatum temporale, neomeniæ, ſacrificia, & innumeræ huiuſmodi obſeruationes. Ad mores autem, non occides, non falſum teſtimonium dices, & talia cætera. Et libro. 6. contra Fauſtum. cap. 2. ait. ſunt in ſcriptura præcepta vitæ agendæ, & præcepta vitę ſignificandæ. Exempli gratia, non concupiſces, præceptum eſt agendæ vitæ. Circuncides omne maſculum octauo die, præceptum eſt ſignificandæ vitæ, & libr. 10. contra eundem, cap. 2. ait. Veteris teſtamenti præcepta vitæ agendæ, ſeruantur à Chriſtianis. Vitę ſignificandæ, tunc rectè obſeruata, cum prænũciabantur iſta quæ nunc reuelata ſunt. Et in commenta. 2. epiſt. ad Corinth. ca. 3. falſo Hieronym. inſcriptis, dicitur. Non vbiq; hiſtoria, nec vbiq; allegoria ſeruanda eſt. Sunt enim quædam in figura dicta, alia nõ. Nam ſi præcepta moralia velles allegoricè intelligere, omnem virtutem eorum euacuans, omnibus aperuiſti viam delinquendi. Sed ille verus ſpiritualis intellectus eſt, qui non veriſimilibus coloribus pulchrum mendacium pingit, ſed virtute rerum, ipſam rem exprimit veritatis. Separatim quoque de præceptis moralibus, vt expeditius hæc intelligantur, ad hunc ſcribunt modum. In primis Hiero. ad Epheſ. cap. 5. Præcepta moralia licet dilucida ſint & aperta, indigent prudenti & circunſpecta expoſitione, quia lucidum illud, illorum illuminat oculos, qui inſipientia derelicta, ſapientiæ ſtudijs ſe manciparunt. Et in commenta. Zacha. cap. 8. De præceptis, inquit, quæ ad vitã pertinent, & ſunt perſpicua nõ debemus quærere allegoriam, ne iuxta Comicum, nodum in ſcirpo quæramus. Vnde in Zacharia dicitur. Hæc ſunt verba quæ facietis, loquimini veritatem vnuſquiſq; cum proximo ſuo, & veritatem & iudicium pacis iudicate in portis veſtris, vnuſquiſq; malum contra proximum ſuum nõ cogitetis in cordibus veſtris, & iuramentum mendax ne diligatis, omnia enim hæc ſunt quæ odi. & Iſai. 58. Tunc delectaberis, &c. Et Zachar. 11. capit. inquit. Vbi manifeſtiſſima prophetia eſt, & per tranſlationem hiſtoriæ verus ordo narratur, ſuperflua eſt tropologiæ interpretatio. Vt ſi dicamus alios bonos, alios malos eſſe paſtores, & hoc tam ad veterem populum referri quam ad nouum, id eſt, tam ad Iudæorum ſacerdotes & principes, quam ad epiſcopos & presbyteros Chriſtianorum. De præceptis vitæ ſignificandæ intelligitur quod dicit Philo. loquẽs de nobis, hoc eſt Chriſtianis, in lib. de vita cõtemplatiua. Tractant hoc modo ſcripturas, vt magis allegoricis expoſitionibus vtantur, quoniam lex illis videtur animali eſſe ſimilis, quod corpus quidem habeat ipſam literam, & ea quæ ſecundum literam deſignantur, animam vero occultum in litera ſpiritualem intellectum, quem illi ab authoribus ſuis edocti ſublimius & nobilius, veluti inſpicientes per ſpeculum, contemplantur, ex ipſis etiam nominibus admirandas qualdam ſpecies intelligentiæ proferentes. At dices, Auguſtinum non ſatis ſibijpſi conſtare. Nam libr. 1. de mendacio ad Conſentium. cap. 15. ait omnia vet. legis pertinere ad figuratiuam prænũciationem. Sed libr. 2. quæſt. ad Simplicianũ ſtatim in principio ait. Ad ea quæ requiſiſti ex libris regnorum aliud volumen aggrediar quæ ſicut multa & prope omnia veterum librorum figuratiua ſunt & myſteriorum velaminibus obuelata. Horum ſolutio ex dictis patet, nẽpe quod loquatur in primo loco de præceptis vitæ ſignificandæ. Si de hac re plura deſideras lege prooemium Grego. in libro 21. mora, & Origẽ. homil. 11. Numer. & Auguſt. lib. 3. contra duas epiſtolas Pelagianorũ ad Bonifacium.

Deinde oportet, (quis ſit ſenſus literalis in illis locis, in quibus litera non conſtat, aut cum per allegoriam aliquid dicitur,) docere. Qua de re Hieronym. Matthæ. 21. ad hunc modum ſcribit. Cum hiſtoria vel impoſsibilitatem habet vel turpitudinem ad altiora tranſimittimur. Vt in euangelio. Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus ſedens ſuper aſinam, & pullum filium ſubiugalis. Secundum literam in paruo itineris ſpacio ſuper vtrumque animal ſedere non potuit. Aut enim ſedit aſinæ, & pullus abſque ſeſſore fuit, aut ſi pullo, quod magis competit, vſus eſt ad ſedendum, aſina ducta eſt libera. Ideo aſina iſta, quę ſub iugalis fuit & edomita, & iugum legis traxerat, Synagoga intelligatur. Pullus aſinæ laſciuus & liber, gentium populus, quibus ſederat Ieſus miſsis ad eos duobus diſcipulis ſuis, vno in circunciſionem, ſcilicet, Petrum, altero inter gentes, nempe Paulum. Et lib. 7. cõment. Iſaiæ. cap. 19. ait. In m[illegible]is ſcripturarum locis pleraque ponuntur quæ non poſſunt ſtare iuxta hiſtoriam, ideo neceſsitate cogimur altiorem intelligentiam quærere, vt

Præcepta moralia ſũt cõia vtriq; teſtamento

Allegoria nõ eſt de fide.

De præceptis moralibus.

Zachar. 8.

De præceptis cæremonialibus. Euſe. lib. 2. cap. 17.

Quãdo ſenſus literalis per allegoriam explicatur.

Matth 21 De hac ſi additionibus Regn.

vt Iſai.11.Habitabit lupus cum agno,& pardus cum hœdo cubabit, vitulus,& leo & ouis ſimul morabuntur & puer paruulus minabit eos. Vitulus & vrſus paſcentur, ſimul requieſcent catuli eorum. Delectabitur infans ab vbere ſuper foramina aſpidis, & in cauerna reguli,qui ablactatus fuerit, manum ſuam mittet.Preterea in eiuſdem Iſaiæ commenta. cap.29.ait.Reſpondeant Iudæi & amici ſimplicis hiſtoriæ, qui fructus non quærunt in arbore,ſed folia tantum vmbramque verborum, quæ cito areſcit & deperit. Quomodo in aduentu domini, Libanus mons Phœnicis verſus eſt in montem Carmelum, & Carmel in ſaltum & infructuoſa ligna reputantur. Audiant ergo Libanum quod interpretatur dealbatio referri ad populum gentium, qui lotus in domino & purgatus ſordibus priſtinis, totus mundus aſcendens, ſub eccleſiæ perſona, innititur Saluatori,& de eo in cantico cant.dicitur. Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata. Et iſtum populum transferri in Carmel, hoc eſt in circunciſionis ſcientiam,vt ſpiritualis & veræ circunciſionis myſteria recognoſcat, & in loco ſit,quondam populi Iudæorum.Illos autem qui Chriſtum ſuſcipere noluerunt,reputari in ſaltum,& in arbores ſteriles, quæ non poſſunt cum lignis frugiferis laudare dominum,& Orige.hom.2.in Gene.ait.Non ſemper in ſcripturis diuinis hiſtorialis conſequentia ſtare poteſt, ſed nonnunquam deficit, vt cum dicitur,ſpinæ naſcuntur in manu ebrioſi,id eſt,homo iracundus iurgia ſeminat,& cū de templo à Salomone conſtructo dicitur. Vox mallei & ſecutis non eſt audita in domo Dei,id eſt,celeriter ædificata eſt, & iterum in Leui.cum lepra parietis & pelliculæ & ſtaminis inſpici iubentur à ſacerdotibus & purgari & Pſal.21.Circundederunt me vituli multi, tauri pingues obſederunt me, & Iſaiæ.14. Abietes ſuper te lætatæ ſunt, & cedri Libani. Propter hæc ergo & his ſimilia non ſolum tricamerata, ſed & bicamerata arca contexitur vt ſciamus in ſcripturis diuiñis non ſemper triplicem, quia non ſemper nos hiſtoria ſequitur, ſed interdum duplicis tantummodo ſenſum expoſitionis inſertum. Vide Origen.4.Periarc.cap.2.& Auguſt.lib.3.de doctrina Chriſtiana. capi. 1. Item Auguſt. Pſalm.103.verſus finem,ait.Quædam in ſcripturis abſurda miſcet Spiritus ſanctus, vt ex eo quod nō poſſunt accipi ad literam, cogat nos iſta ſpiritualiter quærere. Hæc ille. Sic

Iſaia.29.

Prouer.26

3.Reg.6.

Leui.13.

Abraham in extrema ſenectute copulauit ſibi Cethuram,vt in vxoribus & filijs, duo teſtamenta ſignificarentur.Lege Auguſt. in li. Quæſtio.ii.Gene.quæſt.158.Orige.quoque dicit,ſtultum eſſe putare totum pactū quod dominus fecit cum Abraham in abſciſsione pelliculæ conſtare,& Hieron.y.in proœ. manſionum, ait. Iudæi paruuli & qui ſolidum cibum glutire nequeunt, ſed adhuc lacte nutriuntur infantiæ, legant Pharaonem carneū & mare rubrum, per quod ad Indiam nauigatur, & Manna coriandro ſimile, & omnia quę ſcripta ſunt audiant corporaliter,lepram domorum, & lepram pellis & ſtaminis, taurum homicidam, & iumentum adulterij reū, & Hebræi propter vxorem & liberos ſeruire cupientes perforatam aurem ſubula.Nos autem derelinquentes Capharnaum, agrum quondam pulcherrimum, & cum Ieſu egredientes in deſertum paſcamur panibus eius,ſi inſipientes ſumus & iumentorum ſimiles, hordeaceis, ſin rationale animal, triticeis, & ex grano frumenti commolitis, quod in terram cadens multos fructus mortuum attulit. Hæc ille. Hanc forte ob cauſam Deus præcepit Abrahæ vt filium immolaret, cum id minimè vellet. Sed tantum voluit præfigurare mortem filij ſui quam pro nobis paſſurus erat.

Senſus literalis.quique ex allegoria elicitur

Inter omnes ſenſus literales illi ſunt venuſtiores,qui non ſtant iuxta literæ propriam ſignificationem,ſed per allegoriā verborū connectuntur,quāuis ſint literales,veluti ſit in parabolis,vt adorabunt me beſtiæ agri, ideſt gētileis depoſita feritate Deum colent, & apud Iſaiam.Audite principes Sodomorum,& Dabo vobis terram fluentem melle & lacte, & ædificatio Ieruſ.gemmataꝫ. &, ſi oculus tuus ſcandalizat te erue eum,oculum vocat amicū & dicetis monti huic,tranſi.Hāc regulam his verbis explicauit Orige.homil.vlti. in Gene. Myſtica, inquit, expoſitio plus placet ſi ſola ſit,veluti in Gene.Alligans ad vitem pullum ſuum,& ad palmitem aſinam ſuam.Hoc non intelligit de Iuda,ſed de Chriſto, ipſe alligauit ad vitem pullum ſuum,qui dixit.Ego ſum vitis vera, pullus eſt ex gentibus populus, cui nunquam adhuc legis onus fuerat impoſitum, & ſuper quem nemo niſi Chriſtus aſcenderat, pullus vero aſinæ ſunt hi qui de priori populo, qui nunc in figura aſinæ nominantur, electi ſunt ad ſalutem. Abiecta ergo aſina quæ onus legis in infidelitate portare

Geneſ.49.

Pullus aſinæ

Aſina.

tare maluit, pullus ex ipſa natus eligitur, id eſt nouellus ex vetere per fidem populus aſciſcitur, ac populo ex gentibus ſociatur. Et Hieron. Hoſ. 10. Hanc habet conſuetudinem ſermo diuinus, vt per tropologiam & metaphoram hiſtoriæ exprimat veritatem.

In explicandis parabolis attendere oportet ad quem ſcopum illæ dirigantur, & in illo immorari conuenit, & reliqua quæ aſſumpta ſunt ad eam contexendam, negligere. Nam *Iob.* ſi vniuerſa quæ de Iob dicuntur, Chriſto tribuamus, infinita dictu abſurda fateri, cogemur. Vnde Chryſoſtom. homi. 65. in Matth. ait. In parabolis non oportet nimia in ſingulis verbis curiosè angi, ſed cum quid per parabolam intendit, didicerimus, inde vtilitate collecta, nihil vlterius anxio eſt conatu inueſtigandum. Item Theophyla. Lucæ. 16. Omnis, inquit, parabola obliquè & figurato modo rerum quarundam naturam manifeſtat, non enim per omnia rebus illis aſſimilata, propter quas aſſumpta eſt. Ideirco nō oportet omnes parabolarum partes curioſius inquirere, ſed quatenus apparent propoſito vtiles, reliquæ enim omittendæ ſunt, quaſi parabolam contexentes, & nihil ad propoſitū conducentes, ſic in parabola diſpenſatoris diſſipantis bona domini, apud Lucam. capit. 16. faciendum eſt. Nam ſi per tenues particulas omnes exponere tentamus, quis diſpenſator, quis diſpenſatorem conſtituit illum, & à quo delatus ſit, & qui debitores, & propter quam cauſam, ille quidem oleum, alius autem triticum, & qua de cauſa centum debere dicatur, & ſi alia omnia perquiſierimus obſcurum & moleſtum ſermonem faciemus, & fortaſſis ſi dubia quæ neceſſario exoriuntur explicare voluerimus, ridiculi erimus. Igitur tantum vtilitatis ex præſenti parabola capere oportet, quantum poſsibile eſt. Vult dominus hoc loco nos docere, vt bene diſpenſentur creditæ nobis diuitiæ, & primum diſcimus quod non ſumus Domini diuitiarum, Nihil enim habemus proprium, ſed diſpenſatores alienarum rerum ſumus, quæ à dño ſunt nobis concreditæ, vt bene illas diſpenſemus, ſicut ipſe imperat. At ſi non expēderimus cō creditas diuitias iuxta mētem domini, & abuſi fuerimus illis in noſtrum luxum, diſpenſatores ſumus acculatione digni. Voluntas em̄ domini eſt, vt vtamur datis in vſus conſeruorum, non in proprias delicias. Porro qui accuſantur & excluduntur à diſpenſatione diuitiarum hoc eſt qui ex hac vita emigrant, quādo ſcilicet rationē dabimus de diſpenſatione cum ex hac vita migrauerimus. Igitur harum diuitiarū, fratres participes faciamus, vt quando hinc defecerimus, accipiant nos paupères in æterna tabernacula. Lege Theophy. Iohā. 16. & Originem. Matth. 13. cap. & Auguſt. libr. 7. q. in librum Iudicum. q. 30. Præterea Theophy. in præfa. Ionæ, ait. Non per omnia neceſſum eſt quærere ſimilitudinem, neque enim à nobis poſtulandum eſt, vt omnino quæ ſunt hiſtoriæ ad ſpiritualem contemplationem conuertamus. Vt cum aliquem ſanctorum figuram Chriſti dixerimus fuiſſe, non opus eſt per omnia quærere, ſimilitudinem. *Moyſes.* Veluti Moyſen dicimus Chriſti typum fuiſſe, ſeu legiſlatorem, ſeu mediatorem. Loquere inquit, ad nos tu, & ne loquatur Deus ad nos ne quando moriamur. Hunc ad modū Chriſtus ambo hęc, nimirum nouam nobis legem ferens, & mediator Dei & hominum factus, & voluntatem patris ſui nobis denuncians, ipſiq; reconcilians. Non tamen impeditioris linguæ fuit, nec gracilis vocis, vt Moyſes, nec titubauit labijs ſuis, nec terræ promiſsionis exors fuit. Rurſum Aaron Chriſti typus fuit, ceu *Aaron.* ſummus ſacerdos, qui in ſancta ſanctorum ingreditur, & populi peccata diluit, quæ omnia Chriſto conueniunt. Siquidem inſignis pontifex factus ſeſe ipſe obtulit, ac in cælum aſcēdens peccata noſtra in ſeſe tranſtulit & abſtulit, chirographo diruto. Atqui Aaron non ca- *Colo. 2.* ruit noxa & reprehenſione, vt qui aduerſus Moyſen cum Maria murmurauerat, ac eos *Num. 12.* qui in ſolitudine vitulos conflauerant, non *Exodi. 32.* prohibuit. In Chriſto verò nihil huiuſmodi deprehenditur, peccatum enim nullum fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Sic & Ionas miſſus eſt vt annunciaret voluntatem Dei Niniuitis, ac eam prouinciam non ſubijt prompte, ſed in fugam ſeſe conijciens illam declinabat. Chriſtus verò à patre miſſus obediens factus eſt. Porrò quod propheta voluntarius in pelagus proijcitur, & à cete deuoratur, & tertio die denuo ab eodem euomitur, tandemq; ad Niniuitas proficiſcitur, omnia Chriſto ſunt communia. Nam & ille ſponte mortem obijt, & morte vere abſorptus eſt, tertia die vitæ reſtitutus, ac in Galilæam profectus, initium prædicandi Euangelij apud gentes ſumendum præcipit. At Ionas ſeruatis Niniuitis, turbatur, CHRISTO vero ſalus gentium valde iucunda fuit & grata. Decerpes

Diuitiarū diſpenſatores ſumus. cum domino ipſarū & proprietate.

pes igitur ex hac prophetia & ex alijs quantum ſatis eſt ad myſterium Chriſti, quantum cunq; eſt commodum, cætera omittantur.

Ita Euche. li.2.in Gene.cap.7. Item Auguſtin. lib. 16. de ciuitate Dei. cap. 2. inquit, Non omnia quæ geſta narrantur aliquid ſignificare putanda ſunt, ſed propter illa quæ aliquid ſignificant, etiam ea quæ nihil ſignificant attexuntur. Solo enim vomere terra proſcinditur, ſed vt hoc fieri poſsit, etiam cætera aratri membra ſunt neceſſaria. Ita in prophetia dicuntur aliqua quæ nihil ſignificant. Sed quibus adhæreant quæ ſignificant, & quodammodo religentur. Hieron. quoque Ionæ. 1. cap. ait. Non quærendus idem ordo tropologiæ & hiſtoriæ. Nam

Gala. 4. Apoſtolus Agar & Saram ad duo teſtamenta refert, & tamen non omnia quæ in hiſtoria illa narrantur tropologicè interpretari poſſunt. & alibi. de Adam & Heua diſputans, ait. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna, ſacramentum hoc magnũ eſt, ideſt, allegoricè hæc intelligẽda ſunt. ego autẽ dico in, ideſt, de Chriſto & in eccleſia. Nunquid totum principiũ Geneſeos, & fabricam mundi & hominum conditionem, ad Chriſtum & ad eccleſiam referre poſſumus, quia hoc teſtimonio vſus eſt apoſtolus? Hoc enim eſt quod ſcriptum eſt. Ideo relinquet homo patrem ſuum, referamus ad Chriſtum, vt dicamus eum patrem reliquiſſe in cælis Deum, vt gentium populus iungeretur eccleſiæ. Hoc quod ſequitur, matrem ſuam, quomodo poſſumus interpretari, niſi fortè dicamus eum reliquiſſe cæleſtem Ieruſalem, quæ eſt mater ſanctorũ, & cætera his multo difficiliora. Illud etiã quod ab eodem

1. Cor. 10. apoſtolo ſcribitur. Bibebãt autem de ſpirituali conſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus. nequaquam nos arctat vt omnem Exodi librum referamus ad Chriſtum. Quid enim poſſumus dicere, quod hæc petra à Moyſe non ſemel percuſſa ſit, ſed bis, quod aquæ fluxerint, & torrẽtes repleti ſint? num vniuerſam huius loci hiſtoriam per hanc occaſionem, cogemus ſub leges allegoriæ? & non potius vnuſquiſque locus ſecundum hiſtoriæ diuerſitatem diuerſam recipiet intelligentiam ſpiritualem? Igitur ſicut hæc teſtimonia ſuas interpretationes habent, & nec præcedentia nec ſequentia eandem deſiderant allegoriam. Sic Ionas non abſque periculo interpretãtis, totus referri ad dominum poterit. Nec ex eo quod in euangelio dicitur. Generatio peſsima & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Reliqua etiam, quæ in propheta digeſta ſunt, eodem ordine referuntur ad Chriſtum. Certe vbicunque abſque diſcrimine hoc fieri poteſt, nos quoque facere nitemur. Denique Philippus presbyter lib. 1. comment. in Iob cap. 12. ait. ſciendum quod hi qui typum aſſerunt Chriſti, vt Adam, Dauid, Salomon cæteri quoque & Samſom & etiam Iob, non in omnibus actibus ſuis, ſed rebus certis quibuſdam in ſe ſignificant ſaluatorem. omnes enim in ſe figuram domini prætulerunt, dum de vnius Adę coſta fit mulier, Sic in paſsione Chriſti de latere eius formatur eccleſia. Quod verò Habel à fratre interemptus eſt, Chriſtus à *Matt. 12.* *Habel.* fratribus ſuis Iudæis occidendus ſignificatus eſt. quod Samſom alienigenam duxit vxorem, & ad meretricem ingreſſus eſt, ſicut & *Samſom.* Hoſee qui ad fornicariam iubetur accedere, Chriſtum in ſe præfigurauit, qui ex gen- *Hoſeas.* tibus idololatris, eccleſiam virginem factam per baptiſmum, ſacro matrimonio copulauit. Quod leonem tenuit, & eum veluti hœ- *Leo.* dum caprarum occidit, & in ore leonis mortui poſtmodum fauum mellis inuenit, ſigni- *Iudicũ. 14* ficatum eſt quod in ſuperbis & in iniquorum ore, vbi fuerat putor blaſphemiæ, eſſet poſtmodum dulcedo laudis. vt ſecundum apoſtolum. Vbi abundauit peccatum, abun- *Rom. 5.* daret & gratia. & qui. 300. vulpes doloſas cepit, vineas exterminãtes dominicas, caudis earum alligatis faculis in agros eas miſit Philiſtinorum. id figuratum eſt vt per doloſos, quorũ principatus in caudis eſt, pars Chriſto aduerſantiũ vaſtetur. & vt Samſom ſitiens, de molari dẽte aſini, inuocato Deo aquam eduxit vt biberet. ita Chriſtus de immundo gentiũ populo, fide credentium, tanquam refrigerij poculo, ſatiatus eſt. maxilla quoq; aſini occidit mille viros. in maxillis & dentibus, ſermo intelligitur. Doctrina eorum qui ex gẽtibus crediderãt, perfecto quo dã numero, & finito pro infinito deſignatur. nam Chriſtus hoſtes ſuos duobus modis interfecit, dum alij non credendo pereunt, alij credendo peccato moriuntur.

¶ Ad conficiendum & componendum allegorias,

gorias, diligenter ſcrutari & euoluere oportet ſcripturas, videlicet an in Paulo, aut in aliquo alio apoſtolo vel propheta inuenias partem aliquam illius hiſtoriæ, de qua diſſererevis, vel leuiter tactam, & ex illo verbo, veluti ex vngue leonem, tu ipſe cætera poteris è tenebris in lucem educere, & fuſius dilatare. V.g. inuenio in Paulo circunciſionem quandam in carne eſſe, colligo eſſe aliam in ſpiritu quæ efficit Iudęum ſpiritalem: id eſt Chriſtianum, & lego hominem quendā eſſe exteriorem, & infero alium eſſe interiorem, & hoc ſumme obſeruauit Origenes. & ideo allegoriæ eius merito ab omnibus laudantur, & aliorum, qui hac arte caruerunt, reijciuntur & explodantur. Hoc voluit Hierony. ſignificare Matth. 13. Cauēdum, inquit, eſt vbicunque dominus exponit ſermones ſuos, aut rogatus à diſcipulis, intrin ſecus diſſerit, ne vel aliud, vel plus velimus intelligere quam ab eo expoſitum eſt. cuius rei exēplum in promptu eſt apud Matth. capit. 13. in parabola ſeminantis. & Origē. homil. 11. in Ezechie. ait. Quomodo ſaluator noſter in euāgelijs quaſdam parabolas interpretatur, ſic & prophetæ. Hæc ille. in euangelio, explicatur naufragiū Ionæ & quod fuerit in ventre ceti tribus diebus & noctibus. & exaltatio ſerpentis in deſerto. in prophetis multa ſunt ſimilia. Ezechi. 17. exponitur parabola aquilæ magnarum alarum. & capi. 5. exponitur parabola pilorum raſorum. & Iſaiæ 5. vineæ. & apud Danielem multæ viſiones ab ipſo vel angelo interpretatæ ſunt. Hactenus de his, ad ea quæ dicere cœperamus tandem reuertamur. Sed vtar Hierony. verbis in lib. Manſionum ad Fabiolam deſumptis, parū poſt principium. Si pars, inquit, hiſtoriæ ſpiritaliter accipitur, & cætera quæ ſequuntur ſimiliter exponi poterunt. Vnde cum Paulus dicat. Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierūt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt, & omnes eandem ſpiritualem manducauerunt eſcam, omnes eundem potum ſpiritualem biberunt. bibebant autem de ſpirituali conſequēte eos petra, petra autem erat Chriſtus. Ad hunc modum omnia quæ filijs Iſrael ab exitu Ægypti, donec ingrederentur in terram promiſſionis acciderunt, myſtice poterunt explicari. Et Origen. ſæpe hunc locum ex Paul. 1. Corin. 2. deſumptum inculcat. Spiritualibus ſpiritualia comparantes. id eſt conferentes, faciłe germanum ſenſum ſcripturæ eliciemus. & Theophyl. in expoſitione huius loci, inquit. Si prodierint ſpirituales quædam quæſtiones, conferamus eas, hoc eſt diluamus, per alios ſpirituales intellectus vel hiſtorias. Veluti hiſtoria eſt quod Chriſtus reſurrexit. quæ cum ſpiritualis ſit, ex alia nimirum Ionæ hiſtoria comparatur, id eſt diluitur ac demonſtratur. Si quæſtio eſt an virgo peperit, hoc itidem diluitur atque confertur per Saræ ſterilitatem, per Rabeccæ itidem & Eliſabeth emortuas matrices. Quę profecto nō ex naturali conſecutione, quatenus ad cuiuſlibet matricis vim attinet, conceperūt. Tum ex eo quod Eua ex Adam citra ſemē ſit progenita, & ex alijs quæ in prima ſua productione vſque dum ad ortum perueniūt, conſiderantur. Conſentit Oecu. eodem in loco. & Chryſoſt. homi. 7. in priorem epiſt. ad Corint. quærit, an in conuerſione aquæ in vinū Chriſtus vſus ſit verbis, & videtur quod vſus fuerit verbis, quia cum alia edebat miracula id faciebat. Vide capi. cum Marthæ. de celebra. miſſarum. Et vt hanc regulam planius intelligas, relege quæ ſcripſimus ſupra libr. 5. capit. 1. cum docebamus, quomodo ſcriptura exponere ſoleat, quæ ante ſubobſcure dixerat.

De hoc lib. 5. ca. 1. col. 353. ſcripſimus latius.

Quomodo muniebat deus viā ad ea quæ facturus erat in lege noua.

In conuerſione aquæ in vinū an vſus ſit chriſtus verbis.

Quamuis in libro primo capit. 3. oſtenderim parabolas & figuras ſcripturarum eſſe fictas, operæpretium erit etiam nonnihil de hac re nunc ſcribere, nempe quod etiam ſi ſint fictæ non mendaces oſtendere, magis vt ordinem rerum ſeruemus, quam quod aliquid noui nos allaturos eſſe cogitemus. Et quidem Auguſti. in libro contra menda. ad Conſentium capit. 10. hæc ſcribit. Parabolæ & figuræ quæ ob ſignificationem quarundam rerum, & non ad proprietatem accipiendæ ſunt, ſed in eis aliud ex alio intelligēdum, non ſunt mendacia. Vt in metaphora cum dicimus fluctuare ſegetes, geminare vites, floridam iuuentutem, niueam caniciem. Proculdubio gemmas florem, niuem, abſque mendacio aliondè tranſtulimus. & petra Chriſtus, & cor lapideum Iudæorum. Item leo Chriſtus, leo diabolus, & alia innumera non ſunt mendacia. Quin & tropica locutio vſque adeam venit quę appellatur Antiphraſis, vt dicatur abundare quod non eſt, dicatur dulce quod acidum eſt. lucus quod nō luceat, parcæ quod minime parcant. Vnde illud. ſi non in faciem benedixerit tibi,

Metaphoræ fictæ, non ſunt mendaces.

De hoc in cap. ſequēti, differit.

Antiphraſis à 11. c. 2. Amicus Iob.

1. Cor. 10.

quod diabolus ait domino de ſancto Iob, & intelligitur maledixerit. Quo verbo & Na-
3.Reg.21. both fictum crimen à calumniantibus dictum eſt. Dictum eſt enim quod benedixerit regi. hoc eſt maledixerit. ſic non ſolum quod fecit aut dixit Iacob patri vt benediceretur. Ego ſum primogenitus tuus Eſau, ſed
Gene.27. nec illud quod Ioſeph velut illudendis locutus eſt fratribus, an ignoratis quòd non ſit ſimilis mei in ſcientia augurādi. nec quod Dauid ſimulauit inſaniam, nec cætera huiuſcemodi mendacia iudicanda ſunt, ſed locutiones actioneſque propheticæ ad ea quæ vera
Gene.44. Pſal.33. ſunt intelligenda referendæ. Quæ propter ea figuratis velut obteguntur locutionibus, vt ſenſum piè quærentis exerceant, ac ne nuda & prompta vileſcant.

Aduerte quod quoties pphet a iuxta ſenſum hiſtoricum narrat aliqua de veteri populo, quæ tamē populo Chriſtiano poſſunt conuenire, non licet trahere ad allegoriam, ne vis ſcripturæ, quæ eſt in ſenſu literali, labaſcat, ſed melius eſt vt prophetia maneat in ſenſu literali, ex quo efficax trahitur argumentum ad reuincēdum hæreticos. vt Iſaiæ 58. Ecce in die ieiunij veſtri inuenitur voluntas veſtra, & oēs debitores veſtros repetitis. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis & percutitis pugno impiè. nolite ieiunare ſicut vſque ad hanc diem. & Ieremiæ 22. hæc dicit dominus ad paſtores. Vos diſperſiſtis gregem meum, & eieciſtis eos & non viſitaſtis eos, ecce ego viſitabo ſuper malitiam ſtudiorum veſtrorum. ecce quæ de ſacerdotibus Iudeorum dicuntur, poſſunt dici de ſacerdotibus populi Chriſtiani in ſenſu literali. Sicut & illud Ezechi. 34. Væ paſtoribus Iſrael qui paſcebāt ſemetipſos, nonne greges à paſtoribus paſcuntur. lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod craſſum erat, occidebatis, gregem autem meum non paſcebatis. Quod infirmum fuit non conſolidaſtis, & quod ægrotum non ſanaſtis, quod fractum eſt non alligaſtis, &c. idem dic de præceptis decalogi. dempto illo de Sabbato. Hanc regulam ſic protulit Hierony. Malachiæ. 1. Regula ſcripturarum eſt, vbi manifeſtiſsima prophetia de futuris texitur, per incerta allegoriæ non extenuare quæ ſcripta ſunt. vt illud Malach. Non eſt mihi voluntas in vobis & munus non ſuſcipiam de manu veſtra, à ſolis ortu vſq; ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus, &c. Ad ſacerdotes

De ſacerdotibus vtriuſque populi.

Iudæorum ſermo fit Domini, qui offerunt cæcum & claudum & languidum ad immolandum, vt ſciant carnalibus victimis, ſpirituales victimas ſucceſſuras. Et nequaquam taurorum hircorumq; ſanguinem, ſed Thymiama, hoc eſt ſanctorum orationes Domino offerendas, non in vna orbis prouincia Iudæa, nec in vna vrbe Iudææ Ieruſalem, ſed in omni loco offerri oblationem nequaquam immundā, vt à populo Iſrael, ſed mundam vt in cæremonijs Chriſtianorum.

Vt mentem & ſcopum Parabolarum valeas intelligere, annotare oportet quod ſcribit Hierony. Matth. 22. omnes, inquit, parabolas breui ſermone dominus comprehendit. quod in opere vineæ, & in ædificatione domus, & in conuiuio nuptiali, quia in illis non initia, ſed finis quæritur. Parabola quidē nuptialis hac clauſula finitur. Multi ſunt vocati pauci vero electi. Vineę verò hac. Malos male perdet, & vineam ſuam locabit alijs agricolis. Hæc ille. & apud Lucam, capit. 18. duo homines aſcendebant in templum vt orarent, vnus Phariſæus, alter publicanus. Phariſæus ſtans, hæc apud ſe orabat. Gratias ago tibi, quod non ſum ſicut cæteri hominum, &c. Denique his verbis clauditur ſermo. Qui ſe humiliat exaltabitur, qui ſe exaltat humiliabitur.

Frequenter prophetæ ex aliqua re illo tē-
pore geſta, ſumpta occaſione, poſtquam illam narrare deſtiterint aut in medio ſermone altius illam ſubuehunt & trahunt ad explicandum Chriſti & eccleſiæ ſacramēta. & hoc modo omnes ferè Pſalmi ſunt cōtexti. videlicet ſi liberatus eſt à morte. loquitur de redemptione generis humani. & ſi loquitur propheta contra paſtores Iſrael. ſtatim conuertit ſermonem ad verum paſtorem Chriſtum. Si loquitur de libertate illius populi à captiuitate, ſtatim loquitur, de ereptione generis humani à dæmonis tyrānide per Chriſtum, & ſi loquitur Euangelium de meſſe terrena. ſtatim loquitur de meſſe ſpirituali credētium. Si loquitur de Salomone aut Dauid. ſtatim ſubnectit ſermonem de Chriſto, vero Dauid & Salomone. ſic dicendum de Nabuchodonoſor, Pharaone, & de regnis Ægypti, Babyloniæ, & Daniel quærit ab angelo quando remeaturus ſit Iſrael ad ſedes proprias. & reſpondit de liberatione quæ à Chriſto fieri debebat per paſſionem. Iſaiæ 45. agit de Cyro qui liberauit Iudæos à captiuita-

De hoc lib. 4. ca. 3. diſ ſeruimus.

ptiuitate Babylonica,& ſtatim ſubiungit de deſcenſu Chriſti ad liberandum nos. Hoc quod nos diximus, his verbis tradidit author ſecundi operis in Matth. titulo Chryſoſto. homil. 49. Frequenter, inquit, ex occaſione carnali incipiebant prophetæ, & ſic miſcebant prophetiam. Vt puta cùm Dauid fugeret à facie Abſalom, ex occaſione tribulationis ſuæ, dixit. Domine quid multiplicati ſunt qui tribulant me. & introducens prophetiam dominicæ paſsionis, addidit. Ego dormiui & ſoporatus ſum, & exurrexi, quoniam dominus ſuſcepit me. Illa ergo quæ dixit. Domine quid multiplicati ſunt, & cætera quæ ſequuntur, ſecundum hiſtoriam intelligamus. Hæc autem quæ dixit. Ego dormiui & ſoporatus ſum, neceſſario ſpiritualiter intelligemus de Chriſto, ordinem hiſtoriæ relinquentes. Tale eſt quod Petrus dicit in Actibus, interpretãs. Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem, quia non poterat hoc intelligere de Dauid, ſed de Chriſto, quia Dauid vidit corruptionẽ, Chriſtus autem tertia die reſurgens, non vidit corruptionem. Sed apud Matth. cap. 24. cœpit ex occaſione corporalis fugæ, & quæ facta eſt tẽpore illo in Ieruſalem. & propheta magis de ſpirituali Ieruſalem. Ecce enim quod dicit. Qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes. corporaliter ſecundum hiſtoriam poſsibile eſt tempore Romanorum, tempore autem Antichriſti de Iudæa ad montes fugere corporaliter non proderit. Primo quia nec erit Antichriſtus tantum in terra Iudæa, nec Iudæi futuri ſunt ante illum, ſed vbicunque fuerint Chriſtiani, ab illo, aut à miniſtris eius perſecutionem paſſuri ſunt, & vbicunque chriſtianus populus indagãdus eſt. Et quod ſequitur, qui ſupra tectum eſt, non deſcendat tollere aliquid de domo. ſiue tempore Romanorum, ſiue Antichriſti non poteſt habere congruum intellectum, quia quid prodeſt homini ſi aſcendat ſupra tectum, cùm ipſa nanque domo ſuccenditur. Ideò chriſtianis præcipitur, vt hæreſeon tempore, fugiant ad ſcripturas. nam montes ſcripturæ dicuntur. Fundamenta, inquit, eius in mõtib⁹ ſanctis. Ex his facilè intelliges Chryſoſt. homil. 11. in Matth. cum inquit. ſcriptura ſolet ſæpè in eiſdem rebus, ſæpè etiam in contrarijs duas prophetias pariter collocare, aut de duabus rebus loqui, quarum vnam hic impleat, alteram ſpõdeat in futuro, vt ab his qui de promiſsionibus eius pertinacius dubitant, ex hac quæ iam facta eſt, etiam illa quæ impleta nõdum eſt, credatur ſuo tempore implẽda. Siquidem & illis qui propter ipſum, mundi huius cuncta contemnerent, centuplum in præſenti tempore, in futuro autem vitam promiſit æternam. Ex his vtique quæ in præſenti ſeculo præſtat, vera eſſe etiam futura declarat. Similiter in euangelio, Matth. ca. 3. cum dicitur. Baptizabit vos ſpiritu ſancto & igne. Quoniam ſcilicet baptizet in ſpiritu ſancto, & cõburet igne inextinguibili. Quod vero difficilius videbatur & grãdius, factum eſt, quomodo illud quod eſt facile & iuxta rationem non verum concedam? Baptizat quidem hic ſpiritu ſancto, in die verò iudicij igne comburet. Item Hieron. Malac. 1. ait, Sic prophetæ futurorum texunt vaticinium, vt præſens tempus non deſerant. non enim de futuris tantummodo aut præſentibus, ſed de vtriſque miſcent ſermonem. Vnde Malachias. Non eſt mihi voluntas in vobis, ait dominus. & munus non ſuſcipiam de manu veſtra, ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum, in gentibus, & in omni loco ſacrificatur nomini meo oblatio munda. & ſubdit. & vos polluiſtis illud, id eſt, cum à gentibus colar, & obſeruer à vobis nunc contemnor. & in comment. Hoſeæ capi. 1. ait. Prophetæ ſic multa poſt ſecula de aduentu Chriſti & de vocatione gentium pollicentur, vt præſens tempus non negligant, ne concionem ob aliud vocatam, non docere de his quæ inſtant, ſed de incertis & futuris ludere videantur. & vtitur exẽplo ſatis obſcuro, in re aperta, ex eodem Hoſea deſumpto. nos omiſimus. Et in commenta. Iſaiæ capit. 25. verſus finem, exponens hæc verba. Dicent in die illa, ecce Deus noſter iſte, expectauimus eum & ſaluabit nos. iſte dominus & ſuſtinuimus eum, exaltabimur & lætabimur in ſalutari eius. Quia requieſcet manus eius in monte iſto, & triturabitur Moab ſub eo, ſicut terun tur paleæ in plauſtro, & extendens manus ſuas ſub eo, ſicut extendit natans ad natandum, &c. ait. Licet ſermo propheticus de cõſummatione mundi generaliter texat vaticinium, tamen ne omnino præſentia videatur negligere, nominat Moab, qui fuit inimicus Iſrael, intantum vt faceret eos fornicari cum Madianitis, & conſecrari idolo Beelphegor. Hæc ille. & in euangelio murmurabant Pha

Pſalm. 3. *Actu. 2.* *Pſalm. 15.* *Pſalm. 86.* *Lib. 8. c. 3. de hoc diſcentuplum ſerui. Matth. 19* *Locus Mat. annotãdus.* *De hoc lib. 9. Regula 10.*

risæi de domino eo quod remitteret peccata, & ait illis, Vt ſciatis, quod filius hominis habet poteſtatem dimittendi peccata, dixit Paralytico. Tibi dico ſurge. ex ſanitate corporis probat animæ ſalutem. & prophetæ edunt miracula, vt credant adimplenda fore illorum vaticinia. Vnde Theophyl. Matth. 9, ait. ego ex corporis cura fidem vobis facio quod animas ſanem. per rem minorem quidem, ſed quæ difficilior videatur confirmãs peccatorum remiſsionem, quæ magna quidem eſt, ſed facilior nobis videtur, eo quod minimè appareat. & Matth. 8. dixit Dominus. multi venient ab oriente, & occidente. & filij regni eijcientur foras. & ſanatus eſt puer. Dicit Theophy. Declarat ex his, quoniam ſi ille verbo ſanatus eſt, verè etiã dictũ, quod Iudæi abijciendi eſſent. & Lucæ 1. ait, per puerperium Eliſabet, oſtendit Angelus Zachariæ offerenti holocauſta pro populo, dimiſſa eſſe peccata Iſrael. & Matth. 1. ait, parit nunc Maria filium, vt credas angelo dicẽti. natum eſſe Chriſtum è ſpiritu ſancto. Denique Hierony. Matth. 9. loquens de Paralytico. ait, Fit igitur carnale ſignum, vt probetur ſpirituale, quamquam eiuſdem virtutis ſit & corporis & animæ vitia dimittere.

Marc. 2.

Matth. 9.

Ex re minori in maioris cognitionem ſcandimus.

Figuratæ locutiones quo poſsint modo cognoſci, Auguſt. docet late in libr. 3. de doctrinâ Chriſti. nos ex illo hæc paucula decerpſimus. primò cap. 5. ait, Verborum tranſlatorum ambiguitates nõ mediocrem curam induſtriamq; deſiderant. Ideò cauendũ eſt, ne figuratam locutionem ad literã accipias. Veluti ſi Sabbatum audieris, nõ intelligis niſi vnum diem de ſeptem, qui continuo volumine repetũtur. & cum audieris ſacrificium, excedis cogitatione illud, quod fieri de victimis pecorum terreniſque fructibus ſolet. cum de vero ſabbatiſmo & ſacrificio ſint intelligenda. & ca. 10. Quicquid in ſermone diuino, neque ad morum honeſtatem, neq; ad fidei veritatem propriè referri poteſt, figuratum eſſe cognoſce. Morum honeſtas, ad diligendum Deum & proximum. Fidei veritas ad cognoſcendum Deum & proximum. Hæc ille. exemplum ſit, præceptum circunciſionis, & apud Ezechie. c. 4. quod comedit panem cum ſtercore humano coctum, & quod dormiuit tot dies ſupra latus dextrũ, & tot ſupra ſiniſtrum. & Iere. 13. delumbare. Item Augu. lib. 22. contra Fauſtum. c. 95. ait, Ea quæ diuinitus præcipiuntur, aut mores pietatemq; formare, aut aliquid figuratè ſignificare, intelligẽdum eſt, aut vtrumq; potius quam neutrum, dum tamen & ipſa quæ figurate dicta vel facta intelliguntur, ad eoſdem mores bonos pietatemq; referamus. & 3. de doct. Chriſt. cap. 12. ait. Quæ quaſi flagitioſa imperitis videntur, ſiue tãtum dicta, ſiue etiam facta ſunt, vel ex Dei perſona vel hominum, quorum nobis ſanctitas commẽ datur, tota figurata ſunt. In omnibus enim talibus non vſus rerum, ſed libido vtentis in culpa eſt. Neque enim vllo modo quiſquam ſobrius crediderit domini pedes ita vnguento pretioſo à muliere perfuſos, vt luxurioſorum & nequam hominum ſolent, quorum talia conuiuia deteſtamur. Odor enim bonus, bona fama eſt, quam quiſquis bonæ vitæ operibus habuerit, dum veſtigia Chriſti ſequitur, quaſi pretioſiſsimo odore perfundit. Itaq; quod in alijs perſonis plerumque flagitium eſt, in diuina vel prophetica perſona magnæ cuiuſdam rei ſignum eſt. vt Hoſeæ coniunctio cum meretrice. Et ſufficiendæ prolis cauſa erat vxorum plurium ſimul vni viro habendarum inculpabilis conſuetudo, & ideo vnam fœminam maritos habere plurimos honeſtum non erat, non enim mulier eo eſt fœcundior, ſed meretricia potius turpitudo eſt. In huiuſcemodi moribus quicquid illorum temporum ſancti non libidinoſè faciebant, quanuis ea facerent quæ hoc tempore, niſi pro libidine fieri non poſſunt, non culpat ſcriptura. & quicquid ibi tale narratur, non ſolum hiſtoricè, ſed & figuratè interpretandum eſt. Porrò vt melius hæc intelligere poſsis, nõnulla altius à me repetenda ſunt. Aduerte quod multa in ſacra ſcriptura dicuntur quæ tamẽ in viris quantumuis ſanctis non ſunt impleta, vt primogenitis ex lege obueniebat hæreditas, attamen nũquam fere hæreditatem adibant, nullam aliam ob cauſam, niſi vt præfigurarent primogenitũ Iſrael, ideſt, Iſraeliticum populum ab hæreditate excludendum fore. Præterea nõ licebat vxorem accipere ex cognatione aliena, ſed ex eadẽ tribu & familia, at Moyſes, Ioſeph, Ægyptiam & Æthiopem duxerunt vxorẽ, & Raab Cananæa, fuit coniuncta Naaſon, contra præceptum domini. Deuter. 7. vt ſignificarent vniuerſas gentes venturas eſſe ad Chriſti fidem. Æthiopia, inquit, præueniet manus Deo. Hoc verum eſſe, ſubditis probatur teſtimonijs. Theophyla. Lucæ 1. ait, Iu-

Pſal. 67.

Vxores ſanctorum ſteriles fuere, lege quæ ſcripſit. lib. 8. cap. 6.

ait, Iuſtorum mulieres & iuſtæ, ſæpè ſteriles fuerunt, vt dicas legem non exigere corporalium filiorum procreationem, ſed ſpiritualium & Hierony. Zacha. 10. capi. ait, Multiplicationem liberorum non accipiamus carnaliter. Alioquin Elias, Eliſæus, Ieremias & Ioannes Baptiſta, quo maior inter natos mulierum non fuit, hac benedictione caruerũt. Sed illa, qua vocantur ad fidem, multitudines nationum. & Origẽ. homil. 4. in Ezechi.

Daniel an Eunuchus fuerit, lege quæ ſcripſi lib. 3. c. 3.

Aiunt, inquit, Hebræi Daniel fuiſſe Eunuchum. verũ anima eius fertilis & ſancta fuit. & quæ multos liberos procreauit. Hæc ille. Sed fuiſſe Eunuchum non credo, cum Danie. 1. præceperit rex, vt pueri eligantur ſine macula. & Chryſoſto. homi. 49. in Gene. ait, Non ſolum Rabecca ſterilis fuit, ſed & mater iuſti Sara, nec ſolum mater eius ſola, ſed & nurus Rachel vxor Iacob & omnium iuſtorum vxores ſteriles ſunt. & in euangelijs Eliſabeth. Quando igitur videris virum & mulierem virtuti deditos, carere filijs, ne tribuas hoc eis peccato. Nam illam ob cauſam ſteriles fuere, vt cum videris virginem noſtrum, dominum parientem, ne ſis incredulus miraculo. Imo admirare & obſtupeſce. his ſimilia affert Hierony. ad Euſto. De virginitate. Et Theodore. in epito. capi. de matrimonio. & Origen. homil. 12. in Gene. Quærendum eſt tamen à doctioribus, cur cum plebi promiſcuæ non licuiſſet habere plures vxores, patribus illis antiquis licuiſſet etiam in lege naturæ. Deinde quid illud matrimonium ſignificaret? Ego arbitror ad hoc fuiſſe factũ, vt ex abſurditate rei nos excitaret ad quærendum myſterium, quod latebat. & vulgo id facere, fas non erat, quia illi nullius rei typum ſuſtinebant. De qua re Origen. homil. 11. in Gene. loquens de coniugio Cethuræ, ait. An patriarcharum coniugia myſticum aliquid indicant? Alioqui cælebs & ſterilis in lege maledicto ſubiacent. Dicit enim, Maledictus qui non reliquerit ſemen in Iſrael. Quod ſi hæc de carnali ſemine dici putentur, omnes eccleſiæ virgines ſub maledicto poſitæ videbũtur, imo ipſe Ioannes quo maior inter natos mulierum non fuit, & alij ſanctorum plurimi ſemen ſecundum carnem non reliquerunt. Sed certum eſt illos ſpirituale ſemẽ & ſpirituales filios reliquiſſe. Vnde Paulus per euangelium filios generabat. Hinc eſt quod nonnulli patriarcharum habuerint plures vxores. quia plures ſimul poterant exercere virtutes. & Ambroſius libr. 1. de Abraham cap. 4. ait. Abraham non ardore aliquo vagæ ſuccenſus libidinis, ancillæ contubernio coniugalẽ poſt habuit thorum, ſed ſtudio quærendæ poſteritatis. Ad huc poſt diluuium raritas erat generis humani & religionis. Vnde Loth filiæ, hanc cauſam quærendæ poſteritatis, habuerunt, ne deficeret genus humanum. Hæc ſecundum allegoriam dicta ſunt. Allegoria eſt cũ aliud geritur, & aliud figuratur. Abraham duos filios habuit. duos populos oſtendens ab ipſo manare. vnum Iudæorum, qui legis ſyllabis ſeruiat, eo quod de ancilla in ſeruitutem videatur eſſe generatus. alterum Chriſtianum, qui ad remiſsionem peccatorum cæleſtis gratiæ libertatem acceperit. Quod ergo putas peccatum, aduertis eſſe myſterium? Hæc de modo cognoſcendi locutiones figuratas dixiſſe ſufficiat.

Allegoria.

Et ſi omnia, quæ ad ſenſus ſcripturarum perſcrutãdos, ſpectare videbantur abſoluiſſe, iuxta ingenioli vires, me crederem, volo, in poſtremo noſtræ fabulæ actu, nonnulla ſanctorum teſtimonia congerere, quæ probent vnius & eiuſdem loci non ſolum allegoricum ſenſum, eſſe admittendũ, ſed præmuniendam eſſe viam ad illum, iacto prius fundamento ſenſus literalis & hiſtorici. Vt errorem Origenis refellam qui vbiq; ſenſum literalem conuellere videtur. Qua de re Grego. homil. 4. in euangelia ait. In verbis ſacræ ſcripturæ prius ſeruanda eſt veritas hiſtoriæ, & poſt modum requirenda ſpiritualis intelligentia allegoriæ. Tunc nanq; allegoriæ fructus ſuauiter carpitur, cum prius poſt hiſtoriam in veritatis radice ſolidatur. Et homi. 9. in Ezechiele, ait, Liber ſacri eloquij intus ſcriptus eſt per allegoriam. foris per hiſtoriam. Intus per ſpiritualem intellectum, foris autem per ſenſum literæ ſimplicem. Intus quia inuiſibilia promittit, foris quia viſibilia, præceptorum ſuorum rectitudine, diſponit. Intus quia cæleſtia pollicetur, foris autẽ quia terrena contemptibilia qualiter ſint, vel in vſu habenda, vel ex deſiderio fugienda, præcipit. Alia nanque de ſecretis cæleſtibus loquitur, alia verò in exterioribus actionibus iubet. & ea quidem quæ foris præcipit, patent, ſed illa quæ de internis narrat, planè comprehendi nequeunt. Item in commenta. Marci falſo Hierony. inſcriptis, dicitur. eſt conſuetudo ſcripturæ diuinæ allegoricè *ſerui.*

Orig. error ſubuertens ſenſum literalem. de lib. 2. ca pit. 1.

De hoc lib. 1. ca 1. diſ

loqui, vt cum aliud dicat, aliud velit intelligi, quod in euangelijs poſitum frequenter inuenies. Sed nobis neceſſe eſt, vt ſic excelſiora ſenſibus noſtris applicemus, vt tamen cuncta ſecundum hiſtoriæ veritatem cernamus. exemplum eſt in Pſalm. 79. de vinea. & Iſaiæ 5. Præterea Auguſti. libr. 8. ſuper Geneſim ad literam capit. 7. ait, In narratione rerum geſtarum, res ipſæ prius intelligendæ ſunt vt narrantur, tunc demum ſi quid aliud ſignificant oportet perſcrutari. Velati quatuor illa flumina, in quæ flumen illud, quod egrediebatur de paradiſo, diuiſum eſt, cum eorum nomina ſcriptura ſacra commemoret, Geon, Piſon, Tygrin, & Euphraten, & regiones quas illa permeant, ſuis nominibus appellet, Euilath, Æthiopiam, Aſyriam, abſurdum eſſe allegoricè tantum accipere, niſi prius illa eſſe vera flumina credantur. Iterum cap. 8. eadem repetit. Et Hieronym. libr. 5. comment. in Iſaiam cap. 13. reprehendens Origen. Spiritualis interpretatio ſequi debet ordinem hiſtoriæ, quod plerique ignorantes lymphatico in ſcripturis vagantur errore. Et Auguſti. in lib. 83. quæſtio. quæſt. 65. ait, Res factæ cum allegorizantur rei geſtæ fidem non amittunt, ſicut duorum filiorum Abrahæ allegoriam, Paulus exponit duo eſſe teſtamenta, nunquid ideo, aut Abraham non fuit, aut illos non habuit. & Hierony. Amos 9. capit. ait, Omnes repromiſsiones quas ſancti prophetæ ſuo ore cecinerunt, non inanem ſonum habent, & caſſa ſolius tropologiæ nomina, ſed fundantur in terra, & cum hiſtoriæ habuerint fundamenta, tunc ſpiritualis intelligentiæ culmen accipiant. Vt verè Chriſtus de virgine natus ſit, verè Lazarum mortuum ſuſcitauerit, verè ad tactum eius αἱμορρόουσα ſanata ſit, verè in aduentum Domini cæci viderint, claudi cucurrerint, contractæ manus, extenſæ ſint, lepra mundata ſit. Licet ſecundum tropologiam quotidie de anima virginali, naſcatur ſermo diuinus, quotidie peccato mortui, & vitiorum funibus alligati de ſepulchro ſcelerum ſuorum iubeantur exire, quotidie ſanguinis opera conſtringantur, cæci in infidelitate, Chriſti lumen aſpiciant, claudicantes prius in fide currant in via dñi, & aridæ manus auaritia extentur ad eleemoſynam, & lepra Mariæ quæ cõtaminat quicquid attigerit recipiat priſtinam puritatem. Hæc ille. Tot doctorum virorum calculis catholicum dogma confirmare ſtatui, non quod laborem in labefactãdo errorem Origenis, quem antea libr. 2. capit. 1. vt potui refutaui, ſed vt aliquorum noſtri temporis, quorum nominibus parco, ora obturem, qui errorem ſepultum & à mentibus hominum abolitum, ab inferis reuocare conantur. Vt tamen hac in parte inſtituto noſtro minimè defuiſſe videamur, de his ſenſibus de quibus ſermo à nobis ſuſceptus eſt, literali videlicet & allegorico, dicendum, quod in ſenſu literali à capite ad calcem totam contextus continentiam oportet rimari, nec vllam ſyllabam aut apicem abſque interpretatione tranſilire, iuxta regulas à nobis datas. Cum alioqui ineptus expoſitor vbicunque eum hiſtoria defecerit, tranſit ad allegoriam, & ita ſeparata conſociat, vt nouam ſermonis fabricam conſtruens, in vnum corpus lapidem ferrumque coniungat. At in allegoria liberè vagari poſſumus, modo non deſit pietas. Vnde ea tantum attingere poſſumus ex hiſtoria quæ inſtituto noſtro conducere videntur, quæ tamen aliquando ſunt conſona literæ, aliquando illi oppoſita ſunt, vt paulò ante probauimus ex hiſtoria Dauidis & Vriæ. Hoc voluit ſignificare Hieronymus in commenta. Habacuc capit. 1. cum inquit. Hiſtoria ſtricta eſt, & euagandi non habet facultatem. Tropologia libera, & his tantum legibus circunſcripta vt pietatem ſequatur intelligentiæ, ſermoniſque contextum. nec in rebus multum in ſe contrarijs copulandis violenta ſit. Nam ſæpè aduerſa eſt allegoria hiſtoriæ veritati. vt Haba. 1. Ecce ego ſuſcitabo Chaldæos gentem amaram & velocem, ambulantem ſuper latitudinem terræ, vt poſſideat tabernacula nõ ſua, horribilis & terribilis eſt, ex ſemetipſa iudicium, & onus eius egredietur. Leuiores pardis equi eius, & velociores lupis veſpertinis, & diffundentur equites eius, equites nanq; eius de longe venient, volabunt quaſi aquila feſtinans ad comedendum, omnes ad prædam venient, facies eorum ventus vrens, & congregabit quaſi arenam captiuitatem, & ipſe de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt, ipſe ſuper omnem munitionem ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eam, tunc mutabitur ſpiritus, & pertranſibit & corruet, hæc eſt fortitudo eius dei ſui. Iuxta literam cõminatur Deus ſe ſuſcitaturum eſſe Chaldæos, qui miniſtri ſunt iræ eius, qui

Origenes.

De hac re ſupra texte plo Vriæ & Dauid.

qui interpretantur quaſi dæmonia. Hæc gẽs amara eſt, non parcens, & cito explens quod ſibi fuerat imperatum. Iuxta allegoriam. onus eius egredietur. onus pro peccato. ad hunc ſenſum. Qui egerint pœnitentiam & dæmones dereliquerint, quibus, quaſi equi, prius terga præbebant. & tunc abiecto onere peſsimo, ad portandum Chriſtum venerint, qui ſuper pullum aſinæ manſuetus aſcẽdit. venient quaſi aquila, vt ſermonis Dei veſcantur carnibus & famẽtanti temporis ſaturent, lupi veſpertini vocantur, quibus vita peſsima occubuit. Cũ autẽ illi fuerint de manibus Chaldæorũ erepti, tũc ſermo diuinus congregabit, quaſi arenam illos qui erant in Chaldæorum captiuitate. tunc tyranni iudicri eius erunt, cum Chriſti aduentu iam omnes ſint deſtructi. Deinde deridet illas muni
2. Cor. 10. tiones, de quibus. Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potẽtia Deo ad deſtructionem munitionum. Cum autem hoc fuerit expletum, tunc ſpiritus conuertetur, & nequaquam puniet vt ante punierat, ſed pertranſiens peccatores rogabit pro eis, & reconcilia bit eos priſtino domino, in quibus omnibus oſtenditur fortitudo Dei noſtri.

Poſtremò adintelligendum ſenſum literalem, aut ad eruendum illum ex maximis obſcuritatibus in lucẽ, aduerte quod Hierony. in cõment. Iſaiæ. cap. 18. ait. ſæpe prophetæ metaphoram conuertunt in hiſtoriæ veritatẽ. vt apud Iſaiam ca. 18. Ante meſſem enim totus efflоruit, & immatura perfectio germinauit, & præcidentur ramuſculi eius falcibus. Et ne putares ipſum de vinea loqui, & non de hominibus, vertit metaphoram in hiſtoriæ veritatem, ſubiungens. & relinquentur ſimul auibus montium & beſtijs terræ. & in comment. Habac. cap. 3. ibi. Maledixiſti ſceptris eius. In expoſitione, inquit, hiſtoriæ allegoria & tropologia ſolet miſceri illi. & hiſtoria ipſa frequenter metaphoricè texitur. vt ſub imagine mulieris, vel vnius viri de toto populo prædicatur. Hæc ille. vt Ezechi. 15. dicitur, vt lignum vitis inutile, igni traditur, ſic Ieruſalem exurenda eſt. his verbis explicauit propheta. Quid fiet ligno vitis ex omnibus lignis nemorum, quæ ſunt inter ligna ſyluarum. Nunquid tolletur de ea lignum vt fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus vt dependeat in eo quodcunq; vas. & ſubdit. ſic tradam habitatores Ieruſalẽ, & ca. 17. ſub nomine aquilæ deſcribit imperium Babylonicum, quod vaſtabat populũ Dei. Ex his & alijs quæ à nobis dicta ſunt, colliges, quod literalis ſenſus eſt, qui ex verbis aut nominibus proprie aut metaphorice acceptis, elicitur, qui licet pleruncque ſignificet aliquid ſpirituale, ex re illa corporali, literalis eſt ſenſus. Hoc innuere voluit Augu. Pſal. 103. Allegoria, inquit, dicitur, cum aliquid aliud videtur ſonare in verbis, & aliud intellectu ſignificare, quomodo dicitur agnus Chriſtus. nunquid pecus? leo Chriſtus, nunquid beſtia? petra Chriſtus, nunquid duritia, mons Chriſtus, nunquid tumor terræ? & ſic multa, aliud videntur ſonare aliud ſignificare, & ideo vocatur allegoria. Nonnulla alia quæ hoc in loco afferri poterant omiſi, quando quidem de illis alibi differere ſtatui vberius, & illo in loco cum fœnore reddam quæ nũc omiſſa ſunt.

¶Sylua quorundam nominum, quæ in bonam, aut in malam, aut in vtranque partem accipiuntur.

CAP. II.

SI alicubi verum eſt dictum propheticum, Væ qui dicunt bonũ malum, & malum bonũ, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, & ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. præcipuè dici poteſt in nominibus ambiguæ ſignificationis, quæ in bonã aut in malam partem accipiũtur. Nam ſi nomen vnum Deum ac diabolũ, doctrinã verã & falſam ſignificat, profecto maxima cautio ac diligentia adhibenda eſt, ne decipiamur, tenebras, lucem, & lucem tenebras appellando. Quare ſi in alijs nobis ceſſatum nõ eſt, conandum eſt, ne in hac quoq; parte muneri noſtro deeſſe videamur. Igitur cõplurima afferre exempla tentabo, ex illis tu ipſe poteris hoc talento numularijs tradito, multa ſimilia congregare. Auguſt. quidem lib. 3. de doctrina Chriſti. ca. 24. ait. Quoniã multis modis res ſimiles rebus apparent, nõ putemus eſſe præſcriptum, vt quod in aliquo loco res aliqua per ſimilitudinẽ ſignificauerit, hoc etiã ſemper ſignificare credamus. Nam *Iſaiæ. 5.*

Fermẽtum. Matth.16 & in vituperatione fermentum poſuit dominus, cum diceret. Cauete à fermento Phariſæorum. Et in laude cum diceret. Simile eſt *Luca 13.* regnum cælorum mulieri quę abſcondit fermentum in tribus menſuris farinę donec fermentaretur totum. Huius varietatis obſeruatio duas habet formas. ſic enim aliud atque aliud res quæque ſignificant, vt aut contraria aut tantummodo diuerſa ſignificẽt. Contraria ſcilicet, cum alias in bono, alias in malo res eadem per ſimilitudinem ponitur. vt *Leo.* fermentum. Tale eſt etiam quod leo ſignificat Chriſtum. vt, Vicit leo de tribu Iuda. ſignificat diabolum. Aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Ita ſerpens in bono eſt. *Matth. 10* Aſtuti vt ſerpentes. in malo autem. Serpens Euam ſeduxit aſtutia ſua. In bono panis. *Panis.* Ego ſum panis viuus qui de cælo deſcendi: in malo. panes occultos libenter edite. Hęc quidem quæ commemoraui minimè dubiam ſignificationem gerunt, quia exempli gratia commemorari non niſi manifeſtiſsima debuerunt: ſunt autem quæ incertũ ſit in quã *Pſalm.74.* partem accipi debeant, ſicut. Calix in manu domini vini meri plenus mixto. Incertũ eſt vtrum iram dei ſignificet. aut gratiã ſcripturarum à Iudæis ad gentes tranſeuntem. At cum res eadem non in cõtraria, ſed tantum in diuerſa ſignificatione ponitur, illud eſt in *Aqua.* exemplo, quod aqua & populum ſignificat, Apoc. 7. & ſpiritum ſanctum. Ioan, 7. Flumina de ventre eius fluent aquæ viuę. ſic & alię res non ſingulæ, ſed vnaquæq; earũ, non ſolum duo diuerſa, ſed etiam nonnunquã multa ſignificant. Item Grego. homil. 19. in Ezechie. ait, Magna legentium debet eſſe diſcretio, vt in ſacro eloquio, cum quilibet vnus ſermo dicitur, non vnam eandemq; rem ſignificare credatur. Sic aliquãdo ſol in bono, aliquãdo vero accipitur in malo: ſolis enim nomine aliquando ſignatur dominus, aliquan*Sol.* do perſecutio. Atteſtante libro ſapientiæ, in *Capi. 2.* inferno enim impij dicturi ſunt. Errauimus à via veritatis & ſol iuſtitiæ non ortus eſt nobis. Et de iactis ſeminibus dominus dicit. Or*Mar. 14.* to ſole aruerunt. Quia facta perſecutione in reproborum cordibus prædicationis verba ſiccantur. ſic bouis nomine ſapiens deſignatur. vt, Non iunges bouem & aſinum. id eſt *Bos. Deute. 22.* ſapientem cum ſtulto in prædicatione non ſocies. & per bouem fatuus deſignatur, ſicut de illo qui in turpitudine amoris captus eſt, dicit. Statim eam ſequitur vt bos ductus ad victimã, ideſt, ſicut fatuus trahit ad mortem. Et Philippus presbyter lib. 3. in Iob. c. 38. in fine, hæc eadem ſcribit. Vt tamen hæc melius intelligantur, oportet multis exemplis rem totam illuſtrare & expeditam facere. *Salomon.*

Petra, vt inquit Hieron. in cõment. Abdiæ. quanquam frequẽter, vel in perſona domini, vel in ſoliditate ponatur. vt in Pſal. ſtatuit ſupra petram pedes meos. & ad Petrum dicitur. Tu es Petrus, ſuper hanc petram ędificabo eccleſiam meam. In cõtrariam etiam partem frequenter accipitur. Auferam, inquit, cor lapideum, & dabo vobis cor carneum. &, Potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. & in Abdia non dicitur, habitantem ſupra petram, in qua prudens ædificator domum ſuam extruxit, ſed in ſciſſuris petrarum, vt hæreſeon, à petra Chriſto ſignificet ſciſsiones. *Petra. Pſalm. 39. Matth. 16. Ezech. 16. & 32.*

In ſacra ſcriptura, inquit Gregor. libr. 18. moral. capit. 20. lapides in malo aliquando, aliquando vero in bono accipi ſolent. Nam cum lapis pro inſenſibilitate ponitur, dura, per lapides corda deſignantur. Vnde per Ioan. dicitur. Potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. nomine lapidum corda gentilium deſignat, dura atque inſenſibilia per infidelitatem. & per prophetam, inquit dominus, Auferam cor lapideũ de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum. Rurſum per lapides, mentes fortium deſignari ſolent. Vnde per Petrum ſanctis dicitur. Et vos tanquam lapides viui ſuperędificamini domos ſpirituales. & per prophetam venienti eccleſiæ pollicetur dicens. Ecce ego ſternam per ordinem lapides tuos & fundabo te Saphyris. *Lapides. Matth. 3. Ezech. 36. 1. Petri. 2. Iſaiæ. 54*

In ſacra ſcriptura. ait Gregorius 19. moral. capit. 1. volucres, aliquando in malo, aliquando in bono dantur intelligi. Per volucres quippe nonnunquã poteſtates aeriæ deſignantur, bonorum ſtudijs aduerſæ. Vnde veritatis voce dicitur. Quoniã ſemen quod ſecus viam cecidit, venerunt volucres & comederunt illud. Quia nimirum maligni ſpiritus humanas mentes obſidentes, dum cogitationes noxias ingerunt, verbum vitæ à memoria euellunt. Hinc rurſum cuidam diuiti ſuperba ſapienti dicit. Vulpes foueas habẽt, volucres cæli nidos. noũe volucris ſuperba dæmonia intelligimus quæ in corde hoĩs habitãt. At contra in bono volucres poni ſolent. *Volucres. Matth. 13 Matth. 13*

lent. Vnde Dominus. Simile eſt regnum cælorum grano ſinapis, quod acceptum homo miſit in hortum ſuum, & creuit & factum eſt in arborem magnam, & volucres cæli requieuerunt in ramis eius.

Paſſer. Paſſer, teſte Hiero. eccleſ. 12. nunquam in malam partem legitur. loquitur in decimo Pſalmo. Iuſtus, In domino confido quomodo dicitis animæ meæ tranſmigra in montē vt paſſer. & alibi. Vigilaui & factus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto. Necnon in alio loco. Etenim paſſer inuenit ſibi domum.

Abyſſus. Abyſſus, vt inquit Baſi. ho. 2. Exaē. ὕδωρ πολὺ δυσεφικτον ἐχον ἑαυτοῦ πέρας εἰπεῖν τὸ κάτω, id eſt eſt multitudo aquarum ad cuius profunditatem non poteſt peruenire. & Damaſcen. lib. 2. cap. 9. Abyſſus eſt aqua plurima, cuius finis incomprehenſibilis eſt hominibus. nomen βυθὸς ſignificat profunditatem, & iuxta Ionas dicitur βυσσόν. cū litera priuatiua addita ἄβυσσος. His ſuppoſitis, inquit Hiero. Haba. 3. Abyſſus ſæpe in bonam partem, ſæpe in malam, interdum indifferenter accipitur. In bonam. vt, iudicia tua abyſſus multa. In malam. viderunt te aquæ Deus. & dæmones deprecantur ne mittantur in Abyſſos. & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. neſcio an in bonam partem poſſit accipi. Indifferentes. Rupti ſunt fontes abyſſi. & cataractæ cæli apertæ ſunt. &, Dracones omnes abyſſi. Niſi forte ex eo quod dracones & ignem & grandinem ponitur, in malam partem trahēdum ſit. Et comment. Ionæ. cap. 2. Abyſſos perniciosas quaſdam & peſsimas fortitudines accipere debemus, vel tormentis ſupplicijſque deditas poteſtates, ad quas in euangelio dæmones rogant, ne ire cogantur. Vnde & tenebræ erant ſuper abyſſum. Interdum abyſſus accipitur pro ſacramentis ac profundiſsimis ſenſibus ac iudicijs Dei. vt, iudicia Domini abyſſus multa. &, abyſſus abyſſum inuocat in voce cataractarum. cataracta Hiſpanè Peſquera. Intelligunt locum vltimum de duplici teſtamento & apoſtolis. alij de maximis tribulationibus quæ ſe inuicem inuitant vt eum inuadant, voce maxima.

Cedri. Iſai. 2. Pſal. 28. Cedri, teſte Hiero. Iſai. 2. in malam partem accipiuntur, vt apud Iſaiam. Dies Dñi ſuper omnes cedros Libani. & alibi. Vox Dñi cōtorrentis cedros, conteret Dñs cedros Libani, & iterū Pſal. 30. Vidi impium exaltatū & eleuatū quaſi cedros Libani, & tranſiui & ecce nō erat. Quod ſi prudens lector quæſierit cur in tēplo domini cedrina ligna ſint poſita. & in Pſal. iuxta Hebraicam veritatem legamus. Saturabuntur ligna domini, & cedri Libani quas tu plantaſti. ibi paſſeres nidificabunt. Et inter cætera ligna etiam cedri ad laudes domini prouocantur. & in aduentu Saluatoris quando omnes arbores & ligna campi applaudent ramis ſuis, ſcriptum ſit. Ponam in terra inaquoſa cedrum & buxum & Cypreſſum & pinum. Dicendum eſt quod ex eodē genere hominū, alij ſublimētur ad regnum, alij trahantur ad pœnam, & cedri Libani quę propter ſuperbiam conterentur, eligentur cum boni odoris fuerint, & cum apoſtolo dixerint. Chriſti bonus odor ſumus Deo. & Grego. lib. 32. ait. Scriptura ſacra, cedri nomine, aliquando alta excellentia glorię cæleſtis exprimitur. Sicut Pſalmiſta teſtatur. Iuſtus vt palma florebit, & ſicut cedrus Libani multiplicabitur. Cedri rurſus nomine, prauorum rigida elatio deſignatur. ſicut per eundem prophetam dicitur. Vox domini confringens cedros. & Euthy. Pſalmo. 28. ait. Cedrus, aliquando in bonum accipitur, quia cedrina ligna immarceſcibilia ſunt atque imputrida, & earum materia denſa eſt ac odorata. Iuxta illud. Iuſtus vt palma florebit. Aliquando in malum, quia arbor eſt ſterilis atque inflexibilis, Iuxta illud Vidi impium ſuperexaltatum atque eleuatum ſicut cedros Libani. & iterum. Vox Domini confringens cedros. Per cedros dæmones intelligit, propter eleuationē & ſuperbiā illā quæ de cælo eos præcipitauit. Lege Baſi. Pſal. 28. ſermo. 1.

Pſal. 103. Pſal. 41. 1. Cor. 2. Pſalm. 91. Pſalm. 28. Pſalm. 36. Pſalm. 28.

Arabs. Arabs, inquit Hiero. lib. 6. cōment. in Iſaiā ca. 6. aliquādo in bonam partē accipitur, eo quod tendat ad finem, & oblitus præteritorum extendat ſe ad priora. Vnde Iſaias ait. Nec ponet ibi. nempe in Babylone, tentoria Arabs. Arabs autem interpretatur occidentalis & veſpertinus.

Exploratores. Exploratores, inquit Hiero. Ezechiel. 27. ca. in bonā partem dicuntur, quales Moyſes miſerat ad explorādam terrā promiſsionis. Sed & in contrariā, quales apoſtolus vitare ſe dicit, propter ſubintroductos falſos fratres qui intrauerunt explorare libertatē noſtram quā habemus in Chriſto. De quibus Ioſeph loquitur. Exploratores eſtis, cōſiderare veſtigia regionis veniſtis, fratres eius intelligētes crimen eſſe non modicū alienā per inſidias explorare reſponderunt non ſunt exploratores ſerui tui.

Numer. 13. Galat. 2. Geneſ. 42.

Amice.

Ami

Amicus per Antiphrasin inimicum significat, Threnorum 1. Vocaui amicos meos, & ipsi deceperunt me. ex Hiero. Threno. 1. & Origc. tracta. 35. in Matth. ait. Hoc nomine amice in vocandi casu, neminem bonorũ in scripturis cognoscimus appellatum. Ad malum enim & non indutum vestibus nuptialibus dicitur. Amice quid huc venisti, nõ habens vestem nuptialem. Malus etiã est qui in parabola denarij audit. Amice non facio tibi iniuriam, accipe quod tuum est & vade. & ad Iudam dicitur. Amice ad quid venisti. Hæc ille. In bonam etiam partem inuenitur. Lucæ 14. Amice ascende superius.

Matth. 20

Onus.

Onus, ait Hiero. lib. 3. cõment. epistolę ad Galat. c. 5. & in bonam & in malam partem puto posse accipi. hoc est in his qui peccatis grauibus opprimuntur. & in his qui virtutũ leuiora onera sustentant. De peccatis pœnitens in Psalm. loquitur. iniquitates meæ eleuatæ sunt supra caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me. & iniquitas, inquit propheta, sedet super talẽtum plumbi. & Isaias ait. populus graui iniquitate. De virtutibus, doctrinaq; virtutũ, dominus ait. Iugum meum suaue est, & onus meum leue. Quod autem & doctrina pro onere accipiatur perspicuũ fuit in euangelio. alligãt quippe Pharisæi onera grauia, & quæ portari nõ possunt, & superponunt super humeros hominum, ipsi autem vno ea digito nolunt cõtingere. Lege quæ scripsi lib. 4. cap. 2.

Zachar. 5.
Isaiæ. 1.
Matth. 23

Mare.

Mare, authore Hiero. ca. 3. in bonam partem accipi, Psalm. 23. testimonio est, in quo tropologicè ecclesia dicitur, ἡ οἰκουμένη, id est orbis terrarum. Ipse super mare fundauit eum, & super flumina præparauit illum, id est orbem. Nec nõ & illud quod de vinea dicitur, quæ translata est ex Ægypto. Extendisti propagines eius vsque ad mare. vsque ad mare puto quod in bonã partem potest accipi. Et ea quę plena sunt sacramẽtis & in profundo posita (de quibus dicit apostolus. O profundum sapientiæ & scientiæ Dei. & propheta consonat. De profundis clamaui ad te domine) mare in scripturis appellari. Quod autem & accipiatur in contrario multa testimonia sunt. vt illud Psal. hoc mare magnũ & spacioſum, ibi naues transibunt. & in euangelio quando dominus increpauit ventos & mare, & dixit ei. tace & obmutesce.

Psalm. 79.
Romã. 11.
Psal. 125.

Fluuiua.

Sunt, inquit Hiero. Ezechie. 29. bona flumina, sunt & mala. bonorum illud est exemplum. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. & qui biberit ex hac aqua, fluent deuentre eius flumina aquæ salientis in vitã æternam. Malorum quod Pharao loquitur. Mea sunt flumina & ego feci ea, in quibus draco habitat. Iterum hæc replicat Habac. capit. 3. Præterea Origc. homi. 13. in Ezech. ait. Scio flumina in quibus draco sedet, super quę flumina hi qui de Israel capti fuerant, sedentes, cum carmen Sion canere non possent, flebant, secundũ id quod in Psalmis scriptũ est. Super flumina Babylonis illic sedimus & flemus. Scio aliud flumen cuius impetus lætificat ciuitatẽ Dei, iuxta Psalmistæ vocẽ dicẽtis. Fluminis impetus lætificat ciuitatẽ Dei. Quis est iste fluuius lætificans ciuitatẽ Dei. Iesus dñs noster iste est, qui ait per Isaiam. Ecce ego declino ad vos quasi fluuius pacis. Scio ego quosdam esse fluuios repromissos, qui ex hoc fluuio manant. omnis qui biberit ex aqua ista, sitiet rursum. qui autem biberit ex aqua quam ego dedero, inquit, Iesus, non sitiet in æternum, sed erit fluuius in eo, fons aquæ salientis in vitam æternam. & flumina de ventre eius egredientur. Habes igitur fluuios sanctos à quibus procul est draco. Est quidam fluuius quem Draco fecit, dicit quippe draco. mea sunt flumina & ego feci ea. & comminatur Deus tam Draconi quam fluuijs, in quibus est Draco. Audi hæreticum cum omni versutia prædicãtem necdum Christum venisse. Ideo diligenter attende cum aquam biberis, ne forte de illo fluuio bibas, in quo sedet draco, sed bibe ex aqua viua, & de eo fluuio in quo est sermo Dei, in quo est dominus noster Iesus.

Psalm. 45.
Psal. 136.
Isaiæ. 66.

Clamor.

Clamor, inquit Grego. in expositione. 5. Psalm. pœnit. aliquando in bona, aliquando in mala significatione accipitur. Clamat em Iustus cum operatur iustitiam ex desiderio. clamat & impius cum peccatum iungit peccato. Clamabat Moyses cum populum de Ægyptiaca seruitute liberatum ad terrã promissionis per desertum deduceret. clamabat & populus Gomorrhæus cum ex frequentissima peccati perpetratione, Deum ad iracundiã prouocaret. Deniq; Moysi tacẽti dictũ est à dño. Quid clamas ad me? Vnde quidã nos admonet dicens. auferatur clamor de medio vestrum. & iterum in expositione. 2. Psalm. ait. Quod peccatum clamor sit, testatur scriptura quæ dicit. Clamor Sodomorũ & Gomorrhæorum ascendit ad me. & iterum.

Exodi. 14.
Ephes. 4.
Genes. 18.
Ibidem.

rum. Deſcendam videre, vtrum clamorē, qui venit ad me, opere compleuerint.

Gigas

Pſalm. 18. *Iſaiæ. 3.*

Gigantem, iuxta Hiero. Iſaiæ. 3. in bonam partē, hoc eſt de Domino ſaluatore in Pſal. legimus: Exultauit vt gigas ad currendam viam ſuam. & in Iſaia iuxta. 70. Gigantem & fortem. ſin autem legerimus Nēbrod Gigantem qui fuit venator coram Domino. & Gigantes propter quos venit diluuium ſuper terram, in contrariam partē accipiendi ſunt. Lege Auguſt. Pſalmo. 87.

Mulus.

Pſalm. 31.

Mulus, vt ſcribit Hiero. Iſaię. 66. in ſcripturis dupliciter accipitur. Vel in ſterilitate & continentia, qualibus ſedit Dauid & Salomon, quorum alter interpretatur fortis manu, alter pacificus. 3. Reg. 1. Vel in mala parte, de quibus dicitur. Noli fieri ſicut equus & mulus in quibus non eſt intellectus, quibus præpoſitus erat Doēg.

Naues.

Pſal. 106. *Iſaiæ. 18.* *Pſal. 106.*

Naues, iuxta Hiero. Iſai. 2. in malam partem accipi legimus. Nam habuit Ioſaphat naues quas mittebat in Tharſis, ſed contritę ſunt in Aſiongaber. habuit & Salomon, quę ibant in Tharſis, & poſt tres annos reuertebantur, afferebantque regi, argentum, aurū, ebur & ſimias, ſed quia rex vterque peccauerat, alius deditus voluptati, & externarum gētium amans fœminas. alius ſe cum rege Samariæ copulans, quod vtrumque ad ethnicos & Hæreticos refertur, in quibus nihil eſt aliud, niſi fulgor eloquentiæ, & ſenſus dialectica arte conſtructus, & ſermo mortuus, quod intelligitur in eburneis dentibus, & ſimilitudo rationis humanæ quod ſentitur in ſimijs. Idcirco in Pſal. legimus. In ſpiritu violento confringes naues Tharſis. & Iſai. Væ alis nauiū, quæ ſunt trans Æthiopiam. ſunt è contrario & bonæ naues. de quibus & in eiſdem Pſal. dicitur. Qui deſcendunt in mare nauibus, & faciunt opus in aquis multis.

Filij.

Ephe. 2. *Mat. 23.* *Iohan. 17.* *Iohan. 1.* *Gal. 4.*

Filios, legimus, inquit Hier. Mala. 1. in malam partem. Eramus natura filij iræ. & filij Gehēnæ, quos Phariſæi mare & terris circūitis dignos genuere tormentis. & Iudas proditor, filius perditionis appellatur. & in Hoſea. Filij fornicationis, qui ſunt de matre meretrice generati. In bonā partem filios legimus. Dedit eis poſtatē vt filij Dei fierent. &, Filioli mei quos iterū parturio donec Chriſtus formetur in vobis. Sed nota quod filius, ſicuti ſeruus, in ſcripturis ſanctis, volūtate fit, nō neceſsitate naturæ. Qui enim ſpiritū adoptionis acceperit in filiū Dei vertitur, qui autē ſpiritum ſeruitutis in timorem, Dei ſeruus efficitur.

Filius hominis.

Pſal. 56. *Pſal. 4.*

Filius hominis, ſi Hiero. credimus Ezechi. 30. in ſcripturis ſanctis in bonā parte ſemper accipitur, dūtaxat in numero ſingulari. vt in Ezechi. fili hominis & in Daniele & in euangelio, Filius hominis nō habet vbi reclinet caput ſuū. &, filius quidem hominis vadit ſicut ſcriptū eſt de eo. Alioqui in plurali numero in cōtrariū legitur. vt in pſalmo. Filij hominū dentes eorum arma & ſagittæ. & rurſum. Filij hominum vſq; quo graui corde. Hæc ille. Hoc forte verū eſt *in* editione vulgata. quia interpres cū hoc nomē filius apud Hebræos ponitur in ſingulari, genitiuus illi adiunctus nēpe Adam, in numero ſingulari ſubnectitur. ſi nomen filius eſt numeri pluralis, genitiuus illi adiunctus, itidē per pluralē numerū transfertur. At iuxta Hebraicā veritatē nunquā, hominū, inuenitur in plurali. caret enim illo, nomē Adā, ideſt, homo. Vndè ipſe Hier. Matth. 16. quaſi retractaſſe videtur quod in Ezechi. dixerat, cū inquit. Vbicunq; ſcriptū eſt in veteri teſtamento, filius hominis, in Hebræo, filius Adā poſitū eſt. Illud quoq; quod in Pſal. legitur. Filij hominū vſq; quo graui corde. in Hebręo dicitur, filij Adam. Hęc ille. Porrò quod dicit, Pſal. 4. legi, filij Adam. in Hebræis codicibus, non ita eſt, ſed filij viri. hoc eſt filij robuſtorum ac potentum. Sicuti vice verſa, filius hominis, ſignificat hominem plebeium & vulgarem. Atque ita vocatur Chriſtus, quia ipſum ignobilem, homines reputabāt. Aug. Pſa. 8. in huius loci expoſitione. Quid eſt ho. &c. late philoſophatur quo differant modo, homo & filius hominis.

Piloſus.

Hiſpidus & Piloſus in malam partem accipitur. vt quando de Eſau dicitur quod erat piloſus. Cum vero in bonam partem accipitur, virilitatis eſt argumētum. nam cum ſcriptura de Elia loquitur hoc vtitur nomine. ex Hiero. Ezechi. 35.

4. Reg. 1. *Maleficus.* *Pſalm. 57.*

Legi, inquit Hiero. Nahū. 3. ca. in ſcripturis ſanctis in bonam quoque partem maleficos accipi, vt in pſal. Malefici incantantis ſapienter. ſed ád hoc incantat talis maleficus, vt meretricis Niniue amore deuinctos, ad mētis ſanitatem retrahat.

Phantaſia.

Quæramus, inquit Hieronym. Haba. 3. ſi. cubi in ſcripturis Phantaſiam, in bonam partem inuenire poſſumus, & cum raro vel nunquam fuerit inuenta, in malam partem vbiq; interpretabimur.

Quo-

Quomodo, inquit Hiero. cap. 17. cōmen. in Ezechi. cætera animantia & ad bonam & ad malam partem referri solent, ita & de aquila & leone. In bonam partem leo dicitur Christus, propter mugiētem fortitudinem. Vicit Leo de tribu Iuda. & in Gene. c. 49 Catulus leonis Iuda. In contrariam, in Psal. Insidiatur in absconditis, vt leo in cubili suo. In bonā partem de aquila dicitur, quod iustus dum effectus faciat sibi alas sicut aquilæ, vt possit reuerti ad domum præcessoris sui. & in Isaia scriptum est, quod pennas afferant sicut aquilæ, currant & non lassentur, ambulent & non esuriant. & Augu. Psal. 49. idem dicit de leone. Et Orige. homi. 11. super Ezechi. cum hęc dixisset, subiungit. Vt ego suspicor iustus non est aquila, sed quasi aquila, æmulatur quippe aquilam. Et quomodo serpens æneus typus fuit saluatoris, neq; enim serpens erat vere, sed imitabatur serpentem, dicente domino. Vt Moyses exaltauit serpētem in deserto. eodem modo iustus nō tam aquila est, quam aquilæ similis, quia ei vtile est imaginem aquilæ sectari. & alibi præceptum accepit vt iustus sit sapiens vt serpens, non vt fiat serpens sed ne à veri serpentis capiatur astutia. Item Hierony. Iob 29. ca. ait. Aquila aliquādo dicitur in bonam partem, vt sicut aquila protegit nidū suum. Et in malam, vt nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila. & alibi erit quasi aquila super domum dei. Ita Philippus ibidem.

Leo. *Apoca. 5.* *Psalm. 9.* *Aquila.* *Isaiæ 40.* *Ioan. 3.* *Matth. 10* *Aquila.* *Deute. 23.* *Iob. 39.*

Torcular, vt scribit Hierony. Threnorum 1. Iuxta scripturæ sanctæ consuetudinem interdū pro vltione ac supplicijs ponitur peccatorum. vt, torcular calcauit dominus virgini filiæ Iuda. In bonam partem scribuntur psalmi protorcularibus, octauus, & 83. in quo torculari, & malis supplicia, & bonis præmia à domino saluatore calcantur. quem solus ipse calcauit, nullumque habuit adiutorem. interdū etiam pro congregatione fructuum accipitur. Ita quoque dicit Isaiæ 63.

Torcular. *De hoc lib. 4. ca. 3. pro fine.*

Cor, inquit Hierony. Threnorum. in bono ponitur & in malo in vnico versu scilicet. Defecit cor meum & caro mea, deus cordis mei & pars mea deus in secula. Defecit cor vtique mala cogitatio. Deus autem cordis; hoc est author boni intellectus quia eū sine eius gratia non habet.

Cor. *Psalm. 73.*

Sagittæ inquit Hiero. Isaiæ 49. aliæ sunt electæ, aliæ non. Vnde propheta. Posuit me sicut sagittam electam. ex quo ostendit Deū habere sagittas plurimas, sed nō electas, quæ sagittæ prophetæ sunt & apostoli, qui in toto orbe discurrunt. Sagittæ tuæ acutæ potētissime, populi sub te cadēt. & iterum. Sagittæ potentis acutæ. & Christus de multis sagittis vna sagitta electa est. qua sagitta & spōsa vulnus accipiens, ait. Vulnerata charitate ego sum. Iterum repetit Habac. cap. 3.

Sagittæ. *Isaiæ 49.* *Psalm. 44.* *Cant. 4.*

Nunquam, dicit Augusti. libro 22. contra Faustum capit. 18. in ecclesiasticis literis misericordiam in vituperationem positam recolo.

Misericordia.

Dicitur, inquit Hierony. Habac. 2. auaritia mala ad distinctionem bonæ, vt sit bona auaritia doctoris ecclesiastici qui nunquam satiatur multitudine sectatorum, & quanto plures habuerit discipulos, tanto magis ad doctrinæ studium concitetur. Hinc Habacuc dicit. Væ qui congregat auaritiam malam domui suæ.

Auaritia.

Particeps, inquit Hiero. ad Ephes. 5. in bonam partem, comparticeps in malam semper accipitur. vt in Psalm. 44. propter quod vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participib⁹ tuis. & alibi. participes Christi facti sumus. & ad Ephe. Paulus. Nolite effici comparticipes eorum. sed hoc nomen vt credo alibi nō legitur. Hæc ille. At in cap. 3. eiusdem epist. nomē cōparticipes inuenitur, vt si Hiero. consuluisset Græca exēplaria videre potuisset. συμμέτοχα τ⁹ ἐπαγγελίας αὐτοῦ, id est, comparticipes promissionis eius.

Particeps. *Hebræ. 3.*

Carmen, iuxta Grego. homi. 9. in Ezechi. aliquando in bono aliquando vero in malo accipi dubium non est. quia & lætum carmē & lugubre carmen dicere possumus. Sed scriptura pene semper in prosperis ponere solet. Veluti cum dominus Israel ticum populum de mari rubro liberasset scriptum est, tunc Moyses & filij Israel cecinerunt carmē domino. & cùm Dauid de hostibus victoriā reportasset, scriptum est. locutus est Dauid domino verba cantici huius. Salomon quoque ait. Acetum in nitro qui cantat carmina corde pessimo. acetum quippe si mittatur in nitro, feruescit nitrum protinus & bullit. & peruersa mens quando per increpationem corripitur, aut pro prædicationis dulcedine bona suadentur, de correptione fit deterior, & inde in murmurationis iniquitate succenditur, vnde debuit ab iniquitate compesci. & per Eliu quoque de ingrato, ac de se desperante dicitur. Et non dixit vbi est qui fecit

Carmen. *2. Reg. 22.* *Prouer. 25*

me,

me,qui dedit carmen in nocte.carmen quippe in nocte eſt lætitia in tribulatione. Carmen in nocte accipimus, quando in preſſuris præſentibus, de futuris gaudijs conſolamur. Hæc ille. Vtitur exemplo ex Ezechi.capit.2. Scriptæ erant in eo lamentationes,& carmen & Væ.ad probandum quod carmen accipitur in bonam partem.ſed non accipitur. *Iob.35.*

Venator. Quantum poſſum, inquit Hierony. Michęæ.5.memoria recolere, nunquam venatorem in bonam partem legi. Iſmaël & Eſau venatores fuerunt, & præceſſerunt in typo populi Iudaici, quorum alter Ægyptię filius eſt,ambulans iuxta carnem & iuxta carnem viuens. Alter primitiua propter lenticulam vendidit,& benedictionibus fratris inuidens, fugat eum in Meſopotamiam. Cõſentit Ambroſin comment.Pſalm.118. ſerm. 8. verſu. 5.&.6.& iterum Hiero.in Decreti. D.86. capit.Eſau venator erat. & Nicolaus papa. in capit. Quorundam. D. 34. Aliquando hæc obſeruatio fallit,vt inquit Hiero.in commẽt. Ezechielis.capit.28. Venatores,inquit,in mala partem accipiuntur.vt in Pſalmo. anima noſtra erepta eſt ſicut paſſer de laqueo venantium.& in Prouerbijs.oculus meretricis laqueus eſt peccatoris.ſunt & in bonam partem ijs contrarij venatores, de quibus ſcribit Ieremias. Ecce ego mittam piſcatores, & venatores, qui venentur vos de omni colle & monte. Vnde & viculus Petri & Andreæ hoc appellatur vocabulo, Bethſaida enim noſtra lingua interpretatum,domus venatorum,ſonat. *Iſmael.* *Eſau.* *D.86.cap. Eſau.* *Pſal.123. Prouer.23* *Iere.16.*

Portæ. Pſal.9. Portæ,vt ſcribit Hiero.Nahum.3.ſunt malæ iuxta illud.Qui exaltas me de portis mortis. Aliæ bonæ, vt annuntiem laudes tuas in portis filiæ Siõ.& Amos.5.ait. Duplices portas,mortis & vitæ,vitiorum atq; virtutũ, ſæpè in ſcripturis legimus. Vt in Pſal. Qui exaltas me de portis mortis,vt annuntiem laudes tuas,in portis filiæ Sion. Haud dubium quin eccleſiam ſignificet, excelſum montẽ Sion, & ciuitatem Dei viuentis Ieruſalem cæleſtẽ, & multitudinem angelorũ, & eccleſiam primitiuorum qui ſcripti ſunt in cælis. Qui in portis Sion fuerit exaltatus,portas mortis timere non poterit, de quibus Petrus domino loquebatur. Super hanc petram ædificabo eccleſiam meam,& portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Portas virtutis in alio Pſalmo dicimus. Aperite mihi portas iuſtitiæ,ingreſſus in eas confitebor domino. hæc porta domini iuſti intrabunt in eam. Deniq; & Sapientia in portis ciuitatis conſiderans,dixit. Quanto tempore obtinuerint iuſtitiam non confundentur. Quod dicitur. Odio habuerunt in porta corripientem. portas ilias ciuitatis,hoc eſt animæ credentis in Chriſtũ, puto eſſe virtutes per quas ad credẽtes Chriſtus ingreditur. *Mat.16.* *Amos.5.*

Defectio. Defectio, inquit Hiero. Sophoniæ. 1. in bonam partẽ accipitur, iuxta illud. deficiens mortuus eſt Abraham in ſenectute bona, ſenex & plenus dierum.Quid ſi quis oppoſuerit aduerſum hoc, illud quod de Iſmaël ſcriptum eſt.Hi ſunt anni Iſmaël centum triginta & ſeptem,& deficiens mortuus eſt, & appoſitus eſt ad genus ſuum. Reſpondebimus ei primùm,& ipſum Iſmaël filium eſſe Abraham,& accepiſſe dona & partes à patre,ſecũdum menſuram ſuam.Deinde abſolute ſcriptum. Deficiens mortuus eſt, & non addi quod ſcriptum eſt de Abraham, in ſenectute bona, ſenex & plenus dierum, & appoſitus eſt ad populum ſuum.ſiue de Iſaac. Fuerunt autem dies Iſaac quos vixit anni centum.85. & deficiens mortuus eſt, & appoſitus eſt ad genus ſuum,ſenex, & plenus dierum. Necnõ & Iacob. & ceſſauit Iacob præcipiens filijs ſuis,& leuans pedes ſuper lectum defecit, & appoſitus eſt ad populum ſuum.ex quo intelligimus aliud eſſe tantum deficere, aliud cum defectione plures pariter habere virtutes. *Defectio.* *Gene.35.*

Zelus. Zelus,inquit Euthy.Pſalm.67. in bonam partem vocatur iuſta indignatio, velut illa quam concepit Chriſtus,cum ementes & vẽdentes eiecit è templo.quia nullam Dei templo reuerentiam exhibebant. & Pſal.72. addit.Per zelum in malam partem iram intelligimus,quæ à recta ratione aduerſus aliquid irrationabiliter,factum proficiſcitur. & Hiero. Nahum.1.ait.Zelus in bonam partem accipitur.vt,zelamini chariſmata meliora, & zelor vos Dei zelo. & Dominus in Pſal.68. zelus domus tuæ comedit me.& Elias inquit,zelo zelatus ſum Domino omnipotenti,& Simonem Zelotem apoſtolum Chriſti,quem Marcus, Simonem Cananęum appellat,legimus. In malam partem.Deus æmulator & vleiſcẽs Dominus.Lege Orige.Pſalm.36.& Ambro. Pſal.118.ſerm.18. *1.Cor.12.* *2.Cor.11.* *3.Reg.19.*

AEmulatio Æmulatio, vt inquit Greg. ſuper cãti.ca. 8.& in bonum & in malum accipitur.In bonum ſicut cum per apoſtolum dicitur.Æmula-

lamini charismata meliora. In malum autem assumitur, vbi per Samuelem Sauli dicitur. Auferetur à te regnum, & dabitur æmulo tuo, æmulus quippe eius Dauid dicitur, cui Saul inuidere non ignorat. Præterea Euthy. Psal. 36. ait. Æmulari & in bonam & in malam partem accipitur. Quia prauos aliquando, ali quando bonos æmulamur. Primam æmulationis speciem auertit propheta, inquiens. Noli æmulari malignantes. Nam æmulari ad bonum rectum est. Hieronym. quoque in commenta. epist. ad Galat. capit. 4. ait. Æmulantur bene, qui cum videant in aliquibus esse gratias, dona, virtutes, ipsi tales esse desiderant, & fidem industriamq; eorum nituntur imitari, vt possint ea quæ æmulatione digna sunt consequi. De quibus & apostolus ait. Æmulamini spiritualia, magis autem vt prophetetis. Ac de inceps, sic & vos quoniam æmulatores estis spiritualium, ad ædificationem ecclesiæ, quærite vt abundetis. Et iterum. Fratres æmulamini prophetare, & loqui linguis nolite prohibere. Æmulantur non bene, qui non tã ipsi cupiunt esse meliores, vt imitentur eos qui æmulatione digni sunt, quam illos ipsos volunt facere peiores, & retrorsum trahere æmulatione peruersa. V.g. si Christianus quispiã, legit Moysen & prophetas scit omnia in vmbra & imagine illi populo præcessisse, scripta autẽ esse propter nos in quos fines seculorum decurrerunt. Circuncisionẽ non tam præputij quã aurium & cordis, intelligit, qui resurrexit cũ Christo & ea quærit quæ sursum sunt, liberatus est ab onere & seruitute legis, ne tangas, ne gustes, ne attamines, imperantis. Huic siquis scripturarum verbis voluerit persuadere, vt non per Tropologiã, sed per occidentem literam quæ sunt scripta suscipiat, vt in manifesto fiat Iudæus, nõ in occulto, æmulatur eum nõ bene, sed cõcito cursu ad maiora gradientẽ retrahere festinat, vt se potius æmuletur qui retrorsum vadit, aut certè vt multũ vltra non promouet. De zelo & æmulatione peruersa dicitur in Psal. Noli æmulari in malignãtibus, & apud Paulũ. Æmulantur vos non benè. Inuenimus & alium zelũ quo zelati sunt filij Iacob Ioseph fratrẽ suũ, & Maria & Aaron [illegible]cũ domini Moysen. Neque enim aut hi aut illi vt meliores essent, Ioseph & Moysen, ad zelũ sunt concitati, sed quia dolebant illos esse meliores. Iste zelus inuidiæ vicinus est. Bonum zelum legimus Phinees, Eliæ, Mathathiæ, apostoli Iudę, sed non proditoris, qui ob insignem zeli in se virtutem, etiam Zelotis nomen accepit. Malum autem vt Cain & Habel, est & medius zelus qui nec in bonam nec in malam partem accipi potest, videlicet Zelotypia.

Psalm. 36.

Num. 25.

3. Reg. 19. 1. Mach. 2. Iudas Zelotes cur vocetur.

Quantum ego existimo, inquit Hieron. in comment. in Eccles. capit. 11. semper in bonam partem accipitur Auster. Vnde in canto canticorum. ca. 4. dicitur. Exurge Aquilo, hoc est recede & abi, veni Auster perfla hortum meum, & in Ecclesiaste. Si ceciderit lignum, siue ad aquilonem siue ad austrum, vbi ceciderit ibi erit. Et Grego. ho. 13. in Ezechi. ait. Auster ventus quod in sancti spiritus typo poni soleat, hi qui in sacro eloquio studiosi sunt recognoscunt. Sicut è contrario per Aquilonem, sæpe diabolus designatur, quia & ille relaxat in calore, iste constringit in frigore. Lege August. epist. 120. capi. 22. & lib. annotationum Iob. cap. 38.

Auster. Aquilo.

Visitare in bonã & in malam partem accipitur. Nam visitare, inquit Hiero. Iere. 32. cõsolationẽ significat, idest, alicuius recordari vt ei faueas. Gen. 21. Visitauit dominus Saram, vt ei promisit, & ca. 50. Deus visitabit vos & ascendetis, & Psal. 8. Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis quia visitas eũ. Capitur quoq;, vt inquit Hiero. Amos. 3. pro vlcisci aut punire in scriptura, & visitatio vocatur flagellum, seu supplicium, veluti apud Hoseam. Iudicium domini cum Iuda, & visitatio super Iacob. & Amos. 3. tantũmodo cognoui vos ex omnibus cognationibus terræ, id circo visitabo super omnes iniquitates vestras. Pulchrè ait visitabo, & non percutiam, quia plaga Dei visitatio est, atque curatio. Hoc etiam repetit Hoseę. 12. cap. At in comment. Ezechi. capit. 9. his addit, omnis visitatio vltio est, quasi ægrotantis quasi habentis vulnera, quasi medicas spectantis manus. Vnde dicitur appropinquauerunt visitationes vrbis. Et in Psalm. visitabo in virga iniquitates eorum, misericordiam autem meam non auferam ab eis.

Visitare.

Hos. 12.

Ezechi. 9.

Ni fallor, inquit Hieronym. in comment. Eccles. cap. 1. absque additamento torrens nusquam in bonam partem legitur. Nam cum dicitur. De torrente voluptatis tuæ potabis eos, cum additamento dicitur voluptatis. Et è contrario Saluator ad torrentem traditur Cedron. & Elias persecutionis tempore ad torrentem Carith latitat. Nec ab hac disidet sententia Theophy. in commenta. Haba.

Torrens.

cap.2.Dominus ipſe in ſcripturis fluuius dictus eſt,imo & torrens appellatur. vt in Iſaia cap.60.Ecce ego ſupra ipſos effluam vt fluuius,& quaſi torrens inundans gloriam gentium. Eſt autem torrens, vt inquit Auguſt. Pſalm. 35. aqua veniens cum impetu, & capitur pro graui tentatione quæ eſt in perſecutionibus,vt eodem loco ait Ambroſius.

Lacus. Hoc nomen lacus, inquit Baſili. Pſalm. 7. verſus finem, apud ſcripturam raro in bonã partem. Vt puteus nunquam in malam. *Puteus.* Lacus eſt in quem Ioſeph deiectus eſt à fratribus, & cum cædes facta eſt à primogenito Pharaonis, vſque ad primogenitum captiuę quæ erat in lacu. & in Pſalmis. Deputatus ſum cum deſcendentibus in lacum.& in Ieremia.Me dereliquerunt fontem aquæ viuę,& effoderunt ſibi lacus pertuſos & confractos qui non poterunt aquam continere. & apud Danielem lacus leonum deſcribitur,in quem ipſe coniectus eſt.Puteum autem effoderunt Abraham & ſerui Iſaac,& ad puteum profectus eſt Moyſes. & mandatum à Salomone accepimus,vt aquam bibamus ex vaſis noſtris, & ex fonte puteorum noſtrorum.Denique ſeruator noſter apud puteum cum Samaritana de diuinis myſterijs eſt locutus. Cauſam vero cur lacus ad peiora, puteus vero ad meliora vſurpatur hanc eſſe exiſtimamus.Quod aqua in lacu extranea quodammodo cadenſque è cælo eſt.in puteis verò aquarum venæ ſe ſe produnt.

Aſtutia. Aſtutia,inquit Aug.epi.29.apud Latinos rariſsime in bono,in ſcripturis frequẽtiſsimũ eſt.Prouer.1.vt detur paruulis aſtutia. Lege Baſilium in præfa.Prouerbiorum.

Aqua. Sunt aquæ inquit Hierony.Ezechi.47.ſacræ,quæ oriuntur ex latere dextro templi ad Meridiem, quæ ſaluatoris noſtri ſignificant doctrinam. Iuxta illud quod ſcriptum *Iſaie.2.* eſt.Repleta ſunt omnia ſcientia domini,ſicut aqua multa operiens mare. De his aquis & *Zacha.14* Zacharias vaticinatus eſt, dicens. In die illo egredietur aqua viuens de Ieruſ. & medium eius in mare primum, medium autem illius in mare nouiſsimum. De his aquis ad Samaritanam Dominus loquebatur. *Iohã.4.* Si ſcires quis eſt qui dicit tibi,da mihi bibere, forſitan petiſſes eum & dediſſet tibi aquam viuentem. Et iterum.omnis qui bibit de aqua iſta, ſitiet denuò,qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei non ſitiet in æternum, & in tẽplo clamabat ac dicebat. Si quis ſitit veniat ad me *Iohan.7.* & bibat. Qui credit in me,ſicut dicit ſcriptura,flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, hoc autem dixit de ſpiritu quem accepturi erant credentes in,eum.iſtę ſunt aquę de quibus propheta loquebatur in Pſalm. ſuper *Pſal.22.* aquas refectionis educauit me. & Ezechi. Aſ- *Ezechi.36* ſumam vos de gentibus & de terris & aſpergam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ex omnibus immunditijs veſtris. apparuerũt enim fontes aquarum. & in Pſalm. *Pſal.92.* canitur.Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina voces ſuas à fluctibus aquarum multarum. mirabiles elationes maris. Iſtæ ſunt aquæ Siloë quæ vadunt cum ſilentio,de quibus loquitur Iſaias.Haurietis aquas *Iſaiæ.8.&* de fontibus Saluatoris.& Pſalmiſta.Benedi- *12.* cite Domino de fontibus Iſrael. & Iſaias de *Pſal.67.* domino Saluatore. Iſte habitabit in excelſa *Iſaiæ.33.* ſpelunca petræ fortiſsimæ,panis ei dabitur & aqua illius fidelis.erupit enim in deſerto aqua & vallis in terra ſitienti. Diciturque credentibus.Noli timere quia redemite, meus es tu, & ſi tranſieris per aquam tecum ego ſum. Et *Iſaiæ.55.* rurſum.Qui ſititis,ite ad aquã.& per Iere. lo- *Iere.2.* quitur Deus.Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontẽ aquæ viuę &foderũt ſibi lacus qui aquã cõtinere non poſſunt.Sũt etiam aquæ amaræ,aquæ peſsimæ ad quas Iere.nos prohibet accedere dicens. Quid vobis *Iere.2.* & viæ Ægypti vt bibatis de aquis Geon?quę Hebraice dicuntur turbidæ & cœnoſæ. De *Iere.9.* quibus iratus ſuper hæreticis loquitur Deus. Ecce ego cibabo eos anguſtijs, & dabo eis potum aquam fellis,in qua draco regnat Æ- *Ezechi.29* gyptius,qui dicit. Mea ſunt flumina, & ego feci ea,qui omne excelſum videt, & ipſe eſt rex eorum qui in aquis ſunt. Vnde vir eccle- *Pſal.68.* ſiaſticus dominum deprecatur & dicit. Saluum me fac Domine quoniam intrauerunt aquæ vſq; ad animam. & iterum. Libera me ab his qui oderunt me, & de profundis aquarum,non me præcipitet tempeſtas aquæ. & *Pſal.123.* iterum. Cum iraſceretur furor eorum in nos *Canti.8.* forſitã aqua abſorbuiſſet nos,& ſpõſa. Aqua multa non poterit reſtinguere charitatem, & flumina non demergent eam. Iſta eſt *Hoſe.6.* aqua de qua dicit Hoſeas. Contempſit me Galaad ciuitas quæ operatur vanitates, conturbans aquam.& fortitudo eius viri piratæ. Hæc aqua alio nomine vocatur Mara, ideſt, amaritudo,in qua lignum crucis mittitur, & *Vetus lex* amara vertũtur in dulcia.Cõſiderate legẽ Moy- *amara ſine* ſi, ſi intelligatur iuxta ſenſum carneum Iu- *ſpiritu.*

dæorum, quomodo amara sit, effodiens oculum pro oculo; dentem pro dēte, vide in Thamar fornicationem, & Hoseam iunctum fornicariæ. Ieremiæ περίζωμα, Moysi vxorem Æthiopissam, & interfectionem Aegyptij, & mille alia quæ si intelligamus iuxta occidentem literam, & non iuxta spiritum viuificantem, amara sunt, & lectorem non tam ædificant, quam destruunt.

Ierem. 13. Num. 12. Exod. 2.

¶ Quod ex animantibus trahantur variæ similitudines, quibus significantur virtutes aut vitia inesse hominibus, iuxta literam & Tropologiam.

CAP. III.

De hoc lib. 10. Reg. 6. in fine. & 47.

Isaiæ. 56. Iere. 5.

Psalm. 48.

Psalm. 13.

DIuina scriptura, inquit Chrysostomus ho. 13. & 23. in Gen. propter affectiones varias interturbantes, ab irrationalibus & à feris cognominationes, his qui ratione insigniti sunt, imponit. Interdū canes ob impudētiam & impetū vocat, dicēs. Canes muti non valentes latrare. Interdū ob libidinem, equos. Equi, inquit, insanientes, vnusquisq; ad vxorem proximi sui. Interdū asinos ob stupiditatem & ruditatem. Cōparatus est, inquit, iumentis insipientibus & similis factus est illis. Interdum verò leones & pardos vocat, ob rapacitatem & habendi auiditatem. Aliquando verò aspides ob fraudulentiam. Venenum, inquit, aspidum sub labijs eorum. Nonnunquam serpentes & viperas ob latens venenū & malitiam, sicut & Iohan. clamabat dicens. Serpentes progenies viperarum, quis vobis demonstrabit fugere à ventura ira? Insuper & alia affectionibus respondentia nomina imponit, vt sic vel tarde confusi ad suam aliquando redeant nobilitatem, & suo generi cōfœderentur, affectionibusq; suis diuinas leges præferant, quibus se se delinquendo permiserunt. Et homi. 12. ad populum Antioch. in fine. Multum lucri licet à brutis ad morū correctionem colligere. Sic Christus ait, estote prudentes sicut serpētes, & simplices sicut colūbæ, & rursum. Respicite volatilia cæli quæ non serunt, neq; metunt, & Isai. cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe dñi sui, Israel aūt me non cognouit, & Iere. Turtur & hirundo agri auiculæ cognouerunt tēpora ingressus sui, populus vero meus non cognouit iudicia domini. Ab illis animalibus discе virtutem exercere, à cōtrarijs vitium fugere. Sicut enim laboriosa res apis, sic pernicioſa aspis, malitiam eius auerse ris, ne audias. Venena aspidis sub labijs eorū. Et Euthy. Matth. 19. inquit, solet frequenter scriptura ab eodem animali differentes ostendere comparationes, quando illud bonas simul ac malas habet conditiones. Nam Christus dicitur leo propter regiam dignitatem & inexpugnabilem. Recumbens, inquit, dormiuit vt leo. Iustus etiam leo vocatur. Iustus ait, vt leo confidit. Præterea diabolus leo dicitur, eo quod immitis sit & sanguinem bibat, & in euangelio in bonum serpentes atq; colūbæ accipiuntur, estote prudentes sicut serpētes & simplices sicut colūbæ, & reprobantur Iudæi tanquā serpentes & viperarū progenies, & male audit Ephraim, quasi columba demens quæ non habet cor. Item Hieron. Sopho. 1. ait. Pro qualitate & diuersitate peccati, alius assimilatur Pharaoni, alius Nembroth giganti. E contrario per bona opera atque virtutes, quia & virtutum itinera sunt diuersa, ille spiritum assumit Abraham, hic Moysi, alius Eliæ, ideo dicitur in Daniele ad populū Iudæorum. Semen Canaan & non Iuda, & ad Ierusalem. Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethea, quam ob rem ab apostolo dicitur, æmulamini charismata meliora, & Ezechi. cap. 2. ait. Vnusquisque pro moribus suis sortitur in scriptura nomen, scribis & Pharisæis dicitur. Generatio viperarū, & de Herode qui versipellis erat. Ite & dicite vulpi huic, & corde indomabili Iudæi, scorpiones esse dicuntur ab Ezechi. cap. 2. Vnde in Euangelio legimus, omnes qui ante me fuerunt fures & latrones, & non audierunt eos oues, ex quo ostenditur eos qui audierint fures & latrones, ouium vocabulū perdidisse, & alia assum psisse nomina, vt non quasi ouesperierint, sed quasi viperę, vulpes, & scorpiones, & lib. 6. cōment. Isaiæ. ca. 14. inquit. Mores hominū sub typo diuersorum animantium cōmonstrātur, vt Sadducæi propter nequitiā genimina viperarum. E cōtrario innocentes, colūbæ vocantur & oues. Hęc omnia desumpta sunt ex Orige. Lege Cyril. li. 3. Thesau. ca. 1. Præterea Theophy. ad Colo. 3. ait, scriptura equos, canes

Isaiæ. 1. Iere. 8. Gene. 49. Prouer. 28 Hoseæ. 7. Danie. 13. Ezech. 16. Matth. 23. Luc. 13. Iohann. 10

nes & vulpes nominat eos qui voluntatis & morum ſuorū nomine, huiuſcemodi belluis adæquantur. Ad hunc modum arbitror intelligendum Platonem in Phædone, ſiue de Anima, qui cum loquitur de animabus quæ iterum ad corpora redeunt, ait. Induunt in illo corpore mores, quales in vita exercuerunt. eos quidem qui ventri dediti per inertiam atque laſciuiam vitam egerunt, nec quicquam penſi aut pudoris habuerunt, decens eſt aſinos ſimiliaque ſubire. Qui vero iniurias, tyrānides, rapinas præ cæteris ſecuti ſunt, in luporum, accipitrum, miluorū genera, par eſt pertranſire. ſimiliter & in cæteris. Abeunt enim in genera quælibet, quibus in vita mores ſimiles contraxerunt. Et Tertulli. cōtra Iudeos. ca. 4. ait. Hoc eſt vſitatum in ſcripturis figura tè vti tranſlatione hominum ex comparatione criminum. vt principes Sodomorum, populus Gomorrhæ. cū iam iliæ ciuitates eſſent extinctæ. & per prophetam ad Iraël dicit. Pater tuus Amorrhæus, mater tua Cethea. quorum ex genere procreati non ſunt, ſed ob ſimilem impietatem, & Babylon Romanæ vrbis figuram portat apud Iohānem. Hæc ille. & iuxta Petrum. 1. Petri vlt. vt aiunt Hiero. in Marci vita, & Euſebius. Deniq; Baſilius homi. de ira, ait. Nouit ſcriptura eos qui ira tenētur, ferarum appellatione vocare, quibus ſeſe ob peruerſitatem ſimiles reddiderunt. Nam & canes & ſerpentes & genimina viperarum, & his ſimilia, nominat. Qui enim ad mutua ſemper inter ſeſe parati ſunt inferenda incommoda, iurè feris adſcribi poſſunt, quibus ex natura continuum aduerſus homines odium eſt. Multa exempla de hac re affert Baſi. in Exaëmero. præcipuè hom. 8. & 9.

Plato in Phædone.

Iſaia. 1.

¶ De comparationibus illis quas ſcriptura admittit.

CAP. IIII

Similitudo

METaphora differt à Similitudine. nā metaphora breuior eſt quam ſimilitudo, eoq; diſtat. quod ſimilitudo cōparatur rei quā volumus exprimere. vt tāquā agnus ad victimam ductus eſt. & in Pſalm. tranſmigra de monte ſicut paſſer. Metaphora pro re ipſa dicitur. vt, vicit leo de tribu Iuda. Chriſtus vocatur leo in illo loco. & agnus & lapis. & poteſtas gubernādi alios, vocatur gubernaculum. vt Prouerb. intelligens gubernacula poſſidebit. Vnde tunc erit comparatio, cū dico feciſſe quid hominē vt leonē. tranſlatio cum dico de homine, leo eſt. Hoc tamen præceptū non ſemper ſeruatur in ſcripturis, quia ſæpè ſubaudienda venit particula, vt. Veluti in Pſal. tranſmigra de mōte paſſer. pro ſicut paſſer. & in Gene. catulus leonis Iuda. de hoc. li. 8. c. 8. Porrò nota q̄ Hebræi ſua conficiunt cōparatiua per prępoſitionē Men. ideſt ab, (quam interpretes aliquando vertunt, quā) poſitiuis ſubiunctā. vt bonus ſum ego à patribus meis. id eſt melior quā patres mei. & Iſaiæ. 54. Multi filij deſertæ. & in Pſal. 117. Bonum eſt confidere in domino, (ideſt, melius eſt) quā confidere in homine. & bonū eſt ſperare in domino quā ſperare in principibus. & Mat. 18. bonū eſt tibi ad vitā ingredi debilē & claudum, quā duos pedes habentē mitti in Gehennam. & alibi. Amen dico vobis diſceſsit hic iuſtificatus ab illo, ideſt, magis quā ille Phariſæus qui ſanctitatem ſibi vendicabat. & in Eccleſiaſte. cap. 7. bona eſt ſapientia cū hæreditate & amplius videntibus ſolem, ideſt, melior eſt ſapiētia opibus iunctā, hominibus viuentibus, &c. & parum infra. bonū eſt nomē ſupra oleū. Si Ambro. hunc canonem animaduertiſſet. nunquā tam vehementer in lib. de Fuga ſeculi. cap. 7. nec ſic opinatus eſſet. Qui cū legiſſet in libro Geneſeos, vbi in vulgata editione nos legimus. Maledictus es inter omnia animātia & beſtias terræ. & in codicibus ſeptuaginta interpretū legiſſet, Maledictus tu ab omnibus pecoribus terræ, non aduertens Hebraiſmū hunc, præ omnibus ſignificare, inquit. quod ſerpens maledicendus diriſq; deuouēdus ab omnibus animantibus terræ ſit, eo quod malorum noſtrorū omnium origo. ac cauſa fuerit. nam propter illam.

Prouer. 1. Cōparatio.

Luca. 18.

Hęſiodus in georgi.

ωλείη μ̓ γὰρ γαῖα κακῶν, πλέη δὲ θάλασσα
νοῦσοι δ̓ ἀνθρώποισιμὲν ἠμὲρη, ἠδ̓ ἐπὶ νυκτί.

Hoc eſt.

Innumeræq; etiam mortale vagantur
Per genus, infandæ ſpecies, quibus æquora & oīs
Terra infecta tumet, morbi noctesq; dieſq;.

Ambro. verba, ſatis obſcura & inuoluta, hæc ſunt. Manet maledictio directa in ſerpētem propter tuam deceptionem ò Satana. ſic enim dictum eſt ad eū. Maledictus tu ab omnibus pecoribus terræ. omniū enim communis inimicus eſt, qui fuit hoſtis bonorum, &

Gene. 3.

pro his damnatur quos adhuc non læſerat, quoniã qui hominem læſit, cui omnia ſubiecta ſunt, læſit omnia, communem etenim legem ſoluit, qua & ipſe hominicũ cæteris ſubditus eſt, ideo communi odio omnium atq; execratione maledictio eius oneratur.

Conſtituunt etiam comparatiuum abſq; vlla cõparationis nota, cum impoſsibile aut difficile, impoſsibili aut impoſsibiliori cõparant, neq; comparãs aut comparatum, niſi ex ſententia cognoſci poſſunt, vt Iſaiæ. 51. Cæli ſicut fumus liqueſcent, & terra ſicut veſtimẽtum atteretur, & habitatores eius ſicut hæc interibunt, ſalus autem mea in ſempiternum & iuſtitia mea non deficiet. Comparatum eſt, ſalus mea, comparans, cæli. At ex Antitheſi quã facit particula, autem, aliquantum ſit nota comparatio, ad hunc ſenſum. Citius liqueſcẽt cæli, & habitatores terræ interibunt, quam auxilium quod ego præbeo meis deſit, & iuſtitia mea deficiat. Hoc typo comparationis Chryſtus eſt vſus in euangelio. Cælum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt. Hoc eſt. Citius ad nihilum cælum ac terra redigentur, quam verba mea ſint irrita ac vana, & Matthæ. 12. Miſericordiam volo non ſacrificium. Adhuc tertio modo ſua conficiunt comparatiua, vt comparanti notam comparationis apponant, non autem comparato, vt Iſaiæ. 57. ſicut aqua maris quæ quieſcere neſcit, ſed limo & luto turbatur, nõ eſt pax impijs. Hic comparans eſt aqua maris, comparatum verò impij, ad hunc ſenſum, ſicut aquæ nunquam quieſcunt, ſed limo ac luto turbantur, ſic nulla eſt quies impijs, & Pſalm. 101. Initio domine terram fundaſti & opera manuum tuarum ſunt cæli, ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, &c. & Iſaiæ. 25. cap. ſicut æſtus in ſiti, tumultum alienorum humiliabis. Quarto comparato notam comparationis apponunt, comparanti minimè, vt Iſaiæ. 7. Quum enim ille, ſcilicet Aſſyrius, ſagittis & arcubus veniet, ecce comparans eſt abſque comparationis nota. At comparatum habet, nempe. Sic vepres & ſpinæ erunt in vniuerſa regione, & Iohan. 3. ſpiritus vbi vult ſpirat & vocem eius audis, ſed neſcis vnde veniat, aut quò vadat. Ecce hoc totum comparans eſt, omni nota comparationis carens. Sed cum ſequitur, ſic omnis qui ex ſpiritu natus eſt, nota comparationis eſt dictio, ſic. Ad hunc ſenſum. Quemadmodum ventus quo rapit impetus fertur, ſic ſpiritus Dei, quos vult inſtruit.

De hoc li. 8 cap. 8. de ſſe rui.

Eſt quoddam genus comparationis peculiare ſcripturis, atque ideo annotari debet ad Intelligentiam earum, de quo Hiero. ad Damaſum in expoſitione parabolę de filio prodigo, ſic ſcribit. Cum aliquis comparatione alterius iuſtificatur, aut aliquis aliquem iudicat, iuſtus vterq; nõ eſt. Vt Sodoma iuſtificatur ex peccatis Ieruſalẽ, non quod ipſa ſit iuſta, ſed quod maioribus delictis fiant illa minora delicta, ita & hominũ iuſtitia Deo collata non eſt iuſtitia. Et in Q. in Gene. ait. Iudas de Thamar, dicit, iuſtificata es ex me, non q iuſta fuerit, ſed quod comparatione illius minus mali fecerit, nequaquam vaga ad turpitudinem, ſed liberos requirendo, & lib. 1. aduerſus Iouinianum ait, bonum eſt illud naturaliter, quod comparationem non habet mali, & quod prælatione alterius non obumbratur. Vide Baſil. Pſal. 7. & Augu. lib. de mendacio ad Conſentium.

Ezech. 16.

Quæſtio Theologica

Plurimorum ſcriptorum conſtans opinio eſt, non ſolum à Chriſto in poſtremo mundi tempore exercendum eſſe iudicium, ſed etiã à ſanctis præcipuè his qui paupertatem ſuſtinent ſponteneã, & qui mundi faſtum à ſe abdicantes totos ſe Deo manciparunt. Quales apoſtoli ac apoſtolorũ aſſectatores ſunt. Iuxta illud domini. Vos qui ſequuti eſtis me, ſedebitis & vos ſuper. 12. ſedes, iudicantes. 12. tribus Iſrael. Quod non tantum illi apoſtolorum choro promiſſum eſſe arbitrandum. Alioqui Paulus qui plus omnibus laborauit, & Mathias ab hoc excludendi eſſent numero. Ideò per. 12. tribus omnes nationes, per apoſtolos, omnes illos intelligamus electos, qui relictis rebus omnibus & ſuppellectilibus ſuis, dominum ſequuntur. Hi, inquiunt, cum Chriſto, non ſolum cooperatione, ſed poteſtate & authoritate iudicium exercebunt. Hæc paucula collegimus ex magiſtro ſententiarum. d. 74. libri quarti, ex Gregor. libr. 10. moral. cap. 30. & Auguſt. Pſalm. 49. & lib. 20. de Ciuita. Dei. cap. 5. & ex Sanct. Thoma. Verum hanc ſententiam tot articulis diuidunt, vt arduum ſit liquido quid velint dicere, aſſequi. Porro ſoli Chriſto tribuendum eſſe iudicium, nec vllius ſocietatem etiam angeli admittendam, non obſcurum eſt, his qui diuinos non oſcitanter euoluerint libros. Nam hæc prærogatiua data fuit illi ob immenſos illos labores quos in noſtra redemptione exantlauit.

Mat. 19.

antlauit. Poteſtatem, inquit Iohann. cap. 5. dedit iudicium facere, quia filius hominis eſt, & iterum, omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filium ſicut honorificant patrem. In quorum locorum expoſitione inquit Euthy. Dictiones ſic, ſicut, & ſimiles, in increata quidem Trinitate æqualitatem ſignificant, vt omne iudicium, &c. & iterum. Iohan. 7. & 16. & Theophy. Iohan. 17. & Chryſoſtom. hom. 48. & 49. ſuper Iohannem. At quod Chriſto ſecundum quod homo & eccleſiæ caput, iudicium ſit tribuendum, abundè docet S. Thom. 3. part. q. 59. art. 2. Si igitur ex hac incorrupti iudicij functione, huius ſuppoſiti tam humani quam diuini aperta cognitio proficiſcitur, cauendum erit ne piaculum haud quaquam à pijs ferendum admittamus, ſi ei, diuino repugnante oraculo iudicij comites, quos corruptis tantum iudicibus damus, tribuerimus. Vt tamen hæc clarius intelligas, ſcito quod iudicare in ſcriptura aliquãdo ſignificat condemnare, cum videlicet aliqui inter ſeſe collati ex illorum inter ſe compoſitione, alter æquus & ſanctus, alter verò ſceleratus & iniquus apparet. Sic apoſtoli cum eſſent totius eruditionis expertes, antequam à Chriſto vocarentur, ſcripturas de Chriſto ferentes teſtimonium intellexerunt, atq; illis teſtimonium adhibuerunt, reos peragent Phariſæos legis & prophetarum callentiſſimos, qui relinquentes fontem perennem euangelicæ doctrinæ, fecerunt ſibi lacus contritos traditionum ſuarum, hac & illac perfluentes, nec valentes aquas diuinæ doctrinæ continere. Hoc ſignificauit Matth. c. 19. cum inquit. Sedebitis iudicantes. 12. tribus Iſrael. Similiter cum dicatur, Viri Niniuitæ & regina Auſtri ſurgẽt in iudicio & condemnabunt Iudæos, propterea quod hęc à finibus terræ acceſsit vt audiret ſapientiam Salomonis, illi verò audita prædicatione Ionæ ipſi obtemperarunt, cum Iudæi germanũ dei filium tot miraculis editis clarum, non ſolum contempſerint, verum etiam contumelijs innumeris affecerũ, occiderint. Præterea peccata Oolla, id eſt, Samariæ, cũ ſceleribus Oolibа, id eſt, Ieruſalem collata quodãmodo videtur iuſtam oſtendere Samariam, eo quod Ieruſalem vberiori prophetarũ doctrina fruẽs, ipſam ſpreuerit. Deinde quod in libro Sapientiæ dicitur, eundem habet ſenſum. Sancti iudicabunt nationes, ideſt, fideles in electorum numerũ cooptati, nationes illas quæ in infidelitate perſtiterunt, condemnabunt, ex collatione operum. Hunc nimirum reſpicit illud Iohã. c. 12. ſermo quem locutus ſum, ille iudicabit vos in nouiſsimo die, & illud. Si ego in Beelzebub eijcio dæmonia filij veſtri in quo eijcient, ideo iudices veſtri erunt. Poſtremo ad eũdem ſenſum trahi oportet illud apoſtoli. Neſcitis quod angelos iudicabimus quanto magis ſecularia, ideſt, nos condemnabimus angelos apoſtatas, qui cum Deum exſmio mentis acumine, cognouiſſent, ob inſolentiam è cælo eiecti ſunt, cum nos, non admodum exactam, ſi cum angelis conferamur cognitionem aſſequuti, vſque ad finem vitæ, æquo animo innumeras ærumnas ſuſtinueri mus. Attamen quanuis hæc apud me certa ſint, forti ac prævalido teſtimonio nos vult expugnare S. Thom. Nempe quod dicat Iſaias. cap. 3. Dominus ad iudicium veniet cum ſenioribus populi ſui. Vos depaſti eſtis vineã meam & rapina pauperis in domo veſtra, quare atteritis populum meum & facies peccatorum commolitis, ſcilicet, alapis. Hoc eſt, dominus veniet ad iudicandum viuos & mortuos multis viris ſenioribus comitatus, atq; ita interpretatur Auguſt. Pſal. 49. Nos aliter exponamus nẽpe, dominus in ius trahet gubernatores populi Iſraelitici, & extremo afficiet ſupplicio, eo quòd hi gubernatores, quorum iudicio vineã commiſerat, eã depaſti fuerint & perdiderint. Nã ſubdit vos depaſti eſtis vineã meã. Vinea eſt populus Dei. Ne tamen aliqui putent receptam ſententiã coactis & cõtortis expoſitionib⁹ me velle cõuellere, ſanctorũ teſtimonijs illæ muniendæ ſunt. Et primo quidẽ loco Ambro. ſeſe offert qui exponens hũc locũ Pauli. An ignoratis quod ſancti de hoc mundo iudicabunt, ait. Quia exemplo fidei illorum perfidia mundi damnabitur. Et Euthy. enarrans hunc Mat. locũ. Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio, ait. Dicere ſolemus hunc aut illum in futuro iudicio nos condemnaturum, non quaſi ille futurus ſit iudex. Siquidem omnium iudex vnus erit Chriſtus. Sed illius operatio, aut illius, noſtris collata, confundit nos, & iterũ. c. 41. eiuſdẽ libri. hunc exponens locũ. Vos qui ſecuti eſtis me, &c. ait. ſupra diximus Niniuitas & reginam Auſtri condemnaturos generationẽ illam, ita & apoſtolos nũc condemnaturos duodecim tribus Iſrael. Nõ dicit gentes aut orbem, ſed Iſraelitas ſuos contribules. Condemnabunt enim illos, non quaſi iudicantes, ſed quia is qui iudicabit, à fi-

Sic. & ſicut in diuinis quid ſignifi cent.

Iudicare in ſcripturis quid ſignifi cet.

Luce. 11. Matth. 12.

Oolla. Oliba.

Sapient. 3.

Matth. 12 Luce. 11.

1. Corin. 6.

S. Thom. ex poſitio ex- cuſſa.

1. Cor. 6.

Euthy. cap. 23. in Mat.

de horũ ſit condẽnaturus illos. Si quidẽ cum eiſdẽ moribus ac legibus hi & illi ſint enutriti, hi quidẽ credidere, illi vero credere renuerunt. Et Chryſo. hom. 65. in Mat. ait. Quid eſt quod inquit iudicantes. 12. tribus Iſrael? Nihil aliud profecto quam condemnantes, non enim in ſolio ad iudicandum ſedebunt, ſed quemadmodum reginam Auſtri & Niniuitas cõdemnaturos generationem illam aſſeruit. Simili quodammodo diſcipuli, nõ gentes, nõ vniuerſum orbem, ſed tribus Iſrael cõdemnabunt. Nam cùm eiſdem legibus & inſtitutis viuendi, tam Iudęi quàm apoſtoli educati fuerint, cum Iudęi dicturi ſint, idcirco ſe Chriſto credere non potuiſſe quia mandata legis quę ſeruare iubebantur, contempſerit, diſcipulis in medium productis, à quibus & lex ſuſcipiebatur, & fides Chriſto adhibita eſt, omnes Iudæos condemnauit. Hactenus ille. Item Origẽ. tract. 9. in Mat. ait. Omnis vita iuſtorum iudicabit tribus Iſrael, quæ non crediderunt & iudicabunt apoſtoli, & quæ apoſtolorum inſtituti ſunt vita, & iudicabunt generoſos quidem propterea quod ſunt Iſrael, non autem egerunt, digna genere ſuo. Hæc eadẽ verba replicat. ho. 9. in Ezechi. & li. 3. comment. epiſt. ad Rom. Huic ſubſcribit Hiero. in comment. Iſaiæ. c. 50. inquiens. Iudicat quis cum domino non authoritate regnantis, ſed comparatione virtutum, quomodo & apoſtoli iudicant. 12. tribus Iſrael, & Niniuitæ & regina Sabba populum Iudæorum. Iuxta quem ſenſum ad Ieruſalem dicitur. Iuſtificata eſt Sodoma ex te. Adhunc ſenſum exponenda ſunt teſtimonia illa Grego. & Auguſt. ſi modo vera ſunt, quæ alioqui videntur ſententiam noſtrã labefactare.

Suboritur nunc nõ contẽnendus ſcrupulus ex illis Matth. verbis. Cum ſederit, inquit, filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos iudicantes, tota vis eſt in coniũctione, &. Quæ hunc ſenſum videtur efficere. Cũ ego ad iudicandum ſedero, vos quoque ſedebitis, vt iudicetis tribus Iſrael. Ex quo loco elici videtur, eundem iudicij modum à Chriſto & apoſtolis expectandum. Ego tamen lõge ab hac ſententia abſum, nec arbitror eundem eſſe iudicij modum Chriſti & apoſtolorum. Sed Chriſti iudicium eſſe condemnationis & abſolutionis, illorum verò iudicium ex operum collatione. Vera interpretatio Mat. ex verbis Origenicis lib. 3. cõmenta. epiſtolæ ad Roma. admodum clara eſt. Inuenimus, inquit, hanc eſſe ſcripturę conſuetudinẽ in multis locis, quòd vnum vocabulum ſecundo in eodem loco poſitum diuerſa ſignificat, vt ibi. Nonne vos dicitis quia adhuc quatuor menſes ſunt, vt veniat meſsis? elevate oculos veſtros & videte regiones quia albę ſunt ad meſſem, meſsis primo ad corporalem, ſecũdo ad ſpiritualem meſsẽ refertur, & cum dicit ad Samaritanam Saluator. Da mihi bibere, & poſt eius reſponſum, ait. Si ſcires quis eſt qui dicit da mihi bibere, tu vtiq; petiſſes ab eo, & dediſſet tibi aquam viuam, & iterum ait ad eandem. Omnis qui bibet ex aqua hac, ſitiet iterum, qui autem biberit ex aqua quam ego do ei, non ſitiet in æternum. Vides quomodò & bibere ex aqua, nunc quidem corporaliter nunc autem ſpiritaliter, in eodem capitur loco. Similiter vbi cæcus à natiuitate curatur, ſubiungit dominus. In iudicium ego veni in hunc mundum, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. Ita etiam apud Paulum, cum ſine lege dicit iuſtitiam Dei manifeſtari, naturalis lex intelligitur, cum verò dicit teſtificata à lege & prophetis, Moyſis legem deſignat, & in tit. Pſalm. 50. ingredi eſt in nota ſignificatione, & pro coire. Simili modo de iudicio apud Matthæ. dicendum quod loquitur de iudicio comparationis, & ex hac eadem regula colligit Philipp. presbyter lib. 1. in Iob capit. 17. Iob peccaſſe, ſed lenius quàm ſocij, nam licet ca. 17. dicat ipſe nõ peccaui, & dominus poſtea dicat ad Eliphaz, iratus eſt furor meus in te & in duos amicos tuos, quoniam non eſtis coram me rectum locuti, ſicut ſeruus meus Iob, ad comparationem arbitror dictum, eo quòd meliùs locutus eſt Iob quàm illi, non tamen omne quod locutus eſt, ita rectum fuit, vt per ſe tanquam plenum & conſummatum abſq; aliqua reprehenſione fuerit rectum.

Regula Origenis de qua lib. 4. cap. vltim.

Iob an peccauit.

Eſt aliud genus comparationis tritius & vulgatius, cum res diuinæ cum humanis quæ apud nos in pretio ſunt, conferuntur, vt ex illis ſubuehamur ad intelligendum & exoptandum res diuinas. Vt in Cantico canticorum factum videmus ſæpiſsimè. Suauiores ſunt amores tui vino. Vnde Chryſoſt. homi. 14. in Gene. ait. Semper is mos eſt ſcripturæ ſacræ, diuinorum vtilitatem ſenſibilibus rebus conferre, & ſic excellentiam oſtendere. Quod hoc verum ſit, audi Dauid dicentem. Deſiderabilia eloquia tua ſuper aurum & lapidem pretioſum multum. Vides quòd cum in me-

Cantic. 1.

Pſalm. 18.

in medium attulerit materias quæ pretioſiores reputantur, non ſolum hac comparatione non contentus fuit, ſed & apposuit multũ, & poſtea excellẽtiam quæ inde eſt nobis manifeſtauit. Super aurum inquit & lapidem prætioſum multum, non quod intantũ duntaxat ſint deſiderabilia eloquia Dei, ſed quia ſolas haſce materias vidit apud homines in maiori pretio haberi, præ alijs. Propter hoc adductis illis in medium, ita excellentiam demonſtrauit, quod deſiderium eloquiorum ſpiritus vehementius ſit. Et deinceps ſubdit. Et dulciora ſuper mel & fauum, non quod tantam & non maiorem poſsit præbere voluptatem. Sed quia nihil aliud habetur in rebus ſenſibibus, quod diuinorum eloquiorum voluptati oppoheret, & Dominus in euangelio. Iuſti

Matth. 13 fulgebũt ſicut ſol in regno cęlorũ, non quod non maiorem claritudinẽ Iuſti habituri ſint, ſed monſtrat quod multo maiorem. Et Hilarius lib. 1. & 7. de Trinitate, ait. Comparatio terrenorum ad Deum nulla eſt, ſed infirmitas noſtræ intelligentiæ coegit, ſpecies quaſdam ex inferioribus, tanquam ſuperiorum indices quærere, vt rerum familiarium conſuetudine admonente, ex ſenſus noſtri conſcientia, ad inſoliti ſenſus opinionem educere mur. Omnis igitur comparatio homini potius vtilis habeatur, quàm Deo apta, quia intelligentiam magis ſignificat quam explet, neque naturis carnis & ſpiritus, aut inuiſibilium aut tractabilium coæquandis, præſumpta reputetur, proteſtans, & infirmitati ſe humanæ intelligentiæ neceſſariam, & ab inuidia eſſe liberam, non ſatisfacientis exempli. Hoc ſignificare voluit Chryſoſt. homil. 7. in priorem epiſto. ad Corinth. cum ait. Comparationes in rebus cognatis fieri ſolent. Vnde Paulus. 2. Corinth. 2. confert inter ſe vtrumq; teſtamentum. Aduerte tamen iuxta Chryſo. inter res cognatas fieri cõparationes, ſed non inter eaſdem res. Quia vt inquit Hierony. ad Theodoram in epita. Vbi ſimilitudo promittitur, veritas negatur, vt, erunt ſicut Angeli Dei. Vide Athana. contra hypocriſin Meletij & Pauli Samoſateni.

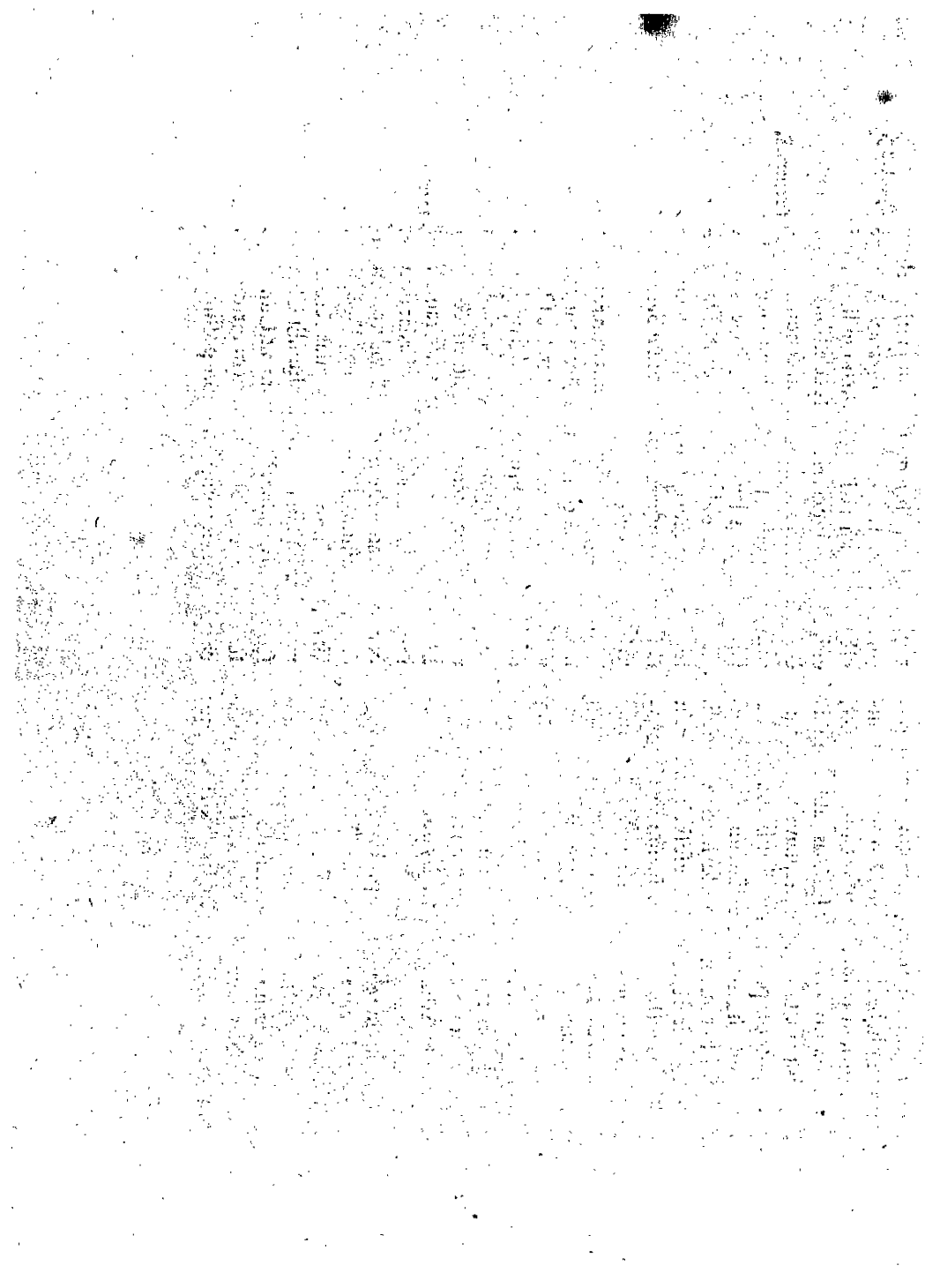
Quibus in rebus aptæ poſsint fieri comparationes docet Cyrillus. lib. 2. Theſauri. cap. 3. inquiens. Res quæ eiuſdem naturæ ſunt, comparationem ſuſcipiunt, diuerſarum autem naturarum res, hoc modo non conferuntur. Nemo enim rectè dicit, bouem maiorem eſſe quam hominem, nec hominem quã bouem, & iſtæ res quæ ſunt eiuſdem naturæ ſi conferantur inter ſe, non abeſſentia comparationem ſuſcipiunt, non enim eſt homo homine maior, vt homo, ſit ergo ab accidentibus in quibus differunt, vt maior eſt homini homo magnitudine corporis, fortitudine animi, mentis acumine. Chriſtus dicitur maior angelis in gloriæ comparatione, & Baſilius ait, collationes proprie pertinent ad ea quæ eiuſdem ſunt naturę. Angelum namque angelo maiorem, & hominem homine iuſtiorem & volucrem volucri velociorem eſſe dicimus, & ita dicitur. Pater maior me eſt. Baſilius ſentit extrema comparabilia debere eſſe eiuſdem rationis non tamen eſt, neceſſe comparationem fieri in aliquo communi. Ideo ſi collationes inter ea ſiunt, quæ ſunt eiuſdem ſpeciei, pater per collationem dictus eſt filio maior; conſequitur filium patri eſſe homouſion, ideſt, eiuſdem ſubſtantiæ. Aeres iſtæ dummodo in aliqua re conueniant, etiamſi in infinitum inter ſe differant, aptè poſſunt inter ſe conferri. Vnde Cyrillus lib. 8. Theſauri cap. 2. ait. Comparatio melioris apud ſcripturam, non in quacunque differentia ſolum, verum etiam in immenſa, aut ſecundum naturam, aut ſecundum dignitatem, aut ſecundum menſuram gratiæ, dicitur. Quantum ad menſuram gratiæ. Melior

Pſalm. 83. eſt vna dies in atrijs tuis quam mille, nihil enim æquale inueniri poteſt cęleſtibus atrijs, & rurſum, accipite doctrinam & non argentum, ideſt, potius quam argentum, melior eſt

Prouerb. 8. ſapientia quam lapides electi, & Deus apud Iſaiam. capit. 56. de Eunuchis dicit. Dabo eis nomen æternum quod melius eſt quam filij & filiæ, his comparationibus vtitur Salomon in Canticis ſæpe.

Eſt aliud genus cõparationis cum res prorſus diſimiles & contrariæ cõferuntur, adhoc vt homines ab errore liberentur. Sic Deus cũ diabolo cõfertur. Hoc eſt quod ſcripſit Hierony. Ierem. 2. Comparationem facit ſcriptura illius rei quæ incomparabilis eſt, & verum Deum confert mendacibus, vt. Tranſite ad

Iere. 2. inſulas Cethim & videte, & in Cedar mittite, & conſiderate vehementer, & videte ſi eſt factum huiuſmodi, ſi mutauit gens Deos ſuos, & certe ipſi non ſunt dij, populus verò meus mutauit gloriam ſuam in idolum. Et Chryſoſto. homilia. 38. in Matthæum, ait. Conſueuit ſcriptura vetus comparationem introducẽs, ea quæ inter ſe comparari non poſſunt conferre,

ferre, vt ab erroribus homines liberet. Vt cũ
Psalm. 85. dicitur. Non est similis tui in dijs domine, &
non secundum opera tua, nempe faciens, &
Exod. 8. rursum. Non est Deus sicut Deus noster, & in
Matth. 11 euangelio, qui minor est, in regno cælorum, maior est illo, minor erat Christus ætate, minor multorum opinione, edacem, enim Christum appellabant, & vini potatorem, & fabri filium, & vbique ipsum minoris faciebant. Quid igitur comparatus Iohanni minor erat? minime. Neque enim ipse Iohan-
Matth. 3. nes, cum de Christo dicit, qui post me venturus est, fortior me est, comparando se illi, di-
Hebr. 3. cit. Neque Paulus cum de Moyse scribat. Am pliori gloria hic, quàm Moyses dignus est, comparando id scribit. Ipse etiam Christus cum dicat. Ecce plus Salomone hic, non comparat se Salomoni. Lege August. contra Felicianum.

De comparationibus alijs, vt virginitatis cum matrimonio, lege Hiero. lib. 1. contra Iouinianum. Hactenus absoluimus ac cumulate reddidimus præcepta illa allegoriarum, quibus studiosi per nos adiuuari posse videbantur, quorum cognitio theologis, ni fallor, magnam vtilitatem afferent, ad arcanos scripturarum diuinarum sensus perscrutandos. Nũc ad reliqua perganus

LIBER

Finis lib. septimi Hypotyposeon.

LIBER OCTAVVS HYPOTYPOSEON, AVTORE MARTINO

Martini Cantapetrenſi, Sacræ Theologiæ magiſtro, ac ſacrorum Bibliorum in tribus linguis, primario interprete incipit. Ad Illuſtriſsimum & Reuerendiſsimum virum D. Petrum Pontium Legionenſem, Epiſcopum Placentinum.

POſtquam ſeptẽ ſuperioribus voluminibus, Præſul Illuſtriſsime, & doctiſsime omnia ferè quæ ex diuturno ſcripturarũ vſu, & aſsidua ſanctorum lectione collegeramus, abſoluimus. Ventum eſt ad poſtremam partem operis deſtinati, in qua nonnulla quæ & ſi ſint nunc à me leuiter diſcutienda, propter ingenij paupertatem ac rerum difficultatem, nihilominus ſtrictim rem totam adumbrare conabor, doctiorum & magis in diuinis ſcripturis exercitatorum erunt partes natiuos colores inducere. Ne tamen muneri noſtro nec ſtudioſis, hac in parte, defuiſſe videar, operæpretium erit breuiter in medium proferre, & in vnum veluti aceruum conijcere, quædam quæ ſuperauerunt fragmenta panis dominici, & quidem auſpicatiſsimum exordium faciemus, ſi ab Apoſtolo Paulo principium ſumamus.

¶ Obſeruationes nonnullæ Paulo peculiares.

CAP. I.

De fide & moribus.

Epiſtolæ ad Ephe. partim, & Cor. & Hebræos.

HVnc ordinẽ ferè ſemper Paulum in epiſtolis ſcribendis ſeruaſſe cognoſcimus, vt primum de fide, deinde de moribus ediſſerat. Vnde Auguſt. in libro de fide & operibus. cap. 7. ait. Priusapoſtolus in epiſtolis repetitur inſinuaſſe doctrinã fidei, ac deinde morum tradidiſſe præcepta, ſic in epiſtola ad Epheſios in primis tribus capitibus de fidei dogmate diſſerit, deinceps mores docet, & in priori ad Corinthios, in. 1 6. capite inſtruit mores, & in epiſtola ad Hebræos, in duobus vltimis de moribus, in alijs de fide agit, & Chryſoſt. ſermone. 10. in epiſtolam ad Rom. hãc eandem ſcribit regulam, & addit. Verum in epiſtola ad Rom. hoc non facit, ſed plerunq; in moralem ſermonem digreditur, vt plauſibilem reddat ſermonem. Veluti in ca. 6. ſi complantati ſumus facti ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. Hæc ille. Ratio eſt, quia ſi dogmatis fidei ſemel acquieſcis, facile minis aut promiſsionibus ad cuſtodiam legis adduceris ſed hoc ſtatim dicemus, in ca. 3. huius libri.

Epiſto. ad Roma.

Paulus ſcripſit epiſtolas ſuas aut è vinculis, aut extra vincula, at quanuis omnes Spiritum ſanctum agnoſcant authorem, illæ tamen præ ſe ferunt maiorem & vberiorẽ charitatem quæ è carcere ſunt conſcriptæ. Hoc eſt quod inquit Chryſoſt. homi. 1. in epiſto. ad Coloſſenſes. Omnes, inquit, epiſtolæ Pauli ſanctæ ſunt, habent tamen amplius quiddam quæ ab eo ex vinculis ſunt miſſæ, vt pote quæ eſt ad Epheſios, quæ ad Philemonem, quæ ad Timotheum. 2. quæ ad Philip. penſes, & quæ ad Coloſſenſes. & Hieronym. in epiſtol. ad Phile. ait. ſcribit ad Philemonem Romæ vinctus in carcere, quo tempore mihi videntur ad Philippenſes, Coloſſenſes & Epheſios epiſtolæ, eſſe dictatæ, ad Philippenſes illa ex cauſa, primum quod cum ſolo Timotheo, ſcribit, quod in hac epiſtola facit. De hinc quod vincula ſua manifeſta dicit facta pro Chriſto in omni prætorio, ideſt in domo Cæſaris. A Cæſare miſſus in carcerem, notior familiæ eius factus, perſecutoris domum, Chriſti fecit eccleſiam. Porro & ad Coloſſenſes principium ſimile, qui nunc gaudeo in paſsionibus pro vobis, & adimpleo

Epiſtolæ Pauli è vinculis cõſcriptæ, feruentiorẽ charitatẽ præ ſe ferunt.

ea quæ

ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, & in fine. Salutatio mea manu Pauli. memores estote vinculorũ meorũ. Hoc ideo vt sciamus has epistolas de carcere & inter vincula esse dictatas, eodẽ igitur tẽpore, quatuor epistolæ scriptæ sunt, præsente Timoth. Eadem repetit Apolog. 1. aduersus Rufinũ. Ego arbitror epistolam ad Hebræos in eodem numero esse ponendam cum ex Italia missa sit, & Theoph. in prolo. epist. ad Colossenses, ait omnes Pauli epistolæ sanctæ sunt, maximè vero quæ ab ipso vincto mittuntur, tanquam iam primas in bello consecutus, & victoria parta in media cæde trophæum statuens, eas conscripserit. Nouit autem ipse hoc magnum esse, atque ad honorem pertinere. Philemoni enim scribens ait, quẽ genui in vinculis meis. Hoc autem dixit ne nos contristemur ob pericula quædam, sed potius honori nobis ducamus propter Christum contumeliam ferre, sunt autem multæ huiusmodi epistolæ, ad Ephesios, ad Philemonem, ad Timotheum, ad Philippen. & Colossenses. Hactenus ille, & adducit Socrates huius rei in Apologia rationem, quia cum imminet homini dies postremus vitæ, anima habet quandam participationem diuinitatis illius quam mox habitura est, ac ideo tũc fere de futuris vaticinãtur Atq; ideo Iacob iam iam moriturus vocauit filios suos, vt prædiceret illis quæ in postremis temporibus euentura erant. Porro quomodo Paulus è vinculis Neronis fuerit egressus, & in illis detrusus & interemptus, docẽt, Eusebius. lib. 2. histo. cap. 22. & Theophy. & alij. 2. ad Timoth. 4. & Hiero. de viris illustribus, in Paulo, & Anacletus epist. 2. & Egesippus circa principium libri tertij.

Plato in Apologia.

De hoc in additionibus egi.

Deinde vertitur in dubium quam ob causam in titulis vel salutationibus epistolarum Pauli, nomen ipsius solummodo aliquando, aliquando aliquorum fratrum, nonnũquam vero omnium fratrum, nomina soleant poni. Qua de re Chryso. ho. 1. in epist. ad Gala. hæc scribit. Tantũmodo in epistolæ ad Galatas superscriptione, additum est, & qui mecũ sunt fratres, in alijs epistolis minimè. Nam in alijs epistolis, aut solum suum nomen ponit, nempe cum recte sentiũt de eius doctrina, aut duorum duntaxat trium ve a it nomina, nempe cum sunt aliqui cum Paulo qui pollet auctoritate apud ipsos. In epistola ad Galatas totam multitudinem posuit, hoc ideo fecit, quia multi traduxerant Paulum hoc nomine quod solus hæc prædicaret, nouamq; dogmatum rationem inueheret. Hanc igitur illorum suspicionem cupiens eximere, & quod multos haberet eiusdẽ sententiæ socios, ostẽdere, adiungit sibi fratres significans se exilorum sententia scribere quæ scribit. Et Hierony. in epist. ad Philemonem, ait. Plures ponuntur in titulo, vt epistola maiorem habeat authoritatem, quæ non ab vno scribebatur, & quia nulla æmulatio erat inter apostolos, si quid, Paulo dictante, alij spiritus suggessisset, absque tristitia addebat Paulus, in literis quas dictabat. Secundum id quod ipse Corinthijs præcipit, vt si alio prophetante, alij fuerit reuelatum, taceat ille, qui prius prophetabat. Ita ipse quoque præceptum suum opere cõplebat, & propter pauca, quæ alio suggerente addiderat, vt suam, ita alterius quoque epistolam præscribebat. Deinde annotare oportet ex Hiero. in cõment. epist. ad Philem. Hunc, inquit, morem scribendi in nonnullis epistolis Pauli inuenire poteris, quod cũ plures (& ad plures) in præfatione ponantur, postea per totum corpus epistolæ vnus disputans inducatur, vnde in epist. ad Phile. dicit, Philemoni dilecto & cooperatori nostro & Apphiæ sorori & Archippo commilitoni nostro, & sequitur. Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis.

Quando in titulo nomẽ Pauli ponatur, quando alij adiũgãtur cum illo.

Paulus. 1. Cor. 14.

Annotare oportet ex Hierony. in epist. ad Phile. quod in nulla superscriptione epistolæ vsus est hoc cognomine Paulus vinctus Iesu Christi, licet in corpore epistolarum illarum quæ è vinculis sunt scriptæ, esse in vinculis pro confessione fidei testetur. Quia maioris videtur esse supercilij, vinctum Iesu Christi dicere, quam apostolum. Adhuc etiam ob seruare oportet in eisdem salutationibus, vt inquit Hieronym. in epistola ad Cyprianum omnes, inquit, epistolæ Pauli in salutationis principio, non prius habent pacem & sic gratiam, sed ante gratiam & sic pacem, vt donatis nobis peccatis nostris pacem domini consequamur, & in comment. Ierem. cap. 32. ait. Selum in linguam nostram vertitur pax siue pacificus. Chanameel, donum vel gratia Dei. Nec mirabimur quod sibi pax iũgatur & gratia, cum etiam epistolarum apostolicarũ hoc principium sit. Gratia vobis & pax. Primum ergo pacem mereamur Dei, & post pacem nobis gratia nascitur, quæ non in possidẽtis, sed in arbitrio donantis est. Et August. lib. 1. Retract.

Vinctus Iesu Christi.

Pax & gratia.

Rom. 1.

Retract.capi.24. ſic exponit. Gratia Dei eſt qua nobis donantur peccata, vt reconciliemur Deo, pax qua reconciliamur Deo. & ita hoc accipiendum eſt, vt ſciamus vtrunq; ad generalem Dei gratiam pertinere, quomodo in populo Dei, aliud ſpecialiter Iſrael, aliud Iudas; & tamen vtrunque generaliter Iſrael. Hæc ille. Sed cum dicitur, gratia intelligę, multiplicetur, & nomini pax, fac ſimiliter. & vocatur à communi. l. zeuma.

In epiſtola ad Hebræ. cur Pauli nomen non ſit præfixũ.

Adhuc quæritur quam ob cauſam cum Paulus in omnibus Epiſtolis nomen ſuum præfigat, in epiſtola ad Hebręos, non faciat. Ne, inquit Theophyl. ad Roma. 1. nomine eius audito reſilirent, quando infenſi ei impenſè erant. ideoque nomen ſuũ in exordio celat. Vel certè, vt inquit Hierony. de ſcriptoribus eccleſi. in Paulo, quia Paulus ſcribebat ad Hebræos, & propter inuidiam ſui apud eos nominis titulum in principio Salutationis amputauerat. Quæro etiam cur in epiſtola ad Hebræos non ſe vocat apoſtolum, nec in epiſto. ad Philipp. in alijs tamen dignitatem apoſtolatus non taceat. Cui quęſtioni ſic occurrit Theodoretus, in argumento epiſtolæ ad Hebræos. in omnibus, inquit, epiſtolis quas Paulus ſcripſit ad gentes, ſolet nomen & apoſtolicam dignitatem addere, quia erat doctor gentium. ad Roma. 11. Quandiu ſum gentium apoſtolus glorificabo miniſterium meum. ad Hebræos autem quorum non erat ſibi cura credita, meritò nudam dignitate doctrinã eis tradidit. Item Oecumenius in procemio epiſtolæ ad Hebræos ait. In hac epiſtola proprium cur non addidit nomen Paulus, Clemens Alexandrinus in Informationibus reſpondet. cum dominus Ieſus Dei omnipotentis apoſtolus ad Iudæos miſſus eſſet, ex modeſtia factum eſt, vt Paulus qui ad gentes miſſus erat non ſcriberet ſe Hebræorum Apoſtolum. ob honorem delatum erga Dominum. Ita Origę. ad Roma. 1. & Hierony. ad Galat. 1. Lege Euſebium lib. 6. hiſt. cap. 14. Item Ambr. ad Philip. 1. ait. apoſtolum ſe tacet, quia ijs ſcribit qui de illo rectè ſentirent, ideo dignitatem ſuam ſupprimit, erat enim his manifeſta. At dices quare ſcripſit ad Hebræos ſi non erat eorum apoſtolus. Primo ex abundanti charitate. nam omnia omnibus factus erat vt omnes lucrifaceret. aut quoniam ſocietas erat in prædicatione, & Iudæi audierant eſſe diſſenſiones inter Petrum & Paulum, merito ſcribens Iudæis docet eos eſſe cõcordes. aut vt ait Chryſoſt. in procemio epiſt. ad Hebr. ex abundanti hoc fecit, vt baptizare, nõ habens de baptiſmate mandatum. cum ipſe met dicat non eſſe miſſum ad baptizandum ſed ad euangelizãdum. ſed non erat illi prohibitũ quin illis prædicaret, pro quibus anathema eſſe volebat.

Paulus cũ eſſet apoſtolus gentiũ, cur ſcripſit ad Hebræos

Habent diuinæ ſcripturæ certa nomina ad efficiẽdum comparationes bonas vel malas. vt ſi volo hominem iniquum conferre cũ aliqua re illi ſimili, voco ipſum aſpidem, baſiliſcum, & genimen viperarum. ſi virum optimum volo conferre cum re aliqua, voco ipſum columbã, ad hũc modũ inquit Chryſoſt. ſer. 5. in cap. 1. epiſtolæ ad Roma. Semper ferè ſolet Paulus dum fidelibus de peccatis differit, fugienda illa volens oſtendere, gentes in medium adducere. veluti ad Rom. Quemadmodum non probauerunt, vt Deũ agnoſcerent, ita tradidit eos Deus in reprobum ſenſum. &, vnuſquiſq; vas ſuum poſſideat in ſanctificatione non in paſſione deſiderij, ſicut gentes. Hæc ille. vt in euangelio. Sit tibi ſicut ethnicus & publicanus. 1. Cor. 5. Talis fornicatio qualis nec inter gentes. & ca. 12. cum gentes eſſetis ad ſimulacra ducebamini. Epheſ. 2. Vos eratis gentes in carne. & Matth. 5. Nonne ethnici hoc faciunt.

De hoc lib. 7. cap. 2.

Gentes.

Vtitur Paulus nominibus, vt captiuitatẽ, vocat iugum excutere & libertatem dare, vt cum dicit, captiuam duxit captiuitatem, id eſt, aſſeruit in libertatem captiuos. Hoc eſt quod ait Chryſoſt. homil. 3. ad Hebræ. Mos, inquit, eſt Paulo, vt non magnam verborũ habeat rationem, ſed indifferenter, vel quæ in bono dicuntur, vel quæ in malo, pro alterutro, ponere. ad Hebræ. 1. percepit iuſtam mercedis retributionem. Supplicium mercedem nominat. & Matth. 1. trãſmigratio pro exilio. & homil. 9. in priorem ad Corint. ait. Sæpe Paulus malè ſignificantibus rebus, ſolet bonis vti nominibus, & in bene, malis. Vt exempli gratia. Captiuitatis nomen malæ ſignificationis videtur. Sed in bona ſignificatione Paulus eo vtitur. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequiũ Chriſti. cõtra in re mala præclaro vtitur verbo. Regnauit mors ab Adam vſque ad Moyſen. Hæc ille. & Iob 15. ca. poſtquam multa retuliſſet, dicit, qui hæc fecit non ditabitur, id eſt, extremo ſupplicio afficietur. ex hoc poſtremo loco Pauli, perperam intellecto.

Lege quæ ſcripſi libr. 1. cap. 7. & lib. 10. Regul. 26.

2. Cor. 2.

& ex Chrysostomi expositione, tentarunt Græci in Concilio Basiliensi, fidem ecclesiæ Romanæ labefactare, nempè nullũ esse purgatorium. Verum huius loci germanam expositionem apud Augu. in lib. de fide & operibus, & alias sæpè, leges. De purgatorio lege. ca. qualis. 25. dist. quod est Grego. 4. dialo. ll. ca. 39. & Bedę libr. 1. in Marc. cap. 17. & lege, leuibus culpis. & dele. apparebit vel.

De hoc lib. 2. c. 2. col. 170. & li. 5. cap. 2. & infrà Purga. aliter.

Frequẽter hac figura dictionis vtitur Paulus, vt multis selectissimis & diuinis verbis vtatur, cum fit de Christi diuinitate sermo. At vero cum de Christo iuxta humanitatẽ loquitur, eam deijcit verbis sanè quàm humillimis, vocans peccatum, vermem, serpentem, vt veritatem naturæ assumptæ ostendat. Vnde Theophy. 1. Corint. 15. ait, Est in more Paulo, vt si quando funditus quicquã tollere velit, multa vtatur redundantia. Quẽ admodum demonstraturus fidelem mulierem non coinquinari neque lædi, si cohabitet marito infideli. Sanctificatus est, inquit, maritus infidelis in vxore fideli (id est, vir quoad congressum matrimonialem attinet pro sancto censetur, tamen si impurus, alioqui filij nõ essent legitimi, cum sint vtique.) Non hoc dicens quod infidelis sanctus reddatur, verũ dictionis istius excellentia ostendens, quod nihil lædatur fidelis ipsa cõiunx. sic priori ad Corint. ca. 15. dicitur. Cum subiecta fuerint ipsi omnia, tunc & ipse filius subijcietur ei qui omnia potestati eius subdiderat. Hoc in loco subiectionis vocabulo, funditus tollit prauam suspicionem, qua suspicari quisquam poterat, filium patre esse fortiorem, vt qui tanta transigere posset. At qui Gregor. Theologus asserit, quod filius omnia nostra sibi propria faciens, nostram etiam subiectionem propriam reputet. Hæc sunt desumpta ex Chrysosto. homil. 39. in priorem ad Corint. epistolam.

1. Cor. 7.

In Paulo nullæ sunt allegoriæ, sed tantũ sensus literalis, illis locis exceptis, in quibus desumit aliquid ex veteri instrumento. hoc voluit significare Augusti. de opere monachorum cap. 2. cum ait in more est Paulo aperte omnia differere & magis propriè quã figuratè loqui.

Sæpè vtitur argu[illegible]to ab impossibili de sumpto, hoc est quod inquit Theophila. 1. Corint. 13. In plerisq; locis Paulus, id quod non est, tanquam sit ponit, perinde ac cum ait in epist. ad Gala. si vel angelus vel nos prę dicemus vobis euangelium prętерquã quod accepistis anathema sit. atqui nec ipse, nec angeli aliud euangelium annuntiaturi erãt. & alibi. Si dedero corpus meum vt ardeam charitatem autem non habeam nihil sum. & ad Roma. 8. scribens. Non angeli, non principatus, non potestates separare nos à charitate Dei poterunt. quanquam nemo id conaturus angelus erat. Et sumpsit ex Chrysost. homil. 31. in priorem ad Corint.

Galat. 1.

In more est, inquit Theophyl. ad Roma. 11. Dixo Paulo, vt cum ardui quiddam dixerit, cum gratiarum actione sermonem finiat & concludat. perinde ac fecit ad Roma. 11. postquam enim admiratione & stupore perculsus est ob bonitatem & sapientiam, & notitiam & gubernationem Dei, glorificat deinceps ipsum dicens. Ipsi gloria in secula. Amen. Hac ratione nos itidem instituens, vt ob ingentia beneficia gratias agamus & glorificemus ipsum, & verbis & vita. Atque ita dicit Chrysost. serm. 19. in epist. ad Roma. & serm. 27. in ca. 14. eiusdem epist.

Quo tempore præcipuè gratiæ sunt Deo gendæ.

Aliquando (vt author est ille qui scripsit comment. in vniuersas Pauli epistolas, titulo Hierony. quem arbitror ego fuisse Primasium, in epist. ad Ephes. ait,) Apostolus in medio causæ, quam agit, quosdam sensus interserit, & de latere tractat, quibus explicitis rursus reuertitur ad causam. vt in priori ad Corinth. epist. ca. 5. cum tractat de fornicario, multa interserit, & demum ad rem reuertitur. & 1. ad Timoth. 3. loquitur de Diaconis. Diaconi inquit, non bilingues. & statim loquitur de moribus mulierum. & iterum sermonem de Diaconis facit. Et Theophyl. 1. Corint. 11. in more est, inquit, Paulo, vbi post medium cuiuspiam argumenti alia necessaria inciderint, huc etiam digredi, quemadmodũ. 1. Corint. 11. alio proposito argumẽto, de mensa simul atq; in mysteriorum vel sacramenti corporis & sanguinis domini sermonem & mentionem incidit, hũc locum veluti maximè necessarium perficit & absoluit. Ita dicit Oecume. eodem loco. & Chrysost. homil. 16. 28. & 37. in priorem ad Corinth. epistolam. de hac re latius disputauimus suprà lib. 5. cap. 1. col. 355.

Paulus, vt inquit Theophy. 1. Cor. 4. perpetuo solet quæ alterius sunt, in propriam transferre personam, atque in se ipso docere, quæ alios est docturus. præsertim cum res est molesta. vt, nũquid Paulus crucifixus est pro

De hoc lib. 9. Reg. 43 & libr. 10. Regul. 2.

provobis?&,Quid eſt Paulus?quid eſt Apollos?quid eſt Cephas?& 1.Cor.14. Nunc fratres ſi veniam ad vos linguis loquens, quid vobis prodero? 1.Cor.7. Volo omnes homines eſſe ſicut me ipſum.&, imitatores mei eſtote ſicut ego Chriſti. Item Chryſoſt. hom. 19.&.35.in priorem ad Corint. & Hierony. in comment.Iſaiæ.cap.61.ait.Paulus perfectorum aſſumens perſonam, ait. Certamen bonum certaui,curſum conſummaui,de cætero repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ. & in alio loco. Quotquot ergo perfecti ſumus, hoc ſapiamus.& ex perſona incipientiū ait. Cū eſſem paruulus ſicut paruulus loquebar, ſicut paruulus ſapiebā, ſicut paruulus cogitabam.& iterū.Ex parte videmus,& ex parte cognoſcimus,donecveniat quod perfectū eſt.Lege Orige. in prologo epiſt. ad Roma.

2.Timo.4.

Philip.3.

De hoc lib, 6.cap.4.in fine.

Epiſtolam quam ſcribit Paulus ad Corin. vt inquit Hierony. Iſaiæ 63. cum ad vnius ſcribatur populū ciuitatis, pro varietate habitantium,ideſt ſanctorum vel peccatorum, nunc laudat eos, nunc corripit, nunc docet, nunc reprehēdit, prouocat ad cōtinentiam, nuptias recuſat,trahit ab idololatria,inſtruit reſurrectionem, digamiæ porrigit manum, ne locum tribuat fornicationi.

Mos,inquit Chryſoſt. 1. Corinth. 10. ho. 22.ſemper Paulo eſt, quandocunque multa peccata reprehendit,etiam ordine ea diſponere,& per ſingula ad ea quę propoſita ſunt deuenire,& in aliorum reprehenſionē etiam priorum facere mentionem, Veluti in priori ad Corinth.epiſtola, cum multis verbis de fornicatione tractaſſet, poſt in 10. capit.iterum fornicationis meminit. Quod & Deus in veteri faciebat teſtamento, cum in ſingulis Iudæorum erratis vitulum commemorabat,& peccatum illud in medium recēſebat. & homi.43.prioris ad Corinth.lucidius hoc explanans ait.In hoc cap.16.nō agit de moribus in vniuerſum, ſed de vna tantum eleemoſyna.Et quidem nunquā alibi hoc feciſſe nouimus,verum in alijs epiſtolis, ita fere ſōlet,vt de eleemoſyna & modeſtia & manſuetudine & fortitudine reliquiſq; ſimul omnibus virtutibus agat.

Mos eſt,inquit Chryſoſt. ho. 24.in priorem ad Corinth.Paulo, pluribus rationibus quę vult aſtruere,confirmare, & fortiora poſterius ponere argumenta. Vt 1.Corint.10. Deterrens homines ab idololatria multisvtitur rationibus. Demum his verbis ſermonē finiuit.Nunquid fortiores illo ſumus?

Epiſtolæ Pauli, inquit Hierony. in proœ. lib.16. in Iſaiam. ex veteri ſumptæ ſunt inſtrumento,ideo ex illo vera intelligētia eius depromenda eſt. Vnde ad Ephe.cum ait.medium parietem maceriæ diſſoluens ex capi. 38.Gene.depromptum eſt.

Cōſuetudinem apoſtolicæ locutionis (inquit Origen.libr.7. comment. epiſt. ad Roma.cap.8.) eſſe nouimus, cum dicit.Non ſolum,& nihil ſubiūgit cui aptari debeat, ſuperioribus igitur dictis eſt referendū. ad Rom. 8,Non ſolum autem illa,ſed & nos primitias ſpiritus habentes. & iterum. Non ſolum autem,ſcilicet, gloriamur ſpe futuræ immortalitatis. Sed & gloriamur in tribulationibus, ſcientes quia tribulatio patiētiam operatur.

Roma.5.

Eſt,inquit Oecume. 2.Corint.7. frequens apud Paulum ſuperuacaneus coniunctionū vſus, quemadmodū & defectus. De his poſt ea cum de cōiunctionibus agemus.Item adverbia ſuperfluunt,vt ad Epheſ.3. ei qui potens eſt ſuper omnia,ideſt eximie, facere & abundāter quàm petimus aut intelligimus.

De Pauli verborum ac ſententiarū repetitionibus alibi à nobis dictum eſt, verum ſi vis lege Oecum.ad Rom. 17. & 2.Corint.8.

Lib 5.c.7.

Aliter loquitur Paulus, inquit Chryſoſt. homil.39. in priorem ad Corint. quoties de diuinitate ſola ſermonem facit, aliter cum in diſpenſationis, id eſt, incarnationis, incidit ſermonem.Nam quoties carnem apprehendit intrepide de ea humillima quęq; dicit,nihil ſolicitus, an illa omnia capere quæ de ea dicuntur,poſsit. Vnde ad Philip.de diuinitate ſola loquens,ait.Qui cum in forma dei eſſet non rapinam arbitratus eſt, quod eſſet æqualis Deo. & ſtatim cum inſeruit ſermonem de incarnatione depreſsit ſermonem inquiens. ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, &c. & 1. Corinth. 15. Cum ſubiecta fuerint illi omnia,tunc & ipſe filius ſubijecitur ei, qui illi ſubiecit omnia.

De hoc ſupra Paradiſi. Frequēter.

Hic mos eſt Paulo,teſte Chryſoſt. homilia.3. & 6.in poſteri.ad Corint. epiſtolam, ſi quando coactus neceſsitate (vt poſteriori epiſto.ad Corint.ſolum fecit) dixit aliquid de ſe magnificentius ſe laudando, protinus ſermonis faſtidium ſtudeat corripere addendo.& ſi nihil ſum. De Iob ſe laudante lege Theophy.Luc.18.& 2. Cori. 11.de Paulo.

2.Cor.11. & 12.

Nullus Pauli ſermo eſt, vt inquit Hiero. in proœ.epiſtolæ ad Gala. in quo non labo-

ret docere, antiquæ legis onera depoſita, & omnia illa quæ in typis & imaginibus præceſſerunt, ideſt otium ſabbati, circunciſionis iniuriam, Kalendarium & trium per annum ſolennitatum recurſus, ſcrupuloſitatē ciborum, & per ſingulos dies lauacra iterum ſordidanda, gratia euāgelij ſubrepente ceſſaſſe, quam non ſanguis victimarū, ſed fidem animæ credentis impleret.

Paulus inquit Origē. in proœ. epiſtolę ad Roma. ſæpè tractat de Iſrael ſecundum carnem, & de Iſrael qui non eſt ſecundum carnem, de circunciſione carnis & cordis, de lege ſpirituali & lege literę, de lege carnis & lege membrorum, de lege mentis & lege peccati, de interiore & exteriore homine.

Multa ſunt verba, inquit Hiero. q. 10. ad Alga. quibus Paulus iuxta morem vrbis & prouinciæ ſuæ familiarius vtitur. vt 1. Cor. 4. Mihi pro minimo eſt vt à vobis iudicer, id eſt, accuſer, aut ab humano die. Diem poſuit pro iudicio ex Cilicum lingua. nam dies dici reis conſucuit.

Dies in Paulo quid.

Idioma apoſtolicū eſt, teſte Hiero. in epiſto. ad Phile. vt ſemper viſcera vocet, volens plenam mentis oſtendere charitatem, aut internum cordis affectum, & plenam ex animo voluntatem. vt, Viſcera ſanctorum requieuerūt per te frater, ideſt ſuppeditaſti alimenta ventribus ſanctorū preſſorum fame.

Paulus, vt inquit Hiero. q. 11. ad Hedibiā. Solet quicquid alius obijcere poteſt per ἀνθυποφοράν, antequā obijciatur ediſſerere. vt, Nunquid deus repulit populū ſuum. Abſit. &, Nunquid incredulitas illorum, fidem Dei euacuabit. Abſit. & 2. Corint. 2. Deo gratia, qui ſemper nos triumphat, ideſt, triumphare facit, in Chriſto Ieſu, & odoreū notitiæ ſuæ per nos manifeſtat in omni loco. Sed poterat aliquis dicere. Quomodo ergo non omnes credunt? priuſquam interrogaretur ſoluit. Quia bonus odor ſumus Deo, in his qui ſalui fiunt, & in his qui pereunt, alijs quidem odor mortis in mortem, alijs odor vitæ in vitā. & eſt ſenſus. Nominis Chriſti in omni loco bonus odor ſumus Deo, & prædicationis noſtræ longè latèq; ſpirat fragrantia. Sed qa homines ſuo arbitrio derelicti ſunt, neque enim bonum neceſsitate faciunt, ſed voluntate. vt credentes coronam accipiant, increduli ſupplicijs mancipentur. Ideo odor noſter qui per ſe bonus eſt, virtute eorum & vitio, qui ſuſcipiunt, ſiue non ſuſcipiunt, in vitam tranſit aut mortem. vt qui crediderint ſalui fiant, qui vero nō crediderint pereant. Vnde dominus poſitus eſt in ruinam & reſurrectiōem multorum, ſoliſque radios tam immunda loca excipiant, quàm munda. ſic in floribus quomodo in ſtercore luceāt, nec tamen ſolis radij polluuntur. Sic & Chriſti bonus odor qui nūquam mutari poteſt, nec naturam ſuam amittere, credētibus vita eſt, incredulis, mors. Chryſo. quoq; homil. 9. ad populum Antiochenum, optimo vtitur exēplo. Cum dixiſſet, inquit, Paulus. Reuelabitur ira Dei de cælo ſuper omnem impietatem, & iniuſtitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniuſtitia detinent. & vidiſſet obiectionem ſibi occurrentē, & multos contradicturos. Vnde gentiles Dei veritatem cognouiſſent. intulit dicens. Quia quod notū eſt Dei manifeſtum eſt illis. Quomodo manifeſtum eſt illis? Quis oſtendit? Deus, inquit, illis manifeſtauit. Quo pacto, per quem prophetam? quia ſcripturę nōdum erant. Inuiſibilia, inquit, Dei, per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur.

Roma. 1.

Paulus ambiguitates colligit multas, nec tamen ſoluit, vt auditorem magis vrgeat, & ſuadeat hæc ab homine comprehendi non poſſe. vt ad Roma. 9. Quid adhuc quæritur? ſcilicet Deus. voluntati enim eius quis reſiſtit? ò homo tu qūis es qui reſpondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, quid me feciſti ſic.

Apud Paulum, inquit Hierony. verſus finem cap. 3. epiſto. ad Galat. pro Græco gentilem accipere debemus, quia ἔθνος & Græcum & ethnicum ſeu Gentilem ſignificat. Hæc ille. eundem Gentilem, vocat præputium, ſicut Iudæum circunciſio. Nam per ſigna res denominantur, vt præputium pro gentili, & circunciſio pro Iudæo. ad Rom. 2. ſi præputium iuſtitias Dei cuſtodiat, nonne præputium in circunciſionem reputabitur. ad Galat. 2. cum vidiſſent quod creditum eſt mihi euangelium præputij, ſicut Petro circunciſionis. ad Roma. 15. Dico Chriſtū fuiſſe miniſtrum circunciſionis, id eſt, apoſtolū circunciſorum Iudæorum.

Græcus.

Iudæus.

Præputiū. Circūciſio.

In epiſtolis ad Corinthios (inquit Chryſoſto. homi. in priorem) paucis verſibus Paulus Chriſti mentionem ſæpè facit vt ex exordio prioris notum eſt.

Vide quæ ſcripſi li. 4. capi 2. col. 316.

Hanc vocem Amen, inquit Chryſoſt. homil. 1. in epiſto. ad Galat. nuſquam alibi reperimus

Amen.

perimus in epiſtolarum initio poſitam, niſi in epiſtola ad Galatas, ſed in ſubſequentibus ſæpè ſolet addi.

Solet, inquit, Theophy. 2. Corin. 4. perpetuo Paulus obſcure dicta declarare lucidiora que reddere. vt, & vita Ieſu manifeſtetur in corpore noſtro. & ſubdit. & vita Ieſu manifeſtetur in carne noſtra mortali. de his iam diximus, in capit. de ordine narrationis ſcripturæ. lib. 5. harum Hypotypoſeon.

Obſeruanda eſt conſuetudo apoſtoli, inquit Orige. libr. 5. comment. epiſt. ad Roma. quod non ſemper cum aliquid ex ſcripturis aſſumit, integrum textum verborum, vt in ſuo loco poſitus eſt, aſſumit. Sed ea tantum quæ præſentis cauſæ requirit aſſertio. De hoc in cap. de citationibus diſſerui.

¶ Sæpènumero, inquit Chryſoſtom. homil. 17. in priorem ad Corinth. ſolet Paulus præter opinionem ſermonem in contrarium vertere. vt 1. Corinth. 6. omnia mihi licent, ſed non omnia expediũt. omnia mihi licent, ſed ego ſub nullius redigar poteſtate. acſi diceret. & ſi in poteſtate noſtra ſit, non ſolum id nihil affert vtilitatis, ſed nec poteſtatis quidem eſt, verum ſeruitutis.

Hoc eſt ſemper ſapientiæ Pauli, inquit Chryſoſt. homi. 8. in epiſt. ad Hebræ. aſpera blandis intermiſcere, vt ad Gal. 5. currebatis bene quis vos impediuit. Et, ſine cauſa tanta paſsi eſtis, ſi tamen ſine cauſa. & iterum, certus ſum de vobis in domino. & ad Hebræ. 5. perſuaſus ſum de vobis meliora, & cum ſalute coniuncta. de hoc lib. 5. capi. 1. diſſerui.

Lege Oecume. ad Roma. 10. & de faſcino. lib. 6. cap. 1. ſcripſimus.

An paul. duxit vxorem nec ne.

Antequã à Paulo digrediamur volo diſquirere, Vtrum ipſe inter coniugatos, an inter cælibes connumerandus ſit. Nam variæ ſunt ſanctorum hac in re ſententiæ. Origenes quidem dubius eſt, nec aſtruere nec negare audet. Illius hæc ſunt verba libro. 1. cõmenta. epiſt. ad Roma. Liber eſt qui ſine vxore per puritatem continentiæ venit ad Chriſtum, qui tamẽ ſeruus Chriſti efficitur, dum ex integro virtutibus ſeruit. Paulus ergo (ſicut quidam tradunt) cum vxore vocatus eſt, *Philippẽ. 4* de qua dicit ad Philippenſes ſcribens. Rogo te etiam germane compar adiuua illas quæ mecum laborauerunt in Euangelio cũ Clemente. Si verò (vt alijs videtur) ſine vxore, nihilominus qualibet vocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti. Alij aſſeuerant vxorem duxiſſe, inter quos eſt Ignatius primus Antiochenę eccleſiæ poſt Petrum pontifex, qui in epiſt. ad Philadelphienſes. ait. αἱ παρθένοι, μόνον τὸν χριστὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἐχέτω καὶ τὸν αὐτοῦ πατέρα ἐν ταῖς ὁδῷ χαῖς, φωτιζόμεναι ὑπὸ τοῦ πνεύματος. ὀναὶ μὴν ὑμῶν τὴν ἁγιωσύνης, ὡς Ηλία, ὡς Ιησοῦ τοῦ ναυῆ, ὡς Μελχισεδέκ, ὡς Ελισαίου, ὡς Ιερεμίου, ὡς τοῦ βαπτιστοῦ Ιωάννου, ὡς τοῦ ἠγαπημένου Μαθητοῦ, ὡς Τιμοθέου, ὡς Τίτου, ὡς Εὐοδίου, ὡς Κλήμεντος, τῶν ἐν εἰρήνῃ ἐξελθόντων τὸν βίον. οὐ λέγω τοὺς μακαρίους τοὺς λοιποὺς, ὅτι γάμοις προσωμίλησαν τούτων ἐμνήσθην ἄρτι. ἔυχομαι γὰρ ὄπισθεν θεοῦ εὑρεθεὶς, πρὸς τοῖς ἴχνεσιν αὐτῶν εὑρεθῆναι ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὡς Αβραάμ, καὶ Ισαάκ καὶ Ιακὼβ, ὡς Ιωσὴφ, καὶ Ησαίου καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν. ὡς Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τῶν ἄλλων Αποστόλων τῶν γάμοις προσομιλησάντων. Hoc eſt. virgines ſolum Chriſtum præ oculis habete, & eius patrem in orationibus, ab ſpiritu illuminatæ. Vtinam capiam vtilitatem ſanctitatis veſtræ, ſicut Eliæ, ſicut Ieſu Naue, ſicut Melchiſedec, Heliſæi, Ieremię, Iohannis Baptiſtæ & dilecti illius diſcipuli, Sicut Timothei, Titi, Euodij, Clementis, qui in caſtitate de vita exierunt. Non vituperans cæteros beatos, quod nuptijs dederint operam, horum nũc memini. opto enim dignus Deo inuentus, ad veſtigia eorum in regno inueniri, ſicut Abraham, Iſaac & Iacob, ſicut Ioſeph, & Iſaiæ. & aliorum prophetarum. Si cut Petri & Pauli & aliorum apoſtolorum qui nuptijs operam dederunt. & Clemens, *Roma.* non vt putat Eraſmus primus qui pontificatum adijt iuxta aliquos poſt Petrum, ſed Alexandrinus qui in Stromate. 3. ait. Petrus & Philippus filios procrearunt. Philippus autem filias quoque ſuas viris tradidit. Et Pau- *Philip. 4.* lus non veretur in quadam epiſtola, ſuam appellare coniugem, quam non circũferebat, eo quod nõ magno ei eſſet opus miniſterio. Dicit itaq; in quadã epiſtola. Non habemus *1. Cor. 9.* poteſtatem ſororem mulierem circunducendi ſicut cæteri apoſtoli? Sed hi non vt vxores, ſed vt ſorores circunducebant mulieres, quæ vna miniſtraturæ eſſent apud mulieres quæ domos cuſtodiebant. & citatur hæc verba ab Euſebio. lib. 3. hiſto. cap. 30. ita etiam dicitur. D. 31. in decretis. ca. omnino. Porro teſtimonia ſcripturarum quibus nituntur, facile dilui poſſunt. Primum quod ſumptum eſt ex. 1. ad Cor. epiſ. ca. 9. (Nonne habemus poteſtatem ſororem mulier[illegible] circunducendi) ſic ſoluit Theophy. ibidem. Diuites fœminæ comitabantur apoſtolos, vt Philippe-

ditarent eis neceſſaria, omnem illis ſecuritatem, horum cauſa parantes, vt ſoli euangelij prædicationi vacarent. & Hierony. in commenta. Matth. cap. 27. ait. Conſuetudinis Iudaicę fuit, nec ducebatur in culpam more gẽtis antiquo, vt mulieres de ſubſtantia ſua victum atque veſtitum præceptoribus miniſtrarent. Hoc quia ſcandalum facere poterat in nationibus, Paulus abieciſſe ſe memorat. Dicit enim ipſe. Nunquid non habemus poteſtatem ſorores mulieres circunducendi, ſicut & cæteri apoſtoli faciunt? Miniſtrabãt autem domino de ſubſtantia ſua, vt meteret eorum carnalia, cuius illæ metebant ſpiritualia. Non quod indigeret cibis dominus creaturarum, ſed vt typum oſtenderet magiſtrorum, quod victu atque veſtitu ex diſcipulis deberent eſſe contenti. Huic ſententiæ ſuffragatur. D. Theodore. in Paulum. Et Auguſti. in libr. de operibus monachorum capi. 4. ait, Quo probato oſtendit Paulus ſibi licere quod cæteris apoſtolis, id eſt vt non operetur manibus ſuis, ſed ex euangelio viuat, ſicut dominus conſtituit eis, ad hoc enim & fideles mulieres habentes terrenam ſubſtantiam ibant cum eis, & miniſtrabãt eis de ſubſtantia ſua, vt nullius indigerent horum quę ad neceſſaria vitæ huius pertinẽt. Quod Paulus licere quidem ſibi demonſtrat, ſed ea poteſtate, ſe vti noluiſſe, poſtea commemorat. Hoc quidam non intelligentes, non ſororem mulierem, ſed vxorem interpretati ſunt. Fefellit eos verbi Græci ambiguitas quod & vxor & mulier eodem verbo γυνὴ Græcè dicitur. quanquam hoc ita poſuerit apoſtolus vt falli non debuerint, quia nec mulierẽ tantummodo ait, ſed ſororem mulierem, neque ducendi ſed circũducendi. Verũtamen alios interpretes nõ fefellit hęc ambiguitas, & mulierem non vxorem interpretati ſunt. Vtuntur ſecundo teſtimonio ex epiſt. ad Philipp. cap. 4. ναὶ ἐρωτῶ καὶ σε σύζυγε γνήσιε, συλλαμβάνου αὐταῖς αἵτινες ἐν τῷ εὐαγγελίῳ συνήθλησάν μοι μετὰ καὶ κλήμεντος, καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου. Hoc eſt. Deprecor & te germane compar adiuua illas quæ mecum laborauerunt in Euangelio cum Clemente & cęteris cooperatoribus meis. cum dicit germane pro germana accipiunt. pro. & tu ſyncera coniux adiuua illas. vt ſint verba Pauli ad vxorem ſuam. at dices nomen γνήσιε, ideſt germane eſt nomẽ maſculinũ? Ad hoc reſpõdent quod nomina maſculina in ος, ponũtur ꝓ fœmininis. vt inquit interpres Sophoclis in Electra. δοκεῖς ὅσα ἀρσενικὰ ἀντὶ θηλυκῶν λέγεται εἰς ολογόντων, ἀττικὰ ἐστι. χρυσὸς ἀντὶ τοῦ χρυσῆ, καὶ κλυτὸς ἀντὶ τοῦ κλυτὴ. καὶ θυρεὸς ἀντὶ τοῦ θυρέα, καὶ βίαιος ἀντὶ τοῦ βιαία. ¶ Alij affirmant aut coniugij fuiſſe expertem, aut virginem. & hæc poſitio vt cõmunior, ita ſacris literis conformior eſt. & germanum comparẽ ſignificat Epaphroditum. 1. & tu ingenue collega, ſcilicet, Epaphrodite, adiuua eas. alij dicunt Germane eſſe mulieris nomen. Nos tamen de hac re ſanctorum ſententias afferamus. Chryſoſto. homil. 13. ad Philipp. ait. Non obſecrat vxorem ſuam, cum inquit Germane compar, vt malè aliqui arbitrantur. Verum honorat mulierem (quia ſic vocatur illa) aut virum vnum ex his mulieribus, vt ad Roma. 16. commendo vobis Phœben ſororem miniſtram eccleſiæ quæ eſt Cenchris. & Theophy. ad Philip. 4. ait, Commendat Euodiam & Synthychen viro cuipiam admirãdo, qui aut frater fuit alterius ipſarum, aut maritus, aut forſitan cuſtos carceris, quaſi dicat. Iam frater es germanus, ſi in opere domini idem iugum trahas adiuuans illas. Nonnulli in errorem inducti aiunt Paulum hìc propriam coniugem adhortari. Sed hoc eſſe haud quaquam poteſt. vt enim alia prætermittam, ſi ſuam vxorem intelligere voluiſſet dixiſſet in genere fœminino, γνησία σύζυγε ideſt, Germana cõiunx. Theodo. eodem loco ait. Germane eſt mulier conſocia laborum Pauli. Aliqui ſtulte eſſe vxorem Pauli putant, non attendentes in epiſto. ad Corinth. 1. capit. 7. ſe in numerum cælibum Paulum retuliſſe. & Oecume. Fatua, inquit, eſt cogitatio arbitrare eſſe vxorem Pauli. nam non reliquiſſet eã Philippis ſed in Tarſo vbi natus, aut in Ieruſalem, vbi nutritus. & Hiero. ad Euſtochium de Virginitate ait, Non ſunt audiendi, qui dicunt Paulũ vxorẽ habuiſſe. Nam cũ de virginitate & caſtitate loquitur ſe in exemplum adducit. bonũ eſt, inquit, homini mulierẽ nõ tangere, ſed propter fornicationẽ vnuſquiſque vxorẽ habeat, &c. hoc ſecundũ indulgẽtiá dico, nõ ſecundũ imperiũ, volo oẽs homines eſſe ſicut meipſum. Sed vnuſquiſq; propriũ donũ habet ex Deo. & poſt parũ. Dico aũt nõ nuptis & viduis, bonũ eſt illis ſi ſic pmaneant vt ego. &, de Virginibus præceptũ dñi nõ habeo, conſiliũ autẽ do, tanquã miſericordiam conſequutus vt ſim fidelis. & Epiphanius libro 2. contra hęreſes, in hæreſi Valeſiorum,

Conſuetudo apud Iudæos.

1. Cor. 7.

leſiorum,hæc quę ſcripſit Hierony.totidem verbis dicit.& Aug ita ſenſit, vt ex loco ſupra à nobis citato conſtitit.& iterum Hiero. ad Calentiam de monogomia.

¶De pręceptis&cõſilijseuangelicis.

CAP. II.

DVplex eſt genus pręceptorum in ſcripturis, affirmatiuum & negatiuum.Negatiuum quidem perpetuò nos cogit & adſtringit ad ſui obſeruationẽ,nec vnquam temere abſq; ſcelere prætermitti poteſt,vt,Nõ furaberis,non mœchaberis.Affirmatiuum verò nos cogit vt ipſum obſeruemus certo loco ac tempore quod ſi tunc omiſſum fuerit,culpa non vacat homo ille.vt,oportet honorare parentes, non ſemper,ſed cum ſunt in neceſsitate conſtituti.& oportet confiteri peccata ſacerdoti,non ſemper,ſed in tempore ab eccleſia cõſtituto & prefinito,in cap.illo,Omnes vtriuſque ſexus.de pœnitẽ.& remiſſ.Hęc quę à nobis vtcunq; dicta ſunt, ſanè quam eleganter protulit Hierony.in epiſt. ad Calentiam, de ratione piè viuendi.Duo,inquit,ſunt genera mandatorum,in quibus clauditur tota iuſtitia.Prohibendi vnum eſt, Iubendi alterum. vt enim mala prohibentur, ita præcipiuntur bona.Ibi otium operatur, hic ſtudium. ibi coërcetur animus,hic incitatur.Hic feciſſe,illic non feciſſe culpabile eſt. Vnde prophetа dicit.Quis eſt homo qui vult vitam,& cupit videre dies bonos, prohibe linguam tuã à malo,& labia tua ne loquantur dolum, declina à malo & fac bonum.& Apoſtolus. odientes malum,& adhęrentes bono Hoc itaque duplex diuerſumq; præceptum, prohibendi ſcilicet & imperandi,æquo iure omnibus mandatum eſt.Non virgo,nõ vidua, nõ nupta, ab hoc imperio libera eſt.In quouis propoſito,in quouis gradu, æquale peccatũ eſt,vel prohibita admittere,vel iuſſa nõ facere. Quod inquit Hiero. in quouis gradu æquale peccatum eſſe. non vult ſequi Stoicorum errorem,affirmantium peccata omnia,ac ipſorũ ſupplicia eſſe ęqualia.Nam iuxta Horatium.

Stoici. Cicer. in. 3. Paradoxo.

Nec vincet ratio hoc,tantũdem vt peccet, idemq;
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus ſacra diuũm legerit.

Sed vult dicere quod æquè ac pariter ambo efficiuntur peccatores, ſcelus illud perpetrando.nec negat circunſtantias peccatorum minuere aut aggrauare peccatum. Quadere S.Thom.1.2.Quæſtio.73.diſputat. & Grati.D.40.Homo chriſtianus.& in ca.Conſideret.de Pœnitentijs.D.5.quod eſt Hugonon Auguſt.

Aliquando dantur præcepta nuda,aliquãdo præcepto additur & explicatio,ne temere datum eſſe videatur.Quando id fiat,Chryſoſt.homil. 12.ad populum Antiochenum nos docere poterit,qui ait.Cum aliquid præcipitur in lege aut prohibetur, quod ex lege naturali nobis notum eſt, bonum eſſe aut malum, cauſa præcepti non ſubnectitur.V. gratia, non opus habemus dicere quod malum eſt fornicatio,aut bonum continentia, ſed ab initio hoc ſcimus. Vnde ait legiſlator. Non occides. non intulit, malum enim cædes,ſed ſimpliciter non occides,inquit,prohibuit enim peccatum duntaxat, non docuit. Quare igitur qui dixit,Non occides, nõ addidit,quod malum eſt cædes,quoniam præueniens conſcientia nos hoc docuit,& tanquã ſcientibus & intelligentibus ita loquitur. Cum igitur de alio loquitur mandato, non nobis noto facto per conſcientiam,non tantum prohibet,ſed & cauſam apponit.De ſabbato itaq; legem feres dicit. Septima die nõ facies opus. Subiungit quoq; cauſam ceſſationis.Quoniã in die ſeptima requieuit Deus ab omnibus operibus ſuis quæ cœperat facere.& rurſum.Memento quod ſeruieris in Aegypto,& eruerit te Dominus Deus tuus inde,idcirco præcipio tibi vt facias hanc rem. Quando meſſueris ſegetem in agro tuo & oblitus manipulum reliqueris, non reuerteris vt tollas illum.Et in eodẽ capite dat cauſam quare vxor dimittatur à viro,& detur ei libellus repudij. Quare igitur in ſabbato quidẽ cauſam adiecit,in cæde vero nihil tale fecit? Quoniam quidem hoc mãdatũ non de principalibus erat, nec per conſciẽtiam nobis exquiſitis,ſed particũlare quoddam & temporaneum,propterea poſt hæc,in noua lege ſolata ſunt.Similiter de primogenitis quare offeratur,datur cauſa Exo di.13.Lege S. Tho. 1.2.q.100.Art.7.ad.2.

Exod.20. Deuter.24

In præceptis diuinis aut additur explicatio,vt dictum eſt, aut additur profiſcuę, rei tẽporariæ, aut cæleſtis, vt agite pœnitentiã

appropinquabit enim regnum cœlorum. & ad Ephes.6. Honora patrem tuum quod est mandatum primum in promissione, vt bene sit tibi & sis longæuus super terram. de hoc secundo genere in tertio cap. huius voluminis differemus. At in aliquibus præceptis, vt ait Hieron. ad Ephes. 6. non additur promissio, sed Dei laus, vt in Decalogo. Non facies tibi sculptile, ego enim sum Deus zelotes visitans iniurias patrum in filios. &c. & Deniq; ait, & faciens misericordias in mille. Porro annotare oportet ex Theoph. ad Ephe. 6. quod præcepta negatiua, vt, Non mœchaberis, nõ occides, & similia non habent mercedem adiũctam, neq; promissionem. sunt quippe potius à malis discessus, quam bonorum operationes. Sed nemo dat mercedẽ ei qui se à malo abstinet. † At mãdatum affirmatiuũ quod habet boni operationem, promissionem habet. Vt, Filij obedite parentibus, vt sitis longæui super terram, quem Dominus daturus est. Aliam affert rationem S. Tho. loco modo citato.

† *Theophilactus intelligendus est quãdo quis abstinet à peccato sine actu positiuo, per quẽ peccato resistit.*

Aduerte ex Theophy. ad Ephe. 6. quod primo dantur in scripturis præcepta negatiua, postea affirmatiua, quia primo à prauis operibus abducimur, postea ad bonorum trahimur operationes. De hac tamen relate differemus li. 5. in ca. de ordine narrationis scripturæ.

C. 4. huius libri.

23. q. 1. ca. Paratus.

Sunt quædam præcepta patientiæ, quæ nos subire, libenti animo, iniurias illatas, iubent quæ tamen secundum animi præparationẽ solũ intelligenda sunt nos adstringere ad illorum obseruationem. vt si te percusserit in vna maxilla, præbe ei aliam. Verũ quia de hac re postea fusius disputaturus sum nũc paucis rem absoluã. Augustin. epist. 4. & habetur. 23. Quæst. 1. c. Paratus. Paratus, inquit, debet esse homo iustus patienter eorum malitiam sustinere, quos fieri bonos quærit, vt potius numerus crescat bonorum, nõ vt pari malitia se quis numero addat malorum. Deniq; ista præcepta patientiæ, magis sunt ad præparationem cordis, quam ad opus quod in aperto fit, vt teneatur in secreto animi patientia, cum beneuolentia. In manifesto autem id fiat quod eis videtur prodesse quibus bene velle debet. Hinc quoque ipse Dominus Iesus exemplum singulare patientiæ cum percuteretur in faciem, respondit, si male locutus sum exprobra de malo, si bene cur mẽ cædis. Nequaquam igitur præceptum suum (si verba intueamur) impleuit. Neque enim præbuit percutienti alterã partem, sed potius prohibuit ne faceret, & iniuriam augeret. tamen paratus aduenerat non solum percutienti in faciem, verum etiã pro his à quibus hoc patiebatur, crucifixus occidi, pro quibus ait in cruce pendens. Pater ignosce illis quia nesciunt quid faciunt. Neque Paulus præceptũ Domini videtur impleuisse, vbi etiam percussus in faciem dixit principi sacerdotũ. Percutiat dẽ Deus, paries dealbate, sedes me iudicare secũdum legem, & contra legẽ iubes me percuti? Sunt ergo ista præcepta patientia semper in cordis præparatione retinenda, ipsa quoque beneuolẽtia ne reddatur malum pro malo, semper in voluntate complenda. *Act. 23.*

Not.

Summe aduerte, nisi vis in scripturis hallucinari, quod annotauit August. lib. 8. de trini. cap. 7. Quod cum duo præcepta sint, ex quibus tota lex pendet & prophetæ, Dilectio Dei & proximi, plerũque scriptura. pro vtroque vnum ponit, siue tantum Dei vt est illud. Scimus quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. & iterum. Quisquis diligit deum, hic cognitus est ab illo. & illud. Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, & alia multa. quia & qui diligit Deum, consequens est vt faciat quæ præcipit Deus, & in tantum diligit in quantum facit, consequens ergo est vt & proximum diligat, quia hoc præcipit Deus. siue tantum dilectio proximi scriptura commemoret. Si cut est illud. Inuicẽ onera vestra portate & sic adimplebitis legem Christi. & illud. omnis lex in vno sermone impletur, in eo quod scriptum est. Diliges proximum tuum tanquã teipsum. Et in euangelio. omnia quęcunque vultis vt faciant vobis homines bona, ita & vos facite illis, hæc enim est lex & prophetæ, & pleraque alia reperimus in literis sanctis, in quibus sola dilectio proximi ad perfectionem præcipi videtur, & taceri de dilectione Dei, cum ex vtroque lex pendeat & prophetæ. Hactenus ille. Forte ob hanc causam cum Matth. 19. numerentur præcepta decalogi nil dicitur de præceptis ad Deum spectantibus. & in epist. ad Ephes. dicitur. Ambulate in dilectione. nec exprimit, an loquatur de dilectione Dei, an proximi. crederem tamen de dilectione proximi Paulum fore intelligendum. quia Deus, nostros

Roma. 8. 1. Cor. 8. Roma. 5.

Gal. 5. et. 6

Matth. 7.

Ephes. 5.

profe-

profectus quærit. Deinde aduerte quod cũ ſit nobis præceptum iniunctum de dilectione Dei & proximi, de dilectione noſtra nullum vnquam præceptum legimus datum. Quia iuxta Auguſti. libro. 1. de doctrina Chriſtia. capit. 35. vt ſe quiſque diligat præcepto non eſt opus. Huius regulę rationem affert Cyrillus libr. 9. ſuper Ioan. capit. 5. cum ait. Sæpènumero Chriſtus, aut potius tota diuina ſcriptura, ea quæ de re vna dicit generalius intelligit. Vt, ſi non lauero te non habebis partem mecum, id eſt, niſi hanc mirabilem humanitatis diſciplinam ſuſceperis, nihil mihi tecum commune erit. Aut niſi quis peccati ſordes per gratiã meã lauerit, regni cælorum non erit particeps. de hoc libr. 9. Regul. 14.

Petrum pedes nõ lauare velle, qd ſignificet.

ἐνλλακτις.

Quando præceptum aliquod datur, aut aliquid ꝓmittitur in genere maſculino, maſculum & fœminam comprehẽdit, vt Ioan. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, &c. &, Beatus vir qui timet dominum & in mandatis eius volet nimis. & Pſalm. 1. Beatus vir qui non abijt in conſilium impiorum. Nũquid mulier ab hac beatitudine excluditur. minimè. nam vna eſt virtus vtriuſque. Porrò quando aliquod præceptum datur maribus ſolummodo, ſtatim id explicatur, vt Geneſ. 17. datur præceptum circunciſionis maſculis non fœminis. & quod ter appareant ante Dominum in templo. Exod. 23. Ter in anno apparebit omne maſculinum coram domino Deo, ſcilicet in Ieruſalem.

Libro. 10. Regul. 27.

Eſt domino conſuetum, inquit Baſilius in homil. quomodo inſtruendi ſint qui veniũt ad baptiſmum, vt definite præcepta, per alia alibi dicta clarè tradat, vt, theſaurizate vobis theſauros in cælo. quod ſimpliciter dictũ, alibi declarat, dicens. Vendite quæ poſſidetis & date eleemoſynam. & facite vobis ſacculos qui non veteraſcant, theſaurum nõ deſinentem in cœlis.

Præcepta non impoſſibilia factu.

Porrò quærendum videtur an tam præcepta quam conſilia ſint impoſsibilia obſeruatu. nam dicit dominus qui poteſt capere capiat. Cui quæſtioni reſpondet Baſilius in homil. Attende tibi ipſi. ἀσεβές, inquit, τὸ λέγειν ἀδύνατα εἶναι τὰ τοῦ πνεύματος θ παραγγέλματα. Hoc eſt. impium eſt aſſeuerare præcepta ſpiritus ſancti impoſsibilia eſſe obſeruatu. & Hierony. Matth. 5. in poſtremis verbis. Multi, inquit, præcepta Dei imbecillitate ſua, nõ ſanctorum viribus æſtimantes, putãt eſſe impoſsibilia, quæ ꝓcepta ſunt, & dicunt ſufficere virtutibus, non odiſſe inimicos, cæterũ diligere eos, plus præcipi quam humana natura patiatur. Sciendum eſt ergo Chriſtum nõ impoſsibilia præcipere, ſed perfecta, quæ fecit Dauid in Saul & Abſalom. Stephanus quoque martyr pro inimicis lapidantibus deprecatus eſt. & Paulus Anathema cupit eſſe pro perſecutoribus ſuis. Hæc autem Ieſus docuit & fecit dicens. Pater ignoſce illis, quod enim faciunt, neſciunt. Et Maximus cent. 1. de charitate 79. Dominus nobis præcepta largitur, iuxta animæ vires. & ſcholaſtici citant Hierony. in confeſsione catholica. ſed illam Hierony. eſſe negant.

Actu. 7. *Roma. 9.* *Luce. 23.*

Perfectio chriſtiana, in conſilijs, tanquã in medijs ad perfectionẽ quæ eſt charitas.

Præterea, non immeritò quæri poteſt, an perfectio Chriſtiana pendeat ex cõſilijs, an ex præceptis. De hac quæſt. quid ſenſerint ſcholaſtici apud S. Thom. 2. 2. quæſt. 184. legere poteris. Porrò ſanctorum patrum ſententia eſt, perfectionem vitæ Chriſtianæ cõſtare in obſeruatione conſiliorum. Sed conſilia cuſtodiri non poſſe, niſi iacto fundamẽto præceptorum. Audi quid dicat Hierony. in epiſto. ad Philem. Virginitas, inquit, propterea maiori præmio coronatur, quia præceptũ domini non habet, & vltra imperata ſe extendit. Vnde Philemoni ſcribit Paulus. Scio quoniam ſuper id quod dico facies. At que ideo merito voce Apoſtoli laudatur, quod mandata eius opere prꝫertat, & poſſit dicere. Voluntaria oris mei complaceant tibi domine, pluſq; faciens quam præceptũ eſt, vt vincat eos qui tantummodo imperata fecerunt, & iubentur dicere: ſerui inutiles ſumus, quod debuimus facere fecimus. Et libro. 1. contra Iouinia. ait. Multi ſunt eunuchi qui ſe caſtrauerunt propter regnum cælorum. Qui poteſt capere, capiat. In propatulo eſt cur apoſtolus dixit. De Virginibus autem præceptum domini non habeo, conſilium autem do. Quia præmiſerat dominus. Non omnes capiunt verbum, ſed quibus datum eſt, & qui poteſt capere, capiat. Proponit Agonothetes præmium, inuitat ad curſum, tenet in manu virginitatis brauium, oſtendit puriſsimum fontem, & clamitat. qui ſitit, veniat & bibat. qui poteſt capere, capiat. Non dicit, Velitis, nolitis, bibendum vobis eſt atque currendum, ſed qui voluerit, qui potuerit currere atque potare, ille vincet, ille ſatiabitur. Ideo plus amat virgi-

Matth. 19

Agonothetes Chriſtus.

nes

nes Christus, quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat imperatum. Maioris gratiæ est offerre quod non debeas, quam reddere quod exigaris. Et Chrysostomus homil. 22. in priorem ad Corint. epistolam. ait, Quæ supra præceptum fiunt, multam secundum Paulum mercedem consequuntur. Inquit enim. Quæ est merces mea, vt euangeliū prædicans, sine sumptu ponam. Quæ enim sub præcepto continentur, non itidem. Et Ambrosius in libro de Viduis, versus finem, ait. Præceptum in subditos fertur, consilium amicis datur. Vbi præceptum est, ibi lex est, vbi consilium, ibi gratia est. Præceptum, vt ad naturam reuocet, consilium vt ad gratiam prouocet. Et ideo lex Iudæis lata est. gratia autem electioribus reseruata est. Lex vt à naturæ finibus culpæ studio remeantes, ad naturæ obseruantiam pœnæ terrore reuocaret, gratia autem, vt electos, tum studio bonorum, tum propositis etiam præmijs, prouocaret. Et vt intelligas distantiam præcepti atque consilij, illum recorderis cui in euangelio ante præscribitur, ne homicidium faciat, ne adulterium admittat, ne falsum testimonium dicat. Præceptum enim ibi est, vbi est pœna peccati. At verò cum se præcepta legis memorasset impleſſe omnia, inquit, hæc seruaui à iuuentute mea. consilium ei datur, vt vendat omnia & sequatur dominum. Hæc enim non præcepto imperantur, sed pro consilio deferuntur. Duplex nanq; forma mandati est. Vna præceptiua, altera voluntaria. Vnde dominus in prima forma dicit, Non occides, vbi præcipit. In alia, si vis perfectus esse vende omnia tua. Ergo hic liber est à præcepto, cui defertur arbitrio. Itaque qui præceptum impleuerint possunt dicere. Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Hoc non dicit virgo, nec qui bona sua vendit, sed quasi reposita expectat præmia. Vnde apostoli. Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te. quid ergo erit nobis? Non enim quasi inutilis seruus, quod debuit facere feciſſe se dixit. Sed quasi vtilis domino, qui commissa sibi talenta, quæsitis multiplicauit vsuris, mercedem fidei & virtutum, securus expectat. & ideò illis dicitur. Vos qui secuti estis me sedebitis iudicantes duodecim tribus Israel. & in Decretis. 14. quæstione. 1. capi. vltim. textus est sub nomine Gregorij cum sit Hieronymi, ex libr. 1. contra Iouinianum desumptus, qui hæc omnia breuiter complectitur. Quod præcipitur, inquit, imperatur, quod imperatur, necesse est fieri, si non fiat pœnam habet. Vbi consilium datur, offerētis arbitrium est. Vbi præceptum necessitas est, seruientis vt obediat, vel imperantis vt ei obediatur. Et Beda Lucæ. 9. libr. 3. cap. 34. Cum, inquit, aliquid à domino imperatur, nisi fiat inobedientiæ culpa est, cum autē potestas datur, licet cuique non vti, & tanquàm de suo iure cedere. Denique in epistola ad Eusto. de virginitate, ait Hieron. De virginibus, inquit, apostolus præceptum domini non habeo. cur? quia ipse vt esset virgo, non fuit imperij, sed propriæ voluntatis. Quia maioris est merces, quod non cogitur & offertur. Quia si fuisset virginitas imperata, nuptiæ videbantur ablatæ. & durissimum erat contra naturam cogere, angelorumque vitam ab hominibus extorquere, & id quodam modo damnare quod conditum est.

Maioris gratiæ, id est minoris debiti.

Præceptum

Consilium.

Marci. 10.

Caput Hieronym. falso. Gregorio tributum.

Virginitas cur præcepto non sub est.

Hieronymo intelligendus est de obsequio supererogationis quod offertur per votum.

¶Quod Deus, homines pollicitationibus, aut terroribus, ad præceptorum alliciat custodiam.

CAP. III.

CVM sint homines rebus terrenis addicti, solet dominus res illas polliceri quæ apud illos in pretio sunt, dummodo legem obseruent. vice versa, quæ maxime detestantur & exhorrescunt, se inuecturum interminari, nisi contineant se in officio & legi diuinæ pareant. Id quibus modis soleat fieri, sequētibus regulis manifestabitur.

Scriptura, inquit Chrysosto. homil. 22. & 44. in Matth. auditorem ad eorum quæ dicit obedientiam, etiam per aduersa compellat, non solum scilicet per illa quæ prosunt, verū etiam per illa quæ lædūt. Sicut optimus quispiam medicus, qui ex intemperantia ægritudinem ostendat esse secuturam, ex obedientia sospitatem. Huius rei exemplum affert Hieronymus. Danie. ca. 2. Cōminatus est, inquit, Nabuchodonosor sapientibus, Chaldæis & Magis,

Magis,pœnam inquiens. Niſi indicaueritis mihi ſomniũ,& coniecturam eius, peribitis. proponit & præmia inquiens.Si autem ſomnium indicaueritis,honorem multum accipietis à me. Deniq; Plut. de inſti. puerorũ ait. *διὸ ὥσπερ ἁρμοττόντως ἐχόντων ἐλπὶς τε τιμῆς καὶ φόβος τιμωρίας ἡμῖν ἐγγίγνεται, οὕτω καὶ τοὺς παῖδας ἐπὶ μὲν τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων ἐλπὶς ἐπὶ δὲ τὰ φαῦλα τῶν ἔργων ἀπεργάζεται.* Hoc eſt. duo ſunt elementa virtutis timor & ſpes.

Nõ de futuris,inquit Chryſoſto. hom. 15. in Matthæ. ſolummodo bonis,verum etiam de præſentibus ſcriptura cohortatur.tũ propter tardiores auditores, & antequam futura veniant,præſentia requirentes. tum quia in eccleſia ſunt perfecti & imperfecti,qui terrena cupiunt & temporalia. Vt, beati mites quoniam ipſi poſsidebunt terram. ſenſibile hic præmium ſtatuens.& alibi. Honora patrem tuum & matrem tuam,ſic enim eris lõgæuus ſuper terram. & Dominus latroni. Hodie mecum eris in paradiſo. Paulus quoque crebertime,& præmia ſenſibilia proponit & de præſentibus adhortatur, vt cum de virginitatis bono diſſerit,nihilibi de ſupercęleſti honore cõmemorat,ſed de præſenti vtilitate,rem cõmendat,propter inſtantem neceſsitatem.Sic Chriſtus ſpiritualibus ſenſibilia miſcebat. Nec diſſentiunt abeo Euthy. Matth. 5.nec Chromatius in lib. de.8. beatitudinibus,parum poſt principium.& De Iudæis loquens Hiero.in cõment. Iſaiæ cap. 1. ait.Hebræis,qui necdum poterant ſapere ſpiritualia, pollicetur Deus bona præſentis ſeculi, vt ſaltem præſentibus inuitati, faciant quæ præcepta ſunt.& circa principiũ li. 17. in eũdem prophetam,ait.Guloſis Iudæis nihil aliud quærentibus niſi corporum volaptates,illas Dominus pollicetur, vt ſaltẽ pro carnalibus deſiderijs, & opum abundantia, quæ in lege exhibebantur, filium Dei ſuſciperent,quem quia non ſuſceperunt, repromiſsiones quoque irritas fieri. & Theophy. Lucæ. 16.ait. Lex benedictiones in diuitijs dabat,& prophetæ bona terrę promittebãt, ita auditorum infirmitate poſtulante. quoniam prophetæ & lex non memores fuerũt regni cælorum, merito bona terræ promittuntur imperfectioribus,& nil virile, vel magnum intelligere valentibus.& ideo meritо paupertatem docet Iohannes, eo quòd imperfecta legis præcepta iam non habent tempus.

Matth. 5. Epheſ. 5. Deute.. 5. Matth. 25 1. Corin. 7

De hoc lib. 9. Regu. 3.

Theophilactus intelligendus eſt quod non tã frequenter memores fuerunt regni cælorum.

De hoc Ifrae. 6. inprin cipio.

Quia efficaciſsimum, inquit Caſsiodorus Pſalm. 1. doctrinæ genus eſt inuitare proſperis, & deterrere contrarijs,ideo ſcriptura ſæpe à malis dehortatur, & ad virtutem impellit præmijs non vulgaribus. Hoc ſentiens Ariſto. 10. Ethicorum capit. 1. ait. Voluptas maxime affinis eſt generi noſtro. Vnde iuuenes voluptate & dolore quaſi gubernaculo dirigentes erudiunt. & ſumpſit ex Solone, cuius verba recitat Cicero.in epiſt. ad Brutum quæ incipit. Meſſalam. ait. Neque ſolum,vt Solonis dictum vſurpem. Is remp. duabus rebus contineri dixit,præmio & pœna.& Sopho. in Aiace eandem ſententiam his verbis expreſsit. *Solon.*

Ου γὰρ ποτ' ὄντ' ἂν πόλεμόι καλῶς
Φέροιντ' ἂν, ἔνθα μὴ καθεῖρξις ἀλκῆς,
Οὔτ' ἂν σφαλεὶς γε σωφρόνως ἄρχοιτ' ἔτι,
Μηδὲν φόβου προβλημα μηδ' αἰδοῦς ἔχων.

Et S. Tho. 1.2.q.99. Art.6.ait. ſicut in ſcientijs ſpeculatiuis inducuntur homines ad aſſentiendum concluſionibus per media ſyllogiſtica,ita etiã in quibuslibet legibus homines inducuntur ad obſeruantias præceptorum per pœnas & præmia. Videmus autem in ſcientijs ſpeculatiuis quod media proponuntur auditori ſecundum eius conditionẽ. Vndè ſicut oportet ordinatè in ſciẽtijs procedere, vt ex notioribus diſciplina incipiat, ita etiam oportet eum qui vult inducere hominem ad obſeruantiam præceptorum, vt ex illis eũ monere incipiat quæ ſunt in eius affectu, ſicut pueri prouocantur ad aliquid faciẽdum ex aliquibus puerilibus munuſculis. Lex autẽ vetus diſponebat ad Chriſtũ, ſicut imperfectum ad perfectum. Vndè dabatur populo adhuc imperfecto in comparatione ad perfectionem quæ erat futura per Chriſtum. Et ideò populus ille comparatur puero ſub pædagogo exiſtenti, vt patet ad Gala. 3. perfectio autem hominis eſt, vt contemptis temporalibus ſpiritualibus inhæreat vt patet ad Philip. 3. Quæ quidem retro ſunt obliuiſcens,ad ea quæ priora ſunt me extendo. quicunque ergo perfecti ſumus hæc ſentiamus. Imperfectorum autem quod temporalia bona deſiderẽt,in ordine tamẽ ad Deũ. peruerſorum autẽ eſt,quod in temporalibus bonis finem conſtituãt. Vnde legi veteri cõueniebat,vt per temporalia quæ erant in affectu hominũ imperfectorum manuduceret homines ad Deũ. Et Theophy. Lucæ. 6. ait. Perſuadet Dominus à fine & à mercede.vt a

pud

+ intelligit Theophilactus Prophetas non adeo frequenter et clarè memores fuisse regni cælorum

+ clarè

apud Lucam capi. 6. benefacite & mutuum date nihil inde ſperantes, & erit merces veſtra multa, & eritis filij altiſſimi. & Nazianzenus lib. 4. Theologiæ verſus finē, ait. Cum tribus his regamur, metu pœnæ, ſalutis & gloriæ ſpe, & virtutum, quibus hæc pariuntur exercitatione, vltionum nomine metum procurat, ſalutis autem ſpem, virtutum vero exercitationem.

Omnipotens Deus, inquit Grego. homil. 38. in euangelia, cum verba eius audire nolumus, adiungit exempla (ſcilicet rerum quas promittit, & dedit) vt omne quod impoſsibile credimus, tanto nobis ad ſperandum fiat facilius, quanto per hoc tranſiſſe iam & ad alios audimus. Veluti apud Matth. cap. 22. cum inuitantur ad cœnam, in priori inuitatione nihil de tauris vel altilibus dicitur, in ſecunda iam tauri & altilia mactata eſſe memorantur. Denique Chryſoſt. ſerm. 6. in epiſto. ad Philip. ait, Chriſtus cum ad magna diſcipulos ſuos adhortatur, ſeipſum & patrem & prophetas in exemplum proponebat, vt cum dicebat. Ita nanq; faciebant prophetis qui fuerunt ante vos. & iterum, ſi me perſecuti ſunt, & vos perſequētur. Et, diſcite à me quia mitis ſum. &, Eſtote miſericordes ſicut pater veſter qui in cælis eſt. & ad Philipp. 2. hic affectus ſit in vobis qui fuit in Chriſto Ieſu, qui cum eſſet in forma Dei, non rapinā arbitratus eſt, &c. Hactenus ille. Harum regularum tot ſunt in ſcripturis exēplā, quot lineæ. vt Iſaiæ 1. ſi feceritis quæ præcipio vobis, bona terræ comedetis, ſi non, gladius deuorabit vos. &, Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cœlorum. &, Niſi pœnitētiam egeritis omnes ſimul peribitis. & beatitudines à Matth. connumeratæ habent annexam repromiſsionē & aliqua etiā præcepta. Hanc ob cauſam ad Epheſ. 6. dicitur. Honora patrem tuum & matrem tuam (quod eſt mandatum primum in promiſsione) vt ſis longæuus ſuper terram. Porrò quomodo ſit primum mandatum in promiſsione, vatiè exponitur ab eccleſiaſticis doctoribus. Nam Ambro. & Augu. in libr. de decem chordis. & Iſidorus in Exod. & ſcholaſtici penè omnes, exiſtimant, hoc eſſe primū præceptum decalogi habens promiſsionē ſubiunctam, ex his nimirū præceptis quæ ſunt in ſecunda tabula cōſcripta. Alioqui primū cū promiſsiōe eſſet illud. Non habebis deos alienos corā me. Ego ſum Deus zelotes, &c. & ſubiungens promiſsionem ait. & faciens miſericordias in mille. Cæterùm ſi altius hęc verba Exodi expendas, non ſunt promiſsionis, ſed laudis diuinæ, vt ait Hiero. ad Epheſ. 6. Ideo præceptum de honore parētibus deferendo, primum eſt cum promiſsione, ſiue ex prima tabula ſiue ex ſecunda, refragantibus Augu. & Ambroſio, &c. At inquies, cur præceptum de honore parētibus exhibendo, habuit promiſsionem adiunctā, reliqua non item. Quia præcepta negatiua cum potius ſint receſſus à malo, quam operationes, præmium aſſequi non merentur, vt non occides. At verò affirmatiua quia potius ſunt operationes, quam receſſus à malo, habent præmium annexum, quale hoc præceptum de honore parentum eſt. Sed dicet aliquis, præceptum de obſeruatione Sabbati affirmatiuum eſt, & tamen caret promiſsione. verū eſt. Sed non addita eſt illi promiſsio quia addita eſt explicatio. Nam quando præceptum notum non eſt ex lumine naturali, ſolet ſubnecti illi explicatio. Quia in vniuerſum præcepta hoc iniungūtur pacto. Si ſunt nota ex lumine naturali, vt non occides, nulla illis cauſa nec explicatio ſubnectitur. Alijs additur laus Dei, vt in illo præcepto, Nō habebis deos alienos. vt diximus in cap. præcedenti in regul. quæ incipit. In more eſt Paulo. in alijs denique additur præmium temporale aut æternum, vt illorum lenocinio ad cuſtodiam præceptorum alliciamur. Ideo præcepta, vel vocantur cum promiſsione, aut cū laude, aut cum explicatione, aut ſimpliciter per ſolam prohibitionem. Igitur ex præceptis quæ habent promiſsionem, hoc de honore parētum primum eſt. Hactenus de hoc præcepto. Verum quæres quot modis homines à peccatis perpetrandis abſtineant. Cui quæſt. reſpondet Maximus, centu. 2. de charitate cap. 81. Quinque ſunt per quæ anima à peccando deterretur ac coercetur, aut per timorem hominum, aut per timorem Iudicij, aut propter futuram mercedis retributionem, aut per Dei charitatem, aut poſtremo propter flagellum conſcientiæ.

De promiſsionibus fœlicitatis illius gentis quæ erant ſub veteri inſtrumento, ſic habeto, quoties legeris in eo pollicitationes aliquas quæ non poſſunt tempori illi conuenire, referamus illas ad tempora Chriſti & ad legem gratiæ. vt omnia quæ dicuntur de inſtaurando regno Iſrael per Meſsiam. de Sodoma

Mandatū primum in repromiſſione.

Exod. 20.

Præcepta negatiua.

Affirmatiua.

Præcepta ceremonialia.

Præcepta lumine naturali nota.

Abſtrahi à peccatis quomodo homines ſoleant.

De hæreſi millenaria

rum, quos χιλιαστὰς vocãt. Vide Auguſt lib. 20. deciuit Dei. c. 7. & Viuẽ ibidẽ.

doma in antiquum reſtituenda. & quod habi taturus ſit lupus cum agno. Alioqui errorem Cherenthi, vt author eſt Euſebius, ſequemur. De quo Iſychius li. 2. in Leui. ca. 7. ait. Quidã poſt finem huius vitæ, & mortuorum reſurrectionem inducunt mille annorum ſeculũ, in quo Ieruſalem ſenſibilis ædificabitur, templumq; eius, & quæ in ea fuerunt ſancta ſanctorum, inſtaurabuntur, & ſacrificia afferentur, nuptiæq; & filiorum procreatio, & deliciæ quædam cum iuſtitia ſenſibili, & longe alia conuerſatio noſtra, quam ea quæ nũc eſt iuſtorum, cum ex mortuis ſurrexerimus erit. Hanc præſumptionem de animis noſtris remoueamus. Hactenus ille. hunc errorem multi ex Chriſtianis amplexati ſunt, quos Hieron. in prooe. lib. 18. in Iſaiam, vocat. noſtros Iudaizantes. & ſunt ex Latinis Tertullianus, Victorinus, Lactantius. ex Græcis Irenæus

Lactan. lib. 7. diuin. inſtitu.

Lugdunenſis epiſcopus. hi quidem male intelligentes Iohannis Apocalypſin arbitrantur poſt mille annos à tẽpore reſurrectionis, Chriſtum eſſe venturum, & auream & gemmatam Ieru. eſſe cõſtructurum in terris. Deinde autumant tunc futuram templi inſtaurationem, hoſtiarum ſanguinem, otium ſabbati, circunciſionis iniuriam, nuptias, partus, liberorum educationẽ, epularum delicias, & cunctarum gentium ſeruitutẽ. rurſuſq;, bella, exercitus ac triumphos & ſuperatorũ neces, & mortem centenarij peccatoris. Caueamus igitur ab hoc Iudaico errore, ſequamurque veritatem catholicam, quam Hiero. in commẽt. Iſaiæ. cap. 30. his verbis explicauit. Omnes, inquit, repromiſsiones, quę excedũt mediocritatem temporis legis, ad Chriſti referamus aduentũ, in quo captiuus quondam populus paſsione Domini liberatus habitabit in Sion & in Ieruſalem. in ſpecula videlicet & in viſione pacis, hoc eſt in eccleſia. hoc ſignificauit Iſaias, inquiens. Populus Sion habitabit in Ieruſalem. & Iſaiæ. 59. verſus finem. ait. Quicquid repromiſsionum & legimus & lecturi ſumus, ad Sion & Ieruſalẽ non generaliter ad omnes Iudæos, ſed ſpecialiter ad eos dici intelligamus, qui in apoſtolis & per apoſtolos electi ſunt ex Iſraël. & in prooemio lib. 6. comment. in Ierem. ait. Repromiſsiones myſticæ quas Iudæi & noſtri Iudaizantes putant, in conſummatione mũdi eſſe complendas, nos ſequentes authoritatem apoſtolorum & euangeliſtarũ, maxime apoſtoli Pauli, quicquid populo Iſraël carnaliter repromittitur, in nobis ſpiritualiter completum eſſe mõſtramus, hodieq; impleri. Neque inter Iudæos & Chriſtianos aliud eſſe certamen, niſi hoc, vt cùm illi noſq; credamus Chriſti Dei filiũ repromiſſum, & ea quæ ſunt futura ſub Chriſto, à nobis expleta, ab illis implẽda dicãtur. Qui igitur Chriſtũ veniſſe iã credimus, neceſſe eſt ea quæ ſub Chriſto futura dicũtur expleta doceamus. Noſq; eſſe filios Abrahã, de quibus ſcriptũ eſt, potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahã, ad quẽ facta eſt promiſsio. & in ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Quam benedictionẽ vas electionis in Chriſto expletam docens non dixit, inquit, in ſeminibus, ſed in ſemine, qui eſt Chriſtus. & Amos. 9. cap. ait. Sponſiones quæ de ædificatione Ieru. & tẽpli, & de rẽrũ omniũ beatitudine prædicantur, Iudæi in vltimo tẽpore vana ſibi ſpectatione promittunt, & carnaliter impleuda commemorãtur. Nos qui non occidentem literam, ſed ſpiritũ ſequimur viuificantem, iam in eccleſia cõuincimus expleta, & quotidie impleri in ſingulis qui ruẽtes per peccatũ, reædificamur per pœnitentiam. Et Iſaiæ. 11. c. ait. Habeto promiſsionum prophetalium regulam, vt quæ Iudęi & noſtri, imo nõ noſtri, Iudaizantes, carnaliter futura cõtendũt, nos ſpiritualiter tranſacta docemus. & ca. 19. exponens locum hũc. In die illa erit via de Ægypto ad Aſſyrios, ait. Quidam noſtrorũ ad mille annos referunt, & more Iudaico in cõſummatione mundi futura prænunciãt, quando Antichriſtus de Aſsyrijs, Ægyptum Æthiopiamq; poſſederit. Si plura de hac re noſſe deſyderas, lege ipſum Hiero. in comment Iſaiæ. ca. 49. cum interpretatur nomen Ieruſalem. & 23. c. & li. 10. comment. in eũdem prophetam verſus finem. & Ezechielis. 36. cap. & Iere. 29.

Veritas catholica à Hiero docetur.

Iudæi & Chriani diſcrimen.

Iſaiæ. 30.

De permiſsionibus.

CAP. IIII.

PErmittit quidem nonnulla Deus fieri in lege, & quaſi ſe demittit & deijcit, infirmitati hominum ſe attemperãs, qui vt velati parvulis lac dat, ſic libellum repudij permiſit propter duritiam Iudeorum, ſed in prophetis minimè. Si Hiero. credimus in comment. Eze-

chielis. Porro quid de illis qui permiſsione abutuntur ſentiendum ſit, ex eodem Hieron. lib. 1. contra Ioui. noſſe poterimus. Quando, inquit, facimus iuxta Dei voluntatem, promemur, in venia, ideſt, permiſsione, eius voluntate abutimur, aliud enim eſt velle aliquid, aliud ignoſcere. Vnde apoſtolus. Volo omnes homines eſſe ſicut meipſum. Felix qui audit apoſtolum præcipientem, non ignoſcentem. Hoc, inquit, volo, hoc deſydero, vt imitatores mei ſitis, ſicut & ego Chriſti, ſed quoniam in eccleſia multa ſunt dona, concedo & nuptias, ne videar damnare naturam, concedo nuptias eſſe Dei donum, ſed inter donum & donum magna diuerſitas eſt. Deniq; & apoſtolus de illo qui pœnitentiam egerat, contrario loquitur modo, quam anteà locutus fuerat, inquit enim. Donate ei & conſolamini, & ſi cui quid donaſtis & ego. Ac ne putaremus donum hominis eſſe contemnendum, addit. Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui propter vos coram Chriſto. Diuerſa ſunt dona Chriſti. Vnde & Ioſeph in typo eius, variam habet tunicam, & in Pſalm. 44. legimus. Adſtitit regina à dextris tuis veſtitu deaurato, circundata varietate, & Petrus, ſicut hæredes, ait, multiplicis gratiæ Dei. Et in comment. Iſaiæ. cap. 65. ait. Nequaquam indulgentia magiſtri ſectanda eſt, ſed voluntas, & ea nos debemus eligere, quæ expediunt, non quæ licent, vt eſt illud de digamia. Volo adoleſcentulas nubere, filios procreare, matres familias eſſe. Ponit cauſas quare iſta concedat, iam enim quædam abierunt retrò poſt Satanan. Ergo non eſt voluntas pura, ſed cõparatione alterius, & in epiſt. ad Dardanum, de terra promiſsionis, ait. Cum nobis aliquid promittitur, verbi gratia, regnum cælorum, ſi non fecero quæ præcepta ſunt, nequaquam erit culpa in promittente, ſed in me qui promiſſum accipere non merui. Vbi enim optio proponitur ad eligendum, qui operari renuis fruſtra accipias quod promiſſum eſt.

Indulgentia magiſtri non ſectanda ſed voluntas.

Quia nonnulli dubitant, an illi qui, quę per miſit Deus, & non præcepit, faciunt. ſint immunes à peccato, nec ne. Vt videlicet an qui dat vxori libellum repu[illegible] ſit obnoxius peccato, iuxta ſententiam C[illegible]yſo. & multorum ſanctorum, necne. Similiter poteris quærere de vſurario. Pro huius intelligentia. Quærendũ videtur an ſint aliqua præcepta in ſcripturis diuinis edita ab ipſis ſcriptoribus, abſque authoritate diuina, & iuxta Ieremiam. Non miſi eos, ait dominus, & ipſi prophetabant in nomine meo mendaciter. Multi & magni ſcriptores aſſeuerant multa è ſuo dixiſſe prophetas. Imo Origẽ. ho. 16. Nume. ait, in vniuerſum, ſi quid vaticinatum fuerit à propheta, ſi non eueniat vt prædixit, à propheta, nõ à Deo proditũ illud fuiſſe. Illius hæc ſunt verba. Quædam in verbis prophetarum & apoſtolorum inſeruntur, quæ propria illorum authoritate mandantur, & ideo non ſemper ea quæ dicunt, quaſi à Deo dicta ſint, ſuſcipiãtur. Vndè Ionas prædicauit. Adhuc. 40. dies & Niniue ſubuertetur, & poſt pauca, & vidit Deus opera eorum, & quia cõuerſi ſunt à vijs ſuis, & pœnituit ſuper malitiam, quam locutus eſt facere eis & non fecit. Igitur potius dictum eſt ab Iona quam à Deo. Adhuc 40. dies. &. 2. li. Reg. Cum Dauid populum numeraſſet, factum eſt verbum domini ad Gad Prophetam videntem, dicens. Vade & loquere ad Dauid. Hæc dicit dominus. Tria ego leuabo ſuper te, elige tibi ex ijs vnum, quid faciam tibi, & introiuit Gad ad Dauid & denũciauit ei dicens. Vade & loquere ad Dauid hæc dicit dominus. Tria ego leuabo ſuper te, elige tibi ex his vnum, quod faciam tibi, & introiuit Gad ad Dauid dicens. Aut veniet tibi tribus * annis fames ſuper terram tuam, aut tribus menſibus, vt fugias ante inimicos tuos, aut triduo mors fiat in terra tua, & dixit Dauid, anguſtiæ ſunt mihi vndique, ſed melius eſt incidere in manum Dei viuentis, quàm in manus hominum, & dedit dominus in Iſrael mortem à mane vſq; ad horam prandij. Obſerua quod in his tribus comminationibus Deus non inuenitur de morte triũ dierum dixiſſe ſed à mane vſque ad prandiũ. Verba ſunt igitur Gad non domini. Denique per Moyſen multa locutus eſt, aliqua tamen Moyſes propria authoritate mandauit, quod dominus in euangelijs euidentiſsima diſtinctione diſcernit, cum dicit de repudio mulieris interrogatus, quia ad duritiam cordis veſtri ſcripſit hæc Moyſes, ab initio autem non fuit ſic. Vides & hic Deum quidem non præcepiſſe diuortium, Moyſen verò propter duritiam cordis Iudęorum ſcripſiſſe datum eſſe repudium. Oſtendit hæc & Paulus cum dicit de quibuſdam. Dominus dicit non ego, de alijs, ego non dominus & præceptum domini non habeo conſilium autem do. & quæ loquor non loquor ſecundum Deum ſimiliter in cæteris prophetis, aliqua dominus locutus

An aliquid de ſuo ſpiritu dixerint prophetæ. Origenes.

* *Alias ſeptem. 2. Reg. vltimo.*

Mat. 19.

2. Cor. 7.

2. Cor. 11.

Ierẽ. 27.

cutus eſt,non prophetæ,alia vero prophetæ
Ambro. [redacted] & Ambro.li.8.in Luc.c.2. lo-
[redacted] humanam hæc ſcripta ſunt,nõ à Deo ſcripta.
Hieronym. Hiero.quoq; in præfa.epiſt. ad Philemo.inquit.Aiunt Paulum non ſemper, nec omnia, Chriſto in ſe loquente,dixiſſe,quia nec humana imbecillitas vnum tenorem ſancti ſpiritus ferre potuiſſet,nec huius corpuſculi neceſsitates,ſub præſentia domini complerentur, vt diſponere prandium,cibum capere.Quale experimentum eſt Chriſti,dicere. Pœnulã quã reliqui Troade apud Carpum veniens tecum affer.& ad Gala. Vtinam excindãtur qui vos conturbant.& ad Phile. para mihi hoſpitiũ. Hoc non ſolum apoſtolis,ſed prophetis quoque ſimiliter accidiſſe. Vndè ſæpè dicitur, factum eſt verbum domini,verbi gratia ad Ezechiel,qui poſt expletum vaticinium, rurſum in ſemet reuertens,homo communis fieret è propheta.Lege Epipha.li. 1. contra hære. to.
Epipha. 2.hæreſi vltima. qui ait hanc fuiſſe hæreſim Ptolæmęi,atque ideò ipſe ſequatur catholicã veritate . Præterea. Hiero Ezechi.18. confert illud legis. Viſitas iniurias patrum in filios vſque ad tertiam & quartam generationem,cum Ezechi. dicente. non erit poſthac hæc parabola in Iſrael, Patres comederunt vuam acerbam,dentes filiorum obſtupeſcũt. inquit Hiero. hic corrigit quod male in lege permiſerat.& Matt.19. Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit dimittere vxores, ait. non dixit Deus ſed Moyſes,vt iuxta apoſtolum. 1.Cor.7.conſilium ſit hominis, non imperium Dei.& Baſi.in calce. 5. lib. aduerſum
Baſilius. Eunomium.inquit.omnia quæ ſpiritus loquitur & filius, Dei ſunt oracula, & ideo omnis ſcriptura diuina vtilis eſt,ac ab ſpiritu ſancto edita.hoc oſtendit ſpiritum non eſſe creaturam. Quoniam omnis rationalis creatura aliquando à ſe loquitur,aliquãdo quę ſunt Dei. vt cum dicit Paulus. de virginibus præceptũ Domini non habeo,conſilium autem do. & Haba.1.ò Domine iudicia loquar ad te, cur viæ impiorum proſperantur.&heu me mater cur me peperiſti?& Moyſes. Ego ſum tenuis voce & tardæ linguæ. At verò aliquãdo ipſe Moyſes dicit.Hæc dicit Dominus, mitte populum meum vt me colat. Sed ſpiritus nõ ſic.non enim aliquando quę ex ſe,aliquando quæ ex Deo ſunt loquitur,id nanque creaturæ eſt proprium.Sed omnia ſpiritus ſancti verba Dei verba ſunt.& filij ſimiliter. Præterea Hiero.in catologo ſcrip.eccleſi.ait, Lucas in carne cum Domino non fuit,ſed à Paulo & cæteris apoſtolis,quod ipſe quoque in principio ſui voluminis declarat,didicit.Sicut,inquit tradiderunt nobis qui à principio ipſi viderunt,& miniſtri fuerunt ſermonis.igitur euangelium ſicut audierat,ſcripſit.Acta verò apoſtolorum ſicut viderat compoſuit.& in Marco ait.Marcus diſcipulus & interpres Petri,iuxta quod Petrum referentem audierat, breue ſcripſit euangelium. Petri quoque interpretem fuiſſe Glauciam,Clemens.Str.7.in fine ſcribit.

Aduerte quod duobus modis aliquid à nobis percipi ac cognoſci poteſt.primo cum aliquid abditum & longe lateque ab hominum cognitione ſemotum,nobis per ſpiritum ſanctum reuelatur. Alio modo cum cognitione naturali à ſenſu originem trahente,aliquid cõplectimur animo.Ad hæc quæ ſecundo modo cognoſcimus non egebant apoſtoli nec prophetæ noua reuelatione,ſed tantum illis opus erat præſentia ſpiritus ſancti, vt linguam ipſorum moderaretur ac regeret, vt citra errorem quæ nouerant literis ac monumentis mandarent. Ad hunc modum multa Moyſes & Lucas & Paulus loquuti ſunt.Hoc voluit ſignificare Theodo. 1.Cor.7,inquiens omnia quæ dicit ſcriptura ſunt à Deo, ſed alia immediatè per Chriſtum, alia verbi gratia per Paulum.vt cum ait. his qui matrimonio iuncti ſunt. &c. Nam aliqua dixit Chriſtus in euangelio.alia reuelauit Paulo.& Epipha.loco citato, ait. Quæ dicis à Moyſe eſſe ſcripta,non abſque diuino auxilio ſunt prodita, imò à Deo per Moyſen, vt ex Domini ſententia facile cognoſci poteſt. Dicit enim Dominus in euangelio quod Moyſes ſcripſit libellum repudij iuxta duritiã cordis veſtri. quod vero ſcripſit Moyſes,non ſine voluntate Dei ſcripſit. Dicit etiam Dominus in euangelio.quod Deus coniungit homo non ſeparet.quanquam hoc nunquam Dominus dixerit in Geneſi,cum Adam & Euam formauit. Sed ſolum dixit.faciamus ei auxilium ſecundum ipſum. Verum hoc ab Adam dictũ fuit, quandò è ſomno experrectus,dixit. hoc nũc os ex oſsibus meis & caro de carne mea, hæc vocabitur mulier,quia de viro ſuo aſſumpta eſt. propter hanc relinquet &c. Non Deus hæc locutus eſt,ſed Adam.at Dominus teſtatur in euangelio Dei eſſe verbum illud per Adam dictum.Atq; ita dicit Theophy.Mat

thæ. 19. & Beda. Geneſ. 2. cap. Hæc veriſsima ſunt, alioquin ſi aliqua in re à veritate aberraſſe, & in minimis lapſos fuiſſe, daremus prophetas & apoſtolos, tota illorum authoritas ceciderit, cum tamē iuxta veritatē. Donec cælū & terra tranſeat Iota vnum non præteribit à lege quin omnia fiant. Nimirum quia non voluntate humana allata eſt prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines, &, Non eſtis vos qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri. Preterea, ſi aliqua ex ſe protulerunt, quomodò diſcernere poterimus, quid ab ſpiritu Dei, & quid ab ſpiritu hominis, profectum ſit, & ſic omnia in dubium ac diſceptationem reuocabuntur. Vide caput de prophetia, vbi tractauimus eſſe prophetiam de præterito & de præſenti, &c. & ca. ſi ad ſcripturas, & cap. Ego ſolis. d. 9.

Ad illa teſtimonia quæ affert Origē de Iona & Dauid, facile reſpondebimus, ſi memoriæ mandauerimus dictum Hiero. Ezechi. 3. Comminatio non in homines, ſed in peccatum eſt, nec in eos qui conuertuntur à vitijs, ſed in eos qui in peccato permanent. Euche. quoque libr. 2. in Geneſ. capit. 31. ait. Prædicere ſolet dominus ſine dubio futurum, quod admonendo dicit, vt ad Abimelech. Ecce tu morte morieris, & mortuus non eſt. Reliqua facile ſolui poſſunt ex Regulis his noſtris. Nam de hoc lib. 9. Regu. 3. & lib. 10. Regu. 5. diſſeruimus.

Gene. 20.

Porro quæres an diuina ſcriptura ab ſpiritu ſancto fuerit dictata, an inſpirata tantum, & prophetæ ipſius verbis poſtea ſunt digeſta. Nam ſi das ſecundum, non differt illa à concilio vniuerſali. Si primum, durus videtur ſermo, & difficilis creditu. At vero quod fuerit dictata, videtur aſtruere Gregor. in prooemio Moralium. c. 1. Auctor libri Iob ſpiritus ſanctus eſt. Ipſe igitur hęc ſcripſit, qui hęc ſcribenda dictauit. Ipſe ſcripſit, qui & illius operis inſpirator extitit, & Ambro. in explanatione prooemij Lucæ. ait. Mat. Marcus, Iohānes nō conati ſunt, ſed diuino ſpiritu vbertatē dicto rum rerumq; omnium miniſtrante, ſine vllo molimine cœpta compleuerunt, & Aug. li. 7. confeſſi. cap. vlt. Itaq;, inquit, auidiſsime arripui venerabilem ſtylum ſpiritus tui, & prę cęteris apoſtolum Paulu. Si vero quæras cur Spiritus ſanctus in Iſaia eloquenter locutus ſit, & in Amos abſit eloquentia, Reſpondent, quia ſe attemperat captui illorum, quibus, veluti inſtrumentis, vtitur. Amos quippe paſtor fuit è paſtoribus, & Iſaias è domo regia natus & in illa nutritus erat. [redacted]

An ſcriptura fuerit à deo dictata an inſpirata tantum.

Hæc ſolues ex Regu. 3. & 4. li. 10. Hypo.

[redacted]. Nam vt in cap. de citationibus multis teſtimonijs probaui, euangeliſtæ citant vetus inſtrumentum ſuis vtentes verbis, & Lucas ſcripſit Actus apoſtolorum vt vidit, & Grego. lib. 28. mora. ca. 2. ait quod loquitur Deus per inſpirationes, per viſiones, & locutiones, & Marcus interpres erat Petri, ſicut Lucas Pauli.

¶ De traditionibus eccleſiaſticis, & illarum vtilitate ad ſcripturas interpretandas.

CAP. V.

DE traditionibus ab vniuerſa eccleſia receptis, nonnulla potius deliberare & leuiter percurrere, quàm diligenter tractare conſtituī, magis vt cœpto ordine perſtē, quā quod aliquid noui, me afferre poſt hac poſſe confidam, tot quippe ingenia eruditorū noſtrę tempeſtatis hominū, hac in re deſudāt, & iuxta poetā. Floriferis vt apes in ſaltibus omnia libant, vt non ſit opus me, aut fruſtra actum agere, aut operam & impenſam perdere, ſi eandem rem infercire voluero. Porrò illi qui ante nos hunc laborem ſubeūdum eſſe cenſuerunt, arma aduerſus hæreticos, quibus ritus eccleſiaſticos tueremur, nobis ſuppeditarunt, nos tamen ad intelligētiam ſcripturarum ſermonem noſtrum accōmodabimus. Quarum exacta intelligentia, primum tenere locum ad omnes errores relegandos, & ad extirpanda zizania ex agro dominico, nullus eſt qui ignoret. Nam eccleſiam primum ex diuinis ſcripturis conſtare, deindè ex traditionibus apoſtolicis. Dionyſi. cap. 1. cæleſtis Hierarchiæ. docet, ſubſtantia inquit, ſacerdotij noſtri, ſcriptura ſacra eſt, nobis diuinitus tradita. Porrò huiuſmodi plena venerationis eloquia dicimus, quæ à beatiſsimis patribus noſtris (à quibus ſacris myſterijs imbuti ſumus) in ſanctis ac Theologicis commendata ſunt libris, & ſubiungit de traditionibus. Ac præterea quæ ab eiſdem ſanctiſsimis viris ſacratiore & purgatiore, & propinqua, quodammodo cæleſti

Scriptura. Traditiones

Hierar-

Ambro.

Hierarchiæ doctrina, ſancti duces & præceptores noſtri didicerunt, ex animo in animū (medio intercurrente verbo corporali quidē, ſed quod carnis penitus excedat ſenſum) ſine literis transfuſa ſunt. & Hiero. aduerſus Luciferianos ait. Multa quæ per traditionem in eccleſijs obſeruantur, authoritatem ſibi ſcriptæ legis vſurpauerunt. veluti in lauacro ter mergitare caput, deinde egreſſos, lactis ac mellis guſtare concordiam, ad infantiæ ſignificationem. Die dominico & per omnem Pēteceſten, nec geniculis adorare, & ieiunium ſoluere, multaq; alia quæ ſcripta non ſunt, rationabilis ſibi obſeruatio vindicauit. Deniq; hunc eſſe eccleſiarum morem nouimus, vt baptizatis, poſtea manus imponātur, & ita inuocetur ſpiritus ſanctus. Et Occume. in poſteriori ad Theſ. c. 3. ſine ſcriptura & per ſcriptu rā nōnulla tradebant apoſtoli, & vtraq; digna erant quæ obſeruarētur. Itaq; eccleſiæ traditio etiam citra ſcripturam obſeruanda eſt. De his dicit apoſtolus. Itaq; fratres ſtate & tenete traditiones quas didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam. Et Theophy. in eodem loco ait. Vel hinc perſpicuū eſt, quod pleraq; viua voce, quæ literis non mandarint apoſtoli, neque per epiſtolam ſignificarint, quæ tamen perinde habent authoritatem & fidem, acſi eſſent ſcripta. Itaque eccleſiæ traditionem ratam cenſemus. Et Damaſce. lib. 4. cap. 23. ait. Multa abſq; ſcripto, ex apoſtolorum traditione, ad noſtra vſq; tempora deriuata ſunt. Non enim fortuito ad Orientem adoramus. Sed quia ex viſibili & inuiſibili, ideſt, intellectuali & ſenſibili natura conflati ſumus, duplicem conditori noſtro offerimus adorationem. nam vt mente pſallimus, ſic & labijs, & baptizamur aqua & ſpiritu. & dupliciter Dominovnimur, myſterijs participātes, ſcilicet euchariſtiæ, & gratia ſpiritus. Quia igitur Deus eſt lux intelligibilis, & ſol iuſtitiæ, & oriēs in ſcripturis nominatur Chriſtus, dicandus eſt illi oriens ad adorationem. Nam magis bonū Deo tribuendum, qui omne bonū benignè largitur. Dicit enim Dauid. Regna terræ cantate Deo, pſallite domino, qui aſcendit ſupra cælum cæli ad Orientē. & quia dicit ſcriptura. Plantauit Deus paradiſum in Eden ad orientem, vbi hominem quē plaſmauit poſuit, quem tranſgredientem exilio mulctauit, & è regione paradiſi voluptatis ipſum habitare fecit. occidentem verſus videlicet. Antiquam igitur patriam requirētes, & ad ipſam ſuſpirantes, Deum adoramus. Et Moſaicum tabernaculum ad orientem habebat velum & propitiatorium, & tribus Iuda vt honorabiliſsima, ad orientem caſtra ponebat, & in Salomonis templo, porta Domini, ad orientem ſita erat. Et Chriſtus crucifixus ad orientem reſpiciebat, & ſic adoramus ad ipſum ſuſpirantes. & aſſumptus in cælum ad oriētem ferebatur, & ſic ipſum apoſtoli adorauerunt. Et ſic veniet quemadmodum intuebantur ipſum euntem in cælum, vt angeli dixerunt ad apoſtolos. & ipſe Dominus dixit, Quemadmodum fulgur egreditur ab oriente, & peruenit vſq; ad occidentem, ſic erit aduentus filij hominis. Ipſum igitur ſpectantes ad orientem adoramus. Hiero. quoq; ad Lucinium ait. Traditiones eccleſiaſticæ ita obſeruandæ, vt à maioribus traditæ ſunt. & ſubiungit ſtatim. Vnaquæq; prouincia abundet in ſenſu ſuo, & præcepta maiorum leges apoſtolicas arbitretur. De hac re eſt pulcherrimus textus in Decr. d. 11. c. eccleſiaſticarum. ſub Auguſtini nomine, ſed re vera eſt Baſi. ex lib. de ſpiritu ſancto. cap. 27. ſed ita corruptus & mēdis ſcatēs, vt à nullo exactè intelligi poſsit. Nam Gratianus, vt ſolet aliàs, non conſultis apographis, trāſcripſit ex Burchardio. lib. 3. decretorum. cap. 127. Baſilij verba hæc ſunt. Dogmata quæ in eccleſia ſeruātur & prædicantur, partim ex conſcripta doctrina, partim ex apoſtolorū traditione ad nos delata myſterio recepimus. Quæ vtraq; eandem ad pietatem vim habent, & nemo his cōtra dicit, qui vel modicam ſaltem eccleſiaſticarum legum experiētiam habet. ſi enim aggrederemur, nō ſcripto proditas leges, velut non magnam vim habentes, reijcere, imprudentes, opportunioribus euangelij partibus damnum afferemus. Imo potius ipſam euangelij prædicationem ad nudum nomen contrahemus. Velut. v. g. vt eius quod primum ac communiſsimum eſt, primum mētionem faciam, figura crucis ſignare eos, qui in nomen domini noſtri Ieſu Chriſti ſpem habēt, quis ſcripto docuit? ad orientem conuerſos eſſe nos dum oramus, quæ ſcriptura nos docuit? inuocationis verba in oſtenſione panis euchariſtiæ, & poculum benedictionis, quis ſanctorum ſcripto nobis reliquit? Non enim his cōtentiſumus, quorum apoſtolus & euangelium mentionem fecit, ſed & antè & poſteà, alia quædā dicimus, velut magnum robur ad myſteria habentia, ex doctrina, ſcri

Lege Orig. ho. 5. Nū. poſt principium.

Soluit Ieiunū hoctempore. de Cō ſec. 3. D. in multis. c. dicitur et. 26 q. 7. cap. ſacerdos. vide D. 76. 2. Theſ. 2.

Tribus Iuda ad orientem caſtra collocat.

In decretis D. 11.

Figura crucis in baptiſmate.

De ceremonijs ſacramentorū.

pto non prodita, assumpta. Benedicimus aquam baptismatis,& oleum vnctionis, insu perq; ipsum qui baptizatur, ex quibus scriptis?nonne tacita & arcana traditione? ipsam verò olei vnctionem,quę doctrina scripta docuit? At ter immergi hominem vnde est? Reliqua item quæ circa baptisma fiunt, renunciare Satanæ & angelis eius, ex qua sunt scriptura ? nonne ex hac sub silentio relicta & arcana doctrina? quam in minime curioso & solicito silentio patres nostri conseruauerunt recte illi,vt pote docti mysteriorum reuerentiam ac authoritatem silentio custodiri. Quæ enim ne inspicere quidem fas erat non initiatis,horum doctrinam quomodo par erat in literis,velut in triumpho ostentare? Aut quid tandem volens magnus ille Moyses,non omnibus omnia templi loca peruia esse statuit, verum extra sacra septa, prophanos locauit, prima vero atria purioribus permittens, solos Leuitas dignos Dei ministros iudicauit. Victimas vero & holocausta ac reliquam sacerdotum celebritatem sacerdotibus assignauit, vnum ex omnibus delectum in adyta admisit,& neq; hunc semper,sed vna solum anni die,atq; huius hora certa ad ingrediendum ipsi constituta, quo propter nouitatem & insuetudinem, cum maiore admiratione inspiceret sancta sanctorum. Probe gnarus ex sapientia sua ei, quod conculcatum est & per se apprehendi potest,imminere contemptum, quod verò remotum est,ac rarum ei naturaliter quodammodo esse coniunctã admirationem. Ad eundem modum hi qui ab initio res ecclesiasticas sanciuerũt. Apostoli & patres, in occulto ac silentio mysterijs authoritatem conseruauerũt.Neq; enim omnino mysteriũ est,quod ad vulgares aures effertur. Hæc est ratio quare aliqua tradita sint absq; scripto, vt ne dogmatum cognitio neglecta fieret,& in contemptum veniret apud vulgus propter consuetudinem.Aliud enim est dogma,aliud prædicatio,dogmata enim silentur, prædicationes verò publicantur.Silentij autem & species est,obscuritas,qua vtitur scriptura,ita dogmatum intelligentiam obstruens,vt ægrè intelligi possint,ad legentium vtilitatem.Huius rei gratia omnes respicimus ad orientem cũ oramus,paucitamen nouimus,quodveterem patriam requirimus,nempe paradisum,quem plantauit Deus in Eden ad oriẽtem, & erecti perficimus preces in vna sabbati, hoc est in die dominico, rationem autem non omnes nouimus.Non enim solũ vt qui resurreximus cum Christo, & qui superna quærere debeamus,in resurrectionis die, datæ nobis gratiæ, per hoc quod stamus in precando, nos ipsos commonefacimus,sed quod etiam venturi seculi is dies dominicus quodammodo imago esse videatur. Necessario igitur ecclesia erudit alumnos suos vt stantes preces absoluãt, quo per assiduam commonefactionem vitæ non desituræ, viaticorum ad illam parandorum non negligentes simus.Sed & totius.50. dierum numerus,pentecoste appellata, resurrectionis quam in illo seculo expectamus monumentum est.Quin & quoties genua flectimus, & rursus erigimur, re ipsa ostendimus, quod propter peccatum in terram delapsi sumus, & per benignitatem eius qui condidit nos,ad cœlum reuocati sumus. Deficiet me dies si ecclesiæ mysteria scripto non prodita recensere velim,& cap. 29. ait. Apostolicum arbitror esse, etiam in non scriptis traditionibus perseuerare. Laudo, inquit vos, quod omnia mea meministis, & quemadmodum tradidi vobis traditiones tenetis, & obtinetis traditiones,quas accepistis,siue per sermonẽ, siue per epistolam, & statim. Persuasiua sunt vetera dogmata, in antiquitate velut canicie quadam reuerendum quiddam habentia, & in epist. ad episcopos occidentales, non tam orientis calamitates videtur depingere,quam Lutheranorum impietates & scelera, inquit enim καὶ ἐφρόντισαι ἀπὸ πατέρων δόγματα. Δυσχολαίνει παραδόσεις ἐξουδενῶσαι. νεωτέρων ἀνθρώπων ἐφευρήματα ταῖς ἐκκλησίαις ἐμπολίευται. Τεχνολογοῦσι λοιπὸν. οὐ θεολογεῖσιν ἄνθρωποι. ἡ τοῦ κόσμου σοφία τὰ πρωτεῖα φέρεται. Hoc est,despiciuntur ab hæreticis patrum dogmata, contẽnuntur apostolicæ traditiones, iuxta iuniorum inuenta res ecclesiastica geritur, de re grammatica, non Theologica disserunt, sapientia mundi apud illos primas tenet.Porro quæ sint traditiones quæ necessario sint admittendæ,quæve explodẽdæ,duobus modis hoc cognosci potest.Primum in his traditionibus non scriptis quamplurium ecclesiarum authoritatem sequatur, inter quas sanè illæ eminere videntur quæ apostolicas sedes habere & epistolas accipere meruerunt,& hanc ob causam Romana ecclesia omnibus alijs merito præfertur,& eas quæ ab omnibus ecclesijs recipiuntur traditiones, præponet eis, quas quædam non accipiunt. Aut secundo vt inquit August.epist.118.& habetur in decret.

Not. *Moyses.* *Summus pontifex Iudæorum.* *Mysteria silentio venerãda, ideo Hila.se purgæ quod de Trinitate scribat.* *Dogma.* *Orientẽversus curorãmus.* *Stãtes orare cur.* *Pẽtecost.* *Genua flectere.* *2. Thess.* *Not.* *Lutheri impietas suis coloribus depingitur.* *Traditionũ electio aut relectio, quo faciendã modo.* *Huius generis est, quod*

Ignis inferni ſit verus & non metaphoricus, & verus dicitur metaphoricè.

cret.d.12.cap.illa.Illa inquit, quæ non ſcripta, ſed tradita ſunt, cuſtodimus, quæ autem toto orbe terrarum obſeruantur, datur intelligi, vel ab ipſis apoſtolis, vel ex plenarijs concilijs (quorum eſt in eccleſia ſaluberrima authoritas) commendata ac ſtatuta retineri. Sicut id quod domini paſsio & reſurrectio & aſcenſio ad cœlum & aduentus Spiritusſancti anniuerſaria ſolēnitate celebrantur, & ſiquid aliud tale occurrerit quod ſeruetur, ab vniuerſis quocunque ſe diffundit eccleſia. Alia verò quæ per loca terrarum regioneſque variantur, ſicut eſt quod alij ieiunant ſabbatum, alij non, alij vero quotidie communicant corpori & ſanguini domini, alij certis diebus accipiunt, totum hoc genus rerum, liberam habet obſeruantiam. Quod enim nec contra fidem, nec contra bonos mores eſſe conuincitur, indifferenter eſt habēdum, & pro eorum inter quos viuitur ſocietate ſeruandum eſt. Lege Leonis ſermones. 5. de collectis, & ſer. 2. de ieiu. pentecoſtes, & Irenæum. lib. 3. cap. 2. & 3. & Tertul. de Corona militis circa principium.

Operæpretium erit nōnulla exēpla, quæ à ſanctis modo à nobis citatis, allata ſunt, fuſius, multis adhibitis teſtimonijs, explicare. In primis Hieronym. & Baſil. dixerunt in diebus dominicis & in pentecoſte, non licere geniculis orare, atque ita cautum fuit in concilio Nicæno. Canone. 20. & habetur de conſecrat. diſt. 3. cap. Quoniam. & Beda ad cap. 24. Lucæ. cap. 95. & Hiero. in proœ. li. 1. ad Ephe. Tertul. de corona militis, & Augu. epiſt. 129. ca. 15. ait, in his diebus ſtantes oramus, & ieiunia relaxantur, in figura non laboris, ſed quietis & lætitiæ, quod eſt ſignum reſurrectionis, & ca. 17. hoc etiam repetit. & Epipha. in fine libri tertij, in quo multa ad hoc inſtitutum ſpectantia legere poteris.

Ter mergēdū in baptiſmate.

Quod ter mergantur in baptiſmate qui baptizandi ſunt, dixit Hierony. in loco citato, in honorem videlicet Trinitatis, & in commenta. epiſto. ad Epheſ. cap. 3. & 4. & Theodore. in lib. 4. hęreti. fabularum, cum loquitur de Aētio & Eunomio. & Oecumen. ad Rom. 8. & Theophy. Iohā. 3. & Marci. 8. & Damaſce. lib. 4. ca. 10. & Euthy. Iohā. 3. Tertul. contra Praxeā. non ſemel ſed ter ad ſingularūperſonarum nomina, & de Coro. militis, Grego. hanc conſuetudinem approbat, ſed non reijcit illam quæ ſemel intingit. Lege S. Thom. 3. par. quæſt. 66. art. 8.

Quæret forte aliquis, an baptiſmate in nomine Chriſti tantum, aliquo tempore eccleſia vſa ſit. Nicolaus quidem papa de Conſecra. d. 4. in cap. à quodam Iudæo affirmare videtur eſſe legitimum baptiſma, in nomine Chriſti, & vtitur teſtimonio Ambroſi. lib. 1. de Spiritu ſancto. cap. 3. dicentis, plenum eſſe baptiſma in nomine Chriſti, quia ſi Chriſtum dicas & Deum patrem à quo vnctus eſt filius, & ipſum qui vnctus eſt filium, & ſpiritum à quo vnctus eſt, deſignaſti, & ita dicit Theophyla. in comment. in Lucam prope finem, & Magiſter ſententiarum. lib. 4. capi. 3. non ſolum hoc admittit, ſed etiam in nomine Spiritus ſancti dicit verum dari baptiſma, quod nullus dixit, ſi Ambroſ. demas in loco citato. Dat rationem ſanct. Thom. 3. parte quæſtion. 66. articul. 6. & ait, vſos fuiſſe Apoſtolos hac diſpenſatione, vt nomen Chriſti, quod inuidioſum erat, gratum & amabile efficeretur. Quæres forte an illa diſpenſatio viguit tantum Apoſtolorum ſeculo, an etiam durauerit poſt illorum ætatem, ſi illo tantum tempore quo vixerunt apoſtoli? Quomodo Nicolaus dixit valere illud baptiſma ætate ſua, adeo diſsita à tempore apoſtolorum. Forte ſemper ſtabit cauſa diſpenſandi firma, quoties Chriſti nomen contemnitur, vt Verbi g. apud Indos. Nos arbitramur, nunquam apoſtolos, in Chriſti nomine baptizauiſſe, nam non fit veriſimile tam cito fuiſſe oblitos verbi domini dicentis, baptizantes eos in nomine patris & filij & Spiritusſancti, præſertim cum nunquam legamus vſos fuiſſe forma à Chriſto illis tradita. Dicendum igitur quod ſicut dicitur baptiſma ſpiritusſancti, ita dicitur baptiſma Chriſti. At nullus dempto magiſtro dixit quod in nomine ſpiritusſancti aliquando apoſtoli baptizauerunt, ergo nec in nomine Chriſti. Vocatur ergo baptiſma Chriſti, quia de latere eius orta ſunt ſacramenta, & baptiſma ſpiritusſancti, quia in illo largiuntur dona ſpiritusſancti. Vnde Chryſoſt. hom. 29. in priorem ad Corinth. epiſtolam ait. Si quis in principio naſcentis eccleſię baptizabatur, linguis quamprimum loquebatur, nec tantum linguis, ſed multi prophetabant, nonnulli etiam alijs erant prædicti poteſtatibus. Nam cum ab idolis recederent, nec manifeſtè ſcirent an credendum eſſet, nec veteribus libris aſſueti eſſent, mox ſpiritum accipiebant, cum autem ſpiritus non cerneretur,

De baptiſ. in nomine Chriſti.

Miraculū in principio naſcētis eccleſię exhibitū vulgo inbaptiſmate.

quippe qui inuisibilis est, sensibile quoddam indicium dabat, gratia operationis illius, & hic quidem Persarum, ille Romanorum, Iudęorum alius, alius alia quadam lingua loquebantur. Ex quo perspicuum erat, spiritum in ipso esse, dum loqueretur. Nam cum apostoli hoc signum acceperunt, etiam fideles hanc linguarum gratiam accipiebant. Nec hanc duntaxat, sed & alia plura, etenim multi mortuos suscitabant, dæmones expellebant, & alia faciebant miracula, & donis pollebant, alij quidem minoribus, alij maioribus. Quod & simultatis causa eis fuit, ex accipientium insolentia. Ita etiam Theophy. 1. Corint. 12. circa principium. Non igitur illam vsurpabant formam, baptizo te in nomine Christi aut Spiritussancti. Sed illa vtebantur forma quã dominus illis in die resurrectionis tradiderat. Porrò vt dubitationem omnem ex studiosorum animis eximamus, afferre oportet testimonia illa, quibus ipsi vtuntur, cum germana eorum interpretatione, primum actu. 2. Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum, in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum, cum dicit in nomine Iesu Christi, intelligit, quod catechumeni instruebantur ab apostolis, de his quæ spectabant ad Christi passionem & gloriam, ita vt scirent & faterentur dimissionem peccatorum Christo deberi, & ab ipso peccata fuisse deleta. & cap. 8. Cum credidissent Philippo euangelizanti de regno Dei, in nomine Iesu Christi baptizabantur homines & mulieres, in codice Græco legitur & pro in, & nomine Iesu Christi, & postea sequitur baptizabantur viri & mulieres in nomine scilicet, patris, filij, & Spiritussancti. q. d. crediderunt Philippo docenti ea quæ spectabant ad cognitionem regni Dei, & illustrationem nominis Iesu. &, Actu. 10. & ca. 19. comparat Lucas inter se, baptismata aquæ, & spiritus cum ait. In quo baptizati estis? dixerunt in Iohannis baptismate, idest, aquæ, & subdit, his auditis baptizati sunt in nomine domini Iesu, idest, baptizati sunt baptismo Christi, idest, baptismo spiritus, nam dabatur illis spiritus signo visibili adhibito. Ab hoc modo loquendi non abhorrent antiqui patres. Nam Origen. homil. 6. in Ezechi. ait. Qui accipimus gratiam baptismi, in nomine Christi loti sumus, clarum est illo tempore, quo viuebat Origen. non dari in nomine Christi baptisma, sed in nomine trium personarum, & Damascen. libr. 4. cap. 10. postquàm ostendit baptisma nõ valere nisi sit in nomine patris, filij & Spiritussancti, addit, baptizamur & nos perfecto Christi baptismate, quod est per aquam & spiritum, & Theophyl. Lucæ ca. vlti. ait. Quando dicimus baptisma fieri in nomine Christi, non dicimus quod oporteat in solius Christi nomine fieri, sed quod Christi baptisma, spirituale sit (non Iudaicum) nec quale Io. quod per pœnitentiam solum, sed conferens communionẽ spiritussancti & peccatorum remissionem, vt ipse ostendit cum baptizaretur in Iordane, monstrato in columbæ specie spiritu sancto. Insuper baptisma in nomine Christi intellige idest, in morte Christi, nam sicut ille mortuus triduanus resurrexit, ita nos figuraliter in aqua sepulti, incorruptionem animæ induimus, & arrhabonem, incorruptibilitatis corporis, accipimus, & Hieron. Ezechiel. 37. vocat baptisma Christi, & Didymus libro. 2. de spiritu sancto, & Paulus ad Galat. 3. Quicũq; in Christo baptizati estis, Christum induistis. At vero cap. illud Nicolai, quem habeat sensum, non est arduum cognoscere. Nam fuit ab illo quæsitum, an baptisma ab infideli collatum, sit verum baptisma. Respondet Nicolaus, si fuerit datum in nomine Trinitatis, explicitè, valere, etsi verum est, quod dicit Ambro. de nomine Christi, valebit vtiq;. Sed non est vera Ambro. sententia, ergo non valet baptismus.

Cap. à quodam Iudæo expositum.

Traditio quoq; antiquissima est, vt pectus tundamus in signum pœnitentiæ, vnde Aug. serm. 8. in euangelium Matt. Cum sonuit, inquit, Confiteor, pectora tunditis, tundere pectus, est arguere quod latet in pectore, & pulsu occultum castigare peccatum.

Illa quoque traditio extrudendi vinctos à carcere in paschate videtur ab euãgelio dimanasse. Per diẽ, inquit, solennẽ, consueuerat prę ses populo dimittere, vnum vinctũ quem voluissent. Audi Leonem serm. 2. de quadragesima. Romani, inquit, orbis pijssimi imperatores sancta antiquitus obseruatione custodiũt, qui in honorem dominicæ passionis altitudinem suæ potestatis inclinant, & constitutionum suarum seueritate mollita multarum culparum reos præcipiunt relaxari, vt in diebus quibus mundus saluatur, miseratione diuina, etiam ipsorum supernæ bonitatis imitatrix sit æmulanda clementia.

Mat. 27.

Est etiam traditio ecclesiastica de horis ad orandum destinatis. De qua Hieronym.

Quo tẽpore orationi vacãdum.

Dani. 6.

Dani.6.ſic ſcribit. Tria eſſe tempora quibus Deo flectenda ſunt genua,tertiam horã,ſextam & nonam eccleſiaſtica traditio intelligit. Nam tertia hora deſcendit Spiritus ſanctus ſuper apoſtolos,ſexta volens Petrus comedere ad orationem aſcendit in cœnaculum. Nona Petrus & Iohãnes pergebant ad templum,& Daniel in Babylone conſtitutus his temporibus orabat verſus Ieruſalem. De prima & veſperis tacuit Hiero. quia ſunt initium tantum & finis diei.

Actu.3.

Actu.10.

Actu.3.

Scripturæ an in vulgarilinguæ transferendæ ſint.

Adhuc eſt traditio quæ licet ab Hebræis traxit originem, calculo tamen omnium Chriſtianorum approbata eſt, ac vim legis obtinuit, nempe ſcripturas non eſſe paſſim idiotis & hominibus è media plebe committendas,vt ab illis explanentur, & de illis diſputent, quippe id munus doctiſsimorum & in illis exercitatorum ſit. Ac ideò nec in linguam vulgarem eſſe transfundendas. Vnde Nazianzenus in apolo. de fuga in Pontum,ait. Non omnium librorum ſacræ ſcripturæ tractatio omnibus ætatibus permittitur apud Hebræos. tradunt enim Hebræi quod fuerit apud illos talis conſuetudo, vt non omni ętati omnis ſcriptura, vel legenda, vel diſcenda committeretur,eo quod non expediret omnes omnia citò diſcere, quia nec capere poſſunt omnes omnia,& idcirco lædi potius quam iuuari, ſi nondum capaces, ea quæ ſunt profundiora cognouerint. Sed cætera quidem omnia,quorum etiam hiſtorica narratio improbabilis non eſt, à puero ſtatim diſcunt,eas vero ſcripturas,quę vili indumento literæ pretioſa intrinſecus contegunt ſacramenta,nulli ante.25.annum diſcere, aut etiam ſcire committitur. Quod ſcilicet, ſit hoc velut munus quoddam propoſitum virtutis,his in quibus ad illud ætatis,& vita probabilis, & ornatus morum; & intelligentiæ capacitas apparebit, qui vtique iam valeant bene & confidenter aſcendere ab inferioribus literæ ad ſuperiora ſpiritus & excelſiora,& Hieronymin procem.libr.1.in Ezéchi. ait,Hebræorum probatur traditio, quod niſi quis apud eos ætatem ſacerdotalis miniſterij,id eſt, triceſimum annum, impleuerit, nec principia Geneſeos, nec Canticum canticorum, nec Ezechielis exordium & finem legere permittitur,& ad perfectam ſcientiam & myſticos intellectus,plenum humanæ naturæ tempus accedat. Hæc omnia tranſcripta ſunt ad verbum penè ex Origene in procemi.4. homili.in Canticum canticorum, ſi hæc Eraſmus animaduertiſſet, nunquam credo tanta animi contentione pugnaſſet vt in linguam vernaculam tota ſcriptura tranſfunderetur. At verò ſi antea hoc in dubium reuocatum fuit,noſtra tempeſtate, calamitates Germanorum,nos docent, non licere ſutoribus & ſartoribus eam committere, ſine magno religionis Chriſtianæ detrimento. Lege ca. Cum ex iniuncto. De hæreticis, in Decreta.

In proœmia paraphraſeon.

His præmiſsis,duabus his regulis,huic rei finem imponam. Prima ſit,ex Gregorio Nazianzeno lib.5. Theologiæ deſumpta. Quæ, inquit,colliguntur ex ſcripturis ſacris,perinde habenda ſunt ac ſi in illis eſſent ſcripta; & ratio eſt,quia vt inquit Iſichius lib.2.Leui.cap. 9. multa ſtudio breuitatis ſcriptura diuina prætermiſit,quæ fas eſt ex alijs colligere, & Auguſt. de aſſumptione beatæ Mariæ,ait, nonnulla omittit ſcriptura quæ tamen vera ratione creduntur. Nam nihil de Melchiſedec ſacerdotis Dei iuſtitia loquitur, cum ipſa præceſsiſſe, antè laudis merita, cognoſcatur. Nihil de Eliæ aut Enoch poſtquam rapti ſunt vitæ fœlicitatem commendat, cunctis liquido ſentientibus, eos beatè viuere, quos dominus hinc in futurum ſaluandos voluit rapere, & Hieronym. contra Helui. & Epiphan.lib.3.tom.2.hære.1. quærunt an Chriſtus ventrẽ purgauerit,& alia fecerit,quæ natura exigere ſolet, & de Magis dicit Theophyla. Matth. 2. Nihil dicitur de Magis in euangelio, poſtquam in domum ſuam reuerſi ſunt, ſed vera ratione colligitur in Perſide prædicaſſe Chriſtum,quem in aliena regione confidenter vocabant regem. Dant ſcholaſtici exempla aptiora. Chriſtus habuit cor,&c.

Prima regula.

De Magis in patriam reuerſis.

Secunda regula, quæ nos docet quomodo ex conſuetudinibus eccleſiarum & factis proborum hominum, ſint ſcripturæ interpretandæ, & ſumpta eſt ex Aug.li.de mendacio ad Conſentium.c.15.ſi quid forte,inquit, occultum eſt in ſcripturis, quemadmodum accipiendum eſt quod præcipitur,in factis iuſtorum intelligatur. Veluti cum legimus in euangelio. Accepiſti alapam para alteram maxillam, at dominus cum alapa percuſſus eſſet.nõ ait,ecce altera maxilla,ſed ait, ſi male dixi exprobra de malo, ſi autem bene cur me cædis? vbi oſtendit illam parationem alterius maxillæ in corde faciendam. Quod etiam

Secunda regula.

Mat.5.

Iohan.18.

etiam Paulus vtiq; nouerat, nam & ipse, cum
esset alapa percussus ante pontificem, nō ait
Act. 23. Percute maxillam alteram. Sed percutiet te
Deus, inquit, paries dealbate, & tu sedes iudi-
care me secundum legem, & contra legem iu-
bes me percuti? Sed tamen cor paratum habe
bat, non solum ad alias alapas accipiendas,
sed etiam quælibet tormenta pro veritate
Matth. 5. patienda. Scriptum est etiam. Ego dico vo-
bis non iurare omnino. Iurauit autem apo-
stolus in epistolis suis, & sic ostendit quomo
do accipiendum esset quod dictum est. Di-
co vobis non iurare omnino, ne scilicet iurā-
do ad facilitatem iurandi veniatur, & ex faci-
litate ad consuetudinem, atq; ita ex consuetu
dine in periurium decidatur, & ideo non in-
uenitur iurasse nisi scribens, vbi consideratio
cautior non habet linguam præcipitem. Præ
Matth. 6. terea illud. Nolite cogitare de crastino, &
Nolite cogitare quid manducetis, & quid bi-
batis & quid induamini, cum autem vide-
mus, & ipsum dominum habuisse loculos,
quò etiam quæ dabantur, mittebantur, vt ser
uari possent ad vsus pro tempore necessa-
Vide. 12. rios, & ipsos apostolos procurasse multa fra-
q. 1. c. habe trum indigentiæ, non solum in crastinum,
bat & ex- sed etiam in prolixius tempus, impendentis
trauag. Cū famis, sicut in Actibus apostolorum legimus.
inter. Satis elucet ex his, illa præcepta sic intelli-
genda, vt nihil operis nostri temporalium a-
dipiscendorum amore, vel timore egestatis,
tanquam ex necessitate faciamus. Item di-
Matth. 10. ctum est apostolis, vt nihil secum portarent
Mar. 6. in via, sed ex euangelio viuerent, & quodam
Luc. 9. loco ipse dominus significauit cur hoc dixe
rit, cum addit. Dignus est operarius mercе-
de sua. Vbi satis ostendit permissum hoc es-
se, non iussum, ne forte qui hoc faceret, vt
in opere prædicationis verbi aliquid ab eis,
quibus prædicaret, in vsus vitæ huius sume
ret. illicitum aliquid se facere arbitrarentur.
Gala. 6. Posse tamen laudabilius non fieri, in Paulo sa
tis demostratum est, Qui cum diceret. Com
municet, qui catechizatur verbo, ei qui se ca-
techizat in omnibus bonis, & cum multis in
locis id salubriter fieri ab eis quibus verbum
1. Cor. 6. prædicaret, ostenderet. Sed tamen, inquit. E-
go non sum vsus hac potestate. Potestatem
ergò dedit dominus cu sta diceret, non im
perio adstrinxit. Ita & pleraq; in verbis intel-
ligere non valētes, in factis sanctorum intelli-
gamus, quemadmodū oportet accipi, quod
facile in aliam partem duceretur, nisi exem-
plo reuocaretur. Hæc iterum replicat epist.
5. Præterea Oecume. Actu. 18. ait. Cum do- Matth. 10.
minus discipulis suis dixerit. Ne possideatis
aurum, nec argentum, neq; duas tunicas, neq;
calceamenta, neque zonam, neque baculum. Actu. 12.
Quomodo Petrus contra domini iussum fa-
ciebat duas tunicas habens, zonam & calcea-
menta. Præterea Paulus cum Timotheo scri- 2. Timo. 4.
bens præciperet. Penulam quā reliqui Troa-
dæ apud Carpum, veniens affer. ecce penulā
habebat & alteram gestabat. An ergò Chri-
sto non paruit? Dicendum præcepta illa non
semper, sed ad tempus seruanda esse, vt Lu-
cas cap. 22. ostendit. ait enim Christum dixis-
se discipulis. Quando misi vos sine loculis &
pera &c. nunquid aliquid defuit vobis? aiunt
illi, nihil. Verum quam ob causam tunc præ-
ceperit manifesta est. Volens potentiam suā
ostendere. Hieron. aliter, & melius soluere vi
detur. q. 1. ad Hedibiam. Dominus, inquit,
præcipit, qui habet duas tunicas det vnā non Luc. 3.
habenti. At de ipso dicitur Matth. 27. Diui-
serunt sibi vestimenta mea, & super vestem
meā, &c. Quid? si Scythiæ frigora & Alpinæ
niues quæ non duabus & tribus tunicis, sed
vix pecudum pellibus repelluntur, vnica tu-
nica debemus esse contenti? Quicquid ergo
corpori nostro sufficere potest, & humanæ
succurrere imbecillitati, hoc vna appellanda
est tunica, & quicquid in præsentibus alimen
tis necessarium est, hoc vnius diei victus ap-
pellatur. Vnde præceptum est. Non cogite-
tis de crastino, hoc est de futuro tempore, &
Apostolus. Habentes, inquit, victum & ve-
stitum, his contenti simus, & sic ex factis sum
morum pontificum multis locis scriptura-
rum germana interpretatio elicitur. Velu-
ti ex ca. ex publico, de conuersione coniuga.
quod dominus in euangelio dicit, non lice-
re viro vxorem suam dimittere, nisi ob-
fornicationem, intelligit pontifex, de his quo-
rum matrimonium carnali copula est con-
summatum.

Magi aurei ges fuerint

Deniq; est traditio ecclesiastica (quam nō
nulli labefactare nituntur,) quòd magi qui ad
Christum adorandum ab oriente venerant,
fuerunt reges, id tamen verissimum esse, his
testibus confirmari potest. Hieron. Danie. 2. *Aduersus Lutherum.*
Magos, inquit, pro maleficis accipit sermo &
consuetudo scripturarum; qui aliter haben-
tur apud gentem suam, eo quod sint philoso
phi Chaldæorum, & ad artis huius scientiam
reges quoq; & principes eiusdem gentis, om
nia

nia faciunt. Vnde in natiuitate domini ſaluatoris ipſi primum ortum eius intellexerunt,& venientes in ſanctam Bethlehem adorauerunt puerum , ſtella ſuper oſtendente, & Iſaiæ. 47. ait. Magos fuiſſe principes quorum conſilio rex vtebatur, & Pſalm. 71. ait, omne mundiale imperium, ad Chriſtum dominum accedere,eique colla ſubmittere,bonorumq; morum dona deferre, propheta prænunciat dicens. Reges Tharſis & Inſulæ,reges Arabum & Saba.Ipſi enim Magi gentium regumque typum tenuiſſe monſtrãtur,& Theophy.Mat.2.ibi, Herodes autem rex,&c.ait.Iudæi quare turbantur? oportebat gaudere potius, quod rex ſuus à Perſicis regibus adoraretur. Sed re vera inſipiens eſt malitia, & Cantacuzenus Apolo. 1. aduerſus Mahometum. ait. ἐν δὲ τοῦ χριστοῦ γεννήσει, ἐκ τῆς περσίδος χώρας μάγοι ἐκ θείας ἀποκαλύψεως ἔγνωσαν, ὅτι θεὸς γεννᾶται. οἱ δὲ μάγοι οὐκ ἦσαν οἱ τυχόντες, ἀλλὰ ἀνθένται καὶ ἱερατικοὶ γνόντες γοῦν ἅπερ ἔγνωσαν, ἀνελογίσαντο καθ' ἑαυτούς, ὅπως ἐλθόντες προσκυνήσωσι τῷ βασιλεῖ, καὶ δῶρα αὐτῷ προσφέρωσι. Hoc eſt, in Chriſti natiuitate, Perſicæ regionis Magi ex diuina reuelatione cognouerunt,quod Deus naſcitu rus eſſet.Magi vero non vulgares erant homines, ſed domini & regionum præſides , cum hæc cognouiſſent, deliberarunt inter ſe, quo modo illuc proficiſcentes regem adorarent, & dona offerrent,& Anſelmus Matth. 2. ait. A Sabba Fluuio Sabæa regio dicitur, iuxta quam Arabia eſt,vnde iſti tres reges fuerunt. & Druthmarus Matth.2.& gloſſ.ordinaria. Denique Tertullianus, in libro aduerſus Iudæos,ca. de Chriſti natiuitate, licet obſcure, hoc idem affirmat, & multi minuti authores ab horum iudicio non abhorrent.

De his quoque qui ad baptiſmum accedũt cur terna confeſsio exigatur.Cyrillus lib. 12.ſuper Iohan.c.64.ait. Apud Iohan. ca. vlt. legimus ter dominum Petrũ interrogaſſe, an eum diligeret.Hinc eccleſia regulam tertio interrogandi eos accepit,qui ad baptiſmum accedunt,vt ternaChriſti confeſsione fidelibus connumerentur.

¶Obſeruationes & conſuetudines aliquot ſcripturarum,

CAP. VI.

VAnquam per totum hoc volumen, multas obſeruationes, animaduerſione dignas,quę magnũ adiumentum afferunt ad ſcripturarum intelligentiam, miſcuerimus, propriũ nihilominus edere tractatum decreui, vt illarum nonnullas in numerato cum opus fuerit poſsit ſtudioſus habere,atq; adiſtarum ſimilitudinem multas ſimiles congerere.

Totã legens ſcripturam,inquit Chryſ.ho. 4. in Mar. nunquã regnum cælorum audiui, niſi in euangelio. Poſtquam enim venit ille de quo dictum eſt.Regnum Dei intra vos eſt, apertum eſt regnum Dei. A diebus enim Iohannis Baptiſtæ regnum cælorum vim patitur,& violenti diripiunt illud. Ante aduentũ ſaluatoris, omnes ſanctorum animæ ad inferos deducebantur.Deniq; dicit Iacob.Lugẽs & gemens deſcendam ad inferos.Hiero. quoque li. 1.aduerſus Pelagi.ait.Regnum cælorũ primum in euangelio prædicatum eſt per Iohannem Baptiſtam & dominum ſaluatorem & apoſtolos. Vnde Iohannes clamat in deſerto. Pœnitentiam agite appropinquauit enim regnum cælorum, & de ſaluatore ſcriptum eſt. Circuibat Ieſus ciuitates & vicos docens in ſynagogis eorum & prædicãs regnum Dei,& apoſtolis præcipit.Ite & prædicate,dicentes quoniam appropinquauit regnum cælorum, contrarium eſt Pelagij error,& Theophy.Io.3.& Lucæ.16.ibi.lex & prophetæ,&.c.17.ibi. Interrogatus autem à Phariſæis,& Hiero.Dardano. Deniq; Augu. li.19.contra Fauſtũ.ca.vlt.ait. Nunquam forte quiſpiam regnum cælorum in veteribus libris, niſi obſcurè inuenit. Dicitur quidem ibi.Diligite ſapientiam, vt in æternum regnetis,& dominus Iudæis ait. Scrutamini ſcripturas,in quibus vos putatis vitam æternam habere, ipſæ teſtimonium perhibent de me, & in Pſal.Nõ moriar ſed viuam,& narrabo opera dñi,& iterum,illumina oculos meos ne vnquã obdormiã in morte, & iuſtorum animæ in manu Dei ſunt , & non tanget illos tormentum,& paulo pòſt,illi autem ſunt in pace, & ſi coram hominibus tormenta paſsi ſunt,ſpes illorum immortalitate plena eſt, & in paucis vexati,in multis bene diſponentur, & alio loco. Iuſti autem in perpetuum viuent, & apud dominum eſt merces eorum, & cogitatio eorum apud altiſsimum, ideo accipient regnum decoris, & diadema ſpeciei de manu domini. Multa teſtimonia huiuſce-

Regnũ cælorum.

Luc.17.

Gen.37.

Sapient.9.
Iohan.5.

Pſal.117.
Pſalm.12.

Sapien.2.

huiuſcemodi inueniuntur de vita æterna.

De immortalitate animæ quid ex Moyſe ſit cognoſci & erui poſſit.

Difficillimè, inquit Auguſt. li. 4. q. in Deut. q. 5. inuenitur in libris legis aliquid euidentius de vita animæ poſt mortem fuiſſe cõſcriptũ. Hæc ille, ſunt tamen nõnulla teſtimonia ex Moyſe deſumpta ex quibus elici poteſt immortalitas animorum & eorum beatitudo. Vnde Theodorus Abacœna in li. contra hæreſes, quem nos Græcè habemus, actione. 1. ait. Quod verò anima æterna ſit & mortuorũ iudicium futurum probatur ex illo Moyſis, erant fratres duo Cain & Habel. vnus quidem erat agricola, alter vero paſtor, & ambo ſacrificiũ Deo obtulerunt. Sed Habel ſacrificium Deus ſuſcepit, Cain verò contempſit. Hinc inter eos tanta inuidiæ flamma excitata eſt, vt Cain Habelem occiderit. Num cuius innocentia, ipſo Deo teſte, comprobata eſt, & merces non ſolum non data ſed etiam eius loco ipſe nefariè à germano fratre trucidatus eſt, premio carebit? obmuteſcant igitur nebulones iſti qui fatentur animam eſſe interitui obnoxiam. Deinde nihil apertè in lege de reſurrectione mortuorum ſcriptum eſt. Vndè cum inquit dominus. De reſurrectione mortuorum non legiſtis quod dictum eſt à Deo. Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, &c. ait Hiero. ad comprobandam reſurrectionis veritatem multo alijs manifeſtioribus exemplis vti potuit, è quibus eſt illud. Suſcitabuntur mortui, & reſurgent qui in ſepulchris ſunt, & in alio loco. Multi dormientium de terræ puluere conſurgent, alij in vitam, alij in opprobrium & cõfuſionem æternam. Quæritur itaque quid ſibi voluerit dominus hoc præferre teſtimonium, quod videtur ambiguum, vel non ſatis ad reſurrectionis pertinet veritatem. Dicimus quod loquebatur cõtra Sadducæos qui tantum Moyſis libros recipiebant, prophetarum vaticinia reſpuentes. Stultum ergò erat inde proferre teſtimonia, cuius authoritatem non ſequebantur. Atque illi aſſentitur Euthy. ibidem, & Pſalm. 1. & Theodorus in loco ſuperius citato, loquẽs de occiſione Habel, ait, ex hoc loco Moyſis mortuorum reſurrectio adſtruitur. Nam quæro quo tempore Habel præmio afficiendus ſit? Quandoquidem nullus ibit inficias in Habelis interfector ſcelere ſe adſtrinxerit, & Epipha. lib. 1. aduerſus hæreſ. tom. 1. inhære. Samaritanorum, ait. Adſtruitur reſurrectio, primùm ex Habel, nam poſt eius mortem ſanguis loquitur cum domino, ſanguis quidem licet nõ ſit anima, non eſt tamen ſine anima.

Gene. 4.

De mortuorũ reſurrectione in lege quid ſit ſcriptum.

Mat. 22.

Iſai. 26.

Dani. 12.

Sadducei.

Mos inquit Hieron. Dan. 10. apud Perſas & Indos hodiè quoque ſeruatur, vt pro balneis vtantur vngentis, & apud Iudæos tempore ieiunij à cibis delicatioribus abſtinebant, & vnguento non vngebantur. Vnde Daniel. Neque vnguento vnctus ſum. Et in comment. Matth. c. 9. cum dicitur. Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum, ait. Iuxta ritum prouinciæ Paleſtinæ loquitur, vbi diebus feſtis ſolent vngere capita. Atq; ita præcipit ibi dominus, vt quando ieiunamus, lætos nos eſſe monſtremus, & Auguſt. lib. 1. q. in Geneſ. q. 26. ait, Mos erat regibus illis de quibus eſt in ſcripturis mentio, per vices ad ſe admittere mulieres ſuas, & niſi fomentis & vnguentis diu prius curato corpore, nulla intrabat ad regem. Vnde Geneſ. 12. cum Saram ſurripuiſſent ſerui Pharaonis, non fuit polluta, nam antequam vnctiones perficerentur fuit percuſſus à domino, & citat Hieronymus ad comprobandam hanc conſuetudinem, illius verba in quæſt. in Gene. ſunt. Iuxta librum Eſter, quæcunque mulierum placuiſſet regi apud veteres, ſex menſibus vngebatur oleo myrtino, & ſex menſibus in pigmentis varijs erat, & curationibus fœminarum, & tunc demum ingrediebatur ad regem. Atq; ita poteſt fieri, vt Sara poſtquam placuerat Pharaoni, dum per annum, eius ad regem paratur introitus, & Abrahæ Pharao multa donauerit, & Pharao poſtea ſit percuſſus à domino, illa adhuc intacta ab eius concubitu permanente.

Perſæ. Indi.

Tẽpus afflictionis & lætitiæ quo ſigno oſtendebãt Iudæi.

Locus ex Gene. 12. expoſitus.

Eſther. 2.

Annotandum, ex Auguſt. lib. 1. in Geneſ. quæſt. 94. & Euche. lib. 3. in Gene. ca. 6. quod Geneſ. 31. quando Rachel furata eſt idola patris ſui, primum inuenimus deos gentium, ſuperioribus quippe ſcripturæ locis vnicus tantum deus nominabatur. At vero Iuſtinus martyr in admonitorio gentium, ait, Idololatriam traxiſſe originem à verbo ſerpentis, dicentis. Eritis ſicut dij, his verbis. Quia dæmoni decipienti homines crediderunt, auſique propterea diuinis aduerſari præceptis, exierunt è Paradiſo, deorum quidem nomenclaturæ memores, verum non ſatis edocti, an dij præter vnũ Deum, inuenirentur. Neq; enim erat æquum vt qui mandatum primum, alioqui obſeruatu facile, non cuſtodiſſent, eruditerentur amplius, ſed potius vt iuſta pœna plecterentur. Vbi ergo de paradiſo expulſi, arbitrati ſunt ob ſolam ſe inobedientiam ejectos,

De idololatriæ origine & antiquitate.

Geneſ. 3.

Ad peccatum.

ctos, ignari alioqui id etiam fuiſſe in cauſa, quod eos qui non erant dij, Deos eſſe crediderant, deorum nomen, hominibus de ſe inuicem congratulantibus, tradiderunt. Quo fit vt prima iſtiuſmodi de dijs mendax phantaſia à parentibus mendacij originem traxit. & Epipha. lib. 1. aduerſus hæreſ. 30. hæreſ. 37. qui eſt Ophitarum, ait. Serpens decepit Euam dicens. Eritis ſicut dij. Deinde progrediente tempore, multiformem & monſtroſam imaginationem ipſis induxit. ab vno enim vero Deo ipſos abduxit, & olim blaſphemã idololatriæ vanitatem ipſis immiſit. Hactenus Iuſtinus & Epiphanius quorum ſententia non [illegible] vera: nam Adã amiſit fidem vt conſtat ſap. 10. Nunquam enim fuere dij, ſicut nec ſunt, ſed Deus. Atque ita dicit Clemens. 2. Recogni. Hier. in quæſt. in Gene. reijcit ſententiam Hebræorũ dicentium tempore Enos, qui cœpit inuocare nomen domini, & in eius ſimilitudinem fabricata fuiſſe idola. Nos intelligimus illũ cœpiſſe Deum verum colere. Hæc ille. quo tempore primum fabricata fuerint idola non cõſtat. Nam ante diluuium idola non fuiſſe conſtat ex Gen. Igitur poſt diluuiũ effecta ſunt. At vero à quo docet Hieron. Hoſeæ cap. 2. Ninus rex Aſſyriorum aduerſus Zoroaſtẽ magũ, regem Bactrianorum, forti certamine dimicauit, & in tantam peruenit gloriam vt patrem ſuum Belum referret in Deum, qui Hebraice dicitur Bel. Didicimus exordium dæmonis, imò hominis in dæmonem conſecrati. omnia enim idola ex mortuorum errore creuerunt. Quo tempore inceperit idolorum cultus docet Epiphanius in principio ſui operis. Lege Athana. Cypria. Cyril. lib. 1. contra Iulia.

Ambro.

Alij tẽpore Nemroth. qui hoẽs coegit ignẽ adorare.

Nunquã legimus, inquit Hier. Michææ. 4. circa principiũ li. 2. in ſcripturis ſanctis mulieres, excepta Rachel, cum dolore peperiſſe, quæ quia in via erat & hippodromo, ideſt, in equorum curſu, qui in Ægypto venundãtur, filium peperit doloris, quem poſtea vocauit pater, Beniamin, hoc eſt filium dextræ. Eua eiecta de paradiſo, & audiens. in dolore paries, perperiſſe ſcribitur in dolore. Vxor Phinees contracta, nec ſe erigens, ſicut illa quam in euangelio diabolus alligauit, peperit, poſtquam captam arcam Dei, populique cognoſſet ruinam. Sara autem quia ſancta erat, & ei defecerant muliebria, nato Iſaac dicit. Riſum mihi fecit Dominus, quicunque enim audierit gratulabitur mihi.

Sãctæ mulieres quæſi ne dolore peperiſſe legũtur.

Geneſ. 35.

Geneſ. 3.

1. Regũ. 4.

Nullius ſanctorum, inquit Hieron. Eccleſ. 2. cap. niſi peruersæ fœminas genuiſſe legimus. Solus Saphaath, qui in peccatis mortuus eſt, omnes filias genuit. Iacob inter. 12. patriarchas vnius filiæ pater eſt, & ob ipſam quoq; perielitatur. Lege Glo. Gene. 5. quod in generatione Seth fœmina nulla nominetur. & iterum Hiero. Iſaiæ. 66. ait. Abraham & Iſaac & alij ſancti maſculos habuere filios, & Iacob multorum filiorum pater vnam genuit filiã, pro qua dura perpeſſus eſt. Denique in fine ſeculi totus mundus concepit & parturiuit & peperit maſculum, quem Pharao & Herodes conantur occidere, qui & in Moyſe & in Chriſto ſaluatus eſt in Ægypto. Quod ſi filiæ Saphaath hæreditatem accipiunt patris, hoc conſiderandum eſt, quod pater earum in peccato ſuo mortuus ſit, qui nullum filium genuit, & Moyſes nihil ſuper eis auſus fuit iudicare, ſed retulit ad dominum, qui eas, ne inopes permanerent, iuſſit fratribus copulari. Lege ipſum Hoſeæ. 1. capit. ibi. Concepit ad huc & peperit.

Sãcti nõ gerẽt fœminas, niſi ràdmodũ. Nume. 25.

In veteri teſtamento, teſte Hieron. Iſaiæ. 15. cap. barbam caputque radere & ſaccum induere, & cinere caput perfundi, luctus indicium fuit. vbique ergo per hæc magnitudo mæroris oſtenditur. Vnde dicit Iſaias. in cunctis capitibus caluitium. & omnis barba radetur, & Iere. contra Moab, ait. omne caput caluitium, & omnis barba radetur, & in cunctis manibus colligatio, & ſuper omne dorſum cilicium. & Theophy. Matt. 11. ſaccus, inquit, pœnitentiæ ſymbolum eſt. Lugentes videmus cinerem & puluerem ſuper caput ſpargere. Sic inquit Dominus. ſi in Tyro factæ fuiſſent virtutes quæ in vobis, olim in ſacco & cinere pœnituiſſent. & Grego. 2. mor. capit. 11. & Baſil. Pſalmo. 29. in poſtremis verbis.

Caput radere, ſaccũ induere mœroris ſignũ.

Iere. 48.

Ignem, inquit Hiero. in. q. in Gene. ad ſacrificium deuorandum, ſolitum venire de cælo ſuper ſacrificia, legimus. Nã vnde ſcire potuit Cain quod fratris eius munera ſuſcepiſſet Deus, & ſua repudiaſſet, niſi illa interpretatio vera eſſet, quam Theodotio poſuit. Et inflammauit Deus ſuper ſacrificium eius, ſcilicet, Habel, ſuper Cain verò & ſuper ſacrificium eius nõ inflammauit. & in dedicatione templi ſub Salomone, & quãdo Elias in mõte Carmelo conſtruxit altare & Auguſt. libr. 15. de ciui. Dei cap. 7. ait. Potuit hoc, ſigno aliquo viſibili, atteſtante cognoſci. Idem vi-

Ignis cælitus emiſſus ſuper ſacrifi cia.

Habel ſacrificiũ et Cain

detur dicendum de igne descendenti super sacrificium Abrahæ. Sed idem August. lib. 2. Retr. cap. 43. loquens de libris de Ciuita. Dei, dicit. In lib. 10. de Ciui. Dei. cap. 8. non debuit pro miraculo poni Abrahæ sacrificio flammam cælitus factam inter diuisas victimas concurrisse, quoniam hoc illi in visione monstratum est. Præterea Theophyl. ad Hebræ. 11. circa principium ait. Cum ad Cain dixisset Deus, non recte offers, nec recte diuidis, testimonium peccauit Habel quod recte obtulerit, quatenus datori Deo obtulit quæ ex illo habebat, ac recte separauit, quatenus meliora, ceu domino separauit. Fertur quod ignis è cælo descendens absumpserit sacrificium, atque inde agnouit Cain sibi antelatum esse Habel. Vnde enim alias habuisset compertum? Hinc quidam eorum qui Hebræa in Græcam linguam transtulerunt, sic vertit, aspexit in victimas Habel dominus & incendit. Ita dicit Oecum. eodem loco, & Beda. Gen. 4. cap. & Albinus in. q. in Gene.

Genes. 15.

Citat cap. 4. Gen. iuxta. 70. vbi nos habem⁹ Nonne si bene egeris, recipies.

Scriptura inquit Hieron. Zacha. 8. locum iudicij semper ponit in portis ciuitatis, ne cogerentur agricolæ intrare vrbes, & aliquod subire dispendium, iudices in portis residebant, vt tam vrbanos quam rusticos in exitu & introitu vrbis audirent, & finito negotio vnusquisq; confestim ad sedes proprias reuerteretur. Ita etiam dicit Amos. 5. & Ezechi. 40. & Theodore. Amos. 5. Item Philip. presbyter. lib. 1. in Iob. cap. 5. in expositione huius loci. Conterentur filij eius in porta, ait. Portam, publice nominauit, eo quod secundum consuetudinem Iudæorum, iudices in portis sedebant, vt prætereunti populo iudicarent. Hoc iterum inculcat lib. 2. cap. 29. Hinc possumus colligere quid significet illud Psalm. 126. non pudefient cum loquentur inimicis suis in porta, & Iob. 5. conterentur in porta & non erit qui eripiat, & cap. 31. & Prouerb. 31. Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus terræ, & Deute. 25. Si noluerit accipere vxorē fratris sui, quæ ei lege debetur, perget mulier ad portam ciuitatis, & interpellabit maiores natu, dicēs, &c. Huius rei aliam rationem affert Greg. li. 19. mora. c. 11. dicens. Mos veterum fuit vt seniores in porta consisterent, & causas ... roeuntium iudicarent, quatenus tanto esset pacificus vrbis populus, quanto ad hanc discordes ingredi non licebat.

Locus Iudicij vnde apud Iudæos.

Mos fuit antiquis, vt latissime docet August. lib. 3. contra Faustum ca. 3. filios adoptare, imò fœminæ adoptauerunt sibi filios, non ex vtero suo natos, Sicut Sara ex Agar, & Lia ex ancilla sua, & filia Pharaonis Moysen adoptauit. Ipse autem Iacob nepotes suos filios Ioseph adoptauit. Ipsum vero adoptionis nomen plurimum valere in nostræ fidei sacramento, apostolica doctrina testatur. Vnde Paulus cum de Iudæorum meritis loqueretur, inquit. Quorum est adoptio & gloria & testamentum & legislatio, quorum patres ex quibus Christus secundum carnem. Et, ipsi in nobis ipsis ingemiscimus adoptionem filiorum spectan[illegible] sibi. Misit Deus filium suum natum ex muliere, vt eos qui sub [illegible] erāt redimeret, & in adoptionem filiorum reciperemur. Nam vnicum Deus filium habet quem genuit ex substantia sua, nos tamen nō genuit sed fecit, & ideo vt fratres Christi faceret, adoptauit. Iste itaq; modus quo nos Deus cum iam essemus ab ipso, non nati, sed conditi, verbo suo & gratia sua genuit, vt filij eius essemus, adoptio vocatur, & epist. 120. cap. 4. ait. Adoptio est natiuitas spiritualis ex deo, eramus aliquid antea quam essemus filij Dei, & accepimus beneficium vt fieremus quod non eramus, sicut qui adoptatur apud homines antequam adoptaretur non erat filius eius à quo adoptatur, iam tamen erat qui adoptatur. Græci vocant filium naturalem φύσει, adoptiuum θέσει, ex hoc soluitur illa. Q. cur. 1. Paralipo. cap. 27. filij Dauid numerantur, qui nimirum naturales erant. Sed. 1. Reg. 16. & 17. octo, quia vnus erat adoptiuus. Est aliud genus adoptionis legalis, de quo Eucher. in. q. in Matth. hæc scribit. Consuetudo apud Iudæos ex lege erat, vt defuncti fratris vxorem ad suscitandum semen superstes frater acciperet, & filium quem generabat, pro pinquo mortuo deputabat, ne nomen eius aboleretur, & ideo Matth. Ioseph genitum ex Iacob dicit, & Lucas ab Eli, quia alter secundum naturam, nempe Iacob, alter secundum legem pater fuerit. Iacob ergo atque Eli vterini fratres fuerunt, quorum superiore defuncto, posterior vsus est ex lege coniugio. In eorum commemorationem Matt. Ioseph prosapiam, per regiam originem texuit. Lucas generationem eius sacerdotali successione deduxit. Pater tamen Ioseph secundum naturam, Iacob fuit. Ita Christianus Druth. Matthæ. 1. Lege Ambros. lib. 3. de fide cap. 5. & Sanct. Thom. 3. part. quæst. 31. articul.

Adoptare filios.

Genes. 16. & 30.

Exod. 2.

Genes. 48.

Roma. 9.

Rom. 8.

Deute. 25.

3. Ali-

3. Aliqui contendunt patrem illum legalem, hoc eſt mortuũ, nullo modo patrem fore vocandum, nec puerum natum, filium eius. Sed profectò niſi filius eſſet, non adiret hæreditatem demortui. Si filius, inquit Paulus, ergo hæres. Atque ita duos habebat patres, illum à quo genitus erat, qui erat naturalis, & mortuum, qui erat legalis pater. & ille pater naturalis qui hoc munus ſuſcitandi ſeminis obibat, ob propinquitatem vocabatur redẽptor, vt patet Ruth. 4.

Apud veteres Iudæos. inquit Hiero. Mat. 18. mos erat vt ingẽtium peccatorum perpetratores in profundum ligato ſaxo demergerentur. Hoc eſt quod dicitur. Qui ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis, expedit ei, vt ſuſpẽdatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundũ maris. Quia multo melius eſt pro culpa breuem recipere pœnam, quam æternis ſeruari cruciatibus.

Antiqui, inquit Euthy. Pſalm. 25. quando conteſtari volebant ſe alicuius ſceleris eſſe innoxios, coram multitudine manus lauare ſolebant, vt, ſcilicet, ex illa manuũ munditia, animę puritatem ſignificarent. quemadmodũ feciſſe legimus Pilatum in Chriſti nece. & in
Matth. 27 Pſa. 25. Lauabo inter innocẽtes manus meas. conteſtans me ſcelerum omnium, quæ dicta ſunt, innocentem eſſe.

Mos erat Iudęis, inquit Chry. ho. 26. Actu. contra condemnatos ſic loqui. Tolle illũ. hoc eſt, ne ſinas illum videri vltra inter homines. ſicut de Chriſto dixerunt. Hæc ille. Item mos Romanis erat, illos qui crucifigendi erãt, prius verberari. vt Ioh. 19. apprehendit Pilatus Ieſum & flagellauit.

Mos erat Iudæis, inquit Chry. ſ. ho. 29. Actu. ſtãtes loqui. vt, ſurgens Paulus & innuẽs manu. Hæc ille. hæc conſuetudo frequens eſt in externis authoribus, præcipue apud Homerum.

Matth. 26 Conſuetudinis eſt Iudaicæ, inquit, Hiero. Matt. 26. cum aliquid blaſphemiæ, & quaſi contra Deum audierint, ſcindere veſtimenta ſua, vt in euangelio. Tunc princeps ſacerdotum ſcidit veſtimenta ſua dicens, blaſphemauit. Quod Paulum quoque & Barnabam quando in Lycaonia deorum cultu honorabantur, feciſſe legimus. Iſaiæ. 37. iterum hoc dicit. & Cyril. lib. 12. ſuper Ioh. capit. 37. & Oecume. Actu. 22. Denique lib. 3. comment. in Iob ſub nomine Origẽ. editorũ, cum ſint indocti nebulonis, dicitur. Conſuetudo erat omnibus antiquis vbique, vt cum graue aliquid ac lamẽtabile audiſſent vel ſuſtinuiſſent continuo veſtimenta ſua ſcinderent, & cinerem atque terram capiti ſuo ſpargerent, vt ex Iob principio conſtat. Idẽ fecit Iacob quãdo *Iob. 2.* annuntiata eſt ei mors Ioſeph. & Dauid cum Siceleg ab Amalecitis capta eſt. & quando Saul & Ionathæ mortem audiuit. Sic ſcidit Ezechias quando blaſphemias Sennacherib & Rabſacis audiuit. Sic rex Niniuitarum apud Ionam. Hæc ille. Hoc fiebat etiam in ſignum mœroris & triſtitiæ, vt apud Ioel. ſcindite corda veſtra & non veſtimenta veſtra. & Nume. 14.

Hanc habet conſuetudinem ſcriptura. inquit Hiero. Iere. 22. vt omnes reges & mortuos referat & ſepultos. tamen Ioakim filiũ Ioſiæ, & regnaſſe crudeliter, & extitiſſe impium legimus, & poſtea mortuum, nec tamẽ eius ſepultura narratur. & ſubdit. Ioakim interfectum à latrunculis Chaldæorum, Syriæ, Ammonitarum, Moabitarum eſſe, Hebræa narrat hiſtoria. Vnde & in libris Regum mortuus ſcribitur, & ſepultus tacetur. In libro *2. Paralip.* dierum legimus vinctum catenis & ductum *36.* in Babylonem, nec vltra quid refertur de eo, At Ieremias pulchre ſepultura aſini dicit eũ *Aſini ſepul* ſepeliendum, vt alijs verbis ſignificet, inſepul *turaquæ ſit* tum, hoc eſt à beſtijs auibuſque lacerandum. hæc enim eſt aſini ſepultura.

Nũquam inuenies in ſcripturis, inquit Origen. homi. 12. in Leui. vbi aliquis peccator, aut parui meriti, magnus appellatus ſit. Audi vero qui ſint qui magni appellantur. De Iſaac dicitur, quod proficiebat valde, vſque quo factus eſt magnus valde. & Moyſes magnus dictus eſt, & Ioannes baptiſta apud Lucam. & Cyril. lib. 12. in Leui. cum hæc dixiſſet addit. De Ezechia, inquit, dicitur, quod proficiebat valde, donec factus eſt *2. Reg. 18.* magnus.

Hic ſermo, (teſte Orige. ho. 12. in Gene.) ſcilicet, impleti ſunt dies eius vt pareret, nunquam ferè, niſi de ſanctis mulieribus ſcribitur. De Rabecca enim ſcriptum eſt hoc. & de Eliſabeth matre Iohãnis, & Maria matre domini. Vnde mihi videtur eximium aliquid & præter cæteros homines huiuſcemodi partus oſtendere. & impletio dierum ortum perfectæ ſobolis indicare. Euche. quoque ita ſentit. lib. 2. in Gene. cap. 46. Den[illegible] Theophy. Lucæ. 1. ait. obſeruandum quod in peccatoribus non dicitur impletum eſt tempus pa-

riendi,sed hoc duntaxat inuenies,vbi de iusto rum partu habetur mētio.Nam imperfecti & non impleti peccatorum sunt partus, melius namq; illis si nati non fuissent.

Septem diebus,ait August.lib.1.q.in Gen. q.89.& Hieron.ibidem.Solēt nuptiæ celebra ri in scripturis,vt Gene.29. Imple hebdomadam dierum huius copulę,ideſt transeant septem dies festi Liæ,& Iudi.14.ostenditur Sam sonem fecisse potum septem diebus.

Cum aliquis ad conuiuium inuitabatur, ante prandium pedes lauabantur illi, ac deinde cibus apponebatur.Vnde Lucæ.7.Reprehendit dominus Pharisæum Simonem, dicens. Intraui in domum tuam,aquam pedibus meis non dedisti,hæc autem lachrymis rigauit pedes meos & capillis suis tersit,& addit ex consuetudine quæ apud illos vigebat, osculum (scilicet,pacis) mihi non dedisti, hæc ex quo intraui nō cessauit osculare pedes meos, oleo caput meum non vnxisti,hæc vnguento vnxit pedes meos, & Genes. Ait Abraham angelis,si inueni gratiam in oculis tuis, ne transeas seruum tuum,sed afferam pauxillū aquæ & lauentur pedes vestri, ponamque buccellam panis & confortetur cor vestrum,& cap. 19. idem fecit Lot angelis, & Iudi. 19. &.1. Timoth. 5. Vidua laudatur, si hospitio recepit,si sanctorum pedes lauit. Ex hac consuetudine videtur aliquibus Christum non lauisse pedes discipulorum post cœnam, sed antequam cœnasset, & hoc est quod dicitur Iohann.13.cœna facta, ideſt, parata, surgit dominus à cœna,id est, antequam cibum caperet, & lauit pedes discipulorum. Nam præpositio,à, sæpe negat,vt mandauit dominus depluendo,ideſt,ne plueret Quòd in mutatione status fiat conuiuium,vt fecit Matth. alibi dixi.

Genes. 18.

Lib.9.Reg. 42.

Null⁹ à deo maledictus in scripturis.

In nullo loco scripturæ,vt inquit Hieronym. ad Gala.3.cap.inuenimus,à Deo quemquam esse maledictum;& vbicumq; maledictio ponitur, nunquam Dei nomen adiungitur, vt, Maledicta terra in operibus tuis, & ad serpentem dicitur. Maledictus tu ab omnibus bestijs,& alibi.Maledictus furor eorum quia audax,& ira eorum quia dura,& iterum.Maledictus Canaan puer, seruulus erit fratribus suis. Ideo cum legimus ad Galat. 3. Maledictus omnis qui pendet in ligno, si in aliquibus libris inueniatur, Dei, ab aliquo appositum est, & ne latius orationem protraham, lege vniuersas maledictiones Leuitici, Deute. & libri Iosue,& nunquam nomen Dei insertum ibi inuenies.In tantum vt etiam ipse Satanas, cum de Iob polliceretur quod si fuisset angustijs pressus,blasphemaret, à meliori parte hoc significauit dicens,nisi te in faciem benedixerit,& in libris Regum,Naboth propterea lapidatus refertur, quia benedixerit Deo & regi,ideſt,maledixerit,per Antiphrasin, & Orige.hom.9.diuersorum ait. Sanctis dicitur in die iudicij non solum, venite benedicti,sed cum additamento, patris mei, non qualemcunq; honorem habentes, sed honorem patris mei.

Quot mortui excitati sint in vtro que instr.

Octo mortui sunt, vt dicitur.lib.3.Mirab. scripturæ.cap.11. quos diuina scriptura veteris &noui testamenti resuscitatos commemorat.de eorum primo, ideſt,filio viduæ quem Elias resuscitauerat,ita refertur.Reuertaturob secro anima pueri.De nouissimo,ideſt, de Eutycho in actis.Apostolorum, capit. 20. dixit Paulus.Nolite turbari,anima eius in eo est.Et Epipha.in Ancyroto ait, suscitauit dominus Lazarum, & filium viduæ, quæ habitabat Naim, & Elias suscitauit mortuum. Elisæus etiam duos excitauit mortuos, vnum nondū sepultum,alterum sepultum. Hæc ille. Secundus mortuus fuit filius Sunamitidis ab Eliseo suscitatus. 4. Reg.4. & ossa Elisæi mortuum suscitauerunt.4.Reg.13.&Tabitha suscitatur à Petro Actu.9.cap.De tribus mortuis in euāgelio suscitatis August.lib.1.de ser.domini in monte,ait.Sicut tribus gradibus ad peccatum peruenitur,suggestione,delectatione, consensione,ita peccati tres sunt differentiæ, incorde,in facto,in consuetudine, tanquā tres mortes. Vna quasi in domo,ideſt,cum in corde cōsentitur libidini,altera extra portam, cum in factum procedit assensio.tertia, cum vi consuetudinis malæ tanquam mole terrena premitur animus,quasi in sepulchro iam putens. Quæ tria genera mortuorum dominus resuscitauit,nam alicubi dicit.Puella surge, & alibi.Iuuenis tibi dico surge,alibi,infremuit spiritu.& post.Lazare exi foras. Lege ipsum tracta.49.super Iohan.

2.Reg.17.

Matth.9. Luc.7.

¶De Articulo & eius emphasi, & interiectionibus, Væ, Euge.

CAP. VII.

POſtquam abſolui & exhauſi omnia, quæ maioris erant momenti, ad effingendum verum & omnibus numeris abſolutum Theologum, nunc quædam minutula & quæ leuiora videntur, ex his quæ ſuperſunt, vice corollarij ſubnectam, videlicet de Articulo, de Interiectionibus & Coniunctionibus & Propoſitionibus. Quibus tractatis & cognitis re ipſa doceberis, ſi alicubi verum eſt dictum Baſilij. hom. 10. Exaëm. ῥῆμα ἐν τῇ γραφῇ ἀργὸν λέγειν, βλασφημία δεινή, ideſt. dicere verbum eſſe ocioſum in ſcriptura, blaſphemia eſt, maximè ad has particulas adaptari poſſe. De articulo igitur dicit Cyril. lib. 1. ſuper Iohan. capit. 4. illud apprimè tenendum eſt, quod quando diuina ſcriptura, nominibus, ſecundum Græcæ linguæ vſum articulos, præponit, tunc & vnum, & quod ſolũ propriè ac vere tale quid dicitur ſignificat, Articulo autem non adiecto generalius cuncta deſignat. Vt verbi cauſa, multi vocati ſunt dij, ſed quando cum articulo in Græca lingua Deus dicitur, tunc ſolus & proprie Deus deſignatur, cum vero abſque articulo Deus profertur, qui ad hoc gratia vocatus eſt intelligitur. ſic cum homo ſine articulo dicitur, homo quiſpiam deſignatur, quando autem articulus accedit, vnicum ac ſingularem hominẽ denotat. Ideo videmus filius hominis, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, articulo ad vtrumque nomen poſito, à ſaluatore noſtro proferri, quando ſe ſolum, ab infinita hominum multitudine ſeiunctum, vellet ſignificare. Sic apud Iohan. dicitur. In principio erat illud verbum. nomini illo verbum, articulus adiungitur. Et Hiero. Matt. 21. in huius loci expoſitione. Hic eſt Ieſus propheta à Nazareth Galileæ. inquit. Propheta quem & Moſes ſimilem ſui dixerat eſſe venturum, & qui propriè apud Græcos ſcribitur cum τοῦ ἄρθρου μαρτυρία, ideſt cum articuli teſtimonio. Hæc ille. Innumera exempla ad hanc rem ſpectantia inueniet linguarum peritus, vt apud Matth. 2. cap. Vbi eſt ille qui natus eſt rex Iudæorum. &. 12. Nunquid eſt ille Chriſtus filius Dauid? vt non poſſint hæc niſi de Chriſto intelligi. &. 16. Tu es ille Chriſtus filius Dei viui. & Lucæ. 10. Exultauit in illa hora Ieſus, in illo ſpiritu, vt intelligas de ſpiritu ſancto. &. 17. Nouem illi vbi ſunt? &. 23. Tu es ille rex Iudæorum? & apud Iohan. Nõ erat ille, lux illa. Sed vt teſtimonium perhiberet de lumine, non erat illa lux vera quæ illuminat omnem hominem. Atque ita locus ille Iohan. intelligendus eſt. Propheta es tu? & Reſpondit Iohannes. non. Non negauit Iohan. ſe eſſe prophetam, ſed eſſe prophetam illum, quem ſperabant Iudæi, de quo dixerat Moyſes. Prophetam ſuſcitauit Dominus de medio fratrum veſtrorum. fecerunt ergò interrogationem Iohanni. propheta ille es tu? Atque ita exponunt Theophy. & Græci omnes. Latini multo aliter. Nã Grego. ho. 7. in euangelia ſic exponit. ſe prophetam negat, quia non ſolum poterat redemptorem prædicare, ſed etiam demonſtrare. & Auguſ. tracta. 4. c. 1. Iohan. ait. Non erat Iohan. propheta. maior erat quàm propheta. nam Dominus dedit de illo tale teſtimoniũ, quid exiſtis videre? arundinẽ vẽto agitatã, & quid exiſtis videre prophetam? maior quam prophe ta hic eſt, quia prophetæ longè antè prænuntiauerunt, Io. præſentem demonſtrabat. & Theophy. Mat. 16. cum dixiſſet Petrus, Tu es Chriſtus ille filius Dei viuentis. ait. Non dixittu es Chriſtus filius Dei viuentis, abſque articulo, ſed cum articulo, ille filius, hoc eſt ille ipſe, qui ſolus & vnicus, non gratia filius, ſed qui ex ipſa patris ſubſtãtia genitus. Quia & multi Chriſti erant, vt ſacerdotes & reges omnes, ſed Chriſtus cum articulo vnus eſt. Hæc ille. Et Deus cum de perſona aut hypoſtaſi dicitur, articulum habet, cum vero de natura, articulo caret. vt Iohã. 1. θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. id eſt, deũ nullus vidit vnquã & iterum. ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ. id eſt fuit homo miſſus à Deo. Deniq; Epipha. lib. 1. contra hære. in hære. Samaritanorum, de hac re hæc ſcribit. ὅπου ἄρθρον προσκειται ἐπὶ ἑνί τινι ὡρισμένῳ καὶ διαφανεςάτῳ, πάντως ἐστὶν ἡ βεβαίωσις. ἀνευ δὲ τοῦ ἄρθρου ἐπὶ ἑνὸς τοῦ τυχόντος ἀορίστως ἐξέλαβεν. ὡς οἶμαι εἰπεῖν, εἰ ἐπωμεν βασιλεύς, ὄνομα μὴ ἐσημάναμεν. ἀλλ' οὐ τηλαυγῶς ὁρίζομενος ἐδηλώσαμεν. βασιλεὺς γὰρ λέγομεν, ἢ Πέρσῶν ἢ Μήδων. ἐὰν δὲ μετὰ προσθήκης τοῦ ἄρθρου εἴπωμεν ὁ βασιλεὺς ἀναμφιβόλου ἐστὶ τὸ σημαινόμενον. ἢ ἐὰν εἴπωμεν θεὸς ἄνευ τοῦ ἄρθρου τὸν τυχόντα εἴπαμεν θεὸν τ' ἐθνῶν, ἢ θεὸν τὸν ὄντα. ἐὰν δὲ εἴπαμεν ὁ θεὸς, δῆλον ὡς ἀπὸ τοῦ ὁ ἄρθρου τὸν ὄντα σημαινομεν, ἀληθῆ τε καὶ γινωσκόμενον. ὡς καὶ ἄνθρωπος καὶ ὁ ἄνθρωπος. καὶ εἰμὲν ἐλέγεν ὁ νόμος, ἐκρεμάσθη νεκροῦ κατάπαλον ἐφέρετο ἡ ψῆφος. ὅπερ δὲ ἡ λέγει, ἐὰν ἀψηται τις τοῦ νεκροῦ, ἐπί ἐνά τινα φέρει τὴν ἀτωγὴν, φημὶ δὲ ἐπὶ τὸν κύριον. Hoc eſt, cum articulus nomini adiungitur rem certã & definitam ſignificat, at ſine eo, de qualibet re

Grego. expoſitio non ſatis exacta

Deus cũ articulo & ſine illo.

indefinite dicitur, vt nomen rex, quemlibet regem significat. Verum cum articulo certũ quẽdam monstrat regem, & Deus absq; articulo Deum gentium ostendit, cum articulo, verum Deum, ad eundem modum homo & hic homo, & in lege cum præcipitur ne tanga tur mortuus, de quolibet mortuo sermo intelligitur, at si dicat ne hunc tetigeris mortuũ, de domino intelligitur.

Væ. Matt. 18. Væ, vt dicitur in cõment. in Prouerb. titulo Hierony. cap. 23. interitum æternum nominat, de quo dicit dominus. Væ homini illi per quem scandalum venit. Et Chrysost. homil. 60. in Matth. exponens hæc verba. Væ homini illi, ait, his verbis ostendit magnum supplicium illi futurum. & homil. 66. in Ioh. inquit. Hanc particulam, Væ, mox pœna sequitur & supplicium, Vt, Væ seruo illi per quem nomen Dei blasphematur, &, Væ mihi si non euangelizauero, & homil. 23. in Genes. Denique Gregor. homil. 9. in Ezechiel. ait. Væ in scriptura sæpius de æterno luctu, quã de præsenti solet intelligi. Hactenus illi, sunt multa huius rei exempla. Matth. 18. Væ mundo à scandalis, id est, hi qui in mũdo versantur infelices sunt ob scandala quæ meis creant quotidie.

Væ est deplorantis calamitatem alicuius. Matth. 23. Væ vobis Scribæ, id est ò ter infelices, &, Væ vobis duces cæci.

Væ interdum vocantis est, non plangẽtis, *Isaie. 55.* vt apud Isaiam. Væ omnes sitientes venite ad aquas. Hieron. Isa. 5. & lib. 9. cap. 26. væ Ariel, Ariel, & Isaiæ. 18. dicitur, væ terræ vmbræ alarum quæ est transflumina Æthiopiæ. *Matth. 25.*

Euge, inquit Philipp. lib. 1. in Iob. cap. 16. dicitur in bonum, vt cum ait dominus in euangelio. Euge serue bone intra in gaudium domini tui. Aliquando in contrarium ponitur, vt in Psal. 69. Erubescant & reuereantur qui dicunt mihi euge euge, & in talibus verbis vel in nutibus, intentio dicentis intuenda est, & ita intelligi poterit, de quo affectu, vnus & idem sermo procedat, & gestus corporis exprimatur.

¶ De aduerbijs. Cap. VIII.

PArticula, Vt, aliquando causam finalem designat, vt in euangelio. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Aliquando euentum rei significat. Nam verbum ἵνα & ὅπως hoc est, vt sæpe in scriptura ponuntur, non vt causam, sed vt euentum significent, vt Psalm. 50. Tibi soli peccaui & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis. Non peccauit Dauid vt iustificetur Deus, sed ex opere Dauid peccantis, contigit iustificari Deum, & Apostolus ad Roman. 2. Inuisibilia ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, vt sint inexcusabiles, & cap. 5. Lex subintrauit vt abundaret delictum. Non tamen propterea data est, vt abundet peccatum, sed vt saluet, & in euangelio Iohan. cap. 5. Nec hic peccauit, nec parentes eius, sed vt manifestentur opera Dei in illo, &, Matthæ. 13. sine parabolis nihil locutus est illis, vt impleretur quod dictum fuerat per prophetam, & Iohan. 10. ego pono animam meam, vt iterum sumam eam, & capit. 12. excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & corde non intelligant & conuertantur & sanem eos. Hæc colligi possunt ex Theophyl. Matthæ. 13. & Iohan. 9. & 1.

Vt, inquit Euthy. Iohan. 15. & 10. aliquando non est causalis, sed euentũ dicit, siue eius quod futurum est impletionem, & vbicunq; dicitur, vt sermo prophetæ impleretur, dictio vt, & Græcæ dictiones ἵνα & ὅπως ac similes, dictam habẽt significationem. Neq; enim, quia dixerunt prophetæ, ideo facta sunt quæ dixerant, sed quia futurum fuerat, propterea prædixerunt prophetæ. Cyril, quoque libr. 9. super Iohannem. cap. 10. ait. Nemo putet idcirco quæ à prophetis dicta sunt in exitum venire, vt adimpleatur scriptura. Nam si sic esset laudari potius quam vituperari, tam quam scripturarum ministri, nequam homines essent. Nam si adimplere scripturam necesse esset, illi per quos adimpletur nullo crimine profecto tenerentur. Præterea in scripturę autoritatem, culpa redundare videretur, siquidem vt adimpleretur scriptura, vi quadã mala commiserunt. Sed quis adeo mentis inops erit, vt scripturam Sancti spiritus, peccati causam attulisse homini, vnquam credere possit. Non ergo vt impleretur scriptura, nec ista de causa facta sunt à quibusdam, quæ scriptura prædixit, sed contra quoniam sponte ita nonnulla facturi erant, idcirco præsciens Spiritus sanctus, futura prædixit. Cum igitur facta sunt quæ prædixit, pignus fidei, prædicationem habentes eum iam cognoscimus,

de quo

de quo ita prædicta fuerunt. Si quid amplius de hac materia ſcire deſideras, lege Epiphan. lib. 1. aduerſus hære. tom. 3. hære. Caiana. & Chryſoſtom. hom. 56. & 80. ſuper Iohan. & 1. Corinth. 11. homil. 27. & in ſer. in dictum apoſtoli.

Cras. Geneſ. 30. 1. Reg. 18.

Cras, inquit Hieron. Matth. 6. in ſcripturis futurum tempus intelligitur, dicente Iacob, exaudiet me cras, & in Samuelis phantaſmate Phytoniſſa loquitur ad Saulem. Cras eris mecum, &, nolite ſoliciti eſſe in craſtinum, & vbi legitur in Matth. panem noſtrum ſuper ſubſtantialem, in euangelio ſecundum Hebræos, pro ſuperſubſtātiali pane, repperi, Machar quod dicitur craſtinum, ideſt, futurum, da nobis hodie, & Amando ſcribens ait. Craſtinū in ſcripturis ſanctis futurum tempus ſignificat, vt in euangelio. Nolite ſoliciti eſſe de craſtino, hoc eſt de futuris cogitare prohibeo de præſentibus non item, propter humanæ vitæ fragilitatē, & vbi altare extruitur à duabus tribubus, Ruben & Gad & dimidia tribu Manaſſe, & à cuncto Iſraele ad eas legatio mittitur, cum Phinees Pōtifici reſpondiſſent, idcirco ſe altare feciſſe, ne cras filijs ſuis colendi Deum poſſeſsio denegaretur, iterum hæc replicat. q. 1. ad Hedibiam, lege Aug. lib. 5. Locut. Deuteronomij.

Heri & Nudius tertius

Heri & Nudiuſtertius, inquit Auguſt. lib. Locut. in Gene. pro tempore præterito. Gene. 31. animaduertit faciem Laban quod non eſſet erga ſe ſicut heri & nudiuſtertius, & Exod. 4 obſecro domine non ſum eloquens ab heri & nudiuſtertius, & Exo. 21. Si ſciebat quod bos cornupeta eſſet ab heri & nudius tertius.

Forſitan.

Forſitan, inquit Aug. tract. 37. ſuper Iohā. dubitationis verbum eſt, quando dicitur ab homine, ideo dubitante quia neſciente, cum verò dicitur à Deo verbum dubitationis, cum Deum vtiq; nihil lateat, illa dubitatione arguitur infidelitas, nō opinatur diuinitas. Veluti apud Iohann. ſi me ſciretis, forſitan & patrem meum ſciretis, homines vero de his rebus quas certas habent aliquando increpatiue dubitant, ideſt, verbum dubitationis ponunt, cum corde non dubitent. Veluti ſi indigneris ſeruo tuo & dicas. Contemnis me, *1. Cor. 7.* conſidera forſitan dominus tuus ſum. Hinc & apoſtolus ad quoſdam contemptores ſuos loquens ait. Puto quod ego ſpiritum Dei habeo. Dubitatiue videtur loqui, ſed ille increpabat, & Chriſtus increpans infidelitatem futuram generis humani, inquit. Cum venerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra? Lege quæ ſupra de Dubitationibus ſcripſimus.

Ecce.

Dictio Ecce, inquit Euthy. Pſalm. 58. abundat ſæpe apud Hebræos, atque vt plurimum eſt ſuperflua, vt in Pſalm. Ecce loquuntur in ore ſuo. Hactenus ille. Aliquando ſignificat ſane vel vtiq;, ac eſt verbum hominis obtemperātis & ſe dedētis in Dei obſequiū, vt apud Lucam, ecce ancilla domini fiat mihi ſecundum verbum tuum, & Iſaię. 6. ecce ego, mitte me, & in Pſalm. 39. tunc dixi ecce venio, & quando dominus apparuit Samueli dixit Samuel domino. Ecce ego. Significat quoq; idē quod ſanè, vt in Geneſ. ecce dedi vobis omnē herbam afferentem ſemen ſuper terram. Aliquando rem ſubitam ſignificat. Ier. 51. ecce ego ſuſcitabo ſuper Babylonem & ſuper habitatores eius, quaſi ventum peſtilentē. Actu. 13. ecce manus domini ſuper te.

Si.

Eſt, inquit Euthy. Pſal. 88. veteris ſcripturæ idioma, vti dictione, ſi, in iuramentis, loco negationis, vt ſemel iurauiin ſancto meo ſi Dauid mentiar, & Pſalm. Si introibo in requiem meam, &, ſi introibo in tabernaculo domus meæ, pro non introibo, & Marci. 8. *Mar. 8.* cap. ait. Si dabitur, ideſt non dabitur, linguæ Hebraicæ idioma eſt. Amen, inquit, dico vobis ſi dabitur generationi huic ſignum. Hoc clarius explicant Hebræi his verbis, cum poſt verba iurandi particula, ſi, ponitur ſignificat, quod non, cum quadam Apoſiopiſi. Ierem. 38. viuit Deus ſi interficiam te. At verò ſi habuerit ſequentem particulam negatiuā, tunc, ſi, accipitur affirmatiuè. Iſaiæ. 5. in auribus domini exercituum, ſi non domus multæ in ſolitudinem redigentur, & cap. 14. Iurauit dominus exercituum, ſi non vt putaui ſic erit, aut oportet addere, non mihi credetis, aut hoc mihi eueniat. Aliquando eſt interrogatiua particula, nunquid ſignificans, vt Matth. 12. ſi licet ſabbatis curare, & Luc. 22. domine, ſi percutimus eum in gladio. Actu. 1. domine ſi in hoc tempore reſtitues regnum Iſrael, & cap. 19. & 22. Aliquando eſt conditionalis, Iohan. 21. dicit dominus ad Petrū, ſi eum volo mane donec venia quid ad te, ideſt, omnes diſcipuli mei gladio trucidabuntur, tantummodo Iohā. morte obibit naturali. Hoc non intelligentes illo tempore diſcipuli arbitrabantur, nunquam eſſe moriturum. Sed *De Iohan. morte lib.* Euthy. Matth. 43. authoritate Chryſo. fretus

3.ca.1.ver sus finẽ diſſeruimus.

affirmat mortem obijſſe. & Hieronym. Matthæ. 20. ait. Iohan. propria morte vitam finiuit, & in lib. de ſcrip. eccleſi. & Beda. Iohann. vlti. & Abdias lib. 5. & Euſeb. lib. hiſto. 3. cap. 31. & Theophyla. Iohan. vltim. & Chryſoſtom. homili. 26. ad Hebræ. Apoſtolorum plurimorum oſſa neſcimus vbi iacent, Petri & Pauli, Iohann. & Thomæ manifeſta ſunt ſepulchra. Item Exod. 1. ſi maſculus fuerit interficite, ſi fœmina reſeruate. Si, nonnunquam idem ſignificat quod, cum. Pſalm. 7. ſi non conuerſi fuerint, ideſt, cum non conuerſi fuerint, gladium ſuum vibrabit, & Salomon, ſi dormierint duo calor erit eis.

Niſi, affirmatiuè ponitur cum Apoſiopiſi, niſi benedicens benedicam tibi, ſcilicet, ne poſt hac mihi fidem adhibeas.

Tunc.

Tunc, dicit, Theophy. Marci. 13. non raro ad ſuperiora non refertur, ſed ad tempus quo illa quæ narrantur fient. Vnde Marci. 13. cũ abſoluit ea quæ ad Ieruſa. attinent, incipit de Antichriſti aduentu dicere, his verbis. Tunc ſiquis vobis dixerit, ecce illic. Quod autem dicit, tunc, non intelligas quod quando fient ea quæ ſupra dicta ſunt de Ieruſalem, tunc ſi quis vobis dixerit, ecce hic eſt Chriſtus, ne credatis. Sed ſcito quod ſcripturæ proprietas hæc eſt, ſicut etiam Matth. poſt genealogiam Chriſti dicit. In diebus illis venit Io. quibus diebus? num mox ſequentibus poſt Chriſti natiuitatem? non, ſed indefinitè. Nam poſt quam de natiuitate Ieſu, de Magorũ aduentu, de Herodis interitu diſſeruit, ſtatim in illis diebus, ſubiungit. Atqui ſpatium. 30. annorum ferè ab illo tempore ſupra relato, vſq; ad aduentum Iohan. interfuit, ſic igitur in illo Marci loco dicitur. Tunc, non quando Ieruſ. deſolata fuit, ſed per tempus aduentus Antichriſti, ne ſeducamini. Ita Chryſoſt. ho. 77. in Mat. huius rei crebra ſunt in ſcripturis exempla. Pſalm. 2. Tunc loquetur ad eos in ira ſua, tunc, non refertur ad ſuperiora, ſed ad extremam captiuitatem quam ſub Veſpaſiano paſſi ſunt, quando funditus Iſraeliticus populus deletus eſt. Præterea Chry. ho. 19. in Mat. ait. Mos ſcripturarum eſt, & vtiq; celeberrimus, vti his verbis, in diebus illis non ſolum cum ad præteritam narra[illegible]em aliud tempus adiungitur, verum etiam cum illa narrat quæ poſt multorum annorum ſpacia contigerunt. Sic dominus cum Oliueti monte reſideret, & accedentes ad eum ſolicitè diſcipuli de captiuitate Ieruſ. deq; ipſius ſciſcitarentur aduentu, & certè noſtis quam grandi hoc medio diuidantur, cum de vrbis ſubuerſione dixiſſet, ſermonemq; de his diſputans, terminaſſet, iamq; ad dicendum de fine mundi tranſiret, tunc, inquit, hæc vel illa erunt, dicendo autem tunc, non vtiq; tempora quæ plurimum à ſe erant diſcreta coniunxit, ſed illud tantum modo, quo euentura erant, tempus notauit, dicens. In diebus illis, non enim quaſi continuo hæc ſecutura monſtraret hic poſuit, ſed illis, inquit, diebus in quibus iſta contigerunt. Lege Euthy. Mat. 3. & Chry. ho. 26. Actu. & Auguſt. lib. 2. de conſ. euange. cap. 6. Aliquando, tunc, accipitur pro eodem puncto temporis Mat. 12. tunc reſponderunt quidam de ſcribis & Phariſæis dicentes. &. 26. Tunc abijt vnus de duodecim. &, Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus, quo in loco Aug. lib. 2. de conſen. euãge. ca. 32. tunc accipiendum puto vt punctũ ipſum temporis ſignificet, non tempus aliquanto prolixius.

Mat. 24.

Amen.

Gala. 1. Ro. 11.

Sæpe, inquit Chryſ. ho. 56. in Mat. Amen non abſoluit, ſed continuat orationem, ſic Paulus in quodam exorſu epiſtolæ dicit, ſecundum voluntatem Dei patris, cui gloria in ſecula, Amen. & alibi, coluerunt creaturã, præter creatorem, qui eſt benedictus in ſecula, Amen. & in hymno, qui à ſanctis Monachis poſt prandium dicebatur, benedictus Deus qui me paſcit à iuuentute mea, qui omni carni cibum præbes, reple lætitia & gaudio corda noſtra vt ſemper ſatis habentes, ad omne opus bonum abundemus in Chriſto Ieſu domino noſtro, cum quo tibi gloria, honor & imperiũ, cum Sancto ſpiritu in ſecula, Amen. Gloria tibi domine, gloria tibi ſancte, gloria tibi rex, quoniam dediſti nobis eſcas, gaudio & lætitia reple nos in ſpiritu ſancto, vt inueniamur in conſpectu tuo acceptabiles ſine verecundia, quando vnicuiq; reddes ſecundum opera ſua, conſentit Hiero. in epiſ. ad Sophro. & ex hoc colligit librum pſalmorum non eſſe in quinque ſectiones diuiſum, vt in ſuo loco diximus. Præterea quid ſignificet Amen, Hiero. ad Marcel. exponit. Amẽ Aquila fideliter interpretatur, deductum aduerbium ex nomine fidei. Vnde in fine librorũ (in. 5. ſiquidem volumina Pſalterium apud Hebræ. diuiſum eſt) fiat, fiat tranſtulerunt, quod in Hebraico legitur Amen Amen, quo ſcilicet ea quæ dicta ſunt ſupra confirmãtur. Vndè Paulus aſſerit non poſſe aliquem reſponde-

ſpondere Amen, ideſt, confirmare quæ prædicata ſunt niſi intellexerit prædicationem. & in poſtremis verbis epiſtolæ ad Galat. ait Amen. 70. fiat, Aquila, Symmachus, & Theodotio fideliter ſiue verè interpretati ſunt, & quomodo in ve. teſt. quadam iurandi conſuetudine Deus ſua verba confirmat dicens. Viuo ego dicit dominus, & per ſanctos quoque iuratur. Viuit anima tua. Ita & ſaluator in euangelio per verbum Amen vera eſſe quæ loquitur oſtendit. Quod autem Amen conſenſum ſignificet audientis & ſit ſignaculum veritatis Paulus docet, cæterum ſi benedixeris ſpiritu, qui ſupplet locum idiotæ? quomodo dicit, Amen. Lege ipſum Matth. 6. & ad Galat. 1. q. d. Hebræi vtuntur hac particula, preces & vota approbantes, fit ratum quod dictum eſt. 2. Corinth. 1. quot ſunt promiſsiones Dei per ipſum ſunt, *vai* etiam, & per ipſum Amen, Deo ad gloriam, ideſt, omnia ſunt certa quę dicit Deus, ob eius gloriam, & Apol. 3. hæc dicit Amen teſtis fidelis. Amen, ideſt, ipſa veritas Chriſtus, qui eſt teſtis fidelis.

Num. 14.

1. Cor. 14.

Vulgatæ. Exurge domine Deus in præcepto quod mandaſti.

Tres ſunt particulæ quæ frequēter ſubaudiri ſolent, quanquam interpretes nonnunquam ſoleant à ſe addere. Relatiuum. Pſal. 7. excita ad me iudicium mandaſti, pro quod mandaſti. Verbum ſubſtantiuum, vt, beatus vir qui non abijt. ad Roma. 2. tribulatio & anguſtia (erit) ſuper omnem animam operantis malum. 2. Cor. 8. Miſimus vnà cum ipſo fratrem, cuius laus in euangelio. Et articulus ſeu præpoſitio. vt Geneſ. 3. memento homo quia puluis es, hoc eſt, expuluere es, & Iſaias, elongaſti omnes terminos terræ, ideſt, vſque ad omnes, & pſalm. 2. poſſeſsionem tuam terminos, ideſt, vſq; ad terminos. Hoc eſt quod inquit Auguſt. libro. 4. Locut. in Nume. Non raro Hebræi nominibus locorum non ponunt præpoſitionem. Vt. 1. libr. Æneidos. Penituſque ſonantes Acceſtis ſcopulos. Pro acceſsiſtis ad ſcopulos, & Marci. 4. Via maris Galilæa gentium, pro iuxta viam maris. De ἔκλειψι lege quæ ſcripſi lib. 10. Regula. 12. & eius corollarium.

Iſai. 26.

De hoc lib. 7. c. 4.

Vulgata. Quidderur tibi aut qd apponatur tibi ad linguam doloſam?

Deficit in ſcriptura non rarò particula ſimilitudinis, Sicut, vel tanquam, vt in Pſalm. Quid faciet tibi aut quid apponet tibi lingua doloſa? (ſicut) ſagittæ potentis acutæ, & 11. Pſal. in Domino confido quomodo dicitis animæ meæ tranſmigra in montem (ſicut) paſſer. &, Catulus leonis Iuda, & Iſachar aſinus areæ. & libro. 1. Reg. Aliqui dicunt legere oportere. Vir. 21. anni, erat Saul quando regnare cepit ſed nullo ſunt fulti teſtimonio Nos dicimus (ſicut) vir vnius anni erat Saul cum regnare cœpit hoc eſt, vir ſimplex ac ſi eſſet vnius anni. Hoc eſt quod dicit Euthy. Pſalm. 8. eſt defectiuus loquendi modus Hebraico idiomati familiaris, ſubintelligi dictio, quaſi, vt in Pſal. ſorte diuiſit eis terram funiculo diſtributionis, pro quaſi funiculo, & cibauit eos adipe frumenti, pro quaſi ex adipe frumenti. Hæc ille. Eccleſi. 21. (ſicut) obiurgatio & iniuriæ annullabunt ſubſtātiam (ſic) ſuperbi ſubſtantia eradicabitur. Prouerbi. 1. ſicut, fruſtra iacitur rete, &c. ſic ſemitæ omnis auari animas poſſidentium rapiunt.

guam dolo ſam? ſagittæ potētis acu ta.

Sicut.

Hoc verbū ſicut, inquit Aug. Pſal. 125. non ſemper ad ſimilitudinem ponitur, nā aliquando ad proprietatem refertur, aliquando ad ſimilitudinem, ad proprietatem, in pſal. Cum conuerteret dominus captiuitatem Sion facti ſumus ſicut conſolati, & Chriſtus vocatur. Quaſi vnigenitus à patre, & in communi locutione dicimus, ad ſimilitudinem, ſicut vixit pater, ita filius, ad proprietatem. Sicut moritur pecus, ita & homo. Quando tamen dicimus, fecit ſicut vir bonus, nunquid non eſt vir bonus, eſt, & habet ſimilitudinem viri boni, fecit tanquam iuſtus, hoc tanquam non negat iuſtum eſſe, ſed proprietatem eius oſtendit, & Hieronym. ad Ephe. 5. ait. Cum dicitur dilige vxorem tuam ſicut te ipſum, veritatis eſt, ſicut, cum dicitur, Dilige proximum tuum ſicut teipſum, Similitudinis eſt, nam prius dilige me, & poſtea proximum, quia charitas bene ordinata à ſeipſo incipit, & Iacobi. 1. Redarguti à lege quaſi tranſgreſſores, &. 1. Petr. 2. ſiue regi quaſi præcellenti. Deinde ſicut & Quaſi, ſignificant coniecturam numeri, vel menſuræ, & vocantur coniecturæ Ioſue. 4. Quaſi duo milia virorum. &. Quaſi duobus cubitis ſupra faciem terræ, & Exod. 12. quaſi media nocte. præterea iſtæ particulę, ſic, vt, ſicut, ſignificant ſimilitudinem & adæquationem rei ad rem, ob quam cauſam vocatur ſimilitudinis, Iſaiæ. 24. & erit vt populus, ſic ſacerdos, vt ſeruus ſic dominus eius, & in libr. Regum, vt ego ſic tu, vt populus meus, ſic populus tuus, vt equi mei, ſic equi tui. Hæ particulę, vt & ſic, ſunt ſimilitudinis, quando duę inquam res conferuntur inter ſe. Sed hic mos eſt ſcripturę, cum vult equare duas res pariter inter ſe reciprocè, ad

ijcit

ijcit particulam ſimilitudinis duabus rebus inter ſe comparatis, cauſa breuitatis. Nam ſi dixiſſet, & erit populus ſicut ſacerdos, iam ſacerdos non eſſet ſicut populus. Modo cum ait. Sicut populus ſic ſacerdos, perinde eſt ac ſi dixiſſet, erit populus ſicut ſacerdos, & ſacerdos ſicut populus, & Geneſ. 44. ſicut tu ſic Pharao. ideſt, tu ſicut Pharao, & Pharao ſicut tu.

Dictio ſicut, inquit Theophyla. Iohan. 17. quando de patre & filio dicitur, tunc ſolum æqualitatem intellige, alias ſimilitudinem, vt de apoſtolis, non ſunt de mundo, ſicut ego non ſum de mundo, & iterum, ego gloriam quam dediſti mihi dedi eis, vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus, & Euthy. Iohan. 7. & 16. hunc exponens locum. Sicut dilexit me pater, ita ego dilexi vos, ait. Sicut, quemadmodum, cum ſimilibus, cum de patre, filio, & Spiritu ſancto dicuntur æqualitatem ſignificant, vt, iudicium omne dedit filio, vt omnes honorificent filium, ſicut honorant patrem. Cum vero de Deo & hominibus, ſimilitudinem denotant, & partialem quendam aſſimilationem. Lege Chryſoſtom. homil. 48. & 49. ſuper Iohan. & Cyril. libr. 2. ſuper Iohann. cap. 141. Item Theophyl. Ephe. 5. ait, aduerbium ſimilitudinis non eſt vbique eiuſdem pretij, ideſt, non ſignificat omnimodam ſimilitudinem, vt cum Paul. inquit. Vxores maritis veſtris ſubijcimini tanquam domino. Nam ſi tanquam domino ſeruiendum eſt, quomodo deficiendum à viro, & muliere, propter dominum? Denique Ambroſ. lib. 7. epiſt. 47. ait. *Philip. 2.* Mos ſcripturæ eſt ſic loqui, ſpecie inuentus vt homo, non negatus eſt homo Ieſus, cum alibi ipſe Paulus dicat. Mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus, ſed confirmatus eſt ipſum hominem eſſe, & alibi. Vidimus gloriam eius quaſi vnigeniti à patre, ergo vocatur quaſi vnigenitus, & non abnuitur vnigenitus Dei filius, ita vt homo dicitur, & perfectio fuiſſe in eo hominis non negatur.

Tanquã. ὡς, ideſt, tanquam, inquit Euthy. in proœ. Iohan. idem ſignificat quod verè, & Chryſo. homi. 11. in eundem, & Grego. lib. 18. mora. cap. 4. ait. In ſacro eloquio ſicut & quaſi, aliquando non pro ſimilitudine ponuntur ſed pro veritate. Vnde Iob, ſic vt impius inimicus meus, & aduerſarius meus quaſi inimicus, pro affirmatione potius quam pro ſimilitudine dictum videtur, & lib. 25. mora. cap. 13. ait, quaſi aliquando pro ſimilitudine poni conſueuit. 2. Corin. 6. Quaſi triſtes ſemper autem gaudentes.

Q. de ſudore Chriſti. Hic quærendum videtur, an ſudor ille ſanguinis qui fluxit ab ipſo Chriſto quando orabat Lucæ. 22. fuerit vere ſanguis, erat, inquit, ſudor eius ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram. Theophy. putat nõ fudiſſe verum ſanguinem, ait enim. Paroemia eſt in his qui valde laborant, vt dicant ſanguinem ſudaſſe. ſicut in his qui amarè flent, dicimus quod ſanguinem fleant. Hoc volens manifeſtare euangeliſta dicit, ita fortiter ſudorem inſtillaſſe, vt collegerit ſecum riuos ſanguinis. At Hieronym. lib. 2. contra Pelag. vltra medium, ait, guttæ ſanguinis fluxerunt ex parte, quem totum erat in paſſione fuſurus, & de celebra. miſſarum, cap. In quadam, dicitur. Reſtat vt qualiſcunq; fuit illa aqua, ſiue naturalis, ſiue miraculoſa, ſiue de nouo diuina virtute creata, proculdubio vera fuit, cum naturaliter poſſit & compoſitum in componentia, & elemẽtatum in elementa reſolui, quemadmodum verus extitit ſudor ipſius, ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram, & Iuſtinus in Tryphone.

De celebræ tione miſſarum. cap. in quadam.

Quàm. Quam confirmantis vim habet, vt Pſalm. 72. Quam bonus Deus ipſi Iſrael, ideſt, valde bonus, & Pſalm. 83. Quam dilecta tabernacula tua domine virtutum, ex Euthymio in horum locorum expoſitione. Præterea ὡς id eſt vt, tanquam, quemadmodum, quàm, aliquando augmentum vel vehementiam aut admirationem, ſignificat, vt homines & iumenta ſaluabis, ideſt, alimenta ſuppeditabis, quemadmodum multiplicaſti miſericordiam tuam, & in euangelio. Ignem veni mittere in terram quam volo vt ardeat, ita legit Hieron. Matthæ. 3. & Zacha. 9. & ſi legitur quid, & in eadem ſignificatione acciptur. Nam τί, ideſt, quid vel quam, vehementiam ſignificat, vt Matth. 6. quam anguſta eſt porta quæ ducit ad vitam, &, Domine quid multiplicati ſunt qui tribulant me, & πῶς ideſt, quam, eadem ſignificatione, Mar. 10. quam difficulter diuites intrabũt in regnum cælorum. Vide Theophy. Iohan. 2. & Euthy.

Pſalm. 3.

Propterea. Matt. 13. Propterea, inquit Euthy. Mat. 24. aliquando non eſt cauſæ redditiuum, ſed confirmatiuum, hoc eſt verè, vt in euãgelio, ille dixit eis, propterea omnis ſcriba doctus ad regnum cælorum ſimilis eſt homini patri familias. Aliquando, vt idem auctor dicit Iohan. 9. vulgari mo-

ri modo ac ſuperflue additur, Hebraico more, vt apud Iohann. Propterea Moyſes dedit vobis circuncisionem, non quod ex Moyſe ſit, ſed ex patribus. Aliquando, vt ipſe inquit Iohan. 15. propterea eſt futuri declaratiuum, vt apud Iohan. propterea non poterant credere, quia dixit Iſaias, excæcauit, &c. quia videlicet futurum erat vt credere non poſſent, ideſt, non vellent, nam ſi voluiſſent vtiq; credidiſſent.

Iohan. 12.

Verũtamẽ Quoniam. Quia. Pſalm. 67.

Dictiones iſtæ, veruntamen, & quoniam & quia, vt inquit Euthym. Pſalm. 67. ſæpe in ſcriptura, & præcipue in euangelijs abundant, vt, Veruntamen Deus confringet capita inimicorum ſuorum, & Pſalm. 84. Veruntamen prope timentes ſalutare ipſius, &. 83. quoniam miſericordiam & veritatem diligit Deus, &, quia cinerem tanquam panem manducabam.

Dictio quoniã ſeu quia, teſte Euthy. Pſal. 9. &. 89. apud Hebræos non ſemper cauſam reddit, ſed aliquando aduerbium eſt confirmandi. Aliquando etiam abundat iuxta idiomatis vſum. Vt, quoniam laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ, & iniuſtus benedicitur, abundat ibi, ſuperfluit etiam vel aſſeuerat, in Pſal. 36. quoniam benedicentes ei hæreditabunt terram, & iterum, quoniam ego inflagella paratus ſum, & in euangelio, bene dixiſti quoniam virum non habeo.

Quoniam.

Quoniam aliquando facit ſubiunctiuum modum, & ſignificat idem quod præpoſitio cum, vt Pſalm. 13. illic trepidauerunt timore vbi non erat timor, quoniam Deus in generatione iuſta eſt, ideſt, cum dominus opem iuſtis præbuerit, tunc timebunt, & iterum. Domine dominus noſter quam admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra, quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cælos, ideſt, cum magnificentia tua in cælo nota fit, nunc demum admirabile nomen tuum in terrisma niſeſtare voluiſti. Interdum quoniam & quia cauſam reddunt, vt. Confidite quia ego vici mũdum, & apud Ierem. AAA domine Deus neſcio loqui quia puer ego ſum. &, Vigilate quia neſcitis horam, ideſt, tempus. Aliquãdo pro quod ponitur. vt, Videns Herodes quoniam illuſus eſſet à Magis, & quoniam Nazaræus vocabitur, &, Nonne ſcriptum eſt quia domus mea domus orationis vocabitur, &, ſcitis quia Phariſæi audito verbo hoc ſcandalizati ſunt.

Donec. Vſq;

Donec, vſq;, iuxta Hiero. aduerſus Helui. ſæpè certum tempus ſignificant, vt, Non exibis inde donec ſoluas nouiſsimum quadrantem. Sæpe infinitũ. Vnde eſt illud quod Deus ad quoſdam loquitur in prophetis. Ego ſum, ego ſum, & donec ſeneſcatis ego ſum. Nunquid poſtquam illi ſenuerint Deus eſſe deſiſtet? & in euangelio. Ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſq; ad conſummationem ſeculi, & Paulus. Oportet illum regnare donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius, & in Pſal. ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ, ita oculi noſtri ad dominum Deum noſtrum donec miſereatur noſtri, & in Gene. abſcondit Iacob deos alienos & inaures eorum ſub Terebintho quæ eſt in Sychimis, vſq; in hodiernum diem, & in fine Deut. defunctus eſt Moyſes ſeruus domini in terra Moab per verbum domini, & ſepelierunt eum in Geth prope domũ Phegor, & nemo ſcit ſepulchrũ eius vſq; in diem illum. Lege Theophy. Mat. 1. & Damaſcen. lib. 4. cap. 15. & Gregor. lib. 8. mora. cap. 41. & Origc. tract. 3. in Matth. cap. 17. & Grego. Nazian. ſermone de filio, & Euthy. in proœ. Matth. & Pſalm. 109. & Baſi. de huma. Chriſti gene. & Philipp. libr. 2. in Iob. ca. 2. & in commentarijs titulo Hiero. in Iob. cap. 27. Item Euthy. Pſalm. 71. eſt, inquit, peculiaris loquendi modus ſcripturę, vt tempus vſque ad aliquod terminet, & quod ſequitur non neget, vt, Permanebit cum ſole, ideſt, erit donec ſit ſol. Et Origen. homil. 7. in Ioſue. ait. Scripturæ ſanctę moris eſt, de his quę vſq; ad finem, vel vitæ vel ſeculi permanent, dicere vſq; ad hodiernum diẽ, vt, hic eſt pater Moabitarum vſq; in hodiernum diem, quod ſignificat vſq; ad finem ſeculi, & in euange. diffamatus eſt ſermo hic apud Iudæos vſq; in hodiernum diem, &. 2. Reg. 6. Michol filiæ Saul, non eſt illi natus filius vſq; in diẽ mortis ſuę, & Augu. lib. 1. de ſerm. domini in monte. ait. Donec ſoluas nouiſsimum quadrãtem, ita dictũ eſt, &, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos. Non enim cũ poſiti fuerint deſinet regnare. Ita etiã accipi poteſt illud. Non exies inde donec ſoluas nouiſsimũ quadrantem, nunquam enim exiet, quia ſemper ſoluit quadrantem, dum ſempiternas pœnas luit.

1. Cor. 15.

Pſal. 122.

Geneſ. 35.

Ante, Antequam. Priuſquam

Ante, antequam, priuſquam, vt late docet Hieron. in lib. contra Helui. licet ſæpe conſequentiam indicent, nonnunquam ea tantum quę prius cogitabantur oſtendunt. Vnde nõ neceſſe eſt vt cogitata fiant, cum aliud ideo interuenit, ne ea quæ cogitata ſunt fiant. Vn

de in

de in euangelio dicitur. Antequam conuenirent inuenta est in utero habens de spiritu sancto,& vulgo dicitur,antequam in portu prandere nauigaui. Et Ambro. de instit. virgi. cap. 5. ait. Consuetudo scripturæ est, vt causam quæ suscepta est astruat,incidentem differat, vt antequam conuenirent inuenta est,&c. & non cognouit eã donec peperit. Quid ergo? postea cognouit,minime. Denique scriptum est. Ego sum,& donec senescatis ego sum. Nũ quid postquam senuerunt, Deus esse desiuit? Item Dauid dixit. Dixit dominus domino meo sede à dextris meis, donec ponam, &c. Nun quid subiecto populo nationum qui ante videbantur inimici, cum salutis authorem negarent, simulacris seruirent, ad dexteram patris filius sedere desiuit, aut in perpetuum non sedebit. Quid præiudicat Mariæ si cælestis consilij mysterium Ioseph non intellexit & putauit virginem non esse quam prægnantem viderat. Hæc iterum repetit lib. 2. comment. in Lucã. & Nazian. lib. 4. Theologiæ. Deniq; in locis citatis in hoc & superiori Paragr. totam illam. q. de Mariæ virginitate disputatam inuenies.

Manè. Manè significat tempus opportunũ ac tẽpestiuum ad aggrediendũ aliquod opus. Ierem. 21. Misi ad vos seruos meos prophetas mane consurgens,&. Mane exaudies vocem meam,& mane surgebam ad confitendũ nomini tuo. Hinc mane ponitur pro tempore orationi apto, eo quod eo tempore à negotijs secularibus sumus expediti, & ideo mens ad quæuis facienda est expeditior & promptior. Psal. 62. Deus Deus meus ad te de luce vigilo, & Psal. 5. Domine mane exaudies vocẽ meam, mane adstabo tibi & videbo. Vnde Grego. lib. 16. Mora. cap. 25,& lib. 8. cap. 21. ait. In scriptura sacra mane aliquando aduentus dominicæ incarnationis extitit. Sicut apud Isaiam. Venit mane & nox. quia & noue lucis primordia in redemptoris præsentia ferunt, & tamen à persecutorum cordibus perfidiæ suæ tenebræ non sunt desertæ. Rursum per mane aduentus terribilis & districti iudicij designatur. Vnde per Psalmistam dicitur. In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ. Sicut electorum quoq; personam exprimens ait. Mane adstabo tibi & videbo. Rursus per mane præsentis vitæ prosperitas designatur, sicut cum per Salomonem dicitur. Væ tibi terra cuius rex est puer, & cuius principes mane comedunt. Et Hieron. in comment. Isaiæ. ca. 5. ait. Quod primum tẽpus humanæ sapientiæ quando egredimur pueritiam,& ad rationalem venimus ętatem, manè in scripturis intelligatur, multa nos exẽpla docere poterunt. Vt, Mane mittebã prophetas,&, Mane exaudies orationem meam, & Manè assistam tibi & videbo, &, in matutinis interficiebam omnes peccatores terræ, & alibi, ad vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Consurgimus mane quando vitia relinquimus in pueritia, & dicere possumus, peccata iuuentutis meæ & ignorantiæ meæ ne memineris domine, ortoq; nobis sole iustitiæ fugantur tenebræ & statim interficimus omnes cogitationes, quæ ad peccata nos prouocant,& de ciuitate mentis nostræ, homicidia, adulteria, fornicationes expellimus.

Isaiæ. 21.

Psal. 100.

Eccles. 10.

Hodie. Hodie, inquit Aug. epist. 121. ca. 11. significat, hoc tẽpus, vt in oratione dominica. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. At si habet in Hebræo adiunctum articulum certum & statutum diem significat. Psal. 95. Hodie si vocem eius audieritis. Porrò vt dicit Theophyl. Lucæ. 13. versus finem. Hodie & cras plures dies significat, sic nos consueuimus dicere. Hodie & cras fiet hoc, non omnino intra tã breue temporis interuallum rem circũscribentes, sed statim fieri significantes, ita Christus dicens, sanitatem perficio hodie & cras,& tertio die consummor, non omnino significare voluit quod tertio die necessario sit consummandus, sed breui mortem suã futuram declarat. Veruntamen oportet me hodie & cras manere hoc loco,& operari miracula,& sequenti die in Ierusalem proficisci. Illic, enim elegi mortem.

Hodie & cras.

Non, pro non solum frequens in sacris literis. Mar. 9. quicunq; me susceperit, nõme suscipit, sed eum qui me misit.

¶De coniunctione. Et.

CAP. IX.

SCiendum est, vt annotauit Orig. homi. 19. Nume. quod vernaculum est linguæ Hebraicæ. Et, coniunctione frequenter vti, ita vt interdum abundet, & in nõ necessarijs, vt in nostra apparet lingua, videatur inserta. Quod vtique cũ venia accipiendum est. Habet enim vnaquęq;

Hãc vocant προλαμβανομενην vel occupationẽ, de illa lib. 5 ca. 1.

vnaquæq; lingua aliquid proprietatis, quod apud alias linguas vitioſum videtur. Veluti
Num. 28. in Nume. Valida habitatio tua, & ſi poſueris in petra nidum tuum, & ſi fuerit tibi Beor nidus aſtutiæ, A ſyrij captiuum te ducent. Auguſti. quoq; Pſalm. 4. ait, Familiare eſt ſcripturis in quibus prophetæ locuti ſunt, &, ſuperfluere. Nam ſæpè inuenies ita cœptum. Et dixit dominus ad illum. Et factum eſt verbum domini ad Ezechiel. & in Pſal. 4. & ſcitote quoniam mirificauit dominus. Quanuis in vulgata editione non inueniatur &. Quæ iunctura coniunctionis cum ſententia non præceſſerit cui ſequens annectatur, mirabiliter fortaſſe inſinuat prolationem veritatis in voce, cum ea viſione quæ fit in corde, eſſe coniunctam. & Gregorius homil. 2. in Ezechie. cuius verba ſunt inſerta inglo ſ. ordinaria libr. 1. Machab. cap. 1. inquit. Non raro prophetæ per coniũctionem. &, ſermonem exordiuntur, & ſcimus quod ſermo cõiunctionalis, non iungitur ſermoni ſequenti ſed præcedenti. Qua in re intuendũ eſt, quia ſicut nos corporalia, ſic & prophetæ ſenſu ſpiritualia aſpiciunt, eiſque & illa ſunt præſentia, quæ noſtræ ignorantiæ abſentia vidẽtur. Vnde fit vt in mente prophetarum, ita coniuncta ſint exterioribus interiora, quatenus ſimul vtraq; videant, ſimulq; in eis fiat, & intus verbum quod audiũt, & foras quod dicunt. Hac ratione inchoauit Ezechiel dicens. Et factum eſt in tricеſimo anno. Et Euthy. Ioan. 7. ait, Coniunctio, & in Hebraico idiomate frequenter abũdat. vt Ioan. 5. Vos putatis in ipſis vitam æternam habere, & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. & Pſalm. 24. Propter nomen tuum domine, & propitiare peccato meo multũ enim eſt. & Pſal. 91. Cum exurgerent peccatores quaſi herba, & inclinati ſunt omnes qui operantur iniquitatem. Iſta etiam repetit Pſal. 24. & 91. Item Augu. lib. 2. Locut. in Exod. ait, Et, coniunctio ita ponitur, vt detracta plenã faciat intelligentiam, vt in Exod. Si acceperis computationem filiorum Iſrael in viſitatione eorum, & dabunt ſinguli redemptionem animæ ſuæ domino, & nõ erit in eis ruina in viſitatione eorum. bis coniunctio, &, redundat. & Oecume. ad Roma. 2. his probat teſtimonijs. His qui ſunt ex contentione, & veritati quidem non acquieſcunt, parent autem iniuſtitiæ, &c. & in Gene. Si interrogauerit te Eſau dicens, cuius es? & quo vadis, & cuius hæc quæ antecedunt te, & dices pueri tui Iacob. Si hæc animaduertiſſet Iſychius lib. 1. Leui. non ſe maceraſſet fruſtra, in re ſanè quam perſpicua, & cuiuis obuia.

Et, coniunctio nonnunquam omittitur in ſcripturis. Ioel. 2. A facie eius tremuit terra, moti ſunt cæli, ſol, luna, obtenebrati ſunt, ꝓ ſol & luna, &c. & Exod. 17. Proijce virgam coram Pharaone, erit in colubrum. & Pſalm. 131. Introibimus in tabernacula eius, adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius. & ad Coloſ. 1. ipſe eſt caput corporis eccleſiæ qui eſt principiũ, primogenitus ex mortuis. pro & primogenitus.

Conſueuit ſcriptura, vt dicit Theophyla. Lucæ. 1. coniunctionẽ &, pro enim aut quia, accipere. vt, benedicta tu in mulieribus, &, id eſt, quia benedictus fructus ventris tui. Hæc ille. & Marc. 5. annuntia illis quanta tibi dominus fecerit, & miſertus eſt tui. & Pſal. 59. Da nobis auxilium & vana ſalus hominis, id eſt, quia vana ſalus eſt ab homine. Iam vt inquit propheta. Ægyptius homo eſt nõ deus, & caro non ſpiritus. & Iſaiæ. 64. Tu iratus fuiſti & nos peccauimus. & Ioan. 8. Scio illũ & mãdata eius ſeruo. & ſic intelligitur hymnus ille angelicus. Gloria in excelſis Deo. & in terra pax, id eſt, quia in terra pax. & hæc pax fiet pro bona Dei voluntate erga homines, aut hominum erga Deum. Atque ita interpretatur Grego. Niſſe. in homi. natalis domini. & 1. Ioan. 1. Manus noſtræ contrectauerunt de verbo vitæ. & ideſt nam, vita manifeſtata eſt, & vidimus & teſtamur. & 1. Ioan. 3. omnis qui facit peccatum & iniquitatem facit. & id eſt nam, peccatum eſt iniquitas. & Actu, 26. ait Paulus, quod & feci Ieroſolymis, & ideſt nam, multos ſanctorum in carceribus incluſi. & ad Roma. 1. &, id eſt, nam, mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei. & iterum, & ſicut non probauerũt Deũ haberein notitia. & Ioan. 4. qui metit mercedem accipit, &, ideſt nam, congregat in vitã æternam. & Matth. 27. & exeuntes de monumentis apparuerunt multis. & Lucæ. 1. & id eſt nã, multi in natiuitate eius gaudebunt.

Iſaiæ. 64.

Locus ex Luca. 2. expoſitus.

Et, proigitur aut ergo nõ raro inuenitur. vt in 1. epiſt. Ioan. capit. 2. (quæ iuxta Higinium. 8. pontificem à Petro epiſto. 1. & Auguſti. libr. 2. quæſt. euangelij ad Parthos fuit miſſa). Non, inquit, neceſſe habetis, vt aliquis doceat vos, ſed ſicut vnctio eius docet vos, & verum eſt & non eſt mendacium, &

id eſt igitur,ſicut docuit vos manete in eo.& ad Hebr.3.Quibus iurauit non introire in re quiem ipſius,niſi illis qui increduli fuerunt? & videmus quia non potuerũt introire propter incredulitatem, & Matth.25.& ibunt hi in ſupplicium æternum, Iuſti autem in vi tam æternam.& Actu. 10. eleemoſynæ tuæ aſcenderunt in conſpectu Dei.&, id eſt,igitur,mitte viros.& capi.12.& Petrus quidem ſeruabatur in carcere.& cap.13.Non deſinis ſubuertere vias domini rectas, & nunc ecce manus domini ſuper te.& Marci.9. bonum eſt nos hic eſſe,& faciamus tria tabernacula. Roma.8. Si filij & hæredes. & ad Galatas.4. quod ſi filius & hæres.

Interdum,& eſt declaratiua particula ſignificans,idem quod ideſt, vt Coloſſ. 2. Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam & inanem fallaciam. & Matth. 13. colliget de regno eius omnia ſcandala, & eos qui faciunt iniquitatẽ.& Gene.2.Benedixit Deus diei ſeptimæ & ſanctificauit eam.& capit.3. inimicitiam ponam inter te & mulierem, & id eſt,ſemen tuum,& ſemen illius. & ad Roma.2. Theſaurizas tibi iram in diem iræ, & iuſti iudicij Dei.& Matth.3. Baptizabit vos Spiritu ſancto & igni.& de Ioſeph dicit Ruben.Frater noſter & caro noſtra eſt.conſule Oecume. ad Roma.2. an aliquid huiuſmodi velit innuere.Pſal.4. ſacrificate ſacrificiũ iuſtitiæ & ſperate in domino.& 115. Sacrificabo hoſtiam laudis & nomen domini invocabo.& Lucæ 24.& quomodo eum tradiderũt ſummi ſacerdotes.Roma.2.Lex quidem ſancta & mandatum ſanctum,& 1.Corin.10.& propter cõſcientiã,ſcilicet illius qui iudicauit.

Interdum ponitur & loco relatiui. Iſaiæ 3.ſicut grex & nemo,ideſt quem nemo,colligit.& ad Ephe.1.Benedictus deus,& pater, ideſt,qui eſt pater domini noſtri Ieſu Chriſti.& Malac.1.Quis ex vobis & ianuas claudat gratuito.Gene.9. Arcum poſui in nube. &,id eſt, qui erit in ſignum fœderis. & 49. adeo patris tui & adiuuit te, & ab omnipotente &,qui benedixit te.

Interdum ſignificat idem quod vt,Gene. 20.Orabit pro te & viues, pro vt viuas. & Pſal. 5. ſecundum multitudinem iniquitatũ eorum expelle eos,quoniam irritauerunt te. &,lætentur omnes qui ſperant in te.& 1.Petri.5.& cum apparuerit princeps paſtorum. & ad Hebrę.12.Multo magis obtemperabimus patri ſpirituum & viuemus. Hæc videntur ſignificare commentaria Græca. 1.Petri.7.Item Mar.9. omnis enim igne ſalietur, &,ideſt,vt,omnis victima ſale ſalietur,id eſt, quemadmodum hoſtia abſque ſale illegitima erat,ſic ſine igne,ideſt, tribulatione nullus eſt deo acceptus.

Et,pro tum.Lucę.2.Cum inducerent puerum Ieſum parentes eius, vt facerent ſecundum conſuetudinem legis pro eo, & ipſe, id eſt,tũ ipſe,accepit eum in vlnas ſuas.& Marci.6.&, ideſt tum,conuenientes apoſtoli ad Ieſum,renuntiauerũt ei omnia, & pro id eſt, quæ egerant & docuerant.

Et,id eſt præterea.1.Ioan.5.& ſpiritus eſt qui teſtificatur quoniam Chriſtus eſt veritas.& Mar.7.&,ideſt præterea,interrogabãt eum Phariſæi & Scribæ. quare diſcipuli tui. & 2. Regum 19. Deſcendit cum viris Iuda in occurſum Regis Dauid cum mille de Beniamin,& Siba puer de domo Saul.

Et pro nam. Mar.9. transfiguratus eſt coram ipſis,& veſtimenta eius facta ſunt ſplendentia.Ioan.4. qui metit mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam. & Roma.1.& mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei. & iterũ. & ſicut non probauerunt, &c.& Iohannis.8. & in lege veſtra ſcriptum eſt,quia duorum hominum teſtimonium verum eſt. & Lucæ.1. exaudita eſt deprecatio tua, & vxor tua Eliſabeth. & iterum. & ipſe præcedet ante ipſum in ſpiritu Eliæ. Lucę.7. Diligit gentem noſtram,& ſynagogã ædificauit nobis. Ioan.1. & verbũ caro factũ eſt.

Et,pro vel. Actu.10. nunquam manduca uiomne commune,& immundũ.& 17. non debemus æſtimare,auro &,pro aut, argento aut lapidi diuinum eſſe ſimile.Exod.21.percutiens patrem ſuum & matrem ſuam. & ſtatim.maledicens patri ſuo vel matri ſuæ.

Et, pro at. Matth. 12. generatio praua & adultera ſignum quærit,& ideſt, at ſignum non dabitur ei,niſi.& Pſal. 1. folium eius nõ defluet,& omnia quæ faciet, proſperabuntur,ideſt,at omnia quæ germinauerit arbor illa ad maturitatem vſq; peruenient. & Act. 23.Tu ſedens iudicas me ſecundum legem, &,ideſt, at contra legem iubes me percuti.

Et,pro cum.Exod.1.& Ioſeph, qui fuerat in Ægypto erant 70. animæ,ideſt, cum Ioſeph.& Iud.12. Diſceptatio erat mihi & pro cum populo meo contra filios Ammon vehemens. & 1.Reg. 14. Erat ibi arca domini in die illa, & filij Iſrael. pro cum filijs Iſrael.

& Ierem.49.Anguſtia & dolores, pro cũ doloribus,apprehendit me. & Iob. 26. Gigantes enitentur cum cohabitatoribus. & capit. 14.arbor mortua repullulaſcit.ſed homo morietur & debilis fuerit, deficiet homo & vbi ipſe?ideſt,cum debilis fuerit.

Si geminatur,tum valet idem , quod tam, quàm vt.2.Reg.8.Benaias autem filius Ioiadæ & Creti & Plethi, id eſt erat Benaias præfectus cuſtodum regis quàm erant tam Creti quàm Plethi.& Pſalm.76.ab increpatione tua conſopitus eſt & currus & equus, ꝑ tam currus quàm equus.& Danie.8.tam ſanctuarium quàm militia in conculcationem.

Interdum eſt temporis nota,ac ſignificat rei geſtæ celeritatem,ideſt,ſtatim ac ſimulatque,tunc.Geneſ.3.&,ideſt, tunc. vel ſtatim. aperientur oculi veſtri , & eritis ſicut Deus ſcientes bonum & malum.& Exo, 17. Quando leuaret Moſes manũ &,ideſt ſtatim,prævalebat Amalec.Leui. 6. & ſi in vaſe æris cocta fuerit,id eſt,ſtatim defricabitur & lauabitur aqua.& c.15.& erit immũditia eius ſuper eã.2.Reg.14.ſi eſt in me iniquitas.& interficias me.&,c.17.ſi iniquè egerit & caſtigabo eum.& Pſal.51.quoniã non voles ſacrificiũ, & darẽ.& 138.In die quo inuocaui & exaudiſti me.& 141.oratio mea contra malitiam eorum.Marci.14. & Iudas ſcariotes vnus de 12.abijt ad ſummos ſacerdotes.& Lucę.9.& ipſe faciem firmauit vt iret in Ieru. pro tunc.

Aliquando eſt aduerſatiua.vt Iſaię 10.Reſiduum domus Iacob non innitetur in percuſſorem ſuum, &.i.ſed ſuper Deum ſanctũ Iſrael.& Prouer.21.equus paratur ad bellũ, & ſalus à domino eſt.& Deuter.11.ſed terra ad quam vos tranſitis.& Gene.42.nõ domine mi,& ſerui tui venerunt ad emendum cibum.& 1.Cor.16.oſtium mihi apertum eſt magnum & euidẽs &.i.ſed, aduerſarij multi.

Interdum valet Hebræis idem quod etiã aut quoq;.Exo. 12. accipiet & vicinũ ſuum. Iob.23.præceptum labiorum eius,& non amouebo. & Iere.51.populi ad ignem etiam defatigentur.& Zacha.7. quãdo ieiunabatis & plangebatis.& Eccleſ.5.quia in multitudine ſomniorũ etiam vanitates & verba multa ſunt.& Io.8.Multa habeo de vobis loqui, &, i.etiã iudicare.Ephe.2.& cũ eſſemus mortui.

Et pro itaq;.Mar.12.Audi Iſrael dñs deus tuus deus vnus eſt, &.i. itaq; diliges dominũ deum tuum ex toto corde tuo.& Lucæ.1.& ecce,id eſt, itaq; ſubito, eris tacens. 1.Corin.2.& ego cũ veniſſem ad vos fratres, veni non in ſublimitate ſermonis. & iterũ.& non põt intelligere, quia ſpiritualiter examinantur.

Et,pro & tamen,Lucæ.4. Cum facta eſſet fames magna in omni terra, & ad nullam illarum miſſus eſt Elias. & ca. 1. incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus ſine querela,&,ideſt, & tamẽ,non erat illis filius.

Et,pro propterea Ioan. 1.ego vidi, & teſtimonium perhibui.& Lucę 24. ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die, & propterea, prædicare in nomine eius pœnitentiam.& Ioan.4.ſpiritus eſt deus, &, ideſt,propterea,eos qui adorant eum,in ſpiritu oportet adorare. & 5. ſicut audio iudico, & iudicium meum iuſtum eſt.

Et,pro ſic.Ioan.30.ſicut miſit me pater,& ego mitto vos.pro ſic ego. ex multiplicibus huius dictionis ſignificationibus,doceberis, cum qui plene in ſcripturis & his regul. fuerit inſtructus , poſſe per ſe, nominum ambiguitate expenſa, infinitos ſenſus exactiſſimos excogitare & in lucem proferre.

Et,pro etenim.Actu.23. percutiet te deus paries dealbate.&, pro etenim,tu ſedens, iudicas me ſecundum legem.

¶De vario vſu præpoſitionũ. CAP. X. & vlti.

AD multiplicem ac varium vſum præpoſitionum explicandum, vt ſaltem excitem animos ſtudioſorum, ne iſthæc quantumuis minima contemnant, ſed diligenter exquirant,calamum conuertamus. & primum aduerte ex Augu.Pſalm.105. quod frequenter in ſcripturis præpoſitiones abundãnt. vt in Pſalm. & crediderunt in verbis eius. Hæc ille. & circuncidit in cultris petrinis filios ſuos.& in baculo meo tranſiui Iordanem. & iterum in Pſalm. In ſole poſuit tabernaculum ſuum in eis. pro. ſoli poſuit in cælo locum,in quo ſtaret.& Lucæ 24.ò ſtulti & tardi corde ad credendum in omnibus,quæ locuti ſunt prophetæ.

Deſunt etiam frequentiſsime. vt elongaſti terminos terræ pro vſq; ad terminos terræ & ad Phile. Paulus vinctꝰ Ieſu Chriſti.i.ꝓpter. Præpoſitio Be.hoc eſt in,inquit Theophyl.ad Epheſ.6.ꝓper accipiẽ.vt Mat.12.ſi ego in Beelzebub eiicio dæmonia.i.ꝓ Beelzebub.&,elegit nos in ipſo ante mũdi conſtitutionẽ.& iterũ.Propter ſpẽ quę reposita eſt vobis in cælis,quã audiſtis in verbo veritatis. i.ꝓ verbũ veritatis.2.Cor.7. cũ & ſi cõtriſta-

ui vos in epiſtola,nō me pœnitet,Ro.8.quæ eſt in Ieſu Chſto dño nſro.& 1.Cor.1.Sanctificatis in Chſto Ieſu.&.c.2. Veni nō in ſublimitatē ſermonis.& ca.15.abſorpta eſt mors in victoria.Gala.1.vt reuelaret filiū ſuū ī me. Ephe.4.nō circūferamur omni vento doctrinæ in negtia hoim.Actu.11.q loquet verba in qbus ſalueris.Luc.7.Beatus q nō fuerit ſcādalizatus in me.& 8.fructū affert in patiētia. Titu.1.in prædicatiōe quæ credita eſt mihi. ¶In pro cū inuenit, vt annotauit Aug.Pſal. 104.vt eduxit eos in argēto & auro.Gen.32. in baculo meo trāſiui Iordanē.& Deut.18.lapidabitis eos in lapidib⁹.& Pſal.88. Viſitabit in virga peccata eorū. & Pſal. 104. Introibo in domū tuā in holocauſtis,& ad Ro.9. teſtimoniū perhibēte mihi cōſciētia in Spū ſctō. &,q manet in chatitate ī deo manet. 1. Cor. 4.In virga veniā ad vos an in charitate. pro cū virga.& 15.ſeminat in,p cū,ignobilitate, ſurget in gloria & ſtatim.ſurget in virtute.2. Cor.12.ſigna apoſtolatus mei facta ſunt ſup vos in omni potētia.ad Colo.1.poſtulātes vt adimpleamini agnitiōe volūtatis ei⁹ in omni ſapientia. Vnde Ambr.li.2.de ſpū ſctō. c.10. ait.in & cū ſepè reperiunt in ſcripturis alia interpoſita, altera intellecta.Pſal. 60. nō egredieris in virtutib⁹ nſris.in virtutib⁹ nſris. p cū exercitib⁹.¶In præpoſitio, p pter accipit, iuxta idioma ſcripturarū,ad Galat.2.qđ nūc viuo in carne in fide viuo filij dei.Ephe.4.donantes inuicē ſicut & deus in Chſto donauit vobis.& ibidē.egovinct⁹ in dño.1.Tim.4.in hoc.i. pter hoc, laboram⁹ & maledicimur, qa ſperam⁹ in deū viuū.Colo.1.Oīa p ipſum, & in ipſo.i. pter ipſum.Ro.6. vt eā ſuſcipiatis in dño digne ſanctis.1.Cor.15.ſcientes q labor veſter nō eſt inanis in dño.2.Cor.7.nō ſolū in aduētu eius.i. pter,ſed in cōſolatiōe. &, maledicta terra in operib⁹ tuis. ¶In p de ad Gala.5. Ego cōfido in vobis. p de vobis.

Pro ante vel corā.Mat.18.ſi peccauerit in te frater tuus corripe ipſum inter te & ipſum i.ſi peccauerit in deū aliqs homo te pręſente, corripe eū,&c. ¶In pro ob.ad Gala.6. Mihi abſit gloriari niſi ī cruce dñi. 1.Cor.1.in gra dei quæ data eſt vobis·Phile.quāto magis tibi in carne & in dño.i.ob corporalia miniſteria.Ephe.2.eratis gētes in carne.i ob carnem nō circūciſam. ¶In p ex,Philip.3.ſecūdū iuſtitiā quæ in lege eſt cōuerſatus ſine querela. Exo.35.ad faciendum in auro, pro ex auro. ¶Pro inter, Lucæ.1. Quæ in nobis cōpletæ ſunt rerū. ¶In pro erga.Colo.1.p cū recōciliari oīa in ipſo.i,erga ſe.Hebr.6.nō eſt iniuſtus deus vt obliuiſcat opis vſri & dilectionis quā oſtendiſtis in noīe ipſius p erga nomē. hoc eſt erga illū.ad Phile. Fidē quā habes in dño Ieſu. p erga dñm. ¶In p ad. 2.Theſſ.2. in quā (p ad quā fidē) & vocauit vos p euangeliū noſtrū.& alibi.dilectiōis quā oſtēdiſtis in oēs ſctōs.2.Tim.1. In quo poſit⁹ ſum ego prædicator.i.ad quod euāgeliū.Theſſ.2.c.1. in exemplū iuſti iudicij dei.i. ad documēta. Ephe.2.creati in Chriſto in operibus bonis. ¶In pro poſt.Mat.13. in illo die exiēs Ieſus de domo ſedebat ſecus mare. pro poſt illum diē.& 3.In dieb⁹ illis venit Ioānes Baptiſta. ¶Pro,prę Luc.1. Exultauit infans in gaudio i.præ gaudio,in vtero meo. ¶In p apud Ro. 1. quod notū eſt dei manifeſtū eſt in illis. 1. Petri.1.Hoc eſt verbum quod euangelizatū eſt in vobis.Luc.1.& regnabit ī domo Iacob in æternū. ¶In pro de,Ro,11.An neſcitis in Elia qđ dicat ſcriptura.1.Cor.16. gaudeo in preſentia Stephani & Fortunati.Exo.12.oīs alienigena nō comedet in eo. p de eo.Leu.8. quod ſupereſt in carne & in pane cōburetis. Ephe.6.vt in ipſo audeā.i.Tim.1.formā habe ſanorū verborū in fide & dilectione.i.de fide in deū, dilectiōe in proximū. ¶In pro à vel ab 2.Cor.7.ſed & in cōſolatiōe qua cōſolat⁹ eſt in vobis, p à vobis.& Io.1. In principio erat verbū.& ſic expoſunt ipſe Io.1. Io.1. qđ erat ab initio, qđ vidimus & in Ge.in principio fecit deus cælū & terrā. Hinc in idipſum, pariter ſignificat.vt Pſal.4.In pace in idipſū dormiā & requieſcā. Hebręi de præpoſitione B, hoc eſt in,hæc ſcribūt.In,aiūt,idē ferè ſignificat qđ cū,vocaturq; ſubſidij,eo qđ eius aduētu actio perficiat.Gene.49.In gladio meo & arcu meo.& Pſal.60.In Deo faciem⁹ virtutē, i.cū dei auxilio hoſtes p ſtrabimus.Gen.31. demiſiſſem te cū lætitia & cum gaudio & cū canticis,cū tympanis & cithara.Iſaiæ.7.In ſagittis & arcu ingredietur illuc. Præterea idē ſignificat qđ intra vel mediū, & vocat inſtrumēti,Gen.39.multiplicabunt in domo & in agro.Exo.7.in lignis & lapidibus. Porro qñ eſt inſtrumēti habet virtutem ſeptimi caſus apud Latinos.Num.13.portauerūt in veſte, p veſte.Iſai.7.radet deus in nouacula acuta. Amos.6.nū arabit in bobus.In,aliqū eſt etiā tēporis.& tūc aut importat incluſionē ſequētis tēporis.Gen.6.in anno ſexcēteſimo. Aut excluſionē ſequentis temporis.Gene.cōſummauit Deus in die ſeptimo opus ſuū. ſic etiā qñq; eſt loci,aut ſignificat aliqđ eſſe in loco.

Vulgata. Non comedet ex eo.

Vulgata. quicqđ autē reliquū fuerit de carne & panibus ignis ad ſumet.

Vulgata. Multiplicabit tam in ædibus quā in agris ut dam ſubſtantiam. Exo.7. Tā in lignis vaſis quam in ſaxeis.

Exo.7

Exo.5.vt ſacrificent mihi in deſerto.&.14.filij Iſrael ambulauerũt in arido in medio maris. Vel importat motũ ad locũ. Iſai.2. ingredere in petrã Leui.26.mittet hircum in deſertũ. Eadẽ rõne dicit de ꝑſona. Pſal.26. in dño confido.& ſecũdo modo. Exod.14. Dñs pugnat pro eis in Ægyptũ.i.contra Ægyptios.

Apud Hebræos Mem præpoſitio ſignificans,à,ab,q̃ aut ſuper, poſitiuis adiũcta facit cõparatiuũ,nec alia eſt apud eos cõparatiuorũ forma,& tũc ſignificat præ.q̃, magis.vt iuſtificata eſt Sodoma à te,ideſt,præ te. Iob.7. Dies mei leues ſunt pluſquã radius textoris. & ca.9.dies mei leues ſunt pluſquam curſor. & bonũ eſt cõfidere in dño quã cõfidere in principibus. Deniq; omne Mem poſt dictionẽ bonũ, habet vim cõparatiui. vt melius eſt nomẽ bonũ ſupra oleũ multũ. ¶ Mem etiã ſignificat ꝑpter. Mat.18. † Væ mũdo ab ſcandalis. Pſal.12.à vaſtatiõe oppreſſorũ,& à gemitu pauperũ nũc exurgã dicit dñs.& 54.ꝑpter vocẽ exprobrãtis. & 68.à tẽplo tuo qđ eſt in Ieruſalem adducẽt reges munera. Prouer.25.à frigore pauper nõ arat. Præterea ſignificat partẽ alicuius multitudinis. Gene.3. de fructu ligni de quo præceperã tibi ne comederes comediſti.& 30. Da mihi quæſo de Mandragoris filij tui. Iudi.4. Tolles tecũ decem millia pugnatorũ de filijs Nephthali & Zabulõ. Eſt inſuper Min particula Hebræa excluſiua ſiue negatiua,præcipuè ſi infinitiuo præponatur. Gene.31.caue tibi à loquendo. 1.Reg.15. repulit te deus ab eſſendo regem.i.ne ſis rex. Iſaiæ.5.& nubibus mandabo de pluẽdo ſuper eam.& 49.nũquid obliuiſcetur mulier infantis ſui, à cõmiſerando filij vteri ſui. 1.Reg.15. amoui eam ab eſſendo dominam. Iere.48. ſubſtiterunt fugientes à viribus. i. eo quod vires illis deeſſent. Hanc etiam vim habet hæc præpoſitio in comparationibus. 1.Reg.15. ecce obedire eſt magis,quam ſacrificium bonũ, & auſcultare eſt magis,quam adeps arietum. & ca.24. Iuſtus es magis quam ego. Hac phraſi vſus eſt dñs Lucæ 15. Ita gaudium erit in cælo ſuper vno peccatore, ſupra nonaginta nouẽ iuſtos qui non indigent pœnitentia. & 18.ca. diſceſſit hic iuſtificatus,ab illo. Quando adiungitur nomini tempus ſignificanti,ſignificat poſt. Gene.16.à fine. Iudi.11.à diebus.

Super pro de, Mat.10.prædicate ſupra tecta.i.de locis editis vt à pluribus audiãtur. te
Deute.22. cta Iudæorũ erãt plana, ſupra quæ ambulabãt,non ſimilia nris ideo ſolaria dicuntur. 1. Reg.9. ¶ Per, multas quoq; ſignificatiões habet.& inter alias ſignificat propter. 2.Cor.4. Nos autem ſeruos veſtros per Ieſum. Epheſi 4.alienati à vita dei per ignorãtiã. & ꝑ de accipitur. Actu.1.præcipiẽs eis per ſpiritũ ſanctum. Significat etiam miniſterĩũ, vt inquit Orige.ad Rom.1. per quẽ accepimus gratiã, & pro ideſt,apoſtolatum: nam Chriſtus mediator eſt dei & hominum. Per, inquit Hiero.ad Ephe.1.apud Paulum idẽ ſignificat aliquando quod ex. vt, Paulus apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem dei. & ad Hebræ.1. quem cõſtituit hæredẽ vniuerſorũ per quẽ fecit & ſecula. Per aliquãdo iurãtis eſt,& propter,ſimiliter. 1.Cor.15. Quotidie morior ꝑ veſtrã gloriam fratres,quã habeo in Chriſto Ieſu. apud Græcos cũ iuratio eſt, vt inquit Augu.in epiſt.ad Hilar. & ad Rom.1.primũ gratias ago Deo meo per Ieſum Cnm. Aliquãdo nõ eſt iurãtis.vt per meũ aduentũ iterũ ad vos. ¶ Per, inquit Cyril.li.1.ſuper Ioã. ca.5. Aliqñ nõ miniſterĩũ ſignificat,ſed ęqualitatẽ, ideoq; indifferẽter patri filioq; tribuitur, filio quidem cum dicitur. omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, id eſt,omnia ab ipſo. & ad Gala.1. Paulus Apoſtolus nõ ab hominibus nec per hominẽ, ſed per Ieſum Chriſtũ. Patri vero multoties in ſcriptoris accommodatur. Fidelis, inquit deus, per quẽ vocati eſtis. & rurſum. Paulus Apoſtolus Ieſu Chri per voluntatẽ Dei. profecto nemo adeo inſanit,vt propter particulam per ad miniſtri locum patrẽ deducat. & Theophy.ad Galat.1. ait. obſerua præpoſitionẽ per, patri eſſe appoſitam à Paulo. Sed per Ieſum Chriſtum & per Deum patrẽ qui ſuſcitauit ipſum à mortuis. ac deinde nota filium primum eſſe nominatũ, propter hæreticos qui in hiſce rebus curioſi ſunt, & ad Hebræ.2. Decebat ipſum ꝑpter quẽ oĩa & per quẽ omnia. inquit. propter quem, hoc eſt patrẽ. ipſe enim eſt author omniũ. Per quẽ animaduerte, inquit, per quem patri attribui. nec enim ſi imminutionis eſſet, ſoliſque filio conueniret, patri apponeretur. per quem igitur ſignificat, per ipſum, hoc eſt ab ipſo condita eſſe oĩa. Ad hunc igitur modum & de filio, ſi dicat per quem, accipe pro à quo. Lege Chryſoſt.homi.4.& 44.ſuper Ioan. & Theodore.& Hieron. ad Epheſ.1. & Oecume.1. Corinth.2. Denique Chryſo.lo.homil.60. in Matth.ait. Conſueuit ſcriptura per quem, nonnunquam pro à quo, dicere, vt quando dicitur. poſſedi virum per Deum. non enim *Geneſ.4.*

Vulgata. Dies mei ve locus tranſierunt quã à texẽte tela ſuccidi tur.

Et capit.9. Dies mei velociores fuerunt curſore.

† Hoc ſecũdum trãſlationem Hebraicam.

Vulgata. Ex ligno.

Vulgata. Da mihi partem de Mandragoris.

Vulgata. Et nubibus mãdabo ne pluant ſuper eam imbrem.

Vulgata. Vt non miſereatur filio vteri ſui

secundā quandā causam, sed primā oīno posuit. & rursus. Nōne p deū manifestatio eorū est. &, fidelis deus p quē vocati estis in cōmunionē filij eius. 2. Tim. 2. quę audisti à me per multos testes. ¶ Ad, p de ponit sæpè ab interprete latino. Isaiæ. 5. ad terrā lōginquā. & ad Hebr. 1. ad angelos autē dicit. Qui facit angelos suos spūs, p de angelis. & iterum. ad filiū autē, Thronus tuus Deus in seculū seculi. & ca. 4. Nō est creatura inuisibilis in cōspectu ei⁹, oīa mūda sunt & aperta oculis eius ad quē nobis est sermo. Ad, p iuxta. 2. Tim. 4. ad sua desideria coaceruabūt sibi magistros.

1. Cor. 1. Matth. 18

Ad pro erga. 2. Corinth. 1. in gratia dei cōuersati sumus in mundo, abundātius autem ad vos. & ad Gala. 6. operemur bonū ad oēs. Pro aduersus. Rom. 10. ad Israel autē dicit. tota die expandi manus meas ad populū non credētē. Pro cū. Thren. 3. Cōfregit ad numerū dētes meos. i. cū lapillis quibus solēt numerare pani meo mixtis, cōfregit dentes meos.

Sup, inqt Cyril. li. 1. Dialo. de trini. nō est loci significatiuū, sed poti⁹ substātiæ. Iac. 1. oē datū optimū de sursum est. & cælit⁹ significat. vt apud Io. Nisi qs renat⁹ fuerit desup.

Vbicūq; dr post me, inqt Orig. tract. 1. super Matt. versus finē, in bono dr. Vnde Petro & Andreæ à dño dr. Venite post me, & faciā vos piscatores hominū. & ad Petrū qui dē dixit. Vade post me Satana. & ad diabolū. Vade Satana. bonū est enim qñ quis post dñm vadit. Cōtrarium autem quādo aliquis reijcit sermones dñi post se. vel qui trāsgreditur illum mandatum. post concupiscētias tuas ne vadas. Vide Hieron. Matth. 16.

Matt. 16.

Significat etiā, in. vt post tres dies resurgā.

Post.

Act. 5. post hūc extitit Theudas in diebus, p fessiōis. i. descriptiōis, de qua Luc. 2. & Matt. 26. possum destruere templū Dei & post triduū reædificare illud. ¶ Sæpè corā in sacris literis, p aduersus vel contra ponit. Gene. 13. hoīes Sodomitæ, pessimi erant corā dño. &, Nimbrot erat robustus venator corā dño. i. Deo cōniuēte ac sciēte erat pessimus, aut corā dño. i. sub cælo. & in Psal. 50. Tibi soli peccaui & malū coram te feci. Aliqñ significat sub potestate alicuius esse. Gen. 24. ecce Rabecca corā te est. At cū apud Paulū dr corā deo, iurātiset. 2. Cor. 7. a manifestādā solicitudinē nr̄am quā habem⁹ p vobis corā deo.

Secūdū, p à, Ephes. 4. induite nouū hoiem q secūdū deū creatus est. Pro pre. Philip. 3. secūdū æmulationē psequēs ecclesiā Dei. Pro. Propter Tit. 1. secūdum cōem fidē. 3. secūdū suā misericordiā saluos nos fecit. Pro ex. Ephes. 1. secūdū diuitias gr̄æ eius. i. ex copiosa beneuolētia sua. ¶ Pro, pro de. 2. Cor. 7. Multa mihi gloriatio pro vobis. p de vobis. &. 2. Cor. 12. pro huiusmodi gloriabor, pro me. i. de me, nihil. ¶ De pro in, Ioan. 18. Regnum meū nō est de hoc mūdo. ¶ Ab pro in. Actu. 12. Barnabas & Saulus reuersi sunt ab Ierosolymis, p in Ieruſalē. ¶ Apud, inquit Theophyl. Ioan. 1. idē significat interdū quod cū. vt, in principio erat verbum & verbum erat apud deū. & Mar. 6. Nōne fratres eius, & sorores eius apud nos sunt. ¶ Ex aliquo, inquit Euthy. Psal. 109. dr, vel ratione creatiōis, iuxta illud. Vnus est deus pater ex quo oīa. Vel rōne naturę, iuxta illud. operatio nr̄a ex nobis est, & quēadmodū splendor solis ex sole. vel rōne gr̄ationis. iuxta illud. Ego exiui ex patre. &, ex vtero ante luciferū genui te. Ita queq; Basil. in ser. de spū sctō. Prętera Chrysho. ho. 4. sup Ioā. ait. Ex quo non tm̄ filio, sed spiritui quoq; tribuit sctō. Vnde angelus dixit ad Ioseph. Noli timere accipere coniugē tuā, quod em̄ in ea genitū est, ex spiritu sancto est. Et hoc verbū, in quo quāuis spūs sancti sit p priū, id tm̄ Deo tribuit, cū dr. In deo faciemus virtutē. & Paulus, obsecrans, inqt, si quomodo tandē aliqñ p sperū iter habeā in volūtate Dei veniēdi ad vos. & iterū. in Christo Iesu. & huiusmodi frequenter verba indifferenter accepta inuenimus, quod minimè fieret, nisi vbiq; eadem esset substantia.

Psalm. 59.

Ex pro, propter, Tit. 3. non ex operibus iustitiæ quæ fecimus. Ex pro, præ. vt Psalmo 138. magnificata est sapientia tua ex me, confortata est non potero ad eam. hoc est, sapientia tua domine adeo captum nostrum superat, vt eam assequi vllus mortalium non possit. Iuxta Paulum ad Roma. 11. quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. & Ezechiel. 15. Quid fiet ligno vitis ex omnibus lignis nemorum.

Hactenus Illustrissime pariter ac doctissime Præsul, in prima huius operis parte, è tribus illis quas ante promiseram, desudatū est. In qua tamen multa morosi lectores inuenient, quæ exiliora & leuiora esse, quàm vt in opere theologico à me inferenda forent, videbuntur. At verò nō absq; certa quadam ratiōe fuisse à me in illis quoq; elaboratum, cernet is, q in his minutulis, aut impegit, aut ne offenderet diligenter cauit. Nam quēadmodum medicinæ vtilitatem, nō continuo experitur ægrotus, quando adhibentur fo-

Per eratio.

menta,

menta, ſed labente tempore, vim ſuam exerunt & manifeſtant. Sic nec noſtrarum præceptiuncularum emolumentum ſentire poterit is, qui non diu multumque ſe in ſcripturis exercuerit. Aut, vt alia vtar comparatione, ſicut cibus Lacedæmoniorum inſipidus & guſtui erat ingratus, niſi multis & magnis bellicis laboribus eſſet conditus. Ita fruſtrà laborabit & abſque emolumento ab hac arte diſcedet, qui ſe totum literis humanis & diuinis non conſecrauerit. Videſ quam abhorream à Secta Lutheranorum. Ego quidem nullum in Theologorum albo habendum cenſeo, qui has artes quæ ſunt vero theologo & vndequaque abſoluto dignæ ſimul cum ſcientia ſcripturarum non coluerit, & inter ſe copulare curauerit. Quibus etſi crebro à noſtris Chriſtianis vtendũ non ſit, (nam non deeſt reſina in Galaad, nec medicus ibi deſideratur.) Attamen conſpicitur atque apparet ſtatim ex ipſo orationis filo, an ſimus ipſarum ignari, nec ne. Vt qui pila ludunt, non vtuntur in ipſa luſione artificio proprio paleſtræ, ſed indicat ipſe motus & dexteritas ludendi, didicerint ne paleſtrã, an neſciant, & qui aliquid fingunt, etſi tunc pictura nihil vtantur, tamen vtrum ſciant, an neſciant, non obſcurum erit adiudicandum. ſic qui ad intelligentiam ſcripturarum acquirendam ſe efformat ac componit, ſi bonis literis inſtructus ad id munus dextre obeundum acceſſerit, paruo temporis interuallo exacto, tantum eruditionis incrementum illi accedet, vt & docere noſtra, & hęreſes labefactare admodum erudite poſsit. Quippe, cum omnes illæ ex ignorantia ſcripturarum trahant originem, ex eiſdem potiſsimũ ſunt refellendæ, & ex agro dominico vt zizania radicitùs euellendæ, ne.

Lacedæmoniorũ vitũ.

Lutherani in lingua vulgari tranſlatas ſcripturas docent.

inter nitentia culta
Infelix lolium, & ſteriles dominentur auenæ.

Vnde quaſi meo iure poteram, hæc noſtri ſeculi monſtra quoties res efflagitabat è medio tollere, & quaſi luxuriãtes vites è Sodomorum vinea, falce verbi Dei amputare. Quandoquidem iuxta prophetã. Quid fiet ligno vitis præ omnibus lignis nemorum, quæ ſunt inter ligna ſyluarum? nunquid tolletur de ea lignum vt fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus, vt dependeat in eo quodcunque vas? Ecce, igni datum eſt in eſcam. Sed proh dolor, id malum adeo creuit ab exiguis excitatum principijs, & tam altas egit radices, vt iam non ſit integrum malagma imponere nec alligaturas, nimirum ob ſocordiam & negligentiam illorum gubernatorum, quibus apud nationes illas, reſpublica gubernanda, aut potius diſſipanda, commiſſa fuerat. Vnde ſæpè mecum Hiſpanos laudare ſoleo, & crebro in familiari vſurpare ſermone, noſtros, longo interuallo, ſapientia, prudentia & iuſtitia, reliquos mortales vincere & ſuperare. Quis obſecro hæc diffitebitur? nullus ſanè ibit inficias, ſi modo conſpexerit, quam celeriter, te præcipuè iudicium exercente, peſtes illæ quæ aduerſus eccleſiam Romanam Pintię coniurauerant, (poſtquam eorum nomen delatum eſt, & crimen detectum) in carcere fuiſſe coniectos, & more maiorum, iudicis ſecularis arbitrio fuiſſe permiſſos. Quorum ſupplicium ſi aliquandiu fuiſſet dilatum, ægrè hanc lucem religionis, qua fruuntur noſtræ Hiſpaniæ, retinuiſſemus, nimirum id vos proſpicientes ac præcauentes, viri iuſtiſsimi, ne vlla poſt hac ſcabies gregem dominicũ poſsit inuadere. Atque ideò non erit opus apud noſtros in re certa & longè ab omni ambiguitate ſemota confirmanda, in noſtris lucubrationibus, tempus conſumere. apud exteras nationes medicinæ faciendæ, in re deſperata locus eſſe non video, eo quod obturant aures ne poſsint audire vocem venefici incantantis ſapienter. Quamobrem inſtituti mei fuit, nomina ipſorum, è libro vitæ deleta, non ſumere in labijs meis, ne non tam eximere ex hominum memoria errores, quã docere quæ ſempiterno ſilentio erant committenda, viderer. Vnde è re Chriſtiana foret, vt (vniuerſi hi ſectarum authores, ventri, luxuriæ atque ambitioni dediti, qui gloriæ quæ à ſceleratis, illis defertur, inhiantes, ac domini gloriam deſpiciunt), è noſtrorum hominum memoria abolerentur. Ac vetus illa lex Athenienſium ἀμνηστία, hoc eſt obliuionis, quam ciuitas illa tulit poſt triginta Tyrannorum occiſionem, renouaretur. Aut ſin minus id quod nonnulli non ignobiles hiſtorici prodiderunt. aiunt enim, Eroſtratum quendam, hominem ignobilem, cum nullo præclaro facto famam apud ſuos poſſet comparare, incendiſſe templum Dianæ Epheſinæ, quod toto orbe erat celeberrimum. qui deprehenſus, faſſus eſt, ſe gloriæ cupiditate incẽſum, id ſcelus patrauiſſe. De creuitq; magiſtratus, ne poſtea quiſquam illo

Ezechi. 15

Hiſpanorũ in rebus gerendis prudentia & dexteritas.

Athenienſiũ ἀμνηστία.

Eroſtratus. Valerius lib. 8. c. 15

illo nomine vocaretur, nec in faſtis hoc ſcelus poneretur. Nunquid poteſt aliquis picem tangere quin coinquinetur ab ea? Aut poteſt aliquis ignem in ſinu habere & veſtimenta eius non ardeant? Profectò ſi aliquando in dubium & diſceptationem hoc vocatum fuit, noſtro ſeculo re ipſa edocti, videmus (mitto Gallos & alias gentes) multos Hiſpanos noſtros, è Germanica peregrinatione, non ſolum à ſobrietate & frugali vita ac verè Laconica degeneraſſe, ſed religionem & pietatem cum ſolo commutaſſe. Atque ideò meritò increpat Deus populum per Ieremiam, inquiens. Fili Mempheos & Taphneos conſtuprauerunt te: & ſubdit. Quid tibi vis in via Ægypti vt bibas aquam turbidam? & quid tibi cum via Aſyriorum vt bibas aquam fluminis? At verò ſi aliqua natio ſub cælo eſt obtemperans eccleſiæ Romanæ præceptis, & antiquarum traditionum tenax, & quæ minus illorum paruit ſeductionibus, ſed pro virili oppugnauit, vel maximè noſtra eſt. Quapropter malè audit apud illos. Quia nimirum, vt ait Antalcidas, nos ferè ſoli nihil mali ab illis didicimus. Sed de his ſatis, ad id vnde egreſſi ſumus noſtra ſe vertat oratio. Ego in hoc libello ſtamina ſtudioſis & ſubtegmina ac licia præparare decreui, ipſi pulcherrimam Chriſti veſtem inconſutilem conficitote. Aut arma ſtrenuis militibus pugnaturis, quibus hos carnales hoſtes adoriantur, ſubminiſtraui. Illorum erunt partes cum conflixerint dextrè eis vti ad inimicos eccleſiæ profligandos & ſub eius ditione redigēdos. Nec eſt quod nos moueat aut animo deſpondere faciat, quod tot transfugas ad hoſtes noſtros defeciſſe videamus, cum perpetuò ſtet promiſſio domini dicentis. Ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. & Propheta. plures nobiſcum ſunt quā cum illis. Reliquit ſiquidem dominus ſeptē millia virorum qui non incuruauerunt genua Baal. quorum auxilio freti poſſumus cum propheta canere. In deo faciemus virtutem. Porrò non verebor affirmare de te quod Agamemnon de Neſtore dicebat, præſul ampliſsime, ſi decem, inquit, duces Neſtori ſimiles habuiſſet Græcia, vniuerſas vires Troiæ celeriter fuiſſe ruituras. Ita quoque, ſi plures epiſcopos tui ſimiles, regiones illæ infœlices, quę ſub Lutheri ditione nunc degunt, tunc habuiſſent, quando peſtis illa cœpit in lucem erumpere, nunquam in tantum nephas fuiſſe prolapſuras, nec detrectaturas iugum ſuauiſsimum eccleſię Romanæ. Quapropter non abſque præſagio futurorum bonorum arbitror, tibi nomen Petri fuiſſe impoſitum, nimirum quia patronus & propugnator maximus Petri & illorum qui in eius loco cooptandi & ſufficiendi erant, eras futurus. Vale. Datum Salmanticæ, ex Muſæo noſtro, Anno 1563. à partu virginis 18. Calend. April.

Hiſpani ritu Lacedæmoniorum viuunt.

Ierem. 2.

Hiſpania.

Antalcidas

Agamemnon.

Neſtor.

Octo priorum librorum, Theologicarum Hypotypoſeon, à Martino Martini Cantapetrenſi, Sacræ Theologiæ Magiſtro, ac ſacrorum Bibliorum in tribus linguis, Salmanticæ Primario profeſſore, editorum finis.

MARTINVS MARTINI CANTAPETRENSIS, SACRÆ THEOLOGIÆ magiſter, ac diuinarum ſcripturarum, in tribus linguis, Salmanticæ, primarius profeſſor, Illuſtriſsi. ac Reuerendiſsi. D. D. Petro Pontio Legionenſi, Epiſcopo Placentino, Salutem. P. D.

HVCVSQVE, PRÆſul Illuſtriſsime, ordine quodam certo & tenore, in cõnumerandis Regulis, progreſſus ſum. Nam quo ad fieri potuit in locos communes ipſas digerere curauiſtum parcens lectorum laboriſtum etiam facilitati conſulens, & perſpicuitati deſeruiens. vt videlicet abſq; labore & negotio, quotiens vti opus fuerit, in prõptu ſint. An tamen aliquẽ ordinẽ admittere, & ad certas claſſes redigi poſsint, in tanta rerum aut materiarum diuerſitatẽ nec ne, aliorum eſto iudicium. Nos certè, quantum diligentia aſſequi potuimus, rationem ordinis habuimus. At verò iſtæ quæ nunc à nobis dantur Regulæ, quia nec affinitate, neque cognatione inter ſe cohærebant, in quinquagenas partiri viſum eſt. Porrò tam quæ in octo ſuperioribus voluminibus, quàm quę in his quinquagenis recenſentur, æquè in numerato habendæ ſunt, ab his qui ſerio Theologiæ operam nauare volunt. Nam quoquo te vertas & oculos conijcias, illarum vtilitatem præſentaneam ſenties. Sint igitur illæ ſuperiores inſtar prandij, quæ appetitum poſsint ſatiare, aut ſedare, iſtæ verò condimenti vice, quo manſuetiores & tractabiliores ſcripturas theologis efficiamus, his præſertim, qui linguarum & phraſeon & politioris literaturæ ſunt deſtituti præſidijs, & oportet in primis, ſummè animaduertere, primùm, vt argumentum libri percipiamus. Quandoquidem, vt inquit Auguſtinus in expoſitione Pſalm. 53. circa principium. Si quis libri argumentum vel Pſalmi rectè nouit, facilè totius libri notitiam aſſequetur. Vt ſi quis cognoſcat quod in domus fronte præfixum eſt, ſecurus intrabit, nec cùm intrauerit, errabit. Et Ammonius in Porphyrium, ait. Libri argumentum ignoratum, in cauſa eſt, vt lector remoretur, & in medio deſiſtat, & æquè pacietur, ac illi, qui quo vadant neſciunt. Deinde ars quædam adhibenda eſt, vt inueſtigare poſsimus, membrorũ & commatum ſcopum, ac ipſius Spiritus ſancti conſilium. Quod tamen multis modis peruestigari poteſt. Sed alijs interim omiſsis ſtatuo primam regulam.

Libri argumẽtũ noſſe oportet.

REGVLA PRIMA.

NEceſſarium eſt, inquit Hieronym. in præfatione libr. 1. Comment. epiſto. ad Epheſ. ſcripturæ operam dare, & ſenſum Prophetæ aut Apoſtoli callere volentibus intelligere cur ſcripſerint, qua ſententiam ſuam ratione firmauerint. Quid habeant in veteri legẽ proprium, Idumæi, Moabitæ, Ammonitæ, Tyrij, Philiſthijm, Ægyptij, & Aſsyrij. Quid rurſum in nouo teſtamento Romani, Corinthij, Galatæ, Philippenſes, Theſſalonicenſes, Coloſſenſes; Hebræi & Epheſij. Neceſſe eſt enim iuxta diuerſitatem locorum & temporum & hominũm quibus ſcriptæ ſunt epiſtolæ aut libri, diuerſas, & cauſas, & argumenta, & origines habeant. Et quomodo Ioannes in Apocalypſi ad ſeptem ſcribens eccleſias, in vnaquaque earum, ſpecialia, vel vitia reprehendit, vel virtutes probat. Ita & Pan-

In Decretis D. 29.

Apocaly. 2. & 3.

lus per singulas ecclesias vulneribus nedetur illatis, nec ad instar imperiti medici vno collyrio omnium oculos vult curare. Et fusius hoc explanans lib. 1. comment. epist. ad Galat. ca. 3. circa principium ait. Vnaquæq; prouincia suas habet proprietates, Cretenses semper mendaces, malas bestias, ventres pigros, & Galatas stultos esse & insensatos Apostolus comprobat. Vanos Mauros, feroces Dalmatas Latinus pulsat historicus, timidos Phrygas omnes poetæ lacerãt. Atticis expeditionã nasci ingenia philosophi gloriantur. Græcos leues, apud Cæsarem sugillat Tullius, dicens. Aut leuium Græcorum, aut immanium Barbarorum. & pro Flacco. Ingenita, inquit, leuitas, & erudita vanitas. Ipsum Israel graui corde & dura ceruice omnes scripturæ arguunt. Item in præfat. lib. 2. epistol. ad Galat. inquit. Vultis scire quomodo Apostolus vnamquãq; prouinciam suis proprijs tatibus denotarit, vsq; hodie eadem vel virtutum vestigia permanent, vel errorum. Romanæ plebis laudatur fides. vbi alibi tanto studio & frequentia ad ecclesias & ad Martyrum sepulchra concurritur? Hinc nimirum quod deuotio in eis maior est, & simplicitas ad credendum. Rursum facilitatis & superbiæ arguũtur. Facilitas vt ibi. Rogo vos fratres, vt obseruetis eos, qui dissensiones & offendicula præter doctrinã quam vos didicistis, faciunt, & declinate ab illis, huiusmodi Christo domino non seruiunt, sed suo ventri, & per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium. Vestra enim obedientia in omnem locum peruulgata est. Gaudeo igitur in vobis, & volo vos sapiẽtes esse in bono, & simplices in malo. Superbiæ quoque eos arguit, ostendens oẽs esse sub peccato, inquiens. Noli altũ sapere, sed time. Et, Nolo vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis ipsi vobis sapiẽtes. & in sequentibus. Dico per gratiam quæ data est mihi in omnibus quæ sunt inter vos, non plus sapere quam oportet, sed sapere ad sobrietatem. Et apertius. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, idipsum inuicem sentientes, non alta sapiẽtes, sed humilibus consentientes. nolite esse prudentes apud vos metipsos. Corinthios quoq; notat, quòd mulieres eorum intecto capite sint, & viri comam nutriant, & indifferenter vescantur in templis, & inflati sapientia seculari resurrectionẽ carnis negent. Hæc ex parte hodie permanere, non potest dubitare qui Achaiam viderit. Macedones in charitate laudantur, & in hospitalitate & susceptione fratrũ. Vnde ad eos scribitur. De charitate fraternitatis non necesse habemus scribere vobis, ipsi enim vos adeo didicistis, vt diligatis inuicẽ. Etenim facitis illud in omnes fratres in vniuersa Macedonia. Sed reprehendũtur, q̃ otiosi domos circũeant, & alienum spectãtes cibum, dum singulis placere desiderant, & huc & illuc discurrant, quid apud singulos agatur enuncient. & sequitur. Rogamus autem vos fratres, vt abũdetis magis, & operam detis vt quieti sitis, & vestrum negotiũ agatis, & operemini manibus vestris sicut præcipimus vobis, & vt honestè ambuletis ad eos qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis. Idem in secunda ad eosdem inculcat epistola, dicens. Cum essemus apud vos hoc denuntiabamus vobis, quoniam si quis operari non vult, nec manducet. Audiuimus enim quosdam ambulare inquietè, nihil operãtes, sed curiosè agentes. his autem qui eiusmodi sunt, denuntiamus & obsecramus in domino, vt cum silentio operantes suum panem manducẽt. sic Galatæ stulti & vecordes pronuntiati sunt. Scit mecum qui Ancyram metropolin Galatiæ vidit, quod nũc vsq; schismatibus dilacerata sit, quot dogmatũ varietatibus constuprata. omitto Cataphrygas, Ophitas, Borboritas, Manichæos. Quis vnquam Passalorineitas & Ascodrobos, & cætera magis portenta quam nomina, in aliqua parte Romani orbis audiuit? Hactenus Hiero. Attamen quia duæ præcipuè gentes in vtroq; instrumento celebrãtur, in illis oportet paululum immorari. De moribus Iudæorum hæc tradit Cyrillus lib. 4. super Ioan. ca. 3. Quasi, inquit, paternã hæreditatẽ, murmurationem de rebus bonis ad Iudæos descendisse comperio. Murmurabant illi aduersus deum ex ingratitudine in deserto, murmurabant filij de Christo. Vnde in euãgelio. Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset, ego sum panis. & in 2. operetitulo Chrys. in Matth. ho. 33. Gloriatio, inquit, quę amplius vult videri quam esse, aut in toto vult videri, non esse qualis est, est propria Iudæorũ. Vnde in euangelio Faciunt omnia, vt ab hominibus videãtur. &, Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui diligitis primas cathedras in Synagogis habere, &, Væ vobis qui iustificatis vosipsos, deus autẽ cognoscit corda vestra.

Titum. 1.

In oratione pro Ligario.

Roma. 16.

Roma. 11.

Roma. 12.

1. Cor. 11.

1. Cor. 15.

1. Thes. 4.

De moribꝰ Iudæorum.

Exod. 15.

ſtra. propter quod & ficus dicti ſunt, habentes folia ſine fructu. Præterea cũ dicitur Lucæ 11. quod intus eſt veſtri plenum eſt rapina & dolo, ait Theophy. Inſinuat duas affectiones quibus laborant Iudæi, auaritiã per rapinam intelligens, inuidiam autem & quæ ex inuidia proueniunt, per dolum. & Tertullianus in lib. aduerſus Iudæos, cum de vitulo aureo eſſet locutus, ait. Vnde probatur eos ſemper idololatriæ crimine reos deſignatos, ex inſtrumento diuinarum ſcripturarũ. De Romanis & Iudæis, inquit Hiero. Iſaiæ ca. 2. Nil Romanorum gente & Iudæorũ auarius, vt Græcæ & Latinæ narrant hiſtoriæ. Et de Theſſalis. 1. ad Theſſ. 4. ait Theophy. Theſſali otioſi, curioſi, turbulentiq́ue ſunt, & laudãtur quod diligant ſe inuicem. Hoc eſt, vt breuiter dicam, quoties in locum ſcripturæ inciderís, in quo de moribus aliquorum agitur, ne ab ſcopo erres, cognoſcere prius oportet virtutes aut vitia illorum, ad quos ſermo diuinus dirigitur: nam omnia quæ illo in loco diſſeruntur eo tendunt, vt aut laudent virtutes, aut increpent vitia, ac illis medicinam adhibeant, exempla innumera tu ex ſcripturis colliges. Vt Paulus ad Roma. ſcribens, fidem laudat, obedientiam prædicat, quæ fecit vt ſuperſtitione exuta, deum colerent. Facilitatem tribuit, & hæc in cauſa fuit, vt à pſeudo apoſtolis ad Iudaiſmum traherentur. Notat animi celſitudinem, atque ideo deterret eos à fauſtu & inſolentia, à luxu ad ſobrietatem allicit, à libidinibus ad caſtimoniam, à feroci tate ad tolerantiam, à bellis ad pacem. & 1. ad Corint. 1. inquit. Iudæi ſigna petunt, Græci autem ſapiẽtiam. & Matth. 12. Volumus à te ſignum videre. &, Generatio praua & adultera ſignum quærit.

REGVLA II.

MVlta (inquit Hiero. Iere. 28.) dicuntur in ſcripturis, iuxta opinionem illius temporis, quo geſta referuntur, non iuxta quod rei veritas continebat. vt in Ieremia. Tulit Ananias propheta catenam de collo Ieremiæ. & erat pſeudopropheta. Denique & Ioſeph in euangelio, Pater domini vocatur, & ipſa Maria quæ ſciebat Dei ſpiritu cõcepiſſe, & reſpõderat angelo. Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco? loquitur ad filium. Fili quid feciſti nobis ſic? ecce ego & pater tuus dolentes quærebamus te. In libro quoq; aduerſus Heluidium, inquit. Opinionem vulgi, vt hiſtoriæ lex eſt, ſæpè exprimunt ſcripturæ. Vt, Ego & pater tuus dolentes, &c. Vocaturq́ue Ioſeph pater, ad famam Mariæ conſeruandam. Aut vt ait Origẽ, homi. 1. diuerſorum locorum. Vir vocatur Ioſeph, ne aduerſus Mariam Iudæi fæuirent eamq́ue lapidarent. Adhuc Hiero. Matth. 14. ait. Conſuetudinis ſcripturarum eſt, vt opinionem multorum ſic narret hiſtoricus, quomodo eo tempore ab omnibus credebatur. Sic Herodes dicitur cõtriſtatus propter mortem Ioannis Baptiſtæ. Quia hoc diſcumbentes putabant. Diſſimulabat enim mentis ſuæ malitiam artifex homicida, cum triſtitiam in facie, & lętitiam haberet in mente. His conſimilia dicit Chryſoſt. exponens locum Ioannis. Inuenimus Ieſum filium Ioſeph. & Chriſtianus Druthmari Matth. 35. fol. 169. & Matth. 1. cum hæc verba exponit. Virum Mariæ, pene eadem verba ſcribit, quæ Hierony. Matth. 14. Lege S. Tho. 1. 2. quæſt. 98. art. 3. ad. 2. Præterea Hierony. Hoſeæ cap. 5. ait, ſcriptura non raro iuxta vulgi opinionem loquitur. Vnde Hoſeas ait, Audite hoc ſacerdotes, non quòd ſacerdotes ſint de tribu Leui. Sed quòd ſacerdotes vocentur à populo. & vocãtur ſacerdotes Baal. & prophetæ quadringenti quos interfecit Elias, & poſtea Iehu filius Nampſi præſente Ionadab filio Rechab appellati ſunt ſacerdotes. & Zachariæ. 5. cum propheta dixiſſet. Patres veſtri vbi ſunt & prophetæ? nunquid in ſempiternum viuent. inquit Hierony. Nunquam de ſanctis prophetis diceret. nunquid in ſempiternũ viuent. loquitur ergo de pſeudoprophetis. & Theophy. Ioan. 4. Cùm dixiſſet Chriſtus, Vos adoratis quod neſcitis, nos autem quod ſcimus. ait, Seipſum annumerat Chriſtus Iudæis, eo quòd iuxta opinionem mulieris Samaritanæ loquitur. illa enim ſuſpicabatur Iudaicum prophetã eſſe. & propterea dicit. Nos adoramus. Ita quoq; Theodo. Hoſeæ capit. 4. Lege caput de prophetia circa principium, & Baſilium Pſalm. 48. ibi. Non videbit interitum, &c.

Huius regulæ frequentiſsima occurrunt exempla, ſed quia non parum difficultatis habent illarum nonnulla, pauliſper in illis recenſendis immorabor. ad hanc regulam reſpexiſſe videtur dominus Matth. 10. Qui recipit prophetam, falſum videlicet, in nomine prophetæ, ſcilicet veri, mercedem pro-

Luca. 1.

phetæ accipiet, ideſt tãto afficietur præmio, ac ſi verum prophetam hoſpitio ſuſcepiſſet. & qui recipit iuſtum, quem putat eſſe iuſtũ, cùm non ſit, in nomine iuſti veri, mercedem accipiet, ac ſi virum ſanctum & inculpatum in domo ſua liberaliter tractaſſet. & Euchariſtia, panis vocatur, cùm nõ ſit, ſed fuerit panis ante cõſecrationem. & Moyſes Gen. 19. angelos ſubuertentes Sodomam ac cæteras quatuor vrbes, viros vocat. & Matth. 11. ait dominus. Cõfiteor tibi, ideſt gratias ago, vel laudo, pater domine cæli & terræ, q̃ abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. ſapientes & prudentes vocat Scribas & Phariſæos, eo q̃ ſibi ſapientiã arrogabant, cùm eſſent omnium hominum ſtultiſsimi. Paruulos vocat apoſtolos, quia iudicio Iudæorum omni ſapientia erant deſtituti. & Samaritanæ dixit dominus. Voca virum tuum. cum vir non eſſet ſed leno. & teſtimonium ferens de Ioanne Matth. 11. inquit. Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta, qui autem minor eſt, & deinde ſequitur. in regno cælorum maior eſt illo. Hoc eſt Chriſtus, qui iudicio Phariſæorum ac populi veluti nihil erat, nõ homo, & abiectio plebis. in regno cælorum. in reſurrectione mortuorum, vel iudicio patris, maior eſt Ioanne. Hæc expoſitio vehemẽter mihi placebat, quãuis in probato ſcriptore eam non inueneram. eſt tamen ex Chryſo. deſumpta hom. 38. in Matth. At Hiero. expoſitio, cum dicit Chriſtum nõ eſſe natum è muliere, ſed è virgine, minus propriã videtur. Nam Paul. inquit. Miſit deus filium ſuum nãtum è muliere, & dominus in cruce inquit, mulier ecce filius tuus. &, quid mihi & tibi mulier? Nam hoc nomen ad ſexum, non ad corruptionem integritatis refertur. Illa quoque Epipha. lib. 1. tom. 2. hæreſ. 26. in ordine, ſimiliter non placet, cum ait, minor eſt Chriſtus, iuxta aduentum ipſius in carne, nam poſt Ioan. natiuitatem, ſex mẽſibus elapſis ſaluator natus eſt. Item Ioan. 9. In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant, & qui vidẽt, cæci fiant. & in Threnis, Vocaui amicos meos, & ipſi deceperũt me. & Ioan. 18. Non introierunt in prætorium, ne contaminarentur. intelligitur iuxta ſenſum Iudæorum, qui cum eſſent contaminatiſsimi omnium, illo ſcelere patrato, hoc tamen ſe fore contaminandos putabant, ſi in prætorio illo, ad quod perductus fuerat Chriſtus, intraſſent. Præterea Philipp. presbyter circa principium lib. 1. Iob. inquit. Scriptura amicos Iob. ex ſenſu ipſorum amicos appellat, ſcilicet hoc putantes eſſe quod non ſunt. Adhuc Matth. 5. dicitur. Qui ſoluerit vnum de mandatis iſtis minimis, ideſt, qui neglexerit mandata mea quæ etſi maxima ſint, hominibus minima videntur, minimus vocabitur, ideſt excludetur à regno cælorum. minimus vocatur, quia minima, id eſt, maxima præcepta contemſit. at vero Mem præpoſitionem, ideſt in, ex, de, ſignificationem habere negatiuam diximus lib. 8. circa finem. Nec mefugit Euthy. & Theophyla. dixiſſe, minima à Chriſto vocari præcepta euangelica, vt nos exemplo ſuo ab inſolentia dehortaretur & deterreret. Ad eundem ſenſum exponerem illud teſtimonium Ioan. capi. 5. Si ego teſtimonium perhibeo de me ipſo, teſtimoniũ meum non eſt verum. nempe iuxta opinionem quam de me vos Iudæi concepiſtis. Atque ita exponunt Theophyl. & Euthy. Alioqui ſibi ipſi Ioan. aduerſaretur, qui ait. Si ego teſtimonium perhibeo de me, teſtimonium meũ verum eſt. Item Matth. 11. Iuſtificata eſt ſapientia à filijs ſuis. Vocat ſe Chriſtus ſapientiam, & filios ſapientiæ Phariſæos. q. d. ſtabilita & confirmata eſt à me ſapientia mea quam vos, qui ſapientes videmini, cùm nõ ſitis, negligitis. Vocat filios eius, ſcilicet, ſapiẽtiæ pro hominibus ſapientibus, cùm ſint inſipientes. Vel vocat filios ſapientiæ apoſtolos. q. d. apoſtoli mei ſapienter iudicauerunt, veram eſſe iudicauerunt ſapientiam quam ego doceo, quam vos ſcribæ damnatis. & Ezechie. 21. Perdam ex te iuſtum & impiũ. Iuſtos vocat hypocritas, & iuxta poetã. Qui Curios ſimulãt, & bacchanalia viuũt. Alioqui iuſtum non perdet dñs cum impio, vt ipſe teſtatur cum Abraham loquens. & in Eccleſiaſte. eſt iuſtus q̃ pereat iniuſtitia ſua. Non q̃ iuſtus ſit, ſed q̃ ſibi iuſtus eſſe videatur. Atque ita exponit Hiero. lib. 8. cõment. in Iſaiam ca. 26. & 1. Cor. 1. Stultam fecit mũdi ſapientiam, per prædicationis ſtultitiam. Mundi ſapientia ſtulta prorſus eſt. Stultitia prædicationis vocatur iuxta hominis exiſtimationem. Qua de re lege Diony. Areopa. lib. de diui. nomi. capit. 7. diuinitus de hac re differentẽ. & Matth. 9. nõ veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiã. Sic certè exponit Chriſti. Druth. Matth. 22. Et, nõ eſt opus valentibus medicus, ſed malè habẽtibus.

vt co-

vt eodē loco idem author exponit, inquiēs. ſanos dicit ſcribas, non quod veraciter ſani eſſent in anima, ſed quia ipſi ſe ſanos eſſe dicebant. Infirmi & malè habentes erant publicani, qui ſe peccatores fore fatebantur.

REGVLA III.

Gene. 20.

PRædicere ſolet dominus, inquit Euche. lib. 2. in Gene. cap. 31. ſine dubio futurū quod admonendo dicit. Sic dicitur ad Abimelech. Ecce tu morte morieris. & tamē mortuus non eſt, nec deus mentitus eſt. & Theodore. in præfat. 12. prophetarum, ait. Non eo deus pœnas minatur, vt ijs, quibus minatur inferat, ſed vt metu perterrefactos, ad reſipiſcentiam reuocet, & cum nequitia, quam committunt eos liberauerit, eis ſalutē afferat. non enim minatus fuiſſet, ſi punire vellet. Cum ergo minationibus agit, oſtendit ſe ſeruare, nō perdere velle, quocirca mittit ad decem tribus cum duabus pariter, Hoſæam, vt prædicet ventura. tum etiam quæ à Babylonijs pernicies eis ſit afferenda denūtiet. & Hiero. Ezechi. ca. 3. Comminatio, inquit, non in homines, ſed in peccata eſt, nec in eos qui conuertūtur à vitijs, ſed qui in peccato permanent. Et Grego. lib. 16. moral. ca. 6. Deus plerūq; mutat ſententiam, conſiliū nunquam. Atque ob hanc cauſam Hieron. Daniel. 4. ait, Sententia Dei facilè mutatur Ezechię regis exemplo, quem Iſaias dixerat eſſe moriturum, & Niniuitarum, quibus dictum eſt. Adhuc 40. dies & Niniue ſubuertetur. & tamen ad preces vrbis Niniue & Ezechiæ regis, dei ſententia cōmutata eſt, nō vanitate iudicij, ſed eorum conuerſione qui meruere indulgentiam. Alioqui & in Ieremia loquitur deus ſe mala minari ſuper gentes, & ſi bona fecerint, minas clementia cōmutare. Rurſum bona agenti ſe aſſerit polliceri, & ſi mala fecerit, dicit ſe ſuam mutare ſententiam, non in homines, ſed in opera quæ mutata ſunt. Neq; enim Deus hominibus, ſed vitijs iraſcitur, quæ cùm in homine nō fuerint, nequaquam punit quod mutatum eſt. & Amos 3. ait, Clemens & benignus Deus ſemper futura prænūtiat, ne cogatur inferre ſupplicia. & Ierem. 11. ait. Clementiſsimus deus frequenter futura prædicit, vt tandem durus animus ad credendum molliatur. Vide San. Thom. 2. 2. q. 171. arti. 6. ad. 2. Quanuis mihi magis probatur ſententia Chryſoſt. ho. 5. ad populum Antiochenum. & authoris ſecundi operis titu. Chryſo. in Matth. hom. 2. quē retulimus in cap. de prophetia. Lege quoq; de hac materia Damaſce. in ſermone de defunctis, qui cum hæc omnia dixiſſet, addit. Ad Achab dixit dominus, inducam mala, & non induxit, ſed dixit. Vide quomodo compunctus eſt Achab. ideo non inducā in diebus ſuis mala. Et Hiero. Ezechi. 33. & Chryſ. ho. 22. in Gen. & Origenē ho. 1. in Iere. & 16. Num. & iterum Chryſ. ſer. 14. in epiſt. ad Roma. & S. Thomam. 1. par. q. 19. arti. 7. ad. 2.

Ione. 3.

De Ezech. in præmio. 12. lib. moral.

Iere. 1. 18.

REGVLA IIII.

REgula eſt ſcripturę ſacræ (autore Chryſo. ho. 12. in Gen.) vt non vbiq; omnia particulatim enarret, ſed cum generaliſsima, & ea quæ plurima complectuntur dicere cœperit, relinquat ſequentia ſtudioſis auribus conſideranda. Ecce liber Geneſeos, vbi nos docuit diuina ſcriptura particulatim formationem omnium, at poſt non omniū meminit. Sed inquit. Iſte eſt liber generationis cæli & terræ, quādo facta ſunt in die quo fecit dūs cælum & terrā. Vide quomodo totum ſermonē ad cælum & terram conuertit, in illis alia nobis contuēda relinquens. Cum ergo dicit cælū & terrā, omnes ſimul creaturas cōprehendit, tā eas quæ in cælo, quā quę in terra. Hęc regula detegit nobis artē quam ſeruat ſcriptura, quando vult rem aliquam contrahere, ac paucis verbis abſoluere, nempè q̄ tranſiliat quæ ſunt minoris momēti, reputatis maioribus, vt Ezechie. 6. Hæc dicit dūs mōtibus & collibus, rupibus & vallibus, & ſubdit. Diſperdā excelſa veſtra, omittens colles & valles. & Ruth 4. dicitur à Rachel & Lia. 12. tribus deſcendiſſe, & omittūtur ancillæ, nēpe Bala & Zelpha, à quibus tribus trahunt originē. & Dani. 2, Vocātur Arioli, Magi & Chaldæi. & ſtatim loquitur tantum de Chaldæis. & ad Epheſ. 5. enumerat Paulus ſex vitia. Fornicatio & omnis immūditia, aut auaritia, & turpitudo, ſtultiloquiū, & ſcurrilitas quæ ad rē nō pertinent. & poſtea ad tria redigit vitia, ſed principaliora, in his reliqua intelligens. Hoc, inquit, ſitis intelligentes, q̄ omnis fornicator aut immūdus aut auarus, quī eſt idolorū ſeruitus, nō habet hæreditatē in regno Chriſti, &, pro ideſt, dei. & Genē. 7. ex omnibus animātibus mundis tolles ſēptena ſeptena, maſculū & fœminā. & mox

ſubdit. De animãtibus verò immundis duo, & duo maſculum & fœminã. & poſtea dicit. Duo & duo ingreſſa ſunt ad Noe in arcã, omiſit igitur ſeptena ſeptena. Porrò Aug. q. 8. in Gen. inquit, q̃ duo refert ad numerũ non mundorum vel immundorum animaliũ, ſed ad maſculum & fœminam, quæ in omnibus duo ſunt, maſculus & fœmina. & Ioan. 8. Nõne bene dicimus nos q̃ Samaritanus es tu, & dæmoniũ habes? & reſpondit Ieſus. Ego dæmonium non habeo, ſed glorifico patrem meum. non conceſsit ſe eſſe Samaritanum, ſed vna re negata, vtranq; negauit: ſecũdum intentionem eorum qui exprobrabant. At Grego. aliter expoſuit homil. 18. in Euangelia, cuius verba habentur in decreta. de præſumptionibus. capi. Nonne. Duo Chriſto illata fuerunt, vnum negauit, alterum tacendo conceſsit. & Hiero. Aſellæ in fine ſecundo. Dæmonium renuens, Samaritem ſe non negauit, quia quem nos cuſtodem, Hebræi Samaritem vocant. & Gene. 14. Non accipiã ex omnibus quæ tua ſunt, exceptis his quæ comederunt iuuenes, & partibus virorũ qui venerunt mecum, Aner, Eſchol & Mambre, iſti accipiẽt partes ſuas. In enarrationibus generationũ crebra inueniunt huiuſmodi exẽpla. Attamẽ vt melius res intelligi poſsit, ſit.

Locus Ioã. expoſit⁹. & text. de præſumptionibus. in Decreta.

REGVLA V.

FRequenti eſt in vſu, autore Euthy. Marci 48. apud Euangeliſtas, per perſonam quæ inſignior eſt, eam etiam intelligere, quæ minus nota eſt. Veluti apud Marcum. Cùm reſurrexiſſet primo mane ſabbatorum, apparuit primò Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat ſeptem dæmonia. Inſignior autem erat Magdalene, ſi quidem apparuit primùm non ſoli Magdalenæ, ſed etiam alteri Mariæ Iacobi, & Ioſe, veluti narrauit Mat. Dicendum ergo eſt, quòd per Magdalenen alteram quoq; ſignificauit. Cum illo ſentire videtur Hiero. q. 4. ad Hedibiam. Item Theophyl. Ioan. 1. cùm dicitur. Erat Andreas frater Simonis vnus ex duobus qui audierant à Ioanne, ait. Quidam dicunt eſſe Ioannẽ qui hæc ſcripſit. Nonnulli aiunt q̃ non fuerit aliquis ex nobilioribus. propterea nullavtilitas fuerat ſcire nomen. Cæterũ... Andreæ mẽtionem facit, quia & inſignior erat, & adducebat ſuum fratrem. Hiero. quoq; Dani. 11. ait. Hæc conſuetudo eſt ſcripturæ ſacrę non vniuerſa narrare, ſed ea quæ maiora videtur exponere. Vnde Danie. 11. dicitur. Ecce tres Reges adhuc in Perſide erunt, & quartus ditabitur opibus multis ſuper omnes, & cũ inualuerit diuitijs ſuis concitabit omnes aduerſus regnũ Græciæ. Quatuor reges poſt Cyrum dicit in Perſide reſurrecturos, & multis in medio trãſilitis repentè venit ad Alexandrum Macedonum regem. & capit. 7. cõment. eiuſdem prophetæ, Fecit, inquit Daniel, Balthaſar grande conuiuiũ. Subdit Hiero ny. Sciendum eſt nõ hunc eſſe filium Nabuchodonoſor, vt vulgò legentes arbitrantur. Sed iuxta Beroſum & Ioſephũ, poſt Nabuchodonoſor qui regnauit annis. 43. ſucceſsiſſe in regnum eius, filium eius qui vocatur Euilmerodach, & poſt mortem eius, in regnũ patris ſucceſsit filius eius Negleſar. poſt quem rurſum filius eius Laboſordach, quo mortuo Balthaſar filius eius regnum tenuerit. Hi igit reges omiſsi ſunt à Daniele poſt hiſtoriam Nabuchodonoſor.

Mar. 16.

Quia res hæc ſcitu eſt digniſsima, vt alias ſoleo, multis exemplis regulam locupletari, non omittã. Primo. Gene. 27. Curre ad oues, & accipe duos hœdos. Simul enim paſcebantur oues & hœdi, ſed qa potiores ſunt oues, earum nomine caprinum pecus complexus eſt. Et hanc fortè ob cauſãm à Matthæo omiſſæ ſunt quatuor generationes. de quibus Hiero. Matth. 1. ait. In quarto regum volumine legimus de Ioram, Ochoziam fuiſſe generatũ, quo mortuo Ioſabeth filia regis Ioram, ſoror Ochoziæ tulit Ioas filium fratris ſui, & eum internecioni quæ exercebat ab Athalia ſubtraxit. Cui ſucceſsit in regnum filius eius Amaſias, poſt quẽ regnauit filius eius Azarias, qui appellat & Ozias, cui ſucceſsit Ioathã filius eius. cernis q̃ ſecundum fidem hiſtoriæ, tres reges Matth. prætermiſerit, Ioram quippe non genuit Oziam, ſed Ochoziam & reliquos quos enumerauimus. Sed de his cũ agebamus de generatione Chriſti diſſeruimus. At verò quia multũ vtilitatis affert hæc regula ad diſſonantiam euangeliſtarum conſopiendam, afferam ex euãgelijs aliqua exẽpla. Fortè hanc ob cauſam Lucas orationem dominicã adeò cõtraxit, quia quæ præcipua erant illi narrare viſum eſt, cum Matth. anteà ipſam abſoluerit pleniſsimè. Deinde Marcus ca. 10. ait egredientibus Chriſto & diſcipulis è Iericho, filius Timæi Bartimæus cæcus ſedebat iuxta viam. & Matth. capit. 20. duos

duos recenſet cæcos. Certè quia Bartimæus erat inſignior eius nomen poſitum fuit. vt & Theoph. Matt. 20. ait. Et ob eandem cauſam Chriſtianus Druth. Matth. 23. Nomen Iairi quod à Matth. omiſſum fuit, ab alijs euangeliſtis exprimitur, quia magiſter & homo nobilis erat. Item cùm dicitur Matth. 9. cū veniſſet ad vlteriorem ripā in regione Gergeſanorum occurrunt ei duo dæmoniaci, ait Theophy. quanuis tam Mar. quam Lucas vnum dicant habentem legionem. At tu intellige quòd vnus ex his duobus fuerit fortè inſignior. Adhuc Abraham cùm loquitur cum illis Angelis, aliquando ad vnum, aliquando ad plures ſermonem dirigit. Et Sodoma dicitur euerſa, aliquando Sodoma & Gomorra, cum ex Deut. cap. 29. conſtet, quinque vrbes
Gene. 8. fuiſſe deletas. & Gene. 8. cap. dicitur, Recordatus eſt Dominus Noe & cunctorum animantiū. Sub Noë nomine intelliguntur octo animæ quæ in arca erant. Et eodem modo intelligendus eſt catalogus ille regum qui fuerunt in Edom, in Gene. Alioqui in tanto temporis interuallo tam pauci non fuiſſent numerati. Atque ita intellexiſſe videtur hunc locum Euche. libro. 3. in Geneſ. cap. 15. Denique, vt ait Auguſt. lib. 1. quæſt. in Gene. 107 cùm in Gene. 34. legitur Symeon & Leui Sychimitas interfeciſſe, intelligit, ſecum multā familiarium & fratrum habuiſſe ſocietatem. Vt tamen quam latè pateat hæc regula, quæ de figura Synecdoche appellari poteſt, percipiatur, duabus regulis explicanda à nobis erit.

REGVLA VI.

SAcra ſcriptura, authore Theophy. Ioan. 1. plerumque, à parte totum nominat, vt commemoratura totum hominem, à
Gene. 18. parte, animam ipſum nominat. Vt omnis anima, quæ non circunciditur, occidatur. Ecce anima pro eo quod eſt omnis homo. Et iterum à carne nominat totum, vt quādo dicit, & videbit omnis caro ſalutare Dei. Dicere enim, volens omnē hominē, carnis nomine vſus eſt. Sic & Ioan. pro eo quod eſt. Verbū homo factū eſt. Dixit. Verbū caro factū eſt. A parte totū hominē nominās, ex anima & corpore cōſtitutū. Et Origē. li. 9. cōment. Epiſt. ad Rom. c. 13. ait. Homo interdum per animam, interdum per carnem, interdū per ſpiritū nominatur. Cùm à parte meliori nominatur ſpiritus dicitur, eo quòd ſpiritualis intelligi debet. Quādo ab inferiori, anima. cū vero à deteriori, caro dicitur. Ambro. quoq; ca. 3. cōment. ēpiſt. ad Roma. ait. Caro homi nē ſignificat. Vt, videbit omnis caro ſalutare *Iſa. 40.* Dei, ideſt, Omnis homo Chriſtū, in quo ſalus *Rom. 3.* omniū continetur. & Paulus. Non iuſtificabitur in conſpectu eius omnis caro. Ideo in carne ſignificatur, quia peccatis obnoxij ſunt. Sicut enim iuſtitia facit ſpirituales, ita & delicta carnales, vt ex actu nomē accipiat homo. Hactenus ille. exemplum eſt optimum Gene. 37. ait Ioſeph. vidi per ſomnium, quaſi ſolem & lunā & ſtellas vndecim adorantes me, ideſt, patrem & matrem & vndecim fratres. nō tamen adorauit eum mater in Aegypto, ſed in viro, qui eſt caput, mulier intelligitur, quia de viro aſſumpta eſt. &. 1. Corin. 10. patres noſtri mare tranſierūt. & intelligit q matres & pueri mare tranſierint. & ad Rom. 13. omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. & ca. 2. Nō iuſtificabitur ex operibus legis omnis caro. & Ioā. 17. Dediſti ei poteſtatē omnis carnis. & Pſal. 1. Beatus vir qui nō abijt in conſilium impiorum. quo in loco iuxta Ambro. Baſilium, & Euthy. ſub maſculina voce fœmina comprehenditur, vt totū ſub parte. Nam ſecundum Apoſtolum mulieris caput eſt vir. coniunguntur autem capiti cætera mēmbra corporis. & quibus communis eſt humanitas, ijs etiam ōpera communia ſunt, & præmia. Itē ad Gal. 5. ait Apoſtolus. Manifeſta ſunt opera carnis. hoc eſt hominis opera, ſiue carnalia, ſiue ſpiritualia. vt inuidiæ, ſectæ, fornicatio, immunditia. & alibi. Datus eſt mihi ſtimulus carnis, ideſt, hominis iniqui perſecutio. qui ea quæ ego ædifico, ipſi deſtruunt ac diſſipant. & cùm ait Paulus in calce epiſto. ad Phile. Gratia Chriſti ſit cū ſpiritū veſtro. ait Hier. Sicut à meliore parte hominis, nēpe capite numeratur populus Iſrael, dicēte ſcriptura, ſecūdū capita eorum, ita in omni parte ſanctorū eſt gratia Chriſti, ſed à meliore parte, ideſt. ſpiritu, per ſynecdochē de toto homine dicitur. Cùm autē in ſpiritu gratia fuerit, totum hominem facit ſpirituālē, vt & caro ſpiritui ſeruiat, & anima non vincatur à carne, & redacta in ſubſtantiā ſpirituālē adhæreat domino. quia qui adhæret domino, vnus ſpiritus eſt cum eo. Deniq; Lucæ. 6. Licet animā ſaluā facere, ideſt, hominē, an perdere? Deus ſynecdochēs in ſcripturis. Lege Euthy. Pſalm. 36. & Auguſt. tract. 105.

ſuper Ioan. & in libro de Anima & origine eius. capit. 17. & Damaſce. libr. 3. fidei orthodo. capit. 18. & Chryſoſto. homil. 65. in Gene. & Auguſti. lib. 83. q. q. 80.

REGVLA VII.

SÆpè ſcriptura ſacra, teſte Grego. 3. moral. cap. 10. totum pro parte, & pro toto partem ponere cõſueuit. Pro toto enim partem loquitur, ſicut Iacob familiã deſcribens, inquit. Intrauit Iacob in Ægyptũ cum animabus. 70. qui nimirum cùm animas cõmemorat, conſtat, quia intrantium & corpora comprehendit. Rurſum totum pro parte inſinuat, ſicut ad monumentum Maria queritur dicens. Tulerunt dominum de monumento, & neſcimus vbi poſuerunt eum. Solum quippe corpus domini quæſitura venerat, & quaſi totum ſimul dominum ſublatũ deplorat. & de ſocijs Iob vtrum continuis ſeptem diebus, aut noctibus totidem inſtantia ei crebræ viſitationes adhæſerint ignoramus. ſæpè enim rem quãlibet tot diebus agere dicimus, quanuis non eiſdem diebus ad eam continuè vacemus. & homi. 25. in euangel. his ſimilia ſcribit. Præterea Baſil. hom. 2. Exaeme. ait, Hanc conſuetudinem inuenies in tota ſcriptura obſeruatam, nimirũ in metiendo tempore, dies ſolere humerari, non item cum diebus noctes. Dies annorũ meorũ, dicit Dauid. & Iacob. Dies vitæ meæ parui & mali. & rurſus. omnes dies vitæ meæ. De hac re lege capit. de ſignis vniuerſalibus. oportet nõnulla adhibere exempla vt perſpicuitati ſeruiamus. Pars pro toto ponitur. Gene. 49. vocat Iacob filios vt eis benedicat, cum tamen nonnulli maledicantur ac diris deuoueantur. & Exod. 34. Deos conflatiles ne feceritis. i. nullos deos facietis. &, Panem nõ comedit & aquam non bibit. i. nullũ cibũ guſtauit. & in Gene. recenſentur filij Iacob, & filiarum non meminit, dempta Dina, quia aliquid dignũ cõmemoratu de illa dicturus erat. Alioqui mulieres à cenſu populi dei reijci ſolẽt. & iubet deus in ſignum fœderis maſculos circuncidi, cum fœminæ à teſtamẽto non excludantur. & Matth. 8. Multi venient ab oriente & occidẽte, & recũbent cũ Abraham. in illis duabus cæli partibus, reliquas volens intelligi. Ad hunc quoq; modũ intelligendi ſunt euangeliſtæ. vt Matth, ca. 20. Tradent eum gentibus ad illudendum & flagellandũ & crucifigendũ, & tertia die reſurget. &, ſicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, &c. & alibi. poſt tres dies reſurgam. Qua de re Hiero. Ionæ ca. 2. inquit. Quomodo Chriſtus fuit in corde terræ tres dies & tres noctes. Quidã παρασκευὴν quando ſole fugiente ab hora ſexta vſq; ad horam nonã, nox ſucceſſit diei, in duos dies ac duas noctes diuidunt, & apponentes ſabbatũ, tres dies & tres noctes exiſtimant ſupputandas. Nos ſynecdochicôs συνεκδοχικῶς totum intelligamus à parte, vt ex eo quod Ἐν παρασκευῇ mortuus eſt, vnam diem ſupputamus & noctem, & ſabbati alteram, tertiam verò noctem, quæ diei dominicæ mancipatur, referamus ad exordiũ diei alterius. Nam & in Gene. nox non præcedentis diei eſt, ſed ſequentis. ideſt principium futuri, nõ finis præteriti. Hoc vt intelligi poſsit dicam ſimplicius. Finge aliquem hora nona egreſſum eſſe de mãſione, & alterius diei hora tertia ad manſionẽ alteram peruenisſe, ſi dixero eum bidui feciſſe iter, non ſtatim reprehendar mendacij, quia ille qui ambulauit, nõ omnes horas vtriuſq; diei, ſed quandam partẽ in itinere cõſumpſit. Certè hæc mihi videtur interpretatio vera. Si quis autẽ iſtam nõ recipit & meliori ſenſu poteſt huius loci exponere ſacramentum, illius magis ſequenda eſt ſententia. Haud diſsimilia his tradit Auguſti. lib. q. euange. q. 7. & libr. 4. de Trini. ca. 6. & Theophy. Matth. 12. & S. Tho. 3. par. q. 53. arti. 2. & q. 51. arti. 4. & Durand. lib. 3. ſenten. q. 5. diſt. 22. At verò quod Matth. 27. dicitur, Quod Iudæi dixerũt, recordati ſumus q̃ impoſtor ille dixit adhuc viuens. Poſt tres dies reſurgã. Aut ab ipſis confictum eſt, quia dominus tantum dixit, tertio die reſurgam. Aut poſt capitur pro in, vt in fine lib. 8. Hypoty. harum diximus. vt Iere. 2. Ambulauerunt poſt vanitates. Ex hac quoque regula intelligitur illud teſtimonium Matth. quod vix à doctis intelligitur. Veſpere autem ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati. Primùm. Veſpera in ſcripturis capitur pro nocte, vt mane pro die per Synecdochẽ pars pro toto accipitur. vt Gene. 1. Factum eſt veſpera & mane dies vnus. i. primus. Quia ex die ac nocte dies naturalis conflatur. & Pſalm. 29. Ad veſperã demorabitur fletus, & in matutino lætitia. i. ærumnæ veſtræ nõ erunt diuturnæ. Deinde ſabbatum erat dies ſolẽnis apud Hebræos, quod per totum anni circulũ per ſingulas

Gene. 46.

Ioan. 20.

Et Ambroſ. libr. 1.

Gene. 49.

Quomodo Chriſtus tri duo in ſepulchro.

Dies incipit à nocte vt ex ca. 1. Gene. conſtat.

Locus Matthæi. 28. expoſitus.

gulas hebdomadas inſigne religione celebrabatur. At verò reliquos ſex dies hebdomadę ad hunc modum ſupputabant Iudæi. Prima ſabbati, ideſt prima dies à. 1. poſt ſabbatum. hoc eſt dies dominicus. Secũda ſabbati ideſt, ſecunda dies poſt ſabbatum. hoc eſt dies lunæ, & ſic deinceps donec ad diem veneris peruenies. Præterea ſabbatum ſignificat totam hebdomadam, hoc eſt ſeptem dies ſolẽnitatis paſchalis. In prima ſignificatione capitur primo loco. in ſecunda. in ſecundo loco quaſi. d. prima die hebdomadæ ad auroram, ideſt, in nocte ſabbati quæ propinqua eſt diei dominicæ aduentanti, venerunt ſanctæ mulieres ad monumentum. Alij legunt veſpere ſabbatorum. & ſignificat vniuerſos illos dies ſolennitatis cum azymos panes comedebant. nam vnuſquiſque dies illorum ſabbatum erat. & ſic intelliges nomen ſabbatorum eſſe nomen pluralis numeri poſitum pro vno ex pluribus. vt ſepultus eſt in vrbibus Galaad, ideſt, in vna vrbe. Nonnihil etiã de hac re afferemus, cum Regulas, quas Augu. lib. 3. de doctr. Chriſti. colligit ex Tyconio recenſebimus.

REGVLA VIII.

SCripturæ mos eſt, authore Auguſt, epiſt. 59. ita loqui de parte tanquam de toto, ſicut Corinthios apoſtolus in primis epiſtolæ ſuæ partibus, ita laudat tanquam omnes tales ſint, cùm eſſent laudabiles quidam illorum tantum. & poſtea in nonnullis epiſtolæ ipſius locis, ita reprehendit, tanquam omnes culpabiles eſſent, propter eos qui tales erant. Iſtam diuinarum ſcripturarum cõſuetudinem per omne corpus literarum eius creberrimè ſparſam, quiſquis diligẽter aduertit, multa diſſoluet quæ inter ſe videntur eſſe cõtraria. & Gloſſa ordinaria quã vocãt, Mat. 20. Mos, inquit, diuinæ ſcripturæ eſt, vt cùm de multis in collectione agat, quedam tamẽ quibuſdam de illa collectione. non toti collectioni tribuat, vt Pſalm. 104. Eduxit eos in argẽto & auro. & iterum, adduxit eos in mõtem ſanctificationis ſuæ, montem quẽ acquiſiuit dextera eius. Cùm tamẽ illi qui de Ægypto exierunt, omnes præter Caleb & Ioſue. propter incredulitatẽ ſuam in deſerto perierunt, quorum filij, in mõtem ſanctificationis inducti ſunt. & ſic apud Matth. dicitur. Accipientes murmurabant aduerſum patrem familias. cùm non omnes murmurarent. Vide Regulas peculiares Paulo.

REGVLA IX.

NOn expreſſo vno ſexu, inquit Auguſt. lib. 2. quæſt. in Exod. quæſt. 72. vterque videtur ſonare communiter. Vt nõ mœchaberis. Tamẽ vbi vnus exprimitur, honoratior vtique exprimitur, id eſt maſculus. Vt ex hoc intelligat fœmina quid ſibi præceptum ſit. *Leuit. 17.* Vt homo de domo Iſrael qui obtulerit ſacrificium. Et honora patrem. & beatus vir qui non abijt in conſilio impiorum. Et lib. quæſt. ſuper. Leuit. quæſt. 49. ait ſolet ſcriptura maſculinum ſexum, pro quolibet ponere, ſicut de Abraham dictum eſt. *Gene. 23.* Surrexit à mortuo. cum vxor eius mortua eſſet. & in concione. 5. Pſal. 118. ait. Plerumque in ſcripturis ita ponitur, vt à ſexu honoratiori vtrumque ſexum intelligamus modo locutionis, quo ſignificatur à parte totum. vt beatus vir. neque enim fœmina non beata. & Exo. 13. omne aperiens vuluam aſini, id eſt aſinæ. Hanc regulam pluries inculcat in libr. Locut. in Gene. & Exod. ab illo petes exempla, quæ à nobis ſunt prætermiſſa. Præterea Chryſ. hom. 66. in Gene. ait. Perpetuus ſcripturæ mos eſt, à magis principali totum ſignificare. Vt quãdo Ioſeph narrauit viſionem, inquit Iacob. Nunquid ego & mater tua veniemus & adorabimus te ſuper terram? *Gene. 37.* Solus tamen pater adorauit eum in Ægypto, vt ſcriptura inquit. Adorauit Iſrael faſtigium virgæ eius. Quoniam igitur caput mulieris, vir (erunt, inquit, duo in carnem vnam) cum adorauit caput, ideſt, vir, manifeſtum eſt, quod totũ corpus hac rõne attigit. Multo enim magis illa, niſi ex hac vita prepta fuiſſet. hoc feciſſet. Hæc ille. Aliquando, inquit Aug. lib. 3. Locut. in Leui. Scripturam non reſpicit ad nomen cuius ſit generis, ſed potiùs ad id quod nomen ſignificare volu t. Veluti in Leui. Si ſacerdos poſſederit animã emptã pecunia, hic edet de panibus eius. non dixit hæc edet, cùm animam dixerit. & Pſal. 3. Multi dicũt animę meæ, non eſt ſalus ipſi, ſcilicet, Dauid. & Phothius ad Epheſios, ideſt cùm inquit Paulus, ſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hæreditatis noſtræ. qui non refert ſpiritum ſanctum, ſed Deum. Nam nonnunquam nomina referuntur ad ſignificationem, non ad nomina ipſa.

REGV-

REGVLA X.

MOS diuinæ ſcripturæ eſt, vt genus pro ſpecie. & è contra, accipiat. & ſic totum à parte, & è contra. Gene. 6. Delebo hominem quem creaui. per quem intelligit reptilia & volatilia. Vnde ſubdit. ab homine vſque ad animantia, à reptili vſq; ad volucres cæli. Leui. 20. Qui dederit de ſemine ſuo Moloch, ideſt, idolo ſic nũcupato, per quod intelligit omnia idola. & Eccleſiaſtes 1. Non eſt omne nouũ ſub ſole. i. ſub cælo, à parte totum, nihil eſt nouum. & Leuit. 19. Ephi iuſtus erit, & Hin. per has menſuras reliquas oẽs intelligit. & Exod. 24. Nõ coques hœdum in lacte matris ſuæ, per quem intelligit & alia animalia. & Amos 9. ſuper contritionem Ioſeph. i. Iſrael. & genus pro ſpecie, vt voces protonitruis. &, herbã agri percuſſit grando, id eſt, quod creſcit in agris. & è cõtra ebrietas pro luxu ſic inuenimus nomina alicuius fluminis, p quolibet flumine. & nomẽ vnius venti pro quolibet vento. & vnius mõtis pro quolibet monte. & Iſaiæ 21. Tritu rabit Moab ſub eo. Moab pro quocunq; hoſte. & cap. 1. principes Sodomorũ. i. ſcelerati.

REGVLA XI.

ALiquando in ſcriptura, inquit Hiero. Matth. 26. mutata re priſtinũ nomen permanet. Veluti in euangelio, vocatur Simon leproſus, non quia tunc leproſus fuerit, ſed quia ante leproſus, tamen iam à ſaluatore mũdatus erat. & in catalogo apoſtolorũ cum priſtino vitio & officio Matthæus publicanus appellatur, qui certè publicanus eſſe deſierat. Et Chryſ. ho. 24. in Marcum cũ hæc exempla adduxiſſet, ſubiunxit. Nomen priſtinũ remanet, vt virtus appareat ſaluatoris, vt Maria Magdalene, à qua Chriſtus eiecerat ſeptem dæmonia. Præterea Matth. 27. cum dicitur. Multa corpora ſanctorum reſurrexerunt, & venerunt in ſanctam ciuitatem, & apparuerũt multis. ait Hiero Sancta ciuitas vocatur Ieruſalem in euangelio, etiã poſt Chriſti mortem. Tamen nihil minus quàm ſancta erat. Appellabatur ſancta, ppter templum, & ſancta ſanctorũ, ob diſtinctionem aliarum vrbium in quibus idola colebantur. Adhuc in epiſt. ad Rusticum de iudicio Salomonis inter duas meretrices, ait. Iuxta typicum intellectum duæ meretrices ſunt eccleſia & ſynagoga. Quòd autem adulteræ & meretrices ſynagoga & eccleſia dicantur in ſcripturis, nulla dubitatio eſt, & hoc prima fronte videtur eſſe blaſphemum. Cæterùm ſi recurramus ad prophetas, Hoſeæ ſcilicet qui accepit vxorem fornicariam, & generat filiõs fornicationum, & deinde adulteram. Et ad Ezechiel, qui Ieruſalem meretricem arguit, quòd ſecuta ſit amatores ſuos, & diuari cauerit omni tranſeunti pedes, lupanarq; in loco celebri extruxerit, animaduertemus Chriſtum, idcirco veniſſe vt meretrices donãret matrimonio, & de duobus gregibus vnum ouile faceret, medioq; pariete deſtructo, in eaſdem caulas, oues prius morbidas congregaret. Hæ ſunt duæ virgæ quæ iunguntur in Ezechiele. De quibus per Zachariam dominus refert. Et aſſumpſi mihi duas virgas, vnam vocaui decorem, alteram vocaui funiculos & paui gregem. Mulier quoq; illa meretrix in euangelio, quæ pedes Ieſu lachrymis lauat, crine detergit, & cui peccata omnia dimittuntur, manifeſtè pingit eccleſiam de gentibus congregatam. Hęc idcirco replicaui, ne cui videatur incongruum, ſi ſynagoga & eccleſia meretrices dicantur, quarũ vna Salomonis iudicio filij poſſeſſione donata eſt. Prũdens quæret auditor, quomodo meretrix ſit eccleſia, quæ non habet maculã neq; rugam? Non dicimus eccleſiã permanſiſſe meretricem, ſed fuiſſe. Hęc cùm dixiſſet Hiero. iterum replicat exempla quæ prius à nobis allata ſunt. Præterea in commenta. in Iob titulo Hiero. ca. 38. dicit. Mos ſanctę ſcripturæ eſt huiuſmodi, vt priſtina culparũ nomina in ſanctis frequẽter recenſeat. ſicut ait dominus per Iſaiam. benedicent me beſtiæ agri, & dracones & ſtruthiones. ideſt gentiles, qui ante vt iumenta erant, nunc tamen iumenta & ſtruthiones eſſe deſierunt. & Matthæus vocatur publicanus. & Philip. presbyter totidem verbis refert eandem ſentẽtiam. & Origẽ. ho. 1. in Ioſue ait. Raab illa meretrix, hoc eſt eccleſia, quæ ab Ieſu miſſos exploratores ſuſcepit, propterea ſuſcepit, ne vltra ſit meretrix. Lege Hieron. q. 8. ad Hedibiam. & Auguſti. in comment. Pſal. 73.

Iſaiæ. 43.

Ioſue. 2.

Ex hac regula, ni fallor, facilè intelligit illud quod in Exodo ca. 7. legimus. Virga Aaron deuorauit ſerpentes. id eſt, ſerpens quæ parum ante virga erat, cæteras ſerpentes deuorauit. & Gene. 34. Dina iam oppreſſa virgo vocatur. & in nouo inſtrumento Euchariſtia panis vocatur, cùm panis nõ ſit, vt Lutherani

therani arbitrantur, ſed verum Chriſti corpus. Sed ideo vocatur panis, quia ante ineffabilia conſecrationis verba, panis erat. & in euangelio legimus, cæci vident, claudi ambulant, cùm nec cæci videre, quandiu cæci ſunt, nec loripedes recto ingredi pedeposſint. Sed ſignificare voluit, quod qui anteà cæci erant, nunc vident &c. Et Hoſeæ præcipit Dominus, vt ducat vxorem meretricē. Non quod meretrix permanſerit cùm prophetæ coniūcta fuit, ſed quòd ante cōnubiū in proſtibulo diuerſaretur. Ac præcipit illi Dominus vt faciat filios fornicationum. id eſt, ex vxore illa quæ plures olim exercuerat fornicationes. Sed poſt nuptias nunquā violauerat thorū coniugale. Coniugiū hoc ſignificauit excellentē ac heroicam prophetæ virtutem, qui ſibi meretricē copulare voluit, vt à ſcelere inueterato eam abduceret. Quandoquidem effrenis libido connubialibus pedicis colliganda eſt. Nec opus eſt diſpenſationem admittere, aut à lege ſoluere ipſum prophetam vt ſcholaſtici fecerunt. vt S. Tho. 1.2. q. 100. Art. 8. & 2.2. q. 154. Art. 2. Ameſtat Theodoretus Hoſeæ. 1. capi. Hac phraſi externi etiam vtūtur ſcriptores, vt Terētius in Eunucho. Act. 4. ſcena. 3. dicit enim de Virgine oppreſſa. Virgo lachrymat.

REGVLA XII.

MVlta in ſcriptura dicuntur (vt inquit Auguſt. in lib. de ſcriptu. & litera. capit. 1.) poſſe fieri, quorum deeſt exemplum. Nam tranſire camelum per foramēacus, Dominus dixit eſſe poſsibile, tamē nunquam factum eſt. Legas duodecim millia legionū angelorum, pro Chriſto nepatetur pugnare potuiſſe, neque tamen factū. Legas fieri potuiſſe, vt ſemel gentes extermi narentur, à terra quæ debebatur filijs Iſrael; Deū tamē paulatim fieri voluiſſe. Sic homo poteſt eſſe abſq; peccato ſi volūtas eius non deſit, ope diuina auxiliāte, ſed tamen præter vnū in quo omnes viuificabūtur, neminē fuiſſe vel fore, in quo hic viuente eſſet iſta perfectio. Et alia ſexcēta poſſunt occurrere, quę fieri vel potuiſſe, vel poſſe fateamur, & eorū tamen exempla, quod facta ſint, proferre nequeamus. Vnde non ideo negare debemus, fieri poſſe, vt homo ſine peccato ſit, qhia nullus eſt hominum, præter illum, qui non tantum homo, ſed etiā natura Deus eſt, in quo id perfectum eſſe demonſtrare poſsimus. & cap. trigeſi. quarto, inquit. His addi poſſunt illa quæ leguntur in libro ſapientiæ. cap. 16. quod multa poſſet noua tormēta Deus exercere in impios, ad nutum ſibi ſeruiente creatura, quæ tamē non exercuit. Poteſt de monte illo, quē fides in mare tranſferet, quod nunquam factum, vel legimus, vel audiuimus,

Mat. 19.

Mat. 17.

Quem ſenſum habeat iuxta Aug. locus ille Mat. c. 17. ſi habueritis fidem ſicut granū ſinàpis, dicetis monti huic tranſi & tranſibit, ex poſtremis eius, huius regulæ verbis, conſtitit. Verùm iuxta Hiero. ſententiam, per montem diabolus eſt intelligēdus, qui à corporibus hominū expellitur ac fugatur à ſanctis viris. At diuus Eucherius in Parenetico, affirmat quod Grego. Neocæſariēſis qui vocatus fuit θαυματουργός, id eſt mirabilium patrator, hoc fecit, non dicturus vtique niſi in aliquo probato authore legiſſet. Illius hæc ſunt verba, Gregorius è Ponto ſacerdos, philoſophia prius apud mundum & eloquentia præſtans, ſed poſtea maior præſtantiorque virtutibus, adeo vt ſicut de hoc hiſtoriæ noſtræ fides loquitur, inter reliqua admirabiliū ſigna meritorum, precibus huius mons referatur ſeceſſiſſe, lacus exaruiſſe. Et Suidas in dictione ἀγαπητὸς, ait. ἀγαπητὸς δὲ ὁ ἐπίσκοπος Σύνάδων οὗ ἐγκωμιάζει πολλῶν τίθεται εὐσέβιος ὁ παμφίλου τὰ θαυμάτων αὐτοῦ ἐξαίσιον μνήμην ποιεῖται ὀρῶν μεταστάσεις καὶ ποταμῶν καὶ νεκρῶν ἐγέρσεις. Hoc eſt: Agapetus epiſcopus Synadon, quem vehementer laudat Euſebius, referens ingentia miracula ab ipſo eſſe patrata, videlicet quòd montes & flumina è proprijs locis ab ipſo dimota & aliò tranſlata ſint. Nec ab his diſſidet Theophy. Mat. 17. quanuis hiſtoriam nullam de hac re ſe legiſſe fateatur. ait enim. Vbi montes tranſtulerunt apoſtoli? nuſquam quidem ſcriptum eſt. Veruntamē veriſimile eſt quod tranſtulerint, etiam ſi nō ſit ſcriptum. non enim omnia ſcripta ſunt. Atq; illi ſuffragatur Euthy. Hæc Regula magnum habet momentum pro diſputationibus theologicis.

Locus Mat. 17. expoſitus.

REGVLA XIII.

QVia, vt inquit Chryſoſto. homil. 2. in Matth. incredibilia erant quæ proponebantur futura, etiam nominum præceſſerunt figuræ, vt porrò antè om-

nis

nis ex inuidia nouitatis tumultus oriturus extingueretur. Iesus nanque dicitur ille qui post Moysen populum in terram promissionis induxit. hic verò reduxit in cælum, & ea quæ sunt in cælis bona : ille postquam Moyses mortuus est, iste postquam lex data per Moysen cessauit. Ille ducis dignitate pollens, iste vero regis maiestate prefulgens. Hactenus ille. Iesus sacerdos magnus erat Christi figura. secundum quidem id quod pontifex erat, portabat cognominis eius Iesus typum qui interpretatur deo salus, idest. domini salus. & est filius Iosedec, quod & ipsum in linguam nostram vertitur deus Iustus. Et vere Iesus magnus sacerdos, cui omnes dei antistites comparati, parui sunt & nihil. si enim iste magnus dicitur sacerdos, vtique ad distinctionem eorum dicitur qui minores sunt. Lege Hierony. Zachariæ capi. 3. & quæ scripsi in capit. de citationibus, & allegorijs.

Iesus filius Num.

Iesus sacerdos magn⁹.

REGVLA XIIII.

IN his quæ ad mores attinent, ex his quæ confinia sunt, & consimilem habent speciem, similia licet colligere. Nam quemadmodum idem pharmacum ad morbum fugandum vtile, cum vim illius medicus discit, ad omnes illi finitimos morbos accommodat. Sic sententia communis quæ ad plures similes se potest protendere, non est despicienda. Sed dum vni negotio propriè congruit, ad similia & cognata traducenda est. Vnde docens Origenes nos modum quo scripturam fœcundam efficiamus, inquit tractatu 23. in Matth. Secundùm ea quæ scripta sunt, debemus & ea quæ scripta non sunt tractare, scriptum est enim propter esurientes, & sitientes dominum dixisse, esurij & sitij, & propter nudos & peregrinos, & ægrotantes & in carcere positos nudus fui, & hospes fui, & in carcere fui, & infirmus fui. secundum consequentiã similitudinis addamus & nos, iniurias passus sum, cæcus sum, tentatus sum &c. & sicut in illis quæ scripta sunt verus est sermo dominidicentis. Quandiu vni ex minimis fecistis, mihi fecistis. Sic cùm iniuriam passus fuerit iustus, vel sphematus, vel tale aliquid passus, crede Christum in eos qui fecerunt dicentem. Quando vni ex minimis istis fecistis iniuriam, me tentastis, me blasphemastis. Et Augusti. in lib. de fide & operibus. capi. 13. ait. Aliquando aliquod præceptum sine alio, siue illud, siue illud, pro plena doctrina inuenitur scriptura commemorare. Veluti dilectio Dei, non potest esse in homine qui non diligit proximum, nec dilectio proximi in eo qui non diligit deum, tamen alterum sine altero ponit. Vt intelligamus alterum sine altero esse non posse. Quia & qui credit deo, debet facere quod præcipit deus, & qui propterea facit quia precipit deus, necesse est vt credat Deo. & Hierony. Sophoniæ. 1. cùm dicitur. Disperierunt omnes inuoluti argento. ait, Non existimãdum est eos solos perijsse qui argento erecti sunt, sed iuxta hanc diffinitionem peribit & ille qui in generis nobilitate se iactat. Qui gloriatur in dignitatibus, peribit. qui inflatur, peribit. qui in fortitudine corporis gloriatur, peribit. peribit qui in fœmineo langore mollitus comam nutrit, vellit pilos, cutem polit, & ad speculum comitur, quæ propriè passio & insania fœminarum est. Denique quod inquit Cicero lib. 1. officiorum hoc in loco quadrare potest. omnia, inquit, communia hominum videntur ea quæ sunt generis eius, quod ab Ennio positum in vna re transferri per multas potest.

Homo qui erranti comiter monstrat viam
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit,
Nihilominus ipsi lucet, cum illi accenderit.

Vna ex re satis præcipit, vt quicquid sine detrimento possit commodari, id tribuatur vel ignoto.

Vt res fiat manifestiòr & planior, nonnulla exempla adhibenda sunt. v. g. Lucæ. 11. Quod superest date eleemosynam, idest, vos estis omni scelere pleni, nunc agite pœnitentiam, & bonis operibus iniqua opera compensate, & sic omni scelere eritis puri. eleemosynam pro quolibet opere bono posuit. Nam vna virtus pro omnibus simul ponitur, & vnicum vitium pro cunctis sceleribus ponitur, vt Beatus vir, qui intelligit super egenum & pauperem. & Dani. 4. Consilium meum placeat regi. peccata tua eleemosynis redime. Nunquid fornicarius, & impurus dum modo largiatur eleemosynam expers erit iniquitatis? minimè. & 1. Corint. 8. Non alligabis os boui trituranti, nunquid est deo cura de bobus? minimè: loquitur ergo de hominibus. & dolus pro quolibet peccato. vt in Psalm. Non deficit de plateis eius vsura & dolus, & in cuius spiritu non est inuentus dolus. &

Luce locus.

lus. & ſic intelligendus eſt textus dicẽs. conſtitutionibus in decreto. Translato. Ex hac eadem Regula poſſunt ſolui omnia teſtimonia hæreticorum contra eccleſiam allata, quibus aſtruere nituntur fidem ſolam ad ſalutem ſufficere. Cùm ſub nomine fidei omnes ſimul virtutes intelligantur. Illorum hæc ſunt teſtimonia. iuſtus ex fide viuit. Io. 3. Qui credit in filium Dei non videbit mortem. & Gene. 13. Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Ecce ergo ex noſtra Regula, fides bonis operibus deſtituta, non poteſt hominem ad fœlicitatem perducere. vt dicit Augu. in lib. de fide & operibus. Deinde ſi quæras an vſus ſit Chriſtus verbis, aquam in vinum conuertendo. Affirmabo vſum fuiſſe verbis, vt in aliquibus miraculis, aut oratione, vt in alijs.

Lutheranorum hæreſis.

REGVLA XV.

De ſenſibus corporis.

CVm ſint, (authore Aug. epiſt. ad Paulinam. ca. 2) quinq; ſenſus corporis, cernendi, audiendi, olfaciendi, guſtandi, tangendi. Viſus quidem in eis præcipuè oculis attributus eſt. veruntamen hoc verbo vtimur in cæteris. Non enim tantùm dicimus. Vide quid luceat. Sed videqd ſonet. vide quid oleat. vide quid ſapiat. Hactenus ille. Exẽpla ſint hæc. Exo. 20. omnis populus videbat vocem, & lampades, & vocem tubæ. & Gene. 42. Cùm vidiſſet Iacob quia ſunt eſcæ in Ægypto. vnde vtique abſens erat. &. 27. Vide odorem fili mi, eſt ſicut odor agri pleni. & ſic omnes ſenſus confunduntur, & vnus pro alio ponitur. vt Pſal. 33. Guſtate & videte quàm ſuauis eſt dominus. & Io. 6. Videns Ieſus cogitationes. i. intelligens. & Iob. 6. an palatum meum non intelliget afflictiones. id eſt: an nõ inferent mihi dolorem flagella?

Vulgata. Ecce odor filij mei eſt ſicut odor agri pleni

REGVLA XVI.

SOlet ſcriptura (authore Euthy. Pſal. 43.) iuxta vulgi conſuetudinem quando aliquod factum narrat, vt certiores ſimus, ſenſus ipſos aſſumere in teſtes. Vt viderunt oculi noſtri, & manus noſtræ contrectauerũt de verbo vitæ. &, Auribus noſtris audiuimus. Hæc ille. Et Baſilius in præfa. in Iſaiam. Exempla affatim ſuppeditabit ſcriptura. vt, Viſio Iſaiæ filij Amos. & capit. 6. Vidi dominum ſedentem ſupra ſolium excelſum & eleuatũ.

1. Ioan. 1.

vocat viſionem prophetiam propter rei certitudinem. Alioqui Deum nemo vidit vnquã, dum vixit. & Lucæ. 20. Niſi miſero manus in fixuras clauorum, non credam. Denique cũ legimus. oſtende nobis patrem. oſtenſio iſta intelligendi potius eſt demonſtratio, quam videndi. nam ſequitur. ſuffícit nobis. Atque ita exponit Hilarius libro. 7. de Trinitate. Hinc aperire oculos, (iuxta Auguſt. lib. 1. Locu. in Gene. circa principium) in ſcripturis tunc dicimur, quando aliquid clarè cognoſcimus, quod ante ignorabamus. Sic ſcriptum eſt de Adam & Eua, aperti ſunt oculi eorum. Cum abſurde credatur eos in paradiſo cæcos, vel oculis clauſis prius, oberraſſe. Hac etiam locutione ſcriptum eſt de Agar. Aperuit oculos ſuos & vidit puteum. Neque enim clauſis oculis prius ſedebat. Et quod infractione panis, aperti ſunt oculi eorum, qui cognouerunt Dominum poſt reſurrectionem. Neque enim per viam, cum illo clauſis oculis ambulabant. Ita quoque dicit lib. 11. in Gene. ad lite. c. 31. & Origẽ. ho. 17. Nume. Et hęc annotanda ſunt, vt intelligas rectè S. Thomæ arg. 9. Art. 2. quæſt. 164. 2. 2. Partis. Deinde aduerte ex Ambr. Lucæ. 1. capit. Quòd ſunt quædam peculiaria verba in ſacris literis, quibus vtuntur ad aliquid propriè ſignificandum. Sic angelus apparuiſſe dicitur Zachariæ, qui eum repente conſpexit. & hoc ſpecialiter aut de angelis, aut de Deo ſcriptura diuina tenere conſueuit, vt quod non poteſt videri, apparere dicatur. Sic enim habes. Apparuit Deus Abrahę ad Ilicem Mambre. Nam qui ante non præſentitur, ſed repẽtino videtur aſpectu, apparere memoratur. Non enim, ſimiliter ſenſibilia videntur, & is cuius in voluntate ſitum eſt videri, & cuius naturæ eſt non videri, voluntatis videri. Nam ſi non vult, non videtur, ſi vult videtur. Apparuit Deus Abrahæ, quia voluit, alij quia non voluit, non apparuit. Viſus eſt etiã & Stephano cum lapidaretur à populo aperiri cælum. Viſus eſt & Ieſus ſtans ad dexteram Dei, & non eſt viſus à populo. Vidit Iſaias & Dominum Sabaoth. Sed alius videre non potuit, Deſumpſitque hæc Ambro. ex Origẽ. in eodem loco. & Augu. epiſt. 112. ad Paulinam, recitat Ambroſij verba. Præterea aduerte ex Euthy. Pſal. 18. Quod cum dicitur in ſcripturis, manifeſtauit, apparuit. & viſus eſt, & ſimilia, oſtenditur, quod iuxta naturam incorruptibilitatis corporis, inuiſibilis erat corruptibilibus

Aperire oculos quid Gene. 3.

Gene. 21.

Luc. 24.

Apparuit angelus q.d ſignificet.

Gene. 18.

Actu. 7.

bilibus oculis, verum demittendo ſe, & diſpẽ ſatorie, manifeſtabatur. Porrò quia iſtæ apparitiones angelorum, aliquando ſunt bonorũ, aliquando malorum, oportet ſigno aliquo dato, oſtendere quomodo ſeparari poſsint inter ſe. Qua de re hæc ſcribit Theophy. Lucæ. 1. Si mens, inquit, primum turbatur, & ſtatim timor ſoluitur, & iterum quieſcit, re vera diuina viſio eſt. Si autem timor aut turbatio, magis, ac magis creſcat, dæmoniaca viſio eſt, & Hieronym. Matthæ. 28. in veteri & nouo teſtamento hoc ſemper obſeruandum eſt quid quando auguſtior aliqua apparuit viſio, primum timor pellitur, vt ſic mente placata poſſint quæ dicuntur audiri, ideo dominus poſt reſurrectionem dixit mulieribus. Nolite timere, & in princip. Lucæ in viſione Zacha. idem oſtenditur, lege Andream. cap. 2. comment. Apocal.

REGVLA. XVII.

IVxta myſteria ſcripturarum, (authore Hieron. Iſaiæ. 1. c.) non primogeniti accipiunt hæreditatem, quibus ex lege Numer. 3. data debetur. Sed ſecundi filij. Primogenitus fuit
Gene. 35. Cain, ſed Habel munera Deo placuerunt. Primogenitus Ruben, ſed tamen benedictio ſeminis Chriſti transfertur ad Iudam. Ita Iudæi iuxta vocationis ordinem primi fuerũt. Nos ſecundi, Dei appellamur filij. Et in comment. Iere. c. 31. inquit. Ephraim in typo eſſe populi de gentibus congregati, ſcriptura teſtatur.
Gene. 48. Fuit enim poſterior filius Ioſeph, & furripuit primogenita Manaſſes, qui natura primitiuꝰ erat. Sed in myſterio crucis decuſſatis manibus, qui ſtabat ad ſiniſtram Iacob, dextræ manus eius ſuſcepit benedictionem. Et qui ſteterat ad dexteram, ſiniſtra benedictus, in
Geneſ. 27 ſecundum redactus eſt gradum. Et quomodo Iacob Eſau, ſic Ephraim Manaſſe rapuit primogenita. Hactenus ille. Decuſſatis manibus, inquit Hierony. Decuſſare eſt per medium ſecare, veluti ſi duæ Regulæ concurrãt ad ſpeciem literæ. χ. quæ figura crucis eſt.
De cruce Chriſti. Sic Iacob vertit manum dexteram ad ſiniſtram, vt benediceret Ephraim, & figuram effecit crucis, quæ Chriſti ſignificabat paſſionem. Vnde Damaſcenus lib. 4. ca. 12. cum mira de cruce tractaſſet, addit. Iacob alternatis cancellatiſque manibus filios Ioſeph benedicens, ſignum crucis manifeſtiſsimè deſcripſit. Sed de illa lege Iuſti. in Tryphone. pa. 66. & Cantacuzenum Apolo. 2. verſus finem, & Prudentium in hymno Epipha. & Apolo. 3. Verum his dimiſsis ad inſtitutum noſtrum reuertamur. Origenes quoque homil. 3. Numer. ait. Leuitæ aſſumuntur pro primogenitis, cum vtique non ſint primogeniti. Leui enim tertius naſcitur ex Lia. Primus namque eſt Ruben. Secundus Symeon. Tertius Leui. & aſſumuntur in primogenitos ij, qui natura non ſunt primogeniti. Certè illud edocet nos, quod apud Deum non illi primogeniti habeantur, qui corporea natiuitate præcedunt, ſed ij quos propoſito mentis inſpecto, Deus ipſe in ordinem primitiuorum iudicat aſſumendos. Sic apud Deum, Iacob poſterior natu primogenitus iudicatus eſt, & benedictiones primogeniti, procurata diuinitus parentis cæcitate ſuſcepit. *Gene. 26.* Filij ergo Leui primogeniti quidem non ſunt ſecundum carnem, ſed pro primogenitis aſſumuntur, vt ſit amplius aliquid pro primogenito aſſumi, quàm primogenitum naſci. Igitur recenſeamus attentius quomodo diſtribuuntur. 12. tribus, per ternas quatuor partes, & per ſingulas quatuor cæli plagas certa ſtatione conſidunt, & inueniemus Iudam quidem ab oriente ſtatui cum Iſachar & Zabulon. Ruben vero ab occidente cum Simeon & Gad. In meridie Ephraim cum Beniamin & Manaſſe. In Aquilone vero Dan cum Nephtali & Aſer. Et in his omnibus quaſi per quatuor terræ cardines in circuitu collocatis, in medio eorũ, vt pote Deo proximi circa ipſum tabernaculum, Dei cõſtituuntur Leuitę. In caſtris quidẽ Iuda quæ ſunt ab oriente, Moyſes & Aaron. In caſtris vero Ruben, Gerſom. In caſtris autem Beniamin, Caath. Vbi vero Dan caſtra conſtituit, Merari collocatur. Et in medio filiorum Iſrael filij Leui. Hæc omnia ad quatuor hominum gradus facile aptari poſſunt, ex ſententia Pauli ad Hebr. 12. Acceſsiſtis ad montem Sion & ciuitatem Dei viuentis Ieruſalem cæleſtem, & multitudinem angelorum collaudantium, & eccleſiam primitiuorum ſcriptam in cælis. Item Abraham minimus ex filijs Thare eligitur, reliqui reprobãtur. Nam etſi primo loco ſoleat poni, cum numerantur filij Thare, propter eius excellentiam priorem locum obtinet inter fratres, non propter naſcendi ordinem, & Dauid minimus inter fratres eligitur à domino. Nonnulli primogeniti non ſunt ab hæreditate depulſi. Nam Sem primus filius Noe electus

fuit

fuit à domino. Non ignoro tamen aliquibus viſum fuiſſe, poſtremum filium Noë fuiſſe.

REGVLA XVIII.

SÆpenumero, inquit Euthy. Pſalm. 7. cau ſata cauſarum nominibus appellamus. Vt. Nequando rapiat vt leo animam meam, ideſt, vitam. Quemadmodum & Dominus, pax dicitur, & iuſtitia, & vita, & alia huiuſmodi, quia pacis & vitæ & iuſtitiæ author eſt. Hac etiam ratione Dæmon, peccatū, perditio. & mors appellatur, veluti illorū cauſa. Ita quoque Oecume. ad Roma. 10. & in Epiſt. Iudæ. ca. 3.

REGVLA XIX.

FRequenter ipſa opera membrorum, (inquit Orige. tract. 5. in Matth.) pro membris in ſcriptura ponūntur. Quale eſt illud. Tuli manus meas ad mandata tua. non ipſas manus, ſed opera manuum tollimus ad mandata Dei, quando facimus opera digna Deo. & in alio loco. Ad te leuaui oculos meos non oculos iſtos, ſed mentem, quem per oculos videt. Item, conuerti pedes meos ad teſtimonia tua. Non pedes, ſed motus animæ conuertuntur ad teſtimonia Dei, quando cœperimus velle conuerſari ſecundum Deum. Sic actus animæ peccans, manus intelligitur, inceſſus animæ peccans, pes, viſus animæ peccans, oculos, quos oportet præcidere ſi ſcandalum faciant. Clarius tranſtuliſſet interpres Origenis, ſi dixiſſet. Per membra ſolet ſcriptura, opera membrorum intelligere. Vel à membro opus ſolet oſtēdere ſcriptura. Vt digitus Dei eſt hic. & Iob. Manus Domini tetigit me. & Pſal. 48. Iniquitas calcanei circundedit me. & reſpexit Dominus Petrum. hoc eſt miſertus eſt. Sicut vice verſa Iob. 7. oculi tui in me, & non ero, ideſt, ſi in me iratus fueris, peribo.

REGVLA XX.

VBI ſine epitaſi, (inquit author comment. in Iob titu. Hiero. capit. 39.) aliquod nomen ponitur in ſcripturis, vt mons tantum, & non additur ei, vt dicatur mons Sion, aut mōs corruptus, mōs pinguis. nōn ab re exiſtimo, quin expoſitio de eadem re, in vtramque partem, bonam ſcilicet & malam, ſit libera. Vbi vero cum epitaſi. vt leo de tribu Iudā, aut ſedet in inſidijs ſicut leo. ibi aut Chriſtus ſine vlla cunctatione intelligitur, aut diabolus aduerſarius noſter. Nec ab eo diſſentit Philip. presbyter, eodem in loco. Sic dicitur populus acquiſitionis, aut Dei, & populus Gomorræ, domus Dei, domus confuſionis. Vir Beliał, vir deſideriorum & Hiero. eodem lib. capit. 38. ait. Montem ſecundum conſuetudinem ſcripturæ dicimus dominum noſtrum, & diabolum ſimiliter appellamus. Petram quoque & lapidem, arborem etiam & gladium dicimus. vt Matthæ. 17. Dicetis huic arbori eradicare & mittete in mare. Ita & coruum. nam & ſponſa eccleſia, inter cætera præconia laudis, de Chriſto ita ait in Canti. canticorum. Crines eius vt abietis, nigri ſicut coruus. Sed quando diabolo corui nomen aptamus, dicimus eum nigrum crinibus atque tetrum, vt qui tenebris nequitiarum commoretur. Quando vero eo nomine ſaluatorem ſignificari dicimus, myſteriorum arcanis eum in ſcripturis ſuis obſcuriſsimum eſſe ſentimus. Et cū ſciamus Diabolum in ſcripturis ſerpentē nominari, quis auderet de domino ita credere, niſi ipſe in ſe ſerpentis ſimilitudinem propriis verbis expreſsiſſet, dicens. Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita oportet exaltari filium hominis. Et diſcipulos tales eſſe monuit, dicēs Eſtote aſtuti ſicut ſerpētes. Serpens, ideſt. Diabolus maledictus à Deo eſt, eo quod Euam ſeduxit aſtutia. & Chriſtus maledictus dicitur, quia maledictus omnis qui pendet in ligno. Maledictum quippe hōminis in ſe ſuſcipiendo, id eſt eā, quę ex ſententia Dei venerat mortem, vt maledictum ſuſpendit in ligno, & inde eſt quod pro nobis factus eſt maledictum. De his latius diſputauimus, cum de nominibus quæ in bonam, aut malam, aut in vtramque partem accipiuntur.

Cantic. 5.

Ioan. 3.

Deut. 21.

Galat. 6.

REGVLA XXI.

SOlent imagines, (authore Auguſt. lib. 2. ad Simplicianum quęſt. 3.) rerum earum nominibus appellari, quarum ſunt imagines. ſicut omnia quę fingūtur, aut pinguntur ex aliqua parte materiæ, metalli aut ligni, vel cuiuſcunq; rei aptæ ad opera huiuſmodi, quę etiā vidētur in ſomnis, & omnes fere imagines earum rerū quarū imagines ſunt, appellari nominibus ſolent. Sic cū intuemur tabulā depictam aut parietem, dicimus ille Cicero eſt. ille

le Hector, illa Roma. & vidi in somnis Augustinum, ideſt, imaginem Augustini cum nihil aliud ſint quàm pictæ imagines. Vnde intelligimus in libris Regum, non verè Samuel à Phitoniſſa eſſe excitatum, ſed phãtaſma eius, & Cherubin cum ſint cæleſtes poteſtates, fictæ tamen ex metallo, quod imperauit Deus ſuper arcam teſtamenti, non aliud quàm Che
Geneſ. 41. rubin, illæ quoq; effigies vocantur. Et Pharao dixit ſe vidiſſe in ſomnis ſpicas & boues, non ſpicarum aut boum imagines. Hæc eadem repetit in.q. Ad Dulcitium.q.6.& li.12.in Gen. c.4.& li.2.de mirabilibus ſcripturæ.c.11. Deniq; li.3.contra duas epiſto. Pelagianorum.c. 6. hac regula poſita, addit. Vt ipſam ſimilitudinem carnis peccati voluit apoſtolus ad Roma.7. appellare peccatum, cum dixit. In ſimilitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum. De peccato, ideſt, de ſimilitudine peccati. Ex hac regula colligo, nec Moyſen nec Paulum Deum vidiſſe dum vixerunt, ſed eius tantum ſimilitudinẽ, vt inquit Eucherius in.q.in Gen.& S.Tho.1.2.q.98.artic.3.ad.2. Quamuis in prima parte.q.12.art.10.contrarium tenuerit. Verum de hac re ſupra lib.2. à nobis ſufficienter diſputatum eſt, & eodem modo intelligendum eſt quod dicit Iſaias. Vidi dominum ſedẽtem ſupra ſolium excelſum & eleuatum.

Moyſes & Paulus an Deum viderint.

Iſaie.6.

Vltimo ex eadẽ poſſet colligi regula quod non apparuit Sauli, verus Samuel, ſed eius ſimilitudo aut ſimulacrum. Ita quoque dicit Auguſt. in locis à me citatis, & 2. lib. de doct. Chriſtia. cap. 23, & Hierony. Matth. 6. verſus finem, inquit. Et in Samuelis Phãtaſmate phythoniſſa loquitur ad Saulem, cras eris mecum
1.Reg. 28. & Ezech. 13. loquẽs de pſeudoprophetiſsis, ait, Has dicunt Hebræi malefícis artibus eruditas, per necromantias & pythicum ſpiritũ, qualis fuit illa quæ viſa eſt ſuſcitaſſe animam Samuelis, & in comment. Iſaiæ. cap. 7. in expoſitione huius lõci, & adiecit dominus loqui ad Achaz. ait. Plerique putant Saulem ſignum accepiſſe de terra, & de profundo inferni, quãdo Samuelem per incantationes & artes magicas viſus eſt ſuſcitaſſe. Præterea Auguſti. lib. de cura pro mortuis agenda. cap. 15. contrariam videtur tenere ſententiam cum ait. Samuel defunctus, viuo S. i futura prædixit. Quanuis nonnulli, non ipſum fuiſſe qui potuiſſet magicis artibus euocari, ſed aliquẽ ſpiritum, tam malis operibus cõgruentem, illius exiſtimentis ſimilitudinem figuraſſe. Deinde

Samuel an ſuſcitatus à Phythoniſſa.

videtur propriam ſententiam & eccleſiaſtici explicare, inquiens. Cum liber Eccleſiaſticus *Eccleſ.46.* contineat, quod Samuel etiam mortuus prophetauerit. Sed quid de Moyſe dicturi ſumus qui in Deuter. mortuus, & in Euangelio cum Elia, qui mortuus non eſt, legitur apparuiſſe viuentibus? & Eucherius lib.1.Reg.cap.29. A nobis ſtat. Quãuis in.q.in.lib.Regum. ſub dubio relinquat quæſtionem, inquiens. Aut falſam vmbram diabolus oſtendit. Aut ſi fuit vera, tantum ei licuiſſe credendum eſt, quãtum à domino permittente conceſſum eſt. Nec mirum pro arcanis cauſis diabolo iſta permitti, cum & Saluatorem conſtituerit in pinnam templi, & Iob petierit, acceperitq; tentandũ. Igitur Auguſt. aliàs conſtanter tenet per illuſionem dæmonis fuiſſe factam illam apparitionẽ, vt in lib.q.vete.& no. teſta. inquit. Porrò hoc fuit præſtigium Satanæ, quo vt plurimos fallat, etiam bonos in poteſtate ſe habere confingit. Nam iuxta apoſtolum. Ipſe Sata- *2.Cor.11.* nas transfigurat ſe in angelum lucis. Vt enim errorem faceret in quo & ipſe gloriaretur, in habitu viri iuſti ſe ſubornauit, & S. Thom. 1. parte. quæſt. 89. articu. 8. ad. 2. ait. Dici poteſt de Samuele quod ipſe apparuit per reuelationem diuinam, iuxta illud Eccleſia. 46. dormiuit & notum fecit regi finem vitæ ſuæ, vel illa apparitio fuit procurata per dæmones, ſi tamen Eccleſiaſtici authoritas recipiatur. &. 2. 2. quæſt. 174. arti. 5. ait. Si voluntate Dei ipſa anima Samuelis Sauli euentum belli prænunciauit, Deo ſibi in limbo hoc reuelante pertinet ad prophetiam. Aut non fuit anima Samuelis, ſed dæmon ex perſona eius loquens, quoniam ſapiens Samuelem nominat, ſecundum opinionem Saulis & adſtantium qui ita opinabantur. Vide Lyram. 1.Reg. ca. 28. Qui ſententiam Auguſt. in lib. De cura pro mortuis agenda tenuit, propter ſententiam ſapiẽtis in Eccleſ. ſed ex Regula facile ſoluitur. Aut ex Regula. 2. ſupra explicata à nobis. At vero cum liber eccleſiaſticus ſit canonicus non videtur vera dicta ſententia quæ negat verum Samuelem apparuiſſe Sauli.

REGVLA XXII.

EX ea parte, (inquit Hieronym. ad Galat. 3.) vnuſquiſque in ſcriptura appellatur quam vel maxime habet, hęc ille, vt. v. g. Iob à patientia laudatur, ſufferentiam, inquit, Iob audiſtis, & finẽ eius in domino, non quod

reliquis

reliquis careat virtutibus, nam omnes ſunt cõ nexæ & cõcatenatę, ſed quod in hac reliquos ſanctos ſuperare viſus ſit, vel quod in vna virtute omnes ſimul intelligantur, vt regula. 14. diximus. Laudatur quoq; Abraham fides & Petri, & Iohãnis Euãgeliſtæ puritas, propter virginitatem. Imo non ſolum virgo, ſed mari tus fuit. quem Dominus à nuptijs ad apoſtolatus perfectiſsimum ſtatum allexit, vt inquit Hiero. lib. 1. contra Iouini. Laudatur quoque in Moyſe manſuetudo, vnde Nume. 12. dicitur. Moyſes erat mitiſsimus omnium hominum qui morabantur in terra. & Eliæ zelus & Simonis Zelotis, qui à zelo quoque nomẽ traxit. In Dauid etiam mãſuetudo erga Saul, Abſolon, Semei. vt Pſalm. 105. Memento domine Dauid & omnis mãſuetudinis eius. & ad eundem modum vniuerſi ſancti, licet omnibus eſſent virtutibus prædi ti, in vna tamen eminere viſi ſunt. Ab hac Regula, aut potius à ſeipſo, videtur diſsidere Hiero. in comment. epiſt. ad Epheſ. c. 1. verſus finẽ, inquiẽs. Nunc Deus per partes eſt in ſingulis, in alio iuſtitia, in alio caſtitas, in alio temperantia, in alio ſapientia, in alio fortitudo, & difficile eſt etiãm in ſanctis viris & perfectis omnes pariter eſſe virtutes. Attamen ipſe Hiero. in lib. Manſionum. manſi. 38. contrarium affirmat, inquiens. Non vni virtuti ſemper danda eſt opera, ſed ſicut ſcriptum eſt. Ibunt de virtute in virtutem, de alia trãſeundum eſt ad aliam, quia hærent ſibi, & inter ſe ita nexæ, vt qui vna caruerit, omnibus careat. & in conſolatione ſuper obitu Paulinę vxoris ad Pammachiũ ait. Quatuor virtutes ſcribunt Stoici, ita ſibi inuicem nexas, & mutuò cohærentes, vt qui vnam non habuerit, omnibus careat, prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam. & in comment. Ezechi. ca. 1. Ambr. quoq; eidẽ ſubſcribit ſententiæ. lib. 1. offic. cap. 25. & 27. & li. 2. ca. 9. & lib. 5. comment. in Lucam ca. 6. De ſermone Ieſu. &c. ait. Connexæ igitur ſibi ſunt concatenatæque virtutes, vt qui vnam habeat, plures habere videatur. & ſanctis vna competit virtus, ſed eius quæ fuerit vberior, vberius eſt præmium. Item Grego. lib. 21. mora. capit. 3. & in. proœmio. 22. lib. mora. eidem ſuffragatur ſententiæ. Verũ hęc repugnantia quæ ex verbis Hiero. oriri videtur, ſoluitur ab eodem li. 1. contra Pelagi. Nunquid, inquit, qui vnam virtutem habet, omnes habet? Reſpondet qui vnam habet virtutem omnes habet, participatione non, proprietate. neceſſe eſt enim vt ſinguli excellant in quibuſdam.

Gene. 15. Roma. 4. Matth. 16 — *Io. è nuptijs ad Apoſtolatum vocatus eſt.*

4. Reg. 1. Lucæ. 6. & Actu. 1.

Pſalm. 83

Stoici.

Virtutes cõnexæ ac concatenatæ.

REGVLA XXIII.

DOminus, vt inquit Theophyla. Matthæ. 2. vnumquenque hominem familiari ſigno, aut re attrahit. Sic Petrum piſcatorem à multitudine piſcium ſtupefactus attractus eſt. & Magos per ſtellam adduxit. quia illi multum aſtris tribuebant. & quia Iudæi prophetis fidem adhibebant, & prodigijs commouebantur, harum rerum illecebra pellexit eos. Ita quoque dicit Lucæ. 5. capit. Hunc in modum alliciebat populum Iſraeliticum, promittendo illis bona terrena, quia de terra erant & de terra loquebantur, & nil diuinum ſapiebant. & Paulus Iudæis fiebat Iudæus, & Gentilibus gentilis, vt vtroſque lucrifaceret, & in eccleſiæ ſagenam pertraheret. Lege Sanct. Thomã. 3. Parte. quæſ. 36. Arti. 5.

Luca. 5. Matth. 2.

1. Cor. 9.

REGVLA XXIIII.

FVit ſaluatori noſtro conſuetudo, (vt author eſt Cyrillus. libr. 4. ſuper. Ioh. verſus finem,) parua cauſa data, multa vtiliter audientibus dicere. Hactenus ille. Hoc eſt quod Paulus præcipit, prædica importunè & opportunè. vt apud Athenienſes in Arco pago, ſumpta occaſione ex inſcriptione Arę ignotorum deorum, Aſiæ, Africæ, & Europæ multa de Chriſto vtiliter docuit. Sed de hac materia fuſe à nobis diſputatum eſt in. c. de citationibus.

2. Timo. 4.

Actu. 17.

REGVLA XXV.

SOlet Chriſtus, (vt ſcriptum inuenimus in ſecundo opere titulo Chryſt. in Matthæ. hom. 33.) plerumque quando de myſterio alicuius rei eſt locuturus, ante introducere corporaliter facientem idipſum. vt ex eo occaſionem inueniens, tam corporalem narrationem myſterijs, quam rei propoſitum exequatur. Vt cum de compeſcenda iactantia Phariſæorum apud Lucam capit. 14. locuturus eſſet, introducit primò hydropicum & eum ſanauit, vt in corporali tumore hydropici, iactantiæ Phariſæorum præpingeretur inflatio. & apud eundem Lucam, ex lotione vrceorum docet im-

mundiciam Phariſæorũ & ſordes, quæ eluendæ erant. Sic Matth. cap. 19. & 20. cum, de refutatione Iudæorum & electione gentium, myſterium pandere voluiſſet, ex eo verbo quod dicit ad Petrum, omnis qui reliquerit patrem aut matrem, &c. vſque ad parabolam ſubſequentem, de mercenarijs conductis in vineam, hora prima, tertia, ſexta, nona, vndecima, quomodo gentes præponendæ erant Iudæis volens oſtendere, introduxit adoleſcentem quendam ſe efferentem & leuem, & amantem amplius bona ſua carnalia, quàm cæleſtia Chriſti promiſſa. Vt paſſione corporali adoleſcentis iſtius, Iudaici populi ſpiritalis paſsio demonſtraretur, propter quam Chriſto non credidit. Id eſt propter placentia ſibi, nempe propter iactantiam vanam, propter quæſtus, quos capiebat ex lege, man ſit in lege. Propterea quæcunque dicuntur de adoleſcente iſto, ſic ſunt accipienda, quaſi de populo Iudaico dicta. Iudaicus ergo populus erat adoleſcens, non ætate, ſed leuitate, moribus immaturus, non annis. Ambroſ. quoque lib. 9. epiſt. epiſt. 76. ait. Chriſtus plerumq; ſecundum qualitates locorum in quibus docebat famulos ſuos, diſputationes dirigere dignatus eſt. Vt in porticu Salomonis, hoc eſt ſapientis, deambulans, loquebatur. Ego & pater vnum ſumus, & in templo Dei dicebat. Mea doctrina nõ eſt mea, ſed eius qui me miſit. Iudicium quoq; adulteræ in templo poſitus exercet. Sic enim ait ſcriptura. Hæc verba locutus eſt Ieſus in Gazophylacio docens in templo, & nemo apprehẽdit eum. Annotare obiter oportet in verbis ambroſ. quod vtatur teſtimonio ex iudicio adulteræ apud Iohannẽ. cap. 8. habito deſumpto aduerſus Eraſmum, qui illam è libris eradere conatur hiſtoriam, quod ſæpe facit vt lib. 7. epiſ. epiſt. 58. & Hieron. lib. 1. contra Pelagi.

Matth. 15. & Mar. 7.

Iohan. 10.

Iohan. 8.

REGVLA XXVI.

CAuſæ quærendæ ſunt, (vt inquit Hieronym. Matth. 18.) ſingulorum dominidictorum atque factorum. Hoc non ignorans Origẽ. Quærit Matth. 14. cur dominus ſeceſſerit in eremum, & reſpondet, quia doctrina eius erat ſingul , & vltra conſuetudines & opiniones apud gentes receptas. Et aſcendit in montem, ne putares eius doctrinã eſſe vulgarem, & tract. 35. in Matt. parũ poſt principiũ, ait. Dies paſchæ fuit definitus Chriſti immolationi, vt paſcha noſtrum immolaretur Chriſtus, diſſoluens Iudaicum paſcha. Eſt optimum exemplum ex Hieronym. deſumptum in loco ſuperius citato. Poſt inuentum, inquit, ſtaterem in ore piſcis, poſt tributa reddita, quid ſibi vult Apoſtolorum repentina interrogatio, in illa hora acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicẽtes. Quis putas maior eſt in regno cælorum? Quia viderant pro Petro & domino idem tributum redditum, ex ęqualitate pretij arbitrati ſunt Petrũ omnibus apoſtolis eſſe prælatum, qui in redditione tributi domino fuerat comparatus. Ideo interrogãt. Quis maior eſt in regno cælorum? Quibus dominus ait. Niſi efficiamini vt paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Præterea Eucherius lib. 2. in Gene. c. 29. quærit. Quare diebus Noe peccatum mundi aqua vlciſcitur, peccatum vero Sodomorum, igne punitur. Quia illud naturale libidinis cum fœminis peccatũ, quaſi leuiori elemento damnatur. Cum vidiſſent, inquit, filij Dei filias hominum, &c. Contra naturam vero cum viris libidinis peccatũ, acrioris elementi vindicatur incendio, & illic terra aquis abluta, reuireſcit, hic flammis cremata æterna ſterilitate areſcit, & Lucæ. 12. dicitur, Magiſter dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem, & dominus de auaritia diſſerit, quia forte alter iniuria affecerat alterum, & per vim detinebat partem hæreditatis. Adhuc, quæro cur Iohannes nihil de tentatione Chriſti ſcriptis mandauit in Euangelio. Quia de diuinitate tractat, quæ tentari nõ poteſt, vt inquit Origen. homil. 29. in Lucam, & quam ob cauſam Chriſtus exordium ſumpſit prædicandi à beatitudine. Reſpõdet Theophyla. Matthæ. 5. incipit, inquit, à beatitudinibus, ſicut & Dauid à beatitudine incipit. Aut iuxta Theodoretum Pſalm. 1. vt oſtendat ſe eſſe filium Dauid iuxta carnem. Deniq; cur Chriſtus cum matre venerunt ad nuptias in Cana Galilææ. Ioan. 2. Ioſeph dimiſſo, & quare matrem commendauit in cruce Iohãni. Quia nimirum eõ tẽpore cum Chriſtus affuit nuptijs mortu⁹ erat Ioſeph. At vero quo tẽpore Ioſeph mortuus ſit, docet Epiphanius in hęreſi Antidicomarianorũ. Et cũ dominus Matt. 12. dixiſſet. Quæ eſt mater mea aut fratres mei, dicit Auguſ. de fide, & Symb. cap. 4. Non negat ſe habere matrem, ſed docet miniſterium noſtrum quò verbum Dei fratribus adminiſtramus cum parentes impediunt, nõ eos debere cognoſci. Rationẽ huius Regulæ adduxit

Matth. 5.

1. Cor. 5.

Petrus apoſtolus omnibus prælatus.

Sodomitarũ vitio.

Euãg. Iohannil de tẽtatione tradidit.

Exordium prædicationis Chriſti.

Ioſeph mors.

adduxit Origẽ.hom. 14. in Leuit. his verbis. Nil in verbis domini abſq; profunda ratione conſcriptum eſt.

REGVLA XXVII.

VBicunq;,(vt dicitur ho. 26. ſecũdi operis in Mat. titu. Chryſ.) ſeparatio inter bonos & malos facta legitur in ſcripturis, ſemper boni feceſſerũt à malis, & nõ mali à bonis. Quia ſemper diabolus deſiderat infideles ſuos cũ fidelibus eſſe, vt infideles cũ fidelibus mixti corrũpant fideles, & Chriſtus ſemper fideles feſtinat ab infidelibus ſeparare, vt ne fideles cõuenientes cũ infidelibus corrũpãtur ab eis. Vnde Iudęi cũ eſſent in captiuitate Deus per prophetã nõ ad Aſsyrios dicit. Exite, exite de medio populi mei. *Iſaie. 52.* Sed ad populũ ſuum. Exite exite de medio eorum, & immundum ne tetigeritis. Quia malũ coinquinat bonum, bonum aũt non coinquinat malum. Nã iunge lutum farinæ, non farina ſordidat lutũ, ſed lutum farinã. Item iunge acetum vino, nõ vinum corrumpit acetum, ſed acetum vinum. De exemplo illo, Iunge lutum farinæ, &c. lege S. Thom. 2. 2. q. 7. art. 2. Multa huiuſce Regulæ exempla paſsim inueniuntur. Ad He- *ãũ. 2.* bræ. 7. Talis decebat vt nobis eſſet pontifex, ſanctus, innocẽs, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & alibi. Segregamini à generatione iſta praua, & apud Zachariã. Fugite de terra *Zacha. 2.* Aquilonis, & Ierem. cap. 51. ait. Fugite de medio Babylonis, & ſaluate animas veſtras, hoc eſt, ſicut Lot è Sodomis effugerat, ita, & vos è Babylone fugite, qua de re extat ho. 2. Origẽ. ſuper Iere. ſatis elegans & erudita.

REGVLA XXVIII.

SInguli ſermones, (inquit Hiero. ad Ephe. 3.) ſyllabæ, apices, puncta in diuinis ſcripturis plena ſunt ſenſibus. Propterea cum tranſlaturi ſumus eam in aliam linguam, magis de intelligentia, quam de cõpoſitione inſtructuraq; verborum curandum, & Baſil. ho. 10. exae. ait, ἀργὸν ῥῆμα ἐν τῇ γραφῇ λέγειν βλασφημία δεινή, id eſt, ingens blaſphemia eſt dicere verbum aliquod in ſcripturis redundare. Et Chryſoſt. ho. 15. in Gene. ait. Diligenter ſcriptura interpretanda eſt, non enim dictionem paruam, neq; ſyllabam in diuinis literis contentam inueniemus eſſe prætereundã. Velu- *Gene. 2.* tì in Gene. Adæ vero non eſt inuentus adiutor ſimilis illi. Quare apponit illi? Nõ abſq; ratione. Nã poſtquã dixit. Adæ vero nõ eſt inuentus adiutor, nõ ibi ſubſiſtit, ſed adiecit ſimilis illi, additamẽto illo cauſam nobis declarãs ob quã addiderit. Hoc eſt eiuſdẽ ſubſtantię, dignitateq; illo nihil inferius, monſtrans nobis ibi Moyſes, q̃ quantumcũq; miniſteriũ nobis exhibent bruta, aliud tamẽ quiddã adiutoriũ *To. 1. verſus finem.* eſt multis numeris excellẽtius, quod à muliere Adę præſtatur. Et iterũ hæc ſcribit. hom. 2. De eo quod dixit Iſaias. Factum eſt in anno quo mortuus eſt Ozias. Cyril. quoq; lib. 2. ſuper Io. c. 102. ait. Nihil ita paruum in ſcripturis inuenitur, quod magnam vtilitatem nobis nõ pariat, omnia enim ad noſtrã, à ſanctis viris, ſcripta doctrinam ſunt. Hactenus ille. Vt Mat. 5. Ego dico vobis non iurare omnino, omnino ad varios iurãdi modos, videlicet per cælum, terram, thronũ Dei, refertur, per quæ licere iurare docebant Phariſæi. hæc iuramenta amputat, ac cohibet Chriſtus, quod in ijs comprehendatur & nomen Dei. Item Chry. ho. 35. ſuper Io. ait. Quemadmodũ in auri metallis, nec minimam quidem venam quiſpiam qui rem intelligat omittere patitur, vt pote quæ ad augendas diuitias plurimum faciat. Ita in diuinis ſcripturis, nec vnum iota aut apex prætermittendum eſt, ſed omnia diligẽter inueſtiganda. Nam ab Spiritu ſancto proueniunt, nec in his quicquam ſuperfluum aut non neceſſarium eſt. Sunt plurima teſtimonia ſcripturarum, quæ hanc Regulam labefactare videntur, quæ tum alibi, tum in cap. de pronominibus, & de repetitione verborum & ſententiarum à nobis explicata ſunt.

REGVLA XXIX.

MOris ſcripturæ ſanctæ eſt, (authore Gregor. in præfa. Moral. cap. 2.) vt ipſi qui ſcribunt, ſic de ſe in illa, quaſi de alijs loquantur. Hinc eſt quod Moyſes ait. Erat Moyſes vir mitiſsimus, ſuper omnes ho- *Nume. 12.* mines qui morabantur in terra, & Io. Hic eſt diſcipulus ille quem diligebat Ieſus, & Lucas *Ioan. 19. Luc. 24.* dicit, quod ambularent duo ex diſcipulis in via, Cleophas & alius. Quem profecto alium dũtã ſtudioſe tacuit, ſeipſũ fuiſſe demõſtrat, & Iob ait. Vir fuit in terra Hus. Prętereа Io. 1. *Locus Io. ca. 1.* dicitur, ſtabat Iohãnes & ex diſcipulis eius duo & ſtatim. Erat Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus qui audierant à Iohãne. Quęro quis fuerit ille alius diſcipulus cuius nomẽ

ſuppreſſum eſt? Cui queſtioni Epipha. li. 2. ad uerſus Hæreſ. in hære. eorū qui negabant euangelium Ioha. ſic reſpondet. Comes Andreæ erat Philippus, quātum intelligere poſſumus nam erant ex eodem oppido Bethſaida, & eiuſdem artis, aut Ioannes aut Iacobus, vnus ex filijs Zebedæi, & Theophy. Ioh. 1. ait. Quidam dicūt illum fuiſſe Iohannem qui hęc ſcribit. Præterea quis fuit ille paruulus quem ſtatuit dominus in medio diſcipulorum Matth. 18. dubium eſt. Anſelmus arbitratur fuiſſe Martialem, qui fuit ex numero. 70. diſcipulorum, cuius extant duæ epiſtolę, ſed Nicepho. li. 2. hiſtō. ca. 36. dicit fuiſſe Ignatium. Deinde quis fuit ille iuuenis qui tempore paſsionis fugit relicta ſindone. Dicit Theophyla. Marci. 14. Erat è domo in qua comederant paſcha. Quidam dicūt fuiſſe Iacobum fratrem domini qui cognominabatur iuſtus, qui relicta ſindone fugit, & Ioha. 1. ait, quod erat Ioha. ipſe, aut non fuit ex nobilioribus, ideo tacuit nomen. Epipha. lib. 3. in hære. Antidicomarianorum, ait, fuiſſe Iacobū iuſtū, ſiquidē veſtibus lineis, nō laneis vtebatur, & Magiſter in hiſtoria huic ſubſcribit ſententiæ, & citat Hieron. Pſal. 37. Præterea Grego. vt ex loco modo à nobis citato viſum eſt, arbitratur, ſociū illum Cleophæ, cū in caſtellū Emauntē pergebant, fuiſſe Lucā, cui ſentētiæ ſubſcribit Symō metaphraſtes in vita Lucæ, & Nicepho. lib. 1. ca. 34. & Theophyl. Lucæ. 24. ait. Dicunt hunc eſſe Lucā. atq; ideo abſcondit nomen ſuum, & in argumento Lucæ, ait. Cum dominus noſter docebat, vt quidā tradunt, vnus ex. 70. diſcipulis tactus eſt, Chriſtoq; cū reſurrexiſſet à mortuis, cū Cleopha occurrit. Nam Euthy. in præfa. in Luc. ex Orig. ſentētia & Theophy. loco citato, & in præfa. in Mat. arbitrantur Lucā fuiſſe è num. 70. diſcipulorū, & Anſelmus in prolo. Mat. Alij ab hac abhorrent opinione, qui autumant, Lucā, non vidiſſe Chriſtum in carne. Inter quos eſt Hiero. in li. de viris illuſt. qui loquens de Luca ait, qui cum dño in carnē nō fuerat, ſed à Paulo & cæteris apoſtolis euāgelium didicit, quod ipſe quoq; in principio ſui voluminis declarat dicens, ſicuti tradiderūt nobis, qui in principio ipſi viderunt. Cui ſententiæ Beda li. Lucam. c. 1. ſuffragatur. At Epipha. li. 1. to. 2. hære. 23. exordine ait. Lucas affirmat ſaluatorē poſt reſurrectionem apparuiſſe in via Nathanaeli & Cleophię & oſtendiſſe illis ex ſcripturis, quod oportebat Chriſtum pati & tertio die ex mortuis reſurgere, & in fine illius libri multa ſcribit de vita & conuerſatione Lucæ. Porro Orige. tom. 1. in Ioha. circa principium ſocium Cleophæ dicit fuiſſe Symeonem. Deniq; Ambroſ. Lucæ. 24. Ammaōnem fuiſſe vocatum affirmat, & lib. 7. ca. De vigilantia, vocat eum Amaus, inquiens. Hunc ignem in ſe etiam Amaus & Cleophas à domino miſſum eſſe teſtantur, dicentes. Nonne cor noſtrum ardens erat, &c. Poſtremo qui fuerint illi duo diſcipuli, quos miſit dominus vt afferrent aſinam, apud Matthæ. cap. 21. & Marc. cap. 11. & Luc. cap. 19. & Ioha. cap. 12. non ſatis conſtat inter theologos, ſunt qui putent Petrum & Ioha. fuiſſe, quibus familiariūs vtebatur dominus, vt ex cœna, paſsione, tranſfiguratione notum euaſit. Verum quia doctores dimiſſa litera conſcendunt ad allegoriam, non ſatis quid illi ſenſerint conſtat. Ambroſ. Lucæ. 21. & Anſelm. Matth. 21. & Magiſter in hiſto. Scholaſtica aiunt, duos illos diſcipulos fuiſſe Petrum apoſtolum, & Philippum Diaconū. Quia Petrus Cornelium gentilem primum baptizauit, & Philippus apud Samariam prædicauit, At dominus cum apoſtolis loquebatur, nam Philippus diaconus erat. Theophy. Matth. 21. aliter exponit. Duo, inquit, miſsi ſunt ad ſoluendum aſinam, Paulus quidem ad gentes, Petrus vero in circunciſionem, hoc eſt Iudæos. Atq; ita memini legiſſe apud Hieronym. in quodam loco, qui mihi nūc non occurrit. Præterea coniux Pilati Procle vocabatur, vt ſcribit Nicepho. lib. 1. ca. 30. & ca. 33. dicit, quod Magdalena erat filia mulieris Cananęę in euāgelio celebratæ, & Cleophas de quo Lucæ. 24. quod eſſet frater Ioſeph, docet Nicepho. lib. 2. cap. 2. Filia quoq; Pharaonis quæ Moyſen adoptauit, vocabatur Θερμουθις thermuthis, vt ſcribit Suidas in dictione μωυσης. Nec abeo diſsidet gloſſa ordin. Exod. 2. & Duo Iudæi qui rixabantur in Exodo, quorum litē dirimere volebat Moyſes, eadē glo. dicit fuiſſe Dathan & Abiron. Item Ioha. 6. multi diſcipulorum ſcandalum paſsi deſciuerunt à dño, nempe Lucas, qui fuit poſtea à Paulo conuerſus, & Marcus, qui à Petro, vt ſcribit Epipha. lib. 1. tom. 1. cap. vlt. & lib. 2. to. 1. cap. 51. Item Hieron. Danie. 13. prodit nomina illorum ſenum qui falſo detulerunt Suſannæ nomen, inquiēs, cū inquit Daniel & conſtituti ſunt duo ſenes de populo iudices in anno illo, de quibus locutus eſt dominus, quia egreſſa eſt iniquitas, &c. Referebat mihi Hebræus

Locus Mat. 18.

Quis fugerit relicta ſindone.

Socius Cleophæ quis

Lucas an ex. 70. diſcipulus fuerit.

Qui fuerint miſsi vt aſinā dño afferrent.

Cōiux Pilati.

Pharaonis filia.

Danie. 13. Suſannæ accuſatores qui fuerint

iſtos

iſtos eſſe Achab & Sedechiam, de quibus ſcribit Iere. Faciat te dominus ſicut Achab & Sedechiam, quos frixit rex Babylonis in igne propter iniquitatem quam fecerant in Iſrael, & adulterarant vxores ciuium ſuorum, & in commẽnt. Ierẽ. cap. 29. cum inquit propheta. Ponat te dominus ſicut Sedechiam & Achab quos frixit rex Babylonis in igne, ait, Hieronym. Aiunt Hebrei hos eſſe presbyteros, qui fecerunt ſtultitiam in Iſrael, & mœchati ſunt vxores ciuium ſuorum, quorum vni loquitur Daniel, Inueterate dierum malorum, & alteri. Semen Canaan & non Iuda, ſpecies decepit te, ſed illud quod in præſentiarũ dicitur, quos frixit rex Babylonis in igne, videtur Danielis hiſtoriæ contraire. Ille enim aſſerit eos ad ſententiam Danielis à populo eſſe lapidatos. Ierem. vero ſcribit, quod frixerit eos rex Babylonis. Vnde à pleriſque Hebræis ipſa quaſi fabula non recipitur, ſcilicet, hiſtoria Suſannæ. Hactenus Hieronym. At vero longe alia mens mihi eſt, nec arbitror ob hanc diſſonantiam hiſtoriam Suſannæ reijciẽdam, cum facile illa elui poſſit, ac diſſolui. Aduerte igitur quod, vt ait Auguſt. lib. 6. quæſt. in Ioſue. quæſt. 9. ignis nomine ſcriptura pœnam ſignificat. Vnde dominus præcepit Ioſue, illum, qui fuiſſet oſtẽſus ex Anathemate aliquid ſurripuiſſe, comburi. at ipſe iuſsit lapidari. & ſeruitus Ægyptiaca vocatur Deut. 4. fornax ferrea, & Pſal. 16. igne me examinaſti. igitur fuerunt à populo lapidati iuxta legem Moyſis Deutero. 22. ca. Denique quis fuerit ille quorum nuptiæ ſunt celebratæ in Cana Galileæ, quando dominus primum edidit miraculum, non immerito vertitur in quæſtionem. Beda in cõmẽdatione Euãgelij Io. ait. Io. euãgeliſta vnus ex diſcipulis dei, qui virgo à deo electus eſt, quem de nuptijs, volentem nubere, vocauit. & Hiero. li. 1. aduerſus Ioui. ait. Petrus Apoſtolus eſt, & Io. apoſtolus, maritus, & virgo, & in prooemio in Io. titu. Augu. iſte eſt, inquit, Io. quem dominus de nuptiarum temperatate vocauit. Nam & Maria fuit in illis nuptijs, non ob aliam cauſam niſi ob cognationem. At dices iam erat Io. apoſtolus Matt. 4. Luc. 5. vnde qui mittit manum ad aratrum & reſpicit retrò non eſt aptus regno Dei. Reſpondeo quod hæc acta ſunt antequam Io. baptiſta eſſet in carcerẽ coniectus. nã. c. 3. narrat euangeliſta quod Io. baptizabat in Enon. Lege Hiero. in vita Ioannis & Euſebium. Porro vt ad Regulam reuertamur à qua digreſſi ſumus, & aliquot authores, qui illam ſcriptis mandarunt, numeremus, ſit.

Ierẽ. 29.

Ignis.

REGVLA XXX.

SOlet eſſe, (inquit Aug. lib. 2. de Conſenſu euang. capi. 12.) quaſi de alijs locutio. & ipſorum euangeliſtarum. Nam Matthæ. dixit. inuenit hominem ſedentem in Telonæo. nec dixit inuenit me. & Iohan capit. vlt. Hic eſt diſcipulus qui teſtimonium perhibet de his, & ſcripſit hæc. & ſcimus quia verum eſt teſtimonium eius. & Dominus ſæpiſsimè dicit. Filius hominis non habet vbi reclinet caput ſuum. & non dicit ego, Oportebat inquit, Chriſtum pati, & reſurgere tertio die. & non dixit oportebat me pati. & Paulus. Scio hominem in Chriſto. id eſt, Chriſtianum, raptum vſque ad tertium cælum. Potuit & Io. baptiſta cum dixiſſet. Agite pœnitentiam appropinquauit enim regnum cælorum. de ſe ipſo adiungere quæ ſequuntur. Hic eſt qui dictus eſt per Iſaiam prophetam. &c. vt poſt per verba eius, Matth. ita narrationẽ texat. Ipſe aũt Io. habebat veſtimẽtũ de pilis camelorum. & tract. 61. in Io. ait. Erat ſanctorum conſuetudo qui ſacras literas nobis miniſtrauerunt, vt quando ab aliquo eorum diuina narrabatur hiſtoria, cum ad ſe ipſum veniret, tanquam de alio loqueretur, & ſic ſe inſereret ordini narrationis ſuæ tanquã rerum geſtarum ſcriptor. non tanquam ſui ipſius prædicator. Nam hoc & Mat. fecit, qui cum in textu narrationis ſuæ veniſſet ad ſe ipſum. Vidit, inquit, in Telonẽo publicanum, nomine Matth. Hoc fecit & Moyſes, ita de ſe ipſo tanquam de alio cuncta narrauit. Dixit, inquit, Dominus, ad Moyſen. Inuſitatius Paulus, non in hiſtoria, vbi rerũ geſtarũ ſuſcipitur explicãda narratio, ſed in epiſtola hoc fecit. Nã vtiq; de ſe ipſo ait. ſcio hominẽ. & Iohan. ca. 13. ait. Erat recumbens vnus ex diſcipulis eius in ſinu Ieſu. nõ dixit. eram ego. &c. Itẽ li. 17. contra Fauſtũ. ca. 4. & Beda. 2. Cor. 12. Lege Chry. ho. 82. in Io. Hæc vtuntur conſuetudine modeſtiæ cauſa, vt ad aliam perſonã referri poſſe videatur illa narratio. vt, Viſio Iſai.

Mat. 9. Luc. 5.

Luc. 24.

2. Cor. 12.

2. Cor. 1.

REGVLA XXXI.

HOnoris cauſa, aliqui in ſcriptura ſacra loquuntur de ſe tanquam de alijs, vt in Gene. Abſit à pueris tuis, ideſt, à nobis

nobis facere ſecundum verbum hoc, & iterum pacati ſumus, non ſunt ſerui tui exploratores. Atq; ita exponit Auguſt. li. 1. Locut. in Gene. Præterea in lib. Locut. in Exodum. exponens hunc locum. Et dixit Moyſes ego exeam à te, & orabo Deum & exibit cynomyia à Pharaone & ſeruis eius, quaſi alteri diceret, exeam à te, & de altero Pharaone ſubſequeretur à quo eſſet exitura cynomyia, & ſcitote quoniam mirificauit dominus ſanctum ſuum, ideſt, me, & Pſal. 7. deficiat nunc malitia impij, & firmabis iuſtum, ideſt, me, & Dani. 2. Rex dicet ſomnium ſeruis ſuis, ideſt, nobis, & factum eſt verbum domini ad Ezechiel, ideſt ad me. Atque is mos ſeruatur tam in prophanis quam in eccleſiaſticis ſcriptoribus. Vnde Herodot. ſic exorditur hiſtoriam. Herodoti Halicarnaſſei hiſtoriæ explicatio hæc eſt.

REGVLA XXXII.

POnitur ſæpe in ſcripturis relatiuum ſine antecedente, præcipue cum res illa excellit in bonitate aut malitia, aut eſt res cuilibet nota, vt Threnorum. 3. Ego vir videns paupertatem in virga indignationis eius, ideſt, Dei, & Ezechi. 5. Aſſume gladium radē tem pilos, & duces per caput tuum, & per barbam tuam, & aſſumes tibi ſtateram ponderis, & diuides eos, eos nempe pilos, & in Pſalm. facta eſt Iudæa ſanctificatio eius, Iſrael poteſtas eius, &, Oſculetur me oſculo oris ſui, & in oratione Iere. principes manu eorum, ſcilicet, hoſtium, ſuſpenſi ſunt. Lege Auguſt. lib. 2. q. in Exod. q. 11. cum dicitur, occurrit ei, & quærebat eum occidere. Vtitur ſæpe ſcriptura antecedente pro relatiuo. Geneſ. 5. Liber generationis Adam, in die qua creauit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum pro ad imaginem eius, & ad Roma. 1. ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti domini noſtri. Dixit Ieſu Chriſti domini noſtri pro eius, & Mat. 1. Cum eſſet deſponſata mater Ieſu Maria. Ieſu pro eius.

Exod. 4.

Redundant etiam relatiua. Matthæ. 3. cuius ventilabrum in manu ſua, pro in cuius manu ventilabrum eſt, Iob. 3. Aut cum principibus quibus aurum eſt eis, &. 4. quanto magis habitatores domorum luti, quorum in puluere fundamentum ipſorum.

REGVLA XXXIII.

SOlenne eſt ſcripturis vniuerſalem propoſitionem quo magis animis inſideat bifariam proferre, nempe per affirmationem & negationem. Iohan. 3. Qui credit in eum non iudicatur, qui autem non credit iam iudicatus eſt, & Mar. vlti. Qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit, qui non crediderit condemnabitur, & Ierem. 23. Vos diſperſiſtis gregem meum, eieciſtis eos, & non viſitaſtis eos, & Ezechie. 18. Viuendo viuet & non morietur. Et. Diſpone domui tuæ quia cras morieris & non viues. Et, Confeſſus eſt, & non negauit, quod non ſum ego Chriſtus, & in Gene. Erat Sara ſterilis, & non generabat.

4. Reg. 2. Iohan. 1.

REGVLA XXXIIII.

CAue ſemper (inquit Hieronym. Matt. 10.) in ſcripturis diuinis ſuperſtitioſam intelligentiam, nec tuo ſenſu attemperes ſcripturas, ſed ſcripturis iunge ſenſum tuum.

In expoſitione ſanctarum ſcripturarum (vt docet Hieronym. Iſai. 2. capit.) veritatem debemus ſequi non contentionem. Hortatur Hieronym. ſtudioſos, ne ita ſint addicti alicui ſcriptori, quantumuis probato & celebri, vt in verba magiſtri iuraſſe videantur. Cum enim in multis quotidie offendamus omnes, qua mente præditos eſſe arbitrandum eſt illos, qui ita animum adhibuerunt dictis Scoti, Ocham & aliorum, vt ab illis nulla ratione adhibita depelli poſſint. Nam his honos tantum diuinis libris deferendus eſt, iuxta Auguſt. in decretis. diſt. 9. Ego ſolis eis ſcripturarum libris, qui canonici appellantur, didici hunc honorem deferre, vt nullum eorum ſcribendo erraſſe audeam credere.

In rebus obſcuris, (inquit Augu. li. 1. ſuper Gene. ad literam ca. 18). atq; à noſtris oculis remotiſſimis, ſi qua ſcripta, etiam diuina legerimus, quæ poſſint ſalua fide qua imbuimur, alijs atque alijs parere ſententijs, in nullam earum, ita nos præcipiti affirmatione proijciamus, vt ſi forte diligentius diſcuſſa veritas eā rectè labefactauerit, corruamus, non pro ſententia diuinarum ſcripturarum, ſed pro noſtra ita dimicantes, vt eam velimus eſſe ſcripturarum, quæ noſtra eſt, cum potius eam quę ſcripturarū eſt, noſtram eſſe velle debeamus.

REGV-

REGVLA XXXV.

Augu. deſi. & operibus cap. 4.

VEritas,(vt author eſt Hila.7.de Trinit.) cum per ſe intelligi non poteſt, per ea ipſa,quæ ei aduerſantur eluceſcit,vt in natura ſua immobilis manens, firmitatem naturæ ſuæ,dum atteritur,acquirit. Vnde dum hæretici fidei noſtræ aduerſantur, affirmant. Item Origē.li.3.comment.epiſt.ad Rom.ait. Qui fideliter & integrè ſacrorum voluminū colligit ſenſum, debet oſtendere, quomodo ea quæ videntur eſſe contraria, non ſunt verè contraria. Non,vt accidere ſolet, his qui diuerſos ſectarum ſenſus,vnum fidei dogma diſrumpunt, & illa tantum de ſcripturis diuinis teſtimonia explorant, quibus proprium dogma conſtituant. Earum vero qui ediuerſo veniunt,nec extremo digito contingunt. Vnde apoſtolus. Scimus quod quæcunque lex loquitur,his qui in lege ſunt,loquitur, vt omne os obſtruatur,& ſubditus fiat omnis mundus Deo. Quia ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo, per legē enim cognitio peccati,epiſtola hæc de pluribus tractat legibus,quarum diſcretio & diſtinctio niſi per loca ſingula habeatur,confundere poterit ſenſus legentis, & contraria videntur,niſi diligenti examinatione excuſſa,contraria nō eſſe manifeſtentur,& Baſi.ſer.2. de baptiſmate in.13.capitibus diuiſo.cap.4.ait. ſi mandatum mandato repugnare videtur,neceſſe eſt, vt hypotheſes ipſorum diſcamus, & totam pericopen legentes,veritatem cognoſcamus, ac quod vnicuique competit ad ſcopum ſupernæ vocationis obſeruemus, ad quem vtraque mandata tendunt, partim morbum noſtrum curantia,partim profectum largientia, quo ad diuini beneplaciti perfectionem ducamur. Vt,nemo lucernam accenſam ponit ſub modio,ſed ſuper candelabrum,vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Sic luceat lux veſtra coram hominibus,&c. & alibi contrarium dicitur. Te eleemoſynam faciente,neſciat ſiniſtra,quod facit dextra. Exemplum optimum eſt apud Eucherium lib.1.in Gene.capit.10. Dicitur in Gene. Requieuit Deus ab vniuerſo opere. At in euangelio contrarium dici videtur. Pater meus vſq; modo operatur,&ego operor. Requieuit ſcilicet,quia de inceps nullam nouam condidit creaturam,operatur autem vſque nunc, quia omnia ex eis facit,quæ in illis ſex diebus fecit. Ergo requieuit à condendis generibus creaturæ, non autem ceſſauit ab opere regendi omnia quæ creauit.

Rom.3.

Epiſtola ad Roma.

Matth.5. Mar.4.

Matth.6.

Gene.2.

Iohan.5.

REGVLA XXXVI.

NOn aliter,(author Hila.5.de Trinit.) veritas intelligi poteſt,quam ſi falſa eſſe,quæ veritati obiecta ſunt, deteganter. Nam vt in quit Hierony.Matth.12. Nunquam leges Dei ſibi ſunt cōtrariæ.v.g. inquit Salomon in Prouerbijs. Ne reſpondeas ſtulto,ſecūdum ſtultitiam ſuam,ne ſimilis ei ſias. Et rurſum ponitur quod nobis videtur eſſe contrarium. Reſpondet ſtulto ſecundum ſtultitiam,ne ſibi ipſi ſapiēs videatur. Quam quæſtionem diſſoluens Hieronym. Ezech.1.ait. Vtrumque pro temporum & perſonarum diuerſitate concordat,dum & ſtultus contemnitur,quia non recipit ſapientiam;& ſtulta ſuperbia alia decutitur ſtultitia. Iuxta quod & apoſtolus ait,factus ſum inſipiens vos me coegiſtis. Præterea Iacobi.1.dicitur. Deus neminem tentat,& in Deutero.capit.13. Tentat vos Deus veſter,vt ſciat, ideſt, ſcire faciat, an diligatis eum an non. Intelligamus ergo, inquit Auguſt.tract.43.in Ioh. & lib.2.de conſenſu euāgeliſtarum, duas eſſe tentationes. Vnam quæ decipit,alteram quæ probat, ſecundum eam quæ decipit, Deus neminem tentat, ſecundum eam, quæ probat, tentat nos Deus noſter,vt ſciat,&c. Præterea.1.Io.4. Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem. At vero alio loco ſcriptum eſt. Timor domini caſtus permanens in ſeculum ſeculi. Dicendum quod eſt timor ſeruilis; ſcilicet, ne patiaris pœnam,& eſt timor caſtus,ne amittas iuſtitiam. Primus timor iniquorum. Secūdus iuſtorum eſt. Sic ſecundum alium timorem, timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem, ſecundum vero alium timorem,timor domini caſtus permanet in ſeculum. Item Ioha.8. dicitur. Ego non quæro gloriam meam,eſt qui quærat & iudicet,&c. 5.contrarium dici videtur. Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. Quæ quæſtio facile diluitur. Nam habes in euangelio cōmemoratum pœnale iudicium cum dicitur. Qui non credit iam iudicatus eſt, & in alio loco,veniet hora, quādo hi qui ſunt in monumentis audient vocem eius,& procedent qui bene fecerunt in reſur.. tionē vitæ, qui mala fecerūt in reſurrectionem iudicij. Ecce quomodo iudiciū pro dānatione & pœna poſuit,

Prouer.26.

2.Cor.12.

Tentatio. duplex.

Pſal.18. Timor duplex.

Iudiciū duplex.

posuit,&tamen si semper iudicium pro damnatione acciperetur,nun quam in Psalmo audiremus. Iudica me Deus & discerne. Ibi iudicium secundum afflictionem,hic iudicium secundum discretionem positum est.Quomodo ipse Dauid exponit cum addit,& discerne causam,& iuxta hoc dixit Christus. Io. 8. est qui quærat & iudicet.

Psal.42.

Quæ hora Christ⁹ suffixus sit.

Quæ hucusq; dicta sunt non magnam habent difficultatem,quod vero hoc referam loco doctissimorum ingenia torsit.Mat.ca. 27. Luc.23.Io.19.dicunt hora fere sexta Christū fuisse crucifixū.At Mar.15.facinus illud tertia diei hora fuisse perpetratū autumat. Hunc nodum dissoluit August.lib.3.de cōsens.euang. cap.13.&.14.de Trinit.cap.6.& in lib.q.ve. & no.test.q.65.inquiens. Quod primo Pilatus Christum absoluit,inquiens,nullam in eo inuenio causam,& dicentibus illis crucifige,inquit ille;quid enim mali fecit,&,si hunc dimittis non es amicus Cesaris,& cum secundo clamassent,crucifige,tum crucifixus fuit linguis Iudæorum,re vero,hora sexta. Verū si Marci verba spectes,lōge hoc abest à vero. Nā postquam dixit, hora tertia crucifixerunt eum, subiungit, hora sexta tenebræ factæ sunt in vniuersa terra,ideo alia hora quam sexta crucifixus est,ab August.stat Euche.in.q.in Marcum.In comment. Psalmorum titulo Hiero. Psalm.77.(cui subscribit Theophyl. Io. 19.) dicitur.Quod ecclesia ex imperitis congregata est, & ideo scriptorum vitio putauerunt, s esse 7. hoc est putauerunt numerum senarium esse ternarium. Sed nec hoc quidem placet. Postquā enim dixerat hora tertia esse crucifixū,subiungit,cum facta esset hora sexta tenebræ,&c. tertia ergo hora præcesserat. Porro Ignatius in epist. ad Trallianos, hæc tradit. Die parasceues,hora tertia, sententiam accepit à Pilato,permittente patre,hora sexta crucifixus est,nona emisit spiritum,ante solis occasum. Sepultus est, sabbato sub terra manet in sepulchro. Illucescente dominica die surrexit à mortuis.Parum differt Ignatius ab August.Nos tamen his expositionibus dimissis, aliter interpretari cogimur,& primum annotare oportet ex Hieron. in epist. ad Cypri. Nox,inquit,in quatuor vigilias diuidebatur, quæ singulę trium horarū spacio supputantur. Vnde dominus quarta vigilia ad nauigantes venit apostolos, hæc diuisio è militia traxit originem, ac translata est illinc ad sacra. Deinde diei horas dupliciter numerabant:

Ignatij sententia.

Noctis diuisio.

Hora diei quot.

Nam quo ad negocia secularia, in duodecim secabant partes. Vnde dominus Io.11. Nonne duodecim horæ sunt diei, & apud Matth. de patre familias conducente operarios,dicitur exijsse primo mane, & circa sextam, nonam,& vndecimam horam. Quo in loco etiā si per compendia, diem tamen in 12. partes distinxit,& Io. 4. hora septima reliquit eum febris,& alibi,hora erat quasi decima. At vero in sacris & ad cultum Dei spectantibus rebus,in quatuor partes seu horas videlicet,primam,tertiam, sextam, & nonam diem secabant,ac vnicuiq; earum,tres horæ nostræ assignabantur. Vesperum & matutinum non sunt partes diei,sed principium & finis. Annum similiter duobus diuidebant modis,quādo agebatur de re spectante ad cultum diuinum,initium sumebat à Martio mense. Hic erit vobis initium in mensibus anni,vt inquit scriptura,quo ad res sæculares à mense Iannario initium sumebat,sicuti apud nos. Deniq; dies naturalis à nocte auspicabatur in veteri lege,vt docet Hieronym. Ionæ.2. refragante Damascen.libr.2.capit.7. Ad hunc modum Marcus intelligendus est, cum dicit Christū fuisse crucifixum hora tertia, hoc est in toto illo spacio trium horarum sæcularium & vnius sacræ, versus finem eius, & hoc est quod reliqui euangelistæ dixerunt, hora fere sexta.

Anni varia supputatio.

Exod. 12.

Denique Paulus ad Hebræos.9.ait, erat arca testamenti ex omni parte auro circuncta,in qua erat vrna aurea habens Manna, & virga Aaron quæ fronduerat, & tabulæ testamenti.Sed lib.3.Reg.cap.8.dicitur,in arca nō erat aliud,nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in ea Moyses in Horeb, quando pepigit fœdus dominus cum filijs Israel. Aliqui sic soluunt,quod primum, solum tabulæ erāt ibi principaliter, nam ob illas fuit facta arca. Aut dicit secundo, quod virga & vrna erant extra arcam. Theophyla. ad Hebræos. 9. ait, quæres hic quomodo in libris regum scriptum sit,quod non erat aliud quiddam in arca præter tabulas, nunc vero & vrnam apostolus,& virgam Aaronis huc repositam asserit? Fortasse qui optimè instructus erat in rebus Iudaicis ab Gamaliele, ex traditione hoc habebat,& hodie Pharisæorum sectæ adhærentes,assentiuntur rem ita se habere. Veruntamen primum non fuit, cæterum quando occultanda erat arca temporibus Ieremiæ, forsan hæc reposita sunt in arcam. Vera solutio,

Quæ res fuerint in arca testamenti.

Exod. 34.

ni fal-

ni fallor eſt, quod extota lege nihil aliud ibi erat repoſitum, quàm tabulæ lapideæ continentes decem præcepta legis. non tamen excludit virgam Aaron & Manna ab arca.

REGVLA XXXVII.

OPortet eos (authore Euthy. Ioan. 7.) qui ſacras legunt ſcripturas, intentionem loquentis habitumque audientis exquirere, tempora quoque ac loca aduertere, inſuper idiomata obſeruare, nec ſimpliciter & vno modo cuncta aggredi, ſi legitimos ſenſus velint comprehendere, & non in nudis manere verbis, & falli circa electiones. Quis enim non turbetur repentè audiens Chriſtum dicentem. Si ego teſtimonium perhibeo de me ipſo, teſtimonium meum non eſt verum. Siquidem ipſe dixit. Ego ſum veritas. quod ſi veritas verum non loquitur, quis erit qui vera loquatur? ſi quæ de ſe ipſo teſtificatus eſt, vera non ſunt, nobis omnino perit prædicatiõis ſumma. Nam vt cætera omittamus, vbi ponemus ea quæ paulò antè de ipſo teſtificatus eſt, quòd filius Dei ſit, quod æqualis illi natura, potentia & voluntate, quòd creator, quod viuificator, quod iudex, aliaque ſimilia.

Ioan. 5.

Ioan. 14.

Non ſimpliciter dictiones (authore Chryſoſto. ſermo. 13. in epiſto. ad Roma.) ſed ſententiam dicentis vbique attendere, & exactam dictorum differentiam cognoſcere neceſſarium eſt. Huius regulæ exempla innumera ſuppeditabit caput illud, in quo varias nominum ambiguorum ſignificationes explicauimus.

Non quid ſcriptum eſt, ſed qua ratione ſit ſcriptum (inquit Hierony. Zacha. 6.) conſiderandum eſt. non enim quadrigas Pharaonis & currus Babylonios, ad ſimilitudinem quatuor quadrigarum Zachariæ exponemus. Et Hilar. libr. 1. de trini. verſus finem. ait, Omne dictum & dicti ratio vt dicatur, ex cauſa eſt intelligenda dicentis. v. g. pater & filius vocantur aliquando ſpiritus. Vnde in euangelijs legimus. Deus ſpiritus eſt, & adorantes eum in ſpiritu & veritate oportet adorare. Hoc dicit dominus ad Samaritanam, quæ dicebat, quòd Deus in monte adorandus erat, Iudæi in templo à Salomone condito religionis ſedem exiſtimabant. Ergo quia Deus inuiſibilis eſt & immenſus, ait dominus veniſſe tempus quo in monte vel in templo nec ſit adorandus deus: quia ſpiritus eſt, nec circunſcribi poteſt: quia per naturæ ſuæ virtutem vbiq; eſt, nec vſquam abeſt. Hos igitur veros eſſe adoratores qui in ſpiritu & veritate ſint adoraturi, adoraturis autem in ſpiritu Deum ſpiritum. alter (ſcilicet in ſpiritu) in officio, alter (ſcilicet in veritate) in honore eſt: quia diſcretum eſt in quo quis adorandus. Non enim tollit ſancti ſpiritus nomen & donum, quia dictum eſt. Deus ſpiritus eſt. Hæc eadem ſcribit lib. 4. de trini. & habetur in decretalibus, de regulis iuris. Ex regula prima, huius Quinqua. hanc facilè intelliges.

REGVLA XXXVIII.

IN ſcriptura ſacra, iuxta Gregor. Nazian. libr. 5. Theolo. quædam cum ſint dicuntur tamen. Alia cum ſint non dicuntur. Alia neque ſunt neque dicuntur. Alia denique & ſunt & dicuntur. Sic deus cum affectibus non ſit obnoxius, ſacra tamen ſcriptura iraſci illum, dormire, ſedere, ambulare dicit. Ergo hoc totum genus cum non ſit affigitur ei. Nam pro noſtro captu noſtra nomina ad res diuinas traduximus. Quædam cum ſint, non dicuntur, ſed colliguntur. vt deum eſſe vbique. Quædam nec ſunt, nec dicuntur, vt deum eſſe malum. Quedam & ſunt & dicuntur. vt deum eſſe & eſſe miſericordem.

REGVLA XXXIX.

OMne quod dicitur (ſi Grego. libr. 23. moral. cap. 3. credimus) in ſacris literis quadripartita poteſt qualitate diſtingui. Aut enim mala, malè. Aut bona, benè. Aut mala benè. Aut bona malè dicuntur. Mala malè dicuntur, cum res peruerſa ſuadetur. vt Iob. 2. Benedic Deo & morere. Bonum bene dicitur, cum recta rectè prædicantur. vt, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum. Malum bene dicitur, quãdo per os docentis, idcirco vitium exprimitur, vt reprobetur. ſicut Paulus ait. Fœminæ eorum mutauerunt naturalem vſum, in eum qui eſt contra naturam. Quo in loco execranda facinora ſubdit, vt multos ad honeſtatis formam, inhoneſta narrando reuocaret. Malè autem bonum dicitur, cum rectum aliquid recto ſtudio non profertur,

Matth. 3.

Roma. 1.

Ioan.9. *Ioan.11.* vt illuminato cæco Phariſæi dixerunt. Tu diſcipulus eius ſis. Vel ſicut Caiphas ait. Expedit vnum mori pro populo, & nō tota gens pereat. bonum quippe, ſed nō bene locutus eſt, quia dum crudelitatem necis appetijt, redemptionis gratiam prophetauit.

REGVLA XL.

QVæ ſcriptura tacuit (iuxta Theophy. Lucæ. 2.) ea quærere nō oportet, præſertim vbi nulla eſt vtilitas. Vt inutiliter quæritur vbi ſit abſecta illa particula pelliculæ quando Chriſtus circunciſus eſt. Dici autem poſſet, quod quando abſectum terram tetigit, illam quoque ſanctificarit, ſicut etiam ſanguis & aqua quæ ex latere eius fluxerunt. & videtur quod ſeruauerit illam particulam illæſam, eo quo ipſi viſum eſt modo, & in ſurrectione iterum reſumpſerit, vt hęc particula nō inueniatur deeſſe. Quippe & nos in reſurrectione perfectum corpus reſumpturi ſumus. Similiter quærere an Herodes acceperit vxorem fratris Philippi viui, an defuncti vita, qua de re Auguſti, in lib. de Fide & operibus cap. 19. hæc ſcribit. etiam illud ambiguum eſt, vtrum Herodes mortui duxerit, an viui fratris vxorem, & ideo non ita claret, quid Ioannes ei non licere dicebat. Et Theophy. Matth. 14. nihil certum de hac re ſtatuit, ait enim. Arguit Ioan. Herodem, vt fratris vxorem non legitimè habentem. Lex enim iubebat fratris vxorem accipere poſt mortem fratris, ſi ille abſq; liberis mortuus eſſet. Hic autem Philippus non abſque liberis defunctus erat: erat enim ei puella quæ ſaltabat. ſunt autem quidam, qui dicūt, quod etiam adhuc viuente Philippo, Herodes ei abſtulerit vxorem & tetrarchiam: ſiue hoc ſiue illud erat, illicitum erat facinus. At vero Hiero. Mat. 14. affirmat viuente fratre, illi abſtuliſſe vxorem, inquiens. Vetus narrat hiſtoria Philippū Herodis maioris filiū, ſub quo dominus fugit in Ægyptum, fratrē huius Herodis, ſub quo paſſus eſt Chriſtus, duxiſſe vxorem Herodiadē filiam regis Aretæ, poſteavero, ſocerum eius exortis quibuſdam cōtra generū ſimultatibus, tuliſſe filiam ſuam, & in dolorem pr[illegible] mariti, Herodis inimici eius nuptijs copulaſſe. Ergo Ioan. arguit Herodem & Herodiadem quod illicitas nuptias fecerint, & non liceat fratre viuente germano, vxorem illius ducere. Euſebius quoque Cæſarienſis libr. 1. eccleſia. hiſtor. capit. 10. huic ſubſcribit ſententiæ. Deinde vbi ſit Enoch fruſtra quæritur, cum ex ſcripturis ſolum ſciri poſsit fuiſſe à deo tranſlatum. & Chriſtus vbi fuerit per illos quadraginta dies, & quid egerit antequàm in cælum conſcenderit. num in paradiſo terreſtri, ſimul cum ſanctis illis qui cum illo ſurrexerunt, commoratus fuerit, an alibi, neſcimus. Quanuis Hieron. in epiſto. ad Marcellam, quæ incipit. Magnis nos prouocas quæſtionibus. latè de hac re diſputet, ac ſudet multum, multumque laboret. Præterea an Iudas laqueo vitam finierit ante paſsionem domini, vel poſt: & ratio dubitandi eſt, quia ſacerdotes conuenerant in domum Caiphæ, & in domum Præſidis, vt morte Domini patrata paſcha celebrarent. At Iudas retulit triginta argenteos in templo. fuit igitur poſt reſurrectionem. Hoc dubium inſolutum reliquit Auguſtinus libr. quæſt. veteris & noui teſtamenti. quæſt. 94. quia ſæpè ſcriptura narrandi ordinem ſolet negligere. Nam non quia Matth. dixit in principio capit. 27. (Vinctum tradiderunt Pilato, tunc videns Iudas, quod damnatus eſſet Dominus, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos) ideo tunc traditus eſt. Porrò Theophylact. Matth. 27. & Oecume. Actu. 1. diu poſt Chriſti paſsionem vixiſſe autumant. Sed tota illorum narratio mihi conficta videtur. Sed vt ad id de pellicula vnde egreſſa eſt ſe vertat oratio, Hieron. in epiſto. ad Vitalem colligit ex annorum ſupputatione Salomonem generaſſe Roboam, & Achaz Ezechiam vndecimo ætatis anno. Ac ſubdit. Cæterùm apoſtolus interminabiles genealogias & Iudaicas fabulas prohibens, de huiuſmodi mihi videtur interdicere ſermonibus. Quid enim prodeſt hęrere in litera, cum ſcribatur. litera occidit, ſpiritus autem viuificat. Quapropter optimè dicit Damaſce. libr. 4. capit. 1. Quod cognoſci ab hominibus oportebat, à deo reuelatum eſt. & iterum libr. 1. cap. 1. ait. Cuncta quæ tradita ſunt per legem & prophetas & apoſtolos & euangeliſtas, ſuſcipimus, cognoſcimꝰ, veneramur, nil vltra requirentes. Hæc ille. Quare in tractandis ſcripturis non in quæſtionibus curioſis & inutilibus immorari oportet, ſed mores noſtros & mentem iuxta illarum præſcriptum componere & conformare, & ὅπλοτοι ἐμμεγάρωσι κακῶμ᾽ ἀγαθῶμ τε τέτυκται exquirere.

Pellicula Chriſti circunciſi vbi.

Herodes an viuente fratre rapuit vxorem.

Matth. 14

Deut. 25.

Vbi Enoch.

Iude mors quando.

2. Cor. 3.

Id eſt, quid domi, quid foris.

rere. Vnde optimè monet Epictetus. Primus ac maximè neceſſarius locus eſt in philoſophia, vt ſpeculationibus vtamur, vt non mentiri. Secundus qui ad demonſtrationem ſpectat, vt vnde quod mentiri non oporteat. Tertius qui ad eas confirmandas & proſpiciendas ſpectat, hoc eſt quo pacto & vnde id demonſtrare poſsimus, verum id eſſe aut falſum. Igitur tertius locus neceſſarius eſt ob ſecundum. Secundus vero ob primũ, hic diſpungendum maximè omnium neceſſariùs, & in quo quieſcere oporteat, primus eſt. Nos vero contra fecimus, tertio enim loco immoramur, in eoque omne ſtudium noſtrum conuertimus. Hoc eò dixi vt ſtudioſos à curioſis quæſtionibus indagandis, ad eas quæ ad mores ſpectant, auocem. Lege Hieron. ad Epheſ. 3. & capit. 6. & Baſilium homil. 1. Exaeme. verſus finem.

REGVLA XLI.

SAcra ſcriptura (authore Chryſoſto. homil. 28. in Gene.) vt attentiorem reddat vocatum, appellationem nominis eius in medium affert. Solemus enim diligentius auſcultare quando noſtris nominibus vocamur. & iterum ho. 7. ad populum Antiochenũ de Adæ peccato loquens, ait. Deus à prima voce ipſum ſtatim erexit, & trementem confidere fecit, prior eũ vocãs ipſe, quinimo non tantum prior vocans, ſed etiam ex ſuo nomine appellans, dicens. Adam vbi es? multum circa eum amorem oſtendit. Cõtra qui inimicè contra quoſpiam affecti ſunt, nec nomina eorum qui læſere, ferunt commemorãre. Sic Saul qui Dauid oderat, non dixit vbi eſt Dauid. Sed vbi eſt filius Iſai. & Iudæi Io. 5. qui Chriſtum oderant non dixerunt, vbi eſt Ieſus. ſed vbi eſt ille. Huius regulæ exempla paſsim obuia ſunt. vt Ioſeph fili Dauid noli timere accipere coniugem. & lib. 1. Regum. ait dominus: Samuel Samuel. & in Gene. Abraham, Abraham. & Ruth. 4. Declina: pauliſper & ſede hic, vocans eum nomine ſuo. & in Actibus. Saule Saule, quid me perſequeris. & Iſa. 43. Redemi te & vocaui te nomine tuo. & in libr. 1. Iliados Thetis loquens ad Achillem. Verbum dixit & nominauit. & apud Virgi. 4. Georgi. Et te crudelem nomine dicit. Porrò de hac verborum repetitione quid nobis viſum ſit, ſcripſimus in ca. de repetitionibus verborum & ſententiarum.

REGVLA XLII.

CVM aliquis ab infimo ordine ad excelſiorem proueheba̅tur, mos erat Iudæis conuiuium celebrare. Hinc Lucæ. 5. dicitur. Poſt hæc exijt, & vidit publicanum nomine Leui ſedentem ad Telonium, & ait illi. Sequere me, & relictis omnibus ſurgens ſecutus eſt eum, & fecit ei conuiuium magnum Leui in domo ſua. & Luc. 19. Chriſtus manſit in domo Zachæi publicani, & ipſum ſuſcepit gaudens poſtquam prædicationem eius ſuſcepit. Eodem modo in Academia noſtra, qui prærogatiuam aut inſignia doctoratus aſſecuti ſunt, ſolent ad lautiſsimum conuiuium, tam patres quam equites inuitare. & qui ducunt vxores aut ad presbyteratus culmen aſciſcuntur, eodem modo ſolent populare conuiuium parare.

REGVLA XLIII.

NEmo ex omnibus ſanctis (autore Hieronymo. Matth. 14.) inuenitur diem feſtum vel conuiuium magnum egiſſe in die natalis filij ſui, præter Pharaonem & Herodem, vt quorum erat par impietas, eſſet vna ſolennitas. Nemo inuenitur habuiſſe lætitiam in die natalis filij ſui, vel filiæ ſuæ. Soli peccatores ſuper huiuſmodi natiuitate lætantur. Sancti vero non agunt feſtiuitatem in die natalis ſui, ſed Spiritu ſancto repleti execrantur hunc diem. Et Origẽ. homil. vnica, in libr. Regum, ait. Abraham conuiuium magnum fecit, eã die qua à lacte depulſus eſt Iſaac filius ſuus. Apud homines quidem ſeculi huius parentes ſolent natalis diem celebrare filiorum. Abraham vero non celebrat natalem diem Iſaac filij ſui, ſed illum diem feſtum agit, & conuiuia celebrat, cum eum à lacte depellit, & ad cibos ſolidos applicat. Quaſi per hæc diceret Iſaac. Cum factus ſum vir, depoſui quæ erant paruuli. Hæc eadem, totidem verbis repetit. homil. 7. in Gene. & in commen. Matth. capit. 14. Eucherius quoq; lib. 2. commen. in Gene. ca. 33. ait. Cur Abraham nec die quo natus eſt filius, nec die quo circunciſus eſt, ſed die quo ablactatus eſt, epulum fecit? quod niſi ad aliquã ſignificationem ſpiritualem referatur, nulla ſolutio quæſtionis eſt. tunc ſcilicet eſſe debere magnum gaudium ſpiritualis ætatis, quãdo fuerit factus homo nouus ſpiritualis, id eſt,

1.Cor.3. non talis,qualis dixit apoſtolus. Lac vobis potum dedi,non eſcam,nondum enim poteratis,ſed nec adhuc poteſtis, adhuc enim eſtis carnales.& iterũ Orige.ho.8.ſuper Leui. ait.Nemo ex omnibus ſanctis inuenitur diẽ feſtum vel conuiuium magnum egiſſe in die natalis ſui,nemo inuenitur habuiſſe lætitiam in die natalis filij vel filię ſuę,ſoli peccatores ſuper huiuſmodi natiuitate lætãtur. Inueni mus enim in veteri teſtamento Pharaonem regem Ægypti diem natalis ſui cum feſtiuitate celebrantem.In nouo vero teſtamẽto Herodem. Vterque tamen eorum ipſam feſtiuitatem natalis ſui profuſione ſanguinis cruentauit.Ille enim præpoſitum piſtorũ. hic ſanctum prophetam obtruncauit in carcere. Sãcti non ſolum non agunt feſtiuitatem in die natalis ſui,ſed ſpiritu ſancto repleti execrãtur hunc diẽ.Vnde Iere. Maledictus dies in quo natus ſum,& nox in qua dixerunt, ecce maſculus, maledictus qui annũciauit patri meo dicens,natus eſt tibi maſculus.Denique Cyrillus li.8.in Leui.hæc eãdem tranſcripſit ex Orige. ſicut Eucherius ex Aug. ex li.1.q.in Gene.q.5.Quin & Thracibus mos erat in lucẽ editos filios lachrimis proſequi, mortuos conuiuijs & tripudijs efferre.& Herodotus in Terpſichore Trauſos Thraciæ populos hoc factitaſſe tradit.Iuxta Zenobiũ καισιαι, & iuxta Nicolaum, Cauſiani natos fletu excipiunt, defunctos beatos ducunt. Qua de re extat Epigramma apud Græcos huiuſcemodi.

Iere.20.& 13.

θρήικας ἀινέιτωτις, ὅτι ϛοναχὲ νσι μὲν ὕιας
μητέρ☉ ἐκ κόλπων πρὸς φά☉ ἐρχομένους.
ἐμταλιᾶ ἀλέιζουσιν, ὅς ουσαίων λιπόντας
ἀπροϊδὴς κηρῶν λάτρις ἔμαρψε μόρ☉
ἡμὲν γὰρ ζώοντες ἀὲι παντοῖα πεῤῥάσιν
ἐς κακὰ, τοιδὲ κακῶν ἔυρον ἄκ☉ φθιμένοι.

Laudantur Thraces,natos quod viſcera matrum
Egreſſos gemitu potius excipiunt.
Quodq; relinquentes vitam,ſine fine beatos
Credunt, incautos dum fera parca rapit.
Illos vita malis quia deſtinat omnibus,hinc hos,
Pharmaca quod mortem tot reperere malis.

Iob an peccauerit.

Ex hac regula colligẽ ſolutionem quæſtionis, an Iob peccauerit quando execrabatur ac diris deuouit diem natiuitatis ſuæ. Nam viri ſancti ſolent perſonam hominum peccatorum aſſumere,& ſub illorum perſona ſeculi calamitates deplorare,ac ſcelera hominum reprehendere. vt Paulus ad Rom.7. cum inquit. Ego carnalis ſum venundatus ſub peccato.& Daniel cum ſocijs. Peccauimus,iniquè egimus,& receſsimus à mãdatis tuis. vt latius in libro decimo explicabimus. & ſic Iob.Pereat dies,ideſt,perijſſet dies,hoc eſt nunquam fuiſſet dies ille calamitatis & miſeriæ meæ prænuncius, in quo ego natus ſum. Nam Iob Domini voce laudatur. cap. 42.loquitur quippe Dominus ad Eliphaz in quiens. Iratus eſt furor meus in te & in duos amicos tuos, quoniam non eſtis locuti corã me rectum ſicut ſeruus meus Iob. & Iere. ſanctus fuit ex vtero matris,& tamen conqueritur dicens.Maledictus dies in quo natus ſum,& nox,in qua dixerunt, ecce maſculus. At vero vt ex indefinita quæſtione ad Hypotheſin deſcendamus, quæro an Iob peccauerit.Hæc quæſtio poteſt intelligi duobus modis, primo an tanta fuerit præditus ſanctitate, vt nunquam peccauerit, nec à virtute deſciuerit. Et in hoc ſenſu nec ipſe nec ſancti omnes ſunt à peccato immunes. Quia in multis offendimus omnes.& alibi.Si dixerimus quod peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus.&,ſepties in die cadit iuſtus.&,nemo mundus à ſorde.Nam cum iuſtitia duobus modis dicatur,in vtraque ſignificatione non caret in hac vita aliqua imperfectione. primo Iuſtitia pro omnibus ſimul virtutibus ponitur,ſicut iniquitas pro omnibus ſimul vitijs.vt exhibete mẽbra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationẽ.& in Pſal. qui ingreditur ſine macula & operatur iuſtitiam. ſic Noé, Iob, Abraham, Eliſabeth & Zacharias vocantur iuſti, non tamen deerant illis peccata nonnulla leuiora. Alio modo iuſti appellantur in ſcriptura, non qui omni vitio careãt, ſed quod maiori parti virtutum commẽdentur.Nam Zacharias ſilentio condemnatur. Iob ſuo ſermone reprehenditur. Ioſaphat & Ioſias qui iuſti dicti ſunt domino diſplicuerunt.quorum alter impio auxiliũ tulit,alter cõtra præceptũ Domini occurrit Nechao regi Ægyptio,& interfectus eſt, & tamẽ vterq; iuſtus appellatur.& iuxta Hiero.in.q.in Geñ.& Orige.Noẽ fuit iuſtus in generatione ſua,ideſt,ſi cõparetur ad homines ſui ſeculi.ſi tamẽ ad ſanctos cõferatur patres, iniuſtus fuit. Sic forte de Iob dicere poterimus,ſin minus ſit iuſtus primo modo, nã parum refert.Secũdus quęſtionis,ſenſus eſt, an

Dani.9.

Iuſtitia duplex.

Iob

Iob peccauerit maledicendo diei ſuo. & in hoc ſenſu ſupra à nobis queſtio diſſoluta eſt. Nihilominus lege Aug. lib. 2. de peccatorum meritis, & remiſsione capi. 12. & Philippum presby. circa principium comment. in Iob.

REGVLA XLIIII.

PLerunque ſcriptura (vt inquit Auguſti. libr. 83. q. q. 69.) ſic loquitur, vt quod ſemper eſt, tunc fieri dicatur ab aliquo, cum in eo cognoſci cœperit. Ita dicimus in oratione Dominica. Sanctificetur nomen tuum. quaſi aliquando ſanctum non ſit. Ergo ſicut ſanctificetur, eſt ſanctum eſſe innoteſcat, ita quoque quod ait Paulus. cum reddiderit regnum Deo & patri, id eſt patrem regnare demonſtrauerit, vt per ſpeciem manifeſtationemque clareſcat, quod nunc à fidelibus creditur, & ab infidelibus non putatur euacuabit omnem principatum & poteſtatem, manifeſtando vtique regnum patris, vt omnibus notum ſit nullum principum aut poteſtatum, ſiue cæleſtium, ſiue terreſtrium per ſe habuiſſe aliquid principatus & poteſtatis, ſed ab illo ex quo ſunt omnia. Et libr. 3. Locut. in Leui. cum dicitur ſanctificabor in medio filiorum Iſrael: id eſt ſanctus habebor. neque enim dominus præter filios Iſrael, non eſt ſanctus. Lege Cyrillum lib. 9. Theſauri. ca. 3. & lib. 10. ca. 7. & Baſil. 4. contra Euno. Ad hunc modum intelligi debet, id quod dicitur ad Philip. 2. Propter qđ & deus exaltauit illũ, & donauit illi nomen, quod eſt ſupra omne nomen. Vtiq; ante reſurrectionem, & ante conceptionem Chriſtus habebat nomen ſupra omne nomen, cũ deus eſſet. Sed in reſurrectione palam in oculis omnium poſitum eſt, id quod ante erat ignotum. & apud Ioan. dicitur. Clarifica me pater. &, Clarifica nomen tuum. & dominus poſt reſurrectionẽ inquit. Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra. nam quanuis ante reſurrectionem innotuerit angelis, poſt eam innotuit hominibus. Atq; ideo res fieri dicuntur cum innoteſcunt. & Adam dicitur. In die quo comederis ex ligno morte moreris. At non ſtatim mortuus eſt. Dictus eſt ergo mori, cum aduerſus illum prolata ſententia fuit. & ad Rom. 3. ſit deus. i. manifeſtetur, verax. & omnis homo mendax. & ad Hebr. 1. Tanto melior angelis effectus. i. demõſtratus. & ad hunc modum multa quæ de Chriſto dicuntur iuxta humanitatem interpretanda ſunt non infrequenter.

1. Cor. 15.

Fieri aut factum eſſe dicitur, cum aliquis prompto animo eſt, ad aggrediendum rem aliquam, vt 1. Cor. 15. Quotidie morior ob gloriam veſtram, dicit ſe mori quotidie moriendi propoſito. & filijs Zebedæi dixit dominus. Calicem quidem meũ bibetis. at Ioãnes non bibit Chriſti calicem, eum morte naturali vitam finierit. Nam vt narrat Tertulli. lib. de præſcri. hære. Romæ poſtquam in dolium feruentis olei demerſus nihil paſſus eſt, in inſulam relegatur. & denique ſenio confectus obijt. Sed aduerte ſecundum Abdiam in lib. de vitis apoſtolorum. Ioan. non fuiſſe miſſum in cratere olei feruentis Romæ ſed Epheſi. quod verius videtur. cum totam ferè vitam in Aſia tranſegerit. Aut ſecũdo poteſt dici calicem accipi pro quacunque afflictione. & ſic calicem domini filij Zebedæi biberunt. Lege Hieron. ſuper Matth. Item in Exod. fecerunt magiſi. militer & non potuerunt, id eſt efficere conati ſunt.

Mors Ioan. euãgeliſtæ.

REGVLA XLV.

PEr incarnationem (inquit Ambro. verſus finem lib. 2. de fide ad Gratianũ Auguſtum) Chriſtus officia noſtra ſuſcepit & nomina, vt quod mortuus eſt & ſepultus. & poſt parum: Propter me Chriſtus ſuſcepit meas infirmitates, mei corporis ſubijt paſsiones, pro me peccatum, hoc eſt pro omni homine, pro me maledictum factus eſt. pro me atque in me ſubditus atq; ſubiectus. pro me agnus. pro me vitis. pro me lapis. pro me ſeruus. pro me filius ancillæ. pro me diem iudicij ignorans. Præterea Orige. lib. 2. Periar. ca. 6. ait. Propter incarnationis ſacramentũ per omnem ſcripturam, tam diuina natura humanis vocabulis appellatur, quam humana, naturæ diuinæ nuncupationis inſignibus decoratur. Magis enim de hoc quam de vllo alio dici poteſt, erunt ambo in carne vna, & iam non ſunt duo ſed vna caro. magis enim verbum Dei cum anima in carne vna eſſe, quam virum cum vxore putandum eſt. Et Theophyl. Ioan. 3. capit. ait. Dicit euangeliſta filium hominis deſcendiſſe de cælo, quãuis caro non deſcenderit de cælo. Sed propter vnam perſonam & hypoſtaſin, ea quæ Dei ſunt attribuit homini, & ea quæ ſunt hominis attribuit Deo. Dedit, inquit, Deus filium ſuum in mortem, quamuis impaſsibilis

permanserit deus. Vide Cyrillum lib. 10. Thesauri. cap. 3. & Theophy. Ioan. 6. & 8.

Theologi scholastici his verbis hanc regulam efferunt. Per Christi incarnationem facta est communicatio idiomatum, hoc est proprietatum vtriusque naturæ. Qua de re lege S. Thom. 3. par. q. 16. art. 4. & 5.

REGVLA XLVI.

PEr contraria diserta (vt scribit Hieron. in comment. epist. ad Titum ca. 1. & 2.) contraria facile intelliguntur. vt cum cognouero, quòd quotiescunque vincimur à vitijs atq; peccatis Deum nego, sciam quòd cum vitia supero, & Deo adhæreo, ipsum sequor. Et in comment. in Eccles. cap. 1. versus finem ait. Ex contrarijs contraria intelligun-

Prouer. 1. tur. Vnde Salomon. Dedi cor meum vt cognoscerem sapientiam & scientiam, errores & stultitiam. Nam sapientia prima est, stultitia caruisse. Stultitia autem carere non potest, nisi qui intellexerit eam. Vnde plura in rebus noxia sunt creata, vt dum vitamus ea, ad sapientiam erudiamur. Æqualis ergo studij fuit Salomoni scire sapientiam & scientiam, & è regione errores & stultitiam, vt in alijs appetendis, & in alijs declinandis, vera eius sapientia probaretur. Hieron. quoque in comment. Ezech. ca. 44. aliud addit exemplum, inquiens. Si legis præuaricatio inhonorat Deum, consequenter qui legis præcepta seruat, honorat eum. vt impleatur quod

Ioan. 5. scriptum est. Vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. & in epist. ad Eustochium ait. Fœlicitas veteris legis. Beatus

Fœlicitas vete. testa. qui habet semen in Sion, & domesticos in Ierusalem. &, Maledicta sterilis quæ non pa-

Psal. 127. ris, &, filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Hanc ob causam Abrahã senex Cethuræ copulatur. & Iacob mandragoris redimitur, & conclusam vuluam, in ecclesiæ figuram, Rachel conqueritur. Denique Origen. hom. 4. in Ezechielem cum hanc regulam posuisset, addit. Vnde de iusto dicitur. Non erit sine prole, nec sterilis in vobis. peccatores sine liberis & posteritate sui, æterna infœlicitate damnantur. vt in domo Abimelech factum est. & earum quarũ conclusit Dominus vuluam propter peccatum quod in Isaac commissum est. & Ioan. 3. Qui crediderit in filium non iudicatur, qui non credit iam iudicatus est.

REGVLA XLVII.

PRiuilegia singulorum (vt inquit Hieron. Ionæ cap. 1.) non possunt legem facere communem. Non enim debemus sub exemplo Ionæ qui sortibus electus est, vt præcipitaretur in mare, sortibus credere. Neque illud ex actibus quod Matthias sorte in Apostolatum eligitur. Sicut enim in condemnationem Balaam asina loquitur, & Pharao & Nabuchodonosor in iudiciũ sui, somnijs futura cognoscunt, & tamen Deum non intelligunt reuelantem, Caiphas quoque prophetat ignorans. Ita Ionas fugitiuus sorte deprehenditur, non viribus sortium, sed voluntate eius qui sortes regebat incertas. Nec quia filij Israel acceperunt vasa ab Ægyptijs, nos idem facere debemus.

Exemplis quibus vtitur Hieron. nempe de Mathia & Iona, qui sorte fuerunt electi, alter vt esset apostolus, alter vt maris fluctibus committeretur, recipiuntur communiter à doctoribus, quos citat Gratian. 26. q. 2. & à S. Thom. 2. 2. quæst. 95. artic. 8. & exponuntur de sorte quadam sensibili & oculis omnium exposita. A quorum iudicio longè ego absum. Nam quomodo illi intelligendi sint sancti, ipsimet alijs in locis explanauerunt. ait nanque Augusti. Psalm. 30. conci. 2. Sortis nomine appellatur gratia Dei. *Sors.* Vnde dicitur cecidit sors super Mathiam, quia in sorte non est electio, sed volũtas dei. vt in Psalm. In manibus tuis sunt sortes meæ. & Dionysius in libr. de ecclesiastica Hierar. *Diony.* capit. 5. parte. 3. ait. Porrò de sorte illa diuina quæ Mathiæ diuinitus obtigit, alij quidem alia sentire, meo iudicio non rectè, aperiam autem & ipse quid sentiam. Videtur mihi scriptura sortem appellasse, diuini quidam & præcipui muneris, per quod illi choro sacratissimo insinuaretur, qui esset diuina electione declaratus. Vides quod apostoli nullam miserunt sortem, sed Deus de cælo aut alias quomodo illi fuit visum, misit signum, declarans & ostendens, quis esset assumendus ad munus apostolicum, & quis dimittendus: vt fecit cum Cain & Habel obtulerunt sacrificia. suscepit, inquit, Dominus, sacrificium Habel. Quomodo? quia misso de cælo igne illud combusit. & 3. Regum 18. cum sacerdotes Baal orarent vt descenderet ignis è cælo, non descendit quidem. At cum orauit Elias, Domine deus

Abra-

Abraham & Iſaac, oſtende hodie, quia tu es Deus Iſrael, & ego ſeruus tuus, & propter te ignis è cœlo deſcendit & deuorauit holocauſtum: quo ſigno aut ſorte oſtendit ſibi ſacrificium illud placere: & in primordijs eccleſiæ, vt author eſt Chryſoſto. homil. 29. in priorem ad Corinth. epiſt. quando aliquis baptizabatur, aut deſcendebat Spiritus ſanctus ſuper illum, aut donum prophetiæ & linguarum illi dabatur, quod ſibi perſuaderet fidem Chriſti eſſe certiſsimam. & Numer. 17. legimus tribus Iſrael virgas ſuas in ſortes dediſſe, vt qui electus à Deo eſſet ſacerdos, declararetur. Sors autem ſuper Aaron cecidit, quia ſola eius virga efflоruit. & Iudic. 6. Sortem petijt Gedeon: an ſaluum facis, ô Deus per manum meam populum Iſrael ſicut locutus es? ponam hoc vellus lanæ in area, ſi ros in ſolo vellere fuerit, & in omni terra ſiccitas, ſciam quod per manum meam ſicut locutus es, liberabis Iſrael, factumque eſt ita. Ad hunc modum intellige de ſorte Acham. Ioſue 7. & ſorte Ionathan. 1. Regum 14. De hac re lege Origen. homil. 23. in Ioſue. & homil. 9. Leui.

REGVLA XLVIII.

VBi difficile aut impoſsibile ponitur (inquit Hiero. Matth. 19.) non impoſsibilitas prætenditur, ſed ratitas demonſtratur. vt apud Matth. Amen, Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cælorum. & exẽpio oſtendit eſſe impoſsibile. Facilius, inquit, eſt, camelum per foramen acus tranſire. Nihilominus Abraham, Iſaac, & Iacob diuites intrauerunt in regnũ cælorum. & in euangelio Matthæus & Zachæus diuitijs relictis, Domini teſtimonio prædicantur. De exemplo quo vſus eſt Hieron. quod diues haud facile aſſequetur regnum cælorum, lege Auguſti. epiſto. 89. quæſt. 4. Sed vt exemplis notior fiat regula, aliqua breuiter adducam. Ad Hebræos 6. Impoſsibile eſt eos qui ſemel illuminati ſunt, guſtauerunt que donum cæleſte & participes facti ſunt Spiritus ſancti, &c. & Lucæ 17. Impoſsibile eſt vt non veniant ſcandala. & Pſal. 4. Quis oſtendet nobis bona. & 54. Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ. & apud Iſaiam. Generationem eius quis enarrabit. nam, Quis, rem impoſsibilem aut difficilem ſignificat, vt alibi à nobis dictum eſt.

Luca. 19.

REGVLA XLIX.

AIeruſalem (author Hieron. Oſeæ 2.) in Ægyptum dicitur in ſcriptura deſcendere. ab Ægypto in Ieruſalem aſcẽdere. Vnde in Oſea dicitur, Iuxta diem aſcenſionis ſuæ de terra Ægypti. Quando eximus de Ægypto, & ad meliora tranſimus, dicit aſcendere, quia Ieruſalem in montibus ſita eſt, de qua qui Iericho deſcendere volue- Luca. 10.
rat, vulneratus eſt: ad eos autem qui Ægypti, ideſt ſeculi huius quærũt auxilia, dicitur Iſai. 31.
Væ qui deſcendunt in Ægyptum propter auxilium. & Euche. libr. 3. in Gene. capit. 26. ait. Nunquam fere in ſanctum quis locum dicitur deſcendiſſe, vel ad vituperabilem conſcendiſſe memoratur. quæ obſeruationes oſtendunt diuinam ſcripturam, non vt pluris Scriptura
mis videtur, inerudito atque agreſti ſermone diuina.
compoſitam, ſed ſecundum diſciplinam ſui diuinæ eruditionis aptatam, neque tantum hiſtoricis narrationibus, quantum rebus & ſenſibus myſticis ſeruientem inuenies. Vnde cum detentus fuiſſet Simeon in Ægypto, & nouem fratres eius dimiſſi reuerterentur
ad patrẽ, non eſt ſcriptũ, quia aſcenderũt ex Gene. 42.
Ægypto, ſed imponentes, inquit, frumẽtum ſuper aſinos ſuos, abierunt. Cum autem receptо fratre & agnito Ioſeph reuerterẽtur, dicitur. Quia aſcenderũt ex Ægypto, & venerũt in terrã Canaan ad Iacob patrẽ ſuum. & Orige. ho. 15. in Gene. late de hac re diſputat, ex quo Euche. omnia illa quæ ſub eius nomine retulimus, ad verbum tranſtulit.

Hæc regula ad pertractandos myſticos ſenſus plurimũ valet, vt docebimus in libro ſequenti. Nam quia Ieruſalem editior & altior eſt cunctis vrbibus, ſignificare videtur illius habitatores, & qui ad illam conſcendũt, ad culmen virtutis aut conſcendere aut iam peruenisſe, & cum Chriſto in monte eſſe cũ apoſtolis. & è contra qui ab ea deſcendunt, ad infima & terrena fuiſſe delapſos. At vero ne violeata allegoria videatur, & conficta, ex hiſtoria confirmanda eſt. Inquit enim Ezechiel. capit. 38. de Ieruſalem, Qui poſsidere cœpit & eſſe habitator vmbilici terræ. & Rabbi Dauid in comment. Oſeæ capit. 2. ait. Iſraelitica regio cunctis alijs altior eſt, ideo ad eam ſemper dicimus conſcendere. Hinc forte Pſalmis Dauidicis, qui graduum inſcribuntur, illis hoc indi- eſt nomen, quia Iudæi è Babylone in Ieruſalem con-

ſcendentes, per certas manſiones & diuerticula, illos. 15. Pſalmos domino cecinerunt. & in Pſalm. 121. illuc enim aſcenderunt tribus, tribus domini teſtimonium Iſrael, &c.

REGVLA L.

QVando nouum ſit aliquid atque præ ipuum (teſte Chryſoſto. homil. 14. in Matth.) ſigna Deus facere conſuenit, præſtans quædam pignora ſuæ potentiæ, his qui legem eius accipiunt. Sic cum hominem facturus eſſet, prius mundum creauit, & tunc demum facto homine legem in paradiſo dedit. Et cum ſancto etiam Noe legem poſiturus eſſet, magna rurſus mirabilia monſtrauit, per quæ deſtruxit omnem creaturam, ac terribile illud pelagus per annum integrum toto fecit orbe diffundi, iuſtum que illum in tanta totius mundi tempeſtate ſeruauit. Abrahæ quoque multa ſigna legitur præſtitiſſe, vt claram illam de Regum bello victoriam, vt inſignem quoque aduerſus Pharaonem plagam, vt cum de varijs eum periculis liberaut. Sed & Iudæis quidem cum legem eſſet daturus, prius mirabilia illa, & prodigia magna oſtendit, ac tunc demum præcepta legis impoſuit. Ita in Euangelio cum ſublimem quandam viuendi introduceret diſciplinam, & quæ nunquam ab illis fuiſſet audita authoritatem mandati, ſuis præſtruxit, claritate ſignorum. Quia enim æternum regnum prædicabat, quod non conſpiciebatur ſenſibus, ex his quæ videntur, etiam illa quæ non ſunt viſa, demonſtrabat. Et Gregorius Nyſſenus in homil. natalis domini. Diuina benignitas hominibus viam præſtruens, ad hoc ne aliqua res incredibilis videatur, incredulorum animos ad aſſentiendum præparat, minoribus miraculis illos exercendo. Huiuſmodi erat fœtura illa, qua ſterili Eliſabeth & decrepito naſcitur filius, quo concilietur fides Mariæ partu. Lege Theophyla. Lucæ. 1. circa principium.

Nec tantum, Deus optimus maximus, miraculis animos hominum præparare, ſed etiam vaticinijs ante adhibitis viam præmunire ſolet, cum aliquid inſolitum facere vult. Vnde Chryſoſto. ſerm. in epiſto. ad Roma. ait. Solet deus quando ſublimia & magnifica facturus eſt, ante multa tempora illa prædicere, exercens hoc pacto ſuorum auditum, quo facilius & certius excipiant eorum aduentum. Et Aretha. in Commenta. Apocaly. capit. 18. loquens de terræmotu illo, qui tempore Chriſti paſsionis accidit, ait. Ex conſuetudine, inquit, ſcripturæ terræ motus mutationem rerum ſignificat. Quemadmodum vbi dicitur. Adhuc ſemel, ego mouebo cælum & terram: ſignificat enim tranſlationem eorum quæ commouentur, vt declarat Paulus ad Hebræos capit. 12. Et in veteri teſtamento egreſſus Iſraelitarum ex Ægypto, dictus eſt terræmotus, vt cum ait Dauid. Terra mota eſt, etenim cæli diſtillauerunt. & in Apocaly. capit. 6. cum aperuiſſet ſigillum ſextum, terræmotus factus eſt magnus. Siquidem tantas afflictiones Antichriſti tempore fore inuaſuras homines dicunt, quantas nunquam antea fuiſſe cognouimus. Denique Theophyla. Matth. ait. Scriptura terræmotum, in rerum alteratione ponit. Ex hac regula facilè ſectatorum Lutheri leuitas & inconſtantia, & ipſius inſania & impietas refellitur, quæ cum à Deo miſſus non fuerit per hanc miſsionem exteriorem efficiendorum miraculorũ (miracula quippe ſigna ſunt interioris miſsionis Spiritus ſancti) nihilominus non ſolum poſtulat, ſed obtinuit, vt dogmatis eius ex orco extractis fides adhibeatur, atque illis, nec diſcuſsis, nec probatis an ex Deo ſint nec ne, ſubſcribatur. Atqui ego perlibenter ab iſtis transfugis, qui à Deo vero ad Deum huius ſeculi defecerunt, quærerem, quo conſilio ducti à Dei eccleſia, quæ eſt firmamentum veritatis, deſciuerint. Num miraculum aliquod adhibuerit, vt doctrinæ ſuæ viam præmuniret, atque ipſi fidem faceret? Nihil minus. At eximia quadam ſanctitate & morum probitate claruit, cuius lænocinio allecti, ei acquieuiſtis? tantundem. quando quidem tot ſcelera teterrima ab ipſo patrata fuiſſe comperio, vt potius dehortari quàm hortari homines ad ſe ſequendum viderentur. Cum iuxta Agaſiclem Lacedæmoniorum regem, illorum exoptare oportet eſſe diſcipulum, quorum & filios eſſe volumus. Fefellit ergo vos ac in errorem pertraxit, nomen illud euangelij, quod identidem apud vos oſtentare, & frequenti ſolet inculcare ſermone, cum longè latèque ab re ipſa diſideat. Nam iuxta prophetam. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. Euangelium quippe non tam eſt in verbis

Terræmotus.

Agg. 2.

Pſalm. 67.

Lutheri hæreſis.

verbis quam in ſenſu, nõ tam in foliis quàm
Eudoxus. in fructu. Eudoxum ferunt, bonum ipſum, hoc eſt felicitatem in voluptate ſitam eſſe exiſtimaſſe, cuius rationes ob morum eius probitatẽ, magis quàm propter ſeipſas probabantur, nam maximè temperans eſſe videbatur, nec vt amicus voluptatis, putabatur hæc dicere, ſed quia ita re vera exiſtimabat. Hinc etiam Orator à M. Catone finitur, vir bonus dicendi peritus. Sed bene habet, hac ex parte Martinus non poterit nobis imponere, nec errores ſuos obtrudere, cum illius ſcelera ſint orbi notiora, quam vt à nobis hoc loco recenſenda ſint. Porrò doctrinam qua ratione inſinuare & propagare curauerit Martinus, excutiamus. Cum videret nec à probitate morum nec à potentia miraculorum ſuffragium habere poſſe, ad decipiendum Dei populum & diſſeminandum errores, ſtatuit illas hæreſes ſuſcitare, ad quarum ſatus hominum animos cernebat eſſe propenſos. Nam quemadmodum facile erat Athenis Athenienſes laudare, ſed non apud Lacedæmonios, ſic facile erat cibum & potum & quę ex illis ſequuntur apud illos Germanos, quorum Deus venter erat, laudare. Vnde vniuerſa ieiunia & ciborum delectus ſtatim apud illos exoleuerunt, conniuentibus magnatibus, ad quos ſicut poſtremo prædicatio Ionæ peruenire ſolet, ita vitia, quæ in precipitia ducunt homines, primum ab illis amplectuntur & fouentur. Deinde cum ſibi ſubiratum Pontif. max. hac de cauſa cerneret, totum eccleſiaſticum ordinem labefactare, & pontificem ipſum à ſede Petri deturbare decreuit, affirmans, nec Epiſcopos, nec Papam eſſe dignitate ſuperiores ſartoribus & ſutoribus, ac tãlem denique eccleſiæ formam conſtituit, vt merito de ea dicere poſsis cum propheta. facies meretricis facta eſt tibi: neſciſti erubeſcere.

¶ Finis Libri noni Hypotypoſeon.

Liber decimus

MARTINVS MARTINI CANTAPETRENSIS, SACRÆ THEOLOGIÆ magiſter, ac diuinarum ſcripturarum, in tribus linguis, Salmanticæ, primarius profeſſor, Illuſtriſsi. ac Reuerendiſsi. D. D. Petro Pontio Legionenſi, Epiſcopo Placentino, Salutem. P. D.

IAM AD POSTREMUM huius ſecundæ partis volumen ventum eſt, in quo elementa ſcripturarum à nobis abſoluenda ſunt. Et in primis ab ſtudioſis, cura ac diligentia adhibēda eſt, vt ſcripturæ cum geſtu pronuncientur, qui nimirum non rarò interpretationis loco eſſe ſolet. vt Eccleſiaſtes 11. ca. Lætare iuuenis in adoleſcentia tua, & in bono ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in vijs cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum. & Threnorum 4. Gaude & lætare filia Edom quæ habitas in terra Hus, ad te quoque perueniet calix, inebriaberis atque nudaberis. Quibus in locis tota periodus per irriſionem proferenda eſt. nam imperatiuus, lætare, comminationis eſt, & in libris Regum. Clamate voce maiore, Deus eſt enim Baal, & forſitan loquitur, aut in diuerſorio eſt, aut in itinere, aut dormit vt excitetur. & in threnis. vocaui amicos meos, id eſt, inimicos, ipſi autem ſpreuerunt me. & in Geneſi capit. 3. Ecce Adam factus es quaſi vnus ex nobis. nam cum dixiſſet ſerpens. eritis ſicut dij. Dicit dominus Ironicῶs. ecce Adam factus es ſicut vnus ex nobis. atque ita exponit Chryſoſt. homil. 31. in Matthæum: vel iuxta Theophyla. Ioan. 13. ſunt verba angeli. Ecce Adam factus es ſicut vnus ex nobis, ideſt, factus es ſicut vnus qui ex angelorum numero cecidit. & cum dicit dominus Ioan. 13. vnus ex vobis proditurus eſt me, ideſt, is qui à veſtro choro excidit, me tradet. Item Matth. 9. Non eſt opus valentibus medico. & Pſalm. 49. Si eſuriero non dicam tibi. Atque ita dicit Chryſoſto. loco citato. & Habac. 1. Hæc eſt fortitudo dei ſui. i. Bel idoli. Deinde prouidendum eſt ne malè diſtinguamus. Nam in illo Pſalmi. Ieruſalem quæ ædificatur. hic diſpungendum, ac deinde ſequitur. vt ciuitas, cuius participatio eius in id ipſum, id eſt, in illa Ieruſalem quam dominus conditurus eſt, id eſt, in populo Chriſtiano ſummus erit animorum conſenſus cinium inter ſe. & Pſal. 10. Dixit in corde ſuo non requiret. & reſpōdens propheta ait. Vides. & ſubiungit cauſam. Quoniam tu dolorem & laborem conſideras. & Pſal. 23. Hæc eſt generatio quærentium eum, quęrentium faciem Dei. & deinde ſubditur. Iacob, id eſt, populus Iſraeliticus. Nam peculiare eſt Hebræis, vti hominis vocabulo pro loco aut gēte. vt Zabulon, Nephtalim. Porrò hac in re in veteri inſtrumento ad Hebræos codices confugere oportet. Cum vero adhibita intentio incertum eſſe prouiderit, quomodo diſtinguendum, aut quomodo pronuntiandum ſit, conſulamus regulam fidei, ex ſcripturarum planioribus locis & eccleſiæ authoritate. Illa hæretica diſtinctio. In principio erat verbum, & verbū erat apud Deum, & Deus erat. Verbum hoc erat in principio apud Deum. non vult verbum Deum confiteri. Sed hoc regula fidei refellendum eſt, qua nobis de trinitatis æqualitate præſcribitur, vt dicamus, & Deus erat verbum. Deinde ſubiūgamus. Hoc erat in principio apud Deum. & apud Ioan. eodem loco. Latini ſic diſtinguunt. omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil: quod factum eſt,

in ipſo

in ipſo vita erat. Græci ſic.omnia per ipſum facta ſunt.& ſine ipſo factum eſt nihil quod factũ eſt.In ipſo vita erat.At vero Theophy. arbitratur diſpũctionem Latinorum eſſe hæreticam,ſi dijs placet. Illa vero diſtinctionis ambiguitas neutra parte reſiſtit fidei,& ideo ex textu ipſo ſermonis dijudicãda eſt,vbi ait Apoſtolus ad Philippẽ.1.Et quid eligã ignoro,coarctor autem è duobus,deſyderium habens diſſolui & eſſe cũ Chriſto. multo enim magis optimum,manere in carne neceſſariũ propter vos. Incertum enim eſt, vtrum ex duobus,deſyderiũ habens, an coactorè duobus,vt illud adiungatur, deſyderium habens diſſolui & eſſe cum Chriſto. Sed quoniam ita ſequitur.multo enim magis optimum,apparet eum,eius optimi dicere ſe habere concupiſcentiam,vt cum ex duobus compellatur,alterius tamen habeat concupiſcentiam, alterius neceſsitatem.Concupiſcentiam ſcilicet eſſe cum Chriſto,neceſsitatem manere in carne.Quæ ambiguitas ex vno conſequenti verbo dijudicatur,quod poſitum eſt,nempe enim.Quam particulam qui abſtulerunt interpretes,illa potius ſententia ducti ſunt, vt non ſolum compelli ex duobus, ſed etiam ꝙ duorum habere concupiſcentiam videretur. Sic ergo diſtinguendum eſt.& quid eligam, ignoro. compellor autem ex duobus, quam diſtinctionem ſequitur.Concupiſcẽtiam habens diſſolui & eſſe cum Chriſto. Et tanquã quæreretur,quare potius huius rei habeat cõcupiſcentiam.Multo enim magis optimum inquit. Cum ergo è duobus compellitur, quia eſt manendi neceſsitas,quam ita ſubiecit.Manere in carne neceſſariũ propter vos. Item Matth.28.dicit.Veſpere ſabbathi quæ luceſcit in prima ſabbathi venit Maria Magdalene.& Mar.capi.16.ait.ſurgens ieſus mane prima ſabbathi, apparuit primo Mariæ Magdalenæ.In quorum locorum expoſitione ait Hierony. quæſt. 3.ad Hedibiam, Reſpondendo quod vterque euangeliſta verum dixit.Matthæus quando Dominus reſurrexerit veſpere ſabbathi,Marcus autem, quando eum viderit Maria,ideſt,mane prima ſabbathi. Ita enim diſtinguendum eſt. Cum autem reſurrexiſſet,& parumper ſpiritu coarctato inferendum.prima ſabbathi mane apparuit Mariæ Magdalenæ, vt qui veſpere ſabbathi,iuxta Matth.reſurrexerat,ipſe mane prima ſabbathi, iuxta Marc. apparuerit Marię.quod & Io.ſignificat, mane eũ alterius diei viſum eſſe demonſtrans. Aut dicendum iudicio meo, quod veſpera pro nocte capitur, apud Matthæum.Sed Marcus tempus illud explicauit, nempe quod nocte illi apparuerit, mane iam appropinquante. Vbi autem nec præſcripto fidei, nec ipſius ſermonis contextu ambiguitas explicari poteſt,nihil obeſt ſecundum quamlibet earum quæ oſtenduntur, ſententiam diſtinguere. Veluti eſt illa ad Corinthios. Has ergo promiſſiones habentes chariſsimi, mundemus nos ab omni inquinatione carnis & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore domini. capite nos, nemini nocuimus. Dubium eſt quippe vtrum mundemus nos ab omni inquinatione carnis & ſpiritus, ſecundum illam ſententiam, vt ſit ſancta in corpore & ſpiritu,an mundemus nos ab omni coinquinatione carnis,vt alius ſit ſenſus. & ſpiritus perficientes ſanctificationem in timore domini, capite nos .Tales diſtinctionum ambiguitates, in poteſtate legentium ſunt.& ad Rom. 2.ſic oportet legere.qui reddet vnicuique ſecundum opera eius.ijs quidem qui ſecundum patientiam boni operis (ideſt, qui perſeuerant in bono opere) quærunt vitam æternam. Subaudi reddet gloriam & honorem. ijs autem qui ſunt ex contentione &c. ira & indignatio, ſcilicet reddetur. eſt optimum etiam exemplum apud Matthæ. occidit omnes pueros qui erant in Bethleem & in omnibus finibus eius,à bima tu & infra, ideſt, intra , ſecundum tempus quod exquiſierat à Magis. Lege Euthy.Matthæ.2.circa principium, & Ambro.Pſalm. 36.& Auguſt. libr. 5. ſuper Gene. ad lite. capit.13.&.14.Poſtremo ambiguitates, quę non ad diſtinctionem, vel ad pronuntiationem pertinent, ſed ad caſum nominis ſpectant,ſimiliter conſiderandæ ſunt. Nam ſæpe occurrit nomen quod neſcias quo caſu collocatum ſit, niſi ad fontem Græci aut Hebraici ſermonis te conferas. vt Pſalm.9.Inimici defecerunt frameæ in finem & ciuitates eorum deſtruxiſti. nomen inimici iuxta aliquos eſt nominatiuus pluralis.Sed melius eſt vt ſit genitiuus. ad hunc ſenſum inimicorũ noſtrorũ vires debilitatæ, fractæque ſunt. Atvero iuxta Hebræos vocatiuus eſt, inimice; legendum.atq; is error irrepſit ex affinitate literarũ.loquitur aduerſus Goliath Philiſtæũ,atque irridens vires eius,miratur quomodo tã celeriter ſint ſuperatæ.& Pſalmo.

2.Cor.7.

Vulgata dicit. Inimici defecerũt frameæ in finem.

mo 126. Ecce hereditas domini filij, merces, fructus ventris. Nomen filij potest esse genitiuus aut nominatiu⁹ numeri pluralis, quod rectius videtur quasi dic. Hæreditas domini sunt filij. nam hæc erat fœlicitas legis veteris, & subdit, qui filij sunt merces ac fructus ventris materni. & Psalm. 44. Propterea vnxit te Deus, deus tuus oleo lætitiæ. primum nomen iuxta Hierony. in epist. ad Principiam. est in vocatiuo, ad hunc sensum. propterea ô Deus, vnxit tè Deus tuus oleo lætitiæ. Damasce. lib. 4. cap. 6. vtrunque nomen ponit in nominatiuo. & Paulus ad Hebræos cap. primo. Item in cantico Mariæ, Lucæ. 2. Suscepit Israel puerum suum, recordatus mi sericordiæ suæ, nomen Israel apud Latinos ambigitur in quo sit casu. Sed non est dubium quin sit in accusatiuo. & in Euangelio Matthæi. Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Abrahæ est in datiuo. Sicut & illud Actuum apostolicorum. Si, id est, nunquid, in hoc tempore restitues regnũ Israel. pro ipsi Israel. & Matt. 13. ziza nia autẽ filij sunt nequam. nequã est genitiuus, hoc est satanæ. & ca. 12. spiritus autẽ bla sphemia. blasphemia est nominatiuus, & spi ritus genitiuus. & 2. ad Tim. 4. Coacerua bũt sibi magistros pruriẽtes auribus. hoc nomẽ, prurientes, est in nominatiuo. Sic 1. Thess. 3. Propterea consolati sumus fratres in vobis. Dubium est enim vtrum ô fratres, an hos fra tres. Neutrum autẽ horum est contra fidem, sed Græca lingua hos casus pares nõ habet, & ideo illa inspecta renũtiatur vocatiuus. i. ô fratres. Quod si voluisset interpres dicere, p- pterea consolationẽ habuimus fratres in vo bis. minus seruitum esset verbis, sed minus de sentẽtia dubitaretur. nostri nemo ferè ambi- geret vocatiuũ esse casum, cum audiret. pro- pterea cõsolati sumus fratres nostri in vobis. Sed iam hoc periculosius permittitur. Ita fa-
1. Cor. 15. ctũ est in illa ad Corin. epistola, cum ait Apo stolus. Quotidie morior per vestrã gloriam fratres, quam habeo in Christo Iesu. ait enim quidam interpres. Quotidie morior per ve- strã iuro gloriã, quia in Græco vox iurantis Nὴ manifesta est sine ambiguo sono. Verũ rarissimè inuenietur ambiguitas in proprijs verbis, quantũ ad libr. diuinarum scriptu- rarũ spectat, quã non, aut circunstantia ipsa sermonis, qua cognoscitur scripturarũ inten tio, aut interpretum collatio, aut præcedẽtis linguæ soluat inspectio. his præmissis sit.

REGVLA PRIMA.

Ex antece- dentibus & cõsequenti bus percipi tur scriptu re sensus.

PRudens admonendus lector (vt author est Hierony. Matth. 25.) ne superstitiosis acquiescat inter pretationibus, & quæ commati- cè pro fingentium dicũtur arbitrio, sed con- sideret priora, media, & sequentia, & sic ne- ctat sibi vniuersa, quæ scripta sunt. vt quia Matthæus capit. 25. ait. Vigilate itaque quia nescitis diem neq; horam. Intelligimus om- nia quæ ante dixerat partim capi. 24. partim 25. hoc est de duobus qui in agro sunt, de duobus molentibus, & de patrefamilias qui seruo suo dedit omnem substantiam, & de decem virginibus, ideo parabolas esse præ- missas, vt quia ignoramus omnes iudicij diẽ, solicitè nobis lumen bonorum operum præ paremus, ne dum ignoramus, iudex veniat. Et Augusti. libr. 83. q. q. 69. ait. Solet circun- stantia scripturæ illuminare sentẽtiam, cum ea quæ circa scripturam sunt, præsentẽ quæ stionem contingentia diligenti discussione tractantur. vt illud quod dicit Paulus. 1 Co- rinth. 15. Tunc & ipse filius subiectus erit ei, qui illi subiecit omnia. Inuenimus nanq; ita esse ventum ad illum locum, vt supra dice- ret. Nunc autem Christus surrexit à mortuis *S. Thom. 3. part. q. 30. art. 1.* primitiæ dormientium. Agebat enim de re- surrectione mortuorum, quæ in domino se- cundum susceptionẽ hominis facta est. quã quam apertissimè sequatur & dicat. Quoniã quidem per hominẽ mors, & per hominem resurrectio mortuorum. sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes viui ficabuntur. Vnusquisque autem in suo ordi ne, initium Christus, deinde hi qui sunt Chri sti in præsentia eius. Deinde finis, cum tradi derit regnum deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum, & omnem potestatẽ & virtutem. Oportet enim illum regnare do nec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis. nouissimè inimica destruetur mors. om nia subiecit sub pedibus eius. Cum autem di ceret quod omnia subiecta sunt manifestum est quod præter eum qui subiecit illi omnia. Cum autem subiecta fuerint omnia, tunc & ipse filius subiect⁹ erit ei, qui illi subiecit om- nia, vt sit deus omnia in omnibus. Manife- stum est hoc secundum susceptionem homi nis dictum. Præterea Hierony. in epist. ad Dardanum, eandem regulam exemplo illu- *Habitator terræ.* strat, dicens. Vbicunque habitator terræ le-

gitur,

gitur,& priora & media & extrema tractemus,& liquido ſcripturarum regula poterit comprobari,ſemper habitatores terræ peccatores cognoſces appellari. De quibus in Apocalypſi dicitur. Væ habitatoribus terræ. & *Apoca.8.* Dani. 4. omnes habitatores terræ apud illū in nihilum reputati ſunt. & alibi. Vt inferas *Ezech.38.* manum ſuper populum qui eſt congregatus ex gentibus,qui poſsidere cœpit,& eſſe habitatorvmbilici terræ,id eſt Iudę. Item Hilarius lib.9.de Trin.parum poſt principium,inquit. Dictorum intelligentia, aut ex præpoſitis. aut ex conſequentibus expectanda eſt. nam cum de humana natura loquitur, dicit Dominus. Solus Deus eſt bonus.& nemo bonus niſi ſolus Deus.& non poteſt filius ab ſe facere quicquam,niſi quod viderit patrem facientē, & pater maior me eſt. &, de die illa vel hora nemo ſcit,neque angeli in cælis,nec filius niſi pater ſolus. At quando de Chriſto iuxta diuinitatem loquitur,inquit. Ego & pater vnū ſumus.& Hiero. Matt.5.cum exponit ſermonem Domini in monte habitum ait. Ex præcedentibus & ſequentibus in Galilæa monſtratur locus, quem putamus eſſe vel Thabor,vel quemlibet alium excelſum montem. Denique poſtquam finiuit ſermones ſuos ſtatim ſequitur. Cum autem introiſſet Capharnaum.& iterum in eodem cap. cum exponit hunc locum. eſto conſentiens aduerſario tuo &c. ait. ex præcedentibus & conſequentibus manifeſtus eſt ſenſus,quod nos Dominus dū in iſtius ſeculi via currimus,ad cōcordiam cohortetur,iuxta apoſtolum dicentem. Si fieri *Rom.12.* poteſt quantum ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes. Nam dixerat. Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris,quia frater tuus habet aliquid aduerſum te.& hoc finito ſtatim infert. eſto cōſentiens aut benignus aduerſario tuo.& in cōſequentibus iubet. Diligite inimicos veſtros. Cum hęc manifeſta ſit intelligentia plerique arbitrantur de carne dictum & anima,vel de anima & ſpiritu,quod penitus non ſtat. Quomodo enim aut caro mittenda erit in carcerem,ſi anima non conſenſerit, cum anima & caro pariter recludenda ſint. nec quicquā poſſit caro facere,niſi quod animus imperarit. Le- *Locus pſal. 118.* ge quæſt.11.ad Hedibiam. Ex hac regula liquido colligitur hunc locum Pſalm. 2. Ego hodie genui te, fore intelligendum de generatione temporali filij Dei, vt multi illuſtres viri interpretantur,præcipuè Hiero. ad Galat.4.& Iſaiæ.45.& Ambro.libr.3.de fide.ca. 2.& Theodo.ad Hebræos. 1.& Auguſt. libr. 2.de Trinita.ca.18. Atque iterum Theodor. Pſalm.2. cum dicit Pſalmographus. Dominus dixit ad me filius,&c. inquit. Ἑαυτην τὴν φωνὴν οὐκ ἄρτιον τοῦ θείου πνεύματος διδάσκαλια πεπαίδευκεν τὴν θεότητα προσάπτοντος δεσπότην χριστοῦ. περὶ γὰρ ἐκείνης ἀκούομεν τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων διὰ τοῦ δαβὶδ λέγοντος. ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησάσε. ὡς ἄνθρωπος τοίνυν οὐ ταύτην φέρεται τὴν φωνὴν. ὡς ἄνθρωπος οὐ τῶν ἐπαγομένων ἀκούει. αἴτησαι παρ' ἐμοῦ. Hoc eſt. Hanc vocem hodie nullus tribuet filio Dei,ſi modo à vero ſenſu ſcripturarum aberrare nonvult. Nam de diuina natura intelligitur quod alibi Dauid cecinit. Ex vtero ante luciferū genui te, Sēd quatenus homo illi deferenda eſt hæc vox. quin & vt homo eſt accipienda ſunt quæ ſequuntur. poſtula à me,& dabo tibi gētes hæreditatē tuam. His refragātur Aug. Pſal.2. & Caſsiodorus eodē in loco. & Beda ad Hebręos.1. qui de generatione æterna intelligi autumāt, quibus ſcholaſtici omnes fere ſubſcribunt. Denique alij intelligūt de reditu Chriſti ad vitam, quando à mortuis reſurrexit. nam reſurrectio generatio quædam eſt. Atque ita intelligit Paulus Actuum. 13. Dixit Hieronymus Matthæi.25. in regula noſtra, quæ commaticè pro fingentium dicuntur arbitrio. Comma eſt pars periodi, quod ſi eum, in authore quopiam inuento, interpreteris, nullo habito reſpectu ad ſuperiora, aut inferiora à quibus conuulſum eſt, ſed illo nudè ſumpto, à vero ſenſu aberrabis frequenter. vt ſi intelligam locum illum Iſaiæ. ca- *Locus Iſaiæ cap.1.* pit. 1. à planta pedis vſque ad verticem capitis non eſt in eo ſanitas, de flagris quæ Chriſtus pertulit in paſſione pro nobis,male interpretabor. Nam intelligitur de populo Iſraelitico, qui nullis ærumnis nec flagellis eruditus ad ſanam mentem redibat, & propterea vocatur populus Sodomæ & Gomorræ. & ſimiliter eadem ratione male communiter interpretantur hunc locum. Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris. ſenſus eſt. cum homine pietatem colenti, benignè ages. & illum hominem qui à recta via auertitur,acerbè punies. dicit peruerteris ad eum ſenſum. non eſt malum in ciuitate quod Dominus non fecerit. quaſi. d. cum prauo homine peruerſus eris,hoc eſt extremo ſupplicio eum afficies. *Pſalm.18.*

REGVLA II.

QVod moris sit in scripturis diuinis (inquit Origen. lib. 6. comment. epist. ad Rom. cap. 7. versus finem,) sanctos personas assumere peccantium, & magistros suscipere in semetipsos infirmitates discipulorum, ex libro Psalmorum plenissime perdocemur, vt cum dicit. Nō est pax ossibus meis *Psalm. 37.* à facie peccatorum meorum, quia iniquitates meæ supergressæ sunt capiti meo, &c. vsque, super me computruerunt & exarserunt cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ, miserijs afflictus & humiliatus sum vsq; in finem, &c. quibus penè integer hic scribitur Psalm⁹. Quod si forte alicui videbitur Dauid magis *Daniel. 9.* de semetipso pro his quæ acciderant ei, dicere potuisse quam de alijs. Quid etiam de Daniele dicimus, cuius quidem peccatum nullū refertur, sed vir desideriorum dicitur, tamen in ieiunijs, cilicio & cinere describitur, & oratio huiusmodi in qua inter cætera hæc dicit. Peccauimus, iniquitatem fecimus, iniustè egimus, & impietatem commisimus, & discessimus & declinauimus à mandatis & iudicijs, & non audiuimus seruos tuos prophetas. Vndè conueniens est nos legentes dicta sanctorum, cum ab eis tale aliquid dici videmus, intelligere & sentire, quia nostras in semetipsis passiones atque peccata describunt. Et propterea illi deflent, vt illorum fletibus nos inuitemur ad lachrymas. Considerant enim neminem ità durum & ignarum posse inueniri, qui cum ab alijs viderit vulnera sua ligari, ipse nullum de suis vulneribus sensum doloris accipiat, & Oecumen. ad Rom. 7. ait. Apostolus per seipsum designat naturam humanam, vt, occasione accepta, peccatum per præceptum operatum est in me, idest, in omnes homines, omnem concupiscentiam, & Olympiodorus in præfat. in eccles. ait, sciendum sapientē ecclesiastē, modo è sua ipsius loqui persona, modo eius personam gerere, qui ea quæ in mundo sunt, attonitus admiratur. Item Hieronym. libr. 2. aduersus Pelagianos, prope finem, ait, *Daniel. 9.* omnes prophetæ, vt Daniel, Dauid, non per se qui sancti erant, sed ex persona populi dicunt, peccauimus, iniquè egimus, iniustè egimus, & recessimus à mandatis & iustitijs tuis. Exponens quoque hunc locum Habacuc. *Habac. 1.* Quare non respicis domine super iniqua agentes, & taces deuorante impio iustiorem se, & facis homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habentes principem, &c. inquit Hieronym. Hoc dicit non quod ipse propheta sic sentiat, sed quod impatientiam humanam in sua persona exprimat. Sicut frequēter prophetas & Paulum vidimus, vanas hominum in se recipere sententias, & nūc dicere. Video aliam legem in membris meis repugnantem *Rom. 7.* legi mentis meę, &c. & quasi incipiens fit. Fratres ego me non arbitror comprehendisse. Et *Philip. 3.* ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. Et rursus quasi perfectus sit. Quotquot ergo perfecti sumus hoc sapiamus. Cum igitur non sit vnius, atque eiusdem dicere, se ex parte cognoscere, & esse perfectum. Ac ne forsitan putes, non esse Apostolicæ consuetudinis, sed nostræ, hoc est argumētum quod ipse loquitur ad Corinthios. Hæc autem fra- *1. Cor. 4.* tres transfiguraui in me & Apollo propter vos, vt in nobis discatis. Alioqui quomodo potest Deus, sic habere homines quasi pisces maris, & velut reptilia quæ non habent principem. Cum angeli singulorum quotidie vi- *Matt. 18.* deant faciem patris qui in cælis est. Et circundet Angelus domini in circuitu timentium eum. Sicut igitur in hominibus etiam per singulos Dei currit prouidentia, sic in cæteris animalibus generalem dispositionem & ordinem cursumque rerum intelligere possumus, lege Theophy. in præfat. in Habacuc, & August. epist. 120. capit. 6. sunt innumera huiusce rei exempla, vt ad Roma. 7. scimus quod lex spiritualis est, & in se infirmorum personam susciens subdit. Ego autem carnalis sum vēnundatus sub peccato, nam quod operor non cognosco, & Ierem. 20. seduxisti me domine & seductus sum fortior me fuisti, & ad Titum. 3. sub persona illorum qui in Christum crediderant, ait, fuimus aliquādo & nos stulti, inobedientes, errantes, seruientes desiderijs & voluptatibus varijs in malitia & in inuidia agentes, odiosi & odientes alterum. Et Christus sub persona omnium peccatorum ait. Longe à salute meaverba delictorum meorum, & in Actibus. Saule Saule, quid me persequeris? me, idest ecclesiam meam cuius ego caput sum.

REGVLA III.

MOris est diuinarum scripturarum (authore Augusti. Psalm. 3.) personæ Dei tribuere, id quod in nobis facit. Non quidem vbique, sed vbi congruenter

ter dici poteſt. vt Pſalm. 3. Exurge domine ſaluum me fac Deus meus. & veluti cum ipſe loqui dicitur, quando eius dono loquuntur Prophetæ, vel Apoſtoli, vel quique nuncij veritatis. Vnde illud eſt. An vultis experimentum accipere eius qui in me loquitur Chriſtus? Non enim ait, eius quo illuminante aut iubente loquor, ſed prorſus ipſam locutionē illi tribuit, cuius munere loquebatur. Et cum dicitur Gene. 22. Non pepercisti filio tuo propter me. Ait Auguſt. quæſt. 59. in Gene. Angeli nomine dominus Chriſtus ſignificatus eſt, qui ſine dubio Deus eſt. Aut Deus erat in angelo, & ex perſona Dei angelus loquebatur, ſicut in prophetis etiam ſolet, & in conſequentibus in Gene. dicitur. Et vocauit angelus domini Abraham iterum de cælo. per memetipſum iuraui, dicit Dominus. Deinde annotandum eſt ex Grego. libro. 9. mora. capit. 29. quod ſæpe verba in ſcriptura exponuntur per facio, facis. vt Iob. 9. abominabuntur me veſtimenta mea, id eſt, abominabilem me facient. Sic per Petrum quoque de Iuda dicitur. Hic poſſedit agrum de merce de iniquitatis. neque enim emptum pretio ſanguinis, agrum figuli Iudas poſsidere potuit, qui relatis triginta argenteis, traditionis crimen criminoſiori in ſe protinus multauit, ſed poſſedit dictum eſt, pro poſsidere fecit. & libro. 19. capit. 7. ait. Viſitata locutione ſacri eloquij videre Dei dicitur, videre nos facere. Sic Dominus iuſto viro dicit. Nunc cognoui quod timeas Deum. & Iſraelitæ præmonentur. Tētat vos Dominus Deus veſter, vt ſciat an diligatis eum, an non, ideſt, vt ſcire faciat. & Augu. lib. 2. de bono perſeuerantiæ. ca. 23. cum dicitur ad Galat. 4. miſit Deus ſpiritum filij ſui clamantem in corda noſtra, ideſt, clamare facientem. & lib. 2. de ſermo. domini in monte cum hæc dixiſſet. addit. ſic diem lætū dicimus, quod lætos faciat. frigus pigrū quod pigros faciat. Hoc non intelligentes hæretici, veteri teſtamento aduerſantur, veluti ignorātiæ vitiove dandum putantes, de eo quod dictum eſt. Tentat vos dominus Deus veſter. Quaſi de domino in euangelio ſcriptum non ſit. Hoc dicebat tentans eum, nam ipſe ſciebat quid eſſet facturus. Lege ipſum lib. 1. q. in Gene. q. 68. & tracta. 43. in Iohan. & concione. 1 Pſalm. 36. Præterea Pſalm. 6. ait. Hac loquendi forma crebro vtitur ſcriptura. exurge domine, ideſt, fac nos exurgere, & in euangelio. De die vero & hora illa nemo ſcit, neque angelus, neque virtus, neque filius niſi ſolus pater. Quod ideo vtique dictum eſt, quia per filium homines hoc non diſcunt, non quod apud ſe, ipſe non nouerit. Sed de hoc, Matth. loco, lege Auguſt. lib. 1. de Trinitat. cap. 12. & S. Thom. 3. parte. quæſt. 10. articul. 2. Item Auguſt. lib. 4. ſuper Gene. ad literam. cap. 9. ad hunc modum exponit hunc locum Gene. Requieuit Deus ab omni opere, ideſt, requieſcere nos fecit. Ad hunc quoque modum exponendus eſt ille locus Pauli ad Roma. 8. Spiritus ſanctus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, ideſt, poſtulare facit. Atque ita exponit Auguſt. in libr. de orando Deum ad Probam. epiſtol. 121. capit. 15. & in epiſt. ad Probam de videndo Deo, & in lib. de Trinitat. & vnitate Dei, cap. 6. & contrà ſermonem Arrianorum. capit. 25. & de anima & eius origine lib. 4. capit. 9. & Gregor. & ſanct. Thom. 3. parte, quæſt. 26. articul. 1. ad. 2. Porrò Ambroſ. epiſtol. 23. exponit de gemitu ineffabili, iuxta illud Iere. 4. Ventrem meum doleo. Hanc regulam, his obſcuriſsimis verbis Auguſti. libr. 5. ſuper Geneſ. capit. 19. protulit. Modus ille locutionis cum per efficientem id quod efficitur ſignificatur crebro eſt in ſcripturis ſanctis, maximè cum de Deo aliquid dicitur, quod ei ad proprietatem locutionis non conuenire veritas clamat. Quod dē Deo diximus in principio regulæ, poteris vice verſa de dæmone dicere iuxta regulam Tychonij, de qua poſtea diſſeremus.

1. Cor. 15.

Actu. 1.

Deut. 13.

Iohā. 9.

Matth. 24

Locus Pauli ad Rom. 8.

REGVLA IIII.

VBI decora ſunt, (inquit Hieronym. Ezech. 5.) & honeſta ac pro merito eorū qui ea ſuſtinent, per ſeipſum Deus facere profitetur. Vbi autem triſtia & non digna Deo, dicit quidem fieri, ſed non à ſe, vt in Ezechiele cap. 5. Ideo patres comedent filios in medio tui, & filij comedent patres ſuos. Non dixit, ego faciam vt patres comedant filios ſuos in medio tui, & filij comedant patres ſuos. Quod autem decorum eſt, nec Dei maieſtate indignum videtur, ipſum ſe dicit facere. Vt, Ipſe ego faciā in medio tui iudicia in oculis gentium. & ſequitur, & faciam in te iudicia & ventilabo vniuerſas reliquias tuas in omnē ventum. Tale quid in maledictis Deute. inuenire poterimus, & præcipuè in uno loco. Glorificantes me glorificabo, qui autem me deſpiciunt

Deute. 28.

ſpitiunt, ad nihilum deducẽtur. Eos enim qui ſe glorificant, ipſe glorificat, qui autem eum deſpiciunt, non à domino deſpicientur vel deducentur in nihilum, hoc enim ſequebatur vt diceret. Sed abſolute deducentur ad nihilum, non à Deo, ſed pro meritis ſuis & peccatis. Ex his poteris colligere quomodo intelligatur dictum Auguſt. lib. 4. ſuper Geneſ. cap. 9. Recte dicimus Deum facere, quicquid ipſo in nobis operante fecerimus. Huius regulæ hæc ſint exempla. Pſalm. 1. Quia nouit dominus viam iuſtorum, & iter impiorum peribit, pro & viam iniuſtorum non nouit, & Iſaiæ. 50. in iniquitatibus veſtris venditi eſtis, & parum infra. Ambulate in lumine ignis veſtri & in flammis quas ſuccendiſtis, & in euangelio. Amen dico vobis neſcio vos. De bonis Iſaiæ. 26. Domine dabis pacem nobis, omnia enim opera noſtra operatus es in nobis. Vt tamen Regulam exactius intelligas, annotare oportet, quod eſt duplex malum, primum virtuti contrarium, & huius Deus cauſa non eſt, & hoc eſt quod dixit Regula, vbi decora ſunt &c. eſt aliud malum quod non eſt cõtrarium virtuti, ſcilicet, afflictio & cruciatus, de quo dicitur Matth. 6. Sufficit diei malitia ſua, & non eſt malum in ciuitate quod Deus non fecerit, & huius Deus cauſa eſt, nam hoc, malum non eſt, ſed quod his malum eſſe videatur qui illud ſuſtinent. Aut aliter iuxta Didymum in comm. epiſt. Iacobi. cap. 1. Quomodo, inquit, aliqui dicunt, quantum ad iſtam vocem, ſola quæ meliora ſint, à Deo eſſe, non etiam, quæ moleſta iudicantur & triſtia, ponendum eſt illud vbi ait ſcriptura. Ipſe deduxit ſuper eos mala, & illud. Deſcenderunt mala à domino ſuper portas Ieruſalem. Ex quibus exemplis agnoſcitur ſententia & iudicio Dei, ſuauia atq; triſtia hominibus prouenire. Cum ergo cuncta Dei prouidentia deferantur, attamen conſequens erat, vt qui inuitabat ad patientiam perfectionemque virtutis non malorum illationem, ſed memoriam deberet habere meliorũ, dum omnis qui ſtudet ſecundum virtutem viuere, non triſtia ſed optima data potius & dona perfecta meretur. Alter vero quidam ſcripturas ſubtilius animaduertens, & ea quæ piè de prouidentia ſunt, exponens, dicit, meliorem miniſtrationem fieri præcedente voluntate Dei, aduerſa vero propter quandam vtilitatem per accidentiam deſtinari. Hactenus ille. Vide Damaſcenum lib. 4. cap. 20.

Duplex malum.

Mala an à Deo ſint.

Baruc. 2. Mich. 1.

REGVLA V.

QVanquam non Deus, (vt author eſt Chryſoſt. ho. 36. in Matth.) ſed hominum improbitas malorum cauſa ſit, talis eſt ſcripturæ conſuetudo, vt Deum dicat illa feciſſe. Vnde Io. 9. dicitur. Dedit ipſis Deus oculos ne videant, & alibi. Veni ſegregare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam. Et Euthy. Ioã. 15. ait. Hoc ſcripturæ idioma eſt, Dei permiſsionem quaſi eius opus appellare. Siquidem excæcauit, & indurauit, ſignificat excæcari ac indurari permiſit, tanquam incurabiles, neminem enim vi attrahit, propter liberum cuiuſq; arbitrium. Simile eſt, quod dicitur. Indurans indurabo cor Pharaonis, & errare feciſti nos à via tua, frequentiaq; ſunt in veteri teſtamento idiomata. Tale quoque eſt illud Pauli. Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, &, tradidit illos Deus in affectiones ignominiæ. Nam Deus non ſolum nemini hoc facit, ſed nec reliquit, niſi eum relinquamus, ait namque, peccata veſtra diuiſionem faciunt inter me & vos. Rurſumq; dicitur. Ignoraſti legem Dei tui, ignorabo & ego te, & Dauid. Ecce qui elongant ſe à te peribunt. Et ſaluator in euangelijs loquitur ad Ieruſ. Quoties volui congregare filios tuos & noluiſti. Præterea idem Pſalm. 68. ait. Eſt linguæ Hebraicæ proprietas, vt ei qui permiſit, factum adſcribat, eo quod prohibere potuit, & non prohibuit, vt Pſal. 68. Quem tu percuſsiſti, ipſi perſecuti ſunt, & in Zacharia. Percute paſtorem & diſpergentur oues gregis, & Iſaias. Dominus tradidit eum propeccatis noſtris. Item Matth. 5. ait. Hoc ſcripturæ idioma eſt, vt dicat. Ne nos inducas in tentationem, ac ſi diceret, ne permittas nos induci. In eo enim quod permittit ipſe inducere videtur. Hæc regula Auguſt. non placet, videlicet vt exponamus excæcauit, id eſt excæcari permiſit. Nam ita interpretabatur Iulianus, quem reprehendit ipſe Auguſt. lib. 5. contra Iulianum. cap. 3. & libro de Gratia & libero arbitrio. cap. 20. &. 21. tom. 7. Ipſe vero ſic exponit, excæcauit, primo non illuminando, deinde occaſiones & cauſas ſubminiſtrando, quibus mens peccatoris magis ac magis excæcatur iuſto Dei iudicio, ſuo tamen vicio & malitia. Lege Irenæum lib. 4. cap. 48. & Chryſoſtom. homil. 67. in Ioan. & ſermo. 3. capit. 1. epiſtol. ad Roman. & homil. 8. in poſterio-

Exod. 4. & 7. Pſalm. 43. & 106.

Iſaiæ. 59. Pſalm. 72.

Zacha. 13.

rem

rem epiſt.ad Corint. & Origen.ho. 2. in lib. iudicum.& Damaſc.lib.4.capit.20.& Sanct. Thom.1.2.quæſt.79. qui de tota hac re pleniſsimè diſputant. Deinde cum aliquis ex alterius præſcripto rem aggreditur, aut efficit, præcipienti tribuitur opus illud. Vnde cum Iohannes dicat quod Chriſtus non baptizabat, ſed diſcipuli eius, & deinde capit.3.eiuſdem euangelij dicitur.Poſt hęc venit Ieſus & diſcipuli eius in Iudæam & baptizabat. non quidem perſe,vt inquit Theoph.Ioan. 3. ſed per diſcipulos.& mater filiorum Zebedæi petit vt alter filiorum ſedeat ad dexteram, alter ad ſiniſtram,dixitque illis dominus, non matri. Neſcitis quid petatis. & Gene. 2. dicitur. Nūc os ex oſsibus meis,& caro de carnemea. quo in loco verba hæc tribuuntur Adæ. At vero Matthæ.19. verba ſunt Dei. & Iob inquit.Dominus dedit,Dominus abſtulit.cum vtique Satan abſtulerit.& in veteri inſtrumēto angelus loqui ſolet ad prophetas, & dicit. Ego ſum qui feci hoc & hoc. nam iuxta Regulam iuris. quod per alios facimus, per nos ipſos facere videmur. &. 2. Reg. 12. dicitur de Dauid.Vriam percuſsiſti gladio. cum id miniſtri fecerint. Lege Dionyſ. in cæleſti Hierar. capi.13. circa finem de ſacerdote purgante. & Sanct.Thom.1.2.quæſt.98.Art.3. Poteſt nunc in dubium ac diſceptationem trahi, an Deus ſit cauſa peccati. Qua de re ſcholaſticiin ſecundo ſententiarum latiſsimè diſputant.& Sanct.Thom.1.2.quæſt.79. & doctores illi ſancti qui à nobis modo citati ſunt in ſuperioribus regulis. Interim tamen ne prorſus ſub ſilentio rem tantam omiſiſſe videamur, dicendum,deum non eſſe cauſam peccati. Nam iuxta Mercurium Triſmegiſtum in Pimandro.Dialogo.14.A Deo perfecto nihil malum, nihil turpe. Hæc ſiquidem paſsiones ſunt creata ſequentes opera, quem admodum æs rubigo,animata corpora limus. At neque faber ferrarius induxit rubiginem, neque animati corporis genitor cænū ac ſordes.Eodemque modo neque Deus etiam malum. Verum nonnunquam,vt ait Hiero.in epiſtola ad Philemonem. malum occaſio fit bonorū,& hominum praua cōſilia Deus vertit in rectum,vt Ioſeph fratres,ſui zeli ſtimulis incitati,Iſmaelitis vendiderunt viginti aureis.Hoc initium & patri & fratribus & omni Ægypto bonorum omnium fuit. Deniq;ipſe poſtea ad fratres inquit. Vos cogitaſtis de me mala,Deus cogitauit de me bona.Similequid & de Oneſimio poſſumus intelligere, quod mala principia occaſiones fuerint rei bonę.Si enim dominum non fugiſſet,nunquam veniſſet Romam, vbi Paulus erat vinctus in. carcere, vbi euangelio credidit, & Petri negatio magni profectus illi cauſa fuit.& Plato.lib. 2. de Republica ait.Malorum autem alicui cauſam eſſe ipſum Deum cum bonus ſit,refellendum eſt omnino,nec permittendum hoc quē quam dicere in ſua ciuitate, ſi bonis inſtitui legibus ciuitas debet, nec inſuper quēquam audire,ſiue ſit ille iunior,ſiue ſenior, ſiue carminibus hæc inſerantur,ſiue ſoluta oratione narrentur. Hæc igitur ſit lex,in qua cogatur vnuſquiſque dicere, Deum non omnium cauſa, ſed bonorum.malorum autem quemlibet aliam præter Deum, quærere decet.Sed de hac re latiſsimè diſputant omnes qui aduerſus Manichæum ſcripſerunt.& Orige.lib. 3.Periarchō.cap.2.& Baſilius in ho. an Deus ſit cauſa mali.

Iohan.2.

Matth.20.

An deus ſit cauſa mali.

REGVLA. VI.

Diuina ſcriptura(authore Gregor. homil. 12.in Ezechi.) aliquando ex tempore, aliquando ex loco, cauſas deſignat,quas aperto ſermone non indicat. Ex tē pore etenim,ſicut prædicāte Iudęis domino, per euangeliſtam dicitur.Hyems erat.Inter illa enim myſteria quę veritas loquebatur,quę cauſa fuit vt nomen hyemis adderetur,niſi vt per qualitatem temporis frigus oſtenderet cordis?quia & cum verba veritatis acciperēt, frigida Iudæorum corda remanebant. Aliquando vero ex loco,ſicut carnali Iſraelitico populo deſcendente de monte, Moyſi lex, in campeſtribus data eſt. Et ſanctis apoſtolis Dominus in monte ſedens,ſumma & ſpiritalia præcepta locutus eſt,vt ex locis videlicet monſtraretur,quia & illis tanquā carnalibus mandata minima dabantur invalle terrarū,& iſti tanquam ſpiritales & ſancti in monte mā data cæleſtia audirent.Quatenus aperte monſtraretur, quod aſcendentes corde ad cæleſtia,infirma mundi relinquerent,& in montis culmine ſtarent.ſic per Ezechiel, dicit dominus.Surge egredere in campum,quia prophetiæ ſuæ gratiam, poſtmodum dignatus eſt in latitudine gentium demōſtrare. & Ambro.li.10.ſuper Lucam lo[illegible]ens de Petri proditione, de exēplo illo ex Io. deſumpto quo vſus eſt Grego.hæc ſcribit. Frigus eſſe nō po-

Ioan.20.

Exod.19.

Matth.5.

terat, ſi tempus conſideremus. Sed friguserat, vbi Ieſus non agnoſcebatur, vbi non erat qui lucem videret, vbi negabatur ignis conſumens, frigus ergo erat mentis, non corporis, & iterum Gregor. libr. 1. Moral. cap. 5. ait. In ſcriptura ſacra plerumquè de virtutibus & vitijs ſic agitur, vt dum loquendo aliud inſinuat, aliud tacendo innoteſcat. Nam veluti hi, qui chordarum harmoniam temperant, tanta hanc arte diſpenſant, vt plerumque cum vna tangitur, longe alia ac multis interiacentibus poſita chorda quatiatur, cumque iſta ſonitum reddit, illa quæ in eodem cantu temperata eſt, alijs impercuſsis tremit. Sic Iob. 1. peractis diebus conuiuij quo ſe inuicem filij Iob inuitabant, purgabat pater ſingulos per holocauſta. Vir quippe ſanctus noluerat, quia celebrari conuiuia ſine culpa vix poſſunt, nouerat quia magna purgatione ſacrificiorum, diluendæ ſunt epulæ conuiuiorum, & quicquid in ſemetipſis filij conuiuantes inquinauerant, pater, ſacrificium immolando, tergebat. Nonnulla quippe ſunt vitia quæ à conuiuijs, aut ſeparari vix poſſunt, aut certe nequaquam poſſunt. Pene enim ſemper epulas comitatur voluptas. Nam cum corpus in refectionis delectatione reſoluitur, cor ad inane gaudium relaxatur. Vnde ſcriptum eſt. Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. Penè ſemper epulas loquacitas ſequitur. Cũq; venter reficitur, lingua defrænatur. Vnde rectè dives apud inferos, aquam appetere deſcribitur, dicens. Pater Abraham miſerere mei, & mitte Lazarum vt intingat extremum digiti ſui in aquam, & refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Prius epulatus quotidie dicitur ſplendide, & poſt aquam petere in lingua memoratur. Quia enim inter epulas valde defluere loquacitas ſolet, ex pœna indicat culpam, cũ eum quem epulatum quotidie ſplendide veritas dixerat, in lingua plus ardere perhibeat, & lib. 2. Mora. cap. 2. ait. Sacra eloquia ex exordijs narrationum, aut ex circunſtantijs quibuſdam qualitates exprimunt terminoſque cauſarum. Aliquando namque à poſitione loci, Aliquando à poſitione corporis. Aliquando à qualitate aeris. Aliquando à qualitate temporis, deſignant, quid de ventura actione ſubijciant, A poſitione quippe locorum diuina ſcriptura exprimit ſubſequentium merita fineſque cauſarum. Sicut de Iſrael dicit, Quia verba Dei audire non potuit, ſed præcepta in campeſtribus accepit, ſubſequentem nimirum infirmitatem populi indicans, qui aſcendere ad ſumma non valuit, ſed ſemetipſum in infimis neglectè viuendo relaxauit. A poſitione corporis futura denunciat, ſicut in Actibus Apoſtolorum Stephanus, Ieſum, qui à dextris virtutis Dei ſedet, ſtantem ſe vidiſſe manifeſtat. Stare quippe adiuuantis eſt, & rectè ſtare creditur, qui in bello certantibus opitulatur. A qualitate aeris res ſubſequens demonſtratur, ſicut euangeliſta, cum prædicante domino, nullos tunc ex Iudæis credituros diceret, præmittit dicens, hyems erat, ſcriptum namq; eſt. Quoniam abundauit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum. Idcirco curauit hyemis tempus exprimere, vt ineſſe auditorum cordibus malitiæ frigus indicaret. Hinc eſt quod de negaturo Petro præmittitur, quia frigus erat, & ſtans ad prunas calefaciebat ſe. Iam enim intus à charitatis calore torpuerat, & ad amorem præſentis vitæ, quaſi ad perſecutorũ prunas infirmitate æſtuante, recalebat. A qualitate quoq; temporis finis exprimitur actionis, ſicut non rediturus ad veniam, ad traditionis perfidiam nocte Iudas exijſſe perhibetur, cũ egrediente illo ab Euangeliſta dicitur. Erat autem nox. Hinc enim & iniquo diuiti dicitur. Hac nocte repetẽt animam tuam à te. Anima quippe quę ad tenebras ducitur, non in die repeti, ſed in nocte memoratur. Hinc eſt quod Salomon, qui ſapientiam non perſeueraturã accepit, in ſomnis hanc & nocte accepiſſe deſcribitur, & viſiones prophetarum quia ænigmaticæ ſunt, in ſomnis fieri ſolent. Hinc eſt quod angeli ad Abraham meridie veniunt, puniturí autem Sodomã ad eam veſperi veniſſe memoratur, & Iob tentatio quia ad victoriã deducebat, à die cœpta perhibetur, cum dicitur. Quadam die cum veniſſent filij Dei, & aſſiſterent coram domino, cum dicit die, oſtendit fœliciter omnia Iob ſucceſſura, & Nicodemus nocte venit ad Chriſtum, qui longe aberat à vera Chriſti cognitione. Item Ambroſ. in comment. 22. c. in Lucam, & habetur in Decretis. 6. quæſt. 1. Imitare. Imitare Petrum tertio dicentem. Domine tu ſcis quia amo te. Etenim quia tertio negauerat, tertio confitetur. Sed negauit in nocte, confitetur in die. Et Origen. homil. 4. in Geneſ. ait. Tres viri veniunt ad Abraham, & ſtant ſuper eum, ad Lot duo veniunt & ſedent in platea, etenim Lot inferior longe erat ab Abraham. Niſi enim

Exod. 32. *Luce. 16.* *Deut. 1.* *Actu. 7.* *Iobã. 10.* *Matth. 24* *Iobã. 18.* *Iudas nocte prodit dñm & quare.* *Iobã. 13.* *Luc. 12.* *3. Regũ. 3.* *Salomonẽ ſapientia.* *Sodomam veſpere veniunt. Angeli.* *Iob quo tẽpore tentatus.* *Iobã. 21.*

enim fuiſſet inferior, non eſſet ſeparatus ab Abraham, nec dixiſſet ei. Si tu ad dextram, ego ad ſiniſtram, nec ei Sodomorum terra & habitatio placuiſſet. Veniunt ergo ad Abraham tres viri meridie, ad Lot duo veſpere veniunt. Non enim capiebat Lot meridianæ lucis magnitudinem. Abraham vero capax fuit plenum fulgorem lucis excipere, & poſt multa ſubdit. Cum loquitur dominus de ædificatione turris Babylonicæ, inquit. Deſcendi vt videam. Quando ad Abraham angeli veniunt, non dicitur Deus deſcendere, ſed ſupra ipſum ſtare. Aſtiterunt, inquit, tres viri ſuper eum, & cum de peccatorum cauſa agitur, deſcendere dicitur Deus. Vnde ne aſcenſionem & deſcenſionem localem ſentias. Frequenter hoc in diuinis literis inuenies. Sicut *Michæ. 1.* in Michæa. Ecce dominus exijt de loco ſancto ſuo, & deſcendit, & incedit ſuper excelſa terræ. Deſcendere ergo dicitur Deus, quando curam humanæ fragilitatis habere dignatus, ſemetipſum inaniens formam ſerui accipiens, ad portandum quæ noſtra ſunt. Sed & cum deſcendit, alijs deorſum eſt, alijs vero aſcendit & ſurſum eſt, nam apoſtolis aſcendit in montem excelſum & ibi transformatus eſt coram ipſis. Illis ergo, quos de myſterijs regni cælorum docet, ſurſum eſt. Turbis autem ac Phariſæis, quorũ exprobrat peccata, deorſum eſt, & ibi eſt cum ipſis vbi fœnũ eſt. Trãſformari deorſum non poterat, ſed ſurſum aſcendit cum ijs, qui ſequi ſe poterant, & ibi trãſformatur. Lege eum hom. 1. in Iſai. quomodo Deus ſurſum & deorſum videtur iuxta negociorum qualitatem. Hæc regula paucis exemplis explicari nõ poteſt, ob immẽſam eius amplitudinem & vaſtitatem, nos paucula proferamus quo res clarior fiat. Hieron. Ezechie. 2. *Stare.* ait. Nullum peccatorem ſtantem in ſcriptura legimus. Sed ad ſanctos dicitur, ſtate ſuccinc- *Ephes. 6.* ti lumbos veſtros, & Ezechiel. ſtatuit me ſupra pedes meos, peccator autem meretur audire illud Deutero. Nõ erit ſtabile veſtigium pedis tui, & Gregor. homil. 6. Ezechielis, ait. ſtare ad vitam conuenit bene operantis. Vnde per Paulum dicitur. Qui ſtat videat ne cadat. Quin & diſcipulis dicit. Sic ſtate in domino chariſſimi, & propheta qui ſe vita & mo- *3. Reg. 17.* ribus ante dominum ſtare videbat. Viuit dominus in cuius conſpectu ſto. & Ambro. Pſal *Pſal. 134.* mo. 1. ait. Miles in procinctu ſtat, non ſedet, ideo Chriſti militibus dicitur. Ecce nunc benedicite dominum omnes ſerui domini qui ſtatis in domo eius, & Pſalm. ſtantes erant pedes noſtri in atrijs tuis Ieruſalem. At contra iniquitas in talento plumbeo ſedet, eo quod *Zacha. 5.* fixa in peccato, ſe ab eo ſeparare non poſsit. Etenim inueterati in errore, & ſtudioſe flagitijs inhærentes, ſedere dicuntur, qui nolunt aſſurgere nec audire dicentem illud Pſal. 126. Surgite poſtquam ſederitis, & iterum. Sede- *Pſal. 118.* runt principes & aduerſum me detrahebant. Ecce verbum ſtare ſignificat rectè agere, cadere vero inique, hinc Pſalm. 1. non reſurgent impij in iudicio, hoc eſt non ſtabunt, id eſt, non probabunt ſe eſſe iuſtos. Nam, Re *Locus Pſal. 1. expoſitus* particula ex abundanti poſita eſt, & hæc eſt vna expoſitio. Altera vero Euthy. & Auguſt. & Scholaſtici ſcriptores in quarto ſententiarum, de reſurrectione mortuorum explicant. Porrò apud Lucam cap. 18. Illi duo homines qui aſcendebant in templum Phariſeus & Publicanus, de vtroque dicitur quod ſtans orabat. Sed per ſtationem ſuperbiam intelligit Phariſæi. Nam hic habitu & geſtu ſuperbus agnoſcitur. At de publicano dictum eſt quod ſteterit, ſed vide quæ ſequũtur, quod nec oculos in cælum voluerit extollere, vnde ſtatio eius incuruata erat.

Deſcendere dũi quid?

Præterea in ſcripturis ſanctis, iuxta Hiero. Iere. 14. ſemper peccatorum mouentur pedes. Vnde ait Ierem. Hæc dicit dominus populo huic, quia dilexit mouere pedes ſuos, & de ſanctis dicitur cum Moyſe. Tu vero ſta *Deut. 5.* hic mecum, & alibi. Laudate ſerui dominum, qui ſtatis in domo domini, & in atrijs domus Dei noſtri, & in comment. Iere. ca. 15. ait. Recedimus à Deo, non loco, ſed volũtate. Vnde Iere. eijce illos à facie mea, & Adam & Cain eijciuntur à facie domini. Præterea Hieron. Ezechi. 2. ait. Aliud eſt in faciem cadere, aliud retrorſum. In faciem cadit Abraham, poſtquam audiuit ſermones Dei. Sed quia humilitate corruerat, ſubleuatur. Et poſtquam audiuit de natiuitate Iſaac, cecidit etiam in faciem, & riſit, & apud Paulum. 1. Corinth. 14. Ita cadens in faciem adorabit Deum. Eli autẽ qui peccauerat retrorſum cecidit, & de Dan Geneſ. 49. ſcriptum eſt, fiat Dan coluber in ſemita mordens plantam equi, & cadet equus retrorſum ſalutẽ ſpectans Dei. Quia enim admorſum colubri ceciderat ex equo, propterea ſaluatoris ſpectat aduentum, & Iohan. 18. qui ad comprehendendum [illegible]erant dominum, poſtquam ille reſpondit, ego ſum, cecide-runt retrorſum in terram. Adhuc etiam in

comment. Daniel. cap. 3. ait. omnem ſcripturam mente percurrens nequaquam reperio quod ſanctorum quiſquam Deum cadẽs adorauerit, ſed quicunque idola & dæmones adorauerit, cadens dicitur adorare. Sic dæmon in Euangelio. Si cadens adoraueris me. Et de ſtatua quam fecit Nabuchodon. dicitur. In qua hora audieritis ſonitum vniuerſi generis muſicorum, cadentes, adorate ſtatuam. Denique Gregor. homil. 9. in Ezechiẽ. ait. Quid eſt hoc quod electi in faciem, & reprobi retrorſum eadunt. Niſi quod omnis qui poſt ſe cadit, ibi procul dubio cadit, vbi non videt, qui vero ante ſe ceciderit, ibi cadit vbi videt. Iniqui ergo quia in inuiſibilibus cadunt poſt ſe cadere dicuntur, quia ibi corruunt vbi quid eos tunc ſequatur modo videre non poſſunt. Iuſti vero quia in iſtis viſibilibus ſemetipſos ſponte deijciunt, vt in inuiſibilibus erigantur, quaſi in faciem cadunt, quia timore compuncti videntes humiliantur. Deinde vertere terga eſt contemnere quod præcipitur. Vnde Hieron. Zachar. 7. ait. Solemus quando rugata fronte, & nare contracta contemnimus admonentes dorſum vertere. Iuxta illud Iere. cap. 2. Verterunt ad me dorſa, & non facies ſuas, & Zacharias ait. Verterunt ad me ſcapulam recedentem, & in cõment. Iere. c. 2. dicit. Quando magiſter præcipit, obedientis indicium eſt, ſi demiſſo cõtra audiat capite. Si autem vertat tergum, contemnentis, & cap. 32. Iere. ait. Vertere terga, eſt ipſo geſtu corporis aliquem negligere, vt apud Iere. Verterunt ad me terga, non facies. Qui precatur inclinata ceruice in terram pronus funditur.

Vertere terga.

Præterea iuxta Hiero. Iſaiæ. 38. Sancti implent dies ſuos, qualis eſt Abraham qui mortuus eſt plenus dierum in ſenectute bona, peccatores vero & impij in dimidio dierum ſuorum moriuntur, de quibus & Pſalmiſta loquitur. Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. Non enim implent opera virtutum, nec ſtudent pœnitentia emendare delicta. Vnde in medio vitæ curſu, & in errorum tenebris ducentur ad tartarum. Atq; ita dicit Hieronym. cap. 24. Iſaiæ. Et Gregor. lib. 35. mora. capit. 24. ait. In ſacra ſcriptura non facile plenus dierum perhibetur, niſi is cuius per eandem ſcripturã vita laudatur. Vacuus quippe dierum eſt, qui & quamlibet multum vixerit, ætatis ſuæ tempora in vanitate conſumit. At contra plenus dierum dicitur, cui nequaquam dies ſui pereundo tranſeunt. Sed ex quotidiana mercede boni operis apud iuſtum iudicem, & poſtquam tranſacti fuerint, reſeruantur.

Genes. 25. Implere dies.

Pſalm. 54.

Adhuc aduerte ex Ambro. libr. 1. de Cain & Habel. cap. 2. Quod quando dicitur in ſcriptura, veluti in libris Regum, & appoſitus eſt ad patres ſuos, intelligi datur, quod patrum ſimilis fuerit fide. Vnde claret non ad ſepulturam corporis, ſed ad conſortium vitæ relatum. Denique de Iſaac non perfunctorie ſcribitur. Appoſitus eſt ad genus ſuum, eo quod patris ſui moribus adhæſerit. Pulchrè autem ad genus ait, & non ad populum, nam legimus alijs in locis appoſitos fuiſſe ad populũ ſuum, ſed iſti non tam præſtantes, præſtantior autem qui paucorum ſimilis fuerit, & nõ plurimorum vt Iſaac. Origen. quoque hom. 9. in Lucam, aliud affert exemplum, inquiens. Qui ſcripturas diligentiſsimè contemplatur, obſeruans, tam in veteri, quam in nouo teſtamento, ſicuti in ortu peccatoris ſcriptum inueniat. Completum eſt tempus vt pareret, nunquam omnino reperiet. Sed vbicunque iuſtus naſcitur, ibi complentur dies, ortus iuſti plenitudinem habet, peccatoris natiuitas (vt ita dicam) vacuitatem atque inanitatem. Ideo à Luca dictum eſt. Completum eſt tempus vt pareret. Credentes, iuxta Hieronym. ad Epheſ. 2. ſecundum merita diuerſa montes dicuntur, valles & colles atq; campeſtria. De his cum de homine agemus diſſeretur. Conuertere ſignificat placare, metaphora deſumpta ab illis qui pergunt ad percutiendum aliquem & retrò reuertuntur. Vnde Hiero. threnorum. 3. ait. Conuertere in ſcripturis ſæpe accipitur pro placare, iuxta illud Pſalm. Conuertere domine aliquantulum, & deprecabilis eſto ſuper ſeruos tuos, & in threnis. Tantum in me vertit & conuertit manum ſuam. Vertit dominus manum ſuã quando iuſtè in reos debitam vltionem immittit, & conuertit manum ſuam, quando miſericorditer à vindicta ſententiam ſuſpendit. Scriptum eſt enim de illo. Dominus viuificat & mortificat, humiliat & ſubleuat, & in Deut. Ego occidam & viuere faciam. Et manus expanſæ, iuxta Hieronym. Iſaię. 65. ſignificant parentis clementiã, ſuos in ſinu recipere geſtientis. Vnde, expandi manus meas tota die ad populum incredulum.

Pſalm. 89. Cõuertit. i. iterũ percutiẽdo vexat.

1. Reg 2. Deute. 32.

Præterea tranſire (iuxta Ambroſ. Pſalm. 118. Ser. 15. parum poſt principium,) in malam partem legimus, de his qui non ſtant vt con-

conſtantes,ſed tranſeunt quaſi mobiles.Iuſti autem pedes ſtant in atrijs Ieruſal.in quibus perfidi ſtare non poterant, ideo prætereunt; & alibi. Vindemiant eam omnes tranſeuntes per viam. Quis niſi perfidus ſpoliat vineam Chriſti?ſed & alibi ſcribitur.. Non dixerunt *Pſalm. 79.* tranſeuntes per viam, benedictio domini ſu- *Pſal. 128.* per vos.Stantibus enim dicitur. Ecce nunc *&. 133.* benedicite domino. Tamen in bono legimus tranſire,vt in Exodo.Tranſiens videbo hunc viſum magnum,&. Vidi impium exaltatum *Exod.3.* ſuper Cedros Libani, tranſiui & ecce non *Pſalm.37.* erat, & apud Lucam capit. 17. Nemo dicit ſeruo, tranſi, & recumbe. Ergo cum in bono dicitur abſolute dictum eſt, non dixit hoc aut illud tranſiens, ſed tantummodo tranſiens. Vbi in malo.Tranſeuntes viam. Moyſes autem non tranſiuit viam,ſed in via ſtetit.

Reuertitur ad regulã. At vero cum dicit Gregor.ſcriptura dum aliquid loquitur,aliud inſinuat, tam latè hæc verba patent,vt ad omnia fere quæ ſub typo allegoriæ dicuntur, adaptari poſsint. V. G. cum ſub animantium quorundam nominibus, vitia quædam hominum intelliguntur. Qua de re Clemens Alexandrinus in adhortatoria ad gentes, de Orpheo & Eunomo cantoribus, qui ſolo cantu feras reddebant manſuetas, ſubiungit.Solus quidem Ieſus ex his qui vnquam fuerunt cantoribus, difficillimas feras, homines manſuefecit. Volucres quidem, eos qui ex ipſis ſunt leues. Serpentes vero,eos qui deceptores,& leones,eos qui ſunt animoſi & ad iram concitati. Sues autem, qui ſunt voluptati dediti, lupos autem, eos qui ſunt rapaces. Lapides autem & ligna, ſunt, inſipientes.Præterea lapidibus quoque *Matth.3.* eſt inſenſilior homo qui eſt tinctus ignorantia.Teſtis nobis accedat vox prophetica.Potens eſt enim Deus ex his lapidibus ſuſcitare filios Abrahæ,qui miſeratus multam inſcitiam & cordis duritiam,eorum qui lapidauerunt aduerſus veritatem, excitauit ſemen pietatis in Deum,ex gentibus quæ crediderunt lapidibus.Rurſum quoſdam virulentos ac impoſtores,iuſtitiæ inſidiantes, appellauit genimina viperarum. Sed horum quoq; ſerpentiũ ſi quis pœnitentia ductus fuerit, verbum ſua *Matth. 7.* ſponte ſequens,homo Dei efficitur. Alios allegoricè dicit lupos pellibus ouium indutos, eos innuens qui in forma hominum ſunt rapaces.Has ergo omnes immaniſsimas feras& tales lapides,ipſe cæleſtis cantor in mãſuetos homines transformauit Haſtenus Alexndri.

REGVLA VII.

MOs eſt ſcripturæ(vt author eſt Chryſoſtom. homili. 25, ſuper Iohann.) ita de inanimis loqui, ac ſi voluntate aliqua ferantur. Vt, ſpiritus vbi vult *Io.3.* ſpirat, & vocem eius audies,& neſcis vnde veniat,aut quo vadat.Significans liberum à natura impetum venti,& ad Roma.8. Vanitati creatura ſubiecta eſt,nolens, ſignificat igitur non poſſe contineri,& quocunq; vult diffundi,neq; poſſe cohiberi, quin huc & illuc feratur.Et Theophy.in cõment.Haba.ca.2.Conſueuit ſcriptura in animis,& ſenſu carentibus, & ratione, vocem tribuere,non quod ſonare, verba queant,verum quod veluti per ſe ipſas, res, tantum non clament.Hanc ob rationem Iſaias ait. Erubeſce Sydon dixit mare, & in *Iſai.23.* Pſal.Cæli enarrant gloriam Dei, & dominus dixit Iudeis cum pueri eum commendarent. Amen dico vobis,ſi conticuerint illi, lapides *Luc. 19.* clamabunt.& Habacuc ait. Lapis ex pariete clamabit, & cantharus ligneus vociferabitur, ideſt,ſi extruxeris domũ ex alienis opibus,ipſa ligna fatebuntur te eſſe furẽ.& Damaſc.li. 2.ca. 6. ait. Nouit ſcriptura Proſopopœiam, perſonarumque fictionem vſurpare,& de inanimis, vt de animatis dicere, vt,Mare vidit *Pſal. 113.* & fugit,Iordanis conuerſus eſt retrorſum,&. Quid eſt tibi mare quod fugiſti?&.Montes & colles interrogãtur ſermones exultationum. Quemadmodum & dicere conſueuimus.Cõgregata eſt ciuitas, non ædificia ſignificare volentes, ſed ciuitatis habitatores,&. Cæli narrant gloriam Dei, non vocem quæ ſenſilibus auribus hauriatur emittentes,ſed ex propria magnitudine opificis virtutem nobis inſinuantes, quorum pulchritudinem conſpicientes,factorem vt optimum artificem, admiramur, glorificamuſque. Nam nullus cælos aut luminaria arbitretur animata, inanima enim ſunt & inſenſilia. Quare ſi ſcriptura dicit. Lætentur cæli & exultet terra, angelos qui ſunt in cælo, & homines qui in terra, ad lætitiam vocat. Vult in his poſtremis verbis dicere Damaſ. quod, μετωνυμικῶς, terra accipitur pro hominibus & feris in ipſa degentibus, ſicut cælum pro ipſis angelis illic Deo miniſtrantibus. Vnde Hiero. Iſaiæ. 1. cum ait propheta, Audi cælum, auribus percipe terra, quia dominus locutus eſt. Subdit ipſe. In cælo ſupernas ſignificans angelicaſq; virtutes, in terra mortalium genus με-

τωνυ-

τροπικῶς, ab his quæ continent ea quæ continentur. Sed de his hactenus, ad institutū reuertamur. Inquit preterea Euthy. Psal. 95. Solent prophetæ sæpenumero ipsis etiam inanimatis atq; insensibilibus rebus gaudium ad scribere, & subiūgit rationem cur id fiat. Quoties nimirum summam aliquam voluerint lætitiam demonstrare, quasi ipsa etiam elementa, anima & sensu carentia lætentur. Vt, montes exultauerunt vt arietes, & Theodo. Ioelis 4. cap. ait. loquuntur prophetæ aliquando ad res inanimas, vt cœlum & terram, non quia ratione vtantur, sed vt ratione præditos ex inanimis rebus excitet & commoueat. Vnde dicitur, lugeat terra, quoniam afflictum est triticum, aruit vinum, lugete possessiones pro frumento & ordeo. Et Theophy. ad Rom. 8. Prophetis in more est, per prosopopœiam, flumina manibus plaudentia introducere, & montes saltantes, personas, tum animatorum, tum sensibilium ipsis tribuentes, vt ait Paulus, omnem creaturam ἀποκαραδοκίαν, id est ingentem spectationem habere, vt in meliorem permutetur statum, necnon recipiat reuelationē filiorum Dei. Tunc enim ipsa glorificabitur incorruptibilitate, quando & nos vita nunquam interitura donabimur. Quæcunque autem dicit de creatura, ceu de animato prosopopœiæ more dici arbitror, & addit Chrysost. rationem. sermo. 14. in epistol. ad Roma. Vt bonorum æternorum excellentiam discamus tanquam quæ, vsque ad insensata pertingant. Faciunt istud sæpenumero in rebus tristibus introducentes, & vineam & vinum lamentantes, montes quoque & templi laquearia vlulantia, vt & hoc pacto malorum excellētiam cogitemus. Item Gregor. Nazianzen. lib. 4. theo. ait. Nouit scriptura mutis rebus loquentium personam imponere, ex qua figura est illud. Mare dixit hæc & hęc, & Abyssus dixit non est in me, eò pertinent & cæli gloriam, Dei enarrantes, & illud quod frameę dicitur quod deniq; à montibus colibusque, quare exultarint, quæritur, & Euthy. Psal. 49. ait. Familiaris est apud scripturas hic loquendi modus, vt ad res inanimatas sermo conuertatur, quo ad timorem pariter & pudorem excitandum vti solet. Dum facit quod etiam ipsa inanimata confessura sint insosque anima præditos homines iudicatur. Vt, Audite valles & fundamenta terræ, quoniam iudicium est Deo erga populum suum, & cum populo suo disceptabit, & subdit. Huiusmodi figura prosopopœia dicitur, quando videlicet inanimatis rebus personam imponimus, & Psal. 102. ait. Solent prophetæ sæpenumero ad diuinas laudes concinendas ipsam irrationalem atque inanimatam naturam aduocare, denotare volentes, quod rationalis creatura ad dicendas huiusmodi laudes non sufficit. Quod si ipsa etiam irrationalia ad diuinas laudes excitantur, quanto magis à rationalibus creaturis Deus laudandus est, & in expositione cantici Deute. ait. Est mos prophetis vt in magnis promissionibus, aut in horrendis aliquibus minis, ad maiorem sermonis sui confirmationem, cælum & terram in testes assumant, vt in cant. Deut. Attende cælum & loquar, audiat terra verba oris mei. Lege Hieronym. in comment. Haba. cap. 2. Væ qui congregant auaritiam, & Chryso. hom. 3. de Pœnitentia. & Arist. 3. Rheto. ad Theodect. & Quintilianum. *Deut. 32.*

Moris est scripturarum (inquit Oecu. 1. ad Tim. 12.) eminētes & inferiores personas in testes assumere, vt in Gene. 31. Iacob Deum & tumulū siue aceruū lapideum in testē assumit & Paulus, obtestor in conspectu Dei ac domini Iesu Christi & electorū angelorū, vt hęc serues, & Philip. lib. 3. in Iob. cap. 38. Multis locis laudare Deum elementa dicuntur, pro eo quod in illorum dispositione & pulchritudine Deus vel ab hominibus, vel ab angelis prędicetur. Lege Euthy. Psal. 18.

Deniq; inquit Aug. li. 3. super Gene. ca. 3. & li. 5. ca. 3. Consuetudo scripturarum est, aut cæli aut terræ nomine mūdum appellare, aut interdū addere & mare. Sic in scriptura Genesios nullum arbitrandū est mundi huius defuisse elementū ex illis quatuor, licet expresse nominata non sint. Hæc ille. Porro cū scriptura maximā tribulationem ostendere vult, solē obtenebrescere, & stellas de cælo cadere dicit, qua loquendi forma Christus quoq; vsus est cum prædicit excidium vrbis Ierusalem.

Zacha. 13. percute pastorem in argument. Psalmi.

REGVLA VIII.

COnsuetudinis prophetarū est (inquit Hiero. in cōment. Abdiæ) quando loquuntur contra Babylonem, Ammonitas, Moabitas, Philistijm & cæteras nationes, multis sermonibus linguæ eorū abuti, & seruare idiomata prouinciarū. Vnde in Abdia dicit. Et trāsmigratio Ierusalem quæ est in Bosphoro, id est Sepharad, possidebit ciuitates Austri. *Regula linguarum peritia annotanda.*

Nam

Nam lingua Aſsyriorum terminus qui Hebraicè Guebul, dicitur Sepharad. Quorum verborum hunc ſenſum eſſe conijcio. Tranſmigratio Ieruſ. quæ in cunctis terminis regionibuſque diuiſa eſt, vrbes Auſtri, ideſt, tribus ſuæ recipiet. Hæc regula peritis tantum linguæ Hebraicæ & Chaldaicæ vtilis eſt, nam ob hanc quam Hierony. attulit cauſam apud Danielem multa nomina Babylonica, tum inſtrumentorum muſicæ artis, tum etiam magiſtratuum ponuntur, quia de rebus Babylonicis habebatur ſermo, & Camhi in commēt. Pſalm. 2. ait. Cum Scriptura loquitur de rebus Philiſtinorum, vocabulis illius gentis vtitur, vt loco malche. 1. Regū, ponit çarne, & Elias Leuita in præfatione libri compoſitionis, ait. Scias quod dictiones habentes quinque vel ſex literas, non ſunt ex lingua ſancta, ſed vel ex lingua Perſica, vel Ægyptia, nam non inuenies eas, niſi in narratione geſtorum quæ acciderunt in regionibus illis, vt in Exodo çefardeah. 1. rana.

REGVLA. IX.

EOrum quæ de Deo in ſacris literis traduntur (vt inquit Damaſcen. libr. 1. capit. 2.) quædam ſunt effabilia, quædam ineffabilia. Et rurſus alia cognoſcibilia, alia incognoſcibilia. Effabilia ſunt, quæ verbis vtcunque explicari poſſunt, vt Deum eſſe vnum & creatorem mundi. Ineffabilia ſunt, quæ nullis verbis ſatis explicari poſſunt. Vt vnitas eſſentiæ cum Trinitate perſonarum. Filij generatio æterna, de qua Iſaias. Generationem eius quis enarrabit? Cognoſcibilia, vt Deum eſſe æternum & incorporeum. Incognoſcibilia ſunt, Iudiciorum Dei Abyſſus, de quibus Paulus. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia tua. Item Auguſt. lib. 83. q. q. 49. ait. Credibilium tria ſunt genera. Alia ſunt quæ ſemper creduntur, & nunquam intelliguntur, ſicut omnis hiſtoria temporalia & humana geſta percurrens. Alia mox vt creduntur intelliguntur, ſicut ſunt omnes rationes humanæ, vel de numeris, vel de quibuſlibet diſciplinis. Tertium quæ primo creduntur, & poſtea intelliguntur, qualia ſunt ea, quæ de diuinis rebus non poſſunt intelligi, niſi ab his qui mundo ſunt corde, quod fit præceptis ſeruatis, quæ bene viuendo accipiuntur.

Iſai. 53.

REGVLA X.

QVando de ſuperioribus diſputatur inquit Hieronym. ad Damaſum de viſione ſeraphim) & maſculinum ſeu fœmininum ponitur genus, non tam ſexus ſignificatur, quam idioma linguæ, ſiquidem ipſe Deus inuiſibilis & incorruptibilis, omnibus penè linguis profertur genere maſculino, cū in eum ſexus non cadat, & ſpiritus ſanctus ſecundum proprietatem linguæ Hebraicæ fœminino genere profertur, Ruah, & in plurali, Ruchot, Græce vero τὸ πνεῦμα neutro. Latinè maſculino, ſpiritus. Nec in Dei virtutibus ſexus eſt ponendus. Vt Cherubim, Seraphim, Throni. Et Auguſt. tract. 38. ſuper Ioha. ait. Conſuetudo locutionis, ideo per diuerſas linguas variat genera vocabulorum, quia in ipſis rebus non inuenit ſexum. Nā apud Græcos fœminini generis eſt principiū, ἀρχή. Sicut apud nos lex generis fœminini, quæ apud illos eſt maſculini. Sicut ſapientia apud nos & apud illos generis fœminini eſt, σοφία. non enim ſapientia verè fœmina eſt, cum Chriſtus ſit Dei ſapientia, & Chriſtus appelletur genere maſculino, ſapientia fœminino.

REGVLA XI.

PEr id, (inquit Auguſti. in libr. q. ex vet. teſt. quæſt. 9.) quod multimodam rationem, id eſt, multas ſignificationes, verba habent, faciunt quæſtiones, ideo ſi ad cauſam, de qua agitur referantur, nulla erit quæſtio. Quia per ordinem res ipſæ ſe prodant. Nam commune dicitur aliquando quod indiuiſum eſt. Aliquando quod immundum eſt. Duobus enim modis appellatur commune. Denique Petrus Apoſtolus. Commune, inquit, & immundum nunquam intrauit in eos meum, & Paulus, omne, inquit, quod non eſt ex fide, peccatum eſt, & ad Galat. 3. Lex non eſt ex fide, & tamen non eſt peccatum. Sed in primo loco fides eſt credere quod placeat Deo id quod facis, id eſt, cum dubitamus an Deo placeant, nec ne quæ facimus, ſi facimus peccamus. At vero in ſecundo loco fides vocatur, quando rei nondum à nobis conſpectæ fidem adhibemus. q. d. lex vetus non tam fidem quàm opera exigebat. Vides ergo quia vnus & idem ſermo non eadem ſemper ſignificat. Ideo cum dicitur immundum,

Commune.

Actu. 10. Rom. 14.

Fides.

mundum,considerandum ex qua causa dica tur. Aliquando ad comparationem melioris immundum dicitur. Aliquando ad opera for dida refertur,vt malum intelligatur.Sic canis immundus dicitur ad ouem comparatus, & plumbum ad comparationem auri immundum est,& coruus ad pauum, & cum vniuscu iusque corporis mẽbra sint, alia honesta , alia inhonesta vocantur , cum sciantur mala non esse. Ita omnia bona sunt in sua natura quia vtilia.Item in calce Psalm.8.ait. Vnicum nomen pluribus modis potest intelligi & explicari,sed pro locis,nam q; aliud alibi significat, & hęc regula in omni allegoria retinenda est, vt pro præsentia loci consideretur quod per similitudinem dicitur.Hæc enim est dominica & Apostolica disciplina. Hanc regulam ibidem explicat August.exemplis sed non satis commodis ad institutum.Nos accommodatioribus exemplis vtamur , ex eodem Augu-

Torcular. gust.de sumptis in fronte illius Psalm.8. Mul tis,inquit,& varijs similitudinibus vna eadem que res in scriptura insinuatur,vt in hoc Psal. torcularia possunt ecclesias significare, eadẽ ratione qua & aream intelligimus ecclesiam. Quia siue in area siue in torculari nihil aliud agitur,nisi vt fructus ab integumentis purgen tur,quæ necessaria erant.& vt nascerentur & vt crescerent,atq; ad maturitatem, vel messis vel vindemiæ peruenirent. His ergo vel integumentis vel sustentaculis,idest,paleis,in area frumenta , & vinacijs in torcularibus vina exuuntur. Sicut in ecclesijs à multitudine secularium hominum, quæ simul cum bonis congregatur,quibus vt nascerentur &apti fierent verbo diuino necessaria erat illa multitudo,id agitur, vt spiritali amore per operationem ministrorum Dei separentur. Agitur enim nunc,vt non loco sed affectu interim separentur boni à malis, quanuis simul in ecclesijs,quantum attinet ad corporalem præsentiam conuersentur.Aliud autem erit tempus, quo vel frumenta in horrea, vel vina in cellas congregentur.Vel alia similitudine. Vina recondet in apothecis, vinacia vero pecoribus proijciet,ventres pecorum sunt pœnę gehennæ,affert alium intellectum de torcularibus quem legere poteris a[illegible] ipsum. Deinde ait Chrysost.hom.13.in Io[illegible].Duplex est gratia vetus & noua , quemadmodum duplex erat Iustitia, secundum iustitiam,inquit, quæ *Philip.3.* in lege est irreprehensibilis, & duplex fides, *Rom.1.* vt,ex fide in fidem, (idest, ex fide incipiente in proficiẽtem,aut in fidem,idest,in fidelium gratiam,) & duplex adoptio,vt quorum adoptio est, & duplex gloria. Vt si enim quod *Rom.9.* euacuatur per gloriam est,multo magis quod *2.Cor.3.* manet in gloria, & lex duplex , vt Lex spiritualis vitæ liberauit me,& duplex seruitus, vt quorum seruitus , & iterum , spiritui Dei seruientes,& testamentum duplex, vt, Disponam vobis testamentum nouum non secundum testamentum quod disposui patribus ve *Iere.31.* stris , & duplex sanctificatio , & duplex baptisma , & duplex sacrificium , & templum & circuncisio duplex. Sed illa veteris legis quasi figuræ sunt, hæc quasi veritas, æquiuocationem non rei communionem seruantia , quoniam in figuris sunt & vmbra, nam & homo pictus homo appellatur,& verus homo item, & hom.3.in epist.ad Hebræ.ait,Christus ad- *Exitus.* uentum suum carnalem exitũ vocat , vt exijt qui seminat seminare semen suum, & iterum, ego à patre exiui & veni , & Paulus . Christi aduentum vocat introitum. Cum iterum in- *Hebræ.1.* troducit primo genitum in orbem terrarum. Item August.tract.47.super Io.ait. Per similitudinem Christus multa est , quæ per pro- *Christi nomina.* prietatem non est. Per similitudinem & petra est Christus,est ostium & lapis angularis, & pastor & agnus & leo. Si autem proprietates discutias rerum quas videre consuesti,nec petra est,quia durus & sine sensu non est.nec ostium est,quia faber eum non fecit.nec lapis angularis est,quia nõ est abstructore cõpositus nec pastor est,quia custos ouiũ quadrupedũ nõ est,nec leo est,quia fera nõ est,nec agn⁹ est,quia pecus non est,omnia ergo ista per similitudinem. Quid ergo propriè? in principio erat verbum , quid de homine qui apparuit. Verbum caro factum est.Item Hiero. cõtra Pelagi.ait.Perspicuum est duas in scripturis sanctis esse perfectiones,duasque Iustitias, *Iustitia duplex.* & duos timores.Primam perfectionem & incomparabilem veritatem,perfectamque Iustitiam Dei virtutibus comparandam. Secundã autem quæ competit nostræ fragilitati.Iuxta illud quod dicitur in Psal. Non iustificabitur in cõspectu tuo omnis viuens.Iob, Zacharias & Elisabeth,iusti dicti sunt secundum eam iustitiam quæ possit in iniustitiam aliquando commutari.& non secundum illam de qua dicitur.Ego Deus & nõ mutor.& hoc est quod Apostolus scribit.etenim non est glorificatũ, quod glorificatũ est propter excellentẽ gloriam.quod videlicet legis iustitia ad comparationem

tionem Euangelicæ gratiæ non videatur eſſe iuſtitia. Et iterum. ex parte ſcimus, & ex parte prophetamus, cum autem venerit quod perfectum eſt, deſtruentur illa quæ ex parte ſunt. &, Videmus nūc in ſpeculo & ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Hæc ille. Ex diſtinctione illa duplicis Iuſtitiæ intelliges dictum Pauli ad Roma. 5. Vix pro iuſto aliquis moritur. nam pro bono forſitan quis audeat mori. Commendat Apoſtolus Chriſti charitatem erga vniuerſum genus humanum. Nam cum infirmi, id eſt, peccatores, eſſemus, pro nobis ſuffixus eſt. Cum alioqui vix vllus homo inueniatur qui pro homine quātumuis probo & iuſto perpeti velit dolorem, & ſe obijci diſcrimini. & loquitur de illo ſecundo genere Iuſtitiæ quę noſtræ competit fragilitati. Nam pro viro bono, qui iam ad virtutis culmen cōſcendit, aliqui mori audebunt. Præterea perquam familiare eſt ſacris literis conferre iram Dei, igni, gladio, & alijs eiuſmodi. Pſal. 44. Sagittæ tuæ acutæ potētiſsime. & 43. accingere gladio. & pluet ſuper impios laqueos ignis & ſulphuris. Deinde per arcum, gladiū, ſcutum, currum, equū, aurum, argentum, & his quæ armis bellicis & terrenæ prudentiæ conueniunt, ſolet ſcriptura auxilium humanum intelligere. Pſal. 43. Neque enim in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſaluabit me. &, hi in curribus, hi in equis, nō autem in nomine dei magnificabimur. & Hoſeas ait. Nō ſaluabo eos in arcu & in bello, & in equis & in equitibus. Præterea Aug. concione. 1. Pſal. 34. ait. Non ſunt arma ſpiritualia, ſic eſſe, vt quaſi quod ſcutū eſt, ſemper ſcutum ſit, aut quod galea eſt, ſemper galea ſit, aut quod lorica eſt, ſemper lorica ſit. In iſtis armis corporalibus ita eſt, quanquā & de ferro quo fiūt mutari poſſint, vt ex gladio fiat ſecuris, tamē ipſum Apoſtolū vidimus dixiſſe quodā loco loricā fidei. & alio loco ſcutum fidei. ſic enim ait. 1. Theſſa. 5. induti loricam fidei & charitatis, & galeam ſpem ſalutis, & ad Ephe. 6. induti loricam iuſtitiæ, & galeā ſalutis aſſumite, & ſcutum fidei. Ergo ipſa fides & lorica poteſt eſſe & ſcutum. Scutum ergo eſt, quia tela inimicorum excipit & repellit. lorica eſt, quia interiora tua transfigi non ſinit. Itē lib. 2. de conſen. euang. ca. 30. ait. Nomen ambiguum aliquando cū expoſitione ponitur. vt eſt illud. 1. Cor. 14. Nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote, vt ſenſibus perfecti ſitis. Hoc em modo breuiter, clauſa ſententia dici potuit. Nolite eſſe pueri, ſed eſtote pueri. & illud. Si quis putat ſe eſſe ſapientem in vobis in hoc ſeculo ſtultus fiat, vt ſit ſapiēs. Quid em̄ aliud dixit quam, non ſit ſapiens vt ſit ſapiens. Ali quādo clauſe ita dicuntur vt exerceant quærentem, vt eſt illud quod ait ad Gala. Apoſtolus. inuicem onera veſtra portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti. Qui enim putat ſe eſſe aliquid cum nihil ſit, ſeipſum ſeducit. opus autem ſuum probet vnuſquiſq;, & tūc in ſemetipſo habebit gloriam & non in altero. Vnuſquiſque proprium onus portabit. Niſi enim ponderis nomē ſub diuerſis ſignificationibus acceperis, procul dubio putabis eundem ſibi in loquendo eſſe cōtrarium. Et hoc in vna ſententia tam viciné poſitis verbis. Qui cum paulò antè diceret. Alter alterius onera portate. poſtea dixit. Vnuſquiſque proprium onus portabit. Sed alia ſunt onera participandæ infirmitatis: alia reddendæ rationis deo de actibus noſtris. Illa cum fratribus ſuſtinenda communicantur, quæ propria ab vnoquoq; portantur. Sic in euangelio intelligamus ſub aliam ſignificationē dictam virgam quæ ſecundum Marcum ferēda eſt, & ſub alia illam quæ ſecundū Mat. & Lucam non ferenda eſt. Nam virga intelligitur ſpiritualiter de qua dicebat Apoſtol⁹. In virga veniam ad vos. & corporaliter qua vtimur. ſiue ad equum, ſine ad aliud aliquod opus. Vtrunque ergo accipiendum à domino dictum. & Origē. ho. 1. in cantica cantic. interprete Hiero. ait. Sermo diuinus vnā eandemque rem pro locorum qualitate diuerſis vocabulis nuncupat. Quando hoſtia offertur in lege, & vultintellectum oſtendere, pectuſculum ſeparationis. Quando vero recūbit aliquis cum Ieſu & ſenſuum eius communione fruitur, non pectuſculum vt ſuprà, ſed pectus alloquitur. Porro cum ſponſa loquitur ad ſponſum, quia nuptiale carmen inducitur, non pectuſculum, vt in ſacrificio. non pectus vt in Ioanne diſcipulo, ſed vbera nominat dicens. Quia bona vbera tua ſuper vinum Deniq; Iſichius lib. 1. Leui. ca. 4. & li. 5. ca. 16. ait. Eandē rem explicat ſcriptura multis nominibus, nec eſt ταυτολογία, ſed operationibus rerum quæ ſignificantur, apta imponit & diſtribuit nomina. Sic carnem vocat velamen, quia eſt tegumentum diuinitatis. Aliquando templum. Solue templum hoc. Aliquando nubem. Iſaiæ 19. Ecce do-

Locus Pauli ad Ro. 5.

Gala. 6.

Onus.

1. Cor. 4.

Locus Aug. annotādus.

minus ascendit super nubem leuem. Aliquando propitiatorium vocatur. Et afflictio vocatur à Dauid. Portæ inferni, portæ mortis. dolores partus. vmbra mortis. Hæc exempla, vt res fieret clarior, nunc adduxisse satis sit. nam in alia huius operis parte, in qua explanaturi sumus mysticorum nominum, quæ in scripturis inueniuntur, significationes, fusius de hac re disputabimus.

REGVLA XII.

QVando rectus (inquit. August. li. 14. de ciui. Dei. capit. 8.) scripturæ sacræ sensus alium exitum non potest inuenire, nisi aliquid addatur, addendum aliquid est vt intelligatur. Item Euthy. Psalm. 72. & 74. ait. Sæpenumero quosdam inuenimus sermones ob Hebraicæ linguæ angustiam, à qua vetus testamentum in Græcam linguam translatum est, impossibile fuit paribus dictionibus amplam æquè ac claram significationem reddere. vt in Psalm. Quid est mihi in cælo, & à te quid volui super terram, idest, à te quid aliud volui quam vtilitatem & commodum tuum. & iterum. Quoniam nec ab egressu, nec ab occidente, nec à desertis montibus. subintelligendum verbi gratia. aliquid Deo latet. Item Psalm. 51. ait. Solent hi qui vlciscuntur iniurias, defectiua quædam verba proferre, veluti præ gaudio reliqua in eis verba præcidantur. vt est illud Viderunt oculi nostri. subintelligitur. vindictam, vel aliquid simile. &, confitebor tibi in seculum, quia fecisti. subintellige vindictam. & Psalm. 125. ait. Est proprium idioma Hebraicæ linguæ dicere. Dominus fecit cum illo. & subintelligere misericordiam. & in Psalm. magnificauit Dominus facere nobiscum. Scilicet misericordiam. Hiero. quoque Eccles. 12. ait. Scriptura diuina breui circulo verborum coarctata est, & quãtum dilatatur in sensibus, tantum sermone constringitur. Quia cõsummatum abbreuiatumque verbum fecit Dominus super terram. & verbum eius iuxta est in ore nostro & in corde nostro. Philosophi vero & seculi huius doctores, qui [illegible]um dogmatum factates conantur asserere, varietate ac multitudine sermonum vtuntur. Hactenus ille. Exempla vbique obuia sunt. Ionæ. 1. Et dixerunt ad eum. indica nobis cuius causa malum istud sit nobis? quod est opus tuum? quæ terra tua? & quo vadis? vel ex quo populo es tu? Rabbi Dauid Psalm. 21. his verbis hanc regulam expressit. Solet scriptura in loco apto nimia breuitate vti. vt in Psal. in funibus tuis firmabis, scilicet sagittas tuas, ante facies eorum. Præterea August. lib. Quæstionum veteris & noui testamenti Quæstione. 16. ait. Aliquando sub compendio loquitur scriptura, & quædam intelligenda vult ex proposita ratione. Sic Sephora vxor Moysi, non ignorans qua causa viro suo infestus angelus videbatur, accipiens petram, circuncidit filium suum, & recessit angelus. Nam ad hũc modum in Exo. legitur, Cum esset in itinere in diuersorio occurrit ei Dominus & volebat occidere eum. tulit illico Sephora acutissimam petram, & circuncidit præputium filij sui. tetigitque pedes eius, idest, proiecit præputiũ ad pedes Moysis. & ait sponsus sanguinum tu mihi es. id est, das arrabonem nuptiarum mihi filij tui occisionem. Hoc dicebat quia ignorabat Sacramentum circuncisionis, cum esset Madianitis. Et in euangelio Dominus ad Iudæos. Quare vos præteritis mandatum Dei vt traditionem vestram statuatis? nam dixit Dominus. Honora patrem tuũ, & matrem tuam, & qui maledixerit patri aut matri morte moriatur. Vos autem dicitis. Quicunque dixerit patri aut matri, omne munus quodcunq; fuerit ex me tibi proderit, & non honorificabit patrem aut matre suam. sine dubio per compendium dixit Saluator, vt subintelligatur Sacerdotes Iudæorum dum auaritiæ studerent Dei legẽ spreuisse. Impia enim cõspiratione consilium dederunt filijs vt maledicentes patrem aut matrem quodcunq; offerrent quasi donum Deo, per quod data sententia in maledictos, solueretur. Vnde securi facti filij, contra Dei præceptum, contemnebant parentes. Et in li. de fide & operibus. ca. 9. dat aliud exemplum. Actuum, inquit. 8. scriptura tacuit, atq; intelligenda dimisit cætera quæ in spadone baptizando Philippus egit, atque eo quod ait baptizauit eum Philippus intelligi voluit impleta omnia, quæ licet taceantur in scripturis causa breuitatis tamen serie traditionis scimus impleta. nam non dubitãdum est in catechismo dicta esse, quæ ad mores vitamq; pertinent eius qui credit in Christum. Hęc ille. & ad hunc modum intelligendum est quando dicitur in actibus apostolo-

Exod. 4.

Matt. 15. Mar. 7.

apoſtolorum baptizaſſe apoſtolos in nomine Chriſti quod breuitatis gratia duæ perſonæ omiſſæ ſunt. Nam nunquam legimus in Actibus neq; in Paulo baptiſma in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Sed de hoc à nobis ſupra diſputatum eſt.

De huius loci Matth. 15. expoſitione lege Hiero. in illum locum. Sed aduerte quod apud Marc. capi. 7. cum dicitur. Qui dixerit patri. capitur pro maledixerit.

REGVLA XIII.

SIc vnuſquiſque Euangeliſtarum (inquit Auguſti. lib. 2. de conſen. euang. ca. 15.) cõtexit narrationem ſuam, vt tanquam nihil prætermittentis ſeries digeſta videatur. Tacitis enim quę non vult dicere, ſic ea quæ vult dicere, illis quæ dicebat ſubiungit, vt ipſa continuo ſequi videãtur. Sed cum alter ea dicit quæ alter tacuit, diligenter ordo conſideratus indicat locum, vbi ea potuerit, à quo prætermiſſa ſunt, tranſilire, vt ea quæ dicere intenderat, ita ſuperioribus copularet, tanquam ipſa nullis interpoſitis ſequerentur. Ac per hoc intelligitur Matthæus vbi ait. ſomnio admonitos Magos ne redirent ad Herodem, per aliam viam regreſſos in regionem ſuam, illic prætermiſiſſe, quæ Lucas narrauit geſta circa dominum in templo, & dicta à Simone & Anna. Vbi rurſus Lucas prætermittens profectionẽ in Ægyptum quam narrat Matthæus, tanquam continuum contexit regreſsionem in ciuitatem Nazareth. De hoc exemplo quod attulit Augu. Theophy. Matth. 2. in expoſitione huius loci. Habitauit in ciuitate Nazareth. hæc ait. Quomodo Lucas dicit, quod poſt quã natus fuit, impleuit quadraginta dies, & à Simeone geſtatus eſt, deſcẽderit dominus in Nazareth. Hoc autẽ in loco Matthæus dicit, quod poſt reditum ex Ægypto venerit in Nazareth? diſcrepat igitur quod quę ſiluit Matth. dicit Lucas. verbi gratia. Poſtquam natus eſt, impleuit quadraginta dies, deinde deſcendit in Nazareth, hæc dicit Lucas. Matthæus dicit poſt hæc, quod fugerit in Ægyptum. deinde venerit ab Ægypto in Nazareth. Non diſsident ergo inter ſe. Nam Lucas dicit deſcenſum à Bethlehem in Nazareth. Matthæus poſtea reditum ab Ægypto in Nazareth. Hæc ille. Deinde cum Matth. in fine. capi. 2. dixiſſet. Habitauit in ciuitate Nazareth. ſubiungit capit. 3. In diebus illis acceſsit Ioan. Baptiſta prædicans in deſerto Iudææ. In quibus diebus hæc Ioan. prędicauit? num quando è Bethlehem aſcendit in Nazareth cum Ieſus erat puer. an cum venit ex Ægypto in Nazareth, minimè. Sed cum iam Ieſus 30. eſſet annorum, vt narrat Lucas ca. 3. Verum ſcriptu- *In diebus illis quid ſignificet.*
ræ mos eſt, in diebus illis dicere pro ſequenti bus, quolibet tempore, manifeſtando ſolum tẽpus illud, quo facta ſunt, quæ narrare vult. quemadmodum nunc fecit euangeliſta quæ in medio ſunt prætermittens. De hoc latius locuti ſumus ſupra cum agebamus de particulis indeclinabilibus. in dictione, Tunc, & In diebus illis. Lege Aug. tract. 112. in Ioan.

At vero cum dixit Augu. in Regula. Sed cum alter, &c. hunc habet ſenſum. Quando vnus euangeliſta ea narrat quæ ab alijs prætermiſſa ſunt euangeliſtis, ex aliorum cum illo collatione, & ordine geſtorum conſtabit quo in loco illi euangeliſtæ narrationẽ præciderint, & ibidem oportet id collocari. vt in ſequẽti regula clarius manifeſtabimus. Deinde quod nihil officiat hiſtoriæ veritati, quod diuerſis verbis ab euangeliſtis vna res narretur, docet Augu. lib. quæſt. 1. in Gene. q. 64.

REGVLA XIIII.

SOlent euangeliſtæ. (Iuxta Aug. lib. 2. de conſenſu euangeliſtarum ca. 19.) prętermiſſa recordari, vel poſterius facta præoccupare, ſicuti diuinitus ſuggerebãtur, quæ antea cognita, poſtea recordando conſcriberent. Exempla ex ipſo Aug. facile colligi nequeunt, Exemplum primi ſit illud Matth. capi. 14. vbi occiſionem Ioannis, quam ſuo in loco omiſerat, commemorat euangeliſta. In illo, inquit, tempore audiuit Herodes tetrarcha famam Ieſu, & ait pueris ſuis. Hic eſt Ioãnes Baptiſta, ipſe ſurrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in illo. Herodes enim tenuit Ioannem & alligauit eum. Exemplũ ſecundi Marci. 3. dicitur. & Iudas Eſcharioth, qui & tradidit eum. cum ab eo traditus ſit. c. 14. ſed de hac re li. 5. harum Hypotypoſeon ca. 1. diligenter à nobis diſputatum eſt, cum inquam de ordine narratiõis ſcripturæ diſſerebamus. & Ioan. 11. Maria erat quæ vnxit dñm vnguento. cum id factum ſit cap. 12. & Ioã. 1. Erat Andræas frater Simonis Petri. cũ Petri nomẽ poſtea ſicſſi in... & Exod. 15. Aquæ Mara vocantur per Anticipationem

antequam hoc nomen illis inditum eſſet.& in Dani.epiſt.Nabucho.quę ponitur in fine. 3.ca.collocanda erat in fine.4.

REGVLA XV.

IN vnius euangeliſtæ expoſitione, (inquit Auguſt.in lib. de Adulterinis coniugijs capit.11.&.12.) videndum eſt, quod alij euangeliſtæ dicant, cum ille locus exponitur. Cum enim legimus in Matth. quicunque dimiſerit vxorem, niſi ob fornicationē. vel vt in Græco habetur,per cauſam fornicationis,& aliam duxerit, mœchatur. Non debemus continuo putare illum non mœchari,qui propter cauſam fornicationis dimiſerit,& aliam duxerit,ſed adhuc ambigere,donec alios euangeliſtas cōſulamus.Non enim à Matthæo dictum eſt totum,ſed ita pars dicta eſt, vt intelligatur à parte totum. Quod tanquam explanantes Marcus ca. 10.& Lucas capit.16.vt clareret plenè ſententia, totū dicere maluerunt.Quicunque dimiſerit vxorem ſuam,& aliam duxerit.adulterium committit. & Lucas. omnis qui dimiſerit vxorem ſuam, & adducit alteram mœchatur. Nam qui dimiſerit vxorem non ſolum ob fornicationem, ſed ob quamcunque aliam cauſam, & aliam duxerit, mœchatur. Ideo euangeliſtæ inter ſe non diſſentiunt.Sed reſtat vt Matthæum intelligamus à parte totum ſignificare voluiſſe, eandem tamen tenuiſſe ſententiam. vt dimittens vxorem & alteram ducens,non quidam mœchetur,qui dam vero non mœchetur,id eſt,qui propter fornicationem dimiſerit, ſed omnis qui dimiſerit vxorem ſuam & ducit alteram, mœchari minimè dubitetur. Hactenus ille. Sed quæres quare non ſubiungit idem præceptum, de muliere ſicut de viro,Dominus in euangelijs. Reſpondet Ambro.1.ad Corin. 7.Vxor,inquit,à viro non diſcedat niſi cauſa fornicationis.Quod ſi diſceſſerit, aut maneat innupta,aut viro ſuo recōcilietur. & vir ſimiliter non dimittat vxorem. Ideo non ſubdit de viro,quod de vxore premiſit, quia viro licet ducere aliam.& deſumpſit hunc errorem ex Lactantio.li.6.cap.23.Nos ex Regula.5.Quinqua. 1. reſpondere poſſumus, quod per perſonam quæ inſignior eſt, quæ ignobilior eſt ſubintelligitur.vt ibidem multis exemplis à me probatū fuit.vt habetur in decretis.32.q.6.Non mœchaberis,&.q.5.c. præcepit.quidquid viris præcipitur,hoc conſequenter redundat ad fœminas.Neq; enim adultera vxor dimittenda eſt, vir mœchus retinendus.At vero illa verba Ambro. ſcilicet ideo non ſubdit de viro quod de vxore præmiſit,quia viro licet ducere aliam.hunc ſenſum poſſunt habere, quem Grego. 32.q. 7.capit.hi vero.protulit. Qui vxores ſuas in adulterio deprehenderunt, non licebit, nec eum nec eam aliam vxorem accipere,aut virum,quandiu viuunt. At ſi adultera mortua fuerit,vir eius poteſt ducere vxorem, adultera minimè.nam etiam ſi mortuus fuerit vir eius carebit viro perpetuò.

Mat.5.

Locus Ambro. difficilis.

An vxor poſſit virū ob fornicationem dimittere.

Addamus adhuc nonnulla exempla. eſt optimum exemplum apud Matthæ. capit. 26.Antequam gallus cantet,ter me negabis. Hoc intelligere non poteris niſi Marcum cōſulas, cuius ſunt verba. Antequam gallus cantet bis, ter me negabis. intelligendus eſt ergo Matth. antequam gallus cantet, ideſt, antequam deſignat canere, vel abſoluat cantum ſuum,ter me negabis. ſolet enim gallus circa mediam noctem,& manè cantare.& ad hunc ſenſum facile trahitur Lucas cap. 22.& Io.13.Prætereaapud Matth.ca. 9.dicitur.Ingreſſus nauem,traiecit & venit in ciuitatem ſuam.in cuius loci expoſitione inquit Theophy.Ciuitatem ſuam Capharnaum dicit.illic enim habitabat,Bethlehē enim peperit. Nazareth educauit.Capharnaum aſsiduè præbuit domicilīū. Vides quomodo ciuitas domini vocatur Capharnaū.Hiero.tamē. Mat. 9.dicēs ciuitatem dñi eſſe Nazareth, videtur euangelio repugnare.Nam Marcus ca.2.eandem rem enarrans.inquit eius ciuitatem eſſe Capharnaum,his verbis.Iterum intrauit Capharnaum poſt dies aliquot, & auditum eſt quod in domo eſſet.& confeſtim conuenerunt multi,ita vt non caperet,neq; ad ianuā. Porro Chriſtianus Druthmari Mat.21.diſſonantiam Hiero.cum Marco ſic diremit.Alius euangeliſta dicit,hoc geſtum in Capharnaū. Mat.in Nazareth,iuxta Hiero. expoſitionē. Nihil tamen obſtat ita intelligi,quia cum dominus deſcendit de freto,tranſijt per Nazareth,& venit in Capharnaum.

Mat. locus interpretatus.

Mar. 14.

Locus Mat. elucidatus.

Vrbes Ieſus

Hier. locus difficilis.

REGVLA XVI.

VBiapertius (inquit Auguſt. lib.3. de doct. Chriſt. capit.26.) aliquid exponitur, ibi diſcendum eſt, quomodo

do in locis intelligatur obſcuris. Neq; enim melius intelligi poteſt quod dictũ eſt à deo.

Pſal. 34. Apprehende arma & ſcutum, & exurge in adiutorium mihi, quàm ex illo loco vbi legi

Pſalm. 5. tur. Domine vt ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos. Non tamen intelligas vbicunque ſcutum ponatur, pro munimento poni & bona voluntate dei. & libr. 83. q. q. 53. ait. Quibuſdam ſcripturarum locis apertius aliquid exprimitur, quod diligens lector etiam in alijs in quibus minus aperitur, intelligat. Deus enim noſter ſic ad ſalutem animarum diuinos libros, ſpiritu ſancto moderatus eſt, vt non ſolum manifeſtis paſcere, ſed etiã obſcuris exercere nos velit. Hactenus ille. Ex

Oportet ſcripturam exordiri à nouo inſtrumento. hac regula facilè colligitur ſtudioſos ad intelligendum vetus inſtrumentum, prius oportere in nouo laborare, vt à manifeſtioribus ad obſcuriora procedat: & in vniuerſum in tota ſcriptura oportet locos conferre inter ſe & cõponere, vbi eadem vel ſimilis res tractatur, vt verum ſenſum eliciamus. Vnde Hiero. Euagrio ſcribens. exponens hæc verba Gene. 14. Melchiſedec rex Salem profe-

De oblatione quæ fuit facta Melchiſedec. rens panẽ & vinum (erat enim Sacerdos Dei altiſſimi) bẽdixit ei & ait, Benedictus Abraham deo excelſo. ait, Quod Melchiſedec dedit victori Abraham panem in refectionem ipſius & pugnatorum eius, & decimas prædæ acceperit ab eo, aut quod Abraham ipſi dederit decimas ſpoliorum, & acceperit decimas ſubſtãtiæ Melchiſedec. Nam tam iuxta Hebraicum quam 70. ad vtrunq; referri po-

Hebr. 7. teſt Quanquam Paulus ad Hebræos apertè definiat, non Abraham ſuſcepiſſe à Melchiſedec decimas diuitiarum eius, ſed de ſpolijs hoſtium partem cepiſſe pontificem. Hæc ille. Prior expoſitio, nempe quod Melchiſedec protulit omnia neceſſaria exercitui Abrahæ, & laudauit deum qui profligauit hoſtes Abrahæ, & quod Abraham illi protulit decimas prædæ, eſt ex Ioſepho libr. 1. antiq. cap. 21. deſumpta.

Contemplare (inquit Chryſoſt. in homil. Pſal. Cantate domino canticum nouum) vt prophetiam verbis adaptãs euangelicis eundem reddat ſententiarum dogmatumq; concentum. & Hiero. ad Damaſum de viſione ſe-

Conſonantia vete. & noui inſtrumenti. raphim, ait. Quicquid in veteri legimus teſtamento, hoc idem in euangelio inuenimus, & quod in euangelio fuerit lectitatum, hoc ex veteris teſtamenti authoritate deducitur, nihil in eis diſſonum, nihil diuerſum eſt. & Orige. lib. 2. epiſto. ad Roma. cap. 1. ait, Moyſes & Elias apparuerunt in gloria cum Ieſu colloquentes in monte. In quo oſtendit legem & prophetas cum euangelijs conſonare, & in ea, gloria ſpiritalis aſpectus atque intelligentiæ refulgere. Hæc ille. Hoc oſtendit modus loquendi euangeliſtarum. Cum enim afferunt ex veteri inſtrumento aliquod teſtimonium, aiunt. Hoc totum factum eſt, vt adimpleretur quod dictum eſt per prophetam. Nam ſolent apoſtoli & euangeliſtæ verba referre loquentis, ad hunc modum: ſicut ſcriptum eſt per prophetam, vel in ſermonibus Iſaiæ. pro quo Latini dicunt. ſicut inquit propheta.

REGVLA XVII.

CHriſtus (inquit Chryſoſto. homil. 36. in Ioan.) ab his qui ſuam viderant poteſtatem fidem requirit, ab his vero qui ignorabant minimè, niſi prius admoneã tur. Propterea circa euangelij principiũ Matthæus multos dominum curaſſe narrat, & nemini ſuam poteſtatem præmuntiaſſe. Vnde cum dixiſſet dominus Ioan. 5. illi paralytico. Surge, tolle grabbatum tuum & ambula, ait Theophyla. Dominus exigere fidem non ſolebat ab ægris, antequam in conſpectu ipſorum faceret miracula. Sed poſtquã vidiſſent miracula exigebat fidẽ. Ideo Chriſtus ab hoc paralytico non exigit fidem antequam ſanaſſet: quia æger ille nondum viderat eum ſigna facientem. Præterea Ioan. 4. ait, Dominus cum nullum ſpecimen de ſe exhibuiſſet, nihil magnum de ſe dicit. Vnde quando dixit Samaritana. Ioan. 4. Nunquid *Ioan. 4.* maior es patre noſtro Abraham? non dicit, profecto maior ſum, ſed ait. Qui biberit ex hac aqua, ſitiet iterum, qui autem ex mea biberit, non ſitiet in æternum. Hactenus ille. Hanc ob cauſam peccatum in ſpiritum ſanctum eſt irremiſsibile, quia tot edicis miraculis in priſtina infidelitate permanebant: & peccatum in Chriſti humanitatem expiabile erat.

REGVLA XVIII.

SEruat hunc morem (inquit Chryſoſt. homil. 36. in Ioan.) ſæpenumero Chriſtus, vt maiorem in modum impudentibus ſilentium imponat, vt non tantum miracu-

lum faciat, sed ab alijs approbari verum esse
Matth. 14 contendat. Siquidem in quinque panum mi
Matth. 6. raculo, ne quid suspicionis oriretur, non tan-
& 8. tum miraculum fecit, sed voluit vt multæ fragmentorum reliquiæ superessent. Et in mundato leproso. Lucæ 5. & Matth. 8. Vade, inquit, ostende te Sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses in testimonium illis, simul vt miraculo certam fidem faceret, & calumniantium ipsum, legem Dei præuaricare, impudentia ora comprimeret. Idem
Ioan. 2. in nuptijs fecit. Non enim vinum simpliciter ostendit, sed ferri Architriclino imperauit, vt qui id nesciret, confitendo, indubitatum perhiberet testimonium. Hac miraculi gratia insciũ Architriclinum, vnde id esset vinum demonstrauit, vt iudicium incorruptum ostenderet. Et cum mortuum suscitauit Marci 5. Date ei, inquit, manducare: vt certius ei resurrectionis signum præberet.
Ioan. 5. Deniq; Paralytico dixit. Tolle grabbatum tuum & ambula. Et Theophyla. Ioan. 6. ait. Tot supersunt fragmẽta non propter ostentationem, sed ne credatur per phantasma satiatos esse homines.

REGVLA XIX.

VBi accusatur aliquis (inquit Hierony. Isaiæ 44. & 46.) V.g. populus Iudæorum ob incredulitatẽ atq; ob blasphemiam, absq; vlla nominis dignitate puris appellantur nominibus. vt apud Isaiam ca. 43. Non me inuocasti Iacob, nec me (i. in cultu meo) laborasti Israel. & iterum. Dedi ad internecionem Iacob, & Israel in blasphemiã. Et adhuc violẽtiori nomine. Domus Iacob, reliquiæ Israel: ob propinquitatem carnis & sanguinis, & quasi fæces reliquiarum Israel. Vbi autẽ ad apostolorũ chorum qui ex Iudæis est sermonẽ facit, iunguntur & nominũ priuilegia. Audi Iacob serue meus, & Israel quem elegi. Vt prima sit seruitus: secũda electio. & in cõmen. Ezechi. ca. 2. cum hunc locum exponit. Mitto ego te ad filios Israel ad gentes apostatrices, ait. Nequaquã populũ dei, Israel, sed gentes apostatrices vocat eos, qui à domino recesserunt. Exempla innumera sunt siue laudis siue vituperij. Isaiæ. 1. Audite verbum domini principes Sodomorum, percipite auribus legem dei nostri populus Gomorræ: & ad Moysen ait. Abi, peccauit populus tuus, idest, iam non meus.

REGVLA XX.

VNus scopus diuinæ scripturæ est (inquit Chrysosto. homil. 29. in Gene.) ne quid factorum intermittat, sed veritatem nos doceat. Neq; propter inuidiam, iustorum virtutes præterijt, neque propter gratiam peccata adumbrat. Sed omnia nobis proponit, vt monimenta & doctrinas quasdam habeamus, & vt quãdo nos etiam per socordiam in id vitij inciderimus, cautiores simus postea, & denuo non incidamus. Et Theophy. Ioan. 7. ait, Dignum est veritatem euangeliorum admirari, quomodo non erubescant dicere illa quæ videbantur afferre ignominiam magistro. Imo euangelistæ multa miracula transcurrentes, incredulitatem fratrum, & illa quæ illi opprobrant, narrant. Et Augu. libr. 2. contra Faustum ca. 65. ait, Sacra scriptura laudanda vel vituperanda hominum facta, vel ipsa indicat, vel legentibus indicanda proponit. Nec solum homines ipsos, vel laudabiles vel vituperabiles intimans, verum etiam quædam in vituperabilibus laudanda, & in laudabilibus vituperanda, notaret. Neque quia vituperabilis homo erat Saul, ideo non est laudabile factũ eius, quod gustatum de Anathemate tam diligenter scrutatus, tam seuere vindicare conatus est, obediens deo qui hoc fieri prohibuerat. Vel quod Phitones de regno suo deleuit. Aut quia laudabilis erat Dauid, ideo peccata eius, quæ deus quoque arguit per prophetam, vel approbanda, vel imitanda sunt. Sicut nec in Pontio Pilato, vituperandum est, quod aduersus accusationes Iudæorum innocentem dominũ iudicauit. Nec in Petro laudandum est quod eundem dominum ter negauit. Vel vnde Satanas ab ipso dño appellatus est, quod non sapiẽdo quæ dei sunt, eum voluit à passione, hoc est à nra salute, reuocare. Paulò antè dictus est beatus, paulò pòst dictus est Satanas. Sed quid in eo obtinuerit, apostolatus eius & martyrij corona testantur. Sacra enim scriptura tanquam speculi fidelis nitor admotarum sibi personarũ, non solum quæ pulchra atque integra, verũ etiam quæ deformia vitioſaq; sint, indicant. Vnde rectè monet Augu. lib. cõtra Mendacium ad Consentiũ ca. 9. Non omnia, inquit, quæ à sanctis vel iustis viris legim⁹ facta, trãsferre debem⁹ ad mores, sed hinc discere quã latè pateat quod apostolus ait. Fratres si præ occupa-

Matth. 28
Matth. 16
Matth. 16
1. Reg. 28.

occupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, intendens teipſum ne tu tenteris. An vero quia iurauit Dauid ſe occiſurum Nabal, & clementi conſideratione non fecit, propterea imitandum eſſe illum dicemus, vt temere iuremus nos eſſe facturos, quod non eſſe faciendum poſtea videamus? Nec quia Lot filias ſuas Sodomitis proſtituit, ne hoſpitibus vim inferrent, idem nos facere debemus. Horum omnium rationem attulit Eucherius lib. 2. in Gene. ca. 30. Deus, inquit, prodidit multa in ſcripturis quæ vt caueantur admonuit, & non imitanda propoſuit. Veluti concubitus filiarum Lot. Deinde quinque ciuitates quæ imbribus igneis conflagratæ ſunt, illud ni fallor ſignificant, quod omnes qui quinque ſenſus corporis ſui libidinoſe tractauerint, in illo futuro incendio, cõburendi ſint. Multa exempla quæ adduci ſolent de mendacijs patriarcharum, ab Schoaſticis in materia de mendacio exponũtur, in fine lib. 3. Sententiarum. vt quod Iacob dixerit ſe eſſe Eſau. & Ioſeph ſe eſſe augurẽ, & fratres exploratores eſſe.

REGVLA XXI.

DIuinæ literæ, (inquit Ambr. Lucæ. 1.) non ſolum mores in his qui prædicabiles ſunt, ſed eorum parentes plerunque ſolent laudare. vt veluti tranſmiſſa in ea maculatæ puritatis hæreditas in ijs quos volumus laudare præcellat. Sic ſancti Samuel mater laudatur ob Samuelis laudẽ. Sic Iſaac à parentibus nobilitatem pietatis accepit, quam poſteris dereliquit. Quę enim alia intẽtio euangeliſtæ Lucæ, niſi vt ſanctus Iohannes nobilitaretur parẽtibus, miraculis, moribus, munere, paſſione: nõ ſolũ igit parẽtibus ſed etiã à maioribus ſancti Iohannis nobilitas propagatur, non ſeculari poteſtate ſublimis, ſed religionis ſucceſſione venerabilis. Tales enim maiores habere debuit prænuntius Chriſti, vt nõ repente conceptã, ſed à maioribus acceptam, & in ipſo infuſam iure naturæ prædicare fidem dominici videretur aduentus. Erant, inquit, ambo iuſti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus ſine querela. Hæc ille. Innumera exempla ſunt, nam Iſaac, Iacob à ſanctiſſimis viris & clariſſimis ducunt originem. & Iſaias è proſapia regia erat, & Salomon patrẽ habuit Dauid. &. 2. Timo. 1. quæ habitauit cum auia tua Loide, & matre tua Eunice. At vero è diuerſo ſcelus ingens eſt & acerbo dignum ſupplicio, ab iniquis parentibus eſſe genitum, & in paterno aut auito ſcelere permanſiſſe. Vnde Ezechi. 2. Ipſi receſſerunt à me & patres eorum. &. 20. Abominationes patrum ſuorum oſtende eis. &, Pater tuus Amorræus & mater tua Cethæa. & Matth. 23. Phariſæis dicitur. Itaque teſtimonio eſtis vobiſmetipſis, quia filij eſtis eorum qui prophetas occiderunt. & Iſaię. 1. Semen peſſimorum, vocantur Hebræi. & in euangelio. Genimina viperarum. De his dicitur in Exodo. Vindicans iniurias patrum in filios vſque ad tertiam & quartam generationem, his qui oderunt me. Porro ſi quis ab ſceleratiſſimis & contaminatiſſimis trahat originem, dummodo ipſe ſanctis præditus ſit moribus, & in Deo noua ſit creatura, nihil ei nocebit parentum iniquitas aut ignobilitas generis. apud Deum quippe, nec præputium, nec circunciſio aliquid valet, ſed noua creatura. Atque ideo Chriſti generatio ab illaudatis aliquot tam mulieribus quam viris deducitur: nimirum quia cum Chriſtus ſuſceperit omnia propter nos, hoc quoque ſuſcepit, vt obſcuros & illaudatos haberet progenitores. vt omnes ſanctificaret ille, qui non venit ad vocandum iuſtos ſed peccatores. & ideo Iob maximis effertur laudibus, quod inter iniquos Idumæos ſanctus & inculpatus inuentus ſit. & Noë quod fuerit iuſtus in generatione ſua. quando omnis caro corruperat viam ſuam. & forte hac laude non caruit Abrahã, qui cum à ſcelerato Thare genitus ſit, relicta patria & cognatione & domo patris ſui, Domino adhæſerit. Ne verò hęc à me ficta videatur oratio, adducam teſtes omni exceptione maiores. Epipha. lib. 1. aduerſus hæreſ. to. 1. ait. ætate Thare nepote Serug ceperunt effici ſimulacra è luto, opera & induſtria ipſius Thare. & Cantacuzenus Apologia. 3. circa principium, licet obſcure. & Theophy. Matth. 1. ibi, Iudas autem &c. Sed his refragatur Augu. lib. 16. de ciui. Dei. ca. 15. nam loquens de Nachor, ait. Forte quod à paterna & fraterna ſcilicet Thare & Abrahã, pietate deſciuerat, & ſuperſtitioni adhæſerat Chaldæorum. Hoc eſt quod inquit Aug. li. de bono cõiugali ca. 1. 6. Vnde cũq; homines naſcãtur, ſi parentum vitia non ſectantur, honeſti & ſalui erunt. ſemen enim hominis ex qua-

Abrahã pater an pius fuerit. Gene. 12.

lieuniq; homine, Dei creatura eſt, & eo malè vtentibus, malè erit, nō ipſum aliquando malum erit. Sicut autem boni filij adulterorū, nulla eſt defenſio adulterij, ſic mali filij coniugatorum, nullum eſt crimen nuptiarum. & Chryſ. ho. 3. in Matt. ait. Nunquam de vitijs erubeſcamus parentum, ſed illud vnum quæramus & ſemper amplectamur, virtutē videlicet: huiuſmodi etiam ſi alienigenā quis habeat matrem, etiam ſi fornicatione pollutam, vel quolibet huiuſmodi dedecore ſordidatam, nihil tamen de eius, aut vilitate fuſcabitur, aut crimine polluetur. Quod ſi fornicatorem ipſum ad meliora conuerſum nequaquam prior vita commaculat, multo magis ex meretrice natus & adultera, ſi propria virtute decoretur, parentum ſuorū non dedecoratur opprobrijs. & Hiero. in epiſt. ad Pammachium contra errores Ioannis Ieroſo. fol. 4. ait. Naſci de adulterio nō eſt eius culpa qui naſcitur, ſed illius qui generat. Quomodo in ſeminibus non peccat terra quæ cōfouet, nō ſemen quod in ſulcis iacitur, nō humor & calor quibus tēperata frumenta in germen pullulant: ſed v. g. fur & latro qui fraude & vi eripuit ſemina. Sic in generatione hominū recipit terra, i. vulua quod ſuum eſt, & receptum confouet, & confotum corporat, corporatū in membra diſtinguit, & inter illas ſecretas ventris anguſtias dei manus ſemper operatur: idemque corporis creator & animæ eſt. Noli deſpicere bonitatem figuli, id eſt Dei, qui te plaſmauit, & fecit vt voluit. Iephte interviros ſanctos Apoſtoli voce numeratus, meretricis eſt filius. Eſau de Rebeca & Iſaac, hiſpidus tam mēte quā corpore, quaſi bonū triticum inter lolium auenaſque degenerat, quia non in ſeminibus, ſed in voluntate naſcentis cauſa vitiorum eſt atq; virtutū. Lege Chryſ. ho. 9. in Mat. & Ambro. de Paradiſo. ca. 4. & Gratianum in Decretis. diſt. 56.

Ibi. Iudas autem genuit Phares.

Hebre. 11.

Gene. 25.

REGVLA XXII.

SOlet ſaluator (vt inquit Cyrillus libr. 3. Theſauri. capi. 1.) bona quæ naturaliter inſunt ſibi proponere, & ad ſimilitudinem adhortari nos, vt ad diuinam ſic imaginem ad quā facti ſumus reformet. Quando nos igitur mites eſſe hortatur, inquit. Diſcite à mē quoniam humilis ſum & mitis corde. Neq; tamen ſi eum imitati mites erimus, ideo natura quoq; ipſi ſimiles erimus, ſed in ſola manſuetudine, inquantum fieri poteſt, aſſimilabimur. Sic quandoque de nobis dicit. Vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus. Ad exemplar nos hortatur, neque quia vnum natura cum deo fieri poſſimus, id dicit, ſed vt quemadmodum naturaliter ipſe vnum cum patre eſt, ſic nos & concordia & conſenſu vnum ſumus, naturalemque identitatem patris & filij quaſi exemplar ſequuti, voluntatis coniunctione ipſam imitemur, quę nos quaſi corpus vnum & animam vnam efficiat. Hactenus ille. Sic Paulus quoq; ait. Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti. &, Volo omnes vos eſſe ſicut meipſum. Porrò nomina quæ Deo & nobis ſunt communia, quid ſignificent, libr. 2. expoſuimus. vt ſint vnum mecum, ſicut ego & tu vnum ſumus. Sunt quoq; aliæ ſimilitudines quæ à noſtris rebus ad deū nos ſubducunt. De his Chryſ. ho. 14. in Io. inquit. Scripturæ de deo ſermonem facientes humanis & corporeis verbis vtūtur. vt, Vnigenitus qui eſt in ſinu patris, indignis ſe verbis nuncupari patitur, vt oculos erigamus, & aliquid magnum de ſe concipiamus. Nunquid deum corpus habere ſuſpicamur? Abſit. Sed profectò nihil aliud hoc nomen niſi ſummam vnigeniti dilectionem & patri coæternitatem ſignificat.

Caue tamen ne fallaris arbitrando vbicunque eſt verbum. aſſimilo. as. eſſe ſimilitudinem. Nam frequenter opus ipſum rei alicui ſcriptura aſſimilare conſueuit. vt in Pſalm. Aſſimilabor deſcendentibus in lacum, id eſt deſcendam. & alibi. homo vanitati aſſimilatus eſt. hoc eſt vanus eſt. Inuenitur etiam ſimilis loquendi forma in alijs verbis. Pſalm. 118. Fiat manus tua vt ſaluum me facias. ac ſi diceret. Saluum me fac. Et, Fiant aures tuæ intendentes in orationem ſerui tui, ideſt, attende ad orationem ſerui tui. *Pſal. 129.*

Deinde ſæpè id quod deus poteſt pro ipſo opere ſcriptura accipit. vt Pſal. 103. Qui reſpicit terram & facit eam tremere, qui tangit montes & fumigabunt. & Naum. 1. Increpans mare & exiccans illud, & omnia flumina ad deſertum perducēs. & Iob 9. Qui dicit, Soli ne oriatur, & non oritur. Ac ſi diceret dei poteſtate omnia ſubiacent, poteſt namque præcipere ne ſol oriatur, & immenſum aquarū pelagus exiccare. Poſtremo ſciendū ex Oecume. in cōment. poſterioris epiſt. Petri. ca. 3. quod ſacra ſcriptura quādo aliquid reprehendit ea, quæ naturaliter contingunt

homini-

hominibus, hoc eſt quæ ipſis tanquam animalibus accidunt, brutis ipſis aſsimilat, dicens. Homo cum in honore eſſet non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus. *Pſal.48.& 37.* &, Ne ſitis tanquam equus & mulus. &, Equi *Ierem. 5.* inſanientes in fœminas facti ſunt. & in Euan- *Matth. 10* gelio. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Non quod hæc dicens immutet naturas, nam id impoſsibile eſt, ſed inuitat vt has quidem naturales ipſorum inclinationes deuitent, illas vero naturaliter amplectantur. Quando vero ſalutare aliquid præcipit, ſimilitudo ad meliora trāſmittit, ſicut cum dicit. Eſtote miſericordes, ſicut & pater veſter cæleſtis. Nec hic quidem naturam tranſmutās, ſed quantum virtus ſuggerit hoc facere præcipiens. De hoc libro 7. harum Hypotypoſeon, multas ſanctorum ſententias adduximus, nempe de varijs ſimilitudinibus quæ trahuntur ex animantibus, ad ſignificandum virtutes & vitia quæ hominibus inſunt.

REGVLA XXIII.

TAlis loquendi modus (inquit author ſecundi operis in Matth. titul. Chryſo. homil. 10.) in ſcripturis eſt, vt quę poſt modum dicturæ ſunt, quaſi iam dicta demō- *Matth.5.* ſtrentur. Vt in euangelio. Si quis ſoluerit vnum de mandatis iſtis minimis, nempe quę modo dicturus ſum, minimus vocabitur in regno cælorum. & alibi. Audite hæc omnes *Pſal. 49.* gentes. Quæ hæc niſi quæ in ſequentibus verſiculis erat dicturus. & in actibus. Non *Actu. 2.* ebrij ſunt vt vos putatis, ſed hoc eſt, quod dictum eſt per prophetam Ioel. Et erit in no- *Ioel. 2.* uiſsimis diebus, dicit Dominus effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. Hactenus ille.

Aliquando non ad inferiora, ſed ad ſuperiora referendum eſt. vt ad Roma. 2. Nomen dei blaſphematur propter vos inter gentes, ſicut ſcriptum eſt. Circunciſio quidem prodeſt, &c. Cum dicit ſcriptum eſt, intelligit teſtimoniū hoc. Nomen dei propter vos blaſphematur. quod deſumptum eſt ex Ezechiele ca. 36. & Iſaia ca. 52. & non de illo. Circunciſio quidem prodeſt. Preterea Io. 1. Prophe- ta es tu? Dixerunt ergo ei. Quis es vt reſpon- *Iſaiæ. 40.* ſum demus his qui miſerunt nos, ait. Ego vox clamantis in deſerto, dirigite vias domini ſicut dixit Iſaias propheta, ſcilicet in loco iam citato. & 1. Theſſa. 4. ait Paulus. Hæc exercete, & in his eſto. quænam? illa quæ ſuperius dixerat. eſto forma fidelium in ſermone, & in conuerſatione, in fide & ſanctimonia. Denique Matth. 1. dicitur. Chriſti generatio ſic erat. ſubaudi ſicut dictum eſt ſupra. Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, &c. Atq; ita exponit Chriſtianꝰ Druthmari. Hæc magnum adiumentum afferunt ad intelligendum caput, de citationibus.

Præterea annotandum eſt diligenter ex Augu. lib. 4. Locut. in Nume. Quod facit ſæpè ſcriptura cum aliquid aliud vult dicere, iterum inducit loquentem, qui iam loquebatur. vt Num. 14. & ait Dominus ad Moyſen & Aaron dicens, &c. & Iſichius libr. 2. in Leui. ca. vlti. verſus finem, ait. Dominum loqui facit Moyſes, vbi ardua quædam ſancit. & Paulus. Non ego, ſed dominus. Innumera exempla inuenies in prophetis, præcipuè in Aggæo & Zacharia. nam identidem inculcant. Dicit dominus exercituum. Cuius rei Hiero. dat rationem Zacha. 1. cap. inquiens. In paucis verbis breuibuſque ſententijs ſemper in Aggæo & Zacharia additur dicit dominus exercituum. vt ſciant templi ædificatores dominū eſſe, qui præcipit, aduerſus regis imperium, & hoſtes circunfrementes, & hac fiducia ad templi ædificationem concitentur. Item Ezechi. 10. dicitur. & dixit viro induto lineis veſtibus, & dixit intra. Deniq; inuenitur (vt author eſt Aug. lib. 1. Locut. in Gene.) licet raro talis locutio in ſcriptura, vt non in dicta perſona loquentiū, ſcriptor verba eorum interponat. vt Gen. 34. Filij Iacob venerunt de campo, & cum audiſſent, compuncti ſunt viri, & triſte erat illis valde quod turpe fecerat in Iſrael, quod dormiſſet cū filia Iacob. Non ſic erit, non ſic erit. Non ait & dixerunt, non ſic erit, ſed hoc tacito verba dixit eorū. Nam qui alij dicere potuerunt: non ſic erit, niſi qui grauiter indignati, vindictam moliebantur. Eſt optimū exemplum in Abdia. Hæc dicit dominus ad Edom. Auditum audiuimus à domino, & legatum ad gentes miſit. Surgite & cōſurgamus. Hæc verba, ſurgite & conſurgamus, dicunt gentes illæ ad quas legatus miſſus eſt Abdias, cum ſe inuicem ad bellum capeſſendum adhortantur.

Eſt quoq; mos Hebræorum, vt cum de aliqua re mentionem faciunt, præcipua quæda tantum, reliquis prætermiſsis, cōmemorent. Vnde de Ioāne Baptiſta tantum dicunt euāgeliſtæ quod prædicauerit. Geniminavipera-

rum,

rum, quis ostendet vobis vt fugiatis à ventura ira. & ad Herodem. non licet tibi vxorem fratris tui habere. relinquentes omnia quæ alias prædicauit. & in Acti. Apostolorũ pauciſsima dicuntur de Petro & cæteris apostolis. & de septẽ diaconis: & de infantia Christi pauciſsima referunt euãgeliſtæ: & de educatione Mariæ matris Dñi & reliqua eius vita pauciſsima quoque literis commiſſa ſunt.

REGVLA XXIIII.

MOS ſacræ ſcripturæ eſt (authore Damaſce. lib. 4. ca. 20.) quædam quæ ſecundum euentum debent intelligi, cauſaliter dicere. vt, Tibi ſoli peccaui & malum coram te feci, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis. Non enim peccans vt vinceret deus peccauit, neq; indigebat deus noſtro peccato, vt ex illo victor appareret. Non equidem ad hoc nos peccamus, ſed ita euenit res. Quẽ admodum ſi ſedeat quis operãs, ſuperueniat autem quiſpiam amicus, ait. Ne hodie operarer venit amicus. attamen amicus, non vt nõ operaretur aduentauit, ſed ſic euenit. Nã occupatus circa amici ſuſceptionem, non operatur. De hoc idiomate locuti ſumus, cum loquebamur de coniunctione, Vt. Sed huius regulæ ſint hæc exẽpla: oportet, inquit Paulus, hæreſes eſſe, vt qui probati ſunt manifeſti fiant in vobis. & Ioan. 9. In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant. & qui vident cæci fiant. & ca. 11. Infirmitas hæc non eſt ad mortem, ſed pro gloria dei, vt glorificetur filius dei per eam. & Matthæi 23. Ecce ego mitto ad vos prophetas & ſapientes & Scribas, & ex illis occiditis & crucifigitis, vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt.

REGVLA XXV.

ALiquando (inquit Ambro. libr. 3. de Virginibus) ſcriptura effectum rei nõ prodit, tunc cum illius refugit mentionem, vtens his aut ſimilibus verbis. Votum ille, ſcilicet Iephte, compleuit, cum fugeret parricidij mentionem. Fortè hãc ob cauſam nihil perſpicuè de Salomonis animæ ſalute, in ſcripturis, memoriæ proditũ eſt. Si tamen locus eſt coniecturis in re incerta & recondita, credimus illum fuiſſe damnatum, & à cœtu piorum relegatum, tum ex Ambro. Regula. tum etiam quia in libris Regum tota eius vita his verbis abſoluitur. Ecce ego ſcindam regnum de manu Salomonis, & dabo Ieroboam decem tribus. Porrò vna tribus remanebit Salomoni propter ſeruum meum Dauid, & Ieruſalem ciuitatẽ quam elegi ex omnibus tribubus Iſrael, eo quod dereliquerit me & adorauerit Aſtarthem deam Sidoniorum, & Chamos deum Moab. Nec poſt hæc verba aliqua excuſatio ſubiungitur, nec idolorum quæ erexerat demolitio, cum ad tempora vſque Ioſiæ permanſerint. Atque huic ſententiæ ſubſcribit Beda in lib. 30. quæſt. in lib. Regum quæſt. 29. inquit. Excelſa nominare ſolet ſcriptura loca collibus poſita frondentibus in quibus dæmonibus immolabãt, locorũ amœnitate allecti, relicto altari. hæc cum non abſtulerit Salomon, palam oſtenditur, q̃ de admiſſo idololatriæ ſcelere nunquam perfectè pœnituit. Nam ſi fructus pœnitentiæ dignos faceret, ſatageret ante omnia, vt idola quę ædificauerat, de ciuitate ſancta tollerentur, & non in ſcandalum ſtultorum, quæ ipſe cum eſſet ſapientiſsimus, erronea fecerat, quaſi rectè facta relinqueret. & Grego. lib. 2. Moral. cap. 2. cuius verba in hoc lib. à me citata ſunt. Regul. 6. & Cyrill. lib. 7. contra Iulianum, pagi. 220. Ab hac diſſidet ſententia Hiero. in comment. in Eccleſiaſten ca. 1. qui ait. Eccleſiaſten eſſe librum in quo Salomon egit pœnitentiam ſuorum peccatorum. & in comment. Ezechi. ca. 43. ait. Salomon peccauit, licet poſtea egit pœnitentiam ſcribẽs prouerbia in quibus dicit. Nouiſsimè ego egi pœnitentiam, & reſpexi vt eligerem diſciplinam. Quod ex Ambroſ. quoq; authoritate confirmari poſſe videtur, qui in lib. 1. de Cain & Habel ca. 2. ait. Quando dicitur in ſcriptura, appoſitus eſt ad patres ſuos, intelligi datur quod patrum ſimilis fuerit fide. Vnde claret non ad ſepulturam corporis, ſed ad conſortium vitæ relatũ. Hactenus ille. Vnde cum de Salomone. 3. Reg. 11. ſimilia propè verba dicantur, ac de reliquis ſanctis, nempe. Dormiuit cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in ciuitate Dauid patris ſui, pie credendum à ſanctitate patris nõ degeneraſſe. Hæc ſub dubio dicta ſint. quandoquidẽ vtraq; opinio hos tantum habet patronos, qui à me modo citati ſunt. Nã reliqui authores qui citari ſolent, nihil de hac re ſtatuunt certò. Sed totam Salomonis vitam in duas diſtribuũt partes. illi qui eum laudant, de eo loquuntur tempore quo deũ legitimè & ſan-

Iudi. 11.

Quæſt. de Salomone.

3. Reg. 11.

4. Reg. 23.

Prouer. 24

& ſancte colebat. Ac reliqui qui eum incuſant, ſermonem ſuum dirigunt ad tempus illud quando à deo receſſerat. Verum de fine nil certi ſtatuunt. A Hieronymo ſtare videtur id quod dicitur. 2. Reg. 7. quo in loco loquens dominus de Salomone ait. Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium, qui ſi inquè aliquid geſſerit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum. miſericordiam meam non auferam ab eo ſicut abſtuli à Saul. Attamen is locus ſub conditione intelligendus eſt, vt conſtat ex 1. libr. Paralip. ca. 28. Firmabo, inquit, regnum eius in æternũ, ſi perſeuerauerit facere præcepta mea & iudicia. Aut poteſt dici quod promiſſio illa Salomoni facta in Chriſto ſit adimpleta, vt in cap. de citationibus expoſuimus. Similis quæſtio orta fuit ętate Hiero. de Orige. quam late euentilat Picus Mirandulanus in Apologia. Adhuc vt noſtra regula clarius intelligatur. Solet etiam ſcriptura res dictu fœdas verborum tegumentis contexere. vt cognouit Adam Euam vxorem ſuam, id eſt, rem habuit. & in titulo Pſal. 50. Ingreſſus eſt Dauid ad Bethſabee. ingreſſus pro coitu accipitur. Ad Philip. quoq; cap. 3. dicitur. Quorum deus venter eſt & gloria in cõfuſione ipſorum. Ambr. hunc enarrans locum ſic exponit. De illis loquitur qui ſaluti credẽtium obſiſtebant, de cibis edendis, vel non edendis quæſtiones mouẽtes: quaſi ſalus eſca ſit, aut venter deus, quem, iuxta legem mundis eſcis delectari putabant, gloriantes in pudendis circunciſis. hoc eſt terrena ſapere. & in comment. epiſt. ad Roma. ca. 2. ait. Iudæorũ laus ex hominibus eſt. gloriãtur enim in carnis circũciſione, quod ex patribus ſit. Vnde gloria in pudendis eorum, ideſt, circunciſionem carnis gloriam putãt. Nec ab eo diſſentit Theophy. At vero Chryſo. ho. 13. in epiſto. ad Philip. ait. De circunciſione quidã intelligunt. Ego vero hoc nõ dico. Sed hoc eſt quod dicit Apoſtolus. In quibus debebant pudefieri gloriantur. Malum quidem eſt turpia patrare, patrãtem vero pudefieri, mediocriter malum eſt. Quod ſi vero quiſquã malè agens gloriatur, etiam excellens eſt ſtupiditas. At niſi fallor longè aliter ſe veritas habet. & primum annotare oportet ex Origene. homil. 2. in lib. Iudicum. Vnuſquiſq;, inquit, quod præ cæteris colit, quod ſuper omnia veneratur & diligit, hoc ei Deus eſt. Vnde dominus ait. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo Hæc ille. & Chryſoſt. 2. Cor. 4. ſolet ſæpè ſcriptura vocare deum, non à diuinitate eius, qui ſic vocatur, ſed ab infirmitate ſubditorum, vt quando mammona deum dicit & vẽtrem. Ad hunc modum qui nimia auiditate cibos ſectant, ac ventri dediti ſunt, & dicũt, Comedamus & bibamus, cras enim moriemur, in deum ſibi ventrem cooptant. Poſtquam vero ventrem cibo potuq́ue impleueris, quid ſequitur? quod Hiero. ait. Venter mero æſtuans diſpumat in libidinem. & alibi, Diſtento ventre, diſtendũtur quæ ſunt circa ventrem. & Comicus ait. ſine Cerere & Baccho friget Venus. Sic certè Noe accidit, poſt cuius ebrietatem pudendorum ſecuta eſt nuditas. & Loth poſtquàm ſe mero inguritauerat, filiarum patrauit concubitum. Sic Paulus cum diceret quorum deus venter eſt. addit, gloria in confuſione ipſorum. Confuſio enim capitur pro pudendis. & gloria pro impetu libidinis. Præterea. 1. Corint. 10. ſiue mãducaueritis, ſiue biberitis, ſiue quid aliud facitis. In cuius loci expoſitione inquit Origene. ho. 5. in Gene. cum inquit Paulus, ſiue qd aliud facitis, inuerecũda coniugij negotia verecundo ſermone ſignauit. Item 1. Theſſ. 4. Hæc eſt voluntas dei ſanctificatio veſtra, vt abſtineatis vos à fornicatione, vt ſciat vnuſquiſque veſtrum vas ſuum poſſidere in ſanctificatione & honore, non in libidine deſiderij, ſicut gentes quæ non nouerũt Deum. vt ne quis ſupregrediatur & circunſcribat in negotio fratrem ſuum. Hunc locum Hiero. ad Ephe. 4. ſic exponit. Ne quis ſupergrediatur aut circunſcribat in negotio fratrẽ, id eſt ne ſuam coniugẽ derelinquens, alterius polluere quærat vxorem. Denique ad hunc ſenſum exponere oportet illud. 1. Petr. 3. Imparientes honorem infirmiori vaſculo. Honorem vocat abſtinentiã à coitu. q.d. abſtinete à coitu. & ſubdit cauſam. vt nõ impediantur orationes veſtræ. Hoc eſt quod inquit Paulus. 1. Corin. 7. Vxori vir debitũ reddat (vel vt in Græco eſt. debitã benẽuolentiam, coitum hoc ſermone ſignificãs) ſimiliter autem & vxor viro. Nolite fraudare inuicem niſi ex conſenſu ad tempus, vt vacetis orationi.

De obſcenis verbis ſcripturarum.

Locus Pauli expoſit.

REGVLA XXVI.

SCriptura (inquit Auguſti. libr. 4. ſuper Gene. capit. 9.) tribuit ea quæ non accidunt Deo, tanquam ea, quæ accidunt: hoc

hoc duntexat in laudabilibus, & quantum scripturarum vsus admittit. Neque enim nos temerè aliquid tale de deo dicere debemus,
Ephes. 4. quod in scriptura eius non legimus. Hoc locutionis modo arbitror dictum illud ab Apostolo. Nolite cõtristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis in die redemptionis. Neque enim spiritus sanctus contristari potest, cum habeat æternam & incommutabilem beatitudinem, aut potius sit beatitudo ipsa. Sed quia ita in sanctis habitat, vt eos impleat charitate, qua necesse est, vt homines ex tempore gaudeant profectu fideliũ, ideo etiam necesse est contristentur lapsu eorum, de quorum fide ac pietate gaudebant, quæ tristitia laudabilis est, quia venit ex dilectione quam spiritus sanctus infundit. Propterea ipse spiritus dicitur contristari ab eis qui sic agunt, vt eorum factis contristentur sancti, non ob aliud nisi quia spiritum sanctum habent, quo dono tam boni sunt, vt eos mali mœstificent, hi maximè quos bonos fuisse crediderunt. Quæ tristitia profecto laudanda est. Item alibi hoc genere locutionis Apo
Gala. 4. stolus vsus est, vbi ait. Nunc autem cognoscentes Deum, imo cogniti ab eo. Neq; enim tunc eos cognouerat Deus, præcognitos videlicet ante constitutionem mũdi. Sed quia tunc ipsi eum illius munere, non suo merito cognouerant, maluit tropicè loqui, vt tunc ab illo cognitos diceret, cum eis cognoscendum se præstitit, & verbum corrigere, quasi hoc minus recte dixerit, quod proprie dixerat, quam sinere vt hoc sibi arrogarent, se potuisse quod eis posse ille donauerat. De his libr. 2. harum Hypotyposeon latius tractauimus.

Solet scriptura (vt inquit Cyrillus libr. 11. super Ioan. cap. 21.) quando de deo loquitur melioribus vti verbis, vt in Psalm. 38. Posui ori meo custodiam, obsurdui & humiliatus sum, & silui à bonis. Quod autem à bonis dicit pro à malis intelligẽdum est. Regula optima est, sed exemplo vsus est non satis commodo. Nam sensus carminis Dauidici hic est. Adeo alacri animo & sedato Semæi iniurias pertuli, vt excusationem aut defensionem, qua vti possem, adhibere neglexerim, vt videns Deus laborem quem sponte subii, mei misereretur. Aug. lib. 1. offici. capi. 48. ait. Dauid primo quidem cum malediceret ei filius Semæi, & crimina obijceret, tacebat & humiliabatur, & silebat à bonis suis, hoc est, bonorum operum conscientia. Deinde expectabat maledici sibi, quia maledicto illo diuinam exquirebat misericordiam. Euthy. Silui ex bonis. hoc est ex bonitate. Aptiora sunt hæc exempla. 4. Reg. 2. Nabuth benedixit, id est, maledixit, Deo & regi. & Iob 2. Benedic Deo & morere.

Denique vt dicit Cyrillus libr. 5. Thesauri. cap. 6. Aliquando scriptura verbis abutitur, vt verbum diuinum dicitur genitum, dicitur etiam de creaturis. vt apud Isaiam ca. 1. Filios genui & exaltaui. & alibi. Quis est qui *Iob. 38.* genuit glebas roris. Hæc ille. vt in Psalm. Sæpè expugnauerunt me à iuuentute mea, pro oppugnauerunt. Lege quæ scripsimus in capit. de regulis Paulo peculiaribus.

REGVLA XXVII.

MOS diuinæ scripturæ est, vt per id quod plurimum vsu euenire solet, id quod raro contingit, intelligat. Exodi. 22. omnem viduam & pupillum non affligetis. per quos intelligit & alios, quos nõ est fas vt opprimamus. & Deute. 23. Vir qui nõ fuerit mũdus ab accidente noctis: id est à nocturna immunditia, per quam & diurnam intelligit. quanquam raro vsu venire solet. & iterum. Non arabis in boue & asino pariter. per hæc duo animalia intelligit nõ esse arandum cum animalibus diuersarum specierũ.

Vtitur scriptura indefinitis sententijs pro vniuersalibus. vt. Qui credit in me flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. pro omnis qui crediderit in me, &c. & in Leuitico. Vir qui obtulerit munus, &c. &, Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. & Psal. 14. Qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam. Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua.

REGVLA XXVIII.

HIc Dei mos est (authore Chrysostomo homilia 30. in Gene.) vt puniturus, prius indicet quàm magna sint peccata, ac ingratitudinem illorum exprobrans, tunc tandẽ corripere ac punire incipit. Nam *Gene. 6.* cum terrible illud diluuium interminaretur, inquit scriptura. Vt autem vidit Deus quod multiplicatæ sunt malitiæ hominũ, & vnusquisque cogitat in corde suo diligenter mala à iuuentute. Vidisti quomodo demonstra

uit

uit prius malitiæ eorum excellentiam,& poſtea dicit.Delebo hominem. Et parum infra cum de confuſione linguarum ſcriptura loGene. 11. quitur,Ecce genus vnum & labium vnum,& hæc cœperunt facere,& nunc non ceſſabunt ab ijs quæ decreuerunt facere. Et poſt parũ. Venite & confundamus linguam ipſorum. Et in oratione.5.de Prouidentia,ait.Nos cum aliquem punimus, vix dignamur cauſam dicere,Deus niſi prius te docuerit,niſi tuum ipſius acceperit ſuffragium,ipſum,te iudice, iuſtè iudicium inferre, non punit eos qui iam diu animaduerſione digni erant. & rationem ſæpe reddere paratus eſt, vt cũ accuſatur abs te,in iudicium etiam venire non grauatur.Sic non confeſtim iniecit ignem Sodomis,nec ciuitates illas diripuit.Sed quid? Clamor Sodomorum & Gomorrẽorum,&c.& neq; adhuc. Sed deſcendens videbo.& neque hic conſtitit,ſed miſit angelos,vt monſtrarent incolarum vrbis improbitatẽ.vt ne impudens quiſquam vllis poſsit verborum contumelijs vexare Deum, quod crudeles, quod nepharios iam deleturus eſſet. Vnde ipſos iniurioſos ſæpe vt cauſam iudicent,aduocat, ſæpe creaturam ad ſuffragium ferendum conuocat.iudiciorum ſuorum ſplendorem demonſtrans. neque aduerſarium ſuum.neque res ſenſu ex pertes repudiat Deus,quin cauſam iudicent. Quod nobis quoque in conſuetudine eſt poſitum,quando cauſa iuſta freti ſumus. Vnde apud Michæam. Audite valles fundamenta terræ,quoniam cauſa quædam domino eſt. & rurſum.Audi cęlum,auribus percipe terra. Sæpe vero illos ipſos. Vt,Populemi quid feci tibi,aut qua in re iniuriam tibi feci. & Iere. 17.Quodnam inuenerunt in me delictum patres veſtri. Neque vero in ciuitatibus ac nationibus hoc ſolum facit, ſed etiam in certo
2.Reg.12. quouis homine, vt cum Nathan quæſiuit à Dauid. Duo viri erant in ciuitate vna, vnus diues, alter pauper. Diues habebat oues & boues plurimos valde, pauper nihil, præter vnam ouem.Cum autem peregrinus quidam veniſſet ad diuitem,parcens ille ſumere de ouibus & bobus ſuis,vt exhiberet conuiuium peregrino illi,tulit ouem viri pauperis.Iratus autem Dauid aduerſus hominem illum dixit ad Nathan. Viuit Dominus quoniã filius mortis eſt vir qui fecit hoc. Dixit Nathan tu es qui feciſti hanc rem. & Iona repudiante Niniuitas prædicare,reſpondit Deus per cucurbitam, inquiens. Siquidem tu parcere volebas cucurbitæ,& ego non parcam Niniue. & multorum talium inuenies ſcripturas plenas. Hactenus ille.apud Iſaiam ca.5.& apud Matthæum. capit. 21. cum parabola vineæ tractatur, inuenies huius rei aptiſsimum exemplum. Nam enumerans beneficia populo illi collata exprobrat illorum ingratitudinem. Denique quando in exilium vult mittere Iſraeliticum populum, aut punire peccata, hac forma loquendi vtitur.vt apud Ezechi.8.&.9.

REGVLA. XXIX.

SCripturæ mos eſt(authore Chry. hom. quadam lib. Paralip. circa finem primi tomi) ſi quando parat accuſare quempiam, non modo peccatum illius narrare,verum etiam docere nos quæ fuerit peccati cauſa. Id autem eo facit,vt eos qui ſani ſunt,reddat tutiores cautioreſque, ne in eadem incidant mala.Similiter medici ad ægrotantes ingreſsi,antequam curent morbum, inquirunt inueſtigantq; vnde morbus ſit inflictus,vt ab origine coerceant malũ.propterea quod qui manente radice ramos tantum execat, nihil aliud quam inanem ſumit operam. Vbi igitur ſcriptura peccatũ & peccati cauſã eloquitur? Reprehẽdit eos qui præceſſerunt diluuiũ ob inconceſſas mixturas.atq; audi quomodo cauſam exprimat. Quum vidiſſent filij Dei filias hominum eſſe formoſas, acceperũt illas ſibi in vxores.Quid igitur,nunquid pulchritudo eſt cauſa peccati? Abſit. Sed videre fuit cauſa peccati? nec id quidem. Nam hoc naturæ opus eſt. Sed quid tandem? male videre. nam hoc eſt deprauatæ voluntatis. & de Ozia dicitur in Paralipomeno. Quod cum potens eſſet, elatum eſt cor eius, non ferebat principatus magnitudinem.ſed quẽadmodum ex edacitate naſcitur ignea inflatio, & ex inflatione gignitur febris,deinde ex febri plerumque mors. Itidem & in Ozia ex actionum eminentia nata eſt ſuperbia. Nam quod in corporibus eſt inflatio,hoc in animis eſt ſuperbia. mox ex ſuperbia nata eſt appetentia rerum ipſi non cõgruentium. Hactenus ille. Ob eandem cauſam Moyſes capit. 32. Deut. ob nimiam bonorum affluentiam teſtatus eſt, Iſrael à Domino receſſiſſe.Incraſſatus eſt,inquit, dilatus & recalcitrauit,metaphora à ſaginatis & obeſis equis & obid ferocientibus deſumpta.Lege ca.14.

Iſaiæ. de Babylonis rege, &. 32. Ezechielis de Pharaone rege Ægypti.

Poſt remo inquit Chryſoſt. hom. 3. ad populum Antiochenum. Deus hoc facere conſueuit, vt cum peccauerimus, nō ſtatim flagellum admouet, ſed remittit, dans nobis pœnitentiæ tempus præfinitum, vt corrigamur & mutemur. Si vero, propterea quod nondum pœna à nobis exigitur, peccatum deletum eſſe exiſtimantes contemplerimus agere pœnitentiam, vbi nos non putamus, ibi poſt hæc capiemur omnino.

REGVLA XXX.

SAcra ſcriptura (inquit Origen. libr. 4. contra Celſum) pro auditorum auribus & vtilitate demetitur quæ denunciat. Nam quemadmodum ipſi, vbi cum pueris minutioribus oborta eſt diſceptatio, non noſtras dicendi vires attendimus. Sed illorum imbecillitati nos ipſos accommodantes, non ſolum his conſentanea fabulamur, ſed ea etiam facimus, quæ puerorum videntur emendationibus ſatisfacere, & illis non parum conducere, ſic item & Dei verbum videtur, quæ ſuprà ſunt diſpenſaſſe. Quēadmodum vero quæ ad Deum ſpectant denuncientur, in Deuter. ſic proferuntur. Portauit te dominus Deus tuus, vt ſolet homo geſtare paruulum filium ſuum. Humanos igitur mores Deo ſcriptura imponit, vt hominibus vtilitatem afferat. *Deute. 2.*

REGVLA XXXI.

CHriſtus (authore Chryſoſt. hom. 24. in Matth. ex variis locis) quicquid in ſeculo geſsit, quicquid docuit, vel quaſcunq; parabolas intulit, in ipſis hominem deſignauit, cuius cauſa ſalutis deſcendit, quem aut inſtruxit, aut monuit, aut armauit. Inſtruxit dum dixit: Nolite timere eos, qui occidūt corpus, animam autem occidere nō poſſunt. Sic Chriſtus ad arborem fici venit eſuriens, ſed cur ad arborem acceſsit, quia fructum nō habere certo ſciuit. Poſt cur eam arborem maledixit, quæ non ſua [illegible]ntate, ſed temporis neceſsitate fructum non habuit. Niſi enim arborem figuratam in homine acceperis, rationem iſtam inuenire non poteris. Nouerat enim dominus exhibendi fructus tempus nō eſſe, nouerat enim arborem ob hoc maledici non debere, quæ tunc forſitan maledicenda fuiſſet, ſi ſuo tempore debita denegaret. Eſt igitur in arbore ſimilitudo hominis ad quem dominus eſuriens venit. Quid eſurit in homine dominus, niſi quod ipſe patri exhibuit. Meus cibus & meus potus eſt, vt faciam voluntatē eius qui miſit me. Non es arbor à Deo plantata, ſi bonos fructus non exhibes. Omnis enim arbor non faciens fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Non es plantatus iuxta tractus aquarum, ſi fructum tempore ſuo non reddis.

REGVLA XXXII.

QVæcunque res (inquit Auguſt. lib. 2. de ſermone domini in monte) propter aliud aliquid quęritur, inferior eſt, quàm id propter quod quæritur, & ideo illud primum eſt propter quod iſtam rem quæris, non iſta res quam propter aliud quæris. Quapropter ſi Euangelium & regnū Dei propter cibum quærimus, priorem facimus cibum, & poſteriorem Euangelium, id eſt regnum Dei, ita vt ſi non deſit cibus non quæramus regnum Dei. Hoc eſt, quod dicitur, primum quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius. Item D. Maximus. Centu. 1. de Charitate. Cano. 5. ait. Quod ſi omnia quæcunque per Deum & propter Deum facta ſunt, Deus rebus per ipſum factis longe exiſtit præſtātior, qui reliquerit Deum & deterioribus vacauerit, ſatis declarat ſeipſum Deo anteponere ea quæ per ipſum facta ſunt.

REGVLA XXXIII.

IN rebus difficilibus (inquit Origen. lib. 1. Periarchon. capit. 5.) quid magis veritati ſit proximum, vel quid ſecundum pietatis regulam opinandum ſit, ſequamur. Hæc ille. Vt verbi gratia, quod Maria non fuit conceptā in originali peccato iuxta pietatem verius videtur.

Vbi res naturaliter obſcura noſtrum modulum vincit, & aperte ſcriptura diuina non ſubuenit temerè hinc aliquid definire humana coniectura præſumit, ex Augu. epiſt. 157.

Si ratio contra diuinarum ſcripturarum authoritatem redditur, quamlibet acuta ſit, fallit veri ſimilitudine, nam vera eſſe non poteſt, ex Augu. ad Marcellinum de quæſtione quadam Exodi.

Vbi ſenſus eruitur talis, cuius veritas certis ſanctarum ſcripturarum teſtimonijs non poſsit aperiri, reſtat vt ratione reddita manifeſtus appareat. ex Auguſt. lib. 3. de doct. Chriſti. capitul. 28. Superuacaneum eſt. (inquit Theodore capit. 2. Ioelis.) quod quidam faciunt, qui conantur prophetiæ veritatem demonſtrare. & Cyrillus lib. 2. ſuper Ioh. capit. 62. ait. Non rationibus inanibus atq; friuolis ſenſum ſcripturæ inueſtigemus, ſed ſacras ſequentes literas altius vniuerſa ſcrutemur

Scriptura ſacra per ænigmata & parabolas rerum, mores hominum & virtutes animorum deſcribit. ex comment. titulo Hieronym. in Iob. capit. 28. & in comment. in Marcum eiuſdem tituli capi. 4. dicitur. Nouimus ſcripturas diuinas per ſimilitudines terrenas plerunque cæleſtia ſacramenta demonſtrare, ſicut ex toto corpore euangeliorum conſtat. & Chromatius in lib. de. 8. beatitudinibus. Solent, inquit, ſecularia eſſe ſpiritualibus exempla, & terreſtria imaginem prębere cæleſtibus. Vt, ſimile eſt regnum cælorum homini negotianti quærenti bonas margaritas.

REGVLA. XXXIIII.

QVI præſentia concedit, futura prohibet. Sic Chriſtus prohibens, ne ſimus de craſtino ſoliciti, de præſentibus concedit, vt panem quotidianum petamus. ex Hiero, Matth. 6.

Qui priora negat, concedit ſequentia. Vt, *Iſaiæ. 23.* Ecce terra Chaldæorum talis populus non fuit. Non dixit quod talis populus vltra non erit. potiùs quippe & durius eſt, regnum Romanorum, ſed ante non fuit. ex Hierony. Iſaiæ. 23.

Præſens negat, qui præteritum confitetur. vt apud Malachiam, Dilexi vos, inquit Dominus. hoc eſt aliquando vos amaui, nunc autem odio habeo. Ex Hierony. Malachiæ. 1.

Dum præterita recolit ſcriptura, etiam tẽpus præſens ſignificat. vt, Tradidit eos Deus *Rom. 1.* in reprobum ſenſum & nunc tradit. & Pſalmo. 1. Beatus vir qui non abijt in conſilium, nec nunc etiam abit. & Threnorum. 1. Quomodo ſedit ſola ciuitas plena populo. & nunc etiam ſedet, hoc eſt deſtructa eſt. ex Ambro. in comment. epiſto. ad Roma. capit. 1.

REGVLA XXXV.

HAnc habent Hebræi conſuetudinem (inquit Hiero. in quæſt. in Gene.) vt ex voluminum principijs illis nomina imponant. vt Bereſith vocant Geneſin, ideſt, in principio. Veelleſemoth, vocant Exodum, ideſt hæc ſunt nomina. Vaicra, Leuiticum, hoc eſt & vocauit. Vaidabber, Numeros. id eſt locutus eſt. Elledebarim, Deuteronomium, id eſt hæc ſunt verba. Et Chriſtianus Druthmari in procemio in Matth. ait. Matthæus libro ſuo titulum, Liber generationis, impoſuit, iuxta conſuetudinem Iudæorũ ad quos ſcribebat, qui ſoliti ſunt libris ſuis ex principijs nomina imponere. Nam de Chriſti generatione Matthæus tractat. Hæc ille. In paucis alijs libris regula ſeruatur, aut forte in nullis, ſi demas Parabolas Salomonis, quas Miſſe vocant, & Lamẽtationes Ieremię quas vocant. Echa. Diuidunt tamen Pentateuchũ in quinquaginta ſectiones, quas Hebræi vocant, Paraſa hoc eſt diuiſionem, & vnaquæq; ipſarum à principio nomen aſſumpſit. Reliqui libri ab authoribus habent nomina ſibi indita.

REGVLA XXXVI.

VT author eſt Greg. homi. 7. in Ezechie. In vna eademque ſcripturæ ſententia, alius ſola hiſtoria paſcitur, alius Typica, alius vero intelligentiam per Typum contemplatiuam quærit. Et fit plerunque, vt in vna eademque ſententia cuncta ſimul tria valeant inueniri. Moyſes enim cum de ardenti rubo vocatus fuiſſet, acceſsit propius vt vi- *Exod. 3.* deret viſum, & ecce rubus ardebat, & non conſumebatur. Magnum eſt hoc miraculum. Si ſolam in eo hiſtoriam requiras, eſt vnde legentis nutriatur animus, vt videns quod in ligno ignis ardeat, & non conſumat. At vero ſi typicam intelligentiã queras quod flamma, niſi lex de qua ſcriptum eſt. In dex- *Deute. 33.* tera eius ignea lex? & quid rubus ille niſi Iudaicum populum deſignauit, peccatorũ ſuorum ſpinis obſitum? ſed rubus ardens conſumi nõ potuit, quia Iudaicus populus, & ignẽ quidem legis accepit, & tamen peccatorũ ſuorum ſpinas nõ deſeruit, nec eius vitia, diuini ſermonis flamma cõcremauit. Hactenus ille. Iuxta triplicem ſenſum totum fere librũ Iob Gregorius expoſuit, aut omnio ſenſu literali,

(quia aliquando humilior esse solet,) iuxta allegoricum & moralem, & iuxta duplicem sensum, scilicet literalem & allegoricum, Hieron. interpretatus est vniuersos prophetas, tã maiores, quam minores. Ideo studiosi eorum libros diligenter euoluant, & diligentiam emulentur, & nolunt stupidas & frigidas allegorias effingere. Quanuis hac in re Gregorius violentior est. Sed Hiero. adeo doctus & diligens est, vt Origenis discipulum & sectatorem possis agnoscere, qui vniuersos, in tractãdis allegorijs, mortales longo interuallo superauit. Sed aduerte tunc diuinam scripturam vnicum tantum sensum admittere, quando res de qua agitur, non potest iuxta literalem sensum consistere, & tunc sensus literalis illius loci, erit allegoricus, vt Isaiæ. 43. cum loquitur de Euangelij prædicatione ait. Ponam in deserto viam, & in inuio flumina, glorificabunt me bestiæ agri, dracones & struthiones, quia dedi in deserto aquas, flumina in inuio, vt dãrem potum populo meo, electo meo. Populum istum formaui mihi, laudem meã narrabit. Vocat desertum, gentes quæ legem nõ habebant, & Dei cognitione carebant, flumina vocat doctrinam euangelij, de qua dicitur. Omnes sitientes venite ad aquas. Et qui credit in me flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Dracones & bestias vocat gentes propter feritatem ipsarum, ad sensum quem exposuimus in illa Reg. mutata re pristinum nomen permanet. Sic dicitur, spinæ nascuntur in manu ebriosi, &, Libanus vertetur in Carmelum, & Carmelus in saltum reputabitur. Nam hæc duo testimonia allegoricè sunt intelligenda, cum iuxta literam non possint stare. Hoc est quod dixit Orige. hom. 2. in Gen. Non semper in scripturis diuinis historialis consequentia stare potest, sed nonnunquam deficit, vt verbi causa cum dicitur. Spinæ nascentur in manus ebriosi, & cum in templo à Salomone constructo, dicitur. Vox mallei & securis non est audita in domo Dei; & iterum in Leuitico, cum lepra parietis & pelliculæ & staminis inspiciiubebatur à sacerdotibus & purgari. De his iam supra late à nobis disputatum est.

Quãdo sensus literalis sit allegoricus.

Prouc. 26.

3. Reg. 6.

Leuit. 13.

REGVLA XXXVII.

MVtationes personarum repentinæ (inquit August. Psalm. 44) & omnino ex improuiso, inueniuntur in sanctis scripturarum libris, vt in Psalmo. Domine libera animam meam à labijs iniquis & à lingua dolosa, & statim subiungit. Quid detur tibi aut quid adijciatur tibi aduersus linguam dolosam? Alia illic persona erat, alia hic, illi petentis, illic subuenientis. Hæc ille. Nos aptioribus vtamur exemplis. Canticorum. 1. osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt vbera tua vino, & Genes. 49. A (id est, propter) præda fili mi ascendisti, incuruauit se & accubuit vt leo, & Isaiæ. 52. Peccauimus ei, & noluerunt in vijs eius ambulare, & Psalm. 80. & comedere fecit eum de adipe frumenti, & de petra melle saturabo te, & Isaiæ. 1. Confundantur ab idolis quos elegistis, & Michææ. 1. Vxorem adolescentiæ tuę ne despiciat.

Psal. 113.

Vulgata. Ad prædam fili mi ascendisti, requiescēs accubuisti vt leo & quasi leæna quis suscitabit eum.

REGVLA XXXVIII.

SEcundum regulam scripturarum (inquit Hieron. y. in commen. Abdię,) qui pereũt non esse dicuntur. Vnde Abdias inquit, bibent omnes gentes iugiter, & erunt quasi non sint. Qui enim perit ei qui est, & qui dicit ad moysen, qui est misit me ad vos, meritò nõ esse dicitur, & in volumine Hester legimus. Ne tradas domine regnum tuum his qui non sunt, & in Deuter. Loquens de vocatione gentium dicitur. Ipsi me irritauerunt in his qui non sunt dij, & ego eos irritabo super gente quæ non est, & Ezechie. 26. ca. ait. Non esse dicũtur impij in inferno inclusi, nõ quod esse desistant qui in pœnis sunt sempiternis, sed quod qui Deo non viuunt in scripturis sanctis dicantur non subsistere. Vnde Hester contra idola loquens. Ne tradas sceptrum tuum, inquit, his qui non sunt, & alibi, qui vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt. Vtique erant quibus obsecrat ne tradatur sceptrum, sed Deo non erant, qui virtutibus & viuenti Deo esse cessarant, & in Psalm. Dimitte me vt refrigerer, prius quam abeam & amplius non ero. Lege eundem Hieronym. in comment. Isaiæ. cap. 65. & Hoseæ. cap. 7. Denique Basilius cum hæc eadem totidem verbis scripsisset. lib. 2. contra Eunomium, addit. Cum ad Ephesios. 1. scribit apostolus, vt illos vere coniunctos ei, qui est, per cognitionem ostenderet, existentes eos per excellentiam nominauit, dicens. Sanctis qui sunt, & fidelibus in Christo Iesu, sic enim & qui ante nos fuerunt tradiderunt, & nos in antiquis codicibus

Sunt, & nõ sunt quid in scripturis significent. Exod. 4.

Hester. 14.

Deut. 32.

Psalm. 38.

Locus Pauli annotandus.

bus inuenimus abſque nomine Epheſi. Hæc ille. & iuxta hanc lectionem videtur Hiero. hunc locum expoſuiſſe, quanuis nihil de lectionis varietate prodiderit. Præterea Chryſoſ.hom.1.in priorem ad Corint.epiſt.ait.nō
2.Cor.1. eſſe dicuntur, qui nihil æſtimantur propter vilitatem. Vnde paulus elegit ea quæ non ſunt, vt ea quæ ſunt deſtrueret, & Athanaſius in oratione cōtra Idololatras ait. Quę ſunt ideo vocantur bona, quoniam à Deo qui eſt eſſentia ipſa, exemplar trahūt. quæ non ſunt. mala nuncupamus, eo quod cum nulla eſſentia ſubſiſtant, hominum commentis efficta ſint. Hactenus ille. Quaſi dicāt. res nullius momenti & contemptibilis non eſſe dicitur. ad Rom.4. Qui vocat ea quę non ſunt tanquam ea quæ ſunt. &, ſi charitatem non habuero nihil ſum. & ita intelligo quod ait Paulus. Idolum nihil eſt in mūdo. Quanuis Sanct. Tho. 2.2.dicat idolum vocari nihil, quia caret anima ſenſitiua.

Solet in ſcripturis (inquit Aug.li.3.q.in Leui.q.57.) res quæ ſignificat, eius rei nomine
Geneſ.41. quam ſignificat nūcupari. vt in Geneſi. ſeptē ſpicæ, ſeptem anni ſunt. non dixit ſeptem annos ſignificant. & ſeptem boues, ſeptem anni
1.Cor.10. ſunt. Hinc eſt quod dictum eſt. Petra autem erat Chriſtus. Vult dicere Aug. quod verbū ſubſtantiuum non raro exponitur per verbum, ſignifico, as. Gene.40. Tres propagines, tres dies ſunt, id eſt, tres dies ſignificant. & de Iohanne dicitur Matth.11. Hic eſt Elias. & Coloſſ.2. Nemo vos iudicet in cibo vel potu, aut in parte diei feſti quæ ſunt vmbra futurorum. Præterea in tract. 63. in Iohan. idem Auguſt.ait. Solet ſcriptura res ſignificantes, tanquam illas quæ ſignificātur appellare. Sic diſcedente Iuda, tanquam zizanijs ſeparatis, remanentibus tanquam tritico Apoſtolis ait
Ioan.13. Chriſtus. Nūc clarificatus eſt filius hominis. Ac ſi diceret, ecce in illa clarificatione mea quod erit, vbi malorum nullus erit, ibi malorum nullus perit. Non eſt dictum nunc ſignificata eſt clarificatio filij hominis, ſed dictum eſt. Nunc clarificatus eſt filius hominis. Quēadmodum non dictum eſt. bonum ſemen ſignificat filios regni. aut zizania ſignificabat filios maligni. Sed dictum eſt bonum ſemen hi ſunt filij regni. Zizania autem ſunt filij maligni. ſic clarificatus eſt filius hominis, poſtea quam ſeparato inde nequiſſimo & ſecum remanētibus ſanctis ſignificata eſt glorificatio eius, quando ſeparatis iniquis remanebit cum ſanctis. Sum, ideſt, viuo. Pſalm. 38. Remitte mihi vt refrigerer priuſquam abeam & amplius non ero. & in euangelio. Noluit conſolari quia non ſunt.

Sum ſignificat idem quod voco. Iudi. 13. Nazareus erit à iuuentute ſua. & Iohan.1. Tu es Symon filius Iona, tu vocaberis Cephas.

Sum, inquit Auguſt.lib.1.Locut. in Gene. verſus finem. idem ſignificat quod habito, as. Vnde cum fratres Ioſeph in Ægypto eſſent, dicunt. Duodecim ſumus pueri tui fratres in terra Canaam. & ad Rom. 1. omnibus qui ſunt Romæ, dilectis Dei, vocatis ſanctis.

Denique ſum accipitur in propria ſignificatione. Iſaiæ.43. ego ſum, ego ſum qui deleo iniquitates tuas propter me. &. 1. Corint.1. non ſint in vobis ſchiſmata. & ſi alij poteſtatis. (id eſt opum) veſtræ participes ſunt, non ne potius nos. & in hac ſignificatione accipere oportet in verbis conſecrationis, ſcilicet. Accipite & comedite hoc eſt corpus meum, *Matth.26* etiam ſi rumpantur omnes hæretici, cum noſtræ ſententiæ ſuffragentur, & ſubſcribant vniuerſi antiqui patres, ſanctitate & eruditione illuſtres, quotquot aliquid ſcriptis mandauerunt à tempore Apoſtolorum vſque ad noſtram hanc ætatem, quando exortus eſt filius perditionis, qui extollitur ſupra omne quod dicitur Deus. Sed vtinam vt imitantur illius aſſeclæ, diſcipulos domini, in offenſione illa quam paſsi ſunt (nam nonnulli ex illis abierunt retro & à domino receſſerunt, audientes Dominum dicentem. Ego ſum pa- *Iohan.6.* nis viuus qui de cælo deſcendi,) ita quoque illorum æmularentur pœnitentiam. tradit quippe Epiphanius, Marcum & Lucam ex illorum fuiſſe numero qui in petra ſcandali Chriſto impingentes ab eius doctrina deſciuerunt. Quorum alter à Petro, alter à Paulo ad eccleſiæ ſagenam eſt pertractus. Sed qui fieri id poſsit in noſtri ſeculi hæreticis nō video, cum patres illos, quibus ſe Dominus familiarius inſinuauit, ac arcana ſua detexit, qui eos à via perditionis poterant reuocare, tam impiè quam ſtultè, explodant, contemnant, & exibilent, atque illorum loco hæreticorum quorundam obſcurorum peſtes, ſubrogent & ſubſtituant. Audi igitur quid Græcorum omniū præſtantiſsimus de hac re dicat homil. 83. in Matthæ. Credamus vbique Deo, nec repugnemus ei etiam ſi ſenſui noſtro & cogitationi abſurdum eſſe

videatur quod dicit, in omnibus & præcipuè in myſterijs ita faciamus, non illa quæ ante nos iacent ſolummodo aſpicientes, ſed verba quoque eius teneamus. Nam verbis eius defraudari non poſſumus, ſenſus vero noſter deceptu facilis eſt. Illa falſa eſſe non poſſunt, hic ſæpe fallitur. Quoniam ergo ille dixit, hoc eſt corpus meum, nulla teneamur ambiguitate, ſed credamus & oculis intellectus id aſpiciamus, & homil. 60. Ad populum Antioch. ait. Quoniam igitur verbum dicit, hoc eſt corpus meum, & pareamus & credamus, & oculis intellectualibus ipſum intueamur, & iterum homil. 51. in Matth. Corpus Chriſti nobis propoſitum eſt, non vt tangamus ſolummodo, ſed vt comedamus & ſaturemur, & Tertul. de reſur. carnis, Caro, corpore & ſanguine Chriſti veſcitur, vt & anima Deo ſaginetur. Sed de hoc ſatis. Porrò Lutherani, ſum, pro ſignifico, poſitum autumant in verbis illis conſecrationis.

REGVLA XXXIX.

VIſum eſt regulas illas ſeptem Ticonij cuiuſdam hæretici Donatiſtæ, quas conſcripſit ad intelligendum, vt ipſe dicebat, vniuerſas ſcripturas, vt autem mihi videtur ad intelligendum perexiguam partem ipſarum, in hunc poſtremum locum relegare. Nam prorſus expellere à libro noſtro conſilium non fuit, ne viderer illas regulas contemnere, & vt ieiunas & ſteriles è finibus noſtris depellere, quas Auguſtinus & poſt ipſum Iſidorus dignas fuiſſe cenſuerunt, quæ literis committerentur, in Theologorum gratiam & vtilitatem. Sexta regula à me omiſſa fuit, non quia negligenda videbatur, ſed quia ipſam latiſsimè explicaui in ſuperioribus libris, quando agebam de ordine narrationis ſcripturæ. Eſto igitur prima regula, de domino & eius corpore, in qua ſcire oportet aliquando capitis & corporis, ideſt, Chriſti & eccleſiæ vnam perſonam nobis intimari. Neque enim fruſtra dictum eſt à fidelibus. Ergo Abrahę ſemen eſtis, cum ſit vnum ſemen Abrahæ, quod eſt Chriſtus, non hæſitemus quando à capite ad corpus, vel à corpore tranſitur ad caput, & tamen non receditur ab vna eademque perſona. Vna enim perſona loquitur dicens, ſicut ſponſo poſuit mihi mitram, & ſicut ſponſam ornauit me ornamento, & tamen quid horum duorum capiti, quid corpori id eſt Chriſto, quid eccleſiæ conueniat, vtique intelligendum eſt. & Iſidorus lib. 1. de ſummo bono. c. 25. inquit Prima regula eſt de domino & eius corpore, quæ de vno ad vnum loquitur, atque in vna perſona, modo caput, modo corpus oſtendit. Sic Iſaias ait. Induit me veſtimentis ſalutis, & indumento iuſtitię circundedit me, quaſi ſpō ſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis. In vna enim perſona duplici vocabulo nominata, & caput. i. ſponſum, & eccleſiam, id eſt, ſponſam manifeſtauit. Proinde notandum in ſcripturis quod quandoque ſpecialiter caput deſcribitur, quãdoque & caput & corpus, & quandoque ex vtroque tranſeat ad vtrumque, & ab altero ad alterum. Sicque quid capiti, quid corpori conueniat prudens lector intelligat. Nec ab his diſsidet Eucherius in. q. in Iſaiam. Hæc regula & quæ ſequitur aut nihil aut parum inter ſe differre videntur. Poſſent ni fallor clarioribus ac magis familiaribus verbis explicare. Deus, inquam, aliquãdo loquitur ſub propria perſona, vt, ego à patre proceſsi, & à Deo exiui, aliquando ſub totius eccleſiæ perſona, quę tam ex perfectis, quam ex illis qui nondum perfectionem adepti ſunt, conſtat, & vice verſa, vt Actu. 9. Saule Saule, quid me perſequeris id eſt, eccleſiam meam, nam præceſſit, acceſſerat Paulus ad principem ſacerdotum, & petijt ab eo epiſtolas, vt quos inueniſſet huius viæ viros, vinctos duceret in Ieruſalem, & ſubdit. Ego ſum Ieſus Nazaræus quem tu perſequeris, & Pſal. de quolibet homine dicitur, omnia ſubiecisti ſub pedibus eius. Cum in epiſt. ad Ephe. cap. 1. Paulus tribuat Chriſto, omnia, inquit, ſubiecisti ſub pedibus eius, & ipſum dedit caput ſuper omnem eccleſiam, quæ eſt corpus eius. Imo vniuerſa fere quæ in nouo inſtrumento ex veteri aſſumuntur, ſub aliquorum ſanctorum perſona, de Chriſto intelliguntur, & Mar. 9. Qui vos ſuſcipit me ſuſcipit, &, ego ſto adoſtium & pulſo, & alicubi dicit. Ego & pater vnum ſumus, & alibi, fac vt ſint vnum, ſicut ego & tu vnum ſumus, & ad Epheſ. 2. conreſuſcitauit & conſedere fecit in cæleſtibus in Chriſto Ieſu. Denique Pſalmi fere omnes dicuntur ſub perſona Dauid & intelliguntur de Chriſto & eccleſia, quæ diſtinctio à diligenti lectore animãduertenda eſt. Hoc eſt quod inquit Auguſt. Pſal. 37. Cum Chriſtus, inquit loquitur, aliquando ex perſona ſolius capitis loquitur, quod eſt

Aug. lib. 3. de doct. Chriſti. c. 31. & ſequẽtibus.

1. Regula.

Galat. 3.

Iſa. 61.

ipſe

ipſe ſaluator, aliquando ex perſona corporis ſui, quod eſt eccleſia diffuſa in toto orbe. Vt, Deus meus Deus meus vt quid dereliquiſti me. Hæc Chriſtus. Verum quod ſubiungit. Longe à ſalute mea verba delictorum meorum. Chriſtus ſub perſona eccleſiæ inquit, & alibi. Eſuriui & dediſtis mihi manducare, ex membris ſuis loquitur non ex ſe, & quando dixit. Saule Saule cur me perſequeris, caput pro membris clamabat, & Hieronym. ad Galat. 2. ca. Nihil intereſt de corpore quid dicatur, an membris, cum & corpus diuidatur in membra, & membra ſint corporis, & in comment. in Iob. titulo Hieron. c. 29. Quando, inquit, aliquid ad ſaluatorem referri non conuenit ad membrorum illius compagem ſenſum expoſitionis conemur inflectere, & recte id fieri poterit, vt quod ipſe dominus caput eccleſiæ ſuæ in ſe recipere non poteſt, de eius corpore, quod eſt eccleſia, ſentiatur, & Auguſt. concione. 2. Pſalmo. 90. ait. Aliquando non ſolum Pſalmus, ſed omnis prophetia ſic loquitur de Chriſto, vt caput ſolum commendet, & aliquando à capite it ad corpus, ideſt, ad eccleſiam, & non videtur mutaſſe perſonam, quia non ſeparatur caput à corpore, ſed tanquam de vno loquitur, vt in Pſalm. 21. qui de paſsione domini loquitur, dicitur. Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea, diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. Delicta tamen nõ habebat Chriſtus, & tamen dicitur in capite illius Pſalmi. Deus meus vt quid me dereliquiſti, longe à ſalute mea, verba delictorum meorum, delicta ad nos pertinent, paſsio ad Chriſtum. Hactenus ille. Sic apud Zachariam, Ieſus filius Ioſedech ſacerdos magnus, qui typum gerebat ſaluatoris, introducitur veſtibus ſordidis veſtitus. Lege Regulam illam. Moris eſt ſcripturę diuinę ſanctos aſſumere perſonam peccantium. Porrò audi aliam ſimilem huic.

Mat. 25.

REGVLA XL.

REgula ſecunda eſt, inquit Auguſt. de domini corpore vero atq; permixto, hæc regula vigilãtem lectorem requirit, quando ſcriptura cum ad alios iam loquatur, tanquam ad eos ipſos ad quos loquebatur videtur loqui, vel de ipſis cum de alijs iam loquatur, tanquam vnum ſint vtrorumque corpus, propter temporalem commixtionẽ & cõmunionem ſacramentorum, adhoc pertinet in canticis canticorum. Fuſca ſum & ſpecioſa, vt tabernacula Cedar, ſpecioſa ſum vt pelles Salomonis. Non enim ait. Fuſca fui vt tabernacula Cedar, & ſpecioſa fui, vt pelles Salomonis, ſed vtrumq; ſe eſſe dixit propter temporalem vnitatem intra vna retia piſcium bonorum & malorum. Tabernacula enim Cedar ad Iſmaelem pertinent, qui non erit hęres cum filio liberæ. Itaque cum de bona parte Deus dicat. Ducam cæcos in viam quam non nouerunt, & ſemitas quas non calcauerunt calcabunt, & faciam illis tenebras in lucem, & praua in directum, hæc verba faciam & non derelinquam eos. Mox de alia parte, quæ male permixta eſt dicit. Ipſi autem conuerſi ſunt retrorſum, quanuis alij iam eſſe ſignificentur verbis. Sed quoniam nunc in vno ſunt, tanquam de ipſis loquitur de quibus loquebatur, non tamen ſemper in vno erunt. Ipſe eſt quippe ille ſeruus commemoratus in euangelio, cuius dominus cum venerit diuidet eum, & partem eius cum hypocritis ponet. Iſidorus ſic habet. Secunda eſt de corpore vero & permixto, nam videntur quædam vni conuenire perſonæ, quod tamen non eſt vnius, vt eſt illud, puer meus es tu Iſrael, ecce deleui vt nubem iniquitates tuas, & ſicut nebulam peccata tua, conuertere ad me & redimam te. Hoc ad vnum non congruit. Nam altera pars eſt cui peccata deleuit, cui dicit, puer meus es tu, & altera cui dicit. Conuertere ad me & redimam te, qui ſi conuertantur eorum peccata delentur. Per hanc regulam ſic ad omnes loquitur ſcriptura, vt boni redarguantur cum malis, & mali laudentur cum bonis. Lege vt hanc regulam intelligas, quæ ſcripſimus in regulis Paulo peculiaribus, vbi diximus, quod cum ſcribat ad vnicum populum, eoſdem laudat & vituperat, ita vt vnuſquiſq; intelligat quid ad ſe pertineat, ac mores ſuos cognoſcat an ſint digni laude vel vituperio, & ſimiliter fit in prophetis, loquitur Deus ad Iſrael ſecundum carnem, & vertit ſermonem ad Iſrael in ſpiritu, vt Iſaię. 43. loquitur de populo electo. Dedi in deſerto aquas vt darem potum populo meo, populum iſtum formaui mihi, laudem meam narrabit, & ſubdit de populo infideli. Non me inuocaſti Iacob nec laborauſti in me Iſrael, vſque ad finem capitis, & ſubdit cap. 44. de populo electo. Et nunc audi Iacob ſeruus meus, & Iſrael quem elegi.

Can. 1.

Iſaia. 42.

Oſeæ. 12.

REGV-

REGVLA XLI.

TErtia regula est de promissis & lege, vel de spiritu & litera. Sed vt inquit Augu. magis est quæstio ingens quam regula quæ soluendis quæstionibus est adhibenda. Vult significare id quod nos ante dixeramus in expositione regulæ Grego. ex homi. 7. in Ezech. quod narratio illa quæ iuxta historiam admittitur, quæ est veluti fundamentum sensus spiritualis iuxta allegoriam quoque ipsam exponere oportet, vt circuncisio Abrahæ vere facta est, & vere intelligitur per illam circuncisio spiritualis populi Christiani.

REGVLA XLII.

QVarta regula est, inquit August. de specie & genere. Speciem voco partem, Genus autem totum cuius ea pars est, quam voco speciem. Sicut vnaquæq; ciuitas pars est vniuersitatis gentium, hanc voco speciem, genus autem omnes gentes. Eadem ratio est si non de vnaquaque ciuitate, sed de vnaquaq; prouincia vel gente vel regno, tale aliquid in diuinis reperiatur eloquijs. Non solum enim, verbi gratia de Ierusalem vel de aliqua gentium ciuitate, siue Tyro siue Babylone dicitur aliquid in scripturis quod modũ eius excedat, & conueniat potius omnibus gentibus, verum etiam de Iudea, Ægypto, de Assyria, & quacũq; alia gente in qua sunt plurimæ ciuitates, non tamen totus orbis, sed pars eius est, dicitur quod transeat eius modũ & congruat potius vniuerso cuius hæc est pars, vel generi cuius hæc species est. Fit hoc *Psalm. 71.* etiam de hominibus, sicut ea quæ de Salomone dicuntur excedunt eius modum, & potius ad Christum vel ecclesiam, cuius ille pars est, relata clarescunt. Neque species semper excedit, sæpe enim talia dicuntur, quæ vel ei quoq; vel ei fortasis tantummodo apertissimè congruant. Sed cum à specie transitur ad genus, quasi adhuc de specie loquente scriptura, ibi vigilare debet lectoris intentio, ne quærat in specie quod in genere potest melius & certius inuenire. Facile quippe est illud *Ezech. 36.* quod ait propheta. Domus Israel habitauit in terra, & polluerunt eam in via sua & in idolis suis & peccatis suis, secundum immunditiam menstruatæ facta est via eorum ante faciem meam, & effudi iram meam super eos, & dispersi illos inter nationes, & ventilaui eos in regiones, secundum vias eorum iudicaui eos. Facile est, inquam, hoc intelligere de Israel secundum carnem. Alia etiam quæ sequuntur eidem intelliguntur populo conuenire. Sed cum dicit. Sanctificabo nomen meum sanctum, illud magnum quod pollutum est inter vos, quod polluistis in medio earum. Iam intentus debet esse qui legit quemadmodum species excedatur, & adiungatur genus. Sequitur enim & dũ sanctificabor in vobis ante oculos eorũ & accipiam vos de gẽtibus, &c. Hoc de nouo testamento esse prophetatum de gentibus & Iudæis conflato, cõflat, ad quod pertinet non solum vna gens illa in reliquijs suis, de quibus dicitur. Si fuerit numerus filiorum Israel, sicut arena maris reliquiæ saluæ fient, verum etiam cæteræ gentes, non ambigit quisquis intuetur conuersionẽ omniũ gentiũ, sic fit Israel spiritalis, nõ vnius gentis, sed omnium quæ promissæ sunt patribus in eorum semine quod est Christus. Hic ergo Israel spiritalis ab illo Israel carnali, qui est vnius gentis nouitate gratiæ, non nobilitate patriæ, & mente non gente distinguitur. Sed altitudo prophetica dum de illo vel ad illum loquitur, latenter transit ad hunc, & cum iam de isto vel ad istum loquatur, adhuc de illo vel ad illũ loqui videtur, non intellectũ scripturarum nobis quasi hostiliter inuidens, sed excernens medicinaliter cor nostrum. Vnde & illud quod ait. Inducam vos in terram ve- *Ezech. 36.* stram, & paulò post tanquã id ipsum repetẽs, & habitabitis, inquit, in terra quã dedi patribus vestris, non carnaliter sicut carnalis Israel, sed spiritaliter, sicut spiritalis Israel. Ecclesia, quippe sine macula & ruga ex omnibus gentibus congregata, atq; in ęternũ regnatura cũ Christo, ipsa est terra beatorũ, terra viuentiũ. Ipsa est intelligenda patribus data, quãdo eis immutabili Dei voluntate promissa est, quoniã ipsa prædestinationis firmitate iam data est, sicut de ipsa gratia quæ sanctis datur, scribẽs ad Timot. apostolus ait. Nõ secundũ opera nostra, sed secundum suũ propositũ & gratiam quæ data est nobis in Christo Iesu ante secula æterna, manifestata autẽ nunc. Datam dixit gratiam, quãdo nec erant adhuc quibus daretur, quoniam in prædestinatione Dei iã factũ erat, quod suo tẽpore futurũ erat. Hanc regulam clarioribus verbis explicauit Isidor. Quarta, inquit, est regula de specie & genere, per quam pars pro toto, & totum pro parte

parte accipitur. Veluti ſi vni populo vel ciuitati loquatur Deus, & tamen intelligatur omnem contingere mundum. Nam licet aduerſus vnam ciuitatem Babylonicam per Iſaiam Dominus comminetur, tamen dum contra eccleſiam loquitur, tranſit ad genus de ſpecie, & conuertit contra totum mundum ſermonem. Certe ſi non loqueretur aduerſus vniuerſum orbem, non adderet infra generaliter. Et perdam omnem terram, & viſitabo ſuper orbis mala, & cætera quæ ſequuntur ad interneccionem orbis pertinentia. Vnde & adiecit. Hoc eſt conſilium quod cogitaui ſuper omnem terram, & hæc eſt manus eius extenſa ſuper omnes gentes. Item poſtquam ſub perſona Babyloniæ arguit vniuerſum mundum, rurſus ad eandem quaſi de genere ad ſpeciem reuertitur, dicens quæ ei ciuitati ſpecialiter cõtigerũt. Ecce ego ſuſcitabo ſuper eos Medos. Nam regnante Balthaſar à Medis eſt obtenta Babylonia. Sic & onus Ægypti ex perſona eiuſdem, ſcilicet Dei, totum vult intelligere mundum, dicẽdo. Et concurrere faciam Ægyptios aduerſus Ægyptios, regnũ aduerſus regnum. Cum Ægyptus non multa regna, ſed vnum habuiſſe deſcribatur regnum.

Iſaiæ. 13.

+ Huius regulæ eſt perfacilis explicatio ſi modo à fundamentis eius expoſitionem exordiamur. Scripturæ mos eſt, vt nunquã ita de re aliqua certa & definita & ante oculos propoſita ſermonem habeat, quin eius ſignificatio ad omnes ſimiles dimanet. Nam aut loquitur de viris iuſtis, vt de Dauid, Moyſe, Ezechia, aut Iſaia, aut de ſceleratis, vt de Nabuchodonoſor, Antiocho, Balaam, & tunc dico de vtriſq; verum eſſe vnum virum iuſtũ, vniuerſos iuſtos, & vnum ſceleratum, vniuerſos nepharios homines cõplecti. Ac ſimiliter dilatãd⁹ eſt hic ſermo ad vniuerſas alias res, ſiue ſint regiones, ſiue vrbes, ſiue flumina, nã ſi res illæ ſuſtinent typũ rei dignæ laude, vt Ieruſalem, Iuda, omnem piorum cœtum ſignificant. Si vero tenent figuram rei illaudatæ, vt Babylõ, Moab, Damaſcus, Aegyptus, Tyrus, Arabia, vniuerſam congregationem hoſtium eccleſiæ ſignificant. Vides quomodo ſpecies pro genere accipiatur, vt apud Iſaiã. Et erit altare domini in terra Aegypti, & Aegyptus dominũ cognoſcet, Aegyptus ponitur pro vniuerſis idolorũ cultoribus, qui relictis idolis doctrinam euangelij receperunt, & Iſaiæ. 25. loquens de populi Dei potentia, inquit. Et triturabitur Moab ſub eo, ſicut terũtur paleæ in plauſtro. Moab vocat vniuerſos infideles. Sub eo, id eſt à populo fideli. Et vice verſa genus pro ſpecie ponitur, vt factæ ſunt tenebræ in vniuerſa terra, id eſt, in Iudæa, & in Actibus apoſt. Agab⁹ prædicebat famẽ futuram ſub Claudio in vniuerſo orbe terrarum, id eſt, in Iudæa quæ pars orbis eſt, &, omnes declinauerunt ſimul & inutiles facti ſunt, id eſt, bona pars hominũ per Synecdochen, & Iſaiæ. 13. de Medis Babylonem deuaſtantibus dicitur, vt diſperdat omnẽ terram, & ſtatim. Viſitabo ſuper orbis mala, &c. 14. hoc cõſilium cogitaui ſuper omnem terram, & hæc eſt manus ſuper vniuerſas gentes, & loquitur aduerſus Babylonem. Lege de hac re ca. de numeris quando diximus numerum pluralem vnum tantum ſignificare, & Reg. quæ incipit. In his quæ ad mores attinent ex his quę confinia ſunt, ſimilia licet colligere, lege quoq; aliam Reg. quæ incipit. Genus capitur pro ſpecie & econtra, & ſic plana & expedita erit huius regulæ materia, lege quoque Ambroſ. lib. 1. de voca. gentium. capit. 3.

+ hæc regula alioqui difficilis

Iſaiæ. 19.

REGVLA XLIII.

QVintam regulam ponit Ticonius, quam de temporibus appellat, qua regula plerumque inueniri vel conijci poſſit latens in ſcripturis quantitas temporum. Duobus autem modis vigere dicit hanc regulam, aut tropo ſynecdoches, aut legitimis numeris. Tropus ſynecdoche, aut à parte totum, aut à toto partem facit intelligi, ſicut vnus euangeliſta poſt dies octo factum dicit, quod alius poſt dies ſex, quando in mõte diſcipulis tantum tribus præſentibus, facies domini vt ſol reſplenduit, & veſtimenta eius ſicut nix. Vtrumque enim verum eſſe non poſſet, quod de numero dierum dictum eſt, niſi ille qui dixit, poſt dies octo, intelligatur partem nouiſsimam diei ex quo id Chriſtus prædixit futurum, & partem primam diei quo id oſtendit impletum, pro totis diebus duobus atque integris poſuiſſe: is vero qui dixit, poſt dies ſex, integros omnes & totos, ſed ſolos medios computaſſe. Hoc modo locutionis quo ſignificatur à parte totum, etiam illa de reſurrectione Chriſti ſoluitur quæſtio. Pars enim nouiſsima diei, quo paſſus eſt, niſi pro toto die accipiatur, id eſt, adiuncta etiam nocte præterita, & nox in cuius parte vltima reſurrexit, niſi totus

Luc. 9.

Mat. 17.

tus dies accipiatur, adiuncto ſcilicet, die illucescente dominico, non poſſunt eſſe tres dies & noctes, quibus ſe in corde terræ prædixit futurum. Legitimos autem numeros dicit, quos eminentius ſcriptura commendat, ſicut ſeptenarium, vel denarium, vel duodenariũ, & quicunq; alij ſint quos legendo ſtudioſi libenter agnoſcunt. Plerunq; enim huiuſmodi numeri pro vniuerſo tempore ponuntur, ſicut, ſepties in die laudẽ tibi dixi, nihil eſt aliud quam, ſemper laus eius in ore meo. Tantũdẽ valent, & cum multiplicantur ſiue per denarium, ſicut ſeptuaginta & ſeptingenti. Vnde poſſunt ſeptuaginta anni Ieremiæ pro vniuerſo tẽpore ſpiritaliter accipi, quo eſt apud alienos, (ſcilicet Babylonios) eccleſia (ſcilicet Iſrael) ſiue per ſeipſos, ſicut decemper decem, cẽtum ſunt, & duodecim per duodecim. 144. quo numero ſignificatur vniuerſitas ſanctorum in Apocalypſi. Vnde apparet non ſolas temporum quæſtiones iſtis numeris eſſe ſoluendas, ſed latius patere ſignificationes eorũ & in multa ſerpere. Neq; enim numerus iſte in Apocalypſi ad tempora pertinet, ſed ad homines. Iſidorus ſic habet. Quinta regula eſt de temporibus, per quam, aut pars maior temporis per partem minorem, aut pars minor temporis per partem maiorem inducitur, ſicut eſt de triduo dominicæ ſepulturæ, dum nec tribus plenis diebus ac noctibus iacuerit in ſepulchro, ſed tamen à parte totum triduũ accipitur. Vel ſicut illud quod quadringentis annis prædixerat Deus filios Iſrael in Ægypto ſeruituros, & ſic inde egreſſuros, qui tamen dominante Ioſeph dominati ſunt, nec ſtatim poſt quadringẽtos annos egreſſi ſunt vt fuerat repromiſſum, ſed quadringentis triginta peractis ab Ægypto receſſerunt. Eſt & illa de temporibus figura per quam quædam quæ futura ſunt quaſi iam geſta narrantur, vt eſt illud. Foderũt manus meas & pedes meos dinumerauerunt omnia oſſa mea, &, diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & his ſimilia, in quibus futura tanquam ſi iam facta ſint, ita dicuntur. Sed cur quæ adhuc facienda erant iam facta narrantur. Quia quæ nobis adhuc futura ſunt, apud Dei æternitatem iam facta ſunt. Quapropter quando aliquid faciendum eſſe pronunciatur, ſecundum nos dicitur. Quando vero quæ futura ſunt iam facta dicuntur, ſecundum Dei æternitatem accipienda ſunt, apud quem iam omnia facta ſunt, quæ futura ſunt.

Gen. 15.

Exod. 12.

Omnia præcepta ſub hac regula cõplexa, latiſsimè à nobis varijs in locis harũ hypotypoſeon ſunt explicata. Nam in ſuperioribus quinquagenis, totam ſynecdoches materiam multis exẽplis illuſtrauimus. Porrò de exemplo illo deſumpto ex Gen. 15. Peregrinum, inquit, erit ſemen tuum in terra nõ ſua quadringentis annis & affligent eos, cum tamen in Exo. cap. 12. numerẽtur quadringenti triginta anni. In ca. de numeris à nobis explicatum fuit. Sed ne prorſus ſiluiſſe videar, aduerte quod computatio maioris numeri, ſcilicet. 400. exordium ſumit à tempore quo dictum fuit Abrahæ, Gene. 12. egredere de terra tua, &c. Supputatio vero minoris incipit à natiuitate Iſaac, quæ fuit triginta annis poſtquã egreſſus fuerat Abrahã Charã. de qua re vide gloſſam quam ordinariam vocant, Exod. 12. Deinde cũ dicit Iſido. infallibilẽ atq; immutabilem eſſe prophetiam, intelligit de prophetia prædeſtinationis, alioqui illa quę eſt comminationis, mutabilis eſt, vt illa Ionæ. 3. Adhuc. 40. dies, & Niniue ſubuertetur, de vtraq; diſſerui in ca. de prophetia, ſecutus Chryſo. & in his quinquagenis ex ſententia Eucherij, Theodoreti, Hier. ſed vtriuſq; rei vnum proponam exemplum. Gen. 6. dicitur. Erunt dies illorum centũ & viginti annorum. Iuxta expoſitionẽ Hier. in. q. in Gen. hunc ſenſum habet. Habebũt annos centũ viginti ad agendã pœnitentiã. Non igitur vt multi putãt humana vita ad centũ viginti annos cõtracta eſt. Si quidẽ inuenimus quod poſt diluuiũ Abrahã vixit annos centũ. 75. alij plures, Noë trecentos annos. Quia vero pœnitentiã agere cõtẽpſerunt, noluit Deus tẽpus ſpectare decretũ, ſed viginti annorũ ſpacijs amputatis induxit diluuiũ, anno centeſimo agendæ pœnitentiæ deſtinato. Atq; iterũ hæc repetit Dan. 9. c. & Beda in Gen. & Albinus in. q. in Gene. At dices, dñs fefellit homines illos, quos ante tẽpus à ſe præfinitum, perdidit. Ad hoc reſpondeo quod fuit prophetia comminationis, & hoc eſt quod inquit Hier. Dan. 4. Sentẽtia Dei facile mutatur Ezechiæ regis exẽplo, quẽ Iſaias dixerat eſſe moriturũ & Ionæ. Dei ſententia mutata eſt, non vanitate iudicij, ſed eorũ conuerſione qui meruere indulgentiam, nõ enim Deus hominibus ſed vitijs iraſcitur, quę cũ in homine nõ fuerint, nequaquã punit quodmutatũ eſt, & Greg. lib. 16. mor. c. 6. Deus mutat ſententiã, non conſiliũ. Secunda expoſitio eſt Aug. lib. 15. de Ciuit. Dei. ca. 24. Anno, inquit quingen-

Locus ex Gen. 6. expoſitus.

quingenteſimo vitæ Noe genuit Sē, Chā, Iapheth, & dictum eſt illi Non permanebit ſpiritus meus cum homine, ideſt, hominibus, in æternum, quia caro eſt, erunt dies illius centū viginti annorum, vt dicitur Gene. 5. & 6. Poſtea vero cap. 7. dicitur. Anno ſexcenteſimo vitę Noe rupti ſunt omnes fontes abyſsi magnæ. Tunc inquit Auguſt. intelligo dixiſſe Deum Noe, erunt dies illius. 120. annorum, cum circa finem quingentorum annorum eſſet. Noë, ideſt, quadringentos octoginta vitæ annos ageret, quos more ſuo ſcriptura, quingentos vocat, nomine totius, maximam partem plerúmq; ſignificans. Sexcēteſimo quippe anno vitæ Noe ſecundo menſe factum eſt diluuium. Ac ſic. 120. anni prædicti ſunt futuri meta vitæ hominum periturorum, quibus tranſactis diluuio delerentur. Nec Auguſt. refragatur Euch. lib. 1. in Gen. cap. 37. Ecce iuxta Hierony. viginti anni amputati ſunt, quia pœnitentiam agere neglexerunt. Iuxta Auguſt. poſt tranſactos. 120. annos, diluuio abolitum eſt genus humanum. Tertiam huius loci expoſitionem deſumpſimus ex Lactantio lib. 2. de origine erroris. c. 14. Deus, inquit, execratus iniuſtitiam prioris ſeculi, ne rurſus lōgitudo vitæ, cauſa eſſet excogitandorum malorum, paulatim per ſingulas progenies dimi nuit hominis ætatem, atque centum & viginti annis metam collocauit, quam tranſgredi non liceret, & ſumpſit mutuo ex Ioſepho lib. 1. antiqui. c. 4. & c. 7. Thare, inquit, vixit ducētos & quinquaginta annos, ſenſim enim vita hominum minuebatur, vſq; ad Moyſis natiuitatem, poſt cuius obitum terminus vitę hominum prefinitus eſt à Deo cētum & 20. annos, tot enim ipſe vixit annos. Hanc expoſitionem Hier. nō placuiſſe arbitror. Nam illos quod ſuppreſſo arguit nomine, nifallor, ſunt Ioſephus & Lactant. illius patroni.

Eſt deniq; alia. q. de numeris. Quomodo Sem biennio poſt diluuium cētum annorum eſſe dicatur in Gene. cum ſupra. cap. 5. Quin-
Geneſ. 11. genteſimo anno Noe natus aſſeratur, & ſexcenteſimo eiuſdē Noe diluuium veniſſe legatur. c. 7. Dicendū, aut duospluſquam quingentos annos habuiſſe Noe, quando natus eſt Sē, aut duos minus: aut Sē habuiſſe centū & duos annos quando natus eſt Arphaxad. Solet enim ſic loqui ſcriptura nonnunquam, vt etſi modicū ſuperſit, vel deſit, plenarium tamen numerū ponere, vt Gen. 42. Duodecim ſumꝰ pueri tui fratres in terra Canaan, cum pòſt dicat Ioſeph occiſum fuiſſe, & Iudi. 9. Intrauit Abimelech filius Gedeō hoc eſt Ieroboal domum patris ſui in Ephratha & interfecit. 70. viros ſupra lapidem vnum, quāuis defuerint duo, ipſe qui occidit, & Ionathas iunior qui latuit. Videtur autem veriſimile, cum natus eſſet Sē, duos ſuper quingentos annos habuiſſe Noe. Nec falſum dixit ſcriptura, quia quingētos annos habuit, etiam ſi quingentos & duos annos habuerit, quia minor numerus intra maiorem continetur.

REGVLA XLIIII.

POſtrema regula eſt, de diabolo & eiꝰ corpore. Eſt enim & ipſe caput impiorū qui ſunt eius quodāmodo corpus, ituri cū illo ad ſuppliciū æterni ignis. Sicut Chriſtus caput eſt eccleſiæ, quæ eſt corpus eius futurum cū illo in regno ſempiterno. Sicut ergo in prima regula, quæ vocatur de dño & eius corpore, vigilandū eſt vt intelligatur, cū dicta eadēque perſona ſcriptura loquitur, quid conueniat capiti, quid corpori. Sic & in iſta nouiſſima, aliquādo in diabolū dicitur, quod non in ipſo, ſed potius in eius corpore poſsit agnoſci, quod habet non ſolū in eis qui manifeſtiſsime foris ſunt, ſed in eis etiā qui cū ad ipſum pertineant, tamē ad tēpus miſcentur eccleſiæ donec vnuſquiſq; de hac vita exeat, vel à frumēto palea vētilabro vltimo ſeparetur. Quod enim ſcriptū eſt apud Iſaiā. Quomodo cecidiſti de cælo Lucifer manè oriens, & cætera quę ſub figura regis Babylonis de eadē perſona, vel ad eandē perſonam dicta ſunt in ipſa contextione ſermonis, de diabolo vtiq; intelligūtur, & tamen quod ibi dictum eſt. Contritus eſt in terra qui mittit ad omnes gētes, nō totū ipſi capiti congruit. Nā etſi mittit ad omnes gentes diabolus angelos ſuos, tamen in terra corpus eius, non ipſe conteritur, niſi quia ipſe eſt in corpore ſuo quod contritum ſit vt puluis, quem proijcit ventus à facie terræ. Hæ regulæ, excepta illa quæ vocatur de promiſsis & lege, aliud ex alio faciunt intelligi, quod eſt proprium tropicæ locutionis. Nam vbicūq; aliud dicitur, vt aliud intelligatur, etſi nomen ipſius tropi, in loquendi arte non inuenitur tropica locutio eſt. Quæ cum fit vbi fieri ſolet, ſine labore ſequitur intellectus, cum vero vbi nō ſolet, laboratur vt intelligatur. Iſidori verba ſic habent. 7. Regula de diabolo & eius corpore, quia ſæpe dicuntur de ipſo capite, quæ *Eſa. 14.*

quæ ſuo magis conueniunt corpori. Sæpe vero eius vident dicta membrorum & non niſi capiti congruunt. Ex nomine quippe corporis intelligitur caput, vt eſt illud in euangelio de zizanijs tritico admixtis dicente domino. Inimicus homo hoc fecit, hominem ipſum diabolum vocans, & ex nomine corporis caput deſignans. Item ex nomine capitis ſignificatur corpus. Sicut in euāgelio dicitur. Duodecim vos elegi, ſed vnus ex vobis diabolus eſt. Iudam vtiq; indicans, qui diaboli corpus fuit. Apoſtata quippe angelus omniū caput eſt iniquorum, & huius capitis corpus ſunt omnes iniqui. Sicq; cum membris ſuis vnitus eſt, vt ſæpe quod corpori eius dicitur, ad eum potius referatur, rurſumq; illi, ad membra iterum ipſius deriuetur.

Regula facile percipi poteſt, dummodo intelligas, omnes malos tenere typum diaboli, cuius membra ſunt, & bonos ſimiliter Chriſti. Iuxta illud Pauli. 2. Theſſ. 2. qui de Nerone qui Antichriſti ſuſtinebat figuram, inquit, myſterium iam operatur iniquitatis tantum vt qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat, vt apud Ezechi. cap. 28. de rege Tyri. Eo, inquit, quod eleuatum eſt cor tuum, & dixiſti Deus ego ſum, & in cathedra Dei ſedi in corde maris, cum ſis homo & non Deus, & ſubdit. Tu ſignaculum ſimilitudinis plenus ſapiētia perfectus decore, in delicijs paradiſi fuiſti, quæ verba diabolo tātum quadrare poſſunt, & ad eundem modum ſunt exponenda quæ dicuntur de Pharaone rege Ægypti. ca. 29. & Ezech. 17. Nabucho. ideſt, diabolus, venit ad Libanum, ideſt, eccleſiam, & rapuit ſummitates cedri, ideſt, principes eccleſiæ, & transfert in terram maledictam negotiatorum, nam hoc ſignificat Canaā. Deinde quod iuſti ſint ſceleratis permixti, quandiu eccleſia, quæ in hoc mundo peregrinatur, durat, ſæpe apud Auguſt. leget qui eius libros euoluerit. Qua de re Gregor. hom. 38. in euangelia, ait. Hæc vita quæ inter cælum & infernum ſita eſt, ſicut in medio ſubſiſtit, ita vtrarumq; partium ciues communiter recipit, quos tamen ſancta eccleſia & indiſcretè ſuſcipit, & poſt modum in egreſſione diſcernet. Si ergo boni eſtis, in hac vita quandiu ſubſiſtitis æquanimiter tolerate malos. Nam quiſq; malos non tolerat, ipſe ſibi per intolerantiam teſtis eſt, quia bonus non eſt. Habel enim eſſe renuit, quem Cain malitia non exercet, & Hieronym. aduerſus Luciferianos ait. Arca Noë eccleſiæ typus fuit, dicente Petro. In arca Noë pauci, ideſt, octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquā. Vt in illa omnium animalium genera, ita & in hac vniuerſarum & gentium & morum homines ſunt. Vt ibi pardus & hœdi, lupus & agni, ita & hic iuſti & peccatores, id eſt vaſa aurea & argentea cum ligneis & fictilibus commorantur, habuit arca nidos ſuos, habet eccleſia plurimas manſiones. Nec ſolum in eccleſia morantur oues, nec mundæ tantum aues volitant, ſed frumentum in agro ſeritur, & inter nitentia culta lappæq; & tribuli & ſteriles dominantur auenæ. Quid faciat agricola? euellat lolium? ſed tota pariter meſis euertitur. Quotidie induſtria ruſticana aues ſonitu abigit, imaginibus exterret. Attamen veloces capreæ, aut laſciuus onager incurrit. Ita dormiente patrefamilias, inimicus homo zizaniā ſuperſeminauit, ad quam eradicandam cum ſerui ire proponerent, dominus prohibuit, ſibi ſeruans palearum & frumenti diſcretionē. Hæc ſunt vaſa iræ & miſericordiæ quæ in domo Dei ab Apoſtolo prædicantur. Venient ergo dies quando theſauro eccleſiæ aperto proferet dominus vaſa iræ ſuæ, quibus exeuntibus ſancti dicent. Ex nobis exierunt, ſed nō erant ex nobis. Nemo poteſt Chriſti palmam ſibi aſſumere, nemo ante diem iudicij de hominibus iudicare, ſi iam mundata eſſet eccleſia, quid domino reſeruaremus? & Orige. ho. 1. in Ezech. oportet, in ſagena totius eccleſiæ, eſſe & bona & mala, in ſagena totius eccleſiæ non poſſunt vniuerſa bona eſſe quæ incidūt in eā. Ait quippe ſaluator. Cū extraxerint, & ſecus littus ſederint, eligēt, bona quidē in vaſa ſua, mala vero foras proijciēt. Si iam vniuerſa mūda ſunt, quid derelinquemus iudicio Dei? & iuxta aliā parabolā, & frumentum & paleę in area continentur, cum frumentum tantū in Chriſti horrea cōgregandū ſit, & diſcernātur paleæ, ab eo, cuius vētilabrū in manu eius, & mundabit areā ſuam, paleas vero cōſumet igne. Neq; aſſero aream totū eſſe mundum, ſed cœtū populi Chriſtiani. Quomodo vnaquęq; area, non eſt tota plena frumento, nec paleis, ſic in eccleſijs, alius eſt frumentum, alius palea. Vide plura in decretis. 23. q. 4. & expoſitores Mat. in ca. 13. illius euangelij.

Mali cū bonis in eccleſia promixt.

REGVLA XLV.

VNaquæq; lingua, inquit Hiero. in. q. in Geneſ. ſua habet idiomata & proprietates. Huius regulæ hæc ſint exempla.

Cedri

Cedri dei, id eſt, maximæ. Sagittæ dei, id eſt fortes, quia nomen Elohim, ſæpè non ſignificat ſed auget ſignificationem. Vas vaſis, quodcunque inſtrumẽtum ſignificat, vt vaſa iræ & mortis, vocantur inſtrumenta quibus homines interimuntur, vt ſagittæ, enſes, & vas electionis, inſtrumentum ſelectiſsimũ cuiuſcunque artis, quo nomine Paulus eſt vocatus, quia maximus verbi Dei prædicator erat: & cognouit Adam vxorem ſuam, id eſt, rem habuit. Scriptura etiam hanc conſueuit habere elocutionem, occidit hædum caprarum, ſicut Pſal. 113. ſicut agni ouium. Quaſi poſſet eſſe hædus niſi caprarum, & agnus niſi ouium. & 1. Reg. 21. hœdum caprarum vnum. Quod dixit caprarum, nõ diſcriminis gratia, ſed vt paruum ſignificet additum eſt: acſi diceret paruum, cui opus erat capra matre. Sic hircus caprarum qui paruus eſt. Nam Danie. 8. dicitur, hircus caprarum magnificauit, ideſt creuit. Deinde à communione actum ſcriptura demõſtrat: vt beatus vir qui non abijt in conſilium: & alibi, cum iniquè agentibus non ingrediar. & Iere. non ſedi cum conſilio ludentium. & Gene. vlt. in conſilio eorum non veniat anima mea. Eſt quoque conſuetudo ſcripturarum maximè in Paulo, res per ſigna appellare, vt præputium pro gentili, & circunciſionem pro Iudæo. Conſueuit quoque cognationis leges ſcriptura vocare, non eas quæ ſecundum naturam conſiſtunt, ſed quæ deriuantur à virtute vel vitio. Quibus nanque ſe quiſq; conformem ſtatuit, horum filius, frater aut pater vocatur. Lucæ. 3. Ne cœperitis dicere patrem habemus Abraham. &, Pater tuus Amorræus & mater tua Cethæa. & apud Danie. ſemen Canaan. non Iuda. Cõſueuit quoque ſcriptura tanquam ad vnum loqui, cum ad populum loquitur. Ioſue 8. Ecce dedi in manus tuas regem Hai, ſicut feciſti Iericho, &c. Mos eſt etiam ſcripturæ ſic ad partem loqui, vt reliquos prætermittere non videatur. Pſal. 61. ſperate in eum omnes conuẽtus plebis. Sed non prætermittit potentes. Vtuntur quoque Hebræi genitiuis ſubſtantiuis loco adiectiuorum: vt filius perditionis, id eſt homo perditus, & deus pacis, lex mortis, ſpiritus ſanctificatiõis, Mammona iniquitatis, id eſt, diuitiæ iniquæ. Viri miſericordiarum: homo Belial, id eſt, ſceleratus & abſq; iugo. & Euthy. Pſal. 28. ait. Idioma eſt vete. ſcripturæ dicere deum gloriæ pro glorioſo, deus veritatis, Deus vltionum, potentiarum, miſericordiarum. pro eo quod eſt deus verax, vindex, potens, miſericors. Et genitiui aliquando accipiuntur actiuè, aliquando paſsiuè, vt iuſtitia dei, id eſt quæ eſt in deo, aut quæ eſt in me ex dei munere. & Pſal. 5. Dñi eſt ſalus, ideſt, Salus noſtra ex dei munere eſt: & Charitas dei & fides Ieſu Chriſti, de his ait Aug. lib. de vera reli. ca. 50. habet omnis lingua ſua propria genera locutionũ, quę cum in aliam linguam transferuntur, videntur abſurda.

REGVLA XLVI.

SIcut Chriſtus (inquit Origc. tracta. 26. Matthæi capi. 23.) celatus venit in corpore, vt à carnalibus quidem ſpeciem corporis eius aſpicientibus, & non virtutes conſiderantibus, homo videretur: à ſpiritalibus autem non ſpeciem corporis attendentibus, ſed opera virtutum eius conſiderantibus, Deus intelligitur. Sic eſt omnis ſcriptura diuina incorporata, maximè autem veteris teſtamenti. Spiritalis enim & propheticus ſenſus ſcripturæ celatus eſt in hiſtoria rei poſitę, vt omnis ſcriptura à mediocribus quidem ſecundum hiſtoriam intelligatur, à ſpiritualibus autem & perfectis ſecundum myſterium ſpiritale. Item Cyrillus libr. 10. Theſauri. capit. 2. ait. Quemadmodum quando Chriſtus per carnẽ miracula efficiebat (ſpũto enim cæcum curauit, & manu extenſa feretroque tacto vnigenitum viduæ filium è mortuis reuocauit, & voce è corpore emiſſa, Lazare, inquit, veni foras) non ipſi vt homini, ſed vt Deo attribuimus. Sic quando humano more de ſe ipſo dicit, quod alienum à deitate ſua videatur, carni idipſum accommodare debemus. & cap. 3. Quoniam Chriſtus ita factus eſt verus homo, vt verus eſſe deus non amiſerit: neque enim aliter noſtrũ genus ſaluari poterat. Nequis audiens ipſum factum eſſe hominem, mutatum eſſe verbũ dei in noſtram naturam putaret, aut aliud factum quam eſſet ſemper, vt tertiũ quid. v. g. ex homine atq; deo compoſitũ, hac de cauſa neceſſario, modo more hominũ, & loquitur & operatur, abſq; peccato, modo vt verus deus, vt vtrunq; ipſe intelligatur eſſe. Et Orig. lib. 2, Periarchon ca. 6. ait. Per omnem ſcripturam, tam diuina natu... humanis vocabulis appellatur, quam humana natura diuinæ nuncupationis inſignibus decoratur.

Liber decimus

REGVLA XLVII.

PROpter vnius (authore Augu. lib. 11. super Gene. capit. 31.) verbi translationem non totus locus figuratè accipiendus est. Vt in Gene. cum legimus Adam & Euæ oculos apertos fuisse, postquã de ligno vitæ comederunt. Quod verbum apertos fuisse oculos eorum, translatitium est, cum constet Adam & Euam vidisse oculis fructũ ligni pulchrum visu, & animalia & volatilia quando adducta sunt ad eum, vt videret quod vocaret ea. Vidit præterea Euam quando os ex ossibus suis appellauit. Ergo, aperti sunt oculi in alia significatione accipiendũ est quàm in propria. Non tamen quod sequitur figuratè accipiendum, sed historica narratione. Sic apud Lucam de duobus illis discipulis qui Emaus petebant, dicitur. Quod aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt Dominum in fractione panis. Non enim per viã clausis oculis ambulabant, sed eum cognoscere non valentibus illo sermone expresit.

Gene. 3.

Luce 24.

Domini Iesu facta (authore August. tract. 49. in Io.) non sunt tantummodo facta, sed signa, si ergo sunt signa, præter id quod mira sunt, aliquid profectò significant. & Damasce. lib. 1. cap. 14. Quæcunque de deo corporaliter dicuntur, symbolicè sunt dicta, habent autem altiorem intelligentiam. Quam ob causam id fieri soleat libr. 1. exposuimus: nihilominus subiũgam Cyrilli verba ex lib. 3. in Ioan. cap. 36. solet, inquit, Christus ænigmaticè, nec apertè nimium mysteria exponere, ne res diuinę sceleſtis etiam hominibus in derisionem paterent: nonnunquam tamẽ propter audientium imperitiam, cum nihil eos intelligere videat, omni ambiguitate sermonis remota, dilucidè ac breuiter totã vim mysterij explicat, vt nulla excusatio non credentibus relinquatur. At vero quomodo intelligi valeãt locutiones tropicæ mixtæ, hoc est illæ quæ cum tropo habent vice expositionis propriam locutionem admixtam: vt scutum fidei, vexillum crucis, in libr. de allegorijs ex Quintiliano docuimus: atq; ideo nunc tantum Augu. verba lib. 2. de ciui. dei. cap. 21. de eadem re accipiebam. Locutiones, inquit, tropicæ proprijs prophetico more miscentur, vt ad intellectũ spiritalem intentio sobria cum quodam vtili ac salubri labore perueniat. Pigritia vero carnalis, vel ineruditæ atque inexercitatæ tarditas mentis, cõtenta literæ superficie, nihil putat interius requirendum. Deinde ad locutiones tropicas quæ carent expositione, intelligendas, adiumentum affert quod scribit August. libr. 2. de doctri. christ. cap. 16. Rerum, inquit, ignorantia facit obscuras locutiones figuratas: cũ ignoramus, vel animantium, vel lapidum, vel herbarum naturas, aliarumve rerum quę plerunque in scripturis similitudinis alicuius gratia ponuntur. Nam & de serpente, quod notum est, totum corpus eum pro capite obijcere ferientibus, quantum illustrat sensum illum, quo dominus astutos nos iubet esse sicut serpentes, vt scilicet pro capite nostro, quod est Christus, corpus potius per sequentibus offeramus, ne fides Christiana tanquam caput necetur in nobis, si parcentes corpori negemus deum. Vel illud quod per cauernæ angustias coarctatus deposita veteri tunica, vires nouas accipere dicitur, quantum concinit ad imitandam ipsius serpentis astutiam, exuendumque ipsum veterem hominem, vt induamur nouo, dicente domino, intrate per angustam portam. Vt ergo notitia naturæ serpentis illustrat multas similitudines quas de hoc animante scriptura dare consueuit. Sic ignorantia animalium quæ per similitudines commemorat, impedit lectorem. Sic lapidum, sic herbarum. Nam & carbunculi notitia, quod lucet in tenebris, multa illuminat obscura librorum vbicunque propter similitudinem ponitur: & ignorantia Berilli & Adamantis claudit plerunque intelligentiæ fores. Nec aliam ob causam facile est intelligere pacem perpetuam significari oleæ ramusculo, quam re diens ad arcam columba pertulit, nisi quia nouimus, & olei lenem contactum non facile alieno humore corrumpi, & arborem ipsam frondere perenniter. Multi autem propter ignorantiã Hyssopi dum nesciũt quam vim habeat, vel ad purgandum pulmonem, vel vt dicitur ad saxa radicitus penetranda, cum sit herba breuis atque humilis, omnino inuenire nõ possunt, quare dictum sit. Asperges me Hyssopo & mũdabor. Numerorum etiam imperitia multa facit non intelligi translatè & mysticè posita in scripturis. Ingenium quippe (vt ita dixerim) ingenuum, non potest non moueri quid sibi velit, quod & Moyses & Elias & ipse dominus quadraginta diebus ieiunauerũt. Non pauca etiam obtegit nonnullarum rerum musicarũ ignorantia.

De serpente Epipha. li. 1. to. 3. cõtra Ophitas. Hære. 37.

Ephe. 4. Matth. 7.

Nume. 19. Leui. 14.

De hoc in ca. de Numeris.

rantia. Nam & de Pſalterij & citharæ differentia, quidam non inconcinnè aliquas rerũ figuras aperuit. De lapidibus lege Hiero. li. 9. cõment. in Ezechi. circa principium. & in epiſt. de Veſte ſacerdotali, prope finem.

Quando agebamus de varijs ſimilitudinibus virtutũ & vitiorũ, & de nominibus, quæ in bonam aut in malam ſignificationem trahuntur, multa quæ huic loco inſerenda erãt, ſcripſimus. Sed illis omiſsis, nunc breuiter paucula exempla ſubijciam. Primum ex Augu. Pſal. 57. in expoſitione huius loci. Sicut aſpidis ſurdæ obturantis aures ſuas, &c. ait. *Aſpis.* Aſpis cum cœperit pati incantatorem Marſum, qui eam quibuſdã carminibus proprijs, euocat: hic enim incantat vt educat aſpidem è tenebroſa cauerna in lucem: illa amando te nebras ſuas exire nõ vult: recuſans tamen audire illas voces quibus ſe cogi ſentit, allidit vnam aurem terræ, & cauda obturat aliam, atque ita voces illas quantum poteſt euitans non exit ad incantantem. Huic ſimiles dixit ſpiritus dei quoſdam non audientes verbum dei, & non ſolum non audientes, ſed omnino vt non valeant audire facientes. Ita etiam dicit Euthy. eodem loco. Item Euthy. Pſalm. *Coruus.* 146. in huius loci expoſitione. Pullis coruorum inuocantibus eum, ait. ſenſus eſt quod coruorum pulli, qui parẽtum crudelitate derelicti (oderunt enim corui proprios fœtus) clamant vehementer, & ſuperne oſcitant, & cibum quærunt. Sed hos coruorum pullos deus admirandum in modum alit, ad ſupremæ ſuæ benignitatis & prouidentiæ demonſtrationem. Auram enim quandam in eorũ ora demittit, per quam nutrimentum neſcio quod ex aëre congregatur, quo ad grandiorem vſque ætatem nutriuntur. & Hiero. Haba. 1. exponens hunc locum. Velociores lupis veſpertinis, ait. Lupi fœmiores eſſe dicuntur nocte vicina, & tota die fame ad rabiem concitati. Præterea Theophy. Matth. 3. & Luc. 3. in huius loci expoſitione. Genimina *Vipera.* viperarum, ait. Progenies viperarum vocat eos: eo quod ſicut illæ deuorantes matres ſuas naſcantur, ſimiliter & illi, patres, hoc eſt magiſtros & prophetas occiderunt. Tradũt enim de hoc animali, quod matrem ſuam deuoret, & ſic naſcatur. Hactenus ille. Alij hoc negant, præcipuè Ariſt. & ſic Euangeliſta loquitur iuxta opinionem vulgi: aut vocat viperas Iudæos ob natiuam malignitatem Iudæorum, de quibus dici poteſt. Errauerunt ab vtero. Præterea Ezechi. 2. ca. cum dixiſſet prophetæ dominus. Cum ſcorpionibus tu *Scorpio.* habitas, ait Hierony. Qui arcuato percutere vulnere poſsint, & aculeo fiſtulato, vt eadem plaga & cutem aperiat, & venena diffundat. & cum Ierem. 17. inquit propheta: perdix congregauit quæ non peperit, fecit diuitias ſuas non cum iudicio, in dimidio dierum relinquit eas. ait Hierony. Hanc perdicis eſſe *Perdix.* naturam aiunt, vt oua perdicis alterius, id eſt aliena furetur, & eis incubet, cumque fœtus adoleuerit, auolare ab eo, & alienum parentem relinquere. Huiuſmodi diuites ſunt, qui aliena diripiunt, quibus in medio dierum dicitur. Stulte hac nocte repetent animam tuã *Luca. 12.* à te, quæ paraſti cuius erunt? Alij propter ſuperiorem hiſtoriam, & propter alteram: qua dicunt, perdicem eſſe pugnaciſsimum & immundum, ita vt victum polluat, diabolum ſub eius nomine interpretant, quod alienas ſibi diuitias congregarit dicens ad dominũ. Hæc omnia tibi dabo. Quem relinquent di- *Matth. 4.* uitiæ ſuæ quæ malè ab eo fuerant congregatæ, & per Apoſtolos conuertuntur ad dominum. Item Ambro. lib. 6. exaeme. capi. 3. ait. De Pardi ſpecie ſcripturam non ſiluit, quod *Pardus.* varietate coloris, motus varios animæ ſuæ prodat: dicit enim Iere. ſi mutabit Æthiops *Ierem. 13.* pellem ſuam, & pardus varietatem. Non ſolum enim de figura, ſed etiam de mobilitate furoris iſtud accipitur, eo quod tenebroſis & inquietis infidæ mentis mutationibus decoloratus populus Iudæorum, boni propoſiti gratiã iam tenere non poſsit, nec ad emendationẽ vllam remeare, qui ſemel ſerinam in dueritiimmunitatẽ. Si plura de hac re noſſe deſideras, lege Baſilium in Exaeme. & hunc ſecutus Ambro. in eiuſdem tituli libro.

REGVLA XLVIII.

SEcundum ſcripturas (inquit Origẽ. Pſal. 36. homil. 3.) dominus nõ omnia cognoſcit, ſed ſola illa quæ bona ſunt: mala autem dicitur ignorare, non quòd vere aliquid ſit quod eius ſcientiã lateat, ſed ea quæ indigna ſunt notione eius, dicitur ignorare. & ho. 4. in Gene. ait. Secundum ſcripturas nõ omnia ſcit deus, peccatum neſcit, alienos à ſe ignorat. Audi ſcripturã. Cognouit dominus quæ ſunt eius: ſuos cognoſcit dominus, iniquos & impios neſcit. Audi ſaluatorem dicẽtem. Diſcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem, non noui vos. & Paulus. Qui ignorat *1. Cor. 14.*

ignorabitur. Hæc ita intelligimus, quod hi quorum actus deo indigni sunt, indigni etiã notitia dei dicant. Non enim dignatur deus nosse eum, qui auersus est ab eo, & ignorat eum. Tali ergo specie de his qui habitant in Sodomis dicitur, vt, si quidem secundum clamorem, qui ascendit ad dominum actis eorum indigni consummẽtur, notione eius iudicentur indigni, Si vero est illis aliqua conuersio, si vel decem in illis inuenti fuerint iusti, ita demum nouerit eos Deus, & ideo dixit: sin autem, vt sciam quid agunt, idest, vt ipsos sciam, & scientia mea dignos faciam, si quos in ipsis inueniam iustos, si quos inueniam pœnitẽtes, si quos tales quos debeam scire. & homil. 1. in Iere. cum exponit de domino. Euge domine Deus nescio loqui quia puer ego sum, ait. Nesciens quædam Deus, maior est, si ea ignorauerit, quam si scierit. Nam respõdit dominus eis qui sibi dicebãt: nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? Discedite à me, inquit, non noui vos. Putas ne hoc quod ait, non noui vos, minorem eius virtutem approbat, an maiorẽ quia malos perituros nesciat, scit enim his differentia, scit meliora, scit dñs eos qui eius sunt, & si quis ignorat ignorat. Igitur (vt constat) peccator ignoratur à deo.

Ita habet.

Matth. 7.

Hęc regula intelligitur iuxta hominũ opinionem & non iuxta veritatem, vt innuere videtur Hiero. circa principium. libr. 8. comment. in Isaiam, cum ait, fenestræ cœli apertæ sunt, vt despiceret dominus hominũ vniuersa peccata, quæ prius quia non puniebat, videbatur peccatoribus, ignorare. Præterea in comment. Ierem. capit. 19. cum exponit hæc verba: ædificauerunt excelsa Baalim, quæ non præcepi, nec locutus sum, nec ascenderunt in cor meum, ait. Non quod Deus futura nescierit, sed quod indigna sua notitia, ignorare se dicat, iuxta illud euangelicum. Discedite à me operarij iniquitatis, ne sciо vos. Nouit enim Dominus eos qui sui sunt. &, Qui ignorat, ignorabitur. & Theophyla. Lucæ 13. ait. Paterfamilias cum iustè eos excluserit, dissimulat scire vnde sint; & merito: sunt enim ex diabolo. Dominus autem cognoscit suos. Hactenus ille, quasi dicat. Cognoscere est alicui fauere, aut aliquem vehementer amare. vt Ierem. 1. Priusquam te formarem in vtero cognoui te: & vocatur huiusmodi cognitio, cognitio approbationis: & vice versa non cognoscere aut ignorare, est aliquem detestari & non fauere: vt cum dicitur de stultis virginibus. Ne scio vos. Hinc intelliges verba illa quæ dominus dixit Adę. Adam vbi es? Quia illum quẽ sanctum & omni scelere purum ipse parum ante creauerat, optime cognoscebat: illum vero quem ab optimo & fœlicissimo statu desciuisse cognouerat, ignorabat. Nam Christo cum Belial nihil erat commune. Aut iuxta Dorotheum sermone. 1. O infælix Adam à magna gloria, in ingentem ignominiã delapsus es. de hoc in prooe. lib. 10.

Lucæ 13.
2. Timo. 2.
1. Cor. 14.

REGVLA XLIX.

FAcilius in scripturis (inquit Orige. homil. 24. Nume.) quod quæritur, agnoscetur, si ex pluribus locis, quæ de eadem re scripta sunt, proferantur. & Basil. lib. 1. de baptismo cap. 1. Familiare est, inquit, domino eas, quæ alicubi strictim præcepta sunt, per ea quæ in alijs locis dicta sunt, manifestè tradere ac declarare. & Augu. lib. 3. de peccatorum meritis & remissione cap. 4. ait. Inhærendum est his quæ in scripturis sunt apertissima, vt ex his reuelentur obscura: aut si mens nondum est idonea (quæ possit ea, vel demonstrata cernere, vel abstrusa inuestigare) sine vlla hæsitatione credantur. & Augu. lib. 2. de doct. christ. ca. 9. Conandum est, inquit, vt ad obscuriores locutiones illustrandas de manifestioribus sumantur exempla, & quædam certarum sententiarum testimonia dubitationem de incertis afferãt. In qua re memoria valet plurimum. Hactenus ille. Nam de circunstantia contextus, hoc est ex collatione præcedentium cum sequentibus scripturæ arcanos sensus facile posse erui & in lucem proferri, supra latè dissertum à nobis est. Atq; ita inquit Orige. libr. 2. cõment. epistolæ ad Roma. ca. 2. Qui vult, inquit, intelligẽtiam eorum quæ in scripturis prophetici scripta sunt capere, eum oportet diligẽter attendere, vel dicentium personas, vel ad quos vel de quibus sermo sit personis. & Irenæus. lib. 2. cap. 10. ait. Omnis quæstio, non per aliud quod quæritur habebit resolutionem, nec ambiguitas per aliam ambiguitatẽ soluetur apud eos qui sensum habẽt, aut ænigmata per aliud ænigma, sed ea quæ sunt talia, ex manifestis & consonantibus & claris accipiunt absolutiones. & Augusti. ad Orosium contra Priscilianistas. 9. capi. ait. Sicut in euan-

in euangelio quanuis vera ſint omnia quę dicta ſunt,non tamen omnia quę dicta ſunt vera eſſe creduntur,quoniam à Iudæis falſa & impia dicta eſſe verax Euangelij ſcriptura teſtatur.Sic & in libro Iob,vbi multæ perſonæ locutæ eſſe narrantur, non ſolum quid dicatur,ſed à quo etiam dicatur conſiderandum eſt.Hactenus ille. Itaque omnis ambiguitas è medio ſcripturarum facile amouebitur aut relegabitur, & quæ erant obſcura erunt planiora & expeditiora, monſtratis occaſionibus ex quibus quæſtiones oriuntur. aut ex cõtextus circũ ſtantijs,oſtenſo alio loco, aut contrario,aut clariore.& ſi omnia hæc nobis defuerint præſidia, ſequamur Auguſt.dicentẽ epiſt.59.ad quæſtiones Paulini.Inſcripturis ſanctis interpretãdis,& ſi multa dici poſſint,quę improbãda nõ ſunt,tamẽ in his eligẽdũ,q̃ omnis vel penè omnis frequẽtatecclęſia

REGVLA L.

MVlta dicuntur in ſcripturis (authore Au.de præſentia dei ad Dardanum ca.12.)tanquã facta ſint, cum in ſpe adhuc eſſe intelligãtur.Vnde eſt illud quod dominus inquit diſcipulis.omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Quod vſq; adeo ſecundum ſpem dictum eſt futurorum,vt eis poſtmodum dicat.Multa habeo vobis dicere quæ non poteſtis portare modo.

Hæc regula & quę mox à me ſubijcientur ſunt in ſuis locis à me ſatis accurate explicatæ,quę tamẽ ideo hoc in loco à me ponẽtur, vt habere poſsint ſtudioſi in numerato, quæ ſparſim alibi dicta ſunt ac diſputata latiſsime. & prima ſit illa quã affert Orige.li. 5. cõmẽt. epiſt.ad Roma.c.5.Paul.inquit apoſtolo moris eſt cũ de benignitate Dei & ineffabili eius bonitate aliqua patefecerit, rurſum propter negligentiores quoſq; auditores,paululũ veluti exaſperare & metum aliquem remiſsoribus intentare.q.d.per terrores allicit Deus ad cuſtodiendũ præcepta, & pollicitationes adhibẽdo,ſimiliter facit.ac mixtim quoq;,interdũ præmia,interdũ pœnas oſtẽtare ſolet.

Scripturę moſeſt,inquit Aug.epiſt.59.ad Paulini quęſtiones,ita loqui de parte tanquã de toto.Sic Corinthios laudat apoſtolus quaſi omnes tales ſint.

Termini,inqt Epiph.cõtra Melchiſedecianos,nobis poſiti ſũt,& fundamẽta & ędificatio fidei,& apoſtolorũ traditiones, & ſcripturę ſãctę & ſucceſsiones doctrinæ,& ideo vnde quaq; veritas dei munita eſt.& Cõtra Audianos inqt.Nihil eſt diſcors in diuina ſcriptura, nec oppoſita dictio aduerſꝰ dictionẽ reperiet

Dicit Deꝰ(inquit Aug.li.1.q.in Genẽ.q.49 tanquã prædicẽs ſine dubio futurũ q̃ admonẽdo dicit,vt à peccatis abſtinẽdo caueatur.

Aliud eſt ſimilitudo(inqt Hier.circa principiũ li.9.cõmẽt.Ezech.) Aliud ęqualitas. Vnde hæreſis in Chriſtãtũ patris ſimilitudinẽ cõfitetur.& auſert naturã.Nos aũt in filio nõ ſolũ ſimilitudinẽ dicimus,ſed æqualitatẽ. ꝓpte rea enim cũ perſequebãtur Iudæi,quia æqualem ſe faciebat deo.& pro concordia euangeliſtarũ. inquit Aug.in. q. ſuper Deute. q.10. Non eadẽ prorſus leguntur in Exod.vbi primũ narrãtur geſta populi Iſraelitici ex Ægypto exeũti,quæ in Deut.repetũtur. Vnde intelligamus,nõ eſſe in mendacio diſputãdũ, ſi alijs q̃buſlibet verbis eadẽ volũtas manifeſtat.

Nemo,(inquit Orige.tract.26.in Mat. ca. 23.)debet vti ad confirmationem dogmatũ, libris qui ſunt extra canonicas ſcripturas.

Non continuo(inquit Orige. li.5. cõmẽt. epiſt.ad Rom.ca.5.)falſa videantur ea quę de omnibus dicuntur,etiam ſi aliqua diſpenſatio Dei,in vno vel duobus hominibus, facta eſt. Deinde lib.6.ca.6.ait. Moris eſt ſcripturæ diuinæ perſonas latẽter,& res & cauſas de quibus dicere videtur,& nomina commutare,imo potius eiſdem nominibus in alijs & alijs rebus vti.Denique quod parabolæ & cõparationes non oporteat vt ſint prorſus ſimiles illis rebus cum quibus conferuntur, multis teſtimonijs ſupra probatum eſt à me,atq; ita dicit Auguſtinus li.16.cõtra Fauſtum ca. 15.& Damaſce.li.3.ca.26.& Baſilius Gregõ. fratri,ſcribens ait. Non poteſt fieri vt per omnia quadret id quod in exẽplis ſpeculamur, ad ea quæ exemplorum vſus aſſumitur.

Ecce præſul Illuſtriſsime,ęs alienũ quo ſtudioſis omnibꝰ ſub tuo nomine me debitorẽ conſtitueram,exolui,atq; abingenti fœnore quo vehementer premebar,me liberaui,cũq; mihi opes in præſentia nõ ſuppeterẽt,(ne te, cui fidem meam auſti inxeram fallerẽ,) dedi operam,vt à ditiſsimis & pecunioſiſsimis illis viris,Hieronymo, Auguſtino, Chryſoſtomo,& reliquis ſanctis publicanis veriſimam facerem. Vt ſi noſtra,quia noſtra ſunt contemnũtur,tantorũ virorum authoritate nos ſubleuati & muniti,ſciolos quoſdam ac maleficos fucos,qui alienos labores inuadunt, proſternam,& à ſacrilegio immani deterrerem. Alioqui,vtique ſi hbuiſſet mihi, poſſem ſupra ſo

ſanctorum nomine, omnia quæ monumentis mandare decreueram, meis verbis exprimere, aut ſin minus, ſententijs illorum meo arbitratu & ordine tantum commutato, & conuerſo vti, atque additis exemplis quam plurimis, tum clariorib⁹, tum illuſtrioribus, omnia mihi tribuere, ac veluti propria vſurpare, quæ meis laboribus è tot centurijs voluminum congeſſeram. Sed mihi in animo ſemper fuit, & ante oculos diu noctuque obuerſatur, ſi qua ratione viam aperire poſsim Theologis ad intelligendum ſcripturas, exquirere. Nam credidi ſi verba ſanctorum fideliter redderem, fore vt illa memoriæ ſtudioſi mandarent, & tanquam vngues digitoſque tenerent. Quapropter ſi hac in re à me ceſſatum fuit, ac lectoribus non ſatisfeci (nam ſentio in aliquibus locis quæ recitauimus verba inuoluta & obſcura eſſe) tunc deniq; cõformare & emendare curabo, cum erraſſe me certo, nec perſpicuitati ſubſeruiſſe intellexero. De ipſa tamen re, de qua ſermo ſuſceptus eſt, nihil ferè à me quod ad rem hanc enucleãdam ſpectaret, ſiue in antiquis patribus, ſiue in diuinis ſcripturis fuiſſe prætermiſſum, an tamen aſſecutus ſim, aliorum iudicio relinquo. Vtcunque tamen ſit, cur conatus noſtri contemnendi ac non potius laudandi ſint, non video, ſi vel tantum functus ſum vice cotis. Dominus ſiquidem in euangelio pauperculam viduam, quæ duos obolos obtulerat, laudauit, datura plures, ſi plus habuiſſet. In lege quoque, diuites, aurũ, argentum, & lapides pretioſos ad conſtruendum tabernaculũ offerunt, nec tamen pauperes quia pauperes auroq; carentes ſunt, illorum munera aſpernatus eſt dñs, ſed ab illis pelles & pilos caprarum aliaſq; viliſsimas res libenter accipit. Deniq; ſi ruſticus ille Sinætis nomine, cum nihil haberet quod Artaxerxi regi prætereunti largiretur, ne officio ſuo deeſſet, vtraque vola manus, hauſtam è Cyro flumine præterfluẽti, aquam, illi obtulit: quam tamen hilari & læto animo rex ſuſcepit: non video cur ſummorũ literis & ſanctitate virorum labores, quos in hoc opere ſecutus ſum, contemnendi, aut ab vllo homine quantumuis docto reiiciendi ſint. In quorum ore, non tam dea illa [illegible] quæ in Periclis labris ſeſitauiſſe ſcripſit Eupolis, ſed ſpiritus ſanctus, qui veræ ſapientiæ, potentię, & eloquentiæ author eſt, inſidet. Atque hunc laborem ideo libentius ſubij, quod ad tot calamitates & vulnera quæ ſunt ab hæreticis eccleſiæ illata, medenda, potentiſsimũ & validiſsimum remedium ex ſcripturis eſſe petendum viderem. Quippe ſi hæreſes omnes ex ignorantia ſcripturarum originem traxerunt, illarum vera intelligentia & germana (quæ nimirũ iuxta canones ſanctorum eſt) quod fractũ ac debilitatũ eſt reſarciet. Sunt tamen, proh dolor, inter nos nonnulli, qui hoc totum ſcripturarum ſtudium, contemnunt, & contemnendũ eſſe ducunt, affirmantes, tot mala quot videmus hac noſtra tempeſtate in dies pullulare, Chriſtiano orbi eſſe importata à theologis, qui à nobis ad Lutheranos deſciuerunt: atq; ideo non eſſe impendendã curam rei theologicæ, nec in euãgelicis aut Paulinis deſudandum literis, & vtrunq; inſtrumẽtum eſſe delendum. Ergo ibit in ignes, magnaq; doctiloqui morietur Muſa Ieſu? Abſit, abſit à viris probis & qui ſe Chriſtianos eſſe fatentur, tantum ſcelus cogitare. Quãuis non ignoremus Paulũ fuiſſe aliquibus, odor mortis, in mortem, & alijs odor vitę, in vitam. Quin & Chriſtus ipſe poſitus eſt in ruinam & reſurrectionem multorum & in ſignũ cui cõtradicatur: fuit quoq; petra ſcãdali & lapis offenſionis duabus domibus Iſrael. Venit quippe non vt pacẽ mitteret in terram ſed gladium. Deniq; horum inſtitutum ſequentes, gladios noſtros in vomeres conflabimus, ne ſi forte hoſtes nobis bellum intulerint, ipſos adoriendo conficiamus. Sol quoque è cælo remoueatur, ne æſtu magno vrgeamur: & vineæ ſtirpentur, ne ſobrij in vinolentiam incidant, aut vino ſe ingurgitent. Nullus poſt hac nauim conſcendat, ne naufragium patiatur. An ignoratis, nullam adeo ſanctam ac ſynceram rem inueniri (vna dempta virtute) quin rectè aut ſecus illa vti poſsimus? Vnaquæq; enim facultas aut diſciplina, niſi legitimè illa vtaris, ex ſalubri & innoxia, lethalis & mortifera demum euadit. Vnde Satyrus ille cum primũ ignem cõſpexiſſet, & amplecti & exoſculari vellet, ob eius pulchritudinem. Inquit Prometheus. Heus niſi caues hyrce dolebit tibi mentum: vrit enim ſi attigeris: tantum enim lucem ac calorem exhibet, & omnium artiũ miniſter eſt, ſi quis eo vti nouerit. Ob hoc priſci homines rationẽ excogitauerunt, non ſolum ne à noxijs animãtibus lædereẽtur, verum etiam vt ab illis cõmodum ac fructum perciperent. Carnibus enim & lacte veſcuntur, *Satyrus.*

tur, pilis & lana ſe induunt ac muniunt: fel ac virus ad morborum adaptant medicamẽta.

Lycurgus. Quare merito accuſandus eſt Lycurgus, qui ob multorum Lacedæmoniorum vinolentiã & ebrietatem vites vniuerſas amputauit: cũ oporteret homines illos ruſticos docere, vinum diluere, & ad moderationem perducere: atq; inſanum deum Bacchum, altero deo ſobrio compeſcere: aufert enim aqua à vino quod noxium eſt, non perimens id quod eſt vtile. Vides ne homo ſtulte quomodo iam tota hæc ratio à te aut potius à diabolo inuẽta, & excogitata, obſoleuit ac corruit: exoptat enim ille vehementer, artes & machinationes inuenire, quibus poſsit nõ ſolum diuinas ſcripturas inſimulare & ab eis animos hominum abducere, ſed etiam bonas artes quæ humanitatem alunt, & eccleſiam muniũt, ab ea extorquere, vt facilius his munimẽtis ablatis, rudes & parum in dialecticis & philoſophicis exercitatos poſsit eludere & proſternere. Hoc efficere tentauit Iulianus apoſtata, ſed fruſtra, vt ſcribunt Socrates & Sozomenius in hiſtorijs ſuis. *Iulianus Auguſtus.*

Libri decimi, & totius operis Finis.

SALMANTICAE,
Ex Officina Ildefonſi à Terranoua,
& Neyla.
M D L X X X I.

IHS
SVBTIMORE LABORAMVS NOMINIS IESV SANCTISSIMI

INDEX PRIOR VERBA, RES, SENTENTIAS, OMNIA DENIQVE NOtatu digna, quæ in his ſparſim continentur libris, ordine Alphabetico exhibens.

A

AARON maior natu quàm Moyſes tribus annis. libro 5.cap.1.col. 344.
Coniurat contra Moyſen. li. 7.cap.1.col.512.
Quod Chriſti figura.lib.7.col. 523.
Abraham offerens filium, patrem Chriſtum pro nobis offerentem, ſignificauit. libr.6. cap.1.in principio.
Abraham an mentitus ſit dicēdo Saram eſſe ſororem.lib.10.Reg.20,in addi.
Abram & Abraham qua in re differunt. lib. 2.cap.1.col.90.
Ab Abraham trahit principium enumeratio generationum Matthæi, & quam ob cauſam.lib.3.cap.4.col.256.
Abraham propheta & ſacerdos.ibidem.
Abraham minimus Thare filius prius nominatur quàm fratres natu maiores,& à domino eligitur.lib.9.Reg.17.
Ad Abraham tres viri veniunt in meridie.li. 10.Reg.6.
Abderitarum inſania ſeptem dierum, in Perora.
Abſurda dictu dicit ſcriptura,vt quæras ſpiritum.lib.7.col.520.
Abimelech,nomen commune regum Philiſtinorum.lib.2,ca.1.col.109.
Abutitur verbis ſcriptura.lib.10.Reg.26.
Abyſſus in bonam & malam partē, & quid ſit.libr.7.cap.2.
Academiæ Salmantinæ laus.in fine addi. & in Pero.
Achaz quoto ætatis anno genuerit Ezechiam. libro.9.Reg.40.
Actio duplex, immanens & tranſiens. in fine libri.3.
Accuſando ſcriptura aliquos nullam nominis prærogatiuam ponit.libr.10.Reg.19.
Adam vbi ſepultus & vbi creatus, & quandiu in Paradiſo permanſerit.libr.6.cap.1. col.437. & deinceps.
Adam non peccante an Chriſtus naturam noſtram aſſumpſiſſet.lib.3.ca.1. in princ,
Ab Adam vſque ad Chriſtum.62.generationes ſupputantur, & veluti ad faſtos reuocantur.lib.3.cap.4.col.252.& deinceps.
Adam & Eua an egerint pœnitentiam.libr. 5.cap.1.col.349.
Adam cur ſexto die creatus fuerit & non primo,proditur cauſa.lib.5.ca.1.col.345.
Adoptandi conſuetudo fuit in populo Dei & apud gentes.lib.3.ca.4.col.276.
Adoptio eſt natiuitas ſpiritualis ex Deo. libro.8.cap.6.
Aduentus filij Dei vocatur, Exitus & Introitus.lib.10.Reg.11.
Aduentus filij dei duo, primus in humilitate,ſecundus in gloria. libr.3.ca.1.col.220.
Et quid myſticè ſignificent, exponitur. colum.222.
Aduentus Dei innumeri, & quotidie exhibiti.lib.3.cap.1.col.223.
Aduentuum duorū futuri præcurſores, Ioannes & Elias.col.224.
Aduentus ſecundi tres præcurſores.ibidem. columna.225.
Aduentus Chriſti triplex,in carne,quotidie per inſpirationes,ad iudicium. col.233.
Aduentus domini qua hora ac tempore ſit futurus,exquiritur.colum. 231.& q nox & fur vocatur dies ille, quia dum non ſperatur dominus veniet.
Aduerbia redundant ſæpè.lib.8.col.579.
Addere aliquid ſcripturis non licet. libr.10. Regu.12.ſed licet explicare.
Additio quælibet auget ſignificationē.libro 6.cap.2.in fine.

† Æmulari

Index

Æmulari in bono & malo dicitur. li. 7. ca. 2.
Æsopi gallus scalpēs simū, vt granū aliquod inueniat, est sophistis similis. in fine addit.
Aethiopum senatus qualis. in fine addit.
Aegyptiorum opes in ecclesiam sunt trahē dæ. lib. 1. ca. vltimo in fine.
Aegyptus in loco demisso & plano sita. & ideo iuxta allegoriam in vitio ponitur. li. 9. Regum. 49.
Aenigma est allegoria perpetua. lib. 7. cap. 1 colū. 504.
Aesopicæ vulpi habenti caudam absciſſam, sunt similes illi, qui bonarum literarū studioſos impediunt, ne bonas literas capeſſant. lib. 1. ca. 6. & in fine. addit.
Aetates mundi sex. lib. 6. ca. 6. colum. 482.
Aequiuocatio multas repullulare facit quæstiones. lib. 10. Reg. 11.
Afflictiones quibus nominibus vocentur. li. 10. Reg. 11.
Agamēnon decē Nestores si haberet, Troia citò esset ruitura. in Pero. libri. 8.
Agonothetes Christus, inuitans ad virtutem oēs. lib. 8. ca. 2. colum. 591.
Agape conuiuium erat tempore apostolorū ad alendos pauperes. in addit. ad ca. 5. li. 1.
Agiographi, quidam libri cur vocentur. li. 4. ca. 1. Vide, Hagiographi.
Agar & Cethura an duæ sint mulieres. lib. 2. ca. 1. colum, 105.
Aggeus sæpè repetit. Hæc dicit dominus, & causa proditur, libro. 10. Reg. 23.
Agaſiclis dictum de electione magistrorū, & eorum præstantia quanta esse debeat. libro. 9. Regu. 50.
Alienus & alienigena pro hostibus in scriptura. in Pero.
Alius & aliud in diuinis, de persona primū, de suppoſito secundū, dicuntur, lib. 2. cap. 2. colum. 152.
Allegoricè loqui, mos est scripturæ. lib. 1. ca. 1. colum. 15.
Allegoriarum regula, quæ sit. lib. 10. Reg. 11
Allegorijs sobrie vtendum. lib. 7. in Proœ.
Allegoria quid sit, & quibus appelletur nominibus. lib. 7. ca. 1. col. 502. & Allegoria mixta quomodo interpretāda sit. col. 504
Per allegoriam aliquando sensus literalis exprimitur. li. 7. col. 519. Vide in verbo, ars.
Allegoria, quādo est historia plana spectans ad mores, nō est admittēda. li. 7. ca. 1. col. 528. lib. 7. ca. 1. in fine.
Allegoriam prophetæ conuertunt in historiam. i. explanant quod obscure dixerāt. li. 7. ca. 1. in fine.
Allegorijs caret Paulus. lib. 8. ca. 1. col. 576.
Amphiaraus nō volebat iustus videri, sed esse. in Pero.
Ambigua nomina aliquando habent adiunctā expositionem, aliquando illa carent, lib. 10. Regu. 11.
Amicus pro inimico per Antiphrasin. in. lib. 20. procem.
Ambigua nomina procreant quæstiones, & ideo interpretatione egēt. lib. 10. Reg. 11.
Ambiguitates colligit multas Paulus, nec soluit, vt in admirationem Dei rapiat. lib. 8. colum. 581.
Amen, vbi soleat poni. lib. 8. colum. 581. & lib. 2. cap. 1. colum. 96.
Ambiguitas cum multos procreet sensus, liberam habet expositionem. lib. 9. Reg. 32
Amici Iob per Antiphrasin appellantur, & iuxta hominum opinionem, quam de illis conceperant. lib. 9. Reg. 2.
Amice in vocatiuo pro inimico. lib. 7. ca. 2.
Amos Isaiæ pater, à propheta illo ex minoribus qua nota secerni possit. libro. 4. cap. 2. colum. 318.
Ambrosij opinio putantis Zaram ad Christi generationem pertinere, exploditur. li. 3. ca. 4. colum. 267.
Ambrosius reprehenditur à Hiero. in expositione nominis Saræ. lib. 2. ca. 1. col. 95.
Ambro. in pretio Ioseph, Ismaelitis venditi, carpitur. lib. 6. ca. 1. colum. 417.
Amor facit sibi proprium, id quod est cōmune multis. lib. 6. cap. 2.
Amasis mortem filij non fleuit, & amico petente eleemosynam, fleuit. in additio. ad Regu. 12. lib. 10.
Anticipatio in interpretatione scripturarū summe aduertenda. lib. 5. ca. 1. col. 350.
Anticipatio frequens in scripturis. lib. 6. ca. 1 colum. 436. & lib. 10. Reg. 14.
Antonius Didymum consolatur, quod cæcus sit. lib. 1. cap. 3.
Angeli an aliqua didicerint ab apostolis. lib. 5. cap. 6. in princ.
Angelos corporibus tenuibus esse preditos, falso asseuerauit August. & Orige. in Proœmio. lib. 6.
Angeli non cognoscunt cogitationes hominū, iuxta veriorem opinionē. In proœ. li. 6.
Angeli an ante mūdū sunt creati, vel simul cum mundo. In proœ. lib. 6.

Ange-

Alphabeticus.

Angeli dij dicuntur, refragantibus multis magnæ autoritatis viris.li.2.c.2.col. 131.

Angelus quod ſit Dei ſimilitudo, ſicut homo, aſtruitur contra Theophyl.lib.2.c.2. colum.134.

Ἀνθρωποπαθῶς, ideſt, iuxta hominum morem, loquuntur ſcripturæ.lib.2.cap.4. in principio.

Angelus Deus vocatur, quia ſub Dei perſona prophetis loquitur. lib. 2.c.2.col. 161. & lib.10. Reg.5.

De angelorum creatione, an nihil tradiderit Moyſes.lib.5.ca.1.col.348.

Angelus vocatur filius Dei,& ipſe deus. lib. 10.Regu.3.

Angelus nomen officij eſt, non naturæ, & de varijs illorum nominibus.lib.2.capi.1. colum.94. Vide in verbo, Hierarchia. &, Apparere.

Angelis bonis an vtatur deus veluti adminiſtris ad ſupplicia inferenda. in additio. ad Regul.5.libr.10.

Antichriſtorum quot ſint genera.lib.3.cap. 2.in princip.Quod pro Iudæis mittendus ſit. Et quod in tẽplo Ieroſolymitano, aut in eccleſia Dei ſeſſurus ſit. Antichriſtum ſuſcipientes Iudæi incuſantur,ſtultitię nomine.Quod nõ Babylone, ſed Romæ naſciturus ſit. Futurus eſt Iudæus genere, è tribu Dan. Quod non erit filius Diaboli, ſed in eo dæmon totas vires exerturus eſt.

Antichriſtum non eſſe venturum, recentiorum quorundam eſt opinio.lib.3. ca.2.& quod in mõte Oliuarum periturus ſit, eo in loco, ex quo Chriſtus in cælum aſcendit.col.237. Variæ figuræ quæ de eo præceſſerunt,colliguntur.ibidem.

Antichriſti regia Ieruſalem vel eccleſia.li.3. cap.1.col.221.

Anſelmus malè interpretat verba Matth. In trãſmigratiõe Babylonis.li.3.c.4.col.270

Anathoth viculus ſacerdotum & patria Ieremiæ.lib.4.ca.2.

Anima iuxta varietatem meritorum, eſt in Ieruſalem, & Babylone. Sed poſſunt eſſe in penitiori aut in poſtrema parte earum, iuxta maius meritum aut demeritum. li. 4.cã.1.col.292.

Anima in bonam & in malam partem capitur, ſed præcipuè ponitur per Synecdochen pro homine obnoxio peccatis. libr. 9.Regu.6.&7.

Animam tribuere rebus expertibus animæ, ſcriptura quare ſoleat.libr.10.Reg.7.

Sub animantium quorundã nominibus ſcriptura vitia prodit ac virtutes hominũ.lib. 10.Reg.6.lib.7.ca.3.& lib.10.Reg.47.

Animantium nomina accipiuntur in bonũ, & malum,ideſt,trahuntur ex illis comparationes bonæ & malæ.lib.7.ca.3.

Antonius eremita nullo magiſtro docente literas didicit.li.1.ca.2.col.21.

Andreæ comes apud Ioan.cap.1.quis fuerit, aperitur.lib.9,Reg.29.

Antecedens pro relatiuo ſæpè inuenitur. li. 9.Regu.32.

Anni exordium iuxta ſcripturas eſt Martius,quo ad ſecularia negotia Iudæorum, Ianuarius menſis.lib.1.ca.13.in fine.

Annorum ſacrorum & prophanorum diſtinctio.lib.9.Reg.36.

Apoſtolorum vnuſquiſque quam prouinciam ſortitus ſit ad prædicandum. libr. 5. cap.1.col.368.

Apoſtoli citant prophetæ ſententiã, verbis eius neglectis.lib.6.ca.1.col.428.ſumunt occaſionem prædicandi importunè & opportunè.li.6.ca.1.col.432.li.9.Reg.24.

Apoſtoli ſæpè vtuntur teſtimonijs ſcripturarum ex.70. tranſlatione, quia eorum tranſlatio erat apud gentes diuulgata.lib. 6.cap.1.col.436.

Apoſtolian baptizati.in additio.ad capi. 5. libro.8.

Apoſtoli an aliquid ſcripſerint è ſpiritu ſuo. lib.8.cap.4.

Apoſtoli quãdo vti ſoleant tranſlatione 70. lib.6.cap.1.col.445.Magis ſolent in citationibus ſequi Hebraicum quàm 70. vbi eſt aliqua differentia.ibidem.

Apoſtoli ob tres cauſas crebrò vſurpant teſtimonia ex vete.inſtru.li.6.ca.1.col.424. Nouam legem ex veteri, cupiunt robora re.&, Vtuntur gentilium teſtimonijs non ſolum ipſi,ſed prophetæ.

De Apoſtolis & eorum nominibus, & qui vno & qui pluribus fuerint prædicti nominibus.li.2.ca.1.& in addit.eius.&,Quæ de illis præceſſerint figuræ.lib.6.cap.vlt. colum.496.

Aperire oculos eſt aſpicere,quod antea non videbatur.lib.9. Reg.16.

Apparuit angelus quid ſignificet.li.9.Re.16

Apoſiopiſis in ſcripturis.li.10. Reg.12.& in addit.ad ea.5.li.1.& ad Reg.12.lib.10.

Appoſitus eſt ad patres ſuos, aut ad genus ſuum,

Index

ſuum, quid ſignificet in ſcripturis. lib. 10. Reg. 6.

Apocryphi libri qui ſint, & iſtius nominis vera ſignificatio. li. 1. ca. 7. in fine.

Apocrypha ad confirmanda dogmata minus valida reputantur. lib. 6. ca. 1. colum. 431. & 414.

Apocryphum Eſdræ citat Vigilantius. in addit. Reg. 50. libri. 10. ſicut Iudas librum Enoch. lege. libri. 6. ca. 1.

Apocryphi libri interdum citantur in ſcripturis, ſed illo teſtimonio dempto, nō approbantur cætera quæ in illo libro continentur. lib. 6. ca. 1. col. 440.

Apocalypſis caret ordine. li. 5. ca. 1. col. 364.

Appellare aliquē nomine ſuo, cur ſoleat ſcriptura. lib. 9. Reg. 41.

Apelles quid dixerit Megabyzo quærenti quædam de pictura, quam non nouerat. in Pero.

Aquila in bono & malo. lib. 7. ca. 2. col. 548.

Aquilo in malum ſemper accipitur. li. 7. ca. 2.

Aquæ ſunt bonæ & malæ. li. 7. ca. 2. in fine.

Argumentorum diſpoſitio qualis futura ſit, vt concinna ſit oratio. lib. 5. ca. 1. in fine.

Ariſt. error memoriæ, quod Calypſo pro Cyrce poſuerit. & verſum Phocylidis tribuerit Theognidi. lib. 6. ca. 1. col. 433.

Araignoti Dei apud Athenienſes. lib. 6. cap. 1. colum. 433.

Arbe eſt ciuitas quatuor, quia ibi Patriarchę quatuor cum vxoribus ſuis, dempta Rachel ſunt ſepulti. lib. 6. ca. 1. col. 437. & Hebræorum de hac re ſententia.

Ariſtoteles à Platone pullus vocatus, ob dogmatum diſsidium. li. 2. ca. 1. in principio. Citatur. li. 8. ca. 3. De anima. in præfat. De artibus. in procem. lib. 6.

Arbor vitæ, & ſcientiæ boni & mali, cur vocentur. ibidem.

Aram de quo apud Matth. vocatur etiā Rā. lib. 3. ca. 4. colum. 271.

Argumento libri cognito, facile conſcendimus, veluti per gradus, ad libri totius intelligentiam. in procem. li. 9.

In Arca teſtamenti quæ & quot res erant reconditæ. lib. 9. Reg. 36.

Argumento ab impoſsibili vtitur ſcriptura. lib. 8. ca. 1. colum. 57.

Argumenta fortiora vltimo loco ponit Paulus. lib. 8. colum. 578.

Ariſtides non videri, ſed eſſe iuſtus volebat. in Pero.

Archelao tragœdo recitāte Andromacham Euripidis, multi ad inſaniam redacti. In Pero.

Artiſillius quā nouerant comparationes afferunt prophetæ. lib. 1. ca. 1. colum. 17.

Arma corporalia certa habent nomina, ſpiritualia non item, vt galea nōn eſt ſemper galea. lib. 10. Reg. 11.

Area eccleſiam ſignificat, & ob quā cauſam eam ſignificet, exponitur. li. 10. Reg. 11.

Arma eccleſiæ contra hęreticos validiſsima, ſenſus literalis. lib. 7. ca. 1. colum. 507.

Arca Noë in qua erant animalia mūda & immunda, eccleſiæ figura. lib. 7. ca. 1.

Ars excogitandi Allegorias. li. 7. c. 1. co. 526

Arabs in bonam & malam partem accipitur. lib. 7. ca. 2.

Arij hæreſis exponitur. in addit. ad ca. 2. lib. 6. & li. 2. ca. 2. colum, 147. Ac deinceps, refellitur eius inſania. nam filij diuinitatem negabat.

Aſſimilo, as. quid ſignificet. lib. 10. Reg. 22.

Aſteriſci vſus ex ſcriptoribus ſeculi ad ſcripturas tranſlatus ab Origē. libr. 1. capit. 4. colum. 37.

Aſpidis natura. lib. 10. Reg. 47.

Aſtrologi cæleſtia ſe noſſe iactant, cū ignorent ea quæ ante oculos habent. li. 2. ca. 2. in principio.

Aſtutia raro in bonum capitur. li. 7. ca. 2.

Aſini ſepultura ſepeliri, eſt obijci feris dilaniandum. lib. 8. ca. 6. col. 627.

Athenienſium ἀμαυρία in hæreticis noſtri ſeculi renouanda. lib. 8. in fine.

Athenienſes Athenis laudare perfacile eſt. li. 9. Regu. 50.

Athenienſes oculos conijciunt in Ariſtidē, cum reciteretur in ſcena ex tragœdia Eſchili, de Amphiarao non videri vult, ſed eſſe. in Perora.

Attrahit Deus ad ſe homines, ex illis rebus, quæ maximè illis placent, vt Iudæos per bona temporalia & miracula, & per ſtellā Magos. lib. 9. Reg. 25.

Auſter in bonam partem accipitur. lib. 7. capit. 2.

Auxilium humanum quibus nominibus exprimant ſcripturæ. lib. 10. Reg. 11.

Auguſtini inſignis modeſtia. in procę. lib. 6.

Auguſt. omnes Pſalmos interdū tribuit Dauid, aliquando nouem tantum. in procę. lib. 6. colum. 412.

Auaritia eſt vna bona, altera mala. lib. 7. c. 2.

Autho-

Alphabeticus.

Authorum,tam eccleſiaſticorum,quam externorum, authoritas quanta. in proœ.li. 6.& lib.1.ca.16.

Authores pſalmorum fuerint ne plures, an vnus Dauid.lib.4.ca.3.col. 331.

Qui fuerint authores librorum nonnullorū veteris inſtrumen.lib.4.ca.1.col.311.

Azymus pro homine ſancto,& ſine fermento malitiæ.lib.5.ca.7.col. 398.

Azymorum paſcha cæteris ſolennius. lib.1. cap.13.in fine.

B

BAſilius ignorauit quis eſſet Zacharias filius Barachiæ, quem Iudæi crucifixerunt inter templum & altare. li.2. capi.1.col.108.

Barbariſmus mūdi,quod temporis interuallum fuerit.li.3.ca.4.col.253.

Babylonis rex diabolus, vt Ieruſalem deus. lib.3.capi.3. Illius alumnus Antichriſtus iuxta nonnullos.lib.3. ca.2.

Babylonicæ captiuitatis cur Matth. meminit,relicta captiuitate Ægypti. lib.3.ca.4. col.266.Babylon malorum officina.libr. 3.cap.3.in princ.

Balaam alio nomine vocatur in Iob Eliu.li. 2.ca.1.col.107.

Baptiſma bis dabatur in anno, in Paſchate & Pentecoſte,& quare.in addi.ad.c.5.li.8

Baptiſmatis tempore dona viſibilia dabantur in eccleſiæ exordio.lib.9.Regu. 47.& libr.8.cap.5.

In baptiſmate tradendo compendio vtitur ſcriptura,relinquens legentis iudicio reliqua quæ omiſſa ſunt.lib.10.Reg.12.

Baptiſma in nomine Chriſti nunquam fuit exhibitum ab apoſtolis, contra multos qui hac in re falſi ſunt.li.10.Reg.12.& li. 8.cap.5.

Baptiſmus ſoluit peccata, non legis irregularitates.in libr.6.proœmio.

Baptizandi ter interrogantur de fide. li. 8.c. 5.in fine.

Barbam radere mœroris ſignum.lib. 8.ca.6. col.623.

Bethel,ideſt,domus Dei.lib.5.ca.1.col. 354. Capitur pro loco Idolis dicato & conſecrato.col.356.

Bethlehem vna eſt in tribu Iuda, alia in Zabulon,hoc eſt in Galilæa.lib.6.capi.1.col. 424.

Benedictionibus additur dei nomen, in maledictionibus minimè. lib.8.capi.6.in fi.

Benedictiones & maledictiones tribuum, vt in Ioſue, & Geneſ. prophetiæ de futuris ſunt.lib.5.cap.5.

Benedictio Diaboli quæ ſit. in addi. ad Reg. 46.lib.9.

Bionis ſcomma in ſophiſtas, qui philoſophiam non valentes aſſequi,in nenijs conſeneſcunt.li.1.ca.15.& in addi.fine.

Biblia an ſint à domino inſpirata, an etiam dictata.li.8.ca.4.in fi.

Bibliorum omnium numerus, tam verſuum quam literarum,initur.li.4.ca. 1.col.311. lib.1.ca.6.& in addi.eius.

Blanda miſcent aſperis ſcripturæ. libr.8.col. 572.

Blaſphemia audita, circūſtantes ſcindebant veſtimenta ſua.lib.8.ca.6.col. 626.

Bonum eſt cauſa mali, ex hominū vitio vel malitia.lib.10.Reg.viti.

Bos in bono pro ſapiente, in malo pro ſtulto.libr.7.cap.2.

Bonus vir vnus,omnium bonorum qui ſunt & fuerunt & futuri ſunt,ſuſtinet perſonā. lib.10.Reg.44.

Boni cum malis in eccleſia ſunt quandiu durat hoc ſeculum,permixti.ibidem.

Bonus eſt Deus, & bonus homo, ſed differunt.lib.2.ca.2.col.163.

Bonus vnus, corpus bonorum ſignificat, & malus,malorum.lib.3.ca.3.col.242.

Breuitas peculiaris eſt ſcripturæ. libr.5.ca.7. col.397. & lib.10.Regu.12.& 11.

C

CAro homo appellatur, à peiori parte. lib 9.Regu.6.& pro homine peccatis obnoxio.lib.6.cap.3.col.461.

Caro Pauli Iudæus vocatur: quia ipſe ex illa gente erat.lib.1.ca.5.

Cauſata cauſarum nominibus vocantur, vt anima,pro vita.lib.9.Reg.18.

Calix pro quacunque afflictione.libr.9.Regula.44.

Caſus nominum cognoſcendi ſunt in ſcripturis.in proœm.lib.10.

Cadere in faciem eſt iuſtorum,cadere retrorſum ſceleratorum.lib.10.Reg.6. Cadere eſt inique agere, vt ſtare recte agere.

Cauſaliter dicuntur aliqua, quæ tamen intelligi debent ſecūdum euentum.lib.10.Regu.24.

gu.24.&lib.8.ca.8.
Caro Christi,quibus vocetur nominibus.li. 10.Regu.11.
Causa,in diuinis personis à Latinis non admittitur,sed à Græcis.lib.2,ca.3.col.173.
Castigat Deus ob tres causas,in addi.ad Regu.36.lib.9.
Caietanus vehementer errauit negans epist. ad Hebræos esse Pauli.lib.1.ca.7. Quo argumento id conficere conatus est.lib. 3. ca.3.colum.243.
Canta cuzeni error memoriæ,tribuentis verba illa Pilati,Christo.Quid est veritas.lib. 6.ca.1.colũ.434.Putat Mar.Latinè scripsisse.lib.1.ca.6.
Catonis parẽtes qui fuerint,ignorantur.li.3. cap.4 colum.251.
Captiuitas pro libertate.libro.8.capi.1.
Captiuitatum decem & duarum tribuum, tota narratur historia.libr.4. capit 2.circa finem.
Canticum canticorum cur vocetur liber ille Salomonis.lib.5.ca.7.col.400.
Canticorum omnium quę in bibliis inueniũtur,series digeritur,& mysterium explicatur.ibidem.
Castitas seruatur quandiu in arca Noë permansit,& cum exeunt,connubio operam dant.lib.5.ca.7.in fine.
Caleb sepulchrum,vbi situm sit.lib.6.cap. 1. colum.438.
Caluariæ locus cur hoc nomine vocetur, variæ opiniones recensentur. &. Deinde an Adæ corpus sit ibi sepultũ.li. 6 ca.1.338.
Catechumeni qui sint.in addit.ad ca.5.lib.8.
Carmen frequentius in bonum quam in malum accipitur.lib.7.ca.2.
Cedri in bonam & malam partem. lib.7.c.2.
Cælum pro aëre.li.5.ca.6.in princ.
Cæla in fine quorundam versuum Psalmorum positum,quid significet. lib.4. cap.3. colum.337.
Per cælum & terram scriptura totum mundum intelligit.videlicet ex extremis media.lib.10.Reg.7.
Cæremonialia præcepta allegoricè interpretanda,moralia vero minimè. libro. 7. colum,518.
Charitatem identidem vlcabat Iohan.discipulis.& quare.lib.1.cap.2.colum.23.lege.cap.2.lib.8.
Christus cur prædicationis suæ exordium sumpsit à beatitudine. libro. 9. Regu.26.
Qua hora crucifixus.libro.9. Regu.36.de pellicula eius cum circunciſus est quid actum sit.libr.9.Regu.40. Vbi fuit per. 40. dies à resurrectione.ibidem.
Christus per similitudinem est petra, ostiũ, lapis angularis,pastor,agnus, leo.libr. 10. Reg.11.
Christi caro,velamen,templum,nubes, propitiatorium,dicitur.lib. 10.Reg. 11.
Christus Bethlehem natus, Nazareth educatus, Capharnaum præbuit domiciliũ. Regu. 15.
Christus fidem requirit ab illis qui eũ agnoscebant,ab his vero qui eum ignorabant, minimè.Regu.17.
Christus miraculo facto, à circunstantibus vult approbari.Reg.18.
Christus bona quæ sibi insunt proponit. & ad imitandum hortatur.Reg.22.
Christus interdum ex propria persona loquitur,interdum aliorum assumit personã.Re.39. Verus est homo,& verus deus, ideo nil mirum si humano more loquatur.Reg.46.
Christus an homo dominicus apte possit appellari.col. 28. & An sit vera propositio.Christus assumpsit hominem ibidem, Quandiu Ægyptum incoluerit.li.1.capit. 13.colum.61.
Christus in resurrectione primum matri apparuit.li.1.ca.13.col.62.&, Quotò ætatis obierit anno.ibi.66.
Christi diuinitas astruitur testimonijs ex vtroque instru. desumptis.lib.2. capit.2. colum. 147.
Christus crebro se hominem prædicat, raro vero Deum.ne ponere videretur deorum multitudinem.li.2.ca.2.col. 148.
Christus minor & æqualis patri,vere dicitur iuxta diuersas naturas,quas in se copulauerat.li.2.ca.2.ibidem.
Christus an hoc nomine vocari ante incarnationem posset.li.2.ca.3.in prin.
Christiani ab exordio mundi esse cœperũt, re,non nomine.li.2.ca.3.col.169.
Christianismi descriptio quæ sit.lib. 2. ca. 3. col.171.
Christo quid deferendum sit iuxta naturam humanam,& quid iuxta diuinam,cõsiderandum.li.2.ca.3.col.172.
Christi figurã omnes sancti.li.6.ca.1.in principio.& lib.7.ca.1.
Christus Nazarẽus cur vocatus.lib.6.cap.1. colum.

columna. 421.
Chriſtus loquens cum Phariſeis non tam ad verba quam ad mentem reſpondet. lib. 5. cap. 6. col. 389.
Chriſtus ſplendor gloriæ. li. 3. ca. 3. col. 245. Fuit propheta. li. 4. cap. 1. col. 312. Imago dei vocatur. li. 2. cap. 3. col. 188. & Conſolator. col. 187. & Character ſubſtantiæ. colum. 191. De nominibus diuinæ & humanæ naturæ. libr. 2. ca. 3. per totum.
De Chriſto loquitur ſcriptura, interdum verbis humilibus, interdum ſublimibus, interdum vero mixtim. li. 2. ca. 3. col. 174. Tum propter Iudæorum infamiam. tum ob auditorum imbecillitatem.
Chriſtus an vſus ſit verbis in conuerſione aquæ in vinum in nuptijs. li. 7. col. 527.
Chriſtus cum vult de aliqua re loqui, introducit aliquem facientem aliquid, vt ex illo ſumat occaſionem differendi illa quæ eo tempore conducant, vt ſi ſunt ſuperbi, adducit hydropicum. li. 9. Reg. 25.
Chriſti factorum cauſæ diligenter rimandæ ſunt. Regu. 26.
Chriſtus parua cauſa data, multa vtiliter docet. Regu. 24.
Cham figura populi Iudæorum. li. 6. ca. 1. in principio.
Chore caluaria interpretatur. li. 4. capi. 3. col. 335.
Chryſoſtomus reprehenditur. in addi. ad ca. 3. libro. 4.
Chryſoſto. reprehenditur, quod dixerit matrem domini fuiſſe ambitioſam. in proœ. li. 6. col. 410. & in expoſitione Raca. in addi. fine. & quod dixerit. Quod oculus nõ vidit, nec auris audiuit, &c. non inueniri in ſcripturis. lib. 6. ca. 1. col. 443.
Citationes deſumptæ ex vete. inſtru. non ſumunt integram periodum ſed partem. li. 8. col. 582.
Circunſtantia contextus illuminat ſententiam. lib. 10. Regu. 1.
Circunciſio ponitur pro Iudæo. libro. 8. colum. 581.
Circunciſio, vna carnis, alia cordis. lib. 5. c. 2. Pro Iudæo. lib. 10. Reg. 45. In illa an præcedebat nominis impoſitio an ſequebatur. libr. 2. ca. 1. col. 95.
Ciues duarum vrbium, bonæ & malæ. li. 3. c. 3. col. 241. & 242.
Cleophæ comes quis fuerit cum in Emaus caſtellum pergebat. li. 9. Regu. 29. Ioſeph frater fuit iuxta aliquos. ibidem.
Clamor pro impudentia & libertate peccandi. in proœ. lib. 6. Eſt vehiculum iræ. ibidẽ. Pro ſilentio & magnitudine dogmatum capitur. lib. 4. cap. 1. & lib. 7. cap. 2.
Cognoſcere vxorem, eſt rem habere. lib. 10. Reg. 25. & 45. Cognitio eſt duplex, cognitionis & operis. li. 2. cap. 2. col. 151.
Cognoſcere dei, eſt aliquem amare. libr. 10. Regu. 9.
Cognoſcitur deus à nobis per affirmationẽ, negationem & excellentem negationem. lib. 1. capi. 1. col. 18.
Cognoſcitur Deus per creaturas & ſcripturas. li. 2. ca. 2. col. 116. & deinceps.
Cognoſcitur aliquid à nobis, aut illuſtratione ſpiritus ſancti, aut lumine naturali. lib. 8. cap. 4. col. 603.
Cognoſcitur Deus & eius notitia propagatur, ex homine & eius creatione. li. 2. ca. 2. col. 119.
Cognoſcitur Deus per negationem & affirmationem. li. 2. ca. 2. col. 121.
Cognationes in ſcriptura trahuntur à virtute & vitio, & non à ſanguine. li. 10. Regu. 45. & lib. 3. ca. 3. col. 244.
Cognoſcendi duplex modus, demonſtratiuus & doctrinæ accommodatus. lib. 2. ca. 2. col. 114.
Corinthiorum mores deſcribuntur. libro. 9. Regul. 1.
Comminationes dei non tam ſunt in homines quam in peccata, & ideo ſi egerit pœnitentiam, dei ſententia mutatur. Reg. 3.
Contentiones abſint ab illis hominibus, qui ſcripturam explanant, & tantum veritatem ſequantur. li. 9. Reg. 32.
Conuiuium celebrabatur, cum quis ad altiorem gradum conſcendebat. Reg. 42. Conuiuium celebrant peccatores in die natalis filij, at vero iuſti minimè, ſed quando puer à lacte pellitur. 43.
Conuiuia raro ſine ſcelere fiunt. li. 10. Reg. 6
Commune vocatur id quod immũdum eſt, eo quod manibus hominum tractatũ ſordes contrahat. li. 10. Regu. 11.
A communione aliquorum, homo bonus aut malus intelligitur. li. 10. Reg. 45.
Contraria diſſerta, contraria facile intelligũtur. li. 9. Reg. 46. & in addit.
Compleri tempus pariendi, de ſanctis tantũ mulieribus dicitur. li. 10. Reg. 6.
Confuſio pro pudendis accipitur. libro. 10.

Regu. 25.
Corporalia nomina quæ deo tribuũtur, ſymbolicè accipienda ſunt. li. 10. Reg. 47.
Coruorum pulli à matre relicti, à deo ſuſtentantur. ibidem.
Collectæ quæ fiebant apoſtolorum tempore, vt pauperes alerentur, quę ſint, & vnde originem traxerint. in additio. ad capit. 5. libro. 1.
Competentes in baptiſmate qui vocarẽtur. in addi. ad cap. 5. lib. 8.
Conſuetudines eccleſiarum magni momenti ſunt ad ſcripturas interpretandas. li. 10. Regu. 49.
Comparationes non oportet, vt ſint omnino ſimiles rebus illis cum quibus conferũtur. lib. 10. Reg. 50. & l. 7. c. 1. Comparationum materia. li. 7. ca. vlti. late tractatur.
Comparatione melioris boni, bonum, malũ dicitur. lib. 10. Reg. 11.
Comparatiuorũ duplicatio incrementum ſignificationis auget. li. 5. ca. 7. col. 400.
Coniuratio Mariæ & Aaron contra Moyſen, fuit typus cõiurationis ſynagogę contra Chriſtum. libr. 7. ca. 1. col. 512.
Connubia primorum hominum cum ſororibus, tacuit ſcriptura, mallens intelligi, quam dicere. in addi. ad cap. 1. lib. 2.
Concordiæ euangeliſtarum efficiendæ afferunt vtilitatem quæ dicta ſunt. lib. 6. capi. 1. col. 447.
Cornua pro regnis accipiuntur. in addi. cap. 1. lib. 8.
Cor in bonum & malum accipitur. li. 7. ca. 2.
Coniunctiones abundant, & deſunt in ſcripturis. li. 8. col. 579.
Contradictio nulla in ſcripturis inuenitur. li. 10. Regu. 50.
Conſortes Chriſti, iuxta eius carnem vocamur. in addi. ad ca. 3. li. 2.
Concubinæ in veteri lege an fuerint veræ vxores. in addi. ad ca. 4. lib. 3.
Codicum emendandorum ratio. lib. 1. ca. 6.
Conſuetudines eccleſiarum interpretantur ſcripturas. li. 8. ca. 5. col. 615.
Concubinæ barbarorum regum antequam ingrederentur ad reges, quo præparabantur modo. li. 8. ca. 6. col. 621.
Crucis domini figuræ vet. inſtru. quę ſint. lib. 9. Reg. 17. & in addit. eius.
Credentes iuxta merita aut demerita diuerſa, montes, valles & colles dicuntur. libro 10. Regu. 9.
Cyrus figura Chriſti non fuit, vt putant Cyrillus Tertul. Lactan. lib. 7. cap. 1. col. 511. & deinceps. Nomen fuit illi impoſitum antequam naſceretur. libro. 2. capit. 1. columna. 101.

D

Daniel Chriſti figura. li. 6. ca. 1. in prin.
Daniel an Eunuchus. lib. 3. cap. 3. col. 245. & li. 7. in fi. ca. 1. Eius parentes qui fuerint. lib. 3. c. 4. in prin. Et ſit ne prophetis, an Hagiographis annumerandus. lib. 4. ca. 1. & in addi. eius.
Dauid primus rex connumeratus à Matth. figura Chriſti. li. 3. ca. 4. col. 255. Cur in capite generationum ponatur à Matth. cũ ſit Abraham, poſterior. lib. 3. capit. 4. columna. 256.
Dauid ſolus vocatur rex à Matth. inter tot reges. li. 3. ca. 4. col. 265.
Dauid occidiſſe leonem nunquam legimus in ſcriptura, ſed ipſe prædicat ſe feciſſe. li. 5. ca. 1. col. 347.
Dauid vtrum fuerit excellentior propheta, quam Moyſes. li. 4. ca. 1. col. 311.
Dauid fuerit ne Pſal. omnium author, quæritur. li. 4. c. 3. col. 331.
Dauid, Meſsias ipſe vocatur. libr. 5. ca. 7. col. 398.
Dauid quem Pſal. fecerit ob victoriam Goliæ. in addi. ad capi. 3. lib. 4.
Damaſceni opinio aſſeuerantis ſpiritum ſanctum eſſe imaginem filij, reijcitur. lib. 2. c. 3. col. 190. Refellitur quoq; cũ ait Parabolas euangelij non eſſe fictas. li. 1. ca. 3.
Dan tribus vergit ad Aquilonem. li. 3. ca. 2. col. 235. In Apocalypſi nõ numeratur inter tribus, ob eius alumnum Antichriſtũ.
Demetrij Phalerei Apophthegma de vacca cornibus apprehendenda. In peroratio. princi.
Decalogi myſterium. li. 6. ca. vlti. col. 486.
Denarius numerus Iuſtitiæ, ob decalogum. lib. 3. ca. 4. col. 261.
Decalogus. Vide lib. 8. ca. 2. & in verbo, Præceptum.
Deſcenſus vocatur receſſus à virtute. libr. 9. Regu. 49.
Deſcendere deum quando dicat ſcriptura. lib. 10. Reg. 6.
Deeſſe verba in ſcripturis ſolent in locis affectu plenis. libr. 10. Reg. 12.

Demo-

Alphabeticus.

Democriti Abderitæ de reſurrectione ſentẽtia.in prooe.librorum. De veritate abſcondita in profundo loco. li.2.ca.2. in prin.

Demoſthenis improbi hominis Laconis,ſententia optima non admiſſa.libr.2. capi.2. in princi.

Demoſthenis tonitrua & dei.in fine.addit.

Demõſtratio duplex, quia & propter quid. li.2.ca.2.col.115.

Definitio à deſcriptione quomodo differat. li.2.ca.2.col.130.

Demonidis loripedis imprecatio in furem ſuorum calceorum.in fi.addi.

Deus cum de perſona aut hypoſtaſi dicitur habet articulum; cum vero de natura, eo caret.lib.8.ca.7.

Dei nomen nunquam ponitur vbi eſt maledictio.li.8.ca.6.col.628.

Deus cum articulo pro vero, ſine eo pro falſo deo accipitur.li.8.ca.7. col.631.

Deus viuens vocatur ad Idolorum differentiam li.2.cap.2.col.161. Vocatur figulus, Dominus, Angelus.

Deus quid ſit quæſiuit tyrannus Hiero.à Simonide.li.1.ca.1.in fi.

Dei deſcriptiones aliquot. li.2.c.2.col.130.

Deo tribuuntur illa quæ in nobis facit. libr. 10.Regul.3.

Deo tribuit ſcriptura quæ ſunt decora, quia ſunt eo digna, quæ decora non ſunt, non tribuit, licet vtraq; faciat in nobis.Reg.4.

Deus vtrum ſit cauſa peccati.Reg.5.

A deo recedimus non loco, ſed voluntate. Regu.6.

Deo tribuunt ſcripturæ effabilia, & ineffabilia.Reg.9.

Deus cuiuſque eſt quem ſummè diligit, vt diuitiæ.Reg.25.& lib.6.ca.1.

Deo tribuit ſcriptura optima verba. libro.9. Regu.26.

Deus,non ſignificat aliquando,ſed auget ſignificationem.vt cedri dei.li.10.Reg.45.

Deum laudamus & infinita nomina ei effingimus ex beneficijs acceptis.libr.2.cap.2. col.157.

Deus nomine caret, & multis eſt præditus nominibus.col.153.

Deus,ſolus vel vnus vocatur,vt idola excludantur.li.2.ca.2.col.151.

Deo cũ ex corporalibus rebus nomina ſumpta tribuuntur, ſymbolicè ſunt accipienda.li.10.Reg.47.

Deus attrahit homines per ea ad quæ videt eos propenſos.lib.9.Reg.23.

Deo cur craſſa hæc noſtra tribuantur nomina.li.2.ca.2.col.164.

Deus ignorare dicitur,quæ non probat.li.5. ca.6.in prin. & li.10.Reg.48.

Deus quatuor habet ſignificationes.li.2.c.2. col.126. & quatuor ſunt deorum genera.

Deus verus à falſo quatuor diſtinguitur notis.colũ.128. Deus cum articulo pro deo vero, abſq; eo, pro vero vel falſo ponitur.

Deus nuncupatiuè & eſſentialiter dicitur. col.125.

Deus dicitur de vna perſona,& de tribus. colum.126.

Deus cognoſcitur per creaturas, & per ſcripturas.colũ.116.& quod ſit vnus deus etiam iuxta philoſophos. Vide, Cognitio.

Dei multa nomina.lib.1.ca.2.col.23.

Dei vnitas in lege, Dualitas in prophetis, trinitas in Euangelio prædicata eſt.li.2.capi. 2.col.149.

A diuinitate ad humanam naturam, & vice verſa tranſeunt ſcripturæ.li.5.cap.2.

Deus mutatur, dum modo nos mutemur.li. 5.cap.6.col.393.

Deus meus,vox ſanctorum. li.6. ca. 1. Deus tuus ego ſum, Verba dei ſunt oſtendentia eximium amorem erga iuſtum.ca.2.

In deo,ira,zelus,manus, pœnitentia,pedes, aures, oculi,&c. tropicè quid ſignificent. lib.2.ca.vlti.

Deo tribuit ſcriptura,quæ illi non inſunt,ac ſi eſſent.li.10.Reg.26.

Dies illi aut in diebus illis, quid ſignificet. li. 10.Reg.13.lib.8.cap.8.& cap.10.

Diogenes calcat Platonis faſtum, alio faſtu. De Rhodijs & Lacedæmonijs,quos ſplendidis & ſordidis veſtibus, videbat eſſe ornatos, dictum.in Pero.

Diſpoſitio argumentorum iuxta Rhetores, quomodo fieri oporteat. ibidem.

Diſcipuli qui dominum reliquerunt, qui fuerint.li.9.Reg.29.

Diſcipuli domini fuerint ne.70.an.72.diſputatur.lib.6.c.vlti.col.496. & li.1.ca.vlti.& quæ figuræ de illis præceſſerint.

Diſcipuli qui aſinam domino attulerũt,qui? li.9.Reg.29.

Diei iudicij, cur hoc nomen illi tributum ſit, vt vocetur dies. li.3.ca.1.col.232. De illo in verbo,Iudicium.

Didymus cæcus eximiæ ſapientiæ vir, Hieronymi magiſter.li.1.ca.3.col.27. Item eius

Apo-

Index

Apophthegma.

Diapſalma, quod annectitur multis Pſal. periodis, quid ſignificet. li. 4. ca. 3. col. 337.

Diſidia hominum doctorum, augent facultates. In proœm. libr. 6.

Dicere eſt cum aſſenſu firmo aliquid credere. ibidem.

Diabolus vtitur teſtimonijs ſcripturæ, vt tectius fallat. libro. 6. capit. 1. col. 425.

Eius typum ſuſtinent mali homines. libr. 10. Regu. 42. 43.

Dilectio dei & proximi, eſt tota lex. libro. 9. Reg. 14.

Defectio in bonam & malam partem accipitur. li. 7. ca. 2.

In die dominico ſtantes oramus, & non ieiunamus. lib. 8. ca. 5.

Dies vtrum ſumat initium à nocte. libro. 9. Regu. 36.

Dies exordium ſumit à nocte in ſcripturis. lib. 8. Reg. 7. Hebdomadæ dies quomodo numerentur. ibidem.

Diem natiuitatis ſancti execrantur, ſcelerati eum celebrant. lib. 9. Reg. 43.

Dies pro tempore. in additio. ad Regu. 36. libro. 9.

Diuinæ res quare conferantur humanis & caducis. lib. 7. ca. 4. verſus finem,

Diuinitatem ſumme laudat Paulus, & humanitatem deijcit. li. 8. col. 576.

Dionyſij epiſtolam ad Apollophanen reijcit Eraſ. falſo. li. 6. c. 3. Locus eiuſdem Dionyſ. exponitur. ca. 2. in prin.

Dona ſpiritus, aliqua ſunt neceſſaria ad vitã, alia ad fratrum vtilitatem ſpectant. libr. 4. ca. 1. col. 295. priora ſunt in iuſtis, poſteriora minimè.

Doctores eccleſiæ ſcripturas interpretẽtur, non ſomnia ſua. libr. 6. capit. 1. columna. 426.

Dramoclides dicebat iuris peritos metere meſſem auream. In Pero.

Duces non numerat ſcriptura, quin parentũ & maiorum originem recenſeat. lib. 3. ca. 4. in prin.

Ducem egregium numerat ſcriptura poſt gregarios, vt eiuſdem excellentiam indicet. li. 5. ca. 1. col. 346.

Duplicatio verbi, vel oratonis, emphaſin habet maximam. libro. 5. capit. 7. columna. 398.

Dubitare deus cur ſoleat. libro. 5. capit. 6. columna. 392.

E

EBron alio nomine Arbe vocatur. lib. 6. capit. 1. colum. 430. & Mambre. col. 437.

Eccleſia & ſynagoga meretrices, & quomodo. li. 9. Reg. 11. Quibus innititur ne falli poſsit eccleſia. li. 10. Reg. 50. Cõplectitur tam bonos quam malos. libro. 10. Regu. 44. & 11.

Eccleſiæ arma validiſsima contra hæreticos ſenſus literalis. lib. 7. ca. 1.

Eccleſiæ cõſtantia dũ ab hæreticis oppugnata eſt, & eorum leuitas. in addi. ad capi. 2. libr. 6.

Ecſtaſin quomodo patiantur prophetæ, in magnis reuelationibus. lib. 4. ca. 1. columna. 300.

Eclypſis paſsionis tempore miraculoſè accidit. lib. 6. capi. 3.

Ego ſum deus tuus, ſunt verba quæ ingẽtem amorem dei erga iuſtum præ ſe ferunt. li. 6. cap. 2.

Elias præcurſor ſecundi aduentus. li. 3. ca. 1. col. 225. Quod nunc viuat, probatur. ibidem. Eliæ genus ac parentes, recenſentur. li. 3. cap. 4. col. 251.

Elias an habuit verum corpus in transfiguratione. lib. 9. Reg. 21. Quid agat poſtquam tranſlatus eſt. li. 8. capi. 5. col. 615.

Eloquentia quare careant ſcripturæ. in addi. ad cap. 1. li. 1. Eloquentia præcipuè in Paulo deſideratur. lib. 1. c. 1. Qui tument eloquentia non ſunt apti interpretes ſcripturarum. li. 1. c. 17.

Elementa deum quomodo laudent. libr. 10. Reg. 7. in fine.

Eleemoſyna, cuncta bona opera complectitur. li. 9. Reg. 14.

Eliſabeth ſterilis parit, vt partui Mariæ viam muniat. li. 9. Reg. 50.

Enoch vbi nunc ſit. libr. 9. Reg. 40. Quid ibi agat. li. 8. c. 5. col. 615. Vide cap. 1. libri tertij. & in verbo, Henoch.

Epiſto. ad Epheſ. cur in medio epiſtolarum ſita ſit. lib. 5. ca. 1. col. 369. & ad Roma. cur primum obtineat locum, cum primo nõ ſit ſcripta. colum. 368. Cur difficilis. lib. 9. Reg. 35.

Epiſcopi hæretici in eccleſiæ exordio, qua pœna afficerentur. In Pero.

Epiſcopus à presbytero, re differt. in proœ. libr. 6.

Ephratha, vocatur alio nomine Bethlehẽ, ab agrorum

agrorum vbertate.li.6.ca.1.col.423.
Epiphanij memoriæ lapſus.libr.6.cap.1.col. 434.Eiuſdem hiſtoria de 70.à nullo prodi ta,& vt videtur, ficta.libr.1.cap.4.col.35.
Eraſmus præcipit vt ſcripturæ in linguā ver naculam transferantur.libr.8.capit.5.co lum. 615.
Eraſmus notatus in correctione quorūdam locorum Hierony.lib.1.capit.8.in fine.& libr.2.capi.1.colū.95.Eraſmi iudicium de Gratiano & eius opere. In Pero. & de D. Iſidoro.
Eraſmus vehementer errauit admittendo in euangeliſtis memoriæ errorem.lib.6.cap. 1.col.433.Et in expoſitione nominis Za buli.lib.3.cap.3.col.244.Error memoriæ eius.lib.6.cap.1.col.440.
Eratoſthenes, nec erat Alpha, nec Beta doctorum,ſed Omega, ideſt, nō primus,ſed poſtremus.in Pero.
In eremum cur ſecedat Chriſtus.libr.9.Regul.26.
Eſdras omnes Pſal.in vnum volumen redegit,aut iuxta Chryſo.Ezechias.lib.4.cap. 3.col.329.
Eſau nominis vera interpretatio.libr.2.ca.1. colum.90.
In Etymologijs adhibendis frequenter impingunt ſacri interpretes.lib.2.cap.1.col. 95,& ſæpè.ibidem.
In Euchariſtia Chriſtus eſt.lib.10.Reg.38.
Cur panis dicatur cum panis non ſit, ſed verum Chriſti corpus.lib.9.Reg.2.11.Magna pœnitentia debet præcedere ad eius ſumptionem.libr.6.capi.vltimo.col.492. & in Pero.
Eudoxus fœlicitatem in voluptate collocās, qua arte fidem fecerit.lib.9.Reg.50.
Euthymius falſo putat, in ſtatu innocentiæ generationem per coitum non futuram, ſtatu permanente.in proœ.lib.6.Eiuſdem error de lapſu memoriæ euangeliſtarum. lib.6.cap.1.col.434.Fallitur in expoſitione Racha.in fine.addi.Item in expoſitione titulorum Pſalm.in finem.lib.4.cap.3. col.338.
Euty ches quam tenuerit hæreſin.in addi.ad cap.2.libr.6.
Euangeliſta vnus addit,quod alius omiſit.in addi.ad cap.1.lib.5.
Euangeliſtæ tres primi nil ſcripſerunt de primo anno prædicationis domini.in addit. ad cap.1.lib.5.
Euangeliſtæ ſic contexunt narrationem, ac ſi nihil eſſet prætermiſſum.li.10.Reg.13.
Euangeliſtæ inuicem adijciunt, quod fuerat omiſſum.ibi. Solent narrationem occupare,& omiſſa alieno in loco inſerere.Regu. 14.Inter ſe collati, ſe inuicem exponunt. Regu.15.
Euangeliſtæ licet inter ſe rem totidem verbis non appendant,ſufficit à ſententia nō diſcedere.lib.5.ca.7.col.399.
Euangeliſtæ ob tres cauſas,ſæpè adhibent teſtimonia ex veteri inſtrumento deſumpta.li.6.ca.1.col.425.
In Euangeliſtis an memoriæ lapſus poſsit admitti.li.6.ca.1.col.420.& 434.Magis citant Hebraica quam Græca,ſi differentia aliqua inueniatur. col.445.
Euangeliſtārum inſtitutum in enarrādis generationibus quod fuerit.lib.3.cap.4.colum.257.
Euangeliſtæ tres priores de generatione temporali,Ioan.vero de æterna diſſerunt.ibidem.Matth.& Lucæ differentia in recenſendis generationibus.col.258.
Euangeliſtas incuſat Iulianus Apoſtata, qđ duos patres aſsignent ipſi Ioſeph.lib.3.capit.4.col.275.
Pro Euangeliſtarum concordia Regula.li.5. ca.1.col.366.In verbo,Concordia.
Euangeliſta vnus ſupplet,quod alius omiſit. li.5.ca.1.col.367.
Euangeliſta Ioānes antiquitus póſt Matth. ſequebatur.li.5.ca.1.col.369.
Euangelia in quot capita fuerint antiquitus diuiſa.in Pero.
Euentus interpretatur ſcripturas.lib.1.ca.1.
Quod euenit ſæpè, ponitur pro eo quod rāro contingit.li.10.Reg.27.
Exercituum diſpoſitio, traxit originē à gruibus.in Pero. verſus finem.
Expandere manus, eſt miſericordiam petere.lib.10.Reg.6.
Excæcare deum aliquem,quo fiat modo.Regula.5.
Exploratores in bonum & malum.li.7.ca.2.
Ezechiel Chriſti figura.li.6.ca.1.in princ.

F

FActa ſanctorum exponunt ſcripturas. li.8.ca.5.col.615.
Facta eſſe dicuntur, quæ adhuc in ſpe ſunt.lib.5.capi.3.

Facta

Facta domini, sunt etiam signa. libro. 10. Regula. 47.
Falsa multa sunt in scripturis, vt illa quæ sub persona impiorum dicuntur. vt à Iob sociis. Reg. 47.
Facultatum accessiones quo modo factæ. In Proœ. lib. 6.
Fascinus in scripturis è plebis infimæ ductus consuetudine: & an vere fascinus inuenia tur. li. 6. cap. 1. col. 441.
Fabularum nominibus vtitur scriptura. libr. 6. ibidem.
Fabulæ, an parabolæ possint vocari. libr. 1. capit. 31.
Fabula quid propriè significet. ibi.
Febrium quot sint periodi. libr. 6. capit. 6. co lum. 484.
Festum à iustis quando agitur, & ab iniquis. libr. 9. Reg. 43.
De fœlicitate animæ post mortē nil in Moy se. lib. 8. capi. 6.
Fœlicitas veteris legis quæ fuerit. libr. 9. Regula. 46.
Fermentum pro malitia. li. 5. ca. 7. col. 398. & lib. 7. ca. 2. in prin.
Fictio dum modo ad aliquid significandum fiat, mendacium non est. li. 1. ca. 3. in prin.
Fidem à quibus exigit Christus, cum vult e dere miraculum, & à quibus non. libr. 10. Regula. 7.
Fides bonis operibus destituta, non perdu cit ad gloriam. lib. 9. Reg. 14.
Fides multas habet significationes. libro. 10. Regu. 11.
Fides non est salus, sed via ad salutem. in ad di. ad Reg. 17. lib. 10.
Fides cum sit donum dei, illam à nobis exi git deus. ibidem.
Fidem primum docet Paulus, mox mores. lib. 8. cap. 1. in prin.
Filius pro nepote. libr. 3. ca. 4. col. 271.
Filiæ pro proneptibus. li. 6. ca. 4. col. 461.
Filios etiam homines peccatores vocat Chri stus. li. 5. ca. 3.
Filius dicitur aliquis, non solum patris, sed aui & proaui & maiorum. li. 5. c. 1. in prin.
Filius in bonum & malum accipitur. Quod filius in scripturis fi[illegible] voluntate, non ne cessitate. li. 7. ca. 2.
Filius hominis in bonum in singulari, in plu rali in malum. ibidem.
Filius Dauid, vocatur dominus iuxta carnē. in addi. ca. 3. lib. 2.
Fieri possunt multa quæ nūquam facta sunt vt, quod sit homo absque peccato. libr. 9. Regu. 12.
Fieri res dicitur, cum animo prompto ipsam aggredimur, etiam opere infecto. libro. 9. Regu. 44.
Figura cum figurato non adamusim qua drat. nam noua vetera superant. lib. 6. c. 1. col. 417.
Figuræ non tam ad illos de quibus dicūtur, quam ad Christum sunt referendæ. li. 6. c. 1. col. 419.
Figuræ non solum rerum, sed etiam nomi num, præcesserunt, in vete. instru. vt Iesus Nun. li. 9. Reg. 13. Lege cap. 1. lib. 7.
Figuratæ locutiones qua nota cognosci pos sint. li. 7. ca. 1. col. 532.
Flumen in bonum & malum, & quæ sint flu uiorum genera. lib. 7. ca. 2.
Fornicāte marito an vxor possit diuortium facere, vt è contra. li. 10. Reg. 15.
Forsitan, deus assumit cum loquitur, ex no stris affectibus. lib. 5. ca. 6. col. 392.
Frater, nepos vocatur, & neptis filia. in addi. ad Regu. 20. lib. 10.
Fratres domini qui sint, & quare hoc nomi ne consobrini vocentur. in addit. ad ca. 1. li. 2. Frater quid significet.
Fratres vocantur omnes Christiani quanuis impij sint. li. 5. ca. 3.
Frater pro homine eiusdem gentis, aut reli gionis. li. 10. Reg. 20. & in addi.
Futurum pro optatiuo ponitur, crebro. li. 5. ca. 4. in fine.
Futurum an aliquando inueniatur pro præ terito positum, sicut vice versa ponitur. li. 5. capit. 3.
In furem calceorum deprecatio. in fine addi.

G

GAlatonis depingentis, Homerum qui dem euomentem, cęteros vero poë tas vomitum colligentes, symbo lum, quid significet. In proœ. lib. 6.
Galilæi vocabantur Christiani à principio. lib. 2. cap. 3.
Galgala locus vbi circūcisi sunt Hebræi post quam ex Ægypto exierunt, à circuli figu ra nomen trahens. lib. 5, cap. 1. col. 354. & pro loco Idolis dicato. col. 356.
Genitiui actiuè & passiuè accipiuntur. li. 10. Regu. 45.

Alphabeticus.

Genitiuis ſubſtantiuorum vtitur ſcriptura pro adiectiuis.ibidem.

Gentium vocatio multis figuris exprimitur. li.1.ca.1.& lib.9.Regu.17. Vide in verbo, Myſterium.

Gentes ſolet Paulus ſceleratos vocare. lib. 8. capit.1.

Gedeon binomius.lib.2. capi.1. col.106.

Genus pro ſpecie, & ſpecies pro genere ponuntur,lib.9.Reg.10.

Genere neutro Hebræi carent.libr.6.columna.424.

Genus maſculinum, aut fœmininum in rebus incorporeis non eſt,licet nomina ſint maſculi.aut fœminina.lib.10.Reg.10. Vide in verbo,Sexus.&,Maſculinum.

E genere ad ſpeciem tranſit ſcriptura,& è cõtra.lib.10.Reg.42.

Geſtus proferentis inſtar eſt expoſitionis.li.5.cap.4.col.378.lib.10.in princi.& additione eius.

Geneſeos principium apud Iudæos fas non erat legere,niſi ſacerdotibus.lib.8.capi.5. colum.614.

Generatio non ſolum hominis natiuitatem, ſed perpetuam totius vitæ hiſtoriã, complectitur.lib.3.ca.3. in princ.Capitur pro vnius hominis ætate. Pro rei alicuius creatione. Pro cunctis fidelibus, qui fuerunt ab exordio mundi vſque ad eius finem. Pro vniuerſis hominibus ſceleratis.

Generationes duæ ſunt, vna bonorum, alia iniquorum.libr.3.cap.3.col.239.Et quod iſtæ generationes protrahentur vſque ad finem ſeculi.

Generationes duæ vna Iudæorum,alia gentium.lib.3.cap.3.col.247. Generatio vna carnis,alia ſpiritus. ibi in fine.

Generatio eſt vnius hominis integra ætas, aut tempus centum annorum. lib.3.ca.3. in fine.

Generare quales filios ſancti ſoleant,& quales iniqui lib.3.ca.3.col.247.

Generatio,& generatio,quid ſignificet. libr. 3.cap.3. in fine.

Generatio quid ſignificetapud medicos,philoſophos & poëtas.lib.3.ca.3.in fine.

Generatio Chriſti duplex, temporalis & æterna,lib.3.ca.4.col.251.

Generationes 62. ab Adam vſque ad Chriſtum ſupputantur. col.252. Cur eas non numerauit Matth. continenter quadraginta duæ, ſed ter præcidit.col.254.

Generationes 42.ſex ſeptimanas continent, & ſeptimana laborem ſignificat, qa Chriſtus natus eſt ad laborem.col.255.

Generatio iuxta carnem à tribus euangeliſtis recenſetur,æterna à ſolo Ioan.colum. 257.

De generatione æterna filij dei.lib.3.capi.4. colum. 277.Quid de ea tradiderint ſcholaſtici.ibidem. colum. 282. Generatio in rebus creatis & in Deo quomodo differant.colum. 283.

Generatio legalis & naturalis.colum. 274.

Generationum à Matt.enumeratarum,quæ figuræ præceſſerint in veteri inſtrumen. colum.257.

Generationes recenſitæ à Matth. iuxta Auguſt.non excedunt numerum.40. columna.258,

Generationes.77.numerantur à Luca, quia illo numero abolitio ſignificatur peccatorum noſtrorum. col.261.

In generatione à Matth. recenſita, in tertia Teſſaradecade,quomodo ſint. 14. perſonæ,oſtenditur.col.263.

Generationes tres omittunt in ſecunda Teſſaradecade.col.264.& libr.9.Regu.5.

Cum in generationibus Matth. ſupputentur.42.perſonæ, quæ cauſa eſt cur Lucas plures numeret perſonas illis è regione reſpondentibus:nempe quinquagintaquinque.libr.3.ca.4. col.265.

Generationes ab Adam vſque ad Chriſtum ſint.62.& 60. numerantur.libro. 6. ca.4. colum.468.

Generationes recenſitæ à Matth. ab Abiud vſque ad Ioſeph, in nulla hiſtoria ſacra inueniuntur.col.272.

In generatione Matth.quare mulieres illaudatæ ponuntur, & omni laude cumulatæ negliguntur.col.267.

Generatio Cainam à Luca recenſetur, quæ tamen nullibi in veteri inſtrumen.inueniturnec tamen fefellit nos euangeliſta. columna.270.

Gehenna quid ſignificet, aperitur, & Theophy.carpitur.in fine addit.

Gigas in bonum & malum.lib.7.cap.2.

Glauci cum Diomede permutatio, ærea pro aureis.in prooem.lib.7.

Gloria pro impetu libidinis. lib.10. Reg.25.

Goliæ caput proprio mucrone amputare, eſt gentilem illis quibus nitatur authoribus refutare.lib.6.ca.1.col.442.

Index

Gorgias Leontinus extempore de qualibet re diſputabat.in Pero.fine.

Golgotha pro Golgoltha,ideſt,caluaria Chriſti tempore corruptè proferebatur, ſicut & multa alia.lib.6.ca.1.col.438.

Gryllus inuentis frugibus glande veſcebatur, & bonis literis inuentis, ſophiſmata aliqui amplectuntur.in Proœ.li.7.

Grego.Nazian.Alphabetum morale edidit. lib.5.ca.1.colum.366.

Grego.Niſſe.reprehenditur.in proœ.lib.6.

Grues volando efficiunt trianguli figuram. in Pero.fine.

Græciſinus mundi quis ſit.libro.3.cap.4.columna.253.

Græcum pro gentili ponit Paulus. libr.8. col.581.

Gratiani opinio de mora quam Chriſtus pertraxit in Ægypto.lib.1.cap.13.col.61.& eius opus quale & quantæ authoritatis iuxta Eraſmum.in fine Pero.

Gubernationis populi Iſrael viciſſitudines, ſcilicet per iudices,reges,pontifices,& eorum catalogus.lib.4.ca.2.col.321.

H.

HAbitator terræ,dicitur tantum peccator.lib.10.Reg.1.

Hagiographi libri qui ſint, & quid polliceatur huiuſmodi nomẽ.lib.4.cap.1. col.310.& deinceps.& in addit.eius.

Halelu ia duplex,poſitum in titulis Pſal.vnũ eſt præcedentis,aliud eſt ſequentis Pſalm. 4.ca.3.colum.336.

Hœdus aut Hircus caprarum, quod ſignificet idem quod paruus. libro.10.Regu.45.

Hæreſes ex ignorantia ſcripturarum ortæ.libro.10.Reg.50.

Hæretici inuertentes ſcripturas, ex vaſis tẽpli domini, conflant idola. in proœm. librorum.

Hæretici ſcientiam ſe habere iactant,ſed qualis illa ſit, oſtenditur.libro.6.capit.2.columna.455.

Hæreticorum ſupplicia in varijs temporibus quæ fuerint,& hac æ[illegible]e noſtra. Oſtenditur, in Pero. Epiſcoporum hæreticorum pœna erat epiſcopatu mouere.ibidem.In conſtantia hæreticorum. in additione ad cap.2.lib.6.

Hebraica lingua, vt omnes aliæ, ſua habet idiomata.lib.10.Reg.45.

Hebræa nomina nõnulla in eccleſia relicta, quare ſint.lib.2.c.1.col.95.& li.1.cap.6.

Hebræos codices citant apoſtoli & euangeliſtæ ſuis verbis potius quam.70. Demptο Luca qui proſelytus fuit.li.6.c.1.col.445.

Hebdomadæ dies quomodo numerentur.li. 9.Reg.7. Vide lib.6.ca.vlt.col.484.

Herodes,quot apud Hebræos.lib.2.c.1.in fi. An viuente fratre Philippo abſtulerit illi vxorẽ.li.9.Reg.40.& addi. Celebrat epulum natalis ſui.lib.9.Reg.43.

Hebron. Vide Arbe.

Henoch viuere adhuc,probatur,ex ſanctis& ex ſcripturis.lib.3.capit.1.col.225. Quod ſit candidatus æternitatis.Quod fuerit literarum primus inuentor.Quod illius prophetia nunc ſit Apocrypha, ob nimiam antiquitatẽ. Interficietur ab Antichriſto. lib.3.c.1.col.226.&.227.

Heſiodi conſilium accommodatum ad opes augendas aut diſciplinas.lib.1.c.13. Quis ſit prudens.in Pero. Virtutis via ardua.li. 1.ca.vlt. Deploratio calamitatum huius vitæ.lib.7.cap.4.

Hieronymi opinio, dicentis hiſtoriã Suſannæ Apocrypham,exploditur.lib.9.Reg. 29.Deceptus eſt non intelligens Euſebij hiſtoriam,quam tradit de Herodiade, nã Euſe.dicit fuiſſe filiam Ariſtobuli,ipſe putat eſſe Aretæ filiam.in addi ad Regu.40. lib.9.Error memorię eius in citatione Malachiæ.lib.6.ca.1.colum.433. Eiuſdem opinio de ſepulchris quatuor patriarcharũ & duodecim.col.437.& deinceps.

Hierony.pſalm.aliquando in quinque diſtribuit libros, aliquando in vnum compingitin proœ.lib.6.&.lib.4.c.3.Improbatur eius ſententia in aſsignatione loci illius, quem citat Paulus.Surge à mortuis.lib.6. ca.1.col.443.

Hieronymus Syracuſanus ab Hierone quæſiuit quid eſſet deus.li.1.ca.in fine.

Hiſpani noui orbis, pene infiniti repertores lib.3.ca.2.in fin.& in addit.

Hiſpanorum nomen, cur identidem inculcet Paulus ad Roma.libro.5.capit.7.columna.397.

Hiſpanias adijt Paulus.lib.1.ca.13.col.65.

De moribus Hiſpanorum,in fine.li.8.

Hiſpaniæ laus ex Hieronymo decerpta. In pero.

Hiſpanos quare Paulus valde diligit, vel vt

Alphabeticus.

ἐμφατικώτερον, ideſt, euidentius, dicam valde eos amat. lib. 1. cap. 13. col. 66. vide in verbo, Paulus.

Hiſtoria à mediocribus, Allegoria à perfectis intelligitur. lib. 10. Reg. 46.

Hiſtoria ſæpè ſtare non poteſt, vt cum abſurda eſt, & ideo ad Allegoriam tranſmittit. li. 7. col. 520.

Hiſtoria plana, quæ de moribus agit, vt de iuſtitia, temperantia alicuius, non eſt trahenda ad Allegoriam, ne vim probandi amittat. lib. 7. col. 528.

Hiſtoriæ partem ſi inuenerimus in ſcriptura expoſitam, ex illa parte cætera nos eliciamus. lib. 7. col. 520.

Hiſtoriæ lex & prophetæ, in narrando, quæ ſit. lib. 5. ca. 1. col. 364.

Hiſtoriæ cognitio commendatur. li. 1. c. 13.

Hiſtoriæ fundamentum prius oportet iacere, deinde Allegoria excogitanda. libr. 7. colum. 535.

Hiſtoria per ſe aliquando virtutem præ ſe fert, & in ſignificatione eſt in vitio. & è cõtra, lib. 7. ca. 1. col. 513.

Hierarchæ munus quod ſit. in proœm. li. 5.

Hierarchiarum diſtributio iuxta Diony. & Grego. lib. 5. ca. 1. colum. 366. Vnde ſint deſumptæ ex veteri teſta. lib. 6. cap. 1. col. 444. Quibus nominibus vocentur Angeli cuiuſque Hierarchiæ. li. 2. capi. 1. col. 93. & deinceps.

Hiſpidus in bonum & malum. li. 7. ca. 2.

Hippias Eleus præter philoſophiæ cognitionem, artes mechanicas nouit. in Pero. in fi.

Hic, hæc, hoc, ad præſens, præteritum, & futurum, protrahuntur. li. 6. c. 2. in fine.

Honor pro abſtinẽtia à coitu. li. 10. Reg. 25.

Honoris cauſa loquuntur Hebræi de ſe vt de alijs. li. 9. Reg. 31.

Horarum diei diſtributio, ſiue ſint ſacræ ſiue prophanæ. lib. 9. Reg. 36. vide, Vigilia.

Homerus vomens, cuius rei ſit Symbolum. In proœ. li. 6. Homericus vates quæ noſſe debet. lib. 4. ca. 1. in princi. De vno deo ac principe quæ dicit. li. 2. ca. 2. col. 117.

Homo poſt mortem deo ne fruatur, an vero eius viſio differatur vſque ad iudicij diem. li. 2. colum. 343.

Homo Dominicus, an Chriſtus apte dici poſsit. li. 2. ca. 3. col. 190. & li. 1. ca. 3.

Homo quare non primo, ſed ſexto die creatus ſit. li. 5. cap. 1. col. 345.

Homo creatus hora ſexta, & redemptus, & comedit de ligno, & eadem Chriſtus crucifixus. li. 6. capi. 3.

Hominis dominium quibus rationibus aſtruatur. lib. 2. ca. 1. col. 103.

Hominum more ſcriptura loquitur, eo quod hebetes eſſent Iudæi, & vt ex noſtris rebus ſubleuemur ad diuina. libro. 2. capi. 4. in princip.

Homines ſceleratos ſcriptura brutis animantibus comparat. lib. 10. Regu. 22. & lib. 7. cap. 3.

Hominis generatio quatuor modis à deo effecta eſt. li. 3. ca. 3. col. 242.

Homo gratia deſtitutus an potuit deo ſatisfacere pro peccato. libro. 3. capit. 1. columna. 218.

Homo in pura natura exiſtens deo non poteſt ſatisfacere. ibidem.

Homo cum gratia an poſsit ſatisfacere. ibid.

Homini ſimilis eſt ſcriptura diuina: nam litera eſt corpus, anima Allegoria. lib. 7. cap. 1. colum. 519.

Humano modo loquitur ſcriptura, quia cũ hominibus loquitur. lib. 2. cap. 4.

Humano captui ſe attemperant ſcripturæ. libro. 10. Regu. 30.

Ab humanitate Chriſti ad diuinitatem, & è contra, crebro tranſit ſcriptura. li. 5. ca. 2.

Hyſſopi virtus. lib. 10. Regu. 47.

Hypocypoſes cur vocent. hi libri. in Proœ.

Hymnus à Pſalmo in quo differt. lib. 4. cap. 3. colum. 335.

Hymnus de paſsione, ſcilicet, regnauit à ligno Deus, exponitur. li. 7. ca. 1. col. 504.

Hyperbole in ſcripturis non raro inuenitur, in addit. ad ca. 3. li. 1.

Hypallage in ſcripturis inuenitur. in addit. ad cap. 1. lib. 5.

Hymnus ſanctorum patrum eremitarũ Ægypti quem canebant, prandio peracto, in laudem domini. lib. 8. col. 637.

I

Iamnes magus Pharaonis. libr. 6. cap. 1. colum. 443.

Iacob⁹ maior & minor, cur appellati ſint. in addit. ad cap. 1. lib. 2.

Iacob Chriſti figura. li. 6. ca. 1. in prin.

Idola quando primum facta, & à quo. libro 8. capi. 6.

Idololatriæ origo quo tẽpore fuerit. li. 8. c. 6.

Idolum à mœrore dicit in Hebræo. li. 1. c. 5.

Index

Idiomatum communicatio in Christo.li. 9. Regu. 45. Idiomata Hebrææ linguæ libro 10. Regu. 45.

Ieru. post Christi mortem quomodo ciuitas sancta vocetur. li. 9. Reg. 11.

Ieru. in loco edito sita est, ideo iuxta Allegoriã ascensus ad eam virtutis profectũ significat. li. 9. Reg. 49. Ieru. vmbilicus terræ. ibidem.

Ieru. nominis vera interpretatio, & illã quã afferunt Iosephus & Egesippus, reiecta. li. 2. cap. 1. colum. 95.

Ieru. cæleſtis & terrena quot habet portas. lib. 6. cap. vltimo.

Ieru. rex, Christus est, vt Babylonis dęmõ. li. 3. ca. 3. Ciuitas sanctorum. col. 241.

Ieru. est duplex, vna nefaria, alia sancta. lib. 4. ca. 1. colum. 291.

Ieiunij quadragesimæ mysterium. in addit. ad Reg. 3. li. 9.

Ieiunantibus Iudæis abstinebant ab vnguẽtis & balneis. li. 8. ca. 6.

Iethro socer Moysi, multis nominibus præditus fuit. lib. 2. ca. 1. col. 106. cõsiliũ quod dedit Moysi. lib. 6. ca. 1. col. 442.

Ieremiæ Threni an metro conscripti. lib. 4. c. 3. in princi. An peccauerit maledicendo diei suo. lib. 9. Reg. 43.

Iechonias in fine secundæ & principio tertiæ tessaradecadis, qui sint, expositi Hierony. contra omnes ferè scriptores. libr. 3. ca. 4. col. 262. Error authoris operis titulo Chrysosto. in Matth. notatus.

Iechonias, alio nomine Ioachaz vocatur. columna. 269.

Iesus nominis mysteria. lib. 2. capi. 3. colum. 181. Quod ante natiuitatem inditũ sit illi nomen. lib. 2. ca. 1.

Iehoua semper ponitur in primo loco, si cũ alio nomine diuino ponatur. li. 5. ca. 7. in prin. Ineffabile nomen cur vocetur. lib. 2. ca. 2. col. 138.

Ignorantia rerum facit obscuras figuratas locutiones. lib. 10. Reg. 47.

Ignis pro grauibus calamitatibus accipitur. libr. 9. Reg. 29. & 22. Diuinitus super sacrificia in vet. leg. descendebat. libr. 9. Reg. 47.

Ignorare mala, Deus dicitur. lib. 10. Reg. 48.

Ignis Deus quomodo sit. lib. 2. ca. vlt. in fine.

Ignis inferni verus ignis li. 8. ca. 5.

Ignorant multa sancti, tam prophetæ, quam apostoli. li. 4. ca. 1. colum. 296. Huius tres esse causas ostenditur.

Ignobilitas generis, modo sit cum virtute coniuncta, non obest. lib. 3. cap. 4. col. 266 lib. 10. Reg. 21.

Impossibile pro difficili accipitur. libro. 9. Reg. 48.

Imaginem Dei ex scripturis cognoscimus. li. 1. capit. 1. in fine.

Imagines rerum pro rebus ipsis ponuntur. li. 2. capitul. 2. columna. 142. & libro. 9. Reg. 21.

Imago Dei Christus & nos sumus. sed est differentia. li. 2. ca. 2. col. 163.

Immortalis proprie Deus solus. ibi. columna, 164.

Imago Dei Christus, & non spiritus sanctus. lib. 2. ca. 3. colum. 188.

Impletum est tempus pariendi solum dicitur de sanctis mulieribus. libr. 8. capit. 6. colum. 627.

Imperatiuus nominibus diuinis coniunctus habet vim deprecandi: & his dictionibus, Quæso, & obsecro. iunctus, eandẽ vim habet. lib. 5. ca. 4. in princ.

Imperatiuus comminationis, autirrisionis, inuenitur in scripturis. ibidem.

Imperatiuus desiderij & consilij, inuenitur in scripturis. libr. 5. capi. 4. colum. 380. & deinceps.

Imperatiuus prophetiæ, est in vsu scripturarum. lib. 5. ca. 4. in fine.

Imprecationes quæ inueniuntur in scripturis, nõ sunt optantis, sed prædicẽtis quod futurum est. li. 5. ca. 5.

Impij moriuntur in medio dierum suorum. lib. 10. Regu. 6.

Innocentiæ statu perseuerante, non futurã fuisse generationem per coitum, falso quidam putauerunt. in proœ. lib. 6.

Interrogat Deus quæ nouit ob multas causas. lib. 5. ca. 6. colum. 390.

Interrogationibus, solet Dominus respondere, aut ad mentem, aut ad verba. col. 38. & deinceps.

Indi in baineis vtuntur vnguẽtis. lib. 8. ca. 6.

Infernus, supra. Ignis.

Incarnatio Christi an necessaria fuerit. lib. 3. ca. 1. col. 216. Incarnationis causa an fuerit Adæ peccatum. ibidem in prin. Per incarnationẽ nostra suscepit nomina Christus. lib. 9. Reg. 45.

Intelligẽtia scripturarũ ex circunstantijs depromenda contextus. li. 10. Reg. 1. & 49.

Incir

Alphabeticus.

Incircũcisi in ecclesia nõ admittẽdi.li 1.c.14
Iouis Olympij statuæ præstantia.li.1.cap.1.
Ioseph pater Christi vocatur, iuxta vulgi opinionẽ.lib.9.Reg.2. Faber lignarius fuit, & maritus Mariæ anno. 80. ætatis.& virgo.lib.1.ca.13.
Ioseph duos patres habuit.libr.3. cap.4. col. 276.
Ioseph an quatuor filios habuerit & duas filias.in addit.ad ca.1.lib.2. Quando mortuus.li.9. Reg.26.
Ioseph generatio cur recensita sit à Matth. cum ipse nihil habeat cum Christo commune.lib.3.ca.4.col.272.
Ioseph à fratribus venditus, Christi typus fuit. lib.6,ca.1.col.416. Deinde quot numis fuerit venditus.
Iosephi opinio de sepulchris.12.patriarcharum.li.6.ca.1.col. 438. De Christo testimonium,lib.1.ca.14.in fine.
Iosue Christi figura.lib.6.ca.1.col.420. libr. 9.Regu.13.
Iosue primus Iudicum Christi figura.libr.3. cap.4.col.255.
Ioan. solus scripsit primũ annũ prædicatiõis Christi,reliqui omiserunt.in addi.c.1.li.5.
Ioannes cur de tentatione nihil scripsit in euangelio.lib.9.Reg.26.
Ioan.euangelista, Apostolus,virgo,maritus. Reg.29.In dolio olei feruentis nõ Romę, sed Ephesi coniectus.lib.9.Reg.44.libr.3. ca.1.col.225.
Ioan.paræneſis ad discipulos.li.1.ca.2.
Ioan. euangelista an diem suum obierit, & an futurus sit secũdi aduentus pręcursor. lib.3.cap.1.col.227. Quod martyr fuerit. colum.228.
Ioan.propheta fuit.lib.4.cap.1. col. 312. citat in euangelio volumina Hebræa, non Græca.lib.6.ca.1.col 446.
Ioan. Baptista prærursor primi aduentus. li. 3.ca.1.col.224.Propheta fuit.lib.4.cap.1. col.312.Solus vocatur plusquam prophe ta,& causa proditur.lib.4.cap.1.in fine.& Baptista etiam vocatur.
Ioan. docuit discipulos orare,licet oratio sit nobis incognita.lib.5.ca.1.col.348. Vide Lucæ. 11. De illius prædicatione pauciſsima prodiderunt euangelistæ.libro.10.Regula.23.
Ioan.epist.ad Parthos scripta.lib.8.capi.9.& in addit.ad cap.6.lib.1.
Iob num peccauit maledicendo diei suo. lib. 9.Reg.43.& li.7.ca.4.Num iustus, & quo modo.li.10.Reg.11.Quare in die tẽtatur. lib.10.Reg.6.Quo tempore vixerit. lib.2. ca.1.col.101.Libri Iob quis author.ibidẽ. An carmine constet.libr.4.c.3.in prin.
Iob amici quanuis iniqui, multa de Christo vaticinati sunt.lib.4.ca.1.col.294.
Ionas in quibus fuit Christi figura.libr.7.ca. 1.col.523.& deinceps.
Ionæ prædicatio ad magnates & philosophos,vltimo venire solet.li.9.Reg.50.& libro.1.ca.vlti.
Iouem lapidem iurare, sacrosanctum iuramentum apud Roma.in Pero.fine.
Ira dei quibus appelletur nominibus.lib.10. Reg.11.
Ironia lib.6.ca.1.lib.5.cap.4.
Irenæi error de ætate Christi.lib.1.ca.13.
Isichius carpitur à Hierony.in quadam Allegoria.lib.7.ca.1.col.508.
Isaac figura Christi.lib.6.ca.1. in princ.
Isaac duorum sustinet figuram, & Christi & populi Christiani.li.7.ca.1.col.512.
Isaias diuidit prophetiã iuxta reges sub quibus prophetauit,alij mixtim & absque distinctione.lib.4.ca.2.
Isaias vir eloquens & è regia stirpe.lib.1.c.1. col.18.
Isaias sectus in duas partes, occubuit. lib.2.c. 2.col.142. An viderit dominum.ibid.
Israel vnus in carne,alius in spiritu.lib.5.capite.2.
Israelitæ quibus rerum publicarum generibus vsi sint.lib.4.ca.2.col.320.
Israelitæ de re qualibet consulebant prophetas,& illis munera offerebant sponte.li.4. ca.1.col.295.
Israelitæ non statim vt exeunt ex Ægypto recensentur.lib.6.cap.5. Sed post multos labores exantlatos.
Italiæ syllaba prima breuis est, sed longa apud Virgil.lib.6.ca.6.in princi.
Iudæis an fœnerari licebat & quatenus. in Pero.
Iudæorum mores depinguntur. libr.9. Regula.1.
Iudæi quirixabantur in Exodo qui fuerint. Regu.29.
Iudæorum error dicentium, ideo parentum Melchisedec nomina fuisse omissa, quia à Scorto natus erat.li. [illegible]ca.4.in prin.
Iudaicus populus tribus modis gubernatus fuit per Iudices,reges,sacerdotes.li.3.cap.

4.col.255.
Iudæę habitatores iuxta vniuſcuiusq; meritũ habent habitationes inea regione.li.4. cap.1.col.282.
Iudæorum mulieres victum magiſtris prębebant.li.8.col.584.
Iuda tribus nobiliſsima ob Chriſtum ex ea naſciturum.li.3.ca.2.col.236.
Iudęorum fælicitas quam vanè ſibi promittunt de inſtauratione Ieru.quæ ſit.li.8.ca.3.Iudæorum mos in ieiunando.li.8.ca.6.
Iudaiſmus mundi quis ſit.lib.3.capite.4.col.254.
Iudas quando laqueo ſuſpenſus eſt.libro.9. Regu.40.
Iudas apoſtolus zelotes cur vocatus.li.7.ca.2.col.552.in fine.
Iurare & iuramentum, quid in Deo ſignificent.li.2.ca.vlt.
Iurare an liceat in noua lege. in Proœmio. lib.6.
Iurare iuſtè potuit Clinias,& maluit mulctã ſoluere,quam id facere.ibidem.
Iulianus Apoſtata prohibuit Chriſtianis vniuerſas artes. in fine. libri. 10. Obiecit euangeliſtis, quod vnus dixerit Ioſeph fuiſſe filium Eli,alter Iacob.lib.3.capite.4 col.275.
Iudicium duplex,condemnationis, & diſcretionis.li.9.Reg.36.
Iudicij extremi tempus,an poſsit aliquo modo à nobis inueſtigari.li.3.cap. 1.col.230.
Iudicij poſtremi tempus & cuiuſq;hominis, quare tam diligenter dominus occultare voluit.li.3.ca.1.col.231.
Iudicium finale quomodo occultum.ſi Antichriſtus venturus eſt.ibidem.
Iudiciũ quæ ſigna ſint præceſſura.col.232.
Iuris profeſſores metunt meſſem aureã.in Pero.
Iuſtitia duplex,perfecta,ideſt, Dei.& imperfecta.i.noſtra.li.9.Reg.43.& li.10.Re.11.
Iuſti omnes,ſunt vnus Iuſtus,peccatores ecõtrario,vnus ſunt multi.li.6.c.6.in prin.
Iuſtus in comparatione alterius, & non abſolute iuſtus non eſt.lib.7.capite.4.colũ. 561.
Iudicare eſt ex collatione operum, iuſtũ aut iniuſtum demonſtrare.li.7.ca.4.& iudicare pro condemnare.
Iubileus ſeptem hebdomadas annorum cõplectitur.lib.6.ca.6.col.484.
Iudicum Iſrael catalogus. libr.4. cap.2.col.322.
Iuuenis homo nullius conſilij.lib.5. capit.1. col.343.
Iuuenis qui in paſsione relicta ſindone fugit,quis fuerit.li.9.Reg.29.

L

Laudat ſcriptura parentes quando vehementer aliquem vult laudare.lib. 10. Reg.21.
Laudat aut reprehendit quorumcunque facta. nec vnquam loquitur ad gratiam.lib. 10.Reg.20.
Laudat aut vituperat ſcriptura in plurali, & rurſum in ſingulari.quia non tam de vno loquitur quam de toto vtrorũq; corpore. li.6.ca.4.col.473.
Latro bonus an baptizatus.in addi.ad capit. 5.lib.8.
Lapis pro inſenſibilitate,& pro perſeuerantia in virtute.li.7.ca 2.col.541.
Lapides ſunt inſipientes.li.10.Reg.6.
Lapis vocatur Chriſtus.lib.2.capite.3.colũna.187.
Lazarus quoto ætatis anno ſuſcitatus & quandiu poſt vixerit.li.1.cap. 13.in prin. A Ioã.ſolo narratur miraculum.li.5.capit. 1.col.368.
Lacedæmoniorum ſenatus Iudicium de improbi hominis optima ſententia.li. 2.c. 2. in prin.
Lauare pedes ante prandiũ conuiuis mos erat Iudæis.li.8.ca.6.col.628.
Lactantij error de matrimonio.li. 10.Re.15. Sentit cum hæreticis millenarijs.li.8.ca.3. in fi.Putat.30.ætatis anno Chriſtum paſſum.li.1.ca.13.
Lauare manus,innocentiæ & puritatis Symbolum.li.8.ca.6.col.526.
Laconis dictum de Philippo demoliente Olynthum.in Pero.Aliud in fine.li. 8.
Labores alienos contemnentes ſunt ſimiles Philippo diruenti Olynthum.in Pero.
Lacus in malum accipitur li.7.ca.2.
Lex data fuit Moyſi, verbo Dei explicanti, quæ latebant,& ſcripto.in addi.ad capit. 1.lib.4.
Lex noua à legis veteris pendet intelligentia.li.6.ca.1.col.424.
Lex noua veterem exponit li.9.Reg.16.
Legẽ nullã Deus dedit, niſi miraculis prius editis,ad alliciẽdum homines vt crederẽt. li.9.

li.9.Reg.50. Legem homini dedit in paradiſo poſtquam mundum condidit. ibidē.
Legiſlatio an ſit angelo tribuenda, an filio dei.lib.2.cap.2.col.132.
Lex ante Moyſen quæ fuerit.li.2.cap.3. col. 170.Lex noua eſt inſtauratio legis naturæ.li.2.ca.3.col. 171.
Lex vetus quomodo pædagogus fuerit. lib. 2.capi.3.ibidem.
Lex multiplex,carnis,ſpiritus, membrorum &c.libr.5.ca.2.li.9.Reg.35,
Legis veteris volumina tot ſunt, quot literæ Hebræorum.li.6.ca.vlti.col. 489.
Lex dei non præcipit impoſsibilia factu. lib. 8.cap.2.
Legalis generatio Chriſti narratur à Luca.li. 3.c.4.col.274. & omnia quæ ad hanc materiam ſpectant.
Legentis geſtus eſt nonnunquam interpretis vice.li.10.in prooe.
Leo de Chriſto & diabolo dicitur. libro.7.capit.2.
Lęna meretrix patientiæ exemplum.in addit.ad Reg.46.lib.9.
Librorum quorundam ſacrorum non permittebatur lectio apud Iudæos, niſi ſacerdotibus.li.8.c.5. col.624.
Libri Hebræorum an corrupti.li.6.ca.1.col. 428.& libr. 1. ca.6.in fi.
A libris quos eccleſia reijcit, nos abhorrere debemus.lib. 10.Reg.50.& in addi.
Libri gentilium citantur in ſcripturis.li.6.ca. 1.colu.441. Libri illi vtiles nobis quouſq; eſſe poſsint. col.442.
Librorum nomina ab ipſorum exordijs imponuntur in ſcripturis.li.10.Reg.35.
Librorum canonicorum non Apocryphorum adhibēda ſunt teſtimonia ad dogmatum confirmationem.li.10.Reg.50.
Librorum emendandorum ratio.lib.1.capi. 6.in fine.
Linguarum omnium nonnulla verba leguntur in eccleſia.& quare.li.1.ca. 6. in fi.li.2. capi.1.col. 96.
Literarum humanarū ſymbolum in Prooe. libr.4.
Liber Pſalmorū an in quinque libros ſectus ſit.lib.4.ca 3.in prin.
Libri aliqui in Bibliis an ſint metro cōtexti, nec ne.li.4. cap.3. Librorum ſacrorum authoritas quanta ſit, & illorum qui humana prodierunt induſtria inconſtantia. in prooem.libr.6.
Librorum Apocryphorum quæ ſit authoritas.li.6.ca.1.col.431.
Liberum arbitrium aſtruitur contra Lutherum.li. 5.ca.6.col.352.
Lignum ſcientię cur appellatum ſit,& quod fuerit ficus.li.2.ca.1.col.89.
Lignum vitæ cur vocatum.Lignum pro arbore accipitur.ibidem.
Lia lippa cæcitatem ſynagogæ figurauit. li. 6.ca.1.in prin.
Linguarum detractores latè refelluntur: & earum vtilitas oſtenditur.in fin. addi. Earum ignari ſimiles ſunt vulpi cui cauda abſciſſa erat.ibidem.
Libellū repudij dari in vet.lege an licuerit,& eius formula qualis eſſet. in Pero.& li.8.c.4
Literalis ſenſus ille eſt pulcherrimus, qui per allegoriam(ex litera quę abſurda continere videtur)elicitur.li.7.ca.1.col.521.& de ſenſu literali ibi multa inuenies.
Qui loquebantur, ſurgere ſolebant, & ſtantes habere ſermonem.li.8.ca.6.
Loquitur ſcriptura ad vnum,cum ad omnes loquatur.li.10 Reg.45.loquitur ad partē, & intelligit omnes per ſynecdochen.ibid. Reg.45 & 50.
Loqui Deum ad aliquem, eſt in eius animo aliquid afflare.li.4.c.1.col.301.Factis quoque loquitur.li.7.col.508.li.10.Regu.47.
Loquitur deus per ſe,per angelos,per creaturas.ibidem.li.7.
Loquuntur Hebræi de ſe vt de alijs, hoc eſt in tertia perſona.lib.9.Reg.31.
Lutheri hæreſis,quod fides ad ſalutem ſufficiat,refellitur.lib.9.Reg.14.Quod non ſit Chriſtus in Euchariſtia.li.9.Reg.2. 11.& li.10.Reg.38.Quod libri ſacri ſint transferendi in lingua vernacula,refutatur.lib.8. ca.5.verſus finem.
Lutheri & ſectatorum inſania mōſtratur, & ſectæ eius origo quæ fuerit: & qui præcipuē illius ſint ſectatores,& errores eius ad quem tendant ſcopum.li.9.Reg.50.
Lutherus putat ſcripturas eſſe faciles intellectu,ſed quam vere,oſtenditur.lib.1.cap.1.
Luctus indicia apud Hebræos,radere barbā, ſaccum induere,cinere caput perfundi. li. 8.ca.6.col.623.
Lucas ſequitur.70. tranſlationem, quia magis Græcas quam Hebræas literas callebat.li.6.ca.1.col.445. Quod eloquens ſit. Quod Pauli fuerit interpres.libro.8. capi. 4.in fine.

Index

Lucas an fuerit è numero. 70. diſcipulorum, & an Chriſtum viderit in carne. libro. 9. Regu. 29.

Lux, ſolus deus. lib. 2. cap. 2.

Lupi natura. libr. 10. Reg. 47.

Lucilius pro Conſentinis & Tarentinis ſcribebat, ideſt, pro indoctis. in Proœ. li. 8.

Lycurgus ob nonnullorum ebrietates, vites amputaſſe à Platone reprehenditur. in fi. libr. 10.

M

Matth. Apoſtolus cur vocetur publicanus libr. 9. Reg. 11. Citat codices Hebræos, non 70. li. 6. capi. 1. col. 446. Citat vetus inſtr. nõ adhibito nomine authoris, quia Hebræis doctiſsimis in lege ſcribebat. col. 426. Græcè ſcripſit euangelium. li. 1. ca. 6.

Matth. exorditur euangelium à generatione carnali, vt per illam, veluti per gradus ad ſpiritualem & æternam conſcendas. li. 3. cap. 4. col. 251.

Mulieres vitæ illaudatæ inſerit in generatione: quæ ſunt vitæ probatæ omittit. libr. 3. capit. 4.

Maledictio diaboli quæ ſit. in addi. ad Reg. 46. li. 9. vide in verbo, Benedico.

Maleficus in bonum & in malum dicitur. li. 7. capi. 2.

Marcum Latinè ſcripſiſſe, falſo exiſtimauit Cantacuzenus. li. 1. ca. 6.

Magi qui venerunt ad Chriſtum adorandũ reges fuere. li. 8. cap. 5. in fine.

Macedonum mores qui ſint. lib. 9. Reg. 1.

Ex manifeſtis obſcura interpretanda. li. 10. Regu. 49.

Magiſtri voluntas non indulgentia ſectanda. lib. 8. ca. 4.

Magdalene iuxta aliquos, eſt filia Cananęę. lib. 9. Regu. 29. & lib. 1. ca. 13. An fuerint illi cognomines plures in euangelio. in addi. ad cap. 1. lib. 2.

Mariæ partui præceſſerunt plures partus ſterilium mulierum. li. 9. Reg. 50. Ab originali peccato immunis fuit. lib. 3. ca. 6. col. 460. & à veniali. in Proœm. libr. 6. Quod non fuerit ambitioſa, contra Chryſoſto. Theophi. Tertul. ibidem. Ex cognatione Dauid trahit genus. lib. 3. cap. 4. col. 272. An fuerit baptizata, & à quo. in addit. ad cap. 5. lib. 8.

Maria ſoror Moyſi typus infidelis ſynagogæ. lib. 6. capi. 1. col. 416. Illius coniuratio contra Moyſen, myſticè quid ſignificet. libr. 7. col. 512.

Malum duplex culpæ & pœnæ. lib. 10. Regula. 4.

Mala an ex deo. ibidem. Malum & malitia pro afflictione. lib. 5. ca. 4.

Martyrio an plagæ ſufficiant, an vero ſit neceſſaria mors. lib. 3. ca. 1. col. 228.

Mare in bonum & malum dicitur. libro. 7. capit, 2.

Marij maiores ignoti. libr. 3, capit. 4. columna. 251.

Maledictiones tribuum, prophetiæ ſunt. lib. 5. capit. 5.

Magnus, nullus peccator, ſed tantum iuſtus in ſcripturis vocatur. li. 8. ca. 6. col. 627. & libr. 10. Reg. 6.

Margaritum eſt ſermo dei. in proœ. lib. 6.

An matrimonium initum ante baptiſmũ, & poſt baptiſmum aliud, facit bigamum. In proœ. li. 6. col. 411. Illius definitio. in Pero.

Manna quid ſignificet. in fi. addit.

De magis Pharaonis Iamnes, & Mambre, hiſtoriam vnde Paulus deſumpſerit. libr. 6. cap. 1. col. 443.

Magi in patriam reuerſi quid egerint. Quod fuerint reges. li. 8. ca. 5.

Malus homo, typum omnium malorum ſuſtinet, vt bonus, bonorum. li. 7. col. 511. li. 3. capit. 3.

Malæ res, illo bono quo præditæ ſunt, rem bonam præfigurare poſſunt. li. 7. col. 512.

Martyrium baptiſma eſt. in addi. ad capit. 5. libr. 8.

Maſculinum genus in præceptis fœminam comprehendit, niſi aliud exprimatur. lib. 8. ca. 2. in verbo, Genus.

Maledictum fuiſſe aliquem à deo nunquam legimus. li. 8. ca. 6. col. 628.

Medicamento vnovti ad morbos omnes, eſt imperiti medici. li. 9. Reg. 1.

Membrum opus ſignificat, digitus dei, id eſt potentia. lib. 9. Reg. 19.

Mediator vocatur Chriſtus ob naturam aſſumptam. lib. 2. ca. 2. col. 186.

Medicus dicitur Chriſtus. li. 2. ca. 3. col. 187.

Meritorum diuerſitas exprimitur per diuiſionem terræ promiſsionis. li. 4. cap. 1. colum. 292.

Melchiſedec parentes qui fuerint. li. 3. cap. 4. in prin. Quod non fuerit è Scorto natus.

Illius

Alphabeticus.

Illius ſacerdotium, Chriſti figura. li. 6. c. 1. in princ. & li. 7. ca. 1. in prin. Quomodo ſine patre fuerit. li. 6. col. 417.

Melchiſedech iuxta aliquos, eſt Sem filius Noe. li. 6. ca. 1. col. 418.

Metaphoricè dicta, mox ipſa ſcriptura interpretatur. li. 5. ca. 1. col. 360. Per metaphoram exprimitur veritas. libro. 7. capit. 1. colum. 522.

Merces pro ſupplicio. lib. 8. c. 1. col. 575.

Memoriæ lapſus in doctiſſimis viris admittitur. li. 6. cap. 1. col. 433.

Memoriæ lapſum in apoſtolis & euãgeliſtis nefas eſt admittere. lib. 6. ca. 1. col. 434.

Memoria fidentes citant apoſtoli, non verba, ſed ſententias appendentes. ibidem.

Metaphora à ſimilitudine quomodo differat. li. 7. ca. 3. in prin.

Menãder comicus de matrimonio. in Pero.

Meus, vt deus meus: vox eſt tantum iuſtorum. lib. 7. ca. 2. In bonam partem ferè accipitur.

Michael nomen Angeli, & quæ ſint illius partes. lib. 2. ca. 1. col. 90.

Midas omnia vertebat in aurum. in præfat.

Minerua Phidiæ. li. 1. cap. 4. in princ.

Michael Syngelus negat ſpiritum ſanctum à filio procedere, cum nonnullis Græcis. in Proœm. lib. 6.

Miſericordia ſemper in bonum. libro. 7. capite. 2.

Mittuntur à deo multi alij à ſeipſis. libr. 6. ca. 3. colum. 461.

Millenariorum hæreſis quæ fuerit. libro. 8. capite. 3.

Miſericordia quibus in rebus ſit. in addit. ad Regu. 12. libr. 10.

Miraculo minori præparat deus animos hominum ad maius. lib. 7. cap. 1. col. 535. lib. 9. Regu. 50.

Ex minori re ſenſibili, rem ſpiritualem & maiorem probat ſcriptura. libr. 7. capi. 1. columna. 532.

Moralia præcepta Allegoria carent. li. 7. colum. 518.

Mores gentium de quibus agitur in ſcriptura cognoſcere oportet: nam ad illos dirigunt ſermones ſancti. lib. 9. Regu. 1. In his quæ ad mores ſpectant, quæ de vno dicũtur, de omnibus ſimilibus intelliguntur. Regu. 14.

Montes, colles, valles, homines dicentur iuxta meritorum differentiam. li. 10. Regu. 6.

Mons diabolus vocatur. libr. 9. Reg. 12.

Mons Sion, eſt eccleſia aut Ieruſalem. libr. 5. cap. 1. col. 361.

Morbus prius pellitur, mox reſtituitur ſanitas. lib. 5. c. 1. col. 359. Morborum periodi iuxta medicos. lib. 6. ca. 6. col. 484.

Moyſes Chriſti figura & populi Iudæorum. libr. 7. col. 512. Multa diſſimilia in illo & Chriſto, ſed eſt Chriſti figura. libr. 7. col. 513.

Moyſes minor natu quam Maria & Aaron libr. 5. cap. 1. col. 344. Maria fratres ætate præcedebat.

Moyſes an excellentior propheta fuerit quã Dauid. li. 4. ca. 1. col. 311. & ſtatim. Quod fuerit propheta.

Moyſes vndecim Pſal. author. lib. 4. capit. 3. col. 334. In re ardua etiam ſi dominus loquatur, iterum loquentem inducit. lib. 10. Reg. 23. Deum non vidit in hac vita. lib. 9. Regu. 21. In transfiguratione verum corpus non habuit. lib. 9. Reg. 21.

Mortuorum reſurrectionem credidit Democritus. in Præfat.

Mortui in vete. teſta. quinque ſunt ſuſcitati: tres autem in nouo. lib. 8. c. 6. in fi.

Mouere pedes inconſtantiam ſignificat peccatorum. li. 10. Reg. 6.

Morte imminente homines vaticinantur. li. 8. cap. 1. col. 572.

Multi pro omnibus frequenter inuenitur. li. 6. ca. 3. col. 461. In malam partem fere accipitur. col. 462.

Mutationes perſonarum crebræ in ſcripturis. lib. 10. Reg. 37. lib. 5. ca. 2.

Mutata re priſtinum nomen permanet, vt Simon leproſus. libr. 9. Reg. 11.

Mundi quatuor ſtatus, barbariſmus Scythiſmus, Græciſmus, Iudaiſmus. lib. 3. ca. 4.

Mundus cur aquis obrutus perierit, & non alio modo. li. 9. Regu. 26.

Mundus quo menſe creatus. lib. 3. cap. 1. col. 230.

Mundi curriculum, ex coniectura, quandiu durabit. ibidem. Eſt ſchola animarum noſtrarum. lib. 2. c. 2. col. 120.

Mundi partes, quatuor, Oriens, Occidẽs, Septentrio, Meridies. libr. 6. c. vlti. colũ. 492. Aliquando duæ exprimũtur. li. 9. Reg. 7.

Mundus pro mundi machina, & pro ſceleratis hominibus. li. 5. c. 7. col. 398.

Mulus in bonam & malam partem accipitur. li. 7. c. pi. 2.

Mulier

Mulier ad ſexum refertur & dicitur deuirgi nc.li.9.Regu.2.
Mulieres peccatrices recenſentur à Matth. omiſsis ſanctis,à Luca minimè.li.3.cap.4. colum.258.
Mulier fornicante viro an poſsit ab eo ſeparari,vt vir fornicante vxore.li.10.Reg.25
Myſterium vocationis gentium antè ignoratum,explicatur in noua lege.li.1.cap.1. lib.9.Reg.17.
Myſticos ſenſus aliqui amplectuntur,explo ſo literali,alij contrà.Sed hi errores vitandi ſunt, & medium tenendum.in proœ. libr.7.
Myſteria dei ſilentio veneranda ſunt. libr.2. cap.5.col.608.

N

NArrat ſcriptura quæ maiora ſunt, minoribus tranſilitis.li.9.Regul.4. & lib.10.Regul.23.de tota hac materia.li.5.ca.1.diſſeritur.
Narrandi ordo inuerſus aut omiſſus,nihil veritati detrahit.li.6.ca.1.col.447. Nec verborum diſcrepantia nocet veritati.
Natus in poſtremo loco, in primo collocatur,ob excellentem virtutem.lib.5.capit. 1.in prin.
Naſci ex illaudatis parentibus vitium non eſt.lib.10.Reg.21.
Naturæ duæ in Chriſto in Hypoſtaſi vna,& vniuſcuiuſque naturæ quæ ſint nomina. li.2.c.3.col.175.
Nazaræi vocabantur Chriſtiani à principio eccleſiæ.li.2.ca.3.
Nathan, qui increpauit Dauid, propheta fuit alienus ab eius ſtirpe.lib.3.cap.4. col. 260. Nathan è ſtirpe Dauid in Lucæ generatione ponitur.
Naturalis generatio Chriſti,digeritur. lib.3. ca.4.col.274.& 275.
Naues in bonam & malam partem accipiuntur.libr.7.ca.2.
Notum eſt aliquid,aut ex ſe,aut quo ad nos. lib.2.ca.2.in prin.
Negans priora, conce ſequentia. Negans præſens,præteritum confitetur.li.10.Regu.34.lib.10.Reg.34.lib.5.ca.3.
Nescit multa deus:vt quæ ſunt mala.lib.10. Regu.48.
Neceſsitas,vna eſt finis,alia ſimplex. li.3.ca. 1.colum.217.
Neſtori ſimiles decem homines exoptat Agamemnon.li.8.in fine.
Neſtoris conſilium in diſpoſitione caſtrorum.in Pero.
Neſtorij hæreſis. in addi.ad cap.2.li.6.
Nicodemus quare in nocte ad Chriſtum venit.lib.10.cap.6.
Nomen proprium in vocatiuo adhibitum, aut eius repetitio,emphaſin habet.libr.9. Regu.41.
Nomina abſolutè poſita in vtranq; partem accipiuntur,& additio ſolet ad bonũ, aut malum trahere, vt domus dei aut confuſionis.lib.9.Regu.20.
Nox in quatuor vigilias militares diuiditur. lib.9.Regu.36. Pro re incerta capitur. lib. 3.colum.226.
Nomen hominis proprium pro gente ponitur.in proœ.li.10.& lib.2.ca.1.& pro appellatiuo.in addi.ad Reg.20.li.10.
Nomina quatuor aut.5.literarũ in ſcripturis inuenta, ſunt barbara & illius natiõis propria de qua eſt ſermo.li.10.Reg.11.
Nominum ambiguorum ſignificationes in ueſtigandæ, vt quæſtiones ex illis originem trahentes diſſoluantur.ibidem.
Nomina propria non ſunt interpretanda, quo vitio noſter interpres frequenter laborat.li.2.ca.1.col.98.
Nominis impoſitio,vtrum à patre aut à matre fieret.li.2.ca.1.col.97.
Nomina quibus impoſita, antequam naſcerentur.li.2.c.1.& lib.5.c.1.355.
Nominis impoſitio in baptiſmate quid ſignificet.li.2.ca.1.col.104.
Nomen prototypon vehemẽtioris eſt ſignificationis, quam quod ab ipſo deriuatur. li.2.ca.2.col.137.
Nomino,as,ſignificat,exiſto.lib.2.cap.2.colum.157.
Nominis dei repetitio,auget affectum orantis.li.5.cap.7.in prin.
Nominis eiuſdem geminatio, vt aceruus aceruus,illius rei copiam ſignificat.libr.5. cap.7.col.397.
Nominis eiuſdem duplicatio, ſi primum ſit in nominatiuo,ſecũdum in genitiuo, excellentiam rei ſignificat.ibi.col.400.Si vero ſint diuerſa nomina valent idem quod ſubſtantiuum & adiectiuum.libr.10.Regula.45.
Nomen neutrum apud Hebræ. non inuenitur, ac pro eo vtuntur maſculi. aut fœmi.

genere.

genere.li.6.c.1.col.424.
Nominibus quæ à fabulis originem trahunt quo conſilio vtatur ſcriptura.li.6.capit.1. colum.441.
Nomina propria ſupplent vicem pronomi num.li.6.cap.2.in fine.
Nomen bis poſitum in eadem periodo, ſignificationem mutat.lib.7.ca.4.col.565. & libr.5.ca.vlti.
Nominis vnius duplicatio, accipitur pro diſtributiuo: & aliquando ſine geminatione.lib.6.ca.3.col.463.
Nomen collectiuum in ſingulari, reddit ſuppoſitum verbo pluralis. Aliquando nomen plurale eſt,& verbum ſingu. vt ſigillatim infinities illa nomina ſubaudiãtur. lib.6.ca.4.col.472.& infra.
Nomen ſingulare,interdum capitur pro plurali: & cum maiori vi ſignificationis, quã ſi in plurali prolatum eſſet. li.6.ca.4.in fi.
Nomina quæ habent plures ſignificationes, interdum contraria, interdum diuerſas, quæ ſint.li.7.cap.2.in prin.
Nomina.12.tribuum, & decem ac duarum, & quo nomine vnaquæq; factio vocetur, recenſentur.lib.4.ca.2.verſus finem.
Nomina negatiua & affirmatiua quomodo dicuntur de deo.li.2.ca.2.col.135. Negatiua proprijſsimè de deo dicuntur.col.136
Nomina negatiua & affirmatiua & tertio ex vtriſque compoſita, de deo dicuntur. vltima tamen melius.li.2.ca.2.col.154. & affirmatiua quid ſignificẽt in deo iuxta Damaſce.col.155.
Nomen Iehoua cur vocetur ineffabile.lib.2. ca.2.col.138.
Nomina duo diuina ſimul poſita, primum eſt ineffabile, ſecundum deo & hominibus commune.col.145.lib.5.c.7.in prin.
Nomine caret Deus, & multis eſt præditus nominibus.li.2.ca.2.col.153.& ratio quare nomine careat.ibidem.
Nomina an prius dicantur de Deo quam de creaturis,an viceuerſa.col.156.
Nomina dei ſeptuaginta ex ſcripturis collecta.col.159.
Nomina communia Deo & creaturis, quomodo differant.col.161.
Nomina ſua tribuit nobis dominus,nõ amittens ipſe, ſed habens ibidem.
Nomina quædam Dei ſunt non ſumpta ex creaturis,alia ex creaturis ad deum tranſlata.li.2.ca.4.col.209.
Nomina tribuuntur in ſcripturis, ex illa parte quam maximè habent.li.9.Reg.22.
Nobilitas generis, nec obeſt nec prodeſt. li. 3.ca.4.col.266.li.10.Reg.21.
Nobilitas aut ignobilitas prophetarum quibus coniecturis deprehenditur. lib.4.c.2.
Non eſſe, ſignificat ignobilem eſſe. libr. 10. Regul.38.
Non,particula, ſi ante ſe aut poſt ſe admiſerit,omnis,e.ſignificat,Nullus.a.um. lib.6. cap.3.col.462.
Noſter,dicitur de re propria, aut de illa quæ nobis obuenit ex alterius munificentia.li. 6.ca.2.Dicitur quis,Noſter ad diſtinctionem hoſtium.
Noe filiorum quis maior natu,& minor. lib. 5.ca.1.col.343.
Noe & filij in arca caſtitatem ſeruant, extra eam nuptijs operam dant.li.5.in fi.
Noe irriſus à Cham filio, figuram Chriſti ſuſtinuit,& Cham Iudæorum.libr.7. cap.1.
Numerorum cognitio eſt theologis perquã neceſſaria.li.10.Reg.47. & 43.
Numerus plenus & integer,computari ſolet in ſcriptura, quanuis illi parum deſit, aut ſuperſit.libro.10.Reg.4.libro.6. capit.4. in princi.
Numerus certus pro indefinito ponitur. lib. 6.ca.4.col.468.
Numerus cardinalis pro ordinali.col.470.
Numerus plu. pro vnoquoq; ex multis accipitur.col.471. Præcipuè ſi poſt pluralem ſequatur ſingularis, aut è contra.
Numerus plura.pro vno ponitur.li.6.cap.1. col.422.& ca.4.col.470.
Numerorum ſcientia non eſt à nobis inuenta,ſed indagata.li.6.cap.6.in prin.
Numenius Pythagoreus dixit Platonem eſſe Moyſen Græcè loquentem. in fi.addi.
Nuptiæ ſeptem diebus celebrabantur apud antiquos patres.lib.8.ca.6.col.628.

O

OBſcuritas eſt orationis vitium in oratoribus, non autem in prophetis, & philoſophis. in prooem. libr.7. libr.1.cap.1.
Obſcurè differta, alibi explicat ſcriptura. li. 10.Regu.49.
Obſcuritatis quæ ſint cau[illegible].libr.2.cap.2.in princip.
Obſcurè dicta, mox manifeſtat ſcriptura. li. 5.cap.1.

5.ca.1.col.360.& in fi.libri.8.
Obſcuræ ſunt ſcripturæ,vt obtegãtur veluti velamine,obſcuritate, ob prophanos. colum.361.
Obſcœnas res quibus verbis contegat ſcriptura.lib.10.Regu.25.& in addit.eius.25.
Obſeruſus in ſcripturis,quis ſit, & vnde ſumptus.lib.1.ca.4.
Occaſione ſumpta ex re quæ tunc accidebat,prophetæ texebant ſuas prophetias, & Dauid Pſalmos faciebat. libr.7.colum. 531.& Apoſtoli & Chriſtus ſimiliter ab illa conſuetudine non abhorrent.libro.9. Regu.24.& 25.
Occupationis ſiue Anticipationis cognitio, vtilis eſt parandę eruditioni in ſcripturis. lib.5.ca.1.colum.350.Cur fieri ſoleat. colum.354.
Occidentalium gentium laus.in Pero.
Ocioſum verbum exiſtimare eſſe in ſcripturis,blaſphemia eſt.lib.8.cap.7.in princ.& lib.9.Reg.28.
Ordo in prophetis non ſeruatur,nec requiritur.lib.5.ca.1.col.363.& 364.
Ordines dignitatum ſunt in eccleſia, vt in angelis.in proœm.libr.6.col.411.
Oleæ ramus,quem attulit columba, quid ſignificet.lib.10.Reg.47.
Oleo quare vngebantur ſacerdotes. Oleum pro vnguento odorifero.& eius genera.libro.2.capi.3.in principio. Pro pinguedine.lib.1.cap.5.
Omnis, accipitur pro maxima parte.libr.6. capit.3.colum.461.Pro vno tantum. colum.463.
Onus in prophetarum titulis, quid ſignificet,& in quibus prophetis inueniatur &c. lib.4.ca.2.col.318.
Poſt onera afferunt conſolationem, excepto Nahum & Habacuc.& quare.li.5.ca. 1.colum.358.
Onus in bonum & malum dicitur.lib.7. capit.2.
Opinionem vulgo receptam aliquando narrat ſcriptura,non veritatem.lib.9.Reg.2. lib.6.cap.1.col.440.
Ordinem vnicuique in populo Dei & locum,dabant merita & demerita. libro.6. capit.5.
Originale peccatum in pueris negare hæreticum,& pœna eius quæ ſit.in additio.ad cap.3.libr.1.
Origenes ſenſum hiſtoricum ſubuertit,Allegorico ſolo admiſſo.libro.2.ca.1.columna.88. Reprehenditur in Allegoria venditionis Ioſeph.lib.6.ca.1.columna.416. Nimius in Allegorijs tractandis.in principio.libr.7.
Oramus verſus orientem,quia deum, qui vere oriens eſt, inquirimus. & paradiſum quem amiſimus(nam ad orientem eſt) exoptamus.lib.8.ca.5.col.606.& 607.
Orientis excellentia ſuper alias mundi partes.ibidem.
Orationis tempora ab eccleſia præſcripta, vnde originem traxerint.libro.8.capit.5. colum.614.

P

Pauli natale ſolum quod ſit.in addit.ad cap.1.lib.8.
Pauli caput illi amputatum fuit ſub Nerone, ob generis nobilitatem in addit. ad capit.13.libro.1. De eius morte. Vide in Pero.
Paulus ſumit aliorum perſonam, præcipuè in re inuidiæ plena:& perſonam perfectorum & imperfectorum.libr.8.capit.1.columna.574.
Paulus an matrimonio iunctus fuit. columna.578.
Paulus an cum beſtijs pugnauerit Epheſi, necne.lib.5.ca.1.colum.367.
Pauli epiſtolæ inter ſe non tenent vllum ordinem temporis.lib.5.ca.1.colum.368.in verbo,Epiſtola.
Paulus vnus carnalis, alius ſpiritualis: nam duas ſuſtinet perſonas.lib.5.cap.2.
Paulus vtitur trium verbis, & opinionibus è plebe deſumptis.lib.6.ca.1.col.441.
Paulus quibus in locis cum citat non adhibet nomen illius cuius teſtimonio vtitur. colum.427.
Paulus citat Aratum,Epimenidem,Menandrum,vt prophana ſanctificet.col.425.
Paulus lupus rapax. De hoc infra Gene.49.
Paulo quando hoc nomen illi fuit inditum. libr.5.cap.1.colum.349.
Paulus Deum in carne non vidit, ſed eius ſimilitudinem.lib.9.Regu.21.libro.2.capi. 2.colum.139.
Paulus ad Hebræos Græcè ſcripſit.lib.1.ca. 6.& in addit.eius. Apud Hiſpanos prædicauit.lib.1.ca.13.
Paulus Moyſes Atticè loquẽs.in Peror.fine.

Alphabeticus.

Parabolæ fictæ ad aliquid ſignificãdum, nõ ſunt mendaces.lib.7. cap.1.col.527.Non poſſunt fabulæ vocari.lib.1.cap.3.

Parabolas ſolet dominus, breui ſermone cõcludere.lib.7.col.529.

Parabolarum ſcopum oportet, in earum expoſitione aſpicere, & reliqua quæ ad illã contexendam aſſumuntur, negligere, alio qui multa dictu abſurda fingemus.libr.7. col.522.

Parabola, quid ſit.lib.7.cap.1.

Parabola pro ſimplici ſermone ponitur. lib. 1.cap.2.

Parabolis quando vtitur Chriſtus, & quando ſimplici ſermone.lib.1.ca.2.

In parabolis non interferuntur nomina propria, quia tunc eſt hiſtoria, ſi nomen adhibeatur.lib.1.cap.3.

Parabolas ipſamet ſcriptura interpretatur. lib.5.ca.1.col.360.

Parabolæ proponuntur aliquibus, vt de ſe ipſis homines neſcientes, ſententiam ferant.lib.5.cap.6.col.387.

Per parabolas animalium, mores hominum depinguntur.lib.10.Regul.33.& Regu.6. in fine.

Paræmia dicitur, quia per vias in hominum ore obambulat.lib.7.col.502.

Patientiæ exemplum inter gentiles, Læna meretrix, Anaxarchus, Damon, Pythias, in addit.ad Reg.46.libr.9. ex noſtris Iob. lib.9. Regu.22.

Pater vnus naturalis, alter legalis. lib.3.ca.4. & libr.8.cap.6.

Pater ex ſimilitudine morum.in addit.ad caput.3.libr.3.

Pauci, iuſti ſolent vocari.lib.6.cap.3. columna.462.

Panis in bono & malo accipitur.libr.7.capi. ſecundo.

Paſſer in bono tantum accipitur.libr.7. cap. ſecundo.

Paupertas pro ſtultitia. in addit. ad Reg.36. libri.9.

Pardi natura.libr.10.Reg.47.

Paracletus vocatur tam Chriſtus, quam ſpiritus ſanctus.lib.2.ca.3.colum.187.

Pars pro totõ, vt anima pro homine ponitur.lib.9.Reg.7.& 6. De parte loquitur ſcriptura,& ſic loquitur, ac ſi de omnibus ſermonem haberet.Regu.8.

Pars pro toto ponitur.lib.6.capit.3.in principio.

Particeps in bonum ſemper accipitur. lib.7. capit.2.

Paſsio & Reſurrectio ſimul ponuntur. lib.5. capit.1.

Patrum duo genera carnalium & ſpiritualium,& modus generandi ipſorum. lib.3. cap.3.col.246.& deinceps.

Parentes aliquorum ignorãtur in biblijs, vt trium puerorum, Melchiſedec, Eliæ. capi. 4 col.251.

Parentum ſcelera filijs non obſunt. libr.10. Regu.21.

Patres habemus duos, primus eſt Diabolus, ſecundus cum regeneramur Chriſtus.lib. 3.ca.4.col.244.

Paſcha definita, vt Chriſtus tunc immolaretur.lib.9.Reg.26.

Patriarchæ quatuor quod in Ebron fuerint ſepulti.& 12.filij Iacob in Sichem.li.6.ca. 1.col.437.& deinceps.

In Patriarcharum.12.enumeratione, in ordine magnum ſubeſt myſterium.lib.5.c.1. in princi.

Patriam ſummo afficiant honore viri clari, ſicut obſcuri ignominiam afferunt. lib.6. col.m.423.

Patriarcha quid ſit.libr.4.capit.1.columna. 312.

Peccatorum tria ſunt genera, cordis, operis, conſuetudinis, iuxta tres mortuos a domino ſuſcitatos.lib.8.ca.6.in fine.

Permiſsio opus Dei dicitur, vt excæcare. lib. 10.Reg.5.

Peccator vnus non eſt vnus, ſed multi. lib.6. ca.6.in princ.

A peccatis quomodo abſtrahimur.libr.8.capit.3.

Peccatum in ſpiritum ſanctum quare nõ facile remittatur.lib.10.Reg.17.

Peccatum & peccati cauſam prodit ſcriptura.lib.10.Reg.29.

Peccatum quid ſit.in additio. ad Regu.36.libro.9.

Perfectio Chriſtiana ex conſilijs conſtat. libro.8.cap.2.

Perſæ in balneis vtuntur vnguentis. libro.8. capit.6.

Periclis tonitrua.in addit.fine.

Peryſatis Artaxerxis mater dictum. in Præfatione.

Perdicis natura quæ ſit.lib.10.Reg.47.

Petra pro firma habilitate in fide, & pro obſtinatione in malum.libr.7.ca.2.

Index

Petrus & Paulus eodem die & anno interempti fuere. in addit. ad cap. 13. lib. 1.

Petri primatus aſtruitur. libr. 5. capit. 1. columna. 342. 344. 346. Eius interpretes Marcus & Glaucias. libr. 8. capit. 4. colum. 603.

Petrus primus Antiochenæ eccleſiæ pontifex, nec Lucas in Acti. hoc ſcriptis mandauit. lib. 5. ca. 1. col. 368. Inde Romã tranſlatus. ibidem. & in addit. ad cap. 1. libro. 5. Vide in verbo. Roma.

Petrus an ſit eccleſiæ fundamentum. in addit. ad capit. 2. libr. 6. Iuſſus à domino ne ex vrbe egrederetur. in addit. ad Reg. 15. lib. 10.

Petrus vnus ex diſcipulis miſsis ad adducendam aſinam. lib. 9. Reg. 29.

Perfectio eſt duplex abſoluta, vt Dei, medio cris vt noſtra. libro. 2. c. 2. columna. 163. li. 10. Reg. 11.

Perſonis tertijs vtuntur Hebræi pro ſecundis. li. 6. ca. 2. in fine.

Per Pentecoſten totam non ieiunamus & ſtantes oramus. libr. 8. capit. 5. libr. 6. capi. vltim. columna. 493. & deinceps.

Phraſes ſcripturæ, in addit. & li. 10. Reg. 45.

Phantaſia in malam partem accipitur. libr. 7. capit. 2.

Phidiæ ſimulacrum Iouis olympij. libr. 1. capit. 1.

Philoſophiæ partes quot. lib. 1. ca. 8.

Philoſophi qui Deum negant, qui ſint. lib. 2. cap. 2. col. 140. Curde Deo obſcurè locuti ſint. lib. 2. cap. 2. col. 118. & li. 1. ca. 2.

Pharao nomen commune regibus Ægypti. li. 2. ca. 1. colum. 109.

Pharaonis filiæ quod eſſet nomen. libr. 9. Reg. 29.

Pilati vxoris quod fuerit nomen. libr. 9. Reg. 29.

Pietas maximè ſequenda, in rebus obſcuris, in expoſitione ſcripturarum. libr. 10. Reg. 33.

παθὼ in labris Periclis feſſitauiſſe. lib. 10. in fi.

Piſces in falſo mari degentes ſale carent. In Pero.

Piloſus in bonum & malum dicitur. libr. 7. capit. 2.

Plato occultare voluit Philoſophiã, numeris adhibitis. in proœ. lib. 7.

Platonis ſcomma in Ariſto. libr. 2. capit. 1. in prin.

Plato Moyſes Græcè loquens. in fi. addit.

Pluſquã propheta ſolus Iohannes Baptiſta vocatur. & cur illi hoc nomen tributũ ſit. li. 4. ca. 1. in fine.

Plures non diſsidentes à ſe vnum ſunt. lib. 3. cap. 3. columna. 247.

Plinius de nobis, hoc eſt Chriſtianis. libr. 1. capit. 14.

Plenus dierum ſolus iuſtus. lib. 10. Reg. 6.

Porphyrius ſtultitiam ſuam prodit, dum arguit euangeliſtas. libr. 3. capit. 4. columna 262.

Potentia, aut poſſe aliquid efficere pro ipſo opere accipitur. lib. 10. Reg. 22.

Populus Iſrael quibus politiarum generibus vſus ſit. lib. 3. ca. 4.

Pontifex magnus cur dicitur Chriſtus. li. 2. capi. 3. colum. 191.

Populus Iſrael, primũ à iudicibus, mox à regibus, poſtremo à ſacerdotibus fuit gubernatus. lib. 4. ca. 2. col. 321.

Pondus prophetiam ærumnarum plenam ſignificat. li. 4. cap. 2. Pondus ad aliquem & contra aliquem, quid. ibidem.

Poëtæ citantur in ſcripturis, ſed non ideo approbantur cætera quæ ille liber complectitur. lib. 6. ca. 1. colum. 442.

Portæ in bonum & malum accipiuntur. lib. 7. cap. 2.

Portæ cæleſtis Ieru. 12. terreſtris vero decẽ. libr. 6. capit. vlti. columna. 488. Nomina illarum.

Porta pro iudicio, quia illis cauſæ decidebãtur apud Iudæos. lib. 8. ca. 6. col. 624.

Polycletus fecit duas ſtatuas, vnam ad vulgi iudicium, alteram iuxta artem. in Princ.

Poſt idem ſignificat, quod, In libro. 5. colum. 364.

Prudentiæ eſt, primũ noſſe quæ oportet ex ſe, mox monenti parere. in Pero. In dictione Heſiodus.

Præcepta in præparatione animi adimplenda. lib. 8. ca. 5. colum. 616.

Præcepta aliqua ſunt vitæ agendæ, vt moralia. & hæc carẽt Allegoria. alia vitæ ſignificãdę. & hęc recipiũt allegoriã. li. 7. co. 518

Præceptũ vnum pro perfecta doctrina ponitur, vt proximi dilectio. li. 9. Reg. 14.

In præceptis decalogi prius negatiua, mox affirmatiua quare ponũt. li. 5. c. 1. co. 359.

Quidſit prius affirmatiuum an negatiuum, ibid. Dehac materia. li. 8. ca. 2. & 3. late.

Proſperæ res triſtibus admiſcentur. lib. 5. capit.

Alphabeticus.

pit.1.colum.355.

Procis Penelopes, ſophiſtæ ſimiles. in fine. additio.

Pronomina quæ redũdare videntur empha ſin habent.lib.6.ca.2.in fine.

Presbyter ab Epiſcopo differt. in Proœm. libr.6.

Præputium pro gentili.libr.8.ca.1.col.571. & lib.10.Reg.45.

Primogenitorũ aliquorum depulſio ab hæreditate quid ſignificet.libr.1.ca.1.& lib. 9.Regu.17.

Primogenitus omnis creaturæ Chriſtus.lib. 2.ca.3.col.188.

Primogenitus ex mortuis, &, Primitiæ dormientium,Chriſtus.lib.2.capi.3.col.191.

Principatus & poteſtates, &c. in angelis ex quo loco vet. inſtru. deſumpſerit Paulus. libro.6.col.443.& deinceps.

Proceſsio filij vocatur gñatio, ſed nõ ſpiritus ſancti,ſpiritus aut amor.li.3.c.4.col.284.

Prędicit ſcriptura ſine dubio futurum quod admonendo dicit.libr.9.Regu.3.libr.10. Regu.50.

Propoſitio vniuerſalis, quo altius menti inſi deat, per affirmationem & negationem proferri ſolet.lib.9.Reg.33.

Propoſitio indefinita pro vniuerſali ponitur.libr.10.Reg.27.

Priuilegium vnius,non eſt inſtar legis. lib.9. Reg.46.

Præteritum pro futuro ponitur.libr.10.Regu.43.& 50.& lib.5.cap.3.

Præſentia concedens,futura negat.li.10.Regu.34.& lib.5.cap.3.

Præteritum,præſens includit.li.10.Reg.34. libr.5.cap.3.

Præterito pro futuro vtitur ſcriptura. Quare id fiat.libr.5.c.3. Præteritum pro præſenti.Præſens pro futuro ponitur.

Præteritum perfectum Hebræorum, exprimitur per triplex Latinum.ibidẽ. in fine.

Cur poſt præteritum ſequatur futurum in eadem periodo.ibidem.

Priuationes in deo habent vim poſitionis,vt inuiſibilis,ideſt,valde viſibilis.libr.2.ca.2. colum.138.

Principium in perſonis diuinis inuenitur,ſed non cauſa.lib.2.cap.3.col.377.

Pſalmi graduum cur hoc nomine appellentur.libr.9.Reg.49.lib.6.capi.6.columna. 485.

Pſalterium quod canit eccleſia.70.interpretum eſt.lib.1.cap.4.in fine.

Pſalmorum liber vnus an plures.in Proœm. li.6.& an omnes ſint à Dauid conſcripti.

Pſalm.à Græcis fictus de victoria Goliæ.in addit.ad cap.3.libr.4.

Ex Pſalm. ſecundo & primo vnus conflandus eſt.lib.5.ca.1.col.357.

Pſalmi ſæpè ſumunt exordium & claudun tur in eadem periodo.ibidem.

Pſalmographus ordinem narrandi non ſeruat.lib.5.col.364.& deinceps.

Pſalmi inter ſe non ſeruant ordinem hiſtoriæ.ibid. Quot ſint conſcripti ordine alphabetico & quare.col.366.

In Pſalmis crebrò inuenitur imperatiuus cõ miſerationis.libr.5.cap.4.

Pſalmos quis in vnum volumen redegit. vide,Eſdras.

Pſalmi omnes de Chriſto vaticinantur.li. 6. col.419. Quæ ſit illorum materia de qua differunt.libr.1.cap.8.

Prophetæ exquirunt viſionum expoſitionem ab angelis.in proœm.libr.6.columna.412.

Prophetiæ de aliqua certa perſona dicũtur, & in alijs adimplentur.lib.6.cap.1.columna.418.

Prophetarum periodi interdum inter ſe nõ cohærent, ſed ſunt conuulſæ à ſuperioribus.libr.5.col.361.

Prophetæ hiſtoriæ ordinem non ſeruãt. ibi. colum.363.

Prophetæ poſt onera conſolantur populũ. lib.5.col.358.

Prophetæ citant libros gentilium.libr.6.colum.442.

Propheta vocatur qui deum laudat. qui exponunt ſcripturas.Qui ſunt diſcipuli prophetarum.in addit.ad cap.1.lib.4.

Prophetarum tria genera.libr.6.capit.1.colum.421.

Prophetæ quod ſint ſexdecim.12. minores, quatuor maiores,quod contineat myſterium.lib.6.cap.vlti.col.489.

Prophetæ ex occaſione carnali eo tempore data ſumebant materiam de futuris vaticinandi.lib.7.col.529.

Prophetæ ſolent duo vaticinia contexere, quorum alterum tunc implẽt,alterũ poſt multa ſecula eueniet, vt ex illo quod vident,credant alterum.ibidem.col.530.& deinceps.

Prophetæ miſcent in vaticinijs præſentibus futura,

futura,& econtra.ibi.col.531.
Prophetia vna eſt ex præſcientia,alia ex iudicio operum.prima immutabilis eſt,ſecũda mutatur.li.4.c.1.col.303.& li.9.Re.3.
Prophetæ nomine Pſeudopropheta intelligitur,& cauſa redditur.lib.9.Reg.2.& lib.4.ca.1.col.393.
Prophetæ admiſcent nomina Barbara illarũ prouinciarum,in quibus tunc res agebantur.li.10.Regu.8.
Prophetæ vocantur,Viri Dei,& Vidẽtes.in addit.ad cap.1.lib.4.
Puteus ſemper in bono dicitur.libr.7.cap.2.in fine.
Puniturus Deus indicat quã magna ſint delicta.vt iuſtum eſſe ſupplicium omnes videant.lib.10.Regu.28.
Puniturus Deus benignitatevtitur,differens tempus,vt agant pœnitentiam.li.10.Regu.29.
Punitio,in verbo.Supplicium.
Puncta clauſularum animaduertenda,ne hæreticam aut ſtultam ſententiam proferamus.in prœ.lib.10.
Publicanus vocatur in nouo inſtru. homo ſceleratus.lib.8.col 575.
Pythagoræ ſymbola.li.1.ca.2.col.21.
Pythagoras occuluit arcana philoſophiæ, quibuſdam ſymbolis.in prœ.lib.7.& no nulla ex illis afferuntur,cum expoſitione ſuccincta.

Q

QVæſtiones curioſæ ab ſcripturis relegandæ.lib.9.Reg.40.
Quadrageſimæ myſterium quale, ex veteri & nouo inſtru.lib.6.ca.vlti.col.491.492.& in addi.ad Reg.3.li.9.
De Quadrageſima & cibis in ea prohibitis. in Pero.
Quis,pro difficili aut impoſsibili ponitur. li.9.Regu.48.Quis,cum verbo.Do.das. optantis eſt.li.5.ca.6.col.387.
Quis particula interrogatiua,interdum dicit rem difficilem,interdum impoſsibilem.li.5.ca.6.Interdum rem extenuat.

R

RAchel pulchritudo figura eccleſiæ.lib.6.capit.1.in princ. Vbi ſepulta. ibi. columna.437. Cum dolore præter morem aliarum ſanctarum,peperit.lib.8.capi.6.Pro quacunque muliere accipitur. lib.2.ca.1.columna.103.
Raab meretrix Chriſti figura.lib.9.Reg.11. Ponitur in genealogia Saluatoris.li.3.c.4. colum.267. Vnde ſit ignoratur.ibidẽ. columna.279.Quod non fuit meretrix, ſed caupona.
Raca nomen conuitij eſt in euangelio.lib.1. ca.6.& in fine addit.
Ratio contra ſcripturam,admittenda nõ eſt. lib.10.Reg.33.
Rabbinorum lectioni addicti,quales ſint. in addit.ad lib.7.
Raphael nomen angeli,& quæ ſint partes eius.lib.2.ca.1.col.93.
Reſurgentes cum Chriſto iterum mortui nõ ſunt.lib.2.ca.3.col.193.
Regnum cælorum ante euangeliũ nunquã fuit auditum.li.8.cap.6.in prin.In vete.lege obſcurè de illo diſſeritur.
Reſurrectio mortuorum in Moyſe palã non aſtruitur.lib.8.ca.6.Quæ teſtimonia ex Moyſe & prophetis eam probent.
Relatiuum ſine antecedẽti ponitur, cum res inſignis eſt bonitatis aut malitiæ.li.9.Regu.32.
Relatiua redundant, ſed emphaſin habent. ibidem.Lege ca.2.libri.6.
Reſpondet Paulus ad illa quę obijci poſſunt lib.8.columna.580.
Reſpondet Dominus ad mentem interrogãtis,verbis omiſsis.aliquando ad verba.lib.5.ca.6.columna.389.
Recitabantur nomina tum viuorũ tum ſanctorum.dum myſteria peragebantur. in addi.ad.ca.vlt.li.6.
Regum pellices quibus fomentis præparabantur ante ingreſſum eorum cubiculi.li.8.ca.6.colum.621.
Reges.12.tribuũ,& anni gubernationis eorum ſupputantur.libro.4.capi.2.columna.323.
Reges decem tribuum, & anni gubernationis,numerantur,ibidem.
Reges duarũ tribuum & anni regiminis numerantur,ibidem.
Regnum.12.tribuum quomodo in duas factiones fuerit ſciſſum,mortuo Salomone, lib.4.cap.2.colum.322.
Regum diſtinctionem ſolus Iſaias ſeruat, nã alij prophetæ mixtim hiſtoriam narrant. lib.4.ca.2.

Alphabeticus.

Regium genus cum tribu ſacerdotali matrimonium inibat.libr.3.ca.4.col.273.

Regna quatuor quibus mundus à principio vſque ad finem gubernabitur quæ ſint. in addit.ad cap.1.lib.8.

Reges cunctarum gentium quibus appellentur nominibus.lib.2.cap.1. in fine.

Regnorum orbis curriculum, & deuaſtatio. libr.3.cap.2.

Reges omnes legimus ſepultos,dempto Ioakim filio Ioſiæ.lib.8.ca.6.col.627.

Repetitiones eiuſdem verbi vel ſententiæ, cur fiant in ſcripturis.lib.5.cap.7.in prin. Vide ibi totam hanc materiam.

Quod repetantur hæc verba in prophetis, Hæc dicit Dominus. cauſa aperitur. libro 10.Regu.23.

Res maioris momenti, minoribus tranſilitis narrat ſcriptura. libr.9. Regu.5. & libr.6. colum.424.

Rerum ſimilitudines pro rebus ipſis ponit ſcriptura.lib.9. Regu.21.

Res quæ ſemper eſt, tunc fieri dicitur, cum cognoſcitur à nobis.Reg.44.

Res quæ ob aliam quæritur, inferior eſt illa altera.lib.10.Regu.32.

Re dubia exiſtente in ſcripturis,ratio ſequẽda eſt.Regu.33.

Res quæ alicubi ſtrictim narratæ ſunt, alibi latius explicantur,ideo ex collatione intelligi debent.Regu.49.

Res per ſigna intelliguntur.Regu.45.& lib. 8.capit.1.

Res quæ per hiſtoriam virtus eſt,in ſignificatione eſt in vitio,& è contra.lib.7.capit.1. colum.513.

Roma ſedes Petri.Quare vrbs illa fuerit à domino præ alijs electa.in additio. ad Regu. 15.libr.10.

Romanorum mores.libr.9.Regu.1.

Romanorũ imperium demoliturus eſt Antichriſtus.lib.3.ca.2.col.237.

Romanæ eccleſiæ authoritas cur alijs præferri merito debeat.li.8.c.5.col.609.

S

SAncti omnes,in aliqua re, tenent Chriſti figuram. Non oportet totam eorum vitam in typum trahere.lib.7.capit.1.columna.509.& deinceps.lib.6.capit.1.in prin.

Sancti multa ignorant.in Prooem.libr.6.

Sanctus vnus ſuſtinet typum duarum rerũ, vnius malæ,& alterius bonæ.libro.7. columna.512.

Sancti aliqui an deum in hac vita viderint, vt Paulus.lib.2.ca.2.col.139.

Sancti vocantur homines, eo quod ſint ſolum ad ſanctitatem vocati.li.5.ca.3.

Sanctus vnus typum omnium ſanctorum ſuſtinet, & quæ de illo dicuntur, intelligenda ſunt de quolibet alio.lib.3.capi.3. colum.247.

Sancti ſoli implent dies ſuos.libro.10. Regula.6.

Sancti aſſumunt perſonam peccatorum.lib. 10.Regu.2.li.9.Reg.43.

Sanctorum multorum numerantur virtutes, in quibus alij alios ſuperauerunt. Regula.22.

Sanctorum vxores ſteriles fuerunt.li.8.cap. 6.in verbo, Vxores.

Sancti rarò admodum filias generant. lib.8. ca.6.col.623.

Salomon ex ſapientibus Tyri &Phœnicum multas didicit ſententias. Vomens cur vocatus fuerit.libr.6.col.408.

Salomon quoto ætatis anno Roboam genuerit.lib.9.Regu.40.

Salomon num inter ſanctos computandus ſit.li.10.Reg.25. Quod multis fuerit nominibus præditus.lib.2.ca.1.colum.106. Quare in ſomnijs ſapientiam illi ſit dominus elargitus.lib.10. Regu.6.

Salomon figura Chriſti.libr.7.cap.1. columna.510.

Salomonis librorum quod ſit inſtitutum ac materia.libr.1.ca.8.

Sacerdotis nomen,commune eſt ſacerdotibus dei & idolorum.lib.9.Regu.2.

Sacerdos dicitur Chriſtus.libr.2. capi.3. colum.191.

Sacerdotibus Iudæorum fuit cura gubernandi Iſrael demandata, poſt reuerſionem è captiuitate Babylonica.libr.4.capi.2. colum.323.

Saul in Chriſti præceſsiſſe figuram,& maledictionem Gelboe ſignificaſſe reprobationem Iſrael, falſo putauit Euche.li.7.ca. 1.colum.512.

Saul nomen familiare erat his, qui erant è Beniamin.libr.2.ca.1.col.91.

Samſon amator pauperis Dalilæ Chriſti figura fuit,nos amantis.li.7.col.509.in fine li.6.ca.1.in princi. Samſonis fabula,eius

Index

hiſtoria an aptè dici poſsit,li.1.capit.3.
Sadducæi negantes reſurrectionem mortuorum,refelluntur.lib.8.ca.6.poſt princ.
Samuel an verè fuerit à Phythoniſſa ſuſcitatus.li.9.Reg.21.
Sarai cur vocata Sara.lib.2.ca.1.colum. 90.
Sarai an ſoror Abrahæ. in addi. ad re.20. libr.10.
Sarai Iecha alio nomine vocatur. ibidem.
Satisfactio Chriſti infinita,quia ſuppoſito infinito facta.libr.3.capitu.1.columna.218. & 220.
Satisfactio duplex vna perfecta, alia imperfecta.colum.219.
Sabellij hæreſis,exponitur.in addi. ad cap.2. lib.6.
Sabbatum pro die certo,& pro paſchate ex 7.diebus conſtante.li.9.Reg.7.
Sagittæ in bonum & malum dicuntur. libr. 7.capit.2.
Sagittæ Dei ſunt ingentes calamitates.li.10. Reg.45.& Regu.11.
Sacris authoribus quantum authoritatis deferendum ſit.in Procæ.lib.6.& lib.1.capit. 16.
Salim (nomen vrbis apud Io.) pro Salem,corruptè proferebatur Chriſti tempore. li.6. cap.1.col.438.
Satyrus cum primum ignem vidiſſet, ipſum voluit amplexari.li.10.in.fi.
Scorpionis natura.li.10.Re.47.
Scythiſmus mundi,quando fuerit.li. 3.ca.4. col.253.
Sceleratorum ſupplicium apud Hebræos erat ligato ſaxo proijci in flumine.li.8. c. 6. col.626. Vide Supplicium.
Scriptura an ſit adeo inſpirata tantum, an inſpirata & dictata.li.8.c.4.
Scriptura ſimilis eſt homini ex anima & corpore conſtanti.li.7.519.
Scriptura multa dicit quæ iuxta hiſtoriam, nequeunt conſiſtere.ibidem.
Scripturæ difficultas quanta.in Procæ. lib.6. & li.1.ca.1.2.An in vernacula lingua trāſfundenda.lib.8.ca.5.col.614.& in fine illius libri.
Scriptura laudatorum hominum ſcelera non tegere ſolet in eorum gratiam.lib.10 Reg.20.
Scriptura quando aperte loquitur memoriæ commendanda, vt nobis ſubueniat in obſcuris Re. 16. Scripturarum verus ſenſus è pluribus locis qui eandem rem edocent, eruuntur.Regu.49.
Scripturas legētes quæ animaduertere oportet.li.9.Reg.37.li.4.ca.2.in princi.
Scriptura rebus expertibus animæ tribuit animam.li.10.Reg.7.
Scripturæ authoritas, quanta ſit. lib.9. Regu.34.
Scriptura,ex tempore, loco & alijs circunſtantijs res illas ſignificare ſolet,quas apertè non innuit.li.10.Reg.6.
Scriptura plena eruditionis eſt,& non erudi tionis expers vt ſtulti putant.libro.9. Regu.49.
Scriptura cum geſtu aliquando proferenda, qui ſolet eſſe loco interpretationis. in Procæ.lib.10.& inverbo.Ironia.
Scripturarum ſenſus ex antecedentibus & conſequentibus eliciendus.libro. 10. Regul.1.
In Scripturis nihil redundat.lib.9.Regu.28.
Scriptores ſacri ita de ſe loquuntur, vt de alijs.lib.9.Reg.29.30.
Scriptura nonnunquam omittit aliqua, quę alio in loco ſupplet.li.5.ca.1.col.367.
Scripturæ diuinæ laus.in procæ.li.4.
Ad ſcripturarum intelligētiam,tempus,perſonam & cauſam & rem, animaduertere oportet.lib.5.cap.2.
Scriptura quatuor modis profert quæ dicit bona benè.&c.li.9.Reg.38.39.
Scripturæ quæ poſtmodum ſunt,dicturę,ac ſi eſſent iam dicta,proferūt li. 10.Reg.23. Quandoque ad ſuperiora referunt.
Scripturæ ab humanitate Chriſti incipiunt, & conſcendunt ad diuinitatem, & ecōtrà. li.2.ca.3.col.173.& lib.8.cap.1.
Scriptura prius à malis operibus auertit, mox ad bene operandum allicit.li. 5. colum.358.
Scriptura primum bona proponit, mox mala ſubiungit quia bona ſunt præcedentis Dei conſilij,mala noſtrę ignauiæ.ibidem.
Scriptura aduerſis læta ſubiungit. columna.355.
Scriptura obiter & in alieno loco interſerit, quod omiſerat, quando rem ex inſtituto narrabat.col.346.
Scriptura duos aut tres ſenſus admittit.li.10 Reg.36.& li.7.ca.1.
Scriptura obſcure proponit myſteria, ne ab infidelibus irrideantur.lib.10. Reg.47.& ob audientium imperitiam. Vide ca. 1.& 2.libri.1.

Sen-

Alphabeticus.

Senſus noſtri vnus pro alio mixtim ponuntur.li.9.Regu.15.

Senſus in teſtes adducit ſcriptura vt nos certiores reddat.Regu.16.

Senſus noſtri ſi coerceantur,vitam præſtant ſi relinquantur liberi, mortem afferunt.li.6.cap.6.col.481. & deinceps.

Senſus quatuor ſcriptura admittit, non ſimul,ſed certis in locis.li.7.col.505.lib.10. Regul.36.

Senſus ſcripturæ duo ſunt, literalis, & ſpiritualis.libr.7. col.505.

Senſus myſtici ad hæreticos profligandos parum roboris habent.li.7.col.507.

Sedechias rex impius, Chriſti figura eſſe nō potuit.lib.7.col.511.

Sepeliuntur in ſcripturis reges omnes, dempto Ioakim filio Ioſiæ.lib.8.cap.6. columna.627.

Serpens in bono & malo dicitur.li.7.capi.2.

Serpentis naturam noſſe prodeſt ad intelligendas ſcripturas.lib.10.Reg.47.

Seruitus proidololatria.in addit. ad Reg.36. libr.9.

Sermo dei Margaritum.in Proœm.libr.10.

Sedere in deo quid ſignificet.libr.2.cap.vlti. in fine.

Septuaginta à quo rege Ægypti fuerint euocati ad interpretandum ſcripturas. libr.1. cap.4.& tota eorum hiſtoria.

Seminis ſuſcitatio à fratre viuo invxore mortui quomodo fuerit in veteri lege. libr.3. capit.4.

Semen Abrahæ vocatur Chriſtus iuxta carnem.in addi.ad cap.3.lib.2.

Sexu non expreſſo maſculus & fœmina intelliguntur, ſi vnus exprimitur erit honoratior,ſed vterque intelligitur. libr.9.Regu.9.& 6.

Sexus in incorporeis rebus non eſt: ſed linguæ idioma.lib.10.Regu.10.

Separatio quando fit,boni ſecedunt à malis, non è contra.lib.9.Regu.27.

Sententiæ duplicantur ad incrementum rei oſtendendum.lib.5.capi.7.colum.396.& deinceps.

Sententia quæ in duobus locis repetitur, alijs verbis exprimitur,quam in loco proprio.col.402.

Sexta hora deus hominem creauit,& eadem reparauit, & de ligno comedit.libr.6. capite. 3.

Similitudine ex aliqua re ducta, non laudatur res tota.li.7.ca.1.col.517.

Similitudo pro re ipſa ponitur, vt vidi puteum in ſomnis.lib.9.Regu.21.lib.10.Regula.22.

Similitudines à bonis & malis rebus trahuntur.lib.10.Regu.22.

Similes ſimilitudines, & diſsimiles ſimilitudines in deo, quomodo inueniantur. libr.2. cap.2.in fi. & in addi.

Similitudo ab æqualitate differt. li.10. Reg. 50.lib.7.cap.4.

Si forte,in deo quomodo dicatur.li.5.cap.6. in fine.

Sic & ſicut in diuinis non ſunt ſimilitudinis ſed æqualitatis.libr.7.cap.4.col.562.& li. 8.capit. 8.

Si pro nunquid.in Proœm.lib.10.lib.5. cap. 6.in prin.

Signa deus ſemper facit cum legem aliquam laturus eſt.lib.9.Regu. 50.

Signum dicitur quando aliquid cernitur, & aliud intelligitur.libr.7.col.508.ſignum à prodigio in quo differt.509.

Signa,erant omnia facta Chriſti, ſcilicet,alterius rei.lib.10.Reg.47.

Simon Leproſus cur vocatus.libr.9.Reg.11. Putant hunc Lazari patrem vel cognatū. in addi.ad cap.1.lib.2.in fi.

Simon Cananæus,à vico Cana.li.2.ca.1.col. 92.in prin.aut à zelo erga deum. li.7.c.2. & in addi. loci prioris.

Sophoclis ſententia de temporis momento in rebus gerendis.li.1.ca,3. in fi. De præmio & pœna.li.8.cap.3.

Sodomitæ quare igni abſumpti & non alio elemento.li.9.Regu.26.

Sortes quid ſint, & Matthias & Ionas an fuerint ſorte electi.libr.9.Regu.47.

Solem & Lunam obſcuri ingentem oſtendunt calamitatem.libr.10.Reg.7.in fi.

Sol pro Chriſto & tribulatione.lib.7.capi.2.

Soror pro conſanguinea. in addit. ad Regul. 20.libr.10.

Sophiſtæ quibus ſimiles. libr.1.ca.15.Quod Theologiam conſpurcauerint. in Proœ. libr.6.

Spirituales ſenſus contemnentes & adhærentes literæ tantum incipiunt in ſpiritu, & carne conſummantur.in addi.libr.7.

Spiritus pro homine iuſto.lib.9.Regu.6.

Spiritus ſanctus nunquam dicitur patre minor,ſicut filius.li.2.cap.2.colum.152. An ſit imago filij, vt filius eſt patris. capit. 3.

col. 189. Quod procedat à patre & filio contra Græcos in Proœm. lib. 6.
Splendor gloriæ, id est ingens Christus vocatur. lib. 2. col. 191.
Stratocles dicebat iurisperitos metere messem auream. in Perora.
Stantes in scripturis sancti loquūtur. libr. 8. capit. 6.
Stare est proprium sanctorum, & significat rectè agere. lib. 10. Reg. 6.
Steriles quare fuerint sanctæ mulieres. lib. 7. ca. 1. col. 527.
Stylus scribentis qua nota in scripturis cognosci ac discerni possit. li. 1. ca. 1. col. 17.
Subintroductæ mulieres, quæ. in addit. ad cap. 4. lib. 2.
Sudor Christi in passione an fuerit verus sanguis. li. 8. ca. 8. col. 641.
Sum quid significet in scripturis. lib. 10. Regula. 38.
Susannæ accusatorum nomina. libr. 9. Regula. 29.
Supplicia illorum qui ad Christi fidem conuertebantur apostolorum tempore. in addi. ad cap. 5. lib. 1.
Supplicium ingens in vete. testamento erat verenda detegere, & corpus nudare. in addi. Reg. 25. lib. 10. in nouo testa. ligato saxo in mare proijcere. lib. 10. c. 6.
Supplicium hæreticorum. in verbo, Episcopus. & Hæreticus.
Suos vocat Deus iustos, licet omnes homines sint dei, ratione creationis. lib. 6. ca. 2. colum. 455.
Synætis rusticus quod munus obtulerit Artaxerxi. li. 10. in fi.
Synecdoches figura explicatur. li. 9. Reg. 4. 5. 6. & 7. li. 10. Reg. 43.
Symbolum an ab apostolis compositum, & de nominis significatione. in addit. ad ca. 5. libr. 8.
Symonides poeta vitam tyrannicam, à Hierone tyranno didicit. in fine. addit.
Sychem nomen viri & vrbis. libr. 6. capit. 1. colum. 439.
Sychar corruptè proferebatur tēpore Christi, pro Sychem vrbe Samariæ. ibidem. colum. 438.

T

Τ Αυτολογία non est in scripturis, quamuis esse videatur. lib. 10. Reg. 11.
Tenebræ passionis Christi obtexerint totum orbem, necne. lib. 6. c. 3.
Terræmotus rerum mutationem significat. lib. 10. Reg. 50.
Terræmotus passionis Christi an vniuersalis. ibidem.
Telephi hasta vulnus infligebat & sanabat. in fi. addit.
Testimonium ex inimicis desumptum validissimum. li. 6. c. 1. col. 442. li. 1. c. 14.
Testimonijs ex libris. 70. vsurpant apostoli. omisso Hebræo: quia illi libri erant apud gentes diuulgati. libro. 6. capite. 1. columna. 436.
Testimonium scripturæ proprio loco & tēpore adhibendum, ne contemnatur si in alieno loco irrepserit. libro. 6. capit. 1. colum. 425.
In testimonijs citandis apostoli, aliquando explicant nomen authoris, aliquādo supprimunt, quia cum doctis loquuntur. columna. 426.
Testimonia plura sub nomine illius, qui notior est, citari solent. col. 427.
Testimonia plura citantur, ac si essent vnius. ibidem.
Testimonia an citentur ab euangelistis quæ omnino quadrare rei præsenti non videntur, sed ex illis sumunt occasionem ad docendum. ibi. col. 423.
Tempus, res omnes inuenit. in Proœmio. libr. 6.
Tempora verborum mixtim inter se permutantur. li. 5. cap. 3. in fi.
Tempus cognoscendum illius rei de qua agitur, vt scripturas intelligas. li. 4. ca. 2.
Tempus in rebus dominatur. libr. 1. capit. 3. in fine.
Testamentum propriè fœdus significat inter viuentes, abusiuè inter mortuos. lib. 1. capit. 7.
Testamenti noui & veteris quæ sit differentia. ibidem. Vnde deriuetur nomen in Hebræo.
Tessaradecas tertia Matth. quomodo contineat 14. personas. li. 3. ca. 4. col. 263.
In Tessaradecade secunda numerantur. 14. personæ, cum tres desint; Ochozias filius Ioram, Ioas, Amasias, igitur cum sint. 17. cur numerantur. 14. tantum. libr. 3. ca. 4. colum. 264.
Tentatio duplex, probans & seducens. libro 9. Regu. 36.
Tertulliani stultissimus error, dicentis Mariam

riam ad filij prædicationem non fuiſſe cõ uerſam, nec eius fratres, in Proœm. libr. 6.
Theſſalorum mores. libr. 9. Reg. 1.
Thare Abrahæ pater infidelis. libro. 10. Regula. 21.
Theologiæ detractores, carpuntur. libr. 10. in fine.
Theologia certis regulis eſt adſtricta, in Præfatione.
Theologi à qua maiorum exciderint hæreditate. lib. 1. ca. 12.
θεός vnde deriuatum ſit. libr. 2. capit. 2. columna. 124.
Theologi nonnulli à bonis literis abhorrentes vulpi cui cauda abſciſſa erat ſimiles. li. 1. cap. 6.
Theologia degenerauit ab antiquo ſplendore. in Proœm. lib. 6.
Theologia vna eſt coniuncta, alia ſeparata. lib. 2. ca. 2. col. 135.
Theologia in tres ſecatur partes, in naturalem, moralem, myſticam. li. 1. ca. 8.
Thales. vide, Thracenſis.
Thracenſis ancilla quid Thaleti dixerit ſydera contemplanti. lib. 2. cap. 2. in prin.
Therſites deformiſsimus. in Perora.
Theophy. & Theodoretus reprehenſi in expoſitione, Oneris, in titulis prophetarum. libr. 4. ca. 2. col. 329.
Theophy. locus. dicentis, vnum tantũ Eliam futurum ſecundi aduentus præcurſorem, explicatur. libr. 3. c. 1. col. 224.
Tribuit errorem memoriæ euangeliſtis. lib. 6. c. 1. col. 434. Quod diuitis epulonis narratio apud Luc. ſit Parabola. lib. 1. cap. 3.
Thabor mons Galilææ. in addit. ad Regu. 1. libr. 10.
Timor vnus ſeruilis, alius caſtus. lib. 9. Regu. 36. & li. 10. Regu. 11.
Tituli Pſalmorum carent ordine. lib. 5. ca. 1. col. 364.
Tituli Pſalmorum & prophetarum, exponuntur. li. 4. ca. 2. & 3.
Titulo libri cognito aditus aperitur ad eius intelligentiam. in Proœ. lib. 9.
Titulus crucis in tribus linguis poſitus, oſtẽdit ſine linguarum cognitione non poſſe ſcripturas exactè intelligi. in fine additio. libr. 10.
Totum pro parte ponit ſcriptura. libr. 9. Regu. 7.
Torcular vocatur eccleſia. libr. 10. Regu. 11. In bonam & malam partem accipitur. li. 7. cap. 2.
Torrens in bonum & in malum accipitur. li. 7. capit. 2.
Tranſire de bonis & malis dicitur. lib. 10. Regul. 6.
Tropicæ locutiones proprijs admiſcentur, vt præbeant aditum ad eas intelligendũ. lib. 10. Reg. 47.
Tropologicus ſenſus ſpectat ad mores, & vñ de deducatur nomen. col. 505.
Tranſlatio. 70. qualis. in addi. ad cap. 1. lib. 1.
Trinitati omnia ſunt communia, demptis relationibus & carne Chriſti. lib. 2. cap. 2. colum. 134.
Tribus Iuda cum Leuitica matrimonia inter ſe copulabant. libr. 3. capit. 4. col. 273.
Tribuum duarum, Decem. &, Duodecim, quæ ſint nomina. li. 4. ca. 2. in fine.
Tribuum maledictiones & benedictiones, prophetiæ ſunt. lib. 5. ca. 5.
Tribubus ſingulis aſsignantur variæ habitationes iuxta merita, ſic Chriſtianis manſiones dantur. li. 6. ca. 5.
Triſtibus læta ſubiungunt ſcripturæ. libr. 5. ca. 1. col. 357. Poſt mœrorem ſuccedit cõſolatio.
Traditiones apoſtolorum ex vete. ſumptæ ſunt inſtrumento. lib. 6. ca. 1. col. 425. De illis lib. 8. ca. 5. differitur. Traditio diſcipu. Eliæ. lib. 3. ca. 1.
Traditio eſt Apoſtolica in vigilia paſchę populos vſque ad mediam noctem non dimittere, ſed ſpectare Chriſti aduentum. li. 3. ca. 1. col. 229.
Tranſferentes ſcripturas ad res prophanas, ſunt vt Nabuchodonoſor. lib. 6. cap. 1. colum. 444.
Tuus, in malam partem dicitur, vt peccauit populus tuus. lib. 6. ca. 2.
Turpitudinis denudatio ſupplicij genus acerbum, in mulieribus præcipue. in addit. Regu. 25. libr. 10.
Tunc particula iuncta futuro, vertit futurũ in præte. libr. 5. ca. 3.
Tychonij ſeptem regulæ ad intelligendum ſcripturas. li. 10. Reg. 39. & deinceps.
Typum Chriſti ſuſtinent ſancti, Typus partem indicat: nam ſi prorſus eſſet ſimilis, non eſt typus, ſed res ipſa. li. 6. c. 1. in prin.
Typum germanum nouorum putare eſſe vetera abſurdum eſt. li. 6. ca. 1. col. 417.
Typis ſolent homines præparari adeo antequam res ipſæ veniant. libr. 7. capit. 1. colum-

ſumma. 510.

Typus rei bonæ, poteſt etiam eſſe rei malæ, ex illa nimirum parte quæ bona eſt. lib. 7. ca. 1. col. 512. & hoc extenditur ad res irrationales. col. 513. & deinceps.

V

Varietas rerum, tædium leuat. li. 1. c. 2.

Vanitas vanitatum quid. li. 5. ca. 7.

Vas, vaſis pro quocunque inſtrumento. lib. 10. Regu. 45.

Vas electionis quare Paulus vocatus. ibid.

Vas honoris & contumeliæ quid ſignificet. in addit. ad Regu. 25. li. 10.

Vas aut vaſculum pro membro genitali mulieris. lib. 10. Reg. 25.

Veſpera pro nocte accipitur. lib. 9. Reg. 7.

Veritas illuſtrior fit, falſitate illi è regione apoſita. Regul. 35. & 36. Temporis filia in Prooem. lib. 6.

Vertere terga eſt contemnere dei præcepta. libr. 10. Reg. 6.

Verbi vnius tranſlatio, non efficit totum locum figuratum. lib. 10. Reg. 47.

Veritas in altiſsimo puteo, iuxta Democritum, demerſa. li. 2. ca. 2. in prin.

Veritas alijs atq; alijs verbis enarrari poteſt, ipſa incolumi. li. 10. Regu. 50.

Verbum dei & noſtrum quomodo differũt. li. 2. c. 2. col. 162. lib. 3. c. 4.

Verbum filius dei vocatur, & quare. li. 2. ca. 3. col. 185.

Verbum domini habet in titulo prophetia quæ fauſta annuntiat, aut ærumnas, dum poſt illas ſequatur ſolatium. libr. 4. capi. 2. colum. 319.

Verbi vnius repetitio vehementiam locutionis oſtendit. li. 5. ca. 7. col. 396. & 397.

Verbum ocioſum. vide, Ocioſum.

Verbi repetitio huiuſmodi. Videſ vidi, quid ſignificet. libr. 5. capi. 7. colum. 397. vide, Phraſes.

Verbum idem ſecundò repetitum in eadem periodo, aliam habet ſignificationem, & eſt veluti prioris Allegoria. libr. 5. columna. 398.

Verbis triuij vtitur ſcriptura. li. 6. capi. 1. col. 434. & lib. 8. c. 1.

Venator frequentius accipitur in malã partem quam in bonam. li. 7. ca. 2.

Veſter. a. um. dicitur de bonis & malis. libr. 6. capit. 2.

Veſtis ſplẽdida & ſordida quatenus deceat. in Pero.

Vermis ſupplicium impiorum, metaphoricè vocatur. li. 8. ca. 5. col. 610.

Veſtimenta ſcindebantur audita blaſphemia. li. 8. ca. 6. col. 626.

Veteris legis abrogationem inculcat Paulus. li. 8. c. 1. li. 1. ca. 7.

Verberari antea, hominem crucifigendum, mos erat Romanis. li. 8. ca. 6. col. 626.

Vir pro homine & muliere accipitur. libr. 9. Reg. 6. & 9. vide, Maſculinum & ſexus.

Virginitas ſub præcepto quare non ſit poſita. li. 8. ca. 2.

Virgo vocatur etiam quæ eſt corrupta. libr. 9. Reg. 11.

Viſiones dæmonum & angelorum quo modo diſcernantur. li. 9. Reg. 16.

Virtutes connexæ & concatenatæ inter ſe. Regu. 22.

Virga corporaliter & ſpiritualiter intelligitur. li. 10. Reg. 11. in fi.

Viperæ natura quæ ſit. lib. 10. Reg. 47.

Virtutes gentium, non conſtituunt populum dei. li. 6. ca. 5.

Virtutes ſunt quatuor & in ſe connexæ. lib. 9. Regu. 22.

Vituperium non eſt ex illaudatis naſci parentibus. li. 10. Reg. 21.

Vituperat eccleſia homines iniquos, quia ab iniquis parentibus orti. ibidem.

Virorum generationes digerit ſcriptura, nõ mulierum. li. 3. ca. 4. col. 272.

Viuere eſt ſolius dei verbum, propriè. li. 2. c. 2. col. 163.

Viuẽs dicitur ad Idoli diſtinctionẽ. col. 161.

Vinctus Chriſti, nomen eſt ingentis ſupercilij in Paulo. li. 8. c. 1. in prin.

Vinctos è carcere extrudunt Paſchate Romani & Iudæi. li. 8. ca. 5.

Viri ficulni, qui. in addi. fin.

Vulpi cui abſciſſa erat cauda, ſophiſtæ ſunt ſimiles. ibidem.

Virtutes illæ, quæ ſunt ex Angelorum numero, ex quo loco vete. inſtru. deſumptæ. lib. 6. ca. 1. col. 443. Quare hoc nomine vocatæ. lib. 2. ca. 1.

Vtam muniebat deus in vet. teſta. ad ea quæ facturus erat, ne veluti inſolita reijceres. lib. 7. col. 527.

Viſitare, ſignificat regere ac moderari, mox punire. libr. 5. capit. 7. colum. 398. libr. 7. capit. 2.

Alphabeticus.

Vitia non ſunt omnia inter ſe paria.lib.8.ca. 2.in princ.

A vitio prius recedendum,deinde virtuti operam dandum.li.5.col.358.

Viſio dei non differtur ſanctis vſque ad extremum Iudicium.li.2.ca.2.col.143.

Viſiones aliquæ ſpectant ad Ieruſalem cæleſtem : aliæ ad terrenam,aliæ ad vtranque. lib.4.ca.1.col.291.

Videntes vocabantur prophetæ, quia quæ cæteri ignorabant,ipſi cognoſcebant. colum.296.

Viſio in prophetis, idem eſt quod verbum domini.li.4.cap.2.col.319. Viſio ponitur in titu.prophetarum, & nihil ſubiungunt ſe vidiſſe,& quare.ibidem.

Vniuerſalis propoſitio intelligitur iuxta ſubiectam materiam.lib.6.cap.3. Aliquando omnia comprehendit, ac nullis terminis ſepta eſt.

Vnus pro multis, vt indefinita propoſitio pro vniuerſali.ibi.col.463.

Vnus deus dicitur quia nunquam à ſe diſidet,nec mutationi eſt obnoxius. li.6.c.6. in princi.

Vnus ad diſtinctionem idolorum, non ad excludendum perſonas.li.2.col.151.

Vocatiui repetitio diligentis vocationis ſignum eſt.lib.5.ca.7.

Vocare aliquem ex nomine Emphaſim habet.lib.9.Regu.41.

Volucres vocantur dæmones & viri ſancti. libr.7.cap.2.

Vocabula Chriſti ætate corrupta.li.6.ca.1. col.438.

Vrbes.15.in Aſia concidere in terræmotu paſsionis domini.libr.6.ca.3.

Vrbes omnium malorum officinæ,quę ſint. libr.3.cap.3.

Vriæ vxoris cur nomen ſuppreſsit Matth. lib.3.ca.4.col.269.

Vſura in lege permiſſa,in prophetis prohibita.in Pero.& lib.8.cap.4.

Vxores ſanctorum ideo ſteriles fuere (cum eſſent ſteriles maledictæ) vt filiorum multitudinem intelligas ſpiritualiter. libro.7. col 534.

Vxorum multitudinem fas erat in veteri lege patribus habere.7.colum.533. Plebeis non item, ſed hominibus perſonæ & dignitatis, in typum futurorum. ibidem.& in addit.ad cap.4.libri.3.

Vxores primariæ & ſecundæ notæ, patriarcharum,qua in re differebant.in addit. ad capi.4.lib.3.

Z

ZAbulus quid ſignificet apud patres antiquos, exponitur, aduerſus Eraſinum.libr.3.cap.3.col.245.

Zacharias propheta ſæpè inculcat. Hæc dicit dominus,& quare.libr.10.Reg.23.& libr.4.cap.2.

Zacharias filius Barachiæ quis ſit.li.2.cap.1. col.207. exponitur, contra Baſil.& Gregor.Nyſſenum.

Zaram in generatione apud Matth. cur ponatur,cum ad Chriſtum non pertineat.li. 3.capi.4.col.266.

Zelotes,vide, Simon.

Zelus in bonum & malum dicitur. li.7. ca.2.

Zeugma in ſcripturis frequens.li.5.cap.7.

Zebedæus pater Ioan. in infidelitate permã ſit.lib.10.Reg.21.& in addi.

Zorobabel Chriſti figura : qui templum ex nouis & veteribus lapidibus conſtruxit. libr.6.cap.1.in princi.

Finis Indicis Alphabetici.

INDEX POSTERIOR, LOCOS SCRIPTVRÆ DIVINÆ PASSIM IN toto opere enucleatos, præmonſtrans, & ob oculos ſubijciens, iuxta ſacrorum librorum ſeriem.

EX GENESI.

Cap.1. DE nomine huius libri. li. 10.Regu.35.
In principio creauit Deꝰ cælum. col. 653.
Creauit cælum & terrã, terram vocat omnia elemẽta. li.10. Reg.7.
Terra erat inanis & vacua.libr.5.capit.1.columna.353.
Spiritus domini ferebatur ſuper aquas.lib.1.ca.4.in fine.
1.2.Dixit Deus fiat lux.& ca.2. Dixit dominus Deus.lib.2.ca.2.col.145.
Sol & luna quarto die creantur, & dicit Dominus prima die,fiat lux.lib.5.capi.1.col.146.& 145.
Hi dies an fuerint.6.diſtinct.in addit.ad 36. Regul.libr.9,
Angeli ante mundum, quanuis ſimul cum ipſo ſunt creati.in proœ. lib.6.
Cur hominis creatio in poſtremum diem reiecta eſt.lib.5.cap.1.col. 345.& cur prius mundum,mox vero hominem creauerit. lib.9.Regu.50.
Creſcite & multiplicamini,quare ter repetitum.lib.5.in fine.
Creauit Deus hominem ad imaginem ſuam, ad imaginem Dei creauit illum.lib.6. cap. 2.in fine.
Hora ſexta homo creatus & redemptus, & de ligno comedit.li.6.ca.3.
Veſpere & manè dies vnus.libr.6.cap.4.columna.470.
In omnibus diebus dempto ſecũdo dicitur. Vidit Deus, quòd eſſet bonum. libro.6. capit.6.
Cap.2. Iſtæ ſunt generationes cæli & terræ,&c. li.3. capit.3.circa principium.& in additio. ad Regul.36.libr.9.
Requieuit Deus ab vniuerſo opere.lib.9. Regu.35.lib.10.Reg.3.lib.6.capi.6.
In die quo comederis morte morieris.libr.9. Regu.44.
Adæ vero non eſt inuentus adiutor ſimilis illi.lib.9.Reg.28.
Plantauit Dominus paradiſum in Eden, & poſuit hominem.lib.5.ca.1.col.350.
Nunc os ex oſsibus meis, ſunt verba Adæ, Matth.19.verba Chriſti.lib.10.Reg.5.
Perfecti ſunt cæli & terra, & omnis ornatus eorum.lib.5.ca.1.col.348.
Requieuit in die ſeptimo & ſanctificauit illum.lib.5.cap.1.col.354.
Lignum vitæ & ſcientiæ boni & mali.li.2. capi.1.colum.89.& arbor ſcientiæ quod fuerit ficus.ibidem.
Fons aſcendebat è terra.lib.6.ca.4.in fi.
Flumina quæ erumpunt è paradiſo iuxta literam ſunt intelligenda.li.7.col.536.
Poſuit in paradiſo,vt cuſtodiret illum.in addit.proœ.lib.10.
Ecce Adam factus es quaſi vnus exnobis.ca. Capit. 3.
2.lib. 10. in proœm.
In dolore paries.lib.8.ca.6.col.622.
Adam vbi es?&, Vbi Habel frater tuus.lib. 5.ca.6.in prin.& lib.9.Reg.41.
Conſuerunt folia ficus, & fecerunt perizomata.libr.2.ca.1.col.89.
Aperti ſunt oculi eorum. libr.9.Regu.16.& libr. 10.Regu.47.
Vocauit Eua, quod mater eſſet cunctorum viuentium.lib.6.cap.3.col.460.
Maledictus tu ab omnibus pecoribus terræ. lib.7.cap.3.
Eritis vt dij. Hinc natus idolorum cultus. libro.8.cap.6.
Dixit Cain ad Habel exeamus in agrum. li. Cap.4.
1.cap.4. verſus finem.

Index

Reſpexit Dominus ad Habel & ad munera eius, ad Cain autem non aſpexit. lib. 5. ca. 1. circa principium. lib. 9. Reg. 47. Quo ſigno cognouit. lib. 8. ca. 6.

In generationibus prima mulier Adę exprimitur. in addit. ad ca. 6. lib. 8.

Cognouit Adam vxorem ſuam. libro. 10. Regula. 25. & lib. 2. ca. 2.

Audite vxores Lamech. li. 6. ca. 2. in fine.

Cap. 5. Noë cum eſſet quingentorum annorum. li. 6. cap. 4. col. 468.

Cap. 6. Cum cœpiſſent homines multiplicari in terra. li. 6. ca. 3. col. 462.

Videntes filij Deifilias hominum. libro. 10. Regu. 29.

Erunt dies illorum centum viginti anni. lib. 10. Reg. 43.

Vidit Deus quod multiplicatæ eſſent malitiæ hominum. li. 10. Reg. 28.

Delebo hominem quem ceraui. lib. 9. Regu. 10. li. 10. Reg. 28.

Noe iuſtus in generatione ſua. libro. 10. Regul. 21.

Cap. 7. Animalia munda & immunda. libr. 5. capit. 1. colum. 354.

Ingreſſus eſt Noë & filij eius & vxores filiorum eius. lib. 5. ca. 7. col. 404.

Arca eccleſiæ figura. lib. 10. Reg. 44.

Ex animantibus mundis ſeptena, ſeptena, de immundis, duo, duo. lib. 9. Reg. 4. & lib. 6. & capit. 6.

Ingreſſa ſunt ad Noë vt præceperat dominus Noë. lib. 6. ca. 2. in fine.

Quare vltus eſt Dominus ſcelera aqua. lib. 9 Regu. 26.

Cap. 8 Prima die menſis apparuerunt cacumina montium. li. 5. ca. 1. col. 352.

Recordatus eſt Dominus Noe. lib. 9. Reg. 5. & lib. 5. ca. 1. & lib. 6. capit. 1.

Portans ramum oliuæ. lib. 10. Reg. 47.

Egredere de arca tu & vxor tua, & filij tui & vxores filiorum tuorum. lib. 5. cap. 7. columna. 404.

Cap. 9. Creſcite & multiplicamini. lib. 5. in fi.

Coruus egrediebatur & reuertebatur. in addit. ad Reg. 3. lib. 9.

Diuerſa enumeratio & ordo varius in enarratione filiorum Noe. lib. 5. cap. 1. columna. 342. & deinceps.

Maledictus Canaã ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis. lib. 6. ca. 1. col. 419.

Cham pater Canaam. lib. 5. ca. 1. col. 353.

Antequam fœdus iniret Deus cum Noe, edidit miracula. lib. 9. Reg. 50.

Gentes diuiſæ in varias linguas. & capitul. 11. terra erat labij vnius. libr. 5. cap. 1. col. 350, 351. Cap. 10.

Cum eſſet Thare annorum. 70. genuit Abram, Nachor, Aran. libr. 5. capit. 1. in princ. Cap. 11.

Quomodo Sem biennio poſt diluuiũ ſit centum annorum. lib. 10. Regu. 43.

Venite deſcendamus & confundamus linguam ipſorum. lib. 10. Re. 928. & lib. 9. ca. 4. in fine.

Ædificemus ciuitatem & turrim lib. 6. capit. 4. in fi. 18. 22. Conferuntur omnes benedictiones Abraham inter ſe. lib. 5. capit. 7. col. 403. Cap. 12.

Soror mea eſt. lib. 10. Reg. 20. in addit.

Egredere de domo patris tui. & pater Abraham an fidelis. lib. 10. Reg. 21.

Sara rapta quomodo non fuit polluta. lib. 8. cap. 6. col. 621.

Nonne tota terra coram te eſt. lib. 5. capit. 6. in principio. Cap. 13.

Venerunt in fontem Miſpat, ipſa eſt Cades. lib. 5. ca. 1. colum. 354. Cap. 14.

Contra regem Balæ, ipſa eſt Segor. ibidem.

Melchiſedec rex Salem protulit panem & vinum & benedixit ei. lib. 10. Regu. 16. de eius iuſtitia lege infra ad Hebræ. 7.

Quadringentis annis erit peregrinum ſemẽ tuum in terra non ſua. lib. 10. reg. 43. & li. 6. cap. 4. in princ. Cap. 15.

Quæ miracula promiſsioni Abrahæ à deo facta præceſſerint. lib. 9. reg. 50.

Ignis ſacrificij in viſione fuit. lib. 8. cap. 6. colum. 424.

Si mihi centenario naſcetur filius. libr. 5. cap. 1. in princip. Cap. 17.

Patrem multarum gentium poſui te. libr. 6. capit. 3. colum. 462.

Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum aſcendit ad me. in proœ. libr. 6. lib 10. regu. 28, Cap. 18.

Deſierant Saræ fieri muliebria. & capit. 20. concupiuit eam Abimelech. lib. 5. capi. 1. col. 350.

Apparuit ei Dominus ad Illicem. li. 9. re. 16. In meridie. lib. 10. reg. 6.

Lauat Abraham pedes angelorum. lib. 8. ca. 6. columna 628.

Cum ſubuerteret dñs vrbes in quibus habitauit. li. 6. ca. 1. col. 470. lib. 10. reg. 20. Cap. 19.

Abutimini filijs, dũmodo viris iſtis nihil mali fa-

Locorum ſcripturæ.

li faciatis.libro.9.Regula.2.libro. 10.Regula. 20.

Pluit dominus ſuper Sodomam & Gomorrham.li.9.Regu.5.li.2.ca.2.

Angeli ad Abraham in meridie, ad Loth veſpere, quare venerunt.libr.10.reg.6.

Angeli ſubuertentes Sodomam viri vocantur.lib.9.reg.2.

Quare Sodomitæ igni abſumpti & nō aqua. lib.9.reg.26.

Capi. 20. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. lib.3.cap.4.

Ait Abraham ad Abimelech, ſoror mea eſt, filia patris mei.li.10.reg.20.in addit.

Ecce tu morte morieris & non viues. libr.9. Regula.3.

Soror mea eſt.in addi.ad cap.1.lib.2.

Capi. 21. Et aperuit oculos Agar,& vidit puteum.lib. 9.regu.16.

De diſsidio & pace Abimelech cum Abraham.in proœ.lib.4.

Ideo vocatus eſt locus Berſabee.lib.5.cap.1.

Abraham epulum facit ablactato Iſaac. libr. 9.regula.43.

Capi. 22. Tolle filium tuum quem dilexiſti Iſaac. libr. 5.cap.3.lib.10.regu.34.

Dicit Abraham ſe reuerſurum cum filio quē tamen volebat occidere.libr.10.regul.20. in additio.

Nunc cognoui quod timeas deum.libro.10. Regula.3.

Non pepercisti filio tuo propter me.lib.10. Regula.3.

Capi. 23. Abraham emit ſpeluncam ab Ephrō Etheo filio Seor.lib.6.ca.1.

Surrexit à mortuo.lib.9.reg.9.

Capi. 25. Filij Iacob nati in Meſopotamia.libro.6.capite.4.

Capi. 26. Appellauit nomen vrbis Bethel.lib.5.cap.1. colum.354.

Capi. 27. Eſto dominus fratrum tuorum, & adorent te filij patris tui.li.6.ca.1.col.418.

Ego ſum primogenitus tuus Eſau.lib.10.regu.20.in addit.

Curre ad oues & accipe duos hædos.libr.9. Regula.5.

Maledicentes tibi maledictus.lib.6.cap.4.colum.472.

Capi. 28. Tulit Iacob de lapidibus: & deinde, collocauit eum in titulum. libro.6.capite.1.columna.422.

Capi. 29. Noſtis Laban filium Nachor.lib.5.capi.1.in principio.

Imple Hebdomadam dierum huius copulę. lib.8.ca.6.col.628.

Iacob amouit lapidem, quo puteus claudebatur, & adaquato grege oſculatus eſt eā, & indicauit ei, quòd frater eſſet. libr.5.ca. 1.colum.352.

Deus patris mei Abraham & timor Iſaac. li. Cap.31.
5.cap.1.in princ.

Vocauit Laban tumulum teſtis, Iacob Galaad.lib.5.ca.1.col.354.

Pater veſter mutauit mercedem meam decem vicibus.lib.6.cap.4.col.469.

Iacob tumulum lapidum in teſtem aſſumit. lib.10.regu.7.

Rachel furata eſt idola patris, hic primū idolorum nomen auditum eſt.li.8.ca.6.

Iacob emit partem agri ab Emor patris Sy- Capi. 33.
chem centum agnis.li.6.ca.1.

Simeon & Leui occidunt Sychimitas. lib.9. Capi. 34.
regu.5.lib.6.cap.1.

Non ſic erit, non ſic erit.lib.10.reg.23.

Dormiuit cum ea triſtemque deliniuit blanditijs.li.5.ca.1.col.352.

Appoſitus eſt Iſaac ad genus ſuum. libr. 10. Capi. 35.
regu.6.licet Ambro.verba non quadrent cum noſtro textu.

Rachel peperit cum dolore.libr.8.cap.6.colum. 622.

Vidi quaſi ſolem, lunam & ſtellas vndecim. Capi. 37.
lib.9.regu.6.

Nunquid ego, & mater tua adorabimus te. lib.9.regu.9.

Pharao epulum natalis ſui facit.libro.9.Re- Capi. 40.
gula.43.

Septem ſpicæ ſeptem anni ſunt.libro.10.re- Cap.41.
gula.38.

Vidit Pharao ſpicas & boues.libro nono.regula.21.

Duodecim ſumus ſerui tui in terra Canaam. Capi. 42.
libro.10.Regula.38.&43.in fine.libro.6. capite.4,

Comedunt cum Ioſeph in meridie.libro.10. Capi. 43.
Regula.6.

Ioſeph vocat ſe augurem. libro.10.Reg.20. Capi. 44.
in additio.

70. Animæ egreſſæ ſunt de fœmore Iacob. Cap.46.
lib.6.c.1.col.435.

Intrauit Iacob in Ægypto in animabus 70. lib.9.regu.7.

Non auferetur ſceptrum de Iuda.li.3.c.4.co Capi. 49.
lum.254.li.1.ca.4.in fine.

De Simeon & Leui, Diuidam eos in Iacob, & diſpergam in Iſrael.lib.9.ca.1.col.418.

Index posterior

Beniamin lupus rapax ad matutinum comedit, ad vesperam dabit escam. libr. 6. capit. 1. col. 419.

Vocat filios vt benedicat, & nonnullis infausta imprecatur à meliori parte dans nomen. lib. 9. Reg. 7.

Appositus est ad populum suum. libro. 10. Regu. 6.

Aprædata fili mi ascendisti, incuruauit se. li. 10 regu. 47.

Iacob moriturus cur vocat filios suos. lib. 8. ca. 1. col. 572.

EX EXODO.

Cap. 1. SEptuaginta animæ egressæ de fœmore Iacob. libro. 6. capitul. 1. columna. 435.

Zabulon, Beniamin, Dan. libro. 5. capit. 1. in prin.

Cap. 2. Duo Iudæi qui rixabantur, qui fuerint. libr. 9. Reg. 29.

Egressus vir de domo Leui, duxit filiam Leui. li. 6. ca. 2. in fi.

Pharaonis filiæ quod fuerit nomen. libro. 9. Regu. 29.

Cap. 3. Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac. &c. lib. 6. cap. 2.

Rubus ardet nec consumitur. li. 10. Reg. 36.

Cap. 4. Cum esset in itinere occurrit ei Dominus & volebat eum occidere. li. 10. Reg. 12.

Fecit Moyses sicut præceperat Dominus Moysi. li. 6. ca. 2. in fi.

Cap. 6. Peperit ei, Aaron, Moysen, & Mariam. libr. 5. cap. 1. col. 343.

Cap. 7. Virga Aaron deuorauit serpentes. libro. 9. Regu. 11.

Indurabo cor Pharaonis. li. 10. Reg. 5.

Erat Moyses. 80. annorum; & Aaron. 83. quãdo locuti sunt ad Pharaonem. li. 5. cap. 1. col. 344.

Cap. 8. 9. Conferuntur plagæ Ægypti cum Psalm. 77. lib. 5, ca. 1. col. 346. Quod nominibus Ægyptijs vtatur Moyses. lib. 10. Regu. 8.

Cap. 8. Magi Pharaonis fecerunt similiter. libro. 5. col. 347.

Magi qui Moysi restiterunt qui fuerit. lib. 5. colum. 348.

Cap. 12. Quadringenti & triginta anni calamitatis Hebræorum in AEg to, numerãtur. lib 10. Reg. 43. lib. 6. ca. 4. Lege Gene. 15. & ad Gala. 4.

Profecti sunt sexcentã fere millia peditũ virorũ, absq; parvulis. lib. 6. ca. 5. in fine.

Cap. 13. Aperiens vuluam asini. li. 9. Regũ. 9.

Maris Rubri vna ne diuisio fuerit, an plures. in addi. ad ca. 4. lib. 6. Cap. 14.

Abysi operuerunt eos, & deuorauit eos sicut stipulam. li. 5. cap. 3. Cap. 15.

Septuaginta palmæ. li. 6. ca. 4. col. 468. Aquę Mara per Anticipationem. li. 10. Reg. 14. 70. palmæ, & 12. fontes. li. 6. c. vlt. col. 496.

Visitans iniurias patrũ in filios &c. in Pero.

Populus videbat vocem domini. li. 9. Re. 15.

Vsq; ad tertiam & quartam generationem. lib. 10. Reg. 21.

Maledicens patri aut matri morte moriatur. lib. 6. ca. 3. col. 463. Cap. 21.

Sex annis seruiet tibi. in. 7. egredietur liber. li. 6. cap. 6. & in addi. ad Re. 36. lib. 9.

Viduam & pupillum non affligetis. libro. 10 Reg. 27. Cap. 22.

Non acquiescas iudicio multorum. libro. 6. cap. 3. col. 462. Cap. 23.

Non coques hœdum in lacte matris. libr. 9. Regu. 10. Cap. 24.

Quando tuleris summam filiorum Israël, dabunt singuli. &c. li. 6. ca. 5. in prin. Cap. 30.

Sedit populus manducare & bibere & surrexit ludere. li. 10 Reg. 6. Cap. 32.

Descende, peccauit populus tuus. li. 6. cap. 2.

Hi sunt dij tui Israël. li. 6. ca. 4. col. 471.

Deos conflatiles non facietis. li. 9. Re. 7. Cap. 34.

EX NVMERIS.

VT exactè librum hunc valeas intelligere, lege cap. 5. sexti libri.

Quis det omnem populum domini, esse prophetas. lib. 5. c. 6. col. 387. Cap. 12.

Sephora an sit eadem mulier cum Æthiopissa vxore Moysis. li. 2. cap. 1. col. 107.

Venerunt in Vallem bothri. libr. 5. capit. 1.

Dixit Dominus ad Moysen, dicens. libr. 10. Regu. 23. Cap. 13. Capi. 24.

Tribus, dederunt virgas in sortes. libro. 9. regu. 47. Cap. 17.

Saphaath, quia peccator generat filias. lib. 8. capit. 6. Cap. 25.

Fons Daphne. lib. 5. cap. 1. col. 355. Cap. 34.

EX LEVITICO.

DE oleo sacerdotali quo sacerdotes & pontifices vnguntur & reges. lib. 2. capit. 3.

Omne quod habet diuisam vngulam & ruminat in pecoribus comedetis. lib. 6. capi. 3. col. 460. Cap. 11.

De duobus hircis. libro. 7. capitul. 1. columna. 512. Cap. 16.

Homo homo de domo Israël. libr. 9. regu. 9. Cap. 17.

Locorum ſcripturæ.

Capi. 19. Ephi iuſtus erit, & Hin. lib. 9. Regu. 10.
Capi. 20. Qui dederit de ſemine ſuo Moloch. ibidem.
Capi. 25. De iubileo. lib. 6. cap. 6. col. 484.

Ex Deuteronomio.

Cap. 1. Legem in campeſtribus accipit Iſrael. li. 10. Regul. 6.
Cap. 4. Fornax ferrea. libr. 9. Regu. 29.
Cap. 6. Audi Iſrael Dominus Deus tuus, deus vnus eſt. lib. 6. ca. 6. col. 479.
Cap. 9. Dedit mihi deus tabulas ſcriptas digito dei. lib. 6. ca. 2. in fi.
Capi. 13. Tentat vos dominus, vt ſciat an diligatis eũ. li. 9. Reg. 36. li. 10. reg. 3. lib. 2. cap. 2.
Capi. 18. Prophetam vobis ſuſcitabit dominus de medio fratrum veſtrorum, ipſum tanquam me audite. li. 4. ca. 1. col. 313. in fine.
Capi. 21. Non arabis in boue & aſino. libr. 10. reg. 27.
Capi. 23. Vir qui non fuerit mundus ab accidente noctis. lib. 10. regu. 27.
Non fœneraberis fratri tuo, ſed alieno. in Perora.
Capi. 25. De ſuſcitatione feminis. li. 8. ca. 6. col. 625. & lib. 3. cap. 4. verſus finem.
Capi. 28. Glorificantes me glorificabo, qui me &c. lib. 10. regu. 4.
Capi. 32. Aſſumpſit eum & portauit in humeris ſuis. lib. 10. reg. 47. & in addi.
Ego occidam & ego viuificabo. libr. 5. cap. 1. colum. 357.
Ego irritabo eos ſuper gente, quæ non eſt gens. lib. 10. reg. 38. & lib. 1. cap. 1. in prin.
Increaſſatus eſt dilectus & recalcitrauit, libr. 10. regul. 29.
Attende cœlum & loquar, audiat terra. libr. 10. regu. 7.
Capi. 34. An hic aliquid ſcriptũ ſit, de pugna Michaelis cum dæmone de corpore Moyſis, de qua Iudas in epiſtola meminit. li. 5. cap. 1. colum. 347. in fine.

EX IOSVE.

IOſue Chriſti figura. libr. 2. ca. 3. col. 77. & lib. 9. reg. 13.
Cap. 2. Raab meretrix. libr. 9. regu. 11. vide, Raab.
Cap. 5. Locus quidam hic vocatur Galgala. & capit. 5. imponitur ibi nomen. libr. 5. capi. 1. columna. 354.
Cap. 7. Præcepit dominus comburi qui tale facinus fecit, & lapidatur. lib. 9. reg. 29.
Capi. 15. Quiriathſepher, ideſt locus vbi literæ docentur, ſiue Academia, per occupationem hic vocatur, nam illi imponitur nomen. 1. Iudic. lib. 5. col. 355.
Oſſa Ioſeph quæ tulerant filij Iſrael de Ægypto humantur in Sychem, in parte agri quem emerat Iacob, à filijs Emor patris Sychem. libr. 6. ca. 1. col. 438. Capi. 24.

Ex libro Iudicum.

IVdicum Iſrael catalogus, & gubernationis viciſſitudines illius populi. vide, Catalogus.
Aſcendere vos faciam de terra Ægypti. li. 5. ca. 3. & li. 9. reg. 49. Capit. 2.
De ſorte Gedeon, quæ fuerit. libr. 9. reg. 47. Capi. 6.
Interfecit. 70. viros ſupra lapidem vnum. lib. 10. reg. 43. in fi. li. 6. ca. 4. in prin. Cap. 9.
Iephthe quomodo votum compleuit. li. 10. reg. 25. & in addi. ad reg. 36. lib. 9. Capi. 11.
Sepultus eſt in vrbibus Galaad. lib. 6. capi. 1. colum. 422. Capi. 12.
Ne veſcaris immundo, erit enim puer Nazaræus ab vtero matris. li. 6. c. 1. col. 421. Capi. 13.
Cur nomen meum interrogas, quod eſt mirabile. li. 2. cap. 2. col. 153.
Samſon fecit potum ſeptem diebus. li. 8. capit. 6. col. 628. Capi. 14.

Ex libris Regum.

REgum. 1. Fuit vir vnus de Ramathaim Sophim. lib. 6. capi. 6. in prin. Cap. 1.
Mater Samuel quo conſilio laudetur, libr. 10. regu. 21.
Vir dei ad Eli miſſus, quis fuerit. in addit. ad regu. 40. libr. 9. Cap. 2.
Vir vnius anni erat Saul cum regnare cœpit. lib. 8. cap. 8. col. 639. Capi. 13.
Numerantur. 8. filij Dauid & ſunt. 7. libro. 8. capit. 6. Capi. 16.
Attulit Dauid caput Philiſtæi in Ieruſalem. lib. 5. col. 355.
Ingreſſus eſt in ſpeluncam, vt purgaret ventrem. in addi. ad reg. 25. libr. 10. Capi. 24.
Non relinquam mingentem ad parietem. ibidem. Capi. 25.
De apparitione Samuelis Phytoniſſæ arte, lib. 9. regul. 21. Capi. 28.
Hiſtoria Vriæ exponitur. libr. 7. col. 513. Capi. 11.
Vriam percuſſiſti gladio. lib. 10. reg. 5. Capi. 12.
De parabola à Nathan Dauid propoſita. li. 5. ca. 6. & li. 10. reg. 28.
De duabus meretricibus. li. 7. col. 515. & lib. 9. regul. 11. Capi. 14.
Regum. 3. Quare in nocte Salomon accepit ſapientiam. li. 10. regu. 6. Cap. 3.

Index posterior

Cap.7. Mare æneum supra clunes. 12. boum. libr. 6. capit. vlti.

Capi. 12. Nunc vide domum tuam Dauid. libr. 6. col. 449.

Capi. 17. O domine testis huius viduæ cum qua ego habito apud ipsam, tu malefecisti, &c. lib. 5. cap. 4. col. 379.

Viuit Deus in cuius conspectu sto. lib. 10. regula. 6.

Capi. 21. Naboth benedixit deo & regi. libr. 10. regu. 26. lib. 8. ca. 6. in fine.

Ex libris Paralipomenon.

Cap. 2. PAralipome. 1. septem filij Dauid numerantur, & fuerunt octo. lib. 8. ca. 6. columna. 625.

Cap. 4. Iudas primo loco collocatur, cum quartus sit. lib. 5. ca. 1. in prin.

Percussit deus castra Philistijm. in addit. ad regul. 44. li. 9.

Capi. 19. Interfecit Dauid. 7. millia curruum. in addit. ad cap. 1. lib. 5.

Cap. 8. Paral. 2. Numerantur principes exercitus Salomonis, & multa aliter in Regi. in addit. ad cap. 1. lib. 5.

Cap. 9. Magnificatus est Salomon præ omnibus regibus terræ. lib. 6. cap. 3.

Regnauit Roboam, & postea. 10. rex constituitur. in addi. ad ca. 1. li. 5.

Capi. 18. Abisai percussit Edom, & in Regi. dicit Aram. ibidem.

EX RVTH.

Capi. 4. RAchel & Lia ædificauerunt domum Israel. lib. 9. regu. 4.

Sede hic vocans eum noie suo. reg. 41.

Debes accipere vxorem vt suscites semen. li. 8. c. 6. col. 625. & libr. 3. ca. 4. versus finem.

EX ESTHER.

Capi. 2. PEllices regum quomodo præparabantur. libr. 8. cap. 6.

Cap. 14. Ne tradas domine sceptrum tuum, his qui non sunt. lib. 10. regu. 38.

EX IOB.

QVo tempore vixerit Iob. lib. 2. cap. 1. colum. 101.

Quis libri author. ibi. col. 102. An peccauerit. li. 9. reg. 43. & li. 7. ca. 2. Laudatur quod sanctus inter Idumæos fuerit. li. 10. reg. 21. Patientia eius. lib. 9. reg. 21. vide in verbo, Patientia, Iob.

Capi. 1. Cur Iob in die non in nocte tentatur. lib. 10. regula. 6.

Quam ob causam epulo peracto lustrat filios. ibidem.

Quærit dominus à Satan vnde venis? li. 5. ca. 6. in princi.

Dominus dedit, dominus abstulit. lib. 10. regula. 5.

Sederunt cum eo septem diebus, & septem noctibus. lib. 6. ca. 4. col. 469. Cap. 2.

Socij Iob typum hæreticorum tenent, licet aliqua prophetauerint. libr. 7. capit. 1. columna. 514.

Benedic deo & morere. lib. 10. reg. 26. & lib. 8. cap. 6. in fi.

Sederunt in terra septem diebus. in addit. ad regul. 12. libri decimi.

Pereat dies in quo natus sum. libr. 5. capi. 4. in fine. Cap. 3.

Conterentur filij eius in porta. libr. 8. capi. 6. colum. 624. Cap. 5.

Fratres mei præuaricati sunt in me sicut torrens, &c. in addi. ad ca. 1. libri primi. Capi. 6.

Qui dicit soli ne oriatur. libr. 10. reg. 22. Cap. 9.

Si voluerit contendere cum eo, non respondebit vnum de mille. in addi. ad c. 1. lib. 1.

Abominabuntur me vestimenta mea. li. 10. regula. 3.

Qui facit Arcturum & Oriona & Hyadas & interiora Austri. li. 6. ca. 1. col. 440.

Hæc abscondisti apud te. libr. 10. regul. 34. in additio. Capi. 10.

Manus tuæ fecerunt me, &c. & præcipitabis me? in addi. ad regu. 37. lib. 9.

Ipse cognouit viros vanitatis, & eum qui nõ intellexit. lib. 10. regul 34. in addit. & statim, in puluerem deduces me? Capi. 11.

Siue nobiles, siue ignobiles sint filij eius, non intelliget. lib. 5. ca. 4. Cap. 14.

Extendit contra deum manum suam. in additio. ad regu. 44. libr. 9. Capi. 15.

Attenuetur fame robur eius. lib. 5. ca. 5. Capi. 18.

Perfodiunt domos noctu, quas signauerũt. in addi. ad cap. 1. lib. 5. Capi. 24.

Tollet eum Subsolanus. in additio. regul. 20. libro. 10. Capi. 27.

Si leuaui supra pupillum manũ meam, cum viderem me in porta superiorem. lib. 8. ca. 6. colum. 624. Capi. 31.

Ex libro Psalmorum.

DE Psalm. libr. 10. regu. 2. Cur legantur Psalmi iuxta. 70. lib. 1. capi. 4.

Cur titulo careant. lib. 4. c. 3. col. 339.

Beatus vir qui non abijt. libro. 10. regul. 34. lib. 9. regu. 6. Psal. 1.

Non resurgent impij in iudicio, nec peccatores, &c. li. 5. ca. 7. col. 399. li. 10. reg. 6.

In via

Locorum ſcripturæ.

In via peccatorum non ſtetit,& iter impiorum peribit. in fine addi.

Omnia quæ faciet proſperabuntur.lib. 8.ca. 9.col.649.

Quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarũ. lib.6.cap.1.

Nouit dominus viam iuſtorũ, & iter impiorum peribit.lib.10.regu.4.

Pſalm.2. Quare fremuerunt gentes.libr.5.capit.7.colum.399.

Aſtiterunt reges terræ & principes conuenerunt in vnum.li.6.ca.1.col.422.

Nequando iraſcatur dominus & pereatis de via iuſta.li.5.ca.6.col. 394.

Dirumpamus vincula eorum.libro.1.cap.1. colum.15.

Tunc loquetur ad eos in ira ſua.lib.8.capi.8. colum.636.

Ego hodie genui te.lib.10 regu.1.

Principes conuenerunt in vnum.libr.10.Regula.8.

Pſalmus.1.& ſecundus in vnum copulandi ſunt iuxta veritatem.li.5.ca.1.col.357.

De titulis Pſal.omnium.lib.7.ca.1.col. 527.

Pſalm. 3. Titulus huius Pſal.exponitur.libr.4.capi.3. colum.329.

Exurge domine ſaluum me fac.li.10.reg.3.

Dormiui & ſoporatus ſum,exurrexi.libr.5. capit.3.

Pſalm. 4. Cum inuocarem exaudiuit me Deus iuſtitiæ meæ & in tribulatione, &c.in addit.ad cap.5.lib.1.

Pſal.exponitur.li.5.ca.2.& titulus in carminibus.lib.4.ca.3.

Pſalm. 5. Titulus pro hæreditatibus. libro.4.capit.3. colum.339.

Pſalm. 6. In carminibus.ibidem,

Pſalm. 7. Ecce parturijt iniuſtitiam, concepit dolorẽ. in addi.ad ca.1.lib.5.

Ecce parturijt iniuſtitiam, concepit dolorẽ. libr.5.ca.1.col. 366.

Firmabis iuſtum.lib.9.reg.31.

Pſalm. 8. Pro torcularibus.lib.10.reg.11. Quod eccle ſiam ſignificat.libr.1.ca.8.

Quid eſt homo quod memor es eius. libr.5. cap.6. col.386.

Domine dominus noſter quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra.li.5.ca. 7.in principio.

Pſalm. 9. Non in finem obliuio erit pauperis, patientia,&c li.5.ca.7.col.399.

Inimici defecerunt frameæ, & ciuitates eorum deſtruxiſti.libr.5.capi.7.colum.399.

lib.10.in proœm.

Non mouebor à generatione in gene. ſine malo.in addi.Proœm.lib.10.

Dixit in corde ſuo non requiret. vides. in Pſal.10. Proœm.lib.10.

Pluet ſuper peccatores laqueos ignis. lib.10. Regu.11.

Vſquequo obliuiſceris mei.in addi. proœm. Pſal.12. libr.10.

Quis aſcendet in montem domini.libr.5.ca. 6.colum.386.

Omnes declinauerunt.lib.6.cap.3.col.461.

Quoniam dominus in generatione iuſta eſt. lib. 8.col.642.

Qui pecuniam non dedit ad vſuram. in Per- Pſal.14. oratio.

Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum poſtea acceleraverunt.lib.1.cap.5. Pſal.15,

Igne me examinaſti.lib.9.reg. 29. Pſal.16.

A paucis de terra diuide eos.libr.6.capi.3.colum.462.

In die qua eripuit eum dominus de manu Pſal.17. inimicorum & de manu Saul.lib.5.cap.1. col.346.& li.4.ca.3.

Cum ſancto ſanctus eris cum peruerſo peruerteris.lib.10 reg.1.

Deus deus meus.lib.6. cap.2.

Timor domini caſtus permanet, &c.libr.9. Regula.36.

Cæli enarrant gloriam dei.lib.10.reg.7.libr. 2.ca.2.col.116.

In ſole poſuit tabernaculum ſuum.libr.8.ca. 10.in princ.

Ipſi obligati ſunt,lege obliquati.in addit. ad Pſal.19. cap.6.lib.1.

In funibus tuis firmabis.lib.10.reg.12. Pſal.21.

Foderunt manus meas & pedes meos.libr.5. ca.3.& in addi.ad reg.12.lib.10.

Longe à ſalute mea verba delictorum meorum.lib.10.reg.2.& 39.

Hæc eſt generatio quærentium eum, quæ- Pſal.23. rentium faciem dei,Iacob. li.10.in proœ. & lib.6.ca.2.in fine.

Lauabo inter innocentes manus meas.lib.8. Pſal.25. capit.6.

Aſsimilabor deſcendentibus in lacum.li.10. Pſal.27. Regula.22.

Ad veſperam demorabitur fletus, ad matu- Pſal.29. tinum,&c.lib.9.reg.7.

Obliuioni datus ſum, tanquam mortuus, à Pſal.30. corde.libr.1.ca.1.col.14.

Protege eos in tabernaculo tuo à contradi- Pſal.31. ctione linguarum.li.5.ca.7.col.400.

Index posterior

Pſal.32. Miſericordia domini plena eſt terra. libr. 5. capit. 3.

Pſal.34. Iudica domine nocentes me. lib. 5. cap. 5.

Pſal.37. Nolitis ſicut equus & mulus. libro. 10. Regul. 22.

Non eſt pax oſsibus meis à facie peccatorū. &c. li. 10. Reg. 2.

Pſal.38. In imagine pertranſit homo. libr. 6. capit. 1. colum. 426.

Priuſquam abeam, ideſt. moriar, & amplius non ero. li. 10. Reg. 38.

Obſurdui & ſilui à bonis. li. 10. Reg. 26.

Pſal.39. Confundantur & reuereantur qui quærunt mihi mala. li. 5. ca. 5.

Pſal.44. Audi filia & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum. li. 3. ca. 3. col. 244.

Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo. in proœ. li. 10.

Intende proſpere procede & regna. li. cap. 4. in fine.

Sagittæ tuæ acutæ. lib. 10. Reg. 11.

Pſal.48. Homo cum in honore eſſet non intellexit comparatus fuit. li. 10. reg. 22.

Fratrem non redimet redimet homo. libr. 6. ca. 3. col. 463.

Pſal.50. Pſalm. titulus. libr. 10. reg. 25.

Aſperges me domine hyſſopo. libro. 10. Regula. 47.

Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis. in fine addi.

Tibi ſoli peccaui, vt iuſtificeris. li. 10. reg. 24.

Confitebor tibi in ſeculum, quia feciſti. li. 10 Regu. 12. & viderunt oculi noſtri.

Pſal. 54. Viri ſanguinum non dimidiabunt dies ſuos. lib. 10. reg. 6.

Pſal. 54. Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ. libr. 5. ca. 6. col. 387.

Pſal. 57. Sicut aſpidis ſurdæ obturantis aures. libr. 10. Regula. 47.

Pſal. 59. Nonne tu deus qui repuliſti nos & non egredieris in virtutibus noſtris. lib. 5. cap. 4.

De titulo. in addi. ad ca. 1. libr. 5.

Pſal. 60. Non egredieris in vitutibus noſtris. libr. 8. cap. 10. col. 652.

Pſal. 61. Interficiemini vos vt paries inclinatus. lib. 5. cap. 7. col. 400.

Pſal. 62. In titulo. Idumęæ, lege Iudæ. in additio. ad capi. 6. lib. 1.

Pſal. 64. Ad te omnis caro veniet. libro. 6. capit. 3. colum. 461.

Pſal. 67. Exurgat deus & diſsipentur inimici eius. lib. 5. cap. 4. in fi.

Terra mota eſt. libr. 9. reg. 50.

Obſcurentur oculi eorum ne videant, fiat menſa eorum in ſcandalum. li. 5. cap. 5. Pſal. 68.

Non cognoui literaturam. in addi. ad capi. 5. libro. 1. Pſal. 70.

Quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram. lib. 10. regu. 12. Pſal. 72.

Mons Sion in quo habitaſti in eo. lib. 6. cap. 2. in fine. Pſal. 73.

Quoniam nec ab oriente, nec ab occidente. lib. 10. reg. 12. Pſal. 74.

Calix in manu domini meri plenus mixto. libro. 7. ca 2.

Vouete & reddite. lib. 5. ca. 4. in fine. Pſal. 75.

Per angelos peſsimos. in additio. ad regul. 5. libro. 10. Pſal. 77.

Miſit in eos muſcam & ranam. li. 6. c. 4. in fi.

Vſque ad flumina propagines ſuas. lib. 6. ca. 4. col. 471. Pſal. 79.

De petra melle ſaturauit eos. libr. 5. ca. 1. col. 342. & libr. 10. reg. 37. Pſal. 80.

Domine quis ſimilis tibi. libr. 5. capit. 6. colum. 386. Pſal. 82.

Homines & iumenta ſaluabis, quemadmodum, &c. libr. 8. ca. 8. col. 641. Pſal. 85.

Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar, &c. lib. 3. ca. 4. col. 257. Pſal. 88.

Refugium factus es nobis à generatione in generationem. lib. 3. c. 3. in fine. Pſal. 89.

In matutino interficiebam peccatores terræ. lib. 8. ca. 8. col. 644. Pſal. 100.

Tu autem idem ipſe es. lib. 6. c. 6. col. 470. Pſal. 101.

Qui reſpicit terram & facit eam tremere. lib. 10. reg. 22. Pſal. 103.

Humiliauerunt in cõpedibus pedes Ioſeph. lib. 5. cap. 1. col. 347. Pſal. 104.

Venit locuſta. lib. 6. c. 4. in fine.

Adduxit eos in montem ſanctificatiõis ſuæ. lib. 9. regu 8.

Caro mea immutata eſt propter oleum. lib. 1. cap. 5. & in fine libri. 5. Pſal. 108.

Deus laudem meam ne tacueris. lib. 5. cap. 1. colum. 361.

Fiant filij eius pupilli & vxor eius vidua. lib. 5. capit. 5.

Conſtitue ſuper eum peccatorem. lib. 5. cap, 4. in fine.

Domine libera animam meam à labijs iniquis &c. Quid detur tibi. lib. 10. reg. 37. Pſal. 113.

Ego dixi in exceſſu meo, omnis homo mendax. lib. 6. ca. 3. col. 461. Pſal. 115.

Lapidem quem reprobauerunt ædificãtes. libr. 5. ca. 1. col. 347. Pſal. 117.

Fiat manus tua vt ſaluum me facias. libr. 10. Regu- Pſal. 118.

Locorum ſcripturæ.

Regula.22.

Pſal.119. De profundis clamaui ad te domine, domine.libr.5.ca.7.in prin.Et ſi iniquitates obſeruaueris domine,quis ſuſtinebit?

Quid dabitur tibi aut quid apponetur tibi.li.1.capit.1.col.16.

Pſal.121. Ieruſalem quæ ædificatur, vt ciuitas, &c. in procœmio.lib.10.

Pſal.124. Declinantes in obligationes.libro primo.capite.5.

Qui confidunt in domino ſicut mons Sion, non commouebitur in æternum.li.6.ca.4 colum.472.

Pſal.125. Magnificauit dominus facere cum eis. libro 10.Reg.12.&,nobiſcum.

Pſal.126. Ecce hæreditas domini, filij, merces fructus ventris.in procem.lib.10.

Non pudefiet cum loquetur inimicis ſuis in porta.lib.8.ca.6.col.624.

Pſal.128. Sæpè expugnauerunt me à iuuentute mea. lib.10.regul.26.

Pſal.129. Fiant aures tuæ intendentes.libro.10.Regula.22.

Pſal.131. Iurauit dominus Dauid veritatem,de fructu lumbi tui.lib.3.ca.4.col.257.

Pſal.132. Sicut vnguentum quod deſcendit in barbã, barbam Aaron.lib.2.cap.1.col.103.

Pſal.135. Qui diuiſit mare rubrum in diuiſiones aquarum.in addit. ad ca.4 lib.6.

Pſal.138. Tu cognouiſti ſeſsionem meam & reſurrectionem meam.lib.5.cap.1.col.356.

Non eſt à te abſconditum os meum.libro.1. capit.11.

Magnificata eſt ſcientia tua ex me.libr.8.ca. vlti.col.657.

Pſal.142. Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.lib.10.reg.11.

Pſal.146. Pullis coruorum inuocantibus eum.lib.10. Regula.47.

Qui numerat multitudinẽ ſtellarum,& omnibus eis nomina vocat. li.6.c.1.col.440.

Pſal.148. Laudate eum angeli eius, &c. quia ipſe dixit & creata ſunt.libr.5.ca.1.col.348.

Ex Prouerbijs.

PArabola quid ſit,circa principium. libr. 7.expoſui.vide in verbo,Parabola.& libro.7.cap.4.

Cap.1. Vt intelligas ſermones prudentiæ, Parabolas & obſcurum ſermonem.libro.6.cap.1. colum.442.

Dedi cor meum vt cognoſcerem ſapiẽtiam & ſtultitiam.libr.9.reg.46.

Capi.24. Septies in die cadit iuſtus.lib.9.reg.43.

Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſi bi ſapiens videatur.lib.9.regu.36. Capi.26.

Quomodo ſi naſcãtur ſpinæ in manus ebrij. lib.7.col.520.

Nobilis in portis vir eius.libro.8.capit.6.colum.624. Capi.31.

Ex Eccleſiaſte.

CVr legat hunc librum eccleſia iuxta 70.lib.1.ca.4.in fine.Sæpè in hoc libro mutantur perſonæ.li.10.reg.2.

Vanitas vanitatum & omnia vanitas. lib.6. capite.3. Capi.1.

Non eſt nouum ſub ſole.lib.9.regu.10.

In multitudine ſapientiæ multum indignationis.in addi.ad regu.1. lib.10.

Generatio venit & generatio vadit. libro.3. cap.3.in fine.

Omnia flumina vadunt in mare.li.6.ca.3.

Melius eſt pugillus cum requie, quam duæ manus cum litibus.lib.6.ca.6.col.480. Cap.4.

Eſt iuſtus qui pereat in iuſtitia ſua.libro.9. Regula.2. Cap.7.

Bona eſt ſapientia cum hæreditate, & amplius videntibus ſolem.lib.7.cap.4.

Lætare iuuenis in adoleſcentia tua.libr.1.capit.10.libr.5.capit.4.in princip.& in procœmio.libr.10. Cap.11.

Da partes ſeptem,necnon octo.lib.6. cap.4. colum.468.

Ex Canticis Canticorum.

DE myſterio nominis huius libri. lib.5. colum.400.

Hunc librum legere fas non erat Iudæis,niſi ſacerdotibus.libro.8.capit.5.colum.614.

Oſculetur me oſculo oris ſui.libr.5.cap.4. in fine,lib.10.reg.37. Capit.1.

Si ignoras te ô pulchra inter mulieres, abi poſt veſtigia gregum tuorum, & paſce hœdos tuos.lib.5.ca.4.

Nigra ſum,ſed formoſa.lib.10.regu.40.

Faſciculus Myrrhæ & Bothrus Cypri dilectus meus.in addit.ad reg.1.libri.10.

Ex Eccleſiaſtico.

QVi viuit in æternum fecit omnia ſimul.in addi.ad reg.36.li.9. Capi.18.

Inſipiens vt luna mutatur. libr.6. capi.6.in princip. Capi.27.

Samuel mortuus prophetauit.lib.9.reg.21. Cap.46.

Ex libro Sapientiæ.

SPiritus domini repleuit orbem terrarũ, & hoc quod continet omnia,ſcientiã habet vocis.libr.2.ca.2.col.119. Capi.1.

Index posterior

Cap.3. Sancti iudicabunt nationes. lib.7. capi.4. columna. 562.

Capi. 10. Hæc est quæ eduxit primum hominem à peccato suo, & quod ex hoc loco tantum Adæ pœnitentia comprobetur. lib.5.c.1. colum. 347.

Capi. 12. Iustus cum sis iustè omnia disponis, & ipsum qui non debet puniri condemnas. li. 5.cap.4.col. 380.

EX ISAIA.

Capi. 1. ARgentum tuum versum est in scoriã. lib.7.cap.1.col.503.
Neomenias vestras, & sabbata vestra. lib.6.capi.2.col.455.
A planta pedis vsque ad verticem capitis nõ est in eo sanitas. libr. 10. Regu. 1.
Ciuitatem vestram alieni deuorãt. in Peror.
Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate. li.5.capi.1.col.355.
Audite principes Sodomorum. lib.2.capi.2. col. 142. & quod ob hæc verba à Iudæis occisus sit Isaias. Principes Sodomorum. lib.9.reg.10. lib.10. Reg.1. in fine.
Audite cæli auribus percipe terra. lib.10.regu.7. & 28.
Semen pessimorum. lib.10.reg.21.
Confundantur à idolis quos elegistis. libro 10.regul.37.
Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. Israel, &c. in additio. ad regu.1.lib.10.

Cap.2. Dies domini super Cedros Libani. libr.7.c.2.

Cap.3. Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui. lib.7.ca.4. in medio.

Cap.5. Expectaui vt faceret iudicium & ecce iniquitas. lib.4.ca.3.col.328.
Vinea facta est dilecto meo, & vinea domini domus Israel est. lib.5.ca.1.col.360.
Iudicate inter me & vineam meam. libr. 10. Regula.28.
Perculsit populum & conturbati sunt montes, &c. in addi. ad capi.3.li.1.
Vinea domini exercituum domus Israel est, & vir Iuda, &c. in addi. ad regu.1. lib.9.

Capi.6. Auribus audite & nolite intelligere, excæca cor populi huius. lib.5.capi.4. in fine. libr. 10.regu.5.
Vidi dominum sedentem pra solium. libr, 9.regu.16.
Egredietur virga de radice Isai, & flos de radice eius. in addi. ad reg.1.li.10.

Cap.7. Adducet dominus super te dies qui non venerunt à separatione Ephraim, &c. in addit. ad regul.1.li.10.

Pro eo quod abiecit populus hic aquas Siloe quæ vadunt cum silentio, &c. li.1.ca.1, colum.15. & in addi. ad reg.1.lib.10. Cap.8.

Disperdet Deus ab Israel caput & caudam. lib.5.ca.1.col.360. Cap.9.

Habitabit lupus cum agno & pardus, &c. li.5. ibidem. Capi.11.

Septem dona in virga de radice Isai. libr.6.c.6. colum.485.

Onera quam late pateant. libr.10.reg.42. Cap.15.

Onus Babylonis exponitur. lib.5.cap.1. colum.360.

Dominus præcepit militiæ belli, vt disperderet omnem terram. li.6.ca.3. in prin.

Fortes meos & exultantes gloria mea. lib.6. capit.2.

Super hoc cælum turbabo, & mouebitur terra de loco suo. in addit. ad ca.3. lib.1.

Quomodo cecidisti Lucifer qui mane oriebaris. libr.5.cap.1. colum.360. libr.10. Regula.29. Capi.14.

Emitte agnum dominatorem terræ. lib.5.ca. 1. colum.361. Capi.16.

Audiuimus superbiam Moab, non sic robora eius. in addi. ad reg.37. lib.9.

Væ terræ vmbranti alis. libro.5.capit.1.colum.360. Capi.18.

Dominus ascendit super nubem leuem. libr. 10.regu.11. in fine. Capi.19.

Erit altare in terra Ægypti. lib.10.reg.42.

Onus deserti maris. libro.5. capit. 1. columna.360. Capi.21.

Ecce terra Chaldæorum talis populus non fuit. lib.10.regu.34. Capi.23.

Erubesce Sydon dixit mare. lib.10.reg.7.

Triturabitur Moab sub eo. lib.9.reg. 10. lib. 10.regu.42. Capi.25.

Posuisti ciuitatem in tumulum & domum alienorum. in Perora.

Libanus vertetur in Carmelum. libro.7. colum.520. Capi.29.

Syrenæ & Onocentauri, &c. lib.6.cap.1. columna.441. Capi.34.

Dispone domui, quia cras morieris. libro.9. regula.3. Capi.38.

Vt leo sic confregit ossa mea. in addit. ad Regu.12. lib.10.

Videbit omnis caro salutare dei. libro.9. Regula.6. Capi.40.

Benedicent me bestiæ agri. lib.9.reg.11. lib. 10.reg.36. libr.1.ca.1. Capi.43.

Votum faciens, dicit, Deus meus es tu. libr. 6.cap. Capi.44.

6.capit.4.colum.471.
Capi.45. Sic dicit Dominus Chriſto meo Cyro.lib.1. ca.13.col.65. Quod Iudæos dilexerit ob hanc de eo prophetiam.lib.2.col.101.
Cap.50. In iniquitatibus veſtris venditi eſtis.Ambulate in lumine ignis veſtri,&c.libr.10.Regula.4.
Cap.52. Cæli vt fumus liqueſcent ſalus autem mea in ſempiternum.lib.7.cap.4.
Capi.52. Exite exite de medio eorum.libr.9.Reg.27. Peccauimus ei,& noluerunt ambulare invijs eius.lib.10.Reg.37.
Capi.53. De anguſtia & de iudicio ſublatus eſt.libr.5. cap.1.col.356.
Generationem eius quis enarrabit.libro.10. Regula.9.
Capi.58. Carnem tuam ne deſpexeris, &c. lib.1.ca.5. Sicut æſtum in ſiti tumultum alienorum humiliabis.In perora.
Capi.60. Gloria Libani ad te veniet, Abies & buxus. lib.1.cap.1.col.15.
Capi.61. Euangelizare pauperibus miſit me. libro.2. capit.2.
Capi.63. Quis eſt iſte qui venit de Edom,tinctis veſtibus,&c.libr.5.cap.6.in princip.

EX IEREMIA.

Cap.1. EX ſacerdotibus Anathoth.lib.4.capi.2. colum.318.
Conſtitui te ſuper gentes vt deſtruas & diſperdas,ædifices & plantes.lib.5.cap.1. colum.357.
A, A, A. Domine Deus neſcio loqui. libr.6. cap.1.col.426.
Cap.2. Verterunt me dorſa & non facies. libro.10. Regula.6.
Cap.5. Ego dixi forſitan pauperes ſunt. libr.5.capi. 6.colum.392.
Cap.9. Quis dabit capiti meo aquam, id eſt, vt caput in aquam verteretur.libr.5.cap.6.colum.387.
Cap.13. Si mutabit Æthiops pellem ſuam.libro.10. Regula47.
Capi.24. Quia dilexit populꝰ hic mouere pedes ſuos. lib.10.Regu.6.
Capi.17. Perdix congregauit quæ non peperit, fecit diuitias ſuas,&c.lib.10.Reg.47.
Quod inuenerunt in me delictum patres veſtri.lib.10.Reg.28.
Capi.20. Seduxiſti me domine & ſeductus ſum, fortior me fuiſti.lib.10.Reg.2.
Capi.23. Vos non viſitaſtis gregem meum & ego viſitabo malitiam veſtram.libro.5. capit.7. columna.398.
In prophetis Samariæ vidi iniquitatem & in prophetis Ieru.&c.li.4.ca.1.col.293.
Noli ſubtrahere verbum ſi forte audiant.lib. Cap.26. 5.cap.6.col.393.in princ.
Ego feci terram & hominem.lib.5.cap.1.co- Capi.27. lumna.366.
Ponat te dominus ſicut Sedechiã & Achab, Capi.29. quos frixit rex Babylonis in igne. libr.9. Regu.29.Lege Danie.capi.13.
Reditus in patriam poſt 70. annos promitti tur.lib.6.cap.6.
De emptione agri Ieremiæ.libr.6.capi.1.co- Capi.32. lum.431.in prin.
Omne caput caluitium, omnis barba radetur.lib.8.cap.6.col.623. Capi.48.
Fugite de medio Babylonis.lib.9.Regul.27. Capi.51.

EX THRENIS.

ORdine alphabeti quare ſcribitur hic liber.lib.6.cap.vlti.
Quomodo ſedet ſola ciuitas, plena Cap.1. populo facta eſt quaſi vidua.libro.10.Regula.34.
Vocaui amicos meos & ipſi deceperunt me. lib.9.Reg.2.& in proœm.lib.10.
O vos omnes qui tranſitis,attendite & videte.in addit.ad ca.5.lib.1.
Ingrediatur omne malum coram te, vindemia eos ſicut vindemiaſti me.lib.5.cap.5.
Migrauit Iudas propter afflictionem,& propter multitudinem ſeruitutis.in addit.ad Regu.36.lib.9.
Prophetæ tui viderunt tibi falſa.lib.4.cap.1. Cap.2. colum.293.
Sederunt in terra ſenes filiæ Sion,& tacuerunt.in addi.ad Reg.12.lib.10.
Ego videns paupertatẽ in virga furoris eius. Capi.3. libr.9.Reg.32.
Tantum in me vertit & conuertit manum ſuam.lib.10.Reg.6.
Confregit ad numerum dentes meos.libr.8. colum.656.
Gaude & lætare filia Edom.lib.5.cap.4.& in Capi.4. proœm.lib.10.& lib.1.cap.10.

EX EZECHIELE.

IOachim hic quomodo differat ab illo qui Cap.1. eſt in Danielis exordio.libr.2.ca.1.col. 107.& lib.3.cap.vlti.col.262.
Cum ſcorpionibus tu habitas.libro.10.Re- Cap.2. gula.47.

Ipſi receſſerũt à me & patres eorũ.ibi.Re.21.
Cap. 3. Vade & ingredere ad tranſmigrationem ad filios populi tui.lib.6.c.2.
Cap. 5. Patres comedent filios in medio tui, & filij patres.lib. 10.Reg.3.
Cap.6. Hæc dicit dominus montibus & collibus, diſperdam excelſa veſtra.lib.9.Reg.4.
Cap.7. Poſsidebunt ſanctuaria eorum.lib. 6. cap. 2. col.455.
Cap. 11. Duo principes Iezonia & Phaltia.lib.6.c. 6. colum.480.
Si propheta errauerit, ego dominus decepi eum.li.4.ca.1.col.294.
Cap. 17. Nabuch. venit ad Libanum & rapuit ſummitates Cedri.li.10.Re.44.
Cap.18. Cum auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua & viuet? lib.5.cap.4.col.379.
Ad vſuram non commodauerit,in perora.& Patres comederunt vuam acerbam, dentes autem,&c.
Cap.20. Dedi eis præcepta non bona.in Prooe.lib. 6. in fine.
Leuaui manum meam in eos in ſolitudine vt diſpergerem eos in nationibus.lib.5.ca.1. col.349.
Abominationes patrum ſuorum oſtende eis lib.10.Reg.21.
Cap. 21. Perdam ex te iuſtum & impium.li.9.reg.2.
Cap.28. Rex Tyri diaboli figura.lib. 10.Reg.44.
Cap.29. Non ſeruare ordinem hiſtoriæ oſtenditur. libro.5.cap.1.col.364. Quæ dicuntur de Pharaone,intellige de dæmone.libro.10. Reg.44.
Cap.30. Faciam iudicia in Alexandria.li.5.ca.3.
Cap.32. Vide Reg.29.lib.10.
Cap.38. Cœpit eſſe habitator vmbilici terræ. libr. 9. Reg.49.lib.Reg.1.

EX DANIELE.

DAniel an ſit prophetis annumerandus aut Hagiographis, nec ne. libr. 4. cap.1.col.312.& in appendice illius libri.
Deinde qui fuerint eius parentes.lib. 3. c. 4.circa prin.
Lege in lib.10.Reg.8.prophaſi ejus.
Cap.1. Aſportatio vaſorum templi in Babylonem myſticè exponitur.li.1.in prooe.
De Ioakim. Vide Ezechi.1.ca.
Impoſitio illà nominum in tribus pueris facta,quid ſignificet.lib.2. 1.col.104.
Quos genuerit filios Nabuchod.in addit. ad ca.1.lib.5.
Cap.2. Vocantur Atioli, Magi, Chaldæi, &c.lib.9. Re.4.
Deos meos non colitis,& ſtatuam quam erexi non adoratis?lib.6.cap.4.col.471.
Tunc Arioch feſtinus introduxit Danielem ad regem & dixit ei,inueni hominem,&c. in addi.ad ca.1.lib.5.
An ordinem ſeruauerint tres pueri in canti- Cap.3.
co illo contexendo.libr. 5. capi.1.columna.366.
Peccata eleemoſynis redime.li.9.Re.14. Cap.4.
Omnes habitatores terræ apud illum in nihilum reputantur.li.10.Reg.1.
Nullum ſeruat ordinem Daniel,lib.5.cap.1. Ca.5.6.7 col.364.
Tempus,tempora,dimidium temporis.li. 3. Cap.7. ca.2.in fine.& li.1.ca.13.circa prin.
Quarta beſtia quid ſignificet.li.1.cap.1.
Dixit angelus cuidam loquenti.lib. 6.cap.1. Cap.8. col.426.
Signa ſermonem quia poſt dies multos erit. in addi.ad.c.1.li.1.
Hircus caprarum creuit.li.20.Re.45.
Peccauimus inique egimus & receſſimus à Cap.9. mandatis tuis. lib.9. Regu.43.& libr. 10. Reg.2.
Nequaquam populus Dei eſt, ſed populus tuus,nec vrbs ſancta dei,ſed ſancta tibi. li. 6.cap.2.
Neq; vnguẽto vnctus ſum.li.8.c.6. col. 621. Cap.10.
Ecce tres reges adhuc in Perſide erũt,& quar Cap.11. tus ditabitur,&c.li.9.Reg.5.
Suſannę accuſatores quo fuerint nomine vo Cap.13. cati,lib.9.Reg.29.quòd fuerint lapidibus obruti.
Semen Canaã & non Iuda,pater tuus Amorrhæus,mater tua Cethæa.li.6.c.1.col.421. & lib.3.ca.3.li.10.Reg.21.
Hiſtoria Suſannæ quo in loco collocanda ſit in addit.ad ca.1.lib.5.

EX HOSEA.

DE Hoſea.lib.2.cap.1.col.87.
Accipe vxorem fornicariam & fac filios fornicationum. libro. 9. Regu.11.
In qua re fuit Chriſti figura. libr.7.columna.525.
Audite ſacerdotes.lib.9.Reg.2. Cap.5.
Ex Ægypto vocaui filios meos.li.6.capit.1. Cap.11. colum.419.
Quis ſapiens & intelliget hæc.lib.5.capit.6. Cap.14. colum.386.

Locorum ſcripturæ.

EX IOELE.

DE Ioele lib.2.cap.1.colum.87.

Cap.1. Lugeat terra, quoniam afflictum eſt triticum,aruit vinum.li.10.regu.7.

Cap.2. Dedit vobis doctorem iuſtitiæ,&,effundam de ſpiritu meo,&c.lib.5,capi.1.col.362.li. 6.cap.1.col.432.

A facie eius contremuit terra,moti ſunt cæli, ſol & luna,&c.in addi.ad cap.3.lib.1.

EX AMOS.

AMos paſtor erat, & à paſtoribus genus trahebat. Suæ artis vtitur ſermone,vt rugitum leonis, vocē domini vocat, euerſionem vrbium, aridita-tem montium,vocat.li.1.capi.1.col.24 & li.4.ca.2.col.317. genus eius exprimitur.

Cap.1. Super tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non conuertam eam.li.6. capi.4. col.469.& ca.6. col.483.

Cap.2. Ego exterminaui Amorrhæum à facie eorum,ego ſum qui aſcendere vos feci de terra Ægypti.li. 5.ca.1.col.365.

Capi.3. Leo rugit quis non timebit.lib.5.cap.6.

Non eſt malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit.lib.5.ca.4.& lib.10.Reg.4.

Capi.4. Multitudinem hortorum veſtrorum,vinearum veſtrarum,oliueta veſtra,&c.libro.6. ca.2.col.455.

Venite in Bethel & impiè agite,&c.lib.5.ca. 4.in princi.

Præparate in occurſum Dei tui Iſrael.lib. 5. capit.4.

Sacrificate de fermento laudem & vocate voluntarias oblationes. lib.5.ca.4.

Cap.5. Transferam vos trans Damaſcum. libro. 6. cap.1.col.430.

Facientem Arcturum & Orionem. lib.6. ca. 1.colum.440.

Suſcitabimus ſuper eum ſeptem paſtores & octo homines primates.libro.6.cap.6. columna.485.

Cap.7. Non ſum propheta, nec filius prophetæ, ſed paſtor caprarius.li.4.ca.1.col. 298.

Cap.8. Venit finis ſupra populum meum,& ſtridebunt cardines templi. in additio. ad cap. 3.libro.1.

Cap.9. Si deſcenderint vſque ad infernum, inde manus mea extrahet eos. li.5.cap.1.col.360.

Super contritionem Ioſeph.lib.9. Reg.10.

EX ABDIA.

TRanſmigratio Ieruſalem, quæ eſt in Boſphoro,poſſidebit ciuitates Auſtri.li.10.Reg.8. Surgite & conſurgamus.lib.10.Reg.23.Bibent omnes gentes & erunt quaſi non ſint.lib.10.Reg.38.

EX IONA.

VIde in verbo,Ionas.

Deſcendit ad latera nauis, ſiue vt nos habemus ad interiora.libr.6.cap.1. colum.470. Capi.1.

Miſerunt ſortes & cecidit ſors ſuper Ionam. libr.9.Regu.47.

Adhuc 40.dies & Niniue ſubuertetur.lib.9. Reg.3.& in addi.lib.9. Capi.3.

De rege Niniue.lib.1.cap.vlti.

Quis ſcit ſi conuertatur & ignoſcat Deus, & reuertatur ab ira furoris ſui.libr.5.capi.6. colum.293. Capi.3.

Tu doles ſuper hederam,& ego non parcam Niniue.lib.10.Regu.28. Capi.4.

EX MICHÆA.

ET tu Bethlehem Ephratha paruulus es in millibus.Iuda ex te mihi egredietur,&c.lib.6.cap.1.col.423. Capi.5.

Deſcenderunt mala à domino ſuper portas Ieruſalem.libr.10.Regu.4.

Dominus exijt de loco ſuo,& deſcendit.lib. 10.Regu 6.

Audite valles.lib.10.Reg.28. Capi.6.

Sophoniæ ſtirps.li.4.c.2.col.317. digeritur.

EX NAHVM.

INcrepans mare & exiccans illud. libr.10. Regula.22. Capi.1.

Poſt onera non affert conſolationes, quia de impijs ſermo erat ſuſceptus. lib.5.ca.1. colum.358.

EX HABACVC.

VElociores lupis veſpertinis.lib.10.Regula.47.

Poſt onus non ſubijcit conſolationē, & quam ob cauſam id faciat. libro.5.capi. 1.colum.358. Cap.2.

De hoc cap.lib.10.Regula.2.

Hæc eſt fortitudo Dei ſui.in Proœm.li.10.

Quare non reſpicis domine ſuper iniqua agentes,& taces deuorante impio, &c. lib. 10.Regul.2.

Lapis de pariete clamabit.lib.10.Regu.7.

Quid prodeſt ſculptile quia ſculpſit illud fictor ſuus.lib.5.ca.6.col.386.

Omnis ſpiritus non eſt in eo.libr.6.capit.3. colum.462.

EX AGGÆO.

QVare frequenter inculcet hic prophetā.Dicit dominus exercituum.lib. 4.cap.2.col.320.

Adhuc

Index posterior

Adhuc semel ego mouebo cęlum & terram. libr. 9. Reg. 50.

In anno secundo Darij, mense sexto. lib. 6. capit. 6. col. 482.

EX ZACHARIA.

HIc propheta crebrò inculcare cur soleat. Dicit dominus exercituum. li. 4 ca. 2. col. 320.

Cap. 2. Sileat omnis caro à facie domini. libr. 6. ca. 3. colum. 461.

O, o, Fugite de terra Aquilonis. lib. 6. ca. 1. colum. 426. lib. 9. Reg. 27.

Cap. 3. Iesus sacerdos Christi figura. lib. 9. Regu. 13. & lib. 10. reg. 39.

Cap. 5. Patres vestri vbi sunt, & prophetæ? li. 9. Reg. 2. li. 4. ca. 1. li. 5. ca. 7. col. 399.

Cap. 7. Verterunt ad me scapulam recedentem. lib. 10. regul. 6.

Cap. 11. Ego non parcam vltra super habitantes terram. li. 1. cap. 13. col. 65.

Et dicam si bonum est corā vobis, date mercedem mihi aut renuite, & appenderunt triginta argenteos. li. 6. c. 1. col. 431.

Proijce ad statuarium, decorum pretium. in addit. ad reg. 37. lib. 9.

Cap. 13. Percute pastorem, loquitur Deus cum gladio. lib. 10. regu. 7.

EX MALACHIA.

DE Malachia. lib. 2. capi. 1. col. 87.

Cap. 1. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. lib. 5. capi. 1. circa prin.

Dilexi vos inquit dominus. libr. 5. ca. 3. li. 1. Regu. 34.

Filius honorat patrem, & seruus dominum suum. li. 5. ca. 7. col. 399.

Si ego dominus vbi est honor meus. lib. 2. capit. 2. col. 150.

Cap. 3. Ego Deus & non mutor. libr. 10. Reg. 11.

¶ Ex Euangelio Matth. hæc varijs in locis sunt à nobis interpretata.

QVod Matth. Græcè scripserit, habes. li. 1. c. 6. cōtra Theophyl. in procē. Matt. qui dicit hebraicè scripsisse ac fuisse translatum in linguam Græcam ab apostolo Ioanne.

De Matth. nomine in addi[illegible].ad capit. 1. libro secundo.

De titulo libri. libr. 10. Regu. 35.

Quibus præditus fuerit nominibus. li. 2. c. 1. col. 106. & in addit. illius ca. Item quo sensu vocetur Publicanus. lib. 9. Reg. 11.

Quarum gentium fuerit Apostolus. lib. 5. capi. 1. colum. 368.

Matth. apud Græcos primo loco collocabatur, & deinde sequebatur Ioan. lib. 5. capi. 1. col. 368. Et ego vidi in antiquissimo codice Theophy. eadem serie fuisse collocatos hos euangelistas.

Matth. narrat, iuxta recentiores, generationem Ioseph, Lucas verò Mariæ. lib. 3. cap. 4. colum. 274.

Quibus modis fuerit gubernatus populus Iudaicus. lib. 4. cap. 2. col. 321.

Qua in re differant inter se Matthæus & Lucas in enarrandis generationibus. lib. 3. c. 4. colum. 258.

Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, fi Cap. 1.
lij Abraham. lib. 3. ca. 4. col. 256. & capi. 3. circa princi. & lib. 5. c. 1. in princ. & Dauid quare præponatur Abrahæ.

Cur Iacob meminit, relicto Esau fratre, & cū Iuda coniunxerit fratres. li. 3. ca. 4. columna. 267.

Genuit, hoc verbo ostendit se loqui de generatione naturali. li. 3. ca. 4. col. 276.

Genuit Iudam & fratres eius. li. 3. ca. 4. & lib. 5. capit. 1. in princi.

Genuit Phares & Zaram de Thamar. li. 3. capit. 4. col. 267. & quod Zaram ad Christi generationem non spectet, sed Phares.

Aram genuit Aminadab. libr. 2. capit. 1. colum. 109.

Genuit Dauid regem. libro. 3. capite. 4. columna. 266.

Salomon quoto ætatis anno Roboā genuit. lib. 9. regu. 40.

Ex ea quæ fuit Vriæ. lib. 3. cap. 4. col. 269.

Achaz Ezechiam quoto anno genuit. lib. 9. Regu. 40.

In transmigratione Babylonis. libr. 3. cap. 4. colum. 270.

Iosias genuit Iechoniam in transmigratione Babylonis. ibidem.

Iechonias genuit Salathiel. li. 3. cap. 4. columna. 277. Lucas, Neri.

Quatuor generationes omissæ. libro. 9. Regula. 5.

Salathiel genuit Zorobabel. Zorobabel genuit Abiud. libr. 3. ca. 4. col. 267.

Ex Abiud vsque ad Ioseph enumeratio patrum, in nulla scriptura inuenitur. lib. 3. capit. 4. col. 271.

Cur Matth. illaudatas mulieres recensēt, omissis illis quæ fuerunt vitæ probatæ. li. 3. ca. vlti.

Locorum ſcripturæ.

c.vlti.col.267.& li.10.Regu.21. Vide reliqua hoc in eodem loco. Virum Mariæ. li. 9.Regu.1.

Chriſti generatio ſic erat,cum eſſet deſponſata Maria mater Ieſu.lib.6.ca.2. in fin. li. 10.Regu.23.

Ecce virgo in vtero habebit.libr.6.capi.1.colum.429.

Pariet Maria filium iuxta angeli dictum, vt credas ipſum è ſpiritu ſancto natum. li. 7. ca.1,col.532.

Cap.2. Et tu Bethlehem terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim, &c.li.6.ca.1.col.423.

Ex Ægypto vocaui filium meum.libr.6.c.1. colum.419.

Occidit omnes pueros à bimatu & infra &c. in proœ.lib.10.

Rachel plorans filios ſuos.libr.2.capit.1.colum.103.

Noluit conſolari quia non ſunt.libr.10.Regula.38.

Sicut ſcriptum eſt in prophetis. Quoniam Nazarçus vocabitur.libr.6.c.1.col.420.

De fuga in Ægyptum & reuerſione in Nazaret.li.10.Reg.13.Quandiu fuit in Ægypto.li.1.ca.13.

Vt adimpleretur quod dictum eſt per prophetam,quid ſignificet,expoſuimus. li.8. cap.8.in prin.

Magos cur adduxerit per ſtellam. lib.9. Regula.23.

Defuncti ſunt qui quærebant animam,ideſt, vitam pueri.li.6.ca.4.

Magi reuerſi in patriam quid egerint.li.8.c. 5.col.615.An fuerint reges.li.8.c.5.in fi.

Cap.3. In diebus illis quid ſignificet.lib.10.Reg.13. & lib.8.c.8. Tunc.& in Præpo.In.

Genimina viperarum quis demonſtrauit vobis fugere.li.10.Reg.47.& lib.7.ca.3.

Potens eſt Deus ex lapidibus iſtis ſuſcitare filios ipſi Abrahæ. In proœ.li.10.

Cuius ventilabrum in manu eius.libr.6.cap. 2.in fine.

Agite pœnitentiam,&c.hic eſt de quo dictũ eſt.lib.9.Reg.30.

Baptizabit in ſpiritu ſancto & igni.li.7.col. 531.& in coniunctione,Et.

Cap.4. At illi relictanaui & patre Zebedæo ſecuti ſunt eum.li.10.Reg.21.& in addi.

Capi.5. Antequam legem ferat dominus, miracula quare exhibeat.lib.9.Reg.50.

Ne nos inducas in tentationẽ. lib.10.Reg.5.

Chriſti prædicatio cur duxit principiũ à beatitudine.li.9.Reg.26.& aſcendit in montem.lib.9.Reg.26.& 6.

Si offers munus tuum ad altare & recordatus fueris q̃ frater tuus.li.5.c.1.col.358.

Vos eſtis ſal terræ.lib.3.ca.3.col.244.

Beati eſtis cum vos maledixerint & perſecutivos fuerint,&c.li.3.ca.3.col. 243.

Qui dimiſerit vxorem, niſi ob fornicationẽ, & aliam duxerit,mœchatur.libro.10.Regula.15.

Dixerint vobis omne malum mentientes.li. 6.capi.3. col.463.

Non veni ſoluere legem,ſed adimplere.in additio.ad Regu.14.libr.9.

Si quis percuſſerit maxillam dexteram præbe ei alteram.lib.8.ca.6.col.615.

Qui ſoluerit vnum de mãdatis iſtis minimis, minimus vocabitur in regno cælorum. li. 9.Regul.2.

Non iurare omnino nec per cælum,&c. libr. 9.Reg.28.& in proœ.libr.6.& li.8.ca.5.colum. 615.

Lex datur in monte, & cauſa aperitur.li. 10. Regul.6.& 26. Quod mons ille fuerit Tabor.lib.10.Reg.1.

Eſto conſentiens aduerſario tuo dum es in via.lib.10.Reg.1.

Quare multos in princi prædicationis ſanat dñs,nec fidem poſſulat.libr.10.Regu.17.

Ne ſitis ſoliciti de craſtino.lib.10.Regul.34. Capi.6. & lib.5.ca.4.col.380.& lib.8.ca.5.colum. 615.& 634.

Primum quærite regnum dei, & hæc adijciẽtur.lib.10.Reg.32.

Sufficit diei malitia ſua.lib.10.regu.4.

Panem noſtrum quotidianum, vel ſuperſubſtantialem.li.6.ca.2.& li.1.ca.6.col.45.

Sanctificetur nomen tuum, adueniat regnũ tuum.li.5.ca.4.in fine.lib.9.regu.44.

Te faciente eleemoſynã neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera. in addi.ad ca.3.lib.1.

Nunquam noui vos.lib.10.regu.48. Capi.7.

Multi venient ab oriente & occidente & recumbent,&c.lib.9.regu.7.libr.7.cap.1.colum.532. Capi.8.

Vade & oſtende te ſacerdoti.lib.10.reg.18.

Relinque mortuos ſepelire mortuos ſuos.li. 1.ca.13.in prin. & cui dñs hoc dixerit.

Murmurabant Phariſæi, quòd dominus dimitteret peccata & ſanaret paralyticũ, ex minori re maiorem probans.libr.7.cap.1. colum.532. Capi.9.

Non

Index posterior

Non veni vocare iustos, sed peccatores. libr. 9. Reg. 2. & lib. 5. cap. 4. col. 380.

Occurrerunt ei duo dæmoniaci. Marc. & Lucas vnum dicunt fuisse. lib. 9. Reg. 5.

Confide fili remittuntur peccata tua. libr. 5. capit. 3.

Ingressus nauim venit in ciuitatem suam. li. 10. Regu. 15.

Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum. lib. 8. capi. 6. col. 621.

Cap. 10. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ mercedem prophetæ accipiet, & qui recipit iustum, &c. lib. 9. Reg. 2.

Nolite portare æs in zonis vestris. lib. 5. c. 4. in fine.

Estote prudentes sicut serpentes. lib. 10. Regul. 47.

Primus Simon & Andræas frater eius. lib. 5. capi. 1. in princi.

Eritis odio omnibus hominibus. lib. 6. cap. 3. columna. 460.

Veni separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam. li. 6. cap. 1. colum. 448.

Nec virgam nec peram. lib. 10. Reg. 11. in fine. Sed contrarium dicitur Marc. 6. nisi virgam ideo dicunt legendum apud Matth. non nisi: mendumque irrepsisse ex affinitate literarū Græcarum. μή, nec. εἰμή, nisi.

Ne possideatis aurum nec argētum, nec duas tunicas, lib. 8. ca 5. in fine.

Cap. 11. Tu es qui venturus es an alium expectamus. lib. 4. ca. 1. col. 305.

Ipse est Elias. lib. 10. Regu. 20. & 38. & in additio.

Quid existis videre prophetam? etiam dico vobis & plusquam prophetam. libr. 4. capit. 1. in fine.

Confiteor tibi pater, domine cæli & terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus & reuelasti ea paruulis. lib. 1. ca. 10. li. 9. Reg. 2.

Iustificata est sapientia à filijs suis. libr. 9. Regula. 2.

Inter natos mulierum non surrexit maior Ioan. Baptista, qui minor est in regno, &c. lib. 9. Regu. 2.

Lex & prophetæ vsque ad Ioannem. libr. 4. capi. 1. col. 302.

Si in Tyro, &c. factæ fuissent virtutes quæ in te, in sacco & cinere pœnituissent. lib. 8. c. 6. col. 623.

Cap. 12. Quæ est mater mea, & fratres mei. libro. 9. Regu. 26.

Spiritus autem blasphemia. in proœ. libr. 10.

De homine habente manum aridam. libr. 1. ca. 6. col 45. de Cementario.

Fratres domini qui sint. in addit. ad capit. 1. libro. 2.

Misericordiam volo non sacrificium. libr. 7. capit. 4.

Ideo iudices vestri erunt. libr. 7. cap. 4. columna. 663.

Zizania sunt filij nequam. In proœm. libr. 10. Vt adimpleretur quod dictum est per prophetam, aperiam in parabolis. lib. 4. capit. 3. col. 331. Cap. 13.

Intellexistis hæc omnia. libr. 5. cap. 6. columna. 393.

Exijt qui seminat, seminare. lib. 10. Regu. 11.

Inimicus homo seminauit Zizaniam. li. 10. Regu. 44.

De fructu 100. 60. & 30. libr. 6. capi. vlti. colum. 490.

Fermentum quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus. li. 7. ca. 1. col. 508.

Contristatus est Herodes propter mortem Ioan. Baptistæ. libro. 9. Regula. 2. libro. 1. capit. 10. Cap. 14.

Herodes celebrat conuiuium in die natalis sui. lib. 9. Reg. 43.

Herodes tenuit Ioan. & alligauit eum. li. 10. Regu. 14.

Herodes an viuo fratre abduxerit illi vxorē. lib. 9. Reg. 40. & melius in addi.

Christus cur secesit eremum. lib. 9. Reg. 26.

Quarta vigilia venit ad discipulos. libr. 9. Regula. 36.

Numerus manducantium quinque millia virorum sine pueris. libr. 6. cap. 5. in fine. & quare tot fragmenta superfunt. lib. 10. Regula. 18.

Omne quod in os intrat in ventrem vadit & in secessum mittitur. lib. 10. Regu. 25. & in additionibus. Cap. 15.

Honora patrem tuum & matrem tuam, qui maledixerit, &c. lib. 10. Reg. 16.

Quem me dicunt homines filium hominis. Vos autem quem me esse dicitis. libr. 2. c. 2. col. 127. Cap. 16.

Oportet in Hierosoly. & multa pati à senioribus, &c. confer, cum cap. 17. vbi eadem res tractatur. lib. 5. ca. 7. col. 404.

Tibi dabo claues regni cælorum. libr. 3. ca. 3. colum. 242.

Generatio praua & adultera signum quærit. lib. 10. Regu. 21.

Super

Locorum ſcripturæ.

Super hanc petram ædificabo eccleſiam meam.in addi.ad ca.2.lib.6.

Tu es Chriſtus filius dei viuentis.libr.8.ca.7.

Capi. 17. Dicetis monti huic,tranſi hinc illuc & tranſibit.lib.9.regu.12.

Hic eſt filius meus dilectus, in quo bene mihi complacui.lib.5.ca.3.& lib.6.ca.2.

Apparuerunt illi Moyſes,& Elias.libro.9.regula.21.

Poſt dies ſex aſſumpſit Ieſus Iacobum.libr.10.regu.43.

Subduxit eos in montem excelſum valde, qui mons eſt hic.in addi.ad reg.1.libr.10.

Cap.18. Expedit ei vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius.lib.8.ca.6.col.626.

Quis putas maior eſt in regno cælorum.lib.9.reg.26.& in dictione,Quis.

Non dico tibi ſepties, ſed ſeptuagies ſepties.libr.3.ca.4 col.260.& 261.

Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum, &c.lib.8.ca.10.col.653.

Statuit paruulum in medio ipſorum, & quis hic eſſet,& quo nomine vocaretur.lib.9.Regula.29.

Argue eum inter te, & ipſum. in additio.ad regu.36.lib.9.

Bonum eſt tibi ad vitam ingredi debilem & claudum,quam,&c.libr.7.ca.4 in prin.

Cap.19. Magiſter bone quid faciam, vt vitam æternam,&c.nemo bonus.lib 5.ca.6.col.389.

Centuplum accipies,& in futuro vitam æternam.lib.7.ca.1.col.531.

Et dixit, propter hanc relinquet homo patrem, &c.ſunt verba Dei. & Gene.2. ſunt Adæ verba.in addi.ad reg.44.lib.9.

Vos qui ſecuti eſtis me ſedebitis & vos iudicantes.12.tribus.libr.7.cap.4.col.561.

Numerantur mandata, & nil de præceptis Dei dicitur.lib.8.ca.2.

Capi. 20. Filius hominis erit in corde terræ, tribus diebus & noctibus.libr.9.regula.7.libro.10.Regula.43.

Ecce aſcendimus Ieroſoly.lib.9.reg.49.

Calicem meum bibetis.lib.9.reg.44.

Dare animam redemptionem pro multis. li.6.capi.3.col.462.

Mater filiorum Zebedæi petit à domino, vt vnus filiorum ſederet, &c.& ait dominus. Neſcitis quid petatis.lib.10.reg.5.

Lege de hoc cap.& 19.& quæ ſcripſi.libr.9.Regula.25.

Exijt ad conducendum operarios mane, ad 3.6.nonam.lib.9.regu.36.

Malos malè perdet & vineam ſuam locabit alijs agricolis.libr.5.cap.6.col.387.& ſtatim,de interrogatione Ioan.Bapt. Capi.21.

Miſit duos ex diſcipulis, vt aſinam adducerent.lib.9.regu.29.& lib.7.capi.1.columna.519.& 521.

De ficu arefacta.libr.10.regu.31.

Hoſanna filio Dauid benedictus, &c.libr.1.capi.6.in fine.

Mittam filium meum ipſum verebuntur.li.5.cap.6.col.392.& 394.lib.10.reg.28.

Sedens ſuper aſinam & pullum ſubiugalis.in addi.ad reg.1.libr.10.

Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari.lib.5.cap.6.in fine. Capi.22.

Non eſt opus valentibus medicus, ſed malè habentibus.lib.9.Reg.2.

Ego ſum Deus Abraham,Deus Iſaac.libr.8.cap.6.in prin.

Diliges proximum tuum ſicut teipſum.c.8.colum.639.

Ecce ego mitto ad vos prophetas, vt veniat ſuper vos.lib.10.regu.24. Capi.23.

Filij eorum qui prophetas occiderunt.li.10.Regula.21.

Quoties volui congregare filios tuos, &c.li.3.ca.1.col.223.

Ab Habel iuſto hæc omnia exquirētur,&c. quem crucifixiſtis inter templum & altare.libr.3.cap.3.colum.243.& libro.2.capit.1.colum.107.

Eſurij,ſitij,&c.lib.9.regu.14.

Ieruſalem,Ieruſalem quę occidis prophetas. lib.5.ca.7.in prin.

Ita vt in errorem ducantur ſi fieri poſſet do meſtici dei.lib.5.ca.6.in fine. Capi.24.

Non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant.lib.6.ca.2.in fine.

De die illa vel hora,nemo nouit,nec filius, niſi pater.libro.2.capit.2.columna.150.libro.10.regu.3.

Niſi breuiati fuiſſent dies illi.libro.6.capi.3.colum.462.

Amen dico vobis, non præteribit generatio iſta.lib.3.cap.3.col.244

Frigus erat,& ſtans ad prunas Petrus calefaciebat ſe.lib.10.reg.6.

De hoc cap.multa.libr.10.regu.1.

Qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes.lib.7.capi.1.col.530.

Cælum & terra tranſibunt,verba autem &c. lib.7.capi.4.

Neſcio vos vnde ſitis.lib.5.cap.6.in prin.lib. Capi.25.

Index posterior

10.Reg.48.

Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo & angelis eius.li.5.ca.1.col.349.

Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur li.3.ca.3.

Virgines quinq; prudentes.& quinq;stultę. li.6.cap.6.col.481.

Capi. 26. Videntes discipuli indignati sunt.lib.6. cap. 1.col.422.Io.12.solus Iudas.& lib.6. ca.3. col.463.

Ite in ciuitatem ad quendam,& dicite ei. li.6 cap.1.col.426.

Antequam gallus cantet ter me negabis.lib. 10.Reg.15.

In domo Symonis leprosi.li.9.Reg.11.

Iudas Ischarioth.lib.2.ca.1.col.89.

Qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.li.6.ca.3.col.462.

Accipite & comedite.hoc est corpus meum. lib.19.Reg.38.

De Maria vngente dominum vna ne fuerit an plures.in addi.ad ca.1.li.2.

Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua.li.8.ca.6.col.626.

Capi. 27. Eli Eli lama hazabtani. libro. 5. capite.7. in prin.

Latrones improperabant eis.Luc.in singulari.li.6.ca.1.col.422.

Venerunt in sanctam ciuitatem.libro.9.Regul.11.

Tunc impletum est quod scriptum est per Iere.dicentem.acceperunt.30.argenteos. li. 6.cap.1.col.431.

Sexta hora tenebræ factæ sunt in tota terra. lib.6.cap.3.

Multa corpora sanctorum resurrexerunt. li. 2.capit.3.columna.194.lib.5.capit.1.colum.355.

Post tres dies resurgam.lib.9.Reg.7.

Hora erat ferè sexta.li.9.Reg.36.

Vxoris Pilati nomen.li.9.Reg.29.

Iudas laqueo se suspendit.li.9.Reg.40.

Lauat manus Pilatus, dicens. innocens ego sum.lib.8.ca.6.col.626.

Capi. 28. Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.li.3.ca.3.col.244.

Vespere autem sabbati quæ lucescit in prima sabbati.lib.9.Reg.7. li.10.in prolo.

EX MARCO.

MArcus discipulus & interpres Petri. lib.8.ca.4.prope finem.

Marcum Latinè scripsisse falsò putauit Cantacuzenus.li.1.cap.6.colum.42.

Marcus fuit vnus ex discipulis qui scandalizati sunt,cum audissent dominum dicentem.Io.6.panis quem ego dabo caro mea est.& ad fidem attractus est mox à Petro. li.10.Reg.38.& li.9.Reg.29.

Porphyrius incusat Marcum, ac eum reum peragit crimine falsitatis,sed stultè.lib.6. cap.1.col.427.

Initium euangelij,sicut scriptum est in Isaia propheta.lib.6.capite.1.colu.427.& deinceps. Capi. 1.

Venit fortior me post me cuius non sum idoneus calceamenta portare.lib.6.capit. 2 in fi.

Vidit Symonem & Adræam fratrem Symonis.ibidem.

Quomodo intrauit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum & panes propositionis manducauit. libro. 6. capit. 1. colum.435. Capi. 2.

Dimittūtur tibi peccata,&,Quis est qui blasphemat.li.5,ca.6.col.390.

Hic est Iudas qui tradidit eum.li.5.capi.1. col.353.li.10.Reg.14. Capi. 3.

Quis tetigit vestimenta mea.lib.5.cap.6.columna.394. Capi. 5.

Nec peram nisi virgam lib.10.Regul.11.in fine. Capi. 6.

In secessum mittitur.libro.10.Reg.25.& in addi. Capi. 7.

De lotione vrceorum.li.9.Reg.25.

Si dixerit homo patri vel matri. libr.10.Regu.12.

Date ei manducare,cur dixerit dominus.lib. 10.Regu.18.

Post tres dies resurgam.li.5.ca.1.col.365.& lib,9.Reg.7.& lib.8.ca.10. Capi. 8.

Omnis enim,igne salietur, & omnis victima sale salietur.in addi.ad Reg.12.li.10.& li. 8.cap.9.col.648. Capi. 9.

Loquitur de vno cæco Barthimæo. &Mat. 22.cæcos recensęt.li.9.Reg.5. Capi. 10.

Misit duos discipulos vt afferrent asinam.Et qui illi fuerint,lib.9.Re.29. Capi. 11.

Antequam gallus cantet bis,ter me negabis. lib.10.Reg.15. Capi. 14.

Quod occisio Io.in alieno loco narrata sit. lib.10.Reg.14.lib.5.ca.1.col.350.

Relicta sindone quidam fugit. quis ille fuerit.lib.9.Reg.29.

Dicite discipulis meis & Petro.lib.5.capi.1. columna.346. Capi. 16.

Surgens Iesus manè prima sabbati, apparuit

ruit primo Mariæ. in procem. li. 10. & lib. 9. Regula. 5.

Quod primùm Christus matri apparuerit. lib. 1. ca. 13. col. 63.

Apparuit primo Magdalenæ à qua eiecerat septem dæmonia. libr. 9. reg. 11.

Vna sabbatorum. id est, prima hebdomadæ. li. 6. ca. 4. colum. 470. & lib. 9. regul. 7.

EX LVCA.

LVcas fuit vnus è pluribus discipulis, qui à domino defciuerunt, cum eum prædicantem audissent, apud Ioan. ca. 6.

Caro meaverè est cibus, qui tamen postea à Paulo ad fidem fuit pertractus. lib. 9. Regula. 29. lib. 10. reg. 38.

An fuerit ex 70. discipulis, nec ne. li. 9. regul. 29. disputatur, & Hiero. dicit nunquam ipsum dominum in carne vidisse, & Dorotheus in synopsi non recenset eum in catalogo discipulorum domini.

Capi. 1. Apparuit angelus Zachariæ. lib. 9. reg. 16.

Elisabeth impletum est tempus pariēdi. libr. 10. regu. 6.

Zacharias & Elisabeth iusti quomodo. libro 10. Regul. 11. & Reg. 22. cur Ioan. parentes laudentur.

Sterilis parit, vt partui virginis fidem adhibeas. lib. 7. col. 527. lib. 9 reg. 50.

Per partum Elisabeth, ostendit dimissa esse peccata populi. lib. 7. cap. 1. col. 532.

Cap. 2. Suscepit Israel puerum suum. In procem. li. 10.

Non erit apud Deum impossibile omne verbum. lib. 6. cap. 3. col. 462.

Ego & pater tuus dolentes quærebamus te. libr. 9. regu. 2.

Exijt edictum à Cesare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. lib. 6. ca. 3. col. 460.

Lege pro intelligentia huius capi. Regul. 13. libro. 10.

Zacharias & Elisabeth iusti in cōspectu Dei. in addi. ad reg. 46. libr. 9.

Gloria in excelsis deo & in terra pax hominibus, &c. li. 8. cap. 9 col. 647.

Capi. 3. Sub pontificibus Iudæorum Anna & Caipha. li. 6. ca. 6. col. 480.

Herodes adiecit hoc, super omnia, inclusit Ioan. in carcere. libr. 5. capi. 1. col. 353.

Narrat generationem legalem Lucas, Matt. naturalem. li. 3. ca. 4. col. 274. Qui fuit Eli, quid significet. ibidem.

Qui putabatur filius Ioseph, qui fuit Eli, qui fuit Matthath. li. 3. cap. 4. col. 274.

Qui fuit Sela, qui fuit Cainam. lib. 3. ca. 4. col. 270. & de tota hac generatione lege capi. illud. 4. lib. tertij.

Qui habet duas tunicas det vnam non habenti. li. 8. capi. 5. in fine.

Petrus à multitudine piscium attrahitur ad dominum. lib. 9. reg. 23. Cap. 5.

Mundat leprosum & mittit statim ad sacerdotes. lib. 10. regul. 18.

De homine habente manum aridam. libr. 5. cap. 6. col. 390. & libr. 1. ca. 6. col. 45. quod esset homo ille Cementarius, hoc est Albañir. Cap. 6.

Hæc mulier dominum vngens an fuerit Magdalena, & an fuerint tres Magdalenę. in addi. ad ca. 1. lib. 2. Capit. 7.

Intraui in domum tuam & aquam pedibus meis non dedisti. li. 8. capi. 6. col. 628.

Post hæc verba ferè dies octo, assumpsit Petrum. li. 10. reg. 43. Capi. 9.

Videbam Satanam quasi fulgur de cælo cadentem. libr. 1. capi. 1. col. 15. Capi. 10.

Forsitan filium meum verebuntur. lib. 5. cap. 6. in fine.

Diliges deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua & ex totis, &c. lib. 5. capit. 7. col. 398.

Suspiciens, lege suscipiens. in addi. ad capi. 6. libro. 1.

Orationis Dominicæ decurtatio cur facta. libro. 9. regu. 5. Cap. 11.

Quod superest date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. lib. 9. reg. 14.

Ioan. docuit discipulos orare, sed oratio non extat. libr. 5. capi. 1. col. 348. & in addit. ad reg. 40. lib. 9.

De homine qui dedit tres panes nō propter amicitiam, sed quia durus exactor erat. li. 7. ca. 1. col. 517.

Regina Austri & viri Niniuitæ surgent in iudicio & condemnabunt hos. libr. 7. capit. 4. col. 562.

Hac nocte repetent à te animam tuam. libr. 10. Regul. 6. Capi. 12.

Dic vt frater diuidat mecum hæreditatem. lib. 9. regu. 26.

Quis putas est seruus fidelis, quem cōstituit dominus, &c. lib. 5. ca. 6.

Post hæc designauit alios. 70. discipulos, & quæritur an fuerint 70. an. 72. lib. 6. c. vlti. col. 496. & deinceps.

Ignem veni mittere in terram quid volo vt ardeat. libr. 8. col. 641.

De turri Siloe, & de Galilæis quorum san- Capi. 13.

Index posterior

nem miscuit Pilatus in sacrificijs. lib. 1 13. col. 62.

Hieru. quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui missi sunt ad te, quoties volui. &c. li. 5. cap. 7. in prin.

Discedite à me operarij iniquitatis, nescio vos. li. 10. Reg. 48.

Capi. 14. Sanatio hydropici allegoricè quid significet libr. 9. Reg. 25.

Capi. 15. Euertit, lege euerrit. in addi. ad cap. 6. libr. 1.

Capi. 16. Parabola diuitis & Lazari, an historia sit. li. 1. ca. 3. col. 25.

Habeo fratres quinque, quid Allegoricè significet. li. 6. ca. 6. col. 482.

Mitte Lazarum vt intingat extremum digiti sui in aquam & refrigeret. li. 10. Regu. 6.

De conuiuio diuitis. libr. 10. reg. 6.

Diuitis huius nomen quod fuerit, & quare illud euangelista omiserit. li. 1. ca. 3.

Capi. 17. Nouem leprosi mūdati gratias domino agere neglexerunt, solus Samaritanus id præstitit. li. 6. ca. 6. col. 486.

Impossibile est vt non veniant scandala. lib. 9. Regu. 48.

Parabola de dispensatore, exponitur. li. 7. ca. 1. col. 522.

Capi. 18. Gratias tibi ago, quod non sum sicut cæteri homines, sed ieiuno bis in sabbato. li. 5. ca. 1. col. 359.

De Pharisæo & publicano, qui stantes orabant. li. 10. Reg. 6.

Iudex iniquus quomodo sit figura Christi. li. 7. ca. 1. col. 511. & 517.

Discessit hic iustificatus ab illo. li. 7. cap. 4.

Capi. 19. Ecce vir nomine Zacheus. Clemens annotat hic lectionem variam. li. 6. ca. 1. col. 433.

Capi. 20. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. lib. 5. cap. 6. in fine.

Capi. 21. Vetula obtulit duo æra minuta. lib. 6. cap. 4. colum. 469.

Capi. 22. Simon, Simon ecce Satanas expetiuit vos cribrare. li. 5. ca. 7. in princip.

Erat sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. libr. 8. ca. 8. col. 641.

Capi. 24. Aperti sunt oculi eorum, & cognouerūt dominum in fractione panis. li. 9. Reg. 16. & lib. 10. reg. 47.

Ambulabāt duo discipuli. Cleophas & alius. lib. 9. Regu. 29. Quis fuerit Cleophæ comes non est vsquequaque certum, ideoq; variæ opiniones de hac quæstione ibidē referūtur, & quod Cleophas fuerit frater Ioseph iuxta aliquos.

EX IOANNE.

IOannes præceptum de charitate crebro inculcabat discipulis suis in extrema senectute, quia in illo solo vniuersa lex clauditur. lib. 1. cap. 2. colum. 23. & libr. 8. cap. 2. col. 589.

Ioannes nihil de tentatione scripsit, quia de diuinitate differebat, quæ tentari non potest. libr. 9. reg. 26.

Ioannes Romæ aut iuxta alios Ephesi, in dolium feruentis olei coniectus est, & nihil passus est, & in Pathmos relegatur. li. 9. regula. 44. & lib. 3. ca. 1. col. 228.

In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, &c. quomodo dispungendus sit locus, ne in hæresin labamur. in proœ. lib. 10. & li. 8. cap. 10. col. 653.

Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso vita erat. in proœ. li. 10.

Mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit. li. 5. ca. 7. col. 398.

In propria venit & sui non receperunt. li. 6. capi. 2. in fi. Verbum caro factum est. li. 9. Regu. 6.

Qui illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum. li. 6. ca. 3. in principio.

Conuersus Iesus dicit eis, quid quæritis. libr. 5. ca. 6. col. 394.

Erat Andreas frater Simonis vnus ex duobus. lib. 9. regu. 5. Quæro quis esset ille alter. Regula. 29. eiusdem libri. & libro. 10. Regula. 14.

Interrogant Leuitæ. Tu quis es? respondet, Non sum ego Christus. lib. 5. ca. 6. columna. 390.

Hic est verè Israelita, in quo dolus non est. li. 6. cap. 1. col. 421.

A Nazareth potest aliquid boni esse. libr. 5. ca. 4. col. 379.

Non sum Elias, & Matth. 11. ipse est Elias. libro. 10. Reg. 20. & in addit.

Ego vox clamātis in deserto, &c. sicut dixit Isaias. lib. 10. reg. 23.

Dixerunt Ioanni. Propheta es tu? respondit. Non. lib. 8. capi. 7.

Quod in nuptijs quæ factæ sunt in Cana Galileæ sponsus fuerit Ioannes. libro. 9. Regula. 29. Capi. 2.

In his nuptijs de Ioseph nulla mētio fit, quia eo tempore non erat in viuis. libro. 9. Regula. 26.

Sex hydriæ plenæ aqua quid allegoricè figuri-

Locorum ſcripturæ.

gnificarent.li.6.ca.6.col.482.
Soluite templum hoc.lib.5.ca.4.in princ. & lib.10.reg.11.in fine.
Ex aqua facit vinum dominus, & vult comprobari ab Architriclino.li.10.reg.18.
Chriſtus vſus eſt verbis in cõuerſione aquæ in vinum.li.7.col.527.
Vocati ſunt Ieſus & diſcipuli eius. libro. 5. cap.1.col.353.
Cap.3. Venit Ieſus in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar.li.6.ca.1.col.438.
Erat Ieſus baptizans in Ennon iuxta Salim. ibidem.
Non põt homo,id eſt,aliquis,accipere quicquam niſi fuerit ei datum deſuper. libr. 6. cap.3.col.463.
Spiritus vbi vult ſpirat. lib.10.reg.7.
Scimus quod à deo veniſti magiſter. Reſpondet dominus. Niſi quis natus fuerit ex aqua.li.5.ca.6.col.390.
Qui credit in me non iudicatur, qui autem non credit iam iudicatus eſt.li.5.c.3.in fi.
Nicodemus cur nocte venit ad Ieſum.li.10. Regula.6.
Filius hominis qui de cælo deſcendit. libr.9. Regula.45.
Venit Ieſus & diſcipuli eius in Iudæam & baptizabat cum Chriſtus non baptizaret. lib.10.regu.5.
Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto.li.7.ca.1.col.511.& deinceps.
Capi.4. Voca virum tuum.lib.9.regu.2.
Qui biberit ex hac aqua ſitiet iterum, &c.li.5.ca.7.col.398.
Nonne vos dicitis adhuc quatuor menſes ſunt,& meſsis venit,leuate oculos veſtros & videte,quod regiones albæ ſunt ad meſſem.lib.5.cap.7.ibidem.
Nos adoramus quod nouimus,vos adoratis quem neſcitis.li.5.c.6. col.389.li.9.reg.2.
Quare dominus humili ſermone loquatur cum Samaritana.li.10.reg.17.
Cap.5. Quinque porticus piſcinæ quid ſignificent. lib.6.cap.6.col.482.
Vbi eſt ille.lib.10.regu.41.
Si teſtimonium perhibeo de me, teſtimoniũ meum non eſt verum. li.9. reg.2.li.10.ca. 10.& lib.5.ca.6.col.389.
Pater meus vſque modo operatur, & ego operor.lib.9.reg.35.
Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio.li.9.reg.36.
Surge tolle grabbatum,nec fidem exquirit, cur hoc faciat dñs. li.10.reg.17.& 18.
Videns Ieſus cogitationes eorum.lib. nono. Cap.6. Regula.15.
Diſcubuerunt viri fermè,quinquies mille. li. 6.cap.5.in fin.Quare tot fragmenta ſuper ſunt lib.10.reg.18.
Qui fuerint diſcipuli, qui abierunt retro & non ambulabant cum Ieſu.li.9.reg. 29. li. 10.Regula.38.
Vnus ex vobis Diabolus eſt.li.10. regul.44.
Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ,ex Cap.7. quo loco ve.teſt. deſumptum ſit hoc teſtimonium.lib.6.ca.1.col.446.
Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu,& dæmonium habes, ego dæmonium non habeo.lib.9.reg.4.lib.5.capi.1. Capi.8. col.347.
Euangelium adulteræ, non eſt adulterinum nec ſuppoſititiũ.li.9.reg.25. Quid ſcribebat Chriſtus in terra.lib.1.ca.13.col.63.
Eſt qui quærat & iudicet.li.9.reg.36.
Dedit eis oculos vt non videant. libro. 10. Cap.9. Regula.5.
In iudicium ego veni in hunc mundum, vt qui non vident videant,&c.lib.9.regu.2. libr.10.reg.24.
Qui non intrat per oſtium, ille fur eſt & la- Capi.10. tro,qui autem intrat,&c.li.5.c.1.col.359.
Omnes qui ante me venerunt. fures fuerunt & latrones.li.6.ca.3.col.460. & deinceps.
Ego & pater vnum ſumus.li.6.ca.6.col. 480.
Non audierunt eos oues.li.7.ca.3.
Nonne duodecim horæ ſunt diei.lib. nono. Capi.11. Regula.36.
Chriſtus moriturus erat vt filios dei diſperſos congregaret.li.5.ca.3.
Infirmitas hæc non eſt ad mortem, ſed vt &c.lib.10.reg.24.
Vbi poſuiſtis Lazarum.li.5.capi.6.col. 394.
Maria eſt quæ vnxit dominum.li.10.Regu. 14.&in addi.
Solus Ioan.narrat Lazarum ſuſcitatum.li.5. Capi.12. cap.1.col.368.
De Maria vngente dominum,& an tres fuerint,vel vna in addi.ad ca.1.li.2.
Sermo quem locutus ſum ipſe iudicabit vos in nouiſsimo die.lib.7.cap.4.
Vnus ex vobis me proditurus eſt. in pro- Capi.13. œmio.libr.10.
Erat autem nox nempè quando exijt Iudas. lib.10.Reg.6.
Quod facis,fac citius.li.5.ca.4. in princip.
Domine quò abis? Quo nunc abeo non po-

tes me sequi.li.5.ca.6. col.389.
Nunc clarificatus est filius hominis.li.10.Regu.38.
Qui lotus est nõ indiget,vt lauet.in addi. ad cap.5.li.8.de apostolorum baptismate.
Si te non lauero non habebis partem mecũ. lib.8.ca.2.
Cœna facta surgit dominus & lauit pedes discipulorum.li.8.ca.6.col.628.
Capi.15. Omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis.li.5.ca.3.li.10.Reg.50.
Capi.16. Scriptum est in prophetis,erunt omnes docibiles Dei.li.6.ca.1.
Ego à patre exiui & veni in mundum,lib.10 Regu.11.
Venit hora quando iam in prouerbijs non loquar vobis.li.7.ca.1.col.502.
Capi.17. Hæc est vita æterna vt cognoscant te solum verum Deum &c.li.2.ca.2.col.151.
Capi.18. At illi ceciderunt retro.lib.10.Regu.6.
Non introierunt in prætorium,ne contaminarentur.li.9.Reg.2.
Quid est veritas.Cantacu.tribuit hæc verba Pilati,Domino.li.6.cap.1.col.434.
Capi.19. Quare commendauerit dominus matrem Iohanni,& non Ioseph.li.9.Reg.26.
Capi.20. Noli me tangere nondum enim ascendi ad patrem.li.5.cap.3.& memoriæ error Epipha.qui tribuit hæc verba matri domini. lib.6.ca.1.col.434.
Hyems erat li.10.Reg.6.
Tulerunt dominum meum de monumento lib.9.Reg.7.
Capi.21. Sunt alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec mundus caperet libros.in addi.ad.3.ca.li.1.
Si eum volo manere donec veniã. quid adte li.8.ca.8.col.635.& li.3.ca.1.

EX ACTIS APOSTOLORVM.

LVcas nihil scriptum in hoc libro reliquit,nec de sede Petri quam aliquandiu Antiochiæ primò tenuerat, nec quando illinc Romam fuerit tanslata. vt li.5.cap.1.in fine diximus.
Deinde de apostolis pauca literis commisit li.10.Reg.23.
De decem vltimis annis prædicationis Pauli, nihil hoc in libro scriptum est.lib.2.capi.13. colum.65.
Cap.1. Si in hoc tempore restitues regnum Israëli. li.5.ca.6.in principio.lib.10.Reg.20.& in addi.& in proœ.lib.10.
Cecidit sors super Matthiam.li.9.Regu.74.
Possedit agrum de mercede iniquitatis, libr. 10.Reg.3.li.2.ca.2.col.150.
Hachaldæma.li.2.ca.1.col.88.
Sicut scriptum est in libro Psalmorum. Fiat commoratio eius deserta, & episcopatum eius accipiat alter.li.6.ca.1.col.427.
Cur petrus passus non est apostolos in vndecimo numero consistere, & ideo addidit Matthiam.li.6.cap.vlti.col.487.
Præcipiens eis per spiritum sanctum.li.8.ca. 10.col.655.
Segregamini à generatione ista praua.li.9. Capi.2. Reg.27.
Astiterunt reges terræ,&c.li.6.ca.1.col.422 & ca.4.col.470.
Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna.lib.6.ca.6.in principio.
Quomodo audiuimus ipsos nostram linguã loquentes,Medi,Persæ.&c.in addi.ad capit.1.li.8.
Ante hos dies extitit Theodas,post hunc Iu Cap.5. das Galileus in diebus professionis.lib. 5. ca.1.col.364.& lib.8.col.656.
Factum est murmur Græcorum cõtra He- Capi.6. bræos.In addi.ad ca.1.li.8.
Video Iesum stantem à dextris virtutis dei. Capi.7. lib.10.Reg.6.li.9.Reg.16.
Animæ egressæ sunt de fœmore Iocob. li- Capi.57. bro.6.ca.1.col.435.
Qui accepistis legem in dispositione angelorum. Vide ad Gala.3.
Suscepistis tabernaculum Moloch,& Sydus Dei vestri Rempham, transferam vos in Babylonem.li.6.ca.1.col.430.
Descendit Iacob in Ægyptum & defunctus est ipse & patres nostri,& translati sunt in Sychem,& positi sunt in sepulchro quod emit Abrahã à filijs Emor filij Sychem.li. 6.cap.1.col.439,
De baptismate eunuchi à Philippo & de ca- Capi.8. techismo eius.lib.10.Reg.12.& De baptismate in nomine Christi.ibidẽ.&.li.8.c.5.
Saulẽ Saule quid me persequeris.li.10.Reg. Cap.9. 2.& 39.lib.9.Reg.41.
Commune &,pro ideſt,immundum non in Capi.10. trauit os meum.li.10.Reg.11.
Agabus significabat per spiritum famem fu Capi.11. turam in vniuerso orbe terrarum. li.6.ca. 3.in principio.
In Psalmo primo scriptum est. Filius meus Cap.13. es tu.li.5.ca.1.col.357.
Videte ne superueniat vobis,quod scriptum est in prophetis.Videte contemptores.li. 6.cap.

Locorum ſcripturæ.

6 ca. 1. col. 422.

Capi. 14. Paulus & Barnabas in Lycaonia ſcinduntve iumenta ſua. lib. 8. ca. 6. col. 626.

Cap. 17. Sicut quidam de veſtris poetis dixerunt. Ipſius enim genus ſumus. lib. 6. c. 1. col. 462.
Præteriẽs vidi ſimulacra veſtra, inueni aram in qua ſcriptum erat. Ignoto deo. lib. 6. c. 1. col. 433. li. 9. reg. 24.

Capi. 20. Beatius eſt dare quam accipere. li. 5. ca. 1. colum. 348.

Capi. 22. Hiſtoria Ægyptij Pſeudoprophetæ. lib. 1. capit. 13. col. 62.

Capi. 23. Percutiat te deus paries dealbate. li. 8. cap. 2. & cap. 5. col. 616. & lib. 5. ca. 5.

Ex epiſtola ad Romanos.

Capi. 1. PRo toto Paulo lege libri. 8. c. primum.
Per quem accepimus gratiam & apoſtolatum. li. 8. c. 10. col. 655.
Ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti domini noſtri. lib. 9. regu. 32.
Græcis ac barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor ſum. lib. 3. cap. 4.
Ex fide in fidem. lib. 10. Regul. 11.
Iudæo primum & Græco. lib. 5. c. 1. in princ.
Omnibus qui ſunt Romæ dilectis. libro. 10. Regula. 38.
Inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, &c. libr. 2. ca. 2. col. 119.
Tradidit in reprobum ſenſum. libr. 5. ca. 3. li. 10. Regu. 34.
Fides veſtra annuntiatur in vniuerſo mundo. li. 6. ca. 3. col. 460.
Gratias ago Deo meo per Ieſum Chriſtum. libr. 8. ca. vlti. col. 655.
Tradidit illos deus in paſsiones ignominiæ. libr. 10. Reg. 5.
Sit Deus verax. lib. 9. Reg. 44.
De filio ſuo, qui factus eſt, &c. ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti domini noſtri. li. 6. ca. 2. in fine.
Iuſtus ex fide mea viuet. lib. 6. ca. 1. col. 447.
Quod ante promiſerat per prophetas ſuos. in addi. ad Regu. 46. libr. 9. &, In ſcripturis ſanctis.

Cap. 2. Is quidem qui ſecundum patientiam boni operis quærunt, &c. in proœm. libr. 10. & lib. 5. cap. 7. col. 399.
Nomen dei blaſphematur propter vos inter gentes. ſicut ſcriptum eſt. li. 10. reg. 23.
Præputium ſi iuſtitias dei cuſtodiat, præputium in circunciſionem reputabitur. li. 8. colum. 581.

Capi. 3. Nunc iuſtitia dei ſine lege manifeſtata eſt, teſtificata à lege & prophetis. libr. 5. capi. 7. colum. 399.
Cauſati ſumus omnes Iudæos & Græcos eſſe ſub peccato, ſicut ſcriptum eſt, non eſt iuſtus quiſquam. li. 6. ca. 1. col. 427.
Omnes ſunt ſub peccato, ſicut ſcriptum eſt: non eſt iuſtus quiſquam, &c. ibidem.

Qui vocat ea quæ non ſunt tanquam ea quę ſunt. lib. 10. reg. 38. Cap. 4.

Per vnius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi. lib. 6. ca. 3. col. 462. Cap. 5.

Omnes in Adam peccauerunt. lib. 6. ca. 3. colum. 460.
Vix pro iuſto quis moritur, nam pro bono forſitan quis audeat mori. lib. 10. Reg. 11.
Non ſolum autem, ſed gloriamur in tribulationibus. lib. 8. ca. 1. col. 579.

Lex ſpiritualis eſt, ego carnalis ſum venundatus ſub peccato. lib. 10. reg. 2. Capit. 7.

Occaſione accepta peccatum per præceptũ operatum eſt in me, omnem immundam, concupiſcentiam. ibidem.
Niſi crediderit is non intelligetis. li. 1. capi. 5.
Quis me liberabit de corpore mortis huius. lib. 1. cap. 5. & 6. col. 386.
Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. li. 10. reg. 2.

Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. lib. 10. reg. 3. Capi. 8.

Quis accuſabit aduerſus electos dei? Deus qui iuſtificat. &, Quis eſt qui condemnat, Chriſtus qui mortuus eſt, &c. lib. 5. cap. 4. colum. 378.
Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti, tribulatio, an anguſtia, &. Quis aſcendit in cælum? quis deſcendit in Abyſſum. lib. 5. ca. 6. colum. 386.
Qui dilexit me & tradidit ſeipſum pro me. lib. 6. cap. 2.
De peccato damnauit peccatum in carne. in addi. ad reg. 36. lib. 9.
Non angeli, non principatus ſeparabũt nos à charitate dei. lib. 8. ca. 1. col. 577.
Vanitati creatura ſubiecta eſt, nolens. li. 10. Reg. 7. Omnis creatura ingemiſcit & parturit vſque adhuc. ibidem.

Optabam Anathema eſſe à Chriſto. lib. 2. c. 2. colum. 138. Cap. 9.

Non ex operibus ſed ex vocante dictum eſt quiã maior ſeruiet minori, ſicut ſcriptum eſt. Iacob dilexi. libr. 6. ca. 1. col. 427.
Sed & Rabeca, ex vno Iſaac habens concubitum, &c. in addi. ad ca. 1. lib. 1.

Index posterior

Capi. 10. Domine quis credet auditui noſtro. libr. 5. ca. 6. colum. 386.

Si ipſius ipſorum diuitiæ ſunt mundi. libr. 5. cap. vlti. in fine.

Capi. 11. Si modo ad æmulationem adducam carnē meam. lib. 1. ca. 5.

Capi. 12. Defendente lege vlciſcentes, in additio. ad ca. 6. lib. 1.

Capi. 14. Omne quod non eſt ex fide peccatum eſt. lib. 10. reg. 11.

Capi. 15. Dico Chriſtum miniſtrum fuiſſe circunciſionis. libr. 8. col. 581.

An apud Hiſpanos prædicauerit Paulus lib. 1. ca. 13. col. 65.

Proficiſcor in Ieruſalem miniſtrare ſanctis, & de eleemoſynis. in addi. ad ca. 5. li. 1.

Capi. 16. De ordine horum nominum ſecundum maiorem aut minorem virtutis progreſſum. lib. 5. ca. 1. col. 342. & 343.

Ex priori ad Corinth. epiſt.

Proharum epiſt. intelligentia lege quæ ſcripſi. lib. 6. cap. 4. prope finem. & libro. 9. Regul. 8.

Capi. 1. Stultam fecit mundi ſapientiam, per prædicationis ſtultitiam. lib. 9. reg. 2.

Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis. li. 3. cap. 3. col. 242.

Ego ſum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ. lib. 5. capi. 1.

Cap. 2. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit. lib. 6. capit. 1. colum. 443.

Capi. 3. Saluus erit quaſi per ignem. lib. 8. cap. 1. colum. 575.

Cap. 4. Hæc transfiguraui in me & Apollo propter vos. lib. 10. regu. 2.

Cap. 4. Mihi pro minimo eſt vt à vobis iudicer, aut ab humano die. lib. 8. col. 580.

Capi. 6. Neſcitis quod angelos iudicabimus. libro. 7. capite. 4.

Ego non ſum vſus hac poteſtate. libr. 8. ca. 5. in fine.

Cap. 7. Alligatus es vxori, noli quærere ſolutionē, ſolutus es ab vxore, noli quærere vxorē. lib. 5. ca. 4. in fine.

Vxori vir debitum reddat. li. 10. regu. 25.

Præcipio non ego ſed dominus. lib. 10. regu. 23. & lib. 8. capit. 3. In [illegible] ardua dominum loqui facit Paulus.

Sanctificatus eſt maritus infidelis in vxore fideli. lib. 8. cap. 1. col. 576.

Volo omnes eſſe ſicut me ipſum. libr. 8. colum. 585.

Non alligabis os boui trituranti. libr. nono. Capi. 8. Regula. 14.

Idolum nihil eſt in mundo. lib. 10. regul. 38.

Qui in agone certat, ab omnibus ſe abſtinet. Capi. 9. libro. 6. capit. 3. colum. 460. & libr. 7. columna. 517.

Omnes currunt, ſed vnus accipit brauium. libro. 6. ca. 6. in prin.

Sicut cæteri apoſtoli & fratres domini & Cephas. lib. 5. ca. 1. col. 344.

Si alij poteſtatis veſtræ participes ſunt, nonne potius nos. lib. 10. reg. 38.

An non habemus poteſtatem ſororem mulierem circunducendi, &c. libr. 8. col. 583.

Patres noſtri mare tranſierunt. libro nono. Capi. 10. Regula. 6.

Siue comedatis, ſiue bibatis, ſiue quid aliud facitis. libr. 10. reg. 25.

Qui ſtat videat ne cadat. lib. 10. regul. 6.

Petra autem erat Chriſtus. lib. 10. reg. 38.

Qui de vno, legito, quidem vno. in addit. ad cap. 6. lib. 1.

Oportet hereſes eſſe, vt qui probati ſunt manifeſti fiant. lib. 10. reg. 24. Capi. 11.

Ipſe dedit primum apoſtolos, deinde pphetas. lib. 4. capi. 1. col. 302.

Bibebant de ſpirtali petra. lib. 7. col. 524.

Nemo poteſt dicere Ieſum niſi in ſpiritu ſancto. in proœm. lib. 6. col. 414. Capi. 12.

Videmus in ænigmate & per ſpeculum. libr. 2. ca. 2. col. 119. Capi. 13.

Ex parte cognoſcimus & ex parte propheta mus. lib. 10. reg. 2.

Charitatem non habuero nihil ſum. lib. 8. capit. 1. col 577. li. 10. reg. 38.

Malo in eccleſia quinque verba meo ſenſu loqui. lib 6. capit. 4. colum. 469. & capi. 6. colum. 482. Capi. 14.

Nolite pueri effici ſenſibus ſed malitia paruuli eſtote. lib. 10. reg. 11. in fine.

In virga veniam ad vos. li. 10. reg. 11. in fine.

Cum tradiderit regnum deo & patri. libr. 9. Regula. 44. Capi. 15.

Quotidie morior per veſtram gloriam. li. 9. Reg. 44. & in proœ. 10. in fi. & li. 8. c. vlti. colum. 655.

Viſus eſt Cephæ, poſt. 12. apoſtolis, deinde pluſquam quingentis fratribus. lib. 5. c. 1. col. 344. lib. 6. cap. 4.

Apparuit Iacobo, & pluſquam quingentis fratribus. li. 5. ca. 1. col. 348.

Si ſecundum hominem ad beſtias pugnaui Epheſi. lib. 5. ca. 1. col. 367.

An ex

Locorum ſcripturæ.

An experimentum vultis eius qui in me loquitur Chriſtus.libr.10.regu.3.

Corrumpunt bonos mores colloquia mala. lib.6.cap.1 col.442.

Apparuit primũ 11. Deinde apoſtolis omnibus.lib.6.cap.vlti.col.496.

Cũ ſubiecta fuerint ei omnia,tunc filius ſubijcietur ei.li.8.ca.1.col.576.lib.10.Reg.1.

Capi. 16. De collectis quæ fiunt in ſanctos,ſicut ordinaui in eccleſijs Galatię,&c.in additio.ad cap.5.libr.1.

Paulus promiſit ſe rediturum, non fecit, an peccauit aut mentitus eſt.in addit.ad capit.13.lib.1,

Salutate inuicem in oſculo ſancto.in addit. ad Regu.46.lib.9.

Ex.2.ad Corinthios.

Capi. 1. QVi vocat ea quæ non ſunt tanquam ea quæ ſunt.lib.10.reg.38.

Capi. 2. Datus eſt mihi ſtimulus carnis,angelus Satanæ.libr.3.ca.3.col.243.

Deo gratia qui ſemper nos triũphat in Chriſto Ieſu.lib.8.col.580.

Capi. 4. Deus huius ſeculi excæcauit mentes infidelium.libro.1.capit.primo.colum.13.& in Phraſibus.

Capi. 5. Qui nõ nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum.libr.2.colum.138.& in additio.ad Reg.36.lib.9.

Capi. 7. Mundemus nos ab omni iniquitate carnis & ſpiritus.in proœ.lib.10.

Capi. 8. Notam facimus vobis gratiam dei,quæ data eſt in eccleſijs Macedo.in addi.ad capi.5. libro.1.

Capi. 12. Datus eſt mihi ſtimulus carnis. libro nono. Regula.6.

Scio hominem in Chriſto.lib.9.regu.30.

Niſi quod ipſe non grauaui vos, donate mihi hanc iniuriam.in addi.ad reg.37.lib.9.

Ex epiſt.ad Galatas.

Capi. 1. COntinuò non acquieui carni & ſanguini.lib.1.ca.4.col.381.

Miror quod tam cito trãsferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Chriſti. in addi.ad ca.1.lib.1.

Si nos, aut angelus de cælo euangelizet vobis præterquam,&c.in addit.ad ca.3.libr.1.lib.8.capi.1.col.576.& 577.

Capi. 2. Iacobus Cephas & Ioannes qui videbantur columnæ eſſe.lib.5.ca.1.col.345.

Nos natura Iudæi & non ex gentibus peccatores.in addi.ad capi.1.li.1. Et compulſus eſt circuncidi, &c.

Nunquid Chriſtus peccati miniſter eſt.libr.6.capit.1.col.440.

Quando Paulo demandata fuerit cura prædicandi gentibus euangelium, & Petro Iudæis.lib.5.ca.1.col.348.

Cum creditum eſſet mihi euangelium præputij.lib.8.col.581.

Poſt quadringentos & 30.annos facta eſt Capi. 3. lex.lege.Exod.12.

Ante quorum oculos Chriſtus proſcriptus eſt.in fine.addit.

Quid ergo lex factorum, diſpoſita per angelos.lib.2.c.1.col .13.& li.2.ca.2.

Lex non eſt ex fide.lib.10.Regu.11.

Miſit deus ſpiritum filij ſui clamantem, Ab. Capi. 4. ba,pater.li.10.Reg.3.libr.2.ca.1.& in additio.eius.

De Sara & Agar quæ figuræ ſunt duorum teſtamentorum.li.7.col.524.

Manifeſta ſunt opera carnis. li.9. reg.6. Cap.5.

Euacuati eſtis à Chriſto.li.1.ca.4. colum.37. & modicum fermentum totam maſſam corrumpit, & carnis opera ad numerum reuocantur.ibidem.

Inſtruite hunc in ſpiritu lenitatis.lib.1.capi. Cap.6. 4.in fine.& ſtatim.Ipſe ſe decipit.

Inſtruite hunc in ſpiritu lenitatis,cõſiderans te ipſum.libro.6.capit.4.colum.472.& libro.1.capit.1.in fine.

Inuicem onera veſtra portate. Vnuſquiſque proprium onus portabit.lib.10.Reg.11. in fine.

Communicet qui catechizatur verbo, ei qui ſe catechizat,&c.lib.8.cap.5.in fine.

Ex epiſt.ad Epheſios.

PAulus apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem Dei.lib.2.cap.2.in fine.

Sanctis qui ſunt Epheſi & fidelibus in Chriſto.li.10.reg.38.lib.5.cap.7.col.400. &in addi.regu.46.lib.9.

Quod propoſuit in eo in diſpenſatione plenitudine temporum, inſtaurare omnia in Chriſto,&c.in addi.ad reg.36.lib.9.

Signati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hæreditatis noſtræ.lib.9.re.9.

Sicut elegit nos in ipſo ante conſtitutionem mundi.lib.5.cap.3.in fine.

Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius.libro.10. Regula.39.

Sedere fecit ad dexteram ſuam in cæleſtibus.libr.5.capi.3.

Conſtituit eum ſupra omnem principatum & poteſtatem & virtutem.libr.5. capit.1.

col.

Index posterior

col.366.& lib.6.ca.1.

Vt simus sancti & immaculati in conspectu eius.in addit.ad reg.46.lib.9.

Cap.2. Interficiens inimicitias in semetipso. libr.1. cap.4.col.38.

Fecit vtraque vnum.lib.6.ca.6.col.480.

Cap.3. Huius gratia ego Paulus vinctus Iesu Christi,&c.lib.1.cap.1.colum.14.lib.8.capi.1. colum.573.

A quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur.libro.2.capit.secundo.columna.156.

Vt innotescat principatibus, & potestatibus in cælestibus,&c. libro.5.capit.6.in principio.

Peto ne deficiatis in tribulationibus,quę est gloria vestra.lib.1.ca.1.col.17.

Cap.4. Donec occurramus omnes in virum perfectum in mensurā ętatis plenitudinis Christi.lib.5.cap.4.Atverò.lib.6.capi.vlti.colum.497.videtur dici contrarium.

Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat.libr.6.ca.3.col.462.

Omnis amaritudo,ira,indignatio,& clamor tollatur à vobis.lib.5.ca.7.colum.399.in procem.lib.6.col.413.

Exuite veterem hominem, & induite nouū. lib.10.reg.47.

Posuit deus primo in ecclesia apostolos, secundo prophetas,&c.li.4.col.302.

Cap.5. Fornicatio & omnis immunditia & auaritia & turpitudo tollatur à vobis.libr.nono. Regula.4.

Omne quod manifestatur lumē est.in procemio.libr.6.in fine.

Propter hanc relinquet homo patrem & matrem,&c.lib.6.c.1.colum.430.libr.7.columna.524.

Surge qui dormis & exurge à mortuis & illuminabit te Christus.libr.6.capit.1.col. 437.&443.

Ambulate in dilectione.num de dei an proximi dilectione intelligatur.lib.8.ca.2.

Viri debent diligere vxores suas vt corpora sua.lib.8.ca.8.col.639.

Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & ecclesia, quod non loquatur de matrimonij [illegible]amēto.li.7.columna.524.

Cap.6. Induti loricam iustitiæ,& galeam salutis assumite,& scutum fidei.lib.10.regu.11.

Hoc est mandatum primum in repromissione.lib.8.cap.3.& 2.

Ex epist. ad Philippen.

QVid eligam ignoro, coarctor autem è duobus desiderium habens dissolui, & esse cum Christo, multo enim magis,&c.in procem.lib.10. Capi.1.

Omnes quærunt quæ sua sunt, nō quæ Dei. lib.6.ca.3.col.461. Capi.2.

Donauit illi nomē quod est supra omne nomen.lib.9.reg.44.li.2.ca.3.col.181.

Quotquot autem perfecti sumus, hoc sapiamus.libr.10.Reg.2. Cap.3.

Fratres ego me non arbitror comprehendisse. ibidem.

Quorum deus venter est.& gloria in confusione ipsorum.libr.10.Reg.25. Cap.4.

Rogo te germane compar adiuua illas quæ mecum laborauerunt in euangelio. lib.8. colum.582.& deinceps.

Ex epist.ad Colossen.

SIue throni,siue dominationes, siue principatus,siue potestates. lib.6.capit.1. col.443.lib.5.ca.1.col.366. Capi.1.

Quod prædicatum est in vniuersa creatura quæ sub cælo est.lib.6.cap.3.colum.460. capite.2.

Videns ordinem vestrum.lib.6.capit.2.col. 455.&in procem.lib.6. Capi.2,

Quæ sunt vmbræ futurorū.libr.10.Reg.38.

Docentes omnem hominē.li.6.c.3.col.461. Capi.3.

Vbi non est Iudæus,nec gentilis, seruus & liber.lib.3.cap.4.col.254.

Ex epist.1.ad Thessalo.

PRopterea consolati sumus fratres. In Procem.lib.10. Capi.3.

Ne quis supergrediatur in negotio fratrem suum.lib.10.Reg.25. Cap.4.

Deinde nos qui viuimus,&c.lib.3.cap.3.colum.243.

Sciat vnusquisq; vestrum vas suum possidere in sanctificatiōe.li.10.reg.25.& in add.

Hæc exerce,in his esto.li.10.reg.23.

Cum dixerint pax & securitas, repentinus eis, &c. li.3.c.2.in fine. Capi.5.

Tessalo.2.Quem dominus interficiet spiritu oris sui.li.1.ca.1.col.13.& lib.3.ca.2. Capi.2.

Mysterium iam operatur iniquitas. libr. 10. Regula.44.

Induti loricam fidei & charitatis, & galeam salutis.libr.10.regu.11. Cap.5.

Ex priori ad Timoth.

HOc præceptum commendo tibi secundum precedentes in te prophetias.lib.4.cap.1.col.302. Capi.1.

Diaco-

Locorum ſcripturæ.

Capi. 3. Diaconos ſimiliter pudicos, mulieres ſimiliter pudicas. lib. 1. cap. 1. col. 362.

Capi. 4. Noli negligere gratiam quæ tibi data eſt per prophetiam. lib. 4. ca. 1. col. 302.

Cap. 5. Manus citò nemini impoſueris, nec communicaueris peccatis alienis. libr. 5. capi. 1. colum. 362.

Peccantem coram omnibus argue. in addit. ad 36. regu. lib. 9.

Si ſanctorum pedes lauit. libro. 8. capit. 6. columna. 628.

Ex ſecunda ad Timo.

Capi. 1. TImot. 2. Non pugillor quaſi aerem cædens. lib. 7. col. 517.

Cap. 3. Iamnes & Mambre, qui reſtiterunt Moyſi. li. 5. c. 1. col. 347. lib. 6. c. 1. col. 443.

Cap. 4. Coaceruabunt ſibi magiſtros, prurientes auribus. in proœ. lib. 10.

Omnes me dereliquerunt. li. 6. ca. 3. col. 461.

Prædica importunè & opportunè. li. 9. regu. 24. lib. 6. cap. 1.

Ex epiſt. ad Titum.

Cap. 1. CRetenſes ſemper mendaces, malæbeſtiæ, ventres pigri. libr. 6. capi. 1. colum. 442.

Dixit quidam proprius ipſorum propheta. lib. 4. ca. 1. col. 293. li. 5. ca. 1. col. 362.

Quam promiſit non mendax deus ante tempora ſecularia. in addi. ad Reg. 36. lib. 9.

Cap. 3. Fuimus aliquando nos ſtulti. libr. 10. Reg. 2.

Diſcant noſtri bonis operibus præeſſe. lib. 5. capit. 2. colum. 454.

Ex epiſt. ad Philem.

VIſcera ſanctorum requieuerũt per te frater. lib. 8. col. 580.

Ex epiſt. ad Hebræos.

AN fuerit hæc epiſt. Hebraicè conſcripta. in addi. ad cap. 6. lib. 1.

Cur vocetur ad Hebræos, & non ad Iudæos. ibidem.

An ſit Pauli. in dictione, Caietanus.

Cap. 1. Multifariam multiſque modis olim deus loquens patribus, &c. libr. 1. cap. 7. libr. 2. ca. 2. colum. 129.

Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terrarum. lib. 1. cap. 1.

Nouiſsimè locutus eſt nobis in filio. lib. 3. ca. 3. colum. 243.

Tanto melior angelis effectus. li. 9. Regu. 44.

Cap. 2. Ab his qui audierunt in nos confirmata eſt. lib. 3. ca. 3. col. 243. & quod Paulus fuerit auctor epiſtolæ.

Non angelis ſubiecit orbem futurũ de quo loquimur. lib. 5. cap. 3.

Teſtatus eſt in quodam loco quis dicens. li. 6. cap. 1. col. 426.

Conſiderate pontificem confeſsionis noſtræ. in addi. ad reg. 12. libr. 10. Cap. 3.

Melchiſedec ſine patre & ſine matre. libr. 3. cap. 4. in princi. & libr. 6. cap. 1. col. 417. & 418. Qui fuerint parentes eius. Cap. 7.

Et benedixit ei, erat enim ſacerdos dei altiſsimi. lib. 10. reg. 16.

Innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus. lib. 9. Reg. 27.

De iuſtitia Melchiſedec nihil in ſcriptura dicitur, tamen vera ratione creditur. lib. 8. capit. 5. col. 615.

In arca erant vrna aurea habens Manna, & virga Aaron & tabulæ. libr. 9. regu. 36. Cap. 9.

Fide de futuris benedixit Iſaac, Iacob & Eſau. lib. 5. capi. 1. in prin. Capi. 11.

Secti ſunt, circuierũt in melotis, leonum ora obſtruxerunt. lib. 6. ca. 1. col. 422. & capi. 3. col. 463.

Fide obtulit Abraham, Iſaac cum tentaretur arbitrans, quia &c. libr. 10. Regu. 20. & in additionib.

Hi omnes mortui ſunt, cum Enoch mortuus nondũ ſit. li. 6. c. 3. col. 460. & c. 4. col. 468.

Ab vno orti ſunt tanquã ſydera cæli in multitudine, & ſicut arena, &c. in addit. ad ca. 3. libro. 1.

Credere oportet accedẽtem ad deum, quod ſit, & inquirentibus ſe, &c. in addi. ad Reg. 14 libr. 9.

Adulteri lege Adulterini. in additio. ad capi. 6. libr. 1. Capi. 12.

Ex epiſt. Iacobi.

DEus neminem tentat. li. 9. Reg. 36.

Omne gaudium exiſtimate fratres. li. 6. cap. 3. col. 460. Cap. 1.

Ex epiſt. Petri.

PEtrus apoſtolorum princeps. li. 5. c. 1. colum. 344. & 345.

Petr. 2. Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. in addi. ad Regu. 36. lib. 9. Cap. 1.

Vos genus electum regale ſacerdotium. lib. 3. cap. 3. col. 243. Capi. 2.

Impartientes honorem infirmiori vaſculo. lib. 10. Regu. 25. Capi. 3.

Mortificatus in carne, viuificatus in ſpiritu, in quo his qui in carcere erant ſpiritibus prædicauit. in additionibus. ad Regul. 10. libro nono. Capi. 3.

Nolite

Index posterior

Cap.4. Nolite peregrinari in feruore, qui ad tentationem vobis fit, &c. ibidem.

Epist.2. Pet. vlti. in epistolis Pauli sunt multa difficilia. lib.1.cap.1. in fine.

Ex epistolis Ioannis.

HAnc primam epistolam fuisse ad Parthos scriptã affirmat Higinius Papa. in addi. ad cap.6. lib.1. & libr.8. cap.9. col.647. & pro huius epistolæ expositione lege hunc vltimum locum.

Epist.1. Ioan. 4. Timor non est in charitate. libro.9. Regula.36.

Ex epistola Iudæ.

MIchael pugnabat cum Dracone de corpore Moysis. lib.5. capit.1. colum.347. & 348.

Citat librum Enoch Apocryphum. lib.6. ca. 1. colum.442.

Hi sunt in epulis suis, maculæ, conuiuantes sine timore, semetipsos pascentes. in addi. ad cap.5. lib.1.

Ex Apocalypsi.

DE septem angelis, & septem ecclesijs & candelabris, & stellis. &c. libr.6. capite.6.

Vt habeatis tribulationem diebus decem. li. 6. cap.4. col.469. Cap.2.

Ecclesias septem in aliquibus laudat, in alijs vituperat Ioan. lib.9. Reg.1. Capi. 3.

Hæc dicit, Amẽ testis fidelis. li.8. c.2. co.638

Terræmotus factus est magnus. li.9. reg.50. Capi. 6.

Omnes tribus Israel numerantur, Dan excepta. lib.3. capit.2. col.236. & 237. & quod non temerè sit factum ostenditur. Cap.7.

Væ habitatoribus terræ. lib.10. reg.1. Cap.8.

Duo testes aduentus domini nominantur, sed videtur quod sint tres. li.3. c.1. col.229 Capi. 11.

Alligauit Draconem mille annis. lib.6. capi. vlti. in fine. & lib.8. cap.3. in fine. tota hæresis millenariorum exprimitur. Capi. 20.

Duodecim sunt portæ Ierusalem cælestis. li. 6. capi. vlti. col.488. Capi. 21.

Indicis posterioris locorum sacræ scripturæ, finis.

SALMANTICAE,
Ex Officina Ildefonsi à Terranoua
& Neyla.
M D L X X X I I.